زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی ٤٠

چاپی دووەم

د.عائض القرني

خەمبارمەبە

وەرگێڕانی
احمد شێخ عبدالله وەرتی

خەمبار مەبە

مەبەست لە زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی

- دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردییە بە گرنگترین و کاریگەرترین دەقی ئەو کتێبانەی کە مەشخەڵی سەرڕێی هزری هاوچەرخی ئیسلامین.
- ئاشناکردنی خوێنەرو لاوی موسڵمانی کوردە بە دەقی ئەو کتێبانەی کە سەرچاوەن بۆ ڕۆشنبیری ئیسلامی و سازێنەری ڕابوونی ئیسلامین.
- شارەزاکردنی ڕاستەوخۆی لاوی کورد بەم سەرچاوانە، ئازادکردنیانە لە گشت کۆت و بەندو بۆچوونێکی تەسکی حزبایەتی و تاکڕەوی و ڕەوتگەرایی.
- بناغەیەک بۆ بونیادنانی کەسایەتیەکی ئیسلامی بەهێز بۆ هەرتاکێکی موسڵمانی کورد، تا توانای ئەنجامدانی ئەو گۆڕانکاریانەی هەبێ، کە خوای پەروەردگار پێی سپاردوە.

دەگەڵ ڕێزو تەقدیرمان بۆ بیروڕای نوسەرانی ئەم زنجیرەیە، مەرجیش نیە ئێمە پابەندی هەمو بیرو بۆچونەکانیان بین.

با دەستورێشمان لەوە وەرگرتن فەرمایشتەکەی خوای پەروەردگار بێت؛

ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ
هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمْ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَـٰبِ ﴿١٨﴾ سورة الزمر

خەمبار مەبە

نوسینی:
عائیزی قەرنی

وەرگێڕانی:
ئەحمەد شێخ عەبدوڵڵا وەرتی

مەبەست لە زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی

- دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردییە بە گرنگترین و کاریگەرترین دەقی ئەو کتێبانەی کە مەشغوڵی سەرەکی هزری هاوچەرخی ئیسلامین .
- ئاشناکردنی خوێنەرو لاوی موسڵمانی کوردە بە دەقی ئەو کتێبانەی کە سەرچاوەن بۆ ڕۆشنبیری ئیسلامی و سازێنەری ڕابوونی ئیسلامین .
- شارەزاکردنی ڕاستەوخۆی لاوی کورد بەم سەرچاوانە ، ئازادکردنیان لەگشت کۆت و بەندو بۆچونی تەسکی حزبایەتی و تاکڕەوی و ڕەوتگەرایی .
- بناغەیەک بێ بۆ بنیادنانی کەسایەتییەکی ئیسلامی بەهێز بۆ هەر تاکێکی موسڵمانی کورد ، تا توانای ئەنجامدانی ئەو گۆڕانکارییانەی هەبێ ، کە خوای پەروەردگار پێی سپاردوە .

دەگەڵ ڕێزو تەقدیرمان بۆ بیروڕای نوسەرانی ئەم زنجیرەیە ، مەرجیش نیە ئێمە پابەندی هەمو بیرو بۆچونەکانیان بین .

بادەستورێشمان لە وەرگرتن فەرمایشتەکەی خوای پەروەردگار بێت :

ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ
هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٨﴾ سُورَةُ الزُّمَر

پێشـەکی وەرگـێڕ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

درودو سڵاو بۆ گیانی پاکی پێغەمبەرو یارانیو شوێنکەوتوانی.

خوێنەری سەنگین!

حەزدەکەم سەبارەت بەو کتێبە سێ خاڵت بخەمە بەرچاو:

خاڵی یەکەم: لەمەڕ هەوڵدان بۆ دەستەبەرکردنی بەختەوەری لەوبارەوە دەڵێم: زۆربون ئەوانەی ئەسرینیان بۆ ژیان هەڵدەڕشتو، لە دورەوە هەناسەی ئازادیان هەڵدەمژتو، تامی بەختەوەریان هەڵدەچەژت، بەلاَم کاتێ بە خواستو مەبەستیان گەیشتن دڵنیا بون ئەوەی ساڵانێکە بەدوایدا وێڵن، خەوو خۆراکیان لە پێناویدا لێ تاڵ بوە، ئێستاکە دەبینن تەنیا تراویلکەی بیابانەو، جیالەوەی تینوێتی ڕێگایان بشکێنێ شەنگ وتینیان لە بن دێنێ، دڕكو داڵی سەر ڕێگایان بەباغو گوڵشەن هاتە بەرچاو بەلاَم کاتێ پێی گەیشتن جیالەوەی ماندوێتی ڕێگایان وەحەسێ، چیان پێ نەما ئەوە نەبێ چقڵو دڕکیان لەپێ چەقێ، زۆرێك لەوانەی ئەویندااریان بە پەخشانو هۆنراوە دەلاواندەوە، ئاخو داخیان بۆ هەڵدەکێشا، چەندجار دڵیان دێشا، شەوان شەونخونیان بۆ دەکرد، چونکە ئەو خۆشەویستیە شیاوی خۆشویستن نەبو، ڕێزی ئەو ڕەنجەی نەکرت.

لە زۆر ڕێگاو لە زۆر لاوە هەوڵیان داوە بەختەوەری وەدەست بێنن، ئەوکاتەش پەیان پێ نەبرد، ئەوسامنیش بۆ ئەو کتێبە سەرنجت ڕادەکێشم، بەڵکە بە ڕێگای بەختەوەریت ئاشنا بکات.

خاڵی دوەم: دەربارەی گرنگی ئەو کتێبە، گرینگیەکەی لەوەدایە هەرگیز خوێنەر بێزار ناکا، چونکە جێباسەکانی کورتو پوختن، وشەکانی هەڵقوڵاوی ناخو هەستن، چارەی دەردوئازارە، لەناو خەمو خەمینی دەرت دێنێو، بەرەو ئاسودەییو، بەختەوەری دەستت دەگرێ، باوەڕناکەم کەسیش لە ئێمە ڕۆژێ لە

ڕۆژان دڵی هەڵنەقرچابێ، بەڵام خوا دەردی داوەو دەرمانی داوە، بۆیە بە خۆمو بەتۆش دەڵێم: گەر دەتەوێ کۆتو زنجیری خەمباریت بپچڕێو، ئارەقەی شەکەتی ڕێگات بسڕێو، ماندوێتی چەند ساڵەت وەحەسێ، وەرە لە ژێر سایەو سێبەری ئەم کتێبە هەنسکێك بدە، لەو گوڵزارەدا چەپکێ گوڵاڵە بچنەو پڕ بە دڵ بۆنیان بکەو، بۆسۆی دڵی بڕژاوت بەبابکە، چونکە ئەو کتێبە شەماڵێکە بۆنو بەرامی گوڵو وەنەوشەو سەوزەگیای کوێستانانو گیابەندی قەدی کێوەکانت بەسەردا دەپرشێنێ، پەندو ئامۆژت لە دەمی ئامۆژیارانەوە بە دیاری بۆ دێنێو دڵی زامدارت پێ دەلاوێنێ، شەونمی سەر ڕوخساری گوڵە بەسەر هەستو دەرونەکاندا دەتکێ، فرمێسکو ئەسرینی شادیە درەختی هێوای پێ دەڕوێ، ڕێژنەو گەواڵەی بەهارە گەڵای ناسۆریو خەمی پێ دەڕوێ، دڵۆپەی قەتیس ماوی سەر ڕیشە گیای دوای بارانە لەبەر تیشکی هەتاو وەکو دەنکی مرواری دەدرەخشێ.

خاڵی <u>سێیەم</u>: سەبارەت بە وەرگێڕانی کتێبەکە بەلای منەوە کارێکی ئاسان نەبو، جا چۆن کەسێکی وەکو من دەتوانێ بەتەواوی مافی کتێبێکی ئاوابدا، کە لەسەر بەرگەکەی نوسراوە: لە هەمو کتێبێك زیاتر لە جیهاندا بلاّوبۆتەوە، بەڵام هەرچۆنێك بێ منیش قۆڵم لێ هەڵکرد، ئەگەر چی بەر لە دەستبەکاربونی حەزم نەدەکرد دەست لەو کارانە وەردەم، بەڵام ئەم کتێبە سەرنجی ڕاکێشامو ناچاری کردم، جا بەش بەحاڵی خۆم ئەوەندەی پێم کرابێ هەوڵم داوە بە کوردییێکی پەتیو پاراو ویستو مەبەستی نوسەر بخەمەڕو، لە وەرگێڕانی حەرفی پیت بە پیت خۆم بەدور گرتوە، لەهەر شوێنێکی ئەم کتێبەش ئەگەر هەست بە زەحمەتیو توندی بکرێ پێم وایە هۆکاری بۆ خودی کتێبەکە دەگەڕێتەوە، چونکە خاوەنەکەی کەسێکی ئەدیبو شارەزایەو بەسادەو ساکاری نەنوسیوە. دەربارەی شیعرەکانیش لە زۆر شوێندا شیعرەکانم بڕیوەو بەشێکیانیشم هەر بە شیعر وەرگێڕاوە.

لە کۆتاییشدا دەڵێم: خوێنەرانی سەنگین!

گومان لەوەدا نیە کەموکوڕیم هەردەبێ، بەڵام دیارە من هەر ئەوەندەم لێزانیوەو یەکەم جاریشمە خۆم لە قەرەی کارێکی ئاوا بدەم، ئەگەر ئێوەش دڵسۆزانە

ڕەخنەیـەكتان وەدی كـرد منـیش بـە سـینەیەكی فراوانـەوە وەری دەگـرم، ئەگـەریش هەر بەهرەو ڤازانجێكیش وەدی بكرێ هونەری منی تێدا نیە یەكەم بەهرەی خوایەو دوەمیش قەدرو ڕێزە كە بۆ نوسەر دەگەڕێتەوە، ئـیتر لـە خـوام داوایـە هەڵەو كـەمو كوڕییم بپۆشێو، ویستو مەبەستم بۆ ئەو بێو دواڕۆژی نەبڕاوەشمان مسۆگەر بێ.

وەرگــێڕ

ئەم کـتێـبـە

لێکۆڵینـەوەیێکی پـڕ بـە بایـەخو گـرنگو بەرپرسـیارە، بایـەخ بـە لایـەنی خـەمو ناسۆری دەدات لە ژیانی مرۆڤایەتیدا، لایەنی دو دڵیو نیگەرانی، سەر لێتێك چونو بێ متمانەیی، ڕەشبینیو ماتەمینی، کڵۆڵو پەرێشانی، کەساسیو دلگرانی، دەست لە خۆبەردانو هیوا بڕانو دارمان.

لە ژێر تیشکی نیگاو، ڕێنوێنیێ پەیامی خوادا چارەی کێشەی سەردەم دەکا، لەگـەڵ سروشتی ڕاستو، ئـەزمونی بـە ئـەنجام گەیـشتو، داسـتانی سـەرنج ڕاکێشو، نمونـەی زینـدو، وێـژەی دڵ ڕفـێن بەیەکـەوە دەسـازێن، وتـە گـەلێکی هـاوەڵانی شـکۆدارو، شـوێنکەوتوانی چـاکە کـارو، بـۆنو بـەرامی شـیعری گـەورە شـاعیرانو، نـوژداری پزیشکانی ناودارو، ئامۆژیاری کاراشناو ڕێنوینی زانایانی تێدایە.

هـەر لـە نـاو ئـەو کتێبـە گوتـاری ڕۆژهـەڵاتیو ڕۆژئـاواییو، زانایـانی کـۆنو نـوێی تێدایـە کـە هـەمویان لەگـەڵ ڕاسـتی تێـك دەکەنـەوە، کـە دەزگایـەکانی ڕاگەیانـدنو پـەیامو گۆڤارەکـان بڵاویـان کردۆتـەوەو، ئەوانـەش کـە چـەند خولێـکو پـشکینینو بڵاوکراوە دیاریان داوە.

ئەو کتێبە ئاوێتەو پێك هاتوێکی ڕێكو پێکە، هەوڵێکی ساخ کراوەو بێ خلتە. بـە کورتی پێت دەڵێ:

((ئاسودەو دڵارام بە، مژدە بدەو گەشبین بەو، خەمبار مەبە)).

بسم الله الرحمن الرحیم

پێشەکی چاپی دووەم

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله وآله و صحبه

دوا به دوای ستایش‌و درودو سڵاو:

گەلێك له نوسەران خویان پێ وەگرتوه به نوسراوەكانیان دا هەڵدەڵێن‌و، باس لەوه دەكەن چاپی یەكەمیان له بازاڕ نەماوەو، خەڵك زۆر پێشوازی لێ كردوەو بایەخی پێ داوه، ئەوەش كارێكە بەسەر دەرونەوه گرانەو بە پێی نەریت دزێوەو، سروشتیش به چەپەڵی دەزانێ.

ئەوەندەش بۆ من بەسه كه دەربارەی كتێبی خۆم (لا تحزن) بڵێم: ئەو كتێبەم بۆ خۆم‌و بۆ هاوێنەی خۆم نوسیوه، یەكەم كەسیش كە سودی لێ وەرگرتبێ خۆم بوم، ئەگەر چی من بە دەستی خۆم نوسیومه بەڵام هەر كاتێ پێی دا دێمەوه، سەیر دەكەم شتێكی نوێیە بەلامەوه هەروەكو بڵێی یەكەم جاره دەی خوێنمەوه:

مەگەر نامبینی هەر كاتێ دیدەنی یارم دەكەم
گەر گوڵاویش نە پرشێنێ هەست بە بۆنی خۆشەكەم

هەر كاتێ بێزار بوم یا توڕه بوم یادلگران بوم خۆم به خۆم دەڵێم:

باشه تۆ دانەری كتێبی (لا تحزن)نی جا دڵم ئۆقره ئەگرێ‌و، توڕەییم دەڕەوێتەوه.

وامدەزانی من لەمەڕ گومان چاكیم بەرامبەر كتێبەكەم‌و، سەرسامیم لە ئاستی نوسینێدا زێده ڕۆییم كردوه، هەتا ئەو كاتەی لەلایەن ئەوانەی متمانە بە زانست یان دەكەم‌و، ڕێزی بۆچونیان دەگرم‌و سوپاسی هەڵوێستیان دەكەم، سوپاسنامەو پیرۆزباییم پێ گەیشت‌و نزایان بۆ كردم، ئەوساكە لەسەر ئەو سۆزو یارمەتییەی خوا سوپاسم كردو، هیچیش لە هونەری خۆم‌و دەستی خۆم‌و توانای من نیە، هەرچی بەهرەو توانایه هەر هەموی ئی خوایه، هەر ئەویش شیاوی سوپاسه.

بـێ گومـان مەسـەلەی بەختـەوەری مەسـەلەیەکی جیهـانیو، خواسـتێکە هـەموو هۆشمەنـدان لەسـەری کـۆكو یـەك دەنگـن، هـەموتاكو کۆمـەڵو بـەرەیێك هـەوڵی دەسـتەبەرکردنی بەختـەوەری دەدەن، جـا هەیانـە بـە دەسـتی هێنـاوەو، هەشـیانە چاوەڕوانە.

ئەو کتێبە سەدان پەیامی لێ کۆڵینـەوەی دەربـارەی بەختـەوەری لـە خـۆوە گرتـوە، گوتـارێکی کراوەیـە بـۆ هـەر یـەکێ ڕێـز لـە ژێـری خـۆی بگـرێ، وتـەکانی لـە دڵێکی هەڵقرچـاو مـاران گـەزیو هـەڵقولاون، بـەو شـێوەیە هـەروەکو (موتەنـەبی) بـاوکی (تەیب) دەڵێ:

کەســێ ســەرزەنش مەکــە لە خواســتی تامەزرۆیــە
تـاوەکــــو بیــدرکێـنـێ هەرچــیێ کــە ڕازی خۆیـــە

خوایـە کـردەوەم لەگـەڵ کەمیـدا، تێکۆشـانم لەگـەڵ کزیـدا، کـردو کۆشـم لەگـەڵ خەوشو نەنگیدا گیرا بکە، تۆ بەرزو شکۆداری شایـستەی پێـدا هەڵـدانی، هـەر تـۆش ئەو خوایەی شیاوی پەرستنی.

عائیزی قەرنی

نوسـیوێتی

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی چاپی یەکەم

الحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله، وعلى آله و صحبه،

دوای ستایش‌و درودو سڵاو:

(خوێنەری بەڕێز):

ئومێد وایە کەڵك‌و سود لە کتێبی (لا تحزن) وەرگری‌و بە سای خوێندنەوەی ئاسودە بی، دەشتوانی بەر لە خوێندنەوەی بە پێوەری ژیری‌و عەقڵێکی ڕاست‌و دروست بیپێوی، بەڵکە لەوە زێتر دەتوانی بە تەرازوی فەرمودە هەڵی سەنگێنی.

ئاماری بێویژدانیشە بەرلەوەی شتێك تام‌و بۆ بکریٚ‌و تاوتویٚ بکریٚ فەرمانی لەسەر بدریٚ، ستەمێکیشە دەرهەق بە زانست دەکریٚ کە بەرلەوەی تێفکرین‌و لێکۆڵینەوە بکریٚ‌و گویٚ بۆ شکاتکار بگیریٚ‌و بسەلمێنریٚ‌و سەرنجی بەڵگە بدریٚ، بڕیاری لەسەر بدریٚ.

من ئەو گوتارەم بۆ یەکیٚ نوسیوە گیرۆدەی دەستی خەم‌و پەژارە بیٚ‌و لە ناو تەنگژەدا بگوزەرێنیٚ، یا بەڵاو مەینەتی دەوری بگریٚ، یا بە سای نیگەرانی‌و دڵپەستی جیٚی پیٚ لەق بیٚ‌و خەو لە چاوی بزڕیٚ، جا کێمان هەیە لەو دەردە بە دور بیٚ؟!

چەندین ئایەت‌و کوپلە شیعرو پەندو نمونەو، وتەی نەستەق‌و بەسودو، داستان‌و ئامۆژی تێدایە، پوختەو پاڵاوتەی ئەزمونی کاراشنایانم تێدا نوسیوە، ئەوانەی دەرمانی دەردی دڵ سوتاوو، دەرون بەزیوو، داماوو بیٚ ئومێدانن.

ئەو کتێبە پێت دەڵیٚ: مژدەت لێبیٚ ئومێدەوارو گەشبین‌و ئاسودە بە.

بەڵکە پێت دەڵیٚ: ژیان چۆنە ئاوا بگوزەرێنە، بە ڕازەمەندی‌و بە پاکی‌و بە خۆشی بژیی.

ئـەو هەلآنـەی پێـچەوانەی سروشـتن لەمـەڕ هـەڵس‌و کـەوت لەگـەڵ خوڕەوشـت‌و خەڵك‌و، شوێن‌و سەردەم‌و، هەر شتێکی تر، ئەم کتێبە بۆت ڕاست دەکاتەوە.

ئەم کتێبە زۆر بە توندی ڕێت پێ دەگرێ لەوەی پـێدا نـەگری لەسـەر تێـك گـیران لەگەڵ ژیان‌و پێچەوانە بون لەگەڵ قەزاو قەدەری خواو، دژایـەتی کردنـی بەرنامـەو یاساو ڕەت کردنەوەی بەڵگە.

بەڵگـە هـەر لـە نزیکـەوە بانگـت دەکـا لـە هـەمو دەرگاکـانی دڵـت دەداو، لـە هـەمو لایەکـەوە سـەرنجت ڕادەکێـشێ بـۆ ئـەوەی دەرەنجـامێکی ڕوناکـت هـەبێ، ئۆمـدت بـە خواستەکانت ببێ، بەری بەهرەکانت وەبەر بێ، تالآیی ژیان‌و ناسۆری ڕابردوت لە یاد چێ، ماندو شەکەتی ڕێگات وەحەسێ.

دەمەوێ لەسەرەتاوە بۆ چەند بابەتێکی گرنگ سەرنجت ڕاکێشم:

<u>یەکەم</u>: مەبەست لەو کتێبە دەسـتەبەر کردنـی بەختـەوەری‌و هێمنـی‌و هـەداری‌و دڵ شـادییە، کردنـەوەی دەروازەی ئومێـدو گەشـبینی‌و داهـاتوێکی درەوشـاوەو ڕزگارییە.

وە یـاد خـستنەوەی میهـروو سـۆزی خوایـەو، پـشت پـێ بەسـتن‌و نیـەت پاکییـە، مەبەست بە قەزاو قەدەر باوەڕ هێنانەو، لە سنوری ئـەو ڕۆدا ژیانـە، واز هێنانـە لە نیگەرانی لەمەڕ داهاتوداو یاد کردنەوەی بەهرەی خوایە.

<u>دوەم</u>: ئـەو نوسـینە هـەوڵ دانـە بـۆ فـرێ دانـی دڵ پەسـتی‌و دلگرانـی، کەساسـی‌و پەرێشانی، دلآو دڵی‌و نیگەرانی، دڵ توندی‌و داڕمان‌و بێ ئومێدی، دەست لـە خـۆ بەردان‌و هەرەس هێنان‌و هیوا بڕان.

<u>سێیەم</u>: ئەو ئایەتانەی لە ئاسمانی ئـەو بابەتـە دەخولێتـەوە، هەنـدێ لـە فـەرمودەی پێغەمبەر ﷺ هەندێ وتەی نەستەق‌و ناوازە، داستانی پەند دادەرو، هەڵبەسـتی کاریگـەرو، قـسەو لێ دوانـی کاراشـنایان‌و پزیـشکان‌و وێـژەران، لـەو کتێبـەدا کـۆم کردونــەوەو، دەدرەوشـێنەوە دەسـتە چـیلەپێك[1] لـە بەڵگـەی ڕۆن‌و ئاشـکراو ئەزمونی سەرکەوتو، دەستەواژەی ڕاست‌و دروستی تێدا باس کراوە،

---

١) دەستە چیلکەییێکی وشکی باریکە، کە ئاگری پێ بکرێتەوە.

تەنیا ئامۆژگاریو بابەتێکی فیکریو گوتارێکی رامیاری نیە، بەڵکە لە پێناو ئاسودەیی تۆ بانگێشتێکی بە گورە.

چوارەم: ئەو کتێبە بۆ موسڵمانو نا موسڵمانە، هەستو نەستی مرۆڤایەتیم لێ رەچاو کردوە، ئەو هەڵوێستەشم لە پەیرەوی راستو دروستی پەروەردیار وەرگرتوە کە ئایینی سروشتە.

پێنجەم: لەو کتێبەدا چاوت بە چەند وتەیەکی رۆژهەڵاتیو رۆژئاواییەکان دەکەوێ، ئومێدیش وایە گازاندەم لێ نەکرێ، چونکە تێگەیشتن بزربوی برِوادارە، لە هەر شوێنێ بیدۆزێتەوە بۆ ئەو لە هەمو کەس شیاوترە.

شەشەم: پەراوێزم بۆ ئەو کتێبە دانەناوە، تاوەکو بۆ خوێنەر سوكو سانا بێ، بۆ ئەوەی هەمیشە زەینی لەسەر بێو بەردەوام وەی خوێنێ.

هەر لە خودی کتێبەکەش سەرچاوەی وەرگرتنم دیاری کردوە.

حەوتەم: ژمارەی لاپەرەو بەرگەکەم نەنوسیوە، چونکە چاوم لەوانەی پێش خۆم کردوە، واشدەزانم ئەوە سوكو سودمەندترە، جاری وایە دەق بە دەق بابەتەکەم گوازتۆتەوە، یا دەست کاریم کردوە، یاخود واتاو مانای کتێبەکە یا گوتارەکەم گوازتۆتەوە.

هەشتەم: ئەو کتێبەم باس باسو بەش بەش نەکردوە، بەڵکە شێوەی دەرخستنی جۆراو جۆرە، جاری وایە برگەکان لێك جیا دەکەمەوە، لە باسێکەوە بەرەو باسێکی تر دەرۆم دوای چەند لاپەرەیەك بۆی دەگەرێمەوە، بۆ ئەوەی کەسی خوێنەر پتر چێژی لێ وەرگرێو لەبەرچاوی شیرن تر بێ.

نۆیەم: بەهۆی دەرهێنانی ژمارەی ئایەتەکانو دەرهێنانی فەرمودەکان درێژەم پێ نەداوە، ئەگەر فەرمودەکە بێهێز بێ رۆنم کردۆتەوە، ئەگەریش بەهێز بێ یا حەسەن بێ باسم کردوە یا لێی بێ دەنگ بومە.

ئەوەش هەموی بە مەبەستی کورت کردنەوەو، دور کەوتنەوە بوە لە دوبارەو زۆر بە دوادا رۆیشتنو بێ زار کردن، ((والمتشبع بما لم يعط كلابس ثوب زور.... ئەوەی تێر نەبێو بە تێر خۆی نیشاندا وەکو ئەوە وایە بەرگی درۆینی لەبەرکردبێ.

دەیەم: خوێنەر هەست پێ دەکا هەندێ ماناو مەبەست بە چەند شێوەو چەشن دوبارە بوینەوە، ئەو کارەشم بە ئەنقەست ئەنجام داوە تاوەکو ئەو بۆچونە بە چەند شێوە بخرێتە ڕو، ئەو شتەش کە بە خورِ[٢] دەگوازرێتەوە[٣] چاتر لە دڵدا جێی دەبێتەوە، کەسێ لە قورئانیش وردبێتەوە ئەو شێوازە دەرك پێ دەکا.

ئا ئەمانە دەی تەواون، پێشکەش بن بەو کەسەی بیەوێ ئەو کتێبەی وەخوێنێ، ئومێدیش وایە ئەو کتێبە ڕاستی وەخۆ هەلگرتبێ‌و بە وێژدانەوە دوابێ‌و دادوەرانە بڕیاری دابێ، بە دڵنیاییەوە زانیاری ببەخشێ‌و، بۆچونی ڕاست‌و دروست بێ‌و، بۆ چاوکراوەیی چرایەك بێ.

مـن لـەو کتێبـەدا هەموکەسـێ دەدوێـنم‌و لەگـەڵ هەموچـینێك دا قـسە دەکـەم، مەبەستم چین‌و توێژێکی تایبەت‌و تەنیا کۆمەڵێك نیە، مەبەستم شارو وڵاتێکی تایبەت نیە، بەڵکە بۆ هەموئەوانەیە دەیانەوێ بەختەوەرانە بگوزەرێنن.

بە مراواریم هۆنیـەوە کاتێ دەسـتم لـێ هەڵگـرت
بێ تیشکی خۆر تیشکی داو بێ هەیڤ شـەوڕەوی کرد
ڕوخساری ڕەونەق دەداو چـاوی وەك بەری بەیانـــن
ئای لە سۆمای چـاوان‌و گـەردنی چـەندە جـوانـن

عائیزی کوڕی (عبدالله)ی قەرنی
نوسیوێتی
٥/ مانگی ڕەمەزان

---

٢) بەلێزمە .
٣) دەگێڕدرێتەوە .

بسم الله الرحمن الرحيم

خوایــە هـــاوار

کاتــێ دەریـا هـەژا شـەپۆلیدا زریـانیش شـاڵاوی هێنـا کەشــتیوانان هـاوار دەکـەن خوایـــــە هـــاوار، ﴿ يَسْـَٔلُهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ كُلَّ يَوۡمٍ هُوَ فِي شَأۡنٖ ... هەر کێ لەناو ئاسـمانەکان‌و زەمیـنن هـەمو کارێکیـان هـەر بـەوەو ئـەو گـشت ڕۆژێ بـە کارێکـەوە خەریکە (٢٩) الرحمن ﴾.

کاتــێ لاڕێ لـە بیابـان دا سـەرگەردان بـو ڕێبـواران‌و خەربەنـدان[٤] ڕێ یـان کەوتـە کوێرەڕێیان هاوار دەکەن: خوایە هاوار.

کاتێ یـەکێ خـەم بیـچزێنێ[٥] کارەسـات‌و کۆسـتێ دای ڕۆشـێنێ[٦] لـە میهـری خـوا ڕادەمێنێ دەڵێ: خوایە هاوار.

کاتێ دەرگاکان لە ڕوی خوازیاراندا داخران، ویست‌و خواستیان پـەردە پـۆش کـران هاوار دەکەن: خوایە هاوار کاتـێ وزەو توانـا لـەبار چون، ڕێگـە چارە تـارو مـار بـون پەتی خۆزگەکان پچڕاو، گەلاّی ئومێدان هەڵوەرا هاوار دەکەن خوایە هاوار.

کاتێ زەمینت لـێ وێك هاتــە خــۆ لـە نــاخ‌و سـینەت هاتــەدەر
بۆن ســۆ،[٧] بـابە هاواری خواوە زمانت بێتە گۆ بڵێ خـوایە هاوار
بێ گومـــــان یادی تۆم کــرد کــاتێ ناخۆشـیەکــــان توند بون،
ڕەش بون، ڕوی ڕۆژگــاریش تۆزاوی‌و گـــۆڕاو،

---

٤) کاروانچیان.
٥) ئازاری پێ بگەیەنێ.
٦) بریندار بکا.
٧) بۆنی سوتان

دەنگم هەڵبڕی لە پێش بەیاندا بە ناوی تۆ، بەهاوارەوە،
لە ناکاو ڕوخساری هەمو بەیانییەك دەگرژایەوە.
وتەی پاكو تكای بێ خەڵت
هاوارو نزای ڕاستو ڕەوا، ئەسرینی چاوی بێ نەوا،
هەر بۆ لای خوا بەرزەبنەوە.
لە دەمە دەمی بەیانیان دا، لە بێ دەرەتانیو ئاتاجیاندا
دەستو لە پێ پێداویستان هەر بۆ لای خوا ئەکرێنەوە،
لە کارەساتو پەژاراندا پێلوی چاوان بە ڕوی ئاسمان
هەڵدێنەوە، داواو خواستیش بەرەو خوا دەکرێنەوە

هەر بە ناوی ئەوەوە زمانەکان دێنە ئاواز، بانگی ئەکەن، لای دەردەبڕن ڕازو نیاز، بە یادی ئەوەوە دڵەکان ئارام دەبن ڕۆحەکانیش هەستو نەستو پەیاکانیش[٨] ئۆقرە دەگرن، هۆشو جۆش دێنەوە خۆو، باوەڕو متمانە دامەزراو خۆگر دەبن.

﴿ٱللَّهُ لَطِيفُۢ بِعِبَادِهِۦ ...خودا دەربارەی عەبدانی بە ڤیانە ﴿١٩﴾الشوری﴾.

ٱللَّهُ: خۆشترین ناوو جوانترین پیتو ڕاستترین وشەو بەهادارترین واژەیە ﴿... هَلۡ تَعۡلَمُ لَهُۥ سَمِيّٗا ... ئاخۆ ئاگات لێیە هاوناوێکی هەبێ؟ ﴿٦٥﴾ مریم﴾.

کەوایە جا ویدانیو بێنیازی[٩] شکۆمەندیو کار لە جێییو باڵادەستی، تینو تواناو سەرخستن، لە ٱللَّهُ وە سەرچاوە دەگرن ﴿...لِّمَنِ ٱلۡمُلۡكُ ٱلۡيَوۡمَۖ لِلَّهِ ٱلۡوَٰحِدِ ٱلۡقَهَّارِ ... لەو ڕۆژەدا فەرمانڕەوایی بۆ کێیە؟ هەر بۆ خودای تاكو تەنیای بەسەر هەمو شتێدا زاڵە، ﴿١٦﴾ غافر﴾.

کەواتە سۆزو خۆشەویستیو میهرەبانی، کۆمەکیو هاریکاری، فریا دڕەسیو چاکەکاری، ڕەوشتی بەرزی ئەون.

---

٨) وردە دەماری هەست.
٩) بێنیازی/دەوڵەمەندی.

﴿ وَمَا بِكُم مِّن نِّعۡمَةٖ فَمِنَ ٱللَّهِۖ... بەهرەیەك ڕو تێدەكا لە خواوەیە ﷻ: خاوەنی پایەبەرزیو بڵندی هەرە زاڵو شكۆمەندی ناچار كردنو گەورەیی ﴾ (٥٣) النحل.

لە هەر ساتێ بە چەند پیتێ گەورەیی تۆ دەنوسرێ
ئەوا پیرۆزییەكە گیانو رۆح ئۆقرەی پێ ئەگرێ
تۆ زۆر لەوە بەرزتریشی پەروەردگارا
هەمو تواناو لێكدانەوە بێ ڕێ دەبن كاتێ ناوت دەهێنرێ

خوایە ناخۆشی بەی شادی بێنی، دڵ سوتاوان بسرەوێنی، نمەی باوەڕ بپرشێنێ، پۆلی دڵان دامركێنی.

پەروەردگارا چاوانی لە خەو تۆراو بە ناردنی سوكە خەوێ لە لایەن خۆتەوە بخەوێنە، ئارامی بۆ دڵە ڕاڕاكان بێنەو موژدەی ڕزگاریان بە ڕودا بچرپێنە.

پەروەردگارا: چاو خەڵەتاوان بۆ ڕۆشنایی‌و گومڕابوان بۆ ڕێی ڕاستو دروستیو لاملانی لە ئایینت بۆ ڕێنماییت ڕێنوێنی كەی، خوایە بە بەرەبەیانی دانی ڕۆناهیت(١٠) تەمو لێڵی دڵاو دڵی لادەی، بە پرشنگی ڕەوای خۆت گەندەڵیو بودەڵی دڵان.

ڕادەی(١١)، بە كۆمەكی سەربازە فریشتەكانت كەڵەكەو تەڵەكەی شەیتانەكان بپوكێنی(١٢)و لە كارخەی.

خوایە خەمی دڵمان هەڵوەرێنی، پەستی دڵمان بتارێنی، نیگەرانیو ڕاڕاییمان بڕەوێنی.

پەنا دەگرین بە تۆ لە ترسو بیم جگە لە تۆ، لە ملكەچیو لەسەر شۆڕی تەنیا بۆ تۆ ، لە پشت بەستن تەنیا بە تۆ، لە كۆمەكیو داواكاری تەنیا لە تۆ، تۆ یارو یاوەری ئێمەی، چاترین ڕزگار كارو دۆستی مەی.

---

١٠) ڕوناكیت.
١١) ڕامالی.
١٢) پوچەڵ كەیتەوە.

بیرکەوەو سوپاسگوزار بە

واتە بیر لەو بەهرەو بەخششانەی خوا بکەوە کەبەسەرت داباریون هەست دەکەی تۆیان داپۆشیوە، هەر لەسەر سەرتەوە تا بەری پێتەوە ﴿...وَإِن تَعُدُّواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحۡصُوهَآۗ ... ئەگەر بێنە سەر ژمارەی چاکەی خودا، لە ژماردن دادەمێنن ﴿٣٤﴾ إبراهيم﴾.

بەهرەی تەندروستیو لەش ساخی، ئاسایشو هێمنی، خۆراكو پۆشاك ئاو هەوا، هەر چی لە بونەوەر دایە، لە بەرژەوەندی تۆ دایە، کەچی هەستی پێ ناکەی، خاوەنێتی ژیان دەکەیتو دەرکی پێ ناکەی، ﴿...وَأَسۡبَغَ عَلَيۡكُمۡ نِعَمَهُۥ ظَٰهِرَةٗ وَبَاطِنَةٗۚ ... گەلێ بەهرەی بەسەر تاناڕژاندوە﴿٢٠﴾ لقمان﴾.

تۆ خاوەنی دو دیدەی گەشی، خێوی زمانێكو دو لێو دو دەستو دو پێی بێ خەشی.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ... دەسا ئێوە لە کام چاکەی پەروەرندەو حاشا دەکەن؟ ﴿٥٥﴾ الرحمن﴾ .

بۆ مەگەر کارێکی ئاسانە تۆ لەسەر پێیەکانت گوزەر بکەیتو بەسەر قاچەکانتەوە بوەستی؟

کەچی زۆر کەس قاچو قول بڕاو بێ پێن؟!

شتێکی کەمە تۆ بە پڕاو پڕی چاوەکانت بخەوی

گەدمت لە خۆراکی بە چێژ پڕکەی

ئاوی ساردو سازگاریش نۆشکەی

کەچی کەسانێکی زۆر هەن لە تاو ئێشو ژانیان خەو لە چاویان زڕاوە. تامی خواردنیان لە دەمدا تاڵو گۆڕاوەو، ئاوی زولاڵ لە قورگیاندا وێنەی زوخاوە؟!

ورد بەوە لە بیستن‌و بینایيت، سوپاس بۆ خوا کەڕو کوێر نیت، تەماشای پێستی لاشەت کە سوپاس بۆ خوا گولوگڕو بەڵەك نیت، لاکەوە بە لای ژیریتدا کە خوا چاکەی لەگەڵ کردوی بەوەی هۆشت لەسەر خۆیەو دێوانەی چۆڵ‌و هەردو شێتی کوچو کۆڵا نەو گاڵتە جاڕی خەڵك نیت، ئایە دەتەوێ لە بەرابەری تەنیا چاوێکت دا بە قەد چیای هەڵگورد ئاڵتونت پێ بدرێ؟!

ئایە پێت خۆشە گوێچکەکانت بەسەنگایی چیای کارۆخ لە زیو بفرۆشی؟!

حەز دەکەی زمانت بدەی لە پای چەندان کۆشك‌و باڵە خانەی ڕازاوەو بێ زمان‌و لاڵ بیت؟!

خوازیاری: دو دەستەکانت بکەیتە قوربانی لە پێناو چەندان ملوانکەو خەناوکە لە دوڕو گەوهەرو مرواری بێ دەست‌و قۆڵ بیت؟!

بە ڕاستی تۆ لە ناو نازو گۆزی زۆرو زەوەنددای، کەچی لێی نەبانی‌و[١٣] بێ ئاگای، دڵشکاو دڵ سوتاو دڵ ڕەنجاوی دەست لە ئەژنۆو دۆشدا ماوی، ئەگەر چی خودان ئاوی ساردو نانی گەرمی، خەو خۆش‌و بێ‌لەکەو خەشی، ئاخ هەڵدەکێشی لەسەر شتی نەبو لە دەست چو سوپاسگوزار نی لەسەر هەبو،

پشی سوارو هەراسانی لەتاو زیانێکی سامانی کەچی کلیلی بەختەوەریت لە دەستەو خێوی[١٤] چەندین بەهەرەو بەخششی بێ وێنەو بەهاداری، دەسا بیر کەوەو سوپاسگوزار بە ﴿وَفِيٓ أَنفُسِكُمۡۚ أَفَلَا تُبۡصِرُونَ ... هەروەها لە ناو خۆشتاندا زۆر هەن ئاخۆ لە خۆتان ناڕوانن؟ ﴿٢١﴾ الذاريات﴾. ورد بەوە لە خودی خۆت، لە ماڵ‌و حاڵ‌و خێزانت لە کردارو گوزەرانت، لە هـــاوڕێ‌و خۆشەویستانت لە دنیاو دەوروبەرت ﴿يَعۡرِفُونَ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا ... بە بەهرەی خودا ئاشنان کەچی سەرپێچی لێ دەکەن.﴿٨٣﴾ النحل﴾.

---

١٣) پێی ئاشنانی/داماوی بیر دەکەیتەوە.

١٤) خــاوەن .

لە دوا چـوان مـەچو

یادکردنەوەی ڕابردو تاو توێ کردنی لە بیرو هزردا، سوێ بونـەوەو دڵ پەسـتی لـە پێنـاو ئـاخو داخیـدا[١٥]، گـەوجیو گێلـیو نەفامیـە، بـن بـڕ کردنـی ویـستو خواسـتو پرشو بڵاوە کردنی ئێستای ژیانە.

بێ گومان ژیرو هۆشمەندان ناچن لاپەڕە بەسەر چوەکانی ژیان بخوێننـەوەو کۆنـە بریان بکولێننەوە، بەڵکو لە کونجی زیندانی فەرامۆشیدا دەپێچرێنەوەو کۆت بەنـد دەکرێن، دەرگا لـە ڕویـان دادەخـەنو پـشت گوێ دەخـرێن، تـا هەتایـە نایێنـەدەر لـە بینینی تیشکی خۆریش بێ بەش دەکرێن.

چونکە ڕابردو ناگەڕێتەوە، نە بە دڵ پەسـتی دێتـەوە نـە بـە پـەژارەو سـوتو سـوێ کەلو پارچەی وێك دێتەوەو گیانی بە بەر دەکرێتەوە.

ئیتر چی تر لە دەست دێوەزمەی ڕابردوداو لە ژێر چەتری لە دەست چودا مەگوزەرێنە، گیانت لە ژێر چەپۆکی تارماییە ترسناکەکەی دەربێنە.

ئایە دەتەوێ پێچەوانەی ڕەوشی ژیان مامەڵەبکەی ئاوی ڕوبار بەرەو ژورو خۆر بەرەو خۆرهەڵاتو منالْ بۆ سکی دایكو شیر بۆ گوانو فرمێسكو ئەسرین بۆ چاو بگێڕیەوە؟!.

بێ گومان هەڵسو کەوتت لەگەڵ ڕابردوداو ڕاڕاییت لە ئاستیداو سوتانت لە ئـاهو گڕیداو خۆ هەڵدانت بۆ ئەودیوی کۆسپو لەمپەرانیدا، دۆخێکی نالەبارو بە ئازارو تۆقێنەرو ڕاچڵەکێنەرە.

خوێندنەوەو تێفکرین لە ڕوپەڕی ڕابردودا بەهەدەردا نـەبۆ هەنوکـەو، دابـڕ دابـڕ کردنی کۆششو بە بادانی کاتو ساتێکە ئێستا لە ڕودا.

خوای گەورە باسی نەتەوە ڕابردوەکانو کردارو ڕەفتاریان دەکات پاشان دەفەرموێ ﴿ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ... ئەوانە کۆمەڵانێك بون کە ڕابردون. (١٣٤) البقرة ﴾.

---

١٥) ئاخ هەڵکێشان، یا دەگوترێ داخەکەم.

دەهۆڵ دڕاو تەقەی بڕا دادڕینو توێ کاری لاشەی ڕۆژگار دادناداو گێڕانەوەی ڕەوڕەوەی مێژو بێ هودەیە.

ئەو کەسەی بۆ ڕابردو دەگەڕێتەوە وەك ئەوە وایە دوبارە ئارد بهاڕێتەوەو پوشکەی داری بڕاو ببڕێتەوە هەر لە کۆنەوەش گوتراوە بەوانەی ئەسرین بۆ ڕابردۆ دەڕێژن:"مردوی پار هاوینێ ئەمڕۆ بۆی مەگێڕە شینێ" بە هەمان شێوەیەکێ لەسەر زمانی ئاژەڵان سەر بوردەیەك دەگێڕێتەوە، گوایە بە گوێ درێژیان گوت: بۆ کاوێژ[16] ناکەی؟ ئەویش گوتی چونکە ڕقم لە درۆیە.

دەردی ئێمە لەوەدایە لەمەڕ ئێستا دەستەوسانین لەسەر قاڵ بون بە ڕابردوش بێو چانین، چاومان بە کۆشكو تەلارە جوانەکان پڕنابێو هەردەم بۆ کەلاوە دارماوەکان بە پەرۆشو پەرێشانین، خۆ ئەگەر مەردمو پەری کۆببنەوە بۆ ئەوەی ڕابردو بگێڕنەوە نەبوەو ناکرێ بی هێننەوە.

نەبۆتە باو خەڵکان ڕوەو دواوە بڕوانو بۆ دواوە لاکەنەوە، چونکە ژیان وا ڕەخساوە باو بۆران ڕوەو پێشەوە هەڵدەکاو ئاو سەرەو ژێر دادەڕژێو کاروان بەرەو پێش دەگوزەرێ هیچێك لەوانە ناتوانێ پێچەوانەی ڕەوشی ژیان ئاوەژوبێ.

هەر ئەو ڕۆژەی ئێستات ڕۆژە

کاتێ بەیانیت کردەوە چاوەڕێی ئێوارە لێ داهاتن مەبە وادانێ هەر ئەو ڕۆ دەژی، نەوەك دوێنێی بە فەڕو شەڕی خۆی تێپەڕی، نەوەك سبەی کە نەبۆتە مێوانی ژین.

تەنیا ئەو ڕۆژە ڕۆژی ژیانتە، کە پڕشنگی خۆری بەسەرت دا هەڵاتوەو تۆی لە ئامێزی خۆی گرتوە، کەوابو تەمەنت تەنیا ڕۆژێکە، دەسا هەر بۆ ئەوڕۆ بژی، هەروەك بڵێی لەو ڕۆژەدا چاوت بە دنیا هەڵێناو هەر لەو ڕۆژەشدا سەر دەنێیەوەو دەمری، با ماوەی ئەو ڕۆژە خلیسك بە ژیانت نەباو وریا بە نەبیە قوربانی لە نێوان بەرداشی بیر کەوتنەوەو خەمو پەستی ڕابردوداو لە نێوان بەرداشی پێشبینیو حەپەسانو پەلکێشانی داهاتو

---

١٦) دوبارە خواردنەوەی خۆراکی ناو هەناوە، زۆرێك لە ئاژەڵان خواردنی ناو گەدەیان یان دوبارە دەخۆنەوە لەکاتی پالکەوتن و حەسانەوەیاندا، دیارە ئەو جۆرە خواردنەش خواردنێکی بەدرۆیە.

هەر بۆ ئەورۆ جەختو هەوڵو داهێنانت کردو کۆشو ڕەنجی شانت بخەرە گەڕ.

جا هەر ئەو ڕۆ ڕو لە ڕوگەو ملکەچانەو بە ترسەوە نوێژ ئەنجام دەو قورئـان بـە تێفکرینەوە بخوێنە، هۆشو ژیریت لە موتالاو خوێندنـەوەدا بەکاربێنـە، جوانکـاریێ لـە کـردارو لـە ڕەفتـارو لـە ڕوکـارت دا بـەدی بێنـە، ئـەو بەشـەی خـوا پـێی داوی ڕەزامەندی لێ بنوینە کەڵكو سودت هـەم بـە خـۆتو هـەم بـە خـەڵکیش بگەیێنـە. دەشێ لـەم ڕۆژەدا ساتەکانی بـەر فـراوان کـەی، هـەر خولـەکێ بکـەی بـە ساڵێ، هـەر چرکەیێ بکەی بە مانگێ، تۆوی چاکەی تێدا بچێنێ، هەڵسو کـەوتی جـوان بـڕوێنی، فرمێسکی پەشـیمانی هـەڵوەرێنێ، پـەروەردیارت[١٧] بـە دەم یـادەوە بـدوێنی، توێشوی کۆچی یەکجارەکی بەرهەم بێنی.

خەمان لە دڵ هەڵوەرێنی، ئاسودەییو دڵ نـەوایی بـۆ خـۆت بـێنی، ڕەزامەنـدی لـە ئاستی بـژێوی ژیـانت، مـاڵو منـداڵو خێزانـت، پلەو پایـەو گوزەرانـت دا، بنـوێنی، ﴿...فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ .... چـم پێـداوی، وەری بگـرەو لـە شوکرانە بژێران بە ﴿١٤٤﴾ الأعراف﴾. ئـەو ڕۆژە بـە بـێ خـەمو خـەمینی، بـە بـێ ڕقو کینەیی، بە بێ گرژیو چاوتێبڕی دەگوزەرێنی جا پێویستە لەسەر تـابلۆی دڵت تاکە ڕستەیەك بنوسی، بیکەیە ملوانکەی پەڕتوك خانەکەتو هەڵی واسی بڵێی (هەر ئـەو ڕۆژەی ئێستات ڕۆژە... کەوابو ئەگەر ئەمڕۆ نانێکی گەرمو نەرمت لە خـوان بـێ، لە داخی نانە وشکەی دوێنێو لە چاوڕاوی نانی سبەینێ بۆچی گیانت هەراسان بێ.

ئەگـەر ئـەمڕۆ ئـاوێکی شـیرنو سازگار نۆشـکەی، بـۆ دەبـێ لـە ئـاهی ئـاوە سـوێرو تاڵەکەی دوێنێ خەمان لە خۆ بارکـەی، یـا لـە پێنـاو ئـاوی گـەرمو زەلکاوی سـبەینێ هاتو هاوارکەی.

ئەگەر تۆ بـە هەسـتو ویـستی پۆڵایینـەوە هـەوەسو هـەواو ئـارەزوت تونـد بگـری دەتـوانی بیرۆکــەی (هــەر ئــەمڕۆ دەژیــم... وەك ئەڵقەیــەك لــە گــوێ بگــری، هەموچرکەیێ دەستەبەرکەی، بنچینەی کەسایەتیت تونـدو تـۆڵ کـەی، زیـاتر خـۆت بەهرەوەرکەی، کردارو ڕەفتارت پاڵاوتەکەی، ئەوسا دەڵێی؛ لەمـەولا تـەنیا بـۆ ئـەوڕۆ

---

١٧) پەروەردگارت.

وتەکانم بژار دەکەم، قسەی پڕوپوچ و وڕێنان ناکەم، پاشمندە باسی کەس ناکەم و، جوێن نادەم،

تەنیا بۆ ئەو ڕۆ ئەژیم، ناو ماڵ و پەڕتوك خانەم ڕێك ئەخەم، نە گرژیە و نە پەڕشی[١٨] بەڵکو ڕێکی و لێك و پێکی.

تەنیا بۆ ئەورۆ دەژیم، بایەخ دەدەم بە خاوێنی و بە ڕوکارم، بە ڕوخسارم، بە لفت و لێوو گوفتارم، بە ڕۆیین و جوڵەو کارم.

هەر بۆ ئەورۆ دەژیم، لە گوێ ڕایەڵی پەروەردگارم و بەجێ هێنانی فەرمانی درێخی ناکەم، لە شوێن پێ هەڵگرتنی پەیام بەرم کۆشش دەکەم، وا بەستەی خوێندنی قورئان دەبم، لە توێژینەوەی پەڕتوك و موتالای کتێبی بەسودو لەبەرکردنی وتەی نەستەق سڕی ناکەم.

هەر بۆ ئەورۆ دەژیم، بۆیە کاری پەسند لە نێو دڵمدا دەڕوێنم

دڕك و داڵێ خراپە کاری، لەخۆ پێ زۆری و بەزلزانی

ڕوپامایی و چاوتێبڕی[١٩]، گومان خراپی و ڕقە بەری، بە ڕیشاڵەوە دەردێنم. هەر بۆ ئەورۆ دەژیم

بۆ خەڵکی دەبمە داری بە بەر لە هەڵوێست و کرداری چاك لە سەردانی نەخۆش و ناشتنی مردو سڵی ناکەم،

شێواوێ ڕاستە ڕێ دەکەم، برسی و بێ نانێ تێر دەکەم کۆست کەوتوێ[٢٠] ڕزگار دەکەم، دلگیرێ[٢١] دڵنەوایی دەکەم ڕێز لە زانایەك دەگرم، سۆز دەنوێنم بۆ گچکەیێ، گەورەیێ بە گەورە ئەگرم.

من هەر بۆ ئەورۆ دەژیم کەواتە ئەی ڕابردوی لە دەست چو تۆش ئاوا بە هەروەك ڕۆژت ئاوابو، تازە چی تر فرمێسکت بۆ ناباڕێنم، یادی ڕۆژە ڕەشەکانت ناکەمەوەو

---

١٨) بلاوی.

١٩) چاوچنۆکی حەسودی.

٢٠) خەمبار.

٢١) خەفەت بار.

تـەنیا چرکەیەکیـشت نـالاوێنم، چونکە تـۆ ئێمـەت بـەجێ هێـشتو بارگـەو بـارت پێچایەوە نایێیتەوە تا هەتایە.

تۆش ئەی داهاتوی دا نەهاتو هێشتا لە دونیای پەنهانی

من مامەڵە لەگەڵ خەونان ناکەم، خۆم بە خەیاڵ سەرقاڵ ناکەم

پەلە لە دایك بونی نەبوێ ناکەم، چونکە سبەی لە بوندا بونی نیـەو شـەڕو فـەڕی لە ڕو نیە.

ئەی مرۆڤی هۆشیارو ژیر وتەی (هـەر ئـەو ڕۆژەی ئێـستات ڕۆژە... لـە فەرهـەنگی بەختەوەریدا جوانترین پەندو ئامۆژە، بۆ یـەکێ لـە جوانتـرین شـێوەو خـشڵدا ژیـانی گەرەکە.

خـۆت بە داهاتو سـەرقـاڵ مەکـە

﴿أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ... ئـەوا فـەرمانی خـوا هـــــات پەلـەی مەکـەن.(١) النحل﴾.

پێشبرکێ لەگەڵ ڕوداوان مەکە، خۆناتەوێ کۆرپەی ناوسگ لـەبار چـێ بـەر لـەوەی کاتی دابـێ؟!، یـا میـوەی دارێ هەڵچنی بـەر لـە پـێ گەیـشتنی؟! خـۆ هێـشتا سـبەینێ ڕاستێتی بۆ نیەو جێگـای قـسەو بـاس نیـە، تـامو ڕەنـگـو بـۆی نیـە، دەی کەوایـە بـۆ خۆی پێ سەرقاڵ کەین‌و، خـەمانی لـەخۆ بـار کـەین، چـارەی خـۆمـان ناچـار کـەین‌و، ژیان لە خۆتارو مار کەین، خۆ نازانین ئاخۆ مەرگ ئەکەوێتە نێوانمان یا بـە خۆشـی پێی ئەگەین،؟! هەرچی بێ لێمان نادیارە، هێشتا هەر لە ئاسمانەو نەگەیشتۆتە سەر زەمین، تاوەکو بۆ پێش بینی‌و دادو بێ دادی پەست بین، لەسەرمانە بەسەر پردێکـدا ڕەت نـەبین هـەتاوەکو پـێی نەگـەین،کێ دەزانـێ؟ دەشـێ بـەر لـە پێگەیـشتنی وچـان دەین یا دابڕمێ بەر لەوەی پێی وەسەرخەین، دەش بێ پـێی بگـەین‌و بـە بـێ زیـان بەسەری داگوزەر کەین.

بێ گومان دیاری کردنی ڕوبەرێکی فراوانتر لە ئاستی بیرو هۆشدا بۆ بیر لە داهـاتو کردنەوەو، سەر بەسـەر لاپـەڕەی نهێنیـدا گرتنـەوە، پاشـان خـۆ داخ کـردن بـە پـێش

بینیە شومەکانی، هەم بە پێی یاسای خوا ناپەسندە هەم نیشانەی ئومێد گەلێکی نادیارو بێ سنورن بە ئایندە، ژیریش بە ڕەوای دانانێ، چونکە زۆرانبازێ کردنە لەگەڵ سێبەردا، زۆرێك لە خەڵکان لەمەڕ داهاتودا ڕەش بینو بەد بینن، وا دەزانن نانێ نابێ لە دەمی خەن پۆشاك نابێ لەبەری کەن نەخۆشو بێ دەستمایە دەبن، بەرە بەڵاو پەڕپوت دەبن نازانن ئەوانە وانەی شەیتانن لە قوتابخانەی ئەودا دەرخ کراون:

﴿ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ ... شەیتان ئێوە لە نەداری دەترسێنێو بۆ خراپە هانو دەدا. خواش بەڵێنی لێخۆشبونو خۆشی ژیانو پێدەدا. ﴿٢٦٨﴾ البقرة ﴾.

زۆرن ئەوانەی شیوەن دەگێڕن، پێیان وایە سبەی بە زگی خاڵی ڕادەبوێرن، یا وا ئەزانن دوای ساڵێ تر بە دەردان دەتلێنەوە، یا ماوە بۆ بڕانەوەی جیهان دادەنێنەوە، بەڵام ئەوەی مانو بونی خۆی لە دەست نیە گرەو کردنیشی لەسەر نەبو ڕەوا نیە، ئەوەش کە نازانێ چۆنو کەی دەمرێ جێی خۆی نیە بە دوای نەبوێ دا سەرقاڵو وێڵ بێ کە دەرکی پێ نەکاو خەونو خەیاڵو خێو بێ[٢٢].

داهاتو بەلاوە نێ لە بیرت دا هەتانێ، باسو خواسی قەت مەپرسە، لە هەڕەشەو گوڕەشەو لەسەر ڕوکشانی مەترسە، چونکە تۆ بەو ڕۆوە سەرگەرمی.

جگە لەوڕۆ سەرقاڵ بونت داڕمانو هێنانی هەرەسە

تەماشاکەن چەندە جێگای سەرسوڕمانو تێڕامانە، ئەوانە چەند سەیرو سەمەرەن کە دەستاو دەست خەمان دەکڕن، هەتا دەکرێ لە کۆڵێ خۆیانی بار دەکەن.

تاوەکو ژیانی ئایندەیان پەرتو پێوار کەن، لە ڕۆژێ ئەو قەرزە هەڵدێ هەر خوا دەزانێ کەی خۆری هەڵدێ دەی کەوایە بۆ خۆت وریا بەو مەگۆڕێ بە خەیاڵ پڵاوان مەدۆڕێ.

---

٢٢) مێردەزمە، شتێکی مەترسی دارە بە خەیاڵ.

((لە ڕەخنە بەهێزتر بە))

گەوج و گێل و بێ ئابروان بەرامبەر خوای ڕۆژی دەریان قسە پوچ و دەم شڕن بێ ئەمەك و سپڵەن و نان خۆری ناندێن دڕن، بەرامبەر خوایەك تاك و تەنیا یەو بەدی هێنەری ئاسمان و ڕێسمانە، من و تۆیەك چاوەڕوانی چیان لێ بکەین کە سەرتاپا گیانمان نوقمی ستەم و تاوانە، دڵنیا بە بە تۆ ڕوبەڕوی جەنگێکی وێرانکارانە دبیەوە، کە نەبڕێتەوە.

بە ڕەخنەو پەلاری تاوانکاری بە چڕو پڕی شالآو دێنن، دەیانەوێ سەر لەبەرت بونیەو کەساتیت لە بناغەوە هەڵتەکێنن بەسەر کۆنەو ڕوی مورچ و مۆنەوە هەرچی ئاکاری بەرزە لێت داتەکێنن،و تۆ لە دیدی ئەواندا تاوانباری چونکێ خاوەنی ویژدان و هەستی، بنیات دەنێیی و دەبەخشی، تیشك دەدەیوە دەدرەوشێی ئەوان لە تۆ بێ دەنگ نابن هەتا ژێر کۆڵێ لێ نەدەیوخۆتی تێدا حەشار نەدەی، یا پەیژەیێ بە ڕوی ئاسمانەوە هەڵنەپەسێری و لەبەر دەستیان ڕانەکەی، یا گەر بتەوێ لە ناویا نابمێنی ئەوا دەبێ هەرچی ناسۆری و ئەشکەنجەیە لێیانەوە چاوەڕێ کەی، لە داخان ئەسرین بە خوێن هەڵڕێژێ یا شەو تا بەیانی ئاخ و داخان ببێژی.

بزانە کەسی دانیشتو بەرنابێتەوەو تۆڵە لە مردو ناکرێتەوە، دیارە بێ هودە نیە لە ئاقارتۆدا دوژمن کارن چونکە تۆ بەهۆی ئاکار بەرزی و ڕەوشت چاکی بە زانست و زانیاری بە زەنگینی و ماڵ داری لەوان زۆر بالآتری.

لە دیدی ئەواندا تاوانبارێکی وای ماف پەشیمانیت بۆ نیە هەتا دەست بەرداری بەهرە پێ بەخشراوەکانی خوا نەبیت و خۆت لە هەرچی ئاکارو ڕەفتاری بێ وێنەیە دانەڕنیت و کەسێکی نەدان و کەودەن و بێ دەستمایەو داڕماو داهێزراوت لێ دەرچێت، دڵنیا بە هەر ئەوەیان لێت دەوێت؟

دەسا داسەپاوو خۆڕاگر بە، سەبارەت بە هەڵپە گۆیی و دەم دڕاوی، تیرو توانج و ڕەخنەی ورە ڕوخێن مەڕوخێ وەك چیای (احد... بەو مەهەژێ، وەك تاشە بەردان بەو مەپوکێ، کاتێ دەنکە تەرزەی پێوە دەشکێن و کار لە بون و مانی ناکاو دەیسەلمێنێ پشت قایم و خۆڕاگرە.

ئەگەر تۆ گوێ قولاغی وتەی وان بیو ورە ڕوخاو هەراسان بی ئەوا خەونی لەمێژینەیان دێنیە دیو بۆ تالکردنی ژیانتو لێلی تەمەنت دەستباریان لەگەڵ دەگری.

وریا بە چاوپۆشیان لێ بنوێنەو پشت یان تێکەو مەیاندوێنەو خۆت بە داوی وان مەخنکێنە. بێگومان ڕەخنەو وتەی کرچو کاڵیان خۆی لە خۆی دا بەڵگەو نیشانەی سەنگو ڕێزی تۆن لە پای وان.[٢٣]؟

تۆ ناتوانی قوڕیان لە دەم بپەستیو زمانیان لە گۆ ببەستی بەڵام دەگری هەستو ویستیان لە گۆڕ خەی، هەوڵی نەزۆکیان لە پێ خەی، وتەی بێ جێیان پشت گوێ خەی: ﴿ ...قُلْ مُوتُواْ بِغَيْظِكُمْ ... بێژە: دەك لە ڕکان بمرن. ﴿١١٩﴾ آل عمران ﴾.

بەڵکو دەکرێ بە ئاکارو شاکاری جوان، بە ڕاست کردنەوەی هەڵەکان تالایی مەرگیان پێ چێژکەی.

گەر بتەوێ لای گشت کەسێ خۆشەویست بی ئێسك سوكو بێ لەکە بی دیارە خەیاڵ پلاوان دەکەی بە دوای کلاوی بابردودا ڕادەکەی.

(چاوەڕێی سوپاسی کەس مەکە)

خوای بەخشندەو دلۆڤان بەندەکانی تەنیا بۆ ئەوە فەراهەم هێناوە وە یادی خەن، ڕۆزی داون بۆ ئەوەی سوپاسی کەن، کەچی بەندە گەلێ بۆ جگە لەو ڕوی بەندایەتیان دادەخەن، بۆ جگە لەو سەری نەوازش شۆڕ دەکەن، چونکە ڕەوشی دەرونی سەرکەش وایە لاسارو سەرپێچی کارە سپڵەییو بێ ئەمەکی بەسەردا زاڵە.

کەواتە تۆش هێدمە مەگرە گەر دەبینی ئەو کەسانە بەهرەکانت دەشارنەوە، چاکە کاریت دەسوتێنن، مەردایەتیت دەڕەوێنن، لەوەش زیاتر جاری وایە سەنگەری دوژمنایەتیت لێ دەگرن بە گەلە کۆیی بە ڕقو کینەی خۆ خۆیی بەردەبارانت دەکەن، تەنیاو تەنیا لەبەرئەوەی کارامەییت وەدی دەکەن:

---

٢٣) لەبەرامبەر ئەوان.

﴿..وَمَا نَقَمُوٓاْ إِلَّآ أَنۡ أَغۡنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضۡلِهِۦۚ ... هەر بۆبەش ڕكيان بۆتەوە كە خوداو پێغەمبەری خوا بەو چاكەی دەگەڵی كردون، ناگوزوری بۆ نەهیشتون. ﴿٧٤﴾ التوبة﴾.

دەی تۆش دڵی خۆت بەوە بدەوە، سەر بوردەی بێ وەفایی لە تۆمارگەی ئەو جیهانە جەنجاڵەدا بخوێنەوە.

لە یەكێ لە لاپەڕەكانی سەربوردەی كوڕو باوكێك سەرنجت ڕادەكێشێ باوكە هەر لەو ساتەی كوڕەی چاوی بە دنیا هەڵدێنێ، چاوی سۆزو میهرەبانی تێ دەبڕێ هەنگاو بە هەنگاو لە هەرچی قۆناغی ژیانێتی دەستی دەگرێ، تێر نان دەكرێ، تێر ئاو دەكرێ، زۆر بە جوانی پۆشتە دەكرێ، بەڵەد دەكرێ، وتەی جوانی لە گوێ دەخرێ، تا پێی دەگرێ، شەو بێدارە تابخەوێ، برسیە تا ئەو تەسەل بێ، ماندوە تا بسرەوێ، بەڵام لەو ساتەی كوڕە تاق لاوێتی هەڵات، لە دژی باوكی وەكو سەگی هاری لێهات، كەوتە گیانی لە پای وەڵامی چاكەكانی، هەتا توانی، بە سوك‌و چروكی زانی، بو بە كوڕێكی سەركەش‌و دڵ ڕەق‌و بێ مروەت‌و بە هەنجەت‌و بە نەگبەت.

دەبا هێور بن ئەوانەی لاپەڕەی چاكەكانیان بە دەستی ویست ڕوخاو سروشت وا ژیان[٢٤] سوتێنراوە، با گوشاد بن بەو پاداشتەی وەری دەگرن لەو خوایەی هەم‌و نازو فەڕێ لە گەنجینەی بێ سنوری ئەودا سەرچاوە دەگرێ.

ئەو گوتارە گەرم‌و گوڕە لەمەڕ ئەوە نیە تۆ لە كردەوەی چاك وازبێنی، یا هەڵوێستی جوان لە ئاستی خەڵكدا نەنوێنی، بەڵكو بۆ ئەوەیە دڵنیا بی كە هەمیشە لەو دژەكاریەت چاو لە ڕێ بی تا تۆوی چاكە بچێنی‌و هەڵوێستی جوان بنوێنی، وە لێ[٢٥] نائومێدی نەت گرێ لەبەرئەوەی خەڵكی ناحەز لێت دەخوێنێ.

لە پێناوی خوا ڕەفتاری باشە ئەنجام دە، هەر تۆ گرەوی خۆت دەبەیتەوە، نە نكوڵی‌و سەرپێچی وان، نە بە كەم زانی‌و ئێرەییان كار لە بەرەو پێش چونت ناكەن، سوپاس گوزاری خوا بە چونكێ تۆ چاكە ویست‌و ئەوان شەڕ ویستن، تۆ باڵا دەستی[٢٦] و ئەوان تەنك دەستن[٢٧].

---

٢٤) ئاوەژو.

٢٥) بەڵام.

[٢٦] هەر بویی و بێ كرایی.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا﴾ ...ئێمە -هەر لە راهی خودا- ئەم خۆراکەتان دەدەینێ، نە پاداشتێکمان لە ئێوە دەوێ نە شوکرانەش. ﴿٩﴾ الإنسان ﴾.

زۆرێ لە هۆشمەندو ژیران لە داخی بێ ئەمەك و رەخنەگیران کپ و کلۆڵ داماون، هەروەکو بلێی گوێ بیستی نیگای خوای بالاّ دەست نەبون، کاتێ لە بارەی لوت بەرزیو خۆ پێ زۆریو سپڵەیی ئەوانەوە هۆشداری داوە، هەستو ناخیان بەدەر را وەرکـــــراوە ﴿...مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَآ إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُۥ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ﴾ ... وەها دەڕوا هەروەك هیچ لەبەرمان نەپاڕابێتەوە، بۆ بەلاّیێك توشی بوە! ئا بەم جۆرە کردەوەمان بۆ ئەوانەی هەڵە ڕۆن، ڕازاندۆتەوە. ﴿١٢﴾ یونس ﴾.

سام گرتومە بە کاتێ قەڵەمێکت بۆ کەودەنێ کردە دیاری دژی تۆی پێ بنوسێ بە نالەباری، یا گۆپاڵێ بدەیتە گێلو لاساریێ بۆ ئەوەی خۆی پێوە بگرێو مەڕو مالاّتی پێ بلەوەڕێنێ لە پاداشی ئەوە پێتدا بکێشێو سەرو گوێلاکت بشکێنێ، مەردومێکی بێ ئەمەك هەر ئەوەی پێ ڕاستو ڕەوایە کە لە نێو کفنی سپڵە کاری دا خۆی مۆمیا کردوەو لە فەرمانی خوای کار لە جێ خۆی بواردوە، دەبێ بۆ منو تۆ چۆن بێ؟!.

(چاکە شادی بەخشی دلاّنە)

چاکە کاریو ئاکار جوانی جوامێریو سینە فراوانی ناوو ناوەڕوکیان یەکن، سودمەندترین کەس ئەوانەن هەلگری ئەو ڕەوشتانەن، سینەو ناخیان شێوەی باخە بەروبومی لێ هەڵدەچنن، وێنەی نزارگەو سەهەندن هەستو ڕۆحیان لە ژێر سێبەریدا ئۆقرە دەگرن.

کاتێ خەمێ دەورەی گرتی، یا بەلاّیێ یەخەی گرتی، لە ڕاست کەسێکدا هەڵوێستێکی جوان بنوێنە، یا یەکێ بە ڕوی خۆشەوە بدوێنە، هەست دەکەی دەروی خێرت لە ڕودا دەکرێتەوەو شادیێ بە دڵت دا وەردەبێتەوە.

---

٢٧) هەژار و بێ دەستمایە.

دەستی کۆمەکی بۆ یەکێ درێژ کە، برینداری سارێژ کە، کۆست کەوتوێ ڕزگار کە، برسیو بێ نانێ تێر کە، نەخۆشێ دڵخۆش کە دەستبارلە لەگەڵ یەکێ بگرە،[٢٨] هەست دەکەی چەند بەختەوەری گیانت نوقمی شادیە سەرلەبەری[٢٩].

بێ گومان کردەی باشە، هەروەکو بۆنی خۆشە، هەم کڕیارو فرۆشیار لێی سودمەندە هەم ئەوەی خۆشی خاوەندە، جا ڕاهاتنە دەرونیەکان لەسەر چاکە، داودەرمانێکی پیرۆزن بەکار دەبرێن لە دەرمانخانەی دڵ بێداراندا دابەش دەکرێن.

پەخش کردنی بزەو خەندەی درەوشاوە لە ڕوی کەم دەرامەتانی ڕەوشتدا چاکەیەکی نەبڕاوەیە لە جیهانی ڕەوشتدا "ولو ان تلقى اخاك بوجه طليق... ئەگەر چی بە ڕوی گەشەوە ڕوبەڕوی براکەت ببیتەوە".

کەچی ڕوگرژی شەڕێکی نەپساوەیە لە ئاستی خەڵکانی تردا کە هەر خوا دەزانێ مەودای ئەو شەڕە چەندە.

تەماشا! تەنیا قومە ئاوێ بە دەستی داوێن پیسێ بۆ دەمی سەگێکی دڕندە، بوە هۆی مسۆگەر کردنی بەهەشتێکی پانو پۆڕ لە ئایندە، چونکە خاوەنی ئەو پاداشتە خوایەکی لێ بوردەیەو سوپاسندە، جوانەو جوانیشی لاپەسندە، ستایش کراوو بێ نیازو دەوڵەمەندە.

ئەی ئەوانەی لە دەست دێوەزمەی بەدبەختیو ترسو لەرزو کڵۆڵی دا حەپەساون وەرن بۆ گوڵشەنی چاکەکاری، خۆتان بە کەسانی ترەوە سەرقاڵ کەن، بە بەخشینو مێوان داری، بە دڵ نەواییو خزمەتگوزاری، ئەوسا دەچێژن تامو ڕەنگو بۆی بەختیاری، ﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾ الليل﴾.

بۆیەش بە کەسی نەبەخشی کە پاداشتی بدرێتەوە، هەر ویستویە ڕەزامەندی پەروەرندەی هەرە بەرزی بە دەس بێنێ، بەم زوانەش ڕازی دەبێ.

---

٢٨) یارمەتی یەکێ بدە.

٢٩) هەرهەموی.

بەئەنجام دانی کارێ لە بێکاری دەست هەڵگرە

ئەوانەی لە ژیاندا کات بە تاڵو بێ کارن، هەر ئەوانن بـە بـڵاو کردنـەوەی هـەواڵی نا دروستو پڕوپاگەندە سەرقاڵن، چونکە زەیـن پـرشو پـەرتو بـڵاون ﴿رَضُواْ بِأَن يَكُونُواْ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ ... بەوە ڕازی بون لەگەڵ بەجێ ماوەکان بن.. ﴿٨٧﴾﴿٩٣﴾ التوبة﴾.

ترسناك ترین حاڵەت کە بەسەر بیرو هۆش بێ، ئەو ڕۆژەیە پیـاو بـێ کـردو کۆش بێ، ئەوسا وەکو ئەو ئۆتۆمبێڵەی لێدێ بە توندو تیژی بە بێ شوفێر سەرەو لێژ بـێ جارە بە لای چەپو جارە بە لای ڕاستدا لا شۆڕ بێ.

هەر ڕۆژێ لە ژیانتدا بەتاڵ بێ، دەبـێ ئـەو ڕۆژەت لێ تفـتو تـاڵ بـێ، چونکە ئـەو بەتاڵیـە بـەرەو هەرچـی دەردەسـەریو کولەمـەرگی ڕابـردو ئێـستاو داهـاتوە، پـەلت دەگـرێ، ئامۆژگـاریم بـۆ خـۆمو بـۆ تـۆش ئەوەیـە خـۆت بـە کـرداری بەرهـەم دارەوە سـەرقاڵ کـەی لـە جیـاتی ئـەو خاوەلیـچکەییە[٣٠] کوشـندەی، ئـەگینا چـاڵێ بـۆ خـۆ لێ دەدەی بە ئەسپایی خۆی تێ دەخەی یا وەك ئـەوە وایـە بـە دەنکـە دەرمـانێکی هێـور کەرەوە خۆت لەناوببەی.

کات بەتاڵی بەو سزایە خاوە خاوە[٣١] دەچێ کە لە بەندیخانەکانی وڵاتی چـین پیـادە دەکرێ بەو شێوە بەند کراوەکە لە ژێر بۆڕیە ئاوێ دادەنـێن لەهـەر خولـەکێ دڵۆپـێ ئاو دێتە خوارێ، لە ئەنجامی چاوەڕوانی ئـەو دڵۆپانـە بەندیخانـەی لێ دەبێتـە شـێت خانە.

سرەوتن بێ ئاگاییە، بەتاڵی دزێکی پیشە گەرە، هەستو ژیری تۆش نێـچیرێکی بـێ ئەمانە لە دەست ئەو جەنگە خەیاڵیانە، کەواتە دەی هەستە ڕابە نوێژ بـەجێ بێنـە، یـا قورئـان بخوێنـە، یـا پاکانـەی خـوا بنوێنـە، یـا بنوسـە، یـا پـەرتوکێ وەخوێنـە، یـا پـەرتوك خانـەکـەت وەڕازێنـە، یـا نـاو ماڵەکـەت بلوێنـە، یـا سـود بـە جگـە لـە خـۆت بگەیێنە، تا بەسەر بەتاڵیدا زاڵ دەبی، بۆ خوا ئامۆژگاریت دەکەم گوێت لێم بی.

---

٣٠) شلو خاوی.

٣١) ئارام ئارام/وردە وردە.

کات بەتاڵی بـە چـەقۆی کـار سـەربڕە، تەنانـەت لـە پێنـاو ئـەو هـەنگاو نانـەو زات کردنەتدا سەرلەبەری پزیشکانی جیهان دەستەبەری سەدا پەنجای ٥٠٪ بەختـەوەریت بۆ دەکەن، ڕامێنە لە جوتیارانو نانەواچیانو بناسازان، سەر لە بەیانیان چۆن بەرەو کاریـان دەڕۆنو وەك چۆلەکەو پاسـاریان دەچـریکێنن هەرچـی خـەمو خەفەتـە بـە ئیش کردنێی دەرەوێنن تۆش لە ژێر پێخەفەکەتدا ماتو خامۆشی ئەسرین دەسڕیو ماران گەزیوی تاڵایی بێ کاری دەنۆشی.

(ڕەنگــەڵكــەوتە مەبــە)

بـە پۆشـتەی کەسـایەتی کەسـێکی تـر خـۆت مەپۆشـەو لـە کەسیـشدا نەتوێیتـەوە. چونکە دەبێتە هۆی سزایەك بەسەرت دا نەبڕێتەوە، زۆرن ئەوانەی خۆیانو ڕەنـگو ڕویـان بـەهرەو وتـەو جوڵـەو خویـان پـشت گـوێ دەخـەن دەیانـەوێ لـە کەسـایەتی کەسانی تردا خۆ بزر کەن، ئینجا دەبێ بڵێین داخـی گـرانم بـۆ قـەوارەو خۆشـیەکان خۆ لەبار چونو پەت کرانو سوتێنران.

لە ئادەمەوە تا دوایین بەدی هێنـراو دو مرۆڤ لە یەك وێنەدا هاوشان نین، ئەی چۆن لە بەهرەو ڕەوشتو خودا یەك بن.

تۆ کەسێکی وێنەت نەبوە لە مێژودا نایەتـە بـونیش لەمـەو دوا تـۆ تـەواو جیـای لەگەڵ ئەمو ئەودا لـە شـێوەی کەسـدا مەڕەخـسێ خـۆت مەخـە قـەرەی چـاولێکەری کوێرانەو با ڕەنگو ڕوت بە کەس نەچێ.

بۆ خۆت چۆنی ئـا بـەو شـێوە دەرکـەوە ﴿...قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ... هـەر تیرەیەك جێی وەخواردنی خۆی زانی. (٦٠) البقرة ﴾ .

﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ... هـــەر لایـــە شـــوێنێکیان هەیـــە ڕوی تێدەکەن، دەسا ئێوە بۆ چاکە کێبەڕکێ بکەن. (١٤٨) البقرة ﴾.

چۆن ڕەخساوی ئاوێ بژیێ، دەنگت چۆنە ئاوا بدوێ چۆن چێنراوی ئاوا بڕوێ، پێچەوانەی سروشتی ڕۆینیت مەگوزەرێ، دەرونت بەوەحی خوا پاڵاوتە کە، بەڵام بونت هەڵمەوەشێنەو سەر بە خۆییت بێ سەر مەکە.

تۆ خاوەنی چێژێکی تایبەتو ڕەنگێکی تایبەتی، تۆمان بەو ڕەنگو ڕووەوە دەوێ، چونکە بەو شێوە دروست کراوی، لە ناو ئێمەشدا هەروا ناسراوی "با هیچ کام لە ئێوە کەسێکی ڕەگەڵ کەوتە نەبێ".

خەڵك لە سروشتو شێوەیاندا بە جیهانی درەخت دەچن، هەندێ شیرینو هەندێکیان ترشن، هەندێ درێژو هەندێکیان کورتن، دەی ئێوەش هەر بەو شێوە بن.

ئەگەر تۆ تامو بۆت وەك داری مۆز بێ هەوڵ مەدە وەك داری بەهێت لێ بێ، چونکە جوانیو نرخی تۆ لەوە دایە شێوەت وەك داری مۆز بێ.

لە ڕاستیدا لێك جیایی ڕەنگو زمانمان بەهرەو تواناو دەسەڵاتمان، یەکێکن لە نیشانەو بەڵگەی کار لە جێی پەروەردیارمان، دەی تۆش سەرپێچی ئەو بەڵگەو نیشانانە نەکەی.

قـەزاو قـەدەر

﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ
... هەر بەڵایێك ڕودەدا لەم سەرزەمینەو هەر بەڵایێك کە بەسەر خودی خۆتان دێ - بەرلەوەی وەدی بهێنین- لە دەفتەرێك دا نوسراوە. ﴿٢٢﴾ الحديد ﴾.

مەرەکەبی پێنوس وشکەوە بو، نوسراوەکە پێچرایەوەو، بڕیاری خوا جێبەجێ بو، بەڕێوە چو ﴿ قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا ... بێژگە ئەوەی خوادا بۆی نوسیبین توشمان نایە. ﴿٥١﴾ التوبة ﴾.

هەر بەڵایێ بۆ تۆ بێ بەسەرت دا ڕەت نابێ، ئەوەی کە بۆ تۆش نەبێ ڕادەبورێو هەرنابێ.

ئەگەر ئەو باوەڕە لە ناخدا ڕواو لە دڵدا جێی خۆی کردەوە، بەڵا دەبن بە خەڵات، ناخۆشی دەبێتە شادی، کارەساتو ژین ژاری[٣٢] دەبێتە بەخششو دیاری، (ومن یرد الله به خیـرا یصب منه... هەریەکێ خوا بیەوێ چاکەی لەگەڵ دا بکا بەربەڵای دەکا.

با نیگەرانی نـەت گـرێ بـەهۆی نـەخۆش کـەوتنێ، یـا کەسێکت لێ دەمـرێ، یـا کـە هـەژاریت دێتـە ڕێ، یـا خانوەکـەت گـڕ دەگـرێ، چـونکە خـوای کردگـار چارەنوسـی کـردوەو، بڕیـاری جێبـەجێ بـوەو، مـەردوم هـەڵی بـژاردوەو، خـوا دەسـت نیـشانی کردوەو، پاداش مسۆگەر بوەو، ژەنگی تاوانیش لاچوە.

دەسا خۆشی بۆ ئەوانەی لەبەر خەمان چۆکیان دانـەداو، ڕەزای خوایـان وە دەسـت هێنا، ئەو خودایەی دەگرێتەوەو دەبەخشێ، بە ویستی ئەو ژیانمان لێ وێك دێتەوە[٣٣]و بە ویـستی ئـەو دەروی خێـر واڵا دەکـرێ، ﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ ... چـی ئـەو بیکـا ناشێ پرسیاری لێ بکرێو ئەوانن کە بەرپرسیارن. ﴿٢٣﴾ الأنبيـاء﴾.

پەیـەکانت ئـارام نـابن[٣٤]، خورپـەی دڵـت داناحـەجمێ، خوتوکـەی دەرونیـت ئـۆقرە ناگرێ تاوەکو باوەڕت بە (قەزاو قەدەر) دانەسەپێ، ئەوەی بەسەرت دێ قەڵەمی لـێ هەڵگێراوە، وشـك بۆتـەوە ئـەوەی نوسـراوە، کەواتـە گیانـت ئاوێتـەی خـەم نەکـەی، وا مەزەنـدە نەکـەی ئەوەنـدەت لـەبار دابـێ دیـوارێ رابگـری خـەریك بـێ نـسکۆ بـێنێ، یانەیەڵی ئاو لە شوێنی خۆی هەڵرژێ، یالێنەگەڕێی با هـەڵکا، یـا شوشـە بەربێتـەوەو نەتەوێ بشکێ، بێ دەستی منو تۆ دەبـێ ئەوانـە بێنـە دی، ئـا بـەو شـێوە چارەنوسـی خوا هەردەبێو بڕیاری ئەو هەر دێتە جێو نوسراوی ئـەو پیـادە دەکـرێ ﴿ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ... کێ بڕوای پێدەکا، بیکاو کێش بڕوا ناکا هەر نەیکا. ﴿٢٩﴾ الكهف﴾ .

ملت کەچ کـە بـۆ قـەدەر، بـەر لـەوەی بـە لەشـکری تـورەیـیو دەسـتەو یەخـەو بـە هاتو هاوار گەمارۆ بدرێی دان بنێ بە بڕیاری خوا بەرلەوەی بە شەپۆڵی پەشـیمانی

---

٣٢) ژیانی تاڵ و ناخۆش.
٣٣) تەنگ دەبێتەوە.
٣٤) دەماری هەست.

لول بدرێی، کەواتە با دڵت بسرەوێ ئەگەر هۆکارەکانت بە دەست هێناو، وزەو توانات خستە گەڕ، دوای ئەوە دەردو بەڵات هاتە سەر، چونکە دەبوایە هەر بێتە ئاراوە ئەوەی خوا بڕیاری داوە، وا مەڵێ: "لو أني فعلت كذا لكان كذا، ولكن قل: قَدَّر الله وما شاء فعل... ئەگەر ئاوام بکردایە وا دەبو، بەڵام بێژە: خوای هێنا بوی ئەوەی حەزیش بکا دەی کا.

(دڵنیابە ناخۆشی خۆشی لە دوایە)

ئەی مرۆڤی دەستە پاچە، لە ژین هیوا بڕ مەبە، دوای برسی نونێ تێریە، دوای تێنوێتی تێر ئاویە، دوای خەو زڕان خەو خۆشیە، دوای نەساخی لەش ساخیە، ڕۆژێ دێ ون بو کە بگاتەوەو، بێ سەرو شوێن خودا بەرەو ڕێی کاتەوەو، بێوڵەت[٣٥] دەروی لێ ببێتەوەو، تاریکایی برەوێتەوە ﴿... فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَ بِٱلۡفَتۡحِ أَوۡ أَمۡرٖ مِّنۡ عِندِهِۦ... هیچ دور نیە خودا ڕۆژێ سەرتان بخا، یاخۆ کارێکی تر بکا.(٥٢) المائدة﴾.

موژدە[٣٦] بۆ شەو بەرەو نەق دانی بەرەبەیان کە یاوە یاوە[٣٧] بەسەر لوتکە چیاکاندا هەڵدەگەڕێو بە کونجی دۆڵاییەکاندا شۆڕ دەبێتەوەو تاریکی ڕاو دەنێ، موژدە[٣٨] بۆ کەساس و ڕەنگ هەڵبزرکاوان بە ئاوڕ لێ دانەوەیەکی پەنهانی خودایی و بە دەست بەر داری لە خراپەو ماڵ ئاوایی لێ کردنی.

ئەگەر بینیت بیابان دەکشێو دەکشێ[٣٩] بزانە بەرو باخی سەوزو سێبەر پڕی لە دواوە دێ.

ئەگەر پەتێکت بینی جار لە دوای جار توند دەبو، دڵنیا بە ئەو پەتە لە ئەنجامدا دەپچڕێ.

بزانە دوای ئەسرین سڕین خەندە وەرینە لە دوای ترس و بیم دڵ سرەوینە[٤٠].

---

٣٥) هەژار/نابوت/بەدبەخت.

٣٦) موژدە لێرەدا بە واتای هەڕەشەیە.

٣٧) وردە وردە/ئارام ئارام.

٣٨) موژدە بە مانای هەواڵ پێدانی خۆشە لێرەدا.

٣٩) دور دەکەوێتەوە.

ئیبراهیم پێغەمبەری دۆستی خوا بە گڕی ئاگر نەسوتا، چونکە دەرگای چاودێری پەروەردگاری لێ والاّ کرا بەو فەرمانە ﴿... وَسَلَٰمًا عَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ ... ئاگر! دەبێ ساردو بێ زیان بی بۆ ئیبراهیم. ﴿٦٩﴾ الأنبياء﴾.

دەریا پێغەمبەر موسای ئاخافتەر لەگەڵ[41] خوای بەخشندەی نغرۆ[42] نەکرد چونکە ڕاستگۆیانە بە گوڕ دەنگی بەو دروشمەوە هەڵدەبڕێ ﴿...كَلَّآۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهۡدِينِ ... نابێ بترسن چون پەروەرندەم دەگەڵەو بەم زوانە دەروێکم لێ دەکاتەوە. ﴿٦٢﴾ الشعراء﴾.

پێغەمبەری بێ هەڵەو پەڵە (ﷺ... لە ناو ئەشکەوتدا لە دژوارترین حاڵەتدا، موژدەی لاگری[43] خوای تاقانەی بە یاوەرەکەیدا، جا ئارامیو ڕزگاریو هەدادایی[44] ڕژابە سەریاندا.

ئەوانەی بەندەو کۆیلەی ئێستایانن، دەسخەڕۆی ژێر چەپۆکی ڕۆژە ڕەشەکانیانن، تەنگو تروسكو کورت دەڕوانن، مەودای بینایی چاویان تا دیواری ژوریانەو، تەنیا تا بەر دەرویانە[45].

دەبا پەردەی بەر ڕویان لادەنو دور بڕوانن، با جڵەوی هۆشو ژیریان شل کەنو بەرەو ئەودیوی شورەو دیوارەکانیان بەری هەڵدەن.

کەواتە کتو مت دامەمێنە، چونکە ناشێ لە ڕەوشێ[46] بارو دۆخەکە بوەستێ، چاترین نواندنی بەندایەتیش ئەوەیە چاوت لە لێبونەوەی دەروی خێر بێ، ڕۆژانی ژین دەستاو دەستیان پێ دەکرێو، ڕۆژگار هەر دەمە بە ڕوخسارێ خۆی دەڕەنگێنێ، شەوگار بە ڕوداو گەلێکی نادیارەوە خۆی دەئاوسێنێ[47]، ئەوەی نادیاریشە بە پەردەی

---

٤٠) ئارام گرتنە.

٤٢) نقوم.

٤٣) دەرگەیانە.

٤٤) ئاسودەیی.

٤٥) لایەنگری.

٤٦) لە حاڵەتێکدا.

٤٧) لە ناوەخۆ دەگرێ.

نهێنی (غیب) داپۆشراوەو، خوای کار لە جێش هەموساتێ لە کاردایەو، ئاسۆی ئومێدانیش ڕۆنە، بەڵکو خودا شتێکی تر بە ئەنجام بگەیێنێ، دڵنیا بە ناخۆشی خۆشی لە دوایە، دەسا دڵنیا بەناخۆشی خۆشی لە دوایە.

لە لیمۆی ترش خۆشاوی شیرین بسازێنە

مەردمی زیت و[٤٨] ژیر دەیەوێ زەرەر مەندی بەرەو قازانج وەرسوڕێنێ، بەڵام مەردمی نەزانو بێ هەڕمێن[٤٩] هەر مەینەتیو پەتەرێك[٥٠] دوچەندانە دەكاتەوە. پێغەمبەری خوا ﷺ: لە شاری مەكەوە ڕەهەندە كرا[٥١] كەچی لە شاری مەدینەدا دەوڵەتێكی پێكهێنا گوێچكەی مێژوی كاس كردو چاوی مێژوی زەق كردەوە.

(ئەحمەد)ی كوڕی (حەنبەل) زیندانی كراو داركاری كرا بە سای ئەوە بو بە ڕێبەری فەرمودە، (ئیبنو تەمیمە) بەند كرا بەهۆی ئەوە زانستی (فقە)ی ڕەنێو هێناو هێنایە بەر، (ئیبن ئەسیر) خانەنشین كرا لە پاڵ ئەوە كتێبی (جامع الاصول) و كتێبی (النهایة)ی دانا كە سودمەنترینو ناودارترین كتێبن دەربارەی فەرمودە (ئیبنو جەوزی... لە بەغدا شار وەدەر كرا لە دوای ئەوە زانیاریەكی زۆری كۆ كردەوە دەربارەی هەر حەوت شێوە خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز، بە هەمان شێوە (مالیكی) كوڕی (ڕەیب) دوچاری تاولەرزێكی كوشندە هات لەگەڵ ئەوەدا پارچە هەڵبەستێكی هۆنیەوەو بە گوێچكەی جیهانیدا چرپاند كە بەرامبەر هەمودیوانە شیعری بوێژانی دەوڵەتی (عەباسی) دادەنرێ، (ئەبو زوئەیبی هوزەلی) مەرگی كوڕەكانی بە چاوی خۆی بینی بە كۆپڵە هۆنراوەیەك لاواندن یەوە كە ڕۆژگار گوێی بۆ هەڵخست و[٥٢] جەماوەری سەرسام كردو چەپڵە ڕێزانەی بۆ كرا.

---

٤٨) وریا و توند و تۆڵ.
٤٩) بێ ڕەواج.
٥٠) ناخۆشیەك.
٥١) دەربەدەر كرا.
٥٢) گوێی بۆ گرت.

ئەگەر مەینەتیو کڵوڵی دای پڵۆسی لای ڕۆژهەڵاتەکەی ڕەچاوکە، ئەگەر یەکێ لێوانێکی[٥٣] پڕ لە ئاوی لیموی ترشی پێ دای تۆ مشتێ شەکری تێکە، ئەگەر یەکێ مارێکی بە دیاری بۆ ناردی کەڵك لە پێستەکەی وەرگرەو ئەوەی تریشی فەرامۆش کە، ئەگەر دوپشکێ پێتی وەدا وا بزانە ژەهرەکەی زەرداوی خوێنەو پارێزەرو بەربەستێکە لە دژی ژینو ژاری ژیان.

لە بارودۆخی ناهەموارتدا بڕەخسێ، بۆ ئەوەی گوڵو گوڵزارو یاسەمینت لە گوڵشەندا وەبەر بێ ﴿...وَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـٔٗا وَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ ... ڕەنگە لە شتێك حەز نەکەن بەڵام بۆتان وە خێر گەڕێ. ﴿٢١٦﴾ البقرة﴾.

دەوڵەتی فەرەنسا بەر لە شۆڕشە دژواریەکەی دوشاعیری[٥٤] شکۆداری بەند کردن یەکیان گەشبینو یەکیان ڕەشبین بو، لە کەلەبەرێکی[٥٥] زیندانەکەدا هەردووك سەریان هێنایەدەر ئەوەی گەشبین یەکسەر چاوی بڕیە ئەستێرەکانو خەندە ڕوی وی داگرتەوە.

بەڵام ڕەشبینەکە چاوی بڕیە قوڕو لیتەی شەقامەکە یەکسەر خەم هەناوی بەردایەوە.

تۆش تەماشای ئەو دیوی مەینەتیەکانت بکە، خۆ هێشتا خواستو ئومێدت هەڵنەوەراون، بەڵکە سەرکەوتنو هیواو ئاواتت لەو دیوی مەینەتیەکانتدا دێنە ئاراوە.

(هەر خوایە پەنای بێ پەنایانە...[٥٦]

ئاخۆ کێ بێ ئەو کەسەی مرۆڤی بێ چارەو مەفەر بە ڕویدا ڕابچڵەکێو ڕازی خۆی لابدرێکینێ، کێ بێ ئەوەی بێ نیاز بێو هەموبونەوەریش ئاتاجی ئەو بێ، کێ

---

٥٣) پەرداخێك.

٥٤) دو شاعیر.

٥٥) کەلێن.

٥٦) پەنای بێ پەنایان هەر خوایە.

بێ هەموکەس لێی وەپارێتەوەو زمانیان بە یادی ئەوەوە بلەرێتەوە، ئەوە تەنیاو تەنیا هەر لە خوای تاقانە دەوەشێتەوە.

مافێکە بەسەر منو تۆوە، لە هاتو نەهاتیدا، لە شینو لە شاییدا، داواو نزا لە خوا بکەین، لە تەنگانەو چەڵەمەدا پاڕانەوەو زریكو هۆڕمان ڕووەو خوا کەین.

لە بەر قاپیەی میهرو سۆزی ئەودا خۆمان بە گوڕێ دادەینو، بەلانەوەو نوزانەوەو چاوی فرمێسکاویەوە ڕومان دا خەین، لەو ساتەدا یارمەتیو کۆمەکی خوا دەگاتە جێ، بە خێرایی دەروازەی دەهەندەیی[٥٧] ئەو والا دەکرێ ﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلۡمُضۡطَرَّ إِذَا دَعَاهُ ...ئا ئەو کەسەی چاترە کە هەر وەختێ هومێد بڕاوێك لە بەری بپارێتەوە دەهانای دێ ﴿٦٢﴾ النمل﴾. بە فریای نغرۆ بو[٥٨] دەگا، ون بو بەرەو ماڵ دەکا، بەلا بار بێ بەلا دەکا، ستەم دیدە ڕزگار دەکا، گومڕا ڕێنوێنی دەکا، دەردە دار تیمار دەکا، تەم بارو[٥٩] بێ چارە چار دەکا.

﴿ فَإِذَا رَكِبُواْ فِي ٱلۡفُلۡكِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ... هەر کاتێ سواری کەشتی دەبن، بە دڵی پاك لەبەر خودا دەپاڕێنەوە ﴿٦٥﴾ العنكبوت ﴾.

من نامەوێ لێرەدا ئەو نزاو پاڕانەوانەی بۆ لابردنی پەژارەو دەردە سەریو نیگەرانین بەسەرتدا بخوێنمەوە بەلام ڕەوانەی لای گەنجینە پڕ بەهایەکانی گوڵزاری فەرمودەت دەکەم، تا بتوانی لەگەڵ خوای پەروەرێنتدا جوان گۆ بی، هاواری کەی، لێی وەپاڕێی، داوای لێ بکەی ئومێد گەلێکی لێ چاوەڕێ کەی، جا ئەگەر توانیت خودات یار بێ وا دانێ هەرچی خۆزگەو ئومێدی هەتە هەموی لەبار بێ، ئەگەر بیرو باوەڕیشت بەرامبەری لار بێ، وا دانێ ڕەوشی هەموژیانت لەبار چێ، دڵنیا بە وێڕای ئەوەی بەو نزاو پاڕانەوەیە ئاواتو خواستەکانت وەبەر دێنی، لەوەش زیاتر ئەو پەڕی بەندایەتیو گوێ ڕایەڵی خوا وەدەست دێنی، سا هەر کەسێ لە هونەری نزاو پاڕانەوە وێرا هات[٦٠] جێی خۆیەتی دڵ پڕ نەبێ، جا ڕس[٦١] نەبێ، نیگەران نەبێ،

---

٥٧) بەخشندەیی.

٥٨) نقوم بو.

٥٩) خەم بار.

٦٠) شارەزا بو.

چونکە هەموپـەتێ دەپـچڕێ جگـە پـەتی ئـەو نـەبێ، هـەمودەرگایێ دائـەخرێ تـەنیا دەرگای ئەو نەبێ، ئەو نزیکەو ئەبیستێ، لە داوای بێ دەرەتانان گوێ دەگرێ.

دەرامێنە لە سۆزو میهری ئـەو خوایـە، پێـت دەڵـێ لێـی وەپـارێی داوای لێ بکـەی، ئەگەر چی تۆ هـەژاریو نـەداری، بـەڵام هـەر شـیاوی ئـەوە بـێ نیـازی و[61] هـەرەزاڵی، شـکۆمەندیو توانـاداری، لەگـەڵ ئـەوە پێـت دەفـەرموێ: ﴿...وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡۚ...لەبەرم بپاڕێنەوە، ئەوسا بە دەنگ تانەوە دێم، ﴿٦٠﴾ غافر﴾.

کاتێ خـەمو خەفـەتت بەسـەردا بـاری، یـا چـورتەو [62] کارەسـاتێ حاڵیـان بـێ حـاڵ کردی بە یـادی خـوا خـۆت ڕابێنـە، نـاوی ئـەو بەسـەر زارت دابێنـە، لـە پێنـاوی ڕێـز لێنـانی ئـەودا ناوچاوانت لـە تـۆزو خۆڵـدا بـە کڕنـوش بـردن تـۆزاوی کـەو تـاجی گەوهەربەندی سەربەخۆیی لەسەر کەو، با فرمێسكو تۆزی سەر ڕوت ئاوێتەی یـەك بـن‌و، ڕوخـسارت بـە قـوڕاوی بەندایـەتی بنەخـشێنە، بـە سـای ئـەوە سـەرفرازی یەکجارەکی وەدەست بێنە، دەستو لـەپت بـەرەو ئاسمان بەرزکەوەو، زۆر داوا بکەو زۆر بخوازە، پێـت دابگـرەو بـەر قاپیـەی ئـەو بـەر مـەدە، بـا دەنگـت وەکـو شـنەی بـا بشنێتەوە، وەك کزەی با بکزێتەوە، با ڕازو نیازت بەرامبەری جوان بێ‌و، خـۆتی بـۆ یەك لاکـەوە، لـە بەندایـەتی کردنـی جگـە لـە خـوا دابـڕێ‌و، بـۆ لای بەندایـەتی ئـەو دابـڕێ[64] ئومێـد وایـە خـوا ناڵـەو نـوزەت بلاوێـنی، بـەردەوام بـە تـا دوایـین قۆنـاغی بەختەوەری بەرهەم دێنی.

---

٦١) بێزار.

٦٢) دەوڵەمەندی.

٦٣) بەڵا.

٦٤) ئەو وشەیە دوجار بەکارهاتوە جاری یەکەم بـە مانـای لێ دور کەوتنەوەیـە وە جـاری دوەم بـە مانای لێ نزیك بونەوەیە.

با ماڵـت ئارام گــە بێ

ئەو گۆشە گیریەی بە پێی یاسای خواو فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ پەسندە ئەوەیە: لە شەڕو شەڕان گێزان دور کەویەوەو، تێکەڵاوی کەسانێ نەبی کە کاتە پڕ بەهاکانیان لە گاڵتەو گەپو بەربەرەڵایی بەسەر دەبەن، ئەوجا تواناو بەهرەکانت دەگەڕێنەوەو، هەستو ناخت پشو دەدەن، باری نالەبارت لەبار دەبێو، زەینو هۆشت بە شتی سود مەند دەڕازێنیەوەو فراوان دەبن، چاوەکانت لە باخی بەرهەم داری پڕ لە زانیاری دا ئۆقرە دەگرن.

خۆ بە دور گرتن لە هەر شتێ لە چاکەو پەرستش پەراوێزت دەکا، دەرمانێکی سودبەخشە پسپۆڕانی شارەزا لە ڕازی[٦٥] دڵ بە ئەزمونیان گەیاندوە[٦٦] و بە ڕێژەیەکی ناوازە[٦٧] سەرکەوتنی بە دەست هێناوە، منیش پێت دەڵێم بە سای چی ئەو دەرمانە بە دەست دێنی، بەوەی خۆت لە خراپە کاریو گاڵتە جاڕیو خەڵکی دەبەنگو هەرزەو پوچ بە دور بگری، ئینجا داری بیرو هزرت بەردەگرێ، سروشتی ترسان لە خوا ڕاستە ڕێ دەبێو، ئاهەنگی بەخۆدا هاتنەوەو گەڕانەوە لای خوا دەگێڕدرێ، تێکەڵاویو گرژ بونەوەیەك[٦٨] کە سودمەندەو پەسندە، لە هەر چاکە کاریێدا وەدی دێ بە هەرەوەز ئەنجام بدرێ، وەکو کۆبونەو بۆ وتاری هەینی لە ڕۆژانی هەینیدا، نوێژی بە کۆمەڵو کۆڕی زانستی، بەڵام ئامان سەد ئامان[٦٩] نەکەی تێکەڵاوی کەسانێ بی کە بێ هودە تەمەنیان لە بێ کاریو چەقەخانەکاندا[٧٠] بە هەدەر دەدەن، بەڵکو لە دەستیان ڕاکەو، بۆ ڕابردوی پڕ لە هەڵەی خۆت بگرێیو، زمانت لە وتەی بێ سود ببەستەو، با ماڵت ئارامگەت بێ.

تێکەڵاو بونی کوێرانە مایەی ئاڵۆزیو شێواندنی ژیانەو، هەڕەشە لە جیهانی هێمنیو هەداری[٧١] دڵو دەرونت دەکا، چونکە تۆ هاونشینی کەسانێکی وەستای درۆ هەڵبەستنو،

---

٦٥) نهێنی دڵ.

٦٦) تاقیان کردۆتەوە.

٦٧) بێ وێنە.

٦٨) کۆبونەوە.

٦٩) بۆ ڕەجا کردنێکی بە گوڕ دەگوترێ.

٧٠) بەو شوێنانە دەگوترێ تێی دا کۆدەبنەوە بۆ کات بەسەربردن.

٧١) هێواشی.

بلاو کردنەوەی پڕوپاگەندەن، وا نەگۆی[٧٢] هەواڵی دڵتەزێنو باسو خواسی جەرگ بڕو بەخەدا دڕێنن، تا وات لێ دەکەن بەرلەوەی ئەجەلت بێ ڕۆژی حەوت جار تاڵایی مەرگ بچێژی ﴿ لَوْ خَرَجُواْ فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا ... گەر وێڕای ئێوەش هاتبان بۆ خەزایە، تەنیا کاریان لە ئێوە تێك دەدا. ﴿٤٧﴾ التوبة ﴾.

کەواتە تاکە داواکاریم ئەوەیە ڕو لە پیشەی خۆت کەی، یا لە ماڵی خۆت دا وچان دەی، تەنیا بۆ دەربڕینی گوتەی بە سود ئەنجام دانی کردەی[٧٣] بەردار[٧٤] بەدەرکەوە، ئەوسا هۆشت لەسەر خۆ دەبێو کاتو تەمەنت نابێتە ئاردی ناو دڕوێ، زمانت لە دژی هیچ کەس ناگەڕێو، دڵە ڕاوکێت توش نابێو، گوێت لە وتەی پڕوپوچ نابێو، کەسێکی بەد گومانت لێ دەرناچێ، تاقی کردنەوەش باشترین بەڵگەیە، هەر کەسێکیش گومانو دڵاو دڵی[٧٥] کردە پیشەو لەگەڵ خەڵکی ڕەشۆکی[٧٦] بۆی دەرچو، بڵێ خوای لێ خۆشبێ.

(پـــاداش لە خــواوەیە)

خوا هەر شتێکت لێ بسێنێو تۆش، ئارام بگریو خۆڕاگری، دڵنیا بە باشتر لەوە پاداشتت لە خواوە وەردەگری "من أخذت حبيبتيه عوضته منهما الجنة، من سلبت صفيه من اهل الدنيا ثم احتسب عوضته من الجنة ... هەر کەسێ دو خۆشەویستەکانیم لێ وەرگرتەوە[٧٧] لە بری ئەوە بەهەشتی پێ دەبەخشم، هەر کەسێکیش خۆشەویستێکی دنیای لێ بسێنمەوەو، دوای ئەوە دان بە خۆدابگرێ، لە پاداشتی ئەوە بەهەشتی پێ دەدەم.

هەر کەسێ مەرگی ڕۆڵەی بینیو ئارامی گرت خوا لە پاداشتی ئەوە ماڵێکی لە بەهەشتدا بۆ دەسازێنێو ناوی لێ دەنێ ماڵی سوپاس گوزاری، ئەمە تەنیا نمونە هێنانەوە بو، بەم شێوەیە هەرچی بلایێ ببێ پاداشت مسۆگەر دەبێ. بە توش هاتنی

---

٧٢) مامۆستا.

٧٣) کار.

٧٤) بە قازانج.

٧٥) دو دڵی.

٧٦) سادە و عەوام.

٧٧) دو چاوەکانیم لێ سەندەوە.

کارەسـاتێ داخـدار مەبـە چـونکە ئـەوەی بەسـەری هێنـاوی بەهەشـتێکی نـەبڕاوەو پاداشتێکی بێ سنوری بۆدا ناوی. دۆستانی خوا سەرگەردانو بەربەڵا بون کەچی بە بەرزترین پلەی بەهەشت[78] شاد بون:

﴿ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُم بِمَا صَبَرۡتُمۡۚ فَنِعۡمَ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ... هەر لـە سـای هـێمنی دابـن، چـونکە ئێـوە خۆڕاگر بون، پیرۆزتان بێ دوا ڕۆژی ڕون، (٢٤) الرعد ﴾.

پێویـستە لەسـەر ئێمـەش تفـتو تـاڵی ئـارامگری ببیـنین، تـاوەکو لـە داهـاتودا بەرهـەمی شـیرینی بـچێژین ﴿ أُوْلَـٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ صَلَوَٰتٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَرَحۡمَةٞۖ وَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُهۡتَدُونَ ... خێرو بێرو بەزەیی پەرورنـدەیان بـۆ دەبـارێو شـارەزا لـە ڕێ ئـەوانن، (١٥٧) البقرة ﴾.

جا موژدەو خۆشی بۆ ئەوانەی بە چەرمەسەریو پەتەریەوە[79] خرۆشاون[80].

ژیانی دونیا پێـنجو دو ڕۆژێکـە بـەهاو گەنجینەشـی هـەر سـەرێکە، دوا ڕۆژ زیـاتر جێی ئومێدەو نەبڕاوەیە هەر موسڵمانێکیش توشی نسکۆیێ هات لـە دوا ڕۆژدا لـەوە زیاتر خوا بۆی قەرەبو دەکاتەوە، ماندوی ئێرە حەساوەی ئەوێیە، بەڵام ئەوانـەی بـە دونیاوە پەیوەستن، بۆی وێڵو سەودا سەرو مەستن، دژوارتـرین بـاری دەرونیـان ئـەو کاتەیـە بەرژەوەنـدێیکیان لـە دەسـت چـێ، یـا ئالۆزێیکیـان بێتـە ڕێ، هـەر دونیایـان گەرەکە، بۆیە نیسکیان لێ دەبێتـە گیـسکو مێـشیان لێ دەبێتـە گامێش، هـەر سـەرەو ژێـر دەڕوانـن بۆیـە بـەس فـاقو بریقـی دونیایـان دێتـە بەرچـاو کـە مایـە پـوچ بـێ بەهایەو بێ هەرمێنە[81]، ئەی ئەوانەی ئالۆدەی[82] دەردو خەمانن هەر نوچدانێ[83] بێتە ڕێتـان ئێـوە تـێی دا بـەرقازانجن، دڵ گوشـاد بـن نامەیـەکی پـڕ لـە هەسـتو سـۆزو میهرەبانیو هیوابەخشتان بۆ ناردراوە. پێتـان دەڵێ هۆ ئەوانـەی لـە ژێـر چاودێری

---

٧٨) فردەوس.

٧٩) کلۆلی.

٨٠) برینیان کولاوەتەوە.

٨١) بێ قازانجە.

٨٢) گیرۆدەی.

٨٣) نسکۆیێ.

مەینەت باریدا خۆتان لەمە کۆناوە[٨٤] بەسیە ئیتر سەر هەڵبڕن ئاسۆ ڕونەو سەرەنجامی خەفەتباریش ئاوا بونە. ﴿... فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُۥ بَابُۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ ... ئیتر ئەوسا دیوارێکیان لە نێوان دەبێتە لەمپەر، دەرگای هەیە، لە ژورەوەی بەزەیی یەو لە دەرەوەی جەزرەبەیە ئەو بەڵێنەی خوا پێی داون زۆر لە دونیا بەردارترو سودمەندە دەیانو سەدان ئەوەندە[٨٥]، (١٣) الحديد﴾.

هەر باوەڕ ژیانە

بەدبەختو چارە ڕەشانی هەرە چارە ڕەش ئەوانەن لەمەڕ گەنجینەی باوەڕ داریو دڵنیاییدا دەستبادن[٨٦] تا هەتایە کەساسو پەشۆکاون زەبونو سەرشۆڕماون ﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ... هەر کەسێکیش بە ئامۆژگاری من نەکا، ژینی لە تەنگا نەدایە، (١٢٤) طه﴾.

هەر باوەڕهێنان بە خوای کردگار دڵو دەرون دەشواتەوەو پاكو پاراوی دەکا، نیگەرانی نایێڵێو ژینو زاری[٨٧] لادەبا، ژیانمان بۆ دەڕەنگێنێو تامو بۆی[٨٨] پێ وەردەگا.

ئەوانەی لەناو بێ باوەڕیدا پەنگیان خواردوە[٨٩] ئەگەر خۆیان دەرباز نەکەن چاترین چارە ڕێگایان ئەوەیە خۆ هەڵدێرن[٩٠] یاپەت بخەنە ملیانو خۆ هەڵواسن تاوەکو لە دەست کێشمەکێشی[٩١] خەمانو کۆتو زنجیری ڕەشبینیو تاریکاییو کارەساتو حەپەسان خۆیان بحەسێننەوە، ئای لەو ژیانە کوێرەوەریەی کە بە بێ

---

٨٤) لە کەمین داناوە.
٨٥) مەبەستم ڕێژەیەکی بێ سنورە.
٨٦) دەست بڵاون/هەرزە پوچن.
٨٧) ژیانی تاڵ و ناخۆش.
٨٨) بۆنی.
٨٩) ڕاوەستاون.
٩٠) لە بەرزاییەوە خۆ هەڵدەن.
٩١) دەردەسەری.

باوەڕی دەچێتە سەر، ئای لەو نەفرەتو ڕەنجبەخەسارییەی دێتە ڕێی کەسانێ لە دەرەوەی بازنەی باوەڕداریدا ژیان بەسەردەبەن ﴿ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَـٰرَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا۟ بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِى طُغْيَـٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ... هەروا ئەوان جاری یەکەم باوەڕیان بە قورئان نەکرد، (ئێمەش) دڵو دیدەی ئەوان لە کاردەخەین. هەروەك هەن وازیان لێ دێنین کە هەر بە نافەرمانییەوە سەرگەردان بن، ﴿١١٠﴾ الأنعام﴾.

ئەوڕۆ ڕۆژی ئەوەیە هەموجیهان پەردەی چەواشەکاری لەسەر ڕوی دابڕنێو بەو پەڕی ناخو کرۆکیانەوە[92] ئاوێتەی باوەڕداری ببنو دڵنیا ببن کە هیچ پەرستراوێکی شایستە نیە جگە لە (ﷲ) نەبێ، لە ئەنجامی ئەو هەموتاڵیو سوێرییەی لە چاخەکانی ڕابردو دابینراوە ژێری دەرکی بەوە کردوە بێ باوەڕیو بت پەرستیو خوانەپەرستی تەنیا درۆو دەلەسەیەو، پێغەمبەران ڕاست گۆو ڕاستی هێن بوینەو، هەر خوا شیاوی پەرستشو خاوەنێتیو سوپاس کردنەو، هەر ئەو بەسەر هەمو شتێدا زاڵە.

تۆ ڕێژەو پلەی باوەڕداریت چەندە، نزمە یان بڵندە گەرمو گوڕە یاساردە[93] بەختەوەریو هەداریشت[94] هەندە.

﴿ مَنْ عَمِلَ صَـٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ... هەر کەسێ کرداری باشەو بە باوەڕە -چ نێر، چ مێ- هەتا دەژی وا دەکەین بە خۆشی بژی، دیاریشە باشتر لەوەی وا کردویانە، ئێمە پاداشیان دەدەینێ، ﴿٩٧﴾ النحل﴾.

ئا ئەو ژیانە پاکژەیە کە لە ژێر سایەیدا زیاتر بە بەڵێنی پەروەردیاریان دادەحەجمێنو، دڵیان بە ئەوینی پەروەردگاریان دادەسەپێو، بە سینەی پاکیان لە چنگی چەپەڵکاری لاڕێ ییدا ڕزگار دەبنو، ناخو ویژدانیان لە ئاقار تەنگو چەڵەمەدا هێورە دەبن، لە بڕیارو چارەنوسی خوا لاملی ناکەن، چونکە هەر خوا بە پەروەردگارو ئیسلام بە ئایینو (ﷺ) بە پێشەوایان قەبوڵە.

---

٩٢) ناوەڕۆك.

٩٣) ساردە.

٩٤) هێمن.

هەنگوین دەربێنەو شانە مەشکێنە

هەر شتێ نەرمو نیانی تێدا بێ جوانو ڕازاوەو بەرچاوە، لەهەر شتێکیشدا وەدی نەکرێ قێزەونو نا بەرچاوە، ئینجا قسەی خۆشو وتەی جوان، خەندەو بزەی سەر ڕوان، پاك گۆیی لە ڕوی دۆستان، ڕەختو [95] خشڵێکی خەملاون[96].

بەختەوەران خۆیانی پێ ئارایش دەدەن، ڕەوشتی باوەڕدارانن، ئەوانەی وەکو هەنگن، کە شیلەی گوڵان هەڵدەمژێو هەنگوینی پاکی لێ بەرهەم دێنێ، ئەگەر بچێتە سەر پوپەی گوڵانیش لقەکانی ناشکێنێ، چونکە خوای کار لەجێ نەرمو نیانی وا ڕەخساندوە بێ زەڕو زیان بێ، کەچی تورەییو توندی ئەوەی لێ ڕەچاو ناکرێ.

کەسانێ هەن بە ئامادە بونو هاتنیان بۆ دیتنیان خەڵك سەری هەڵدەکێشێو چاویان لەبەردا دەنوێنێ، دڵو ڕۆحیان دێنە پێشوازیو بەو پەڕی ڕێزەوە بەڕێ دەکرێن، چونکە بەهۆی جوڵەو خویان قسەی خۆشو ڕەنگو ڕویان دڵیان بۆ بوینە هێلانەو لەبەر دڵانو خۆشەویستن.

هونەری پەیدا کردنی هاوەڵو دۆستان زانیارییێکە بیر بڕ و[97] هوشداران باش دەتوانن بەجێی بێنن، بۆیە هەمیشە بە کۆمەڵێکی ناوازەوە دەور دراون هەرگیزاو هەرگیز لایان چۆڵ نابێ.

ئەگەر ئامادەی کۆڕێ بون ڕویان لەبەر دەگەشێتەوە، ئەگەر نادیارو بزریش بون بە چاکە باسیان دەکرێو بۆیان دەپاڕێنەوە.

ئەوان خودان بەختان خاوەنی دابو نەریتێکن ئەوە ناو نیشانێتی: ﴿ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ فَإِذَا ٱلَّذِي بَيۡنَكَ وَبَيۡنَهُۥ عَدَٰوَةٞ كَأَنَّهُۥ وَلِيٌّ حَمِيمٞ ... تۆ هەمیشە وەرامی چاکتر بدەوە، ئەوسا کەسێ لەگەڵ تۆدا دوژمنە، دەبێتە دۆستی نزیکت، (٣٤) فصلت﴾.

---

٩٥) هەنجارە بەو زێڕ و جلکە دەگوترێ کە بۆ بوکان دەکرێ.

٩٦) ڕازاوەن.

٩٧) تێگەیشتو.

ئـەوان بـەهێزو شـەپۆلی هـێمنیو نـەرمو نیـانی بەرگـەی ڕقو کینـە دەگـرن، لێ بوردەنــەو چاودەپۆشـن، خراپــەی دەرحــەق کراویــان پــشت گــوێ دەخــەن، چـاکەی بەرامبەر کراویان لە گوێ دەخەن، گوێ بۆ قسەی توڕڕە هات هەڵناخەن[98] بـەڵکو لـەو گوێچکەیان دەچێتە ژوریو لەوی تردا وەدەری دەخەن.

حاڵیـان خـۆشو هـەمـوارە، خـەڵکیش لـە دەسـتیان نـە بێـزارە، ((المـسلم مــن سـلم المسلمون من لسانه، يده، والمؤمن من أمِنَهُ الناس على دمائهم واموالهم... موسڵمان ئـەو کەسەیە موسڵمانان لە زمانو دەستیان بێ وەی بن، باوەرداریش ئەو کەسەیە خەڵکان لێیان نەترسن کە خوێنیان بە ناڕەوا بڕێژنو ماڵیان بە ناحەق بخۆن)).

"ان الله امرني ان اصل من قطعني وان اعفو عمَّن ظلمني وان اعطي من حَرمني... خوا فەرمانی بەسەردا داوم ئـەوەی پەیوەنـدی لەگـەڵ پـچراندوم پەیوەندیەکە بگەیـەنم، ئەوەی ستەمی لێ کردوم لێی ببورم، ئەوەی لێی گرتومەوە پێی ببەخشم.

﴿... وَٱلۡكَـٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ ... ئەوانــەش کـە ڕقــی خۆیـان دەخۆنەوەو لـە مـەردم چاوپۆشـی دەکـەن، ﴿١٣٤﴾ آل عمـران﴾. خۆشـی لەوانـەی دەسـت بـەجێ هـەداریو دڵارامـی بۆ بـە خـەڵاتی کـردو کۆشـیان. خۆشـی لـە خۆیـان لـە دوا ڕۆژیــشدا بــەروبومی دنیایــان دەدورنــەوەو لــە نێــو بــاخو کانیاوەکــانی بەهەشــتدا دراوســـێی پـــەروەردگاریانن ﴿ فِي مَقۡعَدِ صِدۡقٍ عِندَ مَلِيكٖ مُّقۡتَدِرِۭ ... لـــە نـــشیمەنی[99] پەسندو لای خونکاری[100] بە دەسەڵاتن، ﴿٥٥﴾ القمر﴾.

---

98) گوێ ناگرن.

99) جێگا.

100) پاشا/گەورە.

هەر بە یادی خوا دڵان دەگەشێنەوە

بە ڕاستی کە ڕاستاڵی[١٠١] خۆشەویستی خوایە، بێ پێچ و پەنا کە بێ پێچ و پەنایی پاك کەرەوەی ژەنگ و ژاری دڵانە، بە پێی تاقی کردنەوە کە تاقی کردنەوەش باشترین بەڵگەیە، بە ڕاستی دەدوێم کە چاوساغ و دیدەوانیش[١٠٢] لەگەڵ هۆزی خۆی بە درۆ نادوێ، یادی خوا لە هەمو کردەوەیێ پتر تەم و لێڵی دڵان دەڕەوێنێ و پاداشتی هەرە گەورە وەبەردێنێ ﴿ فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ ... سا ئێوە یادی من بکەن، تا منیش لە بیرتان نەکەم، (١٥٢) البقرة ﴾.

گەر دەتەوێ لە باخ و باخاتی بەهەشتدا بەشت هەبێ وەرە پاکانەی خوا بنوێنەو لە گوڵزاری یادەوەری ئەودا خۆت وەسێنە، چونکە ئەو یادە دڵ سرەوێنەو تەم ڕەوێنەو ماندو حەسێنەو دڵ دا سەپێنە، بەڵکو نزیك ترین و ساناترین ڕێگای سەرفرازیەو ئازادی هێنە.

بە دوای پەڕاوەکانی نیگای خوادا بگەڕێ، تا سودەکانی یادی ئەوت بەرچاو کەوێ و زوخمەکانتی[١٠٣] پێ تیمار کەو ئارام لەسەر ئازاری تیمار کردن بگرە، هەتاکو زامەکانت سارێژ بن.

بە یاد کردنەوەی خوای بێ هەڵە ترس و تۆقین دەتارێ و هێمنی و هەداری دەبارێ. تەنیا بە یادی ئەو چیای خەمان دەتوێتەوەو دڵسوتاوان هەنیسکیان[١٠٤] وەبەردێتەوەو ئەسرین لە چاویان دەسڕێتەوە.

جێی سەرسامبونێ نیە کە دەبینی یادەوەران دڵ گوشادن، ئەوە بنەمایەکی ڕەسەنە لەواندا بەدی دەکرێ، بەڵام سەیرە ئەوانەی نائاگان لە یادی خوا چۆن چۆن دەژین!

---

١٠١) ڕاستی و دروستی.
١٠٢) گەڕیدە و شارەزا.
١٠٣) برینەکانتی.
١٠٤) هەناسە.

﴿ أَمْوَٰتٌ غَيْرُ أَحْيَآءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ... مـردوێکن گیانیـان بـە بـەردا نەکراوە، هەستیش ناکەن کەنگیٚ زیندو دەکرێنەوە،(٢١) النحل ﴾.

ئـەی ئـەو کەسـەی لـە ئـاهی بـێ خەویـدا دەنـاڵیو لـە تـاو ئـێشو ژانـدا ئەسـرین دەڕێژی، لەبەر کارەساتان تاساویو ڕەنـگ هـەڵبزرکاوو داماوی، دەی تـازوە بـە نـاوی پیرۆزی خواوە هاوارو چـریکەت هەڵبـڕە ﴿ ...هَلْ تَعْلَمُ لَهُۥ سَمِيًّا ... ئـاخۆ ئاگات لێیـە هاوناوێکی هەبیٚ؟ (٦٥) مریم ﴾.

بە ئەندازەی یاد کردنەوەت هەستو ناخت فـراوان دەبـێو دڵە خورپێت نامێنـێ، هـەدادایی بەسـەرتدا دەبـارێو تەمومـژی سـەر ڕێی ژیانـت دەتـارێ، چـونکە هـەمو پاڵپشتیو یارمەتیەك لە یاد کردنەوەی ئەودا وە دەست دێ، بڕواو متمانە پتەو دەکا، دڵان ڕووەو خوا دەکا، ڕازو نیـازت پـاك دەکـا، چـرای ئومێـدت هەڵدەکا، ئـەو خوایـەی هاواری بۆ دەکەی لێت نزیکەو وەرامگۆی[105] خواستەکانە، دەسا بنوزێیـوەو بکرۆزێـوە ملکەچی بەو بلاڵێوە چەند جار چەنجار ناوی پیرۆزی بەسەر زمانتدا بێنـەوە، خـودا هەر بە یەك بناسە، بە ستایشەوە بی دوێنە، نزاو سکاڵات بەرەو بارەگـای خـوا بکـەو فرمێسکی ژیوانی[106] هەڵڕژێنە، ئەو هەلە گەر خـوا یـار بـێ ئومێـد وایـە بـاری ژیانـت لەبار بێو لە دوای سەرماو سۆڵی ژیانـت بـەهار بـێ ﴿ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْـَٔاخِرَةِ ... ئەوسا خودا پاداشی ئەم دونیـاو چاکەو پاداشـتی ئـەو دنیـای پێـدان. (١٤٨) آل عمران ﴾.

---

١٠٥) وەڵامگـۆ.

١٠٦) پەشیمانی.

بە قازانجی کـەس چاویان هـەڵنایێ

چاو چنۆکی ڤایرۆسێکە یەکێ پێی گرفتار بێ لە ئێسکانی ڕۆ دەچێو هەمولاشەی دادەرزێنێ، هەر بۆیە ئەو وتەیە هەڵدراوە، دەڵێن: مرۆی چاوچنۆك قەت دڵی وچان نادا، چونکە گورگەو لە ناو پێستی مەڕێدا، خۆی وا حەشارداوە دوژمنـەو بـە دۆست ناسراوە. گوتراویـشە ئـای چاوچـنۆکی چـەند نـەبێرە[١٠٧] هـەتا خاوەنەکەشـی باز نـادا لەویەوە دەست پێ دەکا، تا دەی کوژێو لە ناوی دەبا.

من دڵ سۆزی خۆمو تۆشم بەر لە خەڵکی با بەسای چاوتێبڕیو ئێرەیی[١٠٨] نەبینـە خۆراکی خەمانو خوێنمان نەبێتە نۆشابی مەینەتیو پەتەران[١٠٩]با خـەو لـە چاومان نەتۆریو خەڵکی تر پێی وەحەسێو پرخو هۆڕەی بێ.

مرۆی چاونزێر[١١٠] بە دەستی خۆی کورە دا دەگیرسێنێو خۆی تێدا هەڵدەقرچێنێ.

ژیانتاڵیو دەردەسەری دڵ پەستیو چەرمەسەری هەنوکە چەند دەردو پەتایەکن ڕۆڵەی چاوچنۆکی لەمەوبەرن تاوەکو ئاسودەیی بن بڕ کەنو خۆشی ژیان لێڵو وێـڵ کەن.

مرۆیـی چاوبرسـی دەردی لەوەدایـە مـل ملانێـی بڕیـاری خـوا دەکـاو تۆمـەتی نایەکسانی دەداتە لای، لە ئاستی یاسا پـاكو پاراوەکەیـدا بێڕێـزی ئـەنوێنێ لەگەڵیـدا تێکهەڵدەچێ.

ئای لە دەردی چاوچنۆکی کـردو کۆشـی خاوەنەکـەی بـە بـا دەچـێ، چـەندە جێـی داخو خەفەتە ئەگەر خاوەنەکەشی داپلۆسێنێ هـەرزە پـوچو بـێ دەسـتمایە دەمێنـێ، هەر بەو جۆرە دەژیێ دەسوتێتو دەبرژێ تا مـەرگ یەخـەی دەگـرێ، یـا لـە هەرچـی بەهرەو بەخششە بێ پشك دەبێ.

---

١٠٧) جیاوازی ناخاتە نێوان کەس.

١٠٨) چاوچنۆکی/حەسودی.

١٠٩) خەفەتان.

١١٠) چاوچنۆك.

هەمو كەسێ ئاشتەوایی لەگەڵ دەكرێ تەنیا چاوچنۆك نەبێ، ئەو تەنیا بەوە لێت دەبورێ وەكو داری بێ پەلكت لێ بێو هەرچی بەهرەیە لێت داوەرێ، هەر ئاگارێ پێی سەربەرزو ناسراوی هەر جوامێرێكت لێ ڕەچاو دەكرێ لە خۆی دابڕەوێنی، ئەگەر ئامادە بوی خۆت ئاوا شپرزەكەی پێ دەچێ بە نا بە دڵی ڕەزامەندی دەربڕێ، پەنا بە خوا لە چاوی چاوچنۆكان وەكو ڕەشەماری ژار پیس وان، داناحەجمێ تاكو كوڵی دڵی بە هەزارێكی بێ سوچو تاوان نەڕێژێ.

دادو بێ داد ئاگادار بە لە چاوپیسی خۆ دور بگرەو پەنا بگرە بە خوا لە چاوی چاوپیسان چونكە هەمیشە بۆت لە سەنگەردان.

ژیان وەكو خۆی بنرخێنە

سروشتی ژیان وایە خۆشیەكانیشی هەر تاڵن، بەربەستی زۆری لە ڕێیە، ڕێگای سەختو دژوارە، بە زۆر ڕەنگ خۆی دەنوێنێو، پڕ لە ئەشكەنجەو ئازارە، شڵەژاو ئاڵۆزە، تۆش بە شەكەتی لە ناو گێژاویدا دەخولێیەوە.

هەرچی دێتە بەرچاوت هەر لە باوكەوە تا خێزان، لە دۆستانو جوامێران، ماڵو پیشەو گوزەران، دەبێ بەربەستێكیان لە ڕێدا هەبێ ژیانی پێ لێڵو وێڵ بێ، دەی تۆش بە ئاوی ئەو ژیانە شەڕو گڕی بكوژێنەوەو، تۆڵە بە تۆڵە هەر زەرەر لە نیوەی بگەڕێتەوە[111].

خوا ئەو جیهانەی وا هەڵخستوە دوشتی دژ بە یەكو دو جۆرو دو ڕەنگو دو كۆمەڵو دو بۆچون لە خۆ بگرێ، وەكو چاكەو خراپە، بنیات نانو ڕوخاندن، ئاسودەییو دڵ پەستی، كەچی لە ڕۆژی سەلادا هەرچی چاكەو بەختەوەریە دەپاڵێورێنو بەرەو بەهەشت دەبرێن وەلێ[112] هەرچی تێك دەرێو دەردە سەریە بەرەو دۆزەخ بەڕێ دەكرێن لە فەرمودەشدا هاتوە ((لدنيا ملعونة ملعون ما فيها الا

---

111) مەبەست ئەوەیە با خۆشی ناخۆشی بەرامبەر بن.

112) بەلام.

ذكر الله وما والاه و عالم و متعلم... دنیاو ئەوەی تیایەتی وەبەر نەفرەتی خوا ئەکەوێ تەنیا یادی خواو ئەوەی لەگەڵ یادی خوا تێك دەکاتەوەو زاناو ئەوەی خۆی فێردەکا، نەفرەت نایگرێتەوە)). لەو بارودۆخەی تێی دای بگوزەرێو خۆت مەخە گێژاوی خەیاڵانو لە جیهانی ئەفسانەدا سوڕ مەخۆوە، دونیا وەکو خۆی هەڵسەنگێنە، لەگەڵ کەشو هەوای دابڕەخسێو، خۆی تێدا بحاوێنە، بۆ هیچ کەس ناچێتە سەر خەڵك لەگەڵی دا وەك گوڵی بێ گەرد بێو، هەمو کارو فەرمانێکی بێ دەردی سەر بێ.

سەد لەسەد هاوسەرێکی بێ هەڵەو پەڵەت دەست ناکەوێ، لە فەرمودەشدا هاتوە ((لا يفرك مؤمن مؤمنة ان كره منها خلقا رضي منها آخر... با هیچ پیاوێکی باوەڕدار لە ئاستی هاوسەرە بڕوادارەکەیدا ڕقو کینە نەنوێنێ خۆ ئەگەر هەڵسوکەوتی خراپی لێ بەدی بکا لە هەندێ شت ڕەزامەندی دەنوێنێ)).

جا پێویستە کە لەنو کۆیان بگرینو لێك نزیك بین، چاوپۆشو لێ بوردە بین، ئاسانکاری هەڵبژێرینو گرانباری هەڵبوێرین، هەندێ جار چاو بنوقێنینو هەنگاونانمان بوەستێنین، لە زۆر شتیشدا بێ ئاگایی بنوێنین.

بە گیرۆدەبوان دڵت بدەوە

بە لای چەپو ڕاستدا لاکەوە[113] کێ دەبینی مەگەر گیرۆدە نەبێ، کەست بەرچاو دەکەوێ مەگەر کۆست کەوتونەبێ؟!

لە گشت ماڵێکدا شیوەنێ هەیە، لەسەر هەمو کوڵمەیێ فرمێسکێ قەتیس ماوە[114]، لە هەمو شیوێ دا "بنو سعد" ێك هەیە[115].

بەڵاو مەینەتی چەندە زۆرن، ئارامگرتنیش چەندە زەوەندەن، تۆ بە تەنیا بەر بەلانی، بەڵکە مەینەتی تۆ لە بەرابەری جگە لە تۆ هەر کەمێکە چەند کەسانێ

---

١١٣) ئاوڕ دەوە.

١١٤) فرمێسکی ڕاوەستاوە.

١١٥) شیوی بەنی سعد بەو دۆڵاییە دەگوترێ کە لە شاری مەککەیە کاتی خۆی پێغەمبەرو یارانی تێدا گەمارۆ درابون.

چەندان ساڵە لەسەر جێگا کەوتونو، بە دەست دەردەوە بێ حاڵن، جارە بە لای چەپو جارە بە لای ڕاستدا خۆ وەردەگێڕن، لە تاوان دەچریکێننو دەناڵن.

چەند کەس لە تاریکایی زیندانەکاندا ساڵانێکە ژیان بەسەر دەبەن ڕۆشنایی خۆریان نەبینیوەو تەنیاو تەنیا لە تاقو دیواری زیندانەکەیان ڕادەمێنن.

چەندین دایكو باوك ڕۆڵە جگەر گۆشەکەیان لەو پەڕی هەڕەتی لاوێتیدا لە دەست دەدەن.

قەرزارو مەینەت بارو بەڵا بارو دەردەدار چەندە زۆرن تۆش کاتی ئەومت هاتوە دڵت بەوانە بدەیتەوەو، دڵنیابی ئەو ژیانە بەندیخانەی باوەڕدارانە، جێگای پەژارەو جەوروخەمانە، کۆشكو تەلارەکان بە پڕاو پڕی دانیشتوانی بەیانی دەکەنەوەو بە چۆڵو هۆڵی ئێوارەیان بەسەر دادێ، یەکێ لەوپەڕی شەنگو هێزیدا، لەش ساخو بێ وەی، ماڵو مناڵ زۆر، کەچی لە پڕێ هەژاری بەرۆکی دەگرێ، یا دەردو بەڵا دێتە ڕێی، یا مەرگ دەبێتە مێوانی ژینی ﴿...وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ... تێش گەیشتن کە چیمان بەسەروان هێناو زۆر نەزیلەشمان[116] بۆ گوتون، ﴿٤٥﴾ إبراهيم﴾.

دەبێ خۆت واڕابێنی، لەسەر تاتە بەردێکی ڕەقو ڕوتیشبێ بگوزەرێنی، ئازارو مەینەتی ئەوانەی لە پێش تۆدا ڕابرانو ئەوانەی ئێستاش لە دەوروبەری تۆدا دەژین بێنە بەرچاوت تاوەکو بزانی تۆ بە ساخی قوتار بوی خەمی تۆ لە چاوی ئی وان هەر خەڵاتەو تەنیا سوکە دەردرێکە، بڵێ: سوپاس بۆ خوا کە سۆزو میهرەبانی لەگەڵ دانواندم، ستایشی ئەو بکە خۆ ئەگەر هەندێ نازو گۆزت لە دەستداوە هێشتا زۆرترت لاماوە.

سەرنجی گەورە خەمی خەڵکان بدەو خەمی خۆت بە چوك لە قەڵەم دە، گەر بتەوێ ئاهو حەسرەتت لە دڵ دەرکەی وەرە سەرگوزشتەی پڕ مەینەتی پێغەمبەری خوا بکە سەر مەشقی ڕێگای ژیانت، کاتێ لە ناو کڕنۆش بردنا هورگو ڕێخۆڵەیان

---

116) نمونەمان بۆ هێناونەوە.

خستە سەر سەر، پێیەکانی لە خوێن هێنران، ڕوی پیرۆزی بە خوێنی گەشی و ئاڵی ڕەنگا، لە یەکێ لە دۆڵاییەکانی شاری مەککەدا گەمارۆ دراو ئەوەی بە زاران بخورێ لێی بێ بەش کرا تاوای لێ هات لە جیاتی نان گەڵای دارانی دەخوارد، بەوەش نەوەستان تا لە خاك و زێدی خۆی وەدەریان نا، دانی پیرۆزیان شکاند، هەرزە پوچ و مایە پوتان[١١٧] وتەی ناشایستە یان لە ئاستی هاوسەرە پاکەکەی دا فرتاند، حەفتا لە هاوەڵە شکۆدارەکانی شەهید کران، بە چاوی خۆی مەرگی کوڕە تاقانەکەی و زۆربەی کچەکانی بینی، بە ئەندازەیەکی وا برسێتی دیت بەردی لەسەر سگی پێچا، تۆمەتی شاعیرێتی و جادوگەری و سیحربازی و درۆزنی خرایە پاڵ، بەڵام بە کۆمەکی خوای باڵا دەست هەمو مرازو مەرامی گلاویان تەنیاو تەنیا وەکو بڵقی سەر ئاو نرخێنران، ئەوەی بەسەرەتۆش هاتوە بەڵایێکەو دەبێ هەر بێ، لە بێژینگ دانەو پاداشتی هەرە گەورەی پێ وەبەردێ، سەربوردەی پڕ لە ئەشکەنجەی پێغەمبەران بخوێنەوە دەبینی پێغەمبەر زەکەریا کوژراوە، پێغەمبەر یەحیا سەربڕاوە، پێغەمبەر موسا هەڵوەدا[١١٨] بوە، پێغەمبەر ئیبراهیم فڕێ درایە ناو ئاگر، پێشەواکانیشمان بە ڕێگای ئەواندا تێپەڕین، پێشەوا عومەر بە ناڕەوا خوێنی ڕژا، پێشەوا علی شەهید کرا، زانا پێشینەکان دارکاری کران و، هەڵکەوتە و جوامێران زیندانی کران و بە پەند بران ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟ ... ئاخۆ ئێوە لاتان وایە (بە ئاسانی... دەچنە بەهەشت؟ کەچی هێشتا ئەوەی بەسەر پێشینانتان هاتوە، بەسەر ئێوە نەهاتوە ئەوان توشی گەلێ تەنگانەو ئازارو نەداری و چەوسانەوە بون، زۆر بە توندی تەکان دران، ﴿٢١٤﴾ البقرة ﴾.

---

١١٧) هیچ و پوچان.

١١٨) ئاوارە.

(وریــای نوێــژ بە..نوێــژ)

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسْتَعِينُواْ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ...﴿١٥٣﴾ البقرة﴾ ئەگەر لە ترسان چ جێت پێ جێ نەبو، هەورو هۆڵی خەفەت باڵی بەسەر داکێشای، دەردو بەڵا یەخەی بەرنەدای، دەستبەجێ ڕابە دو ڕکات نوێژ بخوێنە، راستەوخۆ گیانو ڕۆحت دێنەوە، خۆو، ئارامی دات دەپۆشێ، بەیارەمەتی خوا نوێژ دەردو بەلاّ ڕیشەکێش دەکاو ڕەوێنەری تەمو مژی خەمانە.

پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر دڵی پەست ببوایە دەیفەرمو ((أرِحْنا بالصلاة يا بلال... ئەی بلال بانگمان بۆ بدەو با بەهۆی نوێژ دڵ ئارام))، بین ئەو نوێژە بیلبیلەی چاوی بو، مایەی شادیو گوشادی بو، لاپەڕەی ژیانی کەسانێکی جوانمەردو دڵفراوانم خوێندۆتەوە کاتێ توشی مەرگەساتو کارەساتێ دەهاتن بە سایەی نوێژ کڵپەی ئەشکەنجەو ئازاریان دادەمرکاندەوە، ئینجا شەنگو وزەیان بۆ دەگەڕایەوەو ئومێدو ورە بەرزیان بە بەردا دەهاتەوە.

نوێژە ترسە[119] بە ئەرك دانراوە تاوەکو لە تەنگانەدا ئەنجام بدرێ، ئەو کاتەی شەڕ کڵپە دەسێنێو کاژەڵەی[120] سەران بە هەوا هەڵدەچێو لەگەڵ مەرگدا گیانبازێ دەکرێ، دیارە نوێژێکی مل کەچانە مایەی ئەوپەڕی ئاسودەییو هەداری دڵانە.

ئەوانەی بەهۆی نەخۆشیە دەرونیەکان هیواو ئومێدیان بە بادا چون بەر لە هەموڕێگا چارەیێ پێویستە بەرەو مزگەوت ئاراستە بکرێینو ناوچاوانیان بۆ خوا لە ناو خۆڵدا بنیشێننو ڕەزامەندی خوا وەدەست بێنن، خۆیان لە چنکی ئەو سزایە دژوارە دەربێنن، ئەگینا دەبێ هەندە فرمێسکان هەڵرێژن تا پێلوی چاویان دەسوژێن[121]، هەندە ئاخان هەڵکێشن تا هەستو ناخیان دادەڕمێن، هیچ وزەیەکی واشیان لەبەردا نیە بەرەو هێمنو ئارامی دەستیان بگرێ تەنیا نوێژ کردن نەبێ.

---

١١٩) ئەو نوێژەیە تایبەتە بە حاڵەتی شەڕو ترسان لە دوژمن.

١٢٠) کەللەی سەران.

١٢١) دەسوتێن.

ئـەو پێـنج نوێـژەی لـە شـەووڕۆژێكدا ئـەنجام دەدرێـن گـەورەترین خـەڵاتی خـوان ئەگەر دەرگی پێ بكەین، ڕەشكەرەوەی تاوانن، بەرزكەرەوەی پلەوپایەن، چارەسەرێكی بێ وێنەی ناسۆرىو ژانن، داودەرمانێكی سارێژكارن، باوەڕیو متمانە بەخشن.

بەڵام ئەوانەی لە مزگەوتو نوێژ دورەپەرێزن، جار لە دوای جار حاڵیان شلۆق تر دەبێو، خەمیان دێتە سەر خەمانو، بەدبەختو چارە ڕەش تر دەبن ﴿... فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَٰلَهُمْ ... بەشیان هەر نەگبەتی دەبێو كارەكانی لێ پوچ كردون ﴿٨﴾ محمد﴾ .

بەســە خوا یاوەرمــان بێ

خۆدانە لای خواو پشت پێ بەستنی، باوەڕیو متمانە پێ كردنی، پێڕازیبونو، نـاو بە پاك ڕاگرتنی، ئومێدی دەست گیرۆییو سەرخستنی، گەورەترین بەروبومی باوەڕو دەست كەوتن، شكۆدارترینی ڕەوشتی بڕوادارانن.

ئـەو سـاتەی بەنـدە ئومێـدەوار بـێو ئاسـۆی ڕۆنـی لێ دیـار بـێو تاكـە پاڵپـشتی پـەروەردگار بـێ، هەسـت دەكـا خـوا بەسـەریەوە چـاوەدێرەو، لـە گـشت كـرداری ئاسانكارێتی، یاریدەدەرو، پشتوانێتی.

كاتێ ئیـبراهیم پێغەمبـەر ﷺ خرایـە ئـاگر پـەنای بـۆ خـوا بـرد فـەرموی: "خـوا بەسمانەو چاترین پشت گیرمانە" خـوای میهرەبـان تـینی ئـاگری بـۆ كـردە فێنكـایی، پێغەمبــەرمان محمــد ﷺ بــەخۆیو هــاوەڵانی بــە شــاڵاوی لەشــكرو ســوپای كــوفر ترسـێنران هانایــان بردەبــەر خــواو گوتیــان: ﴿...حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُواْ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَٱتَّبَعُواْ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ... خودامان بێ بەسمانەو پشت پەنامان تەنیا ئەوە. هاوڕێ دەگەڵ نیعمەتو چاكەی خـوادا -بـێ ئـەوەی توشـی زیـان بـن- گەڕانـەوەو هـەڵوەدای ڕەزای خـودا بـون، هـەر خوداشە چاكەی گرنگی بە دەستە، ﴿١٧٤﴾ آل عمران﴾.

مرۆڤـی بـێ چـارە ئەوەنـدەی لەبارەنیــە شــان بداتــە بــەر ڕوداوانو، بەرگــەی مەینــەتیان بگـرێو، زۆرانبــازێ لەگــەڵ كارەســاتاندا بكــات، چــونكە بــێ هێــزو لاواز

خولقێنراوە، تەنیا ئەو دەمە خۆی بە گوستاخ[١٢٢] و چاپوك[١٢٣] دەزانێ، پشتیوانیو پشت ئەستۆریو کۆمەکی هەر لە خواوە بزانێ، ئەگینا ئەو بەندە دەستە پاچەو هەژارە کێی لە پشتەو کێی لێ دیارە ئەگەر دەردو بەلا لە خۆی بگرنو خەمو خەفەت دەورەی بگرن ﴿ ...وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ... ئەگەر ئێوە بڕواتان بە خودا هەیە، خۆتان بە خوا بسپێرن، (٢٣) المائدة ﴾ المائدة/٢٣.

ئەی ئەو کەسەی دەتەوێ خۆت ئامۆژیاری خۆت بی، پشت بەو خوایە ببەستە کە بێ نیازەو[١٢٤] خاوەنی ئەوپەڕی هیزەو هەرە زاڵە، تاوەکو فریاڕەست[١٢٥] بێ لە هەموو ناخۆشیێ بە هانات وەبێ، با دروشمیشت ئەو دروشمە بێ ﴿ ...حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ... خودامان بێ بەسمانەو چاکترین پشتو پەنامان تەنیا ئەوە. (١٧٣) آل عمران ﴾.

ئەگەر هەژارو نەدار بوی، بێ دەرەتانو قەرزار بوی، بنجو بناوانی بژێویت دا چۆڕانو وشك بون، دەنگت هەڵبڕەو بڵێ ﴿ ...حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ... خودامان بێ بەسمانەو چاکترین پشتو پەنامان هەر ئەوە ﴾.

ئەگەر لە دوژمن ترسای، یا لەبەر ستەمکاریێ ڕاچڵەکای، لە داخی مەرگەساتێ تۆقای هاوار کەو بڵێ ﴿ ...حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ... خودامان بێ بەسمانەو چاکترین پشتو پەنامانە ﴾.

﴿ ... وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ... پەروەردیارت بۆ شارەزایی کردنو هاریکاری بەسی تۆیە، (٣١) الفرقان ﴾.

---

١٢٢) ئازا.

١٢٣) لێ هاتو.

١٢٤) دەوڵەمەندە.

١٢٥) دادڕەس/ئەو کەسەیە بە هاواری کەسێکەوە بچێت.

بەسەر زەویدا گەشت و گوزار کەن

لەوانەی گوشادی هێنن، خەموپەژارە ڕەوێنن، گەشتوسەیرانە لە شارو لادێ، ڕێگا بڕینە لە چۆڵ و هەردێ، هەڵگەڕان و داگەڕانە لە بەندەن[١٢٦] و نشێوان، ورد بونەوەیە لە پەڕتۆکی ئەو بونەوەرە بەرفرەدا، تاوەکو پێنوس دەسەڵاتی خوات بەرچاو کەوێ کە لەسەر لاپەڕەکانی بون دا نیشانەو بەڵگەی جوانی دەنوسێ، تاوەکو باخ و باخاتی دڵ ڕفێن و چیمەن زارو مێرگی ڕەنگاو ڕەنگ ببینی، لە ماڵی خۆت بە دەرکەوەو لە هەر چوار دەورت وردبەوە، بە کەژو کێواندا هەڵگەڕێ، بە دۆڵاییاندا شۆڕ بەوە، بە قەدی درەختاندا سەرکەوە، تێر لە ئاوی زوڵاڵ و سازگار بنۆشە، بۆنی خۆشی گوڵان هەڵمژە، ئەوسا هەست دەکەی گیانت بەرهەڵ و ئازادەو، وەکو باڵندەی دەم بە جریوە دەخولێتەوە لە بۆشایی ئاسمانی بەختەوەریدا، بە دەرکەوە، پەردەی ڕەشی بەرچاوت هەڵماڵە، پاشان ڕێگەو ڕێچکەکان بگرە بەر لەو زەمینە بەر فرەدا بە دەم یادو ستایشەوە بگوزەرێ.

ئەگەر ئامادەی لەو ژورە تەنگە بەرەدا خۆت مەڵاسدەی[١٢٧] لەگەڵ ئەو کات بەتاڵیە کوشندەی ژیان بەسەربەی چاترین چارە ڕێگایە بۆ ئەوەی خۆت لەناوبەی، ئەو ژورەی تێی دای بریتی نیە لە هەموجیهان، نە تۆش بریتی لە هەموخەڵك، کەوایە بۆچی ئەوەندە لە دەستی شاڵاوی دڵ پەستیدا چەپرەك و لەرزۆکی، دە هەستە بێدار بەوەو دەنگ هەڵبڕە، چاو هەڵێنەو گوێچکەو دڵت بەکاربێنە ﴿ٱنفِرُواْ خِفَافًا وَثِقَالًا ... سوك بار بن یان گرانبار بن، ڕێ دابگرن[١٢٨]، ﴿٤١﴾ التوبة﴾ التوبة/٤١. دەوەرە لە ناو ئەم جۆم و جۆبارانەدا، لەو بیشەڵانەو دارستانەدا، قورئان بخوێنەو با دەنگ و ئاوازت ئاوێتەی چریکەو دەنگی بولبولان بێ، کە گوتاری خۆشەویستی

---

١٢٦) هەوراز.

١٢٧) خۆت حەشار دەی.

١٢٨) راپەڕن.

دەخوێننەوە، با دەنگت ئامێتەی[١٢٩] خوڕەو هاژەی ڕوبار بێ کە سەرگوزەشتەی دارژانی لە بەرزاییەوە دەگێڕێتەوە.

بێگومان گەڕانو سوڕان بە شوێنەواری زەویدا تامو چێژێکی وای هەیە پزیشکان ئامۆژگاری کەسانێکی پێ دەکەن دڵ توندن، کپو کلا[١٣٠] لە تاریکایی ژورەکەیاندا داماون، ئەی ئەو کەسەی بەو شێوە خۆت حەشارداوە ڕەگەڵمانکەوەو با گەشت کەین، با کەمێ دڵخۆش بینو وچان دەین وردبینەوەو ئەندێشـەمان وەکارخەین ﴿..وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ ... لە سازدانی ئەم عاسمانو زەمینەش ڕادەمێنن، دەڵێن: ئەی پەروەرندەمان! تۆ ئەم دەزگایەت بە فیڕۆ سازنەداوە، پاکیو بێ عەیبی هەر بۆ تۆیە، ﴿١٩١﴾ آل عمران﴾ .

بە ئارامگرتن خۆت بلاوێنەوە

خۆ خەملاندن[١٣١] بە ئارام گرتن لە خوڕەوشتی ئەو لێ هاتوانەیە بە دڵێکی بەروەدەو[١٣٢] هەستێکی پۆلایینو بەرگرییێکی بەتینەوە لە ڕوی ناخۆشیاندا دەوەستن.

دەی کە منو تۆ ئارام گر نەبین چمان لە دەست دێ؟ هیچ دەرەتانو پەنایێ هیچ چارەو توێشوێ گومان دەبەی تەنیا ئارامگری لێ بترازێ؟.

گەورە پیاوی وا هەبوببوە شانۆیەك مەینەتیەکان پێ کۆڵەیان لێ دەکردو، ببوە گۆڕەپانێ ئەشکەنجەکان پێشبڕکێیان تێدا دەکرد، لە دەست دەردێك ڕزگار دەبو دەردێکی تر دەبوە مێوانی، بەلام ئەو ئارامگری دەکردە مەتاڵو، بە ئومێدو کۆمەکی خوا خۆی زرێ پۆش دەکرد.

---

١٢٩) ئاوێتەی/تێکەڵاوی.
١٣٠) بێ دەنگ و جودا.
١٣١) خۆ ڕازاندنەوە.
١٣٢) فراوان.

هەر ئەوە نەریتی ئەو مەردانەیە، ملـملانێی کارەساتان دەکەنو خەمان لە دڵ بەبا دەکەن.

کاتێ ئەبو بەکر ﷺ نەخۆش کەوت سەردانیان کرد، پێیان گوت: پزیشکێکت بۆ بانگ نەکەین؟ لە وەڵامدا گوتی: پزیشك منی بینیوە[١٣٣]. گوتیان: چی پێ گوتی؟ لە وەڵامدا گوتی: پێم دەڵێ: من هەرچی بمەوێ ئەنجامی دەدەم.

ئارام بگرەو ئارامگریت تەنیا بە خوایە، ئارام بگرە وەکو ئارامگرتنی کەسێ کەلی[١٣٤] ڕونی لێ دیارە، بۆ پاداشتی خوازیارە، ئارەزومەندی نەمانی تاوانو سوك بونی بارە، ئارام بگرە هەرچەندە مەرگەساتی ڕەشت لە پێش بێ، ئارام بگرە هەرچەندە ڕێو بانی ژیانت تاریك بێ، چونکە سەرکەوتن لە دوای ئارامگرتنە، سەرفرازی لە دوای خەفەت خواردنە، لە دوای هەمودەردە سەرێی حەسانەوەو سرەوتنە.

سەربوردەی چەندین کەسایەتی هەڵکەوتەم خوێندۆتەوە کە بەو ژیانەدا ڕابڕاون لەبەر خۆگریو ئارامی وان هیدمە گرو سەرسام ماوم، کاتێ بەڵاو چورتم بەسەریاندا دەبارین هەروەکو بڵێی دڵۆپە بارانی فێنکی بەهارین، وەکو کەژو کێوان بون نەهەژان، وەکو حەقو ڕاستی بون دا دەسەپان، تەنیا ماوەیەکی کورتی پێ دەچو لە ناکاو وەکو خۆر ڕویان بەسەر کەلو ئاسۆکاندا دەدرەوشایەوە، بەیانی ئازادیان لێدا دەهاتو سپێدەی[١٣٥] ڕزگاریو سەرکەوتنیان لێ هەڵدەهات. بگرە لەوەش زیاتر ئی وا هەبو وێڕای ئارامگرتنی زۆرانبازێی لەگەڵ خەماندا دەکردو بەرەو ڕوی دەردو بەڵایان هاواری دەکردو ئەو سەری مەیدانێی دەگرت.

---

١٣٣) مەبەستی لەو پزیشکە خوابو.

١٣٤) ئاسۆی.

١٣٥) بەرەبەیانی.

(گوێ زەوی بەسـەر، سـەرتەوە هەڵمەگرە)

کەسـانێ هـەن جـەنگێکی جیهـانی لـە دەرونیانـدا دەگـەڕێ، کەچـی لەسـەر پێخەفەکەیان پاڵ کەوتون، هەر کاتێ ئەو جەنگە دامرکا دەست کەوتەکانیان بریتین لە برینی گەدەو پاڵەپەستۆی خوێن‌و نەخۆشی شەکرە.

لەگەڵ ڕودانی ڕوداوێ هەڵدەقرچێن[136]، بـە گـران بـونی نرخـی کـەل‌و پـەل مـرچ‌و مۆنن، بە درەنگ بارینی باران دادوهاواریان لێ هەڵدەستێ، بە دابەزینی نرخی دراوان کێچیان دەکەونە کەوڵی، هەمیشە لە ژیان بێزارن، بـێ ئـۆقرەو نیگـەرانن، ﴿يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ﴾ ... هەرهەرایەك لە دژی خۆیان دەزانن (٤) المنافقون﴾.

ئەو وتەی من لە گوێ بگـرە، گـۆی زەوی بەسـەر سـەرتەوە هەڵمـەگرە، کارەسـات‌و ڕوداوان بەلاوە نێ‌و لە ناو هەناوانی مەنێ. جۆرە کەسانێ هەن دڵیان وەکو ئیسفەنج پڕوپاگەنـدە هەڵدەمـژێ، لـە مـشتێ ئـاو بـە مەلـە دەکـەوێ، سـەبارەت بـە ڕوداوێ دەهەژێ، بەرگەی چوکترین ئازار ناگرێ، ئا ئەو دڵە بـەڵێنی دەرە، کـە خاوەنـەکەی داڕوخێنێ‌و قەوارەی داتەپێنێ.

ئەوانـەی خـاوەنی ڕێـبیری ڕاسـتن بـە داخ‌و کەسـەران هەڵناچـن، بەڵکە پەنـدی لێ وەردەگرن‌و باوەڕی‌و متمانەیان خەسـت تـر دەکـەن، ئەوانـەش کـە خـاوەنی نـاخێکی داڕماون بە ناخۆشـیان دەشـێوێن‌و پـتر لـە جـاری پێـشو دەتـۆقێن، ئەومنـدەی دڵێکـی بوێرو بێ پەروا[137] لە زریان‌و گەردەلولی مەرەگەساتدا لە هانات دێ، هیچ شـتێکی تـر ئەومنـدە دادت نـادا، جـا مـەردو ئـازا ئـەو کەسـەیە کـۆڵ نـادا، دەرونـاخی فراوانـەو هەست‌و نەستی ئاوەدانە، دڵنیایەو داسەپاوە، ئاسـودەیەو دڵ حەسـاوە، بـەڵام مرۆڤـی بێ جەرگ‌و نەوێر ڕۆژێ چەند جار خۆی دەکاتە قوربانی هەواڵی ناڕاسـت‌و خـەون‌و خەیاڵی نادروست.

---

١٣٦) دەسوتێن.

١٣٧) بێ ترس.

ئەگەر تۆش خۆش گوزەرانیت گەرەکە لە ڕوی مەینەتیەکانتدا بوەستەو پشت هەڵ مەکە، با ئەوانەی لە ناو گێژاوی دڵاو دڵیدان[١٣٨] بە سوكو چروكت نەزانن، تۆش بە سایەی داوتەڵەی وان دڵ توند مەبە، لە ڕوی مەینەتیو کلۆڵیدا وەکو چیا بە مەلەخشێ، بە تەوژمی خەمان مەشڵەژێ، توندو تۆڵ بەو بە گەردەلولی پەتەران لول مەدرێ، ئای چەندە جێی دڵ پێ سوتانو سۆز بۆ نواندنن! ئەوانەی خاوەنی دڵێکی لاوازن بەروەستی هیچ ناخۆشییەکی ڕۆژگار نایەن ﴿ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٍ ... بێگومان دەیانبینی لە هەموکەس لە دنیادا بۆ ژیانێ تامەزرۆترن ﴿٩٦﴾ البقرة ﴾.

بەڵام ئەوانەی دڵنەوازو[١٣٩] گوشادن، لە لایەن خواوە هاریکاری کراون، پشت ئەستورن بەو بەڵێنەی خوا پێی داون ﴿ ...فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَٰبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ... سا ئۆقرەو دڵنیایی نارده سەریان،﴿١٨﴾ الفتح ﴾.

بە شتی کەم بایەخ مەڕوخێ

چەندین کەس کە خەمبارن سەبارەت بە شتێکی بێ هەرمێنو نەشیاوە، کە بەڵا بارن!!.

سەرنجی دو ڕوەکان بدە چەند ورە داتە پیو دڵست[١٤٠] و بەزیون.

ئا ئەوە گوتەو هەڵوێستیانە: ﴿ ...لَا تَنفِرُواْ فِى ٱلْحَرِّ ... لەم گەرمایەدا دەرمەکەون، ﴿٨١﴾ التوبة ﴾. ﴿ ...ٱئْذَن لِّى وَلَا تَفْتِنِّىٓ ... ئیزنمان بدە با نەیەین نەوەك توشی گوناهان بین، ﴿٤٩﴾ التوبة ﴾. ﴿ ...إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ... کەسمان لەسەر ماڵەکانمان دانەناوە

---

١٣٨) دو دڵی.

١٣٩) دلگوشادی.

١٤٠) ترسنۆك.

ئاگای لێ بێ. ﴿(١٣) الأحزاب﴾. ﴿... نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞ ... دەڵێن: ئێمە دەترسین توشی بەلا بین، ﴿(٥٢) المائدة﴾. ﴿...مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورٗا ... ئەو بەڵێنەی خوداو پێغەمبەر دەیاندا هەر بۆ فریوی ئێمە بو. ئای لە ئابڕوی تکاویان لە زەبونیو دەرونی داڕماویان! ﴿(١٢) الأحزاب﴾.

ویستو خواستیان تەنیا تەژی[١٤١] هورگەو، کۆشكو تەلارو باڵەخانەی بەرزە، جارێ چاویان بەرەو ئاسمانی سەرەوەیان هەڵنایێنن، لەو هەموبەهرەو بەخششانەی وەك ئەستێران درەخشانن[١٤٢] ڕانامێنن.

خەمی هەریەك لەوان پلەی هەرەژوری هۆشو بیریان: تەنیا ئاژەڵەکانو، بەرگو پۆشاکی بەریانو ڕازاندنەوەی خوانیانە، دەبینی خەڵکانێکی زۆر لە بەیانی تا ئێوارە تەنیا لەوە خەفەت بارن لەگەڵ هاوسەریان، یا منداڵیان، یا خزمو خۆیشییان، نالەبارن، یا گوێ بیستی وتەیەکی ناهەموارن، یا لەبەر نواندنی هەڵوێستێکی ناشایستەیە بێزارن.

هەر ئەوە بەلاو مەینەتی وانە، هیچ مەبەستو ئاواتێکی بالایان نیە خۆی پێوە سەرقاڵ کەن، ئاشنای هیچ کردەوەیەکی بایەخدارو شکۆدار نین کاتی بەتاڵی پێ پڕ کەن، هەر بۆیە گوتویانە: ئەگەر جامێ ئاوی لێ بەتاڵ بێ پڕ لە هەوا دەبێ، دەی کەوایە بزانە ئەو کارەی پێیەوە سەرگەرمیو هەراسانی، ئەو هەموهەوڵو کۆششەی دەوێ؟ چونکە تۆ بیرو هزرت خوێنو گۆشتت، کاتو ساتو سرەوتنت، کردۆتە قوربانی ئەو کارە، ئەوە تێشکانو دۆڕانی مامەڵەیەو، بەرهەمەکەی بێ بایەخەو، زیانیشی ڕونو دیارە، زانایانی دەرونناسیش دەڵێن: بۆ هەمو شتێ سنورێکی شیاو دابنێ، لەوەش ڕاستتر وتەی خوایە کە دەفەرموێ ﴿... قَدۡ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَيۡءٖ قَدۡرٗا ... دیارە خودا بۆ هەر شتێ ئەندازەیەکی داناوە، ﴿(٣) الطلاق﴾.

---

١٤١) پڕ کردنی.
١٤٢) تروسکەدارن.

جا هەمو کردارو فەرمانێ بە پێی سەنگو بەهاو پلەو ڕێزی هەڵسەنگێنە، وریای زیادە ڕۆیی بەو سنوریش مەبەزێنە.

ئەو هاوەڵە بەڕێزانەی لە ژێر دارەکەدا پەیمانو بەڵێنیان بە پێغەمبەری خوادا ﷺ ئەوەی بە بیریان دا دەهات تەنیا بەجێ هێنانی ئەو بەڵێنە بو، بە سای ئەوە ڕەزامەندی خوایان وەدەست هێنا، بەڵام پیاوێ کە هاوڕێیان بو، خەمی لە پێناو وشترەکەی دابو، بۆیە ئەو هەلە زێڕینەی لە دەست چو سەرەنجامی بێ بەشیو خەشمو قین بو.

تۆش شتی بێ بەها بەلاوە نێ خۆتی پێ سەرقاڵ مەکە هەست دەکەی زۆربەی خەفەتت لە کۆڵ دەبێتەوەو ئارامو بێ وەی سەر دەنێیتەوە.

لە بەشی خوا پێداوت ڕەزامەندی بنوێنە لە گشت کەسێ زەنگین تری

هەندێ لە هۆکاری ئەو مەبەستە ڕابران، بەڵام بۆ بەرچاو ڕۆنی بە تێروتەسەلی لەوبارەوە دەدوێم: بێ سۆ[143] پێویستە ئەو بەشەی لە لایەن خواوە بوە بە خەڵاتت هەر لە شێوەی لەشو لارت، ماڵو منداڵو گوزەرانت، خانو بەرەو بەهرەکانت، ڕەزامەندی لێ بنوێنیو دڵ لە دڵ نەدەی، ئەوەش خوازراوی قورئانە کە دەفەرموێ ﴿...فَخُذۡ مَآ ءَاتَيۡتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ١٤٤﴾ الأعراف، زۆربەی زانایانی پێشینیو زۆرەهای وەچەی یەکەم، گوزیرو[144] کەم دەرامەت بون، نە خاوەنی دارایی زۆرو، نە خانوبەرەی پان پۆڕو، نەپێڕۆو چارەوێی[145] جۆراو جۆرو، نە خاوەنی دەستو پێوەند بون، لەگەڵ ئەوەشدا نمونەی جوانکاری ژیان بون، خۆیانو مرۆڤایەتیان پێ بەختەوەر بون، چونکێ ئەو بەهرەو پشکەی خوا پێی بەخشیبون، لە جێگای خۆیدا بەکاریان دێنا.

---

١٤٣) بێگومان.

١٤٤) دەست کورت.

١٤٥) وەڵاخی سواری.

لـە بەرامبـەر ئـەو كۆمەڵـە نـاوازەدا كۆمـەڵێكی تـر هـەبون، خـوای گـەورە مـاڵو سامانێكی زۆرو نـازو گۆزێكی زەوەنـدی بەسـەردا ڕشـت بـون، بـەڵام لـە جیـاتی پێـی ئاسودە بن، پێی بەد بەختو چارەڕەش بون، چونكێ خۆیان لە یاسای پـاكو پـاراوی خـواو سروشـتی خۆڕسكیان هـەلبوارد بـو، ئـەوەش باشـترین بەڵگەیـە لەسـەر ئـەوەی دەرامەتو سامانداری هەموكەلەبەری ژیان پڕ ناكاتەوە، سەرەنجدە كەسانێ هـەڵگری چەندین بڕوانامەی جیهانین، كەچی لە بەهرەو زانسـتو پلـەو پایەیانـدا بـێ گـرێو گـاڵ نـین، ئەگـەر چـی كەسـانێكی تـر هـەن خـاوەنی زانـستێكی سـنوردارن، بـەڵام بـە سایەی ئەوەی لێی سود مەندو بەهرەمەندن بە باشی ڕەنێویان هێنـاوە، لـەو زانـستە كەمە ڕوبارێكی بە تەوژمی لێ هەڵقوڵاوە.

ئەگەر بەختەوەریت گەرەك بێ قایل بە بەو شـێوەی خـوا تـۆی تێـدا نەخـشاندوە، ڕەزامەندی بنوێنە لە دەنگو ڕەنگو هۆشو بیرت، لەو حـاڵو گوزەرانـەی خـوا تـۆی تێدا ڕەخساندوە، بەڵكە هەنـدێ لـە پـەروەردەكارو دنیـا بـە كـەم گـران، لـەوە دورتـر سەرنجیان داوە پێت دەڵێن: قایل بە بە كەمترو نزمتر لەوەی خوا پێی داوی.

فــەرمو ئــەوە لیــستێكی ســەر ســوڕمێن پــڕە لەوانــەی بــەهۆی هەڵوێــستی جوامێرانــەیانو دنیـا بـە كـەم سـەیر كردنیـان دەتروسـكێن: (عـەتائی...ی كـوڕی (ڕەباح...یەكێ بو لە هەرە زانا بـا نـاو بانگـەكانی چاخی خۆیـدا كەچی كۆیلەیـەكی ڕەشی نا بەرچاو بو لە ڕواڵەتدا.

(ئەحنـەف)ی كـوڕی (قـەیس) بـە نـەرمو نیـانو لەسـەرخۆی هەموعـەرەب نـاوی دەركرد بو، كەچی لە ڕواڵەتدا كەسێكی كزو لاوازو بە لەباریكە بو[١٤٦].

یەكێكی تر لە كۆیلەكان بە ناوی (ئەعمەش) فەرمودە ناسێكی نـاوداری دونیـا بـو، كەچی كەسێكی چاو كزو دەست كورتو جل شڕو نابەرچاو بو.

بەڵكە پێغەمبەرانی شكۆدار ﷺ هەمویان مەڕو ماڵاتیان لەوەڕانـدوەو شـوانەتیان كـردوە، بەهـەمان شـێوە پێغەمبـەر داود ئاسـن گـەری كـردوەو زەكـەریان دارتاشـی كردوەو پێغەمبەر ادریس بەرگ دوری كردوە، كەچی ئەوان سەردەستەو هەڵبژاردەی مرۆڤایەتی بون.

---

١٤٦) ڕەق و باریكە بو.

کەواتە نرخ و سەنگی تۆ لە بەهرەو کردە چاکەکانتداو لە سودمەندیو ڕەوشتی بەرزتدا وەدی دەکرێ، بەهۆی لەدەستدانی جوانی یان زیانێکی گیانی یا سامانی مەڕەنجێ، ڕەزامەندی بنوێنە لەو پشکەی لە لایەن خواوە بڕیاری لەسەر دەدرێ ﴿...نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ... ئێمە بژێوی ئەوانمان لەسەر دنیا بۆ بەش کردون، (٣٢) الزخرف﴾.

(ئەو بەهەشتە وەیادخەوە پانتاییەکەی بارتەقای ئاسمانەکانو زەویە)

ئەگەر لە ژیانی ئەو دنیایەدا ڕوتو ڕەجاڵ بوی، یا دڵ پەستو بەربەڵا بوی، یا لە مافی ڕەوای خۆت بێ بەش بوی، بە ستەمی ستەمکارێکە وە گرفتار بوی، خۆشیو شادی بەهەشتێکی بێ وێنە وەیاد خەوە، جا ئەگەر ئەو بیرو باوەڕەت لە دڵدا بسەپێو کردو کۆشت بۆ ئەو سەرەنجامە بێ، زیانباریشت بەرەو قازانجو دەرامەت وەردەچەرخێ، کلۆڵیو کارە ڕەهات[١٤٧] دەبنە بەخششو خەڵات.

ژیریارترین کەس ئەوانەن هەوڵو ڕەنجیان بۆ دوا ڕۆژە، چونکە دوا ڕۆژ نەبڕاوەیەو پتر جێگای ئومێدە، گەلۆژ[١٤٨]ترین کەسیش ئەوانەن لایان وایە دنیا جێی پشودانی یەکجارەکیو ئاسودەیی هەمیشەییەو بەوپەڕی خۆزگەو خواستیان شاد دەبن، بەڵام لە کاتی توشهاتنی کارەساتدا بێ زاڵە[١٤٩]ترین مرۆڤن، لە مەینەتیو کزوریدا[١٥٠] ژێوانی[١٥١] دەیانگرێو پەنجەی پەشیمانی دەگەزن.

---

١٤٧) پەرێشانی.
١٤٨) بێ کەڵك/گێل.
١٤٩) ترسەنۆك.
١٥٠) پێویستیدا.
١٥١) پەشیمانی.

لەبەرئەوەی دەستخەرۆی ئەم ژیانە بێ رەواجەن، تێڕوانینو بیری كورتیان تەنیا لەو دنیایە بێ بنجەدا[152] كاری گەرە، هەوڵو رەنجیان تەنیا بۆ ئەو ژیانە دوابڕاوەیە، ئەوان نایانەوێ ژیانی دنیایان لێخن بێ، ئەگەر بێو ئەوان توێژی[153] سەر دڵیان رامالن، پەردەی رەشی بەرچاویان هەڵماڵن، چاودڵیان دەكرێنەوەو، نازو نۆزی بەهەشتو كۆشكو تەلارەكانی وەبیر خۆیان دێننەوەو، گوێ قولاخی نیگای خوا دەبن كە دەربارەی باسو خواسی ئەو بەهەشتە دەدوێ، جا سوێند بە خوا هەر ئەو دوا رۆژەیە شیاوی ئەو هەوڵ بۆدانەو رەنجەیە.

ئایا بە بیرو هزرێكی قوڵەوە بیرمان لە باسو خواسی بەهەشتیان كردۆتەوە كە نە دەردە سەریو خەفەتباری دەیان گرێو، نە مەرگ بەرۆكیان لێ دەگرێ، هەمیشە هەر گەنجو لاون، بەرگو پۆشاك دانەرزاون، لە خانوبەرەی وادا ژیان بەسەر دەبەن دەروژوریان لە یەك دیارن، شتی وای تێدا رەخساوە بە هیچ چاوێ نەبینراوەو بە هیچ گویچكەیێ نەبیستراوەو بەسەر دڵی هیچ مرۆڤێكیشدا رانەبراوە، ئەگەر سوارێ لە ژێر یەكێ لە درەختەكانی سەد ساڵ بڕوا ئەو رێگایەی پێ نابڕێ، چادری وای لێ هەڵدراوە درێژی سەد میلی تەواوە، روباراوەكانی هەمیشە بە خوڕ دادەرژێن، كۆشكەكانی باڵا بەرزنو دەدرەوشێن، هەڵچنینی میوەی ئاسانە، كارێزو كانیاوەكانی هەمیشە هەڵقولاون، تەختو تاراجی بەرزن، لێوانو پەرداخی بۆ پێ خواردنەوە ئامادە كراون، سەرینەكانی بۆ پاڵكەوتن ریز كراون، رایەخەكانی راخراون، ببڕای ببڕ[154] ئاسودەیی نەبڕاوەیە، نازو گۆزی بەرفرەیـــە، بۆنی خۆشی بەروەدەیە[155]، بە زمان باسی لێ وەناكرێ، هەرچی ئاواتو خۆزگەیە لەوێندەردا وەدەست دێ، بۆ كام لاچوە هۆشو بیرمان بۆ بە لای ئەو باسەدا ناچێ؟! جا بۆچی ئەو باسو خواسەمان لەیاد چێ؟!

ئەگەر سەرەنجامەمان بۆ ئەو دوا رۆژە بێ، دەبا بەرە بەلاو مەینەت باران باری خەمیان لەسەر سوك بێ، با دڵیان شادو چاویان رۆن بێ.

---

١٥٢) بێ بناغە.

١٥٣) توێكلی.

١٥٤) تا هەتایە.

١٥٥) بەربلاوە.

ئەی ئەوانەی بەهۆی هەژاریەوە دڵشکاون، بە سای نەداریەوە دڵڕەنجاون، بە دەست دەردەوە حەپەساون، هەوڵ دەن لەو ژیانەدا تۆوی چاکەی بچێنن، تاوەکو لە بەهەشتی خوادا -پاکیو شکۆداری بۆ ئەو- داهاتو بەرهەمەکەی بدورنەوەو لە ئارامگەی ئەودا خۆوە حەسێنن ﴿سَلَٰمٌ عَلَيۡكُم بِمَا صَبَرۡتُمۡۚ فَنِعۡمَ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ... هەر لە سای هێمنی دا بن، چونکە ئێوە خۆڕاگر بون، پیرۆزتان بێ دوا ڕۆژی ڕون، ﴿٢٤﴾ الرعد﴾.

ئێمە بە نەتەوەیەکی مام ناوەندی خوڵقاوین[١٥٦]

یەکسانی خوازراوێکی ژیریەو بە پێی یاسای خوا پەسندە، جا پێویستە نە زیادەڕۆیی نە سنور بەزێنی، نە قرچۆکی و[١٥٧] نە دەست بڵاوی، بەڵکە مام ناوەجێتی بنوێنین، هەر کەسێکیش مرازی[١٥٨] بەختەوەری بێ، دەبێ بەسەر هەستو سۆزیدا زاڵ بێ، هاوسەنگی لە نێوانی هەڵچون و داچونیدا ڕابگرێ، لە شینو لە شاییدا دانی بە خۆدا بگرێ، چونکە زیاد پێ ڕاکێشان لە بەرێ خۆتو هەڵچون لەگەڵ ڕوداوان ستەمێکە دەرحەق بە گیانو دەرونت ئەنجامی دەدەی، سەیر کە ژیان بە یەکسانیو هاوسەنگی چەند جوانو ڕازاوەیە، بێگومان یاسای خوا بە یەکسانی دابەزیوەو ژیانیش لەسەر دادوەری ڕەخسیوە، ماندوشەکەت ترین کەسیش ئەو کەسەیە بەندەی هەواو هەوەسێتیو دەستەمۆی هەستو خواستێتی، لەو کاتو ساتەدا ڕوداوەکانی لە لا گەورە دەبێو هەر چوار چێوەی ژیانی دەبێتە تاریکایی ئەنگوستە چاو، لە ناو دەرونیدا شەڕێکی دەستەویەخەی کینەو ڕقە بەری پیادە دەکرێ، لەبەرئەوەی لەناو خەونو خەیاڵدا ژیانی بەهەدەر دەدا، هەتاوەکو ئی وایان هەیە بە ئەندازەیەکی وا بیر دەکاتەوە پێی وایە هەموخەڵك نەیارێتیو، شەوو ڕۆژێ پیلانی لە دژ دەگێڕنو هەموجیهان بۆی لە سەنگەردا، هەر لەبەر ئەوەیە لەناو تەمومژێکی ڕەشو گێژەی[١٥٩] خەمو خەفەتو پەژارەدا ژیان بەسەردەبا.

---

١٥٦) ئاماژەیە بۆ ئەو ئایەتە: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا ﴿١٤٣﴾ البقرة﴾.

١٥٧) ڕەزیلی.

١٥٨) مەبەستی.

١٥٩) گێژەلۆك/گێژاوی.

شێواندنو شڵەژاندن ئەگەر چی بە پێی سروشتی مـرۆڤ کارێکی ئاسانە بەڵام بـە پێی یاسای خـوا یاساخەو،[١٦٠] تـەنیا کەسانێکی بـێ سـەرمایە لـە خوونـەریتی بـەرزو بنەما خواییەکان پیادەی دەکەن ﴿ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ ٱلْعَدُوُّ ... هـەر هەرایەك لە دژی خۆیان دەزانن. ئەو دوژمنـن، (٤) المنافقون ﴾.

با دڵت لە شوێنی خۆی ئۆقرە بگرێ، زۆربەی ئـەو مەترسیانەی چاوەڕێ دەکرێن نایێنـە جـێ، دەشـێ بـەر لـە ڕودانـی ئـەو مەترسـیەی چـاوەڕێی دەکـەی، پێـشبینی خـراپترینی بـواری نالـەباری بـۆ بکـەی، پاشـان خـۆت ناچارکەی کـە باوەڕکـەی، لـەو ساتەدا سەرت لـەو گێـژاوە شـومانە دەردەچـێ کـە دڵ هـەپڕون بـە هـەپڕون دەکـەنو هێشتاش ڕوداوەکە هەر لە شوێنی خۆیدا ماوەتەوەو ڕوی نەداوە.

ئەی کەسی ژیریارو هۆشمەند هەموشتێ بە قەبارەی خۆی هەڵسەنگێنەو بارودۆخو گرفتەکان لـە خۆیـان گـەورەتر مەکـە، بەڵکـە مـام نـاوەنجیو بـە ویـژدان بـە سـنورت مەبەزێنــەو، خــۆت لەگــەڵ گومــانو خەیاڵــدا مەڕەوێنــە، بــە دوای تراویلکــەی ١٦١ هەڵخەڵەتێنــەردا مەگــەڕێ، گــوێ بگــرە لــەو هاوســەنگیەی نێــوانی ڕقەبــەریو خۆشەویستی لەو فەرمودەیەدا ((**احبب حبيبك هونا ما، فعسى ان يكون بغيضك يومــاً مـــا، وابغــض بغيــضك هونــاً مــا، فعــسى ان يكــون حبيبــك يومــا مــا**... بـا ئاسـتی خۆشەویستیت بەرامبـەر خۆشەویستەکەت سنوردار بـێ، چونکە دەشـێ ڕۆژێ دابـێ ببێتــە ناحــەزت، ڕقــت لــە ئاســتی نەیارتــدا ســنوردار بــێ دەشــێ ڕۆژێ ببێتــە خۆشەویستت)) ﴿ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ ٱلَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً وَٱللَّهُ قَدِيرٌ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ... شایەد خودا لەناو ئێوەو ئـەو کەسانەی دوژمنایـەتیو دەکـردن، دۆسـتایەتی دامەزرێنێ. خوا توانایەو خوا دەبورێو دلۆڤانـە،(٧) الممتحنة ﴾. دڵنیابـە زۆرێـك لـە هەواڵی مەترسیدارو پڕوپاگەندەی نابەجێ ناگاتە جێ.

---

١٦٠) قەدەغەیە.

١٦١) سەراب/بەو شوێنە دەگوترێ دور بە دور لە بیاباندا بتریسکێ وابزانن ئاوە بەڵام هەونەبێ.

(خەمو پەژارە نە سـودمەندە، نە بە پێی یاسای خوا پەسندە)

خوای بێ هاوتا لە چەندین جێگا خـەمو خەفـەت یاسـاخ دەکـا دەفـەرموێ: ﴿وَلَا تَهِنُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ ... با سـستی ڕوتـان تـێنـەکـاو خەمیـش مـەخۆن، (١٣٩) آل عمران﴾.

﴿... وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ ... خەمیان مەخۆ، (١٢٧) النحل﴾.

بە هەمـان شــێوە بـە دوری دەگـرێ لـە دۆســـتانی خـۆی ڕوبـــــدا، دەفـەرموێ: ﴿...فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ... نـە هـیـچ ترسـیان لەسـەر هەیـەو نـە خـەم دەخۆن، (٦٩) المائدة﴾.

کلۆڵی مایەی خامۆش کردنی کڵپەی خوازیاریەو، کپ کردنی گیـانی بـەر خـودانو ورە بەرزیە، مایەی پەشۆکانو خەم ساردیە، پەتایێکە جەسـتەو پێکهاتـەی ژیـان لـە پەلو پۆ دەخات.

نهێنی ئەو دیاردەیە ئەوەیە: خەمۆکی لێت ناگـەڕێ بـەرەو پـێش هـەنگاو هـەڵێنی بەڵکە ڕێت پێ دەگرێو دەتوەستێنێ، بارو کەسەری سـەر دڵانـەو خۆشەویـست تـرین کردەی شەیتانە: تاوەکو بەندە دڵگێش[١٦٢] بکـاو لـە ڕێـڕەوی ژیانیـدا بیپـچڕێنێو بـی کەوێنێ، خوای کردگار دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا ٱلنَّجۡوَىٰ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ لِيَحۡزُنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ... سـرتە[١٦٣] لە شەیتانەوەیە، هەتا خاوەن باوەڕانی پێ خەمگین کا، (١٠) المجادلة﴾.

هەروا پێغەمبەری خوا ﷺ قەدەغەی کردوە لە نێوان سێ کەسدا دویان بە سـرتە بدوێنو ئەوی تریش فەرامۆش کەن، چونکێ پێی دەرەنجێ.

دڵڕەنجاندنی برواداریش شـیاوی ئـەوە نیـە بخـوازرێو کەسـیش لـە پێناویـدا هـان بدرێ، لەبەر ئەمە دەردو ئازارێکە دەرونی پێ گرفتار دەبێ، هەر سەبارەت بـە مەیـە لـە موسـڵمان دەخواسـترێ ئـەم خەمۆکیـە تـوڕداو[١٦٤] ڕامـی ژێـر دەسـتی نـەبێ، بەڵکـە

---

١٦٢) دڵگیـر.
١٦٣) قسەی بە ئەسپایی .
١٦٤) فڕێ دا.

بـەرەنگاری ئـەم دیاردەیـە بببێتـەوەو هەرچـی هۆكـاری پەسـندە دەسـتەبەری كـاو خەفەتباری پێ قەلاچۆ كاو هەڵوەدری كا.

هـەر لـەم پێنـاوەدا كـە خـەم نـەخوازراوەو، نـە ویـستراوەو، ڕەچاوی دەستكەوتو بەهرەی لێ نەكراوە، پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی لـێ پەناداوە، دەفەرموێ: ((اللّهم إني اعوذ بك من الهم والحزن... خوایە پەنات پێ دەگرم لە خەمو پەژارە)).

وشەی "الحزن" لەگەڵ وشەی "الهم" دا هاو واتـان تـەنیا لـەوەدا جیـاوازن، ئەگـەر خەمو پەژارە لە پێناوی داهاتودا بێ ئەوە بە وشەی "الهم" ناوزەد دەكرێ، بـەلام كـە لە پێناوی ڕابردودا بێ بە وشەی "الحزن" ناوی دەبرێ، كەچی هەردوكیان ڤایرۆسـی وزەی دڵن لەبەرەو پێش چونیدا ڕێی پێ دەگرن، سەركوت كاری ئارەزوو نیازن.

هەرچیەك بێ خەم تێك دانی گوزەرانو تاڵ كردنی ژیانە، زرینچكاوی[١٦٥] ژەهـراوی گیانە، هۆكاری ڕەنجەڕۆیی‌و شڵەژانە، ئەو كەسـەی گـیرۆدەی ئـەم دەردە بـێ هەمیـشە دڵ پەستو ماتو لێو بەبارە، لە كاتی بینینی شتی سـەرنج ڕاكێشو دڵ ڕفێن دا لـە بـری ئـەوەی شـادو گـەش بـێ، بەسـەر ڕودا دەكـەوێو، وەك بلقـی سـەر ئـاو دەپوكـێ، ناچار لێوانێك لە بێوڵەتی[١٦٦] و داخو خەفەت دەنوشێ.

بەلام با ئەوەمان لە یاد نەچێ سروشتی ژیان وایە خەمو خەفـەت هـەردەبێ، هـەر لەبەر ئەمەیە بەهەشتیەكان لە كاتی چونە بەهەشتدا دەڵێن: ((الحمد لله الذي اذهب عنّا الحزن)).

ئەوە وا دەگەیەنێ ئەوان لە ژیانی دونیادا بە بێ خەم سەریان نەنایەوە، هەروەكو بێ بەش نەبون لەو دەردەسەری‌و چەرمە سەریەی، كە بێ دەستی وان هاتە سـەریان، جا ئەگەر بە ناچاری بە بێ دەستی خاوەنەكەی خەمو خەفـەت دا ببـارێ بـێ ئـەوەی دەست كێشی بـێو ڕێ خۆشـكاری بـێ، بەڵكـە پاداشتیـشی لەسـەر وەردەگـرێ، چـونكە ئەوەش جۆرێكە لەو بەلا باریەی بە سەر بەنـدەدا دێ، جا پێویستە هەر كاتـێ بەنـدە دڵی پەنگو پەست بـێ، نـزاو تكـای دڵ سـرەوێن‌و هۆكـاری زینـدوی خـەم ڕەوێـن بـە دەست بێنێ.

---

١٦٥) زەرداوی.

١٦٦) بەدبەختی.

بەلام سـەبارەت بەو فەرمودەيـەى خوا: ﴿وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوۡكَ لِتَحۡمِلَهُمۡ قُلۡتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحۡمِلُكُمۡ عَلَيۡهِ تَوَلَّواْ وَّأَعۡيُنُهُمۡ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمۡعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُواْ مَا يُنفِقُونَ ... هـيچ گلـەييش لەوانـە نـاكرێ، كـە هاتنـە لات هـەڵيانگرىو گوتـت: چوارپێى[١٦٧] وام نيە چونكە هيچى وايان نەبو بەختى بكەن، ﴿٩٢﴾ التوبة﴾.

ئـەوەى لـەو فەرمودەيـە دەفامرێتـەوە ئەوەيـە ئـەو باوەڕدارانـە لەمـەڕ خەفـەت باريـەوە سـتايش نـەكراون، تـەنيا لەبـەر ئـەوەى پێيانـدا هـەڵگوتراوە، سـەبارەت بـە هەژارىو نەدارى لە پێغەمبەرى خـوا ﷺ دواكەوتنو، باوەڕيـشيان تونـدو تـۆڵ بـو. هـەروەها ئامـاژەى تانـەو تەشـەر لێدانـە لـەو دو ڕوانـەى بـەهۆى دواكـەوتنيان لـە پێغەمبەرى خوا: هەر خۆيان لە گورە نـەبرد[١٦٨] ، بـەڵكو لايـان وابـو هـەر خـوا خـەنى كردونى. گريمان خەمبارى ئەگەر ڕويدا -كارێكى پەسـنديش بـێ، ئـەو شـێوەيانە، بـە ساى لە دەست چونى نواندنى بەندايەتى، يـا تـوش هـاتنى تاوانێـك بـێ، بێگومـان دڵ پەسـتى بەنـدە لـە پێنـاو سـستى نوانـدنو كـەم تەرخـەمى كردنـى لـە ئاسـتى پەروەردياريـدا، نيـشانەو بەڵگەيـە لەسـەر هـەبونى دڵێكـى زينـدوو، پـێ ڕازى بـە ڕێنمايىو ڕۆشنايى خودايى.

هەروەها ئەو فەرمودە نەستەقەى پێغەمبەرى خوا ﷺ : ((ما يصيب المـؤمن مـن هم ولا نصب ولا حزن الا كفّر الله به من خطاياه... بڕوادار توشى هـەر خـەمو پـەژارەيێ، هـەر شـەكەتىو دەردەسـەريێ ببـێ بـێ سـۆ خـوا تـاوانى پـێ ڕەش دەكاتـەوە)) ئـەوە بەڵگەو نيشانەى ئەوەيە خەمو خەفەت، بـەڵاو كۆسـتێكە لـە لايـەن خـواوە، بەنـدەى پێ تاقى دەكاتەوەو تـاوانى پـێ ڕەش دەكاتـەوە، ئـەوە ناگەيـەنێ خەفـەت پلـەو پايـە بێو، گەرەك بێ بەندە هەوڵى بۆ بداو لە خۆيدا بێنێتە دى، جا كـەى ڕەوايـە بەنـدە بۆ خەم تێ بكۆشێو لە پێناويدا بخرۆشێ، كەچى وا گومان با لە پێناوى بەندايەتيدا دەجۆشێ، يا لاى وابێ لە لايـەن خـواوە فـەرمانى پيـا درابـێ، يـا خـوا پێـى ڕازى بـێو خەڵكى لە پێناودا هەڵنابێ، ئەگەر ئەوە ڕاسـتو ڕەوا بـێ، ئـەوا دەبوايـە پێغەمبـەرى

---

١٦٧) چوار پێ/ وەلاخى سوارى.

١٦٨) هەر خۆيان سڵ نەكرد.

خوا ﷺ بەهۆی کلۆڵیو مەینەتی ژیانی تارو مار بێ، جا چۆن دەشێ ئـەوە شـیاوی پێغەمبەرێك بێ سینەی بە ڕۆناهی خوا ئاوەڵـە بێ [١٦٩]؟!

وەلێ [١٧٠] ئەو فەرمودەیەی هیندی کچی هالـە کـە دەربـارەی ڕەوشـتی پێغەمبـەری خـواوە دەدوێ: ((انه کان متواصـل الاحـزاب... پێغەمبـەری خـوا بـەردەوام دڵ پەسـت بوە))، ئەوە فەرمودەیـەکی نـاجێگیرەو، لـە پاڵدانـە لای پێغەمبـەری خـوادا یـەکێ لـە گێڕەوەکانی کەسێکی نەناسـراوە، لەگەڵ ئەمەشـدا پێچەوانەی ڕەوشـتی پێغەمبـەری خوایە ﷺ.

جا چۆن ئەو پێغەمبەرە بەردەوام ماتو خەمبارە، لە کاتێکا خوداوەنـدی دۆسـتو یــارەو، لــە داخــداری بــونی بــەو دنیایــەو هۆکاریــشی پاراســتوە، هــەتا لــەداخی بێبـاوەڕانیش خـودا ڕێـی خـەمباری پـێ نـەداوەو، هەرچـی تـاوانی ڕابـردوو داهـاتوە لێبوردنی لێکراوە؟! لە کوێوە ڕێی تێدەچێ خەمناكو خاکە سار بێ؟! لە کام لاوە کام ڕێگاوە ڕێ بە مەینەتی دراوە بـچێتە دڵـی پێغەمبـەری خـواوە؟! کەچـی ئـەو دڵـە بـە یادی خوا ئاوەدانەو، بە خۆراگریو داسەپاوی تێراوە، بە ڕێنوێنی خوا پڕ کـراوە، بـە بەڵێنی ئەو ئاسودەیەو حەسـاوەیە، لـە هەرچـی فـەرمانو یاسـای خوایـە ڕەزامەنـدی نیشان داوە؟! بەڵکە ڕو بە موژدەو دەم بە خەنـدە بـوە، هـەروەکو دەربـارەی ڕەوشـتی پیرۆزی هاتوە، درودو سڵاوی خوای لەسەر - کە هیـچ گاە [١٧١] ڕوگرژیو مۆنی لێ بـەدی نەکراوە.

هەر کەسێکیش لـە ژیـانو گـوزەران ئـەو پێغەمبـەرەدا قـوڵ بێتـەوەو ورد بێتـەوە تێدەگا پێغەمبەری خوا بۆ ئەوە هاتوە ناڕەوایی برەوێنـێو نیگـەرانیو داخو کەسـەر بتارێنێ، دەرو دەرونی خەڵکان لە ژێر چەپۆکی گومانو دڵاو دڵیو هاوبەشـی دانـانو خەمباریو تەمباری دا دەربێنێ، بۆ ئەوە هاتوە بە فریای ئـەو گیـانو ڕۆحانـە بگـات کە لەسەر لێواری تیاچونو هەڵدێرانن، ئای ئەو پێغەمبەرە چەندە شایستەی ئەوەیە مرۆڤایەتی چاوشۆڕو منەت باری بێ!

---

١٦٩) گوشاد بێ.

١٧٠) بەڵام.

١٧١) هیچ کات.

ئـەو گوتەيـەش ((ان الله يحـب كـل قلـب حـزين... خـوا هـەمو دڵێكـی پەسـتی لا خۆشەويستە))، گوايە لە پێغەمبەری خواوە بيستراوە، بەڵام ڕاستو دروستی بە هـيچ جۆرێ نەزانراوە.

چۆن دەكـرێ ئـەو گوتەيـە بـێ هەڵـە بـێ، كەچـی بەرنامـەو پـەيرەوی خـوا بـە پێـچەوانەی ئـەو وتەيـە دابـەزيوەو، بـۆ ئـەوە ڕەخـسيوە خـەمان لـە بنـچينەوە هەڵوەشێنـێ؟!

گريمان [١٧٢] ئەگەر فەرمودەيەكی ڕاستو دروستيش بـێ: وا ڕاڤـە دەكـرێ [١٧٣] پـەژارە كۆستێكە لەو كۆستانەی خـوا بەنـدەی خـۆی پـێ هەڵدەسـەنگێنـێ، جا ئەگـەر بەنـدە ئـارامگرو خـۆڕاگر بـێ، ئـەوا خـوا ئـارامگری بەنـدەی خـۆی پـێ خۆشـە لەسـەر تاقيكردنەوەی.

بە هەڵەدا چون ئەوانەی ستايشی خەمباری دەكەنو بە شانو بـاڵی هەڵدەڵێنو وا دەزانن بە پێی بەرنامەی خوا فەرمانی پێ كراوەو پەسند كراوە، وە لێ لـەم ئايينـەدا تەنيا ياساخ كراوەو فەرمانی لـە دژ دراوە، كـە خـەڵكان بـە ميهرو سـۆزی خـوای بـێ هاوتا دڵيان شاد بـێ، بـە هـەمان شێوە بـەو پەيامـە پـڕ پيـتو فـەڕەی لـە ئاسمانـەوە بەسەر دڵی پاكی دۆستانی خوادا دابارێوە گەشاوە بنو خەميان لە دڵ دا بەرباد بێ.

هەواڵێكی تريش بە زمانی پێغەمبەرەوە دراوە ((اذا احب الله عبدا نـصب في قلبـه نائحة، واذا ابغض عبدا جعل في قلبه مزمارا... ئەگەر خودا بەندەيەكی خۆشويست ئەوا زايەڵە [١٧٤] ئەخاتە دڵيەوە، ئەگەر ڕقی لـە بەنـدەيێ هەڵسا شـايیو هەنگەمـە ئەخاتـە دڵيەوە))، ئەوە هەواڵێكی ئيـسرائيليەو، گـوتراوە لـە تەوراتـدا ئـەم گوتەيـە گـوتراوە. دەشكرێ بە واتايێكی دروست شـرۆڤە [١٧٥] بكـرێ، بڵێين: بـڕوادار لـە ئـاهی تاوانباريـدا خەمگينە، بـەڵام مـەردمی بـەدكار خەڵەفاو بـێ ئاگايـە گاڵتـە جـاڕو سـەر مەسـتەبێ خەفەتو هەڵپەرستە.

---

١٧٢) هيچ كات.
١٧٣) وا لێك دەدرێتەوە.
١٧٤) شيوەن.
١٧٥) ڕاڤە بكرێ.

ئەگـەر دۆسـتانی خـوا توشـی دڵ شكـستی بـێن تـەنیا لـە تـاوی لـە كیسچونی بەهرەییێكـە، یـا لـە تـاوی سـستی نواندنێكـە، یـا توشـبونی تاوانێكـە، بـە پێچەوانەی مەینەتباری تاوانباران، ئەوان لە پێناوی لە دەست چونی بەرژەوەنـدیێك، یـا هـەواو هەوەسـێك، یـا ئامـانجێكی دنیـایی دلگـیرو پەسـتن، هـەر لـەو پێنـاوە دایـە هـەوڵو ڕەنجیان، لەو ڕێیەدایە ماتەمینیو دەردی دڵیان.

ئـەو وتـە پـیرۆزەی خـوای گـەورەش كـە دەربـارەی پێغەمبـەر "یـەعقوب" [١٧٦] دەفەرمـــــوێ: ﴿ وَٱبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ ٱلْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ... لە سـوێـی یوسـف تانەپەڕیە [١٧٧] سەرچاوانیو هەروا پیشی [١٧٨] دەخواردەوە، (٨٤) یوسف ﴾.

ئـەو فەرمودەیـە دەربـارەی بـاسو خواسـی خەفـەتباری یەعقوبـەو، لـە تـاوی بـزر كردنـی ڕۆڵـە خۆشەویـستەكەی هـەواڵی داوە كاتـێ خـوای گـەورە بـەو خەمباریـەو جیابونەوەی لەگەڵ یوسفی كوڕیدا تاقی دەكاتەوە.

تـەنیا هەواڵـدانیش دەربـارەی شـتێك نابێتـە بەڵگـەی بـە بـاش دانـانیو، فـەرمان پێـدانیو، لەسـەر هانـدانی، بەڵكـە فـەرمانمان پـێ دراوە خـۆ پـەنادەین بـە خـوا لـە خەفـەتباری، چـونكە خەفـەت بـارێكی گرانـەو وەكـو شـەوێكی ڕەشـی درێژخایانـە، بەربەستێكە لە ڕێگای گەیشتن بە خوو خەسڵەتە باڵاكان.

ئەوانەی ڕێگای دنیا بە كەم گرتنیان گرتۆتە بەر لەسەر ئەوە كۆكو یـەك دەنگن كە دڵ پەستی لە پێناو دنیادا ناپەسندە، تـەنیا "ئـەبو عوسمـان جـەبری" نـەبێ ئـەو دڵێ خەفەتباری بە هەموجۆرەكانیەوە پەسندەو، بە مەرجێ بە سایەی تاوان نەبێ.

هەروەها دەڵـێ: ئەگـەر خەفـەتباری سـودو قـازانجێكیش فەراهـەم نـەیێنێ، بەنـدە یەك لا دەكاتەوەو پاكژی لە چەپەڵی دەدرێنێ.

گوتراویـشە: گومـان لـەوەدا نیـە دڵ پەسـتی تاقیكردنـەوەی خوایـەو هـەروەكو دەردەداریو بەڵاباری وایە.

---

١٧٦) پێی دەگوترێ "اسرائیل".

١٧٧ هەوری كەوتە سەر چاوانی.

١٧٨) ڕقی دەخواردەوە.

جا پێویستە هەوڵ دەی خۆشبەختی‌و کامەرانی دەستەبەرکەی، ژیان‌و گوزەرانێکی بێ گرێ‌و گاڵ‌و، هەست‌و نەستێکی بێ خەیاڵ لە پەروەرندەت داواکەی، بێ گومان بە هەرەوەری‌و بەهرەمەندی پاداشتێکی خوان هەر لە ئێستاوە دێنە دی، هەتا بە ئاستێکی وا خۆشبەختی ستایش کراوە، دەڵێن بەهەشتێکە لە ڕوی دنیاوە، هەر کەسێ خۆی تێ نەخا ئەوا لە بەهەشتی دوا ڕۆژیش خۆی بێ بەش دەکا.

هەر خوا خۆی دەتوانێ بە پەرتەوی[١٧٩] دڵنیایی دەستەبەری بەرەوەدەیی[١٨٠] و بەختەوەریمان بۆ بکاو، ڕوی دڵەکانمان بەرەو ڕاستە شەقامی خۆی ڕاستە ڕێ کا، لە تەنگ‌و چەڵەمەی ژیان دەرمانبێنێ‌و ڕزگارمان کا.

هەڵوەستەیەك

دەی بابەیەکەوە، بەو نزاو پاڕانەوە بە گوڕو نەستەقەوە دەنگمان هەڵبڕین کە چارەسازی ناسازی‌و نالەباری‌و خەمینی[١٨١] ئێمەن ((لا اله الا الله العظيم الحليم، لا اله الا الله رب العرش العظيم، لا اله الا الله رب السموات ورب الارض ورب العرش الكريم، يا حي يا قيوم لا اله الا انت برحمتك استغيث... هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینە نیە جگە لە خوای خاوەن شکۆ‌و میهرەبانی، هەر ئەو خوایە شایستەی بەندایەتی بۆ کردنە کە خاوەنی گەورەترین تەختی دەسەڵاتە، هەر ئەو خوایە شایانی پەرستشە کە پەروەرندەی ئاسمانەکان‌و زەمینەو خاوەندی تەختێکی پیرۆزی پان‌و بەرینە، ئەی ئەو کەسەی هەمیشە زیندو مشور گێڕی خوایەتی تەنیا شیاوی تۆیە، زایەڵەو زریکەم بۆ سۆزی تۆیە)).

((اللّهم رحمتك ارجو، فلا تكلني الى نفسي طرفة عين، واصلح لي شأني كله، لا اله الا انت... ئەی پەروەردگارا تەنیا سۆزو میهری تۆم لێ دیارە، تەنیا چاوتروکانێکیش وێڵم نەکەی، خوایە هەر تۆم هەی، هەرچی کاروباری هەمە ڕاستە ڕێی کەی)).

---

١٧٩) بە ڕوناکی.
١٨٠) فراوانی، بەرفراوانی
١٨١) خەمگینی.

((اسـتغفر الله الـذي لا الـه الا هـو الحـي القيـوم واتـوب اليـه... لەو خوايـە داوای چاوپۆشـی دەکـەمو، پەشـیمانی دەردەبـڕم کـە هـەر ئـەو لـە خوایـەتی دەوەشـێتەوەو هەرگیز نامرێو لە هەمو بونەوەر دەپێچێتەوە)). ﴿ ...لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ... خوایـە تـەنیا تـۆی بـێ هەڵـەو بـێ قـسوری، خوازیـارم لـە بەندەیەکی تاوانکاری وەکو من ببوری، ﴿٨٧﴾ الأنبياء﴾.

((اللّهم اني عبدك، ابن عبدك، ابن امتك، ناصيتي بيدك مـاضٍ فيَّ حكمـك، عـدل فيَّ قضاؤك، اسألك بكل اسم هو لك سمَّيت به نفسك، او انزلته في كتابك او علمتـه احـدا مـن خلقك، او استأثرت به في علم الغيب عندك، ان تجعل القران ربيع قلبـي، ونـور صـدري، و ذهاب همي، وجلاء حزني... خوایە من بەندەی تۆم، ڕۆڵەی باوكو دایکێکم کە بەندەی تۆن، جڵەوی من لە دەستی تۆیە، ملم کەچی بڕیاری تۆیە، لێت دەپاڕێمـەوە بـە هـەر نـاوێ خـۆت پـێ نـاو نابـێ، یـا لـە پەرتوکـە پیرۆزەکـەت دابـێ، یـا یـەکێ لـە دروسـت کراوانت پێ دەرس دابێ، یا لە پەنهانیەوە بۆ خۆت دانابـێ، قورئـان بکەیتـە بـەهاری دڵم، ڕۆشنایی سینەو، ڕەوێنەری دڵ گیریو خەمم)).

((اللّهم اني اعوذ بك من الهم والحزن، والعجز والكسل، والبخل والجبن، وضلع الـدين و غلبة الرجال... خوایە پەنات پێ دەگرم لە خاکـە سـاریو لـە مەینـەتباری، لـە سـستیو دەستە پاچەیی، لە قرچۆکیو ترسەنۆکی، لە قەرزاریو ژێر چەپۆکی)).

((حسبنا الله ونعم الوكيل... خوایە تۆ بەسـمانیو چاترین هاریکارمانی)).

ڕو بـــە خەنـــدە بە

لێـو بــە خەنــدەیی داوو دەرمــانی پەرێــشانیەو هــەتوانی[١٨٢] پەرۆشــیە وزەو تواناییێکی بێ وێنەیە بۆ شادیو گوشادی گیانو دڵ، هەتا "ئەبو دەردا" دەڵێ ﵁ من دەگرژێمەوەو پێ دەکەنم تاوەکو ببێتە مایەی پشودانو ئارامی دڵم.

پێغەمبەری خوا ﷺ کە ڕێزدارترین مرۆڤ بو کەچی جاری وا بو پێکەنینو بزەی لێوەی بە ئەندازەیەك بو ددانی پیرۆزی پێشینەی بە دیار دەکەوتن[١٨٣] ئـا ئـەو شـێوە پێکەنینــە نــەریتی ژیــار[١٨٤] و تێگەیــشتوانە، ئەوانــەی بــە دەردو دەرمــانی دەرونــان کاراشنانە[١٨٥].

ڕوگەشی چڵەپۆپەی شادمانیو لوتکەی هەرە بەرزی خۆشیە.

بەڵام پێکەنینێك بێ زیادە ڕۆیـی ((لا تکثـر الـضحك، فـان کثـرة الـضحك تمیـت القلــب... پێغەمبــەری خــوا دەفــەرموێ: زۆر پێمەکەنــە، چــونکە پێکــەنینی زۆر دڵ دەمرێنێ)).

بەڵکە پێکەنینێك مام ناوەندی بێ ((وتبسُّمك في وجـه اخیــك صَـدَقة... پێغەمبـەری خوا دەفەرموێ: گرژینەوەت بە ڕوی برایەکەتدا چاکەیە)).

﴿ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا ... سولەیمان بە قسەی مێرولە بـزەی هاتـە سـەرلێوان. ﴿١٩﴾ النمل﴾.ئەو شێوە پێکەنینە نەبێ بۆ گاڵتە جاڕیو کەم نرخاندنە:

﴿ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنۡهَا يَضۡحَكُونَ ... کاتێ نیشانەکانی منی لەبەر ڕانان[١٨٦] لە پڕ هەمو لە تریقەی پێکەنینیان دا﴿٤٧﴾ الزخرف﴾.

---

١٨٢) مەڵحەمی.

١٨٣) تێبینی: پێکەنینی پێغەمبەر ﷺ بە بێ دەنگ هەڵبڕین بوە.

١٨٤) هۆشمەند.

١٨٥) شارەزانە.

١٨٦) خستنە بەرچاو.

ڕوگەشی‌و لێوبەخەندەییش خـەڵاتی بەهەشـتییانە: ﴿ فَٱلۡيَوۡمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنَ ٱلۡكُفَّارِ يَضۡحَكُونَ ... وا ئەمڕۆش خودا ناسەکان بە بێدینەکان ئەخەنن[١٨٧]. ﴿٣٤﴾ المطففين ﴾ .

داب‌و نـەریتی عەرەبـەکان وابـو زۆر ستایـشی لێـو بـە خەنـدەییان دەکـردو، بـە ئاماری[١٨٨] سینە فراوانی‌و دەست کراوەیی، بەخشندەیی‌و، ڕەوشت بەرزیان دادەنا:

مرۆڤی ڕو بــە خەنـــدە بەرچــاوی فــراوانــە
ئەگــەر لێشــی بخــوازێ دەرونی ئاوەدانـــە

زوهێری شاعیـر بە یەکێدا هەڵدەڵی:

گەر بــبـی بە مێوانــی دڵخۆش‌و شــادمـانــە
هەروەکو بڵێی خانەخۆیی ئەوت لەلا مێوانــە

ئـایینی ئیـسلامیش لـە بـواری بیروبـاوەڕو بەندایـەتی‌و خورەوشـتدا لەسـەر مـام ناوەنـدێتی بنیـات نـراوە، نـەڕو گـرژی‌و چاوسـور کردنـەوەو ڕەش هەڵگـەڕان لـەم ئایینەدا بـەدی دەکرێ، نـە گاڵتـە جاڕی‌و بـەردەوام قاقـای پێکەنییـشی تێدا قـەبوڵ دەکرێ، بەڵکو بایەخداری‌و شکۆداری هێسك سوکی‌و نە بێزاری لێ ڕەچاو دەکرێ.

"ابو تـمام" دەڵێ:

بەڵا گەردانی باوکی علی بم، چراو ئەستێرەی هیوادارانە ڕوخـۆش‌و بـە جـۆش لـە هەندێ جاردا، بێ بزەو خەندە ژیانیش کەی ژیانە.

مچ‌و مۆڕی[١٨٩] دەربڕینی بێزاری‌و دەرون هەڵچونە، هێمای [١٩٠] کلۆڵی‌و ژیـان لـێخن[١٩١] بونە: (ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ... ئەوساکە ڕوی گرژ کردو ترش هەڵگەڕا.

---

١٨٧) پێ دەکەنن.
١٨٨) نیشانە/هێما.
١٨٩) ڕوگرژی.
١٩٠) نیشانەی.
١٩١) شێلو.

بە سای ڕۆح زلی ڕوتاری و گرژن	هەروەکو بڵێی بــە گڕ دەســۆژن
وەکو گەڵــێ نین بە ڕودا گەشـبن	وەکو ئەستێران ئامرازی ڕێ بن

پێغەمبەریشمان دەفەرموێ: ((ولو ان تلقــى اخــاك بوجــە طلــق... ئەگەر چی بە ڕوێکی خۆشەوە بە براکەت بگەی)).

"ئەحمــەد ئــەمین" لــە کتــێبی "فــیض الخــاطر"دا دەڵــێ: ئەوانــەی لــە ژیانــدا ڕوگەشاوەن نەوەك هەر بۆ خۆیان بەختەوەرترین کەس بن، بەڵکە لە کرداریشدا دەست بـاڵاترن، پتر بەرگەی بەرپرسیارێتی دەگرن، سەبارەت بە ناخۆشیان پشو درێژترو چارەسازترن، زۆرتر شیاوی فەراهەم هێنانی کردەی بەردارن، بۆ خۆیان و بۆ خەڵکی تریش سودمەندترن.

ئەگەر بێ و لە نێوان هەڵبـژاردنی سامانێکی زۆر یا پلەو پایەیێکی بەرزداو لە نێوانی دەرونێکی ئاسودەو ئارامـدا سەرپشك بکرێم، ئەمەی دوەمیـان هەڵدەبـژێرم، جامالّ و دارایی چ پیت و فەڕێکی هەیە ئەگەر خاوەنی ڕوگرژو زویر بێ؟! پلەو پایە چ سەنگ و ڕێزێکی تیایە گەر خاوەنەکەی مات و دڵبەست بێ؟!

مەگەر هەرچی لە ژیندا هەیە بێ بایەخ و مایە پوچ نیە ئەگەر بێ و خاوە نەکەی پەست و دڵەن [192] بێ و هەروەکو بڵێی لە ناشـتنی تـەرمی ئـازیزێکی بگەڕێتەوە؟! ژنی جوان چ کـەڵکێکی لێ ڕەچاو دەکرێ ئەگـەر ناومـاڵی بکـا بـە دۆزەخ؟! خێزانێك بە هەزار قات خاس و ڕەند ترە [193] ئەگەر چی لە ڕواڵەت دا زۆر بەرچاو نـەبێ بـەڵام بـە سایەی ئەو ناوماڵ وەکو باخی بەهەشت بێ.

ڕوگەشی و لێوبەخەندەییش ئەگەر تەنیا ڕواڵەتی بێ و بەهۆی خونەریتی ناوازەوە لـە نـاخ و سروشـتی مرۆڤـەوە هەڵنـەقوڵێ هـیچ بـەهاو نرخێکـی نیـە، سـەرنج دە روخسارو دیمەنی گوڵان، باخ و باخات و بێستان، ئاوی دەریاو ڕوباران، ئاسمان و هەسارەکان، باڵندە سەر لەبەریان، هەر هەموی ڕو بە خەندەن.

---

١٩٢) پەرۆش.
١٩٣) خۆش ڕەفتار ترە.

مــرۆڤیش بــەو سروشــتەی خۆڕسـکی دەم بــە خەنــدەو پێکەنینــە، ئەگــەر بــێ و بەرچاوتەنگی و خراپەکاری و خۆپەرستی ڕوی گرژو مۆن هەڵنــەگێڕن، ئەگــەر ڕوشی گرژبو لەو شێوە گونجاوەی لەسەری ڕەخساوە هەڵئــەتۆقێ و[194] دەتــۆرێ، بۆیــە ئــەوەی سینە تەنگ و ڕوگرژە چاوی بە جوانی و ڕەونــەقی ژیــان ناکرێتــەوە، ڕاســتی و ڕەوایــی دەرك پێ ناکا ئەوەی دەرونــی پــیس و پــۆخڵ کــا، جــا هــەمومرۆڤێك بــەپێی ڕەفتــارو بیرو ئەندێشەو پاڵنەرەکانی ژیان دەنرخێنێ، ئەگەر ڕەفتارو بیرو هزرو پاڵنەرەکانی پاك و بێ گەردو لەکە بن، ئەوا ئــەو چاویلکەیەی پــێی دەڕوانێتــە ژیــان لێڵ و لــێخن نابێ، جوانی و نەشمیلی دنیا چۆنە ئاوا دەیبینێ.

ئــەگینا جــامی چــاویلکەکەی پەڵــەی تێدەکــەوێ و ڕەش هەڵدەگــەڕێ، هەرچــی لــە ژیاندا هەیە لە دیدی ئەودا ناحەزو دزێو دەبێ.

دڵ و دەرونی وا هەن لە بارەیاندا هەیە بەد بەختی و چارە ڕەشــی لــە هەموشــتێدا وەدی بێــنن، هەنــدێ دڵ و دەرونــی واش هــەن دەتــوانن لــە هەموشــتێدا بەختــەوەری فەراهەم بێنن، هەیە ژنی ناوماڵە چاوی تەنیا هەڵە دەبینێ، وا دەزانێ ئاسمان بەسەر عەرزێ دا ڕوخاوە لەبەرئــەوەی پــەرداخێ شــکاوە، لــە ئــاهی ئــەوەی چێشــتەکە زیــادە خوێی تێکراوە، یا لە داخی ئــەوەی لــە نــاو ژورەکــەدا پــەڕە کاغــەزێك هــەڵوەراوە، بــە سای ئەوە هەڵدەچێ و دەمی لە جنێو دەکاتەوەو لە ئەنــدامانی مــاڵ کــەس نــابوێرێ و بە گڕو کڵپەی ئاژاوە یەك پارچە ماڵ دادەگیرسێنێ، پیاوی واش هەیــە ژیــانی خــۆی و دەوروبەری دەکاتە ژان، چونکە وتەیەکی ناحەزی لە کوێچکەدا چەقیوە، یا بــە هەڵــە تێی گەییوە، یا هەڵوێستێکی کەم نرخی لە ئاقاردا نوانراوە، یا لە خودی خۆیدا ڕوی داوە، لە خەمی تێشکانێکی سامانی دایە، یا چاوەڕێی قازانجێکــە نەهاتۆتــە ئــاراوە، یــا لە تاوی هەر جۆرێ لەم بابەتانە دنیای لەبەر چاوان تاری و وێرانەو، بۆ هاونــشینانی مایەی دەردە سەری و شڵەژانە.

ئــا ئــەو جــۆرە کەســانە دەتــوانن ژیــان و گــوزەران بــشێوێنن، نیــسکیان لێ ببــێ بــە گیسك و، مێشیان لێ ببێ بە گامێش، لە دەنکە تۆێیــك درەختێــك بــڕوێنن، لــە ئــەنجام دانی کارو کردەوەی بەرهــەم دارەوە بەڵــەد نــین، هەرچــەندە مــاڵ و دارایــیان زۆر بــێ

---

١٩٤) ڕەویلەوە/ترسان.

چاویان پڕ نابێ، چەندی خاوەنی بەهرەی بەهادار بن پێی بەهرەمەند نـین‌و چێژی لـێ وەرناگرن.

ژیان بەسەر بردن هونەرێکە، کارامەیی‌و شارەزایی گەرەکە، بێ سۆ [195] مرۆڤ ژیانی خۆی وەکو گوڵشەن بە نواندنی کردەوەی جوان‌و خۆشەویستی بڕازێنێتـەوە، چاکترە لەوەی هەوڵ‌و ڕەنجی لە پێناو کۆکردنەوەی سەروەت‌و سامان بێ‌و ژبەر [196] پڕکردنـی گیرفان بێ.

ژیان چ سەنگ‌و ڕێزێکی هەیە ئەگەر هەموکردو کۆش لەو ژیانـەدا لـە پێنـاوی گلدانەوەی پارەو پوڵ بێ‌و، هـیچ بایـەخێك بـە بـەرەو پێـشەوە چونی بواری سـۆزو خۆشەویستی‌و ڕازاندنەوە نەدرێ؟! زۆربەی خـەڵکی چاوەکانیان لـە ئاسـتی نـەخش‌و نیگاری ژیاندا دەنوقێنن، کەچی بۆ دیـتنی پـارەو پـوڵ‌و دراوەکـان پێلوی چـاوانیان هەڵدێنن، بە لای گوڵشەن‌و گوڵ‌و گوڵاڵەی ڕەنگاو ڕەنـگ داو ئـاوو ئـاوەڕۆی بـەخوڕدا گـوزەر دەکـەن‌و گـوێ بیـستی ئـاوازو چـریکەی باڵنـدەکان دەبـن ڕوی بەلایـدا لا ناکەنەوە، بەڵام ئەو دراوەی دێتە دەستیان، یاخود لێیـان دەڕوا بـە هەنـدێ دەزانـن‌و بایەخی پێ دەدەن.

سەنگ‌و ڕێـزی پـارە لەوەدایـە هۆکـاری بەختـەوەری ژیـان بـێ، ئـەوان ئاسـودەییان کردۆتـە قوربـانی پـارەو دەبـێ لـە پێناویـدا حاڵیـان پەرێـشان بـێ، خـوای بەخـشندە بینایی بۆ بینینی جوانی پێ بەخشیوین کەچی ئێمە وا ڕاهـاتویین چاومان هـەر بـۆ پوڵ‌و پارە هەڵدەبڕین.

گەر دەتەوێ ڕوگەشاوەو بە خەندە بی لـە دژی بـێ ئومێـدی بوەسـتە، چـونکە بـێ هیوایی دیاردەترین هۆکاری گرژی‌و پەستی دەرونە.

ئەو هەل‌و مەرجەی بۆ خەڵکی تر ڕەخساوە بۆ تۆش هاتۆتـە ئـاراوە، دەروی خێـر چۆن بـۆ خـەڵکانی تـر کراوەیـە ئـاواش بـۆ تـۆ ئاوەڵەیـە، ئینجا بیرو هـزرت لەسـەر ئومێدەواری‌و گەشبینی لە داهاتودا ڕابێنە.

---

١٩٥) بێگومان.

١٩٦) لەجیاتی.

ئەگەر باوەڕت وابێ لە پێناوی شتی کەم بەهادا خولقێنراوی، لە ژیاندا تەنیا شتی بێ بەها بەدەست دەهێنی، وە لێ پێت وا بێ لە پێناوی شتی بێ وێنەو پڕ بەهادا دروستکراوی هەست بە وره بەرزێیکی وا دەکەی ئاسن‌و پۆلا خۆی بۆ نەگرێ‌و هەرچی بەربەست‌و لەمپەری سەر ڕێگایە پەرت‌و پێواری کەی، بەرەو جیهانێکی فراوان هەنگاو هەڵهێنی‌و بەو پەڕی ئاوات‌و خواستەکان بگەی، دەتوانین بۆ سەلماندنی ئەم ڕاستیە نمونەیێکی بەرچاو بێنینەوە، ئەگەر یەکێ لە ڕوبەرێکی سەد مەتریدا پێشبڕکێ ئەنجام بدات تا بە ئەو پەڕی دەگا هەست بە ماندو بون‌و شەکەتی دەکا، بەڵام یەکێ بەشداری پێش بڕکێ لە ڕوبەرێکی چوارسەد مەتری دا بکات لە کاتی بڕینی سەد یادو سەد مەتردا ماندوێتی دەرك پێ ناکا.

جا ناخ‌و دەرونت بە ئەندازەی دیاری کردنی ویست‌و مەبەستت توانات پێ دەبەخشن.

دەی تۆش بەهرەی بەر فرەبخوازە، هەرچەندە بە دەست هێنانی سەخت‌و دژوار بێ، چونکێ ڕۆژ بە ڕۆژ هەنگاوێکی نوێ هەڵدێنی، کۆڵ نەدەیو دانەمێنن.

تەنیا ئەوەی دەبێتە بەربەستی ڕێگاو دڵ‌و دەرون دێنێتەوە یەك‌و دەیخاتە تاریکایی بەندیخانە. بێ ئومێدی‌و هیوا برانە، ئەو ژیانە تاڵ‌و سوێرەیە کە بە سای ڕەشبینی‌و گەڕان بە دوای هەڵەو پەڵەی گشت کەسێك‌و بە خراپە لێ دوانیان دێتە ئاراوەو هیچی تر نیە.

ئەوەندەی پەروەردگاری بەسۆز کەڵك بە مرۆڤ دەگەیێنێ‌و گەشە بە بەهرە سروشتیەکانی دەداو هاوسەنگی لە نێوانیاندا دەنوێنێ‌و ئاسۆی ئاواتەکانی بەر فراوان دەکاو، لەسەر سینە پاکی‌و لێبوردەیی پەروەردەی دەکا، وای حاڵی دەکا کە سودمەندترین ئامانجی ئەوەیە بە پێی توانای ببێتە سەرچاوەی خێرو فەڕ بۆ خەڵکان‌و، وەکو خۆر بێ بدرەوشێ‌و خۆشەویستی‌و چاکە کاری فەراهەم بێنێ، دڵی پڕ لە سۆزو جوامێری بێ، خۆشی‌و هەداری بۆ گشت کەسێ گەرەك بێ، هیچی تر ئەوەندە دادی نادا.

ئەو دڵ‌و دەرونەی کراوەیەو گەشاوەیە بە خۆشحاڵیەوە ڕوبەڕوی ئەشکەنجان دەبێتەوەو بەسەریاندا زاڵ دەبێ، بە خەندەوە لێیانەوە دەڕوانێ‌و چارەسەریان دەکاو

چێژ لەو سەرکەوتنە وەردەگرێ، بەڵام ئەو دڵو دەرونەی پەستو گرژە ناخۆشیەکان بە سوك نانرخێنێ، بەڵکە چوکیش بن بە گەورەیان سەیر دەکاو بە ورەیێکی بەزیوەوە لە ئاستیاندا دەوەستێو بە ئەگەرو مەگەران بیانو دەگرێ.

ئەو ڕۆژگارەی نەفرەتی لێ دەکا تەنیا هەستو خوستی خۆیەتی، ئەو دەیەوێ حازر خۆری بەر سێبەری بێو باجیشی نەدات، لای وایە هەموڕێگایەکانی ژیانی لێ گیراون، لە بیری ئەوەدایە ئاسمان زێڕی ببارێنێو زەوی گەنجینەی بۆ وەدرێ نێ.

هەر کارێ لە ژیاندا سەختو دژوارە لە کارێکەوە بۆ کارێکی تر جیاکارە، جا هەر شتێ زۆر گرانو قورسە بە پێی بیری کەسێکە دڵستو ڕەوەك بێ[١٩٧]، بەڵام ئەوەی خاوەنی هەستێکی بەر وەدەو فراوانە کاری گرانیشی لە لا ئاسانە.

لە لاییکی تریشەوە دەرونێك کە خۆ گر بێ بەهۆی زاڵ بونی گوستاخ[١٩٨] تر دەبێ، کەچی دەرونی کزو لەرزۆك هەرچەندی لە ترسان ڕابکا خۆی زیاتر گرفتار دەکا، کاری سەختو گران هەروەکو سەگی گازگر[١٩٩] وایە هەر کە چاوت پێی کەوتو هەڵاتی پێت دەوەڕێو ڕاوت دەنێ، ئەگەریش بە هەندت هەڵنەگرتو گوێت بۆ حەپەی[٢٠٠] هەڵنەخست سەر دەنێتەوە قاوخی خۆیو ڕێگات بۆ بەردەدا.

دوای ئەمە ئەوە بزانە هیچ شتێ ئەوەندەی دەرون بەزیویو خۆ کەم نرخاندن دوژمنی سەرسەختی دەرون نیە، کەسێ بەم چەشنەبێ ئەنجامدانی کردەی ناوازەی لێ ڕەچاو ناکرێو، چاوەڕوانی بەهرەی بەروەدەی[٢٠١] لێ ناکرێ.

ئا ئەم هەستە وای لێ دەکا مرۆ باوەڕو متمانەی بە خۆی نەمێنێ، هەر گاهـ[٢٠٢] بیەوێ بەرەو کردارێ هەنکاو هەڵێنێ نیگەرانیو بێ متمانەیی یەخەی دەگرێو بێ هیوایی ساردو سری دەکاتەوە. جا متمانە بەخۆبون بەهرەیێکی گوشادە[٢٠٣] و کۆڵەکەی

١٩٧) بێ جەرگ و ترسەنۆك بێ.
١٩٨) ئازاتر دەبێ.
١٩٩) سەگی دڕ.
٢٠٠) وەڕەوەڕی.
٢٠١) فراوانی.
٢٠٢) هەر گات.
٢٠٣) فراوانە.

سەرکەوتنە لە ژیاندا، ئەم باوەڕ بەخۆبونەش لەگەڵ لەخۆبایی بوندا - کە بە خو نەریتێکی دزێو لە قەڵەم دەدرێ - زۆر جیاکارن، جیاوازیان لەوەدایە لەخۆبایی بون پشت بە خۆ بەستنێکی خەیاڵیەو، خۆ بە زلزانینێکی ساختەکاریە، بەڵام متمانە بە خۆبون پشت بەستنە بە وزەو توانای دەرون‌و هەست کردنە بە لە ئەستۆ گرتنی بەرپرسیارێتی، پتەوکردنی بەهرەو تواناکانەو جوان بەگەڕ خستنیانە.

"ایلیا ابو ماضي" دەڵێ:

وتی: ئاسمان تەمبارەو ڕەش هەڵگەڕاوە
وتم: ڕوگەش‌و بەخەندە بە باوی گرژی نەماوە
وتی: ئاخر تافی لاوێتیم پشتی هەڵکر دوەو تۆراوە
وتم: بگەڕێوە بە داخ‌و کەسەران لاوێتی نایێتەوە ئاراوە
وتی: ئەوەی لە ئەویندا ریدا ئاسمانی من بو
لە پای وەفاداریدا وێنەی دۆزەخی بێ بن بو
دوای ئەوەی دڵی لێ سەندم پەیمانی لەگەڵ شکاندم
چۆن بتوانم دڵم شاد بێ‌و پڕ بە دڵم پێ بکەنم
وتم: با ڕوت بەخەندە بێ‌و سینەت گوشادو بێ خەش بێ
ئەگینا تەمەن دەکەیتە قوربانی‌و دەبێ ڕۆشنایی ژیانت ڕەش بێ
وتی: ئاخر کێ بەرکێ لەم کالایە بە نرخەدا
وەکو ڕێبوارێکی گەرو وشکەو خەریکە گیانی ئەدا
یا وەکو بێ چارەو مەفەرێ بە دوای خوێندا دەگەڕێ
کاتێ هەناسە هەڵدەبڕێ خوێن لە گەروی وشکی دەردەپەڕێ
وتم: بگرژێوە، دەردو دەرمانی ئەو نەخراوەتە دەستی تۆوە
بەڵام ئەشێ چارەسەری لانەوازێ، بەند بێ بە خەندەی تۆوە
ئایە جگە لە تۆ ستەمکارەو تۆش دڵست‌و خاکە ساری؟
نانا هەروەکو بڵێی خۆت بۆ خۆت‌و بێ دەستی خۆت ستەمکاری
وتی: نەیاری دەوروبەرم دەنگ زل‌و بەهاوارن
ڕەوایە دەست خەڕو بم، ئەوانیش مەیدان دارن؟

وتم: خـەمـبــــار مـەبــە ئەكــريَ تۆيـــان گـــەرەك نـــەبيَ
گـــەر خــــۆت لـــەوان نـەژمـــێرى دەســتــت بـــالآتر دەبــيَ
وتـــى: وا بـەهـــارەو ئـامـــارى دەركـەوتـنـــى ديـــارە
مـنـيـش بـيَ بـەرگ‌و پۆشاكـم ڕەنـگ هەڵبـزركاوو بـيَ چارە
نـــەك بـــۆ خـــۆم بـــم خۆشەويـستـانيـشـم لـيَ ديـــارە
كـەچـى بـيَ دەســـت مـايــەو نـــە كـالآم هـەيـە نـــە پـارە
وتـــم: ئـاسـۆت ڕون بـيَ شـەوى خـەمـانـت سـەرەو نخـون بـيَ
چاكە لە ژيندا ماوى چى دەكەى گەر چاوت لە چاوى دۆستانت ون بيَ
وتـى: شـەوگـارەكـان جامــيَ شـەڕابـى گـوژاڵكـيـان پـيَ نۆشـيم
وتـم: خـەنـدە لێو بـە نـەكـەى بلێـى كوشـتـەى چـێژى تالآيـيم
ئـومـێد وايـە بـۆ غـەيـرى خـۆت ببـى بـە پێـشـەنگى شـادى
ئـەوانـيش خـەم لـە دڵ دەركـەن گـەر بـت بـينـن دڵ گوشـادى
چ تـێــشكان‌و زەرەرێـكـــە بـــە ڕوخـۆشـــى خـــۆت بدوێنـــى
يـا لات وايـــە پـــارەو پـــوڵە خـەڵك لـــە دەســـتت دەردێنـــى؟
ئـەى ئـەو كـەســەى دەناڵێنــى‌و چـريكەو هـاوارت لێ هەڵدەستيَ
دەڕوگـەش بـــە خۆلێـوت ناقلێـشيَ‌و دەم‌و چـاوت دانـاتـەپـــيَ
ڕوت وەكــو ئەســـتێران بـــيَ كـــە لـــە تـاريكـيدا دەدرەوشـێن
هـەر بـــە ســاى ئـــەو خـەنــدەيە هەسـارەكانمان خـۆش دەوێـن
وتـــى: كـــەى ڕوگـەشـــى يـەكـــيَ بـەخـتـــەوەر دەكـــا
چـــاوى بـــە ژيـــان هـەڵبێنــيَ‌و بـــە نـاچاريـش كـۆچ بـكـا
وتـم: پـيَ بـكـەنـە ئـەگەر چى لە نێوانى تۆو مەرگا بستيَ بمێنـيَ
لەوانـەيـە ئەم هەلە لە دەست چيَ‌و مـەوداى پيَ كەنين نەمێنـيَ

چەندە ئاتاجين بە خەنـدە لێوى، بە ڕوگەشى‌و سينە شادى، بە ئاكار بـەرزى‌و ئێسك سوكى‌و نەرم‌و نيـانى((إن الله أوحى الـيَّ أن تواضعوا حتى لا يبغـي أحـد علـى أحد ولا يفخر أحد على أحد)) پێغەمبـەرى خـوا دەفـەرمويَ "خـواى گەورە نيگاى بـۆ كردوم كە مل كەچى بنوێنن، بە ئەندازەيێ كەس خۆى بەسەر كەسدا هەڵنەكێشيَ‌و لاف‌و گەزافى بەسەردا لێنەدا.

هەڵوێستەیەك

خەمگین مەبە: چونکێ خەمینی بە فریات نەهات، کوڕەکەت لەساڵی خوێندنی دواکەوت تۆش ئاخو داخت بۆ هەڵچەشت، ئایە ئەم ساڵەی قەرەبو بوەوە؟! باوکی کۆچ کردوت بە دادو فیغانی تۆ بزوت؟! لە بازرگانیەکەت تێشکای پڕ بە چاوانت گریای بەرەو دەرامەت وەرچەرخای؟!

خەمبار مەبە: چونکێ خەمباریت بوە مایەی زێدە خاکە ساریت، لە ئاهی گزوریدا[٢٠٤] هەراسان بوی کەچی پتر نەدارو بێ دەستمایە بوی، بە وتەی نەیارانت ڕەنجای بەلاّم نەتزانی لە هاوپشتی ئەواندای، لە ترسی ڕودانی پەتەرێ[٢٠٥] دڵت سوتا کەچی ئەم ڕوداوەش هەر ڕوی نەدا.

دلگێش مەبە: چونکە خەفەتباری خانوبەرەی گوشادیش تەنگ دەکا، هاوسەری شۆخ دزێو دەکا، سامانی زۆر وزە بەند بێ سود دەکا، پلەو پایەی بەرزیش نزم دەکا منالی دەستەوەرە[٢٠٦] بێ قازانج و هەڕمێن دەکا.

دڵ پەست مەبە: دڵ پەستی ئاوی سازگارت لێ تاڵ دەکا، گوڵی جوانت لێ بە گوژاڵك[٢٠٧] دەکا، بەرو باخت لێ دەکا بە بیابانێکی وشك و برێن، ژیانت لێ دەکاتە بەندیخانەیێ کەست لە هانا نەیێ. پەرێشان مەبە: کە دەبینی خاوەنی دوچاوی جوانی، خێوی دو گوێچکەو دو لێو دو دەست و دو پێ و یەك زمانی، خاوەندی دڵ ویژدانی، لە هێمن و لە ئارامی، لەش ساخ و بێ وەی[٢٠٨] ژیان دەگوزێنی: ﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ... دەیسا ئێوە لە کام چاکەی پەروەرندەو حاشا دەکەن. ﴿٥٥﴾ الرحمن ﴾.

دڵ توند مەبە: تۆ خاوەنی بیروباوەڕێکی کاری پێ دەکەی، خاوەنی خانوبەرێیکی خۆتی تێدا مەلاّس دەدەی، نانێ هەیە لە دەمی خەی، ئاوێ هەیە کە بینۆشی، بایی

٢٠٤) پێویستیدا.
٢٠٥) خەفەت.
٢٠٦) گوێ دێر.
٢٠٧) گوژاڵك گیایەکی تاڵە بە عەرەبی پێی دەڵێن حنظلة.
٢٠٨) بێ دەرد.

ئەوەی پۆشاك هەیە لەش‌و لارت دابپۆشی، خێزانێکت هەیە دڵی خۆی لە لا خۆشکەی، ئەی بۆ دەبێ بەم چەشنە خۆت پەرۆش کەی؟!

بەرهەمی ڕەنج

ئازارو ڕەنج هەمیشە بێ بەرو باو[٢٠٩] نابێ‌و، شیاوی ڕق لێبونەوە نابێ، جاری وایە لە بەرژەوەندی بەندەی بێ چارەیە ئەم ئازارە، دەنگی نزاو سکاڵای بە جۆش‌و خرۆش لە کاتی مەینەتیدا هەڵدەبڕێ، کاتێ قوتابی بە دوای زانستدا دەگەڕێ‌و، ئەرکی وەبەرهێنانی زانست لە ئەستۆ دەگرێ ڕەنج‌و جەوری بۆ دەکێشێ، دەرەنجام زانایێکی چاپوك‌و زیتی لێ ڕەنێو دێ، چونکێ لە سەرەتاوە سوتاوە لە کۆتایی دادرەوشاوە ڕەنج‌و ئەشکەنجەی شاعیرێ، کە لە ڕێی دەربڕینی ڕاستیێك دا دێتە ڕێی، وێژەیەکی کاریگەرو دڵ ڕفێن فەراهەم دێنێ، لەبەرئەوەی هۆنراوەکەی لە قوڵایی هەست‌و ناخیدا هەڵدەقوڵێ، بۆیە هەستی خەڵکان دەهەژێنێ‌و دڵان ڕادەچڵەکێنێ. کردو کۆشی نوسەرێك بەرهەمێکی زیندوی سەرنج ڕاکێش‌و پڕ لە پەندو ئامۆژگاری لە وێنەو یادەوەری وەبەردێنێ.

ئەو قوتابیەش کە فێری پاڵکەوتنەو نە کۆشیارە[٢١٠] جارێ لە جاران نەچزاوە[٢١١]، سەری لە تەمبەڵی‌و کەمتەرخەمی‌و خاوەلیچکەیی[٢١٢] دەردەچێ.

ئەو هۆنەرەی[٢١٣] لە ژیانیدا کەسەرێکی نەبینیوەو تاڵی‌و سوێری نەچەشتوەو نەنۆشیوە، هۆنراوەکانی لە وتەی بێ بەهاوە بەسەریەکدا کەڵەکە دەبن‌و، وەکو کەفی سەر ئاو دەسەنگێنرێن، چونکێ بەرهەمەکەی زادەی بیرو هۆشی نیەو لە ناخەوە سەرچاوە ناگرێ، بۆیە هەر قسەی سەر زارانەو خەڵکیش وەخۆی هەڵناگرێ.

---

٢٠٩) بێ بەروبو.

٢١٠) تێکۆشەر نیە.

٢١١) ئازاری پێ نەگەیشتوە.

٢١٢) سستی.

٢١٣) ئەو شاعیرەی.

ژیانو گوزەرانی بڕوادارانی پێشو دیاردەترینو لەبەرچاوترین بەڵگەیە، ئەوانەی لە چاخی لە دایکبونێکی نوێو بەیانی دانی ئازادیو سەرەتای هاتنی پێغەمبەردا ﷺ دەژیان، ئەوان خاوەنی پتەوترین باوەڕو فراوانترین دڵو دەرونو داسەپاوترینو شارەزاترین کەس بون، هەر بە سای ئەو ژیانە پڕ لە مەینەتیە بو کە دەیانگوزەراند: هەر لە ئێشو ژانی نەداریو هەژاریو هەڵوەدەیی، چەوسانەوەو وەدەرنانو دورە وڵاتیو جیابونەوەی خۆشەویستانو دەستبەرداری لە هۆ گرانەوە، تا دەگاتە ئێشو ژانی برینداریو سزادانو کوشتاری، هەر بۆیە ئەم چینە پاکو پاڵاوتەیە، ئەو کۆمەڵە ناوازەیە، سەرمەشقی پاکایەتیو شیاوی هەڵگرتنی مەشخەڵی ئازادیو دروشمی قوربانی دان بون، ﴿...ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٌ صَـٰلِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ... چونکە هەرچی لە تینوێتیو ماندوێتیو برسێتی - کە لە ڕێی خودا توشیان دێ - و هەر هەنگاوێکی دەی هاوێن، خوانەناسان تورە دەکاو هەر زەربەیێ لە دوژمنی دەوەشێنن، گشتی خودا بە چاکەیان بۆ دەنوسێ. خوا پاداشتی چاکەکاران ون ناکا. ﴿١٢٠﴾ التوبة﴾.

لە جیهان نامەی ئەم ژیانەدا کەسانێ بون، سەبارەت بەو کۆڵەواریەی هاتە ڕێیان بە پیتو پێزترین بەرهەمیان پەخش کرد، شاعیرێك بە ناوی (موتەنەبی) لەو ساتەی توشی تاولەرزێك هات ئەم هۆنراوە بە پێزەی هۆنیەوە:

دەڵێی بەڵاو مەینەتیم بە چاوو ڕووشەرمنن
بۆیە هەر لە شەواندا شەیدای دیدەنی منن

یەکێکی تر بە ناوی (نابیغة) ئەو هەلەی "نعمان"ی کوڕی "مونزیر" هەڕەشەی کوشتنی لێ دەکرد، ئەم هۆنراوەی پێشکەش کرد:

تـۆ وەك خـۆرىو مـيـران[٢١٤] وەكـو ئەســـتێران
گەر تيشكى خۆر لە ڕو بێ پەنهانە ڕوخسارى وان

زۆرن ئەوانـــەى مايـــەى درەخشـــانى ژيانـــن
چونكـێ برينـــدارى دەســـتى ژيــــــــــن و ژارن

كەوايـە بـە سـاى ئەشـكەنجان دامەچـڵەكێ، لـە تـاوى چروسـانەوە[٢١٥]، مەشـڵەژێ، لەوانەيە ئەم ئەشكەلە[٢١٦] مايەى شەنگو تواناى تـۆ بـێ، تـا مـەودايێك كـاڵاى تـۆ بـێ، ئەگەر وەكو كەسێكى دڵسوتاوو دەرودەرون هەڵقرچـاو وروژێنـدراو بـژيێ، لـەبارترە لەوەى هەڵسوكەوتت وەكو كەسێكى ساردو سڕو ورەتـەپيو خامۆش بـێ، ﴿...وَلَٰكِن كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمۡ فَثَبَّطَهُمۡ وَقِيلَ ٱقۡعُدُواْ مَعَ ٱلۡقَٰعِدِينَ﴾ ... بـــەلام خـــودا هاتنى وانى پێ خۆش نەبو، ورەى لـە دڵيـان بـردە دەر. پێيـان گـوتن: ئێـوەش وێـڕاى بەجێ ماوان بەجێ مێنن. ﴿٤٦﴾ التوبة.

بـەم بۆنــەوە شـاعيرێكم[٢١٧] بيركەوتـەوە كـە لـە نـاو تـەنگو چـەڵەمەدا ژيـانى بەسەربرد، ژانى لێك جوێ بونەوەى بينى، لە كاتێكا هەناسـەى هـەرە دوايـى هەڵدەكێشا، ئەم پارچە هەڵبەستە سەرسوڕمێنە ناو كردوەى[٢١٨] هەڵبەست، بێ ئەوەى خۆى تـەكان بـداو فاق بريقى پێ بدا: ئەويشيان "ماليكى" كوڕى "ڕەيب" بو كاتێ بە خۆيدا هەڵدەڵێ:

مەگەر نام بينى، چـۆن سـەرشـێواويم بە ڕێنمايـى فرۆشـتوە
لە سـوپاى كوڕى "عەفـانا" بـە تێكۆشەر ناوم تۆمار كـردوە
ئەى دۆستانى ئەم كاروانەم، كۆچ نزيكەو با لێرەدا بسـێمەوە
لەم تەنگژەدا بە تەنيايى چەند شەوانێ بەسەبەو سەرنێمەوە

---

٢١٤) پاشايان.
٢١٥) پاشايان.
٢١٦) ئەشكەنجە.
٢١٧) هەستيارێكم.
٢١٨) بەناوبانگ.

هــەر بـۆ خـوايــە لـــەو ڕۆژەدا پــڕ بــە دڵو ئــارەزوی خـۆم
زارۆڵانــم جــێ بهێڵـمو خـــۆم بــە تــەنـيــاو بــێ مــاڵ بــڕۆم
ئــەمڕۆ يــا هــەندێ لــە شەودا بمێنـنــەوەو جـێم مـەيـێڵــن
پــەلــەو تــاڵۆكە نەكـەن، تــا دڵنـيــا دەبـــنو دەم ســـپـێرن
هــەر بــەسـەری پــەنـجەی پێتــان نەخشــەی گۆڕم بۆ بكێشـن
ئـــەوەی لـــە پوشـــتەم زيـــادی كــرد ڕومــی پێدا دابـپۆشــن
ئـــەم زەمـيـنــە بــەر فــرەيـــە، بــە تەنـگـەبەری مـــەزانــن
خـــوا پلـــەو بــرەوتــان پێ بـدا گشـت شـوێن بۆ مـن فراوانن

تا كۆتايی ئەم نوزانەوەو كڕوزانەوە بە جۆشو خڕۆشەو، ئەم هاوارو ڕۆڕۆیە بە كوڵەی بۆ سۆ لە دڵی ئەم شاعیرەدا هەڵدەكا، كە لە ژیانیدا پێكێنراوو بە ژینو ژارە.

بێ سۆ[219] ئەم ئامۆژیارەی بە كڵپە[220]ی كڵۆڵی دڵی سوتاوە، وتـەكانی لـە نـاو دڵانـدا جێ نشین دەبنو بـە نـاو كڕۆكـی ناخەكانـدا دەچـنە خـوارێ، هـەر سـەبارەت بـەوەی هاودەمی ئەشكەنجە بـوەو لـە نـاو ژانـدا ژیـاوە، ﴿...فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ... خـوازانی چـیان لـە دڵ دایـە. سـا ئـۆقرەو دڵنـیـایی نـاردە سـەریانو بە سەركەوتنێكی نـزیك پاداشی دان. ﴿١٨﴾ الفتح﴾.

كەســێ سەر زەنش مەكــە، لە خواستی تـامەزرۆیــە
تــاوەكــو بــی دركێنــی، هەرچێی كــەڕازی خــۆیـــە

چەندین بەرهەمی شاعیرانم بینیوە بەڵام بێ ناوەڕۆكو ساردو سـڕ بـون، چـونكە ڕۆژێ لـە ڕۆژان لـە گوڵێیـان گـرانتر پــێ نــەگوتراوەو، لـە ژیـانێكی بـێ گرێوگاڵـدا شیعریان هۆنیوەتەوە، هەروەكو بڵێی شیعرەكان پارچەی سەهۆڵو گرمۆڵەی[221] قوڕن.

---

٢١٩) بێگومان.
٢٢٠) بە گڕی.
٢٢١) تۆپەڵە.

چەند بەرهەمێکیشم دەربارەی ئامۆژیاری[٢٢٢] بە بەرچاوان کەوتوە کە بارتەقای گەردیلەیێ کاریگەری بەسەر بیسەرانەوە نەبوەو، تەنیا تاڵە موێکیشی نەجوڵاندوە، چونکە وتار بێژەکە بە ئاستەم[٢٢٣] ئاستەنگێکی[٢٢٤] نەهاتۆتە رێو هیچ گاه[٢٢٥] دڵێ شکستی نەبینیوە، ﴿يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ... ئەو شتانەی بە دەم دەیلێن، ئەوە نیە کە ڕازەو لە دڵیان دایە، خوا لەوەی دەیشارنەوە ئاگادارترە(١٦٧)﴾.

گەر بتەوێ بەهۆی وتەکانت، هۆنراوەو هەڵبەستەکانت، خەڵکان سەرنج ڕاکێش کەی، دەبێ لە پێشدا بۆ خۆت بە گڕی ئەم گوتراوە بسوتێی، خۆت بخەیتە ژێر گاریکەریەوە، چێژ لەو بەرهەمەت وەرگری، ئەوسا خەڵك گوێت بۆ شل دەکاو وتەکانت وەردەگرێ، ﴿... فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ... هەر کاتێ بارانمان لێ باراند، ڕادەژێو دەبوژێتەوە، (٥) الحج﴾ .

(بەهرەی زانین)

﴿...وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ... زۆر شتی وای فێری تۆ کرد کە تۆ پێشو نەت دەزانین. چاکەی زۆر هێژاو گرینگت لە خواوە لەگەڵ کراوە، (١١٣) النساء﴾.

نەزانی مایەی ڕیشەکێش کردنی تەمەنەو، مەرگی دڵانەو، سەربڕینی ژیانە، ﴿...إِنِّي أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ... من ئامۆژگاریت لێ دەکەم کە نەچیە ڕیزی نەزانان. (٤٦) هود﴾.

---

٢٢٢) ئامۆژگاری.
٢٢٣) تۆزقاڵێك.
٢٢٤) کۆسپێك.
٢٢٥) هیچ کات.

زانستیش توێشوی هەستو نەستەو، وزەی گیانو ڕۆحەو، ڕۆشنایی یە بۆ دیدەنی، ﴿أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ... ئاخۆ کەسێ کە مردو بو، ئێمە زیندومان کردەوەو ڕوناکیەکمان خستە پێشی، بەسەر بەستی لە ناو خەڵکا بوخلێتەوە، وەك کەسێکە کە لە ناو تاریکی دایەو هیچ دەرەتانێکی نیە؟ (١٢٢) الأنعام﴾.

هەر زانستە ئاسودەیی‌و بەختیاری وەبەردێنێ، چونکە زانست بەسەر پەنهانی داهەڵبونەوە نهێنی پەیدابونەوە، دیار بونی نادیار بونە، بێ گومان ویستی مرۆڤیش وایە خولیای زانستی نوێیەو، خوازیاری وەرگرتنی شتی نایابو لەجێیە.

بەڵام نەزانین هەوێنی بێزار بونو خەمبار بونە، چونکێ ژیانێکی بێ نوێ خوازی‌و بەرهەم بونە، نە جوان بونەو، نە هەنگاوێك پێش وەچونە، دوێنێی وەکو ئەمڕۆ بونەو، ئەمڕۆی وەکو دوێنێ بونە. جا ئەگەر خودان بەختیت گەرەك بێ، با هەوڵو گەڕت لە پێناوی فەراهەم هێنانی زانستو زانیاری بێو، بۆ بەردەست کردنی شتی نەستەق‌و سودمەند بێ، بۆ ئەوەی خەم‌و خەمینی‌و ماتو کزیت لەبەرچاواندا ون بێ، ﴿... وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا (١١٤) طه﴾.

پێژە: ئەی پەروەندەی من! گەشە بە زانستم بدە. ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ... بخوێنە بە ناوی پەروەرندەت! کە زیندەوەر کاری ئەوە، (١) العلق﴾.

((من يُرِد الله به خيرا يفقهه في الدين... پێغەمبەری خوا دەفەرموێ ﷺ هەر کەسێ خوا خۆشگوزەرانی بۆ گەرەکە، لەم ئایینە کاراشنای دەکا)).

با یەکێ دو دڵ نەبێ کە ژیانی بەهەدەر داوەو، تەمەنی لەکەدار ماوە، با بە ماڵو ساماندارى پلەو پایەو خانەدانی تێنەکەوێ لە کاتێکا نەزانەو سەبارەت بە زانست بێ دەستمایەو پەرێشانە: ﴿أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ ... ئاخۆ کەسێ بڕوای وابێ ئەوەی لە پەروەرێنتەوە بۆ تۆ هاتۆتە خوارەوە هەموڕاستە، وەك ئەوەیە کە لەمبارە کتو کوێرە؟ (١٩) الرعد﴾.

"زمخشری" توێژەرەوەی قورئان دەڵێ:

گەر شەوانە شەونخونی بۆ زانستێ بنوێنم
خۆشترە خۆم لە هەمبیزی[٢٢٦] شۆخو شەنگێ وەسێنم[٢٢٧]
گەر ژیریو سەرە دەری، لە گرێ گوێرەیێ دەرکەم
ئارەزومەندترم لەوە هەمیشە بادەنۆش کەم
سیڕەی[٢٢٨] نوکی خامەکەم، کە بەسەر لاپەڕە دادێ
لە ڕابواردنو ئەویندارانم، لە لا خۆشتر دێ
ئەی ئەو کەسەی بۆ پلەو پایەو ڕێزم خوازیاری
لات وایە هاوتای یەکن تەمبەڵیو شکۆداری
ڕەوایە من شەوگارەکان، بە بێ خەو بەسەر بەرم
تۆش هەر پڕخەو هۆڕت بێو، ئەوسا بێیە هەمبەرم[٢٢٩]

زانستو زانیاری چەندە جێگای سەروەریو هەداریو فێنکایی دڵو دەرونەو، لەگەڵ ناخی مرۆڤدا چەندە لەگەڵ یەك لێکن، ﴿ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ كَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَهْوَآءَهُم ... ئاخۆ کەسێ لە پەروەردیاری خۆیەوە بەڵگەی ڕونی بۆ هاتبێ، وەك کەسێکە کردەوە خراپەکەی خۆی بۆ خەملاوە[٢٣٠] و شوێن ئارەزوی خۆیان کەوتون؟ (١٤) محمد ﴾.

٢٢٦) لە ئامێزی.
٢٢٧) وەحەسێنم.
٢٢٨) دەنگی.
٢٢٩) هاوتای من.
٢٣٠) ڕازاوەتەوە

هونــەری شــادی

ئەوەی شادی لە دڵ دایەو، هەدادایی‌و هەداری لە لایە، لە ناو گەورەترین بـەهرەی خوادایە، شادی دڵە بیرو هزران مەند[٢٣١] دەکاو، ژیان ڕەونـەق دار دەکـاو، کـردو کـۆش بەردار دەکا، بۆیە گوتراوە: شادی هونەرێکە ئاشنا بونی گەرەکە، کەسـێ بزانـێ بـە چ چەشنێ ڕامی دەکاو ڕەنێوی دێنێ، ئەوا خۆی لێ بەهرەمەند دەکاو، هەسـت بـە تـامو چێژی ژیان دەکاو، دەزانێ لە گشت لاوە بە بەهرەی خواوە دەوری دراوە.

بنچینەی هەرە ڕەسەن لە خواستنی بەختەوەریدا بڕوا بە خۆ بونە، بـڕوا بونێـك بە تەوژمی هـیچ زریانـێ نەهـەژێ‌و بـە هـیچ کارەسـتاتێ نەشـێوێ، بـە سـوکە دەردێ هەراسان نەبێ.

هەر بە پێی ئەو وزەی لە ناو دڵ دایە، دەرون ئاڵو والایە.

بە دڵنیاییەوە سروش خاوی‌و بێ بەرگەیی و[٢٣٢] هەراسانی، دەبنە کاروان سەرای[٢٣٣] دڵ کێشی و[٢٣٤] بڕەشی و[٢٣٥] پەرۆشی[٢٣٦]، ئینجا هـەر کەسـێ خـۆی لەسـەر ئـارام گـری‌و بـەرگری ڕابێنـێ، بـە کـەم بـەهاوە لـە ناخۆشـیان ڕادەمێنـێ، بـاری گـران بـە سـوك هەڵدەسەنگێنێ.

گـــە نجـــێ گـورگــی بـــاران دیـتـــە بـــێ
دەبــێ بــێ پـــەروا[٢٣٧] لە قــوڕو لیتــە بــێ

---

٢٣١) هێـور.
٢٣٢) خۆ نەگری.
٢٣٣) قۆناخی کاروان.
٢٣٤) دلگیـری.
٢٣٥) خەمگینی.
٢٣٦) دڵ ڕەنجی.
٢٣٧) بێ ترس.

بە هەمان شێوە بەرچاو تەنگیو کورت ڕوانی، تەنیا خۆ پێزانیو هیچ کەس بە هیچ نەزانی، هاوڕەنگی ئەم پێناسەیە دەبێ کە خوای گەورە نەیارانی خۆی پێ ناوزەد دەکا: ﴿... أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ ... هەر خۆیان لە بیرە، ﴿١٥٤﴾ آل عمران﴾.

هەروەکو بڵێی ئەو بێ بیرانە وایان لە مێشکی چەقیوە ئەم جیهانە لە پێناوی چاوی کاڵی ئەوانەوە ڕەخسیوە، هەر ئەم ژیانەیان پێ ژیانە لە بەرژەوەندی ئەوانە، ئەوەندە خۆویستو خۆپەرستن هەر خۆیان خۆش بێ با خەڵکی تر فەرامۆش بێ.

پێویستە منو تۆ ئەم هەڵەیە ڕاست کەینەوەو، جار جار بە لای خەڵکدا لاکەینەوە، هەر لە پێناوی ویستو خواستی خۆمان تێ نەکۆشین، جیا لەوە کەمێ خۆمان لە یاد کەینو خەمان لە دڵ بە با کەینو، هەم خۆمانو خەڵکی تریش بەختەوەرو گوشاد کەین.

یەکێ لە بنەمای هونەری بەختەوەری ئەوەیە: جڵەوی بیرو هزرت لەبەردەست دابێو نەیێڵی بەرهەڵدا بێ، ئەگینا هەر جارە بەلایێ دا سەرپێچی دەکاو یاخی دەبێ، هەرچی دیرۆکی[٢٣٨] ڕەشی رابردوی بەسەر چوتە هەر لەو چاخەی چاوت بە ژیان هەڵێناوە تا ئێستای لە ئاراوە، هەموی بەسەرتدا دەخوێنێتەوە. بێ گومان، ڕەوشی بیرو هزر هەروایە ئەگەر پرشو بڵاو بێ ڕابردوی خرۆشاوت وەیاد دەخاتەوەو، داهاتوی سامناکیشت پەرتو پێوار[٢٣٩] دەکا، ئەوسا هەموگیانت لە پەلو پۆ دەکەوێو دەهەژێ، ناخو دەرونت هەڵدەقرچێ، دەسا بە سای کردو کۆشێکی بەردارو[٢٤٠] نەپساوە هۆشو بیرت جڵەوکێش کە، ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ ... جا خۆت بدە دەس ئەو خوایە، کە هەر زیندووەو نامرێ، ﴿٥٨﴾ الفرقان﴾.

بنچینەیەکی تریش لە توێژینەوەی[٢٤١] بەختیاریدا ئەوەیە: ژیانی ئەم دنیایە بە پێی قەبارەو سەنگی خۆی هەڵی سەنگێنیو بی نرخێنی، تەنیا شیاوی ئەوەیە پشتی

---

٢٣٨) مێژوی.
٢٣٩) تەفرو تونا.
٢٤٠) بەرهەمدار.
٢٤١) بە شوێن گەڕان.

لێ هەڵکەی‌و بە گاڵتەو گەپی سەیرکەی، هەوەسی دنیا ڕەوشی وابێ، هەموبەدکارێی لەودا پەیدا بێ، سەرکێشی دڵ کێشی بکاو خاکە ساری تێدا بێ، چۆن دەبێ شیاوی ئاخ بۆ هەڵکێشان‌و ئەم هەمو هەوڵ‌و ڕەنجە بێ.

خۆشیەکەشی هەر لێڵە، فاق‌و بریقی هەڵخەتێنە، پەیمان‌و بەڵێنی وەکو تراویلکەن، ئاوات‌و خواستەکانی ئێستاکەش هەر بەڕێوەن، ڕێز دارو بەهرەداری ڕەشك پێ براوە[٢٤٢]، بەهرەو خەڵاتی لە ژێر مەترسی‌دایەو، شەیداو ئەوینی بە تیخی بێ بەڵێنی سەربڕاوە.

بـاوو بـا پیـرانی ئێمـە، خـانوبەرە پێـك دەیـێنن
کەچی ئێمە لێی خاوەنین، تاقەل‌و کونـد لێـی دەخـوێنن
لـە تـاوی دنـیا دەگرین‌و، هـیچ کۆمـەڵێکیش نابـێ
کە دنـیا کۆیان کاتەوەو، تا سەر لەگەڵ یـەك دابـێ
چـیـان بـەسـەرهـات زۆردارانـی بـەرەی پـێـشـو
هەم خۆیان‌و گەنجینەشیان، لەبەرچاو نەماو ون بـو
هەر کەسێبێ، دەرامەتـی دەشـت‌و بـیـابـان پڕ بکـا
ڕۆژێ دێ گۆڕی تەنگە بەر لە پڕێ باوەشـی پێ بـکا
یەك بە دەنگت بـانگیان بکەی، کپ‌و کەڕن وەڵام نـابێ
هەروەکو بڵێی نەیـان بیستبێ، مافی دەربڕینیان درابێ

لە فەرمودەی پێغەمبەری خوادا هاتوە ﷺ: کە هەر هونەرێ هەوڵ‌و ڕەنجێکی دەوێ وەکو دەفەرموێ: ((انـما العلم بالتعلم، والحلم بـالتَّحَلُّم... بەڵام زانست بە فێر بونەو، نەرم‌و نیانیش بە هەوڵ بۆ دانە)).

هەم لە هونەری خوڕەوشتە، فەراهەم هێنانی خۆش بەختی‌و ڕوگەشی‌و، بەکارهێنانی هۆکارەکانی‌و، هەوڵ دان بۆ دەست پێشخەری لێ کردنی، هەتاوەکو دەبێتە خوڕەوشتێکی خۆڕسکی. بێ گومان ژیانی دنیا ئەوەندەی لێ ناوەشێتەوە ئێمە ڕوگرژو جاڕس‌و بێزار کا.

---

٢٤٢) ئێرەی پێ دەبردرێ.

یاسای مەرگە لەم جیهانە، بێ هەڵبوێری پیـادە دەکـرێ
بۆیە دنیا بۆ هیچ کەسێ حەساوگە نیەو بـە مـاڵ نـاکرێ
تۆ هەست دەکەی لەم ژینەدا مرۆڤ هـەواڵی پـێ ئـەدرێ
کەچی هەر خـۆی لـە ناکاوێ هـەواڵی مەرگـی لێ ئـەدرێ
شەیداو ئەوینی ئەم ژیانەی، کە لـێڵو لـێخن ڕەخـساوە
گەرکتـە پـاکو ڕۆشن بێ، ژینـی دنـیـای ئـەم زەلکـاوە
ئـەوەی پێچـەوانـەیـی لـەم ڕۆژگـارە مـەبەس بـێ
وەکـو بڵێـی تروسکـەی، ئاگـری لە ئـاو گـەرەك بـێ
ئەوسـا دەشێ مەحالت بۆ بێتەدیو، نەشیاوێکت بـۆ بـشێ
کە لەسـەر لێـواری مـەرگا، داری خواسـتت وەبـەربـێ
ژیـان خـەوتـنـەو مـردن زەنـگـی ئاگـایی
بـەنـدە لـە نێـوان هەردوکـیا، سـوارێکی تـاوداریی
پەلەو دەس پێشخەری کـەن، لـە ئامـانجو مەبەسـتان
لـە پەڕتـوکێ تـۆمـارە، مـەودای ژیـانو تەمـەنتان
چارەوێی لاوێتیان تـاو داو، زۆر بـە پەلـەو تاڵوکـە بـون
تـا بۆ لای خوایێ وەگەڕێن، کە خواستراوی دەسـتی ئەو بون
هەرچەندە هەوڵو گەڕت بێ، ڕۆژگاربێ خـەشو لەکە بـێ
ژیانیـش هەروا ڕەخساوە، ڕۆژگار نەیاری حـەزت بـێ

ڕاستێیك کە سەرپێچی لێ ناکرێ ئەوەیە: تۆ ناتوانی هەرچی هۆکارو شوێنەواری خەفەتباریە لە ناو دڵت دا ڕیشەکێشی کەی، چونکە ژیان بەو شێوە ڕەخساوە ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ فِى كَبَدٍ... ئێمە ڕەگەزی مرۆمان دەگەڵ خەمان وەدی هێنا، ﴿٤﴾ البلد﴾ .

﴿إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ ... ئێمە مرۆن لە تنۆکێکی[٢٤٣] ئاوێتـە[٢٤٤] وەدی هێنا تا تاقی بکەینەوە، ﴿٢﴾ الإنسان﴾.

---

٢٤٣) دڵۆپێك.

﴿ ...لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا .. تا ئێوە تاقیکاتەوە کامتان ئاکاری جوانترە، ﴿٢﴾ الملك ﴾.

بەڵکە ئەوە لە تۆدا داواکراوە، کۆڵی خەمو کەسەران بەسەر شانتەوە سوك کەی، وە لێ[٢٤٥] بتەوێ ڕیشاڵی پەرێشانی لە بنەڕەت دا بن بڕ کەی، دەبێ ئەوە لە بەهەشتی دوا ڕۆژا چاوەڕێ کەی، هەر بەو بۆنەوە خۆشبەختانی ناو بەهەشت دەڵێن ﴿وَقَالُوا۟ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِىٓ أَذْهَبَ عَنَّا ٱلْحَزَنَ ... شوکرانە بۆ ئەو خودایەی کە سەری لەسەر نەهێشتین، ﴿٣٤﴾ فاطر ﴾.

ئەو فەرمودەیە وا دەگەیێنێ، تەنیا لە بەهەشت دا یەکجارەکی خەم نامێنێ، هەروەکو باری ڕقە بەری هەر لەوێدا لە کۆڵ دەبێتەوە ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ ... کینەمان لە سینەیانا، داماڵیوە. ﴿٤٣﴾ الأعراف ﴾.

جا هەر کەسێ لە ڕەوشی چەپەڵکاری ئەم ژیانەی دنیا بەئاگابێ، لە کۆسپو لەمپەرانی چاو دەپۆشێو، لە بێ بەڵێنیو پەیمان شکێنی دنیا خۆی دەبوێرێ، دەزانێ سروشتی ئەم ژیانە هەر ئەوەندەی لەباردایە.

پەیمانو سوێندی دا دا پەیمانی خۆی نەشکێنێ
هەروەکو بڵێی سوێندی خوارد، پەیمانێ جێ نەیێنێ

ئەگەر گوزەرانی ئەم ژیانە ئاوا بێ، کە بۆ کەس بەردەس نابێ، جێی خۆیەتی کەسی زیتو ژیر هێندە کزو مات خۆی نە نوێنێو سەری بۆ کلۆڵی دانەنوێنێ، بەڵکە تا پێی دەکرێو وزەی لەبەردا بێ، پێویستە لە ڕوی ئەشکەنجەو ئازاردا خۆگر بێ، ﴿وَأَعِدُّوا۟ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ ... تا بۆو دەکرێ چەكو جبەخانەی شەڕو ئەسپی سواری پەیدا بکەن، دوژمنی پێ بترسێنن، کە دوژمنانی خوداشن، ﴿٦٠﴾ الأنفال ﴾.

---

٢٤٤) تێکەڵاو.

٢٤٥) بەڵام.

﴿... فَمَا وَهَنُواْ لِمَآ أَصَابَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُواْ وَمَا ٱسۡتَكَانُواْۗ ...﴾ هەرچەند بەلای لە ڕێی خوادا توشی هاتن. نە هیچیانی بێ توانا کرد نە زەبونی ڕوی تێکردن، ﴿آل عمران ١٤٦﴾.

هەڵوێستەیەك...

دڵ پڕ مەبە: ئەگەر تۆ بێ دەستمایەو هەژاری، جگە لە تۆ پەنگیان خواردوە لە ناو قەرزاری، ئەگەر تۆ خاوەنی ئامێری گواستنەوە نی، بێ لە تۆ ئەوەندەی لەسەر پێیەکانیان بڕۆن پێیان قلیشاون[٢٤٦] ئەگەر تۆ لە ئاهی چەند دەردێکی دەناڵی، جیا لە تۆ سالانێکە لەسەر چار پایەی[٢٤٧] ڕەقو تەق کەوتون، ئەگەر تۆیەك جگەر گۆشەت لەدەست داوە، جگە لە تۆ چەند ڕۆڵەیێکی لە یەك کارەساتدا لە دەست داوە.

دڵ پەست مەبە: چونکو تۆ موسڵمانی، سەبارەت بە خواو پەیامبەرانیو فریشتەکانی، سەبارەت بە ڕۆژی دوایيو قەزاو قەدەری خوا باوەڕداری، چەند کەسانی جیا لە تۆ بەرامبەر خوای پەروەردیار بێ باوەڕن، نوێنەرانی خوا بە ڕاست نازانن، دەربارەی کتێبانی خوا جیا کارن، لە ڕۆژی پەسلان[٢٤٨] سەرپێچی دەکەن، لە قەزاو قەدەر لاملی دەکەن.

دڵ پەست مەبە: ئەگەر توشی خراپەو تاوانێك هاتوی، فرمێسکی ژێوانی هەڵ ڕژێنەو پەشیمانی بنوێنە، ئەگەر هەڵەیێکیشت کردوە ڕاستی کەوە، بزانە میهرو سۆزی خوا فراوانەو هەمیشە دەرگای کراوەیە، لێبوردەیی گشت گیرە، گەڕانەوەی بەندەی قەبوڵە.

دڵ توند مەبە: بە سای دڵ توندی خۆت توشی دڵاو دڵی دەکەی، بونیەت بەرەو ڕوخان دەبەی، دڵ ماندو شەکەت دەکەی، خەوی شیرینت تاڵ دەکەی، بە هەناسەی سەردەوە شەوانت بەسەر دەبەی.

---

٢٤٦) قەڵشاون.

٢٤٧) قەرەوێڵە.

٢٤٨) قیامەت.

شاعیر دەڵێ:

چەندین بەڵاو مەینەت هەن گەنج و لاوێی هەراسانە
بەڵام نازانی ئەم دەردە ڕێی ئازادیەو دەرمانە
کاتێ ئازار زۆری هێناو جار لە دوای جار توند دەبو
دوای نائومێدی خۆرهەڵات، ئازارەکانیشی لێ ون بو

بەرگەی شەپۆلی هەستو سۆز

بە سایی دو هۆیان سۆزی مرۆڤ هەڵ دەقوڵێو کڵپە دەسێنێ: کاتی زۆری بۆ هێنانی شادی، دوەم لە کاتی ڕودانی کارەساتێکی بەرچاو ڕەش دا، لە فەرمودەی پێغەمبەریشدا هاتوە: ((واني نهيت عن صوتين احمقين فاجرين: صوت عند نعمة، وصوت عند مصيبة... من دو دەنگی ناخۆشو خراپم لێ قەدەغە کراوە: دەنگێ لە کاتی خۆشیدا هەڵ دەبڕێ، دەنگێ لە کاتی بەڵاو کارەساتدا هەڵدەبڕێ)).

﴿ لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ ... هەتا ئێوە بۆ شتێ لە دەستو دەچێ، خەم نەخۆنو بە دەسکەوتو دڵ خۆش نەبن،﴿٢٣﴾ الحديد ﴾.

هەر بە سای ئەوەیە پێغەمبەری خوا دەفەرموێ: ((انما الصبر عند الصدمة الاولى... ئەو ئارامگرتنە گرنگە لە سەرەتای ڕودانی بەڵادا دەگیرێ)).

جا هەر کەسێ لە کاتی ڕودانی مەرگەساتێ، یا دڵ خۆشێیکی بەرفرەدا بەسەر هەڵچونی هەستو سۆزیدا زاڵ بێ، شیاوی ئەوەیە: مەدالیای خۆگریو داسەپاوی لە مل بکرێ، بە هەمان شێوە بە بەهرەی بەختەوەری شاد دەبێو چێژ لە سەرکەوتن بەسەر هەواو هەوەسدا وەردەگرێ.

خـوای باڵادەســت مرۆڤـی وا هەڵـسەنگاندوە، کـە لـە خۆشــیدا سنور دەبـەزێنیو لافو گـەزاف لــێ دەداو خـۆی هەڵدەکێـشێ، ﴿ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ المعارج ﴾.

ئەگەر دەکەوێتە خۆشیش، ڕژدی دەنوێنێ، مەگین[٢٤٩] ئەوانەی نوێـژ خـوێنن. هـەر توشی گزو بو هاوار دەکا.

ئەوان لە شینو شاییدا مـام نـاوەنجین، لـە خۆشـیدا سوپاسگوزارن، لـە ناخۆشـیدا خۆگرو ئارامن.

هەستو سۆزێکی لەسنوربەدەر، خاوەنەکەی شەکەت دەکا بەڵام چ شەکەتیێ، وەها ئـازاری پـێ دەگەیـەیێنێ، دای ئـەرمێنێو خـەوی لـە چـاوان نامێنـێ، هـەر گـاه ڕقو تورەیی بی گرێ زۆر بە توندی هەڵدەچێو، ڕادەچڵەکێ، هەڕەشـەو گورەشـان دەسـت پێ دەکا، هەرچی ڕازی[٢٥٠] دڵیەتی ئەی پـرژێنێ، وای بەسەر دێ هەروەکو بڵێی پـاوانی پوشێ گڕی گرتبێ، بەم چەشنە سنوری دەبـەزێنێ، ئەگـەریش ڕۆژێ شـادی ببینـێ، هۆشی لای خۆی نامێنێ، هەڵدەپەڕێو سەما دەکا، لـە قـوڵایی خۆشـیدا خـۆی لـە بـیر دەکا، سەنگو ڕێزی لە دەست دەدا، خۆ دروست نیە ڕقـی لـە یـەکێ دابگـرێ، زۆر بـە خراپـە لێـی دەدوێ، لـە چـاکەکان خـۆی دەبـوێرێو، هـەر بـە خراپـەکانی دەوێـرێ، بەهرەکانیشی لـە ژێـر پێـی دادەپۆشـێ، ئەگـەر یەکێکیـشی خـۆش بـوێ، لای وایـە لـە ڕێزی فریشتانەو، لەو پەڕی چڵە پۆپەی تەواویانـە. ئـەوەش بـە فـەرمودە لـە قەڵـەم دراوە: لە ئاستی خۆشەویستەکەتدا سنورێ دابنێ چونکو دەشێ ڕۆژێ لە ڕۆژان ببێتە نـەیارت، بـە هـەمان شـێوە بـا ڕق لێ بونـەوەی نەیارەکەشـت سـنور دار بـێ، لەوانەیـە ڕۆژێ دابـێ ببێتـە هاوڕێیـەکی خۆشەویـستت[٢٥١]. لـە فەرمودەیـەکی پێغەمبـەردا ﷺ هاتوە: ((وأسألك العدل فـي الغضب والرضـا... خوایـە داوای یەکسانیت لێ دەکـەم لـە ڕەزامەندیو ڕق لـێ بونەوەدا.

---

٢٤٩) مەگــەر.

٢٥٠) نهێنــی.

٢٥١) ئاماژەیە بۆ ئەو وتەیە: ((احبب حبیبك هونا ما فعسى ان یكون یوما ما...)).

جا هەر کەسێ ئامادە بێ هەستو سۆزی دەستەمۆ کاو بیرو هۆشی بکا بە دادوەرو هەموشتێکی پێ هەڵسەنگێنێو هەر شتەی پلەو پایەی خۆی پێ بدا، ئەوا چاوی ڕاستەقینە دەبینێو دەرکی پێ دەکاو ڕاستە شەقام دەدۆزێتەوە، ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ... ئێمە پێغەمبەرمان نارد بە چەند بەڵگەی ئاشکراوەو وێڕای ئەوان، کتێبو هۆی هەڵسەنگاندمان نارده خوار، هەتا خەڵك بێ جیاوازی لە ناو یەکا ڕەفتار بکەن، ﴿٢٥﴾ الحديد﴾.

بێگومان ئایینی ئیسلام بە ڕەوشت بەرزیو دابو نەریتی پەسندەوە هاتوە هەروەکو بۆ خۆی بەرنامەیێکی گونجاوو یاسایێکی مام ناوەنجیو ئایینێکی پیرۆزە، ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ... بەو شێوە ئێمە ئێوەمان کردۆتە ئۆمەتێکی هەڵبژاردە، ﴿١٤٣﴾ البقرة﴾.

ئینجا هاوسەنگیو یەکسانی خوازراوێکی سودمەندە لە خوڕەوشتی نمونەیی‌دا، هەروەکو لە بنەمایەکانی یاسادا خوازراوە، بە هەمان شێوە ئایینی ئیسلام لەسەر ڕاستیو دادوەری بنیات نراوە، ڕاستی لە هەواڵ دانو دادوەری لە یاسادا لە گوفتارو لە کردارو ڕەوشتدا ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ... قسەکانی پەروەندەت -لە بێ لایەنگریو ڕاستیدا- تەواو بێ کەمو کوڕین. ﴿١١٥﴾ الأنعام﴾.

بە سای پێغەمبەری خوا ﷺ هاوەڵان بەختەوەر بون

پێغەمبەری خوا ﷺ بانگەوازی خوایی بۆیانی هێنا بە دیاری، ئەم بانگەوازە بۆ دارایی‌و کۆکردنەوەی سامان نەبو، نە گەنجینەی لە دەست بو، نە خێوی باخو باخاتو کۆشكو تەلاری بەرز بو، لەگەڵ ئەوەشدا یارانی ڕویان تێ دەکرد، ئەگەر چی گوزەران سەختو ماندوشەکەت بون، بەڵام پەیمانی مانو نەمانیان لەگەڵ بەست، ژمارەیان گەلێ کەم بو، ڕوتو ڕەجاڵو بێ کەس بون، ترسیان لەوەدا هەبوخەڵکان بیان خەنە ژێر پێیان، کەچی بەوپەڕی ناخو دڵیان پێغەمبەریان خۆش دەویست.

لەگەڵ پێغەمبەری خوادا لە شیوێ گەمارۆ دران، ئەوەی بەزاران بخورێ لێی بێ بەش کران، سەنگو ڕێزیان لەکەدار کرا، خزم خوێشیان بونە دوژمن، بە دەستی بێگانە ئازاریان چەشت، لەگەڵ ئەو هەموومەینەتیەدا دەیان گوزەراند، کەچی لە کانگای دڵیانەوە پێغەمبەری خوایان خۆش دەویست.

هەیان بو بەسەر لمی سوربووەوەی بەر هەتاودا ڕادەکێشران، هەندێکی تر لە چۆڵگەدا کۆت بەند دەکران، هەندێکیشیان بە چەندین جۆرە سزا لە لایەن بێ باوەڕانەوە ئازار دران، بەم دەردەیان دەبردنو گاڵتە جاڕیان پێ دەهات، لەگەڵ ئەوەدا بە پلەی هەرە بەرزی خۆشەویستی خۆشیان دەویست.

خاكو زێدو ماڵو حاڵیان زەوت کرا، لە یاریگەی گەنجو لاوو ڕۆڵەکانیان، لە باوەشی خاوو خێزانیان وەدەر نران، کەچی لە کرۆکی دڵیانەوە خۆشیان دەویست.

بە سای ئەو بانگەوازەی پێغەمبەری خوا ترسو لەرزێکی وایان پێ گەیشت، خەریك بو دڵیان دەرچێو گومانیان دەبرد خوا لە هانایان نایێ، کەچی بەوپەڕی خۆشەویستی خۆشیان دەویست.

گەنجیو لاوێتی خۆیان خستە سەر تیخی شمشێرەکانو، نوکی شمشێرەکان بەسەر سەریانەوە هەروەکو چقڵی داران بون.

هەروەکو بڵێی سێبەری شمشێرانی سەر سەرمان
سێبەری درەختی سەوزن، دەڕازێ دەوروبەرمان

پیاوەکانیان گیانیان خستە سەر دەستو پێشوازیان لە مەرگ دەکرد هەروەکو بڵێی لە گەشتو سەیراندا بن یا لە شەوانی جەژندا بن، سەبارەت بەوەی پڕ بە دڵیان پێغەمبەریان خۆش دەویست.

گەر یەکێ دەکرایە پەیامنێر دەیزانی ئەم هەلەی کۆتا هەلی ژیانێتی، کەچی پەیامەکەی دەگەیاند، یەکێ بە کارێکی پێویست دەنێردرا وای دەزانی ئەم جارەیان بە ساخی ناگەڕێتەوە، بەڵام بە سینەیێکی گوشادەوە بەڕێ دەکەوت، چونکو پێغەمبەری خوایان لە چاوی خۆیان خۆشتر دەویست.

وەڵێ با بزانین، بۆ ئەوەندەیان خۆش دەویست، دڵیان ئەوەندە بەو پەیامە ئاوەدان بو، بەو یاسایەو بەو ڕێسایە هێندە خۆشحاڵو ئارام بو، ئەوەندە بە هاتنی ڕوگەش بون، هەر کە شوێن پێی ئەویان هەلگرت، هەرچی دەردەسەریو چەرمەسەری، ئازارو ئەشکەنجەو ڕەنجبەری هەیە لە یادیان چو؟!

لەمەڕ ئەوە بو هەرچی ڕەوشتی بەرزە، دڵشادیەو ڕوی بە خەندە لە ڕوی پیرۆزی ئەویاندا بەدی دەکرد، هەرچی ئاماری[٢٥٢] جوامێریو ڕاستیە لەو پێغەمبەرەدا ﷺ دەدرەخشان[٢٥٣]، دەربارەی هەر کاری سەختو گرانە وەلام گوێ ڕاپرسیان بو، بە سۆزی خۆشەویستی گڕی دڵی دەکوژاندنەوە، بە وتەی ناسكو شیرینی کڵپەی سینەی دەمراندنەوە، بەو پەیامەی بەردەستی، زاخاوی ڕۆحەکانی دەدانەوە.

نمەی دڵ گوشادی بەسەر دڵ دا دەرژاندن، لە پێناوی گەیاندنی پەیامەکەی دەرکیان بە ئەشکەنجەو مەینەتی نەدەکرد، ئەوەندە تنۆکی[٢٥٤] دڵنیا بونی بەسەردا دەباراندن هەرچی زوخمو ژینو ژاری ڕابردویانە لە بیری دەبردنەوە.

بە ڕێنماییو ڕێنوێنی دڵی ڕۆشن دەکردن، بە پایە بەرزیو شکۆداری بەرچاوی ڕۆناك دەکردن، باری گرانی سەردەمی نەفامی لە سەر شاندا لادەبردنو ئاماری[٢٥٥] بت پەرستی لەسەردا ڕادەماڵین، پەتی هاوبەشی دانانو گومرایی لە مل دا دادەڕنین، کڵپەی گڕی کینەو ڕقەبەریو دوژمن کاری لە ناخیانەوەدا دەمرکاند، بارانی دڵنەوازی[٢٥٦] بەسەر هەستەکاندا هەڵدەڕژاند، ئەوسا گیانو ڕۆحیان هێورە دەبون، هەموئەندامی لەشیان بێ وەی[٢٥٧] دەبون، هەستو نوستیان دەسرەوتنو فێنك دەبون.

لە هاودەمی پێغەمبەردا ﷺ چێژی ژیانیان هەڵدەچەشت، حەسانەوەیان بەدی دەکرد، لە خزمەتی ئەودا شادیو گوشادیان هەست دەکرد، لە گوێڕایەڵی ئەودا سەرفرازیان دەرك دەکرد، لە شوێن پێ هەڵگرتن دا دەوڵەمەندیان پەی پێ دەبرد.

---

٢٥٢) نیشانەی.

٢٥٣) دەتروسکا.

٢٥٤) دڵۆپێ.

٢٥٥) نیشانەی.

٢٥٦) دڵنیایی.

٢٥٧) بێ بەلا.

﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ... ئێمە هەر بۆیە تۆمان نارد کە بەزەیی‌و چاکەیەك بی بۆ هەمو خەڵکی دنیا، (١٠٧) الأنبياء ﴾.

﴿ ...وَإِنَّكَ لَتَهۡدِيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ... بێ گومان تۆ لە ڕاستەڕێ، ڕێبەری، (٥٢) الشورى ﴾.

﴿ ... وَيُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ... لە تاریکی دەریان دەخاو بەرەو ڕوناکیان دەبا، (١٦) المائدة ﴾.

﴿ هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ... هەر ئەویشە لەناو خوێندەواراندا پێغەمبەرێکی لە خۆیان بۆ ناردن، کە نیشانەکانی ئەویان بۆ وەخوێنێ‌و لە کتێب‌و کارزانی ڕایانبێنێ، هەرچەند ئەوان لەپێشودا لەوپەڕی گومڕاییدا بون، (٢) الجمعة ﴾.

﴿ ... وَيَضَعُ عَنۡهُمۡ إِصۡرَهُمۡ وَٱلۡأَغۡلَٰلَ ٱلَّتِي كَانَتۡ عَلَيۡهِمۡۚ ... گرانایی زنجیریان لەسەر لادەبا، کە بەوانیان شەتەك[٢٥٨] دا بون، (١٥٧) الأعراف ﴾.

﴿ ... ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ لِمَا يُحۡيِيكُمۡۖ ... هەرکاتێ خوداو پێغەمبەر لێو داوا دەکەن کارێ بکەن ئێوەی پێ ببوژێنەوە، جێبەجێ‌ی بکەن، (٢٤) الأنفال ﴾.

﴿ ...وَكُنتُمۡ عَلَىٰ شَفَا حُفۡرَةٖ مِّنَ ٱلنَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنۡهَاۗ ... ئێوە لەسەر لێواری ئاگر بون، هەر خوا بو ڕزگاری کردن، (١٠٣) آل عمران ﴾.

بە ڕاستی هاوەڵان لەگەڵ پێشەنگ‌و سەرمەشقی[٢٥٩] خۆیاندا بەختەوەرو بەهرەوەر[٢٦٠] بون، شایستەیەو جێی خۆیەتی بە هاوەڵایەتی ئەو پێغەمبەرە بەختیارو شادمان بن.

---

٢٥٨) ئەوانی پێ بەسترابونەوە.

٢٥٩) پێشەوا.

٢٦٠) بەهرەمەند.

پـەروەردگارا: میهـرو سـۆزو هێمنـیو هـەداری بەسـەر ئارادکـاری بـیرو هزرانـدا[٢٦١] دابرژێنە، کە لە کۆتو زنجیری لارێییدا ئازادی کردن، گیانو ڕۆحی لە ئاستەنگی[٢٦٢] پەشـێویدا[٢٦٣] ڕزگـار کـردن، پـەروەردگارا: لـە هـاوەڵو یـارانی شـکۆداری ڕەزامەنـدی بنوێنە، لە پای ئەو هەوڵو کۆششەی پێش کەشیان کرد.

بێــزاری لە ژیــان مەنوێنـــە

هەرکەسێ هەنگاوی نوێ نەنێتو بە یـەك شـێوە بگوزەرێنـێ، شیاوی تـوش بـونی دەردی بێزاریە، چونکێ هەر خۆی هۆکاری ئەم دەردەیە، مـرۆڤ بـەو سروشـتەی خـوا تێیدا ڕەخساندوە لەسەر یەك شێوە گوزەراندن جاڕس و[٢٦٤] هەراسانە، هـەر بـە سـای ئەوەیە خوای پاكو بێ گەرد هەمە ڕەنگیو هەمە جۆری لە کاتو شـوێنەکانداو، لـە خواردنو خواردنەوەو، دروستکراوەکاندا فەراهەم هێناوە[٢٦٥]، بڕوانە جیـاوازی نێـوانی شەو ڕۆژ، گرانو ئاسان، ڕەشو سپی، گـەرمو سـارد، سـێبەرو هـەتاو، ترشـیو شـیرنی، خوای کردگار لە پەڕتوکی خۆیدا باسی لەم هەمە ڕەنگیو جۆراو جۆریە کردوە:

﴿ ... يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ ... لە دەرونی[٢٦٦] تراوێکی[٢٦٧] هەمـەڕەنگ دێتە دەرێ، (٦٩) النحل﴾.

﴿ ... مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ... بـە ڕواڵـەت وەك یـەكو لـە تـامو ڕەنگـا جیـاوازن. (١٤١) الأنعام﴾.

---

٢٦١) واتە: بەسەر پێغەمبەری خوادا برژێنە.
٢٦٢) تەنگانەی.
٢٦٣) پەرێشانی.
٢٦٤) بێزار.
٢٦٥) دروست کردوە.
٢٦٦) لە سگی.
٢٦٧) هەنگوینێکی.

﴿... وَمِنَ ٱلۡجِبَالِ جُدَدُۢ بِيضٞ وَحُمۡرٞ مُّخۡتَلِفٌ أَلۡوَٰنُهَا ... لـە كێوەكـانيش ڕێگـەو بانی سپیو سوری جۆراو جۆری بە ڕەنگ جیای وەدی هێنان؟ (٢٧)﴾ فاطر.

﴿وَتِلۡكَ ٱلۡأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيۡنَ ٱلنَّاسِ ... ئێمـە ئـاوا لـە نـاو خـەڵكا زەمانـە دەسـتاو دەس دەكەین، (١٤٠) آل عمران﴾.

"بەنی ئیسرائیل" یـەكان لـە بەچێژترین خـۆراك بێزاریـان دەربـڕی هـەر لەمـەڕ ئەوە بو لەسـەر خـواردنی بـەردەوام بـون ﴿... لَن نَّصۡبِرَ عَلَىٰ طَعَامٖ ... (گوتیـان) موسا ئێمە بەیەك جۆرە خۆراك هەدا نادەین[٢٦٨]، (٦١) البقرة﴾.

"خەلیفە مەئمون" ئەم جیاكاریەی بەجێ دەهێنا، جارە لـە دانیـشتنەوە جارە لـە پێوە، جارە لە ڕێوە، قورئانی دەخوێندو پاشان دەی وت لـە یـەك شـێوەدا دڵ بێـزارە، ﴿ ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ ... ئەوانەی -چ لە پێوەو چ لە جێوە، بە دانیشتن، چ لەسەر تەنیشت دەخەون- هەر یادی خودا دەكەن، (١٩١) آل عمران﴾.

هەر كەسێكیش سەرنجی بوارەكانی پەرستش[٢٦٩] بدات هەمە چەشنیو نوێكاری لـێ بەدی كات، هەندێ لە جۆرەكانی بەندایەتی كردەی دڵن، یـا گوفتـارن، یـا كـردارن، یـا بەخشینی پوڵو پارەن.

زەكاتدانو ڕۆژو گرتن، حەج كردنو گیان بۆ خودا بەخت كـردن، هـەر لـە نوێـژدا هەمە جۆری وەدی دەكـرێ، ڕاوەسـتانو چـەمانەوە، ڕودا خـستنو دانیـشتن، جـا هـەر كەسێ ئاسودەییو چاپوكی[٢٧٠]و، كۆڵنـەدانی گـەرەك بـێ، لـە كـردەی ڕۆژانـەیدا لـەوە دەست هێنانی زانست دا ئاتاجی هەمە ڕەنگی دەبـێ، بـۆ نمونـە لـە بـواری خوێنـدنـدا جۆرەها هونـەر هەڵبـژێرێ، وەكـو شـارەزایی لـە قورئـانو توێژینـەوەی ژیـان نامـەی پێغەمبەرو فەرمودەی، كاراشنایی لە دەقە ئایینیەكان، مێـژو ناسـیو وێـژە[٢٧١] ناسـیو

---

٢٦٨) ئارام ناگرین.

٢٦٩) پەرستن.

٢٧٠) چوستی.

٢٧١) پەروەردە.

وشیاری گشتی، تا بەم شێوەیە کاتی ڕۆژانەی دابەش بکا لە نێوانی نواندنی بەندایەتیو بەحەلاڵی بەسەربردن، سەرەدان و[٢٧٢] لە مێوان پێشوازی کردن، گەشتو سەیرانو وەرزش کردن، ئەوسا خێوی[٢٧٣] دڵێکی زیندوو ڕۆشنایی بەخشە، سەبارەت بەوەی هەمە چەشنی خۆش دەویو هەنگاوی نوێی گەرەکە.

نیگــەران مەبــە

با ئەو فەرمودەی پەروەرێنت هەوێنی دڵ نەواییت بێ: ﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ... ئەدی ئێمە تۆمان سینە گوشاد نەکرد؟ ۝١ الشرح﴾.

ئەم دڵ دانەوەیە هەمو ئەوانە دەگرێتەوە هەلگری پەیامی ڕاستینو چاویان ڕۆشنایی دەبینێو ڕێگای خوایان گرتۆتە بەر.

﴿أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ... ئاخۆ کەسێ خودا دڵی بۆ ئیسلام گوشاد کردوەو دیارە بەر تیشکی بەزەیی پەروەرندەی خۆی کەوتوە، کەی دەبێ وەك ئەوانە بێ کە دڵڕەقن؟ هاوارە بۆ ئەو کەسانە دڵڕەقن لە یادی خودا، ۝٢٢ الزمر﴾.

کەوایە ڕاستەقینەیێ هەیە دڵان بەراوەڵە[٢٧٤] دەکا، نا دروستێکیش هەیە دڵان ڕەقو توند دەکا.

﴿فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ... هەر کەسێ خودا حەز بکا، بۆ خۆی ڕێگەی نیشان دەداو بۆ بڕوا بە ئیسلامەتی دڵی گوشادی دەداتێ، ۝١٢٥ الأنعام﴾.

دیارە ئەم ئایینە ئامانجێکە تەنیا شیاوی کەسانێکە بە دوای ڕاستیدا وێڵن. هەر کەسێ لە چاوەدێریو کۆمەکیو هاریکاری خوا دڵ نیایە لە تەنگانەدا ئەم وتەیەی لە

---

٢٧٢) سەردان.

٢٧٣) خاوەن.

٢٧٤) فراوان.

دەم دایە: ﴿ ...لَا تَحْزَنْ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَا ... خەمت نەبێ ئێمە خودامان دەگەڵە، (٤٠) التوبة ﴾.

﴿ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَٰنًا وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ... ئەو کەسانەی پێیان وتن: گەلە کۆمەکیو لێ کراوەو بە پەناوە دێنە سەرتان، ئەشێ ترسو لێیان هەبێ، باوەڕیان بەهێزتر بووەو گوتیان: ئێمە هەر خودامان بێ بەسمانەو چاترین پشتو پەنامان هەرئەوە، (١٧٣) آل عمران ﴾.

کە خوا یاوەرت بێو وە خۆگرو پارێزەرت بێ هەر ئەوەندەت بەسە.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ حَسْبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ... ئەی پێغەمبەر! بۆ تۆو بۆ باوەڕدارانێ شوێنت کەوتون، خودا بەسە، (٦٤) الأنفال ﴾.

هەر کەسێکیش بەرەو ئەو ڕێگایە ڕاستە ڕێ بێ، دەگا بە مەنزلێ خۆیو مەحاڵە کە لاڕێ بێ.

﴿ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ ... سا تۆ خۆت بدە دەس کەسێ، کە هەر زیندوەو نامرێ، (٥٨) الفرقان ﴾.

غەیری خودا بێ زەبرەو[275]، دەستەوسانە[276]، دەبێ بمرێو بەرەو نەمان ڕێگا بگرێ.

﴿ وَٱصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ (١٢٧) إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوا۟ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ... خۆڕاگر بە! دیارە خۆڕاگرتنیش هەر بە خوایەو خەمیان مەخۆو لەو فێڵو تەڵەکانەش دەی کەن، دڵتەنگ مەبە. بێ سۆ خودا وێڕای خۆپارێزانو چاکەکارانە. (١٢٨) النحل ﴾.

---

٢٧٥) بێ دەسەڵات.

٢٧٦) پێویستە.

خوای گەورە کۆمەکیو بەرگری خۆی تایبەت کردوە بە دۆستانی کە بە پێی لە خوا ترسانو کردو کۆشیان کۆمەکیان دەکاو دەیان پارێزیو بەرگریان لێ دەکا.

﴿وَلَا تَهِنُوا۟ وَلَا تَحْزَنُوا۟ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ... با سستی ڕوتان تێ نەکاو خەمیش مەخۆن. هەر ئێوەن کە سەر دەکەون، ئەگەر بڕواو بە خوا هەیە، (١٣٩) آل عمران﴾.

هەر شکۆداریو پایە بەرزیێك لە نواندنی بەندایەتی دا وەدی دێ.

﴿لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ... ئەوانیش - مەگەر هەر بە دەم - دەنا هەرگیز ناتوانن بۆتان بە زەرر بن. ئەگەر دەگژیشو ڕاچن، زۆر زو پشتو تێدەکەنو ڕا دەکەنو کەسیش دە هانایان نایێ، (١١١) آل عمران﴾.

﴿... لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِىٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ... خودا خۆی بڕیاری داوە: بێگومانە منو پێغەمبەرەکانم سەردەکەوین. خوا توانای بە دەسەڵاتە، (٢١) المجادلة﴾.

ئەوە پەیمانێکە سەرپێچی لێ ناکرێو بەڵێنێکە دوا ناخرێ.

﴿... وَأُفَوِّضُ أَمْرِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ (٤٤) فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا۟ ... کاری خۆم بە خوا دەسپێرم، خودا چاوی لە عەبدەکانی خۆی هەیە. خوا ئەوەی لە ئاکامی خراپی ئەو فێڵەی دەیانکرد، ڕزگار کرد، (٤٥) غافر﴾.

﴿...وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ... باوەڕداران کاروباریان دەبێ هەر بە خوا بسپێرن، (١٢٢) آل عمران﴾.

خەمگین مەبە وا بزانە تەمەنت تەنیا یەك ڕۆژی تێدا ماوە، دەی کەوایە بۆ خەمان لە خۆ بار دەکەیو ڕوی خۆت گرژو مۆن دەکەی هاوارو ڕۆڕۆ دەکەی؟!

لە فەرمودەدا هاتوە: ((اذا اصبحت فلا تنتظر المساء، واذا امسيت فلا تنتظر الصباح... ئەگەر بەیانیت کردەوە چاوەڕێی ئێوارە لێ داهاتن مەبە، ئەگەر ئێوارەت کردەوە چاوەڕێی بەیانی لێدا هاتن مەبە)).

مەبەست لەو فەرمودەیە ئەوەیە: کردوکۆشت تەنیا بۆ ڕۆژی تێدا ژیانت بێ، خۆت بە ڕابردو سەرقاڵ مەکەو، لەمەڕ داهاتو حاڵت بێ حاڵ مەکە، هۆنەر[٢٧٧]یش دەڵێ:

بە دوای چواندا وێڵ مەبەو هیواو ئومێدیش پەنهانە
هەر ئەو ساتەی لەبەر دەستتە جێی ئومێدو هیوای ژیانە

جۆرێ لە جۆرەکانی گێلیو نەفامی ئەوەیە: بە ئاهو کەسەری ڕابردو خۆت بسوتێنیو هەرچی پەژارەو مەینەتی بەسەرچوە لە خۆیدا وەرئاڵێنی.

پەندێکی کوردیش دا دراوە دەڵێ: پێش گەیشتن بە ڕوباری قاچت هەڵمەکە.

ئەوەی لەو وتەیە وەردەگیرێ ئەوەیە: پەلە لە ڕودانی ڕوداوان نەکەی، دەردو خەمانی لە خۆ بار نەکەی هەتاوەکو پێی دەگەیو تامو بۆی لێ چێژ دەکەی.

یەکێ لە پێشینان دەڵێ: ئەی بەرەی مرۆڤ تۆ تەنیا سێ ڕۆژت هەیە، دوێنێی ڕابردو: سبەی نەهاتو، ئەم ڕۆژەی لە ڕو، دەی وریا بە ئیمڕۆ خوای خۆت نەڕەنجێنی. ئەو کەسەی خەمی ڕابردو ئێستاو داهاتو لە خۆی بارکا چۆن بۆی دەلوێ ژیان بەسەربا؟!

چۆن ئاسودەیی پەی بەدڵی یەکێ دەبا هەر داخوکەسەرێ ڕویدا یادەبێ لەناو دڵیدا تاو توێیکا؟! ئەوسا لەناو بیروهزریدا بیهێنیو بیباو بە بێهودە گیانی پێ ئازار بدا!

دەرسێك کە لەو فەرمودەیەوە وەردەگیرێ ((اذا اصبحت فلا تنتظر المساء واذا امسيت فلا تنتظر الصباح... ئەگەر بەیانیت کردەوە چاوەڕێی ئێوارە لێدا هاتن مەبە، ئەگەریش ئێوارەت کردەوە چاوەڕێی بەیانی لێدا هاتن مەبە)).

ئەو دەرسەی لەو فەرمودەیە وەردەگیرێ ئەوەیە: ئومێدت بێ مەودا نەبێ، ڕۆژی کۆچی یەکجارەکیت لەبەرچاو بێ، کردەی بەردار بنوێنە، با خەمو خەفەت وات لێ نەکەن جگە لەم ڕۆ بە ڕۆژی هەڵاتنی خواستەکانت بقرسێنی، هەر لەم ڕۆژە هەوڵو ڕەنجت بخەرەگەڕ، کاروپیشەت ڕێكو ڕێزکە، هەر بەو ڕۆژە بایەخ بدە، ڕەوشتی نایاب بنوێنە، بە باری تەندروستیت گرنگی بدە، هەڵسوکەوتت لەئاستی خەڵکدا ڕاستکەوە.

---

٢٧٧) شاعیر.

هەڵوەســــتەیەك

دڵ گیـر مەبە: چونکێ بڕیاری خوا دراوە، قەدەری پیادە کراوە، مەرەکەبی خامـە وشـکەوە بـوەو، لاپـەڕە هەڵپێـچراوەو، هـەموکردارو فـەرمانێ بـەجێ بـوە، کەواتـە دڵگیری تۆ هیچ لە بابەتەکە ناگۆڕێ، تازە کار لـە کـار تـرازاوەو دەهـۆڵ دڕاو تەقـەی بڕاوە.

خـەمبار مەبـە: خـەمباری تـۆ بەرگـەی شاڵاوی ڕۆژگـار نـاگرێو، بـەری ڕۆژێ بـە بێژینگێ ناگیرێ، بۆت نارەخسێ چرکە ژمێری خولـەك چەپە خولەکـەی[٢٧٨]، بـەرەو دواوە گوزەرکەی، ئاوی ڕوبار بەرەو ژورو سەرەو هەڵکەی[٢٧٩].

زویـر مەبـە: زویـری وەکـو ڕەشـەبای سـەرکەشو هەڵەشـەیی وایـە کـەشو هـەوا بشڵەژێنێ، ئاوی بێ گەرد بشێلوێنێ، ڕەنگی ئاسمان بگـرژێنـێ، لـقو پۆپـەی گـوڵان لـە گوڵشەندا تێك بشکێنێ.

خەمگین مەبـە: خـەمینی وەکـو ڕوبـارێکی بـە هاشو هـوش وایـە کـە لـە دەریـاوە هەڵدەڕژێو بۆ ناو دەریا دادەڕژێ، وەکو کەسێکە ڕیسی لـە خـوری بهۆنـێ و[٢٨٠] پاشـان هەڵی وەشێنێ، یا وەکو ئەوە وایە ئاسنگەر کوندەی کـون بـو دەف دا، یـا وەکـو کەسـێ وایە بە پەنجەی دەستی لەسەر ڕوی ئاو بنوسێ.

تەمبار مەبە[٢٨١]: چونکێ هەر ئـەو سـاتەی دڵ شـادو بەختـەوەری لـە تەمـەنی تـۆ دەژمێردرێ، نەکەی ڕۆژگارەکانت بکەیتە قوربانی خەمۆکیو، شەوگارەکانت بە ئاخو داخان بەسەربەی، کاتە پڕ بەهاکانت بەسەر خەماندا دابەش کەی، لە بە فـیڕۆ دانـی تەمەنت زیادەڕۆیی نەنوێنی، چونکو کەسی زیادەڕۆ نەیارێتی خوا وەدەس دێنێ.

---

٢٧٨) بەرەو چەپ پێچەوانەی کەی.

٢٧٩) بەرەو ژورو هەڵگێڕیەوە.

٢٨٠) بچنێ.

٢٨١) خەمبار مەبە.

پەروەردگارت لێبوردەیەو لێبوردەیی بەروەدەیە

ئایە ئەوەی گرنگی خۆری هیوات لێ هەڵدێنێو ئاسۆی ئومێدت دەدرەوشێنێ، بەختیاری دێنێو خەم دەتارێنێ: ئەو وتەیەی پەروەرگار نیە، کە مزگێنی دێنێ؟: ﴿ قُلْ يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ... بێژە: ئەی عەبدەکانی من! ئەی ئەوانەی کە بە لادان لە ئەندازە، ناحەقیو لە خۆ کردوە! نابێ ئێوە لە بەزەیی خوا ناهومێد بن، چونکە لە هەموگوناهێك چاو دەپۆشێ، ئەو لێبوردەو دلۆڤانە، ﴿٥٣﴾ الزمر ﴾.

خوای گەورە بە وشەی "ئەی بەندەکانم" دڵنەواییان دەکاو هیوای دواڕۆژیان گەش دەکا، بەو مزگێنییە کەسانێکی تایبەت کردوە دەرحەق بەخۆیان ستەمکارن، سەبارەت بەوەی هەڵەی زۆریان ئەنجام داوەو فرەتاوانیان لێ ڕوداوە، چ جای ئەوانەی لە هەڵەو تاوان بەدورن! بەهەمان شێوە بەندەکانی لە بێئومێدیو بەدبینی[٢٨٢] یاساخ دەکاو پێیان دەڵێ:

گەر تاوان کار ژێوانی دەربڕێ ئەوا خوای گەورە لە هەموتاوانێ ورد بێ یا درشت، دیار بێ یا نادیار دەبورێ.

پاشان خوای بالادەست بە ڕاناوی دڵنیاکار[٢٨٣] "إِنَّهُۥ هُوَ ... و ئامرازی ناساندن (الـ)[٢٨٤] خۆی دەناسێنێ "إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ... کە ئەوپەڕی بێ هەڵەییو تەواوی خوا دەگەیێنێ.

ئایە بەختەوەرو شادمان نیت بەو مزگێنیو بەڵێنانەی پەروەرێنت: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا۟ ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ

---

٢٨٢) ڕەشبینی.

٢٨٣) (الضمیر المؤکد....

٢٨٤) (اداة التعریف....

ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمۡ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ... ئەو كەسانەی هەرگا كاری خراپ دەكەن، یان ناحەقی لە خۆ دەكەن، خودا لە بیر نابەنەوەو لەبەری دەپاڕێنەوە: لە خەتاكانیان ببورێ، بێژگە خوداش كێ لە گوناهان دەبورێ؟ جا ئەوانە لەسەر كارێ كە زانیویانە هەڵەیە، پێ داگر نین. ﴿١٣٥﴾ آل عمران ﴾.

﴿ وَمَن يَعۡمَلۡ سُوٓءًا أَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهُۥ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ... هەر كەسێكیش كارێكی نالەبار بكا، یان غەدرێكی لەخۆی بكا، پاشان لە خودا بخوازێ كە بیبەخشێ، دەبینێ كە خوا لێی دەبورێو دلۆڤانە، ﴿١١٠﴾ النساء ﴾.

﴿ إِن تَجۡتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنۡهَوۡنَ عَنۡهُ نُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَنُدۡخِلۡكُم مُّدۡخَلٗا كَرِيمٗا ... ئەگەر ئێوە ئەو تاوانە زەلامانەی پێمان ڕاگەیاندون نەیكەنو خۆتان دورە پەرێز بگرن، هەڵەو پەڵەی دیكەتان لەسەر لادەبەینو دەتانبەینە شوێنێكی بە قەدرو عیزەت، ﴿٣١﴾ النساء ﴾.

﴿ ...وَلَوۡ أَنَّهُمۡ إِذ ظَّلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ جَآءُوكَ فَٱسۡتَغۡفَرُواْ ٱللَّهَ وَٱسۡتَغۡفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُواْ ٱللَّهَ تَوَّابٗا رَّحِيمٗا ... جا ئەمانەش لە پاش ئەوەی كە ئەو غەدرەیان لە خۆ كرد، گەر بهاتانەوە لای تۆو داوای خودا لێ خۆشبونیان بكردایە، تۆ یەكیش، كە پێغەمبەری، داوای لە گوناه بوردنت بۆ ئەوانە بكردبا، بێ گومان ئەوسا دەیاندی، كە خوا ژیوانیەكەیان قەبوڵ دەكاو دلۆڤانە، ﴿٦٤﴾ النساء ﴾.

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٞ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا ثُمَّ ٱهۡتَدَىٰ ... هەر كەسێكیش تۆبەكاری باوەڕدارو، ئاكار چاكو، شارەزای ڕاستە ڕێگە بێ، من دەیبەخشم، ﴿٨٢﴾ طه ﴾.

كاتێ موسا پێغەمبەر ال بێ باوەڕێ دەكوژێ دەڵێ: ((فاغفِرْ لي فغفَرَ لهُ... خوایە لێم خۆش بە ئەویش لێی خۆش دەبێ.

خوای پەروەردگار دەربارەی داود پێغەمبـەر دەفـەرموێ لـە کاتێکدا دەگەڕێتـەوەو پەشیمان دەیگرێو ﴿ فَغَفَرْنَا لَهُۥ ذَٰلِكَ ۖ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ ... ئێمـــە لـەو هەڵەیەی بەخشیمان، لە نزیکانی خۆمانەو گەڕانەوەی چاکی هەیە، ﴿٢٥﴾ ص ﴾.

پـاکیو بـێ گـەردی بـۆ ئـەو خوایـە میهروسـۆزی چـەند فراوانـەو چـەندە دەروی خێـری ئاوەدانــە!! بــە ئەنــدازەیێ میهــرو لێبــوردەیی گــشت گــیرە هاوبــەش پەیـدا کـەرانیش دەگرێتـەوە ئەگـەر پەشـیمانی دەربـبڕنو بـۆ لای خـوا وەگـەڕێنـەوە، پێمـان دەڵێ: ﴿لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَـٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ إِلَـٰهٍ إِلَّآ إِلَـٰهٌ وَٰحِدٌ ۚ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا۟ عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ... ئەوانــەی کــە گوتیــان: خــودا سێهەمینە لە سێ کەسان، بێ سۆ لـە دیـن لایـان داوە. جگـە لـە خـودای تاقانـە، هـیچ کەس بۆ پـەرستن ناشێ. ئەگەر بێتو دەس هەڵنەگرن لەو قسانە - ئەوانیانـە کـەوا لـە دیـن لایـان داوە - گرفتـاری ئـازارێکی بـەژان دەبـن. بـۆ چ ئەوانـە پەشـیمانی نابەنـە بەرقاپی خوداو داوای بەخـشینی لـێ ناکـەن؟ کـە خـوا لـە گونـاه دەبـورێو دلۆڤانـە، ﴿٧٤﴾ المائدة ﴾.

پێغەمبەری پێشــەوا ﷺ لە فەرمودەیەکی ڕاستو ڕەواندا دەفەرموێ:

((یقول الله تبارك، تعالی: یا ابن ادم، انك مـا دعوتنيء رجوتني الا غفرت لك علی ما کان منك ولا ابالي، یا ابن ادم، لو بلغت ذنوبك عنان السماء، ثم استغفرتني غفرت لــكء لا ابالي، یا ابن ادم، لو اتیتني بقراب الارض خطایا ثم لقیتني لا تشرك بي شیئا، لاتیتــك بقرابها مغفرة... خـوای بـەرزو بـێ هاوتـا دەفـەرموێ: ئـەی گـرۆی ئـادەم، تـاوەکو لـێم بپاڕێیەوەو چاوی ئومێدت لە من بێ، بێ سۆ لە هەموتاوانێکی دەبورم کە تۆ پێیەوە تاوانباریو گوێ پـێ نـادەم، ئـەی بـەرەی ئـادەم ئەگـەر تاوانـت بـەری ئاسمـان بگـرێو داوای چاوپۆشی لە من بکەی تاوانی تۆ دەپۆشمو گوێ پێ نادەم، ئەی دەستەی ئادەم، ئەگـەر بـە پڕاوپـڕی زەوی بـە تاوەنـەوە بـەرەو مـن بێـی بـەڵام کاتـێ پـێم دەگـەی هاوبەشیت بڕیار نەدابێ ئەوا بە پڕاو پڕی زەوی بە لێخۆشبونەوە بەرەو تۆ دێم)).

لە فەرمودەیەکی تردا دەفەرموێ: ((ان الله یبسط باللیل لیتوب مسیئ النهار، ویبسط یده بالنهار لیتوب مسیئ اللیل، حتی تطلع الشمس من مغربها... خوای گەورە لە شەودا دەرگای لێبوردەیی خۆی کردۆتەوە تاوەکو تاوانبارانی ڕۆژ بگەڕێنەوە، لە ڕۆژدا دەرگای میهروسۆزی والا کردوە تاوەکو تاوانبارانی شەو ژێوانی خۆیان دەربڕن هەتا خۆر لە خۆرئاواوە هەڵدێ)).

لە فەرمودەیەکی قودسیدا هاتوە: ((یا عبادي انكم تذنبون باللیل والنهار وانا اغفر الذنوب جمیعا، فاستغفروني اغفر لكم... خوای گەورە دەفەرموێ: ئەی بەندەکانی من ئێوە لە شەو ڕۆژدا گوناه دەکەن منیش خوایەکی لێ بوردەمو لە هەموتاوانێ دەبورم، سا داوای لێ خۆشبونم لێ بکەن هەتا لێتان خۆشبم)).

هەروەها پێغەمبەری خوا لە وتەیەکی تریدا دەفەرموێ: ((والذي نفسي بیده لو لم تذنبوا لذهب الله بكم ولجاء بقوم اخرین یذنبون فیستغفرون الله فیغفروا لهم... سوێند بەوەی گیانی منی لەدەستە ئەگەر بێ‌و ئێوە تاوان نەکەن خوای گەورە ئێوە لائەباو گەلێکی تر دەێنێ‌و تاوانیان لە دەست ڕوبداو داوای لێخۆشبون بکەن‌و خوداش لێیان ببورێ.

لە فەرمودەیەکی تردا: ((والذي نفسي بیده لو لم تذنبوا لَخِفْتُ علیكم ما هو اشد من الذنب، وهو العجب... سوێند بەوەی گیانی منی لە دەستە، ئەگەر بێ‌و ئێوە توشی تاوان نەبێن، شتێکی مەترسیدارترتان لێ چاوەڕێ دەکەم، ئەویشیان ڕا لەخۆیی یە.

لە فەرمودەیەکی تردا: ((كلكم خطاء وخیر الخطائین التوابون... هەموتان شیاوی هەڵە کردنن چاترینی هەڵەکارانیش تۆبە کارانن)).

لەو فەرمودەیەشدا دەفەرموێ کە هەڵەوە خۆ هەڵناگرێ: ((لله افرح بتوبة عبده من احدكم كان علی راحلته، علیها طعامه وشرابه، فضلت منه في الصحراء، فبحث عنها حتی ایس، فنام ثم استیقظ فاذا هي عند رأسه، فقال: اللهم انت عبدي، وانا ربك اخطأ من شدة الفرح... بە دڵنیاییەوە خوای گەورە لە ژێوانی[٢٨٥] بەندەی خۆی خۆشتر دێ لە

٢٨٥) پەشیمانی.

یەکێ لە ئێوە لە بیابانێ ولاخەکەی گوم کاو خواردنو خۆراکی لەسەر پشتی ئەو ولاخە بێ، هەتا ئومێدی دەبڕێ بە دوای دابگەڕێ، بە ناچاری خەو بەسەر چاویدا بێو پاشان بە خەبەر بێو لە ناکاوێ ببینێ ولاخەکەی لەسەر سەریەوە وەستاوە، لە خۆشیان هەڵە بکاو بڵێ: خوایە گیان تۆ بەندەی منیو منیش پەروەردگاری تۆم)).

ئەو فەرمودەیەش گومانی تێدانیە کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ بیستراوە: ((ان عبدا اذنب ذنبا فقال: اللهم اغفر لي ذنبي فانه لا يغفر الذنوب الا انت، ثم اذنب ذنبا، فقال: اللهم اغفر لي ذنبي فانه لا يغفر الذنوب الا انت، ثم اذنب ذنبا فقال اللهم اغفر لي ذنبي فانه لا يغفر الذنوب الا انت، فقال الله عزوجل علم عبدي ان له ربا ياخذ بالذنب، ويعفو عن الذنب، فليفعل عبدي ما شاء... یەکێ لە بەندەکانی خوا، تاوانێکی کردو گوتی: ئەی پەروەردگارا لە تاوانم ببورەو هەر تۆ لە تاوان دەبوری، جارێکی تر توشی تاوان هاتەوەو، گوتی: پەروەردگارا لەو هەڵەیەم ببورە بە ڕاستی هەر تۆ خوایەکی بە لێ بوردەی، بۆ جاری سێیەم توشی گوناهێکی تر هاتو پەشیمانی دەربڕیو گوتی: پەروەردگارا ئەو جارەشیان بم بەخشە بە ڕاستی بەخشندەیی هەر شیاوی تۆیە، خوای بەخشندە فەرموی: بەندەی من هەست دەکا پەروەردگارێکی هەیە بەهۆی تاوان خەڵکی دەگرێو لە تاوانیش دەبورێ، کەوایە هەرچی بیکاو پەشیمانی بنوێنێ منیش لێی دەبورم. مەبەس لەو فەرمودەیە ئەوەیە بەندە هەرچەندی تاوانبار بێ بەڵام ژێوانی دەرببڕێو بۆ لای خوا بگەڕێتەوە خوای گەورە دەفەرموێ منیش هەر لێی قەبوڵ دەکەم)).

خـەمبار مەبـە، هـەمو شـتێ قەزاوقەدری خوایـە

هەر کەسێ موسڵمان بێو شوێن پێ هەڵگیر پێغەمبەری خوا بێ ﷺ بیروباوەڕی وایە هەر چییێ ببێ بە قەزاوقەدری خوایە، هیچ شتێ نایێتە ئاراوە مەگەر بە ئاگاداریو فەرمانی ئەوەو، ئەو لێی ئەندازە گیرە.

﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ... هەر بەڵایێك ڕودەدا لەم سەر زەمینەو هەر بەڵایەك کە

بەسەر خودی خۆتان دێ - بەر لەوەی وەدی بهێنن - لە دەفتەرێکدا نوسراوەو ئەمە لای خودا ئاسانە، ﴿٢٢﴾ الحديد ﴾.

﴿ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ... ئێمە هەموبونەوەرمان بەئەندازە ئافراندوە، ﴿٤٩﴾ القمر ﴾.

﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ... دیارە ئێمە جاروبارە بە هێندێك ترس‌و برسی بون‌و لە ناوچون‌و کەم بونەوەی ماڵی دنیاو بەروبوتان، بە ئەزمونتان دەگەیێنین. مژدە بدە بەو کەسانەی خۆڕاگرن، ﴿١٥٥﴾ البقرة ﴾ .

فەرمودەی پێغەمبەریش لەوبارەوە هاتون: ((عجبا لأمر المؤمن!! ان امره كله له خير، ان اصابته سراء شكر فكان خيرا له، وان اصابته ضراء صبر فكان خيرا له، وليس ذلك الاّ للمؤمن... کردارو فەرمانی موسڵمان سەرسوڕمێنە!! هەموبارێکی ژیانی فەرو چاکەیە، ئەگەر خۆش گوزەرانی بەسەردا هات سوپاس گوزارە، لەمەڕ ئەوە بەهرەدارە، ئەگەریش ناخۆشیێ ببینێ ئارامی لەسەر دەگرێ، بەسای ئەمە خەڵاتی خواوە دەست دێنێ، ئەمەشیان تەنیا بۆ باوەڕدار ڕەخساوە)).

دەفەرموێ: ((اذا سئلت فاسال الله، واذا استعنت فاستعن بالله، واعلم ان الامة لو اجتمعوا على ان ينفعوك بشيء لم ينفعوك الا بشيء قد كتبه الله، وان اجتمعوا على ان يضروك بشيء لم يضروك الا بشيء قد كتبه الله عليك، رفعت الاقلام، وجفت الصحف... ئەگەر داوات کرد داوا لە خوا بکە، ئەگەریش کۆمەکی‌و یارمەتیت گەرەکە هانا بەرەو خوا ببە، دڵنیا بە ئەگەر هەموخەڵك لە بەرژەوەندی تۆ کۆبێتەوە، ناتوانن سودت پێ‌بگەیێنن بە هیچ جۆرێ، مەگەر بایی ئەوەندەی بڕیاری خوای لەسەر بێ، ئەگەریش هەمویان هەوڵدەن بە شێوەیێ زیانت پێ بگەینین بۆیان نالوێ [٢٨٦] مەگەر بارتەقای ئەوەندەی بڕیاری خوای لەسەر بێ، پێنوسی خوا لە نوسین بۆتەوەو لاپەڕە وشکبۆتەوە)).

---

٢٨٦) ناگونجێ.

بە هەمان شێوە دەفەرموێ: ((واعلم ان ما اصابك لم يكن ليخطئك وما اخطأك لم يكن ليصيبك... دڵنیا بە ئەوەی تۆ بپێکێ بەسەر تۆوە هەڵنابرێ، ئەوەی بەسەرتا هەڵببرێ تۆ ناپێکێ)).

هەروەها دەفەرموێ: ((جف القلم يا أبا هريرة بما أنت لاق... ئەی "ئەبا هورەیرە" ئەوەی تۆ پێی گرفتار ببی تازە قەڵەمی قەدەر نوسیوێتی)).

بەو شێوەیە لەو فەرمودەدا دەفەرموێ: ((احرص على ما ينفعك، واستعن بالله ولا تعجز، ولا تقل: لو اني فعلت كذا لكان كذا، ولكن قل: قدَّر الله وماشاء فعل... لەسەر ئەوەیان پێ دابگرە کە سودت پێ دەگەیەنێو، پشتت بە خوا ببەستەو بێ توانایی مەنوێنە، وا مەڵێ ئەگەر ئاوام بکردایە واو وا دەبو، بەڵکە بڵێ: چارەنوسی خوا وابو ئەوەش، کە خوا بیەوێ دەبێ هەر بێتە دی)).

لەو فەرمودەیەشدا دەفەرموێ: ((لا يقض الله قضاء للعبد الا كان خيرا له... خوای میهرەبان هەرچی بۆ بەندەی خۆی بە ڕەوا ببینێو بڕیاری لەسەر بدا، ئەوا بەرژەوەندی ئەوی تێدایە)).

دەربارەی گوناهو سەرپێچی کردن پرسیاریان لە "ئیبن تەیمیەی"ی شێخی ئیسلام کرد: ئایە گوناهیش بەرژەوەندی بەندەی تێدایە؟

لە وەڵام دا گوتی بەڵێ، بە مەرجێ پاشگەز ببێتەوەو ژێوانی دەربڕێو داوای لێ بوردن لە خوا بکاو مل کەچی بۆ بنوێنێ.

خوای تاكو تەنیا دەفەرموێ: ﴿... وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ... ڕەنگە لە شتێك حەز نەکەن بەڵام بۆتان وەخێرگەڕێ، ڕەنگیش هەیە ئاوات بۆ شتێك بخوازن کە ئاکامەکەی باش نەبێ، خودا دەزانێو ئێوە سەری لێ دەرناکەن، ﴿٢١٦﴾ البقرة﴾.

خەمگیــن مەبــە، گەشــبین بــە

"تیــرموزی" ئــەو فەرمودەیــە دەگێڕێتــەوە: ((أفــضل العبــادة: انتظــار الفــرج... چاترینی بەندایەتی ئەوەیە ئومێدی ڕزگاریت ببێ.

﴿ أَلَيْسَ ٱلصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ... ئاخۆ بەیان نزیك نیە، (٨١) هود ﴾.

چاوت لە دەروازەی ڕزگـاری خـوای بـەهرەوەر بـێ، چـاوەڕێ بـە، هـەر بینـا خـۆری ئومێدی بێ ئومێدان لە سپێدەی بەیاندا هەڵبێ.

کوردیش گوتەنی: زوڵم لە ئەستوری دەپچڕێ.

ئەگەر تەنگانە تەنگی پێ هەڵچنی چاوەڕێی لێبونەوەی دەروی خێر بە.

خوای هێزدارو توانادار دەفەرموێ: ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مَخْرَجًا ... هەر کـێش لـە خودا بتـرسێ، دەروێکی لـێ دەکاتەوە، (٢) الطلاق ﴾ .

خـوا دەفـەرموێ: ﴿ ... وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعْظِمْ لَهُۥٓ أَجْرًا ... هـەر کـێش لە خودا بترسێ، خەتاکانی دادەپۆشێو پاداشتی گەورەی دەداتێ، (٥) الطلاق ﴾.

﴿ ... وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مِنْ أَمْرِهِۦ يُسْرًا ... هەر کێش لـە خـودا بترسێ خـوا کـاری ئاسان دەکا، (٤) الطلاق ﴾ .

لەو فەرمودە حاشا وەخۆ هەڵنەگرەدا پێغەمبـەری خـوا دەفـەرموێ: خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ((أنـا عنـد ظـن عبدي بي، فليظن بي مـا شـاء... بەنـدەی مـن چ گومـانی بـە من دەبا بەو شێوەیە مامەڵەی لەگەڵدا دەکەم، جا چ گومانێکم پێ دەبا با بیبا)).

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسْتَيْـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا۟ جَآءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّىَ مَن نَّشَآءُ ... ئا ئەوسا کە پێغەمبەران ناهومێـد بـون، مـەردمیش وایانـدەزانی کـە درۆیـان دەگـەڵ کردون، یارمەتی ئێمەیان بۆهات، ئەوانەش وا حەزمان کرد ڕزگارکران، (١١٠) یوسف ﴾.

خـوای گـەورە ئـەم وتەیەشــی فـەرمووە: ﴿ فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا (٥) إِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا (٦) الشرح ﴾.

هەندێ لە توێژەرەوانی قورئان ئەو قسەیە دەکەن - هەندێکیشیان بە فەرمودەی دادەنێن- کە دەڵێ: ((لن یغلب عُسْـــرٌ یُسْرین... ناخۆشیێك بەسەر دو ناخۆشیاندا زاڵ نابێ)).

خوای بێ هاوتا دەفەرموێ: ﴿... لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ الطلاق﴾ لە پاش تەنگانـــە فەرەحنایی هەیە، ئارێ، لە پاش تەنگانە فەرحانی هەیە گەورەیی بۆ ئەو دەفەرموێ: ﴿... أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ... تۆ بزانە کە یاریدەی خوا نزیکە، ﴿٢١٤﴾ البقرة﴾.

﴿... إِنَّ رَحْمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ... ئەو کەسانەی چاکە کارن، لە بەزەیی نزیکن، ﴿٥٦﴾ الأعراف﴾ .

لە فەرمودەیەکی تری پێغەمبەریشدا هاتوە: ((واعلم ان النصر مع الصبر، وان الفرج مع الکرب... دڵنیا بە سەرکەوتن هاوشانی ئارام گرتنە، ڕزگاری دوا بە دوای خەفەت باری چەشتنە)).

هەڵوێستـەیـەك

خەمبار مەبە: چونکو ماڵو سامانی داگراوت[287] ، کۆشكو تەلاری بەرچاوت، باخو بێستانی سەوزی ڕازاوەت، هاوکات لەگەڵ خەمباریو کەسەرو، هەڵکێشانی هەناسەی بە کوڵدا: جیا لەوەی دڵت خۆش کەن، پتر گڕی پەژارەو کڵۆڵیت جۆش دەدەن.

خەمبار مەبە: ئەگەر بێو دڵت بکەیتە حەساوگەی خەمانو چاوەکانی بۆ داخەی، باڵی خۆی بۆ بنوێنیو وەکو توێکڵێك خۆت بەسەر خەماندا دابێنی، ئەوا دڵنیا بە داودەرمانی پزیشکانو ڕێگا چارەی چارەسازان دەردی تۆ تیمار ناکەن.

ئەگەر تۆ لە بارەتدا هەبێ بە دڵێکی پاکەوە نزا بکەی، لەبەردەم قاپیەی خوایێکی هەرەزاڵو پەروەرندە[288] مل کەچانە خۆت بە گۆڕێ دادەی، هەلێکی زێڕینت بۆ

---

٢٨٧) هەڵگیراو.

ڕەخساوە لە سێ یەکی کۆتایی شەودا ناوچاوانت لە کڕنۆشدا لە ناو خۆڵدا تۆزاوی کەی، بۆ دەبێ ئەوەندە کەسەران لە خۆ بارکەی.خەمبار مەبە: ئەم گەردونە بە چەندین هەسارەی درەخشاوە[٢٨٩]، ئەم زەمینەو ئەوەی تێی دا ڕەخساوە، هەر لە باخ‌و باخاتی درەوشاوە بگرە -کە جۆرەها جوتە گژوگیای تێدا ڕواوە- تا دەگاتە چەندین دارو درەختی میوەدارو، چڕە و[٢٩٠] جۆگەو جۆبار، خوای دەهەندە[٢٩١] لە پێناوی تۆیدا فەراهەم هێناوە، لەگەڵ ئەوەشدا دڵ گرانی!!

خەمبار مەبە: خۆ ئاوی سازو شیرین دەنۆشی، لەم کەش‌و هەوا پاکە هەناسە هەڵدەمژی، لەسەر دو پێی بێ خەش دەگوزەرێی، شەوانە بە ئاسودەیی سەر دەنێیەوە.

(دۆش دامەمێنـەو ژێوانی بۆ خوای بەخشـندە بنوێنـە)

﴿ فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا ... هەر پێم گوتن داوای لێبوردن لە پەروەردیارتان بکەن، ئەو بێ گومان زۆر لێبورە. لە حەواوە بارانێکی پەڵە دەرتان بۆ بنێرێ. بە دارایی‌و بە کوڕانیش یاریو بداو باغاتو بۆ پەیدا بکاو جۆبارتان بۆ وەدی بێنێ، ﴿١٢﴾ نوح ﴾.

بۆ ئەوەی لە تەنگژەو خاکە ساری رزگارت بێ‌و هێمنی‌و هەداریت[٢٩٢] لە ناو دڵدا بێ، ڕۆزی حەڵاڵت وەدەست بێ‌و زاڕۆڵەی[٢٩٣] دەستەوەرەت[٢٩٤] لێ بەپاشکەوێ‌و بارانی

---

٢٨٨) پەروەردگار.

٢٨٩) تروسکاوە.

٢٩٠) بیشە/دارستان.

٢٩١) بەخشندە.

٢٩٢) هێواشی.

٢٩٣) منداڵ.

٢٩٤) گوێ دێر.

پڕ پیتو سودمەندت بەسەردا هەڵبڕژێ، زۆر فرمێسکی ژێوانی[٢٩٥] هەڵڕژێنەو ناوی خوا بەسەر دەمت دابێنە.

﴿ وَأَنِ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِى فَضْلٍ فَضْلَهُۥ ﴾ ... لە پەروەردگاری خۆتانیش داوا بکەن، لێو ببورێو بشگەڕێنەوە بۆ لای ئەو، تا ماوەیەکی ناونراو ژیانی خۆشتان بۆ دابینکاو دەگەڵ خاوەن هەر چاکەیەك چاکەی بکا، (٣) هود ﴿.

فەرمودەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەوبارەوە هاتوە: ((من اكثر الاستغفار جعل الله له من كل هم فرجا، ومن كل ضيق مخرجا... هەرکەسێ فرە[٢٩٦] ژێوانی بۆ خوا بنوێنێ، خوای گەورە لە هەموچورتمێ[٢٩٧] ڕزگاری بۆ دێنیو، لە تەنگانەدا دەریدەهێنێ)).

ئەم نزایە هەمیشە بکە بە ئامرازی پاڕانەوە، کە گەورەترین پەیڤی[٢٩٨] ژێوانی دەربڕینە، پێشەوا بوخاریش ئەو فەرمودەیە دەگێڕێتەوە: ((اللّهم انت ربي لا الـه الا انت، خلقتني وانا عبدك، وانا على عهدك وعدك ما استطعت، اعوذ بك من شر ما صنعت، ابوء لك بنعمتك علي، وابوء بذنبي فاغفر لي، فانه لا يغفر الذنوب الا انت... ئەی خوایە تۆ پەروەردیاری منی، هەر تۆ شیاوی پەرستنی، منت فەراهەم هێناوەو بەندەی تۆم، من لەسەر ئەو پەیمانەو بەڵێنەم کە بە تۆم داوە بە پێی توانام، پەنات پێ دەگرم لە سەرەنجامی ئەو تاوانەی کردومە، دان دەنێم بەو بەهرەو خەڵاتەی بەسەر منتدا هەڵڕشتوەو دان دەنێم بە هەڵەو تاوانی خۆم، خوایە لێم ببورە، بێگومان تەنیا تۆ خوایەکی لێبوردەی)).

---

٢٩٥) پەشیمانی.

٢٩٦) زۆر.

٢٩٧) کارەساتێ.

٢٩٨) رستەی.

(خەمگیـن مەبـە، هەمیشـە خوات لە یاد بێ)

پاکی بۆ خوا کە دەفەرموێ: ﴿...أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ ... باش بزانن کە یادی خوا ئۆقرەو ئارامی دڵانە، ﴿٢٨﴾ الرعد﴾.

دەفەرموێ: ﴿ فَٱذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ ... سا ئێوە یادی من بکەن، تا منیش لە بیرتان نەکەم. ﴿١٥٢﴾ البقرة﴾.

﴿ ...وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ ... ژنو پیاوێ کە زۆر یادی خوا دەکەن. ﴿٣٥﴾ الأحزاب﴾.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ...ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! فرە یادی خوا بکەن (و لە یادی ئەو ڕامەوەستن.... هەموبەیانیو ئێواران لە پاکیو بێ عەیبی خودا گوزارشت بکەن. ﴿٤٢﴾ الأحزاب﴾.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ... ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! سامانو زارۆڵەتان یادی خواتان نابێ لەبیربەرێتەوە، ﴿٩﴾ المنافقون﴾.

﴿ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ وَٱذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ ... ئەگەر لەبیریشت نەما یادی پەروەردندەت بکە. ﴿٢٤﴾ الكهف﴾.

﴿ وَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَٰرَ ٱلنُّجُومِ ... هەر کاتێ لە جێ ڕادەبی پەسنی پەروەرندەت بدە. لەشەویشدا شوکری بکەو پەسنی بدە، لەو دەمەشدا کە هەسارە ئاوا دەبن، ﴿٤٩﴾ الطور﴾.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَٱثْبُتُوا۟ وَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ... ئەی گرۆی خاوەن باوەڕان! ئەگەر دەگەڵ دوژمنان ڕوبەڕو دەبن، خوای گەورە بەگەورە بگرنو گەلێك یادی خوا بکەن، شایەتا ئێوە سەرکەون، ﴿٤٥﴾ الأنفال﴾.

چەند فەرمودەیەکی ڕاستی پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوە هاتون: لەوانە: ((مثل الذي يذكر ربَّهُ والذي لا يذكر ربَّه مثل الحي والميت... وێنەی ئەو کەسەی یادی خوا دەکاو ئەوەیشی کە یادی خوا نەکا، وێنەی زیندو مردوە)).

لە فەرمودەیەکی تردا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((سَبَقَ المفرِدون... هەڵکەوتو بێوێنەکان لە پێشبڕکێدا پێش کەوتن)).

گوتیان ئەی پێغەمبەری خوا ئەو هەڵکەوتوانە کێن؟

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی ﴿ ...وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ ... ئەو ژنو پیاوانەن زۆر یادی خوا دەکەن. ﴿٣٥﴾ الأحزاب ﴾.

هەروەها دەفەرموێ: ((الا اخبركم بافضل اعمالكم، وازكاها عند مليككم، وخير لكم من انفاق الذهب والورق، وخير لكم من ان تلقوا عدوكم فتضربوا اعناقهم ويضربوا اعناقكم؟ قالوا: بلى يا رسول الله. قال: "ذكر الله"... ئایە پێتان بڵێم باشترینو پاکترین کردەوە لەلایەن خواوە کە ئەنجامی دەدەن، لە بەخشینی زێڕو زیویش بەهەرمێن تر بێو چاتر بێ لەوە کە بگەن بە دوژمنتانو لە گەردەنیان بدەنو ئەوان لە گەردنی ئێوە بدەن؟

گوتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ئەوەیان یادی خوایە)).

لە فەرمودەیەکی تردا هاتوە: کە پیاوێ هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئەرکو فەرمانەکانی ئیسلام بەسەرمەوە زۆر بونە، منیش بەساڵدا چومو بێ توانام، شتێکی وام پێ بڵێ دەستی پێوە بگرم.

ئەویش فەرموی: ((لا يزال لسانك رطبا بذكر الله... با بەردەوام زمانت بە یادی خواوە تەڕو پاراو بێ.

دڵگیـر مەبـەو لە میهری خوا نائومێـد مەبـە

﴿إِنَّهُۥ لَا يَاْيْـَٔسُ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ... هـەر ئەوانـەی خـوا نەناسـن لـە بەزەیی خوا ناهومێدن، ﴿٨٧﴾ يوسف﴾.

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسْتَيْـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُواْ جَآءَهُمْ نَصْرُنَا ... تـا ئەوسـا کـە پێغەمبـەران ناهومێـد بـون، مـەردمیش وایانـدەزانی کـە درۆیـان دەگـەڵ کـردون، یارمەتی ئێمەیان بۆ هات، ﴿١١٠﴾ يوسف﴾.

﴿فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ وَنَجَّيْنَـٰهُ مِنَ ٱلْغَمِّ ۚ وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِى ٱلْمُؤْمِنِينَ ... یونـسـمان لـە خەمەکەی ڕزگار کرد. ئێمە ئاوا باوەڕداران ڕزگار دەکەین، ﴿٨٨﴾ الأنبياء﴾.

خوای گەورە دەربارەی حـاڵی موسڵمانانیش دەفـەرموێ: ﴿...وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ٱبْتُلِىَ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُواْ زِلْزَالًا شَدِيدًا ... زۆر خـەیاڵی جـۆراو جۆرتـان لـە خودا بە دڵدا دەهات. لەو شوێنەدا ئەزمونی خاوەن باوەڕان هاتە گۆڕێو بە لەرزێکی زۆر بە هێز، دڵی هەموان کەوتە لەرزە، ﴿١١﴾ الأحزاب﴾.

لەمـەڕ ئەو ئازارەی پێـت گەییوە پـەرۆش مەبـــەو لــە هـــەڵەی دەرحـەق کـراوت چـاوپۆش بـە

نرخی تۆڵەیێ کە قورسە، کەسی تۆڵە سێنو قین لە دڵ، ئەگەر بیـەوێ کـوڵی دڵـی دامرکێنێو رقو کینەی خۆی لە خەڵك برێژێ، ئەوا دەبێ لە گۆشـتو خـوێنو دڵـی، لە هەستو نەستی، لە ئاسودەییو کامەرانیو خۆش بەختی خۆی، باجی ئەم تۆڵەیـە بدا. بێ گومان هەر ئەویش تێیدا زەرەرمەندە.

خوای بێ هاوتاو کار لە جێ ئێمەی لە داودەرمانی ئەم دەردەو چارەسەری کاراشنا کـردوە، دەفـەرموێ: ﴿وَٱلْكَـٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ ... ئەوانـەش کـە ڕکی خۆیان دەخۆنەوەو لە مەردەم چاوپۆشی دەکەن، ﴿١٣٤﴾ آل عمران﴾.

﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ... چاو بپۆشەو فەرمان بە کاری چاك بدەو لەو نەزانانە واز بێنە(١٩٩) الأعراف﴾.

﴿ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ فَإِذَا ٱلَّذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُۥ عَدَٰوَةٌ كَأَنَّهُۥ وَلِىٌّ حَمِيمٌ ... تۆ هەمیشە وەرامی چاکتر بدەوە، ئەوسا کەسێ کە لەگەڵ تۆدا دوژمنە دەبێتە دۆستی نزیکت، (٣٤) فصلت﴾.

لە ڕابردو دڵ پەست مەبە، لە نازو گۆزی زەوەند دای

بەهرەو خەڵاتی خوای بەخشندە وەیادخەوە، بیر لەو هەمو نازوگۆزە بەراوەڵانەی[299] خوا بکەوە بەسەرتەوە، بزانە تۆ بە بەهرەی خوا داپۆشراوی‌و بەستایشەوە وەڵامیان دەوە. خوای بەرزو بێ هاوتا دەفەرموێ: ﴿...وَإِن تَعُدُّوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحْصُوهَآ ۗ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ... ئەگەر بێنە سەر ژمارەی چاکەی خودا لە ژماردن دادەمێنن، (٣٤) إبراهيم﴾.

﴿ ... وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُۥ ظَٰهِرَةً وَبَاطِنَةً ... بە ئاشکرا بە نهێنی بەهرە گەلی بەسەرتانا ڕژاندوە؟، (٢٠) لقمان﴾ .

﴿ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ...هەر بەهرەیەك ڕووتێدەکا لە خواوەیە (٥٣) النحل﴾.

لەم ئایەتانەدا خوای گەورە بەهرەکانی خۆی بە چاوی بەندە دادەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿ أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ (٨) وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ (٩) وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ... ئەدی ئێمە دو دیدەمان پێ نەداوە؟ زمانێکیش‌و جوتێ لێو؟ ڕێگەی هات‌و نەهاتیشمان نیشان نەدا؟، (١٠) البلد﴾.

---

٢٩٩) فراوان.

چەند بـەهرەیێ پـەیا پـەی[٣٠٠] بەسـەرت دا بـاریوە، بـەهرەی ژیـانو تەندروسـتی، بـەهرەی بیـستنو بینـایی، بـەهرەی دو پـێو دەسـتو بـازو، بـەهرەی هـەواو ئـاوی سازگار، بەهرەی خۆراکی بە چێژو مەزەدار[٣٠١] لە سـەروی هەموویانـەوە بـەهرەی ڕێگا نوێنی[٣٠٢] پەروەردگار: ئەویشیان ئایینی ئیسلامە کە بە خەڵات هاتۆتە خوار.

یـەکێ دەڵـێ: ئـاخۆ ئامـادەی ئـەو مامەڵەیـە ئـەنجام دەی دو چـاوەکانت بـە یـەك بلیۆن دۆلار بدەی؟ یادو گوێچکەت لە پای ئەم ڕێژە پارەیە بدەی؟

یا لەمەڕ ژمارە پوڵی ناوبـراودا خۆت لە پەلو پۆخەی؟ یا لەپێناوی ئەوەندە دراوە هەردو دەسـتەکانت پەل دەی؟ یا خورپەی[٣٠٣] دڵت لە کارخەی؟ ئای بەندەی سپڵەکار لەناو ئەو هەمو بەهرەی بەروەدەوە[٣٠٤] بەسەردەبەی کەچی ستایشی لەسەر ناکەی!!

هەر شـتێ شـیاوی خەم نەبێ بۆ دەبێ دڵـت بۆی پەسـت بێ

یـەکێ لەوانـەی بەختـەوەریت لـە نـاو دڵدا دەڕوێنـێ، نەشـونمای پـێ دەکـاو دەی گەشێنێ[٣٠٥] ئەوەیە: بە لای شتی کەم بایەخدا لانەکەیتەوە، چونکێ مەردمێ خواستە بالاکانی گەرەك بێ، هەوڵو گەڕی هەر لە پێناوی ڕۆژی سەلا[٣٠٦] دەبێ.

یەکێ لە پێشینەکان ئامۆژیاری[٣٠٧] برایەکی دەکاو دەڵێ: با خـەمت یـەك خـەم بـێ، لەپێناو گەیشتنە خواو وەستان لەبەردەم دادگایی ئەوو، ڕۆژی پەسلان بێ[٣٠٨] ﴿يَوۡمَئِذٖ تُعۡرَضُونَ لَا تَخۡفَىٰ مِنكُمۡ خَافِيَةٞ ... ئـەو ڕۆژە ئێـوە ڕادەنـێنو هەرچـی بـۆ شـاردنەوەیە لـە ئێوە حەشار نادرێ، ﴿١٨﴾ الحاقـة﴾.

---

٣٠٠) خێرا خێرا.

٣٠١) بەتام.

٣٠٢) ڕێنمایی.

٣٠٣) لێدانی دڵ.

٣٠٤) فراوانەوە.

٣٠٥) گەشەی پێ دەدا.

٣٠٦) ڕۆژی قیامەت.

٣٠٧) ئامۆژگاری.

٣٠٨) ڕۆژی قیامەت.

چونکێ هەرچی پەژارەیە لە ئاستی ئەم خەمەدا بێ بایەخە. ئینجا خەفەتێ لە پێناوی ئەم ژیانە دوا براوەدا بێ چ خەمێکە؟ پلەو پایەی ئەم ژیانەو سەنگی گەنجینەو گەوهەری، نرخی ماڵو منالی، شکۆداریو ناوداری، باڵەخانەو کۆشكو تەلاری دەبێ چ بایەخێکیان هەبێ!!

خوای بێ هاوتا لەمەڕ بایەخدانی دو ڕوان بە ژیانی دنیاوە بەو شێوەیە دواوە: ﴿أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ ... هەر خۆیان لە بیر بو، گومانی ناشایستەیان بە خوا برد، (١٥٤) آل عمران﴾.

تەنیا خۆیان خۆش بێو هورگیان تێر بێو ئارەزوی ئاژەڵانەیان پێك بێ چیان لە خونەریتە باڵاکاندا وە!

لەو ساتەی لەژێر دارەکەدا چەند کەسێ لە هاوەڵان لەسەر دەستی پێغەمبەرﷺ پەیمانیان بەست، یەکێ لە دو ڕوان پشتی هەڵکردو بە دوای وشترە سورەکەیدا دەگەڕا پێی گوتن: من دیتنەوەی وشترەکەم لا خۆشترە لەو پەیمان بەستنەی ئێوە، بۆیە ئەو فەرمودەیان دەربارە وترا ((كلكم مغفور لە الا صاحب الجمل الاحمر... هەموتان لە لایەن خواوە بوراون تەنیا خاوەنی وشترە سورەکە نەبێ)).

یەکێکی تر لە دو ڕوان کە تەنیا خۆویستو خۆپەرست بو بە دۆستانی خۆی دەڵێ: ((لاَ تَنفِرُوا فِي الْحَرِّ... لەم گەرمایەدا دەرمەکەون)).

خوای گەورە لە وەڵامدا دەفەرموێ: ﴿...قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ ... بێژە: ئەگەر تێگەیشتنیان هەبوایە، خۆ ئاگری جەهەندەم زۆر گەرم ترە، (٨١) التوبة﴾.

خۆپەسندێکی تریان دەڵێ: ﴿ٱئْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّيٓ ... ئیزنمان بدە با نەیەین، نەوەك توشی گوناهان بین، (٤٩) التوبة﴾.

خوای گەورە لە وەڵامدا دەفەرموێ: ﴿أَلَا فِي ٱلْفِتْنَةِ سَقَطُوا۟ ... با بزانن هەر ئێستا کەوتونە ناو گوناهەوە، (٤٩) التوبة﴾.

هەندێکی تریان ماڵو منداڵیان بەربەستی سەر ڕێگای چاکەیە: ﴿شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا ... ئێژن: داراییو ماڵو منداڵیان نەیانهێشت بگەینە ئێوە، داوای بەخشینمان بۆ بکە، (١١) الفتح﴾.

بێگومان ئەوەی دو ڕوان بە خەمو باری سەرشانیان دەزانی هەر ئەو شـــــتە بێ نرخانە بون کە مەردمی بێ بارو[٣٠٩] گەنە کار[٣١٠] بە لەمپەری سەر ڕێگایان دەزانێ، کەچی هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەوان هەر کردو کۆشیان بۆ دەستەبەرکردنی بەهرەمەندیو ڕەزامەندی لای پەروەردگار بو.

دڵگیــر مەبــە، خــەم لە بیــر بــە

وچاندانی باوەڕدار بێ ئاگایییە، کات بەتاڵیش بگـوزی مرۆڤەو، پاڵکەوتن کاری بێ کارانە، ئەوانەی لە هەمو کەسێکیش پتر گیرۆدەی دەستی گێچەڵو کلۆڵین، ئەوانەن بە کاتی بەتاڵو بێ کاری ژیان بەسەردەبەن.

کەسانێکیش دەستبادی[٣١١] کرداری بەرهەم دارن، سەرمایەیان تەنیا پڕوپاگەندەو پێشبینی چاوەڕوان نەکراوە[٣١٢].

دەی کپو کلا[٣١٣] دامەمێنە، هەوڵدە خۆت وەجوڵێنە، کارامەبەو لێوردبەوە، یادی خوا بکەو پەیامەکەی وەخوێنە، یا بە نوسینێ سەرقاڵ بە، یا خەریکی بەسەر کردنەوەو دیدەنی بە، ئەم هەلەی لەژیانتدا بۆت ڕەخساوە، تەنیا چرکەیەکی نەخەیتە لاوە، بێگومان ئەو ڕۆژەی لە ژیانتدا بێ کاری، هەراسانو وێزاری[٣١٤]، ترسو لەرزدات دەپۆشێو دڵاو دڵو[٣١٥] نیگەرانی، دەبیتە گۆڕەپانی یاریو گاڵتەو گەپی شەیتانی.

---

٣٠٩) نالەبار.

٣١٠) بێ سود.

٣١١) دەستبڵاو.

٣١٢) مەترسیدار.

٣١٣) بێ دەنگ و جودا.

٣١٤) بێزاری.

٣١٥) دو دڵ.

(كە تۆ چاوت لە پاداشتی خوا بێ، بە نەیارانی جوامێریت دڵت پەست نابێ)

كردەت بۆ خوا یەك لا كەوە، لە چاوەڕوانی سوپاسان لاكەوە [٣١٦]، بە دوری مەزانە كە بەرامبەر یەكێ چاكەیێ بنوێنی ئەو بە چاو نزێریەوە [٣١٧] لێت ڕامێنێ [٣١٨] نە ئەو دەستەی چاكەخوازە بیناسێ، نە چاكەت بە چاكە بزانێ، دەی كەوایە ئەو پاداشتەت لە خوا بوێ.

خوای بێ هاوتا سەبارەت بە دۆستانی خۆی دەفەرموێ: ﴿يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ... چاونۆڕی بەهرەو ڕەزامەندی خوان، (٨) الحشر﴾.

دەربارەی پێغەمبەرانیشی بەو شێوەیە فەرمویە ﴿وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ... پاداشتم - بۆ ئەم كارە - لێتان ناوێ، (١٠٩) الشعراء﴾.

﴿قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ... بێژە: من هیچ پاداشێكم لێتان ناوێ، ئەوی دەبو بیدەن بە منیش بۆ خۆتان، (٤٧) سبأ﴾.

﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ... بۆیەشی بە كەس نەبەخشی كە پاداشی بدرێتەوە، (١٩) الليل﴾.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ... ئێمە — هەر لە ڕاهی خودا- ئەم خۆراكەتان دەدەینێ، نە پاداشێكمان لە ئێوە دەوێ نە شوكرانەش، (٩) الإنسان﴾.

هۆنەر دەڵێ:

هیچ كەس لە كردەی چاكە بارەش بینی نەنوێنێ
خودا لەسەر بەڵێنی خۆی هەر ماوەو دەمێنێ

---

٣١٦) روت وەرگێڕە.
٣١٧) ڕژدی.
٣١٨) تەماشات كا.

سەوداو مامەڵەت تەنیا لەگەڵ خوای تاكو تەنیا بێ، چونكی پاداشتو بەخششو خەلات تەنیا لەو ڕەچاو دەكرێ، شكۆداری بۆ خوا، كە جەزرەبەدان و[٣١٩] سەرزەنشت كردن ڕق هەڵسانو ڕەزامەندی نواندن ڕەوشتی بەرزی ئەون.

لە سەردەمی پێشەوا (عومەر...دا لە شاری قەندەهار چەند موسڵمانێ بە پلەی بەرزی شەهیدی گەیشتن، پێشەوا عمر پرسی ئەم كوژراوانە كێن؟ هەندێ ناویان بۆ هەڵدانو گوتیان: هەندێكی تریشن بەلام تۆ نایاناناسی.

یەك سەر پێشەوا (عومەر) چاوی لە ئەسرین هەڵڕژاو گوتی خۆ خوای گەورە دەیانناسێ. یەكێ لە پیاوچاكان خۆراكێكی گران بەهاو بە چێژ بۆ پیاوێكی كوێر ئامادە دەكا، خاوو خێزانیشی دەڵێ: خۆ ئەمە كوێرەو نازانێ چ خواردنێكە دەیخوا!

ئەویش دەڵێ: بەلام خوای گەورە دەزانێ! كە تۆ دڵنیای خوا بەسەرتەوە چاودێرەو بە هەموو خێرو فەڕت ئاشنایە، كارت بەوە نەبێ خەڵك بیزانێ.

(بە گازاندەی گازندەكاران دڵ گران مەبە)

﴿ لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ... ئەوانیش - مەگین هەر بەدەم - دەنا هەرگیز ناتوانن بۆتان بەزەرِ بن، (١١١) آل عمران ﴾.

﴿ ...وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ... لەو فێڵو تەڵەكەش كە دەیكەن، دڵتەنگ مەبە، (١٢٧) النحل ﴾.

﴿ ...وَدَعْ أَذَىٰهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ... گوێ بە ئازاریشیان مەدە. هەر خۆت بە خودا بسپێرەو خودا پشتیوان بێ بەسە، (٤٨) الأحزاب ﴾.

﴿ ...فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ... ئەوسا خودا لەو بوختانەی بۆیان دەكرد، پاكانەی كرد، (٦٩) الأحزاب ﴾.

---

٣١٩) ئازاردان و تۆڵە لێ سەندن.

کە دەریـــا لە ئاودا وەســـتاوە لێـــوان لێـــوی
چ باکی لـەوە دێ بـــەردێ بخـرێتـــە نێـــوی

لەو فەرمودە پیـرۆزەی پێغەمبەردا هاتوە: ﷺ کە دەفەرموێ: ((لا تبلغوني عـن اصحابي سوءا فـاني احـب ان اخـرج الـيكم وانـا سـليم الـصدر... بـە خراپـە دەربـارەی هاوەڵانم هەواڵم پێ مەدەن، پێم خۆشە کە دێمە لاتان دڵم هیچ نەڵێ لە ڕوتان)).

لــە ئــاهـــی هــەژاری مــەنــاڵـــــــــە
جــاری وایـــە نــەداری ئاســـودەیی حاڵـــە

هەر کاتێ جەستە نازو گۆزی بـە خـۆوە بـینی گیـانو ڕۆح وێـك دێنـەوە، چـەندی کەمیشت هەبێ سەرت سوك ترە، دنیا بە کەم گریش، ئاسودە بـونێکی ڕاسـتەوخۆیە، خوای گەورە بۆ هەموکەسێکی بە ڕەوا نابینێ: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ ٱلْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا ... ئـەم زەمینەو هەرچی وا بەسەریەوەیە لە دواجاردا هەر بۆ ئێمە ئەمێنێت، ﴿٤٠﴾ مريم ﴾.
یەکـێ ئەم هــۆنراوەی هەڵداوە:

نـان و ئاوو سـێبەرن بەهـــرەی خـوای بەهـرەوەرن
گـەر بڵێـم من مەغدورم لە میهـری خـوا بــە دورم

بۆ مەگەر بژێوی ژیان هەر لەم سێ شتە سەرەکیە پێك نایێ، سێبەری چـڕو پـڕو ئاوی ساردو نانی گەرمو گوڕ!!

ئـا ئـەو چـاوتێری یـە هەڵوێـستی کەسـانێکە سـەر بـەرزو شـکۆمەندن، خـاوەنی ڕێبیـرێکی [٣٢٠] داسەپاون، لە گوفتاردا نەگۆڕاون، لە پەیامیاندا دڵکـارن [٣٢١].

---

٣٢٠) بیروباوەڕ.
٣٢١) تێکۆشـەرن/چالاکن.

لە داخـی چـــاوەڕوان كـراوێ هەراسان مەبــە

دەڵـێن لـە تەوڕاتـدا نوسـراوە: زۆربـەی مەترسـی چـاوەڕوان كـراو نايێتـە ئـاراوە! مەبەست لەو وتەيەدا ئەوەيە: زۆرێك لەوانەی خەڵك مەترسـيان لـێ دەكـا ڕونـادەن، بێگومان ئەو لێكدانەوانەی لەناو دڵ دايە، زۆرترن لەو ڕوداوانەی لە ڕودايە.

شـاعيـرێك دەڵـێ:

بە دڵی خـــۆم وت گـەر بەڵایێ يەخـەت بگرێ
دڵارام بــە پێشـبـينـی زۆر نــاگــاتــە جـــێ

گەر گێچەڵێ بەرەو ڕوت هات، يا گوێ بيستی مەرگەساتێ بـوی، هێمنیو هـەداری بنوێنەو بە خەمەوە خۆت مەدوێنە، چونكێ زۆرێ لە هەواڵی جـەرگ بـڕو پێـشبينی يەخە دادڕ هەر لە ڕێ بونو بێ جێ بون، ئەگەر وزەيێ هەبێ نـەيێڵێ قـەدەری خـوا بگاتە جێ، ئەوا خـەڵك بـە دوای دەستـەبەركردنی ئـەم وزەيـەدا دەگـەڕێ، ئەگـەريش ئەم وزەيە نەبێ، لە كوێ دەستەبەر دەكرێ؟!

﴿... وَأُفَوِّضُ أَمْرِيٓ إِلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرُۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُواْۖ ... كاری خۆم بە خوا دەسپێرم، خودا چاوی لـە عەبـدەكانی خـۆی هەيـە. خوا ئەوەی لە ئاكامی خراپی ئەو فێڵەی دەيانكرد، ڕزگار كرد، ﴿٤٥﴾ غافر﴾.

بە ڕەخنەی چە پەڵگاران و چاوچنۆکان چۆك دانەدەی

ئەگەر تۆ لە ئاستی ڕەخنە گری و چاو تێبڕی[٣٢٢] ئەوانـدا دان بـە خۆدابگری، ئـەوا پاداشتی خـوای لەسـەر وەردەگـری، گومانـت نـەبێ کـە ڕەخنـەو ڕەخنـەکاری ئـەوان بارتەقای سەنگو ڕێزی تۆیە، دڵنیا بە هیچ کەسێکیش لە مردو قەڵس نابێو پێیـدا ناگێشرێو، خەڵکانێکی بێ بەهرە ڕەشکیان پێ نابرێ[٣٢٣].

پێغەمبەر موسی درودی خوای لەسەر، داوای لـە خـوا کـرد زمـانی کەسـانێ لـە گۆ ببەستێ کە بە خراپە لێی دەدوێن، خوای باڵا دەست فـەرموی: "یا موسی، ما اتخـذت ذلك لنفسي، اني اخلقهم وارزقهم، وانهم يسبونني، يشتمونني!!... ئـەی موسا مـن ئـەوەم بۆ خۆم نەکردوە، من بە دیم هێناون ڕۆزیان پێ دەدەم، کەچی ئەوان وتەی نابـەجێ بەرامبەرم دەدرکێنن و جوێنم پێ دەدەن!! هەروەها لە فەرمودەیەکی بەهێزدا هاتوە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((يقول الله عزّوجل: يـسبني أبـن آدم، ويـشتمني أبن آدم، وما ينبغي له ذلك، أمّا سبّه أياي، فإنه سيب الـدهر، وأنـا الـدهر أقلـب الليـل والنهار كيف أشـاء، وأما شتمه أيـاي فيقول: إن لي صاحبة ولدا، وليـس لي صـــاحبة ولا ولد... خوای بەرزو توانـا فەرمویـەتی: مرۆڤ جوێنم پـێ ئـەداو تۆمـەتی نـاڕەوام ئەداتە پاڵ، کەچی لێی ناوەشێتەوە، جوێنەکەی ئەوەیـە کـە جوێن بـە ڕۆژگـار دەدا کەچی ڕۆژگار بریتیـە لـە مـن، مـن چۆن بم هـەوێ هـەڵگێڕو وەرگێـڕ بەشـەو ڕۆژان دەکەم، تۆمەتی ناڕەواش ئەوەیە گوایە: هاوسـەرو منـاڵم هەیـە، کەچـی نـە هاوسـەرم هەیەو نە مناڵ)). تۆ ناتوانی لەمـەڕ ئـابڕوی خـۆت قـوڕ لـە دەمـی خـەڵك ببەسـتیو زمانیـان لـەگۆ ببەسـتی، بەڵکـە دەتـوانی کـردەوەی چـاکە ئـەنجام دەیو، خـۆت لـە ڕەخنەو پەلاریان هەڵبوێری.

بێگومان ئەوانەی بێ نرخو بـێ بایـەخن بەسـای کـردو کۆشـشی تێکۆشـەرو تیـشك دەرو گـەورەپیاوان بێـزارو قەڵسن. زۆربـەی زۆری دەوڵەمەنـدانیش حاڵیـان وایـە لـە بێزاریـدا دەگـوزەرێنن کاتـێ نرخـی دەسـتمایەکانیان بـەرزە، پاڵەپەسـتۆی خوێنیـان

---

٣٢٢) ئێرەیی.

٣٢٣) ئێرەییان پێ نابرێ.

نزمـــە. ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ ٱلَّذِى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۥ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ أَخْلَدَهُۥ ﴿٣﴾ كَلَّا ۖ لَيُنۢبَذَنَّ فِى ٱلْحُطَمَةِ ... هاواره لـه کەسێکی تانەوتەشـەر لێدەداو قسان دێنێ‌و دەبا، ئەوەی ماڵی کۆکردۆتەوەو دەیبژێرێ، خـەیاڵ دەکا دراوەکـەی لـە مـردن دەیپارێزێ، نانا، باوا خەیاڵ نەکا، بێشك فڕێ دەدرێتە ناو (حوتەمە)، ﴿٤﴾ الهمزة﴾.

یەکێ لە وێژەرە ڕۆژئاواییەکان دەڵێ: کام کردەی ڕاستە ئەنجامی دە، دوای ئەوە لە پشك‌و پەلاری هەرزە گۆیان چاوەڕێ بە!

یەکێ لەو سودو کەڵکەی بە سای ئـەزمون بـە دەسـت هـاتوە ئەوەیـە: وەڵامـی ئـەو وتەو گوتـەو پرتـە نەدەیتـەوە کـە هەسـت‌و ناخـت دەخرۆشـێنن [٣٢٤] دەشـێ ئـەم نـاو زڕانە [٣٢٥] بێ خەوشی [٣٢٦] تۆ بگەیێنێ، سەر بەرزیە بۆ تۆ کـە نـەرم‌و نیـانی بنـوێنی‌و، دوژمـن بـە شـەکراوێ بخنکێنی، گـەر چاوپۆشـیان لـێ بکـەی سـەر بەڵنـدی‌و پـاداش وەدەست دێنی، نیوەی ئەوانەی سوکایەتی تۆیان بـەر گـوێ کـەوتوە ئێـستا لـە بیریـان چـۆتەوە، نیوەشـیان هـەر نـەیان خوێندۆتـەوە، خـەڵکانێکی زۆریـش ئەگـەر بـە بەرگوێشیان کەوتبێ هەر لەو باس‌و خواسە تێ نەگەیشتون!

کەوایە تۆش زۆر بیری لـێ مەکەوەو تێی داقوڵ مەبەوەو هەر وەڵامیان مەدەوە.

یـەکێ لـە پـسپۆڕو شـارەزایان دەڵێ: کـە خـەڵك نـانی کـەم بـێ بـە لای مـن‌و تـۆدا لاناکاتەوە، خۆ تێنوێتی یەکێ لەوان مەرگی من‌و تۆیان لە بیر دەباتەوە.

خۆ ئەگەر ماڵێك خۆراکیان نانی جۆ بێ، بەڵام ئەندامانی دڵارام‌و لەسەر خـۆ بـێ، خۆشترە لەو ماڵەی لە جۆرەها خۆراکی بەچێژ پڕ بێ، کەچی بارودۆخی دانیـشتوانی تفت‌و تاڵ‌و قـوززەڵقـورت بێ.

---

٣٢٤) دەکولێننەوە.

٣٢٥) ناشیرین کردنە.

٣٢٦) بێ عەیبی.

هەڵوەستەیەك

ئەو دڵ پەستیەو کزو ماتیەی ناوێ: نەخۆش چارەسەر دەکرێو، بەڵاو مەینەتی ڕادەبرێ، تاوانیش چاوپۆشی لێ دەکرێ، قەرزو قۆڵ دەدرێتەوە، بەند کراو کۆتبەندی لێ دەکرێتەوە، ون بو بەرەو ماڵ دێتەوە، هەژارو نەدار دەروی خێری لێدەبێتەوە. بێزاری لە ژیان مەنوێنە: مەگەر نابینی کاتی هەوری ڕەش بەری ئاسمانێ دەگرێ، پاشان چۆن دەڕەوێتەوەو ئاسمان بە ڕۆنی دەدرەوشێتەوە، تاریکی شەو چۆن دەتارێ، چۆن گەردەلولو ڕەشەبا ڕقو کینەی دەخواتەوەو، ئارام ئارام خۆی هێورە دەکاتەوە؟! کەواتە مەرگەساتو گێچەڵی تۆش بەرەو هێمن وەردەچەرخێن [٣٢٧]، خۆش گوزەرانیت بەڕێوەو ئاسۆی ڕونت لێ هەڵدێن.

ڕەنگ هەڵبزرکاو [٣٢٨] مەبە: هەر ئەوەندە لەسەرەتۆ پێویستە کەمێ ئارام بگرێو چاو لە ڕێ بی، بزانە ساتێ سرەوتنی ژێر سەهەندێ [٣٢٩] کڵپەی گڕی بەر هەتاو دادەمرکێنێ، تێنوێتی لە قرچە ڕۆژی هاویندا [٣٣٠] تەنیا قومە ئاوێکی سازگار دەی شکێنێ، نانێکی گەرمو نەرم برسێتی چەند ڕۆژەت لە بیر دەباتەوە، خەوێکی خۆش شەونخونی چەند شەوانت قەرە بو دەکاتەوە، لەش ساخیو تەندروستیت وەڵامی دەردەداری پێشوت دەداتەوە.

جێی خۆی نیە پەرۆشو بێ چارە دامێنی: ئەوەی خوا بیەوێ ڕێی لێ ناگیرێ، قەزاو قەدەری خوا هیچی لەگەڵ ناکرێ، پزیشکان لە ئاستیدا پەشۆکاون [٣٣١]، کاراشنایان لە ئاقاریدا دەستەوسانن، پسپۆڕانو شاعیران لێی ماتو سەرسام ماون.

---

٣٢٧) وەردەگەڕێن.
٣٢٨) ڕەنگ تێك چو.
٣٢٩) نراگە و سێبەر.
٣٣٠) ڕۆژی گەرمی هاویندا.
٣٣١) سەرسام بون.

(دڵ لە دڵ مــەدە ئەوەیان هەڵبژێــرە خوا بۆی دانــاوی)

هەستان‌و دانیشتنت بە پێی فەرمان خوا بێ، کاتی هـەژاری پـێ ڕەوا بـینی ئـارامی لەسەر بگرە، ئەگەریش زەنگینی کردی سوپاسگوزاری بنوێنە.

ئەمەشیان یەکێکە لە کەرستەو پێکهاتـەی ئـەو فەرمودەیـە: "رضـیت بـالله، ربـا وبالاسـلام دینـا، وبـمحمد ﷺ نبیـا" قـایلم بـەوە، خـوا پـەروەردیارم بـێ، ئیـسلام بەرنامەی ژیانم بێ، محمد ﷺ ڕابەرم بێ.

(بێـزاری لە هەڵسـوکەوتـی کـەس مەنوێنــە)

خوای کار لەجێ سود گەیاندن‌و زیان گەیانـدنی نەخـستۆ دەسـتی هـیچ کـەس، نـە مردون‌و، ژیانی کەسیان لە دەستەو، نە دەشتوانن خەڵکی لە قەبران ڤیـت کەنـەوەو، خەڵاتیان کەن، یا تۆڵەیان لـێ بکەنەوە.

وتـەیـەکی ئیبراهیمـی کـوری "ادهـــم"یـش دەڵـێ: ئێمـە وایـن لـە ژیانـێ، ئەگـەر زۆردارو دەسەڵاتدار پێی بزانێ، بە زەبری شمشێر لێمان دەسێنێ.

"ئیبن تەیمیە" دەڵێ: جاری وایە حاڵەتی وا بەسـەر دڵمـا دێ دەڵێم: ئەگـەر بـێ‌و بەهەشتی یان لە وێنەی ئەم خۆشیەدا بەسەربەن، دیارە ئەوان خۆشگوزەرانن.

لـە وتەیـەکی تـریش دا دەڵـێ: چـەند حاڵـەت‌و چۆنیەتی وا بەسـەر دڵـدا دێـن لـە خۆشیان ئـەم دڵـە شـایی‌و هەنگەمـەی تێـدا دەگـەڕێ، کـە بـە سـایەی یـادو یـادەوەری خوای بەهرەوەرو، دڵارام بون بەو یادەوە ئەو حاڵەتە دێتە ئاراوە.

بە هەمان شێوە لەو کاتەی بەند دەکرێ‌و دەرگـای بەندیخانـەی لەسـەردا دەخـرێ، ئـەم ئایەتـە دەخوێنێتـەوە: ﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُۥ بَابُۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ ... ئیتـر ئەوسـا شـورەیەکیان لـە نێـوان دەبێتـە لەمپـەر، دەرگـای هەیـە، لـە ژورەوەی بەزەییەو لە دەرەوەی جەزرەبەیە، (١٣) الحديد﴾ .

هەر لە ناو بەندیخانەكەدا دەڵێ: باشە نەیارانم چیـان لێم دەوێ؟!

من بەهەشتو باخو باخاتم وا لـە نـاو سینەمدا، بـۆ هـەر لایـێ بـڕۆم لەگـەڵم دا، كـوژرانم شـەهید بونـە، شـار وەدەریـم گەشـتو سـەیرانو شـاد بونـە، بەندیخانەشـم لەگەڵ یادی خوادا سەرقاڵ بونە.

پیاوچاكانیش ئەم وتەیان فەرمووە دەڵێن: ئەو كەسەی خوا نـەیاری بـێ دەبـێ چـی بێ لە یاری بێ؟! ئەوەیشی خوا لە یاری بێ دەبێ چی بێ نەیاری بێ؟!

بـە هـیچ جـۆرێ ئـەم دوانـە ناخرێنـە یـەك كێـشانەو پێوانـە [٣٣٢]، هـەر كەسـێ پەرستراوی ڕاستەقینەی بدۆزێتەوە خاوەنی هەموشتێكە، هەر كەسێكیش پەرستراوی ڕاستەقینەی نەدۆزێتەوە هەموشتێ لە دەست دەدا.

(ئـەوەی لە تـاوی داخـداری، بزانە سـەنگی چەندە)

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفـەرموێ: ((لأن أقول: سـبحان الله، والحمد لله، ولا الـه الا الله، والله اكبـر، احب الي مـما طلعت عليه الشمس... بە دڵنیاییەوە كە بڵێم: پـاكی بـۆ خواو سوپاس بۆ خوا، هیچ پەرستراوێ بەڕاست نـازانم جگـە لـە خـوای تـاكو تـەنیا، ئـەو خوایـەش لـە هەموشـتێ گـەورەترە، ئـەو یـادەم لـە لا خۆشەویـسترە لـە هەرچـی ڕۆژی بەسەردا هەڵدێ.

یەكێ لە پێشینان، سامانداران و پارەو پوڵیان، خانو بەرەو كۆشـكو تـەلاریان، بـەو شێوەیە هەڵدەسەنگێنێو دەڵێ: ئێمە لەگـەڵ وان لـە خـواردنو خواردنـەوەو بینینـدا هاوشـانین، بـەڵام ئێمـە بـار سـوكین لـە دوا ڕۆژداو ئـەوان دەربـارەی ئـەو سـامانداریە لێیان دەپێچرێتەوە.

لە بیـرت دەبـاتـــەوە شـــەوێ لــە گــۆڕی تــاریــت
هەرچی كۆشـكو تەلارو گە نجیـنـەی پێی دەنـازیـت

---

[٣٣٢] وەكو یەك نین.

﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ... هـەروەك تـاك تاكـەو بـە تـەنيا لـە پێشودا، ئێوەمان وەدی هێناوە، هەر واش هاتونەوە لامان، ﴿٩٤﴾ الأنعام﴾.

(لەمـەڕ ناخۆشـیێ هاتـە ڕێیـان گوتیـان): ﴿وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ... هـەر بـەڵێنی خوداو پێغەمبەری بیدەن، ڕاست دەردەچێ، ﴿٢٢﴾ الأحزاب﴾.

بـەڵام دو ڕوان ئـەوە هەڵوێـستیان بـو: ﴿... مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ... ئـەو بەڵێنەی خوداو پێغەمبەر دەیاندا هەر بۆ فریوی ئێمە بو، ﴿١٢﴾ الأحزاب﴾.

ژیانێ کە ئێستا هەتـە، بـەری بیـروهزری خۆتـە، ئـەو بۆچونەی لـە بیـروهزری تۆوە هەڵدەقوڵێو لە بیـری خۆتدا تاو توێ یان دەکەی، هـەر ئەوەیـە بەسـەر ژیانتـدا کاریگەری دەبێ، جا چ بە لای بەختەوەریدا بێ، یـا بـەلای بەدبـەختیو چارەڕەشـیدا بێ. یەکێ دەڵێ ئەگەر تۆ بێ کەوشو [٣٣٣] پێخواسی، لـە کەسـانێ بنـوارە قاچـەکانیان قرتاوە [٣٣٤]، کەوایە تۆ لەسەر بەهرەی ئەم دو قاچەت سوپاسگوزاری بۆ خوا بنوێنە.

شاعیـر دەڵـێ:

بێ جەرگو ڕەوەك نـابـم کە ڕوداوێ لە ڕێیــــە

دەڵێ چی خوا بیهـێنێ خێـرو فەڕ هەر لەوێیە

---

٣٣٣) بێ پێڵاو.

٣٣٤) بڕاوە.

(با دڵـت گـەردێ نەگرێ، هـەتا ڕوت لە چاکە بێ)

بـێ سـۆ چـاکە نوانـدن لـە ڕوی خەڵکـدا، ڕێگـایێکی بـەر فرەیـە، لـە ڕێگاکـانی بەختەوەریدا. پێغەمبەری خوا ﷺ بەمبۆنەیەوە دەفەرموێ: ((إن الله يقول لعبـده وهو يـحاسبه يوم القيامة: يا ابن ادم، جعـتُ ولـم تطعمني، قال: كيف اطعمك وانـت رب العالمـين؟! قال: اما علمت ان عبدي فلان ابن فلان جاع فما اطعمته، اما انك لـو اطعمتـه وجدت ذلك عندي. يا ابن ادم، ظمئت فلم تسقني. قال: كيـف اسـقيك وانـت رب العـالمين! قال: اما علمت انَّ عبدي فلان ابن فلان ظمئ فما اسقيته، اما انك لو اسقيته وجدت ذلـك عندي. يا ابن ادم، مرضت فلم تعدني. قال: كيف اعـودك وانـت رب العـالمين؟! قـال: امـا علمت ان عبدي فلان ابن فلان مرض فما عدته، اما انك لو عدته وجدتني عنـده؟!... لە ڕۆژی سەڵادا خوای گەورە لێپرسینەوە لەگەڵ بەندەی خۆی دادەکاو دەفەرموێ: ئەی مرۆڤ، من برسی بوم‌و تۆ خۆراکت پێ نەدام. ئەویش دەڵێ: ئـەی پـەروەردگارا چۆن خۆراك بە تۆ بدەم کەچی تۆ پەروەردیاری هەمو جیهانی؟! خوای گەورە دەفەرموێ: مەگەر نەتزانی بەندەی من فلأنی کوڕی فلأن برسـی بـو تـۆش خواردنـت پـێ نـەدا، نەتدەزانی ئەگەر خواردنی بدەیتێ لەلای منەوە پاداش وەردەگری. ئـەی مرۆڤ، مـن تێنو بوم ئاوت نـەدا پـێم. ئـەویش دەڵـێ: پـەروەردگارا چۆن ئـاوت پـێ بـدەم کـە تـۆ پەرومرێنی هەمو جیهانی! خوای گەورە دەفەرموێ: بۆ مەگـەر نـەتزانی بەنـدەی مـن فلأنـی کوڕی فلأن تێنو بو بەڵام ئاوت پـێ نـەدا، نەتـدەزانی ئەگـەر ئـاوی بـدەیتێ لـە لای منەوە پاداش وەردەگری. ئەی مرۆڤ، من نەخۆش بوم کەچی سەردانت نـەکردم. ئەویش دەڵێ: ئـەی خوایـە چۆن سـەردانت بکـەم کـە پەروەرنـدەی هـەمو جیهـانی؟! خوای گەورە دەفەرموێ: مەگەر نەتزانی بو بەندەی من فلأنـی کـوڕی فـلأن نـەخۆش کەوت کەچی سەرت لێنەدا، نەتدەزانی ئەگەر سـەرادنت بکردایـە منـت لـەوێ دەسـت ئەکەوت؟!)).

با سەرنجێ لەو فەرمودەیە بدەین، لە کۆتـاجاردا دەڵێ: منت لە لای ئـەو نەخۆشـە دەسـت دەکـەوت وەکـو جـارانی پێـشو نالـێ: لـەلای منـەوە پاداشـتت دەسـت دەکـەوت، چونکێ خوای دلۆڤان لە لایەن کەسانێکە دڵ شکستەن، نەخۆشیش یەکێکە لەوان.

پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرمودەیەکی تردا دەفەرموێ: ((فــي كـل كبـدٍ رطبـة اجــرٌ... چاکە لەگەڵ هەر گیانلەبەرێدا بنوێنە، پاداشتی خوا وەدەست دێنی)).

بزانە خوای دەهەندە، سۆزی بۆ ژنێکی خراپەکاری "بەنی ئیسرائیل" دەنوێنێ و، دەیخاتە بەهەشت، بە سای ئەوە سەگێکی تێنو تێراو دەکا. ج جای یەکێ هەزارو نەداریێ تێر نان و تێراو بکا، لە تەنگانەو کلۆڵیدا ڕزگاری کا؟!

بە هەمان شێوە بە ڕاست و دروستی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ بیستراوە کە دەفەرموێ: ((من كان له فضل زاد فليعد به على من لا زاد له، ومن كان له فضل ظهـر فليعد به على من لا ظهر له... هەر کەسێ زیادە لە خۆی ڕۆزی هەبێ، با بیدا بە یەکێ نیەتی، هەر کەسێکیش زیادە لە خۆی باربەری [٣٣٥] هەبێ، با بیدا بە یەکێ نیەتی)).

حاتەم چەند دێرە شیعرێکی هۆنیوەتەوە تیایدا ئامۆژگاری فەرەواشەکەی [٣٣٦] دەکا، کە چاوەڕوانی مێوانی بێ.

دەگێڕنەوە "عبدالله"ی کوڕی "مبارك" هاوسێیەکی جولەکەی دەبێ، بەم شێوەیە مامەڵەی لەگەڵدا دەکرد، بەر لە منالی خۆی خواردنی بە جولەکە دەداو بەرگ و پۆشاکی بۆ دەکڕی، بە جولەکەیان وت وەرە خانوەکەمان پێ بفرۆشە، گوتی باشە بەڵام من خانوەکەم بە دو هەزار دینار دەفرۆشم، هەزاریان نرخی خانوەکەیە، ئەوی تریشیان لە پای هاوسێیاتی "عبدالله"یە! عبدالله گوێی لەم قسەیە بو، لە خوا پاڕایەوە گوتی: ئەی خوایە ئەم جولەکەیە بۆ لای ئایینی ئیسلام ڕێنمایی کەی. بە یارمەتی خوا موسڵمان بو!

جارێکی تریشیان "عبدالله" لەگەڵ کاروانێ بۆ حەج کردن دەڕۆیشت، لە ڕێگا چاوی بە ژنێ کەوت، لەسەر زبڵدان قەلێکی مردارەوە بوی هەڵگرتەوە، خوڵامەکەی بە دوادا ناردو سەبارەت بەو کارەی لێی پرسی، لە وەڵامدا گوتی: ئەوە سێ ڕۆژە هیچمان نیە بیخۆین تەنیا ئەوە نەبێ، کە فڕێ دەدرێتەوە سەر ئەم گوفەکە، "عبدالله" چاوی لە ئەسرین [٣٣٧] هەڵڕژاو فەرمانیدا هەرچی پێیانە لەوێدا

---

٣٣٥) بارهەڵگر/وەڵاخی سواری و ئۆتۆمۆبیل و هەر شتێ دەگرێتەوە باری هەڵبگرێ.

٣٣٦) خزمەتکارەکەی.

٣٣٧) فرمێسك.

بیبەخشن، لەم گەشتەیدا گەڕایەوەو ئەو ساڵە نەچو بۆ حەج، شەوێ لە خەودا بینی یەکێ پێی دەڵێ: حەج کردنت قەبوڵ بێ‌و، کردو کۆشت [٣٣٨] بە هەدەر نەچێ‌و، تاوانت لەسەر لاچێ.

خوای گەورەش لەوبارەوە دەفەرموێ: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ... خەڵکی وەپێشەخۆیان دەخەن، هەرچەند دەست تەنگیشیان هەیە، (٩) الحشر﴾.

شکۆداری بۆ خوای گەورە، خونەریتی بەرز چەندە گران دەنرخێنێ! بەهرە باڵاکان چەند بە بەرزی دەنوێنێ! ڕەفتاری جوان چەندە جوان دەڕەنگێنێ! هیچ کەسێ پەشیمانی لە ئەنجامدانی کردەی چاکە دەرنابڕێ، ئەگەر چی تێیدا زیادەڕۆ بێ، وە لێ لە کردنی تاوانێ پەنجەی ژێوانی دەگەزێ، ئەگەر چی تاوانێکی چوکیش بێ.

بە بیستنی وشەیەکی نەشیاو دڵ گران مەبە، ڕژدی ڤایرۆسێکی دێرینە

یەکێ لە زانایانی ئەم چاخە [٣٣٩] دەڵێ: پێویستە لەسەر ئەوانەی لەمەڕ توانج‌و پەلاران زو هەراسانن لەبەردەم هاشەهاشی [٣٤٠] ڕەخنەی ستەمکارانەدا، لێوانێ [٣٤١] ئاوی سارد بە سەرپەیەکانی [٣٤٢] هەستدا هەڵڕێژن.

هەروا ئەم وتەیان هەڵداوە کە دەڵێ: ((هەر لە پێناوی خوایە ڕەوشتی ئێرەیی، [٣٤٣] کە دادوەری دەنوێنێ، چونکو خاوەنەکەشی هەڵنابوێرێ، سەرەتا لەویەوە دەست پێدەکاو بە خاکی دەسپێرێ [٣٤٤])).

---

٣٣٨) هەوڵ و کۆشش.
٣٣٩) ئەم سەردەمە.
٣٤٠) هاژە هاژ.
٣٤١) پەرداخێ.
٣٤٢) وردە دەماری هەست.
٣٤٣) حەسودی.

پێشەوا عەلی خوا لێی ڕازی بێ، بەم شێوەیە بێ ترسی لە مەرگ دەنوێنی و دەڵێ: مەرگ بەهەشتێکی پەرژین قایمە.

یەکێ لە کاراشنایان دەڵێ: مرۆڤی بێ جەرگ چەندین جار دەمرێ، بەڵام مرۆڤی گوستاخ[٣٤٥] تەنیا یەك جار لە ژیانیدا دەمرێ.

ئەگەر خوای گەورەش بیەوێ چاکە لەگەڵ بەندەکانی خۆی بکات، ئەوا لەو پەڕی تەنگانەدا وەنەوزەیان[٣٤٦] بەسەردا دێنێ کە ئاماری[٣٤٧] هێور کردنەوەیە لە لایەن خواوە، هەروەکو لە جەنگی "ئوحود"دا "تەلحە" خوای لێی ڕازی بێت، وەنەوزەی گرت و، ئەوەندە دڵارام و حەساوە بو، چەند جاران شمشێری لە دەست هەڵدەوەرا.

کەسانێکی دین کز و لاڕێ هەبون ئەم حاڵەتەیان بەسەرهات، یەکێ بە ناوی "شەبیبی" کوڕی "یەزید" چاپوکترین کەس بو خێزانەکەشی ئەو ژنە بو توانی "حجّاج" وەدەرێ نێ، لە تەنگانەدا لەسەر پشتی وڵاخەکەی وەنەوزەی بەسەرداهات.

خوای گەورەش دەفەرموێ: ﴿ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ... بێژە: ئاخۆ چاوەنۆڕن جگە لە یەکێ لەو دوانە - کە هەردوکیان باشەکانن - شتێکی ترمان توش ببێ؟ ئەوا ئێمەش چاوەنۆڕین خودا هەر خۆی، یان بەهۆی ئێمە جەزرەبەو بۆ بنێرێ. دەسا ئێوە چاوەنۆڕ بن، ئەوا ئێمەش چاوەنۆڕین، (٥٢) التوبة ﴾.

بەهەمان شێوە دەفەرموێ: ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَٰبًا مُّؤَجَّلًا ۗ وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ ٱلْءَاخِرَةِ نُؤْتِهِۦ مِنْهَا ۚ وَسَنَجْزِى ٱلشَّٰكِرِينَ ... هیچ کەسێکیش بە بێ ئیزنی خودا نامرێ. کە مردنی هەر کەسێکیش وەختەکەی بۆ دانراوەو لە لای خوداوە نوسراوە کێش هەر خۆشی لە دنیادا ئارەزو

٣٤٤) هەتا دەیکوژێ.

٣٤٥) ئازا.

٣٤٦) باوێشکیان بەسەردا دێ.

٣٤٧) نیشانەی.

بێ، خوا دەیداتێ، هەر کەسێکیش خۆشی دوا ڕۆژی گەرەك بێ، خودا ئارەزوی پێك دێنێ. ئەوانەش وا شوکر دەکەن، زو جەزایان دەدەینەوە، ﴿١٤٥﴾ آل عمران ﴾.

بەڵێ، سوێند بە خوا، کاتێ مۆڵەتی ژیانیان بڕا تەنیا چرکە بێ مەرگیان دوا ناخرێو نە پێش دەخرێ، پێشەوا علی خوا لێی ڕازی بێ فەرموی:

هەروا پێشەوا "ئەبو بەکر" دەفەرموێ خوا لێی ڕازی بێ: بە دوای مەرگا بگەڕێن ژیانیان وەدەست ئەکەوێ.

هەڵوەســـتەیەك

ئەی باوەڕدار ئەو خەمۆکیو دڵپەستیەی پێ ناوێ: دڵنیا بە خوا پشتیوانیت لێ دەکا، فریشتە بۆت دەپارێتەوە، بڕواداران لەهەمو نوێژێدا لە نزاو سکاڵا بێ بەشت ناکەن، پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕۆژی سزا تکات بۆ دەکا، قورئانیش جوانترین بەڵێنی پێ داوی، لە سەروی هەمویانەوە خوای گەورە سۆزت بۆ دەنوێنێو میهری ئەویش بێ سنورە.

خەمگین مەبە: دڵنیا بە لەسەر چاکە یەك بە دە هەتا حەوسەد بگرە زیاتریش پاداشت دەدرێتەوە، وەلێ [٢٤٨] تاوان هەر بەو وێنەی خۆی وەلامی دەدرێتەوە یا چاوپۆشی لێ دەکرێو تۆڵەشی ناگرێتەوە، دەبزانە بەخشندەیی خوا چەند فراوانە هیچ دروستکراوێ ئەوەی لێ چاوەڕێ ناکرێ! میهری ئەو چەند بەروەدەیە [٢٤٩] کەس هاوشانی پێ ناکرێ [٢٥٠]!

خەمبار مەبە: تۆ لە دەستەی یەکتاپەرستانی، هەڵگری پەیامی قورئانی، یەك ڕوگە پێدەزانی، تۆ بنچینەی خۆشەویستی خواو پێغەمبەرت ﷺ لەناو دڵدا سەپاوە، خوا ئەم هەستەی پێداوی: لە خراپە پەشیمانی، لە چاکەو چاکەکاری دڵخۆشو شادمانی، چەندین بەهرەی شاراوەت هەن کەچی پێیان نازانی.

---

٢٤٨) بەڵام.

٢٤٩) بەر فراوانە.

٢٥٠) بەرامبەری پێ ناکرێ.

تـەمبار مەبـە: تـۆ لـە شـین‌و لـە شـاییدا، لـە زنگینـی‌و هەژاریـدا، لـە تەنگانـەو هەداریدا [٣٥١]، کردەت بـە هـەدەر ناچـێ، پێغەمبـەری خـوا ﷺ دەفـەرموێ: ((عجبـاً لأمر المؤمن، إن أمره كل له خيـرا!! وليس ذلك الاّ للمؤمن، إن أصابته سـرّاء فـشكَرْ كـان خيـــرا لــه، وإن أصـابته ضـرّاء فـصبـر كـان خيـــرا لــه... کـارو وەرامـی [٣٥٢] بـڕوادار سەرسوڕمێنە، ئەگەر خۆشییێکی بەسـەردا هـات سوپاسـگوزاری خوایـە بـە چاکە بـۆی دەنوسرێ، ئەگەرییش دوچاری تەنگانەیێ هات، ئارامی لەسەر دەگرێ‌و بە چاکە بۆی دادەنرێ.

ئارامگـرتن‌و خۆڕاگـری ڕێگان بۆ بەختـەوەری

﴿ وَٱصۡبِرۡ وَمَا صَبۡرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِۚ ... خۆراگربــە، دیــارە خۆڕاگرتنیــشت هــەر بــە خوایە، ﴿١٢٧﴾ النحل ﴾.

﴿ ...فَصَبۡرٌ جَمِيلٌۖ وَٱللَّهُ ٱلۡمُسۡتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ . خـۆڕاگری بـێ ناشـکوری (چـاری منە)، لەمەڕ ئەوانەش کە ئێژن، خودا دەهانامەوە دێ، ﴿١٨﴾ یوسف ﴾

﴿ فَٱصۡبِرۡ صَبۡرًا جَمِيلًا ... تۆ خوای گەورە بگرە بە خۆگرتنێکی پەسند، ﴿٥﴾ المعارج ﴾.

﴿ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُم بِمَا صَبَرۡتُمۡۚ ... هەر لـە ســای هێمنیـدا بـن، چـونکە ئێـوە خـۆڕاگر بـە، ﴿٢٤﴾ الرعد ﴾.

﴿ ...وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَۖ ... خۆڕاگر بـن لـە خۆڕاگریـشـــا هـەر لـە پێـشەوە بـن، ﴿١٧﴾ لقمان ﴾.

﴿ ... ٱصۡبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ ... بۆ پاراستنی سنور گەل هەمیشە سازو تەیار بن، ﴿٢٠٠﴾ آل عمران ﴾.

---

٣٥١) هێمن دا.

٣٥٢) کردەوە.

پێشەوا (عومەر) دەڵێ: بە سای ئارامگری بو بە بەختەوەریمان بەدەست هێنا.

ئەوانەی شوێن پێ هەڵگری پێغەمبەری خوانە، کاتێ داماوو بەرە بەلانە، سێ هۆکاری دەربازبونیان لەبەردەست دانە: ئارامگریو پاڕانەوە، چاوەڕێی دەرگای خێر لێکرانەوە.

شاعیر دەڵێ:

لێوانێکیان پێ نۆشین ئێمەش پیمان نۆشکردن
بەس ئێمە ئارامگر بوین لەسەر تالآیی مردن

لە فەرمودەیەکی ڕاستی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە: کە دەفەرموێ: ((لا أحد أصبر على أذى سمعه من الله: أنهم يزعمون انه له ولدا و صاحبة، وانه يعافيهم و يرزقهم... هیچ کەسێ لە خوا ئارامگرتر نابێ لەسەر ئەو ئازارەی گوێبیستی دەبێ: بێباوەڕان وا گومان دەبەن خوا منداڵو هاوسەری هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا خوای گەورە دەیانپارێزێو، ڕۆزیان پێ دەدا)).

لە فەرمودەیەکی تریشدا دەفەرموێ: ((رحم الله موسى، ابتُلي باكثر من هذا فصبر... خوا میهرو سۆزی بەسەر "موسى"دا بڕێژێ، پتر لەوەی بەسەرە من دێ بەسەری هات بەلآم ئارامی گرت)).

لە فەرمودەیەکی تریشدا درودی خوای لەسەر بێ دەفەرموێ: "من يَتَصَبَّر يُصَبِّره الله... هەر کەسێ هەوڵدا دان بە خۆدا بگرێ خوای گەورە دڵارامی بەسەردا دێنێ.

بێ گومان خواستە باڵاکان بە خەونو خەیاڵان بەردەست نابن، بەڵکە بە سای ورە بەرزیو خۆڕاگری فەراهەم دێن.

لەسەر هەڵوێستی خەڵکان دڵپەست مەبە، بزانە لەگەڵ پەروەرێندا چۆنن

پێشەوا "ئەحمەد"ی کوڕی "حەنبەل" لە باسی دنیا بە کەم گریدا فەرمودەیەکی پێغەمبەر ﷺ دەگێڕێتەوە، کە خوای گەورە دەفەرموێ: ((عجبا لك يا ابن ادم! خلقتك، تعبد غيري، ورزقتك وتشكر سواي، اتَحَبَّبُ اليك بالنعم وانا غني عنك، وتتبَغَّض الي بالمعاصي وانت فقير الي، خيري اليك نازل، وشرك الي صاعد!!... تۆ جێگای سەرسامی ئەی مرۆڤ ! وەدیم هێناویو جگە لە من دەپەرستی، ڕۆزیت پێ دەدەمو جگە لە من سوپاس دەکەی، بە سای بەهرەکانم خۆم لای تۆ خۆشەویست دەکەم کەچی لێت بێ منەتم، بەلام تۆ بە سای تاوان رقم هەڵدەسێنیو کەچی ئاتاجی منی، چاکەم بۆ تۆ دادەبارێو خراپەی تۆ بۆ من هەوراز دێ)).

لەسەر بوردەو سەرگوزەشتەی پێغەمبەر "عیسادا" هاتوە، درودی خوای لەسەر بێ، سی کەسی نەخۆشو ژمارەیەکی زۆر لە چاو کوێران لەسەر دەستی ئەو خوا چاکی کردنەوە، بەلام هەمویان سەریان لە سپلەکاریو بێ ئەمەکی دەرچو بونە دوژمنی.

بە نەبونی مەناڵە

دڵنیا بە ئەوەی بژێوی ژیانی لە دەست دایە، خوایەکی تاکو تەنیایە، ڕۆزی تۆو هەموبەندەیەکی لە لایە، بۆ دابینکردنی ژیانیش بەڵێنی دایە، ﴿ وَفِي ٱلسَّمَآءِ رِزۡقُكُمۡ وَمَا تُوعَدُونَ ... ڕۆزیتانو هەرچی بەڵێن تان پێ دەدرێ، لە عاسمانە، ﴿٢٢﴾ الذاريات ﴾.

کە دەیسەلمێنین خوا ڕۆزی دەرمانە، بۆ دەبێ مرۆ ئەوەندە مەرایی بنوێنێو، لە پێناوی دەستەبەرکردنی ڕۆزیدا ئەوەندە خۆی زەبونو ڕیسوا بکا؟!

خوای دور لە هەڵە پێمان دەفەرموێ: ﴿ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزۡقُهَا... لەم زەمینە هەر شتێ دەجولێتەوە گشتی ڕۆزی لەسەر خوایە، ﴿٦﴾ هود ﴾.

شـکۆداری بۆ ئەو کە دەفەرموێ: ﴿ مَّا يَفْتَحِ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۖ وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ... هەر ساتێ خودا دەروی خێـری لە ڕوی مەردەم بکاتەوە، کـەس ناتوانـێ گاڵەی بداتـەوە، ئەگـەر ئـەویش گاڵەی بـدا، - بـەدەر لـەخۆی - کـەس ناتوانێ بیکاتەوە، ﴿٢﴾ فاطر ﴾.

دەشـێ لە بری دڵ پـڕی، ئەم هۆکارانە لەبەرچـاو بگری

١- ئومێدت بە بەخشش‌و پاداشتی خوای دەستە باڵا بێ: ﴿إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّـٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ... بێ گومانە ئەو کەسانەی خۆڕاگرن، بە تەواوی‌و بە بێ حیسابی پاداشی خۆیان وەردەگرن، ﴿١٠﴾ الزمر ﴾.

٢- بە بینینـی بـەڵا (باران باری سـەرشانت سوك بێ):

گـەر نـەبوایـە لـە دەورم ناڵـەی دڵ بریـنـداران
دەبوایـە خـۆم لەنـاویەم لەتـاو ئێش‌و ئـازاران

دەی بە لای چەپ‌و ڕاستدا بنواڕە، ئایە بێ لە مەینەتباران‌و دەردەرانت لێ دیارە؟ هەربۆیە ئەم وتەیەش هەڵدراوە: لە هەمو شیوێ "بەنو سەعدێك" [٢٥٣] هەیە.

٣- ئەم دەردەی پێیەوە گرفتاری لە ناخۆشیەکانی ترت لا سـاناتر بێ.

٤- خۆشحاڵ بە کە ئـەم بەڵایـە ڕوی لـە ئایینـت نـەکردوە، هـەر بەرژەوەنـدی دنیـای گرتۆتەوە.

٥- دڵنیابە جاری وایە ئەو بەندایەتیەی لە تەنگانەو ناخۆشیدا دەینوێنی، پلەی زۆر بەرزترە لەو بەندایەتیە کە لە خۆشیدا بەجێی دێنی.

٦- وا دانێ دەبوایە ئەوە هـەر ببێ.

---

٢٥٣) "بنو سعد" بەو دۆڵایی یە دەگوترێ پێغەمبەرو ﷺ یارانی تێدا گەمارۆ درابون.

وازبێنە لەوەی چارەسەرێ لەباربەی
چارە چارە لەوەیە لە ڕێگا چارە پازەی

٧- ئەو خوایەی پەروەرێنی تۆیە، ئەوەی بە سەرت بێنی لە بەرژەوەندی تۆیە:

﴿...وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ... ڕەنگە لە شتێك حەز نەکەی بەلاّم بۆتان وەخێر گەڕێ، ﴿٢١٦﴾ البقرة﴾.

مەچوە قاوغی کەسێکی تر

﴿وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ...هەر لایە شوێنێکیان هەیە ڕوی تێدەکەن، دەسا ئێوە بۆ چاکە کێ بەرکێ بکەن، ﴿١٤٨﴾ البقرة﴾.

﴿وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ ٱلْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ ... هەر خۆشی ئێوەی کردە جێ نیشینانی زەمینو هێندێکیان بەرانبەر هێندێکی تر، چەن پلە بردە سەرەوە. ﴿١٦٥﴾ الأنعام﴾ الانعام/١٦٥.

﴿...قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ... هەر تیرەیەك جێ وە خواردنی خۆی زانی. ﴿٦٠﴾ البقرة﴾.

خەڵکان لە بەهرەو وزەو تواناداو، لە پیشەو کارو کرداردا، جیاکارن، بۆیە لە ئاماری شکۆداری پێغەمبەری خوا بو ﷺ، کە بە پێی وزەو ئامادەیی هاوەڵانی کارو پیشەی پێ دەسپاردن، "عەلی" بۆ دادوەری دانا، "موعاز" ی بۆ زانست تەرخان کرد، "ئوبەی" بۆ لێکدانەوەی قورئانو، "زەید" بۆ میرات دابەشکردن، "خالید" بۆ جەنگان لە ڕوی دوژمنو، "حەسان" بۆ هۆنینەوەی شیعرو، "قەیس"ی کوڕی "سابت" بۆ وتاربێژی.

لە بری شمشێر لە توندی نەرمی بەکارهێنانی
زیانبارە وەکو ئەوەی توندی لە جێی مانی

خۆ تاواندنەوە لە قاوخی[٣٥٤] کەسانیداو، خۆ پۆشتە کردن بە داب و نەریتی خەڵکێکی تر، خۆ کوشتن و لە ناو بردنە.

خەڵکان کە لە ڕەوشت و خویاندا، لە بەهرەو زمان و ڕەنگ و ڕویاندا جیاکارن[٣٥٥]، بەڵگەو نیشانەی خوای بەرزو توانادارن.

بۆ نمونە پێشەوا "ئەبوبەکر" بە سای سۆزو نەرم و نیانی، سودو کەڵکی بۆ گەل و نەتەوە هانی[٣٥٦] پێشەوا "عومەر" بەهۆی تین و تەوژمی ئیسلام و هەڵگرانی بەو پایە گەیاند، کەوایە ئەوەی لە توانات دایە بەهرەو خەڵاتی خوایە، تۆش بە کەمی مەنرخێنە گەشەی پێ بدەو ڕەنێوی بێنە، بۆ غەیری خۆت پێش کەشی کەو، خۆشت سودی لێ ببینە، ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ... خوا ئەرکی لە توانا بەدەر بەسەر کەسدا ناسەپێنێ، (٢٨٦) البقرة ﴾ .

بێگومان دەمە لاسکە کردن و[٣٥٧] زێدە ڕۆیی لە خۆ تێخزاندنی ناو توێکڵی[٣٥٨] خەڵکانی تر مۆرانەی هونەرو بەهرەکانە، قەڵاچۆ کردنی[٣٥٩] خواستەکانەو، هەڵوەشاندنەوەی ئەم جیاکاریانەیە کە پێویستە لە مرۆڤدا هەبن.

گۆشەنشینی و داهاتە سود بەخشەکانی

ئەو گۆشە گیریەم گەرەکە لە خراپە کاری و زێدەڕۆیی کردن لە حەڵاڵ خۆ بە دور بگری، کە دەبێتە هۆی دڵ فراوانی و خەم ڕەوێنی.

"ئیبت تەیمیە" دەڵێ: پێویستە بەندە بۆ بەندایەتی نواندنی و یادی خواو قورئان خوێندنی، بۆ بە خۆدا چونەوەو نزاو ئەسرین هەڵرژتنی، لە خراپەو وێنەی ئەمانەش خۆ بە دور گرتنی، گۆشە گیر بێ.

---

٣٥٤) قالك/توێلك/توێكڵ.

٣٥٥) جیاوازن.

٣٥٦) هێنا.

٣٥٧) لاسایی کردنەوە.

٣٥٨) توێلك.

٣٥٩) بن بڕ کردن.

"ابن الجوزي" لە پەرتوکی "صيد الخاطر"دا، سێ باسی دەربارەی گۆشەنشینی [٣٦٠] تەرخان کردوە کە ئەمە پوختەکەیەتی: نەمبیستوەو نەمبینیوە هیچ شتێ ئەوەندەی گۆشەگیری مایەی ئاسودەییو ڕێزو سەربڵندی بێ، ئەوەندە لە خراپەوتاوان مرۆ بەدور بگرێ، ئەوەندە پلەوپایە بەرزڕاگربێ، پارێزەری تەمەن بێ، لەچاوتێوەبوان‌و [٣٦١] بەدکاران‌و گەزاران [٣٦٢] بەدورگرتر بێ، ئەوەندە بەدەستهێنانی خواپەرستیو، بەکارهێنانی بیرو هزری تێدا بێ، بۆ فەراهە هێنانی شتی سودمەندو، دەرهێنانی گەنجینە پڕ بەهاکان‌و، هەڵێنجان لە دەقە سەرەکیەکان ئەوەندە بەر قازانج بێ.

چەند وتەیەکی تریشی سەبارەت بە گۆشەنشینی گوتوە، کە ئەوە مەبەستێتی بە دەستکارمیەوە. لە بەشێکی ڕابردوی پەرتوکەکەمدا گوتومە: بەهرەمەندیو شکۆمەندییێکی وەها لە گۆشەنشینیدا هەیە هەر خوا بۆ خۆی پێی ئاشنایە، ژیری تیایدا وەبەردێ، کاتی هەڵچنینی [٣٦٣] بەری بیرو زەین دێ، دڵی تێدا دەسرەوێ، ئابروی پێ دەپارێزرێ، فرە بەخششی تێدا بەدەست دێ، سەرپێچی لە خراپە دەکرێ، کات‌و ساتە پڕ بەهاکان لە گوێڕایەڵی خوادا خەرج دەکرێ، یادەوەری خوای دڵۆڤانی تێدا دەکرێ، لە گاڵتەو گەپ‌و ئاشوب گێڕان [٣٦٤] پشت هەڵدەکرێ، بە سای ئەم گۆشەگیریە مرۆڤ لە تێکهەڵچونی [٣٦٥] گەڵ نەیاران‌و، قسەی نابەجێی ناحەزاندا لادەکاتەوە [٣٦٦]، لە تیلەچاوی [٣٦٧] چاوچنۆکان بێ وەی دەبێ، لە کێشەو بێشەی گرانزانان بەدور دەبێ، لە بڕو بیانوی سەر زەنشت کاران‌و، سەندنەوەی مافە پێشێل کراوەکان‌و، مەرایی [٣٦٨] خۆ بە زل زانان‌و، ژیان بەسەر بردن لەگەڵ گەمۆرو مایە پوتاندا [٣٦٩] سەرسوك دەبێ.

---

٣٦٠) گۆشە گیری/خۆ دانە پەنا.
٣٦١) چاو چنۆکان/حەسودان.
٣٦٢) بێ شەرمان.
٣٦٣) ڕنینی.
٣٦٤) ئاژاوە نانەوە.
٣٦٥) بەگژ یەکتردا چون.
٣٦٦) پشت تێ دەکا.
٣٦٧) گۆشەی چاو.
٣٦٨) فێڵ و تەڵەکە.
٣٦٩) هیچ و پوچان.

گۆشەنشینی ئەم کەمو کورپیانەت پوش بەسەر دەکا[270]: هەڵەو پەڵەی سەر زمانت، خلیسکی جوڵەوکردەکانت، هەتڵەبونی[271] هۆش‌وبیرت، هەڵەشە[272] بونی دەرودەرونت.

گۆشەنشینی پەچەی[273] سەر روی نەریتە باڵاکانە، قاوخی[274] مرواری رەوشتی جوانە، تویکڵی شکۆفەی[275] جوامێریانە، چەند خۆشە گۆشە نشینی‌و هاو دەمت کتێبی خوا بێ، بۆ بەراوەڵە بونی[276] تەمەنت هەمیشە لە گەڵتا بێ، هەوێنی کونجی تەنیایی بەندایەتی خوا بێ، تۆشەی[277] گەشت‌و سەیرانی رێی گوێ رایەڵی‌و یادی پەروەردیار بێ، مەخابن تاکۆتا تەمەنت مو بە مو لێت جودا بێ.

هەر لەو گۆشەنشینییەدا بیرو هزرت بەکاردێنی، ورد دەبیەو، رادەمێنی، هەست کردنت بە چاوە دێری خوای باڵادەس وەدەس دێنی.

لە گۆشەنشینیدا لەسەر تێگەیشتنی رازو نیازان پێ دادەگری، زۆرو وردیاتی شاراوە لە ناو بیرو هۆشتدا هەڵدەگری، لە مەبەست‌و خواستان تێ دەفکری، قەڵای بیرورایان هەڵدەچنی[278]، پەیکەری ژیری هەڵدەبەستی[279].

لەو ساتەی لە شوێنێکی چەپەك[280] دەگوزەرێنی، گیان‌و دڵ زۆر ئاسودەن، هەست‌و نەست بەدوای راوکردنی شتی سودمەندەوەن.

بۆت نارەخسێ لە گۆشەنشینیدا مەرایی[281] بنوێنی، چونکو هەر خوایە کە بت بینێ، ناتوانی بە گوتەکانت سەرنجی هیچ کەسێ بۆ خۆت رابکێشی، بەڵکە هەر ئەو خوایە وتەکانت دەبیستێ کە بەسەر هەموبونەوەردا بیسەرەو بینەرە.

---

٢٧٠) دەشارێتەوە.
٢٧١) پرش و بڵاو بونی هۆش و بیرت.
٢٧٢) خۆپەسندی.
٢٧٣) پێچە.
٢٧٤) قالك/کیفك.
٢٧٥) شتێ تازە سەر هەڵدەدا/وەکو خونچە.
٢٧٦) فراوان بون.
٢٧٧) توێشوی.
٢٧٨) دروست دەکەی.
٢٧٩) دروست دەکەی.
٢٨٠) رێی بەسەرەوە نەبێ.

هەمو ئەوانەی بە ڕەوشتی جوانو ناوازەوە تیشك دەدەنو دەدرەوشێن، هەمو ئەوانەی بلیمەتو وردەكار بون، كۆڵەكەی سەردەمو چاخ بون، كانزای دێرینی ڕۆژگار بون، گوڵ ئەستێرەی[٣٨٢] كۆڕو كۆبونەوان بون، هەمویان شەتڵی نەمامی خۆیان لە كانیاوی گۆشەنشینیدا تێراو كرد، هەتا خۆی گرت، درەختێكی بەرزە بالآی لێ وەدی هات، بە پشتیوانی پەروەردیاری بۆ هەموەرزێ بەرهەمی گرت.

گوتویانە: هەر كەسێ گۆشەنشینی لا خۆشبێ سەربڵندی وەدەست دێ.

گەر دەتەوێ لەو باسە زێتر ئاشنا بی، سەرێ بدە لە كتێبی "العزلة" دانراوی "خطـــابي".

لە تەنگانە خۆگر بە

تەنگانەو خەفەت باری وزە بە دڵ دەبەخشێ، تاوانی پێ نامێنێ، لوت بەرزی دادەنوێنێ، خۆ بە زلزانی هەڵدەوەشێنێ، مرۆڤ لە نائاگایی بە ئاگا دێنێ، كڵپەی گڕی یادوەری خوا هەڵدەگیرسێنێ، سۆزو بەزەیی خەڵكانت بۆ دێنێ، وا دەكا پیاو چاك بە نزاو پاڕانەوە لێت ڕامێنێ، خۆ پێ زاڵی تێك دەشكێنێ، بۆ خوای هەرە زاڵو تاكو تەنیا مل كەچیت پێ دەنوێنێ، ڕاستەوخۆ ئامۆژیارە، ترسێنەرە لە ئێستاڕا، فێری ئارامیت دەكا، بە خۆ گریت ئاشنا دەكا، بۆ گەیشتنەوەی پەروەرێنت ئامادە دەكا، لە پشت هەڵكردن لە پابەندی بە دنیاوەو ئۆقرە پێ گرتنی ناچارت دەكا، ئەگەر چی سۆزو میهری خوا لەوانە گەورەترە، لێبوردنی خوا بەسودترەو، چاوپۆشی لە تاوان بەهەرمێن ترە[٣٨٣].

---

٣٨١) ڕیابازی.

٣٨٢) جۆرە گیاندارێكی چوكەڵەیە لە شەواندا دەتریسكێ و شۆق دەدا.

٣٨٣) بە قازانج ترە.

هەڵوەستەیەك

خەمناك مەبە: چونكێ خەمناكی لە خواپەرستی سستت دەكا، لە تێكۆشان پەكت دەخا، سەردەكێشێ بۆ ڕوخانت، پیس دەكا ئەندێشەو گومانت، بەدبینو ڕەش بین دەكا هەستو ناخو ویژدانت.

زویر مەبە: چونكو زویری بنچینەی دڵە خورپێو نەخۆشیە دەرونیەكانە چاوگی ئەشكەنجەی هەستو نەستانە، كەرەستەی دڵە ڕاوكێو نیگەرانیو هەرەس هێنانە.

پەرێشان مەبە: تۆ قورئانت لە دەست دایە، دەتوانی بپاڕێیەوەو نزا بكەی، ماڵ ببەخشیو نوێژ ئەنجام دەی، تۆوی چاكە بچێنی، كردەی بەردار بڕوێنی.

دڵ گران مەبە: بە سای تەمبەڵیو كات بەتاڵی دەسخەڕۆی[٣٨٤] داخو كەسەران مەبە، وریا بە نوێژ بەجێ بێنە... پاكانەی خوا بنوێنە... بەرنامەی خوا وە خوێنە... بنوسەوە... كردەی باش بەرهەم بێنە... بەرەو پێش هەنگاو هەڵێنە... خۆشەویستێ بەسەركەوە...تێ بفكرەو ورد بەوە.

﴿..ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡ...لەبەرم بپاڕێنەوە، ئەوسا بە دەنگتانەوە دێم، ﴿٦٠﴾ غافر﴾.

﴿ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةًۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ... بە نهێنیو بەسەركزی[٣٨٥] هەر پەروەرندەو لەبیربێو لەبەری بپاڕێنەوە خودا ئەوانەی خۆش ناوێ كە لە ڕێگەی ئەو لادەدەن، ﴿٥٥﴾ الأعراف﴾.

﴿فَٱدۡعُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ... دەسا ئێوە بە دڵپاكی هەر هانا بۆ خودا بەرنو دینی پاكژتان بۆ ئەو بێ، ﴿١٤﴾ غافر﴾.

﴿قُلِ ٱدۡعُواْ ٱللَّهَ أَوِ ٱدۡعُواْ ٱلرَّحۡمَٰنَۖ أَيّٗا مَّا تَدۡعُواْ فَلَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ ...بێژە: هاوار لەخوا بكەن یان هانا بە ڕەحمان بەرن، هەر یەكێكە، ئەو ناوی زۆر پیرۆزی هەن، ﴿١١٠﴾ الإسراء﴾.

---

٣٨٤) ژێر دەستی.

٣٨٥) مل كەچی.

بەو بنچینانەی بەختەوەری دڵنەوایی خۆت بکە

١- دڵنیا بە ئەگەر لە سنوری ئەو ڕۆژەی تێی دای ژیان بەسەر نەبەی، بیرو هزرت دەبێتە ئاردی ناو دڕوێ[٢٨٦]، خەمو پەژارەت زۆر دەبێ، هەموکردارو مەرامت[٢٨٧] لێ ئاڵۆز دەبێ، هەر ئەو واتایەش لەو فەرمودەیە دەفامرێتەوە: "اذا اصبحت فلا تنتظر المساء، واذا امسيت فلا تنتظر الصباح... کاتێ بەیانیت کردەوە چاوەڕێی ئێوارە لێدا هاتن مەبە، ئەگەریش ئێوارەت کردەوە چاوەڕێی بەیانی لێدا هاتن مەبە.

٢- ئۆقرە گیری بە ڕابردوی تێکچڕژاو[٢٨٨]، بەدوای چواندا چون، گەوجیو گێلیو نەفامیە.

٣- بە داهاتو سەرقاڵ مەبە هێشتا لە جیهانی نەبودایە کەی هاتە ئاراوە ئەوسا بیری لێ بکەوە.

٤- بە ڕەخنە مەچڵەکێ، سەقامگیر بەو دڵنیا بە ئەو ڕەخنەی ڕوبەڕوی تۆ دەبێتەوە هێمای[٢٨٩] سەنگو ڕێزی تۆیە.

٥- هەر باوەڕ بە خواو کردەوەی چاکە ژیانێکی خواڕسکی بەختەوەرانەیە.

٦- هەر کەسێ هێمنو هەدادایی[٢٩٠] گەرەك بێ، با یادی خوای گەورەی هەمیشە لە ناو دڵ بێ.

٧- پێویستە بەندە لای وابێ هەرچی خوا نەیکا نابێ.

٨- چاوت لە سوپاسی کەس نەبێ.

٩- بە ئەگەری ڕودانی خراپ تر لەوە دڵت بدەوە.

---

٢٨٦) پرشوبڵاو دەبێ.

٢٨٧) مەبەستت.

٢٨٨) ئاڵۆز.

٢٨٩) نیشانەی.

٢٩٠) ئاسودەیی.

١٠- دەگونجێ لەوەی ڕویداوە تۆی تێدا بەر قازانج بێ.

١١- هەر کارەساتێ ڕوبدا لە بەرژەوەندی بڕوادارە.

١٢- لە بەهرە پێ بەخشراوەکانی خوا ڕامێنەو سوپاس بژێر بە[٣٩١].

١٣- زۆر کەس لە تۆ بەرەو خوارنو تۆ لە سەروی ئەوا نی.

١٤- جار لە دوای جار خۆشی لە ڕێیە.

١٥- بە سای کلۆلی نزاو پاڕانەوەت لە دلّدا هەلّدەقولێ.

١٦- بەلاّو مەینەتی هەتوانی[٣٩٢]چاوو وزەی دلّن.

١٧- ناخۆشی خۆشی لە دوایە.

١٨- با شتی کەم بایەخ بن برت[٣٩٣] نەکات.

١٩- لێبوردەیی پەروەردیارت بەروەدەیە[٣٩٤].

٢٠- ڕوگرژو ڕوترشو تورە مەبە.

٢١- نانو ئاوو سێبەرن بژێوی ژیانیان لێ پێك دێ، بە هیچی تر بایەخ مەدە.

٢٢- ڕۆزیتانو ئەوەی بەلێنتان پێ دراوە لە ئاسمانەوەیە.

٢٣- زۆربەی مەترسی پێشبینی کراو نایێتە دی.

٢٤- لە بەلاّ باران پەند وەرگرە.

٢٥- ئەگەر خوا گەلێکی خۆش ویست تاقیان دەکاتەوە.

٢٦- ئەو نزاو پاڕانەوانەی لابەری ئێشو ئازارن دوبارەو سێ بارەیان بکەوە.

٢٧- خۆت بە کردەی بەرداری بەرهەمدارەوە سەرقالّ کە پشت لە کاتی بەتالّ کە.

٢٨- پڕوپاگەندە وەلانێو بە هەوالّی نادروست باوەڕ مەکە.

٢٩- ئەو ڕقو کینەی لە دژی نەیارانت لە دلّت ناوە، تۆ زیاتر لێی زەرەرمەندی.

٣٠- هەر بەلاّیێ بێتە ڕێت تاوانی پێ هەلّدەوەرێت.

---

٣٩١) سوپاسی خوا بکە.

٣٩٢) مەلّحەم.

٣٩٣) لەبەینت نەبا، ڕیشەکێشت نەکا.

٣٩٤) فراوانە.

کە ئەو شەش دەرمانە چارەسازەت لەبەردەستە بۆ دڵت پەستە؟

خاوەنی کتێبی "الفرج بعد الشدة" دەگێڕێتەوە دەڵێ: یەکێ لە زاناو پسپۆران دەردو کەسەرێکی توشهات دۆستو خۆشەویستانی بۆ دڵنەوایی هاتنە سەردانی، یەکێ پێی گوت: من شەش دەرمانی گیراوە پێ دەزانم، گوتیان چ دەرمانێکن؟ ئەویش گوتی:

یەکەم: متمانە بە خوا بون.

دووەم: دڵنیابون بەوەی قەزاوقەدەری خوا ڕەت نابێتەوە.

سێیەم: ئارامگرتن باشترین چارەسەری بەڵا بارانە.

چوارەم: ئەگەر ئارام نەگرم چیم لەدەست دێ.؟! هاوارو ڕۆڕۆ بە چارەسەر نازانم.

پێنجەم: دەشێ لەوە خراپترم بەسەر بێ.

شەشەم: جار لە دوای جار ڕزگاری دێ.

بە سای توانجو پەلارێ، یا ئەشکەنجەو ئازارێ، یا گوتەی ڕیسواکارێ، یا ستەمی ستەمکارێ، خەم بەسەرتا نەبارێ.

شێخی ئیسلام دەڵێ:

بڕوادار چاو لە تۆڵە ناگێڕێ، سەرزەنشتی سەرزەنشت کارێ ناکاتەوە، وەڵامی لێدانیش ناداتەوە.

ماتو کز دامەمێنە، هەڵوێستی جوان بنوێنە، قەدرو ڕێز بەدەست بێنە

یەکێ لە شاعیران توشی لێقەومانێ هات هانای بۆ کەسێکی بەخشندەو بەرچاو فراوان هانی[٣٩٥]، ئەویش لە هانای هات، لە وەڵامی ئەم چاکەیەدا ئەم هۆنراوەی پیاهەڵدا:

---

٣٩٥) هێنا.

لاوێکی نەو نەمام بو خوا ئاوڕی پێ دایـەوە
ئامـاری هەر چاکـەیـێ لە ڕوی دەدرەوشـایــەوە
کە بینی بەخشـندەیی بەرگی لەبەرنەمـاوە
بـەرگـی دڵ فـراوانـی خســتـە قـەدو بـالاوە
هەروەکو بڵێی هەسارە لە ناو چاوانی دیـارە
هەڵبەستی من ملوانکەو هەیڤیش لەسەر ڕوخسارە

گەر کۆسـتێ دای پڵۆسـی، خەمو خەفەت دای پۆشی، یا ئەسـتەنگێ بێتـە ڕێت، با دڵت ئاسـودە بێت نەك پەسـتو پڕ لە خـەم بێت.

بێگومـان ئەگـەر ئارامـت هـەبێو دان بـە خـۆ دابگـری، چـاترە لـەوەی چـریکەو زایەڵـەت [٣٩٦] هـەڵبڕی، ئەگـەریش لـە ئاسـتی مەینەتیـدا داسـەپاوو خـۆڕاگر بـی، زۆر پایەدارتری لەوەی داڕماوو بێ ورە بی، هەرکەسێکیش بەهەوەسی خۆی ئارام نەگرێ، ڕۆژێ دێ بەناچاری خۆی ڕابگرێ.

دڵ گران مەبـە، دۆسـتو خۆشەویسـتانێکت هەن خەمیان لەلا بەباکـەی

ئەگەر حەز دەکەی با چەند دێرە شیعرێکت بۆ بکەمە دیاری، بۆ ئـەوەی خۆشـیو شادیت بەسەردابێو، کەمێ دڵت بسرەوێ، هەندێ لـە هۆنـەران دەربـارەی دڵنـەواییو لێك نزیك خستنەوەی دڵەکان، ئەم پارچە هۆنراوەیان هەڵبەستوە:

هاتـیــن بـە لای قەیـسـی یــە "یــمـنــی" دا
کــە وەجـاخ زادەییکـی بـــاش بــو لە ڕەچەڵیدا

---

٣٩٦) هاوارو ڕۆڕۆ.

ئێمــەی بینــیو پــەچــەی ســەر ڕوی بەردایــەوە
گــوتـــی کێنـــەو خەڵکی کوێنـــەو لە کام لاوە؟
گوتم بەڵام لـــە تیـرەی تەمیمـیـانـــە هــاوەڵم
منیـــش خەڵکـــی یەمـنـمو لـەوێیە حــاڵو ماڵم
بە خاكو وڵات لێك دورین خــودا بە برای داناویــن
گەر نەژادیشــمان جیا بێ دڵمان لە یەك جودا نیــن

بێگومان دۆستو یاران لە تەنگانەدا مایەی دڵارامین بۆ یەکتر، یەکێ دەڵێ: ئەگـەر لەبەر دڵەڕاوکێو نیگەرانی نەبوایە، تێکەڵاوی خەڵکان نەدەبوم.

﴿ ٱلْأَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلْمُتَّقِينَ ... ئـەوێ ڕۆژێ یـاران هـەمو دەبنە نەیاری یەکتـری، جا مەگین خوا پارێزەکان، (٦٧) الزخرف ﴾.

ڕێزداریو پایەداری باشــترە لە ماڵداری

کەلاوەیێ [٣٩٧] هەبێ ژیانی تێدا بەسەربەی، یا ڕەشـماڵێ [٣٩٨] هەڵدەی، تیکە [٣٩٩] نـانێکی جۆ هەبێ لە دەمی خەی، لەگەڵ ئەوەی شەرمو شکۆت پارێزراو بێو، ئاوی ڕوانـت [٤٠٠] دانەچکاو بێ [٤٠١] و زمانت پاكو پاراو بێ [٤٠٢]. زۆر سەربەرزو ڕێزدارتری لەوەی لە کۆشكو باڵەخانـەی ڕازاوەو باخو باخاتی درەوشاوە ژیان بەسەربەی، لەگەڵ ئەوەدا ژیانێکی تفتو تاڵت هەبێو، دڵێکی بە ناڵەو هاوارت ببێ.

ناخۆشی وەکو نەخۆشی وایە، چۆن نەخۆشی ماوەیەکی پێ دەچێ، هەتا لادەچێ، ئەگـەر پەلەو تاڵوکەشی لێ بکرێ لەوانەیە دو چەندانە ببێتەوەو، دەبێتە دەردێکی کوشندە، هەر

---

٣٩٧) کەچە خانو.
٣٩٨) چادر/لە موی ئاژەڵان دروست دەکرێ.
٣٩٩) پارو.
٤٠٠) ئابڕو.
٤٠١) دانەڕژابێ.
٤٠٢) لە قسەی پڕوپوچ دور بێ.

بە هەمان شێوە بەڵاو ناخۆشی پێویستی بە ماوەیێ دەبێ، هەتا شوێنەواری بزر دەبێ، پێویستیشە مرۆڤی بەڵا بار ئارامی هەبێو چاوی لە لێبونەوەی دەروی خێر بێو زمانی بە یادی خواوە فێر بێ [٤٠٣].

هەڵوەستەیەك

﴿... وَلَا تَاْيْـَٔسُواْ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيْـَٔسُ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَٰفِرُونَ ... ناهومێدیش مەبن لە بەزەیی خودا، هەر ئەوانەی خوا نەناسن، لە بەزەیی خوا ناهومێدن. (٨٧) یوسف﴾.

﴿قَالَ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِۦٓ إِلَّا ٱلضَّآلُّونَ ... کێ لە بەزەیی خوادا بێ هومێدە، مەگین لە رێ لادەرەکان؟ (٥٦) الحجر﴾.

﴿إِنَّ رَحْمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ... ئەو کەسانەی چاکە کارن، لە بەزەیی خودا نزیکن. (٥٦) الأعراف﴾.

﴿لَا تَدْرِى لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ... تۆ چوزانی، لەوانەیە لە پاش ئەمە خوا شتێ تر وەدی بێنێ. (١) الطلاق﴾.

﴿وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُواْ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّواْ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ... رەنگە لە شتێك حەز نەکەن بەڵام بۆتان وەخێر بگەڕێ، رەنگیش هەیە ئاوات بۆ شتێ بخوازن کە ئاکامەکەی باش نەبێ خودا دەزانێو ئێوە سەری لێ دەرناکەن، (٢١٦) البقرة﴾.

﴿ٱللَّهُ لَطِيفٌۢ بِعِبَادِهِۦ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُۖ وَهُوَ ٱلْقَوِىُّ ٱلْعَزِيزُ ...خودا دەربارەی عەبدانی بە ڤیانە، (١٩) الشوری﴾.

---

٤٠٣) لە یادی خوا بەردەوام بێ.

﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ... بەزەییشم هەمو شتی داگرتوە، ﴿١٥٦﴾ الأعراف﴾.

﴿...لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ...خەمت نەبێ! ئێمە خودامان دەگەڵە، ﴿٤٠﴾ التوبة﴾

﴿...إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ ... لـەو کاتەشـدا کـە هاناتـان بـۆ پەروەردیارتان دەبرد، جا لە فریاتان هات، ﴿٩﴾ الأنفال﴾.

﴿... وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ... هـەر ئەویـشە پـاش ناهومێدبون لە باران، بارانە دادەبارێنێ دلۆڤانیو خۆشی بلاودەکاتەوە، ﴿٢٨﴾ الشورى﴾

﴿... وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ... بـە هومێـدو بـە ترسـەوە لەبەرمان دەپاڕانەوەو لە بەرانبەر ئێمە لارە مل بون. ﴿٩٠﴾ الأنبياء﴾.

چـاترین هـــاودەم کتێبـە

بێگومان یەکێ لە هۆکاری بەختەوەری ئەوەیە: لەگەڵ خوێندنەوەی کتێب دا کات بەسەر بەری، بایەخێکی زۆر بە خوێندنەوە بدەی، گەشە بە بیرو ژیریت بدەی.

"جاحز" بەوە ئامۆژیاریت دەکا کە بە خوێندنەوەو لێ وردبونەوەی کتێبان خۆت سەرقاڵکەی، بۆ ئەوەی خەمان لـە دڵ بەباکـەی، پێـت دەڵـێ: کتێـب ئـەو هاودەمەیـە وەڕەس‌و بێ توانات ناکا، خۆشەویستێکە بە پاکی دەتدوێنێ، هاوڕێیەکی وایە مانـدوو شەکەتت ناکا، ئەو چاوپۆشی کارەیە [٤٠٤] شل‌وخاوت ناکاتـەوە، هاوسـێیەکی بارسـوکەو بـارت گـران ناکـا، ئـەو هاوەڵەیـە نایـەوێ بـە نوانـدنی مـەرایی [٤٠٥] دەسـت بـەتاڵتکاو ناپاکانە هەڵسوکەوتت لەگەڵ کا، بە دوڕویی نـات خەڵەفێنێ و [٤٠٦]، بـە درۆو دەلەسـە خلیسکت پێ نابا.

---

٤٠٤) لێبوردەیە.

٤٠٥)فرتوفێڵ.

٤٠٦) هەڵت ناخەڵەتێنی.

کتێب ئەو هاودەمەیە هەتا لێی ورد ببیەوە پتر تامەزرۆت دەکا، هەستو نەستت دەسازێنیو دەمو زمانت پاراو دەکا، دەستو پەنجەت ڕەنگین دەکا، وتەو پەیڤت[٤٠٧] شیرن دەکا، دڵو دەرونت فراوان دەکا، سینەت شادو گوشاد دەکا، ئاپۆرە[٤٠٨] بەرێزەوە سەیرت دەکا، بە خەڵکانی پایە بەرز ئاشنات دەکا، تەنیا خوێندنەوەی مانگێ بارتەقای چەند ساڵانێ زانستی وات پێ دەبەخشێ لە دەمی هیچ زانایێ نەت بیستبێ، وێڕای ئەوەی پارەو پوڵیش خەرج ناکەی، خۆشت لە دوای شەکەت ناکەی، لە دەرگای هیچ کەسێ لە خۆ زاناتر نادەی، خۆشت بەوە ئاتاج ناکەی لە بەردەمی یەکێ چۆکان دادەی، کە تۆ لەو ئاکار جوانتریو خۆت بە سەتی وەك وی نادەی، لەگەڵ ئەوەشدا لە کۆڕو کۆبونەوەی قین لە دڵان خۆت پەنا دەدەی، لەگەڵ ساماندارانیش خۆت بەراورد ناکەی، کتێب ئەو هاودەمەیە گوێ ڕایەڵی شەو ڕۆژتە، لە دەرێو لە ژورێ هاوڕێتە، بە خەوتنت تەنگاو نابێ، لە شەونخونیدا ماندوێتیو شەکەتی نایگرێ، ئەو فێر کارە[٤٠٩] دڵسۆزەیە لێی دەپرسیو شەرم ناکەی، تۆ پارەی پێ نابەخشیو ئەو زانیاریت پێ دەبەخشێ، گەر تۆ بە توندی بدوێی ئەو گوێچکەت لە بۆ دەگرێ، ئەگەر بایێ هەڵبکاو لاپەڕەی وەریگێڕێ بۆ تۆ دەگەڕێتەوەو جارێ تر وەرناگەڕێ، گەر تۆ بەهەر هۆکارێ پەیوەندیت لەگەڵ هەبێ پێویستیت بە کەس نابێو تاسەر لەگەڵت دەبێ، لە تەنیاییو بێ زاری گەر کتێب هاودەمت بێ، هەرگیز ئاتاجیت بە هاودەمی بەد سروشتان نابێ، ئەوەندە چاکەو خەلاتەی کتێب بەسەرە تۆدا دەیکا بەسە، کە لە دانیشتنی بەر دەرگا دەتپارێزێو، لەوانەی بەوێدا ڕادەبورن چاویان تێ نابڕی - لەگەڵ ئەوەی ئەرکی دانیشتنی سەر ڕێگات پێ جێبەجێ ناکرێ - چاوت لە ئابڕوو ناموسی خەڵکان دەپارێزێ، لەو باسو خواسانە قوڵ نابیتەوە کە هیچ پەیوەندیەکیان بە تۆوە نیە، تێکەڵاوی کەسانێکی هەرزە پوچو مایە پوت[٤١٠] نابیو، لە وتەی بێ واتایان گوێ ناگریو، بەشداری مەرامی[٤١١] گڵاوو کاری

---

٤٠٧) جەماوەر.
٤٠٨) جەماوەر.
٤٠٩) مامۆستا.
٤١٠) بێ کەڵك.
٤١١) مەبەست.

چەپەڵکارانەیان نابی، بێگومان ئەمەیان هەم ئاسودە بونەو ڕزگار بونە، هەم دەسکەوتێکی بێ وێنەیە، هەروەها خۆپاراستنە لە مەترسییێکی سەرەکیو بەدەست هێنانی قازانجێکە، جا ئەگەر بێو کتێب خوێندنەوە تەنیا ئەوەندە بەرهەمەی هەبێو لە خواستی چروك[٤١٢]بە دورت بگرێ، لە پاڵکەوتنی بێ سودو گاڵتەو گەپی بێ هودەو تەمەن بەهەدەردان بە دورت بخاتەوە، دیارە گەورەترین بەرهەمت بەدەست هێناوەو، بەسودترین بەخششت بەسەردا ڕژاوە.

شتێکی بەڵگە نەویستە کە پێویستە بێکارانی ڕۆژو گاڵتە چیانی شەو جیا لەوەی کاتە پڕ بەهاکانیان بەهەدەر چێ: ئەم هەلەی تەمەنیان بە خوێندنەوەی پەرتوکی سودمەند بەسەربەن، ئەوەندەی بە سای کتێب خوێندنەوە بەرو داهاتی سود بەخشیان چنگ دەکەوێ، ژیانیان بە ئەزمون دەگا، بیرو ژیریان گەشە دەکاو، پیاوەتیو جوامێریان پتر دەکا، ئابڕوو شکۆیان دەپارێزێ، دینداریان چاتر دەبێ، ماڵو سامانیان پڕ پیت دەبێ، کارو پیشەی نوێ فێر دەبنو دەروی خێریان لە ڕودا ئاواڵە دەکرێ، هیچ شتێ ئەوەندە سودو کەڵکیان پێ نابەخشێ.

* چەند وتەیێ دەربارەی سودی کتێب * :

"ئەبوعوبەیدە" دەڵێ: "موهەللەب" ئامۆژیاری کوڕەکانی دەکاو پێیان دەڵێ: ڕۆڵەکانم کاتێ دەچن بۆ بازاڕ تەنیا لە بەردەم دوکانی زرێ چی [٤١٣]، یا پەڕتوك خانەیێ بوەستن. هاوەڵێکم بۆی گێڕامەوەو گوتی: کتێبی مامۆستایەکی خەڵکی شامم خوێندۆتەوە، یەکێ لە باسەکانی دەربارەی جوامێری تیرەی "غەتەفان" دەدوێ، دەڵێ: جوامێریو پیاوەتی بەسەر چو تەنیا لە پەرتوك داماوە. گوێم لە "حەسەنی لوئلوئی" بو کە دەی گوت: چل ساڵ بەو شێوەیە ژیانم بەسەربرد ئەگەر سەر خەوێکم بشکاندایە، یا پاڵم دابایەوە، یا شەوانە سەرم بنابایەوە، دەبوایە پەرتوکێکم هەر لەسەر سینگ بوایە.

---

٤١٢) مەبەستی بێ سود.

٤١٣) ئەوەی زرێی شەری دروست دەکا.

"ئیبنول جەهم"یش دەڵێ: ئەگەر خەوەکوتکێ [٤١٤] بم باتەوەو کاتی خەوتنیشم نەبێ - کە خەوی نابەجێم زۆر پێ ناپەسندە - دەست بە خوێندنەوەی پەرتوکێکی سودمەند دەکەمو بە سای وتەی نەستەقو سودمەند دڵم دەبوژێتەوە [٤١٥]، کاتێ گرێ کوێرەییێکم بۆ دەبێتەوەو [٤١٦] پەی بە یەکێ لە مەبەستەکانم دەبەم هەست دەکەم هەداری بەسەرمدا دەبارێو، خۆشی دڵم دادەپۆشێ، ئەو شکۆمەندیەی بە سای ڕون کردنەوەی بابەتێك بە دەست دێ، توندتر مرۆ ڕادەچڵەکێنێ لە شریخاندن و [٤١٧] خورەی [٤١٨] دارمانێ.

دوبارە "ئیبنول جەهەم" دەڵێ: ئەگەر پەرتوکێکم بە دڵ بو بە دەستم هێنا، سودو قازانجیشم لێ ڕەچاو کردو لێم بەدی کرد، دەم بینی چۆن لە ترسی ئەوەی لێم ببڕێ جار لە دوای جار تەماشا دەکەم ئاخۆ چەند پەڕێکم ماوە، یا لە ترسی ئەوەی ئەو بابەتە کۆتایی بێ، ئەگەریش ئەم پەرتوکە لە قەبارەدا گەورە بێو پەڕی زۆر بێو زۆر بەرگ بێ، ئەوا هەست بە خۆشحاڵیەکی زۆر دەکەمو تەواو دڵم دەسرەوێ.

"عەتەبی" باسی یەکێ لە پەرتوکی زانا دێرینەکان دەکاو دەڵێ: گەر بهاتباو کتێبێکی دورو درێژو زۆر پەڕ نەبوایە گۆڕانکاریم بەسەر دێناو تێکم دەدا [٤١٩].

"ئیبنول جەهم"یش دەڵێ: بەڵام ئەوەی لەم کتێبەدا سەرنجی منی ڕاکێشاوە هەر ئەوەیە کە تۆی لە دەستی بێزاری [٤٢٠]، هەر کتێبێکی گەورەم خوێندونەتەوە قازانجێکم لێ وەدی کردوە، لە ڕادەبەدەر کتێبی بچوکیشم خوێندەوە بەڵام کاتێ کۆتاییم پێ هێناوە هەستم کردوە هیچم بە دەست نەهێناوە!.

بۆ ئاگاداریشت، شکۆدارترینو پیرۆزترینو پایەدارترین کتێب قورئانە:﴿ كِتَٰبٌ أُنزِلَ إِلَيۡكَ فَلَا يَكُن فِي صَدۡرِكَ حَرَجٞ مِّنۡهُ لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ... کتێبێکە بۆ تۆ

---

٤١٤) دەخەو ڕاچون.
٤١٥) دەگەشێتەوە.
٤١٦) مەسەلەیەکی توندم بۆ ڕون دەبێتەوە.
٤١٧) بە قیژە و دەنگێکی گەورە دەگوترێ/من لە جیاتی دەنگی گوێ درێژم بەکارهێناوە.
٤١٨) دەنگی ڕوخانێ.
٤١٩) دیارە کتێبی دور و درێژی خۆشویستوە.
٤٢٠) مەبەستی پێ گەورەیی کتێبێکە.

هاتۆتە خوارەوە، تا بەهۆی ئەو ترس وەبەر مەردم بێنیو خۆت توشی دڵتەنگی مەکە لەوبارەوە، ئەم کتێبە نسحەتیشە بۆ ئەوانەی بڕوای پێ دێنن، ﴿٢﴾ الأعراف ﴾.

بـەری درەختـی خوێندنـەوە:

١- نەمانی دڵاو دڵی و[٤٢١] خەمو پەژارە.

٢- لادان لە شتی پڕوپوچو بێ هەرمین.

٣- دور کەوتنەوە لە کەسانێ بێ هودە ژیانو تەمەنیان بەهەدەر دەدەن.

٤- ڕاهاتن لەسەر زمـان بونـەوەو دەربـڕینی ڕسـتەی نایـابو دور بونـەوە لـە هەڵەو ساتمەی زمانو ڕازاندنەوەی بە پاراویو ڕەوان بێژی.

٥- گەشاندنەوەی ژیریو زاخاودانی بیرو هزرو مشتومالّ کردنی هەستو نەست.

٦- هەڵقولانی زانیاریو فرە بونی بیر بڕی[٤٢٢] و هۆشداری.

٧- بەهرەمەند بون لە ئەزمونی خەڵکان ودانایی دانایانو دەرخستنی زانایان.

٨- دەستەبەر کردنی بەهرەی وەبەرهێنانی زانیاریو ئاشنا بون بەو ڕۆشـن بیریـەی بەسەر ژیانەوە کاری گەری هەیە.

٩- پتـەو کردنـی بیروبـاوەڕ بـە تایبـەتیش بـە خوێندنـەوەی پـەرتوکی ئیـسلامی، چـونکە پـەرتوك دڵـسۆزترین ئامۆژیـارەو، بـەهێزترین سەرزەنـشت کـارە، گەورەترین بەربەستی ڕێی خراپەیەو، توندو تۆڵ ترین فەرمان ڕەوایە.

١٠- ئاسودە بونی بیرو هۆش لە پرشو بڵاو بون، حەسانەوەی دڵ لە دابـڕدا بڕبـون، ڕزگار بونی کات لە بە فیرۆ چون.

١١- ڕۆچون لە کرۆکی وشەکانو، داڕشتنی بابەتو واتای پـەیڤو ڕسـتەو، کاراشـنایی لە نهێنی ژیریو دانایی.

ناخی واتـاو مەبەسـتان حەسـاوگەیە بۆ گیانی
نەك لە خواردنو خواردنەوەو لە نۆشینێ بزانی

---

٤٢١) دو دڵی.

٤٢٢) بیرێژی

دڵت هەراسان نەبێ، خەڵکێ بە ئاکاری بەرزت ئاشنایەو چاکەی تۆی لە چاودایە

بە سای ئەو ڕەوشتەو ئاکارە بەرزەی نواندوتە، چەند دەستێ بە نزاو پاڕانەوە بۆ تۆ بەرز کراونەوەو، چەند کەسێ لە ئاستی تۆدا زمانی بە چاکە دەگەڕێ. بێگومان سوپاس و پێزانینی خەڵکانیش وا دەکا سەر لە نوێ نەمامی تەمەنت بڕوێ و ببڕای ببڕ بەری بگرێ و، بە کەلەپورێکی زیندودا بنرێ و بەرهەمێکی پاکی لێ بەرهەم بێ خەڵك سودی لێ وەربگرێ.

هەڵوەستەیەك

جارێکیان پێشەوا "ئەبوبەکر" نەخۆش کەوت خوای لێ ڕازی بێت، هاوەڵانی چون بۆ دیدەنی، پێیان گوت: پزیشکت بۆ بانگ نەکەین؟ لە وەڵامدا گوتی پزیشك منی بینیوە[٤٢٣].

گوتیان چی پێ گوتی: ئەویش گوتی: پێی گوتم: من هەرشتێ بمەوێ ئەنجامی دەدەم. پێشەوا "عومەر"ی کوڕی "خەتاب" یش دەڵێ خوای لێ ڕازی بێت: هەست دەکەین خۆشترین ژیانمان لە ئارامگرتن دایە.

هەروەها دەڵێ: خۆشترین ژیانێ پێی گەیشتبین بە سای ئارامگرتنەوە بوە، ئەگەر بێ و ئارامگری پیاو بوایە ئەوا بە جوامێرێکی بەخشندە دادەنرا.

پێشەوا عەلی کوڕی ئەبو تالیب -خوای لێ ڕازی بێت- دەڵێ: ئارامگرتن لە باوەڕدا بە وێنەی سەرە لە لاشەدا، ئەگەر سەریش ببردرێ ئەوا لاشە خۆی ناگرێ، پاشان دەنگی بەرز کردەوەو گوتی: گومان تان نەبێ باوەڕی نیە ئەوەی ئارامی نەبێ. هەروا گوتی: ئارام گرتن پێڕۆیێکە[٤٢٤] بەسەر ڕودا مەیکەوێنن.

---

[٤٢٣] وەڵاخی سواری.

[٤٢٤] وەڵاخی سواری.

شێخ "حسن البصری" دەڵێ: ئارامگرتن گەنجینەیێکی، چاکەیە، خوای گەورە تەنیا بە بەندەیەکی وا دەی بەخشێ لە لایەن خواوە بە دڵاوا [٤٢٥] دانرا بێ.

عومەری کوڕی عوبدول عەزیز دەڵێ: خوای گەورە هەر بەهرەیەکی خۆی لە بەندەی بسێنێتەوە، ئەویش لە بەرابەری ئەوەدا ئارامگر بێ، بێ سۆ [٤٢٦] خوا لەوە باشتری پێ ئەداتەوە.

"میمون"ی کوڕی "عبدالعزیز" دەڵێ: هیچ کەس بەو پەڕی چاکە ناگا تەنیا بە سای ئارامگری نەبێ.

"سلیمان" کوڕی قاسم دەڵێ: هەموکردەوەیێ سنوری پاداشتی بۆ دیاری کراوەو دەزانرێ، تەنیا ئارام گری نەبێ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿...إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّـٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ...بێ گومانە ئەو کەسانەی خۆڕاگرن، بە تەواوی‌و بە بێ حیساب پاداشی خۆیان وەردەگرن، (١٠) الزمر﴾ .

سولەیمان دەڵێ: ئارامگری هەروەکو سەرچاوەیەکە بێ پسانەوە [٤٢٧] هەڵدەڕژێ.

خەمبــارمەبــە چونكو جگــە لەم ژیــانە ژیانێــکی تر چاوەڕێمانە

دڵت بەو دادوەریەی خوا دەسرەوێ، کە لە ڕۆژی پەسڵان [٤٢٨] گرۆی [٤٢٩] مرۆ [٤٣٠] گشتی کۆ دەکاتەوە، جا هەر کەسێ لەم جیهانە دوا بڕاوەدا ماڵی لێ زەوت کراوە لەوێ دەستی دەکەوێتەوە، هەر کەسێ لێرە ستەمی دەرحەق کراوە لەوێ مافی دەسەندرێتەوە، هەر کەسێ لێرە ستەمکارە لەوێ بێ چارەو هەژارە!!

---

٤٢٥) بەخشندە.

٤٢٦) بێ گومان.

٤٢٧) بێ بڕانەوە.

٤٢٨) دوایی.

٤٢٩) دەستە.

٤٣٠) مرۆڤ.

"كانت" كە زاناو پسپۆڕێكی ئەڵمانیە لێی دەگێڕنەوە، كە دەڵێ: شانۆی ئەم ژیانەی دنیا هێشتا كۆتایی پێ نەهاتوە، دەبێ شانۆیەكی‌تر هەبێ، چونكو لەم ژیانەدا ستەمكارو ستەم لێكراومان بەرچاو دەكەوێ كەچی نابینین دادوەریان لە نێواندا بكرێ، كەسانێ دەبینین زاڵن هەندێكیش چەوساوەو ژێر دەستەن كەچی تۆڵە سەندنەوە نابینین، كەوایە دەبێ جیهانێكی تر هەبێ ئەو مافانەی لێ بسەندرێ".

شێخ "عەلی تەنتاوی" دەربارەی ئەم قسەیە دەڵێ: ئەو دەستەواژەیە[٤٣١] كە مرۆڤێكی دور لە ئیسلام دەری دەبڕێ، دان پێ دانانو باوەڕ كردن بە ڕۆژی سەلا[٤٣٢] لە خۆوە دەگرێ.

﴿... لَا ظُلْمَ ٱلْيَوْمَ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ... ئەم ڕۆژە هیچ غەدرێك نیە. خودا بە خێرایی بە كاروباران ڕادەگا. ﴿١٧﴾ غافر﴾.

چەند گوتەیەكی جیهانیو دەستكەوتی ئەزمون

"ڕۆبرت لویس ستیفنسون" نوسیوێتیو دەڵێ: هەمو مرۆڤێ دەتوانێ لە یەك ڕۆژدا بە كردەی خۆی هەڵبستێ با هەرچەندە كارەكەی سەختو گران بێ، هەمو كەسێ دەتوانێ ڕۆژانە تا خۆرئاوا بەختەوەرانە ژیان بەسەربا. كە هەر ئەمەیان واتای ژیان دەگەیەنێ".

یەكێ تریشیان دەڵێ: "تۆ لە ژیانتا تەنیا یەك ڕۆژت هەیە، دوێنێ ڕابراوەو سبەینێش هێشتا نەهاتۆتە ئاراوە".

"ستیفن لیكوك" دەربارەی خۆ خەڵەتاندن نوسیوێتیو دەڵێ: منداڵ دەڵێ: دەی ئەو كاتەی بوم بە هەرزەكار، هەرزەكاریش دەڵێ: دەی ئەوساتەی بوم بە گەنجو لاو. ئەو كاتەش بوم بە گەنج ژیانی هاوسەرێتی پێك دێنم. بەڵام دوای ژن هێنان چی ڕوئەدا؟ دوای بڕینی ئەو هەموقۆناغانە چ دێتە ئاراوە؟ ئەم بۆچونە دەگۆڕێ بۆ: تا ئەو كاتەی ئەتوانم دابنیشم.

---

٤٣١) ڕستە/پەیڤ.

٤٣٢) دوایی.

ئاورێ بەرەو دواوەی دەداتەوە، بایەکی ساردو سڕ خۆی بە ڕودا دەکێشێ، هەست دەکا ئەو ژیانەی جێی هێڵاوە گشتی بە هەدەر داوەو تەنیا یەك خولەك بەخۆشی نەژیاوە، دوای ئەوەی کار لە کار ترازا بە هۆش خۆمان دێینەوەو دەزانین هەر خولەكو کاتژمێرێ لە ئێستای ژیانمان دەژمێرێ.

بە هەمان شێوە ئەوانەی بە ئومێدی تۆبە کردنن بەو شێوەیە خۆیان دەخەڵەفێنن.

یەکێ لە پێشینەکان دەڵێ: "وریابن لە بەکارهێنانی وشەی "دێو دەبێ" چونکو ئەوەو شەیێکە چەندین بەرزەوەندی دوا خستوەو لە دەست داوە".

﴿ ذَرۡهُمۡ يَأۡكُلُواْ وَيَتَمَتَّعُواْ وَيُلۡهِهِمُ ٱلۡأَمَلُۖ فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ... لێیان گەڕێ بخۆنو خۆش ڕاببوێرنو ئارەزو سەرگەرمیان بکا زۆر ناخایەنێ دەزانن،﴿٣﴾ الحجر ﴾ .

"مۆنتین"ی پرۆفیسۆری فەرەنسی دەڵێ: ژیانم پڕی ئەو خواستە خراپانە بو کە هەرگیز بەزەیی نانوێنن.

منیش دەڵێم: ئەوانە بە کەڵكو قازانجی وەدیهاتنیان ئاشنا نین، لەگەڵ ئەو زیرەکیو شارەزاییەدا پەیڕەوی ئەو ڕێنماییەی خوا نەبون کە پێغەمبەری خوا ﷺ پێی ڕەوانە کراوە ﴿ ... وَمَن لَّمۡ يَجۡعَلِ ٱللَّهُ لَهُۥ نُورٗا فَمَا لَهُۥ مِن نُّورٍ ... هەر کەسێکی خوا ڕوناکی نیشان نەدا، هیچ ڕوناکی شك نابا. ﴿٤٠﴾ ﴾ النور.

﴿ إِنَّا هَدَيۡنَٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرٗا وَإِمَّا كَفُورًا ... خۆمان ڕێگەمان نیشان دا، جا یان شوکرانە بژێرە یان پێ نەزان. ﴿٣﴾ الإنسان ﴾.

"دانسی" دەڵێ: بیر کەوە ئیمرۆ دوبارە گزنگی لێ هەڵنایێ".

منیش دەڵێم: ڕاست ترو جوانتر لەم وتەیە ئەو فەرمودەی پێغەمبەرە ﷺ ((صلّ صلاة مودع... نوێژ بکە وەکو نوێژی کەسێکی ماڵ ئاوایی لە دنیا دەکا)).

هەر کەسێ وا دابنێ ئیمڕۆی کۆتا ڕۆژی ژیانە، تۆ بەو پەشیمانی نوێ دەکاتەوە، کردەوەی دەڕازێنێتەوە، لە گوێ ڕایەڵێ خواو شوێن پێ هەڵگرتنی پێغەمبەرەکەیدا کۆشش دەکا.

"کالیداسا" کە ئەکتەرێکی شانۆگەری ناوداری هیندیە نوسیوێتیو دەڵێ:

سڵاو لە سپێدەی بەیان هەر بە ئیمڕۆ بایەخ بدە لەبەر ئەوەی هەر ئیمڕۆ ژیانە، بون ژیانە لەو هەلە کورتەی ئیمرۆدا جۆرەها نهێنی بونی تۆی تێدا دەرئەکەوێ بەهرەی گەشە کردن ڕازاوە بەهرەی سەرکەوتن لەبەر ئەمەشیان دوێنێی تێپەڕیو تەنیا خەونێ بۆ سبەی نەهاتوش تەنیا خەیاڵە بەلآم ئەو ڕۆژەی تۆ تیایدا دەگوزەرێنی دەشێ لە سایەیدا دوێنێ وەکو خەونێکی خۆش ببینیو، هەموو بەیانییێکیش پێشبینی خواستەکانت بێ دەسا جوان سەرنجی ئیمڕۆ بدە هەر ئیمڕۆ سڵاوی بەیانی دانە.

دامەمێنە، دەربارەی دوێنێو ئیمڕۆو سبەی بە پرسیار خۆت بدوێنە

دەرگای ئاسنین بە ڕوی ڕابردوو داهاتودا گاڵەدە، ڕۆژی ئێستات لەگەڵ ساتەکانیدا ببەسەر:

١- ئایە گەرەکمە ئەو ژیانەی ئێستام دواخەم لەپێناوی ئەوەی لەمەڕ داهاتودا دودڵم، لەبەرئەوەی بۆ گوڵشەنێکی فریودەر دەناڵم کە لەو دیوی ئاسۆوەیە بە خەیاڵم؟

٢- ئایە ئێستای ژیانم تفتو تاڵکەم بە سای ئەو ڕۆژە ڕەشانەی بەسەرمدا تێپەڕ بون، ئەو ڕوداوانەی ڕویان داوەو لەگەڵ تێپەڕبونی ڕۆژگار تێدەپەڕن؟

٣- تۆ بڵێی بەیانی بە ئاگا بێمەوە، لە کاتێکا بڕیارم داوە ئیمڕۆم بە فیڕۆ نەچێو لەو بیستو چوار کاژێرەی داهاتودا ئەوپەڕی کردەی بەردار فەراهەم بێنم؟

٤- تۆ بڵێی لەمەولا بتوانم خێروبێری ئیمڕۆم دەستەبەر کەم ئەگەر بە کاتو ساتەکانی بایەخ بدەم؟

٥- کەی بەو کارە هەستم؟ ئەو هەفتەی داهاتو؟ بەیانی؟ یا هەر ئیمڕۆ؟

ئەگەر كارەساتێ بەرەو ڕوت بێ بەرچاوت تاريك نەبێ بەخۆت لەگەڵ خۆت بدوێ:

١- له خۆت بپرسە: لەوە خراپ تر پێش بينی چت دەكرد؟
٢- خۆت ئامادە كە بەرگەی ئەم پێشبينيە هەرە خراپە بگری.
٣- پاشان هەوڵ دە بە هێواشی ئەم پێشبينيە چارەسەركەی.

﴿ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ... ئەو كەسانەی پێيان وتن: گەلە كۆمەگيو لێكراوەو بە پانەوە دێنە سەرتان، ئەشێ ترسو لێيان هەبێ، باوەڕيان بەهێزتربوەو گوتيان: ئێمە هەر خودامان بێ بەسمانەو چاكترين پشتو پەنامان تەنيا ئەوە. (١٧٣) آل عمران﴾.

هەڵوەستەيەك

﴿...وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا (٢) وَيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُۚ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمۡرِهِۦۚ قَدۡ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَيۡءٖ قَدۡرٗا ... هـەر كـێش لـە خـوا بترسێ، دەروێكی لێ دەكاتەوە. (٣) الطلاق﴾.

لە شوێنێكـەوە بژێوی بۆ دەنێرێ كە بە خەياڵـيدا نايە. هەر كێ خۆی بە خوا بسپێرێ ئەوی بەسە.

﴿... سَيَجۡعَلُ ٱللَّهُ بَعۡدَ عُسۡرٖ يُسۡرٗا ... خـوا زو لـە پـاش تەنگانـە فـەرەحنايی دێنـێ. (٧) الطلاق﴾.

پێغەمبەری خواش دەفەرموێ: ((واعلم ان النصر مع الصبر، وان الفرج مع الكرب، وان مع العسر يسرا... بزانـە سـەركەوتن لەگەڵ ئارامگرتنـدا، ڕزگاری لەگەڵ خـەمو خەفەت دا، هەموناخۆشيەكيش خۆشی لەگەڵدا)).

﴿انا عند ظن عبدي بي فليظن بي ما شاء... پێغەمبەری خوا دەفەرموێ: خوای گەورە دەفەرموێ: بەندەی من چ گومانێکم پێ ببا بە پێی ئەو گومانە هەڵس و کەوتی لەگەڵدا دەکەم، جا چ گومانێکم پێ دەبا با بیبا﴾.

﴿... فَسَيَكْفِيكَهُمُ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ... خودا لە ئازاری ئەوان ئەتپارێزێ و زۆر بیسەرو فرە زانا هەر خۆیەتی، (١٣٧) البقرة﴾.

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ ... سا تۆ خۆت بدە دەس کەسێ کە هەر زیندوەو نامرێ، (٥٨) الفرقان﴾.

﴿فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأْتِىَ بِٱلْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِۦ ... هیچ دور نیە خودا ڕۆژێ سەرتان بخا، یا خۆ کارێکی تر بکا، (٥٢) المائدة﴾.

﴿لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ... غەیری خودا کەس پەردەی لەسەر لانادا، (٥٨) النجم﴾

خەمناك مەبە چونکێ خەمینی تین و توانا تێکدەشکێنی و جەستەدا دادەوەشێنێ

"ئەلکسیس کاسێل" ئەو پزیشکەیە، کە لە پزیشکیدا خەڵاتی "نۆبل" ی بەدەست هێنا دەڵێ: پیاوانی پیشەگەر [٤٣٣] ئەوانەی نازانن ڕواو ڕوی [٤٣٤] دڵاو دڵی [٤٣٥] ببنەوە، هەر سەر لە بەیانی دەمرن".

منیش دەڵێم: هەر ئەوەیان ڕاستە کە بڵێین: مردن بە بڕیارو چارەنوسی خوایە، بەڵام دەکرێ وا لێك بدرێتەوە: دو دڵی و نیگەرانی یەکێکە لەو هۆکارانەی مرۆڤ لە پەلو پۆ دەخات [٤٣٦] و بونیەو قەوارەی لە ناو دەبات.

---

٤٣٣) خاوەن پیشە.
٤٣٤) ڕوبەڕوی.
٤٣٥) دو دڵی.

بەهەمان شێوە خەمناکی برینی گەدە پەیدا دەکا!

دکتۆر "جۆزیف ف.مونتاگیو" دانەری کتێبی "کێشەی دەمارگیری"[٤٣٧] لە کتێبەکەیدا دەڵێ: تۆ بە سای ئەو خۆراکەی دەیخۆی توشی برینی گەدە نایێی، بەڵکە بەهۆی ئەو خەمانەوەیە، کە دەمیان ناوەتەلاشەی تۆوە"!!.

بە پێی گۆڤاری "لایف" برینی گەدە بە پلەی دەیەم دێ لە نەخۆشیە کوشندەکان.

با هەندێك لە شوێنەواری خەمناکیت بۆ باس کەم:

کتێبی دکتۆر "ئەدوار بۆدۆلیسکی"، بەناونیشانی (واز لە دڵە ڕاوکێ بێنەو هەنگاوی باشتر هەڵێنە...[٤٣٨] بەشێکی لە زمانی پێنوسراوی وەرگێڕراوە، ها ئەوە هەندێ لە پێڕستی ئەم کتێبە:

* نیگەرانی چ بەسەر دڵ دێنێ.
* نیگەرانی یارمەتی بەرزبونەوەی پاڵەپەستۆی خوێن دەدا.
* نیگەرانی ئەگەری توش بون بە نەخۆشی "روماتیزم" پەیدا دەکا.
* بۆ ڕێز گرتن لە گەدەی خۆت نیگەرانیت کەمکەوە.
* نیگەرانی چۆن دەبێتە هۆی پەیدابونی سەرما بون.
* نیگەرانیو چەقالو[٤٣٩].
* نیگەرانیو توش بون بە نەخۆشی شەکرە.

دکتۆر "کاریل مانینگر" کە یەکێکە لە پزیشکانی تایبەت بە نەخۆشیە دەرونیەکان، کتێبێکی هەیە وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی بە ناونیشانی:

---

٤٣٦) بێ توانای دەکات.

٤٣٧) مشكلة العصبية.

٤٣٨) دع القلق وانطلق نحو الافضل.

٤٣٩) نەخۆشی "غودەی دەرەقی".

"الانسان ضد نفسه"، "مرۆڤ دژی خۆیەتی" لەم کتێبەدا دەڵێ: "دکتۆر مانینگر" چەند بنەمایەکـــت پێ نادا دەربارەی چۆنیەتی خۆپاراسـتن لە نیگەرانی، بەڵکە ڕاپۆرتێکی سەرسوڕمێنت پێ دەدا بەو ناوە:

ئێمـە چۆن جەسـتەو لاشـەو بـیرو هۆشمـان بـەهۆی نیگـەرانیو خـۆ خواردنـەوە دادەڕمێنین، بە ڕقە بەریو پنگ خواردنەوەو[٤٤٠] پەشێویو دڵستی[٤٤١] خۆ دەشێوێنین".

خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿... وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ ... ئەوانـەش کـە لـە مـەردم چاوپۆشی دەکەن، (١٣٤) آل عمـــران﴾.

گەورەترین بەهرە کە لەو ئایەتەدا وەربگیـرێ، دڵسرەوتنو هێورەبونـە، هـەداریو بەختەوەر بونە.

پرۆفیسۆری فەرەنسی"مونتین" فەرمان ڕەوای شاری "بوردو"ی فەرەنسا دەڵێ": حەزدەکەم کێشەکانتان بەدەستی خۆم چارەسەرکەم نەوەك لە هەناوی خۆیان نێمەوە".

ئاخـۆ پـەژارەو ڕق هـەڵگرتن کاریـان چیـە؟

دکتۆر "راسل سیسل" لـە زانکـۆی "کورنیـل" پـەیمانگای پزیـشکی، چـوار هۆکـاری ڕونو بەرچاوی ڕەچاو کردوە بۆ توش بون بە ئاوسانی جومگەکان:

١- هەرەسهێنانی پێکهێنانی ژیانی هاوسەری.

٢- کارەساتی شـتکـاریو[٤٤٢] خەمباری.

٣- تەنیـاییو دلا دڵـی[٤٤٣].

٤- ڕیسـواییو قین لە دڵی.

---

٤٤٠) دڵ پەست بون.

٤٤١) ترسەنۆکی.

٤٤٢) مادی.

٤٤٣) دو دڵی.

دکتۆر "ولیەم مالك گۆینگل" لە وتارێکیدا، کە بۆ یەکیەتی پزیشکانی ددانی ئەمریکی پێشکەشی دەکاو دەڵێ: ئەو هەستو نەستانەی دڵخۆشکەر نین وەکو دڵەڕاوکێو ترسەنۆکی..

لەوانەیە کار لە دابەشکردنی "کالسیۆم" بکەن لەناو لەشدا، دوای ئەوە سەر دەکێشێ بۆ کلۆر بونی ددانەکانو لە ناوچونیان".

جڵەوی کارەکانت بە هێواشی بەدەستەوە بگرە: "دایل کارنیجی" دەڵێ: "ئەو ڕەش پێستانەی لە باشوری وڵات ژیان بەسەردەبەنو دانیشتوانی وڵاتی چینیش کەم وایە دوچاری ئەو نەخۆشیانەی دڵ بێن، کە بەهۆی نیگەرانی پەیدا دەبن، چونکێ ئەوان بە هێمنی جڵەوی کارەکانیان بە دەستەوە دەگرن". هەروەها دەڵێ: ئەو ئەمریکیانەی پەنا دەبەنە بەر خۆکوشتن یەکجار زۆرترن لەوانەی بەهۆی پێنج نەخۆشیە کوشندەکان گیان لە دەست دەدەن". ئەوەشیان ڕاستەقینەیێکی سەرسوڕمێنە نزیکە باوڕ نەکرێ! یا گومانت بەرامبەر پەروەردیارت باش بێ: "ویلیەم جایمس دەڵێ: بێ گومان خوای گەورە لە تاوانمان دەبورێ، بەڵام ئامێری هەستیاریمان بەربەستێکە بەهیچ جۆرێ ڕێمان پێ نادا" [٤٤٤]!.

"ئیبن ول وەزیر" لە کتێبی خۆیدا بە ناوی "العواصمو القواصم" دەڵێ: ئومێد هەبون بە میهرو سۆزی خوا - شکۆداریو پایەداری بۆ ئەو- بەندە هێڤیدارو گەشبین دەکا، وزەو توانای بەندایەتیشی پێ دەبەخشێو دەبێتە کەسێکی کارامە لە شوێن پێ هەڵگرتنی پێغەمبەری خواو زیتەڵ لە پێشبرکێی چاکە کاریدا".

منیش دەڵێم: ئەمەیان سەلمێنراوە، چونکو هەندێ دڵو دەرونی وا هەن تەنیا سەبارەت بە یادکردنەوەی میهرو سۆزو، لێبوردەییو، چاوپۆشیو بەخشندەیی خوا، دێنەوە سەرخۆو لێی نزیك دەبنەوەو دەکەونە گەڕو کۆڵیش نادەن.

ئەگەر خەیاڵ هەتلەی کردی: "تۆماس ئەدیسۆن" دەڵێ: "هیچ هۆکارێ نیە مرۆڤ پەنای بۆ بباو لە دەست خەیاڵان هەڵبێ".

---

٤٤٤) لەبەر پەیدابونی گومانی خراپ.

هـەر بـە پێـی ئـەزمون ئـەم وتەیـەوە ڕاسـت گـەڕاوە، مـرۆڤ لەگـەڵ نوسـینو خوێندنەوەشیدا لە خەیاڵ بە دور نابێ، بەڵام دەکرێ بڵێین چاترین شت کە بیری مرۆڤ تیژ بکاو زەینو هۆشی لەسەر خۆ بێ ئەنجامدانی کردەی بەسودو بەردارە، هەر ئەوانەی کات بەتاڵن سەرگەرمی خەونو خەیاڵن، پەڕو باڵیان شکاوەو بە پڕوپاگەندەوە سەرقاڵن.

لە ڕەخنـەی بنیات نەرو دڵ سـۆزانە نیگەران مەبـە، بەڵـکو بـە دڵێـکی فراوانەوە وەری بگرە

"ئەندرێ مۆرۆ" دەڵێ: هەرچی لەگەڵ بەرژەوەنـدی کەسایەتیماندا تێك بکاتەوە بە ڕاستوڕەوای دادەنێین، بەڵام هەرچیێ تێکنەکاتەوە ڕقو کینەمان هەڵدەستێنێ".

منـیش دەڵـێم: ئامۆژیـاریو ڕەخنـەگرتنیش هەروایـە، زۆرجـار ئێمـە بـەوە دڵ خۆشو شادمانین پێماندا هەڵبگوترێ، هەرچەندە لە جێی خۆی نەبێ، بەوەشیان هەراسانین لۆمەمان بکرێو ڕوی ڕەخنەمان تێ بکرێ، ئەگەر چی لە جێی خۆی بێ، ئەم شێوە بیرکردنەوەشیان لەکەیێکی گەورەو هەڵەیەکی مەترسیدارە.

﴿ وَإِذَا دُعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحۡكُمَ بَيۡنَهُمۡ إِذَا فَرِيقٞ مِّنۡهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلۡحَقُّ يَأۡتُوٓاْ إِلَيۡهِ مُذۡعِنِينَ ... هەر ساتێکیش بەرەو خوداو ڕاسپاردەی بانگیان دەکەن، کە خۆی بە کاریان ڕابگا، کەچی دەستەیەکیان هەر خۆی لێ دەبوێرن. ئەگەریش لە قازانجی وان بێ، دێنە لایو دەیسەلمێنن. ﴿٤٩﴾ النور ﴾.

"ویلیەم جایمس" دەڵێ: کاتێ سەبارەت بە کردارێك تەواو ڕێکەوتن دەکرێ بۆ ئەوەی هەر لەم ڕۆژەدا ئەنجام بدرێ، تۆ بە تەواوی لە چنگی ئەم خەمو پەژارەدا ڕزگارت دەبێ کە دەبێتە بەربەستی ڕێگای چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانت، ئەوەش وادەگەیەنێ، کە ئەگەر تۆ بڕیارێکی چارەسازانە بگریەبەر کاریگەری بەسەر گۆڕانکاری ڕۆژانەوە هەبێ، تازوە بە ئەنجامی بگەیێنەو دو دڵو نیگەران مەبەو هەنگاوەکانت مەوەستێنە، گیانی خۆشت مەخە ناو گێژاوی ئەو گومانو خەیاڵانەی کە جار لەدوای جار گومانت بۆ زیاد دەکەنو، بەردەوامیش ڕوەو دواوە مەڕوانە".

یەکێکـی تریش دەڵێ:

بێگومان بوێری تۆ لە مەڕ بڕیاردان دەبێتـە هۆکاری ڕزگار بونـت لـە ئاستـەنگـو سەخڵەتی ژیان، ﴿... فَإِذَا عَزَمَ ٱلۡأَمۡرُ فَلَوۡ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ ... هەر کاتێکیش خەزا بڕیار درا، ئەگەر ئەوسا بەرامبەر بە خـودا ڕاسـتبن هـەر بـە قـازانجی خۆیانـە، (٢١) محمد﴾.

دەسـتەوسانو دو دڵ دامەمێنە، بەڵکە دەسـتبەکار بـەو کاتێبکۆشـەو لـە بەتـاڵی دامەگوزەرێنـە

دکتۆر "ڕیتشارد زکابۆت" مامۆستای پزیشکی لە زانکۆی "هارفرد" لە کتێبەکەیدا بەناونیشانی، مرۆڤ بە چی دەژیێ...[٤٤٥]، دەڵێ: "بەو ناوەی، کە پزیشکێکم، ئامۆژگاری ئەو نەخۆشانە دەکەم بە سای گومانو دو دڵیو بێ زاڵەییو[٤٤٦] ڕەوەکی[٤٤٧] گیرۆدەی لەرزۆکی بـون، کـە بـە کـارو کردەوەیـێ چارەسـەری ئـەم دەردەیـان بکـەن... جا ئـەو بوێریەی[٤٤٨] وزەی کارکردنمان پێ دەبەخشێ وەکو ئەو باوەڕ بە خۆ کردنـە وایـە کـە (ئیمرسۆن... بە هەمیشە هەست جوڵێنو ڕەونەق پەخشی ناوزەد کردوە"[٤٤٩].

﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ ... هـەر کـاتێ لە نوێژێ بونەوە، بە هەر دێدا بڵاو ببنو بۆ چاکەی خودا بکۆشن، (١٠) الجمعة﴾.

"جۆرج برنادشۆ" دەڵێ: نهێنی دۆڕانـی تـۆ بـەوە دەردەکـەوێ کـە کـاتێکی وات بـۆ بڕەخسێ بتوانی بیرو هزری خۆی تێدا بەکاربێنیو، لەمەڕ ئەوە خـۆت هەڵسەنگێنی ئاخۆ بەختەوەری یا چارەڕەشی، کەچی بایەخ بەو هەلە ڕەخساوە نـەدەی، بـەڵام مـن

---

٤٤٥) (بم يعيش الانســان....

٤٤٦) بێ ورەیی.

٤٤٧) ترسەنۆکی.

٤٤٨) ئازایەتی.

٤٤٩) داناوە/ ناوی بردوە/ ناساندویێتی.

پێت دەڵێم سەرگەرمی کارکردنت بە، لەو کاتەدا خوێنت دەست بە سوڕی خۆی دەکاو، هەستو ژیریت دەستبەکار دەبێ، بە دوریشی مەزانە ئەم ژیانە نوێیەت دڵاو دڵیو نیگەرانی لە ناو بیروهزردا بڕەوێنێ! دەستبەکار بەو لە کارکردن بێزار مەبە، دڵنیا بە لەسەر ڕوی ئەم زەمینەدا لەو دەرمانە هەرزان ترو چاترت دەست ناکەوێ".

﴿ وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۖ ... بێژە: دەسا وە کارکەون، کاری ئێوە بە زوێکی زو لە لای خوداو پێغەمبەریو خاوەن باوەڕان دیار ئەدا. ﴿١٠٥﴾ التوبة ﴾.

"دزرائیلی" دەڵێ: "ئەم ژیانەی دنیا زۆر کورتە، تاوەکو بە کەم سەیر بکرێ".

هەندێ لە زاناو کاراشنایانی عەرەب دەڵێن: "ژیانی دنیا لەوە بێ بایەخترە ئێمە بە ڕقو کینە بیبەینە سەر".

﴿ قَٰلَ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٍ فَسۡـَٔلِ ٱلۡعَآدِّينَ ... پێیان ئێژێ: چەند ساڵ لە زەمین مانەوە؟ ئێژن: ئێمە هەر ڕۆژێك یان هێندێك لە ڕۆژێ ماینەوە، لە حیسابگەران بپرسە. ئێژێ: ئەگەر بوزانیبا، کەمێك نەبێ نەمانەوە. ﴿١١٣﴾ المؤمنون ﴾.

زۆربــەی هــەواڵی بڵاو کراوە لە ڕاســـتی بەدورە

"جەنەڕاڵ جۆرج کرۆك" - ئەگەر چی لە مێژوی ئەمریکیەکانـدا بە گەورەترین نەیاری هیندی دادەنرێ- لە لاپەڕەی ٧٧ی یاداشت نامەکانی دادەڵێ: بێگومان زۆربەی هەرە زۆری نیگەرانیو کەساسی هیندیەکان لە خەیاڵو بیرکردنەوەیانـدا سەرچاوە دەگرێ نەوەك لە ژیانی ڕۆژانەیاندا".

خوای تاكو پاکیش دەفەرموێ: ﴿ يَحۡسَبُونَ كُلَّ صَيۡحَةٍ عَلَيۡهِمۡۚ ... هەر هەرایەك لە دژی خۆیان دەزانن. ﴿٤﴾ المنافقون ﴾.

﴿ لَوۡ خَرَجُواْ فِيكُم مَّا زَادُوكُمۡ إِلَّا خَبَالٗا وَلَأَوۡضَعُواْ خِلَٰلَكُمۡ ... گەر وێڕای ئێوەش هاتبان بۆ خەزایە، کاریان لە ئێوە تێکدەداو کێشەیان بۆ دەنانەوە﴿٤٧﴾ التوبة ﴾.

مامۆستا "هۆكس" - لە زانكۆی "كۆلۆمبیا" - ئەم پەیڤو دەستەواژەیەی كردۆتە یەكێ لە دروشمەكانیو دەڵێ: "هەمو دەردو بەڵایێ لەسەر ڕوی ئەو زەویەدا لە دو چۆنیەتی بەدەر نیە یا چارەسەری دەست دەكەوێ، یا بە هیچ جۆرێ چارەی نادۆزرێنەوە.

جا ئەگەر دەزانی چارەسەری هەیە بەدوایدا بگەڕێ، ئەگەریش دەزانی چارەی نادۆزێتەوە هیچ بایەخی پێ مەدەو خۆی پێوە سەرقاڵ مەكە".

لە فەرمودەیەكی بێ هەڵەی پێغەمبەریشدا ﷺ هاتوە: ((ما انزل الله من داء الا انزل له دواء، علمه من علمه، وجهله من جهله" خوای گەورە هیچ دەردێكی نەناردوە مەگەر دەرمانیشی لەگەڵ ناردوە، جا ئەوەی بیزانێ دەیزانێو ئەوەیشی كە نایزانێ نایزانێ)).

نەرمو نیانی لە خلیسك بردن دەتپارێزێ

مامۆستایەكی یابانی بە قوتابیانی دەڵێ: "نەرمو نیانی وەكو داری خلاف [٤٥٠] وایە خۆ نەگریو بێ بەرگەییش وەكو بەڕو [٤٥١] وایە".

لەو فەرمودەی پێغەمبەریشا ﷺ هاتوە: "المؤمن كالخامة من الزرع، تَفَيَّئُها الريح يُمنةً و يُسرة" بڕوادار وەكو كشتوكاڵی تەڕو ناسك وایە، بای لێدەداو بە لای ڕاستو چەپدا دەیهێنێو دەیبا".

مرۆڤی كاراشناو تێگەیشتوش وەكو ئاو وایە، لەگەڵ تاشەبەردان دا تێك ناگیرێ، بەڵكە بە لای ڕاستو چەپو سەرێو ژێرەوەیدا تێدەپەڕێ.

لەو فەرمودەیەشدا هاتوە: "المؤمن كالجمل الآنف، لو أُنيخ على صخرة لا ناخ عليها" بڕوادار وەكو وشتری ئاڵقە لە لوت وایە ئەگەر لەسەر بەردێكیش ئیخ بدرێ ئیخ [٤٥٢] دەدا".

---

٤٥٠) ناوی درەختێكی شامیە.

٤٥١) بەڕو زو بەردەبێتەوەو خۆی بەدارێەوە ناگرێ.

ئەوەی چو ناگەڕێتەوە

دکتۆر "بۆڵ براندۆنی" ڕادەوەستیو، شوشە شیرێك بە زەویدا دەکێشی، هاوار دەکاو دەڵێ: "لەسەر شیری ڕژاو مەگری".

ئاپۆڕەش دەڵێ: ئەوەی بۆت نەنوسرا بێ بەسەرتەوە گرانە.

حەزرەتی ئادەم بە حەزرەتی موسی دەڵێ درودی خوایان لەسەر بێ: ئایە لەسەر شتێ لۆمەم دەکەی کە چل ساڵ بەر لەوەی لە دایك بم خوای گەورە لەسەرە منی نوسیوە؟ پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (("فحجَّ آدم موسى، فحجَّ آدم موسى، فحجَّ آدم موسى" سێ جار فەرموی: ئادەم بەڵگەی موسای بڕی. هەر لە ناو ناخو دەرونی خۆتدا بە دوای بەختەوەری دابگەڕێ، نەوەك لە دەوروبەرت: شاعیرێکی ئینگلیزی بە ناوی "مێلتۆن" دەڵێ: "بێگومان ژیری هەر بە خۆیو لە شوێنی خۆیدا دەتوانێ بەهەشتێ بکا بە دۆزەخو، دۆزەخ بکا بە بەهەشت!)).

ژیانی دنیا شیاوی خەم لەسەر خواردن نیە!

"ناپلیۆن" لە "سانت هێلینا"دا دەڵێ: "بە بیرم نایێ شەش ڕۆژم لە ژیاندا بە بەختەوەری بردبێتە سەر"!!

خەلیفە "هیشام"ی کوڕی "عەبدول مەلیك" دەڵێ: "ڕۆژانی بەختەوەریم ژماردن هەستم کرد تەنیا – ١٣- ڕۆژن".

" عەبدول مەلیك"ی باوکی هیشامیش هەروا ئاخو ئۆفی هەڵدەکێشانو دەیگوت "خۆزگە ئەو جێنشینیەم قەبوڵ نەکردبا".

"سەعید"ی کوڕی "موسەیەب" دەڵێ: سوپاس بۆ ئەو خوایەی وایکردوە ئەوان پەلاماری ئێمە بدەن ئێمە پەلاماری ئەوان نادەین.

---

٤٥٢) ئیخدانی وشتر/ واتە کەواندنی/ وشتری ئاڵقە لە لوت ئەو وشترەیە لەبەر چەموشی ئاڵقەیان لە لوت دەکردو ڕام دەبو.

جارێکیان "ئیبن سەماك" ی ئامۆژیار دەچێتە لای "هارون ڕەشید"، "هارون" تێنوی دەبێ‌و داوای قومە ئاوێ دەکا، "ئیبن سەماك" پێی دەڵێ: ئەی گەورەی بڕواداران ئەگەر بێ‌و لێت نەگەڕێن ئەم قومە ئاوە بنۆشی، نیوەی مڵك‌و دەسەڵاتی خۆی لە پای دەدەی؟ گوتی: بەڵێ. کاتێ ئاوەکەی خواردەوە، پێی گوت: ئەگەر بێ‌و ئەو ئاوەی خواردتەوە بەری لێ بگیرێ، نیوە مڵکەکەی تریشی لە بری دەدەی بۆ ئەوەی ڕێی بۆ دەرەوە چونی ببێتەوە؟ گوتی: بەڵێ. "ئیبن سەماك" گوتی: جا مڵك‌و دەسەڵاتێ نرخەکەی بارتەقای قومە ئاوێ نەبێ هیچ سودو کەڵکێکی نیە. بێگومان ژیانێك ئەگەر باوەڕداری تێدا نەبێ هیچ نرخ‌و بەهاو سەنگێکی نیە. "ئیقبال" دەڵێ: "ئیمرسۆن" لە کۆتایی وتارەکەیدا بە ناوی "پشت بەخۆ بەستن" دەڵێ: "پێت وانەبێ، سەرکەوتنی سیاسی، یا زیاد بونی کرێی ڕۆژانەت، یا چابونەوەت لە نەخۆشی یا، کە ڕۆژە خۆشەکانت بۆ وەگەڕێنەوە، دەروی خێرت لە ڕودا واڵا دەکرێ، چونکو بەو شێوەیە نیە، کە تێی گەیشتوی. هیچ کەسێکیش دڵارامیت بۆ نایێنێ تەنیا دەرونی خۆت نەبێ".

﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ... تۆش ئەی گیانی لە خەم ڕەخسیو! بە دڵخۆشی بچۆوە لای پەروەرندەت، چۆن ئەوت لە خۆ ڕازی کرد. ﴿٢٨﴾ الفجر ﴾.

پرۆفیسۆری ژیریارو وردبین "ئیبتکتۆیتۆس" هۆشیاری داوە دەڵێ: پێویستە بە لابردنی بیرو بۆچونی هەڵەو نابەجێ لە بیر کردنەوەماندا بایەخ دەین، پتر لەوەی بایەخ بە نەهێشتنی ئاوسان‌و نەخۆشی لاشەمان دەین".

سەیر لەوەدایە لە قورئانی پیرۆزدا ئەو نەخۆشیانەی پەیوەندیان بە بیروباوەڕەوە هەیە، پتر بە جێگای مەترسی دانراون لەوەی پەیوەندییان بە نەخۆشی لاشەوە هەیە، خوای تاك‌و پاك دەفەرموێ: ﴿ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ... دڵیان نەخۆشیەکی هەیەو خودا نەخۆشی پتر کردون، لەسەر ئەم درۆ کردنە، بەشیان ئازاری بەژانە، ﴿١٠﴾ البقرة ﴾.

﴿ ... فَلَمَّا زَاغُوٓاْ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ... وەختێ ئەوان خۆیان لادا، خوداش دڵی وانی لادا، ﴿٥﴾ الصف ﴾.

پرۆفیسۆری فەرەنسی "مونتین" ئەم چەند وشەی کردۆتە دروشم لە ژیانی خۆیدا: "مرۆڤ ئەوەندەی بە بۆچونی خۆی دەربارەی ئەگەری ڕوودانی ڕوداوەکە دەکەوێتە ژێر کاری گەریەوە خودی ڕوداوەکە ئەوەندە کاری تێناکا".

ئەم وتەیەش بە فەرمودە بیستراوە: ((اللّهم رضّني بقضائك حتى اعلم أنَّ ما اصابني لم يكن ليخطئني، وما اخطأني لم يكن ليصيبني... خوایە وام لێ بکەی و لە بڕیاری تۆ ڕەزامەندی بنوێنم تا دڵنیا دەبم ئەوەی بە سەرم دێ بەسەرمدا هەڵنابرێ، ئەوەیشی بەسەرم دا هەڵدەبرێ بەسەرم نایێ)).

هەڵوەستەیەك

خەمبار مەبە: چونکو خەمباری لەمەڕ ڕابردو جەرگاوس و [٤٥٣] بێزارت دەکا، داهاتوشت لەبەرچاودا سامناك دەکا، ڕۆژی ئیمڕۆشت لە کیس دەدا.

خەمگین مەبە: چونکێ خەمینی دڵ و دەرون دێنێتەوە یەك، ڕوان گرژومۆن دەکا، گیان و ڕۆح دا دەرمێنێ و، خۆزگەو خواستان دەپوکێنێ [٤٥٤].

دڵ پەست مەبە: چونکە دڵ پەستی نەیارانت دڵخۆش دەکا، ئازیزانت دەڕەنجێنێ، چاوچنۆك و چاوتێبڕان لێیان وەخۆشی دێ و، ڕاستیەکانیشت لەبەرچاودا دەشێوێن.

دڵ توند مەبە: لەبەرئەوەی دڵ توندی دژایەتی بڕیارو فەرمانی خوایە، بێزاری نواندنە لە شتێ کە دەبوایە هەر ببێ، خۆ هەڵاوێردنە [٤٥٥] لە باوو نەریتی گشتی و، لە بەهرە بێزار بونە.

---

٤٥٣) داخدار.

٤٥٤) ناهێڵێ.

٤٥٥) خۆ جیاکردنەوەیە.

دڵ گران مەبە: بە سای دلگرانی ون بو ناگەڕێتەوەو ڕۆیشتو نایێتەوە، مردو لە گۆڕ قیت نابێتەوە، قەدەری خوای گەورەش بە دڵ گرانی ڕەت نابێتەوەو، هیچ قازانجێکیشی پێ فەراهەم نایێ.

دڵ گیر مەبە: بێ گومان دلگیری لە شەیتانەوەیە، بێ ئومێد بونێکی وایە بەسەر چاوانتدا دەکەوێنێ، لە جیێوە توشی هەژاریت دەکا، هیوا بڕانێکی بێ مەودایە، سەتاسەت دارمانە، دەست بەجێ هەرەسهێنانە.

﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَب ... ئەدی ئێمە تۆمان سینە فەڕاح نەکرد؟ قورساییشمان لەسەر شانت لانەبرد؟ ئەوەی پشتی چەماند بوی؟ ناوبانگیشتمان بەرزەوە کرد. لە پاش تەنگانە فەرەحنایی دێ، بەڵێ، لە پاش تەنگانە فەرەحنایی هەیە. هەر کاتێ لە کارت قوتار بوی، ڕاستەوە بە (بۆ کارێکی تر.... ئەوسا لەبەر پەروەرێنت بلالێوە [٤٥٦]، ﴿٨﴾ الشرح﴾.

لە سۆنگەی ئەوە کە باوەڕداری وا مەزانە بەلا باری

بێگومان هەر باوەڕ بونە نهێنی قایل بونەو هێورە بونو ئارام بونە، بەد بەختیو چارەشیش هاودەمی دو دڵیو گومڕا بونە. کەسانێکی ژیاریشم [٤٥٧] بەرچاوکـــەوتوە - بەڵکە پسپۆڕو کاراشنا بون [٤٥٨] - بەلام دڵیان بە ڕۆشنایی پەیامی خوا ڕۆشن نەبو، بە سای ئەوە زمانیان نەپڕشایە [٤٥٩] سەر ڕاستیو دروستی یاساو ڕێسای خوا.

"ئەبو عەلای موعەری" لە بارەی یاساو بنەماکاندا دەڵێ: چەند دژە کاریێ لە ناویا هەیە هەرئەوەمان لەدەست دێ لێی بێ دەنگ بین!!

ڕازی دەڵێ: کۆتا هەنگاوی وەستانە.

---

٤٥٦) بپاڕێوە.

٤٥٧) هۆشیار.

٤٥٨) شارەزا بون.

٤٥٩) نەکەوتە سەر.

"جوەینی" لەمەڕ لەکوێ بونی خوا، واق‌و ڕماوەو [٤٦٠] دەڵێ: هەمەدانی سەراسیمەی کردم، هەمەدانی سەری شێواندم.

هەروا (ئیبن سینا) دەڵێ: ئەو هەست‌و ژیریەی زۆر کارایە [٤٦١] هەر ئەوە لە بونەوەردا کاری گەرە.

زۆر گوتەو وتەی تریش هەن کە دورو نزیك مافیان بەسەر ڕاستیەوە نیە.

جا دڵنیا بوم کە بەندە بە پێی بەرزی‌و نزمی باوەڕی بەختەوەر دەبێ، بە گوێرەی سەرگەردانی‌و گومان‌و دودڵیشی بەدبەخت‌و چارەڕەش دەبێ، هەر ئەو وتەو جێ باسانەی لەدوایی سەریان هەڵداوە لە دایك بوی ئەو گوتارە [٤٦٢] یاخیانەی چاخەکانی کۆنن، فیرعەونی لاڕێ‌و تاوانکاریش دەڵێ: ﴿...مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي... وا نازانم جگە لە من خوایەکتان هەبێ، (٣٨) القصص﴾.

هەروا دەڵێ: ﴿... أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ... ئەمن پەروەرێنی هەرە پایە بەرزتانم، (٢٤) النازعات﴾.

ئای لەو وتە ناڕەوایانەی کە هەمو جیهانیان پەرت‌و پێوار کرد [٤٦٣].

(جایمس ئیلیەن) دانەری کتێبی (بەو شێوەی مرۆڤ بیر دەکاتەوە)[٤٦٤] دەڵێ: لەمەولا مرۆڤ دەرکی پێ دەکا کە هەر کاتێ لە بەرانبەر خەڵکانی ترو شتی تردا بیروبۆچونی بگۆڕێ، ئەوا ئەم خەڵکەو ئەم شتانە بە هەوڵ‌و گەڕی خۆیان دەگۆڕێن.. واز لەو کەسە بێنە نایەوێ بیروبۆچونی بگۆڕێ، دەبینی ئێمەش چۆن سەرسام دەبین لەو خێراییەی بواری ژیانی شتکاری [٤٦٥] ئەو مرۆڤە دەگۆڕێ، ئەوەی مەرام‌و خواستەکانی ئێمە پێك دێنێ هەر ئەو لە لای ئێمە پیرۆزە ئەویشیان دەرونمانە..".

---

٤٦٠) سەرسام.
٤٦١) بکەر.
٤٦٢) ئەو وتارە.
٤٦٣) تەفرو تونا کرد.
٤٦٤) مثلما يفكر الانسان.
٤٦٥) مادی.

خوای تاكو تەنیاش دەربارەی بیرو بۆچونی هەڵەو مەودای كاریگەری، دەفەرموێ: ﴿ بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ ٱلرَّسُولُ وَٱلْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰٓ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِى قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ ٱلسَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًۢا بُورًا ... نەخێر ئێوە پێتان وا بو پێغەمبەرو باوەڕداران هەرگیز تازە نایەنەوە ناوماڵو خێزانی خۆیان. هەر بە دڵیش ئەم خەیاڵەو بە شتێكی باش دەزانی. گومانێكی بێجێو دەبرد، دیارە ئێوە كۆمەڵێكی زۆر بێخێر بون، (١٢) الفتح ﴾.

﴿ ... يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ۖ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ مِن شَىْءٍ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْأَمْرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِ ۗ ... ئێوەش هەروەكو خوانەناسەكانی پێشین بیرو لە خوا دەكردەوە، دەیانگوت: ئاخۆ لەم كارە چن بۆ دەكرێ؟ بێژە: گش كار بە دەست خودان. (١٥٤) آل عمران ﴾.

بە هەمان شێوە (جایمس ئیلیەن) دەڵێ: "هەرچی مرۆڤ دەستەبەری كا ڕاستەوخۆ دەرەنجامی بۆچونە تایبەتیەكانێتی...

مرۆڤ دەتوانێ لە میانەی بیركردنەوەیدا ڕاپەڕێو سەركەوتن بە دەست بێنێو مەرامو خواستی بێنێتە دی، ئەگەر بەو هەستو نەستە نەژێ بێ تواناو دۆڕاو دەمێنێتەوە".

خوای تاكو پاك لەمەڕ وزەو ورەی ڕاستیانەو بیروبۆچونی بێ هەڵەدا دەفەرموێ: ﴿ وَلَوْ أَرَادُوا۟ ٱلْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا۟ لَهُۥ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمْ ... ئەگەر بیانویستایە دەرچن، خۆیان بۆ ئامادە دەكرد، بەڵام خودا هاتنیانی پێ خۆش نەبو. (٤٦) التوبة ﴾ .

هەروا دەفەرموێ: ﴿ وَلَوْ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ... ئەگەر خودا بیزانیبا خێرێكیان دەباراندایە، كارێكی دەكرد ببیسن، (٢٣) الأنفال ﴾.

دەفەرموێ: ﴿ فَعَلِمَ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ ... خوا دەیزانی چیان لە دڵدایە، سا ئۆقرەو دڵنیایی ناردە سەریان. (١٨) الفتح ﴾.

بۆ شتی کەم بایەخ هەراسان مەبە، هەر دنیا ئەوەندە نایێنێ

یەکێ لە گەورە پیاوچاکان فڕێ درایە بەرچەپۆکی شێرێکی دڕندە، کەچی خوا پاراستی، پێیان گوت: لەو کاتەدا بیرت لە چی دەکردەوە؟ لە وەڵام دا گوتی: بیرم لە لیکی شێرەکە دەکردەوە، دەبێ پیس بێ یا پاکژ!!. ئاخۆ زانایانیش ڕاو بۆچونیان دەربارەی ئەم لیکە چی بێ.

خوای بەرزو بێ هاوتا هاوەڵانی پێغەمبەری بە پێی ویستو خواستیان لێك جیاکردۆتەوە، دەفەرموێ: ﴿ ...مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْآخِرَةَ ... ئی وا هەبوحەزی لە ماڵی دنیا بو، ئی واش هەبون خۆشی ئەو دنیایان دەویست، ﴿١٥٢﴾ آل عمران ﴾.

(ئیبن قەیم) باس دەکا کە سەنگو ڕێزی مرۆڤ لە هێزی دڵو هومێدی دایەو، ئەوەیشی هەڵی دەبژێرێ ئاخۆ نرخی چەندە؟!.

یەکێ لە زاناو دانایان دەڵێ: تۆ پێم بڵێ ئەو کەسە بایەخ بە چی دەدا منیش پێت دەڵێم نرخی چەندە.

یەکێ تر دەڵێ: جارێکیان بەلەمێك لە ناو دەریادا سەرەو نخون دەبێ، یەکێ لە خوا پەرستان دەکەوێتە ناو دەریا، ڕاستەوخۆ دەست دەکا بە دەستنوێژ گرتن ئەندام لە دوای ئەندام پێ دادێ، ئاویش لە دەمو لوتی وەردەکا، دەریا وەدەرێی دەنێو ڕزگاری دەبێ، لێیان پرسی بۆ ئاوات دەکرد؟

لە وەڵامدا گوتی: ویستم دەستنوێژێ بگرم تاوەکو ئەگەر مردم بە پاکی بڕۆم.

پێشەوا ئەحمەدی کوڕی "حەنبەل" لەسەرە مەرگیدا دەستنوێژیان بۆ دەگرت ئاماژەی کرد دەستی بۆ لەناو ڕیش وەردەن کە "سونەتێکە"!! ﴿ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْآخِرَةِ ... ئەوسا خودا پاداشتی ئەم دنیایەو چاکەو پاداشی دوا ڕۆژی پێدان، ﴿١٤٨﴾ آل عمران ﴾.

پەرێشان مەبە ئەگەر چی شەپۆلی ستەم هێرشت بۆ سەر بێنێ

ئەگەر تۆ چاوپۆشیو لێبوردەیی بنوێنی سەر بڵندی دنیاو شکۆداری دوارۆژ بەدەست دێنی: ﴿ فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ ... کێ لە تۆڵە چاوبپۆشێو کۆشش بۆ ئاشتی بکا، پاداشی لەسەر خودایە. ﴿٤٠﴾ الشورى ﴾.

(شکسپیر) دەڵێ: تەندورەکە بۆ دوژمن زۆر گڕ مەدە، نەوەکو خۆتی پێ بسوتێنی".

یەکێ بە (سالم)ی کوڕی (عبدالله)ی کوڕی (عومەر) دەڵێ: کە یەکێکە لە زانا (تابیعی)یەکان: تۆ پیاوێکی خراپی! لە وەڵامدا دەڵێ: تەنیا تۆ منت ناسیوە. وێژەرێکی ئەمریکی دەڵێ: "دەشێ لێدانی گۆپاڵو بەرد هێسکەکانم بشکێنێ، بەڵام وشەی نەشیاو ڕێی تێ ناچێ ئازارم پێ بگەێنێ".

یەکێ بە (ئەبوبەکر) دەڵێ: سوێند بە خوا دەبێ جوێنێکت پێ بدەم لەگەڵە خۆتی ببەیە ناو گۆڕ!

ئەویش پێی دەڵێ: بەڵکە ئەو جوێنە لەگەڵ خودی خۆت دێتە ناو گۆڕ.

پیاوێ بە عەمری کوڕی عامر دەڵێ: گومانت نەبێ لەمەولا بۆ دژایەتی تۆ خۆم یەك لا دەکەمەوە.

عەمر دەڵێ: هەر لە ئێستاوە کەوتیە ناو گێژاوی سەرقاڵی.

"جەنەڕاڵ ئیزنهاور" دەڵێ: "وازمان لێ بێنن ئێمە تەنیا خولەکێ لە بیر لێکردنەوەی ئەو کەسانە بە فیرۆ نادەین کە خۆشمان ناوێن".

مێشوولە بە دارخورما دەڵێ: خۆت بگرە، من دەمەوێ هەڵفڕمو وازت لێ بێنم. دارخورما دەڵێ: بە خوا لەو کاتەی بەسەرمەوە نیشتی هەستم پێ نەکرد، جا ئەگەر هەڵبفڕی چۆن هەست پێ دەکەم؟!

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿... وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ... هەرکاتێ بە لای کاری نالەباردا ڕادەبورن، مەردانە خۆی لێ لادەدەن،﴿٧٢﴾ الفرقان﴾.

هەروا دەفەرموێ: ﴿...وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ... هەر کاتێکیش نەزانەکان بیاندوێنن، بەرسڤی [٤٦٦] نەرمو نیانیان دەدەنەوە، ﴿٦٣﴾ الفرقان﴾.

"کۆنفۆشیۆس" دەڵێ: "بێگومان ئەو پیاوەی قین لە دڵە هەمیشە بە ژەهر پەنگی خواردۆتەوە" لە فەرمودەشدا هاتوە: ((لا تغضب، لا تغضب، لا تغضب... تورە مەبە، تورە مەبە، تورە مەبە)) هەروا دەفەرموێ ((الغضب جمرة من النّار... تورەیی پۆلوێکە لە ئاگر".

شەیتانیش لە سێ شوێناندا بەندەی لە عەرزێ دەدا: تورە بون، ئارەزو هەڵسان، بێ ئاگایی.

جیهان بەو شێوە ڕەخساوە

(مارکۆس اۆیلیو) - کە لە هەموئەوانەی فەرمانڕەوایی ئیمپراتۆری ڕۆمیان کرد کاراشناو شارەزا تر بو - ڕۆژێکیان دەڵێ: ئیمڕۆ لەگەڵ کەسانێ بەیەك دەگەم، کە زۆر بلێن، کەسانێکی خۆپەرستو سەرپێچی کارن، خۆپەرستن، بەڵام من لەو کارەیان سەرشێواوو هەراسان نابم، چونکێ من وا هەست ناکەم هەمو جیهان لە هاووێنەی وان کەمتر بێ"!

---

٤٦٦) وەلامی.

چە پەڵکاران چەندە زۆر بن سەرسامیان لێ مەنوێنە بەڵام چاکە کاران ئەگەر چی کەم بن بە زۆریان بنرخێنە

(ئەرستۆ) دەڵێ: "کەسی هەڵکەوتەو نمونەیی بەو ڕەفتارەی لە پێناوی کەسانیدا دەینوێنێ خۆشحاڵو شادمانە، ئەگەر چاکەییێکیشی لەگەڵدا بنوێنرێ خۆی پێ شەرمەزارە، چونکێ ئەوەی سۆزی دەنوێنێ وا دیارە باڵادەستە، بەڵام ئەوەی سۆزی بۆ دەنوێرێ وا دیارە دەستە پاچەو بێ چارەیە".

لە فەرمودەشا هاتوە: ((الید العلیا خیر من الید السفلی... ئەو دەستەی باڵایە چاترە لەو دەستەی لە ژێر دایە)).

دەستی باڵا ئەو دەستەیە دەبەخشێ، دەستی نزمو لە خوارێ ئەو دەستەیە وەردەگرێ.

ئەگەر تەنیا تیکە نانێكو لوێچێك ئاوت هەبێو بەرگێ هەبێ شەرمو شکۆت داپۆشێ ئیتر خەمو خەمینی پێ ناوێ.

یەکێ لە دەریاوانان بیستو یەك ڕۆژ لە ناو زەریای هێمندا مایەوەو ڕێگای ون کرد، کاتێ خوا ڕزگاری کرد خەڵك دەربارەی گەورەترین پەندو وانەی فێری بو بێ لێیان پرسی گوتی: گەورەترین پەند کە لەم ئەزمونەدا وەرمگرتبێ ئەوە بو: ئەگەر ئاوێکی سازگارت لەبەردەست بێو خۆراکێ هەبێ پشتی خۆی پێوە بگری، پێویستە لەسەرت هەرگیزاو هەرگیز بێ زاری نەنوێنی!

یەکێکیان گوتی: جا ژیان هەموی بریتییە لە پاروە نانێكو قومە ئاوێك، لەوانە بەدەر زێدە ژیانە.

"جۆناسان سۆیفت" دەڵێ: ((بەرنامەی خۆ لاوازکردنو، لەسەرخۆیی‌و، ئاسودەیی باشترین دکتۆرن لە جیهاندا، کەم خواردنیش هاوکات لەگەڵ هێمنو شادمانیدا چارەسەرێکی بە ئەنجام گەیشتوە خەڵکیش بە دوایدا ناگەڕێ)).

منیش دەڵێم: لەبەرئەوەیە قەڵەوی نەخۆشیەکی درێژ خایانە، هورگنی [٤٦٧] وشیاری‌و ژیری نایەڵێ، هێمنی‌و هەداریش خۆشی دڵ‌و جەژن‌و شادی ڕۆحەکانە، هەروا خەندە لێوی [٤٦٨] هەر لە جێوە دڵارامیت بۆ دێنێ‌و وزەوتینێکی سودمەندت وەبەردێنی.

بە کارەساتێ داخدار مەبە کە سەرەنجامەکەی خۆشیە بە سای بەلایێ چۆك دانەدەی کە بەرەو خەلات وەردەچەرخێ

دکتۆر (صمۆئیل جۆنسۆن) دەڵێ: ((نەریتی ڕەچاوکردنی لای گەشبینی لە هەر ڕوداوو کارەساتێك دا، گران بەهاو بەنرخترە لەوەی ساڵانە هەزار (جەنیە)[٤٦٩] بەدەست بێنی)).

﴿أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ... ئاخۆ ئەمانە نابینن کە ساڵانە کەڕەتێك یان دوکەڕەتان دەکەونە بەر تاقیکاری؟ لە ئاکامدا نە توشی پەژیوانی دێن نە پێی تەمێ گرتو دەبن. (١٢٦) التوبة﴾.

(معاویە)ش دەڵێ: تەنیا ئەو کەسە نەرم‌و نیانە کە خاوەنی ئەزمونە.

یەکێ لە پێشینان بە پیاوێکی خوا پێداو [٤٧٠] دەڵێ: من هەست دەکەم تۆ چەند بەهرەییێکت بەسەردا ڕژاوە، جا بە سای سوپاسگوزاری بەری ئەم بەهرانە بگرە [٤٧١].

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ (٧) إبراهيم﴾... ئەگەر شوکرانە بژێر بن، بۆو زیاد دەکەم، خۆ ئەگەر سەرپێچی بکەن، جەزرەبەم زۆر توندو تیژە، (٧) إبراهيم﴾.

---

٤٦٧) هورگ زلی.

٤٦٨) ڕوخۆشی.

٤٦٩) جۆرە دراوێکە.

٤٧٠) خاوەن بەهرە.

٤٧١) بە فیرۆیان مەدە.

﴿وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ ٱللَّهِ فَأَذَٰقَهَا ٱللَّهُ لِبَاسَ ٱلْجُوعِ وَٱلْخَوْفِ بِمَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ
... خـوا شـارێکی نەزیلـە هێناوەتـەوە"[٤٧٢]، کـە زۆر هـێمنو بـێوەی بـون لـە هـەمو ئاقارێکەوە فـرە بـژێویان بـۆ دەهات، کەچـی لـەم هەموچاکەی، کـە خـودا دەربـارەی کـردن، حاشـایان کـرد. لـە بارتـەقای ئـەو کـردارەی کـە دەیـانکرد، خـودا دەبـەرگی برسێتیو ترسی پێچان، (١١٢) النحل﴾.

سەبارەت بەوە خەمبار مەبە کە جیا لەمو لەو لە شێوەو خوونەرێتێکی تایبەتدا ڕەخساوی.

دکتۆر (جایمس گۆردۆن گلیلکی) دەڵێ: "ئاستەنگی ئارەزومەنـدی لـەوە دایـە لات وابێ هەستو دەرونت کۆنەو، وەکو مێژو دێرینە، وەکو ژیانی مرۆڤایەتیش گشتیە.

چۆن گێروگرفتی نـەبونی ئارەزومەنـدی لـەوە دایـە دەرونـت سەرچاوەی زۆرێ لـە گرێو گاڵو کێشەو بێشەی دەرونی بێت".

یەکێ تر دەڵێ: "تۆ لە دروست کراوەکانی تـر جیـاوازی هـیچ کەسـت پـێ ناچـێو، تـۆش بـە کـەس ناچـی، چـونکو دروسـتکاری بونـەوەر - بـەرزیو شـکۆداری بـۆ ئـەو - دروستکراوەکانی جیا لە یەك فەراهەم هێناوە".

خـوای گـــەورە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ... خەبـــــــاتێ ئێـوە جـۆراو جـۆرە، (٤) اللیل﴾.

(ئەنجیلۆ بـاتری) دەربـارەی "ڕاهێنـانو مەشـق پێکردنـی منـداڵ" سـێزدە کتێـبو هـەزاران گوتاریـشی نوسـیوە"، دەڵێـت: "هـیچ کەسـێ ئەوەنـدەی یـەکێ دوڕاو نیـە هەوڵدا هەستو نەستو لە شولارو بیـرکردنەوەی بگۆڕێ".

---

٤٧٢) بە نمونە هێناوەتەوە.

خوای گەورە دەفەرمـــــوێ: ﴿ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتۡ أَوۡدِيَةُۢ بِقَدَرِهَا ... لەو حەوایە ئاوێکی دارژاندوە، پڕاو پڕی بارستایی نەوالان[٤٧٣] دێ، ﴿١٧﴾ الرعد ﴾.

هەر یەکێ خاوەنی چەند بەهرەو تواناو خوونەریتێکی تایبەتە، با کەس خۆی لە کەسێکی تردا نەتاوێنێتەوە.

تۆ بە چەند بەهرەیەکی دیار کراوەوە خوڵقێنراوی تاوەکو چەند کردەوەیەکی دیـاری کـراو ئەنجـام دەی، هـەروەکو گوتراویـشـە: خـۆت وەخوێنـەوەو، بزانـە چ پێشکەش دەکەی.

(ئیمرسۆن) لەو گوتارەیدا کە دەربارەی "پـشت بـە خۆبەستن" نوسیویێتی دەڵێ: ئەو کاتو سەردەمە دێ زانیاری مرۆڤ تیایدا بگاتە ئەو ئاستەی باوەڕ بەوە بێنێ کە ئێرەیـیو چـاو تێبڕی دواکـەوتنو نەفامیـە، چـاولێکەریو دەمـە لاسـکەیی[٤٧٤] خـۆ کوشتنە، هـەر بارودۆخـێ لـە ئارادا بـێ خـۆی چۆنە بـەم شێوەیە خـۆی بنرخێنـێ، چونکو ئەو بەشەی پێ براوە، ئەگەر چی هەموبونـەوەریش پـڕ لـە شتی سـودمەندو بەهەرمێن بێ، ئەو تەنیا دەنکێکی لێ بـە دەست نایێنـێ مەگـەر زەویەکـە دابـچێنێو بەسەریـشیەوە چـاوەدێر بـێ، ئـەو وزەو توانایـەی لـە نـاخی ئـەودا شـاراوەیە لـە خوونەریتدا شتێکی نوێیە، هیـچ کەسێکیش نازانـێ مـەوداو چـەندیەتی دەسـەڵاتی چەندەو دەرکی پێ ناکا هەتاوەکو ئەو وزەیەی تاقی نەکاتەوە.

﴿ وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۖ ... بێـژە: دەسـا وە کارکـەون، کاری ئێوە بە زوێکی زو لـە لای خـوداو پێغەمبـەریو خـاوەن بـاوەڕان دیـار ئـەدا، ﴿١٠٥﴾ التوبـــة ﴾.

---

٤٧٣) دەرە، دۆڵ.

٤٧٤) لاسایی کردنەوە.

هەڵوەستەیەك

فەرمو ئەوە چەند ئایەتێکن ئومێدەواریت پتەو دەکەن، دەستو بازوت بەهێز دەکەن، گومانت لە ئاستی پەروەردیارتدا جوان دەکەن.

﴿ قُلْ يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُواْ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًاۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ... بێژە: ئەی عەبدەکانی من! ئەی ئەوانەی کە بەلادان لە ئەندازە، نا حەقیو لە خۆ کردوە! نابێ ئێوە لە بەزەیی خوا ناهومێد بن، چونکە لە هەمو گوناهێك چاودەپۆشێ، ئەو لێبوردەو دلۆڤانە، (٥٣) الزمر ﴾.

﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُواْ ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُواْ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ... ئەو کەسانەی هەر کاتێ کاری خراپ دەکەن، یان نا حەقی لەخۆ دەکەن، خودا لەبیر نابەنەوەو لەبەری دەپارێنەوە: لە خەتاکانیان ببورێ، بێژگە خوداش کێ لە گوناهان دەبورێ؟ جا ئەوانە لەسەر کارێ کە زانیویانە هەڵەیە، پێ داگر نین، (١٣٥) آل عمران ﴾.

﴿ وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ... هەر کەسێکیش کارێکی نالەبار بکا، یان غەدرێکی لە خۆی بکا، پاشان لە خودا بخوازێ کە بیبەخشێ، دەبینێ کە خوا لێبورو دلۆڤانە، (١١٠) النساء ﴾.

﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِۖ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي وَلْيُؤْمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ... هەر کاتێکی عەبدەکانم لەمەڕ من لە تۆ دەپرسن، من نزیکم، هەر کەس هانام وەبەربێنێ، بێ وەرامی ناهێڵمەوە. با ئەوانیش لە فەرمانی من دەرنەچن، بڕوای تەواویان بە من بێ، بە شکو ڕێی ڕاست بەدی بکەن، (١٨٦) البقرة ﴾.

﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ ٱلسُّوٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ ٱلْأَرْضِ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ... یا ئەو کەسەی چاترە کە هەروەختێ هومێد بڕاوێك لەبەری بپاڕێتەوە، دە هانای دێو لە چۆرتەم ڕزگاری دەکاو دەتانکاتە جێنشین لەم سەرزەمینە؟ ئاخۆ هیچ پەرستراوێك لەگەڵ خوا هەیە؟ ئەمانە کەم پەند وەردەگرن، ﴿٦٢﴾ النمل ﴾.

﴿ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَٰنًا وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُوا۟ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَٱتَّبَعُوا۟ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ... ئەو کەسانەی پێیان وتن: گەلە کۆمە گیولێکراوەو بە پەناوە دێنە سەرتان، ئەشێ ترسو لێیان هەبێ، باوەڕیان بەهێز بوەو گوتیان: ئێمە هەر خودامان بێ بەسمانەو چاکترین پشتو پەنامان تەنیا ئەوە. هاوڕێ دەگەڵ نیعمەتو چاکەی خودادا - بێئەوەی توشی زیان بن - گەڕانەوەو هەڵوەدای ڕەزای خودا بون، هەر خوداشە چاکەی گرنگی بەدەستە، ﴿١٧٤﴾ آل عمران ﴾.

﴿ ...وَأُفَوِّضُ أَمْرِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا۟ ... کاری خۆم بە خوا دەسپێرم، خودا چاوی لە عەبدەکانی خۆی هەیە. خوا ئەوی لە ئاکامی خراپیو ئەو فێڵەی دەیانکرد، ڕزگار کرد، ﴿٤٥﴾ غافر ﴾.

زۆر جاران زیانباری سودمەندە

(ویلیەم جایمس) دەڵێ: "بەڵاباریمان بەڕێژەیێکی چاوەڕوان نەکراو یارمەتیمان دەدا، ئەگەر بهاتباو (دۆستیۆفسکی)و (تۆلستۆی) ژیانێکی پڕ لە مەینەتیان بەسەر نەبردایە نەیاندەتوانی چیرۆكو داستانی نەمردویان تۆمار کەن، جا بێ باوکایەتیو نابینایی، دەربەدەریو، نەداری، هەندێ جار دەبنە هۆکاری بلیمەتیو کار ڕاپەڕاندنو پێشکەوتنو پێشکەش کردن".

جاری وایە هەبونی کوڕو ماڵو دارایی زۆر مایەی بەدبەختیو چارەڕەشیە: ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَـٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ... سـەیرت نەیە لە دارایـیو زارو زیچـێ کە هەیانە، خوا دەیەوێ لە دنیادا بەمانـە ئازاریانـدا، ﴿٥٥﴾ التوبة﴾ .

(ئیبن ئەسیـر) ئەو کتێبە ناوازانەی دانا، وەکو: "جامع الاصول"و "النهایـە" بـە سای ئەوەی گردەنشین کرابو[٤٧٥].

هەروەها "سەرخەسی" بە سای ئەوەی خرایـە نـاو چاڵ کتێبێکی نـاوداری نوسی بەناونیشانی "المبسوط" کە لە پازدە بەرگ پێك هاتوە!

(ئیبنول قەیم) کتێبی (زاد المعاد)ی لە گەشتو گەڕانـدا نوسی!

(قورتبی) هەر لەسەر پشتی کەشتی لێك دانەوەو شەرحی کتێبی (صحیح مسلم)ی نوسی! (ئیبن تەیمیە) زۆرەهای فەتاوای لە بەندیخانەدا نوسی!

گێڕەوەکانی فەرمودە بە سەدهەزاران فەرمایشتی پێغەمبەریان کۆکردەوە چونکێ هەژارو بێجێوڕێ بون.

یەکێ لە پیاوچاکان بۆی گێڕامەوە کە بەند کرابو هەر لـەناو بەندیخانـەدا هـەمو قورئانی دەرخ کردبو، چل کتێبیشی خوێند بوەوە! (ئەبوعەلای موعـەری) بـە چـاوی کوێرەوە چەند دیوانو کتێبێکی دانانو بۆی نوسرانەوە!

(تـەها حوسـێن) چـاوەکانی لەدەسـتدا بـە سـای ئەمـە چـەند یاداشـتنامەی خـۆیو چەند کتێبی نوسی!

چەندین کەسی هەڵکەوتەو ڕۆشنا پـەخش[٤٧٦] لـە پلـەو پایەیانـدا لادران، چـەندین هەنـدەی ئـەو پلەیـە بـۆ گـەلو نەتـەوەیان زانسـتو بۆچـونی سـودمەندیان فەراهـەم هێنا.

---

٤٧٥) دانشێن رابو/ کەفتە کار بو.

٤٧٦) سـودگەیێن.

(فرانسیس بایکۆن) دەڵێ: "تەنیا کەمێك زانیاری بون دەربارەی "فەلسەفە" سەرکێشێ بۆ بێ باوەڕی، بەڵام قوڵبونەوە لە "فەلسەفە"دا بیرو ژیری مرۆڤ لە ئایین نزیك دەخاتەوە".

﴿... وَمَا يَعْقِلُهَآ إِلَّا ٱلْعَـٰلِمُونَ ... زانایان نەبێ، تێی ناگەن، ﴿٤٣﴾ العنكبوت﴾.

﴿... إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَـٰٓؤُا۟ ... لە ناو عەبدانی خوادا هەر ئەوانەی فرە زانان لێی دەترسن، ﴿٢٨﴾ فاطر﴾.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَٱلْإِيمَـٰنَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِى كِتَـٰبِ ٱللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْبَعْثِ ... ئەو کەسانە بە زانستو باوەڕدارن، پێیان ئێژن: هەروەکو خودا نوسیوە، تا ڕۆژی سەلا ماونەوە، ﴿٥٦﴾ الروم﴾.

﴿قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا۟ لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا۟ ۚ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ... بێژە: من هەر ئامۆژگاریەکتان دەکەم: لەبەر خودا یەکە یەکەو دوان دوان ڕاوەستنو پێکەوە بیربکەنەوە، هاوەڵەکەتان [٤٧٧] هیچ شێتی تێدا نیە. ﴿٤٦﴾ سبأ﴾.

دکتۆر "ئـ.ئـ. بریل" دەڵێ: "هیچ باوەڕدارێکی ڕاستەقینە بە نەخۆشی دەرونی گیرۆدە نابێ".

﴿ ... سَيَجْعَلُ لَهُمُ ٱلرَّحْمَـٰنُ وُدًّا ... ئەوانەی باوەڕیان هەیەو ئاکار چاکن، خوا دەیانکاتە خۆشەویست، ﴿٩٦﴾ مریم﴾.

﴿ مَنْ عَمِلَ صَـٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ... هەر کەسێ کرداری باشەو بە باوەڕە - چ نێر چ مێ - هەتا دەژی وا دەکەین بە خۆشی بژی، ﴿٩٧﴾ النحل﴾ .

﴿وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ... هەر کێ باوەڕیان پێی هەیە، بێ سۆ خودا شارەزای ڕاستەڕێی کردون، ﴿٥٤﴾ الحج﴾.

---

٤٧٧) پێغەمبەرەکەتان.

بـاوەڕ گـەورەترین دەرمـانە

دکتۆر (کارڵ جانگ) بەرچاوترین‌و ناودارترین پزیشکی دەرونی لە کتێبەکەیدا بەناوی (مرۆڤی هاوچەرخ لەمەڕ لێکۆڵینەوەی دەربارەی ڕۆح... [٤٧٨] لە لاپەڕەی (٢٦٤)دا دەڵێ: بۆ ڕاوێژ پێ کردنم لە هەموولاَتانی جیهانەوە خەڵکانێ هاتون، سەدان نەخۆشم چارەسەر کردوە، زۆر بەشیان لە قۆناغی ژیاندا مام ناوەنجی بون، واتە لە سەروی تەمەنی سی‌و پێنجساڵی دابون.

یەکێکیان تیا نەبو کێشەی بۆ نەبونی سەرچاوەیەکی ئایینی نەگەڕێتەوە کە لە ڕوانگەی ئەم سەرچاوەیە بنوارێتە ژیان، دەشتوانم بڵێم: هەر هەمویان دەردیان لەوەدا بو ئەو بەخشش‌و خەلاَتەی ئایین بە بڕواداری دەبەخشێ ئەوان لێی بێ بەش بون، هەر کەسێکیش ئامادە نەبێ بیروباوەڕی ڕاستەقینەی بەدەست بێنێتەوە چاك نابێتەوە".

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ... هەرکەسێکیش بە ئامۆژگاری من نەکا، ژینی لە تەنگانەدایەو ڕۆژی سەلاَش بەکوێری لە گۆڕی دەردەخەین، (١٢٤) طه ﴾.

﴿ سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا ... ئەوانەش کە خوا نەناسن، چونکە هاوبەش بۆ خوا بڕیار دەدەن، ترسێ داوێژینە دڵیان، (١٥١) آل عمران ﴾

﴿ ...ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ... تاریکایی بارە لەسەر تاریکاییو هەرگا [٤٧٩] دەستی خۆی دەربخا، لەوانەیە هەر نەیبینێ. هەر کەسێکی خوا ڕوناکی نیشان نەدا، هیچ ڕوناکی شك نابا، (٤٠) النور ﴾ .

---

٤٧٨) الانسان الحديث في بحثه عن الروح.

٤٧٩) هەر کاتێ.

خەمبار مەبە.. خوا وەڵامی بێباوەڕێکی ناچار دەداتەوە، چ جای باوەڕدارێکی یەکتا پەرست؟!

(ئەلمهاتما غاندی) - سەرکردەی هیندی لەدوای (بوذا)- گەر بهاتایە وزەو توانای لەو هێزەی نوێژ دەیبەخشێ وەرنەگرتایە نزیك بو دابڕوخایە، چۆن دەتوانم ئەوە بزانم؟ بەوە دەزانم کە (غاندی) بۆ خۆی دەڵێ: ئەگەر بێ‌و نوێژم نەکردبایە زۆر لەمێژ بو شێت دەبوم.

وێڕای ئەوەش (غاندی) موسڵمان نەبو، بەڵکە کەسێکی گومڕا بو، بەڵام ئەو ڕێڕەوەی [480] گرتبوەبەر، کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێ: ﴿ فَإِذَا رَكِبُواْ فِي ٱلْفُلْكِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ... هەرگا [481] سواری کەشتی دەبن، بە دڵی پاك لەبەر خوا دەپاڕێنەوە، ﴿٦٥﴾ العنکبوت ﴾.

﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ ... یا ئەو کەسەی چاترە کە هەروەختێ هومێد بڕاوێك لەبەری بپاڕێتەوە، دە هانای دێ، ﴿٦٢﴾ النمل ﴾.

﴿ ...وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ أُحِيطَ بِهِمۡ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ... کاتێکیش کە زانیان هەر چار دەوریان گیراوە، بەو پەڕی بڕوای پاکەوە لە خودا دەپاڕێنەوە، ﴿٢٢﴾ یونس ﴾.

وتەو گوتەی زۆرێ لە زاناو مێژووناس‌و وێژەرانی ئیسلامم هەڵسەنگاندوە، ڕستەو دەستەواژەیەکم بەرچاو نەکەوتوە واتای نیگەرانی‌و دڵەڕاوکێ‌و نەخۆشی دەرونی ئەوان بگەیەنێ، هۆکارەکەشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە ئەوان لەگەڵ ئایینی خۆیاندا بە هێمنی‌و ئارامی ژیان، بۆیە ژیانیان دور لە ئاستەنگ‌و [482] گرێ‌و گاڵ بو:

---

٤٨٠) بۆچونەی/ هەڵوێستەی.

٤٨١) هەر کاتێ.

٤٨٢) گێچەڵ.

﴿ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَءَامَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ... ئەوانیش کە خوداناس‌و ئاکار چاك بون‌و بەم قورئانەش - کە ڕاستەو لە پەروەرندەیانەوە بۆ محەممەد بە خەلات هاتۆتە خوارێ - باوەڕیان کرد، خودا هەمو گوناهەکانیانی پۆشی‌و کاروباری ژیانیانی بۆ ڕەخساندن، (٢) محمد ﴾.

گوێ بۆ ئەو وتەیەی (ئەبو حازم) هەڵخە [٤٨٣]، کە دەڵێ: ((تەنیا یەك ڕۆژ لە نێوانی من‌و دەسەڵات داران دا هەیە، بەلام ئەو ڕۆژەی ڕابرا ئەوان چێژی لێ وەرناگرن، لەمەڕ سبەینێش من‌و ئەوان لە چاوەڕوانی داین، تەنیا ئەو ڕۆمان لەبەردەستە، ئاخۆ ئیمرۆ چۆن‌و چی بێتە ئاراوە؟!)).

لە فەرمایشتی پێغەمبەریشدا ﷺ هاتوە: ((اللّهم اني اسألك خير هذا اليوم بركته و نصره و نوره و هدايته" پەروەردگارا داوای خێرو چاکەی ئەو ڕۆت لێ دەکەم: لە پیت‌و فەڕو، سەرکەوتن‌و ڕۆشنایی‌و ڕێنماییەکەی)).

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ ... ئەی گەلی باوەڕداران! هەمیشە هۆشی خۆو هەبێ، (٧١) النساء ﴾.

﴿ ... وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ... بەزیبتی [٤٨٤] ببزوێنەوەو [٤٨٥] هیچ کەسیش پێتان نەزانێ، (١٩) الكهف ﴾.

﴿ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (١٤٧) فَآتَاهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ ... هەر ئەوەندەیان ئەدرکاند، دەیانگوت: ئەی پەروەرێنمان! تۆ لە گوناهان‌و لە ئەندازە لادانمان ببورەو جێ هەنگاومان پتەوتر کەو بەسەر خودا نەناساندا زاڵمان بکەن. ئەوسا خودا پاداشی ئەم دنیاو چاکە پاداشی ئەو دنیای پێدان. (١٤٨) آل عمران ﴾.

---

٤٨٣) بگرە.
٤٨٤) بە وریایی.
٤٨٥) بجوڵێتەوە.

خەمگین مەبە ژیان زۆر لەوە کورت ترە، کە تۆ بیری لێدەکەیتەوە

"وایلێ کارنیچی" داستانی پیاوێ دەگێڕێتەوە کە بە برینی ڕیخۆڵە گیرۆدە بو، نەخۆشیەکەی ئەوەندە ترسناك بو پزیشکان کاتوساتی مەرگیان بۆ دەست نیشان کردبو، هەتا پێیان ڕاگەیاند کە کفنی بۆ خۆی ئامادە بکا. (وایلێ... دەڵێ: لە ناکاوێ نەخۆشەکە - کە ناوی "هانی" بو - بڕیارێکی سەرسوڕمێنیدا، بەو شێوە بیری لە خۆی کردەوە: باشە ئەگەر لەو ژیانەدا ماوەیەکی کورتم مابێ، بۆ بە هەوەسی خۆم لەو ماوەیە چێژ وەرنەگرم، چەند لەمێژە خولیای ئەوەم بە چوار دەوری زەویدا گەشتێ بکەم، ئەو هەلەی ئێستام ئەو هەلەیە ئاواتی خۆمی تێدا بێنمە دی. پاسەپۆرتی ئەم گەشتەی کڕی، پزیشکەکانی واقیان وڕما، پێیان گوت: ئێمە لەوە ئاگا دارت دەکەینەوە، کە بتەوێ ئەو گەشتە ئەنجام دەی ئەوا گۆڕەکەت دەکەوێتە ناو قولایی دەریا!! بەلام بەو جۆرە وەلامی دانەوە: نەخێر، ئەوەی ئێوە دەیلێن هیچی ڕونادا، من بەڵێنم بە خزمەکانم داوە تەنیا لە گۆڕستانی خانەوادەم بنێژن. "هانی" سواری گەشتی بو، چاوی لەو شیعرەی (خەیام... کرد کە دەڵێ:

وەرە بۆ مرۆڤایەتی داستانێ تۆمار کەین
بە شیرنایی شەو کۆڕان تەمەنمان تێپەڕدەین
بەخەوی قولێ تەمەنی کورت درێژ نابێ
بە شەونخونی شەوانیش تەمەنی درێژ کورت نابێ

ئا ئەوە چەند دێرە شیعرێکن کەسێکی خوانەناس دەیانهونێتەوە.

(هانی) دەستی بەو گەشتە پڕ لە ئارامیو بەختەوەریە کرد، نامەیەکی بۆ خێزانەکەی دەنێرێو تیایدا دەڵێ: لەسەر پشتی کەشتیدا ئاو دەخۆمەوەو ئەوەی بە چێژو خۆشە دەی خۆم، چەند هەلبەستو هۆنراوەم هۆنیوەتەوە، جۆرەهای خۆراك دەخۆم هەتا ئەو چەوریەی لێم قەدەغە کرابو، لەو ماوەیەدا ئەوەندەم بە خۆشی بەسەر بردوە کە لە ژیانی خۆمدا خۆشی وەهام نەبینیوە.

پاشـان چـی؟! دوای ئـەوە (دایـل کـارنیجی) لای وایـە کـابرا لـە نەخۆشـــــــــی چاك دەبێتەوە، ئەو شـێوازو ڕەفتارەی پیادەشـی کردوە شێوازێکی سـەرکەوتو بوە بۆ بن بڕکردنی نەخۆشیو زاڵ بون بەسەر ئەشکەنجەدا!!

من لەگەڵ ئەو چەند دێـرە هۆنراوەی (خیـام)دا کـۆك نـیم، چونکو لـە پـەیڕەوی پەروەردگاری لایان داوە، بەڵام مەبەست لەو داستانە ئەوەیـە، کـە: شـادیو گوشـادیو ئاسودەییو بەختەوەری چەندین پلە لە داودەرمانی پزیشکی سودمەندترن.

ئەگـەر بـــایی ئەوەندەت هــەبێ چاوت لە دەســتی کەس نەبێ جێی خۆی نیە دڵت پەســت بێ

﴿ وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ ٱلضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُواْ وَهُمۡ فِي ٱلۡغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ... سامانیشو منداڵی زۆر لەوانە نـین لە ئێمەو نزیککاتەوە، مەگین کەسێ بڕوای بە ئێمـە هێنـا بـێو ئاکاری چاك ڕەچاو بکا، کە لە بەرابەر کردەیان دو سەرە پاداش ئەگرنو بێ دەغدەغە [486] لە ئۆدەکانی [487] بەهەشتا دەسێنەوە، ﴿٣٧﴾ سبأ ﴾.

(دایل کارنیچی) دەڵێ: "بە پێـی سەرژمێری کردن دەرکەوتوە کـە نیگـەرانیو دڵاو دڵی [488] بە بکوژی پلە یەك دێن لە ئەمریکا لە ماوەی ساڵانی جەنگی جیهانی دوەمدا، لە ڕۆڵەکانمان نزیکـەی سێیەکی ملیۆنێـك سـەرباز گـوژران، هـەر لـەو ماوەیەشـدا دو ملیۆن کەس بە نەخۆشی دڵ گیانیان لەدەستدا.

ملیۆنێکیش لـەو دوانـە نەخۆشیەکەیان لـە نیگـەرانیو گرژبـونی دەمـاری هەسـت سەری هەڵدا بو".

---

٤٨٦) بێ کێشەو بێشە.

٤٨٧) لە هۆدەکانی ژورەکانی.

٤٨٨) دو دڵی.

بـەڵێ بێگومـان نەخۆشـی دڵ لـەو هۆكـارە سـەرەكیانەیە وا لـە دكتـۆر (ئەلكسیس كاریل) دەكا، كە بڵێ: "بێ سۆ [489] پیاوانی پیشەگەر ئەوانەی نازانن چۆن دڵە ڕاوكێو نیگەرانی تارو ماركەن [490]، هەر سەر لە بەیانی دەمرن".

هۆكارەكە سەلمێنراوە، كاتو ساتی مردنیش بە ویستو دەسەڵاتی خوایە:

﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَٰبًا مُّؤَجَّلًا ... هیـچ كەسـێكیش بـە بـێ ئیزنـی خـودا نـامرێ، كـە مردنـی هـەر كەسـێكیش وەختەكـەی بـۆ دانـراوەو لـە لای خوداوە نوسراوە، (١٤٥) آل عمران ﴾.

كەموایە ڕەش پێستەكانو چینی یەكان بە نەخۆشیەكانی دڵ گیـرۆ دەبن، چونكێ ئەوان نەتەوەیەكن بـە نـەرمو نیـانی ژیانیـان دەگـوزەرێنن، تـۆ دەبـینی ژمـارەی ئـەو پزیشكانەی بە لەكاركەوتنی دڵ گیانیان لە دەست دەدەن ژمارەیان بیست هەندی ئەو كشتیارو [491] وەرزێرانەیە كە بە خودی ئەو نەخۆشیە دەمرن، بێگومان ئەو پزیـشكانە ژیانێكی زۆر توندو ئاڵۆز بەسەر دەبەن، بۆیە ئەو باجەی دەیدەن گرانە. "پزیـشكەو چارەسازی خەڵكانە كەچی خۆی لە دەردەدارانە!!".

لەوەی بەردەسـتت ڕەزامەندی بنوێنی خـەمو پەژارەت نامێنـێ

لەو فەرمودەیەشـدا هاتوە: "ولا نقول الأ ما یرضـي ربنـا" تـەنیا ئـەوە دەڵـێین كـە خوا پێی ڕازیە".

بێگومان تۆ ئـەركێكی پـیرۆزت لەسـەر شـانە، ئەویـشیان ئەوەیـە ئەگـەر كارەسـاتێ دەورەت بگرێ كە هەر دەبوایە ببێ خۆت بەدەستەوە بدەیو ملت بۆی كەچ بێ، تاوەكو سەرەنجام لە بەرژەوەندی تۆ بـێو، دوا ڕۆژ لەبەرژەوەنـدی تـۆ بـێ، چـونكە بـە سـای ئەو ملكەچیە لە گێچەڵی دارمانێكی ڕاستەوخۆو تێشكانێكی لەمەولا ڕزگارت دەبێ.

---

٤٨٩) بێگومان.

٤٩٠) لە ناو بەن.

٤٩١) جوتیار.

هیچ چارەو دەرتانێ شك نابەی مەگەر متمانە بە قەدەری خوا بکەی، ئەگەر بێو بەرگو پۆشاکی بەرت هەڵدڕیی‌و، پێستی لاشەت دادڕی، دڵنیا بە هەر دەبێ بڕیارو چارەنوسی خوا سەربگرێ!!

لە کتێبی (ئیمرسۆن... بە ناونیشانی (توانای کار ڕاپەڕاندن...[492] گوازراوەتەوە، کاتێ دەپرسێ: "لە کوێوە ئەو بۆچونەمان بۆ دروست بوە کە دەڵێ: ژیانێکی خۆش گوزەرانەو جێگیر بو دور لە کۆسپ‌و تەگەرە بەختەوەران‌و گەورە پیاوان دروست دەکا؟ بێ گومان بارودۆخەکە پێچەوانەیە، ئەوانەی لەسەر شیوەن‌و دڵگیری ڕاهاتون هەرچەندە لە سەر ئاوریشم بخەون‌و کامە پۆشاکی گران بەهایە لەبەری کەن ئەم شیوەن‌و ڕۆڕۆیە لە خۆیان بە دور ناخەن.

مێژو گەواهی بەوە دەدا کە ئەو خوایەی جڵەوی شکۆداری‌و بەختیاری لە دەستە دەیخاتە بەردەستی کەسانێ لە جۆرەها ژینگەدا ژیان بەسەردەبەن، ئەو ژینگەیەی پاك‌و پیس لێی دەگوزەرێنێ، ئەو ژینگەیەی جیاکاری نەخستۆتە نێوانی چاکەکاران‌و چەپەڵکاران، لەم جۆرە ژینگانە پیاوانێکی وا ڕەخساون باری بەرپرسیارێتیان خستۆتە سەرشان، ئەم ئەرکە بەهی خۆیان دەزانن‌و پشت گوێی ناخەن".

بێگومان ئەوانەی لە ڕۆژانی یەکەمی بانگەوازی پێغەمبەرایەتیدا مەشخەڵی ڕێنوێنی خوایان بەرز هەڵکرد[493]، کۆیلەو هەژارو بێ چارەکان بون، زۆربەی ئەوانەش کە بەرەو دواوە پشتیان لەو باوەڕە پیرۆزە کرد ئەو سەرپێچی کارو لاسارو پیاوماقوڵ‌و خۆش گوزەرانا نەبون: ﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَىُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ... هەر کاتێکی نیشانانی دیاریدەری ئێمەیان بۆوە خوێندرێ، خوا نەناسان بە خاوەن باوەڕان ئێژن: کامە لەهەردو لایان ماڵی خۆشترەو دیوەخانی لەبارترە؟ ﴿٧٣﴾ مریم ﴾.

﴿ وَقَالُوا۟ نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَٰلًا وَأَوْلَٰدًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ... گوتوشیانە: ئێمە لەمەڕ ماڵی دنیاو منداڵەوە لە ئێوە پترمان هەیەو هەرگیز توشی ئازار نابین، ﴿٣٥﴾ سبأ ﴾.

---

٤٩٢) القدرة على الانجاز.

٤٩٣) بەرزکردەوە.

﴿... أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنۢ بَيۡنِنَآۗ أَلَيۡسَ ٱللَّهُ بِأَعۡلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ ... چلۆن خودا لەناوماندا هەر ئەمانەی وەبەر چاکەی خۆی خستوە؟ ئاخۆ خودا لەوان باشتر شوکر بژێران ناناسێ، ﴿٥٣﴾ الأنعام﴾.

﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَوۡ كَانَ خَيۡرٗا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيۡهِۚ ... ئەوانەی خودا نەناسن، بۆ خاوەن باوەڕان ئێژن: ئەگەر هیچ شتێکی باشی تێدا هەبا، بەر لە ئێمەی بۆ نەدەچون، ﴿١١﴾ الأحقاف﴾.

﴿قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُوٓاْ إِنَّا بِٱلَّذِيٓ ءَامَنتُم بِهِۦ ... خۆ بە زل زانەکان گوتیان: ئێمە لەوەی کە بڕواتان پێ هێناوە، حاشا دەکەین، ﴿٧٦﴾ الأعراف﴾.

﴿وَقَالُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانُ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنَ ٱلۡقَرۡيَتَيۡنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمۡ يَقۡسِمُونَ رَحۡمَتَ رَبِّكَۚ ... گوتیشیان: بۆ ئەم قورئانە، بۆ پیاوێکی بەوەجی ئەم دو بازێڕە[٤٩٤] نەهاتە خوار؟ ئاخۆ ئەوان بەزەیی پەروەرندەی تۆ دابەش دەکەن؟ ﴿٣٢﴾ الزخرف﴾.

منیش ئەو دێرە شیعرەی (عەنتەرە) وەیاد دەخەمەوە، پێمان ڕادەگەیەنێ کە نرخ‌و بەهای ئەو لە جوان مەردی‌و ڕەفتار بەرزیدا وەدی دەکرێ نە لە ڕەگەزو ڕەچەڵێیدا، دەڵێ:

ئەگەر بەندەو کۆیلەش بم، دەستکراوەو بەرێزم
کە ڕوخساریشم ڕەش بێ پاک‌و خاوێنە پەرێزم

---

٤٩٤) ئەم دو شارە.

ئەگەر یەکێ لە ئەندامەکانت لەدەستداوە هێشتا چەند ئەندامێکت ماوە، ئیبن عەباس دەڵێ:

گەر خوا بینایی دو چاوم لێ بستێنێ
رۆشنایی لەسەر زمان و ناو گوێچکەمدا دەمێنێ

ئومێد وایە لەو بەڵاو مەینەتیەی بەسەرت دێ بەرژەوەندی تۆی لێ وەدی بێ، ﴿... وَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـًٔا وَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ ...﴾ رەنگە لە شتێك حەز نەکەن بەڵام بۆتان وەخێر گەڕێ، (٢١٦) البقرة ﴾.

سەرنج دە ئەو جیاوازیەی نێوانی وتەو هەڵوێستی ئیبن عەباس لەگەڵ کەسانێکی تردا بزانە ئەوان چ دەڵێن

هیچ چارە نیە فەرمانی خوا پیادە دەکرێ، لەسەر ئەوانەی پێی قایلن و ئەوانەش پێی نارازین، بەڵام ئەوەی کە پێی ڕازی‌یە پاداشتی پێ دەدرێ و بەختەوەر دەبێ، ئەوەی نارەزاییشی لێ دەنوێنێ تاوانبار و چارەڕەش دەمێنێ.

(عومەر)ی کوڕی (عەبدولعەزیز) لە وەڵامی نامەیەکیدا کە (میمون)ی کوڕی (میهران) بۆی ناردبو دەڵێ: پرسەی سەرەخۆشیت بۆ نوسیوم لەسەر مردنی (عبدالملك)، ئەوە فەرمانێك بو هەمیشە چاوەڕێی بوم، کاتێکیش کە ڕویدا سەرپێچی لێ ناکەم.

ڕۆژگار دەستاودەستی پێ دەکرێ

دەگێڕنەوە (ئەحمەد)ی کوڕی (حەنبەل) - خوا سۆزی بۆ بنوێنێ - لەو کاتەی (بەقی) کوڕی (موخەلەد) نەخۆش دەکەوێ سەردانی دەکاو، پێی دەڵێ: "ئەی باوکی (عبدالرحمن)، بەوە دەستهێنانی پاداشتی خوا مۆژدەت لێبێ، ڕۆژانی ساخڵەمی[٤٩٥] بێ دەردن، ڕۆژانی دەردیش بێ ساخڵەمین..".

---

٤٩٥) تەندروستی.

ڕۆژانــی مــرۆ تیایــدا لــەش ســاخ بــێ نەخۆشــی بەخــەیاڵدا نایــێ، ورەی بــەرزە، خواستو ئومێدی زۆرن، زۆر لە بڵندی دەڕوانێ. ئەو ڕۆژانـەش کـە زۆر بـە نالـەباری دەگوزەرێنــێ، ســاخی لــە یــاد نامێنــێ، خۆزگــەو خواســتی دەپوکێنــەوە [٤٩٦]، ورەو وزەی وێك دێنەوە [٤٩٧]، بێ ئومێدو هیوا بڕ دەبێ.

وتەی پێشەوا (ئەحمەد) لەو فەرمودەیەی خوا وەرگیـراوە: ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَـٰهَا مِنْهُ إِنَّهُۥ لَيَـُٔوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَـٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ أُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ... گـەر تـامی خۆشـیمان بـە مـرۆ چـێژاندو پاشان لێمـان سـتاندەوە، بـێ گومـان لـە ناهومێـدی مـل لـە ناسوپاسـی دەنـێ. ئەگـەر پاشـی لێقـەومانیش شـادمانیمان پـێ تامانـد، هەڵبـەت ئێـژێ: قۆڕتـەکانم لـێ ڕەویـون. بـە کەیفەو بە خۆی هەڵدەڵێ. مـەگین ئـەوی خۆڕاگرو ئاکار چاك بـون، بەشـی ئـەوان بوردنو پاداشی هەرە مەزن دەبێ، ﴿١١﴾ هود﴾.

زانای دانا (ئیبن کەسیـر) - خوا سۆزی بـۆ بنێـرێ - دەڵـێ: خـوای گـەورە بـاس لـە مرۆڤو ڕەوشتی دزێوی دەکا، کە ئەگەر لـە دوای خۆشی ناخۆشی بەسـەردا بـێ، ئـەوا لەمـەڕ فـەڕو چاکەی داهاتودا بـێ ئومێـدو ڕەشـبین دەبـێ، هـەروا لـە ئاسـتی حـاڵو گوزەرانی ڕابردوشدا بێ باوەڕیو گومڕایی ڕوی تـێ دەکـا، هـەروەکو بڵێـی چـێژی بـە چاوی خۆی نەدیتبێو، ئومێدی لێ هەڵوەری بێ، مەگەر یـەکێ لـەو بەندانـەی وەبـەر میهری خوا کەوتبێ.

هەر بەمشێوەیە حاڵی ئەگەر لەدوای ناخۆشیی بەهرەیێ ڕوی تێبکا: ﴿... لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّىٓ ... ئێژێ: قۆڕتەکانم لـێ ڕەویون. ﴿١٠﴾ هود﴾.

واتــە دەڵــێ: لەمــەولا جــارێ تــر بــەلاّبارو خاکەســار نــابم، ﴿...إِنَّهُۥ لَفَرِحٌ فَخُورٌ... بەکەیفەو بە خۆیدا هەڵدەڵێ. ﴿١٠﴾ هود﴾.

---

٤٩٦) کۆ دەبن.

٤٩٧) بێهێز دەبن.

بەوەی لە دەستی دایە دڵ خۆشیو شادمانە، لە ئاستی خەڵکانی تـردا لـوت بـەرزو خۆ بەزلزانە.

خوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٞ ... مـەگین ئەوانـەی خـۆڕاگرو ئاکار چاك بـون، بەشـی ئـەوان بـوردنو پاداشی هەرە مەزن دەبێ، ﴿١١﴾ هود﴾ .

دەكرێ لەم زەمینــە بەرفراوانەی خــوادا وەدەركــەوی

یەکێ دەڵێ: گەشت کردن خەم دەڕەوێنێ.

(ڕامە هورموزی) هۆشدارو بێ دار لـە کتێبەکەیـدا بـە نـاوی "المحـدث الفاضــل"، دەربارەی سودو کەڵکی بەدوادا گەڕانی زانستو ئەو تـامو چـێژەی لێـی وەبـەردێ، لـە وەڵامی ئەوانەی ڕقیان لە گەشتەو بە خراپی دائەنێن بـەم شـێوەیە دەدوێ: "ئـەوەی تانەو تەشەر لە گەشتیاران دەدات ئەگەر دەیزانی گەشتیاران لە گەشتو سەیرانیاندا چـەندە چـێژ وەردەگـرن، لـەو سـاتەی لـە نیـشتمانی خۆیـان بەدەردەکـەون چـەندە چوستو چاپوکن، گەشـتیار لـەو کاتـەی ساتەکانی ژیـانی لـە حەسـاوگەو دەراوان[٤٩٨] بەسەر دەبا، لە شوێنی لا چەپو بەرچاودا دەگوزەرێنـێ، چـاوی بـە پانتـاییو شـوێنە ڕازاوەکـانی هــەرێمو ناوچـەکان، بـاخو بێـستانو، مێــرگو مێرغـوزاران هەڵـدێنێ، چەندین ڕوخساری گەشو درەوشاوە دەبینـێ، لـەو شـارەو شارۆچکە سەرسوڕمێنانە دەڕوانێ کە بۆ یەکەم جـارە بـە بەرچـاوی بکـەوێ، گوێبیـستی جۆرەها زمـان دەبـێو چەندین ڕەنگی لێك جیا دەبینێ، لە ژێر سـێبەری دەرو دیـوارو سـەهەندو نزارگـەدا پـاڵ دەکـەوێ، لـە مزگەوتەکانـدا نـان دەخـوات، لـە دۆڵاییانـدا ئـاو دەنۆشـێ، لـە هـەر شوێنێ شەوی بەسەردا بێ دەخەوێ، لە فیزو بەخۆ نازیو خۆ دەرخستن وازدەهێنـێ هاوەڵایەتی ئەو کەسە دەکا کە لە ڕێی خوادا خۆشی ئەوێ، هەر گاه دڵی دەسرەوێ لە دەرەنجامی ئەوەیە بە ئاواتەکانی دەگات، بە خواستەکانی شاد دەبێو خۆی لەو کۆڕو

٤٩٨) ئەو شوێنەیە قەراخ ئاوێو مرۆ بتوانێ بگاتە سەر ئاوەکە.

کۆبونەوانە دەخنرێنێ کە بەدوایاندا وێڵەو دەگەرێ، ماوەیەکە رێگای لەپێناو دادەبرێ - ئەوسا دەزانێ کە هەمو تامو چێژی دنیا بریتییە لە نەخشو نیگاری ئەم دیمەنە دڵرفێنەدا، لە شیرینی ئەم روخسارەنەدا، لە شکاری [499] ئەم بابەتە سودمەندانەدا، ئەوانەی لە لایەن خاوەنانی لە گۆڵو گوڵاڵەی بەهار بەهادارترن [500]، لە کۆکردنەوەی گەوهەری شەوچرا [501] سەنگین ترن، بە رێژەیەکی وا کە تانە لێدەرو هاو وێنانیان لێی بێ بەشن".

هەڵوەستەیەك

"ئەگەر خوای گەورە گەلێکی خۆش ویست تاقیان دەکاتەوە، جا هەر کەسێ قایل بو ئەوا رەزامەندی خوا وەدەست دێنێ، هەر کەسێکیش نا قایل بێ خەشمو قینی خوا وەدەست دێنێ".

"بەلاّ بارترین کەس پێغەمبەرانن، دوای ئەوان پێ بە پێ بە گوێرەی پلەی بەرزی خواپەرستی، مرۆڤ بە ئەندازەی دینداریەکەی تاقی دەکرێتەوە، جا ئەگەر دینداریەکەی توندو بەند بێ، تاقی کردنەوەی گەورە دەبێ، ئەگەریش دینداریەکەی کرچو کاڵ بێ ئەو بە گوێرەی ئەو کرچو کاڵیەی تاقی دەکرێتەوە، جا بەندەی بڕوادار هەمیشە تاقی دەکرێتەوە، تا وای لێدێ کە بەسەر ئەم زەویەدا دەگوزەرێ هەرچی تاوانە لێ هەڵوەراوە".

"کارو فەرمانی بڕوادار سەر سورمێنە هەمو هەڵسو کەوتێکی چاکەیە!! ئەوەش تەنیا بو باوەڕدار شیاوە، ئەگەر خۆشیێ بەرەو روی هات سوپاسگوزاری خوایە بە چاکە بۆی دائەنرێ، ئەگەریش ناخۆشیێ روی تێ بکا ئارامی لەسەر دەگرێ بە چاکە بۆی دائەنرێ".

---

٤٩٩) لە راوکردن و بەدوا گەرانی.

٥٠٠) بەسودترن.

٥٠١) ئەو گەوهەرەی لە شەودا دەتریسکێ.

((دڵنیابە ئەگەر هەمو جیهان کۆبێتەوە تاوەکو سودێکت پێ بگەیەنێ ناتوانن مەگەر بە شتێك خوا بڕیاری لەسەردا بێ، ئەگەریش بۆ ئەوە کۆببنەوە زیانێکت پێ بگەیەنن ناتوانن زیانت پێ بگەیەنن مەگەر بە شتێك خوا لەسەرتی نوسیبێ)).

((پیاو چاکان پێ بە پێ بە پێی پلەی چاکەکاریان تاقی دەکرێنەوە)).

((بڕوادار وەکو کشتوکاڵی تەڕو ناسك وایە با بە لای ڕاستو چەپدا دەیهێنێو دەیبا [٥٠٢])).

لە دوایین ساتەکانی تەمەنت دا ناهومێد مەبە

سەرنج دە ئەبو رەیحانی بەیرونی کە لە ساڵی ٤٤٠ ك کۆچی دوایی کرد، لەگەڵ تەمەنێکی پڕ بەهادا ٧٨ ساڵ ژیانی بەسەر برد کردو کۆشو هەوڵو گەڕی لە پێناوی بەدەست هێنانی زانست بو، بە دانانی چەند کتێبێکەوە سەرقاڵ بو، دەرگای لە ڕوی زانستدا دەکردەوەو بە وردو درشتو ئاشکراو نهێنی زانستەکان ئاشنا بو، هەمیشە پێنوسی لە دەست بو، چاوی هەر لە ڕوانینی کتێب بو، بیرو هزری هەر لە گەڕ بو، مەگەر بە ئەندازەی دابین کردنی پێداویستیەکانی ژیانی وەکو پەیدا کردنی بەرگو پۆشاكو نانی، جگە لەمە خوونەریتی وا بو لە هەموکاتو ساتەکانی ژیانیدا: زانستێکی وەهای بەرهەم دێنا پەچەی سەڕوی ڕادەماڵی، دەری ئەخست شانو شەوکەتو باڵی.

(عەلی) کوڕی (عیسا) ناسراو بە (ئەبولحەسەن) زاناو شەرعزان دەگێڕێتەوەو دەڵێ: چومە لای (ئەبو ڕەیحان) لە کاتێکا گیانی ئەداو لەسەرە مەرگدا بو کۆتا هەناسەی هەڵدەکێشا، سینەی بە گیانی تەنگ بو، ئا لەم حاڵە نالەبارەدا پێی گوتم:

منیش پێم گوت: لەمەڕ ئەودا پیرانەی لە بەشە میراتدا بێ بەشن ڕۆژێکیان چیت پێ گوتم: ئا لەم کاتەدا؟! لە وەڵامدا گوتی: ئەی فلان: کاتێ ماڵ ئاوایی لە ژیان دەکەم باشتر نیە لەو مەسەلەیە شارەزا بم، نەوەك بە نەزانی جێی بهێڵم؟!

---

٥٠٢) تێبینی: ئەوانە واتای چەند فەرمودەیەکی پێغەمبەرن ﷺ .

منیش بۆم دوبارە کردەوە، لەبەری کردو ئەوەی بەڵێنی پێ دابوم پێی وتم هەر لەلای ڕۆیشتم‌و گوێبیستی هاوارو شیوەن بوم [٥٠٣]!!

ئا ئەوە ئەو ورە بەرزییە کە گومەزی ترسناکیەکان ڕیشەکێش دەکاو لەبن دێنێ.

(عومەر)ی دادوەر کاتێ لە سەرەمەرگ دابو، خوێن لە برینی هەڵئەچۆڕا، پرسیار لە هاوەڵان دەکا: ئاخۆ نوێژەکەی تەواو کرد یان نا؟!

(سەعد)ی کوڕی (ڕەبیع) لە جەنگی (ئوحود)دا خەڵتانی خوێن بو، لە کاتێکا دوایین هەناسەی ژیانی هەڵدەکێشا دەپرسێ پێغەمبەری خوا چی بەسەرهات، ئا ئەوەیە خۆڕاگری‌و دڵ بێداری!

با خەمناکی نەتگرێ گەر کتو پڕ مەرگ یەخەت بگرێ گوێبیستی ئەم داستانەش بەشە

(ئیبراهیم)ی کوڕی (جەراح) دەڵێ: (ئەبو یوسف) نەخۆش کەوت منیش چومە حاڵپرسی [٥٠٤]، بینیم بێ هۆش کەوتوە، کاتێ بە هۆش هاتەوە پێی گوتم: دەربارەی یەکێ لە بابەتەکان چ دەڵێی؟ گوتم: ئا لەم حاڵەدا؟! گوتی: ئاساییە بەڵکە بە سای ئەم لێکۆڵینەوەیە دەرباز بین.

دوای ئەوە گوتی: ئەی (ئیبراهیم) لەم دوڕایە کامەیان پەسندە لەمەڕ ڕەمی کردنی شەیتانەکان: بە ڕۆیشتنەوە پیاو بەردەکان بهاوێژێ یا بە سواری؟

گوتم: بە سواری. گوتی: هەڵەت کرد. گوتم: بە ڕۆیشتنەوە. گوتی هەڵەت کرد. گوتم: دەی کامەیان باشترە؟ گوتی: ئەوەیان کە وەستانی لە لا دەکرێ باشتر وایە بە ڕۆیشتنەوە پێی دابکێشێ، ئەوەشیان کە وەستانی لە لا ناکرێ، باشتر وایە بە سواری پێیدا بکێشێ، دوایی ئەمە لە لای ڕۆیشتم هێشتا نەگەیشتبومە بەر دەرگای ماڵی کە گوێ بیستی هاوارو ڕۆڕۆی لەسەر گریانی بوم، لە ناکاوێ گیانی سپارد، سۆزو میهری خوای بەسەردا بڕژێ.

---

٥٠٣) کۆچی دوایی کرد.

٥٠٤) سەردانی.

یەکێ لە نوسەرانی سەردەم دەڵێ: ئەوان بەو شێوەیە بون!! یەکێ لەوان مەرگ بە خۆی و ئەو ئازارو ئەشکەنجەیەوە یەخەی دەگرت، مردن تەنگی پێ هەڵئەچنی، بێ هۆش و زەین دەبو، ئەگەر ماوەی چەند چرکەیێ هۆشی وەبەردەهاتەوەو کەمێ دەهاتەوە سەرخۆی، دەربارەی هەندێ مەسەلەو بابەتی زانستی یا سوننەتی دەکەوتە گفتوگۆ، بۆ ئەوەی فێری بێ یا خەڵکی لێ فێر بێ، کەچی لەو بارە نالەبارەی دابو کە مەرگ بەرۆکی پێ دەگرت و بەری هەناسەی لێ دەگرت.

ئەی خوایە زانست و زانیاری چەندە لە ناو دڵیانا سەنگین بو!! چەندە بیرو ژیریان پێیەوە سەرقاڵ بو!! بە ئەندازەیەکی وا لە کاتی گیانەڵاو[٥٠٥] مەرگدا، بیری هاوسەرو منداڵیان و دۆست و ئازیزانیان نەدەکرد، بەڵکە تەنیا زانست یان لە یاد بو!! سۆزو میهری خوای بەرزو توانا بڕژێ بەسەریانا، هەر بە سای ئەمە بو بون بە سەر مەشق و پێشەنگی زانست و خواپەرستی.

لە ئاهی کارەساتان مەشڵەژێ تۆ لە نهێنی و سەرەنجامی کاران تێناگەی

(ئەحمەد)ی کوڕی (یوسف) وێژەرو نوسەرو مێژونوسی میسری لە کتێبە سەرسورمێن و ناوازەکەی دا بە ناونیشانی "الـمکافأة حُسْنُ العقبی" هێناویەتی و دەڵێ: بێ گومان مرۆڤ دەرکی بەوە کردوە، کە گومانی تێدا نیە دەبێ لەژێر چەپۆکی خەم و کلۆڵی ئازاد بێ هەروەکو دەزانێ شەو لە ڕۆژ جیادەبێتەوە، بەڵام لە کاتیدا بارانی بەڵاو مەینەتیدا بێ زاڵەیی و[٥٠٦] ورە بەزیوی لە هەموشتێ پتر لە ناخی مرۆڤدا وەدی دەکرێ، جا ئەگەر بە داوودەرمان چارەی نەکرێ، دەردەکە توند تر دەبێ، پەژارەش زێتر دەبێ، چونکێ ئەگەر لە کاتی بەڵاو مەینەتیدا دەرون بەو شتە زاخاو[٥٠٧] نەدرێ، کە ورەو وزەی وەبەر دێنێتەوە، بێ ئومێدی باڵی بەسەردا دەکێشێ و ڕیشەی لە بن ڕاهەڵدەکێشێ.

---

٥٠٥) گیان کێشان.

٥٠٦) ترسەنۆکی.

٥٠٧) بەهێز.

وردبونەوەو سەرنجدان لەو باسو خواسە - باسو خواسی ئەوانەی بەربەڵابونو ئارامگر بون، بەرهەمی ئارامگرتنیان پاشە ڕۆژێکی گەشەدار بو- ئەو تینو وزە بەخشەیە دڵو دەرون لەسەر بوێری[٥٠٨] ڕادێنێ، بەهۆی گەش بینی لەمەڕ دەرەنجامی تاقی کردنەوەی، لەسەر هەمیشە ئارامگریو هەڵسو کەوتی جوانی لەگەڵ خوای بەرزو توانادا مەشقی پێ دەکا.

بە هەمان شێوە لە کۆتایی کتێبەکەیدا دەڵێ: "کۆتایی: (بزر جمهر) دەڵێ: سەختڵەتی بەر لە بەهرەو بەخششان، بە وێنەی برسێستیە بەر لە خواردنی نان، بە سای ناخۆشی پلەو پایە زیاد دەبێ، لەگەڵ خواردنیش چێژ وەردەگیرێ".

(ئەفلاتون) دەڵێ: "ناخۆشیو تەنگژەکان چەندە ژیانو ئاسودەیی تێك دەدەن بە ئەندازەی ئەوە قازانجو سود بە ناخو دەرون دەگەیەنن، واتە خۆش گوزەرانیو حاڵ خۆشی وێرانکاری دڵو دەرونن بە ئەندازەی ئەوەی ژیان خۆش دەکەن".

هەروەها دەڵێ: هەر هاوەڵو دۆستێك لە تەنگو چەڵەمەدا بوە بە هاوڕێت دۆستایەتی لەگەڵ مەپچڕێنە، هەر هاوەڵێکیش لە خۆشیدا بوە بە هاوڕێت پشتی لێ هەڵکە".

هەروەها دەڵێ: "خۆشگوزەرانی وەکو شەو وایە ئەوەی لە شەودا لە دەستت دەڕوا یا دێتە دەستت بیری لێ ناکەیتەوە، تەنگانەو ناخۆشیش وەکو ڕۆژ وایە، کردو کۆشی خۆتو خەڵکانیشی تێدا دەبینی".

(ئەزدەشیر) دەڵێ: "سەختڵەتی کلی چاوانە ئەوەی بە سای ئەوەوە بە بەرچاوانت دەکەوێ بە سای خۆش گوزەرانی نایبینێ".

هەروەها دەڵێ: هەوێنی بەرزەوەندی کارو مەبەستان لە ئاستەنگو شێواویدا دو شتە: گچکەترینیان ئەو هێزەیە خاوەنەکەی لەو شتەی دوچاری دێ لای بدات، گەورەتریشیان ئەوەیە بەڕاستو دروستی خۆی بداتە پاڵ پەروەردگارو ڕۆزی دەری".

ئەگەر مرۆڤ بە بیرو هزری پەنای بۆ پەروەرێنی هێنا، دڵنیا دەبێ کە خوای گەورە تەنیا بەوە تاقی دەکاتەوە پاداشتی لەسەر بداتەوە، یا لە تاوانێکی گەورەی

---

[٥٠٨] ئازایەتی.

پاك بكاتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا هەمیشە لە لایەن خواوە سودو قازانجی پێ دەگا، پەیتا پەیتا[٥٠٩] بەهرەی خوای بەسەردا هەڵدەرژێ.

وەلێ ئەگەر لە ئاستی بونەوەردا بە توندی بیر کاتەوە، چەپەڵكاری زۆر دەبێ، لە روبینی زیاد دەكا، لە بەهاو رێزی بێزاری دەنوێنێ لەمەڕ ئەو كەم و كورپیەی لە بیر كردنەوەیدا هاتۆتە ئاراوە، بە رێژەیەكی وا درێژە بە ناسۆری ژیانی ئەدا، كە خەریكە لەو رۆژەی خۆی لەناو با، بە شێوەیەكی وا لە دەردو بەڵایان دەترسێ، كە پێی وایە بەم چەشنە لەسەری لادەچێ.

هەر لەبەر ئەمە پارانەوەی بەندە لە نێوان خۆیو خوایدا بەرەوا زانراوە، چونكێ خوا بە رازو نهێنیان ئاشنایەو ئەوەی لە پاش پەردەیە لە لای ئەو رونو ئاشكرایە، كەچی ئەو نهێنیە لە نێوان خەڵكدا بەربەستی زۆری لەبەردەم دایە، لە دەرەوی بازنەی بەرژەوەندی دایە.

لەو كاتەی بەندە بێ ئومێد دەبێ خوای گەورە پشوو هەنسكێك لە لایەن خۆیەوە ئەنێرێ، بەسەر هەر كەسێدا خۆی بیەوێ لە دروستكراوەكانی، ئاسانكاریو ئومێدی رزگاریو، ئەوپەڕی خواستو مەبەستیش لە دەرگای ئەودا چاوەڕوان دەكرێ، هەر ئەویش بەسمانەو باشترین پشتیوانمانە.

لە كتێبی "الفرج بعد الشدة" دانراوی (تەنوخی) ورد بومەوەو چەند جار خوێندومەتەوە ئەو سێ سودو قازانجەم لێ وەدەست هێناوە:

یەكەم: لێبونەوەی دەروی خێر لە دوای تەنگانە دابو نەریتێكی دێرینەو داوایەكی سەلمێنراوە، هەروەكو سەرپێچی لەوە ناكرێو گومانی تێدا نیە، كە دوا بە دوای شەو بەیانی دادێ.

دوەم: مەینەت باریو كلۆڵی زۆرجاران لە خۆشیو شادی بەهەرمێنترو سودبەخشترە بۆ بەندە لە دنیاو دوارۆژیدا.

سێیەم: بە دڵنیاییەوە ئەوەی زەرو زیانی لەدەستە تەنیا ئەو خوایەیە كە بەرزو شكۆدارە، گومانیشت نەبێ ئەوەی خوا بیەوێ بەسەرت بێ دەبێ هەر ببێ ئەوەیشی خوا نەی هەوێ ببێ ناكرێ بەسەرت بێ.

٥٠٩

خەمبار مەبە دنیا هەندەی نایەنێ تۆی لە پێناودا بمێنێ

زانای بەناوبانگ (ئیبن موبارەك... دەڵێ: هۆنراوەی (عدی) كوڕی (زید)م لا خۆشەویستترە لەوەی كۆشكو تەلاری (امیر تاهیر)ی كوڕی (حسین)م هەبێ.

ئەویش ئەو هۆنراوە سەرنج ڕاكێشو ناوازەیە، كە ئەمە بەشێكی تی:

ئەی ئەو كەسەی لە رۆژگار تانەوتەشەر دەگری
مەگەر لات وایە تۆ لە هەڵەو تاوان بەری؟
یاخود لەگەڵ رۆژگاردا بەڵێنت داوە
واتێنەگەی، بەڵكە نەزانیو لێت گۆڕاوە

واتە ئەی ئەو كەسەی بە بەڵاباری خەڵكان شادمانی، تۆ پەیمانت پێدراوە كە بەڵایەكی وەكو ئەوانت بەسەر نێ؟! یا ڕۆژگار بەڵێنی لەگەڵ بەستوی لەسەر ئەوەی لە هەمو كۆستو كۆسپێكی ژیان ڕزگارت بێو هیچ كارەساتو ئاستەنگێ یەخەت نەگرێ؟! دەی كەوایە ئەو بەدیو چاو تێ بڕیەت لە چی دایە؟

لە فەرمودەیەكی ڕاستو ڕەوادا هاتوە: ((لو ان الدنیا تساوي جناح بعوضة، ما سقی الكافر منها شربة ماء... ئەگەر دنیا بارتەقای باڵی مێشولەیێ لە لای خوا سەنگی هەبوایە، تەنیا قومە ئاوێكی لەم دنیایەدا نەدەدا بە هیچ بێ باوەڕێ)).

بێگومان دنیا لە لای خوا لە باڵی مێشولەیێ بێ بایەخ ترە، ئا ئەوە ڕاستێتیو سەنگو نرخی دنیایە، كەواتە بۆچی ئەو خاكەساریو قوڕ پێوانەی لەسەرو لە پێناودا بكرێ؟! بەختەوەری لەوەدایە: لەمەڕ خۆتو خاوخێزانتو بژێوی ژیانو دوا ڕۆژت دا هەست بە مەترسی نەكەی، ئەو بەختەوەریەش كە بریتیە لە باوەڕ بە خوا بونو بە بڕیارو چارەنوسی خوا قایل بونو، بە بەشی خۆ ڕازی بون: هەموی لە ئارام گرتنەوە فەراهەم دێ.

تۆ باوەڕت بە خوا هەیە خەمناك مەبە

﴿ ... بَلِ ٱللَّهُ يَمُنُّ عَلَيۡكُمۡ أَنۡ هَدَىٰكُمۡ لِلۡإِيمَٰنِ... بەڵام خودا منەت لەسەر ئێوە دەكا، كە ڕێگای بڕوا هێنانی نیشان داون، ﴿١٧﴾ الحجرات ﴾.

یەكێ لەو بەهرەو بەخششانەی تەنیا ژیرپارو هۆشداران دەركی پێ دەكەن ئەوەیە: بڕوادار سەرنجی بێ باوەڕ دەدا، ئەو چاكەو خەڵاتەی خوات دێتەوە یاد، كە لە ڕێنماییو هیدایەت دایە بۆ ئاینی ئیسلام، هەست دەكەی خوای بەرزو بێ هاوتا تۆی وەكو ئەو بێ باوەڕە دانەناوە، كە بەرامبەر پەروەردیاری سەرپێچی كارو یاخیە، نكۆڵی لە ئایەتەكانی دەكا، لە ڕەوشتە جوانەكانی لاملی دەكا، لە ئاستی ڕۆژی دەرو بەدیهێنەریدا ڕەقەكارو دژە كارە، پێغەمبەرانی خواو پەیامەكانی بەدرۆ دەزانێ، لە فەرمانی لوت بڵندی دەكا، دوای ئەوە بیر دەكەیتەوە كە تۆ موسڵمانێكی یەكتاپەرستی، بە خواو پەیامبەرانیو دواڕۆژ بڕواداری، ئەركی سەر شانت ئەگەر چی بە كەم تا كورتیش بێ بەجێ دەهێنی، بێگومان ئەوە خۆی لەخۆیدا بەهرەیەكە بە هیچ قیمەتێ ناخەمڵێن ڕێو بە هیچ سامانێ نافرۆشرێ، بە مەزەندەی كەس مەزەندە ناكرێ، لەوەی بە بەرچاوانت دەكەوێ هاو وێنەی نابێ: ﴿ أَفَمَن كَانَ مُؤۡمِنٗا كَمَن كَانَ فَاسِقٗاۚ لَّا يَسۡتَوُۥنَ ... چۆن كەسێ بڕوای هێناوە، وەك ئەوەیە كە لە ڕێی خودا لای داوە؟ وەك یەكتر نین، ﴿١٨﴾ السجدة ﴾.

هەتاوەكو هەندێ لە توێژەرەوانی قورئان باس دەكەن كە یەكێ لە بەخششو خەڵاتی بەهەشتیان ئەوەیە تەماشای دۆزەخیان دەكەن، سوپاسی پەروەرێنیان دەكەن لەسەر ئەو بەهرەیە، "بە سای بێ باوەڕیش هەموشتێ دابڕ دابڕ دەبێ".

هەڵوەســـتەیــەك

لا اله الا الله: واتە جگە لە خوای تاقانەو توانا هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینە نیـە، چونکێ هەر ئەو خاوەنی ڕەوشتی خوایەتیە، ئەو ڕەوشتانەی نیشانەی بێ لەکەیی‌و ئەوپەڕی تەواوین.

ڕازو نهێنی ئەو وشەیە لەوەدایە: هەر ئەو خوایە گەورەیـەو سوپاسـندەیە، بـەرزو پیرۆزە ناوو ڕەوشتە جوانەکانی، هەرە زاڵەو دەسەڵاتی بێ سنورە، هەر ئەو شیاوە بە پەرستن‌و، خۆشویستن‌و ڕێزلێنان‌و بە گەورە دانان، بە لێ ترسان‌و ئومێد پێ هـەبون، ئەوانەش، کە دوا بـە دوای ئەوانـە دێـن وەکـو پـشت پـێ بەسـتن‌و بـۆ لا گەڕانـەوە، لێ چاوەڕوان کردنی قازانج‌و زیان، تەنیا هەر ئەوی خۆشبوێ، هـەر چـینێکیش خۆشـی دەوێ لە خۆشەویستی ئـەو بـێ‌و، هۆکاری پـتر خۆشویـستنی بـێ، تـرس‌و بیمـی هـەر لـەوی بـێ، چـاوی تـەنیا لـە دەروی خێـری ئـەوو هـەر بـە هیـوای کۆمـەکی ئـەو بـێ، ئارەزوو خواستی بۆ لای خودا بێ تەنیا بە سام‌و هەیبەتی ئەو خوایە ڕابچڵەکێ، هەر بە ناوی خوا سوێند بخوا، تەنیا بۆ ئەو لـە خـۆ بگـرێ‌و، هـەر بـۆ ئـەویش پەشـیمانی دەربـڕێ، گوێڕایـەڵی فـەرمانی بـێ، لـە هـەم‌و کـارو فـەرمانێدا خـودای بەسـبێ‌و، لـە تەنگانەدا نزاو سکاڵاو هانا وەبەرهێنانی هەر بۆ لای ئـەو بـێ، سـەری کڕنـۆش تـەنیا بۆ خوا دابنوێنێ، هەر لە پێناوی ئـەو بـە نـاوی ئـەو قوربـانی سـەربڕێ، دەشـتوانین ئەوانە هـەموی لـە یـەك پیـت دا کـۆ کەینـەوە، ئـەویش ئەوەیـە: بـە هەموشـێوەکانی پەرستن تەنیا خوا بپەرسترێ.

ئەگەر تەگەرەیەکت هاتە ڕێ خەمبار مەبە چونکو لەبەرەو پێش چون دوات ناخا

لە پاشکۆی ڕۆژنامەی (عوکاز) لە ژمارە ١٠٢٦٢ دا لـە بـەرواری ٧ /٤/ ١٤١٥ ی کۆچـی لەگەڵ نابینایەکدا بە نـاوی: (موحەممـەد بـن موحەممـەد مـەدەنی) چاوپێکەوتنێك ئەنجام درا، ئەو نابینایە چەندین کتێبی وێـژەی بـە چاوی چاوساغان خوێندۆتـەوە، گوێبیستی چەندین کتێبی مێژویی‌و گۆڤارو ڕۆژنامەو خول بوە، جاری وابـو تـاوەکو کاتژمێر سێ‌ی شەو لەگەڵ یەکێ لە هاوەڵانیدا دەیخوێنـدەوەو گوێی بـۆ هەڵدەخست هەتا بو بە سەرچاوەو چاوگی وێژەو هەواڵ‌و وتەی نەستەق.

(مستەفا ئەمین) لە ڕۆژنامـەی (الشرق الاوسـط) لـە گۆشـەی "فكـرة" دا وتەیـەك دەنوسـێ، تیایـدا هـاتوە: لەسـەر فـێڵو تەڵەكـەی ناحـەزانو، سـتەمی سـتەمكارانو، پەلاماری زۆرداران تـەنیا پێـنج خولـەك ئـارام بگـرە، بێگومـان سـەرەنجام قامچیەكە هەڵدەوەرێ، كۆتو زنجیر دەپچرێ، ڕۆژێ دێ بەندكراوەكە دەرگای لە ڕودا والا بكرێ، لەمەولا تاریكایی دەتارێ، بەڵام تۆ هەر ئەوەندەت لەسەرە ئارامبگریو چاوەڕێ بی.

لەگەڵ موفتی ئەلبانیا لە شاری ڕیاز چاوپێكەوتنێكم ئەنجامدا، لە كاتێكا لە لایەن شـوعیەكانی ئـەلبانیاوە بیـست سـاڵ بەنـد كرابـو، چـەند كـارێكی قوڕسیـشی پـێ سپێررابو، هاوكات لەگەڵ كوت بەندی، لەگەڵ ئەوپەڕی ئەشكەنجەو ستەمو بێ دادی، لە تاریكاییو برسێتی، لە ترسان لە سوچێكی ئاودەست خانـە هـەر پێـنج نوێژەكـەی ئەنجام دەدا، لەگەڵ ئەوەشدا ئارامی لەسەر گرتو پشتی بە خـوا بەسـت هـەتا دەروی خێـری لـە ڕودا والا كـرا، ﴿فَٱنقَلَبُواْ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ ... هـاوڕێ دەگـەڵ نیعمـەتو چاكەی خوادا گەڕانەوە. (١٧٤) آل عمران﴾.

فەرمو ئـەوە "نلسۆن مانـدێلا" سـەركردەی باشوری (ئـەفریقیا)، بیـستو حـەوت ساڵ زینـدانی كـرا، كەچـی بـۆ ئـازادی گـەلو نەتـەوەی هـاوارو چریكەی هەڵـدەبڕی، داوای ئەكرد گەلەكەی لەژێر نیری ستەمو خۆخۆریو زۆرداریو چەوسانەوە ڕزگـاری بـێ، خـۆڕاگرو پێـداگرو سـوربو، ڕێـی خـەباتی بەرنـەدا، هـەتا سـەركەوتنی دنیـایی وەدەست هێنا.

﴿ ...نُوَفِّ إِلَيۡهِمۡ أَعۡمَٰلَهُمۡ ... ئێمـە مـزەی كردەوەیـان -بـە تـەواوی- هـەر لـەم دنیایـە دەدەینـێ، (١٥) هود﴾.

﴿ ...إِن تَكُونُواْ تَأۡلَمُونَ فَإِنَّهُمۡ يَأۡلَمُونَ كَمَا تَأۡلَمُونَۖ وَتَرۡجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرۡجُونَۗ ... ئەگـەر ئێـوە لـەوان توشـی ئـازار دەبـن، ئـەوانیش -هـەروەكو ئێـوە- لـە ئێـوە ئـازار دەبینـن، (١٠٤) النساء﴾.

﴿إِن يَمۡسَسۡكُمۡ قَرۡحٞ فَقَدۡ مَسَّ ٱلۡقَوۡمَ قَرۡحٞ مِّثۡلُهُۥۚ ... ئەگـەر ئێـوە برینـدار بـون، دوژمنیشتان وەك ئێوە بریندار بوە، (١٤٠) آل عمران﴾.

دڵ پەستی ناوێ ئەگەر بە ئیسلام ئاشنای

ئەو دڵانەی لە ئیسلام نائاگانە چەند چارە ڕەشن، کە هیچ سەرەدەری لێدەرناکەن، بێگومان ئەو ئیسلامە هەوڵو گەڕی دۆستانو هەڵگرانی گەرەکە، ڕاگەیاندنێکی بەرفراوانی جیهانی پێویستە، چونکو دەنگو باسی ئەو ئیسلامە زۆر گەورەیە، بانگەوازی بۆکردنیشی پێویستە بە ڕۆشنیو پێشکەوتوانەو سەرنج ڕاکێش بێ، چونکە بەختەوەربونی مرۆڤایەتی تەنیا لەو ئایینە ڕاستەو یەکجارەکیە دایە، ﴿ وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ ... هەرکەسێ بەدەر لە ئیسلام، هەر دینێکی دیکەی هەبێ، قبوڵ نیەو لە دوارۆژا لە ڕیزی زیانبارانە، ﴿٨٥﴾ آل عمران ﴾.

موسڵمانێکی بانگەوازکاری ناودار لە شاری میۆنخی ئەڵمانی نیشتەجێ دەبێ، لە دەروازەی شاردا تابلۆیەکی گەورەی ڕاگەیاندن هەیە، بە زمانی ئەڵمانی لەسەری نوسراوە: "ئەتۆ بە دێهاتەکانی (یۆکوهاما) ئاشنا نیت".

ئەو بانگەوازکارەش شان بە شانی ئەو تابلۆیە تابلۆیەکی گەورە دەچەقێنێو لەسەریشی دەنوسێ: "تۆ بە ئیسلام ئاشنا نیت، گەر دەتەوێ ئیسلام بناسی، بە ژمارە تەلەفۆنی ئەوەندەو ئەوەندە پەیوەندی بکە".

لە هەمو کونو قوژبنێکی ئەڵمانەوە بەلێزمە پەیوەندی پێوە کرا، هەتاوەکو نزیکەی سەد هەزار کەس لە ژنو لە پیاو لە یەك ساڵدا لەسەر دەستی ئەو موسڵمان بون، مزگەوتێكو بنکەیەکی ئیسلامیو خانوێکی بۆ پەروەدە کردن بنیات نا.

بێگومان مرۆڤایەتی سەرگەردانو سەرلێشێواوە، زۆر ئاتاجی ئەم ئایینە شکۆدارەیە، تاوەکو دڵارامیو هێمنیوهەداری بۆ بگێڕێتەوە، ﴿ يَهۡدِي بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِهِۦ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ... بەو قورئانە، خوا ئەوەندەی شوێنی ڕەزای ئەو دەکەون، دەخاتە سەر ڕێی هێمنیو بە ئیزنی خۆی لە تاریکی دەریاندەخاو بەرەو ڕوناکیان دەباو ڕێگەی ڕاستیان نیشان دەدا، ﴿١٦﴾ المائدة ﴾.

یەکێ لە گەورە خوا پەرستان دەفەرموێ: گومان نا بەم هیچ کەسێ لە جیهاندا جگە لە خوا بپەرستێ.

بەڵام ﴿... وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ ٱلشَّكُورُ ... لە عەبدەکانم کەمتریان شوکرێ دەکەن. (١٣) سبأ﴾.

﴿وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي ٱلْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ... ئەگەر کەوتیە شوێنی قسەی زۆربەی ئەوانەی وا لەم سەرزەمینەدان، لە ڕێگەی خودا لات دەدەن، چونکە هەمو بە شوێن خەیاڵدا دەڕۆن و هەر لە پڕوپوچ خەریکن، (١١٦) الأنعام﴾ .

﴿وَمَا أَكْثَرُ ٱلنَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ... هەرچەندە زۆریش بە تاسەوە داوا بکەی، ئەم مەردمە زۆربەیان بڕوا ناهێنن، (١٠٣) یوسف﴾ .

یەکێ لە زانایان بۆی گێڕامەوە کە لە کاتی داگیرکردنی سودان لەلایەن ئینگلیزەوە موسڵمانێکی سودانی بیابان نشین دێتە شاری (خەرتوم) پایتەختی سودان، لە ناوەڕاستی شار چاوی بە پۆلیسێکی هاتوچۆی بەریتانی دەکەوێ، موسڵمان دەپرسێ: ئەوە کێیە؟ پێیان گوت: ئەوە بێ باوەڕە. ئەویش گوتی: باوەڕی بە چ نیە؟ گوتیان: باوەڕی بە خوا نیە. گوتی: جا کەس هەیە باوەڕی بە خوا نەبێ؟! بە سای ئەوەی بینی و گوێبیستی بو قێزی بووەوە دەستی بە سگیوە ناو ڕشایەوە، دوای ئەوە بەرەو بیابان گەڕایەوە. ﴿فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ...! چیانە ئەمانە باوەڕی هەر ناهێنن، (٢٠) الانشقاق﴾.

(ئەسمەعی) دەڵێ: عەرەبێکی کۆچەری گوێی لە قورئان خوێنێك دەبێ کە ئەو ئایەتە دەخوێنێ: ﴿فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ... سا سوێند بە

پەروێنی ئاسمانو زەمین، ئەمە ڕاستە، هەروەك بۆ خۆتاندا خێون[٥١٠]، ﴿٢٣﴾ الذاريات﴾.

عەرەبەکە دەڵێ: گەورەیی بۆ خوا، چی وای کردوە خوای باڵا دەست سوێند بخوا؟! بە ڕاستی ئەوە گومان چاکیە بەرامبەر بە خواو بە بەخشندەیی پەروەندەو بە پاداشتو سۆزو میهری ئاشنا بونە. بە بێ گومانیش لە فەرمودەی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە کە دەفەرموێ: ((يضحك ربّنا)): پەروەردیارمان پێدەکەنێ" یەکێ لە عەرەبە دەشتەکیەکان گوتی: بێ ئومێد نابین لە پەروەردگارێك بە چاکەوە پێدەکەنێ.

﴿وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ مِنۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوا۟ ... هەر ئەویشە لە پاش ناهومێد بون لە باران، بارانە دادەبارێنێ، ﴿٢٨﴾ الشورى﴾.

﴿... إِنَّ رَحْمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ... ئەو کەسانەی چاکە کارن لە بەزەیی خوا نزیکن، ﴿٥٦﴾ الأعراف﴾.

﴿... أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ... تۆ بزانە کە یاریدەی خوا نزیکە. ﴿٢١٤﴾ البقرة﴾ .

هەر کەسێ دەربارەی بەسەرهاتو ژیان نامەی خەڵکانو جوامێران کتێب وەخوێنێ چەند بنچینەو بابەتێکی سودمەند وەدەست دێنیو لێی بەهرەمەند دەبێ ئەوانە (نمونەی خەرمانێکن):

١- بێگومان سەنگی مرۆڤ لەوەدایە چاکە کار بێ، ئەوە وتەیەکی پێشەوا (عەلی کوڕی ئەبو تالیبە)، ئەوە دەگەیەنێ، کە زانستو زانیاریو ڕێزو بەندایەتی بەخشندەییو خوڕەوشتی مرۆڤ نرخو سەنگی خۆیەتی، نرخی ئەو لە ڕوخسارو لە ڕوکارو پلەو پایەیدا وەدی ناکرێ: ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلْأَعْمَىٰ ... گرژ بو ڕوشی وەرگێڕا! کە بێ چاوەکە هاتە لای، ﴿٢﴾ عبس﴾.

---

٥١٠) قسە بکەن.

﴿ ... وَلَعَبۡدٌ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٌ مِّن مُّشۡرِكٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكُمۡۗ ... بەندەیـەكی بـڕوادار لـە پیاوێكی ئازادی خودانەناس هێژا ترە با زۆریش حەزی لێ بكەن، (٢٢١) البقرة ﴾.

٢- مرۆڤ بە ئەندازەی ورە بەرزیو هەوڵو گەڕو قوربانیدانی شكۆدارو پایەدار دەبێ، هەر لە گۆترەو لەو گۆڕەش پلەو پایە بەدەست نایێنێ.

گومان نەبەی شكۆداری دەنكە قەسپێكەو دەیخەیتە زاری...

﴿وَلَوۡ أَرَادُواْ ٱلۡخُرُوجَ لَأَعَدُّواْ لَهُۥ عُدَّةٗ ... ئەگەر بیانویستایە دەرچن خۆیان بۆ ئامادە دەكرد. (٤٦) التوبة ﴾.

﴿وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ ... بە دڵو داو[511] -وەك پێویستە- لە ڕای خودا بچنە خەزا، (٧٨) الحج ﴾.

٣- بێگومان مرۆڤ هەر خۆی بە دەستی خۆی دێرۆكی[512] خۆی بە یارمەتی خودای خۆی تۆمار دەكات، هەر ئەوە ژیان نامەی خۆی بە كردەوەی جوانو ناشیرنەوە دەنوسێ: ﴿ ... وَنَكۡتُبُ مَا قَدَّمُواْ وَءَاثَٰرَهُمۡۚ ... هەر كارێكی بە زیندویی كردویانەو شوێنەواریان، گش دەنوسین. (١٢) يس ﴾.

٤- تەمەنی بەندە كورتەو زو تێدەپەڕیو، دەست بە جێ دەبڕێتەوە، جا مرۆڤی (ژیر) بە گوناهو تاوانو خەمو پەژارەو مەینەتی ئەو تەمەنە تێك ناپەڕێنێ:

﴿ ...لَمۡ يَلۡبَثُوٓاْ إِلَّا عَشِيَّةً أَوۡ ضُحَىٰهَا ... بە دەر لە ئێوارەی ڕۆژێك یان چێشتانێ نەماونەوە. (٤٦) النازعات ﴾.

﴿ قَٰلُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖ فَسۡـَٔلِ ٱلۡعَآدِّينَ ... ئێژن: ئێمە هەر ڕۆژێك یان هێندێك لە ڕۆژێ ماینەوە، لە حیساب گەران بپرسە. (١١٣) المؤمنون ﴾ .

---

٥١١) بە دڵو بە گیان.

٥١٢) مێژوی خۆی.

هـەندێك لە هـۆكاری بەختـەوەری:

١- ئەنجامـدانی كـردەی چاكــە: ﴿ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ... هەر كەسێ كرداری باشـەو بـە بـاوەڕ - چ نێـر، چ مـێ- هەتا دەژی وا دەكەین بە خۆشی بژی، ﴿٩٧﴾ النحل ﴾.

٢- هاوسـەری گونجاوو لـەبار: ﴿ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ ... ئەی پەروەرێنمان! ژن‌و منالانی وامـان پـێ ببەخـشە، ببنـە مایـەی چاوڕونیمان ﴿٧٤﴾ الفرقان ﴾.

٣- خانویەكی بەجێ‌و ڕێ: لە فەرمودەی پێغەمبەریشدا ﷺ هـاتوە: ((اللّهم وسِعْ لي فـي داري... پەروەردگارا خان‌و بەرەم بۆ فراوانكەی)).

٤- كارو پیشەیەكی حـەڵاڵ: لـەو فەرمودەشــدا هـاتوە: ((إن الله طيـب لا يقبـل إلا طيبا... خوا پاكەو تەنیا پاكیشی قەبوڵە)).

٥- ڕەوشـت جـوانی‌و خـۆش ڕەفتـاری لەگـەڵ خـەڵكان: ﴿ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ ... لە هەر كوێش بم، پێو قەدەمم پیـرۆز دەكا. ﴿٣١﴾ مريم ﴾.

٦- ڕزگاربون لە دەست قەرزو قۆڵ‌و زیادە ڕۆیی لە خەرج كردندا: ﴿ ... لَمْ يُسْرِفُوا۟ وَلَمْ يَقْتُرُوا۟ ... نەیەك جاری دەسـبلاون، نـە بـە تـەواوەتیش دەس قوچـاون، ﴿٦٧﴾ الفرقان ﴾.

﴿ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ ... دەسـتەكانت دەگەردنت وەرمەهێنەو تەواویش پانیان مەكەوە. ﴿٢٩﴾ الإسراء ﴾.

* بنەمای بەختەوەری: دڵێكی سوپاس كـارە، زمـانێكی سـتایش یـارو، لاشـەیەكی ئارامگرە.

ئەگەر بێو دەربارەی بەختەوەری، زانستی زانایانو، لێزانی شارەزایانو، هۆنراوەی هۆنەرانت بۆ کۆکەمەوە، بەختەوەری وەدەست نایەنێ هەتاوەکو بۆ چێژ وەرگرتنیو دەستەبەرکردنی ڕاستگۆیانە خۆتی بۆ یەك لا نەکەیتەوەو، بە دوای دانەگەڕێ بۆئەوەی دژی بەختەوەریە فرێی نەدەی: لە فەرمودەی قودسی داهاتوە هەر کەسێ بە ڕۆیشتنەوە بەرەو ڕوم بێ بە غاردان بەرەو ڕوی ئەچم".

یەکێکی تریش لە هۆکاری بەختەوەری بەندە پاراستنی نهێنیو وەستان لەسەر قاچی خۆیەتی.

دەگێڕنەوە کابرایێکی عەرەب دە دیناری دەدەنێ لەبەرامبەر نهێنیێك بپارێزێ، بە نەدرکاندنی ئەو نهێنیە دڵو ناخی وێکدێنەوە، دەچێتە لای خاوەن پارەکەو، دەڵێ فەرمو خۆتو پارەکەت بۆ ئەوەی چیتر نهێنیەکە وەخۆهەڵنەگرێ، چونکە پاراستنی نهێنی خۆڕاگریو ورەبەرزی گەرەکە: ﴿...لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰٓ إِخْوَتِكَ ... ئەم خەوەت لای براکانت مەگێڕەوە. ﴿٥﴾ یوسف﴾.

لەبەرئەوەی دەرخستنو بەرچاوخستنی لاپەڕە نهێنیەکانی مرۆڤ بە ڕوی خەڵکداو، بە گۆڕێ وەرکردنی ڕازو نیاز بۆیان، خاڵی لاوازی ئەو مرۆڤەن، ئەوەشیان نەخۆشیێکی لە مێژینەیەو دەردێکی بن داکوتاوە لە مرۆڤایەتیدا، دەرونیش بەوە خوازیارە نهێنیان بە دەرڕاوەرکاو، دەنگو باسان بگوازێتەوە.

پەیوەندی ئەو بابەتەش بە مەسەلەی بەختەوەری ئەوەیە هەر کەسێ نهێنی لە لای خۆ ناگرێ بە زۆری ژیوانی دەردەبڕێو خەمو پەژارە دەیگرێ.

(جاحیز...یش لە نامەکانیدا دەربارەی خوڕەوشت، لەمەڕ پاراستنی نهێنی وتەیەکی سەرنج ڕاکێشی هەیە، هەر کەسێ دەیەوێ با چاوێکیان پێ دابخشێنێ.

لە قورئانی پیرۆزیشدا هاتوە: ﴿...وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ... با بەزیتی[٥١٣] ببزوێتەوە[٥١٤] و هیچ کەسیش پێتان نەزانێ. ﴿١٩﴾ الکهف﴾.

---

٥١٣) بە وریایی.

٥١٤) بجولێتەوە.

ئا ئەوە بنەمایەکە بۆ پاراستنی نهێنی، عەرەبی کۆچەریش دەڵێ شاردنەوەی نهێنی جاری وایە لێدانی ملی تێدایە.

خەمبار مەبە بەر لە بڕانی ماوەی ژیانت نامری

﴿... فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ... بۆ مەرگی هەر ئۆمەتێ، وەختێ هەیە، ئەگەر وەختی مردنیان هات، نە تاوێك دەگرێ پێش کەون، نە تاوێکیش دوا دەکەون، (٣٤) الأعراف﴾.

ئەو ئایەتە پرسەو سەرەخۆشی ئەو ترسەنۆكو بێ جەرگانەیە بەرلەوەی سەرەی مردنیان بێ چەند جار دەمرن، دەبا دڵنیا بن مەرگ ماوەی دیاری کراوە، نە پێش دەکەوێو نە دوا دەکەوێ، هیچ کەسێ ناتوانێ تاڵوکەی لێ بکاو، هیچ مرۆڤێ ناتوانێ دوای بخا، با هەرچەندە خەڵکی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاواش هەوڵی بۆ بدەن، ئەوەشیان خۆی لە خۆیدا دڵارامیو هێمنیو هەداریو خۆڕاگری وەبەر بەندە دەهێنێ: ﴿وَجَآءَتْ سَكْرَةُ ٱلْمَوْتِ بِٱلْحَقِّ ... بورانەوەی ئاویلکەدان[٥١٥]، وا دیاریدا، (١٩) ق﴾.

دڵنیا بە پابەندبون بە غەیری خودا بەدبەختیو چارەڕەشیە: ﴿... فَمَا كَانَ لَهُۥ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُنتَصِرِينَ ... هیچ دەستەیەکیش نەبو کە قارون لە خودای بپارێزێو خۆشی یاریدەی خۆی نەدا. (٨١) القصص﴾ .

کتێبی (سیر اعلام النبلاء) دانراوی (زەهەبی) لە بیستو سێ بەرگ پێك هاتوە، چەندین زاناو خەلیفەو دەسەڵاتدارو فەرمان بەدەستو وەزیرو ساماندارو شاعیری تیادا باسکراوە، بە لێکۆڵینەوەو سەرنجدانی ئەو کتێبە دو ڕاستی گرنگ وەدەست دێنی:

یەکەم: هەر کەسێ پەیوەندی بە جگە لە خوا ببەستێ وەکو ماڵو منداڵو پلەو پایەو کارو پیشە، ئەوا خوای گەورە بەو شتەی دەسپێرێ کە پەیوەندی پێوە

---

٥١٥) گیانەڵا، سەرە مەرگ، گیان کێشان. وا سەرەمەرگ هات.

دەبەستێ، دەشبێتە هۆی ئازار چەشتنو چارەڕەشیو تێشکانو لەناوچونی: ﴿ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ... ئیتر هەر ئەو هاودەمانە لە ڕێگەی هەڵەیان دەکەن، لاشیان وایە ڕاستە ڕێیان دیوەتەوە. ﴿٣٧﴾ الزخرف ﴾.

(فیرعەون) بە پلەو پایەو، (قارون) بە ماڵو سامانیو، (ئومەییە)ی کوڕی (خەلەف) بە بازرگانیو، (وەلید) بە کوڕەکانی، سپێردران.

﴿ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ... تۆ لێم گەڕێ بۆ ئەو کەسەی من تەنیا وەدیم هێناوە، ﴿١١﴾ المدثر ﴾.

دووەم: هەر کەسێ بە خوا سەربڵندی وەدەستبێنێو لە پێناوی خوا بێ کارو کرداری خۆی لێ نزیك خاتەوە، خوای گەورە پایەدارو شکۆدارو ڕێزداری دەکا بە بێ ئەوەی وەجاخ زادە بێو پلەو پایەو ماڵو منداڵو هۆزو تیرەی هەبێ: (بیلال) بە سای بانگ بێژی، (سەلمان) بە سای هەڵبژاردنی دواڕۆژی، (سوهەیب) بەهۆی قوربانیدانی، (عەتاء) بە سای زانستی، ﴿ ...وَجَعَلَ كَلِمَةَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلسُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ هِىَ ٱلْعُلْيَا ... قسەی خودانەناسەکان وەبن کەوتو هەر قسەی خودا لەسەرە. ﴿٤٠﴾ التوبة ﴾.

پابەندی ئەو نزایە بن (یا ذا الجلال والاکرام...)

((ألفظوا بیا ذا الجلال والاکرام...)) هەمیشەو زۆر ئەو یادە بکەن، لەسەریشی بەردەوام بن، ئەو نزایەش وەکو وی وایە بەڵکە گەورەتریشە کە دەفەرموێ: (یا حي یا قیوم... گوتراویشە: ئەوەیان ناوی هەرە گەورەی[٥١٦] پەروەردگاری جیهانە ئەو ناوەی ئەگەر نزای پێ بکرێ خوا وەڵامی ئەداتەوە، ئەگەر داوای شتێکی پێ بکرێ دەبەخشرێ، بەندە هەر ئەوەندەی لەسەرە دەنگو هاوارو چریکەی پێ هەڵبڕێو

---

(٥١٦) ئیمسی ئەعزەمە.

لەسـەری بـەردەوام بـێ، تـاوەکو ڕزگـار بـونو سـەرکەوتنو لێبونـەوەی دەروی خێـر بەچاوی خۆی ببینێ: ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ ... لـەو کاتەشدا کـە هاناتـان بۆ پەروەردیارتان دەبرد، جا وەڵامی دانەوە. ﴿٩﴾ الأنفال﴾.

سـێ ڕۆژ لە ژیانی موسـڵماندا وەکو جـەژنەوانـە

ڕۆژێك بە کۆمەڵ نوێژە فەرزەکانی تێدا ئەنجامدا، لە گوناهو تاوانیش بە دور بێ: ﴿... اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ ... هـەر کاتـێ خـوداو پێغەمبـەر لێـو داوا دەکەن، گورجێی بکەن[517]، ﴿٢٤﴾ الأنفال﴾.

ڕۆژێکیشیان تیایدا تۆبە بکاو پەشیمانی لە تاوانی دەربڕێ، بـەرگی سەرپێـچیکاری لـە خۆیـدا دابڕنـێ، بـۆ لای پـەروەردیاری وەگـەڕێ: ﴿ ...ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا ... پاشان ئەوانیشی بەخشی کە بەرەو خودا وەگەڕێن. ﴿١١٨﴾ التوبة﴾ .

هەروا ئەو ڕۆژەی بە ڕوی سـپیو کردارو ڕەفتاری چاکە بە خزمەت خـوای خۆی دەگاتەوە: (من أحب لقاء الله أحـب الله لقـاءه... هـەر کەسـێ پێـی خـۆش بـێ بـە خـوا بگاتەوە، خوا پێی خۆشە پێی بگاتەوە.

سەرگوزەشتەی هاوەڵانی پێغەمبەرم خوێندۆتەوە -ڕەزای خوایان لەسەر بێ- پێنج مەسەلەم لە ژیانی ئەواندا سەرنجداوە کە لە خەڵکانی تر جیای کردونەتەوە:

یەکـەم: لـە ژیانیانـدا سـوكو سـانایيان گـەرەك بـو بـاری خۆیـان گـران نـەدەکرد، کارەکانیان بە سادەیی ئەنجام دەدا، فاقو بریـقو فوڵبونـەوەو ڕەقـەکاریان پـشت گوێ دەخست: ﴿وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ... لەبەریشت ئاسان دەکەین، ﴿٨﴾ الأعلى﴾.

دوەم: زانستو زانیاری وان بە لێزمەو بە لێشاو بو هاوشانی کارو ڕەفتار بـو، زانـستی وان نەسەرو گوێی لـێ ئـەبۆوەو نـە پـەڕاوێزی بـۆ ئـەکرا، نـە زۆر بلێـیو، هـاتو

---

517) بە پەلە ئەنجامی بدەن.

هاوارو گریو گاڵی تێدا بو: ﴿ ...إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُا۟ ... لە ناو عەبدانی خودادا هەر ئەوانەی فرە زانان لێی دەترسن، ﴿٢٨﴾ فاطر ﴾.

سێیەم: ئەوان کردەوەی دڵیان لەلا گەورەتر بو لە کردەوەی لاشەیی، نیازپاکیو گەڕانەوەو پشت بەستنو خۆشویستنو ئارەزومەندیو ترسانو ڕاچڵەکان لە خواو وێنەی ئەوانەش کارو کردەوەی ئەوان بون، لە کاتێکا لە نوێژو ڕۆژوی سوننەتدا ئاسانکاریان ڕەچاو دەکرد، هەتاوەکو هەندێ لە وەچەی دوای هاوەڵان دەربارەی سوننەتە ڕوکاریەکان پتر تێکۆشانو هەوڵیان داوە: ﴿ فَعَلِمَ مَا فِى قُلُوبِهِمْ ... خوا دەی زانی چیان لە دڵدایە. ﴿١٨﴾ الفتح ﴾.

چوارەم: کەم بایەخ دانیان بە دنیاو سوك سەیرکردنی خۆشیو لەزەتەکانی، پشت هەڵکردنیان لە فاقو بریقی دنیا یەکێ بو لەوانەی حەسانەوەو دڵارامیو هێمنیو هەداری بەسەردا دەڕژاندن: ﴿ وَمَنْ أَرَادَ ٱلْـَٔاخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ ... کێش خۆشی ئەو دنیای دەوێو - بە پێی توانا - بۆی دەکۆشێو باوەڕدارە. ﴿١٩﴾ الإسراء ﴾.

پێنجەم: هەڵبژاردنی جیهادو تێکۆشانیان بە سەرهەمو کردەوە چاکەکانی تردا، هەتاوەکو جیهاد ببوە دیاردەو نیشانەو دروشمو مەشخەڵی ڕێیان.

هەر بە سای ئەو جیهادەش بەسەر خەمو پەژارەو بەڵاو مەینەتیاندا زاڵ بون، چونکە یادی خواو هەوڵو گەڕو تێکۆشانی تێدایە.

جا تێکۆشەری ڕێی خودا لە هەموکەس خۆشحاڵ ترەو، سینە شادو گوشاد ترەو دڵو دەرون ئاواترە: ﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ ... ئەوانەی لە ڕای ئێمەدا چونە خەزا، ئێمەش ئەوان بە ڕێگەی خۆماندا دەبەین. دیارە خودا لایەنگری کار چاکانە. ﴿٦٩﴾ العنکبوت ﴾.

لە قورئانی پیرۆزدا چەند ڕاستیو ڕێو ڕێباز هەنە لاناچنو گۆڕانیان بەسەردا نایێ، هەندێ لەو بنەمایانە باس دەکەم، کە پەیوەندیان بە بەختەوەریو، حاڵ خۆشی بەندەوە هەیە:

هەر کەسێ داوای سەرکەوتن لە خوا بکا سەری دەخا: ﴿... إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ ... ئەگەر یاری خواتان کرد خوداش یاریدەتان دەداو، لەبەر نەیاران نابەزن، ﴿٧﴾ محمد﴾.

هەر کەسێ لە خوا بخوازێ وەڵامی ئەداتەوە: ﴿... ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡۚ ... لەبەرم بپاڕێنەوە، ئەوسا بە دەنگتانەوە دێم. ﴿٦٠﴾ غافر﴾ .

هەر کەسێ داوای لێخۆشبونی لێ بکا لێی خۆش دەبێ: ﴿... فَٱغۡفِرۡ لِي فَغَفَرَ لَهُۥٓۚ ... خوایە بم بەخشە، ئیتر خودا خەتای بەخشی، ﴿١٦﴾ القصص﴾.

هەر کەسێ بۆ لای ئەو وەگەڕێ قەبوڵی دەکاتەوە: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي يَقۡبَلُ ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ ... هەر ئەویشە پەشیمانی لە عەبدانی قبوڵ دەکا. ﴿٢٥﴾ الشورى﴾.

هەر کەسێکیش پشتی پێوە ببەستێ ئەو بەسێتی: ﴿... وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓۚ ... هەر کێ خۆی بە خوا بسپێرێ، ئەوی بەسە. ﴿٣﴾ الطلاق﴾.

سێ تاوانیش هەیە خوای گەورە هەر لەسەر دنیادا تۆڵەیان دەکاتەوەو خاوەنەکەی تەمبێ ئەکا:

<u>یەکەم</u>: جەورو ستەم: ﴿... إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۖ ... ئەم ناهەقیانە هەر زیانی بۆ خۆتانە. ﴿٢٣﴾ يونس﴾ .

<u>دووەم</u>: پەیمان شکێنی: ﴿... فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦۖ ... سا هەر کەسێ پەیمانی بەجێ نەهێنێ، هەر خۆی لە پەیمان شکێنی زەرەر دەکا ﴿١٠﴾ الفتح﴾.

سێیەم: فێڵو تەڵەکە بازی: ﴿ ... وَلَا يَحِيقُ ٱلْمَكْرُ ٱلسَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِۦ ... فروفێڵیش هەر یەخەی خاوەنی دەگرێ. ﴿٤٣﴾ فاطر﴾.

بێگومان ستەمکاریش لە ژێر هێزو دەسەڵاتی خوا ڕزگاری نابێ: ﴿ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوٓاْ ... ئێستا (جێ)ماڵەکانی وان - لەسەر ناهەقی کردنیان - چۆڵو هۆڵە. ﴿٥٢﴾ النمل﴾.

بەروبومی کردەی چاکەش هەم لە دنیاو هەم لە دوا ڕۆژیش دەدورێتەوە، چونکە خوای گەورە لێبوردەیەو سوپاس بژێرە: ﴿ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْءَاخِرَةِ ... ئەوسا خودا پاداشی ئەم دنیاو چاکە پاداشی ئەو دنیای پێدان. ﴿١٤٨﴾ آل عمران﴾ .

هەر کەسێکیش گوێڕایەڵی خوا بێ خۆشی دەوێ: ﴿ ...فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ ... شوێن من کەون هەتا خوداش خۆشی بوێن. ﴿٣١﴾ آل عمران﴾.

جا ئەگەر بەندە هەستی بەوە کرد دڵخۆشو شادمانە، چونکە مامەڵەی لەگەڵ پەروەردیارێکە ڕۆزیدەرو ڕزگارکارە: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ... هەر خودا ڕۆزی دەنێرێ. ﴿٥٨﴾ الذاريات﴾ .

﴿ ... وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ... یاریدەش هەر لە خواوەیە، ﴿١٠﴾ الأنفال﴾.

خوایەکی بە لێبوردەشە: ﴿ وَإِنِّى لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ ... هەر کەسێکیش تۆبە کارە من دەیبەخشم. ﴿٨٢﴾ طـه﴾.

تۆبەی بەندەشی قەبوڵە: ﴿ ... إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ... هەر خۆیەتی لە پەشیمانان دەبورێو دلۆڤانە. ﴿٣٧﴾ البقرة﴾.

تۆڵەی دۆستانی لە دوژمنانی دەستێنێ: ﴿ ... إِنَّا مُنتَقِمُونَ ... ئێمە تۆڵە دەکەینەوە، ﴿١٦﴾ الدخان﴾.

پاكو بێ گەردی بۆ خوا چەند کار لە جێو شکۆدارە: ﴿ ... هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ... ئاخۆ ئاگات لێیە هاو ناوێکی هەبێ؟! ﴿٦٥﴾ مريم﴾.

شێخ (عبدالرحمن بن سعدی) -خوا سۆزی بۆ بنوێنێ- نامیلکەیەکی بایەخداری هەیە بە ناونیشانی "الوسائل المفيدة في الحياة السعيدة"، تیایدا دەڵێ: "یەکێ لە هۆکاری بەختەوەری ئەوەیە بەندە تەماشای بەهرەی خوا دەکا بەسەریەوە، دڵنیا دەبێ لە خەڵکانێکی لە ڕادە بەدەر بەهرەمەندترە، ئەوسا بەندە هەست بە خەڵاتو بەخششی خوا دەکا بەسەریەوە".

من دەڵێم: هەتاوەکو لە بواری ئاینیشدا، هەست دەکا لە زۆربەی کەس باڵاترە لەمەڕ پارێزگاری کردنی لەسەر نوێژی بە کۆمەڵو، خوێندنی قورئانو یادکردنی پەروەردیارو وێنەی ئەوانەش لەگەڵ ئەوەی بەندە کەم تەرخەمیش بێ، ئەوەشیان بەهرەیەکی ئەوەندە گەورەیە بە هیچ سامانێ ناخەملێنرێ: ﴿ ... وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ... بە ئاشکراو بە نهێنی بەهرە گەلی بەسەرتانا ڕژاندوە. ﴿٢٠﴾ لقمان﴾ .

(زەهەبی) لە فەرمودەناسی بەناوبانگ (ئیبن عەبدولباقی) دەگێڕێتەوە، کە: دوای هاتنە دەری خەڵك لە مزگەوتی "دار السلام" لە بەغدا داوا لە خەڵکەکە دەکا، هیچ کەسێکی دەست ناکەوێ خۆزگە بۆ شوێنی ئەوو جێ نوێژی ئەو بخوازێ.

ئەو وتەیە ڕوێکی لەبارو [518] ڕوێکی نالەباری [519] هەیە: ﴿ ...وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ... لە چاو زۆر لە کردەی خۆمان زۆر پتر قەدرمان گرتون. ﴿٧٠﴾ الإسراء﴾.

---

٥١٨) ایجابی.

٥١٩) سلبی.

سەرنجێك

لە ئەسمای کچی (عمیس) دەگێڕنەوە -خوا لێی ڕازی بێ- دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی وتم: ((الا اعلمك كلمات تقولينهن عند الكرب او في الكرب؟: الله الله ربي لا اشرك به شيئا": ئایە چەند وشەیەکت فێرکەم: (الله ربي لا اشرك به شيئا... کە لەکاتی نەگانەدا یاخود لەتەنگانەدا بیڵێ؟)).

لە دەربڕینێکی تریشدا: ((من اصابه هم او غم او سقم او شدة، فقال: الله ربي، لا شريك له كشف ذلك عنه... هەر کەسێ بە خەمێك یا پەژارەیەك یا دەردێ یا تەنگانەیێ توشهات، گوتی: الله ربی، لا شريك له.ئەو بەڵایەی لەسەر لادەچێ)).

چەند بەڵاو مەینەتی ناخۆش هەن چەند پەڵە هەوری ڕەش‌و بەسەریەکدا دێننە سەر دڵان، جا ئەگەر دڵ بۆ لای خوا ڕابچڵەکێ‌و، کارو وەرامی خۆی بە خوا بسپێرێ، لەبەردەمی قاپیەی خوادا خۆی بە گۆڕێ دادا بێئەوەی هاوبەشی لە دروستکراوەکانی بۆ بڕیاردا، خوا ئەو مەینەتیەی لەسەر لائەدا، بەڵام هەرکەسێ بە دڵێکی بێخەبەرو نا ئاگا ئەو نزایە بڵێ: یەکجار دورە ".

هەرکەسێ لە بەدکارێ بترسێ

(با ئەو چەند هۆکارە بەکاربێنێ)

١- با ئەو چەند سورەتە بخوێنێ کە پێیان دەگوترێ (معوذات... لەگەڵ دوعاو نزا بە گشتی ﴿ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ... لە گێچەڵێ ئێرەیی بەر، وەختێ کە ئێرەی دەبا. ﴿٥﴾ الفلق ﴾.

٢- کارو مەرامی خۆی لە بەدکار بشارێتەوە: ﴿ ... لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ ... لەیەك دەرگا مەچنە ناو، لە دەروازەی جیا جیاوە بچنە ژور. ﴿٦٧﴾ یوسف ﴾.

٣- خـۆ دورخـستنەوە لـە بەدكـار ﴿ وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُواْ لِي ... ئەگـەر باوەڕیـشم پـێ ناكـەن خۆم لـێ دورخەنەوە. ﴿٢١﴾ الدخان ﴾.

٤- چاكەی لەگەڵدا بكەی هەتا دەست لە ئازاردانت هەلگرێ: ﴿ٱدْفَعْ بِٱلَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ... تۆ وەرامی خراپە بە چاكە بدەوە. ﴿٩٦﴾ المؤمنون ﴾.

هـەڵس و كەوتــت لەگــەڵ خەڵكـدا جــوان بێ

جـوان ڕەوشــتی بــەختیاریو كامەرانییــە، بەدڕەوشــتی ڕەشــبینیو چارەڕەشــیە. (پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((... ان الـمرء لیبلغ بـحسن خلقـه درجـة الـصائم القائم... بەندە بەسای جوان ڕەوشتی دەگاتە پلەی ئەو كەسەی بە ڕۆژ بەڕۆژو دەبێو شەوان بە شەو نوێژ بەسەردەبا)).

((ألا انبئكم بـاحبكم واقـربكم مـني مـجلـسا يـوم القيامـة؟! أحاسـنكم اخلاقـا": (پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ) پێتان بڵێم كامەتان لە ڕۆژی سەلادا لـە هـەموتان نزیكترە لە من لە كۆڕو دانیشتندا؟! لە ئێوە هەرە ڕەوشت جوانەكانن)).

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ... بێگومان تۆ (ئـەی محمـد) ئاكــارت فـرە بـەرزە. ﴿٤﴾ القلم ﴾ .

﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ ... لـــە بەزەیی خودا ڕایە كـە تـۆ هێنـدە نـەرمو نیـانی دەگـەڵیان، ئەگـەر كەسێكی دڵڕەقو توندو سەركێش بـای، بڵاوەیان لـێ دەكردی. ﴿١٥٩﴾ آل عمران ﴾.

﴿...وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْنًا ... بۆ مەردم قسەی باش بكەن. ﴿٨٣﴾ البقرة ﴾ .

كچی (ئەبوبەكر)ی (سەدیق) (عایشە)ی دایكی بڕواداران - خوا لێی ڕازی بـێ - لـە باسی پێغەمبەری دور لە تاواندا - درودو سڵاوی خوا بـڕژێ بەسـەریا- دەڵێ: ((كـان خلقه القران)) خوڕەوشتی پێغەمبەر ﷺ قورئان بو.

بێگومان دڵ فراوانیو هەست ئاوەدانی: بەهرەیـەکی ڕاستەوخۆیەو دڵ شـادیەکی دەستبەجێیە بۆ کەسێ خوا خێـرو خۆشـی بۆ بوێ، زو هەڵچونو ڕو گرژبـونو ڕق هەڵسان: هەمیشە ژیان تاڵیو سزایەکی نەبڕایەوە.

خـەمبار مـەبە، پێـت دەڵێـم بۆ

چونکە دەردی بێخەوی خەو لە چاوان دەتۆرێنێو، وادەکا لەسـەر جێگا ئـۆقرەت نەمێنێ، فەرمو ئەوەش چەند ڕێگا چارەیێك:

١- نزاو پاڕانەوە شەرعیەکان: ﴿..أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ... باش بـزانن کە یادی خوا ئۆقرەو ئارامی دڵانە. (٢٨) الرعد﴾.

٢- بە ڕۆژ نەخەوتن مەگەر زۆر پێویست بێ: ﴿وَجَعَلۡنَا ٱلنَّهَارَ مَعَاشٗا... ڕۆژیـشمان کردە هۆی ژیان. (١١) النبـأ﴾ .

٣- خوێندنەوەو نوسینەوە تا کاتی نوستن: ﴿... وَقُل رَّبِّ زِدۡنِي عِلۡمٗا... بێژە: ئـەی پەروەرندەی من گەشـە بە زانستم بدە. (١١٤) طـه﴾.

٤- ڕۆژانــە خۆمانـدوکردن بـە کردارێکـی سـودمەند: ﴿...وَجَعَلَ ٱلنَّهَارَ نُشُورٗا ... ڕۆژیشی بۆ هەڵسانەوەتان داناوە. (٤٧) الفرقان﴾.

٥- کەمکردنەوەی خواردنەوەی ئاگادار کەرەوە وەکو چایــەو قاوە.

شـاعیرێك دەڵـێ: بـە خۆشەویـستانمان گـوت ئێمـە شـەومان لـێ نـابڕێ، ئـەوانیش گوتیان شەوی ئێمە زو تێپەڕدەچێ.

جا دیارە ئەوان بە دڵنیـایی خـەو لـە چاوایان دەکـەوێ ئێمـەش خـەو لـە چـاومان دەتۆرێ.

تـاڵایی گونـاه لەگـەڵ شـیرنایی خواپەرسـتیو، ڕوگەشـی بـاوەڕو، بـۆنو بـەرامـەی بەختەوەری یەك ناگرنەوە.

(ئیبن تەیمیە) دەڵێ: تاوانەکان ڕێگا بە دڵ نادەن لە بۆشایی ئاسمانی یەکتاپەرستیدا بخولێتەوە: ﴿ قُلِ ٱنظُرُواْ مَاذَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ ... بێژە: بەری خۆ بدەنێ لە ئاسمانانو زەمیندا چی هەیە. ﴿١٠١﴾ یونس﴾.

ئاکامی زیانباری تاوان:

١- بەربەستە لە نێوان بەندەو پەروەردیاری: ﴿ كَلَّآ إِنَّهُمۡ عَن رَّبِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّمَحۡجُوبُونَ ... هیچ وانیە! دیارە ئەوان لەو ڕۆژەدا لە پەروەرێنیان، فرە دورن. ﴿١٥﴾ المطففين﴾.

٢- دروستکراو لە دروستکار نامۆ دەبێو دەتۆرێ: ئەگەر کردەی بەندە تێکچو ڕازو نیازی خراپ بو.

٣- هەمیشە خەمۆکی: ﴿ لَا يَزَالُ بُنۡيَٰنُهُمُ ٱلَّذِي بَنَوۡاْ رِيبَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡ إِلَّآ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمۡۗ ... ئەو خانوەی سازیان داوە، هەر مایەی دڵەڕاوکێیانە. ﴿١١٠﴾ التوبة﴾ .

٤- دڵ لەرزۆکیو ترسنۆکی: ﴿ سَنُلۡقِي فِي قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلرُّعۡبَ بِمَآ أَشۡرَكُواْ بِٱللَّهِ ... ئەوانەش کە خوا نەناسن، چونکە هاوکار بۆ خودا دەناسن[٥٢٠]، ترسێدا وێژینە دڵیان. ﴿١٥١﴾ آل عمران﴾ .

٥- ژیان تاڵی: ﴿ ...فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةٗ ضَنكٗا ... ژینی لە تەنگانەدایە. ﴿١٢٤﴾ طه﴾.

٦- دڵ ڕەقیو دڵ ڕەشی: ﴿ ... وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗۖ ... دڵمان ڕەش کردن. ﴿١٣﴾ المائدة﴾ .

٧- ڕو گرژیو ڕو ڕەشی: ﴿ ... فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡوَدَّتۡ وُجُوهُهُمۡ أَكَفَرۡتُم ... ئەو کەسانەی ڕو ڕەشی ڕۆژی قیامەتن، پێیان ئێژن: ئێوە دوای باوەڕی هێنان چۆن بونە خوانەناس؟ ﴿١٠٦﴾ آل عمران﴾ .

---

٥٢٠) شەرێکی بۆ برپار دەدەن.

٨- ڕق دروستکردن لە دڵی خەڵکدا: ((انتم شـهداء الله فـي ارضـه: (پێغەمبـەری خوا دەفەرموێ) ئێوە گەواهی دەری خوان لەسەر زەوی ئەودا)).

٩- دەستکورتیو نـەداری: ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا۟ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ... ئەگـەر ئـەوان تـەوراتو ئینجیـلو ئەوەی لە پەروەرێنیانەوە بۆیان هاتوە، تەواو دەکاریـان هێنابـا، بـێ سۆ لـە لای سەریانەوەو لە زەمینی ژێر پایان ڕا خواردنیان بۆ دابین دەکرا. (٦٦) المائدة ﴾.

١٠- ڕق هەڵسـانی خوای بەخشـندە، کزبونی بـاوەڕ، ڕودانـی بەڵاو مەینـەتی: ﴿ ...فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ ... بـەم کارەیـان دوجـار وەبـەر غـەزەب کـەوتن. (٩٠) البقرة ﴾ .

﴿ كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ... بـەڵکو ئـەوان ژەنگـی کارەکـانی خۆیـان بۆتە توێژێکی سەر دڵیان. (١٤) المطففين ﴾.

﴿ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌ ... گوتیان دڵمان سەرپۆشی پێدا دراوە. (٨٨) البقرة ﴾ .

بە دوای ڕۆزی دابگـەڕێو چاو برسـی مـەبە

ئەو کرمـەی لـە نـاو قوڕێـدا پەروەرنـدەی جیهـان بـژێوی ئـەدا: ﴿ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزْقُهَا ... لـەم زەمینـە هـەر شـتێ دەجوڵێتـەوە گشتی ڕۆزی لەسـەر خوایە. (٦) هـود ﴾ .

باڵندە لە ناو هێلانە خۆراکی بەدەست خوای بەخشندەو پێزانـە: ((کمـا یـرزق الطیــر، تغــدو خــماصا و تـروح بطانـا: (پێغەمبـەری خـوا دەربـارەی بەنـدەی پشت ئەستور بە خوا دەفەرموێ) ڕۆزی بە بەندە ئەدا هەروەکو ڕۆزی ئەداتە ئەو باڵندەی بەیانیان بە زگی برسی ئەڕواو ئێواران بە زگی تێر دەگەڕێتەوە)).

تۆ لە لای خوا ڕێزدارتـری لـە کـرمو باڵنـدەو ماسـی، کەوایـە لـە پێنـاوی ڕۆزیـدا هەراسان مەبە.

چەند کەسـانێ ئەناسـم تـەنیا بـە سـای دورکەوتنـەوەیان لـە خـوای بـەرزو توانـا، توشی نەداریو بەڵاباریو دڵ بێزاری هاتن، یەکێکت بەرچاو دەکەوێ ساماندارو خوا پێـداوە، فـرە ڕۆزی بەسـەردا ڕژاوە، لـە گەنجینـەو خـەڵاتی خـواوە تەندروسـتیو بەهرەی زۆری پێ دراوە، کەچی لە گوێڕایـەڵی خـوا پـشتی هـەڵکردوە، لـە نوێـژەکان خۆی بواردوە، دەستی لە تاوانی گەورە هەڵکردوە، جا خوای پەروەردیار لەش ساخیو ڕۆزی فراوانی لـێ دائەڕنێو، بە نەداریو بەڵاباریو خەمباری گرفتاری دەکا، وای لـێ دێ دەردێك یەخەی بەرنادا، کە یەکێکی تر یەخەی دەگرێ، لە بـەڵایێ ڕزگـاری نابـێ کە یەکێکی تر ڕێی پێ دەگرێ:

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ... هەر کەسێکیش بە ئامۆژگاری من نەکا، ژینی لە تەنگانەدایەو. (١٢٤) طه ﴾ .

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ ... چـــونکە خودا دەروی چاکەی لە هەر کەسێ وەکردبێ، هەتا ئەوان بـیری خۆیـان نـەگۆڕی بـێ، قەت خودا لێی نەگۆڕیون. (٥٣) الأنفال ﴾.

﴿ وَمَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَن كَثِيرٍ ... هـەر گـا توشی بەڵایەك بون، بەهۆی کردەوەی خۆتانەو، لە زۆر گوناهەکانیشتان چاودەپۆشێ. (٣٠) الشورى ﴾.

﴿ وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاءً غَدَقًا ... گـەر ئـەوانیش هـەر لەسـەر ئـەم ڕێگەیە بن، بێ گومانە لە ئاوێکی زەبەندە تێراویان دەکەین. (١٦) الجن ﴾.

﴿ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ... نهێنــی ڕێنــمايــيــە

بەنـدە ڕێگـای بەختـەوەری نادۆزێتـەوە دەسـتی ناكـەوێو چـێژی لـێ وەرنـاگرێ، مەگەر ئەو ڕاستە شەقامە بگرێتە بەر كە پێغەمبەری خوا ﷺ ئێمەی لەسـەر لایـێ جێ هێڵاوەو لایەكەی تریشی لە بەهەشتی خوایە: ﴿ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ... واشمان دەكرد كە لە ڕێگەی ڕاستی ئێمەش شارەزا بن. ﴿٦٨﴾ النساء ﴾ .

ئەو كەسەی هۆگری ڕاستە ڕێیـە بەختـەوەری لەوەدایـە سـوڕ دەزانـێ سـەرەنجامی خێـرەو، ئاسـۆی ئومێـدی ڕۆنـە، لـەو بەڵێنـەی خـوا پێـی داوە دڵنیایـە، بـە بڕیـاری پەروەردیاری ڕازیە، دڵارامە لـەو ڕێگایـەی دەیگرێتـە بـەر، دەزانـێ ڕێ نیـشاندەرێكی هەیە، ئەو ڕێگایەی نیشانداوە، ئەویش لە تاوان بەدورەو قسە لە گیرفانی دەرنایەنێ، دوای كەسی هەڵخەڵەتێنەر ناكەوێ، وتەی ئـەو لەسـەر دروسـتكراوانی خـوا بەڵگەیـە، لە دەست تێخستنی شـەیتانو لـە خلیـسك پـێ بردنـی خـەڵكانو، لـە قـسەی تێكـەڵو پێكـەڵی ئینـسان پـارێزراوە: ﴿ لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ يَحۡفَظُونَهُۥ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۗ ... لـە پێـشیەوەو لـە دوایـەوە فریـە[521] پـەیجۆرێ[522] وای هەیـە كـە بـە پێـی فەرمانی خودا دەیپارێزن. ﴿١١﴾ الرعد ﴾ .

ئەو بەندەیە بە سای گرتنەبەری ئەو ڕێگەیە بەختەوەری هەست پێدەكا، چونكو دەزانـێ خوایـەكی ڕاسـتەقینەی هەیـە، پێـشەنگێكی بێوێنـەی لـە پێـشە، كتێـبو پەیامێكی لە دەستە، ڕۆشنایی لەناو دڵدا، ئامۆژگارێكی لەناو ناخو دەروندا، دەرەنجام بۆ خۆشبەختی دەگەڕێتەوە، لە خوا پەرستیدا كار دەكا، بـۆ كـاری خێـر هـەوڵ ئـەدا: ﴿ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهۡدِي بِهِۦ مَن يَشَآءُ ... ئەم شـارەزایی كردنـە لـە لای خوایـە. لـە هـەر كەسێ لە عەبدانی مەیلی لێبێ، بەرەو خۆی ڕێی نیشان دەدا. ﴿٨٨﴾ الأنعام ﴾ .

---

٥٢١) فریشتە.

٥٢٢) پشكێنەر، بەدواگەڕ.

ئەم دو ڕێگایەت لە پێشن: واتایی و[٥٢٣] بەرجەستەیی[٥٢٤]، واتایی: ڕاستە شەقامی باوەڕو خوا پەرستییە، ڕێگای لەبەرچاوو بەرجەستەیش: ئەو ڕێگاو پردەیە لەسەر پشتی دۆزەخ دانراوە، ڕێگای خواپەرستی لەسەر پشتی ئەم دنیایە دوابڕاوەیە کە چەند قولاپی هەواو ئارەزوی هەن، ڕێگای دوا ڕۆژیش کە بەسەر دۆزەخدا دەڕوا چەند قولاپێکی هەیە وەکو درکی (سملی)[٥٢٥] وایە، جا هەر کەسێ بە باوەڕەوە لەسەر ئەم ڕاستە شەقامە بڕوا بە پێی باوەڕەکەی بەسەر پردی دۆزەخیشدا تێ دەپەڕێ، هەروەها ئەگەر بەندە ئەو ڕاستە شەقامەی بگرێتە بەر خەمو پەژارەو بێزاریو دڵ پەستی نامێنێ.

هەرکەسێ خۆشگوزەرانی گەرەك بێ با ئەو دە خونچە گوڵانە بچنێ:

١- دانیشتنێك لە بەرەبەیاندا بۆ داوای لێخۆشبون لە خوا: ﴿... وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ... ئەوانەش کە سەر لە بەیان لە خودا دەپاڕێنەوە. ﴿١٧﴾ آل عمران﴾.

٢- کەمێ تەنیایی بۆ بیرکردنەوە: ﴿... وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ... ئەوانەش کە لە سازدانی ئەم عاسمانانو زەمینە ڕادەمێنن. ﴿١٩١﴾ آل عمران﴾.

٣- هاونشینی پیاوچاکان: ﴿وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم ... تۆ هەر دەگەڵ ئەوانە بە کە سبەینانو ئێواران بۆ دیداری پەروەردیاریان بە نزان. ﴿٢٨﴾ الكهف﴾ .

٤- یادی خوا: ﴿... ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ... فرە یادی خوا بکەنو (لە یادی ئەو ڕامەوەستن) ﴿٤١﴾ الأحزاب﴾.

---

٥٢٣) مەعنەوی.
٥٢٤) حیسی.
٥٢٥) گیایەکی دڕکاویە.

٥- دو ڕكات نوێژی ملكەچانە: ﴿ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ﴾... ئەو كەسانەی لە نوێژیاندا خۆیان بە گەورە نازانن. (٢) المؤمنون.

٦- خوێندنی قورئـان بە تێفكرینەوە: ﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَۚ ... ئاخۆ ئەمانـە لـە قورئان ورد نابنەوەو (سەرنجی ڕانەكێشاون)؟ (٨٢) النساء ﴾ .

٧- بەرۆژوبون لە ڕۆژێكی زۆر گەرمـدا: ((**يـدع طعامـه و شـرابه و شـهوته مـن اجـلي** ... (پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ) "خـواردن‌و خـۆراك‌و ئارەزوی لـە پێناوی من واز لـێ هێناوە.

٨- ماڵ بەخشین بە پەنهانی: ((**حتى لا تعلم شـماله ما تنفق يـمينه**: (پێغەمبـەری خوا دەفەرموێ) "هەتاوەكو دەستی چەپی نازانێ دەستی ڕاستی چی بەخشیوە.

٩- لادانی ئاستەنگێ لە ڕێی موسـڵمانێ: ((**من فرج عن مسلم كربة من كرب الـدنيا فـرَّج الله عنه كربـة من كرب يوم القيامة**... (پێغەمبەری خوا دەفەرموێ) "هـەر كەسێ پەژارەیـەك لـە پـەژارەكانی دنیـا لەسـەر موسـڵمانێ لاببـا خـوای گـەورە یەكێ لە ناخۆشیەكانی دوا ڕۆژی لەسەر لائەبا".

١٠- دنیا بە كەم سـەیر كـردن: ﴿ وَٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰٓ ... دوا ڕۆژ باشـترو بـە پێزتـرە. (١٧) الأعلى ﴾ .

ئەمەیان دە (خونچە گوڵـی) تەواون.

ئەوەی بوە مایــەی بەدبەختــی كوڕی پێغەمبــەر (نوح) ✿ ئەو قســەیە بـو: ﴿ ...سَـَٔاوِيٓ إِلَىٰ جَبَلٖ يَعۡصِمُنِي مِنَ ٱلۡمَآءِۚ ... ئـەمن پـەنا بـە چـیایەك دەبـەم كـە لـە ئاودەمپارێزێ. (٤٣) هود ﴾.

بێگومـان ئەگـەر پـەنای بـۆ پـەروەردیاری ئاسمـان‌و زەوی هێنـا بوایـە پایـەدارو شـكۆدارو پارێـزراو ئەبو.

مایەی بەدبەختی (نمرود)یش ئەوەبو دەیگوت: من دەژێینم‌و دەمرێنم بەرگێکی پۆشی کەشیاوی نەبو، دەیویست مافێك بە خۆی بدا کە ئیوی نەبو، ئەوسا دەمکوت‌و سەرشۆڕو ڕیسوا بو.

﴿ فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْـَٔاخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ ... ئەوسا خودا گیرۆدەی ئازاری پەسلان‌و دنیای کرد. ﴿٢٥﴾ النازعات ﴾ .

کلیلی بەختەوەری وشەیێکە، کەلەپوری گەل دەربڕینێکە، مەشخەڵی سەرفرازی دەستەواژەیەکە، سا ئەو وشەو دەربڕینەو دەستەواژەیە بریتی یە لە: لا الە الا الله محمد رسول الله .

ئەوەی لە ڕوی ئەم زەمینە بەو ڕستەیە دەئاخەوێ‌و دەوێژی [526] بەختەوەری لەوەدایە: لە ئاسمانەوە بە ڕاستگۆ لە قەڵەم ئەدرێ: ﴿ وَٱلَّذِى جَآءَ بِٱلصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِۦٓ ... ئەو کەسەی ڕاستەکەی هێناو ڕاستی سەلماند. ﴿٣٣﴾ الزمر ﴾ .

ئەوەی کار بەو ڕستەیە دەکا بەختەوەری لەوەدایە: لە دارمان‌و دارزان [527] و ئابروتکان‌و بەگڕ سوتان ڕزگاری دەبێ: ﴿ وَيُنَجِّى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ بِمَفَازَتِهِمْ ... ئەو کەسانەی خۆیان پاراست -لەبەرئەوە بە ڕێگەی ڕزگاری داچون- خودا خۆی ڕزگاریان دەکا. ﴿٦١﴾ الزمر ﴾.

ئەوەی خەڵکی بۆ بانگ دەکا بەختەوەری لەوەدایە: کۆمەکی ئەکرێ‌و پاڵپشتی لێ دەکرێ‌و سوپاسی دەکرێ: ﴿ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ... دیاریشە هەر سوپای ئێمە سەردەکەوێ. ﴿١٧٣﴾ الصافات ﴾.

ئەوەی ئەو ڕستەیەی خۆش ئەوێ بەختەوەری لەوەدایە: پلەو پایەی بەرز دەبێ‌و ڕێزی دەگیرێ‌و شکۆمەندی وەدەست دێنێ: ﴿ ...وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ ... دەسەڵاتیش هەر بۆ خواو پێغەمبەری‌و ئاپۆرەی [528] بڕوادارانە. ﴿٨﴾ المنافقون ﴾ .

---

٥٢٦) قسە دەکا.

٥٢٧) دە شەرم وەچونەوە.

٥٢٨) جاماوەری، کۆمەڵی.

بیلالی کۆیلە بەو پەیڤەیە چریکەو زایەڵەی هەڵبڕی بە سای ئەوە ئازادی وەدەست هێنا: ﴿...يُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ... لە ناو تاریکستانەوە دەیانبا بەرەو ڕوناکی. (٢٥٧) البقرة﴾ .

(ئەبولەهەبی هاشمی) لە دەربڕینی ئەو ڕستەیە دەمی بەستا، بە سای ئەمە وەکو کۆیلەیەکی زەبونو ڕیسوا سەری نایەوە:﴿ ... وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍ ... خودا هەر کێ توشی سوکایەتی بکا، تازە کەس ڕێزی لێ نانێ. (١٨) الحج﴾.

ئەو دەستەواژەیە ئەو مادەو کەرەستەیە کۆمەڵەی مرۆڤی دوا بڕاوو لە بن هاتو بەرەو لوتکەی باوەڕ بە خوا بونێکی پاكو پاراو دەبا: ﴿... وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ... بەڵام ئێمە ئەوەمان کردە مەشخەڵێك کە عەبدانمان - ئەوانەی خۆمان بخوازین- بەوە دەخەینە سەر ڕێگا. (٥٢) الشورى﴾ .

ئەگەر پشت لە دوارۆژ هەڵکەی بە دنیا دڵخۆش مەبە، بێگومان سزایەکی درێژ خایەنت لە ڕێدا، کۆتو زنجیرو تەمێ کردن چاوەڕێتە: ﴿ مَآ أَغْنَىٰ عَنِّى مَالِيَهْ ۜ (٢٨) هَلَكَ عَنِّى سُلْطَٰنِيَهْ ... سامانم بەهرەی بۆم نەبو. دەسەڵاتم وا لەبەین چو. (٢٩) الحاقة﴾.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلْمِرْصَادِ ... بێ سۆ کە پەروەندەی تۆ، هەمو ئەوانە دەبینێ. (١٤) الفجر﴾ .

ئەگەر پشت لە خوایەکی تاكو بێ نیاز هەڵکەی جێی خۆی نیە دڵ بە ڕۆڵەو منداڵ خۆشکەی، بێ سۆ پشت هەڵکردن لە خوا مایەی ئەوپەڕی سەر شۆڕ بونە، ئەوپەڕی تێشکانو، ڕیسوا بونە: ﴿ ...وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ وَٱلْمَسْكَنَةُ ... چارە ڕەشیو زەبونیان بۆ بڕیار درا. (٦١) البقرة﴾ .

ئەگەر تۆ کەسێکی چەپەڵکاری دڵت بەماڵو سامان خۆش نەبێ، بە ڕاستی چەپەڵکاری قەڵاچۆ کردنی کۆتا ژیانە، لە دەست دانی سەرەنجامە، مایەی نەفرەتی

ڕۆژی پەسلانە[٥٢٩]: ﴿... وَلَعَذَابُ ٱلۡأٓخِرَةِ أَخۡزَىٰۖ وَهُمۡ لَا يُنصَرُونَ ... بێگومان سوكایەتی ئازاری ئەولاش زۆرترە. ﴿١٦﴾ فصلت﴾ .

﴿ وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا ... سامانیش‌و عەولادی زۆر لەوانە نین لە ئێمەو زیك كاتەوە، مەگین كەسێ بڕوای بە ئێمە هێنابێ‌و ئاكاری چاك ڕەچاو بكا. ﴿٣٧﴾ سبأ﴾ .

تێڕوانینێك

واتاییێكی بەرفرە لە بەرز نرخاندنی ئەم نزایە دەستەبەردەكرێ: (یا حي یا قیوم برحتمك أستغیث... ئەی ئەو كەسەی هەمیشە زیندووەو مشورگێڕی هەمو كارو فەرمانێكی، پەناوە بەر میهری تۆ دێنم: بێ گومان سیفەتی (الحیاة) هەمیشە زیندویی هەرچی ڕەوشتی ئەو پەڕی تەواویە دەیگرێتەوەو لە خۆوە دەگرێ، هەروەها سیفەتی (القیومیة... هەمیشە مشورگێڕی هەرچی ڕەوشتی كردارە دەی گرێتەوە، بۆیە ئەو نزایە بە ناوی هەرە گەورە (الاسم الاعظم... دادەنرێ ئەو ناوەی نزای پێ بكرێ خوا وەڵامی ئەداتەوە، ئەگەریش داوای پێ بكرێ دەبەخشرێ: ئەویش ئەو سیفەتەیە: (الحي القیوم) هەمیشە زیندو مشورگێر.ژیانی هەمیشەیی لەگەڵ هەرچی دەردو ئازارە جیاكارە، هەر لەبەرئەوەیە بەهەشتیەكان كاتێ تەواو ژیانیان دابین بو، نە خەم‌و پەژارەو نیگەرانی دەیان گرێ نە هیچ بەڵایەكیان توش دێ.

ژیانێكیش هەمیشەیی نەبێ زیان بە كردارەكان دەگەیەنێ، لەگەڵ هەمیشە مشور گێڕیش تێك ناكاتەوە، جا هەمیشە مشورگێڕی بە سای ژیانی هەمیشەییە، ئەوسا زیندوی ڕەها (الحي المطلق)، كە ژیانێكی هەمیشەیی یە هەرگیز سیفەتی تەواوی (الكمال) لێی جیا نابێتەوە، مشورگێڕی هەمیشەییش (القیوم) هەرچی كرداری بگونجێ لەسەری گران نابێ، ئینجا پاڕانەوە بە سیفەتی (الحیاة والقیومیة) كاری گەری دەبێ بۆ لابردنی ئەو شتەی دژی ژیانەو زیان بە كردار دەگەیەنێ.

---

٥٢٩) ڕۆژی دوایی.

خەمبار مەبەو لەگەڵ خەیاڵ ڕەفتار مەکە

ئەگەر بە ئاسانی سەیری کارێکی گرانت کرد ئاسان دەبێ، ئەگەر لە شتێکیش نائومێد بوی هەواو ئارەزوت ئەوەی لەبیر دەچێتەوە: ﴿... سَيُؤْتِينَا ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَرَسُولُهُۥٓ إِنَّآ إِلَى ٱللَّهِ رَٰغِبُونَ ...﴾ (ئەگەر بیانگوتایە): ئێمە هەر خودامان بەسەو بەم زوانە خوداو پێغەمبەری خوا لەچاکەی خۆ بەشمان دەدەن، چ دەقەوما؟ ﴿٥٩﴾ التوبة.

لە کتێبێکدا خوێندنەومەتەوە، کە پیاوێ لە دەلاقەیەکەوە خۆی فڕێ دەدا ئەنگوستیلەیەکی لە پەنجەی چەپەدا دەبێ، ئەنگوستیلەکە لە بزمارێکی دەلاقەکە دەئاڵقێ، لە کاتێ کابرا دەکەوێتە سەر زەوی ئەو بزمارە پەنجەی لە بنەوە هەڵدەقەنێ، چوار پەنجەی دەمێنێتەوە، خۆی بە خۆی دەڵێ: وا هەست ناکەم تەنیا چوار پەنجەم بەو دەستەوە ماوە، یاخود وا نازانم یەکێ لە پەنجەکانم لە دەست داوە تەنیا ئەو کاتە نەبێ کە ڕوداوەکەم بیر دەکەوێتەوە، ئەگینا کاروبارم لەسەرخۆیەو، ڕازیم بەوەی ڕوی داوە: "قدر الله وما شاء فعل... خوا هێنا بوی دەبوایە ببێ".

پیاوێکیش دەناسم باسكو قۆڵی چەپەی بەهۆی نەخۆشیەك لە شانیدا بڕدراوە، ژیانێکی درێژی بردە سەرو خێزانی پێك هێناو خوا چەند کوڕێکی پێ بەخشی، بە ڕوێکی گەشەوە ماشێنەکەی لێ دەخوڕی، بە خۆشحاڵیەوە کاری خۆی بەجێ دەهێنا، هەروەکو بڵێی خودا تەنیا دەستێکی پێ دابێ: "ارض بما قسم الله لك، تكن اغنى الناس" ئەو بەشەی خوا پێی داوی ڕەزامەندی لێ بنوێنە، لە گشت کەسێ زەنگین تری.

چەندە زو وامان بەسەرهات لەگەڵ ڕاست بینیدا نەگونجێین، چەندە جێگای سەرسامیە لەگەڵ بارودۆخو ژیانو گوزەرانمان ناڕەخسێین، پەنجا ساڵ بەر لە ئێستا ڕایەخی ناو ماڵمان ئەو حەسیرە بو کە لە گەڵای دارخورما چنرا بو، کەلوپەلی ناوماڵ بریتی بو لە: کوندەیەکی ئاوو مەنجەڵێکی گڵینەو [٥٣٠] قاپێكو مەسینەو

---

٥٣٠) لە گڵ دروست کراو.

تەشتێك، کەچی لە ژیاندا پەکمان نەکەوتو حاڵو گوزەرانمان لە گەڕنەکەوت، چونکە ئێمە ڕەزامەندیمان نواندو ملکەچ بوین کارو وەرام مان خستە ژێردەستی (واقع)و ڕاستیمان.

لە مزگەوتی گەورەی کوفە لە نێوانی دو تیرەدا ئاشوبو ئاژاوە ڕویدا، شمشێرو ڕمیان لە یەك هەڵکێشا، شەڕ کڵپەی سەند، نزیك بو کەللە سەر لە لاشە جیا ببنەوە، یەکێ لە مزگەوت خۆی دزیەوە تاوەکو بە دوای (ئەحنەف)ی کوڕی (قەیس) دابگەڕێ کە پیاوێکی زۆر چاك سازو نەرمو نیان بو، بینی وا لە ماڵەکەیدا مەڕو ماڵاتی دەدۆشێ، پۆشاکێکی لە بەردا بو دە عانەی نەدەهێنا، کەسێکی کزو لاوازو بێ هێزو بە لە باریکە [٥٣١]، باسو خواسیان بۆ گێڕایە وە بە هیچ جۆرێ نەشڵەژاو خۆی تێك نەدا، چونکە لەو کارەساتانە ڕاهاتبو، ژیانی لەگەڵ ڕوداوان بەسەر بردبو، پێی گوتن خێرە انشا الله، پاشان خواردنیان هێنایە پێش هەروەکو بڵێی هیچ ڕوی نەدابێ، لە کاتێکا بەربانگەکەی بریتی بو لە کەرتە نانێکی وشكو زەیتو خوێ، لەگەڵ جامە ئاوێك، ناوی خوای هێناو دەستی بە خواردن کرد، پاشان سوپاسی خوای لەسەر خواردنەکە کرد، گوتیشی، نانێك لە دانەوێڵەی عێراقو، زەیتێك لە شامەوە، لەگەڵ ئاوی ڕوباری (دیجلە) بە ڕاستی چەند بەهرەیەکی بەهادارن. پاشان پۆشاکەکەی لەبەرکردو، داردەستەکەی [٥٣٢] لە دەست ڕا هەڵگرت، هەنگاو بە هەنگاو بەرەو ئەو خەڵکە ڕۆیی، لە کاتێ چاویان پێ کەوت سەریان بوبینینی هەڵکێشا، چاویان تێ بڕیو گوێییان بۆ وتەکانی هەڵخست، هەر سەر پێی ئاشتەوایی لە نێواندا کردن، پاشان گوتی بڵاوە بکەن، هەریەکەیان بە لایەکدا ڕۆیشتنو ئاوڕیان نەدایەوە گڕی ڕقو کینەیان دامرکاو، ئاژاوە کوژایەوە.

لەو چیرۆکە چەند دەرسێ وەردەگیرێ، لەوانە ڕێزو گەورەیی بە کەشخەییو دیمەن نیە، کەم دەرامەتیش ئاماری بەد بەختی نیە، بەهەمان شێوە بەختەوەریش بە هەبوییو ساماندارى نیە: ﴿ فَأَمَّا ٱلۡإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبۡتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكۡرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّيٓ أَكۡرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّآ إِذَا مَا ٱبۡتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيۡهِ رِزۡقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّيٓ أَهَٰنَنِ ... بەڵام ئەمڕۆ هەر کاتێکی

---

٥٣١) ڕەق لاواز.

٥٣٢) داروەکاز/ئەو دارەی لە دەست ڕاهەڵدەگرێ.

پەروەرندەی دەیخاتە بەر ئەزمونەوەو ڕێزی لێدەگرێو بەهرەی پێدەگەیەنێ، ئێژێ: (ئەوا) پەروەندەم قەدری گرتم ئەگەریش - هەر بۆ ئەزمونێ- پەروەندەی بژێوی لێ کەمکردەوە، ئەوسا ئێژێ: پەروەندەم سوکایەتی بەسەرهێنام. ﴿١٦﴾ الفجر ﴾.

بێگومان بەهرەو ڕەوشتە بالآکان نـرخو ڕێـزی مـرۆڤن، نـە وەك بـەرگـو پۆشـاكو كـەوشو پـێلاوی كۆشـكو تـەلارو خـانوی پێشـچاوی، بەڵكـە سـەنگی ئـەو لـە كـردەو بەخـشندەیی‌و نــەرمو نیــانی‌و ژیــری دایــە: ﴿ ...إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ... بەڕێزترینتــان لای خودا، پارێزگار ترەكانتانن. ﴿١٣﴾ الحجرات ﴾ .

پەیوەندی ئەو وتەیە بە جێ باسی ئێمەوە ئەوەیە بەختەوەری بـە هـەبونێكی لـە ڕادە بــەدەرو، كۆشـكو باڵەخانــەی ڕازاوەو، لــە ئــاڵتونو زێــڕو زیــو دانیــە، بەڵكــە بەختەوەری لەناو دڵدا بە سای ئەوەیە بـاوەڕی تێـدا بڕەخسێ، ڕەزامەنـدی لـە نـاودا بڕوێ، شـادو هۆگر بێ، تیشك بداو بدرەوشێ: ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُمْ ... سەیرت نەیە لە دارایی‌و زارو زیچێ[٥٣٣] كە هەیانە. ﴿٥٥﴾ التوبة ﴾.

﴿ قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ... بێــژە: لــەو چاكەو بەزەییە - كە خوا دەربارەی ئێوەی كرد- كەیف خۆش بن، كـە ئەمـە لـە هـەر شتێكی كۆی دەكەنەوە هێژاترە. ﴿٥٨﴾ یونس ﴾ .

دەرونی خۆت لەسەر ملكەچ بون بە قەزاو قەدەری خوا ڕابێنە، چی دەكەی ئەگەر باوەڕ بە بڕیارو قەزاو قەدەری خوا نەكەی، ئایە دەتوانی بە ناخی زەویدا ژێر كۆڵێ لێ بدەی یا پەیژەیێ بەرەو ئاسمان هەڵبەی، ئەوەشیان دادت نـادا، لـە قـەزاو قـەدەری خوا لات نادا. كەوایە چارە چیە؟

چـارە ئەوەیـە: ڕەزامەنـدیمان نوانـدو ملـمان كـەچ كـرد: ﴿ أَيْنَمَا تَكُونُوا۟ يُدْرِككُّمُ ٱلْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِى بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ... لـە هـەر كـوێ بـن تەنانــەت ئەگـەر لـە قـەڵای زۆر قایمیش (خۆوە شێرن)، مردن دەتانگاتێ. ﴿٧٨﴾ النساء ﴾ .

---

٥٣٣) ڕۆڵـەو منـاڵ.

دژوارترین‌و سەخت ترینی ڕۆژانی ژیانم، بەرچاو ڕەشترین کات‌و ساتی تەمەنم: ئەو کاتە بو پزیشکی تایبەت هەواڵی پێدام بە بڕینەوەی دەستی (محمد)ی برام لە قۆڵیرا- خوا سۆزی بۆ بنوێنێ - ئەو هەواڵە وەکو بۆمبێك بو بە بن گوێچکەمدا تەقیەوە، بەڵام بەسەر نەفسی خۆمدا زاڵ بوم، ئەو وتەیەی خوای پەروەردگار دڵنەوایی کردم:﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ ... کەس هیچ بەڵای بەسەر نایە، مەگین خودا فەرمان بدا. هەر کێش بڕوای بە خودا بێ، دڵی شارەزای خۆی دەکا. ﴿١١﴾ التغابن ﴾ .

ئەو وتەیەش: ﴿ ... وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ... مژدە بدە بەو کەسانەی خۆڕاگرن. ئەو کەسانەی کە توشی چورتمێك دەبن دەڵێن: ئێمەش هەر ئی خواین‌و هەر بۆ لای ئەو دەچینەوە. ﴿١٥٦﴾ البقرة ﴾.

ئەو ئایەتانە فێنکایی‌و ئارامی‌و وزەو تین‌و بۆن‌و بەرامی خۆش بون.

هیچ پلانێکیشمان لەبەردەستدا نیە بی گێڕین، تەنیاو بەس چارەمان باوەڕهێنان‌و ملکەچ بونە، ﴿ أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ... ئەگەر ئەوان لەسەر کاری خۆیان سور بون، ئەوا ئێمەش لەسەر کاری خۆمان سورین. ﴿٧٩﴾ الزخرف ﴾ .

﴿ وَٱللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰٓ أَمْرِهِۦ ... خوا لەسەر کاری خۆی زاڵە. ﴿٢١﴾ یوسف ﴾ .

﴿ ... وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ... هەر کە ویستی کارێ پێك بێ، فەرمان دەدا: ببە! دەبێ. ﴿١١٧﴾ البقرة ﴾ .

(خنساء النخعية) تەنیا لە یەك چرکەدا بە شەهید بونی چوار کوڕەکەی لە شەڕی (قادیسیە) لە ڕێگای خوادا هەواڵی پێ درا، هیچ یان لە دەمی نەبیست تەنیا سوپاس کردنی پەروەردیاری نەبێ، ستایشی پەروەرێنی خۆی کرد لەسەر ئەو خەڵاتەی پێی بەخشی، لەسەر ئەوەی سۆزی چاکەی لەگەڵ نواندو، بڕیاری خواش جێ بەجێ بو، چونکە باوەڕێکی یارمەتی دەرو وزە بەخشی هەبو، خاوەنی چەم‌و ڕوبارێکی یەقین‌و دڵنیایی بو کە نەبڕێتەوە، جا نمونەی ئەو ژنانە شیاوی ئەوەن سوپاسیان بکرێ‌و

پاداشـتیان بدرێتـەوەو بەختـەوەری دنیـاو دوا ڕۆژ بـن، ئەگـەر ئـەو هەڵوێـستەی نەنوندایە لـە بـری ئـەوە چی پـێ دەکرا؟! نـاڕەزاییو هـاوارو ڕۆڕۆو پـەرچ دانـەوەو نەخواستن، دوای ئەوە لـە دەست دانـی دنیـاو دواڕۆژ! (فمـن رضي فلـه الرضـا، ومـن سخط فله السخط... هەر کەسێ ڕەزامەنـدی نوانـد ڕەزامەنـدی وەدەسـت دێنـێ، هـەر کەسێکیش ناڕەزایی نواند، ڕقو تووڕەیی وەدەست دێنێ.

بێگومان هەتوانی[٥٢٤] دەردو ئازارو چارەسـەری بـەڵاو مەینـەتی، ئەوەیـە بڵێیـــــن:

﴿... إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ... ئێمـە ئـی خـــواینو بـۆ لای ئـەویش دەگەڕێینـەوە. ﴿١٥٦﴾ البقرة﴾ .

مەبەسـت ئەوەیـە: هـەمومان ئـی خواین، ئێمـە دروسـت کـراوی ئـەوینو لـە ژێـر دەسەڵاتی ئەوداین، هەر بۆ لای ئەویش دەگەڕێینەوە، دروست بون لەویەوە سەرچاوە دەگـرێو، گەڕانـەوەش بـۆ لای ئـەو دەبـێ، کـارو فـەرمانیش بـە دەسـتی ئـەوە، ئێمـە خاوەنی هیـچ نین.

﴿ ...كُلُّ شَيۡءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجۡهَهُۥ ... بـە غـەیری ئـەو هـەمو شـتێ لـە بـەین دەچـێ. ﴿٨٨﴾ القصص﴾ .

﴿كُلُّ مَنۡ عَلَيۡهَا فَانٖ ... هەر کێ ژینی لەسەر زەمینە نامێنێ. ﴿٢٦﴾ الرحمن﴾.

﴿إِنَّكَ مَيِّتٞ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ... تۆش دەمریو ئەوانیش دەمرن.﴿٣٠﴾ الزمر﴾.

ئەگەر لە ناکاوێ بە هەواڵێکی ڕاچڵەکێنەر هەوڵیان پێـدای بـەوەی ماڵەکەت گـڕی گرت، یا ڕۆڵە خۆشەویستەکەت مرد، یا سەروەتو سامانت بەهـەدەر چـو، دەبـێ ئـەو کاتە چی بکەی؟ هەر لە ئێستاوە خۆت لەسەر ئارامی ڕابێنـە، خـۆ دزینـەوە داد نـادا، ڕاکردنو هەڵاتن لە بڕیارو چارەنوسی خوا سـودت پـێ ناگەیـەنێ، بـە فـەرمانی خـوا ملکەچ بە، بە قەدەری خوا ڕازی بە، دانبنێ بە ڕاستیو هەڵکەوتـدا [٥٢٥]، پاداشـتی خـوا وەدەست بێنە، چونکە هەر ئەو ڕێگا چارەیەت لە دەستە. بەڵێ ڕێگایەکی تریشت لە

---

٥٢٤) مەڵحەم/مەرهەم.

٥٢٥) واقیع.

دەست دایە، بەڵام ئەویان چەوتە ڕێ یەو لە مەترسی ئەم ڕێییە ئاگادارت دەکەمەوە، ئەویـشیان: لـە تـاوی ئـەوەی ڕوی داوەو هاتۆتـە ئـاراوە قـوڕ پێـوانو جاڕسـیو بێـزار بونە، ڕق هەڵسانو شینو ڕۆڕۆو خاکە سار بونە، وەلێ لەو هەمو پەرێشانیە دەست کەوتت چ دەبێ؟! بێگومـان خەشـمو قـینی پەروەنـدەی بـەرزو توانـا وەدەسـت دێـنی، خەڵکان لە خۆت دەڕەنجێنی، پاداشتی خوا لەدەست دەدەی، کۆڵێ گوناهیش لـە خـۆت هەڵـدەدەی، دوای ئـەوە خۆشەویـستەکەت بـۆ ناگەڕێتـەوە، بـەڵاو مەینـەتیش لـە دڵ دەرناچێو، ئەوەش کە هەر دەبێ بێتـە دی بەسـەرتدا هـەڵنابرێ: ﴿ ...فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُۥ مَا يَغِيظُ ... با بەپەتێك خـۆی هەڵواسـێ تا دەخنکێ، دەبا بزانێ بەم فێڵە ئۆخەی دڵی دێ؟ ﴿١٥﴾ الحج ﴾ .

خەمبـار مـەبە بە ئـەوەی تۆ لە پێنـاویـدا خـەمباری کۆتـایـی دێ

بێ گومان مەرگ ڕەپێش هەمو کەس دەکەوێ: ستەمکار بـێ یـا چەوسـاوە، بـەهێز بـێ یـا ژێردەسـتە، دەوڵەمەنـد بـێ یـا هـەژار، تـۆ یەکـەم کـەس نیـت کـە دەمـری، خەڵکانێکی زۆر لە پێش تۆدا مردون لە دوای تۆشدا زۆریان دەمرن.

(ئـیبن بەتوتـە) دەگێڕێتـەوە کـە گۆڕسـتانێك لـە بـاکور هەیـە هـەزار پاشـای تێـدا لەگۆڕ نراوە تابلۆیەکی لەسەر هەڵواسراوە تیایدا نوسراوە:

لە خاك بپرسـە لەمـەڕ کەسـانێ پێش مردن گەورەی گەلـن
پێـت دەڵێ ئەوانەی سـەرپەڵ بون ئێستاکە هێسـكو پەلـن*

ئەو کارەی لەو بارەوە سەرسام کارە: بێ ئاگایی مرۆڤە لـەو مردنـەی کـتو پـڕ بـە شەوو بە ڕۆژ مرۆڤەکان دەدورێتـەوە، گومانیـشی وایـە هـەرگیزاو هـەرگیز دەمێنـێو ڕادەبوێرێو مەرگ یەخەی ناگرێ، لەو سەرەنجامە بـێ گومانـە بـێ ئاگـایی دەنوێنـێ، لەو کۆتاهاتنەی هەمو گیانداری دەگرێتەوە خۆی دەبـوێرێو کەمتەرخـەمی لێ دەکـا:

---

* گەورەی گەلن.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمْۚ إِنَّ زَلۡزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَيۡءٌ عَظِيمٞ ... ئـەی خەڵكـینە! لە پەروەندەو بترسن، بومە لەرزەی ڕۆژی سەڵا ڕوداوێكی زۆر گرنگە. ﴿١﴾ الحج﴾ .

﴿ٱقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٖ مُّعۡرِضُونَ ... خەڵك ئاگایان لێ نیە، ڕۆژی ژمارەیان نزیكەو هەر باوەڕیش ناكەن هەبێ. ﴿١﴾ الأنبياء﴾ .

لەو كاتەی خوای گەورە گەلو نەتەوەكان لەناو دەباو، بن بڕیان دەكا، ئەو شارو لادێیانەی ستەمكار بون بە خەڵكەوە دەیانڕمێنێ، خوای بەرزو توانا دەفەرموێ: ﴿...هَلۡ تُحِسُّ مِنۡهُم مِّنۡ أَحَدٍ أَوۡ تَسۡمَعُ لَهُمۡ رِكۡزَۢا ... ئاخۆ هەست بە هیچیان دەكەی، یان نوزەشیان لێ دەبیستی؟ هەرچی لەمەڕ ئەوان بو بڕایەوە تەنیا باسو خواسیان مایەوە؟! ﴿٩٨﴾ مريم﴾.

هەڵوەستەیەك

دوعاو نزای كلۆڵی: تاقانەیی خوا لە ڕوی پەرستنو پەروەردگارێتیدا لە خۆوە دەگرێ، هەروەها بە شكۆداریو نەرمو نیانی باس لە پەروەرێنی تاكو پاك دەكا، ئەو دو ناوو سیفەتەش ئەوپەڕی دەسەڵاتو میهرو سۆزی خواو چاكەو لێبوردەیی لە خۆوە دەگرن، بە هەمان شێوە ناساندنی خوا لە خۆوە دەگرێ، بەوەی تەواو بەڕێوەبەردنی جیهانی ژورو جیهانی خوارو، ئەو عەرشەی كە لە سەروی هەمو دروست كراوەكانەو گەورەترین دروستكراویشە لە ژێر دەستی ئەودایە.

پەروەردگارێتی تەواویش یەكتاپەرستی خوا لە خۆوە دەگرێ، ئەوەش دەگەیەنێ كە هەر ئەو شیاوی بەندایەتی بۆ كردنو خۆش ویستنو لێ ترسانو ئومێد پێ هەبونو بەگەورە دانانو گوێڕایەڵی بۆ كردنە. گەورەیییو شكۆداری خوای گەورەش، كە بێسنورە وا پێویست دەكا هەرچی تەواویو بێگەردیە بۆی بڕیار بدرێو هەرچی ناتەواویو وێچواندنیشە لێی بەدور بگیرێ، نەرم جوڵانەوەی خوای گەورەش ئەوپەڕی میهرو سۆزو چاكەكردنی لەگەڵ دروستكراوانیدا لەخۆوە دەگرێ.

جا ناسین‌و پێ زانینی دڵ بەو ڕاستیە، ئەو دڵە بە خۆشویستن‌و بە گەورە دانان‌و یەکتاپەرستی خوا ناچار دەکا، ئەوەندە شادی‌و سرەوتن‌و ئاسودەیی وەدەست دێنێ ئازارو ئەشکەنجەو خەم‌و خەمینی نەمێنێ، تۆ دەبینی نەخۆش ئەگەر بەشتێ دڵ خۆش‌و شادمان بێ، وزەو ورەی وەبەر بێنێ، چۆن ئەو دڵو دەرونە توانای ئەوەی دەبێ نەخۆشیە جەستەییەکەی نەێیڵێ، جا ئەو چارەسەرو چابونەوەیە بۆ دڵ شایستەترو لەبارترە.

ماتەمینی داتنەگرێ ئەگینا بەرەو بەدبەختی دەکەویە ڕێ

ڕۆژنامەی (المسلمون) ژمارە (٢٤٠) لە مانگی (صفر)ی ساڵی ١٤١٠ی کۆچی نوسیوێتی، ئێستا کە ٢٠٠ ملیۆن کەس لەسەر ڕوی ئەم زەمینەدا هەیە، کە گیرۆدەی خەمۆکی بێ!

ماتەمی جیهان لە ڕیشاڵەوە دەردێنێ!! جیاوازی ناخاتە نێوانی وڵاتێکی ڕۆژئاوایی یاخود ڕۆژهەڵاتی! یا دەوڵەمەندێ یاخود هەژارێ ئەوە نەخۆشییێکە هەمو چینێك دەگرێتەوە... زۆربەی جاران دەرەنجامەکەی...خۆ کوشتنە!! خۆ لەناوبردن هیچ ناوێك‌و پلەو پایەو دەوڵەتێك ناناسێ، بەڵام لە بڕواداران دەسڵەمێتەوە[٥٣٦]، هەندێ نوسین دەریان خستوە کە ژمارەی قوربانیانی ئەم نەخۆشیە گەیشتۆتە ٢٠٠ هەزار ملیۆن نەخۆش لە هەمو جیهاندا...بەڵام کۆتا سەرژمێرو بە دوادا گەڕان وادەگەیەنێ کە لە نێوانی هەر دە کەس دا بە لای کەمی یەکێکیان بەو دەردە کوشندەو ترسناکە گیرۆدەیە لەسەر ڕوی ئەم زەویەدا!!

ترسناکی ئەم نەخۆشیە بەو ئەندازەیە تەنیا گەورەکان ناگرێتەوە، بەڵکە دەگاتە ئەو ئاستەی کۆرپەی سکی دایکیش پێی گیرۆ دەبێ!!

مات‌و خەمینی دەروازەی خۆ کوشتنە: ﴿... وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْ ... بە هەق نەبێ نابێ یەکتریش بکوژن. ﴿٢٩﴾ النساء﴾.

---

[٥٣٦] دەرەوێتەوە/دەترسێ.

﴿... وَلَا تُلْقُوا۟ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ ... خۆشتان بە فەتـەڕات[٥٣٧] مـەدەن بەدەسـتی خـۆ. ﴿١٩٥﴾ البقرة﴾ .

ئـەو هەواڵانـەی لەسەرچاوەكانی ڕاگەیانـدن دەمـاودەم كـەوتن[٥٣٨]، ڕایانگەیانـد كـە دەردی خــەمۆكی (ڕۆنالــد ریجـان...ی ســەرۆكی پێــشوی وڵاتــە یــەك گرتوەكــانی ئـەمریكای گرتـەوە. توشـبونی سـەرۆكی ئـەمریكی بـەو دەردە هۆكارەكـەی بـۆ ئـەوە دەگەڕێتەوە كە حەفتا ساڵ لـە تەمـەنی تێپـەڕ دابـو، لەوكاتـەدا بـەردەوام ڕوبـەڕوی پاڵەپەستۆی دەماری ترسناك دەبـوەوە... هاوكـات لەگـەڵ ئـەوەی یـەك لـە دوای یـەك نەشتەرگەری بۆ ئەنجام دەدرا، ﴿...وَلَوْ كُنتُمْ فِى بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ تەنانـەت ئەگـەر لـە قـەڵای زۆر قایمیش خۆوەشێرن. ﴿٧٨﴾ النساء﴾. (مردن دەتانگاتێ.

زۆرێ لـە نـاوداران بەتایبـەت ئەوانـەی هونـەر كـاربون، بـەو دەردە گـیرۆدە بـون، بێگومان دەردی خەمۆكی هۆكارێكی سەرەكی بو - ئەگەر تاكە هۆكاریش نەبو بێ- لە مردنـی (سـەلاح جـاهین...ی شـاعیر، هـەروا دەشـلێن: (نـاپلیۆن بۆنـابرت... لـە شـوێن ئـاوارەیی خـۆی بـە خـەمۆكی مـرد ، ﴿...وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَـٰفِرُونَ ... (خـواش دەیەوێ (بە بێدینی گیانیان دەرچێ.﴿٨٥﴾ التوبة﴾. بە هەمان شێوە ئێستاش بەردەوام یادی ئەو هەواڵە دەكەینەوە كـە دەزگایـەكانی ڕاگەیانـدن بـڵاوی دەكەنـەوە، زۆربـەی ڕۆژنامەكانی جیهـانیش سـەرەتای لاپـەرەی یەكـەمیان پـێ داگیر كـردوە، لەمـەڕ ئـەو تاوانكاریە ڕاچڵەكینەی دایكێكـی ئـەڵمانی بـە كوشـتنی سـێ لـە جگـەر گۆشـەی خـۆی ئەنجام دابو، دەركـەوتوە كـە هۆكارەكـەی توشـبونی ئـەو ژنەیـە بـە دەردی خـەمۆكی، لەبەرئەوەش منداڵەكانی زۆر خۆشدەویست ترسا لەوەی ئەو ئازارو دڵ توندیەی ئەو پێیەوە گرفتار بوە ببێتـە میراتـی منـاڵـەكانی، بڕیـاری دا بیـان حەسـێنێتەوە"!! لـەو ئازارە بەو شـێوەی هەرسـێكیان بكوژێ.. دوای ئـەوە خۆشـی كوشـت!! ژمـارەو دیـاری كردنی ڕێكخراوی تەندروستی جیهانی" بۆ ترسناكی ئەم كارە ئاماژە دەكەن..لە ساڵی ١٩٧٣ز ئەوانەی بەخەمۆكی گیرۆدە بون ڕێـژەیان ٣٪ بـو، لـە سـاڵی ١٩٧٨ز ئـەو ڕێژەیـە

٥٣٧) بەڵا.

٥٣٨) كەوتنە سەر زاران.

زیادی کرد گەیشتە ٥٪، هەروەکو هەندێ توێژینەوە دەریانخست کە لە هەر چوار کەسی ئەمریکی یەکێکیان بەو دەردە دەینالاند!! لەوکاتەی سەرۆکی کۆنگرەی پەشێوی دەرونی کە لە ساڵی ١٩٨١ز لە (شیکاگۆ... گرێ درا رایگەیاند کە ١٠٠ ملیۆن کەس لە جیهاندا بە دەستی خەمۆکیەوە دەناڵن، زۆربەشیان لە وڵاتە پێشکەوتوەکانن، چەند ژمارەیەکی تر دەریانخست کە رێژەیان ٢٠٠ ملیۆن گیرۆدەیە!! ﴿ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ... ئاخۆ ئەمانە نابینن کە ساڵانە کەرەتێك یان دو کەرەتان دەکەونە بەر تاقیکاری؟ ﴿١٢٦﴾ التوبة ﴾ .

یەکێ لە کاراشنایان[٥٣٩] دەڵێ: لە لیمۆ خۆشاوی شیرین بسازێنە، یەکێکی تریشیان دەڵێ: هۆشمەندو بێدار ئەو کەسە نیە بتوانێ سودو قازانجی زیاد کا، بەڵکە مرۆڤی بیر تیژ ئەو کەسەیە زەرەرمەندی بەرەو قازانج وەچەرخێنێ، ﴿ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ... خێرو بێرو بەزەیی پەروەندەیان بۆ دەبارێو شارەزا لە رێ ئەوانن. ﴿١٥٧﴾ البقرة ﴾.

ئەو پەندەشیان داداوە: لەگەڵ دیوار قۆچ قۆچانێ[٥٤٠] مەکە!!

بەرهەڵستیو سەرکێشی لەگەڵ یەکێدا مەکە لەبەرهەڵستی ئەودا سودو قازانجێکت پێ نەبرێ.

گوتراویشە: ئارد مەهارەوە[٥٤١] ﴿ ... فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ ... جا خوا جەزای خەمی هەر بە خەم دانەوە. نەکا لە بەرئەوەی وا لە دەستان چوەو ئەوەی کەوا توشتان بوە خەم هەڵگرن. ﴿١٥٣﴾ آل عمران ﴾.

ئەو کارەی کۆتایی هاتوەو براوەتەوە پێویست ناکا دوبارە سەرهەڵداتەوە، چونکە ئەو دوبارەیە دڵە راوکێو نیگەرانیو کات بەفیرۆدانی تێدایە.

---

٥٣٩) شارەزایان.

٥٤٠) شەرە کەللە/ شەرە قۆچ.

٥٤١) کۆتایی پێ هاتوە.

هەروا لە پەندێکی ئینگلیزیشدا گوتراوە: پوشکەی داری بڕاوە مەبڕەوە.

ئەو پوشکەی لە بڕینەوەی دار هەڵوەراوە، ناشێ جارێکی تـر ببڕدرێتـەوە، چونکە ئەو بڕینەوە بڕاوەتەوە[٥٤٢]. ئەو پەندە بۆ کەسانێ بەکاردەبرێ بە شتی کەم بایەخەوە سـەرقاڵن، سەرگەرمی خەون‌و خـــەیاڵن، بـە دوای گێڕانـــەوەی ڕابـردودا عـەوداڵن، ﴿ ٱلَّذِينَ قَالُواْ لِإِخْوَٰنِهِمْ وَقَعَدُواْ لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُواْۗ قُلْ فَٱدْرَءُواْ عَنْ أَنفُسِكُمُ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ... ئەوانەی کە خۆیان نەچوبونە خەزا، لەمەڕ هاوەڵانیـان دەگوت: ئەگەر بە قسەیان کردباین نەدەکوژران. بێژە: سا ئەگەر ڕاست دەکەن، خۆ لـە مـردن بپارێزن. (١٦٨) آل عمران ﴾ .

ئەوانەی سەرقاڵی کات بەتاڵین ئەو هەلەیان بۆ ڕەخـساوە بـە چـەند کـردارێ کـات بە تاڵیان پڕ کەنەوە، وەکو ئەوەی بە کردەی بەردار خۆ وەڕازێنن، سـودو قـازانج بـە خەڵکان بگەیەنن، بۆ دڵنەوایی بەڵاباران بچنە دیـدەنی، سـەر لـە گۆڕسـتان بـدەن[٥٤٣]، بایـەخ بـە مزگـەوتان بـدەن، لـە دەسـتەو کۆمەڵـەی خێرخـوازی بەشـداری بکـەن، هاونـشینی پیاوچاکان بـن، نـاو مـاڵ‌و پەرتوکخانـەیان ڕێکخـەن، وەرزشـی سـودمەند بکەن، سود بە هەژاران‌و پەك کەوتان‌و بێ نەوایان بگەیەنن، ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَٰقِيهِ... ڕەنجی زۆر دەدەی بگـەی بـە پـەروەرێنی خـۆت، ئەوسا پێی دەگەی. (٦) الانشقاق ﴾ .

مێژو وەخوێنە مەینەت بارو ڕوت‌و ڕەجاڵ‌و[٥٤٤] بەڵا بارانت وەبەر چاوان دەکەوێ.

لـەدوای چـەند باسـێ لەمـەڕ ئـەو لێکۆڵینەوەیـە تابلۆیـەکی خـەم‌و خـەمینی خەمبارانت دەخەمە بەرچاو بەناونیشانی: بە مەینەتباران دڵت بدەوە.

﴿ ... وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ... ئەم حەمکە[٥٤٥] دەنگ‌و باسانەی پێغەمبەرانت بۆ دەکەین، کە دڵداریت بدەینەوە. (١٢٠) هود ﴾ .

---

٥٤٢) کۆتایی پێ هاتوە.

٥٤٣) بۆ پەند لێ وەرگرتن.

٥٤٤) بێ ماڵ و هەژار.

﴿ لَقَدۡ كَانَ فِي قَصَصِهِمۡ عِبۡرَةٞ ... لەسەرگوزەشتەی ئەمانە، پەند هەیە بۆ بە ئاوەزان [٥٤٦]. ﴿١١١﴾ یوسف ﴾ .

﴿ ... فَٱقۡصُصِ ٱلۡقَصَصَ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ... تۆ لەو تەرزە باسانەیان بۆ وەگێڕە شایەتا بیر بکەنەوە.﴿١٧٦﴾ الأعراف ﴾.

(پێشەوا) عومەر دەڵێ: بەیانیم کردەوە هیچ داخوازێکیشم نیە تەنیا چێژ وەرگرتن نەبێ لە دیمەنەکانی بڕیارو فەرمانی خوا.

مەبەست لەو وتەیەدا ئەوەیە: پێشەوا دڵ خۆشە بە قەزاو قەدەری خوا، ئەوسا ئەو بڕیارو قەزاوقەدەرە لە بەرژەوەندی ئەو بێ یا لە دژی بێ.

هەندێکی تریش دەڵێن: بەلامەوە گرنگ نیە لە دو تاقیکردنەوان بەکامیان تاقی بکرێمەوە، ئەگەر هەژاری بێئارامی لەسەر دەگرم، ئەگەر دەوڵەمەندیش بێ سوپاسی لەسەر دەکەم. ئەبو زوهەیبی هوزەلی لە یەك ساڵدا بە سای پەتای کۆمەڵکوژی هەشت کوڕی لەدەستدا، چی بڵێ باشە؟ باوەڕی پتەو بو ملکەچ بو سەری بۆ قەزاو قەدەری خوا داخستو، لە هۆنراوەیێك دا ملکەچی خۆی نیشاندا.

﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ ... کەس هیچ بەلای بەسەر نایە، مەگین خودا فەرمان بدا. ﴿١١﴾ التغابن ﴾ .

(ئیبن عەباس) چاوی لەدەستدا، بەوە دڵی خۆی دایەوەو لە هۆنراوەیێکدا گوتی: ئەگەر خوا ڕوناکی چاوەکانمی ڕەواندەوە ئەوا ڕۆشناییم لە دڵو دەروندا هەیە.

ئەوەیە دڵ نەوایی بەو بەهرە زۆرانەی خوا پێبەخشیوە لە کاتێکا هەندێ لەو بەهرانە لەدەست بدا.

عوروەی کوڕی زوبەیر لە یەك ڕۆژدا قاچی بڕایەوەو کوڕەکەشی مرد، کەچی گوتی: سوپاس بۆ تۆ ئەی پەروەردگارا، ئەگەر تۆ بی بەیتەوە هەر تۆش بەخشیوتە،

---

٥٤٥) ئەو هەمودەنگ و باسانەی....

٥٤٦) تێگەیشتوان.

ئەگەر تۆ دەردو بەڵا بنێری هەر خۆشت چاکی دەکەیتـەوە، چوار ئەنـدامت خـەڵات کردوم، یەکێکت بۆ خۆت بردەوە، چوار کوڕیشت پێ دابوم یەکێکت لێ سەندمەوە.

﴿ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةً وَحَرِيرًا ... چونکە ئەوان خۆڕاگر بون، لە پاداشا بەهەشتو حەریری پێدان. ﴿١٢﴾ الإنسان ﴾ .

﴿ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُم بِمَا صَبَرۡتُمۡۚ ... هەر لە سـای هێمنی دابن، چونکە ئێوە خۆڕاگر بـون. ﴿٢٤﴾ الرعد ﴾ .

(عبدالله...ی کوڕی سەمتی برای دوڕەید کوژرا، دوڕەید دوای ئەوەی باسی کرد کـە بەرگری لە برایەکەی کردوە بەپێی توانای، بەڵام چارە نەبو دەبوایە بڕیارو فەرمانی خوا بێتە دیو، (عبدالله...ی برای کۆچی دوایـی کـرد، دوڕەیـد لـە هۆنراوەێکدا بـاس لەوەدەکا، کە بەرگری لە برایەکەی کردوە بەڵام کەس لە ژیانـدا نامێنێ دەبێ بمرێ.

هـەروا ئـەم هۆنـراوەیـە ئامۆژیـارو دڵنـەوا کـارە بـۆ بـەڵاباران، لـە پێـشەوا شـافعی گێڕراوەتەوە:

وازبـێـنـە لــە رۆژگار چـی دێ بەخێـربێ
قــەزای خــوا ڕودەدا دڵـیشـت ئاســودە بـێ
گــەر قــەزا بــەســەر گــەلـێـك دابـبـارێ
زەوی و ئاسـمان دەسـتەوسـانن بەجــــارێ

چەند جاران لە مردن ترساوینو هێشتاش هەر ماوین؟!

چەند جاران لامان وابوە ئەو جارەمان تیاچونو کۆتا ژیانە، کەچی بویتـە مایـەی سەرەتایەکی نوێو هێزو وزەو بەردەوامی (لە ژیانمانـدا)؟! چـەند جـاران ڕێگاکانمـان لـێ تەسك بونەوە، ئومێدو خۆزگەمان پچڕا، ئاسـۆیەکانمان لەبەرچـاودا تاریـك بـون، لە ناکاوێ موژدەی ئازادیو سەرکەوتنمان پێ دراو دەروی خێرمان لە ڕودا واڵا کرا؟!

﴿ قُلِ ٱللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنۡهَا وَمِن كُلِّ كَرۡبٖ ... بێژە: خوا ڕزگـارو دەکـا لـەو تەنگانـەو لـە هەمو بەڵایەکی دیش. ﴿٦٤﴾ الأنعام ﴾ .

چەند جاران دنیا لە ڕوماندا ڕەش هەڵگەڕا، زەویمان لێ تەنگ بوەوە لەگەڵ ئەو فراوانیەیدا سینەو ناخمان وێك هاتنەوە، لە ناكاوێ خێرو خۆشی بەر فراوانو سەركەوتنو كۆمەكی گەیشتە جێ؟!

﴿ وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ... ئەگەر خودا بەڵایەكت بەسەر بێنێ، بە غەیری خۆی كەس لەسەرتی وەلانابا. ﴿١٧﴾ الأنعام ﴾ .

هەر كەسێ بزانێ خوا بەسەركاری خۆیدا زاڵە، چۆن لە كارو كردەی خەڵكان دەترسێ؟!

هەر كەسێ دڵنیا بێ كە هەمو شتێ لە خواروی دەسەڵاتی خوایە، چۆن بەشتێ دەترسێ كە لە خوا بەرەو خوارە؟! هەر كەسێ لە خوا بترسێ چۆن لە غەیری خودا دەترسێ، لە كاتێكا دەفەرموێ: ﴿ ... فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ ... ئێوە لەوان ترسو نەبێو، دەبێ هەر لە من بترسن. ﴿١٧٥﴾ آل عمران ﴾ .

شكۆمەندیو سەربڵندی لە لایەن خوای تاكو پاكە، شكۆمەندی بۆ خواو پێغەمبەری خواو بڕوادارانە.

زاڵ بون هەر ئی خوایە، ﴿ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ... دیاریشە هەر سوپای ئێمە سەردەكەوێ. ﴿١٧٣﴾ الصافات ﴾.

﴿ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ ٱلْأَشْهَٰدُ ... بێ گومانە ئێمە پێغەمبەرانمانو ئەو كەسانەی كەوا بڕوایان هێناوە، لە ژیانی ئەم دینایەداو لەو ڕۆژەشدا كە شایەتان ڕاست دەبنەوە، یاری دەكەین.[٥٤٧] ﴿٥١﴾ غافر ﴾ .

ئیبن كەسیر لە تەفسیرەكەیدا وتەیەك بەناوی فەرمودەی قودسی دەگێڕێتەوە: **((و عزتي و جلالي ما اعتصم بي عبد، فكادت له السماوات والارض، الا جعلت له من بينها فرجاء مخرجاء عزتيء جلالي ما اعتصم بغيري الا اسخت الارض من تحت قدميه...** سوێند بە گەورەییو دەسەڵاتی خۆم هەر بەندەیێ پشت بە من ببەستێ،

٥٤٧) یاریدەیان دەدەین، سەریان دەخەین.

ئاسمانەکان‌و زەوی پیلانی لە دژ بگێڕن، هەردەبێ لەو پیلان گێڕیە ڕزگاری کەم. سوێند بە گەورەیی‌و دەسەڵاتی خۆم هەر بەندەیێ پشت بە جگە لە من ببەستێ هەردەبێ زەوی لە ژێر پێیاندا ڕانەگرم. پێشەوا ئیبن تەیمیە دەڵێ: بە سای "لا حول ولا قوة الا بالله" باری گران هەڵدەگیرێ، بەرگەی مەینەتی دەگیرێ، بوارو چۆنیەتی ڕەخساو دەستەبەر دەکرێ. ئەی بەندە هەرگیز ئەو زیکرە لە یاد مەکە! چونکە گەنجینەیەکە لە گەنجینەکانی بەهەشت یەکێکە لە بنەمای بەختەوەری‌و، ڕێڕەوی خۆشگوزەرانی‌و، سینە فراوانی.

داوای لێخۆشبون گرێ کوێرە دەکاتەوە...

(ئیبن تەیمیە... دەڵێ: جاری وایە گرێ کوێرەیەکم دێتە پێش سەد جار یا زیاتر یا کەم تر "استغفر الله" دەکەم، خوای گەورە بۆم دەکاتەوە.

﴿ فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارًا ... هەر پێم گوت: داوای بوردن لە پەروەرندەتان بکەن، ئەو بێ گومان زۆر لێبورە. ﴿١٠﴾ نوح ﴾.

یەکێ لەوانەی دڵارامیت بەسەردا دێنێ ئەوەیە بەندە ژێوانی بۆ خوا بنوێنێ. زۆر زیانباری هەن سودمەندن، هەرچی قەزاو قەدەری خوایە هەموی خێری تێدایە هەتاوەکو تاوانیش بە مەرجی خۆی.

لە موسنەدی (ئیمام ئەحمەدیشدا... هاتوە: ((**لا يقضي الله للعبد قضاءً الا كان خيراً له**... هەرچی خوا بۆ بەندەی خۆی بڕیار بدا تەنیا بۆی دەبێتە مایەی خێرو چاکە)).

لە (ئیبن تەیمیە)یان پرسی: هەتاوەکو تاوانیش؟ گوتی بەڵێ: ئەگەر تۆبەو پەشیمانی لەگەڵ دابێ، داوای لێبوردن‌و شەرمەزاری تێدا بێ.

﴿ ... وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ جَآءُوكَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْتَغْفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُوا۟ ٱللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ... جا ئەمانەش لە پاش ئەوەی کە ئەو غەدرەیان

لە خۆ کرد گەر بهاتبانەوە لای تۆو داوای خودا لێخۆشبونیان بکردایە، تۆ یەکیش کە پێغەمبەری، داوای لە گوناه بوردنت بۆ ئەوانە بکردبا، بێگومان ئەو سادەیاندی کە خوا پەشمانیەکەیان قبوڵ دەکاو دلۆڤانە. ﴿٦٤﴾ النساء ﴾ .

﴿ ... وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ ... ئێمە ئاوا لە ناو خەڵکا زەمانە دەستاو دەس دەکەین. ﴿١٤٠﴾ ﴾ آل عمران.

﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ... ئــــەوێ ڕۆژێ کـــە دەیبیـــــنن، وا تێدەگەن بە دەر لە ئێوارەی ڕۆژێك یان چێشتانێ نەماونەوە. ﴿٤٦﴾ النازعات ﴾ .

بە گەورە پیاوانێ سەرسامم کە مێژو شایەتیان بۆ دەدا، بەو شێوە پێشوازیان لە مەینەتیەکان دەکرد هەروەکو بڵێی بەلایانەوە تنۆکی ئاوی باران بون، یا گزە بای نەرمی شەماڵ بون، لە سەروی هەموشیانەوە گەورەو پێشەوای مرۆڤایەتی بو — محمد ﷺ کە لەناو ئەشکەوتا، بە هاوەڵەکەی دەڵێ: ﴿ ... لَا تَحْزَنْ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَا ... خەمت نەبێ! ئێمە خودامان دەگەڵە. ﴿٤٠﴾ التوبة ﴾.

کاتێ شار وەدەرو ڕەهەنـدە[٥٤٨]، کرا لـە ڕێگای کـۆچ کردنیدا مزگێنـی لـە دەست کردنی بازنەکانی کیسرای بە سوراقەدا!

لە جەنگی بەدردا پێغەمبەری خوا لە ژێر کەپرەکەیەوە هێرش دەباو دەفەرموێ: ﴿ سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ... هەر بینا ئەو ئاپۆرەیە لە شەڕ شکاو پشت بکەنەوەو ڕابکەن. ﴿٤٥﴾ القمر ﴾ .

لە جەنگی (ئوحود)دا - دوای کوژرانو بریندار بون- بە هاوەڵانی دەڵێ: ((صفّوا خلفي لأثني على ربّي... بە دوامەوە ڕیز بن تاوەکو سوپاسی پەروەردیارم بکەم. ئەوە ورە بـەرزی پێغەمبەرایەتیـە کـە سـەری لـە هەسـارەی چـل چـرا دەدا، ورەیێکـە چیایەکان دەهەژێنێ.

---

٥٤٨) دەربەدەر.

(قەیس)ی کوڕی (عاصم)ی (مونفری) کە یەکێ بو لە نەرمو نیانەکانی عەرەب، باوەشی لە ئەژنۆیەکانی گرتبو سەربوردەیەکی بۆ خەڵك دەگێڕایەوە پیاوێ هاتە لای پێی وت: هەر ئێستا کوڕەکەت کوژرا، کوڕی فلانە کەس کوڕی تۆی کوشت، دەستی لە ئەژنۆی نەکردەوەو، سەربوردەشی نەپچڕی، هەتا کۆتایی بە وتەکەی هێنا، پاشان گوتی: کوڕەکەم بشۆنو کفنی بکەن، دوای بانگم بکەن نوێژی لەسەر بکەم! ﴿...وَٱلصَّٰبِرِينَ فِي ٱلۡبَأۡسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلۡبَأۡسِۗ ... لە نەداریو گرفتاریو تەنگانەدا خۆڕاگرن. ﴿١٧٧﴾ البقرة﴾.

عیکرەمەی کوڕی ئەبو جەهل لە سەرە مەرگدا ئاویان پێدا، گوتی بی دەنە فلانە کەس. ئەو گوتی بۆ یەکی تری ببەن یەك لە دوای یەك دەستاو دەستیان پێ دەکرد هەتا هەمویان مردن[٥٤٩].

خەڵك نەیاری تۆیە نەك لە بەرژەوەندی تۆیە

کەسی ژیرو کارامە[٥٥٠]وا دادەنێ هەر کەسەی لەبەرژەوەندی خۆی کار دەکا نەك بۆ ئەو، لە نواندنی هەڵوێستو بڕیار دان پشت بە خەڵکی نابەستێ، چونکە خەڵك لە هەڵسو کەوتو هاوکاریان بەرامبەر غەیری خۆیان سنورێکیان داناوە، لە قوربانی دانو هەوڵو گەڕیان مەودایەکیان دیاری داوە لێی تێ ناپەڕن.

دەرس لە حوسێنی کوڕی عەلی وەرگرە - خوا لە خۆیو باوکی ڕازی بێ -، کە کچە زای[٥٥١] پێغەمبەری خوا بو ﷺ کاتێ شەهید کرا هیچ کەس تەنیا بە وشەیەکیش ورتەی لێوە نەهات، بەڵکە ئەوانەی کوشتیان دەنگیان بە هوتافو (الله اکبر... هەڵدەبڕی بە سای ئەو سەرکەوتنە گەورەی بەدەستیان هێنا بو بە کوشتنەوەی!!، خوای لێی ڕازی بێت.

---

٥٤٩) کۆمەڵە هاوەڵێك بریندار بون هیچیان ئاویان لەبەر یەکتر نەخواردەوە تا هەمویان مردن.

٥٥٠ لێهاتو.

٥٥١) کوڕی کچی پێغەمبەر بو.

(ئەحمەد)ی کوڕی (حەنبەل) بەرەو بەندیخانە ڕاکێشرا، زۆر بە توندی ئازار درا، هاتە سەر گیانەڵا، کەسێ جوڵەی تێ نەکەوت.

(ئیبن تەیمیە) قۆڵ بەست کرا، بە سواری هێسترەکەی بەرەو وڵاتی مصر کەوتە ڕێ، ئەو هەمو کۆمەڵو ئاپۆڕەی ئامادەی ناشتنی تەرمی بون تەکانێکیان بە خۆ نەدا، چونکە خەڵك سنورێکیان دانەوە لەوێ نارۆن بەو لاوە، ﴿ ... وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَوٰةً وَلَا نُشُورًا ... تەنانەت قازانجو زەرەری خۆشیان بە دەس نیە، نە مردنیشیان بە دەستەو نە ژیانو نە ژینەوەی لە پاش مردن. (٣) الفرقان ﴾ .

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ حَسْبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ... ئەی پێغەمبەر! بۆ تۆو بۆ باوەڕدارانێ شوێنت کەوتون، خودا بەسە. (٦٤) الأنفال ﴾ .

﴿ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ ... سا تۆ خۆت بدە دەس کەسێ کە هەر زیندوەو نامرێ. (٥٨) الفرقان ﴾ .

﴿ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا۟ عَنكَ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ... ئەوان ناتوانن لە خوات بێ نیازکەن. (١٩) الجاثية ﴾ .

ماڵ بە فیرۆ مەدە "ئەوەی دەست بگرێتەوە هەژار نابێ"

ئەو بیرو بۆچونەی دەبێتە پاڵنەری بە فیڕۆدانی سامانو دەستبلاویو خەرجکردنی بە شێوەیەکی نەشیاو، یا هاندەرێکە بۆ ئەوەی بە هیچ شێوەیێ ماڵ کۆنەکرێتەوە بۆچونێکی هەڵەیە، تەنیا لە عیبادەت کارە هیندیەکانو کۆمەڵێکی نەزان گوازراوەتەوە.

بێگومان ئیسلام داوای کار کردن دەکا بە ڕێگایەکی پیرۆزو، بۆ پەیدا کردنی سامانێکی پیرۆزو، خەرج کردن لە ڕێگایەکی پیرۆز، بۆ ئەوەی بەندە بە سای ماڵو

سامانی سەر بڵند بێ، پێغەمبەری خواش ﷺ دەفەرموێ: ((**نعم المال الصالح في يد الرجل الصالح**... چاك ترين ماڵ ئەو ماڵەیە لە دەستی پیاوی چاك دابێ. فەرمودەیەکی (حسن)ە بێگومان یەکێ لەوانەی مایەی دڵپەستیو خەمانە زۆر بونی قەرزانە، یا هەژارییێکە مایەی نابوتیو دارمانە:

((فهل تنتظرون الا غنىً مطغيا او فقرا منسيا... ئایە جگە لە دەوڵەمەندییێکی سنور بەزێن، یا هەژارییێکی لەبیرخەرەوە چاوەڕوانی چ دەکەن؟

بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ پەنا دەگرێ بە خواو دەفەرموێ: ((**اللّهم إني أعوذ بك من الكفر والفقر**... پەروەردگارا پەنات پێ دەگرم لە بێ باوەڕیو هەژاری.

دەشفەرموێ: ((**كاد الفقر ان يكون كفرا**... نزیکە هەژاری ببێتە بێ باوەڕی. ئەو فەرمودەیە لەگەڵ ئەو فەرمودەیەی (ئیبن ماجە... دەیگێڕێتەوە تێکناگیرێن، ئەگەر چی فەرمودەییێکی بێهێزە (کە دەفەرموێ): ((**ازهد في الدنيا يحبك الله، وازهد فيما عند الناس يحبك الناس**... دنیا بەکەم بنرخێنە خوا خۆشی دەوێی، ئەوەی لەلای خەڵکە بەکەمی بنرخێنە خەڵك خۆشی دەوێی. بەڵام مەبەست ئەوەیە: بایی ئەوەندەت هەبێ بەرچاوت تێر بێ، ئەوەندەی چاوت لە دەستی خەڵك نەبێو ماڵو سامانیان لێ نەخوازی، بەڵکە بەرێزو دەست پاك بی، ئەوەندەت هەبێ لە ئاستیاندا ڕوسوربی، ((**ومن يستغن يغنه الله**... هەر کەسێ خوا پێ داوی گەرەك بێ خوای گەورەش پێی دەبەخشێ)).

لە فەرمودەی ڕاستی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە: ((**انك ان تذر ورثتك اغنياء، خيرٌ من ان تذرهم عالة يتكففون الناس**... ئەگەر تۆ میرات گرانت بە دەوڵەمەندی جێبهێڵی، باشترە لەوەی بە هەژاری جێیان بهێڵیو دەست لەبەر خەڵکان پان کەنەوە.

لە فەرمودەی ڕاستی پێغەمبەریشدا هاتوە: ((**اليد العليا خير من اليد السفلى**... دەستی باڵا چاترە لە دەستی واڵا. ئەو دەستەی کە باڵایە ئەوەیە دەبەخشێ، دەستی واڵا ئەو دەستەیە داوا دەکاو وەردەگرێ، ﴿... يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ ... ئەوی ئاگایان لێ نیە، وا دەزانن هیچ ئاتاج نین. (٢٧٣) البقرة﴾ .

مەبەستی فەرمودەی پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە: بۆ مرۆڤەکان مەرایی [٥٥٢] نەنوێنی جا داوای ڕۆزیان لێبکەی‌و دەستکەوتێ بەدەست بێنی، بێگومان خوای شکۆدارو پایەدار ڕۆزی‌و مردن‌و دروستکردنی بەتەمای کەس نەکردوە، چونکە ئەوانەی بەسای باوەڕداری ڕێزدارن، هەمیشە سەربڵندن‌و، پایە دارن، سەریان شۆڕ نیەو بەدەمارن [٥٥٣].

﴿ ... أَيَبۡتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلۡعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلۡعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعٗا ... ئاخۆ بەتەمان کە لای وان قەدرو حورمەتیان دەسکەوێ؟ (١٣٩) النساء ﴾.

هەر بە خوا پەیوەندی ببەستە

ئەگەر ژێنەرو مرێنەرو ڕۆزیدەر تەنیا خودا بێ، بۆ دەبێ ترس‌و دودڵیت لە خەڵکان بێ؟! وا هەست دەکەم زۆربەی سەرهەڵدانی خەم‌و خەمینی لە دەرەنجامی هەبونی پەیوەندیە بە خەڵکی، هەوڵدانە بۆ ڕازی کردنیان‌و، خۆ لێ نزیک خستنەوەیان‌و، چاوگێڕانە لە سوپاسیان‌و، هەراسان بونە بە سای بەد گۆیی ئەوان، ئەوەشیان هۆکارەکەی بۆ لاوازی یەکتاپەرستی دەگەڕێتەوە.

چەند هۆکارێکی دڵشادی

(ئیبن قەیم) چەند مەسەلەیەك باس دەکا، کەسینە شادو گوشاد دەکەن:

گرنگترینیان: یەکتا پەرستیە: بە پێی ئەندازەی پاك‌و بێ خەشی یەك خواپەرستی دڵ ئاسودەو ئارام دەبێ، هەتا وای لێدێ لە دنیاو ئەوەیشی تێی دایە فراوانتر دەبێ.

مەردمی بێ باوەڕو هاوبەش پەیداکەریش هیچ ژیانی نیە، خوای تاك‌و پاك دەفەرموێ: ﴿ وَمَنۡ أَعۡرَضَ عَن ذِكۡرِي فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةٗ ضَنكٗا وَنَحۡشُرُهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ

---

٥٥٢) ماستاوچیاتی.

٥٥٣) سەربڵندن.

أَعْمَىٰ ... هەر کەسێکیش لە ئامۆژگاری من نەکازێنو لە تەنگانە دایەو، ڕۆژی سەلاٌش کۆرە لە گۆڕی دەردە خەین. ﴿١٢٤﴾ طه ﴾.

هەروا خوای بێ هاوتا دەفەرموێ: ﴿فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهْدِيَهُۥ يَشْرَحْ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ ... هەر کەسێ خوا حەز بکا، بۆ خۆی ڕێگەی نیشان دەداو بۆ بڕوا بە ئیسلامەتی دڵی گوشادی دەداتێ. ﴿١٢٥﴾ الأنعام ﴾.

شکۆداری بۆ ئەو کە دەفەرموێ: ﴿أَفَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِۦ ... ئاخۆ کەسێ خودا دڵی بۆ ئیسلام گوشاد کردوەو دیارە بەر تیشکی بەزەیی پەروەرندەی خۆی کەوتوە. ﴿٢٢﴾ الزمر ﴾.

خوای گەورە بە سینە تەنگیو ترسو بیمو دڵاو دڵیو نیگەرانی هەڕەشە لە نەیارانی دەکا، ﴿سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلرُّعْبَ بِمَآ أَشْرَكُوا۟ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا ... ئەوانەش کە خوانەناسن، چونکە بێ ئەوە بەلگەیان لە حەواوە بۆ هاتبێ هاوکار بۆ خودا دەناسن، ترسێ داوێژینە دڵیان. ﴿١٥١﴾ آل عمران ﴾.

﴿... فَوَيْلٌ لِّلْقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ ٱللَّهِ ... هاوار بۆ ئەو کەسانە دڵرەقن لە یادی خودا. ﴿٢٢﴾ الزمر ﴾.

﴿وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى ٱلسَّمَآءِ ... کێش خوا حەز بکا گومڕای بکا، هێندە نەفەس تەنگی دەکا، وەك بەرەو سەرو سەرکەوێ. ﴿١٢٥﴾ الأنعام ﴾.

یەکێ تر لەوانەی سینەو ناخی پێ دەسرەون زانستی بە کەڵکە جا زانایان لە هەمو کەس پتر دڵشادو دڵ گوشادن، سینە فراوانو ئاسودەن، چونکە میراتی پێغەمبەری خوایان پێ براوە: ﴿... وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ ... زۆر شتی وای فێری تۆ کرد کە تۆ پێشو نەتدەزانین. ﴿١١٣﴾ النساء ﴾.

﴿ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا ... سا بزانە غەیرە خودا هیچ شت بۆ پەرستن نابێ. (١٩) محمد ﴾.

کردەوەی چاکە: هۆکارێکی ترە: بە ڕاستی چاکەکاری مایەی ڕۆشنایی دڵەو، ڕەونەقی روخسارە، مایەی فراوانبونی ڕۆزیەو، جێی خۆ کردنەوەیە لە دڵی خەڵکدا، ﴿ ... لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاءً غَدَقًا ... بێ گومانە لە ئاوێکی زەبەندە تێراویان دەکەین. (١٦) الجن ﴾.

هۆکارێکی تر: چاو نەترسیە: مەردمی چاونەترس دڵو دەرون ئاوەدانە، خۆ گرەو، سەقامگیرە، چونکێ پشتی بە خوا دەبەستێ، بە کارەساتان نالەخشێ [٥٥٤]، بە پڕوپاگەندە ناهەژێ، بە هەواڵی دڵ تەزێن هەڵناتۆقێ[٥٥٥]

هۆکارێکی تر: خۆپاراستن لە تاوان: بێ گومان تاوان ڕاستەوخۆ ژیان لێخن[٥٥٦] دەکا، دڵو دەرون پەست دەکا، خۆشی تارو مار دەکا.

هۆکارێکی تر: زیادە ڕۆیی نەکردن لە حەلاڵ: وەکو قسە کردنو خواردنو نوستنو تێکەلاوی، ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ... ئەوانەش کە لە قسەی پوچ دوری دەکەن. (٣) المؤمنون ﴾.

﴿ مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ... هەر وتەی لە دەم دەربچێ، چاوەدێرێکی لا هەیە. (١٨) ق ﴾.

﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ... خواردنێ بخۆنو وەخۆنو لە ئەندازە دەرمەچن. (٣١) الأعراف ﴾.

---

٥٥٤) کاری تێناکا.

٥٥٥) ناترسێ/ ناتۆقێ.

٥٥٦) شێلو/شلوێ.

خـوا بڕیاری خـۆی داوە

یـەکێ لـەو نەخۆشـانەی بـە دەردی خـەمو دڵ پەسـتی گـیرۆدە بـو، پرسـیار لـە پزیشکێکی موسڵمانی پسپۆڕ لە نەخۆشی دڵە ڕاوکێو نیگەرانی دەکا، پزیـشك پێـی دەڵێ: دڵنیا بە خوا لە دروستکردنو بـەڕێوەبردنی جیهان بویتـەوە، هـەر جوڵـەیێو هەر چرپەیێ لەم جیهانە ڕودەدا هەموی بە فەرمانی خوایە، کەوایە ئـەو مـاتو لێو بە باریەت لە چی دایە؟! ((ان الله کتب مقادیر الخلائق قبـل ان یــخلق الله بـخمـسیـن الف سـنة... پـەنجا هـەزار سـاڵ بـەر لـە دروسـت بـونی بونـەوەر خـوای گـەورە هـەمو دروستکراوەکانی ئەندازە گیـر کردوە.

تـــامو چێــژی ئـــازادی

"ڕاشد" لە کتێبـی "الـمسـار" دا دەڵـێ: هـەر کەسـێ سـێ سـەدو شەست کولێرەو کوپـە ڕۆنێـكو هـەزارو شـەش سـەد دەنکـە قەسـپی لـە لابـێ، هـیچ کەسـێ نایکـا بـە کۆیلەی خۆی.

یەکێ لە پێشینانیش دەڵێ: هـەر کەسـێ بـە نانـە وشـکەو ئـاو ڕازی بـێ، لـە هـەمو کۆیلایـەتیێ ڕزگـاری دەبـێو تـەنیا بەنـدەی خـوا دەبـێ، ﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ... بۆیەش بە کەسی نەبەخشی کە پاداشی بدرێتەوە. ﴿١٩﴾ اللیل﴾ .

ئەوانـەی هـەوڵ دەدەن بـە سـای کۆکردنـەوەی سـامانو دەسـتەبەرکردنی موچـەو پلەو پایە بەختیاری وەدەست بێنن، بۆیان ڕۆشن دەبێتەوە کە بە ڕاستی بەدبـەختو دۆڕاو هـەر ئـەونو، تـەنیا خـەمو پـەژارەیان پـێ بـڕاوە، ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقْنَٰكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ ... هەروەك تاك تاکەو بە تـەنیا لـە پێشودا، ئێوەمان وەدیهێناوە، هەرواش هاتونە لامان هەر چیش ئێمە پێمان دابون، لە دواتانەوە بەجێما. ﴿٩٤﴾ الأنعام﴾.

﴿بَلْ تُؤْثِرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَٱلْـَٔاخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ... بـەلام ئێـوە ژیـنی دنیـا هەڵدەبژێرن. کەچی لەولا باشترو بە پێزتر هەیە. ﴿١٧﴾ الأعلى﴾ .

سـوفیانی سـەوری سـەرینی گـڵ بو

(سوفیان)ی (سەوری) لە کاتی حەجکردن لە (موزدەلیفە) گومەزێك خۆڵ دەکاتـە سـەرینی، خـەڵکان پێـی دەڵـێن: ئـا لـەم شـوێنەدا سـەروەخۆڵ دەکـەی کەچـی تـۆ فەرمودەناسـی جیهـانی؟ پـڕ لەدڵـەوە گـوتی: ئـا ئـەو سـەرینەم لـە سـەرینی خەلیفـە (ئەبی جەعفەر)ی (مەنسور) بە نرخ ترە.

﴿قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا ... بێـژە: بێژگـە ئـەوەی خـودا بـۆی نوسیبین توشـمان نایە. ﴿٥١﴾ التوبة﴾ .

بە بەڵێـنـی بەدگۆیـان بـاوەڕ مەکـە

بـەڵێنی بـە درۆ، پڕوپاگەنـدەی بـەربلاوی نابـەجێ، ئـەوەی زۆربـەی خـەڵك لێـی دەترسـێ، تـەنیا خەیاڵـەو نایێتـە جـێ، ﴿ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ... شـەیتان ئێـوە لـە نەداری دەترسێنێو بۆ خراپە هانودەدا. خواش بـەڵێنی لێ خۆشبونو خۆشی ژیـانو پێدەدا. فەرحانی والای خودایەو خۆی زانایە. ﴿٢٦٨﴾ البقرة﴾ .

برینی گەدەو خـەو زڕانو نیگـەرانی: بەرهـەمی هیـوابڕانو هەسـتکردنە بـە نـوچ دانو داڕمان.

وتەی نابەجێو جوێن پێ دان زیانت پێ ناگەیەیێنن

"ئیبراهام لینکۆڵن" سەرۆکی پێشوی ئەمریکا دەی وت: ئەو جوێننامەی بۆم ڕەوانە دەکرێ من نایخوێنمەوە، زەرفەنامەکەش ناکەمەوە، چ جای وەڵامی لەسەر بدەمەوە، چونکو ئەگەر بێو خۆمی پێوە سەرقاڵ کەم بۆ گەلو نەتەوەم هیچ شتێ پێشکەش ناکەم.

﴿ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ ... سا تۆ واز لەوانە بێنە. (٣٠) السجدة ﴾ .

﴿ ... فَٱصْفَحِ ٱلصَّفْحَ ٱلْجَمِيلَ ... سا تۆ چاوپۆشی بکە بە پیشەو چاوپۆشیت بێ گازاندە بێ. (٨٥) الحجر ﴾ .

﴿ فَٱصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَٰمٌۚ ... سا تۆ لەوانە وازبێنەو بێژە: ئێستا بێ ترس بن. (٨٩) الزخرف ﴾ .

حەسان لە شیعرێکدا دەڵێ، کە ئەوە مەبەستەکەیەتی:

وتەو گوتەی لۆمەکارو گەزارانو [٥٥٧] هەرزە گۆیان [٥٥٨] ئەوانەی لە ئاستی ئابڕوی خەڵکدا چەنە بازو دەم داڕون [٥٥٩]، نە زیان گەیێنن نە شیاوی بایەخ پێ دانن، نە جێی خۆیەتی موسڵمان ڕوی بەلایدا لاکاتەوە، یا مرۆڤی گوستاخ [٥٦٠] لێی بسڵەمێتەوە [٥٦١].

سەرکردەی دەریاوانی ئەمریکی لە جەنگی جیهانی دوەم دا پیاوێکی بە کارو بەرچاو بو، حەزی لە ناوو دەنگ بو، هەڵسوکەوتی لەگەڵ ئەوانەی ژێر دەستی دەکرد کە بە لێزمە جوێنیان پێ دەداو قسەی ناشیرینیان پێ دەگوتو سەرزەنشت یان

٥٥٧) بێ شەرمان.
٥٥٨) زمان شڕان.
٥٥٩) زۆر بلێن.
٥٦٠) ئازا.
٥٦١) بڕەوێتەوە.

دەکرد، هەتا دەڵێ: ئێستا کە بەرگرییێکم بۆ دروست بوە لە ڕەخنە، زۆرم دنیا دیتو، بە ساڵدا چوم، دڵنیا بوم کە قسە شکۆداری نارمێنێو قەڵای پۆڵایین هەڵناوەشێنێ.

لە پێغەمبەر عیسا دەگێڕنەوە - درودی لەسەر- کە دەفەرموێ: دوژمنەکانتان خۆش بوێ. دەربارەی نەیارانتان لێبوردنێکی گشتی دەرکەن، هەتاوەکو لە ماف سەندنەوەو تۆڵە کردنەوەو ئەو ڕقو کینەی بەرەو نەمانتان دەبات بەدورکەونەوە، ﴿... وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ... ئەوانەش کە لە مەردم چاوپۆشی دەکەن، خوا چاکەکاری خۆش دەوێن. ﴿١٣٤﴾ آل عمران﴾ .

((أذهبوا فانتم الطلقاء... بڕۆن ئێوە ئازادن، ﴿قَالَ لَا تَثۡرِيبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَۖ ... ئیمڕۆ گازاندەو لەسەر نەماوە. ﴿٩٢﴾ يوسف﴾ .

﴿عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَۚ ... خودا لە کاری ڕابردو چاو دەپۆشێ. ﴿٩٥﴾ المائدة﴾.

نەخشو نیگاری ئەم گەردونە وەخوێنەوە

تێڕوانینو وردبونەوە لەم گەردونە، لەم پەرتوکە بەرهەڵە، خوێندنەوەی جوانی لە نیگاری وەدی هاتوی خوای خاوەن شکۆو توانادارو چێژ لێ وەرگرتنی، یەکێکە لەوانەی ناخو دەرون دەسرەوێنێ، خوای گەورە دەربارەی دروستکراوانی دەفەرموێ: ﴿فَأَنۢبَتۡنَا بِهِۦ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهۡجَةٖ ... گەلێك باخچەی بە دیمەنمان بە ئاوەکەی شین کردوە. ﴿٦٠﴾ النمل﴾ .

﴿ هَٰذَا خَلۡقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦۚ ... ئەمە کارەکانی خودا، دەسا ئێوە نیشانم دەن غەیرە خودا چیان کردوە. ﴿١١﴾ لقمان﴾ .

﴿ قُلِ ٱنظُرُواْ مَاذَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ ... بێژە بەری خۆ بدەنێ لە ئاسمانانو زەمیندا چی هەیە. ﴿١٠١﴾ يونس﴾ .

دوای چەند لاپەڕێ لەمەودوا، لەمەڕ بونەوەر هەندێ هەواڵت پێ دەدەم تا بە گەورەیی‌و کاراشنایی خوا ئاشنا بی ﴿قَالَ رَبُّنَا ٱلَّذِىٓ أَعْطَىٰ كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... ئەو خوایەیە بە هەمو دەستکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. (٥٠) طه﴾ .

خوێندنەوەو وردبونەوە لەو خۆرە پرشنگ دارە، لەو هەمو ئەستێرە درەخشان‌و تروسکەدارە، لە ئاوی ئەم ڕوبارە...لەو هەم‌و چەم‌و چۆبارە..لەو گردو تەپۆڵکەیە.. لەو دارو درەختەیە..لە (هەمە ڕەنگی) ئەو میوەیە.. لە ئاووهەوا..لە ڕۆشنایی، ﴿... فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَٰلِقِينَ ... دەس ڕەنگینی هەر بۆ خوایە، کە هیچ وەستایە پێی ناگا. (١٤) المؤمنون﴾ .

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ... ئەمانە چۆن ڕانەماون، کە وشتر چۆن وەدیهێنراوە؟ (١٧) الغاشية﴾ .

(ئەنیشتاین) دەڵێ: هەر کەسێ لەو بونەوەرە ورد بێتەوە تێ دەگا کە بەدی هێنەر کاراشنایەو زانایە، گاڵتە کارنیە.

﴿ ٱلَّذِىٓ أَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُۥ ... ئەو کەسێکە هەمو شتی - بەوپەڕی ڕێکی‌و لە باری- دروست کرد. (٧) السجدة﴾ .

﴿مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ... هەر بۆ ڕاستی هەمومان وەدەیهێناون. (٣٩) الدخان﴾ .

﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا ... ئاخۆ ئێوە پێتان وابو بە گەمە دروستن کردون. (١١٥) المؤمنون﴾ .

مەبەست ئەوەیە: هەمو دروست کراوێ بە ئەندازەیەو لە جێی خۆیە، بە یاساو ڕێخستنە، هەر کەسێ لەو گەردونە بڕوانێ دەزانێ خوایەکی توانادار هەیە لە گۆترە کارەکان هەڵناسوڕێنێ، گەورەیی‌و شکۆ بۆ ئەو.

دوای ئەوە خوای بەرزو توانا دەفەرموێ: ﴿ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ بِحُسۡبَانٖ ... خۆرو هەیڤیش -بە ئەندازە- دێن‌و دەچن. ﴿٥﴾ الرحمن ﴾ .

﴿ لَا ٱلشَّمۡسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدۡرِكَ ٱلۡقَمَرَ وَلَا ٱلَّيۡلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِۚ وَكُلّٞ فِي فَلَكٖ يَسۡبَحُونَ ... نە خۆر توانای هێنـدەی هەیە بگا بە مانگ، نە شەو وەپێش ڕۆژ دەکەوێ. سەر لەبەریش لە ئاسمانێك مەلە دەکەن. ﴿٤٠﴾ یس ﴾ .

چـاو برسـێتی بێ سـودە

پێغەمبەری خوا -درودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: ((**لـن تــموت نفـس حتـى تستكمل رزقها وأجلها**... هیچ گیانداری نامرێ تاوەکو ڕۆزی‌و ماوەی ژیانی کۆتایی نێ.

کەوایە پەشۆکان‌و شپرزەیی لە پێناو چی؟! قوڕ پێوان‌و خاکە ساری لەبەرچی؟! ئەگەر ماوەی تەمەن‌و ڕۆزی بڕیاری لەسەردرا بێ‌و کار لە کاترازابێ ئەو هەمو ماندوبونەی دەوێ؟!

﴿ ... وَكُلُّ شَيۡءٍ عِندَهُۥ بِمِقۡدَارٍ ... هەمو شتێك لە لای ئەو ئەندازەی هەیە. ﴿٨﴾ الرعد ﴾ .

﴿ ... وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ قَدَرٗا مَّقۡدُورًا ... خوا بە هەر چی فەرمان بدا -بێ زیادو کەم- دەبێ بکرێ. ﴿٣٨﴾ الأحزاب ﴾.

تەنگـژە تـاوانـت ڕەش دەکـاتەوە

لە ئیبن موعتەزی شاعیر دەگێڕنەوە کە گوتویەتی: ئای ئەو کەسەی پشت بە خوا دەبەستێ خوای گەورە چۆن وەڵامەکەی بۆ ڕام دەکا، ئەوەی متمانەی بە خوا بێ گەڕانەوەی لەسەر فەر چەند بۆ سانا دەکا!! بە دروستی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ

گێڕدراوەتەوە کە دەفەرموێ: ((ما يصيب المؤمن من همّ، ولا غمّ، ولا وصب، ولا نصب، ولا مرض، حتى الشوكة يشاكها، الا كفر الله بها من خطاياه... هەر خەمو پەژارەیێ، هەر ئازارو ئەشکەنجەیێ، هەر دەردو بەڵایێ، بڕوادار پێی گیرۆدەبێ، هەتا دڕکێکی پیا بچەقێ، بە بێ گومانی خوا تاوانی پێ ڕەش دەکاتەوە. ئەو پاداشتە بۆ کەسێکە ئارامگر بێو چاوی لە پاداشتی خوا بێو بۆ لای ئەو پەشیمانی دەربڕێ، بشزانێ لەگەڵ خوایەکی زۆر بەخشندەو بێ هاوتا مامەڵە دەکا)).

﴿ لِّكَيْلَا تَأْسَوْا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا۟ بِمَآ ءَاتَىٰكُمْ ... هەتا ئێوە بۆ شتێ لە دەستو دەچێ، خەم نەخۆنو بە دەسکەوتو دڵخۆش نەبن. ﴿٢٣﴾ الحديد ﴾.

خـوا بەسـمانەو باشـترین پاڵپشـتمانە

ئەو وتەیە: ((حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ... (ئیبراهیم) پێغەمبەر گوتی لەو ساتەی خرایە ئاگر، ئاگر بو بە ساردێکی بێ زیان.

لە جەنگی (ئوحود) موحەممەد پێغەمبەری خوا -درودی خوای لەسەر بێ- ئەو ڕستەیەی دەربڕی جا خوا بەسەر دوژمن دا زاڵی کرد.

لەوکاتەی (ئیبراهیم) خرا نێو مەنجەنیق [٥٦٢] (جبریل) پێی وت: ئایە هیچ پێویستیت بە منە؟ (ئیبراهیم) پێی گوت: پێویستی بە تۆ نەخێر، بەڵام پێویستی بە خوا بەڵێ!

دەریا مرۆڤ نغرۆ [٥٦٣] دەکا، ئاگریش دەیسوتێنێ، بەڵام ئەویان وشک بو، ئەمیان دامرکا، بە سای ((حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ)).

پێغەمبەر (موسا) بینی دەریای لە پێشەو دوژمنیشی بە دواوەیە.

---

٥٦٢) ئامێرێك بوە چتیان پێ فڕێ داوە.

٥٦٣) نقوم.

فەرموی: ﴿ قَالَ كَلَّآ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهۡدِينِ ... نابێ هیچ بترسن چونكە پەروەردگارم لەگەڵەو بەم زوانە دەروێكم لێ دەكاتەوە. بە ویستو فەرمانی خوا ڕزگاری بو. (٦٢) الشعراء ﴾.

لە ژیانو بەسەرهاتی پێغەمبەری خوادا -درودو سڵاوی خوای لەسەر- باسكراوە: لەوكاتەی چوە ئەشكەوت، خوای گەورە كۆتری بەوە ناچار كرد لەناو دەرگای ئەشكەوت هێلانە دروست كا، جاڵجاڵۆكەی بەوە ناچار كرد دەمی ئەشكەوت بە تەونەكەی بتەنێ[٥٦٤]، بێ باوەڕان گوتیان: (موحەممەد) دێرەوە نەچوە.

بەڕاستی ئەوە لە هانا هاتنو یارمەتی خوایە، ئەگەر بەندە ڕوی بۆ لاكاتەوەو، بیركاتەوە كە پەروەردیارێكی فریادڕەسو تواناداری، میهرەبانو سەرپەرشتیار هەیە، ئەوسا بەندە ملی كەچ دەكاو بۆی دەچەمێتەوە.

﴿ فَإِنَّكَ بِأَعۡيُنِنَاۖ ... تۆ بە بەرچاوی ئێمەوەی. (٤٨) الطور ﴾.

﴿ ... فَٱللَّهُ خَيۡرٌ حَٰفِظٗاۖ وَهُوَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ... چاكتر پارێزەر خودایەو هەر خۆی لە هەمو دڵسۆزان دڵسۆزترە. (٦٤) یوسف ﴾.

كەرستەی بەختەوەری

تیرموزی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوە: ((من بات آمنا في سربه، معافىً في بدنه، عنده قوت يومه، فكأنما حيزت له الدنيا بحذافيرها... مەبەست لەو فەرمودەیە ئەوەیە: ئەگەر بەندە خۆراكێكی هەبێو، لە حەساوگەیێ جێ نیش بێ، لە مەترسیشدا نەژیێ، ئەوا خۆشترین بەختەوەریو خێرو خۆشی بەسەردا ڕژاوە، زۆر كەسیش ئەو بەهرەی وەدەست هێناوە، بەڵام بیری لێ ناكەنەوە، دەركی پێ ناكەنو بەلایدا لاناكەنەوە.

---

٥٦٤) بچنێ.

خوای بەرزو بێ هاوتــا بە پێغەمبەرەکەی دەفەرموێ: ﴿... وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي ... تەواو بەهرەی خۆم بەسەردا کردن. ﴿٣﴾ المائدة﴾ .

چ بەهرەیەکە بە تەواوی بەسەر پێغەمبەری خوادا - درودی خوای لەسەر- ڕژاوە؟ ئایە خواردنو خۆراکە؟ یا کۆشكو باڵەخانەو زێڕو زیوە، کەچی هیچ شتێ لەوانەی شك نەدەبرد؟ ئەو پەیامبەرە شــکۆدارە -درودی خوای بەسەردا بڕژێ- لە زۆرێکی بە قوڕ هەڵنراو دەخەوت، سەری بە لقو گەڵای دارخورمــا گیــرا بــو، دو بــەردی لەســەر سگی پێچا بو، پاڵی وەسەرینێك دەدا کە لە گەڵای دارخورما هەلپێچرا بو شوێنەواری لە کەلەکەی دەردەچو، زرێیەکەی لە بری سی ڕبە جۆ لــەلای جولەکــەیێ بــە بارمتــە دانابو، سێ ڕۆژ بەسەریدا تێدەپەڕی کامە قەسپی خراپە دەستی نەدەکــەوت ژەمێکــی بە تێری لــێ بخــوا.

﴿وَلَلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لَّكَ مِنَ ٱلۡأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ... دیــارە دواڕۆژ بۆ تۆ لە دنیا چاترە. بەم زوانەش پەروەندەت چاکەی وەهات دەگەڵ دەکا، ڕازی دەبی. ﴿٥﴾ الضحى﴾ .

﴿إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ... ئێمە زۆی شــتماندا بە تۆ. ﴿١﴾ الكوثر﴾ .

باجــی بەرپرســیارێتــی

کاربەدەســتی یەکێکە لەوانەی شەکەت کاری ژیانن.

مەبەست ئەوەیە: باجی بەرپرســیارێتی گرانــە، ئــاوی ڕوان دەتکێنــێ، حەســانەوەو ســــرەوتن ناهێڵــێ، کــەمن ئەوانــەی ئارەقــەو خوێنیــان، نــاودەنگو ســانەوەیان، شکۆمەندیو سەربڵندیو قەدرو ڕێزیـان، نەکەنـە قوربـانی ئـەو باجـەی ڕۆژانـە دەی دەن، ((لا تسـأل الامارة)) بەرپرسیارێتی مەخوازە.

((نعمت المرضعة و بئست الفاطمة)) دنیا باشترین شیر پێ دەرەو خراپترین لە شیر کەرەوەیە[٥٦٥].

وا دانێ دنیات بە هەمو نازو گۆزەوە هاتە بەردەستان، باشە دەرەنجام بەرەو کوێ دەچێت؟ بەرەو نەمان، ﴿وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ... هەر پەروەردگاری خاوەن شکۆی بەرزو بەرێزت دەمێنێ. (٢٧) الرحمن﴾ .

یەکێ لە پیاوچاکان بە کوڕەکەی دەڵێ: ڕۆڵە سەری هیچ شتێ مەبە، چونکە سەر ئێش‌و ژانی زۆرە. حەزت لە سنگ ڕەپێش کردن‌و سەرپەلی نەبێ، چونکە زۆربەی ڕەخنەو گلەیی‌و گازاندە، باج دان‌و ناچار کردن ئەوانەی لە پێشەوە دەگرێتەوە.

دەی بۆ نوێــژ ئامـــادە بە

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ... ئەی گەلی خاوەن باوەڕان پەنابەرنەبەر نوێژان‌و خۆڕاگر بن. (١٥٣) البقرة﴾ .

کاتێ پێغەمبەری خوا ﷺ توشی گرفتێ بهاتایە، یەکسەر پەنای بۆ نوێژکردن دەبرد.

دەشی فەرمو: **((أرحنا بها يا بلال))** ئەی بلال بە سای نوێژ بمان حەسێنەوە.

هەروا دەیفەرمو: ((**جعلت قرة عيني من الصلاة**... بیلبیلەی چاوم لە نوێژکردن دایە)).

ئەگەر هەستت بە سینە تەنگی کرد، لەمپەرێکت هاتە ڕێ، داوو تەڵەی زۆرت بۆ دانراوە، یەك سەر بەرەو جێ نوێژ بڕۆو نوێژ بخوێنە.

ئەگەر ڕۆژگار لەبەرچاوت ڕەش هەڵگەڕا، شەوان گۆڕانکاریان بەسەردا هات، دۆست‌و هاوەڵانت پشتیان لێ هەڵکردی، دەردت بە نوێژ تیمار کە.

---

٥٦٥) لەو فەرمودەیە دنیا بە ژنی شیردەر چوێنراوە، واتە ئەگەر یەکێ پێیەوە هۆگر بێ بە ئاسانی دەستبەرداری نابێ.

پێغەمبەری خوا ﷺ لە تەنگانەو کێشەی زۆر گەورەدا بە سای نوێژ دڵی خۆی ئاو دەدایەوە، وەکو لە جەنگی (بەدر)و (ئەحزاب)و لە زۆر شوێنی تریش.

دەربارەی (ئیبن حەجەر)ی هۆشیارو ژیر خاوەنی کتێبی "الفتح" دەگێڕنەوە کە دەچێتە (قەلعە) لە (میسر) ڕێگرو چەتە دەورەی دەگرن، هەڵدەستێ دەست دەکا بە نوێژکردن، خوای گەورە لە دەستی ئەوانی ڕزگار دەکا.

(ئیبن عەساکر)و (ئیبن قەیم) دەگێڕنەوە: یەکێ لە پیاوچاکان لە ڕێگای شام چەتەیەك ڕێگای لێ دەگرێ، دێتە سەر ئەوەی بی کوژێ، داوای لێ دەکا مۆڵەتی دوڕکات نوێژی پێ بدا، ڕادەوەستێو دەست دەکا بە نوێژ، ئەو وتەی خوای گەورەی بەبیر دێتەوە کە دەفەرموێ: ﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلۡمُضۡطَرَّ إِذَا دَعَاهُ ... یا ئەو کەسەی چاترە کە هەر وەختێ هومێد براوێك لەبەری بپارێتەوە، دە هانای دێ. (٦٢) النمل ﴾.

سێ جار دوبارەی کردەوە، فریشتەیەك لە ئاسمانەوە بەخۆیو چەقۆیەك دابەزیو چەتەکەی کوشتو، گوتی: من نوێنەری ئەو کەسەم وەڵامی لێ قەوماوێ ئەداتەوە کە هاواری بۆ بکا.

﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَا ... بە کەسو کاری خۆت بێژە: نوێژان بکەن، خۆشت وازی لێمەهێنە. (١٣٢) طه ﴾ .

﴿ ... إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِ ... نوێژ خوێندن مرۆ لە کاری ناشیرنو ناڕەوا دەپارێزێ. (٤٥) العنكبوت ﴾ .

﴿ ... إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا ... نوێژ لەسەر خاوەن باوەڕان نوسراوێکە، وەختی بۆ دیاریکراوە. (١٠٣) النساء ﴾ .

یەکێ لەوانەی دڵو دەرون دەحەسێنن، خەم پەژارە ڕەوێنن، سڵاوەت لێدانە لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ: ﴿ ... يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيۡهِ وَسَلِّمُواْ تَسۡلِيمًا ... ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! سا ئێوەش پەسنی[٥٦٦] (پێغەمبەر) بدەنو بە دڵو گیان سڵاوی خودای لێ بکەن. (٥٦) الأحزاب ﴾ .

---

٥٦٦) داوای ڕژانی میهر و سۆزی بۆ بکەن.

لە كن ((تيرموزى)) ئەو فەرمودەيە بە (سەحيح) هاتوە: كە (ئوبەى) كورِى (كەعب) ﷺ گوتى: ئەى پێغەمبەرى خوا، لە نزايەكانم چەندى بۆ تۆ بێ؟

فەرموى: ((ما شئت)) ئەوەندەى حەز دەكەى.

گوتى: چارێكى؟

فەرموى: ((ما شئت، وان زدت فَخَيْر)) ئەوەندەى حەز دەكەى، ئەگەر زيادیكەى چاكترە....

گوتى: لە سێ بەشان دوى؟

فەرموى: ((ما شئت، وان زدت فَخَيْر... ئەوەندەى حەز دەكەى، ئەگەر زيادیكەى چاترە، گوتى: هەمو نزايەكانم بۆ تۆ بێ [٥٦٧] ؟

فەرموى: ((اذن يغفر ذنبك، وتكفى همك... ئەو كاتە خوا تاوانت دەبورێو، بۆ لابردنى پەژارەش بەستە)).

لێرەدا بەڵگە هەيە، كە خەمو پەژارە بە ناردنى درودو سڵاو بۆ پێشەواو گەورەترين دروستكراوى خوا دەرِەوێتەوە: ((من صلى علي صلاة واحدة صلى الله عليه بها عشرا... هەر كەسێ سڵاوەتێكم لەسەر لێ بدا، خواى گەورە دە سڵاوەتى لەسەر لێدەدا)).

((أكثروا من الصلاة عليَّ ليلة الجمعة ويوم الجمعة، فان صلاتكم معروضة عليَّ... لە شەوو رِۆژى هەينيدا زۆر درودو سڵاوم بۆ بنێرن، بێ گومان سڵاوەتى ئێوە دەخرێتە بەرچاوم.

گوتيان: چۆن سڵاوەتى ئێمە دەخرێتە بەرچاوى تۆ لەكاتێكا تۆ هێسكەكانت رِزيوە؟!

فەرموى: ((ان الله حرَّم على الأرض ان تأكل أجساد الأنبياء... خواى گەورە لەسەر زەوى قەدەغە كردوە لاشەى پێغەمبەران برِزێنێ)).

---

٥٦٧) هەمو نزايەكانم سڵاوەت لێدان بێ لەسەر تۆ.

لە ڕاستیدا ئەوانەی شوێن پێ هەڵگری پێغەمبەری خوان ﷺ بەدوای ئەو پەیامە دەکەون کە بەسەرەویدا دابەزیوە بەشێکیان لە دڵ گوشادیو پایە بەرزیو ڕێزداری وەبەردەکەوێ.

(ئیبن تەیمیە) دەڵێ: تەواوترین سڵاوەت لێدان لەسەر پێغەمبەر ﷺ سەڵاوەت لێدانی ئیبراهیمە (بەو شێوەیە): ((**اللّهم صلّ على محمد وعلى آل محمد كما صليت على أبراهيم وعلى آل أبراهيم، وبارك على محمد وعلى آل محمد، كما باركت على أبراهيم وعلى آل أبراهيم في العالمين، انك حميد مجيد**)).

بەخشندەیی شادی دڵە

چاکەکاری، ئەوانە هەموی دەگرێتەوە کە شادی هێنو خەمو پەژارە ڕەوێنن وەکو: بەخشندەییو چاکەو پیاوەتی نواندن بۆ خەڵك، بێ گومان چاکەکاری چاترینی ئەوانەیە سینەو ناخیان پێ ئاوەدان دەبێ، ﴿... ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰكُم ... لەو بژێوەی کە پێم داون بەخت بکەن. ﴿٢٥٤﴾ البقرة﴾.

﴿وَٱلۡمُتَصَدِّقِينَ وَٱلۡمُتَصَدِّقَٰتِ ... پیاوو ژنی سەدەقەدەریش. ﴿٣٥﴾ الأحزاب﴾ .

پێغەمبەری خوا ﷺ مەردمی ڕژدو مەردمی بەخشندەی بەو دو کەسە چوان دوە هەریەکە جوبەیەکی لەبەربێ، کەسی بەخشندە هەمیشە دەبەخشێو چاکە دەکا، جوبەو زرێ ئاسنەکەی فراوان دەبێ، هەتاوەکو شوێنەواری بزر دەکا، کەسی ڕژدیش هەردەستی دەقوچێنێو نابەخشێ، جوبەکەی وێك دێتەوەو تەنگی پێ هەڵئەچنێ هەتا وای لێدێ گیانی تەنگ دەکاتەوە!

﴿وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثۡبِيتٗا مِّنۡ أَنفُسِهِمۡ كَمَثَلِ جَنَّةِۭ بِرَبۡوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٞ فَـَٔاتَتۡ أُكُلَهَا ضِعۡفَيۡنِ فَإِن لَّمۡ يُصِبۡهَا وَابِلٞ فَطَلّٞۗ ... ئەو کەسانەش کە لە چاکە دەگەڵ هەژاران کردندا، بە هومێدن خودا لەخۆ ڕازیکەنو دڵیان بەبڕوا پتەوبێ خێرەکەیان وەك باغێکە لەسەر گردێكو بارانی پەڵەی لێبداو بەروبوی دو ئەوەندە بێ، ئەگەر پەڵەشی لێنەدا، نمە باران تێراوی کا. ﴿٢٦٥﴾ البقرة﴾ .

هـەروا خـوای بـەرزو بـێ هاوتـا دەفـەرموێ: ﴿ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ ... دەستەکانت دەگەردنت وەرمەهێنە. (٢٩) الإسراء ﴾.

بـێ گومـان دڵ پەسـتی بەشـێکە لـە دەسـت بەسـتی[٥٦٨]، ئەوانـەش کـە دەسـت دەقوچێنن‌و ڕژدن لە هەمو کەس سینە تەنگتـرو کـەم ڕەوشـتترن، چونکە ڕژدی بـە بـەهرەی خـوا دەنـوێنن[٥٦٩]، ئەگـەر دەرکیـان بـەوە بکردایـە هەرچـی بـە خـەڵکانی دەبەخشن بۆ ئەوەیـە لـە ژێـر سـایەیدا بحەسـێنەوە، بـۆ ئـەنجام دانـی کـردەی چاکە دەسـت پێـشخەریان دەکـرد، ﴿ إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ... ئەگەر ئێوە قەرزێ ڕەوا بە خودا ڕەوا ببینن، چەند قات پێتان ئەداتەوەو لە گونـاهو خۆش دەبێ. (١٧) التغابن ﴾ .

ئەوجارەش خوای بەرزو بێ‌هاوتا دەفەرموێ: ﴿ ... وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ... کەسـانێکیش خـۆ لـە ڕژدی دەپـارێزن، ئەوانـە ڕزگارەکـانن. (٩) الحشر ﴾.

﴿ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ... لەو بژێوەش کە پێمان داون دەبەخشن. (٣) البقرة ﴾.

حاتـەمی دەسـتکراوە[٥٧٠] لـە شـیعرێکیدا فـەرمان بـە هاوسـەرەکەی دەکـا مێوانـداری مێوانانی بکا، چاوەڕێی گەشتەوان‌و دێدەوانانی بـێ تـاوەکو نانیـان لەگـەڵ بخـواو، بـە هاونشینی ئەوان دڵی ئاسودە بێ، پاشان مەرام‌و ویستی خۆی تـەواو ڕۆشـن دەکاتـەوە، ئەو مەرام‌و مەبەستەشی هاوڕێژەیەکی هەژمارەیی پێـك هەڵێێکـە، بـە هاوسـەرەکەی دەڵێ:

بێنــە بەرچاوم کەسـی دڵفراوان بەر لە مەرگی مـردبێ
ئــەوەی کە قرچـۆکیشـە دنـیـای هــەتا ســەر ببــێ

---

٥٦٨) دەست گرتنەوە.
٥٦٩) ناى بەخشن.
٥٧٠) بەخشندە.

ئایە داکردنی[٥٧١] ماڵو سامان تەمەنی خاوەنەکەی درێژ دەکا؟ ئایە بەخشینی ماڵو سامان تەمەنی خاوەنەکەی کورت دەکا؟ نەخێر.

ڕق دامـەگـرە

(وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنْ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ... هەر وەختێ لە شەیتانەوە دوچاری خەیاڵاتێك بوی، بە گورجی پەنا بە خوا بەرە، کە خۆی بیسەرو زانایە. فصلت ٣٦/.

پێغەمبەری خوا ﷺ ئامۆژیاری یەکێ لە هاوەڵانی دەکا دەفەرموێ: ((لا تغضب، لا تغضب، لا تغضب... ڕق دامەگرە، ڕق دامەگرە، ڕق دامەگرە)).

هەروا پیاوێ لە لای پێغەمبەر ﷺ ڕقی هەڵسا، فەرمانی پێ کرد پەنا بگرێ بە خوا لە شەیتانی نەفرینکراو.

خـوای گـەورەش دەفـەرموێ: ﴿ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ... هـەر هانـاش دەبەمـە بەر تۆ، کە ئەوان دێن بە لامەوە. (٩٨) المؤمنون ﴾ .

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٌ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ .... ئەو کەسانەی پارێزگارن، هەرگا خەیاڵی خراپیان لە شەیتانەوە توش دەبێ، بـە گـورجی یادی خوا دەکەنو بەرچاویان ڕون دەبێتەوە. (٢٠١) الأعراف ﴾.

ئەوەی مایەی لێڵکردنی ژیانو پەیداکردنی دەردو خەمانو تورە بونو ڕق هەڵسانە، ڕێگا چارەی لە لایەن پێغەمبەری خواوە ﷺ بۆ دانراوە.

یەکێ لە ڕێگـــا چارەکـان: ئەوەیە هـەوڵ دەیگـرێ ڕقو کیـنە بکوژێنیـەوە، ﴿ وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ ... ئەوانەش کە ڕقی خۆیان دەخۆنەوە. (١٣٤) آل عمران ﴾.

﴿ وَإِذَا مَا غَضِبُواْ هُمۡ يَغۡفِرُونَ ... لەکاتی توڕەبونیشیان عەفو دەکەن. (٣٧) الشورى ﴾.

---

٥٧١) کۆ کردنەوە/ خڕکردنەوە.

یـەکێ تـر: دەسـتنوێژە، بـێ گومـان ڕق هەڵـسان پۆلـوی ئـاگرە، ئـاگریش بـە ئـاو دەکوژێتەوە، ((الطهور شطر الایـمان... دەستنوێژ هەڵگرتن بەشێکە لە باوەڕ)).((الوضوء سلاح المؤمن... دەستنوێژ چەکی بڕوادارە)).

یەکێ تر: ئەگەر ڕق هەڵساو بە پێوە بو دابنیشێ، ئەگەریش دانیشتبو پاڵکەوێ.

یەکێکی تر: ئەگەر ڕقی هەستا قسـە نەکاو بێ دەنگی بنوێنێ.

ڕێگاچـارەیەکی تـریش ئەوەیـە: پاداشـتی ئەوانـە وەیـاد خاتـەوە، کـە ڕقـی خۆیـان دەخۆنەوەو چاودەپۆشـن‌و دەبورن.

چـەند دوعـاو نـزای بەیانیـــان

ئێـستا چـەند نزایـەکت پـێ دەڵـێم هەموبـەیانیێ بیخوێنـە، تـاوەکو ئاسـودەیی‌و کامەرانیت بۆ فەراهەم بێنێ‌و، لە خراپـەی شـەیتان‌و، مرۆڤـ و پـەری بتپـارێزێ، بـە درێژایی ئەو ڕۆژە تا ئێوارە پەنات بدا.

ئا ئەو چەند دوعایە لەو دوعایانەن کە بـە بـێ گومـانی لـە پێغەمبـەری خـوا ﷺ بیسـتـراون:

١- ((أمسينا وامسى الملك لله، والحمد لله ولا اله الا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شئ قدير، رب اسألك خيـر ما في هذه الليلة، وخير ما بعـدها، واعوذ بك من شر هذه الليلة وشر ما بعدها، ربّ اعوذ بك من الكسل وسوء الكبر، رب اعوذ بك من عذاب في النار وعذاب في القبـر... ئێوارەمان کردەوەو موڵکیش ئێوارەی کردەوە بۆ خوا، سوپاس بۆ خواو هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینەش نیە جگە لەو، بـێ هـاودەم‌و هاوبەشـە، دەسـەڵات‌و سـوپاس هـەر بـۆ ئـەوەو، بەسـەر هەمو شتێدا زاڵە، پەروەردگارا خێرو چاکەی ئەم شەوەت لێ دەخوازم‌و، چاکەو فەڕی دوای ئەو شەوە شت لێ داوا دەکەم، پـەنات پـێ دەگـرم لـە خراپـەو زیـانی ئەو شەوەو، دوای ئەم شـەوەش، پـەنات پـێ دەگـرم پـەروەردگارا لـە تەمبـەڵی‌و خراپەی پـیری‌و بـە ساڵدا چـون، پـەروەردگارا پـەنات پـێ دەگـرم لـەو سزایەی دۆزەخ‌و ئەو سزایەی لە ناو گۆڕدا)).

٢- ((اللّهم عالم الغيب والشهادة، فاطر السماوات والارض، رب كل شيء ومليكه، اشهد ان لا اله الا انت، اعوذ بك من شر نفسي، وشر الشيطان وشركه، وان اقترف على نفسي سوءا او اجره الى مسلم... پەروەردگارا ئەوەی نهێنیو ئاشکرات لێ دیارە، وەدی هێنەری ئاسمانەکانو زەوی، پەروەرندەو خاوەندی هەمو دروستکراوێ، گەواهی دەدەم کە هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینە نیە جگە لە تۆ، پەنا دەگرم بە تۆ لە بەدفەڕی دەرونم، لەبەد فەڕی شەیتانیو بە هاوبەش دانانی، لەوەی خۆم توشی خراپەیێ بکەم یا بەسەر موسڵمان ێکی بێنم)).

٣- ((بسم الله الذي لا يضر مع اسمه شيء في الارض ولا في السماء وهو السميع العليم... بە ناوی ئەو خوایەی لەگەڵ ناوی ئەو هیچ شتێ نە لە زەویو نە لە ئاسماندا زیان نادا، ئەویش بیسەرو زانایە)). سێ جار.

٤- ((اللّهم اني اصبحت اشهدك واشهد حملة عرشك وملائكتك وجميع خلقك انك انت الله لا اله الا انت، وحدك لا شريك لك، وان محمد عبدك، رسولك... پەروەردگارا من بەیانیم کردەوە تۆ دەکەمە شایەتو هەڵگرانی عەرشەکەتو فریشتەکانتو هەمو دروستکاراوەکانت دەکەمە شایەت کە تۆ خوایو هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینە نیە جگە لە تۆ، تۆ بێ هاوتایو هاوبەشت نیە (موحەممەد)یش ﷺ بەندەی تۆو نێرراوی تۆیە)). چوار جار.

٥- ((اللّهم اني اعوذ بك ان أشرك بك شيئا وأنا اعلم، وأستغفرك لما لا أعلم... پەروەردگارا پەنا دەگرم بە تۆ لەوەی دروستکراوێ بکەم بە هاوبەشت کەچی بشزانم، داوای لێبوردنیشت لێ دەکەم لەوەی نایزانم)). سێ جار.

٦- ((أصبحنا على فطرة الاسلام، وعلى كلمة الاخلاص،، على دين نبيّنا محمد ﷺ، وعلى ملة ابينا أبراهيم حنيفا مسلما وما كان من المشركين... بەیانیمان کردەوە لەسەر سروشتو خوی موسڵمانەتیو، وشەی یەکتاپەرستیو، لەسەر ئایینی (موحەممەد)ی پێغەمبەرمان ﷺ لەسەر ئایینی ئیبراهیمی باوکیشمان بەبێ هاوبەشیو بە موسڵمانەتی، ئیبراهیمیش لە هاوبەش پەیداکەران نەبو)). سێ جار.

٧- ((سبحان الله وبحمده: عدد خلقه، ورضاء نفسه، و زنة عرشه، و مداد كلماته... پاكی بۆ خواو سوپاس بۆ خوا: بە ئەندازەی دروستكراوانیو پێ ڕەزایی خۆی، بە قەد گرانایی عەرشی ئەوو، مەرەكەبی وشەكانی)). سێ جار.

٨- ((رضيت بالله رباً، وبالاسلام ديناً، و محمد ﷺ نبياً... ڕازیم بەوەی: الله پەروەردیارم بێو، ئیسلام ئاینم بێو، موحەممەد ﷺ پێغەمبەرم بێ)). سێ جار.

٩- ((اعوذ بكلمات الله التامات من شرّ ما خلق ... پەنا دەگرم بە وشەكانی خوا كە تەواو بێ كەمو كوڕین، لە خراپەی هەرچی دروستكراوی خوایە)). سێ جار.

١٠- ((أللهم بِك اصبحنا وبك أمسينا، وبك نحيا، وبك نموت، واليك النشور... پەروەردگارا بە سای تۆ بەیانیمان كردەوەو بە سای تۆ ئێوارەمان كردەوە، ژیانو مردنمان بە سای تۆیەو گەڕانەوەشمان هەر بۆ لای تۆیە)) سەد جار.

١١- ((لا اله الا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير... بێجگە لە خوا هیچ پەرستراوێكی ڕاستەقینە نیە، تاكو تەنیایەو بێ هاوتایە، هێزو دەسەڵاتو سوپاس هەر بۆئەوە، ئەو بەسەر هەمو شتێدا زاڵە)). سەد جار.

هەڵوەستەیەك

(ئیبن قەیم) دەڵێ: "خواناسان لەسەر ئەوە یەك دەنگن كە سەرشۆڕیو دۆڕان لەوەدایە: خوای گەورە بە تەمای دەرونی خۆت بكا، نێوانی تۆو نەفست چۆڵ كا. سەركەوتنیش لەوەدایە: خوای گەورە بە تەمای خودی خۆت لێت نەگەڕێ جا بەندەكان لە نێوانی یارمەتی دانی خوای پەروەردگارو دەست لێ بەردانیان هەڵگێڕو وەرگێڕان دەكەن، بەڵكو بەندە لە یەك ساتدا لە هەردوكیان پشكی خۆی پێ دەبڕێ، بە یارمەتی خوا گوێڕایەڵی دەكاو خوا لە خۆی ڕازی دەكا، یادی خواش دەكاو

ستایشی دەکا، دوا بە دوای ئەوە بە سای ئەوەی خوا کۆمەکی لەسەر دەگرێتەوە، سەرپێچی خوا دەکاو لێی یاخی دەبێ، خوا لە خۆی دەرمنجێنێو لە یادی ئەچێتەوە، جا بەندە لە نێوانی یارمەتی خواو کۆمەکی لێ گرتنەوەی دا دەخولێتەوە.

ئەوسا هەر کاتێ بەندە لەم ڕاستیە تێ گەیی‌و حەق‌و مافی خۆی پێ دا، دەزانێ هەم‌و کات‌و ساتێ چەندە ئاتاجی کۆمەکی‌و یارمەتی خوایەو تەنیا چاو قوچانێ لێی بێ پێویست نیە، دەش زانێ باوەڕی ئەوو یەکتاپەرستی بە دەست خوای دەستە بالآیەو ئەگەر چرکەیێ پشتی تێ بکرێ تەخت‌و تاراجی یەکتا پەرستیەکەی دادەڕمێ، ئاسمانی باوەڕو خواپەرستی بەسەر زەویدا دەکەوێ، دەش زانی ئەوەی ئاسمانی خوا پەرستیەکەی ڕاگرتوە: هەر ئەویشە تەنیا بە ویستی خۆی نایەڵێ ئاسمان بەسەر زەویدا بڕوخێ".

قورئــان.... کتێــبی پیــرۆزە

خوێندنەوەی کتێبی خوا بە تێفکرین‌و لێوردبونەوەو تێدا قوڵبونەوە یەکێکە لە بەختەوەری‌و سینە شادی، خوای گەورە بەوە کتێبی خۆی دەناسێنێ کە ڕێنمایی‌و ڕۆشنایی‌و چارەسەری نەخۆشی ناو سینەکانە، بەوەش دەی ناسێنێ کە میهرو سۆزە، ﴿... قَدْ جَآءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى ٱلصُّدُورِ ... لەلایەن پەروەندەو ڕا ئامۆژگاریە کو پێ گەیشت، چارەی دەردی دڵانیشە. (٥٧) یونس﴾ .

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَآ ... ئاخۆ ئەوان لەو قورئانە ڕانامێنن، یان دڵیان گاڵە دراوە؟ (٢٤) محمد﴾ .

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَـٰفًا كَثِيرًا ... ئاخۆ ئەمانە لە قورئان ورد نابنەوەو ﴿سەرنجی ڕانەکێشاون﴾؟ ئەگەر قورئانیش کاری کەسێکی تر بوایە غەیری خودا، دیارە مەبەستی ناڕێک‌و دژ بە یەکتریان فرە تێدا پەیدا دەکرد. (٨٢) النساء﴾.

﴿ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ ... ئەم قورئانە پڕ لە پیتو پیرۆزەمان بـە خەڵات بۆ تۆ ناردە خوار، تا لەسەر نیشانەکانی ڕابمێنن. ﴿٢٩﴾ ص ﴾ .

هەندێ لە زانایان دەڵێن: ئەم قورئانە لە خوێندنەوەو، کار پێ کردنیو، دانانی بە دادوەرو، یاسـا لـێ هەلێنجانی پیرۆزە.

یەکێ لە پیاوچاکانیش دەڵێ: هەستم بە خەمو پەژارەیێ کرد لە نـاو نـاخم دا کـە هـەر خـوا پێـی ئاگـادار بـو، دەسـتم دایـە قورئـانو بـەردەوام بـوم لەسـەر خوێنـدنی، سوێند بە خوا کتو پڕ ئەو خـەمو پەژارەیـەم ڕەویـەوە، خـوای گـەورە لـە بـری ئـەو خەمە ئاسودەییو ئارامی بەسەردا هێنام.

﴿ إِنَّ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ يَهۡدِي لِلَّتِي هِيَ أَقۡوَمُ ... بێگومان ئەم قورئانە ڕێگـایەکی پیـشان دەدا لە گشت ڕێیان سەر ڕاسـتتـرە. ﴿٩﴾ الإسراء ﴾ .

﴿ يَهۡدِي بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ ... بـەو قورئانـە، خـوا ئەوانەی شـوێنی ڕەزای ئەو دەکەون، دەخاتە سـەر ڕێی هێمنـی. ﴿١٦﴾ المائدة ﴾.

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ رُوحٗا مِّنۡ أَمۡرِنَاۚ ... هەر بەم جۆرەش ئێمە لە فەرمانی خۆمان گیانێکمان ناردە لای دڵت. ﴿٥٢﴾ الشوری ﴾ .

لەسـەر بە دەسـتـهێنانی نـاوو دەنـگ سـور مـەبە

چونکە خاکە سـاریو مەینەت باریو بەڵا باری باجـەکەیتی، یـەکێ لەوانـەی دڵ توشی ڕاڕایی دەکاو ڕۆشنایی لێخن دەکاو هێمنیو هەداری بن بـڕ دەکـا: پـێ داگرتنـە لەسەر خۆدەرخستنو ناودەنگ پەیداکردنو، خواسـتنی ڕەزامەنـدی خەڵکە، ﴿ ... لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ ... لـەم عـەرزا نایانـەوێ خـۆ بـە زلـتر بـزانو بـەد فەڕی بکەن. ﴿٨٣﴾ القصص ﴾.

((من رأى رأى الله به، ومن سَمَّعَ سَمَّعَ الله بـه... هەرکەسێ مـەرایی بنوێنـێ، خـوای گەورە لەبەرچاوی خەڵك نهێنی بـەدەر ڕاوەردەکا، هەرکەسێکیش نـاوودەنگی پەیـدا بکا خوای گەورە لە ناو خەڵکا ڕیسوای دەکـا.

﴿... يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ ... ڕووبینی لە خەڵك دەکەن. ﴿١٤٢﴾ النساء﴾.

﴿... وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ ... پێیان خۆشـە بـۆ کـارێ کـە نـەیانکردوە تاریف [٥٧٢] بکرێن. ﴿١٨٨﴾ آل عمران﴾ .

﴿وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَـٰرِهِم بَطَرٗا وَرِئَآءَ ... ئێـوە وەك ئەوانـە مـەبن، بۆ خۆبینیو بۆ ڕووبینی لە ناو مەردم لە زێدەکەیان دەرکەوتن. ﴿٤٧﴾ الأنفال﴾ .

خۆشـگـوزەرانی

یەکێ لەو مەسەلانەی نکوڵی لـێ ناکرێ ئەوەیە: گەورەترین هۆکاری بەختـەوەری کە من لێرەدا دەیاننوسـم بـاوەڕ هەبونـە بـەو خوایـەی پەروەرنـدەی هـەمو جیهانـە، بێگومان ئـەو سودو زانیـاریو هۆکارانـەی تـر کـە کۆمکردونەتـەوە ئەگـەر هـەمویان پێشکەشی یەکێ بکرێن بەڵام باوەڕی بـە خـوا نـەبێو، بەسـەر ئـەو گەنجینـە پـڕ بـە هایە هەڵنەبێ، بـە هـیچ جـۆرێ کـەڵكو سودیان لـێ نابینـێ، بـا بەدوایـدا نەگـەڕێو خۆی شەکەت نەکا.

لە ڕاستیدا بنچینەی هەرە ڕەسەنو داسەپاو باوەڕ هێنانـە بـەوەی خـوا پـەروەردیارت بێو، (موحەممەد) پێغەمبەرت بێو، ئیسلام ئاینو بەرنامەت بێ.

ڕاسـترینو بایەخدارترین وتە فەرمودەی پـەروەرێنی بـێ هاوتامانـە: ﴿مَنۡ عَمِلَ صَـٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَنُحۡيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةٗ طَيِّبَةٗۖ وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ... هەرکەسێ کرداری باشەو بە بـاوەڕە -چ نێـر، چ مـێ- هـەتا دەژی وا

---

٥٧٢) پێیان دا هەڵبگوترێ.

دەكەین بە خۆشی بژی، دیاریشە باشتر لەوەی وا كردویانە، ئێمە پاداشتیان دەدەینێ. ﴿النحل ٩٧﴾.

لەو ئایەتەدا دو مەرج (بۆ بە خۆشی ژیان... دانراوە: باوەڕ بە خواو، پاشانیش ئەنجامدانی كردەی چاكە، ﴿... سَيَجْعَلُ لَهُمُ ٱلرَّحْمَٰنُ وُدًّا ... ئەوانەی باوەڕیان هەیەو ئاكار چاكن، خوا دەیان كاتە خۆشەویست. ﴿مريم ٩٦﴾ .

دو سودو قازانجیش (لە ئایەتی ڕابردودا... وەردەگیرێن بە خۆشی ژیان لە دنیاو لە دوا ڕۆژدا، بە دەست هێنانی بەخششو خەڵات لە لایەن خودای بەرزو بێهاوتا، ﴿لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْـَٔاخِرَةِ ... مژدە بۆ وان كە لە دنیاو لە قیامەتێ گفتی خودا گۆڕانی بەسەردا نایە. ﴿يونس ٦٤﴾ .

بەلاو مەینەتی لە بەرژەوەندی تۆیە

بە كۆست كەوتن دامەچڵەكێ، بە كارەساتان مەشلەژێ، لە فەرمودەدا هاتوە: ((إن الله اذا أحب قوما ابتلاهم، فمن رضي فله الرضا، ومن سخط فله السخط... ئەگەر خوا گەلو نەتەوەیەكی خۆشویست تاقیان دەكاتەوە، جا هەركەسێ قایل بو ڕەزامەندی وەدەست دێنێو، هەر كەسێكیش ناقایل بێ خەشمو قین وەدەست دێنێ.

بەندایەتی گوێ دێرانەو ملكەچانە

یەكێ لە كەرەستەو تفاقی باوەڕداری ئەوەیە بە قەزاوقەدەری خێرو شەڕ ڕازی بێ، ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ... دیارە ئێمە بەهێندێك ترسو برسیبونو لەناوچونو كەمبونەوەی ماڵی دنیاو بەروبومان، تاقیتان دەكەینەوە. مژدە بەو كەسانەی خۆڕاگرن. ﴿البقرة ١٥٥﴾.

بێ گومان هەمیشە قەدەر بە پێی ویستو ئارەزوی ئێمە نیە بەڵکو ئێمە بـە سـای کەم دەسەڵاتیمان لـە هەڵبـژاردنی بڕیـارو قەزاوقـەدەر شـارەزا نـین، ئێمـە لـە ئاسـتی پێشنیار کردن دا نین، بەڵکە لە ئاستی بەندایەتیو مـل کەچی نوانـدن دایـن. بەنـدە بە ئەندازەی باوەڕی تاقی دەکرێتەوە ((أوعك كما يوعك رجلان مـنكم... پێغەمبـەری خـوا ﷺ دەفـەرموێ لـەرز دەگـرم بـە ئەنـدازەی دو کـەس لـە ئێـوە کـە تـاو لـەرز دەگرن))، ((أشد الناس بلاء الانبياء، ثم الصالحون... پێغەمبەران لە هەمو خەڵك پـتر بەلا بارن، دوای ئەوانیش پیاوچاکان، ﴿ فَٱصۡبِرۡ كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلۡعَزۡمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ ... تـۆش هەروەکو پێغەمبەرە لێبـڕاوو نەبەزەکان، سـوربە لەسەر کارەکەتو خۆڕاگر بـە، وەك ئەوانیش خۆڕاگر بون. ﴿٣٥﴾ الأحقاف ﴾.

((من يرد به خيـرا يُصَبْ منـــه... هـەر کەسـێ خـوا چاکەی بـۆ بـوێ توشی بـەلاو ناخۆشی دەکـا)).

﴿ وَلَنَبۡلُوَنَّكُمۡ حَتَّىٰ نَعۡلَمَ ٱلۡمُجَٰهِدِينَ مِنكُمۡ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَنَبۡلُوَاْ أَخۡبَارَكُمۡ ... بـــە تاقیتـــان دەکەینەوە تا بزانین، کێ لە ئێوە تێکۆشاوەو کێتان خۆڕاگرتر بوە. بەراوردی دەنگو باسی ئێوەش دەکەین. ﴿٣١﴾ محمد ﴾.

﴿ وَلَقَدۡ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۖ ... ئێمە ئەوانـەی بـەر لەمانیـشمان بـە تـاقی کـردەوە. ﴿٣﴾ العنكبوت ﴾ .

لە شـازادەیی وە بـەرەو دارتـاشـی

عـەلی کـوڕی (مـەئمون)ی عەباسـی -فـەران ڕەوای کـوڕی خەلیفـە- لـە کۆشـکێکی جوانو ڕازاوەدا جێنیش بو، نازو گۆزی دنیای لە ژێـر دەسـت بـو، ڕۆژێ لـە ڕۆژان لـە تەلاری[٥٧٣] کۆشکەکەیەوە سەرنجیدا، کرێکارێکی بەرچـاو کـەوت کـە بـە درێـژایی ڕۆژ

٥٧٣) بەرهەیوان.

ڕەنجی دەکێشا، لە چێشتەنگا و[٥٧٤]دا لە کەناری ڕوباری دیجلە دەست نوێژێکی دەگرت‌و دو ڕکات نوێژی دەکرد، لە بەرەبەری[٥٧٥] ڕۆژئاوا بەرەو ماڵ دەگەڕایەوە، ڕۆژێ لە ڕۆژان داوای کرێکارەکەی کردو (لەمەڕ باری گوزەرانی) پرسیاری لێ کرد، ئەویش وەڵامی پێدا کە هاوسەرێك‌و دو خوشك‌و دایکێکی هەیەو ڕەنجیان لە پێناودا دەکێشێ‌و، هیچ سەرچاوەیێکی بژێوی نیە مەگەر ئەو کرێکاریە نەبێ، لە بازاڕ دەیکاو، هەمو ڕۆژێکیش بەڕۆژوەو لەگەڵ ڕۆژئاوابون بە بەرهەمی ڕەنجی ڕۆژانەی ڕۆژو دەشکێنێ، گوتی: ئایە بە هیچ شتێ ئاتاج نی؟

گوتی: نەخێر سوپاس بۆ خوای ڕاهێنەری جیهان.

(شازادە) کۆشکەکەی جێدەهێڵێ‌و، واز لە فەرمانڕەوایەتی دێنێ‌و، سەری خۆی هەڵدەگرێ‌و ون دەبێ، دوای ساڵانێکی زۆر بە مردویی دەدۆزرێتەوەو دەزانن لەو ماوەیەدا لەلای وڵاتی خۆراسان کاری دارتاشی کردوە، چونکە بەختیاری خۆی لەم کارەدا وەدی کردوە نەوەك لە کۆشك‌و تەلاری، ﴿ وَٱلَّذِينَ ٱهۡتَدَوۡاْ زَادَهُمۡ هُدٗى وَءَاتَىٰهُمۡ تَقۡوَىٰهُمۡ ... ئەو کەسانەش، کە هاتونە سەر ڕاستە ڕێ، پتر شارەزەیان دەکاو ترسی خوایان پتر دەخاتە دڵەوە. ﴿١٧﴾ محمد ﴾.

بە سای ئەو بەسەرهاتە داستانی یاوەرانی ئەشکەوتم بیر کەوتەوە، ئەوانەی لەگەڵ پاشا لەناو کۆشك‌و تەلاردا دەیانگوزەراند، کەچی هەستیان بە دڵ تەنگی‌و پەشێوی‌و، نیگەرانی دەکرد، چونکە ئەم کۆشکە بت پەرستی‌و بێ باوەڕی تێدا بو، ئەم کۆشك‌و تەلارەیان بەجێهێشت‌و، یەکێ لەوان گوتی: ﴿ ... فَأۡوُۥٓاْ إِلَى ٱلۡكَهۡفِ يَنشُرۡ لَكُمۡ رَبُّكُم مِّن رَّحۡمَتِهِۦ وَيُهَيِّئۡ لَكُم مِّنۡ أَمۡرِكُم مِّرۡفَقٗا ... سا بەم غارە[٥٧٦] پەنا بەرن، پەروەرێن‌و وەبەر بەزەیی خۆیتان دەخاو هۆیەکی واشدەڕەخسێنێ بە ئاواتو بگەیێنێ. ﴿١٦﴾ الكهف ﴾.

---

٥٧٤) بەیانیان کاتێ ڕۆژ بەرز دەبێتەوە.

٥٧٥) نزیکی خۆرئاوا بون.

٥٧٦) بەم ئەشکەوتە پەنابەرن.

کونی دەرزی لەگەڵ دۆستاندا گۆڕەپانە... جێگای تەنگەبەر لەگەڵ باوەڕو خۆشەویستیو دۆستایەتیدا بەراوەڵەو فراوانەو زۆرکەس وەخۆ هەڵدەگری، ((جفاننا لضیوف الدار جفانُ... پێلوی چاوەکانمان بۆ مێوانان لەگەنن[٥٧٧].

یەکێ لە هۆکاری دەردەسەریو خاکەساری دانیشتنە لەگەڵ ڕەزاگرانان

(پێشەوا) (ئەحمەد) دەفەرموێ: ڕەزا گرانان ئەوانەن شتی زیاد وەگەڵ دین دەدەن هەندێ دەڵێن: بەدکارو خراپەکارانن، هەندێکیش دەڵێن: بەد سروشتانن، ئەوانەی لەگەڵ بیروڕاتێك ناکەنەوە، لە هەڵسوکەوتیاندا ساردو سڕن، ﴿... كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ ... ئێژی دارن بە دیوار هەڵپەسێراون. ﴿٤﴾ المنافقون﴾ .

﴿... لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ النساء﴾... وەکو لە هیچ قسەیەك تێ نەگەن وایە!.

(پێشەوا) شافعی دەربارەیان دەڵێ کاتێ ڕەزاگران لەلام دادەنیشێ وا گومان دەبەم ئەو لایەی ئەو لێی دانیشتوە زەوی بەولادا لاسەنگ بوە.

(ئەعمەش) کاتێ ڕەزاگرانێکی ببینیا، دەیگوت: ﴿ رَّبَّنَا ٱكْشِفْ عَنَّا ٱلْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ... ئەی پەروەردیارمان! ئەو پەتایەن لەسەر لابە، ئێمە باوەڕیمان هێنا. ﴿١٢﴾ الدخان﴾ .

(ئیبن تەیمیە) ئەگەر لەگەڵ ڕەزاگرانێ دانیشتبایە، دەیگوت: دانیشتن لەگەڵ ڕەزا قورسان وەکو تای سێبەڕۆ[٥٧٨] وایە، ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ ... هەر گا ئەوانە دەبینی دەربارەی نیشانەکانمان خراپ دەدوێن تۆ ڕویان لێ وەربگێڕە. ﴿٦٨﴾ الأنعام﴾ .

---

٥٧٧) مانای چاوتێری و جوامێری دەگەیەنێ.

٥٧٨) تای سێ بەڕۆ ئەو جۆرە تایەیە بە سێ ڕۆژ جارێ توشی دێ.

﴿ ... فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ ... لەگەڵیانا دامەنیشن. ﴿١٤٠﴾ النساء ﴾ .

((مثل الجليس السيء كنافخ الكير... هاونشینی خراپ وەكو كورەچی وایە[٥٧٩])).

بێگومان ڕەزاگرانترین كەس بەسەر دڵانەوە ئەو كەسەیە لە خوڕەوشتی بەرز دەست بەتاڵە، لە كردەی بێ وێنە كەم دەرامەتە، كەسێكی ئارەزو بازە، بۆ هەواو هەوەسی ملكەچە.

﴿ ... فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ... ئێوە نابێ -هەتا ئەو باسە نەگۆڕن- لە گەڵیاندا دابنیشن، دەنا ئێوەش ئەوسا وەكو ئەوان دەبن. ﴿١٤٠﴾ النساء ﴾ .

(ئیبن قەیم) دەڵێ: ئەگەر كەسێكی ڕەزا گرانت توشهات بەلاشەت ڕوی تێ مەكە، بەڵام بە گیانو ڕۆح پشتی تێبكەو لەوێ مەمینێ، هەروەكو بڵێی گوێچكەت وتەكانی نابیستێو چاوت ڕوخساری نابینێ، هەتا ئەو كاتەی خوا ئەو بەڵایەت لە یەخە دەكاتەوە.

﴿ ... وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا ... گوێ لە مستی كەسێ مەبە كە نەمانهێشت دڵی یادی ئێمە بكاو هەر لە شوێن ئارەزوی خۆیەو كاری لەڕادە دەرچوە. ﴿٢٨﴾ الكهف ﴾ .

بۆ ئەوانەی بەڵا بارن

لە فەرمودەی ڕاستی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە: (خوای گەورە دەفەرموێ) ((من قبضت صفيّه من اهل الدنيا ثم احتسبه عوضته منه الجنّة... هەركەسێ یەكێ لە دۆستو خۆشەویستانی دنیام لێ سەندەوە دوای ئەوە چاوی لە پاداشتو خەڵاتی خوا بو ئەوا بەهەشتی لە بری ئەوە پێ دەدەم)). بوخاری گێڕاویەتەوە.

---

٥٧٩) كورەی ئاسنگەری.

بە هەمان شێوە لە فەرمودەیەکی ڕاستی تریشدا هاتوە: (خوای گەورە دەفەرموێ) ((من ابتليته بحبيبتيه عوَّضته منهما الجنّة... هەرکەسێ بە لێسەندنەوەی دو خۆشەویستەکانی - واتە دو چاوەکانی- تاقی بکەمەوە لەبری چاوەکان بەهەشتی پێدەدەم.

﴿ ... فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى ٱلْأَبْصَـٰرُ وَلَـٰكِن تَعْمَى ٱلْقُلُوبُ ٱلَّتِى فِى ٱلصُّدُورِ ... لە ڕاستیدا چاو کۆر نابن، ئەو دڵانە کوێر دەبن کە جێیان لە ناو سینەکانە. ﴿٤٦﴾ الحج ﴾ .

لە فەرمودەیەکی ڕاستی تریشدا هاتوە:

((ان الله -عزوجل- اذا قبض ابن العبد المؤمن قال للملائكة: قبضتم ابن عبدي المؤمن؟ قالوا: نعم. قال: قبضتم ثمرة فؤاده؟ قالوا: نعم. قال: ماذا قال عبدي؟ قالوا حمدك واسترجع. قال: ابنوا لعبدي بيتا في الجنّة، وسموه بيت الحمد... خوای بەرزو توانا ئەگەر گیانی ڕۆڵەی بەندەیەکی بڕواداری کێشا بە فریشتەکانی دەڵێ: گیانی ڕۆڵەی بەندەی منی بڕوادارتان کێشا؟ دەڵێن: بەڵێ. دەفەرموێ: جەرگی بەندەی منتان بڕی؟ دەڵێن: بەڵێ. دەفەرموێ: بەندەی من چی وت؟ دەڵێن: سوپاسی تۆی کردو بۆ لای تۆ گەڕایەوە. دەفەرموێ: خانوێك بنیات بنێن بۆ بەندەی من لە بەهەشتدا، ناویشی بنێن خانوی سوپاس‌و ستایش)). تیرموزی گێڕاویەتەوە.

هەروەها دەگێڕنەوە: لە ڕۆژی سەڵا کەسانێك خۆزگە دەخوازن بە مەقەست تیکە تیکە کرابان[٥٨٠]، چونکێ چاویان بەسەرەنجامی خێرو پاداشتێ بەڵاباران دەکەوێ.

﴿ ... إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّـٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ... بێ گومانە ئەو کەسانەی خۆڕاگرن، بە تەواوی‌و بە بێ حیساب پاداشتی خۆیان وەردەگرن. ﴿١٠﴾ الزمر ﴾ .

﴿ سَلَـٰمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ ... هەر لە سای هێمنی دابن، چونکە ئێوە خۆڕاگر بون. ﴿٢٤﴾ الرعد ﴾ .

﴿ ... رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا ... ئەی پەروەرێنمان! وا بکە خۆڕاگر بین. ﴿٢٥٠﴾ البقرة ﴾ .

---

٥٨٠) پارچە پارچە کرابان لە دنیادا.

﴿... وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِ ... خۆڕاگر بـە! دیـاره خۆڕاگرتنیـشت هـەر بـە خوایـە. ﴿١٢٧﴾ النحل﴾.

﴿فَٱصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ... سا خۆڕاگربە، چونکە بەڵێنی خوا ڕاستە. ﴿٧٧﴾ غافر﴾

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((**ان عِظَمَ الجزاء من عظم البــلاء، وان الله اذا احـب قومـا ابـتلاهم، فمــن رضـي فلــه الرضــا ومــن ســـخط فلــه الـسخط**... پاداشـتی گـەورە لـە تاقیکردنــەوەی گەورەدایــە، ئەگــەر خــوای گــەورە گــەلو نەتەوەیــەکی خۆشـویــست تاقیان دەکاتەوە، جا هەرکەسێ پێ قایـل بـێ ڕەزامەنـدی خـواوە دەسـت دێنـێو هـەر کەسێکیش نا قایل بێ خەشمو قینی خوا وەدەست دێنێ)). تیرموزی گێڕاویەتەوە.

بێگومان لە کارەساتو مەینەتباری چەند مەسەلەیەك رەچاودەکرێ: ئـارامگرتنو قەدەرو پاداشتی خـوا، بـا بەنـدەش دڵنیـا بـێ ئـەو کەسـەی دەگرێتـەوە هـەر ئەویـشە دەبەخشێ، ئـەوەی لێشت دەسـێنێ هـەر ئەویـشە بـۆ تـۆی بـەڕەوا دەبینـێ، ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا۟ ٱلْأَمَـٰنَـٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا ... خودا فەرمانو پێـدەدا، هەرچـی مـاڵی ئەمانەتـە بیاندەنەوە بە خاوەنیان. ﴿٥٨﴾ النساء﴾.

دیمەنی یەکتـا پەرسـتی

یەکێ لە دیمەنەکانی یەکتاپەرستی لە کاتی ئازارو ئەشکەنجەدا (دوچاری ئازار پـێ گەیشتنە بە دەستی خەڵکەوە) لە چەند بەش پێك هاتوە:

١- دیمەنی چاوپۆشی: ئەویشیان دیاردەی سینە پاکیو بێ خەشیو بێ لەکەییـە لـە بەرابەر کەسانێ ئازارت دەدەن وێـڕای ئـەوەش خێـرو چاکەت بـۆی دەوێو حـەز دەکەی قازانجو سودی پێ بگا، ئەوەشیان پلەیەکی گەورەترو بەرزترە، ئەو پلەیە قۆناغی یەکەمی بە ڕق خواردنەوە دەست پێ دەکا، ڕق خواردنەوە ئەوەیە: تۆڵـە لەو کەسە ناکەیتەوە کە ئـازاری پـێ گەیانـدوی، قۆنـاغی دوەمـیش چاوپۆشــینە، ئەویشیان ئەوەیە، لێی دەبوریو ئەو هەڵەیەی دەبەخشی. قۆناغی سێیەم چاکە

کاریە، ئەویشیان ئەوەیە: لە پیای ئەو خراپەیەی دەرحەقی کردوی چاکەی لە گەڵدا دەکەی، ﴿... وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾... ئەوانەش کە رِکی خۆیان دەخۆنەوەو لە مەردم چاوپۆشی دەکەن، خوا چاکەکاری خۆش دەوێن. (١٣٤) آل عمران.

﴿... فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ ... کێش لەتۆڵە چاوبپۆشیو کۆشش بۆ ئاشتی بکا پاداشتی لەسەر خوایە. (٤٠) الشوری ﴾ .

﴿... وَلۡيَعۡفُواْ وَلۡيَصۡفَحُوٓاْۗ ... بلا [581] چاویان لێبپۆشنو لە هەڵەکانیان ببورن. (٢٢) النور ﴾ .

لە ئەسەردا هاتوە: ((ان الله أمَرَني ان اصل من قطعني، واعفوا عمن ظلمني، وان اعطي من حرمني... خوا فەرمانی پێ داوم سەرەدانی ئەو کەسە بکەم هاموشۆی لێ بچریوم، چاوپۆشی لەو کەسە بکەم ستەمی لێکردوم، بەو کەسە ببەخشم دەستی لە من گرتۆتەوە.

٢- دیمەنی قەزاو قەدەر: ئەویش ئەوەیە دڵنیا بی ئەوەی تۆی ئازار داوە تەنیا بە قەزاو قەدەری خوایە، ئەو بەندەیە یەکێکە لە هۆکارەکانو، ئەندازەگیرو بڕیاردەر تەنیا خوایە، ئەوسا ملت کەچ دەبێو دڵت بۆ پەروەردیارت دادەمرکێ.

٣- دیمەنی پاکبونەوە لە تاوان: ئەویشیان ئەوەیە ئەو ئازارەی پێتگەییوە مایەی لاچونی گوناهو هەڵوەرینی تاوانە، هەڵەو پەڵەت رەش دەکاتەوەو پلەو پایەت بەرز دەکاتەوە، ﴿... فَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخۡرِجُواْ مِن دِيَٰرِهِمۡ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَٰتَلُواْ وَقُتِلُواْ لَأُكَفِّرَنَّ عَنۡهُمۡ سَيِّـَٔاتِهِمۡ ... ئەو کەسانەی لە زێدی خۆ دەرکراونو لە رای من ئازاریان دیوەو چونە خەزاو دژی منیان کوشتبێ یان بە کوشت چو بن، بێ گومانە گوناهیان دەکوژێنمەوە. (١٩٥) آل عمران ﴾ .

---

٥٨١) با چاویان لێ بپۆشن.

یەکێ لەو کارزانیو تێگەیشتنەی بە زۆرێك لە بڕواداران بەخشراوە، هەڵکێشانی ڕەگی دوژمن کاریە، ﴿ ... ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ فَإِذَا ٱلَّذِي بَيۡنَكَ وَبَيۡنَهُۥ عَدَٰوَةٞ كَأَنَّهُۥ وَلِيٌّ حَمِيمٞ ... تۆ هەمیشە وەرامی چاکتر بدەوە، ئەوسا کەسێ کە لەگەڵ تۆدا دوژمنە، دەبێتە دۆستی نزیکت. ﴿٣٤﴾ فصلت ﴾ .

((**المسلم من سلم المسلمون من لسانه و يــده...** موسڵمان ئەو کەسەیە موسڵمانان لە دەستو زمانی بێ وەی بن[582])).

مەبەست ئەوەیە: بە ڕۆیکی خۆشو گەشو قسەی نەرمو نیان ڕوبەڕوی ئەو کەسە ببیتەوە، کە ئازاری پێ گەیاندوی، بۆ ئەوەی ڕیشەی دوژمنایەتی لە ڕیشەوە هەڵکێشیو کڵپەی گڕی ڕەقە بەری بکوژێنێتەوە، ﴿ وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُواْ ٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ يَنزَغُ ... تۆبە عەبدانی من بێژە چی باشترە ئەوە بێژن، چونکە شەیتان سۆدرەیی[583] و لە نێودا دەکا. ﴿٥٣﴾ الإسراء ﴾ .

یەکێ لە دیمەنەکانی یەکتاپەرستی لە مەڕ ئەو کەسەی ئازارت پێ دەگەیەنێ: دیمەنی هەست کردنە بە کەمو کوڕی هەواو ئارەزوت: کەوا بزانی ئەگەر بە سای تاوانی تۆ نەبوایە ئەو کەسە بەسەرە تۆدا زاڵ نەدەبو ﴿أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ قُلۡ هُوَ مِنۡ عِندِ أَنفُسِكُمۡۗ ... ئاخۆ زانیو لە دوژمن دوچاری زیان هاتن - کە جارێکیش دو ئەوەندەو زیان لێدان - هیچ پرسیتان: زیانەکەمان لە چی بو؟ بێژە: لە خۆتانەوە بو، خوا بۆ هەموشت توانایە. ﴿١٦٥﴾ آل عمران ﴾ .

﴿ وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٖ فَبِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِيكُمۡ ... هەرگا توشی بەڵایەك بون، بەهۆی کردەوەی خۆتانە. ﴿٣٠﴾ الشورى ﴾ .

---

٥٨٢) بێ زیان بن.
٥٨٣) شەڕو لە نێودا دروست دەکا.

دیمەنێکی تری گەورە هەیە، ئەویش بریتییە لەوەی: خوا تۆی بە ستەم لێکراو داناوە نەوەك بە ستەم کار، ئەوسا سوپاس‌و ستایشی لەسەر دەکەی.

هەندێ لە پێشینان گوتویانە: خوایە بمکەی بە ستەملێکراو نەوەك ستەمکار. ئەو نمونەیەش وەکو دو کوڕەکانی ئادەم وایە، کاتێ چاترەکەیان دەڵێ: ﴿ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ... ئەگەر تۆش دەستم بۆ درێژ بکەی کە بمکوژی من دەستەوەکەری ناکەم تۆ بکوژم. من لە خودا - کە ڕاهێنەری دنیایە - ترسم هەیە. ﴿٢٨﴾ المائدة ﴾ .

دیمەنێکی تری زۆر جوان هەیە، کە دیمەنی سۆزو میهرەبانیە: ئەویشیان ئەوەیە تۆ بەزەییت بەو کەسەدا دێتەوە کە ئازاری پێ گەیاندوی، بێ گومان شیاوی بەزەیی پێدا هاتنەوەیە، چونکە سور بونی لەسەر ئەوەی ئازاری موسڵمانێ بداو بە سای ئەوە گەزارەیی‌و [٥٨٤] بێ شەرمی بەرامبەر خوا بنوێنێ: جێگای خۆیەتی دڵت پێ بسوتێ‌و سۆزت بۆی بجوڵێ‌و، هەوڵ دەی لەو تەنگژەیە دەربازیکەی، ((أنصر اخاك ظالماً أو مظلوماً... بەرگری لە برایەکەت بکە چ ستەمکار بێ یا ستەملێکراو[٥٨٥] .

کاتێ "میستەح" (ئەبوبەکر)ی ئازاردا لەمەڕ ناموسو ئابروی عائشەی کچی، (ئەبوبەکر) سوێندی خوارد چی تر یارمەتی نەدا، چونکە (میستەح) کەسێکی هەژار بو (ئەبوبەکر) بژێوی ژیانی ئەدا، خوای گەورە ئەو ئایەتەی دابەزاند:﴿ وَلَا يَأۡتَلِ أُوْلُواْ ٱلۡفَضۡلِ مِنكُمۡ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤۡتُوٓاْ أُوْلِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينَ وَٱلۡمُهَٰجِرِينَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَلۡيَعۡفُواْ وَلۡيَصۡفَحُوٓاْۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَكُمۡۚ ... ئەوانەی لە ناو تاندا دەوڵەمەندن سوێندی نەخۆن کە خزمان‌و هەژاران‌و ئاوارەکانی ڕای خودا بێبەش دەکەن. بلا چاویان لێبپۆشن‌و لە هەڵەکانیان ببورن، مەگەر ئێوە حەز ناکەن خوا لە گوناهو ببورێ؟ ﴿٢٢﴾ النور ﴾ .

---

٥٨٤) بێ شەرمی.

٥٨٥) مەبەست لە بەرگری کردن لە ستەم کار ئەوەیە ڕێی پێ نەدرێ ستەم بکا هەروەکو لە کۆتایی حەدیسەکەدایە.

(ئەبوبەكر) گوتی: بەڵێ پێم خۆشە خوا لێم ببورێ دەستی كردەوە بە یارمەتی دانیو چاوپۆشی لێ كرد.

(عویەینە)ی كوڕی (حیصن) بە عومەری (كوڕی خەتابی) گوت: ئەوە چیە ئەی عومەر؟ سوێند بە خوا تۆ مافی تەواومان پێنادەی، دادوەرانەش فەرمانڕەوایەتیمان ناكەی، عومەر ویستی سزای بدا، (حوڕ)ی كوڕی (قەیس) گوتی: ئەی ئەمیری بڕواداران خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ... چاو بپۆشەو فەرمان بە كاری چاك بدەو لەو نەزانا نەواز بێنە. ﴿١٩٩﴾ الأعراف ﴾ .

گوتی: سوێند بە خوا عومەر لەوە زیاتر سنوری نەبەزاند، چونكە خوڕەوشتی وابو، كە كتێبی خوایان بۆ خوێندبایەوە ڕاستەوخۆ هەڵوەستەی دەكرد.

پێغەمبەر یوسفیش بە برایەكانی دەڵێ: ﴿ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ ٱلْيَوْمَ يَغْفِرُ ٱللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ... ئیمڕۆ زندەو لەسەر نەماوە، خودا خەتاتان دەپۆشیو هەر خۆی لە گش بە بەزەیەك دڵسۆزترە. ﴿٩٢﴾ یوسف ﴾ .

پێغەمبەری خواش ﷺ لەناو كۆمەڵێك لە گاورەكانی قوڕەیش، ئەوانەی دژایەتیان كردو شار وەدەریانكرد، دەفەرموێ: ((**لیس الشدید بالصُّرعة، انما الشدید الذي یملك نفسه عند الغضب**... ئازا ئەو كەسە نیە هەمیشە لە زۆرانبازێدا زاڵە، بەڵكە ئازا ئەو كەسەیە لەكاتی توڕەبوندا دان بەخۆی دادەگرێ.

هەندێ دەڵێن: لە ئینجیلدا هاتوە: ئەو كەسەی جارێ هەڵەی دەرحەق كردوی حەوت جار لێی ببورە.

﴿ ...فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ... كێش لە تۆڵە چاوبپۆشێو كۆشش بۆ ئاشتی بكا، پاداشی لەسەر خودایە. ﴿٤٠﴾ الشوری ﴾ .

مەبەست (لە وتەی پێشو) ئەوەیە: هەركەسێ جارێك ئازارت پێ بگەیەنێ، تۆ حەوت جار لێبوردەی خۆتی بۆ دوبارە بكەوە، تاوەكو ئایینو ئابروت پارێزراو بێو، دڵیشت ئاسودە بێ، بێ گومان تۆڵە لە ڕەگو خوێنو، خەوتنو حەسانەوەو ئابروی خۆت دەكەیتەوە نەك لە نەیارانت.

هیندیەکان پەندێکیان هەیە دەڵێن: "ئەوەی بەسەر نەفسی خۆیدا زاڵ دەبێ: ئازاترە لەوەی شارێك ئازاد دەکا".

﴿... إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ ... نەوس هەمو خراپەیەك بە پیاو دەکا، مەگین ئەوی پەروەندەم بەزەیی پێدابێتەوە. ﴿٥٣﴾ یوسف﴾.

هەڵوەستەیەك

"بەلام نزاو پاڕانەوەی یونس پێغەمبەر، بێ گومان ئاماری ئەوپەڕی یەکتاپەرستیو بە پاك دانانی پەروەردیاری بەرزو توانایە، دان پێ دانانی بەندە بە ستەمو تاوانەکانی، باشترین داوودەرمانی خەمو پەژارەو مەینەت باریە، بۆ جێەجێبونی خواستەکانیش باشترین هۆکاری گەیشتنە بە خوای بێ هاوتا، بە ڕاستی یەکتاپەرستیو بە پاك دانانی خوای پەروەردگار، هەرچی نیشانەی تەواویو بێ لەکەییو لێ بە دور گرتنی هەرچی نەنگیو ناتەواویو وێچواندنە لە خۆوە دەگرن.

دان پێ دانانی بەندە بە ستەمو تاوانی، باوەڕهەبون بە یاساو ڕێسای خواو پاداشتو سزای خوا دەگەیەنێ، (ئەو دان پێ دانانە) وا پێویست دەکا بەندە مل کەچی بنوێنێو بۆ لای خودا وەگەڕێو، دەست لە تاوانو هەڵەی هەڵگرێ، دان بە بەندایەتی خواو ئاتاج بونی بە پەروەرندەی دابنێ، لێرەدا چوار شت هەیە دەتوانی پێیان لە خوا نزیك ببیەوەو داوایان پێ بکەی: یەکتاپەرستیو، خوا بە پاك دانان، بەندایەتیو، دان پێدانان".

﴿... وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتۡهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓاْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمۡ وَرَحۡمَةٌۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُهۡتَدُونَ ... مژدە بدە بەو کەسانەی خۆڕاگرن. ئەو کەسانەی کە توشی چۆرتمێك دەبن ئێژن: ئێمەش هەر ئی خواینو هەر بۆ لای ئەو دەچینەوە. خێرو بێرو بەزەیی پەروەردیاریان بۆ دەبارێو شارەزا لە ڕێ ئەوانن. ﴿١٥٧﴾ البقرة﴾.

بـــە دەرو دەرون بايــەخ بــدە

دڵی پاكو بێ گەرد بە سای بەرگو پۆشاكی پاكە، لەوبارەوە وتەیەكی پڕ واتاو قەشەنگ هەیە، ئەویش ئەوەیە هەندێ لە كاراشنایان دەڵێن: هەركەسێ بەرگو پۆشاكی چڵكن بێ، ناخو دەرونی لێخن دەبێ. ئەوەشیان شتێكی ڕۆنو بەرچاوە.

خەڵكانێكی زۆر بە سای شڕو شەپڕێویو پیسیو چڵكنی، یا نالێكی پەڕتوك خانەكەی، یا پەڕپوتیو نابوتی ماڵەكەی، یا شڵۆقی وا دەو بەڵێنو بەرنامەی ڕۆژانەی ژیان تاڵو پەشۆكاون، ئەو بونەوەرەش لەسەر یاسا ڕەخساوە، جا هەركەسێ لە ناوەڕۆكی ئەم ئایینە حاڵی بێ تێ دەگا كە ئەم ئایینە بۆ ئەوە هاتوە ژیانی بەندە، كەم تا زۆری، چوك تا گەورەی ڕێك خات، هەمو شتێكیش لەم ئایینەدا لە جێی خۆیەتی، ﴿ ... مَّا فَرَّطْنَا فِي ٱلْكِتَٰبِ مِن شَيْءٍ ... لە ناو ئەم كتێبە هیچ شتمان هەڵنەبواردوە. ﴿٣٨﴾ الأنعام ﴾ .

لە فەرمودەیەكیشدا كە تیرموزی دەی گێڕێتەوە هاتوە: ((إن الله نظيف يحب النظافة... بە ڕاستی خوا پاكەو پاكیشی لا خۆشەویستە)).

ئەو فەرمودەیەش لە (صحيح)ی (مسلم)دا هاتوە: ((إن الله جميل يحب الجمال... خوای گەورە جوانەو جوانیشی خۆش دەوێ)).

هەروا لە فەرمودەیەكی (حسن)دا هاتوە: ((تجَمَّلوا حتى تكونوا كأنكم شامة في عيون الناس... خۆتان بڕازێننەوە هەتاوەكو لەبەرچاوی خەڵكدا وەكو نمونەیەكی بەرچاوتان لێدێ)).

بایەخدان بە خۆشۆرین: قۆناغی یەكەمی جوانیە. بوخاریش ئەو فەرمودەیە دەگێڕێتەوە: ((حق على المسلم ان يغتسل في كل سبعة ايام يوما، يغسل فيه رأسه و جسمه... پێویستە لەسەر موسڵمان لە هەمو حەوتەیەكدا ڕۆژێكیان خۆی بشوا، سەرو لاشەی پاك كاتەوە)).

بە لای كەمیەوە حەوتەی جارێك. بەڵام هەندێ لە پیاوچاكان هەمو ڕۆژێ جارێك خۆیان دەشۆری، وەكو دەگێڕنەوە (عوسمان)ی كوڕی (عەفان) یەكێ بوە لەوان،

﴿ ... هَٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ... ئەمە سەرچاوەیەکە بۆ مەلەکردن دەس دەداو ساردیشە، دەشکرێ لێی بخۆیەوە. ﴿٤٢﴾ ص ﴾ .

خووڕەوشتی نەژادیو سروشتی بەشێکن لە جوانی: وەکو هێشتنەوەی ڕیش، سمێڵ هەڵپاچین، نینۆك قرتاندن، لابردنی موی زێدەی لاشە، سیواك کردن، بۆن خۆشی، پاككردنەوەی دەمو ددان، شۆرینی بەرگو پۆشاك، بایەخدان بە دیمەنو ڕوخسار، بێ گومان ئەو خووڕەوشتانە لەوانەن هەستو ناخ شادو گوشاد دەکەن.

پۆشاکی ڕەنگ سپیش مایەی جوانیە، ((**ألبسوا البياض، وكفّنوا فيه موتاكم...** بەرگی سپی بپۆشنو، مردووەکانیشی تێدا بنێژن.

بوخاری جێباسێکی نوسیوە بە ناوی: پۆشینی بەرگی سپی: ((**إن الملائكة تنزل بثياب بيض عليهم عمائم بيض...** فریشتە دادەبەزن بەرگی سپیان لەبەرەو مێزەری سپیان لەسەرە. بەشێکی تری جوانی بریتییە لە، ڕێكو ڕێزکردنی وادەو بەڵێن لەناو دەفتەرێکی بچکۆڵەداو، ڕێکخستنی بەرنامەی ڕۆژانە، کاتێك بۆ خوێندنەوە، کاتێك بۆ موتاڵاو وردبونەوە، کاتێك بۆ بەندایەتیو، کاتێك بۆ حەسانەوە، ﴿ ... لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ... بۆ هەمو کارێك وەختێکی تایبەتی هەیە کە نوسراوە. ﴿٣٨﴾ الرعد ﴾.

﴿ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَائِنُهُۥ وَمَا نُنَزِّلُهُۥٓ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ... گەنجینەی هەمو شتێکیش لای ئێمەیەو ئەوەشمان هەر بە ئەندازەی دیاریکراو ناردۆتە خوار. ﴿٢١﴾ الحجر ﴾ .

لە پەرتوکخانەی کۆنگریس لەسەر تابلۆیەك نوسراوە: بونەوەر لەسەر یاسا بنیات نراوە. ئەو وتەیە ڕاستە، هەمویاساکانی ئاسمانی داوای ڕێك خستنو یەك ڕێزیو لێكو پێکی دەکەن، خوای بەرزو بێ هاوتا هەواڵی داوە کە بونەوەر لە گۆترەو بە گاڵتەو گەپ نەهاتۆتە ئاراوە، بەڵکە بە قەزاو قەدەری خواو بە یاساو ڕێسا ئەندازەگیر کراوە: ﴿ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ... خۆرو هەیڤیش - بە ئەندازە - دێنو دەچن. ﴿٥﴾ الرحمن ﴾ .

﴿ لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ... نە خۆر تواناى هێندەى هەيە بگا بە مانگ، نە شەو وەپێش ڕۆژو دەکەوێ. سەر لە بەريش لە ئاسمانێك مەلە دەكەن. ﴿٤٠﴾ يس ﴾.

﴿ وَٱلْقَمَرَ قَدَّرْنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَٱلْعُرْجُونِ ... هەيشيش ئێمە بۆمان دانا بە چەند قۆناغاتێ پەڕێ! تا واى لێدێ، وەك پەلى كەونى وشكەڵێ [٥٨٦] دارى خورما، دێتە بەرچاو. ٱلْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ يس ﴾ .

﴿ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ءَايَتَيْنِ ۖ فَمَحَوْنَآ ءَايَةَ ٱلَّيْلِ وَجَعَلْنَآ ءَايَةَ ٱلنَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَٰهُ تَفْصِيلًا ... شەوو ڕۆژمان بە دو نيشانە نيشان دان: نيشانى شەومان داكوژاند، نيشانى ڕۆژيشمان كردە هۆى ديتنێ، تا بگەڕێن بەشوێن ڕۆزى، كە پەروەرندەتان دەيداو لە ژمارەى ساڵەكانو ژماردنێ سەرو دەرچێ، هەموشتمان بە وردى شى كردۆتەوە.. ﴿١٢﴾ الإسراء ﴾ .

﴿ ... رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا ... ئەى پەروەرندەمان! تۆ ئەم دەزگايەت بە فيڕۆ ساز نەداوە. ﴿١٩١﴾ آل عمران ﴾.

﴿ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّٱتَّخَذْنَٰهُ مِن لَّدُنَّآ إِن كُنَّا فَٰعِلِينَ ... ئێمە ئاسمانو زەمينو هەرچى لە ناو ئەواندايە بۆ لە يستۆك [٥٨٧] دروس نەكرد ئەگەر ئێمە گەرەكمان با لە يستۆكێك هەڵبژيرين، هەر لاى خۆمان هەڵمان دەبژارد. ئەگەر بمانويستايە ئەو كارە بكەين (هەردەمان كرد) ﴿١٧﴾ الأنبياء ﴾ .

﴿ ... وَقُلِ ٱعْمَلُوا۟ ... بێژە: دەسا وەكاركەون. ﴿١٠٥﴾ التوبة ﴾.

---

٥٨٦) كەڵا وشكى.
٥٨٧) ئامرازى گەمە.

فەیلەسوفەکانی یۆنان ئەگەر ویستبایان چارەسەری کەسێ بکەن کە بە خەمو پەژارەو نیگەرانیو نەخۆشیە دەرونیەکان گیرۆدەیە: زۆریان لێ ئەکرد بچێ لە کشتوکاڵو باخو بێستان کار بکات، تەنیا ماوەیەکی کەمی پێ دەچو دەگەڕایەوە سەر هێمنیو ئارامیو باری پێشو.

﴿... فَٱمۡشُواْ فِي مَنَاكِبِهَا ... شانەو شان تێیدا بگەڕێن. ﴿١٥﴾ الملك﴾ .

﴿... وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ ... بێژە: دەسا وەکارکەون. ﴿١٠٥﴾ التوبة﴾.

بێ گومان ئەوانەی بە دەستو قامی خۆیان کار دەکەن لە هەمو کەس بەختەوەرو ئاسودەو دڵارام ترن، بڕوانە ئەو پیشە کارانە چۆن بە سای جموجۆڵیان چوستو چالاکیو کارامەییان، هێزی لاشەو شادی دڵیان بەدەست هێناوە، ((واعوذ بك من العجز والكسل... پەنا دەگرم بە تۆ (خوایە) لە دەستەو سانیو تەوەزەلی[٥٨٨])).

پەنا بۆ خوا ببە

الله: ناوێکی گەورەو شکۆدارە، لە هەمو ناوێ ناسراوترە، ماناو واتایەکی وردی لێ وەردەگیرێ، گوتراوە: لە وشەی (ألـهَ)، وەرگیراوە، ئەو ناوەیە دڵەکان پەنای بۆ دەبەن، خۆشیان دەوێ، پێشوازی لێ دەکەنو، پێی قایلن، پێی دەسرەوێن، ئەو دڵە ناتوانێ بە جگە لە خوای بێ هاوتا بسرەوێو ئارام بێو ئۆقرە بگرێ، هەر لەبەر ئەوەیە پێغەمبەری خوا ﷺ فاتیمەی کچی فێری دوعاو نزای تەنگانەو ناخۆشی دەکا: ((الله، الله ربي لا اشرك به شيئا... خوا، خوا پەروەردیارمە هیچ شتێ بە هاوبەشی وی دانانێم. ئەوە فەرمودەیەکی ڕاستە، ﴿... قُلِ ٱللَّهُۖ ثُمَّ ذَرۡهُمۡ فِي خَوۡضِهِمۡ يَلۡعَبُونَ ... بێژە: هەر خودا ناردویە. تۆ ئیتر وازیان لێبێنە با بە گاڵتەکردنەوە خۆ خەریك کەن. ﴿٩١﴾ الأنعام﴾ .

---

٥٨٨) تەمبەڵی.

﴿ وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ ... هەر خوّی دەستەلاّتدارە بەسەر بەندەكانیدا. (٦١) الأنعام ﴾ .

﴿ ... ٱللَّهُ لَطِيفٌۢ بِعِبَادِهِۦ ... خودا دەربارەی عەبدانی بە فیانە. (١٩) الشورى ﴾ .

﴿ وَمَا قَدَرُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦ وَٱلْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ مَطْوِيَّٰتٌۢ بِيَمِينِهِۦ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ... خودایان - وەكو پێویستە- نەناسیوە. ڕۆژی سەلاّ زەمین هەمووا لەناو مشتی ئەودایەو ئاسمانانیش بەدەستی ئەو پێچراونەوە. خودا پاكو بەرزترە لەو شتانەی ئەوان دەیكەنە شەریكی. (٦٧) الزمر ﴾.

﴿ يَوْمَ نَطْوِى ٱلسَّمَآءَ كَطَىِّ ٱلسِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ... ڕۆژێ كە ئێمە ئاسمانێ لە چەشنی تۆماری قاقەز بۆ نوسینێ، هەڵدەپێچین. (١٠٤) الأنبياء ﴾ .

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يُمْسِكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ أَن تَزُولَا ... خودایەكە ئەم ئاسمانانو زەمینەی ڕاگرتوە كە ناكەون. (٤١) فاطر ﴾ .

هەر بە خوا پشت دەبەستم

گەورەترینی ئەوانەی هێمنیو هەداری بەسەر بەندە دادێنن، پەیوەندی بە خوا بەستنو پشت پێوەبەستنە، ئەوەیە تەنیا چاوت لە دۆستایەتیو چاوەدێریو بەرگری ئەو بێ، ﴿ ... هَلْ تَعْلَمُ لَهُۥ سَمِيًّا ... ئاخۆ ئاگات لێیە هاوناوێكی هەبێ. (٦٥) مريم ﴾ .

﴿ إِنَّ وَلِۦِّىَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى نَزَّلَ ٱلْكِتَٰبَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ... گەورەی من هەر خودایە كە ئەم كتێبەی ناردۆتە خوار، هەر بۆ خۆشی سەرپەرشتی چاكان دەكا. (١٩٦) الأعراف ﴾ .

﴿ أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ... با تێ بگەن كە ئەوانەی دۆستی خودان، هیچ ترسێكیان لەسەر نیەو خەمیش ناخۆن. (٦٢) يونس ﴾ .

لەسەر سێ شتان یەك دەنگن

ئەو کتێبانەم سەرنج داوە کە بایەخ بە بواری نیگەرانیو دڵاو دڵی دەدەن، ئەوسا چ کتێبی فەرمودەناسو وێژەرانو پەروەردەکارانو مێژونوسانی پێشینان بێ، یا ئی دوای ئەوان بێ، لەگەڵ بڵاوکراوەو، کتێبی وەرگێڕدراوی ڕۆژهەڵاتیو ڕۆژاواییەکانو، چەندین خولو گۆڤاریش، گەیشتومە ئەو ئەنجامەی، هەمویان لەسەر سێ بنچینەو بنەما کۆكو یەك دەنگن بۆ ئەوانەی چارەسەرو چابونەوەو دڵ گوشادیان گەرەکە، ئەو سێ بنچینەیەش بریتین لە:

یەکەم: پەیوەندی بەستن بە خواو، گوێڕایەڵیو بەندایەتی بۆ کردنیو، پەنا بۆ بردنی ئەوەشیان پلەی هەرە بەرزی باوەڕە، ﴿... فَٱعۡبُدۡهُ وَٱصۡطَبِرۡ لِعِبَٰدَتِهِۦۚ ... سا تۆش هەر ئەو بپەرستەو دەبێ بۆ پەرستنی خۆڕاگربی. ﴿٦٥﴾ مریم﴾ .

دوەم: داخستنی فایلی ڕابردوی، پڕ لە ئاخو داخو ئەشکەنجەو ئازار، پڕ لە مەرگەساتو ژینو ژار، هەڵدانەوەی لاپەڕەیەکی نوێو دەست پێکردنەوەی ڕۆژێکی نوێ.

سێیەم: وازهێنان لە داهاتوو پشتگوێ خستنی، پێ سەرقاڵ نەبونو، خۆ پێ خەریك نەکردنی، لاکردنەوە لە پێشبینیو چاوەڕوانیو ترسو تۆقانی، بەڵکە تەنیا لە سنوری ئەو ڕۆژەدا بژیێ کە تێیدا دەژیێ.

(پێشەوا) عەلی دەفەرموێ: ئومێدی بێ مەوداتان نەبێ، گەڕانەوە لای خواتان لە بیر دەباتەوە، ﴿... وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ إِلَيۡنَا لَا يُرۡجَعُونَ ... لایان وابو ناگەڕێنەوە لای ئێمە. ﴿٣٩﴾ القصص﴾ .

وریا بە پڕوپاگەندە باوەڕ نەکەی، چونکە خوا لە ئاستی نەیارانیدا دەفەرموێ: ﴿... يَحۡسَبُونَ كُلَّ صَيۡحَةٍ عَلَيۡهِمۡۚ ... هەر هەرایەك لەدژی خۆیان دەزانن. ﴿٤﴾ المنافقون﴾ .

ساڵانێکی زۆرە کەسانێك دەناسم، ئێستاش لەگەڵ دابێ چاوەڕێی ڕوداوو کارەساتو مەرگەساتێکن کە بەڕێوەیە کەچی هەر نەگەیشتە جێ، بەردەوامیش خۆیانو خەڵکانیشی پێ دەترسێنن، پاكو بێ گەردی بۆ خوا چەندە تاڵە ژیانو حاڵیان!! وێنەی ئەوان بە وێنەی بەندکراوێکی ژێر ئەشکەنجەی چینیەکانە، نەریتی وان بەو شێوەیە بەند کراو دادەنێن لە ژێر بۆڕیە ئاوێ لە هەر خولەکێ تنۆکێ ئاوی بەسەردا هەڵدەڕژێ، لە دەرەنجامی چاوەڕوانی ئەو دڵۆپە ئاوانە ژیری لە دەست دەداو شێتو سەرگەردانە. خوای گەورە بەو جۆرە باس لە دۆزەخیەکان دەکاو دەفەرموێ: ﴿... لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا ...﴾ نەڕێی مردنیان پێدەدەن، نە جەزرەبەی دۆزەخیان لەسەر سوك دەکرێ. ﴿٣٦﴾ فاطر.

﴿... لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ...﴾ لەوێدا نەدەمرێ نە زیندیشە. ﴿١٣﴾ الأعلى.

﴿... كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا ...﴾ هەر کە پێستیان داپلۆخا، پێستی تریان بۆ دەگۆڕین. ﴿٥٦﴾ النساء.

ئەوەی دەت چەوسێنێتەوە بیدە دەس خوا

بەندە ئەوەندە ویژدانو دادوەریەی بەسە چاوەڕێی ئەو ڕۆژە بێ کە خوا هەمو دروست کراوانی تێدا کۆ دەکاتەوە، لەو ڕۆژەدا ستەم ناکرێ، خوای بەرزو توانا خۆی دادوەرە، شایەدو گەواهی دەرانیش فریشتەکانن، ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ...﴾ ڕۆژی قیامەت چەندین تەرازوی بەرانبەر وەکار دەخەین. ئەوسا بەقەد تۆمی وردیلەی دانە خەردەلیش دەخەینە ڕو ناهەقی لە کەس ناکرێ. ئەوسا بەسە کە هەر خۆمان پێ ڕادەگەین. ﴿٤٧﴾ الأنبیاء.

کیسراو پیرە ژنێك

(بوزور جمهور) داناو تێگەیشتوی فارس دەگێڕێتەوە: پیرە ژنێکی فارس لە قەراخ [٥٨٩] کۆشکی کیسرای دەسەڵاتدار لە کۆڵیتێکدا [٥٩٠] بە خۆیو مریشکێك جێنشین دەبێ، پیرە ژن سەرەدانی لادێیەکی تر دەکاو دەڵێ: ئەی پەروەردگارا ئەو مریشکەیەم بە تۆ سپارد. کاتێ پیرەژن لەبەر چاوان ون بو، کیسرا لە پێناوی بەرفرەکردنی کۆشكو باخەکەی کۆڵیتەکەیان دارماندو سەربازەکانیشی مریشکەکەیان سەر بڕی، پیرەژن گەڕایەوە ڕوی لە ئاسمان کردو گوتی: پەروەردگارا، من لێرە نەبوم بەڵام تۆ لە کوێ بوی! خوای گەورە مافی بۆ سەندەوەو تۆڵەی بۆ کردەوە کوڕی کیسرا هەڵمەتی بۆ باوکی بردو بە چەقۆیەك لەسەر پێخەفی خۆی کوشتی.

﴿ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ... تۆ بەوانەی غەیری خودان، دەترسێنن، مەگەر هەر خودا بەس نیە کە ئاگای لە عەبدی خۆی بێ؟ (٣٦) الزمر ﴾.

خۆزگە هەمومان وەکو چاترینی دو کوڕەکەی ئادەم دەبوین کە دەڵێ: ﴿ لَئِن بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ ... ئەگەر تۆش دەستم بۆ درێژ بکەی کە بمکوژی، من دەستەوەکەری ناکەم تۆ بکوژم. (٢٨) المائدة ﴾.

((**کن عبدالله المقتول، ولا تکن عبدالله القاتل**... بەندەی کوژراوی خوا بە، بەندەی خوێن ڕێژی خوا مەبە)).

بێگومان موسڵمان ڕێبیرو بنەماو پەیامێکی هەیە لە ڕقەبەریو تۆڵە سەندنەوەو کینەو کۆڵ لێ هەڵڕشتن بەرزترە.

---

٥٨٩) لە تەنیشت.

٥٩٠) بە چاوە خانوێکی پەرپوتو تەنگە بەر دەگوترێ.

خۆ بە کـەمبیـنی جاری وایە مایـەی تۆکمـەیی و تەواویـە

﴿... لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ... پێتـان وانـەبێ بـۆ ئێـوە خـراپ دەبـێ، بەڵکو قازانجە بۆ ئێوە. ﴿١١﴾ النور﴾ .

هەندێ لە بلیمەت و هەڵکەوتوان بە سای خۆگری و ورە بەرزیان ڕێگایان گرتەبەر، سەبارەت بەوەی هەستیان بـە کـەم و کورپێکی زۆر کـرد، زۆر لـە زانایـان لـە پێـشاندا کۆیلـەی ئـازاد کـراو بـون، وەکـو (عـەتا)و، (سـەعید)ی کـوڕی جبیـرو، (قـەتادە)و، (بوخاری)و، (تورمزی)و، (ئەبو حەنیفە).

زۆریش لە زاناو دانایان کە دەریای شەریعەت بـون توشـی نابینـایی هـاتن، وەکـو (ئیبن عەباس)و (قـەتادە)و (ئـیبن ئـومی مـەکتوم)و (ئەعمـەش)و (یەزیـد)ی کـوڕی (هاڕون).

لە زانایانی دوایش: وەکو شێخ (موحەممەد)ی کوڕی (ئیـبراهیم ئـال شـێخ)و شـێخ (عبداللە)ی کوڕی (حەمید)و (شێخ عەبدولعزیز بن باز).

داسـتانێ زۆرێـك لـە داهێنـەرو کاراشـناو ژیـرو ڕەوانبێـژانم خوێندۆتـەوە، کـە بـە دەردو بەڵا گیرۆدە بون، ئـەوەیان کوێر بـو، ئـەمیان کـەڕ بـو، یـەکێ تـر لـەنگ بـو[591]، ئەمەی تریان پەك کەوتە بو، لەگەڵ ئەوەشدا لـە مێـژودا جـێ پەنجـەیان دیـارەو بـە سای زانیاری و داهێنان و دەرخستنیان ژیانی مرۆڤایەتیان گەشاندەوە.

﴿... وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ ... تیـرێژێکتان[592] وەپـێش دەخـا، بـەهۆی ئـەو بەرێدا بڕۆن. ﴿٢٨﴾ الحديد﴾ .

بڕوانامەی زانستی باڵا هەمو شتێ نیە، خـەمناك و دڵ تـەنگ مەبـە نـاخ و سـینەت وێك نێتەوە لە مەڕ ئەوەی بڕوانامەی زانکۆ، یا ماجستێر، یاخود دکتـۆرات وەدەسـت نەهێناوە بێگومان بڕوانامە هەمو شتێ نیە، دەشێ ئەگەر چی خاوەنی بڕوانامەیێکی

---

٥٩١) شەل بو/ شەلە بو.

٥٩٢) تیشکێکتان وەپێش دەخا.

زانستیش نەبی بدرەوشێی‌و تێ بکۆشی خێرو بێرێکی زۆریش بۆ گەل فەراهەم بێنی. چەند جوان مەردی ناودارو پایەدارو سود بەخش بەهۆی خۆ پێ گەیاندن‌و کارامەیی‌و وره بەرزی‌و خۆگری ڕێگای سەرفرازیان گرتە بەر کەچی هەلگری هیچ بەلگە نامەو بڕوانامە نەبون.

لەو سەردەمەی ئێستاشماندا خەلکانێکی زۆرم بینی لە زانستی شەرعیدا لە بانگەوازو بێدارکردنەوەی خەلکدا لە بیروڕاو وێژەدا ڕۆشنا پەخش‌و کاریگەر بون، کەچی هەلگری هیچ بڕوانامەیەکی جیهانی نەبون، وەکو شێخ بن بازو، (مالیك)ی کوڕی (نەبی)و، (عەقاد)و، (تەنتاوی)و، (ئەبو زوهرە)و، (مەودودی)و، (نەدەوی)و، کۆمەلێکی زۆری تریش.

زانایانی پێشینیش سەرنج دەو، ئەو بلیمەت‌و لێ هاتوانەش کە بە چاخە زێڕینەکاندا گوزەریان کرد.

لەو سەرو ئەو سەری دنیاش بگرە بە هەزاران هەلگری بڕوانامەی "دکتوراه" دەبینی کە پێچەوانەی ئەوانە بون، ﴿... هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ... ئاخۆ هەست بە هیچیان دەکەی یان نوزەشیان لێ دەبیستی؟ ﴿٩٨﴾ مريم﴾ .

قایل بون‌و بە بەشی خۆڕازی بون گەنجینەیەکی بێ بنە، لە فەرمودەی (سەحیح)دا هاتوە: ((**أرض بما قسم الله لك تكن اغنى الناس**... لەو بەشەی خوا پێیداوی ڕەزامەندی بنوێنە لە هەمو کەس زەنگین تری)). لە دەستکەوت‌و دەرامەتت، لە خاوخێزان‌و منالت لە پیشەو کارو فەرمانت ڕەزامەندی بنوێنە ئاسودەیی‌و دلارامی وەدەست دێنی.

لە فەرمودەی (سەحیح)دا هاتوە: ((**الغنى غنى النفس** ...دەولەمەندی ئەوەیە دلت دەولەمەند بێ)). دەولەمەندی بە کەل‌وپەلی زۆرو مال‌و دارایی‌و پلەوپایە نیە، بەلکە دل ئاوەدانی‌و، ڕەزامەندی نواندن لەو بەشەی خوا بۆی داناوی دەولەمەندیە.

لە فەرمودەی (سەحیح)یشدا هاتوە: ((**ان الله يحب العبد الغني النقيّ الخفّي**... خوا بەندەی دەولەمەندی تەقوا کاری[٥٩٣] خۆ حەشاری خۆشدەوێ.

---

٥٩٣) پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرمودەیەکەدا دەفەرموێ (دەولەمەندی دل دەولەمەندیە....

ئەو فەرمودەیەش: ((اللّهم اجعل غنــاه فــي قلــبه... خوایە دەوڵەمەندیەکەی بخەیە دڵیەوە.

(یەکێك دەگێڕێتەوە) دەڵێ: لە فڕۆکەخانە لەگەڵ خاوەن ئۆتۆمبیلێك سوار بوم، بەرەو یەکێ لە شارەکان دەڕۆیشتین، بینیم ئەو شوفێرە زۆر دڵ خۆشو شادمانە، سوپاسو ستایشی خوای گەورەی لەسەر زمانە، دڵی بە یادی خوا ئاوەدانە، لەمەڕ ماڵو خێزانی پرسیارم لێ کرد هەواڵی پێ دام کە دو خێزانی هەیەو، زیاتر لە دە کوڕیشی هەیە، دەستکەوتی مانگانەشی تەنیا هەشت سەد "ریاله"، خۆیو خێزانیشی لە ژورێکی کۆندا ژیانیان بەسەر دەبەن، لەگەڵ ئەوەی دڵی خۆشە، چونکە بەو بەشەی خوا پێی ڕەوا بینیوە ڕازییە.

دەڵێ: کاتێ ژیانی ئەو شوفێرەم بەراورد کرد لەگەڵ کەسانێك دا کە خاوەنی چەندین ملیار پوڵو پارەو چەندین کۆشكو باڵەخانەن، کەچی ژیانێکی تەنگو تەسك دەگوزەرێنن، پێی سەرسام بومو زانیم بەختەوەری لە سامانو دارایىدا نیە.

باسو خواسی بازرگانێکی گەورەم بیستوە، خوا پێداوێکی ناودار بو خێوی هەزاران ملیۆنو دەیان کۆشكو تەلار بو، بەڵام کەسێکی دڵ تەنگ، بەد خو بەد سروشت، شپرزەو سەرلێشێواو، دور لە کەسو کارو وڵات گیانی سپارد، چونکە ئەوەی خوا پێی دابو ڕەزامەندی لێ نەنواند، ﴿ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ ﴾ المدثر . ... هێشتا هەر چاوی لەوەیە بۆی پتر کەم. هەرگیز، چونکە بۆ نیشانانمان لاسار بوە.

یەکێ لە دروشمی حاڵ خۆشی عەرەبە کۆنەکان ئەوە بو، کابرا بە تەنیا لە بیاباندا دەی بردە سەر، هیچ کەسیشی هاودەم نەبو.

(ئەبو زەڕ) بەهەمان شێوە دور کەوتەوە. سوفیانی سەوریش دەڵێ: پێم خۆشبو لە یەکێ لە دۆڵاییەکان ژیانم بەسەر بردبایەو هیچ کەسیش نەیناسی بام!

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((یوشك ان یكون خیر مال المسلم: غنم یتبع بها مواقع القطــر وشــعب الجبــال، یفــر بدینــه مــن الفتــن... نزیکەوای لێبێ باشترین ماڵی

موسـڵمان: مــەڕو ماڵاتێـك بــێ لــە بــەرزایی چــیایەكانو لــەوەرگابیان لــەوەڕێنێو، بەخۆیو بە دینەكەی لەبەر بەڵاو فیتنە هەڵبێ.

ئەگەر ئاشـوبو ئاژاوە هەڵاییسـا چاكتـر وایـە بـۆ بەنـدە: لەبـەری ڕاكـا، هـەروەكو (ابن عومەر)و (ئوسامە)ی كوڕی (زەید)و (موحەممەد)ی كوڕی (مەسلەمە) ڕایـانكرد كاتێ (عوسمان) ی كوڕی (عەفان) كوژرا.

كەسانێك دەناسم تەنیا بە سای دور كەوتنەوەیان لـە خـوای بـەرزو بـێ هاوتـا، بـە نـەداریو بـەڵاباریو بێـزاری گرفتـارن، تـۆ یـەكێ دەبـینی دەوڵەمەنـدو دارایـە، نـازو گۆزێكی زۆری بەسەردا ڕژاوە، پەروەردگاری لەشو لارێكی ساخی پـێ داوە، بـەهرەو بەخششی خەڵات كراوە، كەچی پشت لە گوێ ڕایەڵی خوا دەكا، نوێـژ بـە كـەم سـەیر دەكا، قۆڵو بازوی لـە تـاوانی گـەورە هەڵدەكا، جـا پـەروەردگاری تەندروسـتیو لـەش ساخی ناهێڵـێو، ڕۆزی لـێ تـەنگ دەكـا، بـە هـەژاریو نـەداریو خـەمو دەردەداری گرفتـار دەكـا، وای لێـدێ خەفـەت دەسـتاو دەسـتی پـێ دەكـەن، ئەشـكەنجەو ئـازار بـۆ یــەكتری هەڵــدەدەن، ﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ... هــەر كەسێكیش بە ئامۆژگاری من نەكا، ژینی لە تەنگانەدایە. (١٢٤) طه ﴾ .

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ ... چــونكە خودا دەروی چاكەی لە هەر گەلێ وەكردبێ، هەتا ئەوان بیری خۆیان نەگۆڕیبێ، قەت خودا لێی نەگۆڕیون. (٥٣) الأنفال ﴾.

هــەروا دەفــەرموێ: ﴿ وَمَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَن كَثِيرٍ ... هەرگـا توشی بەڵایەك بون، بەهۆی كردەوەی خۆتانە، لە زۆر گوناهیشتان چاو دەپۆشێ. (٣٠) الشورى ﴾ .

﴿ وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاءً غَدَقًا ... گەر ئەوانیش لەسەر ئـەم ڕێگەیـە بن، بێ گومانە لە ئاوێكی زەبەندە تێراویان دەكەین. (١٦) الجن ﴾ .

پێم خۆش بو چارەسەرێکی جادویم هەبوایە بۆ سەر خەمو پەژارەو مەینەتی تۆم فرێ بدایە بۆ ئەوەی هەموبانی هەڵ لوشی بایە، بەلام لە کوێم بو؟! وەلێ ئێستا بە چارەسەرێکی پزیشکیت ئاشنا دەکەم کە لە دەرمانخانەی زانایانی ئەم ئیسلامەو چاوساغانی ئەم شەریعەتە دەست دەکەوێ، ئەویشیان ئەوەیە: بەدی هێنەر بپەرستەو، بە بەشی خۆت ڕازی بە، بە بڕیاری خوا قایل بەو، دنیا بە کەم سەیر کەو، ئومێدی درێژ ڕامێڵە[٥٩٤].

سەرسامم بە زانایەکی دەرون ناسی ناوداری ئەمریکی بە ناوی "ویلیەم جیمس" کە لە لای وان بە باوکی زانستی دەرون ناسی ناسراوە، دەڵێت: ئێمەی مرۆڤ بیر لەوە ناکەینەوە کە لە دەستمان دایە، سوپاسی خواشی لەسەر ناکەین، تەماشای ڕوی تاریکی مەینەتیەکان دەکەین لە ژیانماندا، لای ڕۆژهەلاتەکەی ڕەچاو ناکەین، لە داخی ئەوەی لە دەستماندا نیە هەناسەی سەرد هەڵدەکێشین، بەلام بە سای ئەوەی لە دەستمانا دڵخۆش نین، ﴿ ... لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ... ئەگەر شوکرانە بژێر بن، بۆو زیاد دەکەم. ﴿٧﴾ إبراهيم ﴾.

"واعوذ بالله من نفس لا تشبع... پەنا دەگرم بە خوا لە دەرونێ تێر نەخوا.

لەو فەرمودەشدا هاتوە: ((**من اصبح والاخرة همّه، جمع الله شمله، وجعل غناه في قلبه، واتته الدنيا وهي راغمة، ومن اصبح والدنيا همّه، فرّق الله عليه شمله، وجعل فقره بين عينيه، ولم يأته من الدنيا الا ما كتب له...** هەرکەسێ بەیانی کردەوەو خەمی لە پێناو دوارۆژدا بو، خوا کاروباری ڕێك دەخاتەوەو، دەوڵەمەندی دەخاتە دڵیەوە، بێ دەستی خۆی دنیای بەرەو ڕو دێ، هەر کەسێکیش بەیانی کردەوەو خەمی لە پێناو دنیا بو خوا کاروباری ئالۆز دەکاو، هەژاری دەخاتە نێوانی هەردوچاوانی، هەر ئەوەندەش دنیای پێ دەبرێ کە بۆی بڕیار دراوە)).

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ... ئەگەر تۆ لەمانە پرسی: کێ عاسمانانو زەمینی وەدی هێناو خۆرو هەیڤی

---

٥٩٤) ئومێدی دورو درێژت نەبێ.

دەستەمۆ کرد؟ بێ گومان دەبێژن: خودا. دەسا چلۆن ﴿لە ڕێگەی هەق﴾ کلا دەکرێن[٥٩٥]؟ ﴿٦١﴾ العنكبوت ﴾.

دەرەنجام سەلماندیان

زانایەکی ڕوسی بە ناوی "سەخروف" بەرەو کەنداوی (سیبیریا) شاروەدەر[٥٩٦] کرا، لەبەرئەوەی بۆچونەکانی لەگەڵ گومڕاییو باوەڕ بە خوا نەبون تێکی نەدەکردەوە، بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە هێزێکی کارا هەیەو کاریگەری بەسەر جیهانەوە هەیە، بە پێچەوانەی گوتەی شوعیەکان کە دەیان گوت: خوا نیەو ژیان بریتیە لە مادە.

ئەوەشیان وا دەگەیەنێ کە دەرونەکان بە سروشتی خوارسکیان یەکتا پەرستن.

﴿... فِطْرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا ... دینێکی بنەڕەتیەو لە سروشتا خوا ئەو خەڵکەی هەر بۆ یەکتاپەرستی وەدەی هێنا. ﴿٣٠﴾ الروم ﴾.

(بە ڕاستی مەردمی گومڕا لێرەو لەوێ جێی نابێتەوە چونکە سروشتی نەژادیان لە دەست داوەو، دڵو دەرونیان دۆڕاوەو، هەستو ویستیان ڕوخاوەو، پێچەوانەی یاسای خوایە لەسەر زەوی.

دو ساڵ بەر لە ڕوخانی شوعیەت -یا یەکێتی سۆفێتی- چاوم بە مامۆستایەکی موسڵمان کەوت لە پەیمانگای بیری ئیسلامی لە واشنتۆن، ئەو ئایەتەی بۆ خوێندمـــــەوە: ﴿ وَنُقَلِّبُ أَفْـِٔدَتَهُمْ وَأَبْصَـٰرَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا۟ بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِى طُغْيَـٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ... هەروا ئەوان جاری یەکەم باوەڕیان بە قورئان نەکرد، (ئێمەش) دڵو دیدەی ئەوان لە کار دەخەین. هەروەك هەن وازیان لێ دێنین کە هەر بە نا فەرمانیەوە سەرگەردان بن. ﴿١١٠﴾ الأنعام ﴾.

---

٥٩٥) لا دەخرێن.

٥٩٦) دەربەدەر کرا.

هەروەها گوتی ئەو ئایەتەشیان بەسەردا جێبەجێ دەبێ: ﴿...فَأَتَى ٱللَّهُ بُنۡيَٰنَهُم مِّنَ ٱلۡقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيۡهِمُ ٱلسَّقۡفُ مِن فَوۡقِهِمۡ ... خودا داموو دەزگایانی لە هیمەوە[597] هەڵتەکاندو میچیشیان[598] بەسەردا ڕما. (٢٦) النحل﴾.

﴿... فَأَعۡرَضُواْ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ سَيۡلَ ٱلۡعَرِمِ ... نـا فـەرمانی خودایـان کـرد، ئەوسـا ئێمەش لافاوی ئاوی بەندێمان[599] بەردا سەریان. (١٦) سبأ﴾.

﴿فَكُلًّا أَخَذۡنَا بِذَنۢبِهِۦ ... ئێمـە هەریـەك لەوانـەمان بـە تاوانەکـەی خۆیـان گـرت. (٤٠) العنکبوت﴾.

﴿فَيَأۡتِيَهُم بَغۡتَةً وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ... لە ناکاویش دێتە لایان، کە هـەر هەستیـشی پێ ناکەن. (٢٠٢) الشعراء﴾.

چەند ساتێ لەگەڵ گەلۆران[600]

(زەیات) لە گۆڤاری (الرسالة)دا لەمەڕ ناساندنی شوعیەت، وتەیەکی سەرسوڕمێنو گوتارێکی جوانی نوسیوە، لەو کاتەی شوعیەکان کەشتییەکی ئاسمانیان بەرەو مـانگ بـەڕێ کـردو گەڕایـەوە، یـەکێ لەسـەر نیـشینەکانی گوتـارێکی لـە ڕۆژنامـەی (ئەلبـراغدا)ی ڕوسـی بلاوکـردەوە، تیایـدا دەڵـێ: بـەرەو ئاسمـان سـەرکەوتین نـە بەهەشتو نە دۆزەخو نە فریشتەو هیچ خوایەکمان لەوێ دانەبینی.

ئەوسا (زەیات) لەو گوتارەیدا کە نوسیوەتی دەڵێ: "ئێوە چەند سەیرن ئەی کەرە کێویو گەلۆرینە"[601]!!

---

٥٩٧) لە بناغەوە.

٥٩٨) میچی بانی.

٥٩٩) سەد، بەربەندی ئاو.

٦٠٠) نەفام.

پێتان وایە بە چاوی سەرتان خوا لەسەر عەرشی خۆیدا دەبینین، لە بەهەشت دا حۆریە چاو جوانەکان بە بەرگی ئاوریشمی دەبینن، شلپەی[٦٠٢] تێکردنی ئاوی کەوسەر دەبیسن، بۆنی هەڵقرچانی دۆزەخیەکان هەڵدەمیسن، بەڵام ئەو سەر شێواوی‌و گومڕایی‌و لاڕێیی‌و لاساریەی ئێوە هەتانە تەنیا بە شوعیەت‌و بێ باوەڕی ناو کەللەی سەرتان شڕۆڤە[٦٠٣] دەکەم. ئەو شیوعیەتەی ئێوە ڕۆژێکی دوا بڕاوە، کردەیەکی بێ دەرەنجامەو، هەوڵێکی بێ ئاکامە)" تا کۆتایی گوتارەکەی، ﴿أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ... یان پێت وایە کە زۆربەیان گوێ شل دەکەن‌و تێدەگەن؟ ئەوانە وێنەی ولّساتن[٦٠٤]، بگرە لەویش گومڕاترن. ﴿٤٤﴾ الفرقان ﴾ .

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا ... دڵیان هەیەو پێی تێ ناگەن، چاویان هەیەو پێی نابینن، گوێیان هەیەو پێی نابیستن. ﴿١٧٩﴾ الأعراف ﴾.

﴿ ... وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ۚ ... خودا هەر کێ توشی سوکایەتی بکا، تازە کەس ڕێزی لێنانێ. ﴿١٨﴾ الحج ﴾ .

﴿ ... أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ ... کردەوەیان وەك ئەو تراویلکە وایە کە لە بیاباندا هەیە. ﴿٣٩﴾ النور ﴾ .

﴿ ... أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ۖ ﴿١٨﴾ إبـراهيم ﴾... کردەوەیان وەکو ئەو خۆڵەمێشە وایە کە لە ڕۆژی ڕەشەبادا بای لێ هەڵکا. ﴿١٨﴾ إبراهيم ﴾.

---

٦٠١) گێل.
٦٠٢) دەنگی تێ کردن.
٦٠٣) لێك دەدەمەوە.
٦٠٤) ئاژەڵن، ماڵاتن.

(عەقاد) وتەیەکی هەیە لە کتێبەکەیدا بە ناوی (مذهب ذوي العاهات) -ڕێچکەی پڕ لەکە - بە توندی ڕواو ڕوی بیری شوعیەت دەبێتەوە، بەرەنگاری بێ باوەڕیو ئەو بیرە هیچە دەبیتەوە کە بە جیهاندا بڵاوەی کرد، ئەوەش لە وتەکەیدا دادەفامرێتەوە: بیری نەژادی تێك نەدراو ئەم ئایینە ڕاستەقینەی قەبوڵە، کە ئاینی ئیسلامە، بەڵام ئەوانەی ژێریان تێك چوەو، لە دواوەیە، خاوەنی هەستو بیرێکی بۆگەنو دواکەوتون، ڕێی تێ دەچێ سەریان لە گومڕاییو بێ باوەڕی دەرچێ.

﴿... وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ... مۆریان بەسەر دڵەومیەو هیچ تێ ناگەن. ﴿٨٧﴾ التوبة﴾ .

بە ڕاستی بێباوەڕی گورزێکی کوشندەیە لە بیروهزر دەدرێ، بە داهێنانی منداڵان دەچێ لە جیهانی خۆیاندا، هەڵەو تاوانێکە ڕۆژگار تاوانی وای بە خۆوە نەبینیوە. بۆیە خوای بەرزو توانا دەفەرموێ: ﴿..أَفِي ٱللَّهِ شَكٌّ ...!! ئاخۆ ئێوە لە خوا بەشکن؟ ﴿١٠﴾ إبراهیم﴾ .

مەبەست ئەوەیە: گومانی تێدا نیە، شتێکی ڕۆنو بەرچاوە. بەڵکو (ئیبن تەیمیە) دەڵێ: دروستکار -مەبەستی خوای بە تواناو بێ هاوتایە- هیچ کەس سەرپێچی لە هەبونی نەکردوە تەنیا فیرعەون نەبێ، لەگەڵ ئەوەشدا لە ناخو دەرونەوە دانی پێ دادەنا، بۆیە (موسا) دەفەرموێ: ﴿ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ... گوتی: تۆ خۆت سور دەزانی ئەم شتانە کە وا زەق لەبەرچاوانن، هەر داهێنەری زەمینو عاسمانەکان ناردونیە خوار. فیرعەون! منیش لام وایە. تۆ تێدادەچی. ﴿١٠٢﴾ الإسراء﴾ .

بەڵام دەرەنجامی فیرعەون نهێنی ناو دڵی درکاندو هاواری کرد: ﴿... ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِيٓ ءَامَنَتْ بِهِۦ بَنُوٓاْ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ... من باوەڕیم هێنا، هیچ کەس بۆ پەرستن ناشێ، مەگین ئەوەی کە وەچەی ئیسرائیل باوەڕیان پێیە، منیش لە تەسلیم بوانم. ﴿٩٠﴾ یونس﴾ .

بـاوەڕ ڕێگـای ڕزگاریـە

ڕاستیەك لە كتێبی (الله يتجلى في عصر العلـم) لە چاخی زانستدا گومان لـە بـونی خـوادا نیـە، هـەروا لـە كتـێبی (الطـب محـراب الايمـان) پزیـشكی مینبـەری بـاوەڕە، دەردەكـەوێ ئەویـشیان ئەوەیـە: هەسـتم كـردوە بـاوەڕ بـە خـوای بـەرزو توانـاو، خـۆ خستنە ژێر فەرمانی ئەو، گەورەترین فریاد ڕەسی بەندەن تـاوەكو لـە دەسـت خـەمو پـەژارە ڕزگـاری كـەن، ﴿ ... وَأُفَوِّضُ أَمْرِيٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ... كـاری خـۆم بـە خـوا دەسـپێرم. ﴿٤٤﴾ غافر ﴾ .

﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِۗ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥۚ ... كەس هیچ بەڵای بەسەر نایە، مەگین خودا فەرمان بدا. هەر كێش بڕوای بـە خـودا بـێ، دڵـی شـارەزای خۆی دەكا. ﴿١١﴾ التغابن ﴾ .

هـەر كەسـێ دڵنیـا بـێ ئـەوەی ڕو ئـەدا بـە بڕیـارو قـەدەری خوایـە، دڵـی بـە ڕەزامەندیو ملكەچیو، وێنـەی ئەوانـەش ئاشـنا دەبـێ، ﴿ ... وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَٱلْأَغْلَٰلَ ٱلَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْۚ ... گرانایی زنجیریان لەسەر لادەبا، كە بـە وانیـان شـەتەك دابون. ﴿١٥٧﴾ الأعراف ﴾ .

نوسـەرە بەناوبانگـەكانی ڕۆژئـاوا، وەكـو "كەرسـی مەریـسۆن"و، "ئەلكـسیس كاریل"و، "دایل كارنیچی" دان پیادەنێن كە ڕۆژئاوای لە ژیان دۆڕاو تـەنیا بـاوەڕ بـە خوای بەرزو توانا لە هانایـان هـات، دانـیش بـەوە دادەنـێن كـە هۆكـارو نهێنی هـەرە سەرەكی لـە ڕودانـی ئـەو خۆكوژیـەی بویتـە دیاردەیـەكی بەرچـاو لـە ڕۆژئـاوا، تـەنیا گومراییو پشت هەڵكردنە لە خوای بەرزو تواناو ڕاهێنەری گشت جیهـان، ﴿ ... لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُواْ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ ... چونكە قیامەتیان لـە بیـرچو، جەزرەبـەی تونـدو تیژیان هەیە. ﴿٢٦﴾ ص ﴾ .

﴿... وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ ٱلطَّيْرُ أَوْ تَهْوِى بِهِ ٱلرِّيحُ فِى مَكَانٍ سَحِيقٍ ... هەر کەسێکی شەریك بۆ خودا بناسێ، وەك ئەوەیە لە حەواوە هەڵدێراوەو مەل تێی ڕۆبێن، یان با یەك هەڵیداشتبێ[٦٠٥] بۆ شوێنێکی دوری چەپەك[٦٠٦]. (٣١) الحج﴾.

ڕۆژنامەی "الشرق الاوسط" لە یەکێ لە ژمارەکانی لە بەرواری ١٤١٥/٤/٢١ی کۆچی لە یاداشت نامەکانی هاوسەری جۆرج بۆشی سەرۆکی پێشوی[٦٠٧] ئەمریکی دەگوازێتەوە: کە ئەو ژنە چەندین هەوڵی خۆکوشتنی داوە، لە ئاهی خۆی ماشێنەکەی بەرەو هەڵدێر لێ خوڕیوەو بە دوای مەرگدا گەڕاوە، هەوڵیشی داوە خۆی بخنکێنێ.

(قەزمان) ئامادەی جەنگی "ئوحد" بو شان بە شانی موسڵمانان شەڕێکی زۆر توندی کرد.

خەڵکانێ گوتیان: خۆشی لە خۆی چوە بەهەشت.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمودەی: ((إنه من اهل النار!! ئەوە دۆزەخیە)).

بەسەختی بریندار بو ئارامی لەسەر برینەکەی نەگرت، خۆی بەسەر شمشێرەکەدا گرتو خۆی کوشت، ﴿ ٱلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ... ئەو کەسانەی تەقەلایان لە ژیانی سەر دنیادا بە فیڕۆ چوەو لاشیان وایە کارێکی چاکیان کردوە. (١٠٤) الکهف﴾.

هەر ئەوەشیان لە فەرمودەی خوای تواناو تاقانە دەفامرێتەوە: ﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ضَنكًا ... هەر کەسێکیش بە ئامۆژگاری من نەکا، ژینی لە تەنگانە دایە. (١٢٤) طه﴾.

---

٦٠٥) فرێی دابێ.

٦٠٦) لابەلا.

٦٠٧) بۆشی یەکەم/جۆرج دەبل یو بۆش.

موسڵمان چەندی ژیانی تفتو تاڵ بێ پەنا بۆ ئەو کارە دزێوانە نابا.

بێ گومان دوڕکات نوێژی دڵسۆزانەو مل کەچانە بەڵێنی دەرن بەوەی هەرچی دەردە سەری‌و کولە مەرگی‌و خاکە ساری‌و بەلا باری هەیە ڕای بماڵن.

﴿... وَمِنْ ءَانَآيِ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ ٱلنَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ... لە بەتڵەکانی شەوێدا و[٦٠٨] لە هەردو ئالی[٦٠٩] ڕۆژێدا سەرگەرمی سوپاسی ئەو بە، بەشکو بە ئاوتت بگەی. ﴿١٣٠﴾ طه﴾.

قورئان لە جیهان‌و سەر شێواوی‌و گومڕا بونی خەڵکی دنیا پرسیار دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ... ؟! چی وای کردوە پشت لە باوەڕە هەڵکەن، ﴿٢٠﴾ الانشقاق﴾. کەچی ڕێگای حەق‌و ڕاستی وەکو ڕۆژی ڕوناك لەبەرچاوە، بە بەڵگەی ڕۆشن‌و درەوشاوە، بڕو بیانو نەماوە.

﴿سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ... هاکا وامان کرد ئەوانە لە ئاسوکانی زەمین‌و عاسمانداو لە خۆشیاندا نیشانەکانمان ببینن، هەتا لێیان ڕون بێتەوە کە ئەو ڕاستە. ﴿٥٣﴾ فصلت﴾.

بۆیان ڕۆشن دەبێتەوە کە (موحەممەد) ﷺ ڕاست گۆیە، (الله) خوای ڕاستەقینەیەو شیاوی پەرستشە، ئیسلامیش ئایینی تێرو تەسەلەو بەوە شیاوە جیهان باوەشی پیا بکا، ﴿وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ ... هەر کەسێك بە دڵێکی پاك ڕوی لە خوا بێ‌و ئاکار چاك بێ، دیارە ئاڵقەی هەرە پتەو ئەو گرتویە. ﴿٢٢﴾ لقمان﴾.

٦٠٨) بەشەکانی شەوێدا.

٦٠٩) هەردو تەرەفی.

گاورەکانیش پایە پایەن

لە یاداشت نامەیەکیدا جۆرج بۆشی سەرۆکی ئەمریکا بە ناونیشانی "هەنگاوێك بەرەو پێشەوە": باس لەوە دەکا کە بەشداری لە ناشتنی تەرمی "بەرجنێیف"ی سەرۆکی یەکێتی سۆڤێتی دەکا لە مۆسکۆ، دەڵێ: بینیم تەرمێکی ڕەش و ڤێزەونە، نە باوەڕو نە گیانی تێدایە. چونکە بۆش (نەسرانی) بو ئەوانیش باوەڕیان بە خوا نەبو، ﴿... وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّا نَصَٰرَىٰ ... ئەو کەسانەش کە گوتیان: (ئێمە مەسیحین) پتر بڕوادارەکانیان خۆشگەرەکە.(٨٢) المائدة﴾.

ببینە ئەگەرچی بۆ خۆی کەسێکی گومڕایە بەڵام چۆن هەست بە سەرگەردانی ئەوان دەکا، چونکێ بێ باوەڕیش پلە پلەیە، ئەگەر بۆش ئەم ئیسلامەو دینی ڕاستەقینەی خوای بناسیایە، دەبوایە چی بوتایە؟! ﴿ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ... هەر کەسێ بە دەر لە ئیسلام، هەر دینێکی دیکەی هەبێ، قەبوڵ نیەو لە دوا ڕۆژا لە ڕیزی زیانبارانە. (٨٥) آل عمران﴾ .

بە سای ئەوە گوتارێکی شێخی ئیسلام (ئیبن تەیمیە)م هاتەوە یاد، باس لە کەسێکی (بەتائیحی) دەکا کە (تیرەیەکی سەرشێواو لاڕێن) ئەو (بەتائیحیە) بە (ئیبن تەیمیە) دەڵێ: ئەی (ئیبن تەیمیە) ئەوە چیە کاتێ دێینە لای ئێوە -واتە ئەهلی سوننە- کەرامەتمان هەڵدەوەشێنەوەو نامێنن، ئەگەر دەشچینە لای گاورو مەغۆڵ و تەتارەکان کەرامەتمان لێ ڕودەدات؟

(ئیبن تەیمیە) گوتی: ئایە دەزانی وێنەی ئێمەو ئێوەو تەتارەکان چۆنە؟ ئێمە وەکو ئەسپی سپی واین، ئێوەش وەکو ئەسپی بۆزن، تەتارەکانیش وەکو ئەسپی ڕەش وان، جا هەسپی بەڵەك ئەگەر ڕەگەڵ هەسپی ڕەش بکەوێ ئەوا بە سپی دێتە بەرچاوان، ئەگەریش ڕەگەڵ سپیەکان بکەوێ ئەوا بە ڕەش دەبینرێ، ئەوسا ئێوە کەمێك ڕۆشناییتان لە لایە، ئەگەر چونە ناو بێ باوەڕەکان ئەو ڕوناکیە دەردەکەوێ، ئەگەر هاتنە لای ئێمەش چونکە ئێمە خاوەنی سوننەو ڕۆناهی هەرە زۆرین، تاریکی و ڕەشایی ئێوە دەردەکەوێ، ئا ئەوە وێنەی ئێمەو ئێوەو ئەوانە.

﴿ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱبۡيَضَّتۡ وُجُوهُهُمۡ فَفِي رَحۡمَةِ ٱللَّهِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ... ئەوانەش کە ڕوسپین، بۆ هەمیشە بەزەیی خودایان هەیەو تا هەتایە هەر دەگەڵیانە. ﴿١٠٧﴾ آل عمران ﴾ .

ویستێکی پۆڵایین

خوێندکارێك لە وڵاتانی ئیسلامیەوە بەرەو ڕۆژئاوا دەچێ لەوێ بخوێنێ، هەر لە خودی لەندەنیش جێ گیر دەبێ، لەگەڵ خێزانێکی بەریتانی بێ باوەڕدا ژیان بەسەر دەبا، تاوەکو فێری زمانی ئینگلیزی ببێ، ئەو قوتابیە دین دارو خواپەرستە لە بەرە بەیاندا خەبەری دەبێتەوەو، بەرەو جێ دەستشۆری دەچێو دەست نوێژێ دەگرێ، ئەگەر چی ئاوەکەش ئاوێکی سارد دەبێ، ئەوجا دەچێتە جێگا نوێژەکەیو دەست دەکا بە نوێژ کردنو زیکرو یادی خوای گەورە، لەو خێزانەدا پیرەژنێك هەیە هەمیشە چاوەدێری دەکا، دوای چەند ڕۆژێك پیرەژن لێی دەپرسێ: ناگرێ هەندە زو لە خەو هەڵنەستیو کاتەکە دوا بخەی تاوەکو بحەسێیتەوە دوای ئەوە هەڵبستی. ئەویش دەڵێ: بەڵام خوایەکەم قایل نابێ نوێژ لە کاتی خۆیدا دوا بخەم. پیرەژن سەری جوڵاندو، گوتی: ئەوە ویستو ئیرادەیەکە ئاسن خۆی لەبەر ناگرێ!!

﴿ رِجَالٞ لَّا تُلۡهِيهِمۡ تِجَٰرَةٞ وَلَا بَيۡعٌ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَإِقَامِ ٱلصَّلَوٰةِ ... پیاوانێ کە نە بازرگانی نە سەودا، یادی خوداو نوێژ کردنیان، لەبیر نابا. ﴿٣٧﴾ النور ﴾ .

ئەوەیە ورەو وزەی باوەڕو، تینو تەوژمی یەکتاپەرستیو دڵنیایی.

هەر ئەو وزەو ورەیە بو جادوگەرەکانی فیرعەونی هەڵنا لە کاتو ساتی ڕوبەڕو بونەوەی جیهانی نێوانی فیرعەونو موسادا باوەڕ بە خوای ڕاهێنەری جیهان بێننو، بە فرعەونیان گوت: ﴿ قَالُواْ لَن نُّؤۡثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَآءَنَا مِنَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلَّذِي فَطَرَنَاۖ فَٱقۡضِ مَآ أَنتَ قَاضٍۖ ... گوتیان: لە دوای ئەو نیشانانەی دیومانە، سوێند بەو کەسەی کە ئێمەی دروس کردوە، هەرگیز بۆ تۆ دەسمان پێ لەو هەڵناگیرێ، سا هەر چیەکی لە دەستت دێ درێغ مەکە. ﴿٧٢﴾ طه ﴾.

ئـەو ورەیـە هـەر ئـەو ڕوبەڕوبونـەوەو لـە ڕو وەسـتانە بـو کـە تـا ئێسـتا وێنـەی نەبیستراوە، کە وای لێ کردن وشەی ڕاستو دروست بە گوێچکەی لاسارو سەرپێچی کارێکی وەکو فیرعەون دا بچرپێنن‌و پەیامی ڕاستی بگەیێنین.

حەبیبی کوڕی زەیـد چوە لای (موسەیلەمە)و بـۆ یەکتاپەرستی بانگێشتی کـرد، (موسەیلەمە) حەبیبی بە شمشێر تیکەتیکە کرد، حەبیب نـە هەژاو ئۆفەی نـەکرد هەتا بە پلەی شەهیدی بە پەروەردیاری خۆی گەیشت، ﴿... وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ... ئەو کەسانەش کە لە ڕای خودا کوژراون، وان لـە لای پەروەرنـدەیان پاداشی خۆیان پێدەگاو ڕۆشنایی خۆیان هەیە. ﴿١٩﴾ الحدید﴾ .

(خوبیب) بە سێدارەی مەرگا هەڵواسرا، ئەم دێرە هۆنراوەی هۆنیەوە:

باکـم نیـە ئەوسـاتەی بە مسـوڵمانی دەکـوژرێم
ئاخـۆ لەسـەر کام لاوە لە ڕێی خـوداوە دەگـلێم

سروشـتی خـواڕسـك

ئەگـەر تـاریکی ئەنگوسـتە چـاو دابـێ، هـەوره تریـشقە چـەخماخەیدا [٦١٠]، بـاو گەردەلولی توش هەڵبکـا، سروشتی نەژادی بە ئاگـا دێ.

﴿... جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ ٱلْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ... تا بای زۆر بەتوند هەڵدەکاو لـە گـشت لاڕاشـە پۆلیـان بـۆدێو باش دەزانن، کە هەمو دەوریان گیـراوە، بەوپەڕی بڕوای پاکەوە لە خودا دەپاڕێنەوە. ﴿٢٢﴾ یونس﴾.

---

٦١٠) بروسکیدا.

بەڵام موسڵمان لە خۆشیو ناخۆشـیدا لە شینو شاییدا هانـا وەبـەر خـوا دێنـــێ: ﴿ فَلَوْلَآ أَنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِى بَطْنِهِۦٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ... سا ئەگەر ئەو پاکی خودای نەگوتبایە، تا ڕۆژی سەڵا ڕادەبو، لە ورگی ماسیدا دەمایەوە. ﴿١٤٤﴾ الصافات ﴾ .

زۆرن ئەوانـەی لـە تەنگانـەو دەربەسـتیدا [٦١١] هانـا وەبـەر خـودا دێـننو چـریکەو زایەڵە هەڵدەبڕن، کاتێ خوا ئاوڕی لێدانەوەو خواستەکانیان هاتەدی پشت هەڵدەکەن، خوای گەورەش گاڵتـەو گـەپی لەگـەڵ نـاکرێو، نـاش خەڵەفێنرێ ﴿ ... يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمْ ... دەیانەوێ خوا فریو دەن، کەچی خوا دەیانخەڵەتێنێ. ﴿١٤٢﴾ النساء ﴾.

ئەوانـەی تـەنیا لـە کـاتی لێقـەومانێ پـەنا بـۆ خـوا دەبـەن تـەنیا شـاگردی ئـەو فیرعەونە لاسارو گومڕایەن، کە لە دوای هەل لە کیس چونو دەستبەربون پێی وترا: ﴿ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ... جا تازە؟ تۆیەك لە پێشدا یاغی بویو لە ڕیزەی خراپکاری بوی؟ ﴿٩١﴾ یونس ﴾ .

ئـەو کاتـەی عێـراق کـوێتی داگـیر کـرد گـوێ بیـستی دەسـتەی پەخـشی هـەواڵی بەریتانی بوم لەوبارەوە هەواڵیدا: کە تاتـشەری سـەرەك وەزیرانـی پێـشوی بـەریتانی لەوکاتەدا لە هەرێمی (کلۆرادۆ)ی ئەمریکی بو هەر کە ئـەم هەواڵەی بیـست بـە گـوڕ بەرەو کەنیسە ڕۆییو کڕنۆشی برد!

ئەم دیاردەیە تەنیا بەوە لێك دەدەمەوە، کە وێنەی ئەوانە ئەگەر چی گومڕاو بـێ باوەڕن، بەڵام سروشتیان بۆ وەدی هێنەری سروشت بـەئاگا دێتـەوە، چونکێ دەرونو هەستەکان لە سەر باوەڕ بە خوای بەرزو توانا وەدی هاتون: **((کل مولود یولـد علـی الفطرة، فأبواه یُهَوِّدانه او ینصرانه او یـمجسانه...))** هەموله دایکبوێك لەسـەر سروشـتی باوەڕی لە دایك دەبێ، دایكو باوکی دەیکەن بە جولەکە، یا گـاور، یا ئاگر پـەرست.

---

٦١١) پێویستی.

لە بژێوی خـۆت پەلـەی مەکـە، ماوەی بۆ دیاری کـراوە

ئەوەی لە بەشە ڕۆزی خۆی پەلە دەکا، پێشبرکێی لەگەڵ ڕۆژگار دەکا، بـە سـای درەنگ هاتنە دی خواستەکانی نیگەرانە، وەکو ئەو کەسـە وایـە لـە نـاو نوێـژدا پـێش برکێ لەگەڵ پێش نوێژدا [٦١٢] بکاو، دەشزانێ ناگرێ بەر لە سەلامدانەوەی پێش نوێـژ سەلام بداتەوە!

کارو فـەرمانو ڕۆزی ئەنـدازەگیر کـراوە، پـەنجا هـەزار سـاڵ بـەر لـە دروسـتبونی بونـەوەر بڕیـاری لەسـەر دراوە، ﴿أَتَىٰٓ أَمۡرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسۡتَعۡجِلُوهُۚ ... ئـەوا فـەرمانی خـودا هات، پەلەی مەکەن. ﴿١﴾ النحل﴾ .

﴿... وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ ... ئەگەر چاکەشتی گەرەك بێ، کەس پـێش بە چاکەی ناگرێ. ﴿١٠٧﴾ یونس﴾ .

پێشەوا (عومەر) دەڵێ: "خوایـە پـەنا دەگـرم بـە تـۆ لـە نەبـەزیو بـوێری خراپـە کارو، متمانە بە خۆ نەکردن".

ئەوەو وتەیەکی ڕاستو زۆر بایەخ دارە. زۆر سەرنجی مێژوم داوە، هەسـتم کـردوە گەلێك لە دوژمنانی خوای بەرزو توانا، هـەوڵ دەرو کۆڵنـەدەرو بـەرزخواز بـون: زۆر جێگای سەرسوڕمانو تێڕامانە.

موسڵمان گەلێکیشم بینیوە ئەوەندە ورە ڕوخاوو شلو خاوو دۆش داماو بون: هەر خوا خۆی دەزانێ، ئەوجا لە نهێنی نزای پێشەوا گەیشتم -خوا لێی ڕازی بێ-.

---

٦١٢ ئیمام.

لە ناو کردەی بەردارەوە[٦١٣] قوڵ بەوە

وەلیدی کوڕی موغەیرەو ئومەییەی کوڕی خەلەفو عاسی کوڕی وائل ماڵو داراییان لە دژایەتیو ڕووبەڕووبونەوەی پەیامو بەرنامە ڕاستەقینەکەی خوادا خەرج کرد ﴿... فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ... ئەو ماڵ بەختکردنەیان دەبێتە کەسەرێك بۆیانو پاشان هەر ژێر دەکەون. ﴿٣٦﴾ الأنفال﴾ .

بەڵام موسڵمان گەڵ بە ماڵو داراییان ڕژدی دەنوێن، نایانەوێ قەڵای چاکە خوازی هەڵچنن، کۆشکی خواپەرستی بنیات نێن ﴿... وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِ... هەر کەسێکیش ڕژدی دەکا، ڕژدی دەربارەی خۆی دەکا. ﴿٣٨﴾ محمد﴾ .

ئەوەیە نەوەستانی چەپەلکارانو دەستەوسانی موسڵمانان.

لە یاداشت نامەکانی (جۆلدا مائیر)ی جولەکە بە ناونیشانی "ڕقو کینە"[٦١٤] هاتوە: کە لە یەکێ لە قۆناغەکانی ژیانیدا لە پێناوی خزمەتکردن بە بیروباوەڕی گەندەڵو پوچەڵی شانزە کاتژمێر لە بیستو چوار کاتژمێردا تەرخان دەکا، هەتاوەکو بە یاوەری "بن گۆریۆن" دەوڵەتێك پێك دێنێ، هەرکەسێکیش حەز دەکا با سەرنجی کتێبەکەیدا.

بە هەزاران ڕۆڵەی موسڵمانیش دەبینم تەنیا کاتژمێرێکیان لە پێناوی بیروباوەڕیان تەرخان ناکەن، وەلێ هەمو ژیانیان لە پێناوی خواردنو خواردنەوەو گاڵتەو گەپدا بەسەر دەبەن ﴿... مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ ... چیتانە کە پێتان ئێژن: وەدەرکەون بۆ خەزا لە ڕای خودادا، تەمەڵنو لە جێی خۆنا بزون؟ ﴿٣٨﴾ التوبة﴾ .

---

٦١٣) کردەوەی بەرهەمدار.

٦١٤) الحقد.

پێشەوا عومەر بە شەوو ڕۆژ بەبێ پچڕان لە گەڕدا بو، خەوی کەم بو. کەس‌وکاری پێی دەڵێن: بۆ ناخەوی؟

ئەویش دەڵێ: ئەگەر لە شەودا بخەوم خۆم لە دەست دەچێ، ئەگەر لە ڕۆژیشدا بخەوم، گەلەکەم بە هەدەر دەچێ.

لە یاداشت نامەکانی "موشی دیان"ی لەناوچودا، بە ناونیشانی (شمشێرو دەسەڵات) [٦١٥] هاتوە: لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر بە شەوو بە ڕۆژ بە ئاشکرایی‌و بە نهێنی کۆڵی نەدەدا، ئامادەی کۆبونەوەکان دەبو، چەندین کۆنگرەی دەبەست، چەندین گرێ بەندی‌و ڕێکەوتننامەی ڕێك دەخستو، چەندین یاداشتنامەی دەنوسی. گوتم: داخی گرانم، ئەوەیە هەوڵو گەڕی برای مەیمون‌و بەرازان، ئەمەشیانە دەستەوسانی زۆرێ لە موسڵمانان، بەڵکە ئەوەیە نە وەستانی چەپەڵکاران‌و بێ ورەیی موسڵمانان.

پێشەوا عومەر دژایەتی تەوەزەل‌و بێ کارو کات بە فیرۆ دەرانی دەکرد، چەند گەنج‌و لاوێکی لە مزگەوتێ وەدەرێ نان‌و دارکاری کردن‌و پێی گوتن: بڕۆنە دەرێ‌و بە دوای کارێدا بگەڕێن، خۆ ئاسمان زێڕو زیوی نابارێنێ.

بێگومان لە دەرەنجامی کات بەتاڵی‌و بێکاری: دڵاو دڵی‌و دەردەسەری‌و نەخۆشی دەرونی دروست دەبێ خەم‌و خەمینی فەراهەم دێ‌و هەست‌و ژیریدا دەڕمێ.

هاوکات لەگەڵ هەوڵو گەڕو چاپوکیدا: بەختەوەری‌و شادمانی‌و دڵاڕامی پەیدا دەبێ.

ئەگەر بێ‌و هەر یەکێ لە ئێمە لە ژیاندا جێ پەنجەی دیار بێ، کارخانەکان کاریان تێدا بکرێ‌و، کارگەکان وەگەڕ بخرێن، دەزگای خێر خوازی‌و هاریکاری‌و بێداری‌و چەند ناوەندو بنکە بکرێنەوەو، چەند چاوپێکەوتنێکی وێژەیی ئەنجام بدرێن، چەند خولی زانستی‌و جگە لەوەش بکرێنەوە، هەرچی نیگەرانی‌و پەرێشانی‌و دلگرانی هەمانە دەڕەوێتەوە.

﴿ وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ ... بێژە: دەسا وەکارکەون. ﴿١٠٥﴾ التوبة ﴾ .

---

٦١٥) السيف والحكم.

﴿... فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ ... بە هەردێدا بلاو ببن. ﴿١٠﴾ الجمعة﴾ .

﴿سَابِقُوٓاْ ... پێشبرکێ بکەن. ﴿٢١﴾ الحديد﴾ .

﴿وَسَارِعُوٓاْ ... پەلە بکەن. ﴿١٣٣﴾ آل عمران﴾.

((وان نبي الله داود كان يأكل من عمل يده)) پێغەمبەر داود ں بەرهەمی کاری دەستی خۆی دەخوارد.

(راشد) کتێبێکی نوسیوە، بە ناونیشان (صناعة الحياة) ژیانو وەگەڕخستن) بە تێرو تەسەلی لەوبارەوە دەدوێ، باسیش لە خەڵکانێکی زۆر دەکا کە لە ژیاندا بە کارو پیشەی خۆیان هەڵناستن.

مرۆڤ گەلێ بە ڕواڵەت زیندون، بەڵام وەکو مردوانن، ئامانجی ژیانیان نازانن، نە بۆدا هاتوی خۆیانو گەلو نەتەوەشیان کەڵكو سودێك پێ دەزانن ﴿رَضُواْ بِأَن يَكُونُواْ مَعَ ٱلۡخَوَالِفِ ... بەوە ڕازی بون لەگەڵ بەجێ ماوەکان بن. ﴿٨٧﴾ التوبة﴾ .

﴿لَّا يَسۡتَوِي ٱلۡقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ غَيۡرُ أُوْلِي ٱلضَّرَرِ وَٱلۡمُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ... ئەو بڕوادارانەی کە هەر لە ماڵی خۆیان دەمێنن -جیا لەوانەی نوقوستانن- دەگەڵ ئەوانەی دەچنە جەنگ لە ڕای خودا، وەکو یەك نین. ﴿٩٥﴾ النساء﴾ .

ئەو ژنە ڕەش پێستەی مزگەوتی پێغەمبەری خوای ﷺ دەماڵی بە ئەرکی سەرشانی خۆی هەڵسا، بە سای ئەم کردو کۆشە بەهەشتی وەدەست هێنا ﴿وَلَأَمَةٌ مُّؤۡمِنَةٌ خَيۡرٌ مِّن مُّشۡرِكَةٍ وَلَوۡ أَعۡجَبَتۡكُمۡۗ ... کەنیزەی باوەڕدار بۆ هاوسەری لە ژنی ئازادی خوانەناس هێژاترە، با هەرچەندە حەزی لێ بکەن. ﴿٢٢١﴾ البقرة﴾ .

هەروەها ئەو کوڕە لاوەی بەرزەکی [٦١٦] بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ دروست کرد بە کاری خۆی هەستا لە ژیاندا، چونکێ کاری ئەو بەهرەی دارتاشی بو، بە سای ئەمە

٦١٦) مینبەر.

بەخششو خەلاتی خۆی پێ بەخشرا. ﴿ ... وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهۡدَهُمۡ ... تانەش دەدەن لەوانە وا هەرئەوەندەیان دەس دەڕوا، کەدەیبەخشن. ﴿٧٩﴾ التوبة ﴾.

لە ساڵی ١٩٨٠ی زایینی ولاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا ڕێگایانـدا بـە بانگەواز کـارە موسڵمانەکان بچنە ناو بەندیخانەکان [٦١٧]، چونکە تاوانبارو چەپەڵکارو خوێنرێژان، ئەگـەر ڕێبـازی ئیسلام بگرنـە بـەر، دەبنـە چـەند ئەنـدامێکی چاکە خـواز لـە کۆمەڵگاکەیانـــدا ﴿أَوَمَن كَانَ مَيۡتٗا فَأَحۡيَيۡنَٰهُ وَجَعَلۡنَا لَهُۥ نُورٗا يَمۡشِي بِهِۦ فِي ٱلنَّاسِ ... ئاخۆ کەسێ کە مردو بـو ئێمـە زیندومان کـردەوەو ڕوناکیـەکمان خستە پێـشی، بـە سەربەستی لە ناو خەڵکا بخولێتەوە؟ ﴿١٢٢﴾ الأنعام ﴾ .

بۆ ئەو کەسەی بیەوێ کارو وەرامی ڕاستو دروست بێو لە کاتی ڕوداوو کارەسات دان بە خۆیدا بگرێ، با ئەو دو نزایە گەورەو سودبەخشە لە دەم بگرێ:

یەکەم: ئەو فەرمودەی پێشەوا (عەلی) دەی گێڕێتەوە، کە پێغەمبەری خـوا ﷺ پێی دەفەرموێ: ((قل اللّهم اهدني و سدّدني... بڵێ: ئەی پەروەردگارا ڕێنماییم کەیو کاروبارم ڕاستەڕێ کەی. مسلم دەی گێڕێتەوە.

دوەم: ئـەو فـەرمودەی (حـصین)ی کـوڕی (عوبەیـد) لـە پێغەمبـەری خـواوە دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەری خوا پێی دەفـەرموێ: ((اللّهم الهمني رشدي، وقني شر نفسي... پـەروەردگارا بـەرەو ڕاستە ڕێ شارەزام کـەی، لـە خراپـەو بـەدی دەرونم بە دورم خەی. (ئەبو دەڕدا) دەیگێڕێتەوە.

شـەیدا بـونو پەیوەسـتی بـە ژیـانی دینـاوە، حـەز کـردن بـە مانـەوە تیایـداو دور بونـەوە لـە مـردن، بەنـدە توشـی: کڵـۆڵیو دڵ پەسـتیو نیگـەرانیو بـێ خـەویو بارگرانیو نابوتی [٦١٨] دەکا، سەبارەت بەوەی جولەکە پەیوەست بون بە ژیـانی دنیـاوە، خـوای گـەورە گازانـدەیان لـێ دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿ وَلَتَجِدَنَّهُمۡ أَحۡرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٖ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمۡ لَوۡ يُعَمَّرُ أَلۡفَ سَنَةٖ وَمَا هُوَ بِمُزَحۡزِحِهِۦ مِنَ ٱلۡعَذَابِ

---

٦١٧) بۆئەوەی بەندکراوەکان بەرەو ئیسلام بانگ کەن.

٦١٨) بێ سەروبەری.

أَن يُعَمَّرَ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ... بێ گومانە دەیانبینی لە هەمو کەس لە دنیادا بۆ ژیانێ تامەزرۆترن، تەنانەتی لەو کەسانەش کە شەریك بۆ خوا دەناسن. هەر کام لەوان پێی خۆشە هەزار ساڵ بژی. خۆ تەمەنی هەزار ساڵەش لە ئازار دوری ناخاتەوە، خودا هەموکردەیانی لەبەرچاوە. ﴿٩٦﴾ البقرة ﴾.

لێرەدا چەند وانەیەك وەردەگیرێ، یەکێ لەوان: دیاری نەکردوە چ ژیانێکیان گەرەکە، هەر جۆرە ژیانێك بێ، ئەگەر چی ژیانێکی ئاژەڵانەو دڕندانەش بێت، کەمایەتیو سوكو چرۆکیشیان قەبوڵەو هەوڵی دەستەبەر کردنی دەدەن.

دەرسێکی تر: ڕەچاوکردنی وشەی (ألف سنة) هەزار ساڵ ژیان، لەبەرئەوەی کاتێ جولەکە بەیەك دەگەیشتن یەك بە یەکی دەگوت بەیانیت بێ مەودا بێ هەزار ساڵ.

واتە هەزار ساڵ بژێی خوای گەورە دەیەوێ ئەو ویستەیان بە دەر ڕاوەرگا، کە دەیانەوێ تەمەنێکی هەندە دورو درێژ بەسەربەن، بەڵام گریمان هەندە ژیان سەرەنجام بەرەو کوێ؟!

سەرەنجامیان بەرەو دۆزەخێکی گڕگرتوە ﴿... وَلَعَذَابُ ٱلْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ... بێگومانە سوکایەتی ئازاری ئەولاش زۆرترەو کەسیش دە هانایان نایە. ﴿١٦﴾ فصلت ﴾ .

جوانترین گوتەی ئاپۆرەش [٦١٩] ئەوەیە کە دەڵێ: جێگای خەم نیە، لە خوا دەخوازرێ.

خوایەك لەسە روی ئێمەیەو داوای لێ دەکرێو، فەرو چاکەی لێ دەخوازرێ، ئەگەر تۆ کارو وەرامت بە خوا بسپێریو، خوای گەورەش خەمو پەژارەت لابباو بڕەوێنێ، بۆ دەبێ تۆ لەسەر زەویدا کپو کڵادا بمێنی ﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ ٱلسُّوٓءَ ... یا ئەو کەسەی چاترە کە هەر وەختێ هومێد براوێك لە بەری بپاڕێتەوە، دە هانای دێو لە چۆرتم ڕزگاری دەکا. ﴿٦٢﴾ النمل ﴾ .

---

٦١٩) جەماوەر/خەڵکی ڕەشۆکی.

﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ... هـــەر کاتەکی عەبدەکانم لەمەڕ من لە تۆ دەپرسن، مـن نـزیکم، هـەر کـەس هانـام وەبـەر بێنێ، بێ وەرامی ناهێڵمەوە. ﴿١٨٦﴾ البقرة ﴾ .

لە ژیانی خـۆتدا چەند کـاتو سـاتێکی بایەخـدارت هـەیـە

لە یاداشتنامەکانی شێخ (عەلـی تـەنتاوی)دا دو هەڵوێستی کاریگـەرو پەنـددادەرم وەبەر چاوان کەوتوە:

هەڵوێستی یەکەم: بـاس لـە خـۆی دەکـا لـەو کاتـەی لـە کـەناری (بـەیروت) مەلـەوانی دەکرد خەریك بو نقوم بێو بخنکێ، بێ هۆش کەوتو هەڵیان گرت، ئا لـەو کـاتو ساتەدا مل کەچی بۆ خوا دەنوێنێو، حەز دەکا ئەگەر بۆ چەند سـاتێکی کـەمیش بێ بەرەو ژیان بگەڕێتەوە، تاوەکو بیروباوەڕی نـوێ بکاتـەوەو پـتر چاکە ئـەنجام داو، بە سا ئەمە بگاتە ئەوپەڕی پلەی باوەڕداری.

هەڵوێستی دوەم: دەگێڕێتـەوە کـە جارێکیـان لەگـەڵ کاروانێکـدا لـە سـوریاو بـەرەو مەککەی پیرۆز دەگەڕێتەوە، لە کاتێکا لە بیابانی "تەبوك" ڕێگایان لێ ون دەبێو سێ ڕۆژان دەمێننەوە، خواردنو خۆراکیان لێ دەبڕێو چاوەڕوانی مـەرگ دەکـەن، (شێخ) لە ناو هاوڕێکانیدا هەڵدەستێتەوەو وتـاری ماڵئـاوایی لـە ژیـان پێـشکەش دەکا، وتارێکی برایانەو گەرمو گوڕو سەرسوڕمێن، بە خۆی گریاو ئەوانی تریـشی گریانـد، هەسـت دەکـا پلـەی باوەڕیـان بەرزبۆتـەوەو، هـیچ پەناگـەو فریـاد ڕەسێکیشیان نیە تـەنیا خـوای باڵادەستو توانـادار نـەبێ، ﴿ يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ... هەر کێ لە نـاو ئاسمانـەکانو زەمیـنن، هـەموکارێکیان هەر بەوەو ئەو گش ڕۆژێ بە کارێکەوە خەریکە. ﴿٢٩﴾ الرحمن ﴾ .

هـەروا خـوای بـەرزو بـێ هاوتـا دەفـەرموێ: ﴿ وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ...

بەشــی زۆر لــە پێغەمبــەران دەگــەڵ گــەلی خواپەرســتانی هــەڤالیان چــونە خــەزا، هەرچەند بەڵای لە ڕێی خودا توشی هاتن، نە هیچیانی سستەوە کرد نە زەبونی ڕوی تێکردن، لەوانەی کە خۆڕاگرن، خۆ خۆشی دێ.﴿١٤٦﴾ آل عمران ﴾.

بێگومــان خــوا ئــەو بــڕوادارە تواناداراانــەی خۆشــی دەوێ بــە ورە بــەرزیو ئارامگرییەوە بەرەو ڕوی نـەیارانیان دبنـەوە، ورە بـەر نـادەن، بـێ ئومێدیو بـەزین ڕویان تێ ناکا، هێـزو وزەیـان نـاڕوخێ، بەسـەر شـۆڕیو کـزو لاوازی نـشوستی هێنـان قایـل نـابن، بەڵکـە خـەباتیان ناپـسێتەوەو یـەك گـروپێ داگـرن، هـەر ئـەوەش بـاجی بڕواهێنانیان بە پەروەردگارو پێغەمبەرو ئاینیانە ((**المؤمن القوي خيــر و احب الى الله من المؤمن الضعيف، وفي كل خيــر**... بڕواداری توانادار چاكترو خۆشەویـستترە بـە لای خواوە لە بڕواداری بێ هێز، لە هەردوکیشیاندا چاکە هەیە)).

(ئەبوبــەکر) لــە پێنــاوی خــوادا پەنجــەی بــەخوێن هــات -خــوای لێــی ڕازی بــێ- (ئەبوبەکر) لەپێناو پاراستنی پێغەمبەری خوا ﷺ پەنجەی خستە کونی ئەشکەوت مار پێیوەدا، پێغەمبەری خوا ﷺ نزای بۆ خوێند بە فەرمانی خوا چاك بۆوە.

پیاوێك بە (عەنتەرە)ی گوت: تـۆ بەسـەر پیاوانـدا زاڵ دەبـی، نهێنی ئازایـەتی تـۆ چیە؟ ئەویش گوتی: تۆ پەنجەت بخە نـاو دەمـی مـنو، منـیش پەنجـەم دەخەمـە نـاو دەمی تۆ. پەنجەی خستە دەمی (عەنتەرە) ئـەویش پەنجـەی خـستە دەمـی پیاوەکـە، هەریەکەیان پەنجەی ئەوی تریانی گەست، پیاوەکـە لـە تـاوان هـاواری کـردو، ئـارامی نەگرت، (عەنتـەرە) پەنجەی خۆی هێنایە دەرو، گـوتی: بـەوە بەسـەر هێزدارانـدا زاڵ دەبم. بە سای بەرگە گرتنو ئارامگری.

یــەکێ لەوانــەی مایــەی دڵارامــیو ســرەوتنی بــڕوادارە، ئەوەیــە: میهــرو ســۆزو بەخـشندەیی خـوای لێ دیـارە، جا بـە پێـی پلـەی بـاوەڕی چاوەدێریو کۆمـەکی خـوا دەرك پـێ دەکـا. هەموبونـەوەرو گیـان لەبـەر، دڕنـدەو باڵنـدەو ڕۆینـدە[٦٢٠]، هـەمویان هەسـت دەکـەن پـەروەردیارێکی وەدیهێنـەرو ڕۆزی دەریـان هەیـە ﴿وَإِن مِّن شَيۡءٍ إِلَّا

---

٦٢٠) ئەوەی بە پێ دەڕوا.

يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِۦ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْۗ ... هەمو شتێك - بە پەسن دانەوە[٦٢١]- پاكانەی ئەو دەكا، بەڵام ئێوە پاكانەی ئەوان نابیسن. ﴿٤٤﴾ الإسراء﴾.

ئێمە دەبینین جوتیارەكان لە كاتی زەوی كێڵاندا، بە دەستی خۆیان تۆ بە زەوی وەردەكەن، دەڵێن‌و هاوار دەكەن: ئەی وەدی هێنەری ئاسمان‌و زەمین، ئەو دانەوێڵە وشكە لەو زەویە وشكەدا بە تۆ دەسپێرین، ﴿ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ... ئاخۆ ئەو تۆمەی[٦٢٢] دەیچێنن، دیتوتانە؟ پێتان وایە ئێوەن كە بەرهەمی دێنن، یان ئێمە بۆتان دەروێنین؟ ﴿٦٤﴾ الواقعة﴾.الواقعة/٦٤.

ئەمەیە ڕو كردنە خوای تاك‌و تەنیاو بێ هاوتا، ئەمەیە ئارەزو خواستی بە یەك ناسینی خوای بەرزو توانا.

(عبدالحمید كشك) - كەسێكی نابینا- وتاربێژی زمان پاراوو دەنگ زوڵاڵ كاتێ هەستاو بەسەر بەرزەك كەوت، پارچە گەڵایەكی دارخورمای لە گیرفانی دەرهێنا، كە بە خۆڕسكی بە خەتێكی جوانی كوفی لەسەری نوسرا بو "ٱللَّهُ"، پاشان لەسەر بەرزەك هاواری كرد:

لەو درەختە بڕوانە — گەڵاو لقی چەند جوانە
كێیە وەدی هێناوە — بە سەوزایی‌و ڕازاوە
ئەو وەدیهێنەرە خوایە — دەسەڵاتی باڵایە

یەكسەر خەڵكەكە دایە پڕمەی گریان.

بێگومان ئەو خوایە بەدی هێنەری ئاسمانەكان‌و زەویە، نیشانەو بەڵگەكانی لە هەمو بونەوەردا دەردەخشێن، دان بە خوایەتی‌و پەروەرێنی‌و یەكتا پەرستی‌و بێ

---

٦٢١) پەسنداری: پێداهەڵگوتن.
٦٢٢) ئەو تۆوەی.

نیازی ئەو خوایە دادەنـێن ﴿... رَبَّنَا مَا خَلَقۡتَ هَٰذَا بَٰطِلٗا ... ئـەی پەروەرنـدەمان! تۆ ئەم دەزگایەت بە فیڕۆ نەسازاندوە. ﴿١٩١﴾ آل عمران﴾.

یـەکێ لـە پایـەکانی ئاسـودەیی‌و بەختـەوەری، ئەوەیـە بزانـی پـەروەردگارێکی میهرەبان‌و بەخشندە هەیە لە تاوان دەبورێ‌و ئەو کەسەی تۆبە بکا لێی وەردەگرێ، دەسـا مـوژدەی میهـرو سـۆزی پـەروەردیارت لێبـێ کـە هـەمو ئاسمانـەکان‌و زەوی گرتۆتـەوەو، شـکۆداری بـۆ ئـەو کـە دەفـەرموێ: ﴿... وَرَحۡمَتِي وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٖ ... بەزەییشم هەموشتی داگرتوە. ﴿١٥٦﴾ الأعراف﴾.

پایـەداری‌و ڕێـزداری بـۆ خـوا لێبـوردەیی‌و میهرەبـانی چـەند فراوانـە، لـە فەرمودەیـەکی (صـحیح)یـشدا هـاتوە: یـەکێ لـە عەرەبـە بیابـان نـشینەکان لەگـەڵ پێغەمبەردا ﷺ نوێژی دەکرد لە کاتی تەحیات خوێندندا گوتی: خوایە بەزەییت بە من‌و (موحەممەد)دا بێتەوە، بەزەییت بەکەسی تـردا نێتـەوە. پێغەمبـەری خـوا ﷺ فەرموی: ((**لقد حجرت واسعا**... بـە ڕاسـتی شـتێکی فراوانـت تەسـك کـردەوە، میهـری خـوا هـەمو شـتێ دەگرێتـەوە، ﴿... وَكَانَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَحِيمٗا ... خـودا بـۆ خـاوەن باوەڕان دلۆڤانە. ﴿٤٣﴾ الأحزاب﴾.

((**الله أرحم بعباده من هذه بولدها**... خوای گەورە بەرامبەر بەندەکەی بە سۆزترە، لەو دایکە بەرامبەر کۆرپەکەی. کابرایەك لە ترسی سزای خوا فەرمانیدا دوای مردن بیسوتێنن، خوای گەورە خۆڵەمێشەکەی کۆکردەوەو فەرموی: ((**یا عبدي، مـا حملـك علی ما صنعت؟ قال: یا رب، خفتـك، وخـشِیتُ ذنـوبي. فادخلـه الله الجنـة** ... ئـەی بەندەی مـن، چـی وای لێکـردی ئـاوا بکـەی؟ گوتی: ئـەی خوایـە، لـە تـۆ ترسـام‌و، لـە تاوانەکانیشم. خوای گەورە بردی بۆ بەهەشت. فەرمودەیەکی بەهێزە.

﴿وَأَمَّا مَنۡ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفۡسَ عَنِ ٱلۡهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ ٱلۡجَنَّةَ هِيَ ٱلۡمَأۡوَىٰ ... بـــەڵام کەسێ لە گەورەیی پەروەنـدەی خۆی ترساوە لـە ئـارەزوی دڵـی خـۆی وازی هێنـاوە، دیارە بەهەشت جێگای ئەوە. ﴿٤١﴾ النازعات﴾.

خوای گەورە لێپرسینەوە لەگەڵ پیاوێکی گوناهباردا دەکا بەڵام خوا بە یەك دەزانێ، هیچ چاکەیەکی لەدەستدا نیە، بەڵام لە دنیادا بازرگانی دەکردو، چاوپۆشی لە هەژارو کەم دەرامەتان دەکرد، خوا دەفەرموێ: ئێمە بە بەخشندەیی شیاو ترین لە تۆ، دەی ڕێگای بۆ بەردەن.

ئەوسا خوای گەورە دەیخاتە بەهەشت.

﴿ وَٱلَّذِيٓ أَطۡمَعُ أَن يَغۡفِرَ لِي خَطِيٓـَٔتِي يَوۡمَ ٱلدِّينِ ... ئەو کەسەیە کە بە هیوام ڕۆژی سەلا لە هەڵەکانم ببورێ. ﴿٨٢﴾ الشعراء ﴾.

﴿ ...لَا تَقۡنَطُواْ مِن رَّحۡمَةِ ٱللَّهِۚ ...نابێ ئێوە لە بەزەیی خوا ناهومێدبن. ﴿٥٣﴾ الزمر ﴾.

(موسلیم) دەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەری خوا ﷺ پێشنوێژی بۆ موسڵمانان کرد، پیاوێ هەڵسایەوەو گوتی: (ئەی پێغەمبەری خوا) حەقی دارکاریم هاتوە، بەسەرمدا جێبەجێ کە. فەرموی: ((**أصليت معنا**؟... ئایە نوێژت لەگەڵ ئێمە کرد؟ گوتی: بەڵێ. فەرموی: ((**اذهب فقد غفر لك**... بڕۆ چاوپۆشیت لێکرا.

﴿ وَمَن يَعۡمَلۡ سُوٓءًا أَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهُۥ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ... هەر کەسێکیش کارێکی نالەبار بکا، یان غەدرێکی لە خۆی بکا، پاشان لە خودا بخوازێ کە بیبەخشێ، دەبینێ کە خوا لێبوردەو دلۆڤانە. ﴿١١٠﴾ النساء ﴾.

لێرەدا سۆزو میهرێکی نادیار هەیە کە بەندەی لە هەمو لایەکەوە، داپۆشیوە، خاوەنی ئەو سۆزە نادیارە خوای ڕاهێنەری جیهانو پەروەردیارە، ئەو خوایەی (موحەممەد)ی لە ئەشکەوتدا چەپاڵەدا -سلاوی خوای لەسەر- سۆزی بۆ یارانی ئەشکەوت نواند لە ئەشکەوتدا، ئەو سێ کەسەی تاشە بەردێك دەرگای ئەشکەوتی لێگرتن ڕزگاری کردن، ئیبراهیمی لەناو ئاگردا نەسوتاند، موسای لە دەریادا نغرۆ نەکرد، نوحی بە لافاو لەناو نەبرد، یوسفی لەناو بیردا لەیاد نەکرد، ئەیوبی بە دەردو نەخۆشی نەکوشت.

سەرنجێك

لە (ئوم سەلەمە) دەگێڕنەوە دەڵێت: گوێبیستی پێغەمبەری خوا ﷺ بووم دەیفەرموو: ((ما من مسلم تصيبه مصيبة، فيقول ما امر الله: (انا لله وانا اليه راجعون) اللهم اجُرْني من مصيبتي واخلف لي خيرا منها. الا اخلف الله خيرا منها... هەر موسڵمانێ توشی بەڵاو كۆستێك هات، ئەوسا ئەوە بڵێ كە خوا فەرمانی پێ كردوە: "ئێمە هی خواینو بۆ لای ویش دەگەڕێینەوە. خوایە لەسەر ئەو بەڵایە خەڵاتمكەی ئەوەی لەدەستم داوە چاتر لەوەم بۆ لەجێ دانێی. بێ سۆ خوا چاتری بۆ لەجێ دادەنێ.

كردەی جوان ڕێگای بەختەوەریە

لە سەرەتای دیوانی حاتەمی (تائی) دا وتەیەكی جوانیم بینی تیایدا دەڵێ: ئەگەر پشت هەڵكردن لە خراپە بۆ تۆ بەس بێ، واز لە خراپە بێنە.

مەبەستی ئەوەیە: ئەگەر دەرفەتی دەرنەبڕینی قسەی خراپو خۆپاراستن لە خراپەت هەبێ، با ئەوەندەت بەس بێ ﴿ فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ ... سا تۆ واز لەوانە بێنە. ﴿٣٠﴾ السجدة ﴾.

﴿ ... وَدَعۡ أَذَىٰهُمۡ ... گوێ بە ئازاریشیان مەدە. ﴿٤٨﴾ الأحزاب ﴾.

چاكە ویستی بۆ خەڵك بەهرەیەكی خواییە، خەڵاتێكی پیرۆزە لە لایەن خوای بەخشندەو میهرەبانەوە (خەڵات كراوە).

(ئیبن عەباس) باس لە بەهرەی خوا دەكا بەسەریەوەو دەڵێ: من سێ خەسڵەتم پێ بەخشراوە: لە هیچ شوێنێكی زەوی باران نابارێ، مەگەر ستایشی خوای لەسەر دەكەمو پێی شادمانم، ئەگەر چی هیچ وشترو مەڕو ماڵاتێكی منی لێ نالەوەڕێ. گوێبیستی دادوەری هیچ دادوەرێك نابم، مەگەر داوای بۆ لە خوا دەكەم، هیچ كێشەیەكیشم ناكەوێتە لای ئەو.

هیچ ئایەتێکیش لە کتێبی خوا شارەزا نابم، مەگەر پێم خۆشە خەڵکانیش ئەوەی من دەیزانم ئەوانیش بیزانن. بە ڕاستی ئەوەیە چاکە خواستیو، بڵاوکردنەوەی خێرو خۆشی لە نێوانیانداو، سینە پاکیو، دەربڕینی دڵ سۆزیە بۆ هەمو کەسێ.

شاعیرێك دەڵێ:

ئەگەر هەوروباران گشگیر نەبێ
منیش نابێ هەر خۆم لەبیر بێ

مەبەستی ئەوەیە: من کەسێکی خۆپەرست نیم، ئەگەر بێو هەورو باران هەمو شوێنێ نەگرێتەوەو هەمو کەس لێ بەهرەمەند نەبێ، منیش بە تەنیا نامەوێ ﴿ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِ وَيَكۡتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۗ ... ئەو کەسانەی چکوسی[٦٣٣] دەکەنە پیشەو خەڵکیش بۆ ڕژدی هان دەدەن، ئەو بەشەی خودا پێیداون دەیشارنەوە، (٣٧) النساء ﴾ .

زانستی سود بەخشو زانستی زیان بەخش

با شادو دڵ گوشادت کا ئەو زانستەی بە خوای خۆت ئاشنا دەکا.﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ وَٱلۡإِيمَٰنَ لَقَدۡ لَبِثۡتُمۡ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡبَعۡثِۖ ... ئەو کەسانەی بە زانستو باوەڕدارن، پێیان ئێژن: هەروەکو خودا نوسیویە، تا ڕۆژی سەڵا ماونەوە. (٥٦) الروم ﴾

لێرەدا دو زانست هەیە زانستێك ئاوێتەی باوەڕە، ئەوی تریان هاوشانی بێباوەڕیە، خوای گەورە سەبارەت بە نەیارانی دەفەرموێ: ﴿ يَعۡلَمُونَ ظَٰهِرٗا مِّنَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُمۡ عَنِ ٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ غَٰفِلُونَ ... لە ڕواڵەتی ژینی دنیا ئاگادارنو هیچ ئاگاشیان لە پاشەڕۆژەکە نیە. (٧) الروم ﴾ .

---

٦٣٣) ڕژدی، نان نەخۆری.

ئـەوجارەش لەمــەڕ ئەوانــە دەفـەرموێ: ﴿ بَلِ ٱدَّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ ۚ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ مِّنْهَا ۖ بَلْ هُم مِّنْهَا عَمُونَ ... ئـاخۆ زانياريـان بەدواڕۆژهەيـە، بەڵكـە دو دڵـن دەبـێ يان نابێ؟ لە ئاستی دا چاويان كوێرە. ﴿٦٦﴾ النمل ﴾ .

هەروا دەفەرموێ: ﴿ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ ۚ ... هەر ئەوەندەی لـێ‌دەزانن﴿٣٠﴾ النجم ﴾

گـەورەيی‌و شـكۆ بـۆ ئـەو كـە دەفـەرموێ: ﴿ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱلَّذِىٓ ءَاتَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ ٱلشَّيْطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخْلَدَ إِلَى ٱلْأَرْضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ ۚ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۚ فَٱقْصُصِ ٱلْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ... دەنگـو باسی ئەو كەسەشيان بۆ وەخوێنـە كـە نيشانەكانی خۆمـان پـێ بەخشيوە، خۆی لێبواردن، ئەوسا شەيتان وەدوی خۆی داو كەوتە ناوڕيزی گومڕايان. ئێمـە گـەر بمانويـستايە لەمانـەڕا پايەبـەرزيمان دەدايـە، بـەڵام ئـەو هـەر خـۆی بـوو. نەزيلەی ئەو وەكو نەزيلەی سەگێكە بـۆی بـچی زمـان دەردێنـێ‌و لێـشی گـەڕێی زوان دەكێشی. ئـەم چـيرۆكە بەسـەر هـاتی ئەوانەيـە، كـە نيـشانانی ئێمـەيان بـە درۆدانـا. تۆڵەوتەرزە باسانەيان بۆ وەگێڕە، شايەتا بيربكەنەوە. ﴿١٧٦﴾ الأعراف ﴾.

هەروەهـا لەمەڕ جولەكەو زانستيان دەفـەرموێ پايـەداری‌و بـێ هاوتـايی بـۆ خـوا: ﴿ كَمَثَلِ ٱلْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ ... وەكـو ئـەو گوێدرێژەيـە بـاری كتێبـی لــێ بــارە. ﴿٥﴾ الجمعة ﴾ .

ئەوان خاوەنی زانستن بەڵام ڕاستە ڕێی پێ نابينن، بەڵگـەو بيانويـان هەيـە بـەڵام دەردی دڵيان چارە ناكا، گومـان‌و دو دڵـی نارەوێنـێ‌و لا نابـا، بەڵگـەی نوسـراويان لـە دەستەو زمانيان لە گۆ نەوەستە، كەچـی نـە ڕاستـەو نـە دروسـتە، ڕابـەری ڕێيـان لـە پێـشە، وەلــێ بــەرەو هەڵـدێريان دەبــا، بـەرەو پێـشەوە دەڕۆن، بــەڵام سـەريان لـە گومڕايی‌و لاڕێی دەردەچێ، ئەوسا چۆن خاوەنی ئەم زانستە سەروەری‌و بەختـەوەری

وەدەست دێنیێ، کەچی خوۆی یەکەم کەسە لە ژێرییێدا بینوێنێ: ﴿... فَٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡعَمَىٰ عَلَى ٱلۡهُدَىٰ ... لەباتی شارەزابوونێ حەزیان کرد هەر نابینابن. ﴿١٧﴾ فصلت﴾.

﴿... وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ ... گوتیشیان ئێمە دلّمان داخراوە، هەر خودا خوۆی دلّی بە موۆر داخستبوون. ﴿١٥٥﴾ النساء﴾ .

لە پەرتوکخانەی (کوۆنگرێس) لە (واشنتوۆن) سەدان هەزار کتێبی بە قەبارەو سەرنج ڕاکێشم بینی. دەربارەی هەموزانستێك، هەموبوارێك، هەموگەلو نەتەوەو ژیارو کەلتورو چاخێك، بەلاّم ئەو گەلو نەتەوەی ئەو پەرتوك خانە نەوازەی لەبەردەستە، گەلێکی خوانەپەرستە، تەنیا بەو جیهانە لەبەرچاوە باوەڕ دەکا، بەلاّم لەمەڕ ئەوەی کە پەنهانە، نە هەستو ژیرو بیری نەبیستنو بینایی کار دەکا، ﴿... وَجَعَلۡنَا لَهُمۡ سَمۡعٗا وَأَبۡصَٰرٗا وَأَفۡـِٔدَةٗ فَمَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُمۡ سَمۡعُهُمۡ وَلَآ أَبۡصَٰرُهُمۡ وَلَآ أَفۡـِٔدَتُهُم مِّن شَيۡءٍ ... گویێو چاوو دلّیشمان بە وان دابو، ئەوان لە گویێو چاو دلّیان هیچ بەهرەیان دەسنەکەوت. ﴿٢٦﴾ الأحقاف﴾ .

مێرگو لەوەڕ [٦٢٤] سەوزو جوانە، بەلاّم مێگەل دەردەدارە، زەمیلە [٦٢٥] پڕ خورمایە وەلێ خاوەنی ڕژدەو چاوی لە دوایە، ئاوەکە سازو سازگارە کەچی لە دەمدا تفتو تالّە، ﴿... كَمۡ ءَاتَيۡنَٰهُم مِّنۡ ءَايَةِۭ بَيِّنَةٖۗ ... چەند نیشانەی ئاشکرامان داوە بەوان؟ ﴿٢١١﴾ البقرة﴾ .

﴿وَمَا تَأۡتِيهِم مِّنۡ ءَايَةٖ مِّنۡ ءَايَٰتِ رَبِّهِمۡ إِلَّا كَانُواْ عَنۡهَا مُعۡرِضِينَ ... هەر نیشانەیەك لە لایەن خوای پەروەرێنیانەوە بۆو بێتە لایان، بێ سۆ هەر حاشای لێ دەکەنو خوۆیانی لێ دەبوێرن. ﴿٤﴾ الأنعام﴾ .

---

٦٢٤) پەرێز/مێرگ.

٦٢٥) زەمبیلە.

زۆر بیر کەوەو زۆر ورد بەوە

یەکێ لەوانەی دڵو دەرون دەگەشێنێ: زۆرزانیو، لە بابەتی هەمە جۆری زانستی شارەزا بونە، بە راوەڵە [٦٢٦] بونی ڕۆشنبیریو، دور بینیو بیر قوڵییە، بەڵگەی بیانو ڕەوێن [٦٢٧]و، بیرو هزری ڕەسەنو، بەسەر نهێنیدا هەڵبونە، بەدەرخستنی بنجو بناوانی [٦٢٨] کارو وەرامو، ڕازو نیازان ئاشنا بونە، ﴿...إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُاْ ... لە ناو عەبدانی خودادا هەر ئەوانەی فرە زانان لێی دەترسن. ﴿٢٨﴾ فاطر﴾.

﴿بَلْ كَذَّبُواْ بِمَا لَمْ يُحِيطُواْ بِعِلْمِهِۦ ... نەخێر ئەوان شتێك بە درۆ دەزانن، کە هیچی لێ تێنەگەییون. ﴿٣٩﴾ یونس﴾ .

بێگومان مرۆڤی زانا هەمیشە دڵ فراوانە، هەستو نەستی ئاوەدانە، بیرو هزری حەساوەیەو دەرونی شادمانە.

یەکێ لە بیریارانی ڕۆژئاوا دەڵێ: فایلێکی بە قەبارەم لە نێو پەرتوك خانەکەدا هەیە، هەرچی هەڵەو پەڵەو کەوجیو گێلیو لاساریەی لە شەوو ڕۆژدا ئەنجامی دەدەم دەی نوسم، تاوەکو لە دەستیان ئازاد بم.

منیش دەڵێم: زانایانی پێشینی ئەم ئیسلامە بەر لە تۆ لەسەر زەنشت کردنی دەرونی خۆیانو بە توندی سەرکوت کردنی دەست پێشخەریان کردوە ﴿وَلَآ أُقْسِمُ بِٱلنَّفْسِ ٱللَّوَّامَةِ ... سوێندیش دەخۆم بە ویژدانەکەی ڕەخنەگر. ﴿٢﴾ القیامة﴾.

حەسەنی بەسری دەڵێ: موسڵمان لە ئاستی سەرزەنشتکردنی دەرونی خۆیدا توندو تیژترە لە هاوبەشێك بەرامبەر برا بەشی خۆیدا.

---

٦٢٦) بەرفراوان.

٦٢٧) ئەو بەڵگەی گومان ناهێڵێ.

٦٢٨) قوڵایی.

(ڕەبیعی کوڕی خوسەیم) لە هەفتە بۆ هەفتە وتەکانی خۆی دەنوسی، جا ئەگەر دەی بینی قسەیەکی چاکی کردوە سوپاسی خوای لەسەر دەکرد، ئەگەریش بینیبای قسەیەکی خراپی کردوە داوای لێبوردنی لە خوا دەکرد.

یەکێ لە پێشینانیش دەڵێ: چل ساڵ دەبێ من تاوانێکم ئەنجام داوە، لە خوا داوا دەکەم لێم ببورێ، ئێستاش لەگەڵ دابێ لەسەر داوای لێخۆشبون پێ دادەگرم ﴿وَٱلَّذِينَ يُؤۡتُونَ مَآ ءَاتَواْ وَّقُلُوبُهُمۡ وَجِلَةٌ ... ئەوانەش کە هەرچی لە ڕای خودا داویانە، هەر دەیدەن، کەچی دڵیان دەترسێ. ﴿٦٠﴾ المؤمنون﴾.

دەرونت سەرزەنشت کە

یادەوەریەك بۆ خۆت ڕەچاو کەو، خۆتی پێ سەرزەنشت کە، هەڵەو ناتەواوییەکانی خۆتی تێداوە خوێنەوەو، چارەسەریان بدۆزەوە.

(پێشەوا) عومەر دەڵێ: خۆتان سەرزەنشتکەن بەرلەوەی سەرزەنشت بکرێن، خۆتان هەڵسەنگێنن بەرلەوەی هەڵسەنگێنرێن، خۆشتان بۆ ڕۆژی سزا وەڕازێنن.

لە ژیانی ڕۆژانەماندا سێ هەڵە دوبارە دەبێتەوە

یەکەم: کات بەفیڕۆدان.

دوەم: بێهودە دوان[٦٢٩]: ((من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه... بەدوا دانەچونی شتی بێهودە لە جوان موسڵمانی مرۆڤە.

سێیەم: بایەخدان بە شتی کەم بایەخ، وەکو گوێ هەڵخستن[٦٣٠] بۆ ترس و تۆقاندنی پاگەندەچیان و، پێشبینی گەنەکاران و[٦٣١]، خەون و خەیاڵی ڕاڕایان[٦٣٢]، ڕاستەوخۆ

---

٦٢٩) قسەکردنی بێ هودە.

٦٣٠) گوێ گرتن.

٦٣١) چەپەڵکار و خراپەکارن.

ژیانت پێ تاڵ دەکاو، دەستبەجێ خەمناکیت توش دەکا، هەروەها بەربەستو لەمپەرێکە لە ڕێگای بەختەوەری و کامەرانیدا.

پێغەمبەری خوا ﷺ عەباسی مامی فێری نزایەك کرد بەختەوەری دنیاو دوارۆژ لەخۆوە دەگرێ، کە بەم جۆرەی فەرمو: ((**اللّهم اني اسألك العفو والعافية...** پەروەردگارا لێبوردەیی و تەندروستیت لێ دەخوازم. ئەوە نزایەکی لەخۆگرو گشتگیرە، چارەسازو چارەسەرە، خۆشبەختی دنیاو دوا ڕۆژی لەگەڵە. ﴿ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْـَٔاخِرَةِ ... ئەوسا خودا پاداشتی ئەم دنیاو چاکە پاداشی ئەو دنیای پێدان. ﴿١٤٨﴾ آل عمران ﴾.

﴿ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ... ئیتر نە ڕێ هەڵە دەکا، نە توشی نەگبەتی دەبێ. ﴿١٢٣﴾ طـه ﴾.

وریـای خۆتـان بـن

هۆشمەندی و بەکارهێنانی هۆکارەکان لەگەڵ پشت بەستن بە خوای بەرزو توانا یەکێکن لە بەختەوەری بەندە، پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر چی پێشەنگی پشت بە خوا بەستان بو، بەڵام لە هەندێ جەنگا مەیدان داری دەکرد لەگەڵ ئەوەشدا زرێی دەپۆشی، یەکێکیش لێی دەپرسێ ئەی پێغەمبەری خوا وشترەکەم ببەستمەوە یاخود بەرەڵای کەم و پشت بە خوا ببەستم؟

لە وەڵامدا فەرموی: ((**اعقلها وتوكل**... بیبەستەوەو پشتیش بە خوا ببەستە)).

گرتنەبەری هۆکارو پشت بە خوا بەستی پایەی یەکتاپەرستییە، پشت لە هۆکار کردنیش لەگەڵ پشت بەخوا بەستن بە پێی یاسای خوا نەڕەخساوو نەگونجاوە، هەروەها ڕوکردنە هۆکارو پشت بە خوا نەبەستی یەك ناگرنەوە لەگەڵ یەکتاپەرستی.

---

٦٣٢) دو دڵان/ بەگومان لە کارەکان.

(ئیبن جەوزی) لەو بارەوە دەگێڕێتەوە: پیاوێك لای مەترسی ڕەچاو نەکرد، هەستا نینۆکەکانی قرتاند کارەکەی لێ ئاڵۆز بو پێی مرد [٦٣٣].

کابرایەکیش لەسەر پشتی گوێدرێژەکەیەوە بە ژێر کۆڵێکدا ڕۆیی سگی خۆی چەماندەوەو بوە هۆی مردنی.

دەربارەی تەها حسێنی نوسەری میسری دەگێڕنەوە کە بە شوفێرەکەی دەڵێ: خێرا مەڕۆ تاوەکو زو بگەینە جێ.

ئەو وتەیە هاو واتای ئەو پەندەیە: زۆر جاران تاڵوکەیی سەری لە شێنەیی دەردەچێ.

ئەوسا خۆپاراستن لەگەڵ قەدەر تێك ناگیرێن، بەڵکو خۆپارێزی لە قەدەرو کرۆکی قەدەر دەژمێردرێ، ﴿وَلْيَتَلَطَّفْ ... با بەزیتی بجولێتەوە. (١٩) الکهف﴾.

﴿... تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُم بَأْسَكُمْ ... جلو بەرگێکیشی بۆتان ساز داوە کە لە کاتی شەڕو گەرمادا دەوپارێزێ. (٨١) النحل﴾.

دۆستایەتی بڕەخسێنە

مایەی بەختەوەری بەندەیە، کە بتوانێ سۆزو خۆشەویستی خەڵکان بەلای خۆیدا ڕابکێشێو دۆستایەتیان لەگەڵدا بنوێنێ، خوای گەورە لەسەر زمانی (ئیبراهیم) پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ... وەبکە لە ناو چینە دوایینەکانیشا ناوم بە چاکە دەربچێ. (٨٤) الشعراء﴾.

توێژەرەوان دەڵێن: مەبەستی ئەوەیە خەڵك بەچاکە لێی بدوێن. بە هەمان شێوە خوای گەورە دەربارەی موسا پێغەمبەر دەفەرموێ: ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ... قیانی خۆم خستە سەر تۆ. (٣٩) طه﴾.

---

٦٣٣) لەوانەیە تەشەنەی کردبێ بوبێتە هۆی پەیدابونی نەخۆشی گەورە.

هەروەکو دەربارەی یەکێ گوتراوە: هەر کەسێ تۆی بینیبێ خۆشتی دەوێ.

لە فەرمودەی (سەحیح)دا هاتوە: ((**أنتم شهداء الله في الارض**... ئێوە شایەتانی خوان لەسەر زەوی)).

زمانی خەڵکانیش پێنوسی ڕاستی یە. ئەم فەرمودە بێهەڵەیەش هاتوە: ((**إن جبريل ينادي في السماء: ان الله يحب فلانا فاحبوه، فيحبه اهل السماء، ويوضع له القبول في الارض**... جوبریل لە ئاسمانێ بانگ ڕادێڵێ: خوای گەورە فڵانەکەسی خۆش دەوێ ئێوەش خۆشتان بوێ، خەڵکی ئاسمان خۆشیان دەوێ، لەسەر زەویشدا خوای گەورە لە دڵی خەڵکدا جێی دەکاتەوە.

یەکێ لەوانەی دەبێتە هۆکاری خۆشەویستی: خووڕەوشتی جوانو، وتەی نەرمو نیانو، ڕوی گەشو جوانە. یەکێ لەو فاکتەرە بەهێزانەی هەستو سۆزی خەڵکانت بۆ دەستەبەر دەکا: نەرمو نیانیو میهرەبانیە. بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((**ما كان الرفق في شيء الا زانه، وما نزع من شيء الا شانه** ... نەرمو نیانی لە هەر شتێدا وەدی بکرێ دەی ڕازێنێتەوە لە هەر شتێدا بڕنێ ناشیرینی دەکا)).

هەروەها دەفەرموێ: ((**من يحرم الرفق، يحرم الخير كله**... هەرکەسێ لە نەرمو نیانی بێ بەش بێ، لە هەمو خێروبێرێ دەستی بەتاڵە)).

یەکێ لە کاراشنایان دەڵێ: نەرمو نیانی مار لە کونی خۆی دەردێنێ.

ڕۆژئاواییەکانیش دەڵێن: هەنگوێن دەربێنەو شانە مەشکێنە.

لە فەرمودەی (سەحیح)یشدا هاتوە: ((**المؤمن كالنحلة تأكل طيبا، وتضع طيبا، واذا وقعت على عود، لم تكسره**... بڕوادار وەکو هەنگ وایە پاك دەخواو پاکیش فەراهەم دێنێ ئەگەر لەسەر گوڵانیش بنیشێ لقەکانی ناشکێنێ)).

بەو زەمینەدا بخولێوەو نیشانەو بەڵگەی دەسەڵاتی خوا وەخوێنەوە

یەکێ لەوانەی دڵ دەسرەوێنێو هێمنیو هـەداری بەرهـەم دێنـێ: گەشـتو گەڕانـە بە ناو شارو وڵاتاندا، لەسەرەتای ئەم کتێبە وتەیەك بەو مەبەستە پێشکەش کرا.

خوای بێهاوتا دەفەرموێ: ﴿ قُلِ ٱنظُرُواْ مَاذَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ ... بێژە: سەرنج بدەن لە ئاسمانانو زەمیندا چی هەیە. ﴿١٠١﴾ یونس ﴾.

﴿ قُلۡ سِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ ... بێژە: گەشتێ بەم سەر زەمینەدا بکەن. ﴿٦٩﴾ النمل ﴾.

﴿ أَفَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ ... ئاخۆ هەرگیز بە زەمیندا نەگەڕاون، سەرنج بدەن. ﴿٨٢﴾ غافر ﴾.

سـەربوردەی گەشـتی (ئـیبن بەتوتـە) ئەگـەر چـی زیـادە ڕۆیـی تێدایـە، وەلـێ هەرکەسێ وەیخوێنێ لە نەخشو نیگاری خوای باڵادەست سەرسام دەمێنێ، کارجوانی خوا لەم گەردونەدا دەبینێ، تێدەگا پەندو گەلێك ئامۆژی بۆ باوەڕدار لێوەرئەگیرێ، دەزانـێ گەشـتو سـەیران دڵ دەسـرەوێنێ، دڵ گوشـادە ئـەو کاتـەی جێگـاو شـوێنو کەشو هەوای بگۆڕێ، تاوەکو لاپەڕەی پەرتوکی ئەم گەردونە بەر هەڵەوە خوێنێ.

﴿ قُلۡ سِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ ... بێژە: گەشتێ بەم سەر زەمینەدا بکەن. ﴿٦٩﴾ النمل ﴾.

﴿ فَسِيحُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ ... لەم زەمینەدا بگەڕێن. ﴿٢﴾ التوبة ﴾.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغۡرِبَ ٱلشَّمۡسِ ... (زیـل قەرنــەین بــە شــوێن مەبەســتی داچــو) تــا گەیشتە لای خۆرنشین. ﴿٨٦﴾ الكهف ﴾.

﴿ ... لَآ أَبۡرَحُ حَتَّىٰٓ أَبۡلُغَ مَجۡمَعَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ أَوۡ أَمۡضِيَ حُقُبٗا ... (جـارێ موسـا بـە لاوی بەردەستی خۆی گوت): من لێبـڕاوم سەفەر بکەم تـا بگەمـە جەمـسەری هـەردو دەریاکان، یان لەوێش وێوە دەربچم. ﴿٦٠﴾ الكهف ﴾.

لەگـەڵ بێـدارانی شـەو بێـدار بــەوە

یەکێ لەوانەی ناخ‌و دەرون دەگەشێنێ‌و دەحەسێنێ: شەو نوێژە.

پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرمودەیەکی (سەحیح)دا باس لەوە دەکا: ئەگەر بەندە شەو لە خەو هەڵساو، یادی خوای کرد، دوای ئەوە دەست نوێژی گرت‌و نوێژی کرد، بەیانیەکەی چوست‌و چالاک‌و دڵ پاکە.

﴿كَانُوا۟ قَلِيلًا مِّنَ ٱلَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ... شەوانە کەمتر دەخەوتن. ﴿١٧﴾ الذاريات﴾.

﴿وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِۦ نَافِلَةً لَّكَ ... لـە شەویـشدا بـوی هەسـتەوە، ئەمـە زیـادە نوێژی تۆ بێ. ﴿٧٩﴾ الإسراء﴾.

هەروا شەو نوێژ دەردو نە ساخی لاشە دەرەوێنێ، ئەو فەرمودەیەش بە دروستی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ بیستراوەو (ئەبو داود) دەیگێڕێتەوە: ((**یا عبدالله لا تکن مثل فلان، کان یقوم اللیل، فترك قیام اللیل**... ئەی (عبدالله) وەکو فلانە کەس مەبە، شەوان شەو نوێژی دەکرد، دوایێ پشتی تێکرد، ((**نعم الرجل عبدالله لو کان یقوم اللیل**... (عبدالله) باشترین پیاوە، گەر بهاتایە شەو نوێژی بکردایە)).

ئەو شتەی دوا بڕاوەو لە ناو ئەچێ دڵت بۆ پەرێشان نەبێ، چونکێ هەموشتێ لەم ژیانەدا دوا بڕاوە، ئەوەی هەمیشە زیندوە تەنیا خوای بەرزو بێ هاوتایە، ﴿... كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُۥ ... بە غەیری خوا هەموشتێ لە بەین دەچێ. ﴿٨٨﴾ القصص﴾.

﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ... هەر کێ ژینی لەسەر زەمینە، نامێنێ. هەر خودانی خاوەن شکۆی بەرزو بەرێزت دەمێنێ. ﴿٢٧﴾ الرحمن﴾.

هەڵوەستەیەك

هەریەك لەم دو وشەیە: (الهم) و (الحزن) هاوواتای یەكن، بۆ ئازاری گیان هاوڕێی یەكن، جیاكاریان تەنیا لەوەدایە، (هم) بۆ پێشبینی لە مەترسی داهاتو بەكار دەبرێ، (الحزن)یش بۆ ئیش و ژانی ڕابردوو خۆشەویستی لە دەست چو بە كار دێنرێ، هەر كامێك لەو دوانە مایەی ئێش و ژانەو، بەسەر گیان و دڵدا دێ، جا ئەگەر خەم پەیوەندی بە ڕابردووە هەبێ پێی دەگوترێ (حزن) ئەگەریش پەیوەندی بە داهاتوە هەبێ پێی دەوترێ (هم).

((اللّهم اني اسألك العافية في الدنيا والاخرة، اللّهم اني اسألك العفو والعافية في ديني و دنياي واهلي ومالي، اللّهم استر عوراتي وآمن روعاتي اللّهم احفظني من بين يديَّ ومن خلفي، وعن يميني وعن شمالي ومن فوقي، واعوذ بعظمتك ان اغتال من تحتي... پەروەردگارا، بێوەیی [٦٣٤] دنیاو دواڕۆژت لێ دەخوازم، پەروەردگارا داوای سڕینەوەی تاوان و دورە بەڵاییت لێ دەكەم، لە ئایین و ژیانی دنیام، لە ماڵ و لە خێزانم، پەروەردگارا شەرم و شكۆم داپۆشەو، ترس و لەرزم لێ بڕەوێنە، پەروەردگارا لە بەردەمم و لە دواوەم، لە لای ڕاستەو چەپەو سەرسەرمەوە بم پارێزە، پەناشت پێ دەگرم لەوەی لە ژێر پێمەوە لە ناوببرێم.

بەهەشت سەرمایەی تۆیە

بێگومان دنیا بە زێڕو زیوەوە بە كۆشك و تەلارەوە تەنیا تنۆكە فرمێسكێك نایێنێ، تیرموزی دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: **((الدنيا ملعونة معلون ما فيها، الا ذكر الله، وما والاه، وعالماء متعلما...** دنیاو ئەوەی تیایەتی وەبەر نەفرەتی خوا ئەكەوێ، بەدەر لە یادی خواو ئەوەی بە شوێنیا ئەڕوا، یا زاناو ئەوەی بە دوای زانستدا دەگەڕێ.

---

٦٣٤) خۆ ناشێوێنن.

هەمو نازوگۆزی دنیا تەنیا بۆ ماوەیەکی کاتی خراوەتە دەستی بەندە، دڵنیا بە ملیاران پارەو پۆڵو زەویو زارو ئۆتۆمبێل تەنیا چرکەیێ مەرگی بەندە دوا ناخەن، بۆیە کاراشنایان دەڵێن: نرخێکی گونجاو بۆ شت دابنێ، چونکێ دنیاو ئەوەی تیایەتی بارتەقای گیانی بڕواداری نابێ: ﴿وَمَا هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ... ئەم ژیانەی سەر دنیایە، هەموی هەر گەپو گاڵتەیەو چی تر نیە. ﴿٦٤﴾ العنكبوت﴾.

حەسەنی بەسری دەڵێ: گیانت تەنیا بە بەهەشت بفرۆشە، گیانی بڕوادار گران بەهایە، بەڵام کەسانێ بە نرخێکی کەم دەیفرۆشن.

بە ڕاستی ئەوانەی لە پێناوی لەدەستدانی منداڵو سامانیان، دارمانی خانوبەرەیان، سوتانی سەیارەو ئۆتۆمبێلیان، شینو زاری دەکەن، وەلێ لە تاوی دابەزینی پلەی باوەڕیان، توشبونیان بە هەڵەو تاوانو کەمتەرخەمی لە گوێڕایەڵی پەروەردیاریان پەرۆشو دلگران نینو، هەر خۆیان لە گورە [٦٢٥] نابەن.

بەڕاستی ئەوان بە ئەندازەی ناڵەو زاریان لەپێناوی دنیای بێبایەخدا بێ بایەخن، چونکێ ئەو بابەتە پەیوەندی بە خوڕەوشتی بەرزو پەیامو هەڵوێستەوە هەیە:

﴿إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ... ئەوان حەزیان هەر لە دنیای بێ بەقایەو ڕۆژێ گران دەخەنە پاش خۆیانەوە. ﴿٢٧﴾ الإنسان﴾.

خۆشەویستی ڕاستەقینە

بۆ ئەوەی بەختەوەر بیت هەوڵ دە یەکێ بیت لە دۆستو خۆشەویستانی خوا، دڵنیا بە سەروەری بەختەوەران ئەو کەسەیە ئامانجو مەبەستی هەرەبەرزو سەرەکی خۆش ویستنی خوای بەرزو توانا بێ، سەرنج دە ئەم وتەی خوا چەند نەرمو نیانە: ﴿...يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ ... خوا خۆشی دەوێنو ئەوانیش خوایان خۆشدەوێ. ﴿٥٤﴾ المائدة﴾.

---

٦٢٥) خۆ ناشێوێنن/خۆ سڵ ناکەن.

هەندێ لە زانایان دەڵێن: ڕستەی (یحبونه) جێگای سەرسامی نیە، بەڵام سەیر لەو دەستەواژەیە دایە: (یحبهم)، هەر ئەو خوایەی وەدی هێناون ڕۆزی پێ داون، سەرپەرشتیان دەکاو پێیان دەبەخشێ، وێڕای ئەوەش خۆشی دەوێن: ﴿ قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ ... بێژە: ئێوە ئەگەر خوداتان خۆش دەوێ، شوێن من کەون هەتا خوداش خۆشی بوێن. (٣١) آل عمران ﴾.

سەرنج دە چۆن پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو خەڵاتە بە پێشەوا (عەلی) دەبەخشێ: پیاوێکە خواو پێغەمبەری خۆشەوێو، خواو پێغەمبەریش ئەویان خۆش دەوێ، ئەم پەیڤە بو بە تانجی ڕێزو قەدرێو خستیە سەرێ.

یەکێ لە هاوەڵان ئەم سورەتەی خۆشدەویست: ﴿ قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ... بێژە: ئەو خودایە تاکە. (١) الإخلاص ﴾.

لە هەمو ڕکاتێکدا دوبارەی دەکردەوەو، بە یادی ئەو شەیدا بو، دەمی بەو یادە پاراو بو، هەستو ناخی پێ دەهەژاو ئاوەدان بو، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمو: ((**حبُّـك إيـاها ادخلك الجنّـة**... خۆشویستنی ئەم سورەتە ئەتخاتە بەهەشتەوە.

﴿ وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ وَٱلنَّصَٰرَىٰ نَحۡنُ أَبۡنَٰٓؤُاْ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥۚ قُلۡ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُمۖ ... جولەکەکانو فەلەکان گوتیان: ئێمە عەولادو دۆستانی خوداین. بێژە: ئەدی چۆن لەسەر گوناهانتان ئازارتان دەدا؟ (١٨) المائدة ﴾.

(مەجنون) بە شەیدابونی لەیلا، قارون لە پێناوی ساماندا، فیرعەون لە تاو پلەو پایەیدا گیانیان لەدەستدا، کەچی حەمزەو جەعفەرو حەنزەلە، لە ڕێگای خواو پێغەمبەردا خۆیان کردە قوربانی، ئەم دو دەستەیە چەندە لێك دورن.!

هەڵوەستەیەك

"لە ئەمریكا ساڵانە ٣٠٠ ئەفسەری پۆلیس خۆیان دەكوژن لەو ڕێژەیە دەیان تەنیا هی شاری نیویۆركن.. لە ساڵی ١٩٨٧ی زایینیەوە تاوەكو ئێستا ژمارەی ئەو ئەفسەرانەی لە وڵاتی ناوبراو خۆیان لەناودەبەن لە زیادبوندایە)ئەم دیاردەیەش بو بە مایەی بێزاری دەسەڵاتدارانو، (یەكیەتی نیشتمانی بۆ ئەفسەرانی پۆلیس) بە دوای لێكۆڵینەوەی داگەڕا.

دەرئەنجام ئەم یەكیەتیە دەریخست كە دیاردەترین هۆكاری خۆكوژی ئەو ئەفسەرانە یەكەم: ئەو گرژیو ئاڵۆزیەیە هەمیشە تیایدا دەژین، بەوە ئاتاجن هەمیشە بەرگەی ئەم مەینەتیانە بگرن كە دێتە ڕێیانو، بەرگەی ئەم گوشارە یەك لەدوای یەكە بگرن لەگەڵ ئەوەی ڕێژەی تاوانكاریەكان لە زیادبون دایە، هەروا بەرگەی ئەو ئازارو ئەشكەنجەیە بگرن كە لە ئەنجامی هەڵسوكەوتیان لەگەڵ تاوانكاراندا دێتە ڕێیانو، لاشەی قوربانیان لە ژنو منداڵو پیرو پەككەوتە دەبینن.

هۆكاری دوەم: ئەو چەكەی هەمیشە لەدەستیانە بۆ خۆكوشتن ئاسانكاریان بۆ دەكاو یارمەتیشیان دەدا. ئەوەشیان ڕونبۆتەوە كە لە سەدا هەشتای ڕوداوی خۆكوژی ئەفسەران هەر بە چەكی تایبەتی خۆیان ئەنجام دەدرێ، لە سێ ڕۆژی لە دوای یەكدا سێ ئەفسەر خۆیان كوشت، هەریەك لەوانە خۆكوشتنەكەی بە دەمانچەی میری بو".

باری خۆت گران مەكە شەریعەت سوكو ئاسانە

یەكێ لەوانەی هەستو ناخی موسڵمان دەحەسێنێ دیاردەی ئاسانكاریو چاوپۆشیە لە یاسای ئیسلامیدا ﴿طه ﴿١﴾ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ... طه ئەم قورئانەن بۆ نەناردی كە توشی چەوسانەوە بی. ﴿٢﴾ طه﴾.

﴿وَنُيَسِّرُكَ لِلۡيُسۡرَىٰ ... لەبەریشت ئاسان دەكەین، هەتا ئاسانترین ڕێگە پەیدا بكەی. ﴿٨﴾ الأعلى﴾.

﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ ... خوا ئەركی لە توانا بەدەر، بەسەر كەسدا ناسەپێنێ. ﴿٢٨٦﴾ البقرة ﴾.

﴿ ... لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا ۚ سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ... خودا ئەرك ناخاتە سەر كەس، مەگین لەوەندەی پێی داوە. ﴿٧﴾ الطلاق ﴾.

﴿ ... وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ ... لەم دینەش دا توشی زەحمەتی نەكردون. ﴿٧٨﴾ الحج ﴾.

﴿ ... وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَٱلْأَغْلَـٰلَ ٱلَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ ... گرانایی زنجیریان لەسەر لادەبا، كە بە وانیان شەتەك دابون. ﴿١٥٧﴾ الأعراف ﴾.

﴿ فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ... لە پاش تەنگانە خۆشی یە، لە پاش تەنگانە فەرحانی هەیە. ﴿٦﴾ الشرح ﴾.

﴿ ... رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ ۖ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَآ ۚ أَنتَ مَوْلَىٰنَا فَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَـٰفِرِينَ ... ئەی پەروەرندەی هەموان! ئەركی ئەوەندە گرانمان مەخە سەرشان وەك ئەوانەی بەر لە ئێمە لەسەریان بو. ئەی خودانی هەمولامان! ئەركی وامان پێ مەسپێرە كە لە توانامان بەدەربێ. تۆ هەر خۆت لێماببورەو بەر بەزەیی خۆتمان بخەو بمانبەخشە. هەمو كاروبارێكی مە بەدەست تۆیەو سەریشمانخەی لەسەر ئەوانەی ناتناسن.﴿٢٨٦﴾ البقرة ﴾.

((رفع عن امتي الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه... هەڵەو لەبیرچونو ئەوەی بە تۆبزەكاری پێیان دەكرێ لەسەر ئۆممەتی من بە تاوان دانانرێ ((ان الدين يسر، ولن يشاد الدين احد الا غلبه... دین سوكو ئاسانە، هەر كەسێكیش ڕەقە كاری لەگەڵ دیندا بنوێنێ بێگومان بەسەریدا زاڵ دەبێ.

((سـدّدوا و قاربوا و ابشروا... كارتـان ڕێكخەنو لێك نـزيك بنەوەو، مژدە بدەن.

((بعثـت بالحنيفيـة السمحة... مـن بـە ئاينێكـی پـاكو دور لـە شـيرك ناردراوم.

((خيـر دينكم أيسره... باشترينی دينداريەكەتان ئەوەيە ساناتر بێ.

لە يەكێ لە دەوڵەتەكان داوايان لە شاعيرێكی سەردەم كـرد كـە پۆسـتی وەزارەتێـك بخاتە ئەستۆ، لە پای ئەوە دەستبەرداری خواستو پـەيامو پێشنيارە ڕاستەقينەكانی بێت، لە وەڵامدا گوتی:

هــەموو دنيــا بۆ خۆتــان منيــش ســەربەســتيم دەوێ
ئەگــەر تەنيــاش جێــم بهێڵن ســەرم بەرزەو نـانەوێ

بنــەمای دڵ گوشـــادی

لە گۆڤاری (أهلا و سهلا) دەرچوی بەرواری ١٤١٥/٤/٣ كۆچی، گوتارێك بەناونيشانی (عشرون وصفة لتجنب القلق) بيـست چـارەرێ بـۆ دوركەوتنـەوە لـە نيگـەرانی) بـە پێنوسی دكتۆر، (حەسان شەممی پاشا) نوسراوە. كە ئەوە هەنـدێ لـە مەبەسـتی ئـەم گوتارەيە: بێگومان مەودای تەمەن دياريكراوە، هەمو شـتێكيش بـە بڕيـارو قـەدەری خوايە، كەوايە با بەنـدە داخدار نەبێو، لە تاوی ئەوەی ڕوئەدا دڵگران نەبێ. بژێوی دروستكراوەكان لەلايەن دروستكارە لـە ئاسمـان، هـيچ كـەس دەسـتی پـێ ناگـاو، هـيچ هێزی دەستی بەسەرا ناڕوا، ئەگەريش خوا بيدا هيچ مرۆڤێ ناتوانێ ياساخی كا.

ڕابردوش بە خەمو خەفەتەوە بارگەی پێچايەوەو دوايـی هـاتو بڕايـەوە، ئەگـەر هـەموجيهانيش سـەر لەبـەری بـە دوای دابـڕۆنو بـی گێڕنـەوە بەلايانـدا لاناكاتـەوە. داهـاتوش هێـشتا لـەوديوی پـەردەی ژيانـەو، پەچـەی سـەر ڕوی لانـەداوە، ئێـستا كـە نەبۆتە مێوانی ژينت ئەو ساتەی بـەرەو ڕوت هـات بـچۆ پێشوازی. بـێ گومـان چـاكە نواندن لە ڕوی خەڵكدا دڵت ئاسودە دەكـاو سـينەو ناخـت دەسـرەوێنێ، چـاكە كـاری گەورەترين پيتو فەڕو بەخششو خەڵات بەسەر چاكە كاراندا هەڵدەڕژێنێ.

یەکێ لە خوونەریتی بەرزی باوەڕدار ئەوەیە بە ڕەخنەو پەلاماری دەم دڕاوان[٦٣٦] هەراسان نابێ، چونکێ چەنەبازو گەزاران[٦٣٧] دەمیان لە ئاقار وتەی نابەجێو جوێن دان بە پەروەردگاری هەمو جیهان نەپاراستوە، ئەو خوایەی خاوەنی ئەوپەڕی جوانیو بەرزیو تەواویە، شکۆداریو پایەداری بۆ ناوە جوانەکانی.

وریـــای ئەویـن بـــە

وریا بە دیمەنو نیگار نەت خەڵەفێنێ، چونکێ خەمو پەژارەیەکی دەست بەجێو ئێشو ژانێکی هەمیشەییت بەسەردا دێنێ.

خۆ بەدورگرتن لە ئاخو ئۆفی شاعیرانو، شەیدا بونو ئەوینیان، لە دەربڕینی پشت هەڵکردنو گەیشتنو نەگەیشتنی خۆشەویستیان، یەکێکە لە مایەی بەختەوەربونی موسڵمان، بە ڕاستی ئەو هەستو نەستانە لە ئەنجامی دڵێکی بەتاڵ سەرهەڵدەدەن ﴿أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَـٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَـٰوَةً ... ئاخۆ تۆ ئەو کەسەت دیوە کە ئارەزوی خۆی دەپەرست؟ خودا -کە ئاگای لێ هەبو- ڕێی لێ گۆڕیو گوێچکەو دڵیشی مۆرکردو لێلایی خستە سەرچاوی. (٢٣) الجاثیة﴾.

شاعیرێك دەڵێ:

وأنا الذي جلب المنية طرفهُ فمن المطالب والقتيل القاتل

مەبەستی ئەوەیە: خۆم شیاوو لێ وەشاوەم بەو ئازارو ئەشکەنجەیەی دەیچێژم، چونکێ خۆم هۆکاری سەرەکیم لەوەی بەسەرم دێ.

شاعیرێکی تری ئەندەلوسی بە ئەوینو زۆر شێتو شەیدایی خۆی دەنازێو، لە شیعرێکدا ئازارو ئەشکەنجەی لێك جیابونەوە دەلاوێنێ، ئەگەر ئەو هەستیارە ناخو

---

٦٣٦) دەم شــڕ.

٦٣٧) بێ شەرمان.

سینەی پڕ لە یادو خۆشەویستی خواو، خواپەرستی‌و خواویستی بوایە، ویڵ‌و سەرگەردان نەئەبو ڕێگای ڕاست‌و دروستی ئەدۆزیەوەو ئەیگرتەبەر: ﴿ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ ... هەروەختێ لە شەیتانەوە دوچاری خەیالاتێك بوی، یەك سەر پەنا بە خوا بەرە. ﴿٣٦﴾ فصلت ﴾.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ إِذَا مَسَّهُمْ طَٰٓئِفٌ مِّنَ ٱلشَّيْطَٰنِ تَذَكَّرُوا۟ فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ... ئەو کەسانەی پارێزگارن، هەرگا خەیاڵی خراپیان لە شەیتانەوە توش دەبێ، بە گورجی یادی خوا دەکەن‌و بەرچاویان ڕون دەبێتەوە. ﴿٢٠١﴾ الأعراف ﴾.

(ئیبن قەیم) لە کتێبەکەیدا بە ناوی (الداء والدواء) یاخود کتێبی (الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي) بە تێرو تەسەلی ئەم بابەتەشی دەکاتەوەو چارەی بۆ دۆزیوەتەوە، جا هەر کەسێ حەز دەکا با سەرێ لە کتێبەکەی بدا. چەند هۆکارێ دەبێتە مایەی ئەوین‌و دڵداری، لەوانە:

١- دڵ بەتاڵی لە خۆشەویستی خوای بەرزو بێوێنەو یادو ستایش‌و بەندایەتی.

٢- چاو بەر هەڵی، بێگومان چاوەکان گەشتەوان‌و دیدەوانن خەم‌و خەمینی بۆ دڵەکان دەهانن[٦٣٨]: ﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا۟ مِنْ أَبْصَٰرِهِمْ وَيَحْفَظُوا۟ فُرُوجَهُمْ ... تۆ بە باوەڕداران بێژە، چاو داخەن‌و شورەیی خۆبپارێزن. ﴿٣٠﴾ النور ﴾.

((**النظرة سهم من سهام ابليس**... ڕوانینی ژنی بێگانە تیرێ لە تیرەکانی شەیتانە.

٣- کەمتەرخەمی لە بەندایەتی‌و، یادو نزاو سوننەتەکاندا ﴿ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ ... نوێژخوێندن (مرۆ) لە کاری ناشیرین‌و ناڕەوا دەپارێزێ. ﴿٤٥﴾ العنكبوت ﴾ .

---

[٦٣٨] دەهێنن/دێنن.

بەڵام هەندێ لە دەرمانی دڵداری ئەوانەی خوارەوەن: ﴿كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلْفَحْشَآءَ ۚ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُخْلَصِينَ ... بۆ ئەمە بو کە خراپەو شورەیی لێ وەپرینگێنین [٦٣٩] ئەم یەکێ بو لە عەبدە دڵپاکەکانمان. ﴿٢٤﴾ یوسف﴾.

١- لەبەر دەرگای بەندایەتی خۆت بە گورێ دادەی چابونەوەو چارەسەرت لە پەروەرەندەت داواکەی.

٢- چاوت لە ئاقار ژنی بیانی داخەی‌و دامێنت لە خراپەکاری بپارێزی ﴿... وَيَحْفَظُوا۟ فُرُوجَهُمْ ۚ ... شورەیی خۆشیان بپارێزن. ﴿٣٠﴾ النور﴾.

﴿وَٱلَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَٰفِظُونَ ... هەر ئەوانەش کە شەرمی خۆ دەپارێزن. ﴿٥﴾ المؤمنون﴾.

٣- پشت لە خانوبەرەو جێگاو شوێنی ئەویندارەکەت هەڵکەی، یادو باسی لەیادکەی.

٤- بە کردەی چاکە خۆت سەرقاڵکەی: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا۟ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ ... ئەمان لە کاری چاکەدا بە هەڵپەبون، بە هومێدو بە ترسەوە لە بەرمان دەپاڕانەوە. ﴿٩٠﴾ الأنبياء﴾.

٥- بە ڕێگای شەرعی هاوسەرێك پەیداکەی ﴿... فَٱنكِحُوا۟ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ ... دەتوانن چەندی خۆتان پێتان باشەو پێتان دەشین ژن مارە بکەن. ﴿٣﴾ النساء﴾.

﴿وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا ... هەر لە نیشانانی خوایە کە لەخۆتان، هاوجوتی بۆ بەرهەم هێنان، کە پێیان بحەسێنەوە. ﴿٢١﴾ الروم﴾.

((یا معشر الشباب، من استطاع منکم الباءة فلیتزوج)) ئەی کۆمەڵی گەنجان، هەر کام لە ئێوە توانای پێکهێنانی خێزانی هەبێت با ژن بێنێ.

٦٣٩

مـافـی برایـەتی

یەکێ لەوانەی برای موسڵمانت دڵشاد دەکا، ئەوەیە بـە خۆشەویـسترین نـاو لـە لای ئەو ناوی هەڵدەی.

هەروەها بە ڕوی براکەتدا بگرژێیەوەو [٦٤٠] بگەشـێینەوە ((**ولو أن تلقى أخاك بوجـه طليــق**... هـەر بەچـاکە دەژمێـردرێ ئەگەرچـی بـە ڕوێکـی خۆشـەوە بـە برایەکـەت بگەی)).

((**تبســمك في وجه اخيك صدقة**... خـەنـدە لێویت بە ڕوی براکـەتدا چاکەیە)).

بە هەمان شێوە براکەت هانـدەی لەسـەر ئـەوەی لەگـەڵت بـدوێ - واتـە دەرفـەتی ئەوەی پێ بدەی باس‌و خواس‌و هەواڵی خۆت پێ ڕابگەیـەنێ- لەمـەڕ بـارو گـوزەرانی گشتی‌و تایبـەتی، لـەو بابەتانـەی جێگـای شـەرم نیـە لێـی بپرسـی‌و لێـی بپێـچیەوە، هەروەها بایەخ بە کاروباری بدەی ((**من لـم يهتم بأمر المسلميـن فليس مـنهم**... هـەر کەسێ بایەخ بە کاروباری موسڵمانان نەدات لەوان نیە)).

﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ ... ژن‌و پیـــاوی بـــاوەڕدار دۆســـتی یەکترین. ﴿٧١﴾ التوبة ﴾.

دڵخۆشـکەرێکی تـر ئەوەیـە: دەربـارەی کـاروو وەرامێـك دوای بـڕاوەو تێپـەڕیوە بەسـەریدا هەڵنەشـاخێی [٦٤١] سەرزەنـشتی نەکـەی، بەهـەمان شـێوە بـە گاڵتـەو گـەپ تـەنگی پـێ هەڵنەچنی: ((**لا تــمار اخـــاك ولا تــمازحه، ولا تعـده موعـداً فتخلفـه**... برایەکەت بەهـەڵـە مەبەو گاڵتەی پێ مەکە، بەڵێنیـکی واشـی پـێ مـەدە سەرپێـچی لـێ بکەی.

---

٦٤٠) لێوت بە خەندە بێ.

٦٤١) هاواری بەسەردانەکەی/دەنگی بەسەر هەڵنەبڕی.

نهێنی لە گوناهدا..بەڵام گوناهیش ئەنجام نەدەی!

هەندێ لە زانایان دەڵێن: تاوان وەکو مۆرە بەسەر بەندەوە، بەڵام دوای ژێوانیو پەشیمانی ئەو نهێنینیانەی تێدایە: پشت شکانی خۆ بە زلزانی، زۆر داوای لێخۆشبونو تۆبە کردنو گەڕانەوەو، ڕو کردنە خواو نواندنی ملکەچیو دەربڕینی ژێوانی، ڕودانی قەزاو قەدەرو، مل کەچی نواندو بەندایەتی کردن لە پای ڕودانی ئەو قەزاو قەدەرە.

نهێنیەکی تر: ڕەنگدانەوەو وە ڕاستگەڕانی ناوو ڕەوشتە جوانو بەرزەکانی خوای بەرزو توانا وەکو: لێبوردەییو میهرەبانی خوای قەبوڵ کاری پەشیمانی.

بە دوای ڕۆزی دابگەڕێو ڕژدو چاوچنۆکیش مەبە

بێ هاوتاییو تاكو تەنیایی بۆ خوای دروست کارو ڕۆزیدەر، کرم لەناو قوڕدا، ماسی لەناو دەریادا، باڵندە لە حەوادا، مێروله لە تاریکیدا، مار لە نێوان تاشابەرددا، ڕۆزی بە گشتیان ئەدا.

(ئیبن جەوزی) نوکتەیەکی خۆش دەگێڕێتەوە: کە مارێکی کوێر لەسەر سەری دارخورمایەك دەبێ، چۆلەکەیێ بە دەنوکی پارچە گۆشتی بۆ دێنێ، کاتێ لێی نزیك ئەبێتەوە خێرا خێرا دەجریوێنێ، ئەویش دەمی دەکاتەوەو چۆلەکە پارچە گۆشتەکەی تێ ئەخا.

گەورەیی بۆ ئەو کەسەی ئەو دو نەیارەی کردوە بە دۆست ﴿... وَلَا طَٰٓئِرٖ يَطِيرُ بِجَنَاحَيۡهِ إِلَّآ أُمَمٌ أَمۡثَالُكُمۚ ... هەر مەلێکیش بە باڵان دەفڕێ، هەمویان کۆمەڵانێکن وەکو ئێوە. (٣٨) الأنعام﴾.

مەریەمە سەلامی خوای لەسەر بەیانیو ئێوارە لە پەرستگاکەیدا ڕۆزی بۆ ئەهات، پێیان گوت: مەریەمە ئەمەت لە کوێ بو؟ لە وەڵامدا گوتی: لە لایەن خواوەیە، هەر کەسێ خوا بیەوێ بە بێ هەژمار ڕۆزی پێ دەبەخشێ.

دلگران مەبە، ڕۆزی تۆ دیاری کراوە ﴿... وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَوْلَٰدَكُم مِّنْ إِمْلَٰقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ۖ ... لە ترسی لە برسان مردن، فرزەندەی خۆتان مەکوژن، ئێمە بژێو بە ئێوەو بە وانیش دەدەین. ﴿١٥١﴾ الأنعام﴾.

بۆ ئەوەی هەمو مرۆڤایەتی دڵنیا بێ، کە ڕۆزی دەری باوك و کۆرپە، ئەو خوایەیە نە باوکی هەیەو نە کۆرپە.

﴿ وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ ... زارۆی خۆتان لە ترسی لە برسان مردن لە ناو مەبەن. ئێمەین ڕۆزی ئەوانیش و ئێوەش دەدەین. ﴿٣١﴾ الإسراء﴾.

بێگومان خاوەنی گەنجینەی بێ سنور – شکۆداری و پایەداری بۆ ئەو - دەستەبەری ڕۆزی کردوە، کەوایە دڵاو دڵی و نیگەرانی پێ دەوێ کە خوا بۆ ڕۆزی بەڵێنی دەربێ؟!

﴿ ... فَٱبْتَغُواْ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ وَٱعْبُدُوهُ وَٱشْكُرُواْ لَهُۥٓ ۖ ... ڕۆزی لە خوا داوا کەن و بیپەرستن و شوکری بکەن. ﴿١٧﴾ العنكبوت﴾.

﴿ وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ... هەر ئەویشە خواردنم پێدەدات و ئاویشم دەفریاد دەخا. ﴿٧٩﴾ الشعراء﴾.

هەڵوەستەیەك

"بەڵام پلەو کاریگەری نوێژ، بۆ ئاسودەیی دڵ و، بەهێزکردنی، بۆ شادی و گوشادی و چێژ وەرگرتنی، بەرچاوترین کاریگەری هەیە، بە سای نوێژ دڵ و گیان پەیوەندی بە خوا دەبەستێ، بەندە لە خوا نزیك دەبێتەوەو تام و چێژ لە یادی ئەو وەردەگرێ، بە گفت و گۆو وەستان لە خزمەتیدا دەسرەوێ، هەمولاشەو وزەو توانای لە بەندایەتی ئەودا وەگەڕ دەخرێ، گشت ئەندامێکیش بەشی خۆی لێ وەردەگرێ، لە تێکەڵاوی و پەیوەندی و گفتوگۆی دروست کراوەکان بە دور دەبێ و، هێزی دڵ و

ئەندامەکانی وا بەستەی [٦٤٢] ڕاهێنەرو [٦٤٣] وەدیهێنەری خۆی دەبێ، لەو کاتەی لە ناو نوێژە لە دەستی نەیارانی دەحەسێتەوەو داوودەرمانو توێشوو وزەیەکی وای دەست دەکەوێ، کە تەنیا ئاوێتەی دڵە پاکەکان دەبێ، بەڵام ئەو دڵانەی کە نەساخن، وەکو لاشەی ناسازن، تەنیا بۆ خۆراکێ بە دەم دەخورێ لەبارن".

ئەوسا نوێژ بۆ دەستەبەرکردنی بەرژەوەندی دنیاو دواڕۆژو، وەلانانی زیانباری دنیاو دوا ڕۆژ گەورەترین هاریکارە، بەربەستی ڕێی خراپەیە، بۆ دەردی دڵ چارەیە، ڤاپرۆسی ئیرەیی [٦٤٤] لە ناو دەبا.

دڵو دەرون ڕۆشن دەکا، ڕەنگو ڕوخسار سپی دەکا، دەرو [٦٤٥] ناخ [٦٤٦] گورجو گۆڵ دەکا، ڕزقو ڕۆزی زیاد دەکا، زوڵمو ستەم بن بڕ دەکا، چەوساوەو ژێر دەستان سەردەخا، هەستی ئارەزو بازی دادەمرکێنێو، لە بەهرەکان پارێزگاری دەکا، ڕەوێنەری خەشمو قینەو، پلەو پایەی هەست سۆزەو ڕەوێنەری تەمو مژە".

ئیسلام ئاینێکی سانایە

ئەوەی موسڵمان دڵشاد دەکا، ئەو بەهرەو خەڵاتە گەورەو بێ وێنانەیە لەم ئایینە بە خەڵات دەدرێن، کە لەو (١٠) ڕەشکەرەوانەی تاوان ڕەنگ دەدەنەوە، وەکو یەکتاپەرستیو ئەو تاوانانەی بە سای یەکتاپەرستی ڕەش دەبنەوە.

هەروەها ئەو کردە چاکانەی مایەی سڕینەوەی تاوانن، وەکو نوێژ، هەینی تا دەگاتەوە هەینی، عومرە کردن تا گاتەوە عومرەیەکی تر، حەج کردن، ڕۆژو گرتن، وێنەی ئەمانەش لە کردە چاکەکان.

---

٦٤٢) پەیوەستی/پابەندی.
٦٤٣) پەروەردگار.
٦٤٤) چاوچنۆکی.
٦٤٥) دەرەوە/
٦٤٦) ژورەوە.

بە هەمان شێوە ئەو کردەوە چاکانەی پاداشتیان دو چەندانە دەدرێتەوە، وەکو ئەوەی چاکەیەك بە دەیەو تا حەوسەدیش بگرە زۆر لەوەش زیاتر پاداشتی لەسەر دەدرێتەوە.

ڕەشکەرەوەیەکی تر تۆبەو پەشیمانی دەربڕینە، کە هەرچی تاوانو هەڵەی ڕابردوە ڕەشی دەکاتەوە.

یەکێکی تر ئەو دەردو بەڵایانەی تاوان هەڵدەوەرێنن، بەندەی بڕوادار هەر ئازارو ئەشکەنجەیێ ببینێ گوناهی پێ دادەوەرێن.

یەکێکی تر لەوانەی ڕەوێنەری تاوانە نزاو پاڕانەوەی موسڵمان بۆ موسڵمانە، لە پەنهانا.

یەکێکی تریش لەو دەیانە ئەو ئێش‌و ئازارەیە دێتە ڕێی بڕوادار لە گیان کێشانا.

تکاو نزای موسڵمانیش لەکاتی سڵاوەت لێدانا یەکێ لەوانە تکاو نزای گەورەی هەمو دروستکراوانی خواش -درودو سڵاوی خوای بەسەرا بڕژێ- کە میهرو سۆزێکە لە لایەن ئەو خوایەی لە هەمو میهرەبانێك میهرەبان ترە، گەورەیی‌و شکۆداری بۆ ئەو، کۆتا هەمی دەیەکانە ﴿... وَإِن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحْصُوهَآ ... ئەگەر بێنە سەر ژمارەی چاکەی خودا، لە ژماردن دادەمێنن. ﴿٣٤﴾ إبراهيم﴾.

﴿... وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُۥ ظَٰهِرَةً وَبَاطِنَةً ... بە ئاشکراو بە نهێنی بەهرە گەلی بەسەرتانا ڕژاندوە. ﴿٢٠﴾ لقمان﴾.

ترست نەبێ تۆ پایە بەرزتری

(موسا) پێغەمبەر سێ جاران ترسی بەناو دڵدا هات:

جاری یەکەم: ئەو کاتەی چوە ناو کۆشکی فیرعەونی خۆ بە خوازان، موسا گوتی:

﴿... إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفۡرُطَ عَلَيۡنَآ أَوۡ أَن يَطۡغَىٰ ... (پەروەرندەی ئێمە) ترسن هەیە لێن دەرهەڵبیێو یان تەواو لە شۆری دەرکا [٦٤٧]. ﴿٤٥﴾ طه﴾.

خوای گەورە فەرموی: ﴿قَالَ لَا تَخَافَآۖ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ... هیچ ترسێکو نەبێ، من لەگەڵ ئێوەم. ئەبیەم، دەشبینم. ﴿٤٦﴾ طه﴾.

جێگای خۆیەتی بڕوادار ئەم وتەی خوای خۆی هەمیشە لەیادو لەبیر بێ کە دەفەرموێ ترست نەبێ، من دەبیسمو دەبینم.

جاری دوەم: لەو ساتەی جادوگەران داردەستەکانیان [٦٤٨] فڕێدا، موسا ترسی بەناو دڵدا هات خوای گەورە پێی فەرمو: ﴿قُلۡنَا لَا تَخَفۡ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡأَعۡلَىٰ ... هیچ ترسێکت نەبێ، تۆ بەرزتری. ﴿٦٨﴾ طه﴾.

جاری سێیەم: ئەو هەڵەی فیرعەونو سەربازەکانی ڕاوەدویان [٦٤٩] نا، خوای گەورە پێی فەرمو: ﴿... ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ ... بە دار عەساکەت (بەو بەردە) دابکێشە. ﴿٦٠﴾ البقرة﴾.

موساش فەرموی: ﴿قَالَ كَلَّآۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهۡدِينِ ... نابێ هیچ بترسن، چونکە پەروەرندەم دەگەڵەو بەم زوانە دەروێکم لێ دەکاتەوە. ﴿٦٢﴾ الشعراء﴾.

---

٦٤٧) یان تەواو سنور ببەزێنێ.

٦٤٨) ئەو دارەی لە دەستیان دابو.

٦٤٩) سەریان لە دو نا.

لە چـوار شـــتان خۆت بە دور بگــرە

چوار شتن ژیانێکی پڕ لە ئاستەنگو هەستو نەستێکی لێڵو تەنگ بەرهەم دێنن:

یەکـەم: لە بڕیارو قەدەری خوا تورە بونو، پێ قایل نەبونی.

دوەم: خـۆ خـستنە نێـو تـاوانو دەرنەبڕینـی پەشـیمانی ﴿ ... قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ... بێژە: لە خۆتانەوە بو. (١٦٥) آل عمران ﴾.

﴿ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ ... (هـەرگا توشـی بەلایـەك بـون)، بـەهۆی کـردەوەی خۆتانە. (٣٠) الشورى ﴾.

سێیەم: ڕقو کینـە هـەلگرتن لـە خـەلکان، چـاو لـە تۆلـە گێـڕانو، چاونزێریو [650] ئێرەیی [651] پێ بردنیـان لەسـەر ئـەو بەهرەو خەلاتـەی لـە لایـەن خـواوە پێیان دراوە، ﴿ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ... یـان ئەوانـە ئێرەیـی بەمانە دەبەن، کە خوا چاکەی دەگەلْ کردون. (٥٤) النساء ﴾.

((لا راحة لحسود ... مرۆڤی ڕەشـك پێ بەر [652] ئاسودە نیە)).

چوارەم: ڕو وەرگێڕان لە بەرنامەی خوا ﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ... هەرکەسێکیش بە ئامۆژگـاری مـن نەکـا، ژینـی لـە تەنگــانە دایـە. (١٢٤) طـه ﴾

---

٦٥٠) چاوبرسێتی.

٦٥١) حەسودی/ ڕژدی.

٦٥٢) چاوتێوەبو/ چاوبرسی.

بە پەروەردگارت دڵت بسرەوێ

دڵارامی بەندە لەوەدایە دڵی بە پەروەرێنی بێ هاودەمو بێ هاوتا ئۆقرە بگرێ.

لە چەندین شوێندا خوای گەورە - شکۆمەندی بۆ ئەو- لە کتێبەکەیدا باس لە ئارامی دەکاو، دەفەرموێ: ﴿... فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ ... خودا ئۆقرەو هێمنایەتی ناردە خوارێ بۆ ناو دڵی پێغەمبەریو باوەڕدارانی (یارانی). ﴿٢٦﴾ الفتح﴾.

﴿فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ ... سا ئۆقرەو دڵنیایی ناردە سەریان. ﴿١٨﴾ الفتح﴾.

﴿ ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ... پاشان خودا دڵنیایی بۆ پێغەمبەرەکەی بەرێ کرد. ﴿٢٦﴾ التوبة﴾.

﴿فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ ... ئۆقرەی لە خوداوە بۆ هات. ﴿٤٠﴾ التوبة﴾.

ئارامی پابەندبونی دڵە بە پەروەرێنی جیهان، یاخود ڕۆچونی هەستو ویژدانە لە باوەڕومتمانە بە خوای میهرەبان، یا دڵ هێورە بونە بە سای پشت بەخوا بەستان.

ئارامی دامرکانی ئازارو ناسۆری[٦٥٣] دەرونەو هێورە بونە.

سرەوتنی دڵو گیانو ئۆقرە گیریو هێمن بونە، ئارامی بەشێکە لە بێ ترسیو بەرقەراری، کە بە بڕواداران بڕاوە، لە جەنگەڵی سەر شێواوی دڵاو دڵی دەریاندێنێ، لەسەر لێواری هەڵدێرانی گومانو قین لە دڵی دەستیان دەگرێ، دڵارامی بەندە بە پێی دۆستایەتیو، یا دوستایشی بۆ پەروەردگاری، بە پێی خۆڕاگری لەسەر فەرمانیو شوێن پێ هەڵگرتنی پەیامبەریو ﷺ دەست گرتن بە پەیامی، بە گوێرەی خۆشەویستی بۆ بەدیهێنەریو، دڵنیا بون بەوەی هەمو شتێکی لە دەستەو، ڕوی

٦٥٣) ناخۆشی.

تەنیا لە ئەو بێ‌و پشتی لە غەیری ئەو بێ، تەنیا لە خواوە پاڕێ‌و، پەرستنی هەر بۆ ئەو بێ، بەو پێیە ئاسودەو ئارام دەبێ ﴿ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱلْقَوْلِ ٱلثَّابِتِ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِي ٱلْءَاخِرَةِ ... خودا لە دنیاو سەلادا، بە قسەی پتەو بڕواداران توندو قایم دەکاتەوە. (٢٧) إبراهيم ﴾.

دو وشـــەی بەهـــادار

پێشەوا (ئەحمەد) دەفەرموێ: لە کاتی ئازارو ئەشکەنجەدا خوا وایکرد سودو کەڵك لە دو وشـە وەرگرم:

<u>یەکەمیان:</u> پیاوێك لەسەر ئارەق خواردنەوە بەند کرا بو، گوتی ئەی (ئەحمەد) ئارام بگرە، تۆ لەسەر (سوننە) دارکاری دەکرێی، کەچی من چەندین جار لەسەر ئارەق دارکاری کراوم‌و، ئارامیشم لەســەر گرتوە.

﴿ ... إِن تَكُونُواْ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ... ئەگەر ئێوە لەوان توشی ئازار دەبن، ئەوانیش -هەروەکو ئێوە- لە ئێوە ئازار دەبینن، ئێوە هومێدو خوایە، ئەوان ئەوەشیان لا نیە. (١٠٤) النساء ﴾.

﴿ فَٱصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ ٱلَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ... سـا خـۆت بگرە، بەڵێنی خودا دێتەجێ، نەکا ئەوانەی دڕدونگن، تۆ لە ڕێی هەق بترازێنن. (٦٠) الروم ﴾.

<u>دوەم:</u> کاتێ پێشەوا (ئەحمەد) قۆڵ بەست کرابو بەرەو بەندیخانە دەبرا، عەرەبێکی بیابان نشین بە پێشەوا (ئەحمەد) دەڵێ: ئەی (ئەحمەد)، ئارامبگرە، ئەگەر بێ‌و تۆ لێرە بکوژرێی هەر لێرەشەوە دەچیە بەهەشت ﴿ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَٰنٍ وَجَنَّـٰتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ... پەروەرێنیان مژدەی بەزەیی‌و ڕەزای (خۆی‌و) باغاتی وایان پێدەدا کە دەوێدا خۆشی پایەداریان دەبێ. (٢١) التوبة ﴾.

لە بەرهەمەکانی بەلاو مەینەتی

نواندنی بەندایەتی یە بە سای دەرهێنانی گەنجینەی نزاو پاڕانەوە، یەکێ لە پیاوچاکان دەڵێ: پاكو بێ گەردی بۆ ئەو خوایەی بەهۆی دەردو بەلا نزاو پاڕانەوە بەرهەم دێنێ.

ئەم وتەیەش دەگێڕنەوە کە: خوای گەورە بەندەیەك لە بەندە چاکەکانی تاقی دەکاتەوەو، بە فریشتەکانی دەفەرموێ: بۆ ئەوە تاقیم کردۆتەوە دەنگی ببیسم. بپاڕێتەوەو نزا بکا. بەرهەمێکی تر: شۆڕکردنی جڵەوی هەواو ئارەزوی سەر کەشە، چونکێ خوا دەفەرموێ: ﴿ كَلَّآ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَيَطۡغَىٰٓ ۝٦ أَن رَّءَاهُ ٱسۡتَغۡنَىٰٓ ... نەخێر، دیارە مرۆ سەر بزێوی دەکا. ۝٧ العلق ﴾.

قازانجێکی تر: جولانی سۆزو خۆشەویستی خەڵکانو و نزاو پاڕانەوەیانە بۆ کەسی دەردەدارو بەلابار، بێ سۆ خەڵکان هەستو سۆزیان بۆ مەردمی بەرەبەلا دەجولێو هاریکاریشی دەکەن.

سودێکی تر: بەلای گەورەتری پێ گەڕاوەتەوە، بێ گومان ئەو ڕوداوە بە گوێرەی کارەساتی گەورەتر زۆر گچکەیە، سەرەڕای ئەوەی مایەی هەڵوەرینی گوناهو تاوانەو، مسۆگەرکردنی پاداشتو خەلاتی خوای دلۆڤانە.

جا ئەگەر بەندە دڵنیا بێ ئەوە بەروبومی دەردو بەلایە، دان بە خۆی دائەگرێو هەراسان نابێ، بێ ئومێدی ڕوی تێناکاو هەڵناچێ ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجۡرَهُم بِغَيۡرِ حِسَابٖ ... ئەو کەسانەی خۆڕاگرن، بە تەواویو بەبێ حیساب پاداشی خۆیان وەردەگرن. ۝١٠ الزمر ﴾ .

زانست ڕێنمایی و چارەسەرە

(ئیبن حەزم) لە کتێبی (مداواة النفوس)دا باس دەکا، کە یەکێ لە سودەکانی زانست: قەڵاچۆکردنی دڵە خورپێو نیگەرانیەو، بنەبڕکردنی خەمو پەژارەو کلۆڵیە.

ئەوە وتەیەکی ڕاستو ڕەوایە، بە تایبەت دەربارەی ئەو کەسەی زانستی خۆش دەوێو لێی دەکۆڵێتەوەو ئۆقرەی پێ وەدەگرێ، کاری پێ دەکاو لێی سودمەندو بەهرەمەند دەبێ.

جا پێویستە لەسەر فێرخوازی زانستی کاتو ساتەکانی دابەش کا، ماوەیەك بۆ دەرخ کردنو پێداچونەوەو دوبارە کردنەوە، چەند ساتێك بۆ خوێندنەوەی گشتی، چەد کاتێك بۆ داهێنانو دەرخستن، ماوەیەك بۆ کۆکردنەوەو ڕێك خستن، ساتێك بۆ وردبونەوەو تێفکرین.

ئومێد وایە سەرەنجام خێرو خۆشی بێ

(سیوتی) کتێبێکی هەیە بە ناونیشانی (الارَج في الفرَج) تیایدا چەند وتەیەکی زانایان باس دەکا، پوختەکەی ئەوەی لێ دەفامرێتەوە کە ڕەنجو جەورو چەرمەسەری دەبێتە مایەی گەلێ خۆش بەختیو بەختەوەری، بەڵاو مەینەتیش قازانجی وا سەرسوڕمێنو ناوازەی لێ دەکەوێتەوە، بەندە دەرکی پێ ناکا هەتاکو ئەو بەڵاو مەینەتیە نەڕەوێتەوە.

بەختەوەری بەهرەیەکی خواییە

بە سەیرو سەمەرەی مەزانە گەردەبینی کەسانێ هەن لەسەر شۆستە پاڵدەکەون، لەبەرئەوەی کرێکارن، بەری ڕەنجی ڕۆژانەیان دەبێتە بژێوی ژیانیان، لەگەڵ ئەوەش لەگەڵ ژیاندا پێ دەکەنن، سینەو ناخیان ئاوەدانەو، بەهێزو توانادارن، دڵیشیان

حەساوەیەو کامەرانن، تەنیاو تەنیا سەبارەت بەوەیە ژن هەر ئەو ڕۆژەیان بەڕۆژی ژیان دەزانن، بە یادی ڕابردو سەرقاڵ نینەو بۆ داهاتوش دور ناڕوانن، بەڵکە ماوەی ژیانو تەمەنیان سەبارەت بە کردو کۆشیان ڕازاوەو درەخشانن[٦٥٤].

بەراوردێ بکە لە نێوانی ئەوانەو کەسانێ لە کۆشكو باڵەخانەی ڕازاوەدا کشاون[٦٥٥]، وەلێ ئەوان لەناو کات بەتاڵیو ترسو لەرزو نیگەرانیدا پەشۆکاون، سەبارەت بە خەمو پەژارە بیرو هۆشیان پرشو بڵاوەو هەمو ڕێیان لێ گیراون.

خەڵك بە چاکە لێت بدوێ تەمەن درێژییە

مایەی بەختەوەری بەندەی موسڵمان ە، کە تەمەنی دوەمی هەبێ، ئەویشیان بە چاکە باسکردنە، ئەوانە جێگای سەرسوڕمانن، باسی بە چاکە بە بێبایەخ دەزانن، ماڵو سامانو پلەوپایەو هەوڵوگەڕیان لە پێناوی دەستەبەرکردنیدا تەرخان ناکەن.

لەمەوبەر ئەو واتاو مەبەستە ڕابرا کە (ئیبراهیم) پێغەمبەر ✿ داوای لە پەروەردگاری کرد زمانی ڕاستی لە ناو خەڵکدا پێ ببەخشێ، ئەویشیان: بە چاکە لێدوانو، نزا بۆ کردنە.

بە کەسانێکیش سەرسامم کە سەبارەت بە کردەی جوانیان، دڵکراوەییو ماڵ بەخشینیان، سوپاسو پێزانینێکی بێ وێنەیان بۆ خۆیان تۆمار کرد، هەتاکو جارێکیان (عومەر) پرسیار لە کوڕەکانی (هەریم)ی کوڕی (سنان) دەکا: (زوهێر) چی بە ئێوە داو، ئێوەش چیتان بە ئەو بەخشی؟

ئەوانیش گوتیان: ئەو بە شانو باڵی ئێمەیدا هەڵگوتو، ئێمەش ماڵمان بە ئەو بەخشی. (عومەر) گوتی: سوێند بە خوا ئەوەی ئێوە بە ئەوتان بەخشی ڕۆیی، ئەوەی ئەویش بە ئێوەی دابو مایەوە. ئەو سوپاسو پیاهەڵدانە ببڕای ببڕ[٦٥٦] بۆ ئەوان مایەوە.

---

٦٥٤) درەوشاوەن/ تروسکەدارن.

٦٥٥) پاڵیان داوەتەوە.

٦٥٦) تا هەتایە.

سەرچاوەی لاواندنەوەو شیوەنەکان

لێرەدا سێ پارچە هۆنراوە هەن، تا هەتایە ناوی ئەوانیان بەرز ڕاگرتوە کە دەربارەیان گوتراوە: یەکێ لەوان کوڕی (بەقییە)ی وەزیری ناودار، کە "عەزود دەولە" کوشتی، (ئەبو حەسەن ئەنباری) بە پارچە هۆنراوە سەرنج ڕاکێش و ناوازەکەی، پێی دا هەڵدەڵێ، کە هەڵس‌وکەوت‌و جوامێری‌و بەخشندەیی‌و شان‌و شکۆی لە چەند دێڕە شیعرێکدا دەلاوێنێتەوە. دەستەواژەو دەربڕینی چەند جوانن، کۆپلە هۆنراوەی چەند ڕازاوەن، وتەی چەند پڕ واتاو چەندە نمونەی بەرچاون. ئای ئەو تاج‌و دروشمانە چەندە جێگای سەرنجدان‌و تێڕامانن!!

کاتێ (عەزود دەولە)ی بکوژ گوێ بیستی ئەو چەند دێرە شیعرە بو، فرمێسکی لە چاو هاتە خوارو گوتی: سوێند بە خوا پێم خۆشبو من بکوژرامایەو هەڵواسرا بام‌و، ئەو چەند دێرە شیعرەش بە مندا هەلگوترابایە.

(موحەممەد)ی کوڕی (حەمید)ی (توسی) لە ڕێگای خوادا دەکوژرێ، (ئەبو تەمام)یش لە چەند درێژە شیعرێکدا پەرۆشی دەردەبڕێ‌و پێیدا هەڵدەڵێ‌و بە مردنی ئەو ئاسۆی ئومێدی لێ تاریك دەبێ.

تا کۆتایی هۆنراوە بە چێژەکەی، (موعتەسیم) گوێی لەو پارچە هۆنراوەیە بو، گوتی: ئەو کەسەی ئەو هۆنراوەیەی پێدا هەڵبگوترێ ناوو دەنگی هەر دەمێنێ.

کەسێکی خانەدان‌و ڕەسەنیشم بینی، کە لە وەچەو نەژادی سەرکردەی ناودار (قوتەیبە)ی کوڕی (موسلیم) بو، ئەو چاوتێرو دڵفراوانە سامان‌و پلەو پایەی بەخشی، دڵنەوایی بێ نەوایان بو، بەشداری خەمی کۆست کەوتوان بو، بۆ نەداران دەستبلاو بو، نانده‌ری برسیان بو، پاڵپشتی لێقەوماوان بو، لەو کاتەی کۆچی دوایی کرد شاعیرێك زۆر بە سۆزەوە دەیلاوێنێتەوەو خەفەت‌و دڵپەستی دەردەبڕێ بە نەمانی پێی وایە ژیان لەدوای ئەو تەنگ‌و تارە هەروەکو بڵێی کەساێی لە پێش ئەودا نەمردبێ.

فەرمو ئەوە (ئەبو نەواس) کە دیرۆکی[٦٥٧] (خوسەیب)ی فەرمانڕەوای میسر دەنوسێتەوەو، ناوی لە ڕوپەڕی ڕۆژگاردا تۆمار دەکاو لە چەند دێڕە شیعرێك بە جوامێری‌و پیاوەتیدا هەڵدەڵێ.

دوای ئەوە خەڵکانیش سەبارەت بە (خوسەیب)و ڕۆژانی ژیانی هەر ئەو چەند دێرە شیعرە باس لێوە دەکەن.

سەرنجێك

((پەروەردگارا ئەوەندە ترس‌و بیمی خۆتمان بخەیتە دڵەوە ببێتە بەربەستی نێوانی ئێمەو یاخی بون لە تۆ، ئەوەندە گوێ ڕایەڵی کردنی خۆتمان پێ ببەخشی بە بەهەشتی تۆمان بگەیەنێ، ئەوەندە دڵنیاو ڕاگیرمان کەی بەڵاو مەینەتی دنیامان لە سەر سوك بێ، تا گیانمان لەبەردایە لە بەهرەی بیستن‌و بینایی‌و وزەو تینمان بێبەش نەکەی، کارو فەرمانمان هەر لەدەست خۆمان بێ‌و، تۆڵەمان بۆ لە ستەمکاران بسێنی، بەسەر نەیارانماندا سەربێخی، بەڵاو تاقی کردنەوەمان ئاییمان نەگرێتەوە، وامان لێ نەکەی گەورەترین هیواو ئاواتمان دنیا بێ‌و، ئەوپەڕی سنوری تێ گەیشتنمان بێ، بە سای تاوان‌و گوناهیشمان کەسێکمان بەسەردا زاڵ نەکەی سۆزی بەرامبەرمان نەجوڵێ)).

خوایەکی ئەوەندە میهرەبانە ستەم‌و زۆری لە کەس ناکا

کاتێ دڵنیا بوی پەروەردیارێ لە ئاسمانە دادوەرو میهرەبانە، سەبارەت بە چاکە نواندن لەگەڵ سەگێك دا ژنێکی خستە بەهەشت‌و، بە سای ستەمکاری دەرحەق پشیلەیێ ژنێکی خستە دۆزەخ، جێگای خۆیەتی دڵت شادو گوشاد بێ‌و، بەو بەڵێنەی خوا پێی داوی هەست‌و نەستت ئاسودە بێ.

---

[٦٥٧] مێژوی.

بڕوانە خوای گەورە چۆن سۆزی بۆ ژنێکی داوێن پیسی (بەنی ئیسرائیل)ی دەنوێنێ، بە بۆنەی ئەوەی لە پێناوی خوادا سەگێکی تێنو تێراو دەکا.

لە لایەکی ترەوە خوای گەورە ژنێك ئەخاتە دۆزەخ، بەهۆی ئەوەی پشیلەیێ لە ژورێکدا کۆتبەند دەکا، نە نانو ئاوی پێ دەدا، نە ڕێگاشی بۆ چۆڵ دەکا بۆ خۆی بە زەوی دابگەڕێو خۆراکێ بۆ خۆی بخوا.

ئەو دادوەریە کەڵكو سودت پێ دەگەیەنێو سینەو ناخت فێنك دەکا، بەوە دڵنیات دەکا: خوای بەرزو بێ هاوتا پاداشتی لەسەر کەمیش دەداتەوەو، کردەوەی بچوکیش لە یاد ناکاو، لەسەر وردترین چاکەش بەندەی خۆی خەڵات دەکا.

(بوخار)یش ئەو فەرمودەیە دەگێڕێتەوە: ((**اربعون خصلة، اعلاها منيحة العنز، ما من عاملٍ يعمل بخصلة منها رجا و موعودها و تصديق ثوابها، الا ادخله الله الجنّة** ... چل ڕەوشت هەیە، بەرزترینیان بەخشینی بزنێکە، هەر بەندەیێ یەکێ لەوانە ئەنجامداو ئومێدی بەو بەڵێنە هەبێ کە پێی دراوەو، لە پاداشتی خوا دڵنیا بێ، بێ سۆ خوای گەورە دەیخاتە بەهەشت، ﴿فَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرٗا يَرَهُۥ ۝٧ وَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٖ شَرّٗا يَرَهُۥ ... سا هەر کەسێ بە سەنگایی مێرولەی هەرە وردیلە، چاکەی هەبوبێ، دەیبینێ. ۝٨﴾ الزلزلة.

هەر کەسێکیش بو قورسایی مێرولەی هەرە وردیلە، خراپەی بوبێ، دەیبینێ.

﴿إِنَّ ٱلۡحَسَنَٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ... بێ گومانە چاکەکان خراپەکان لەبەین دەبەن. ۝١١٤﴾ هود.

خەمی خەمناکێ بڕەوێنە، بەشی بێ بەشێ بدە، ستەم لێکراوێ سەربخە، برسیو بێ نانێ نان بدە، تێنوێتی گەرو وشکێ بشکێنە، بەشداری مەراسیمی ناشتنی مردوێ بە، دەردەدارێ دڵخۆشکەو، بەلا بارێ دڵنەوا کە، دەستی نابینایێ بکێشەو، سەرشێواوێ ڕاستەڕێ بکە، ڕێز لە مێوانێ بگرەو، چاکە لەگەڵ دراوسێدا بکە، ڕێز لە گەورەیێ بگرەو سۆز بۆ گچکەیێ بنوێنە، خواردنو خۆراکت ببەخشەو، بە پارەو پول چاکەی بکە، وتەو پەیفت پاڵاوتە کەو، چی تر ئازاری کەس مەدەو، پاداشتو خەڵاتیشت لە خوای خۆت چاوەڕێ کە.

بە ڕاستی ئەو ویستو مەبەستە بەرزو جوانە، گەورەترین ڕەوێنەری دەردەو ئازارو خەمو پەژارەن، مایەی ئاسودەییو دڵێکی حەساوەن.

هەر لە پێناوی خوایە کە خوونەریتی بەرزو چاکەت لەگەڵدا دەنوێنێ، گەر بهاتایە ڕەوشت جوانی مرۆڤ بوایە ئەوا کەسێکی ڕوخۆشو بۆن خۆشو جوان پۆش دەبو، خەڵکیش بە چاکە لێی ئەدوا.

بە دەستی خۆت مێژووی خۆت بنوسە

جارێکیان لەناو (حەرەم)دا کاتژمێرێك بەر لە نوێژی نیوەڕۆ لەوپەڕی گەرماییدا دانیشتبوم، پیاوێکی بەساڵدا چو هەستایەوەو، ئاوی ساردی بەناو خەڵکیدا دەگێڕا، پەرداخێك لە دەستی ڕاستیو، پەرداخێك لە دەستی چەپەی دا بو، بەم شێوەیە ئاوی زەمزەمی دەگێڕا، کاتێ لە دەستیدا دەبڕا دوبارەی دەکردەوەو بەرێزە پێی دادەهاتو ئارەقەی لێ دەتکا، خەڵکانیش دانیشتبونو چاوەڕێیان دەکرد بە دەستی ئەو پیرە پیاوە سەرەی ئاو خواردنیان بە بەرکەوێ، هەتا کۆمەڵێکی زۆر بە دەستی ئەو ئاویان خواردەوە، منیش سەرسامی دایگرتم کە ئەو بە ساڵداچوە بە ڕوێکی گەشەوە بە گورجو گۆڵی دەبەخشێو ئەوەندە بە ئارامو چاکەخوازە، تێگەیشتم کە خوا دەرفەت بە یەکێ بدا چاکەو پیاوەتی لەدەست دێ، ئەگەر خوای گەورە ئاسانکاری بۆ کەسێ بڕەخسێنێ، ئەویش کردەوەی جوان دەنوێنێ، ئەوەش حاڵی بوم کە خودا چاوگی بەهرەکانی لەبەردەستداو، ئەو بەندانەی خۆی لێ بەهرەمەند دەکا، کە خۆی حەزبکا، چاکەو چاکەکاری ئەگەرچی کەمیش بێ خوا دەیکاتە بەشی کەسانێ چاکەخوازنو، خێرو خۆشیان بۆ مرۆڤایەتی دەوێ، حەز بە زیانباری کەسیش ناکەن.

(ئەبوبەکر) لە پێناوی پاراستنی پێغەمبەردا ﷺ گیانی خۆی خستە مەترسی.

(حاتەم) لە پێناوی تێر بونی مێوانەکانی، بە برسێتی دەخەوت.

(ئەبو عوبەیدە) لە پێناوی حەسانەوەی لەشکری موسڵمانان، شەونخونی دەکرد.

لەوكاتەی خەڵك لە خەودا بو (عومەر) بۆ زانینی باری موسڵمانان بە ناو شاردا دەخولایەوە. لە ساڵی گرانیدا، بۆ ئەوەی خەڵك تێربێ ئەو لە برسان پشتی چەمایەوە.

(ئەبو تەلحە) بۆ بەرگری لە پێغەمبەری خوا خۆی کردە مەتاڵی تیران.

(ئیبن موبارەك) خواردنی بە خەڵك ئەداو کەچی خۆی بە ڕۆژو بو.

﴿ وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ... لەو خۆراکەی کە خۆیان حەزی لێ دەکەن، بە هەژارو بە هەتیوو بە دیل گیراوی دەبەخشن. ﴿٨﴾ الإنسان ﴾.

گــوێ بۆ وتـــەی خـــوا هــەڵخـــە

بە سای گوێ هەڵخستن[٦٥٨] لە خوێندنی کتێبی خوا، بە دەنگی قورئان خوێنێکی دەنگ زوڵاڵ، شارەزاو زمان پاراو، خوێندنێکی بە جۆش‌و خرۆش‌و سەرنج ڕاکێش، هەست‌و نەستت بسرەوێنە، ئەوسا ڕەزامەندی خوای بەرزو بێ هاوتا وەدەست دێنی‌و، ئارامی بۆ ناو سینەت هەڵدەرژێنی‌و، هێمن‌و هەداری، فێنکایی‌و دڵنیایی بەسەر دڵتا دەبارێنی.

ئەگەر چی قورئان بەسەر پێغەمبەری خوادا دابەزی بو ﷺ بەڵام حەزی دەکرد کەسێکی تر بۆی بخوێنێ‌و ئەویش گوێی بۆ بگرێ، بۆیە داوای لە هاوەڵانی دەکرد بۆی بخوێننەوە، جا ئەگەر لە غەیری خۆی ببیستایە کاری تێ دەکردو، دڵی ئۆقرەی پێ دەگرت‌و، ترسی خوای لە دڵ دەنیشت‌و، دەحەساوەو دەسرەوت.

تۆش دەتوانی ئەو بە پێشەنگی خۆت بزانی، چەند خۆلەکێ، یا لە شەوو ڕۆژدا چەند ساتێ بەو مەبەستە تەرخان کەی، بە ئامێری تۆمار کردن، یا ڕادیۆ گوێ بۆ دەنگی ئەم قورئان خوێنە بگری کە حەز بە دەنگی ئەکەی‌و ئەویش وتەی خوای تاك‌و و پاکت بە گوێچکەدا بچرپێنێ.

---

٦٥٨) گوێ گرتن.

بێگومـان قاوقیـژی [٦٥٩] ئـەم دنیایـەو هـای‌وهوی [٦٦٠] خـەڵکان بەڵێنیـدەرن بـەوەی سەرت لـێ بشێوێنن، هێزو وزەت داڕوخێنن، زەین‌و هۆشت بپرشێنن [٦٦١].

تەنیا یادی پەروەردیارو کتێبی پەروەرێنت دڵارامی‌و هێمنی‌و هەداریت بـۆ دێـنن: ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطۡمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكۡرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ... ئـــــەو کەسانەی کە باوەڕیان بە خوا هەیەو بە یادی خوا دڵیان ئارام دەبێتەوە، بـاش بـزانن کە یادی خوا ئۆقرەو ئارامی دڵانە.(٢٨) الرعد ﴾.

پێغەمبـەری خـوا ﷺ فـەرمانی بـە (ئـیبن مەسـعود) کـرد هەنـدێ لـە سـوڕەتی (النساء)ی بەسەردا بخوێنێ، پێغەمبـەری خـوا ﷺ گریـا هـەتاوەکو ئەسـرین بەسـەر کوڵمی‌دا هاتە خوارێ‌و، فەرموی: ((**حسبك الان**... ئەوەندە بەسە)).

جارێکی تر بە لای (ابو موسا)ی ئەشعەریدا تێدەپەڕێ، کـە لـەناو مزگـەوتا گـوێی بۆ گرتو، لە بەیانیدا پێی گـوت: ((**لو رأيتني البارحة وانا اسـتمع لقراءتـك**... ئەگـەر دوێنێ منت بینیبا کە چۆن گوێم بۆ قورئان خوێندنەکەت گرتبو، (ابو موسا) گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر دەمزانی تۆ گوێم لـێ دەگری، زۆر بە دەنگێکی خۆشەوە بۆم دەخوێندی)).

(ئەبو حاتەم) ئەو فەرمودەی گێڕاوەتەوە کـە: پێغەمبـەری خـوا ﷺ بـەلای مـاڵی پیرەژنێدا تێدەپەڕێ‌و لەبەر دەرگاوە گوێی لە قورئان خوێندنی ئەو پیرەژنـە دەگـرێ کـە ئـەو ئایەتـە دەخوێنـێ‌و دوبـارەی دەکاتـەوە: ﴿هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلۡغَٰشِيَةِ ... ئـاخۆ باسی بەڵای گەورەت بۆ هاتوە. (١) الغاشية ﴾.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفـەرموێ: ((**نعم اتاني، نعـم اتـاني**... بـەڵێ پـێم گەیشـت، بەڵێ پێم گەیشت.

بێگومـان گـوێ بـۆ شـلکردن تـامو چـێژی لـێ وەردەگـیرێ‌و، گـوێ بـۆ هەڵخـستن درەوشانەوەی لـێ وەدی دەکرێ.

---

٦٥٩) هێزە هێز/هاوار کردن.

٦٦٠) هاتو هاوار.

٦٦١) پرشوبڵاوی بکەن.

نوسـەرێکی نـاوداری موسڵمان گەشتێك بـەرەو ئـەوروپا دەکـاتو سـواری کەشـتی دەبێ، ژنێکی یۆگسلافی شوعیش کە لەژێر نیری زوڵمو ستەمی "تیتـۆ" ڕایکردبـو لەگەڵی سوار دەبێ، ئەو نوسەرە لەگەڵ یاوەرانی خۆیدا نوێژی هـەینی یـان بەسـەردا دێ، ئەویش هەڵدەستێتەوەو وتاری هەینی دەخوێنێتـەوەو پـێش نوێـژیان بـۆ دەکـاو سـوڕەتی (الاعلـی)و سـوڕەتی (الغاشـیة) لـە نـاو نوێژەکـەدا دەخوێنـێ، ژنەکـە زمـانی عەرەبی حاڵی نابێ، بەڵام گوێ قوڵاخی [٦٦٢] ئەم ئاوازو چـریکەو گوفتـارە دەبـێ، دوای تەواوبونی نوێژ ژنە دەربارەی ئەو ئایەتانە لە نوسەر دەپرسێ؟ ئـەویش هـەواڵی پـێ ئەدا کە ئەمە وتەی خـوای بـەرزو دەسـتەباڵایە، ژنـە سەرسـامو واقو ڕمـاو دەمێنـێ، نوسـەرەکە دەڵـێ: لەبەرئـەوەی زمـانی ئـەوم نەئـەزانی نـەمتوانی بـەرەو ئیـسلام ڕێنوێنی کـەم: ﴿ قُل لَّئِنِ ٱجۡتَمَعَتِ ٱلۡإِنسُ وَٱلۡجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأۡتُواْ بِمِثۡلِ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ لَا يَأۡتُونَ بِمِثۡلِهِۦ وَلَوۡ كَانَ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٖ ظَهِيرٗا ... بیـژە: ئەگـەر مـرۆو جـن، گـشت کۆوەبن وێنەی ئەم قورئانە بێنن، لە ڕەنگی ئەودا دادەمێنن، با هەموشیان پشتیوانی یەکتری بن. ﴿٨٨﴾ الإسراء ﴾.

بێگومان قورئان دەست بەسەر دڵەکاندا دەگرێ، گیانو ڕۆحەکان بە سـای قورئـان سامو هەیبەتیان لـێ دەنیشێو، بەهێزوتینی کارای [٦٦٣] دڵو دەرون پێی کاریگەر دەبێ.

بە کەسانێکی جوانمەردی پێشینان سەرسامم، بـە وانـەش سەرسـوڕماوم بـە چاکە ویستی سەریان نایەوە، کە لە بەردەم تـەوژمی ئـاوازو چـریکەی ڕاسـت گۆیانـەی ئـەم قورئانـە خۆیـان ڕانـەدەگرتو پێـی دەهـەژان: ﴿ لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ ... ئەگەر ئێمە ئەم قورئانەن ناربایەتە سەر کەژێك، تۆ دەتدی کە داهاتوەو لە ترسی خوا لەت لەت بوە. ﴿٢١﴾ الحشر ﴾.

یەکێ لەوان (عەلی) کوڕی (فوزەیل)ی کوڕی عەیاز) بـو کاتـێ گـوێ بیـستی بـاوکی بو کە ئەو ئایەتەی دەخوێند یەکسـەر گیـانی سـپارد: ﴿ وَقِفُوهُمۡۖ إِنَّهُم مَّسۡـُٔولُونَ ﴿٢٤﴾

---

٦٦٢) گوێی بۆ دەگرێ.

٦٦٣) کاریگەری/ بەکاری.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ... ڕاشیان بگرن دەبێ پرسیاریان لێ بکرێ. چیتانە، بۆچی دە هانای یەکتر نایەن؟! ﴿٢٥﴾ الصافات﴾.

(عومەر) ڕەزاو ڕەحمەتی خوای لەسەر بێ بەهۆی بیستنی ئایەتێك یەك مانگ لەسەر جێگا نەخۆش کەوتو لە پەل‌وپۆ بو، وەکو کەسێکی نەخۆش دەهاتن بۆ دیدەنی، هەروەکو ئیبن کەسیر ئەمە دەگێڕێتەوە.

﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْءَانًا سُيِّرَتْ بِهِ ٱلْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ ٱلْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ ٱلْمَوْتَىٰ ... ئەگەر قورئانێ واش هەبا کەژی لەجێ لابردبان، یان زەوی پێ لەت کرابا، یان مردوی وەقسە هێنابان، ﴿هێشتاش باوەڕیان نەدێنا﴾. ﴿٣١﴾ الرعد﴾.

هەروەها (زەهەبی) دەگێڕێتەوە کە (عبدالله)ی کوڕی (وەهەب) لە ڕۆژی هەینیدا بە ڕێگادا دەڕۆیشت گوێی لە گەنجێك بو ئەم ئایەتەی دەخوێند: ﴿ وَإِذْ يَتَحَآجُّونَ فِى ٱلنَّارِ ... کە ئەوسا لە ناو ئاگردا کێشە دەگەڵ یەکتر دەکەن. ﴿٤٧﴾ غافر﴾.

یەك سەر بێهۆش کەوتو، بەرەو ماڵ بردیانەوە، سێ ڕۆژان بە نەخۆشی مایەوەو، لە ڕۆژی چوارەم دا گیانیدا.

یەکێ لە زانایانیش بۆی گێڕامەوە کە لە مەدینەدا نوێژی دەکردو یەکێ لە قورئان خوێنان سورەتی (واقعة) دەخوێنێ، گوتی: بێ دەستی خۆم، ترس‌و لەرزێکی وەهام ڕێ نیشت لە جێگای خۆمەوە دەلەرزیم‌و دەهەژام، لەگەڵ ئەوەی گریانم بەسەردا هات‌و ئاو لە چاوم هەڵڕژا.

﴿ ... فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ... دەیسا لە پاش ئەم قورئانە بە کام قسە بڕوا دەکەن؟ ﴿١٨٥﴾ الأعراف﴾.

بەڵام ئەو جێ باسەمان چ پەیوەندیەکی بەلایەنی بەختەوەریەوە هەیە؟!.

بێگومان ئەو شڵەژان‌و ئاڵۆزیەی مرۆڤ لە بیست‌و چوار کاتژمێردا دەیگوزەرێنێ، بەڵێنی دەرن بەوەی بیرو هۆشی بشێوێنێ‌و، دوچاری نیگەرانی بێ‌و دایبڕمێنێ، جا ئەگەر بەرەو ماڵ گەڕایەوە، گوێ بیست‌و گوێ لە مستی وتەی پەروەردیاری بێ‌و تێی

بفکرێ، لە قورئان خوێنێکی دڵپاکی دەنگ زوڵاڵ گوێ بگرێ، زەین و هۆشی دەگەڕێتەوە، هەست و نەستی وسەرخۆ دێتەوەو، هێورە دەبێ و دەحەسێتەوە.

من بە سای ئەو وتەیەم لە مەترسی ئەو کەسانە ئاگادارت دەکەمەوە، کە مۆسیقا بە هۆکاری دڵارامیی و بەختەوەریی و ئاسودەییان دادەنێن، چەند کتێبێکیشیان لەو بارەوە نوسیوە، زۆر بەشیان بەوە خۆ هەڵدەکێشن کە خۆشترین و ڕازاوەترین کات و ساتی تەمەنیان ئەو کاتەیە گوێ بۆ موسیقا دەگرن، بەڵکە نوسەرانی ڕۆژئاوا ئەوانەی لە مەڕ ڕەواندنەوەی نیگەرانیی و دەستەبەر، کردنی کامەرانی نوسیوێتیان، مۆسیقا بە یەکێ لە هۆکاری بەختەوەری دەزانن. ﴿ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ ٱلْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً ... نوێژیان لە ماڵی خودادا هەر بریتی لە چەپڵەو فیتو کێشانە. (٣٥) الأنفال ﴾.

﴿ ... سَٰمِرًا تَهْجُرُونَ ... لە شەونشینی خۆتاندا، هاتەران پاتەرانتان بو[٦٦٤]. (٦٧) المؤمنون ﴾.

لە ڕاستیدا مۆسیقا جێگرەوەیەکی خراپەو، گوێ بۆ گرتنی تاوانە، لەگەڵ ئەوەی ئێمە پیت و فەرێکی وامان لە لایە کە بەسەر پێغەمبەری خوادا ﷺ هەڵڕژاوە، ئەو ڕاستیی و دروستیەو ئاراستە بەجێ و لە جێیەمان لە دەستە، کە کتێبی خوای بەرز و توانا لە خۆی گرتوە: ﴿ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ... پڕوپوچ لە ڕوی ناوەستێ - چ ڕوبەڕو، چ پاشملە - ئەمە کارزانێك ناردویە کە هەر دەبێ پەسنی بدرێ[٦٦٥]. (٤٢) فصلت ﴾.

ئەوسا گوێ هەڵخستنمان بۆ قورئان گوێ گرتنێکە بە گوێرەی باوەڕداریی و یاساو ڕێسای خواو سوننەتی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕاست و لەجێیە ﴿ وَإِذَا سَمِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ

٦٦٤ قسەی بێماناو هیچ و پوچ.

٦٦٥ پێیدا هەڵبوترێ.

إِلَى ٱلرَّسُولِ تَرَىٰٓ أَعۡيُنَهُمۡ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمۡعِ مِمَّا عَرَفُواْ مِنَ ٱلۡحَقِّۖ ... دەیانبینی ئەسرین لە چاویان دەوەرێو چونکە لە ڕاستیەکە دەگەن. ﴿٨٣﴾ المائدة ﴾.

گوێگرتنی ئەوانیش لە دەنگی مۆسیقا گوێگرتنێکی لەبیر بـەرەوەو خەڵەفێنـەرە، تەنیا کەسانێکی بێ ئامانجو چەپەڵکارو، سەرەڕۆ [٦٦٦] بە کاری خۆیانی دەزانن ﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡتَرِي لَهۡوَ ٱلۡحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ... لـەم خەڵکـەدا ئـی وا هەیـە کڕیاری قسەی بێتامەو، لە نەزانی دەیەوێ خەڵك لە ڕێگەی خوا لابدا. ﴿٦﴾ لقمان ﴾.

هـەمویان بە دوای بەختــەوەریدا دەگــەڕێن بــەلاّم

زانای (ئیسکافی) کتێبێکی بە ناونیشانی (لطف التدبیر) نوسیوە، کتێبێکی زۆر پـڕ واتـاو، سودبەخشو، دلگیرو سـەرنج ڕاکێشە، تیایـدا بـاس لـە بـەدوادا گـەڕانی سەربلّندیو بەختەوەریو وەدەی هێنانی خواستەکان دەکا.

هەسـت دەکـەی زۆرێـك لـە کاربەدەسـتو دەسـەلاّتداران، وێـژەرانو هۆنـەران، هەندێکیش لە زانایان، چەندین فێڵو تەڵەکەو، پێچو پەناو، ڕێگە چارەیان گرتۆتـە بەر، هەمویان ئاسودەییو بەختەوەریو، دەستەبەرکردنی خواستەکەنیان گەرك بوە، هەتاوەکو ئەوە هەندێکن لە جێ باسی ئەو کتێبە:

لـە نـەرمو نیـانی ڕێکخـستندا، لـە بێهۆشـکردنی ئـاژاوەدا، چـاکردنەوەی لاسـارێ، یاخود ئاشتەوایی کردن، چارەی کەسێکی ڕوخاو چیە، لـە فـێڵو تەڵەکـەی ناحـەزان، خەڵەفاندنی گچکەیێ بۆ گەورەیێ، وەلانانی ناخوشێێك بـە قـسەیێ، لەمـەڕ لابردنـی ناخۆشی بـە ناخۆشی، لـە نـەرمو نیـانی ڕێکخـستن دەربـارەی ناخۆشـی لابـردن، لـە هەڵسوکەوتی دەسەلاّتدارێ، لەمەڕ تۆڵەسەندنەوە لە زەوت کـاری مولکێ، دەربـارەی ڕزگاربون لە بەلاّیێ، دەربارەی کوشتنو خۆ لـێپاراستنی، دەربارەی دەرخستنی کارێك لە پێناو شاردنەوەی کاری تردا، تا کۆتایی ئەو جێ باسانە.

---

٦٦٦) بێ ئاگام.

سەیر دەکەم هەمویان بەدوای بەختەوەریو دڵارامیدا گەڕاون، وەلێ کەمێکیان ئەو ڕێگایەیان دۆزیوەتەوە کە پێی بەختەوەر بن، سێ سودو کەڵکیشم لەو کتێبە وەدەست هێناون:

یەکەم: هەر کەسێ هەمیشە خوا ویستی لەبەرچاو نەگرێ، بەرهەمو قازانجی بەرەو زیانباری وەردەچەرخێ، خێرو خۆشی بەرەو پەژارەو خاکە ساری وەردەگەڕێ ﴿... سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ الأعراف﴾... وردە وردە - بێئەوەی بە خۆ بزانن- بەرەو تێداچونیان دەبەین.﴿١٨٢﴾ الأعراف﴾.

دووەم: ئەو ڕێگە چارە سەختو دژوارەی زۆربەی خەڵکان لە پێناوی وەدەست هێنانی بەختەوەریدا بە دەر لەم شەریعەتە دەیگرنەبەر، بە شێوازێکی ساناترو نزیکتر لە پەیامی پەیامبەرایەتیدا وەدەستی دێنن، ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا۟ مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ... کەچی ئەگەر وەکو نەسیحەتیان دەکرا کردبایان، بۆ ئەوان چاکی دەهێناو باوەڕیشیان پتەوتر دەبو. ﴿٦٦﴾ النساء﴾.

جا خێرو خۆشی دنیاو دوا ڕۆژ وەدەست دێنن.

سێیەم: خەڵکانێك هەن، دنیاو دوارۆژیان لە دەستداوە، گومانیشیان وایە کارێکی باشیان ئەنجام داوە بەختەوەریان وەدەست هێناوە، کەچی ئەویشیان چو ئەمیشیان چو، هۆکارەکەشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە لەو ڕاستە ڕێگایەی خوا پێغەمبەرانی پێدا ڕەوانە کردوەو کتێبەکانی پێدا ناردوە ئەوان پشتیان تێ کردوە، کەچی هەر ئەو ڕێگای بە دوادا گەڕانی ڕاستیەو، هەڵە لە بڕیاری دانیە، ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَـٰتِهِۦ ... قسەکانی پەروەردگارت -لە بێ لایەنگریو ڕاستیدا- تەواوو بێ کەمو کوڕین، کەس ناتوانێ بیانگۆڕێ. ﴿١١٥﴾ الأنعام﴾.

وەزیرێك لە خۆشیو نازو گۆزدادەی گوزەراند، لە پڕێکا خەمێکی نادیارو، پەژارەیەکی بە ئازار یەخەی دەگرێ، ئەویش هاواری لێ هەڵدەستێو شیعرێك دەهۆنێتەوەو تیایدا ژیانی دنیا بەکەم دەنرخێنێو حەز بە ژیانی ناو گۆڕ دەکا.

هەڵوەستەیەك

با موسڵمان لە کاتی حاڵ خۆشیدا: واتە لە کاتی هەبویی‌و تەندروستی‌و شێنەییدا، نزا بکاو بپاڕێتەوە، چونکێ یەکێ لە خورەوشتی باوەڕداری یەك باوەڕو[٦٦٧] سوپاس گوزار، ئەوەیە بەر لە هاویشتنی تیر، پەڕی بۆ دروست دەکا، بەرلەوەی ناچار ببێ، هانای وەبەر خوا دەبا، بە پێچەوانەی بێ باوەڕی چارەڕەش‌و بڕواداری بێ ئاگا ﴿وَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَٰنَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُۥ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُۥ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِىَ مَا كَانَ يَدْعُوٓا۟ إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا ... ئەم مرۆیە کە تەنگانێکی دەگاتێ، ڕوهەر لە خودا دەکات‌و لەبەری دەپاڕێتەوە. هەر کاتێکیش لەلایەن خۆی ڕا بەهرەیەکی بە ئەو گەیاند، لە بیر دەکا کە دەپێشدا لەبەری پاڕاوەتەوەو شەریکانێك بۆ خوا دەدۆزێتەوە. (٨) الزمر﴾.

هەرکەسێ خوازیارە لە چەپۆکی تەنگانەو ژین‌و زاری ژیان ڕزگاری بێ، لەسەری پێویستە بەدڵ‌و گیان ڕوی لە خوای ڕاستەقینە بێ - گەورەیی‌و پیرۆزی بۆ ئەو – بلاڵێتەوەو سوپاس‌و ستایشی بۆ بنوێنێ، چونکێ - هەروەکو پێشەوا (حولەیمی) دەڵێ – مەبەست لە نزاو پاڕانەوە لە کاتی خۆشیدا، ئەوەیە سوپاس‌و ستایشی بکەی‌و دان بە بەهرەکانیدا بنێی، کار ئاسانی‌و دەست گیرۆیی‌و یارمەتی لێ بخوازی، داوای چاوپۆشی لە کەم‌و کوریەکانت بکەی، بە ڕاستی بەندە - ئەگەر چی هەوڵیش بدا - ئەو ئەرك‌و مافانەی خوا بە سەریەوەن بێ کەم‌و کوڕی بەجێیان ناهێنێ، هەر کەسێکیش لەو ساتەی لە هێمن‌و ئارامی دایەو تەندروستی تەواوەو دەرفەتی لە دەست دایە ئەو هەلە بۆ خۆی نەقۆزێتەوە، ئەگینا ئەو فەرمودەیەی خوای گەورەی بەسەردا جێبەجێ دەبێ کە دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا۟ فِى ٱلْفُلْكِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ... هەرگا سواری کەشتی دەبن، بە دڵی پاك لە بەر خودا دەپاڕێنەوە. ئەگەر خودا نەجاتی دان‌و گەیاندنیە سەر وشکانی، دەڵێن: خودا شەریکی هەن. (٦٥) العنکبوت﴾.

---

٦٦٧) نەگۆڕاو.

یا بەهەشتە، یا دۆزەخ

ڕۆژنامەکانی جیهانی هەواڵی خۆکوشتنی سەرەك وەزیرانی فەڕەنسا لە دەسەڵاتی سەرۆك (میتران)دا بلاوکردەوە.

هۆکاری خۆ کوشتنی ئەوە بو هەندێك لە ڕۆژنامە نوسانی فەڕەنسی بە ڕەخنەو پەلارو جوێن پێدان هێرشێکیان کردە سەر، ئەو هەژارو نەدارە هیچ باوەڕو ئارامیو داسەپاوی شك نەدەبرد، هیچ پاڵپشتێکی دەرك پێ نەکرد خۆی لە پەنادا وەحەسێنیو هانای وەبەر بێنێ، بۆیە تازو بو خۆی کوشت.

ئەو پیاوە بێدەسەڵاتو بێچارەی پەنای بۆ خۆکوژی هێنا ئاشنای ڕێنمایی خوایی نەبو، کە لە وتەی خوای بێ هاوتادا خۆی دەنوێنێ: ﴿وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ... لەو فێڵو تەڵەکانەش دەیکەن دڵتەنگ مەبە. ﴿١٢٧﴾ النحل﴾.

ئەو فەرمودەیەش: ﴿لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ... ئەوانیش - مەگین هەربەدەم- دەنا هەرگیز ناتوانن بۆتان بەزەڕبن. ﴿١١١﴾ آل عمران﴾.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ... بۆ ئەو قسانەش کە دەیکەن خۆڕاگر بە، لێشیان لادە بەلا لێدانێکی پەسەند. ﴿١٠﴾ المزمل﴾.

چونکێ کەسی ناوبراو کلیلی ڕێنمایی لە دەست نەبو، ڕێگای ڕاستو ڕەوانیشی لێ ون بو: ﴿مَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُۥ ... خوا ڕێ لە هەر کەس بگۆڕێ، هیچ ڕێبەری دەس ناکەوێ. ﴿١٨٦﴾ الأعراف﴾.

ئەوانەی بەدەرن لە ئیسلام ئامۆژگاریان بۆ ئەوانەی کۆڵی خەمو پەژارەیان خستۆتە کۆڵ، ئەوەیە فەرمانیان پێ دەکەن لەسەر کەناری ڕوبار ڕابوێرنو، گوێ لە مۆسیقا ڕادێرن، گەمەی تاوڵە بکەنو، لەسەر بەفر خۆ بخشێنن.

بەڵام کەسانێ هەڵگری پەیامی ئیسلامن تەنیا خوای ڕاستەقینە بە شیاوی پەرستن دەزانن ئامۆژگاریان ئەوەیە: لەناو گوڵشەنی خواپەرستی لە نێوانی بانگو

قامەتدا دابنیشن، بە یادی خوای تاقانەوە دەنگیان هەڵبڕن، بۆ بڕیارو قەدەری خوا ملکەچ بن، بە بەشی خوا پێداویان ڕازی بن، پشتیش بە خوای بەرزو توانا ببەستن.

﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ... ئەدی ئێمە تۆمان سینە فراوان نەکرد. ﴿١﴾ الشرح﴾.

ئەو ئایەتە لەمەڕ پێغەمبەری خواوە ﷺ هاتە خوارێ، ئەو دەستەواژەیە لە دڵی پێغەمبەردا کاری خۆی کرد، هەستو نەستی بێ گرێ بو، گەشبینو، دڵ گوشاد بو، سینەو ناخی ئاوەدان بو، میهرو سۆزی فراوان بو، لە ژیانیدا کار ئاسان بو، لە ناو دڵەکاندا جێگیر بو، لەگەڵ شکۆداریدا بارسوکی بو، لەگەڵ شانو شەوکەتیدا تێکەڵی ناو خەڵکی بو، لەگەڵ شکۆمەندیدا هەمیشە خەندە لێو بو، لەگەڵ بەرزی پلەیدا لەگەڵ خەڵك تێکەلاوبو، لەگەڵ شکۆمەندیدا هەمیشە خەندە لێو بو، لەگەڵ پایە بەرزی دا خەڵکانی خۆش دەویستو، لەگەڵ بێگانەو خۆیانەدا ئاسایی بو، هەرچی ڕەوشتی بەرزە لە خۆی گرتبو، ڕەنگو ڕوخساری کراوەو، درەوشاوە بو، زۆر بە شەرمو شکۆ بو، بە وتەی خۆشو دۆستانە ڕوخۆشو بە خەندە بو، لەگەڵ مێوانیدا ڕوگەش بو، بە بەهرەو خەڵاتی خوا دڵ شاد بو، بۆ بەخشینی بەهرەی خوایی دەست کراوە بو، بێ ئومێدی ڕوی تێ نەدەکردو، هەستی بە دارمان نەدەکرد، هەمیشە کۆڵنەدەر بو، هیوادارو، پشو درێژ بو، گەشبینی لا گرنگ بو.

ڕقی لە قوڵ کردنەوەو [٦٦٨] دەم پانکردنەوە بو، ڕقی لە فاقو بریق پێدانی قسەو تۆبزی لەخۆکردن بو، چونکی خاوەنی بەرنامەیەكو هەڵگری پەیامێك بو، پێشەنگو پێشەوای گەلو نەتەوەیەك بو، مامۆستاو فێرکاری میللەتێك بو، پەرومردەکاری خێزانێك بو [٦٦٩]، مەردی کۆمەڵگایەك بو، گەنجینەیەکی پڕ بەها بو، هەڵگری خونەریتی بالا بو، خۆری درەخشانو، دەریای بەخشش بو.

بە کورتی: بۆ هەمو شتێ ئاسانکار بو، بە پوختی: ئەوە هەڵسوکەوتی بو: ﴿... وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَٱلْأَغْلَٰلَ ٱلَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ... گرانایی زنجیریان لەسەر لادەبا، کە بە وانیان شەتەك دابون. ﴿١٥٧﴾ الأعراف﴾.

---

٦٦٨) درێژە پێدانی بێ سود.

٦٦٩) هەمو موسڵمان وەکو یەك خێزانن.

بە واتایەکی تـر ئەوەنـدە بەســە کـە: ﴿رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ... بـو!! بـۆ هـەمو خـەڵك بەزەیی بو. ﴿١٠٧﴾ الأنبياء﴾.

﴿شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى ٱللَّهِ بِإِذْنِهِۦ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ... (ئـــــــەی پێغەمبەر! ئێمە بۆیە ناردومانی)، شایەتو مزگێنیو ترسێنەر بی، بە ئیزنی ئەو، خەڵك بۆ خودا پەرستی گاز بکەیو چرایەکی تیشکدەر بی. ﴿٤٦﴾ الأحزاب﴾.

ئـەوەی لەمپـەرو بەربەسـتی رێـی پـەیامی سـوكو ئاسـانە: خـۆ پـێ زۆری سـنور بەزێنەکانو، بێ دینی خۆ بە ژیر زانانو، گەوجی بیدعە چیەکانو، خۆ بە زانا زانی لوت بڵندانو، دێوانەیی شاعیرانو، سەودا سەری گۆرانی بێـژانو، فـرو فیـشاڵی دنیـا پەرستانو، لاساری بـیری کاسەلێـسانە ﴿... فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ... ئـیتر خـودا بـە ئیزنـی خـۆی رێگەی راستی نیشان باوەرداران داوتێی گەیاندن ئەو کێشە لەبەرچی کـرا. خـودا بـۆ هەر کەس حەز بکا شارەزای راستەرێی دەکا. ﴿٢١٣﴾ البقرة﴾.

واتـــای خۆشگـــوزەرانـــی

یەکێ لە زیرەكو شارەزایانی ئینگلیز دەڵێ: تۆ دەتوانی لە ناو بەندی خانـەدا لـەو دیوی شیشی ئاسنیدا، هەر لە شوێنی خۆتەوە بەرەو ئاسۆ بروانی گوڵێك لـە گیرفانـت دەربێنیو، بۆنی بکەیو پێبکەنی، لە دەستیشت دێ ئەگـەر چـی لـەناو کۆشکدا بیـت لەسەر حەریرو ئاوریـشما بخـەویت، بـەڵام تونـدو تیـژو رق ئەسـتور بیـت لـە ئاسـتی ماڵو منداڵو خاوخێزانتدا دەنگ هەڵبـریت [٦٧٠].

کەوایە بەختەوەری لە کاتو شوێندا پەیدا ناکرێ، بەڵکە لـە بـاوەرو گوێرایـەڵی خوای تۆڵە سێنو لەناو دڵدا وەدی دەکرێ. دڵیش شوێن تەماشای پـەروەردگارە، جـا ئەگەر دڵنیایی تێدا بـسەپێ، بەختـەوەری لـێ هەڵدەقوڵێو، خۆشـیو شـادی بەسـەر

---

٦٧٠)بەسەریاندا بقیرێنی.

گیانو ڕۆحدا هەڵدەڕژێ، پاشان بەسەر دەوروبەریشدا دەبارێ، سەر چیاکانو ناو دۆڵایی‌و دەشتو دەریش دادەگرێ.

(ئەحمەد)ی کوڕی (حەنبەل) بەرگێکی سپی بە پینەی لەبەر بو کە بە دەستی خۆی دوری بو، لە خانویێکی سێ ژوری قوڕدا دادەنیشت، تەنیا تیکە نانێكو هەندێك زەیتی شك دەبرد، هەروەکو ئەوانەی مێژوی ژیانیان نوسیوە لێی دەگێڕنەوە کە حەڤدە ساڵ بو پێلاوێکی لەپێ بو هەر پینەی دەکردو دەی دوریەوە، لە مانگێ دا یەك جار گۆشتی دەخواردو زۆربەی ڕۆژەکانی تر بە ڕۆژو بو، لە پێناوی بەدوادا گەڕانی فەرمودە دنیاو بنای لێکدا، لەگەڵ ئەوەدا هەستی بە ئاسودەیی‌و کامەرانی‌و هێمنی‌و هەداری دەکردو، بەختەوەرانە ژیانی بەسەر برد، چونکێ خۆڕاگرو سەر بڵند بو، ئامانجی ژیانی خۆی دەزانی، هەوڵو گەڕی لە پێناوی سەرەنجامێ بو، خوازیاری بەخششو خەلاتێ بو، چاوی لە وەدەستهێنانی بەهەشتێ بو.

ئەو خەلیفانەی لەسەردەمی ئەودا حوکم ڕانی دنیایان دەکرد، وەکو: (مەئمون)و (واسیق) (موعتەسیم)و (موتەوەکیل)، خاوەنی چەندین کۆشكو باڵەخانەو، زێڕو زیوو، فێڵو تەڵەکەو، دەستوپێوەند بون، خێوی چەندین دروشمو نیشانەو دیمەنو ڕواڵەتو، زەوی‌و زاربون، ئەوەی ئارەزویان دەکرد لەبەردەستیان دابو، لەگەڵ ئەوەشدا بە ئەشکەنجەو ئازارەوە دەیانگوزەراندو، تەمەنیان لەناو خەمو پەژارەو، نیگەرانیدا، لە ناو شەڕو شۆڕو ئاژاوەو دەردە سەریدا، بە ڕێ دەکرد، هەندێکیان لە سەرەمەرگدا پەشیمانی خۆیان لەسەر زیادە ڕۆیی‌و سەرپێچی لە فەرمانی خوا دەردەبڕی.

(ئیبن تەیمیە)ی شێخی ئیسلام، نە پلەو پایە، نە ماڵو سامان، نە خانوبەرە نە خاوو خێزان لەوانە هیچی نەبو، لە تەنیشت مزگەوتی (بەنی ئومەییە) لە ژورێکدا جێ نشین بو، ڕۆژانە یەك کولێرەی هەبو، دو بەرگی هەبوئەمیانی بە ئەو دەگۆڕی، هەندێ جار لەناو مزگەوتدا دەخەوت، بەڵام هەروەکو باس لە خۆی دەکا: بەهەشتی لە سینەی دابو، کوشتنی شەهیدی بو، بەندیخانەی خەڵوەتگا بو، شاروەدەری گەشتو سەیران بو، چونکێ نەمامی باوەڕی لەناو دڵدا ڕوابو، بە فەرمانی خوا لە هەموەرزێکا بەردار بو، بە یارمەتی‌و چاودێری خوا ئاو درابو، ﴿...يُضِيٓءُ وَلَوۡ لَمۡ تَمۡسَسۡهُ نَارٞۚ نُّورٌ عَلَىٰ نُورٖۚ يَهۡدِي ٱللَّهُ لِنُورِهِۦ مَن يَشَآءُۚ ...﴾ (تۆ ئێژی ڕونی چراکە - بە بێ

ئاگر تخون کەوتن-) تیشـك دەدا، ڕوناکی لە بان ڕوناکی. خودا هەر کەسێ حەز بکا، ڕوناکی خۆی نیشـان دەدا. ﴿٣٥ النور﴾.

﴿... كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ... خودا هەمو گوناهەکانیانی پۆشی‌و کاروباری ژیانیانی بۆ سـامان دان [٦٧١]. ﴿٢ محمد﴾.

﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ... ئـەو کەسـانەش کـە هاتونـە سـەر ڕاستەڕێ، پتر شارەزایان دەکاو ترسی خوایان پتر دەخاتە دڵەوە. ﴿١٧ محمد﴾.

﴿تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ... لـە چـارەیان [٦٧٢] تـەڕو بـەلی [٦٧٣] خۆشـگوزەرانی دەزانی. ﴿٢٤ المطففين﴾.

(ئـەبو زەڕ) خـوا لێـی ڕازی بـێ لـەناو ئـاوەدانی چـوە دەرو، لـە چـولگەدا چـادرو ڕەشـــماڵی هەڵـدا، خـاوو خێزانیـشی وەگـەڵ خۆیـدا، زۆربـەی ڕۆژان بـەڕۆژو بـو، دروستکاری خۆی دەپەرستو، قورئـانی دەخوێنـد، تـێ دەفکـری‌و یـادی خـوای خـۆی دەکـردو نـاوی بـە پـاك ڕادەگـرت، لـە مـاڵی دنیـا تـەنیا ڕانـە مـەڕێكو، داردەستێك، قاپێكو لەگـەنێك، پۆشـاکی بـەری‌و چـادری سەرسـەری شـك دەبـرد، ڕۆژێ لـە ڕۆژان دۆستو یارانی هاتنە دیدەنی، پێیان گوت: کوا دنیا؟ لە وەڵامدا گـوتی: لـەو ماڵەمـدا هیچ پێویستیم بە دنیا نیە، کەچی پێغەمبەرمان ﷺ هەواڵی پێداوین کە ڕێگایەکی زۆر سەختو دژوارمان لە ڕێدا تەنیا کەسێکی بارسوك پێیدا گوزەر دەکا.

لەگەڵ ئەوەدا، دڵخۆش‌و شادمان بو، ئـەوەی لـە ژیانیـدا پێویـست بـو لەبەردەسـتی دابو، وەلێ ئەوەی لە پێویست بەدەر بێ، مایەی سەرقاڵی‌و خەمو پەژارەو ئازارە.

لە پارچە هۆنراوەیەکمدا بە ناونیشانی: (ئەبو زەڕ) لە چاخی پازدەهەمیندا، باس لە دوری‌و تەنیایی‌و گۆشەنشینی‌و بەختەوەری (ئەبو زەڕ) دەکەم، باس لـەوە دەکـەم، کە بە گیانو بیروباوەڕەوە کۆچ دەکا، هەروەکو بڵێی خۆی لە شیعرەکەدا لەگەڵ خۆی دەدوێ.

---

٦٧١) بۆ ڕێك خستن، بۆ چاك کردن.

٦٧٢) لە ڕوخسارین.

٦٧٣) ناسكو لاوی، تەڕو تازەی.

کەوایە بەختەوەری کامەیە؟!

((کن في الدنیا کأنك غریب او عابر سبیل... لە دنیادا وەکو کەسێکی نامۆ، یا ڕێبوارێك بژیێ، فطوبی للغربـاء... جا نامۆیان خۆشی لە خۆیان)).

بەختەوەری لە کۆشکی پاشایانو لەشکرو سوپای زلهێزانو باڵەخانەو تەلاری (خوا پێداوان)و گەنجینەو گەوهەری (قارون)دا نیە، لە کتێبی فەلسەفەو، دیوانی شیعرو باخو گوڵشەنی جوان ڕازاوەشدا نیە.

یاوەرانی پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ ئەوەی کەم دەرامەت بون، نا گزورو تەنك دەست بون، گوزەران سەختو کەم بەش بو، وەلێ دڵشادو بەختەوەر بون.

سەعیدی کوڕی (موسەییەب) بە سای باوەڕ پتەوی‌و، بوخاری لە (صحیح)ەکەیداو، (حەسەنی بەسری) لە ڕاستگۆییداو، (شافیعی) لە هەڵێنجانی بابەتە شەرعیەکانداو، (مالیك) لە هەستکردن بە چاوەدێری خوای گەورە داو، (ئەحمەد) لە خۆ پارێزیداو، (سابتی بەنانی) لە بەندایەتیدا، بەختەوەریان وەدەست هێنا ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ... **چونکو هەرچی لە تێنوێتی‌و ماندوێتی‌و برسێتی -کە لە ڕای خودا توشیان دێ-و هەر هەنگاوێکی دەهاوێن، خوانەناسان تورە دەکاو هەرزەرپەیێ لە دوژمنی دەوەشێنن، گشتی خودا بە چاکەیان بۆ دەنوسێ.** ﴿١٢٠﴾ التوبة﴾.

بەختەوەری چەکی دراو نیە بگۆڕدرێتەوە، وەلاخێك نیە بکڕێ، گوڵێك نیە بۆن بکرێ، دانەوێڵە نیە بپێورێ، کوتاڵ نیە بۆ فرۆشتن دابنرێ.

بەختەوەری خۆشی‌و شادی دەرو نە بە سای ئەو ڕاستیەی وەخۆی هەڵدەگرێ، سا نەوەو سرەوتنی دڵە بە سای بەهرەو چاکەیێ باوەشی پیێدا ئەگرێ.

ئێمە لامان وابو ئەگەر پەرە بە بەرفرەکردنی خانوبەرەو، ماڵو داراییمان بدەین، هەرچی مایەی ئاسانکاری ژیانەو، خواستو ئارەزومانە کۆی بکەینەوە، ئەوسا بەختەوەرو کامەرانین، ئاسودەو حەساوەیین، کەچی ئەوانە هەموی هۆکاری کڵۆڵیو خاکەساریو پەرێشانین، سەبارەت بەوەی هەموشتێك خەمو پەژارەو ڕەنجو باجی بەدوادا گەڕانی لەگەڵە ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ... چاوت مەدە سەر ئەو شتەی کە داومانە بەدەستە گەلێ لەوانە، کە ئەمە هەر خۆشی ژیانی دنیایەو هەر ویستومانە بە ئەزمونیان بگەیەنین. ﴿١٣١﴾ طه﴾.

گەورەترین چاکار[٦٧٤] لە جیهاندا (موحەممەد) پێغەمبەری ڕێنماکار[٦٧٥] بو ﷺ ئەویش بە نەداری دەیگوزەراندو، لە برسان چەمایەوە، قەسپو خورمای خراپیشی دەست نەکەوت برسێتی پێ بشکێنێ، لەگەڵ ئەوەشدا لە خۆشیو کامەرانیەکی وا دەژیا، لە ئاسودەییو بەختیاریو، سینە شادیو، هێمنیو ئارامییەکی وا دادەبردە سەر هەر خوا خۆی پێ ئاگادارە ﴿وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِىٓ أَنقَضَ ظَهْرَكَ ... قورساییشمان لەسەر شانانت لانەبرد؟ ئەوەی پشتی چەماندبوی. ﴿٣﴾ الشرح﴾.

﴿وَكَانَ فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ... چاکەی زۆر هێژاو گرنگت لە خواوە دەگەڵ کراوە. ﴿١١٣﴾ النساء﴾.

﴿ٱللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ ... خودا خۆی باشتر دەزانێ چ کەسێ بۆ پێغەمبەری هەڵبژێرێ. ﴿١٢٤﴾ الأنعام﴾.

لە فەرمودەی (صحيح)یشدا هاتوە: ((**البر حسن الخلق، والاثم ما حاك في صدرك، وكرهت ان يطلع عليه الناس**... چاکە ڕەوشت جوانیە، گوناهیش ئەوەیە لەناو سینەتدا بێتو بچێو پێت ناخۆش بێ خەڵك بەسەری هەڵبێ[٦٧٦])).

---

٦٧٤) چاك كار/ڕاستكەرەوەی كار.

٦٧٥) كاری ڕێنمایی خەڵك بو.

٦٧٦) پێی بزانێ.

بێگومان چاكە نواندن شادی دڵو، سوكنایی دەرونە: لە فەرمودەشدا هاتوە: ((البـر طمأنينة، والاثم ريبة... چاكە دڵنیاییەو، تاوانیش دو دڵیە)).

شتێكی ڕونو بەرچاوە، مرۆڤی چاكەكار لە هێمنیو هەداریدا ژیان بەسەر دەبا، مرۆڤی بە گومانو دو دڵیشی لە جمو جوڵو ڕوداوو شتی بەر مەترسی[٦٧٧] دەسڵەمێتەوە[٦٧٨] ﴿... يَحۡسَبُونَ كُلَّ صَيۡحَةٍ عَلَيۡهِمۡۚ ... هەر هەرایەك لە دژی خۆیان دەزانن. (٤) المنافقون﴾.

هۆكارەكەی ئەوەیە تەنیا خراپەی ئەنجام داوە، مرۆڤی تاوانكار ناچارە دوچاری دڵەڕاوكێو نیگەرانیو پەشۆكان بێو، لە ترسان بڕەوێتەوە.

چارەسەری ئەوانەی بە دوای بەختەوەری دادەگەڕێن ئەوەیە: هەمیشە چاكە كار بن، خۆیان لە تاوان دور بگرن، بۆ ئەوەی حەساوە بن ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يَلۡبِسُوٓاْ إِيمَٰنَهُم بِظُلۡمٍ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلۡأَمۡنُ وَهُم مُّهۡتَدُونَ ... ئەو كەسانەی بڕوایان بە خودا هێناوە بڕواكەیان تێكەڵی ناحەقی نەكرد، دڵنیایی بۆ ئەوانەو شارەزای ڕای خودا ئەون. (٨٢) الأنعام﴾.

سوارێك بە تاو دەهاتو تۆز لە سەر سەریەوە بڵند دەبو، دەیەویست خۆی بگەیەنێتە (سەعد)ی كوڕی (ئەبو وەقاس)، لە كاتێكا (سەعد) دور لە قاوو قیژو[٦٧٩]، دور لە گێچەڵی، تەنیا بە خۆیو خاووخێزانی، لەگەڵ ڕانە مەڕێكدا لە ناو جەرگەی بیاباندا چادرێكی هەڵدا بو، سوارەكە لێی نزیك بۆوە سەیر دەكا (عومەر)ی كوڕیەتی، كوڕە بە باوكی دەڵێ: باوكە وا خەڵك لەسەر دەسەڵات كێشەیانە، كەچی تۆ بە لەوەڕاندنی مەڕو ماڵاتت خەریكی. ئەویش گوتی پەنا بە خوا لە خراپەی تۆ، منیش دەزانم خەلیفایەتی بۆ من شایستەترە لەوەی بە خۆمو بەو بەرگەی بەرم بەسەر بەم بەڵام گوێم لە پێغەمبەری خودا بو ﷺ دەیفەرمو: ((ان الله يـحب العبد

---

٦٧٧) مەترسیدار.

٦٧٨) دەرەوێتەوە/دەترسێ.

٦٧٩) هەرا هەرا.

الغني التقي الخفيّ... خوای گەورە بەندەی بێ پێویستی لە خوا ترسی خۆ حەشاری خۆش دەوێ)).

بێ گومان ئەگەر موسڵمان پارێزگاری دینی خۆی بێ گەورەترە لەوەی دەسەڵاتو پایەی (کیسرا)و (قەیسەر)ی پێ بدرێ، چونکێ هەر ئایینە هەتا لە ناو نازو گۆزی بەهەشتدا جێ گیرت دەکا، بەرگریت لێ دەکا، بەلام گومانی تێدا نیە ڕۆژێ دێ پلەو پایەت لەدەست چێ ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ ٱلْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ... ئەم زەمینەو هەرچی وا بەسەریەوەیە لە دوا جاردا هەر بۆ ئێمە ئەمێنێتو سەر لەبەریان دەهێنەوە بۆ لای خۆمان. ﴿٤٠﴾ مريم ﴾.

هەر وتەی پاك بۆ لای خوا بەرزە بێتەوە

هاوەڵان گەنجینەی وشەی پاراوو پیرۆزیان لەلابو، کە هەڵبژاردەی مرۆڤایەتی ﷺ بەو وشانە دەرسی دابون. هەر وشەیەکیش لە لای ئەوان لە دنیاو ئەوەی تیایدا بایەخدار تر بو، گەورەییو شکۆمەندی ئەوان لەوەدا بو، هەمو کارو فەرمانێکیان بە سەنگو ڕێزی خۆی هەڵدەسەنگاند.

ئەبوبەکر داوا لە پێغەمبەری خوا دەکا ﷺ نزایەکی فێر بکا، ئەویش پێی فەرمو: ((**قل: ربّ اني ظلمت نفسي ظلما كثيرا، ولا يغفر الذنوب الا انت، فاغفر لي مغفرة من عندك وارحمني، انك انت الغفور الرحيم** ... بڵێ: پەروەردگارا من ستەمێکی زۆرم دەرحەق بە خۆم کرد، تەنیا تۆش لە گوناهان دەبوری، جا بە لێخۆشبونێك لەلایەن خۆتەوە بم بەخشەو میهری خۆتم بۆ بنوێنە، بە ڕاستی تۆ بەخشندەو میهرەبانی.

پێغەمبەری خوا ﷺ بە (عەباس) دەڵێ: ((**إسأل الله العفو والعافية**... داوای لێبوردنو تەندروستی لە خوا بکە))، هەروەها بە (عەلی) دەفەرموێ: ((**قل: اللّهم اهدني وسدّدني**... بڵێ: پەروەردگارا ڕێنمایىو ڕاستەڕێم کەی)).

بە (عوبەید)ی کوڕی (حەسین)یش دەفەرموێ: ((قل: اللّهم الهمني رشدي، وقني شر نفسي... پەروەردگارا هۆشی ژیریم وەبەربێنەوەو، لە خراپەی دەرونیشم بپارێزی.

بە (شەدداد)ی کوڕی (ئەوس)یش دەفەرموێ: ((قل: اللّهم اني أسألك الثبات من الامر، والعزيمة على الرشد، وشكر نعمتك، وحسن عبادتك، واسألك قلبا سليما، ولسانا صادقا، واسألك من خير ما تعلم، واعوذ بك من شر ما تعلم، واستغفرك لما تعلم، انك انت علاّم الغيوب... بڵێ: پەروەردگارا لێت دەخوازم لە کارو فەرمان ڕاگیرمکەی، لەسەر ڕاستەڕێ داسەپاومکەی، داوات لێ دەکەم شوکرانە بژێری بەهرەی تۆ بم، بە چاکی بەندایەتی تۆ بنوێنم، داوات لێ دەکەم، لەو شەڕو خراپەش کە تۆ دەیزانی پەنات پێ دەگرم، لەوەش کە تۆ پێی ئاگاداری داوای لێخۆشبونت لێ دەکەم، بە ڕاستی تۆ بە نهێنیان زۆر ئاگاداری بە (مەعاز)یش دەفەرموێ: ((قل: اللهم اعني على ذكرك، شكرك، حسن عبادتك... بڵێ: پەروەردگارا لەسەر یادو سوپاس‌و باش ئەنجامدانی بەندایەتیت یارمەتیم دە.

بە (عائیشە)ش دەفەرموێ: ((قولي: اللّهم انك عفو تحب العفو، فاعف عني... بڵێ پەروەردگارا تۆ خوایەکی میهرەبانی، لێبوردەییت خۆشدەوێ، دەسا لێم ببورە.

ئەوەی ئەو نزایانە لەخۆیان گرتوە: داوای ڕەزامەندی‌و میهرو سۆزی خوای بەرزو توانایە لە دوا ڕۆژداو، ڕزگار بونە لە خەشم‌و قین‌و جەزرەبەدانی [٦٨٠]، داوای یارمەتی کردنە لەسەر ئەنجامدانی بەندایەتی‌و سوپاسگوزاری خوای بەرزو بێ هاوتا.

پەیوەندی لە نێوان ئەو نزایانەدا: داخوازیکردنی ئەوەی لای خوایەو، پشت هەڵکردنە لەوەی لە دنیا دایە.

ئەو نزایە داواکاری هیچێك لە ماڵ‌و سامانی دنیای دوا بڕاو [٦٨١]، کەل‌و پەل‌و فاق‌و بریقی بێ بایەخ‌و لە بن هاتوی تێدانیە.

---

٦٨٠) سزادانی.

٦٨١) کۆتایی هاتو.

پەروەردگاری تۆ بەم شێوەیە گەلانی ستەمکار لەناودەبا، بێگومان گرتنی ئەو توند ئێش و توند ئازارە

بە راستی مایەی تێشکان و دۆڕانی بەندەیەو، مایەی پێ خلیسکان و لەدەستدانی شان و شکۆیە، کە بەندەکانی خوا بچەوسێنێتەوەو، حەق و مافیان پشێلکاو، بێ چارەو مەفەران ژێر پێخا، هەتا یەکێ لە کاراشنایان[٦٨٢] دەڵێ: لەو کەسە بترسە تەنیا خوا بە فریادڕەسی خۆی دەزانێ لە دژی تۆ.

بێگومان مێژوی گەلان نمونەی بەرچاوو زیندوی دەربارەی دەرەنجامی ستەمکاران لە بیروهزردا تۆمار کردوە.

فەرمو ئەوە (عامر)ی کوڕی (توفەیل) تەڵە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ دادەنێتەوەو دەیەوێ تیرۆری کا، پێغەمبەری خوا ﷺ دوعای لێکرد، خوای گەورە لوێکی ژەهراوی[٦٨٣] لە قوڕگا شین کردو، لە تاوان هاواری دەکردو، هەر لەجێوە پێی مرد.

(ئەربد)ی کوڕی (قەیس) پێغەمبەری خوای ئازارداو، هەوڵیدا نەخشەی کوشتنی بۆ دابڕێژێ، پێغەمبەری خوا ﷺ نزای لێکردو، خوای گەورە هەورە تریشقەیەکی لێداو بە خۆی و وشترەکەیەوە سوتا.

چەند ساتێکی کەم بەرلەوەی (حەجاج) (سەعیدی) کوڕی (جوبەیر) بکوژێ، (سەعید) نزای لێکردو گوتی: ئەی خوایە لەدوای من دەستی بەسەر هیچ کەسێدا نەڕوا.

دوای شەهیدکردنی، (حەجاج) دومەڵێکی[٦٨٤] لە دەستی هات و، پاشان هەمو لاشەی تەنیەوەو[٦٨٥]، هەروەکو گابۆڕە دەیبۆڕاند، پاشان بە ئاهو حەسرەتەوە سەری نایەوە.

(سوفیان)ی (سەوری) لە ترسی (ئەبوجەعفەر)ی (مەنسور) خۆی حەشاردابو، (ئەبوجەعفەر) بەرەو حەرەمی مەککە کەوتەڕێ و (سوفیان)یش لەناو حەرەمدابو،

---

٦٨٢) شارەزایان.

٦٨٣) غوددەی ژەهراوی.

٦٨٤) گرێیەکی.

٦٨٥) تەشەنەی کردو دای گرتەوە.

(سوفیان) هەستاو دەستی بە پەردەی کەعبەوە گرتو، داوای لە خوای بەرزو توانا کرد کە ڕێگا بە (ئەبوجەعفەر) نەدا بچێتە ماڵی ئەوەوە، (ئەبوجەعفەر) بەرلەوەی بگاتە ناو مەککە لەلای بیری (مەیمون) گیانی لەدەستدا.

هەڵوێستی ستەم لێکراوان

(ئیبراهیم)ی تەیمی دەڵێ: ئی وا هەیە خراپەم بەرامبەر دەنوێنێ من سۆزم بۆی دەجوڵێ. یەکێ لە پیاوە چاکەکانی (خوراسان) چەند دیناریکیان لێ دزی بو ئەویش دەستی کردە گریانێ، (فوزەیل) پێی گوت: بۆ دەگری؟ ئەویش گوتی: ئەوەم بیر کەوتەوە کە لە ڕۆژی سزادا خوای گەورە منو ئەو دزە بەرامبەر دەکا، منیش دڵم پێی دەسوتێ بۆیە گریام.

جارێکیان پیاوێك پاشمندە بە خراپە باسی یەکێ لە زانایانی پێشینی دەکا، ئەویش خورمای بۆ ڕەوان دەکاو دەڵێ: چونکێ چاکەی لەگەڵدا کردوم.

وتم: منم لەبەر دەرگا

لەسەر دەرگای ڕێکخراوی وڵاتە یەکگرتوەکان لە نیویۆرك تابلۆیەك هەڵواسراوە پارچە هۆنراوەیەکی جوانی شاعیری جیهانی (سەعد)ی شیرازی لەسەر نوسراوەو، بۆ سەر زمانی ئینگلیزی وەرگێڕدراوە، کە بانگەوازی برایەتیو خۆشەویستیو یەك ڕیزی دەکا.

بەندە پێویستی بە دۆستو یاوەرێکی سودمەند هەیە کە خەمڕەوێنو دڵ داسەپێنی بێ، هاوبەشی شینو شایی بێ، لەگەڵیدا گیان بە گیانی بێ.

﴿ وَٱجۡعَل لِّي وَزِيرٗا مِّنۡ أَهۡلِي ﴿٢٩﴾ هَٰرُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ ٱشۡدُدۡ بِهِۦٓ أَزۡرِي ﴿٣١﴾ وَأَشۡرِكۡهُ فِيٓ أَمۡرِي ﴿٣٢﴾ كَيۡ نُسَبِّحَكَ كَثِيرٗا ﴿٣٣﴾ وَنَذۡكُرَكَ كَثِيرًا ... لە خزمانم ئاریکارێکم بۆ دانێ.(مەبەست)

هارونی برامە. پشتی مـنی پـێ پتـەو کـە. بیکـە شـەریکیش لـە کـارم. تـا ئێمـە زێـدە پەسنی پاکی تۆ بدەین، گەلێکیش یادی تۆ بکەین. ﴿٣٤﴾ طه﴾.

﴿... بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ... (ژن و پیاوی بڕوادار) دۆستی یەکترین.﴿٧١﴾ التوبة﴾.

﴿... كَأَنَّهُم بُنْيَـٰنٌ مَّرْصُوصٌ ... هەروەکو بلێیی دیواری قورقوشمن.﴿٤﴾ الصف﴾ .

﴿ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ... بە دڵ ئەوانی کردە هۆگری یەکتری. ﴿٦٣﴾ الأنفال﴾.

﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ... خاوەن باوەڕ هەموویان هەر برای یەکن. ﴿١٠﴾ الحجرات﴾.

پێویســتە هاوەڵێکــت هەبێ

بـێ گومـان یـەکێ لـە هۆکـاری کامـەرانی ئەوەیـە: هـاوەڵێکی وەهـات دەسـت کـەوێ کەڵك و سودت پێ بگەیەنێ و، بە سای یاوەری ئەو بەختەوەری وەدەست بێنی.

((**اين المتحـابون في جلالي، اليوم اظلهم في ظلي يوم لا ظل الا ظلي...** لە ڕۆژی دوایی خـوای گـەورە دەفـەرموێ: کـوا لـە کـوێن ئەوانـەی لـە پێنـاوی منـدا یـەکتریان خـۆش ویستوە، دەیانخەمە ژێر سێبەری (عەرشی) خۆم، کە لەو ڕۆژەدا جگە لە سێبەری من هیچ سێبەرێك نیە)).

((**ورجلان تحابّا فـي الله، اجتمعا عليه، وتفرقا عليـه...** یـەکێکی تـریش لـەو حـەوت چینانەی لە ژێر سـێبەری عەرشـی خـوادا کۆدەکرێنـەوە، ئـەو دو پیـاوەن لـە پێنـاوی خوادا یەکتریان خۆش دەوێ و، لەسەری کۆدەبنەوەو، لەسەریشی جیا دەبنەوە)).

هێمنی خوازراوێکی شــەرعی و ژیریــە

﴿أُوْلَـٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلْأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ ... دڵنیایی بۆ ئەوانەو شارەزای ڕای خـودا ئـەون. ﴿٨٢﴾ الأنعام﴾.

﴿ ٱلَّذِىٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍۭ ... (ئەو پەروەرێنەی) ئەوانی لە هەژاری بێنیاز کردو دڵنیای کردن نەترسن. ﴿٤﴾ قریش﴾.

﴿... أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا ءَامِنًا ... ئەدی ئێمە لە شوێنێکی هێمنمان دانەمەزراندون، ﴿٥٧﴾ القصص﴾.

﴿... وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنًاۗ ... (ماڵی خوا لە مەککە) هەر کەسێ پەنای پێ بەرێ، ناشێ لە هیچ بترسێ. ﴿٩٧﴾ آل عمران﴾.

﴿... ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُۥۚ ... ئەوسا کە بینێرە شوێنێ کە نەترسێ. ﴿٦﴾ التوبة﴾.

((من بات آمنا في سربه معافى في بدنه، عنده قوت يومه، فكأنما حيزت له الدنيا بحذافيرها... هەرکەسێ بە دڵێکی ئارامەوە شەوی کردەوە، تەندروستی لاشەی تەواو بو، بژێوی ئەو ڕۆژی لەلابو، هەروەکو بڵێی دنیای بە هەمو نازو گۆزەوە پێ براوە)).

دڵ لە میانەی باوەڕو ڕۆچونی لە ناسینی حەقداو، لە میانەی پڕبونی بە دڵنیایی: ئاسودەو ئارام دەبێ.

ئاسایشی گەل: بە تەبایی‌و یەك ڕیزیەوە بەندە، بەوە بەندە کارو فەرمانیان بە دادوەرانە بەڕێوە بچێ‌و، یاساو ڕێسای خوای تێدا ڕەچاو بکرێ.

ترس‌و لەرزیش لەگەڵ ئاسودەییدا دوژمنن ﴿فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُۖ ... بە ترسەوە لەوێ ڕۆیی‌و بە نیگەرانی دەیڕوانی. ﴿٢١﴾ القصص﴾.

﴿فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ... ئێوە لەوان ترس‌و نەبێ‌و ئەگەر بڕوادارن دەبێ هەر تەنیا لە من بترسن. ﴿١٧٥﴾ آل عمران﴾.

یەکێ لە مەترسیدا بێ حەسانەوەی بۆ نیەو، کەسی بێ باوەڕیش هەمیشە نائارامەو، مرۆڤی نەخۆشیش ژیانی ژانە.

ژیانی ئەم دنیایە چەندە کەساس‌و مایەی خاکەساریە، ئەگەر باری بە لایەك دا ڕاست بێ بە لایەکەی تری داخوارە، ئەگەر ماڵ‌و سامان هەڵبڕژێ جەستە ناسازو دەردەدارە، ئەگەر تەندروستی تەواو بێ بەڵاو مەینەتی دێتە ئارا، ئەگەر بارو گوزەرانی ژیان هەموی تەواو بێ مەرگ سەربارو بن بارە.

هۆنەرێك بە ناوی (ئەعشا) لە نەجدەوە بەرەو پێغەمبەری خوا کەوتە ڕێ ﷺ پارچە هۆنراوەیەکیشی هۆنی بوەوە تیایدا ستایشی پێغەمبەری خوا دەکاو، دەیویست موسڵمان بێ، لە ڕێگادا (ئەبو سوفیان) ڕێگای لێ گرت‌و سەت وشتری پێدا، بۆئەوەی نەگاتە خزمەت پێغەمبەرو بگەڕێتەوە ناو ماڵ‌و حاڵی خۆی، ئەویش وشترەکانی وەرگرت‌و گەڕایەوە، لە ڕێگادا سواری وشترێك بو دەیرەپاند، بەسەر سەریدا کەوتە خوارێ‌و ملی شکاو، بێ دەستمایە لە دنیاو دوارۆژ سەری نایەوە.

بەڵام ئەو پارچە هۆنراوەی ئامادەی کرد بو بۆئەوەی لە خزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ بیڵێ شیعرێکی بە پێز بو ئێستاکەش هەر ماوەتەوە.

چەند کەسی خاوەن شکۆ بونە ڕەنجەڕۆ

یەکێ لە ئاماری بەختەوەری ڕاستەقینە ئەوەیە بێ کەم‌وکوڕی‌و بەردەوام بێ، بەردەوامیش لەوەدایە لە دنیاو دوارۆژدا، لە نهێنی‌و ئاشکرادا لە ئێستاو پاشەڕۆژدا مرۆ بەختەوەر بێ.

بەختەوەری تەواویش لەوەدایە، هیچ پەتەرێك [٦٨٦] نەیشێلوێنێ، هیچ ڕق‌و کینەیەك ڕوی جوانی نەڕوشێنێ [٦٨٧].

(نوعمان)ی کوڕی (مونزیر) - پاشای عێراق- بۆ گەشت‌و سەیران دەرواو لەژێر سێبەری درەختێك مەی دەخواتەوە، (عەدی) کوڕی (حاتەم)یش کەسێکی ژیرو دانا بو ویستی بە وشەیەك پەندی دابدا، پێی گوت: ئەی پاشا، ئایە دەزانی ئەو درەختە

٦٨٦) مەینەتیەك.

٦٨٧) دانەڕنێ/داینەماڵێ.

چی دەڵێ؟ پاشا گوتی: چ دەڵێ: (عەدی) گوتی: دەڵێ: زۆر کەس لەژێر ئەو درەختە بەسەریان برد

ئاوی سازگاریان لەگەڵ مەیدا تێکەڵ کرد
پاشان رۆیشتن و رۆژگار بە پەندی بردن
ژیانیش هەروایە ئێستای خۆشی یەو دواجاریش مردن

(نوعمان) ژیانی لێ تفتوتاڵ بو، وازی لە مەی خواردنەوە هێناو هەتا دنیای بەجێهێشت بە ئاخ و کەساران ژیانی بەسەر برد.

بڕوانە شای ئێران ئەو کەسەی بە بۆنەی تێپەڕدانی دو هەزارو پێنج سەد ساڵ بەسەر پێکهێنانی دەوڵەتی فارسیدا ئاهەنگی دەگێڕا، نەخشەی بەرفرەکردنی سنوری دەسەڵاتی دەکێشاو، دەیویست دەسەڵاتی ڕوبەرێکی پان و پۆڕتر دابگرێ، دوا بە دوای ئەوە هەر لە بەیانی و ئێوارەیەکدا دەسەڵاتی لە کارخرا ﴿... تُؤْتِي ٱلْمُلْكَ مَن تَشَآءُ وَتَنزِعُ ٱلْمُلْكَ مِمَّن تَشَآءُ ... هەرکەس بۆ خۆت مەیلت لێ بێ دەستەڵاتی پێ دەدەی و کێش تۆ حەز کەی دەستەڵاتی لێ دەستێنی. ﴿٢٦﴾ آل عمران﴾، لە کۆشك و تەلارو نازو گۆزی دنیاوە دەرنرا، بە بێکەسی و بە بێبەشی و دورە وڵاتی گیانی لەدەستداو، کەسیش لەسەری نەگریا ﴿الدخان: ٢٥ - ٢٧﴾ ﴿كَمْ تَرَكُوا۟ مِن جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا۟ فِيهَا فَٰكِهِينَ ... گەلێ کانی و باغاتیان لە پاش بەجێ مان. فرە کێڵگەو کۆشك و سەر سەرای بە نرخیش. خێرو بێرێکیش کە تێیدا لەوپەڕی خۆشیدا دەژیان. ﴿٢٧﴾ الدخان﴾.

بە هەمان شێوە (شاوشیسکۆ)ی سەرۆکی ڕۆمانیا ئەو کەسەی بیست و دو ساڵ فەرمانڕەوایی وڵاتەکەی کرد، تەنیا پاسەوانە تایبەتیەکانی خۆی ژمارەیان ٧٠ هەزار پاسەوان بو، لەگەڵ ئەوەدا گەل و نەتەوەی خۆی چوار دەوری کۆشکەکەیان گەمارۆداو، بە خۆی و سەربازەکانی ئەنجن ئەنجن کران ﴿... فَمَا كَانَ لَهُۥ مِن فِئَةٍ

يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُنتَصِرِينَ ... هیچ دەستەیەکیشی نەبو کە لە خودای بپارێزێو خۆشی یاریدەی خۆی نەدا. ﴿(٨١) القصص﴾. دەستی لە بنی هەمبانێ دەرچو [٦٨٨]، دنیاو دوارۆژی لەدەست چو.

لەلایەکی ترەوە (مارکوس)ی سەرۆکی فلیپین: ماڵدارو دەسەڵاتدار بو، بەڵام جۆرەها ئازارو ئەشکەنجەی بە گەلەکەی چەشت، کاسەی سەرشۆڕیو نەگبەتی بە گەلەکەی نۆش کرد، ئەوسا خوای گەورەش تاڵایی بەدبەختیو چارەڕەشی وەسەر لوتی وی کرد، لە ناو خاكو زێدو خزمو خوێشو دەسەڵاتی خۆی وەدەرنرا، هیچ پەنا گەیەکی نەبو تێیدا وەحەوێتەوەو، بە بێوڵەتی [٦٨٩] سەری نایەوە، گەلو نەتەوەکەیشی ڕێگایان نەدا لە خاكو وڵاتەکەیدا بنێژرێ: ﴿أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ... ئەدی فێڵو تەڵەکەکانی هەموڵێ پوچەڵ نەکردن؟ (٢) الفيل﴾.

﴿فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْآخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ ... ئەوسا خودا گیرۆدەی ئازاری پەسڵانو دنیای کردن. (٢٥) النازعات﴾.

﴿فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ... ئێمە هەریەك لەوانەمان بە تاوانەکەی خۆیان گرت. (٤٠) العنكبوت﴾.

دەسەبەرکردنی کردەی چاکە تانجی سەری ژیانی بەختەوەرانەیە

بۆئەوەی بەندە ژیانێکی بەختەوەرانەو، ئارامیو حەسانەوە، دەستەبەرکا، پێویستە هەوڵی وەدەستهێنانی کردەی بەردار بداو، پێشبڕکێ لە فەراهەمهێنانی خووڕەوشتی جوانو ڕازاوە بکا ((**احرص على ما ينفعك واستعن بالله**... لەسەر ئەوەی سودت پێ دەگەیەنێ پێدا بگرەو، داوای یارمەتیش لە خوا بکە)).

---

٦٨٨) واتە هیچی نەبڕا.

٦٨٩) بە نابوتیو بەدبەختی.

یەکێ لە یاوەران داوا لە پێغەمبەری خوا دەکا ﷺ کە لـە بەهەشـتدا پێکـەوە بـن: ئەویش پێی دەفەرموێ: ((**أعني على نفسك بكثرة السجود، فانك لا تسجد لله سجدة الا رفعك بها درجة**... لەسەرخۆت یارمـەتیم بـدە، بـە سـوژدەبردنی زۆر، چونکو تـۆ هەر سوژدەێیك بۆ خوا ببەی بێ سۆ خوای گەورە پلەیەکت پێ بەرز دەکاتەوە.

یـاوەرێکی تـریش داوا دەکـا پێغەمبـەری خـوا ﷺ شـتێکی وای پـێ بڵـێ هـەمو چاکەیێ لەخۆوە بگرێ ئەویش پێی دەفەرموێ: ((**لا يزال لسانك رطبا من ذكر الله**... هەمیشە زمانت بە یادی خوا پاراو بێ)).

کەسێکی سێیەم لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەخوازێ، ئـەویش پێـی دەفـەرموێ: ((**لا تسبَنَّ احدا، ولا تضربن بيدك احدا، وان احد سبَّك بما يعلم فيك فلا تسبّنه بما تعلم فيه، ولا تحقرن من المعروف شيئاً، ولو ان تفرغ من دلوك من اناء المستقي**... جوێن بـە کەس مەدەو، کەسیش بە دەستی خۆت ئـازار مـەدە، ئەگـەریش یـەکێ جوێنی پێـدای لەسەر ئەو خراپەیەی دەیزانی لەتۆدا هەیە، تۆ لەسەر ئەو خراپەیە جوێنی پێمەدە، کە دەزانی تێیدا هەیە، ئەوەی چاکەیە هیچی بە کەم مەزانە، ئەگەر چی لە دۆڵکەی خۆت ئاوێ بۆ یەکێ لە پەرداخێ بکەی، کە داوای ئاوت لـێ دەکا)).

بێگومـان ئـەو مەسـەلەیە زۆر پێویـستی بـە پێـشبرکێو دەستپێـشخەری هەیـە: ((**بادروا بالاعمال فتنا**... بەر لە توشـبونی ئاشـوبو ئـاژاوە، لـە کـرداری چاکە دەست پێشخەری بکەن)).

((**اغتنم خمساً قبل خمس**... پێنج شتان بقۆزنەوە بەر لە ڕودانی پێنج شتان)).

﴿ وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ ... پەلـە بکـەن بـۆ گەیـشتن بـە بەخشینی پەروەرێنتانو بەهەشتێ. (١٣٣) آل عمران ﴾.

﴿ ... إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ ... ئـەمان لـە کـاری چـاکەدا بەهـەڵپەبون.[٦٩٠] (٩٠) الأنبياء ﴾.

﴿ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ... تیرەیەکیش لە پێشەوەن، وە پێشکەوتون. (١٠) الواقعة ﴾.

---

٦٩٠) بەپەلەبون، چوست بون.

کاری چاکە دوامەخە، لە کردەی بەردار دامەمێنەو، کاری سودمەند پشتگوێ مەخە:

﴿... وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ ٱلْمُتَنَٰفِسُونَ ... بۆ شتێ حەزی لێدەکەن با پێکەوە کێ برکێ بکەن. ﴿٢٦﴾ المطففين﴾.

لەوکاتەی (عومەر)ی کوڕی (خەتاب) زامدارکراو خوێنی لێ هەڵدەچۆڕا، کوڕە گەنجێکی بینی شەرواڵەکەی لەدوا دەخشا، (عومەر) پێی گوت: ((برازاکەم، شەرواڵەکەت هەڵماڵە، زیاتر مایەی لە خواترسانو، پاراستنی پۆشاکتە))، ئەوەیە فەرمان بە چاکەکردن لەسەرەمەرگدا ﴿لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ... کێ لە ئێوە مەیلی لێبێ بێتە پێشێ، یان بگەڕێتە دواوە. ﴿٣٧﴾ المدثر﴾.

لە ڕاستیدا بەختەوەری بە خەوی دورو درێژو خۆ لەیادکردن لە ناو نازو گۆزو، پشت هەڵکردن لە خواستی بالاو، پشتگوێ خستنی کاری چاکە فەراهەم نایێ ﴿...وَلَٰكِن كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ ٱقْعُدُوا۟ مَعَ ٱلْقَٰعِدِينَ ... بەلام خودا هاتنیانی پێ خۆش نەبو، ورەی لە دڵیان بردەدەر. پێیان گوتن ئێوەش وێڕای بەجێماوان بەجێمێنن. ﴿٤٦﴾ التوبة﴾.

بەڕاستی بیرو ژیری چەپەڵکاران و دەرون نزمان پێیان دەڵێ: ﴿... لَا تَنفِرُوا۟ فِى ٱلْحَرِّ ... لەم گەرمایەدا دەرمەکەون. ﴿٨١﴾ التوبة﴾.

﴿... لَّوْ كَانُوا۟ عِندَنَا مَا مَاتُوا۟ وَمَا قُتِلُوا۟ ... (دەیانگوت) ئەگەر ئەوانە لامان مابان، نە دەمردن، نە دەکوژران. ﴿١٥٦﴾ آل عمران﴾.

بەندە بە نیگای خوا قەدەغە کراوە لەوەی لە کاری چاکە دواکەوێ: ﴿... مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلْتُمْ إِلَى ٱلْأَرْضِ ... چیتانە کە پێتان ئێژن: وەدەرکەون بۆ غەزا لە ڕای خوادا، تەمەڵن و لە جێی خۆ نابزون؟ ﴿٣٨﴾ التوبة﴾.

﴿ وَإِنَّ مِنكُمْ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ ... هێندێکی واتان دەناودان، کە لە ئانقەست خۆوە دوادەداو ناوگاتێ. ﴿٧٢﴾ النساء ﴾.

﴿ ... أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَٰذَا ٱلْغُرَابِ ... ئەی لە خۆم نەگبەتێ! چۆن نەم زانی وەك قەل بجولێمەوەو لاشەی برای خۆم وەشێرم. ﴿٣١﴾ المائدة ﴾.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱسْتَحَبُّوا۟ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا عَلَى ٱلْءَاخِرَةِ ... چونکە ئەمانە گوزەرانی سەر دنیایان لە دواڕۆژ پتر خۆشدەوێ. ﴿١٠٧﴾ النحل ﴾.

﴿ ...وَلَا تَنَٰزَعُوا۟ فَتَفْشَلُوا۟ ... نەچن کێشەو لێ‌پەیدا بێ‌وسست ببنەوە. ﴿٤٦﴾ الأنفال ﴾

﴿ ...وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ ... ئەگەر دەچن نوێژدا بەستن بە تەوەزەلی هەڵدەستن. ﴿١٤٢﴾ النساء ﴾.

((اللّهم اني اعوذ بك من الكسل... پەروەردگارا پەنات پێ دەگرم لە تەمبەڵی)). **((الكيس من دان نفسه وعمل لـما بعد الموت...** مرۆڤی گوستاخو وریا ئەو کەسەیە هەواو ئارەزوی خۆی بخاتە ژێرپێو کاری بۆ دوای مردن بێ)) **((والعاجز من اتبع نفسه هواها و تمنى على الله الاماني...** مرۆڤی دەستەوسان‌و بێ تواناش ئەو کەسەیە، ئەوەی هەواو ئارەزوی بیەوێ خۆی لێ نەگێڕێتەوەو، لەسەر خواوە خۆزگەو ئاوات بخوازێ)).

مانەوەو خۆشگوزەرانی لەوێیە نەوەك لێرە

ئایە دەتەوێ گەنجێکی دەوڵەمەندو لەش ساخ بیت‌و هەمیشە لە ژیاندا بیت؟

ئەگەر ئەو ئاواتەت لە دڵدا بێ لە دنیادا نایێتە دی، بەڵکە لە دواڕۆژدا دێتەدی، خوای گەورە ژیانی ئەم دنیایەی وا ڕەخساندوە دوایی بێ‌و پڕ لە کەساسی بێ، بە گاڵتەو گەپ‌و ڕابواردنێکی هەڵخەڵەتێنەریشی ناوبردوە.

یەکێ لە شاعیران لەوپەڕی تاقی لاوێتیدا هەژارو نەدار بو، ئاواتەخوازی درهـەمێك بو دەستی نەکەوت، دەیەویست ژیانی هاوسەرێتی پێکبێنێ بۆی نەڕەخسا، ئەو کاتەی بە ساڵداچو، سەری سپی بو، تەنیا چەرمو هێسکی مـابو، ئەوسا لـە هـەمو لایەکـەوە بۆی دەباری، خانو بەرەو ژن هێنانی بۆ سانا بـو، لـە ئـاهی ئـەو بـارە نالـەبارە ئـاخۆ ئۆفـی هەڵکێشـاو لە شیعرێکدا باس لەوە دەکا، کە حـەز ناکا لـەو تەمەنـە ئـەو نـازو گـۆزەی بەسـەردا بـڕژێ لـە کاتێکـدا لـە تەمـەنی لاوێتیـدا ئـاخو حەسـرەتی بـۆ هەڵدەکێشـا.

﴿... أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ... ئەدی ئێمە تەمەنی وا درێژمان بە ئێوە نەدا کە هەر کەسێ بیویستایە، دەیتوانی پەندی لـێ بگرێ؟ ترسێنەریشـتان هاتە لا! ﴿٣٧﴾ فاطر﴾.

﴿... وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ... لایـان وابـو ناگەڕێنـەوە لای ئێمـە.﴿٣٩﴾ القصص﴾.

﴿وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ... ئـەم ژیانـەی سـەر دنیایـە، هەموهـەر گەپو گاڵتەیەو چی تر نیە. ﴿٦٤﴾ العنكبوت﴾.

بە ڕاستی وێنەی ژیانی ئەم دنیایە وەکو ئەوە وایە، ڕێبوارێك لەژێر سێبەری دارێ وەحەسێ، دوای ئەوە بڕواو جێی بهێڵێ.

نەیـــارانی بەرنـــامـەی خـــوا

چەند کتێبو نوسراوەی بێ باوەڕانم خوێندۆتـەوە ئەوانـەی بـە پەخشانو شـیعر نوسین دەیانەوێ ببنە لەمپەری سەر ڕێگای بەرنامەی خوا، گوتەی ئەوانـەم بەرچـاو کەوتوە، کە لەسەر ئەم زەویەدا لـە یاسـاو ڕێـسای خـوا لایانـداوە، گـەزارەیی[٦٩١] و زمـان درێژی ئەوانم خوێندۆتەوە، بینیومە لەمەڕ بنـەما ڕاسـتەقینەکانو ڕێنـوێنی خـوایی

---

٦٩١) بێ شەرمی.

چەند بە نارێکی سنوریان بەزاندوە، دەبینم ئەو دەم دڕاوو چەنە بازانە بە ڕێژەییێکی ئەوەندە زۆر بێ شەرمیان نواندوەو وتەی بێ بایەخیان کەڵەکە کردوە[٦٩٢] مرۆڤ شەرم دەکا نوسراوو، هەڵبەستراوو زۆر ڕەوی ئەوان بگێڕێتەوە.

لەوەش دڵنیا بوم ئەگەر مەردوم هەڵگری پەیامێك نەبێو بەرنامەیەك شك نەبا، ئەوا ئاژەڵ ئاسا دەگوزەرێنێو بەلام خۆی لە پێستی مرۆڤدا دەنوێنێ، لە ڕواڵەتدا مرۆڤەو لە ناوەڕۆکدا چوار پێیە[٦٩٣]: ﴿أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ... یان پێت وایە کە زۆربەیان گوێ شل دەکەنو تێدەگەن؟ ئەوانە وێنەی وڵساتن، بگرە لەویش گومڕاترن. ﴿٤٤﴾ الفرقان﴾.

لەو کاتەی کتێبەکەم دەخوێندەوە لە خۆم پرسی: باشە چۆن ئەوانە بەختەوەر دەبن لە کاتێکا پشتیان لەو خوایە هەڵکردوە، کە هەر خۆی بەرزو بێهاوتایەو بەختەوەری لە دەستی ئەو دایەو، بەو کەسەی دەبەخشێ خۆی حەز بکا؟!

چۆن ئەوانە کامەرانی وەدەست دێنن، کە پەیوەندی نێوانی خۆیانو خوایان دەپچڕێنن، دەرگای نێوانی دەرونی کزو لاوازو دەردەداریانو، نێوانی میهرو سۆزی بێسنوری خوا لە ڕویاندا دادەخەن؟! ئەوانە چۆن ئاسودەیی وەدەست دێنن لەکاتێکا خوا لە خۆیان دەڕەنجێنن؟! چۆن دڵارامی دەرك پێ دەکەن، لە کاتێکا دژایەتی خوا دەکەن؟!

وەلێ هەستم کردوە هەر لە دنیاوە ئاماری بەدبەختیو چارەڕەشی دواڕۆژیان دیارە کە گڕیی دۆزەخە، ئەگەر تۆبە نەکەنو ژێوانی خۆیان دەرنەبڕن، ئاماری تێچونو سەرشۆڕیان لە دنیاوە دیارە ئەویش چارەڕەشیو گوێ پێ نەدانو دڵتەنگی دارمانو ورە بەردانە: ﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ... هەر کەسێکیش بە ئامۆژگاری من نەکا، ژینی لە تەنگانەدایە. ﴿١٢٤﴾ طه﴾.

---

٦٩٢) خڕکردۆتەوە.
٦٩٣) ئاژەڵ.

هەتاوەكو زۆربەیان دەیانەوێ جیهان تێكچێو ژیان كۆتایی پێبێو، دنیا لەبەریەك هەڵوەشێو، ئەو ژیانەیان جێ بهێڵن.

ئەو بەرژەوەندیەی بێ باوەڕانی كۆنو نوێ لەسەری كۆكن: بێڕێزی نواندنە لەگەڵ خوداو، هەڵەشەییو [694] سەرەڕۆیی [695] كردنە سەبارەت بە خوونەریتی بەرزو ڕەسەنایەتی، خۆ لە گێلی دانە لەمەڕ وەرگرتنو بەخشینو، پشت هەڵكردن لە پاشەڕۆژو، بە كەم سەیركردنو گوێ پێنەدان بەو گوتارانەی دەیڵێنو دەینوسنو جێبەجێی دەكەن: ﴿ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ... ئاخۆ كەسێ كە بنەڕەتی مزگەوتەكەی خۆی لەسەر هەستی خواپەرستیو ڕەزای خودا دارشتبێ هێژاترە، یان ئەو كەسەی كە بناغەی مزگەوتەكەی لەسەر لێواری كەندالی فشەڵەو ڕوخەك داناوەو دەگەڵ ئەودا دەكەوێتە ناو ئاگرو كڵپەی دۆزەھ؟ خودا دەستەی ستەمكاران شارەزای ڕاستە ڕێ ناكا. (١٠٩) التوبة ﴾.

بە ڕاستی ئەو بێ باوەڕانە ئەگەر بێو پەشیمانی خۆیان دەرنەبڕنو نەگەڕێنەوە، تاكە چارەیان ئەوەیە ئەو تەمەنە بێنرخەو بێبەهایە، ئەو ژیانە تفتو تاڵە كۆتایی پێ بهێننو خۆیان لەناوبەن: ﴿ ... قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ ... بێژە: دەك لە ڕكان بمرن. (١١٩) آل عمران ﴾.

﴿ ... فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ ... سا وەرن یەكتر بكوژن، ئەم كارە بۆتان چاترە. (٥٤) البقرة ﴾.

٦٩٤) كەرایەتی.

٦٩٥) بێ ئامانجیو بێ هەدەف.

لە نرخو بەهای دنیا

بێگومان تەنیا تەرازوی بەختەوەری لە کتێبی خوای گەورەداو، نرخاندنو هەڵسەنگاندنی شت لە قورئانی پیرۆزدا: نرخو بەهای شتو، قازانجو دەست کەوتی بەندە لە دنیاو دوارۆژدا دیاری دەکەن.

﴿ وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا ۚ وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَٱلْـَٔاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ... خوا ئەگەر بڕیار وانەبا، نابێ مەردم یەك تیرە بن، وامان دەکرد میچو بانو پلەکانی ماڵەکانی ئەوانەی خودا نەناسن، لە زێویاو تەختی زێوینم دەدانێ، کە لەسەریان پاڵدەنەوە، شتی تری هەمە ڕەنگەش گشت ئەمانە هەر بۆ خوشگوزەرانی ژینی ئەم دنیان، ماڵی ئەولاش پەروەرندەت هەر بۆ ئەوانەی داناوە، کە لە خوای خۆیان دەترسن. ﴿٣٥﴾ الزخرف ﴾.

ئا ئەوە واتای ڕاستەقینەی ژیانەو، ئەوەیە قەدری کۆشكو تەلارو، زێڕو زیوو، پلەو پایەی.

هێمای [٦٩٦] بێبایەخی دنیایە کە خوای گەورە سەر لەبەری دەیداتە بێ باوەڕانو، باوەڕدارانیش لێی بێبەشن، تاوەکو سەنگو ڕێزی ژیانی دنیا بۆ خەڵکان ڕۆشنکاتەوە.

(عوتبە)ی کوڕی (غەزوان)ی هاوەڵی ناودار، لەکاتێکا وتاری هەینی بۆ خەڵکان دەخوێندەوە زۆر لای سەیر بو کە لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ لەگەڵ گەورەترین دروستکراوی خوادا چۆن دەیگوزەراند خۆشترینو شیرین ترین کاتو ساتەکانی ڕۆژانی ژیانی ئەو ساتە بو لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ گەڵای داریان دەخواردو لە پێناوی خوادا تێدەکۆشا، پاشان لە پێغەمبەری خوا ﷺ دابڕاوەو، ئێستاکەش فەرمانڕەواو دەسەڵاتداری ناوچەو هەرێمێکە، بێگومان ئەو ژیانەی لە دوای کۆچی دوایی پێغەمبەری خوادا ﷺ بەسەر دەبرێ بە ڕاستی ژیانێکی بێ بایەخە.

---

٦٩٦) نیشانەی.

(سەعد)ی کوڕی (ئەبو وەقاس) واقی وڕدەمێنێ، کە لەدوای کۆچی پێغەمبەردا ﷺ فەرمانڕەوایەتی شاری (کوفە) دەکا، لە کاتێکدا لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ گەڵای داری دەخوارد، بۆ خۆی پێستێکی مردارەوە بوی دەکوڵاندو وردی دەکرد، پاشان لەگەڵ ئاودا دەیخوارد، جا ئەو ژیانەو کۆشكو باڵەخانەی لەدوای ڕۆیشتنو بەجێهێشتنی پێغەمبەری خواوە ﷺ دێتە بەردەست چ نرخو سەنگێکی هەیە!

﴿وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ... دیارە دوا ڕۆژ بۆ تۆ لە دنیا چاترە. ﴿٤﴾ الضحى﴾.

کەوایە نهێنیەك لەو بابەتو مەسەلە دایە، ئەویشیان تەنیا پروپوچی ژیانی دنیایە ﴿ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ... ئاخۆ ئەوان پێیان وایە ئێمە کە بە ماڵو کوڕان یارمەتیان دەدەین، هەر بۆئەوەیە کە: پەلەمانە لە چاکە دەگەڵکردنیان؟ نەخێر، ئەمانە نەزانن. ﴿٥٦﴾ المؤمنون﴾.

((والله ما الفقر أخشى عليكم... سوێند بە خوا ناترسێم لەوەی هەژار بن)).

لەوکاتەی (عومەر) دەچێتە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ، کە لە ماڵی خۆی دابو، بینی لەسەر حەسیرێك پاڵکەوتوە، شوێنەواری لە کەلەکەی دەرکردوەو، هیچی لە ماڵدا نیە تەنیا هەندێك جۆ نەبێ، کە هەڵواسرا بو، چاوەکانی (عومەر) ئەسرینی لێ هەڵڕژا.

بێگومان دۆخێکی کاریگەرە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ پێشەنگو پێشەوای تەواوی مرۆڤایەتیەو، حاڵو گوزەرانیشی بەم شێوەیە ﴿ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ... گوتوشیانە: ئەمە چۆن پێغەمبەرێکە خۆراك دەخواو بە بازاڕاندا دەگەڕێ؟ ﴿٧﴾ الفرقان﴾.

پاشان (عومەر) - خوا لێی ڕازی بێت - پێی گوت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ خۆت دەزانی (کیسرا)و (قەیسەر) لە چ ژیانێکدا بەسەر دەبەن! پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: **((أمن شك انت يا ابن الخطاب، أما ترضى أن تكون لنا الآخرة ولهم الدنيا..** ئەی کوڕی (خەتتاب) تۆ لە گومان دای؟ بەوە قایل نی دواڕۆژ بۆ ئێمە بێو دنیا بۆ ئەوان؟

بێگومان ئەو پێوانەیە هاوسانیو هاوکێشەیەکی [٦٩٧] ڕۆنو لەبەرچاوەو دابەشکردنێکی تەواوە، ئەوسا کێ حەز دەکا با قایل بێ، حەزیش ناکا با تووڕە بێ، هەرکەسێکیش دەیەوێ بەختەوەری لە پولو دراوو، باڵەخانەو ئۆتۆمبێلدا وەدەستبێنێو هەوڵو گەڕی [٦٩٨] هەر لەو پێناوە دابێ، سوێند بەو خوایەی تاکو تەنیایە، بۆی بەردەست نابێ.

﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَٰلَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا ٱلنَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا۟ فِيهَا وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ... هەر کێ ژینی ئەم دنیایەو زەرقو بەرقی ئەوی دەوێ، ئێمە مزەی کردەوەیان -بە تەواوی- هەر لەم دنیایە دەدەینێو چیشیان لێ کەمەوە ناگرێ. ئەوانە هەر ئەو کەسانەن ڕۆژی سەلا، غەیری ئاگر، بەشیان نیەو هەرچی لە زەمین کردیان بە فیڕۆ چو. ﴿١٦﴾ هود ﴾ .

کلیلی بەختەوەری

ئەگەر تۆ کەسێکی خواناس بیتو زیکرو یادی خوات لە دەم دابێو، بەندایەتی بۆ بنوێنی، ئاسودەییو کامەرانی وەدەست دێنی، ئەگەرچی لە کەلاوەیەکدا [٦٩٩] بگوزەرێنی.

وەلێ ئەگەر کەسێکی لاسار بیت، لە فراوانترین کۆشکو خانوبەرەدا بەسەربەی، هەرچی ئارەزوت لێی بێ وەدەستی خەی، دڵنیا بە سەرەنجامی ژیانت کەساسیو تفتو تاڵیە، چونکێ ئێستاکەش کلیلی بەختەوەریت لە دەست نیە. ﴿... وَءَاتَيْنَٰهُ مِنَ ٱلْكُنُوزِ مَآ إِنَّ مَفَاتِحَهُۥ لَتَنُوٓأُ بِٱلْعُصْبَةِ أُو۟لِى ٱلْقُوَّةِ ... هێندن گەنجینە دابۆیێ، هەر تەنیا کلیلەکانیان گرۆیەکی زۆر بەهێزی شەکەت دەکرد. ﴿٧٦﴾ القصص ﴾.

---

٦٩٧) هاوسەنگێکی/ پێك هەڵپێکی.

٦٩٨) هەوڵ و تێکۆشان.

٦٩٩) کاولە خانو.

هەڵوەسـتـەیـەك

﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُدَٰفِعُ عَنِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ... خودا لەسەر ئەو کەسانە دەکاتەوە، کە باوەڕیـان پێ هێناوە. ﴿٣٨﴾ الحج ﴾.

مەرامی [٧٠٠] ئەو ئایەتە ئەوەیە: خوا بەڵاو مەینـەتی دنیـاو دوارۆژ لەسـەر موسـڵمانان لائەدا.

"ئـەوە لـە لایـەن خـواوە هەواڵە، بەڵێنـە، موژدەیـە، بـە بـاوەڕ دارانـی داوە، هەرچـی کۆسپ‌و ئاستەنگە لە ڕێیاندا لائەبا، بە سای ئەو باوەڕەیان خوا لە گشت خراپـەو بـەدی بێباوەڕان‌و، ڕاڕایی‌و فێڵ‌و فرتی شەیتان‌و، لە پیسی‌و چەپەڵی دەرونیـان‌و، کـاروکرداری نادروسـتیان، دەربازیـان دەکـا، لـە کـاتی دابـارینی بـەلایێ، کـە بەرگـەیان پـێ نـاگیرێ لەسەریان دەڕەوێنێ‌و بارسوکیان بۆ دەنوێنێ، هەر هەمو بڕواداریێك بـە گوێرەی ڕێـژەی باوەڕی مافی ئەو بەرگریەو ڕێزلێنانەی هەیە، جا هەیانە پشکی [٧٠١] زۆری پـێ ئـەبڕێ‌و، هەشیانە کەمێکی بەردەکەوێ".

یەکێ لە بەروبومی باوەڕ ئەوەیە لە کاتی مەرگەساتی دڵنەوایی بەندە دەکا، ئـاڵۆزی‌و تەنگ‌و چەڵەمەی لەسەر سوك دەکا ﴿وَمَن يُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ يَهۡدِ قَلۡبَهُۥ ... هەر کێش بڕوای بە خودا بێ، دڵی شارەزای خۆی دەکا. ﴿١١﴾ التغابن ﴾.

مەبەستی ئەو بەندە بڕوادارەیە دڵنیایە هەر کۆستێ[٧٠٢] بێتە ڕێی لە لایەن خواوەیەو، ئەوەی بەسەری هاتوە دەبوایە هەر ببێ، ئەوەی بەسەریشیدا هـەڵبڕێ [٧٠٣] ڕێـی تێناچـێ بەسەری بێ، ئەوسا بۆ ئەو بڕیارو فەرمانە تاڵە ملـی کـەچ دەکـاو ڕەزامەنـدی دەنوێنـێ، ئـەو بەڵایـە جەرگاوسـەی [٧٠٤] لەسـەر سـوك‌و سـانا دەبـێ، چـونکێ دەزانـێ خـوا بەسـەری هێناوەو، ڕەنجی بەهەدەر ناچێ".

---

٧٠٠) مەبەستی.
٧٠١) بەشی.
٧٠٢) هەر ناخۆشیێ.
٧٠٣) تێپەڕێ‌و نەیپێکێ.
٧٠٤) بێزارکەی.

چۆنیــان دەگوزەرانــد؟

وەرە با بەیەکەوە سەرێك لە بارو گوزەرانی یەك ڕۆژی هاوەڵێکی ناودارو پایەدار بدەین، کە کچی پێغەمبەری خواو پارچەیەك لە جگەری ﷺ خێزانو هاوسەرێتیو، ناوی (عەلی) کوڕی (ئەبو تالیب)ـە، (عەلی) لە بەرە بەری بەیانــدا خەبەری دەبێتەوە، بە خۆیو بە فاتیمە ماڵیان پشکنی هیچ خۆراکێکیان وەبەردەستان نەکەوت، لەسەرمان قاپوتەکەی [٧٠٥] بە شانیدا داو لە ماڵ چوە دەر، لە کەنارەکانی شاری مەدینە دەڕۆیشتو دەگەڕا، جولەکەیەکی خاوەن کێڵگەی بیرکەوتەوە، (عەلی) لە دەرگا تەنگو چکۆڵەی کێڵگەکە چوە ژوریو خۆی تێوەسمی [٧٠٦]، جولەکە پێی گوت: ئەی کابرای عەرەب وەرە هەر سەتڵێك بە دەنکە خورمایەك دەربێنە، واتە سەتڵێکی گەورەی ئاو لە ناو بیرەکە بە وشتران ڕابکێشە. (عەلی) خوای لێ ڕازی بێت دەست بەکار بو، ماوەیەك بو کاری لەگەڵدا دەکرد، هەتاوەکو هەردو دەستەکانیو هەمولاشەی ژانی دەکرد، ئەویش بارتەقای ژمارەی سەتڵەکان دەنکە خورمای پێ دەدا، دەنکە خورمایەکانی دەبردو بە لای پێغەمبەری خوادا ﷺ دەڕۆیشتو بەشی ئەوی لێدەداو، بە خۆیو بە فاتمەش بە درێژایی ڕۆژ بەو کەمە خورمایە دەیانگوزەراند.

ئا ئەوە بارو گوزەرانی ئەوان بو، وەلێ ئەوان وایان هەست دەکرد ماڵیان کاسەی پڕ ئاشتیەو، پڕی شادیو ئاسودەییو خۆش بەختیە.

دڵیان ئاوێتەی خووڕەوشتی ناوازەو ئەو پەیامە ڕاستەقینە بو کە پێغەمبەری خوا ﷺ پێی ڕەوانە کراوە، ئەوان دڵیان بۆ کرداری چاك لەگەڕ دابو، لەو هەستە دەرونیە پیرۆزەدا دەژیان، کە ڕاستیو چەپەڵی یان پێ لێك جوێ [٧٠٧] دەکردنەوە، ئەوسا لە پێناوی ڕاستی تێدەکۆشانو، خۆیان لە چەپەڵی بە دور دەگرت، ڕاستیو

---

٧٠٥) پاڵتۆ/ کەوڵ.

٧٠٦) خۆی تێوە برد.

٧٠٧) جودا دەکردنەوە.

دروستی و نهێنی بابەتەكانیان دەرك پێ دەكردو، هەر شتەی بەسەنگی خۆیان هەڵدەسەنگاند.

(قارون) بەختەوەری لە كوێ بو، هێمنی و خۆشی و ئارامی (هامان) چی بەسەرهات، یەكەمیان چو بە ناخی زەویداو، ئەوی تریان نەفرەتی خوای پێ برا ﴿... كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ ٱلْكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمًا ... وەك بارانێك شیناتیەكەی وەرزێری پێ خەنی بوەو بەرەبەرە وشك دەبێ و دەبینی زەرد هەڵگەڕاوەو لە دوایی دا بوەتە كاوو كۆتی بەربا. ﴿٢٠﴾ الحديد﴾.

بەختەوەری لە لای (بیلال)و (سەلمان)و (عەمار) چنگ دەكەوێ، لەبەرئەوەی (بیلال) بانگی حەقی ڕاهێشتو، (سەلمان) لەسەر ڕاستی بناغەی دۆستایەتی دامەزراندو، (عەمار) پەیمانی بەجێ گەیاند ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا۟ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمْ فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ ٱلصِّدْقِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ... هەر كەسیش وەك ئەوانە نەبن، ئێمە كارە باشەكانیان لێ وەردەگرین و لە گوناهیشیان خۆش دەبین و لەگەڵ بەهەشتیەكان دەبن وئەو بەڵێنەی كە پێیان دراوە ڕاستە. ﴿١٦﴾ الأحقاف﴾.

چەند وتەی كاراشنایان دەربارەی ئارامگری

دەگێڕنەوە كە (ئەنوشێروان) گوتویەتی: هەمو ناخۆشیەكی دنیا دەكرێتە دو بەش: جۆرێكیان چارەی دەكرێ ئەوە نیگەرانی و دودڵی دەرمانێتی، چەشنەكەی تریان هیچ چارەو مەفەری نیە، ئەوە ئارامگری چارەسەرێتی.

هەندێك لە زاناو پسپۆڕان دەڵێن: چارەی ئەو شتەی چارەی نادۆزرێتەوە، ئارام گرتنە.

گوتراویشە: هەركەسێك بە دوای ئارامگریدا بگەڕێ، سەركەوتن بەدوای ئەودا دەگەڕێ.

یەکێکیش لەو پەندانەی لە ناو خەڵکیدا باون ئەوەیە کە دەڵێ: ئارامگرتن کلیلی رزگاریە، هەر کەسێ ئارامی بو هێزو توانای بو، سەرکەوتن بەرهەمی ئارامگرتنە، کاتێ تەنگانەو بەلا زۆری هێنا هێمنیو هەداری [708] لە دوا دێ.

گوتراویشە: لەو کاتەی خۆشیت بەسەردا دەرژێ لە زەرو زیان بترسێ، لەو کاتەی ناخۆشیت بەسەردا دێ ئومێدی خۆشیت ببێ، بە خواستنی مەرگ پێ لەسەر ژیان دابگرە، چەندین جار بە شوێن دا گەرانی مردن هۆکاری مانەوە بوەو، خۆ هێشتنەوەش هۆکاری لەناوچون بوە، زۆربەی جار هەدرینو هەدادایی [709] لە لایەن ترسو بیمەوە دێتە ئارا.

ئاپۆرە [710]ش دەڵێ: خراپە هەڵبژاردنی تێدایە.

(ئەسمەعی) دەڵێ: واتای ئەو پەندە ئەوەیە: هەندێ ناخۆشی لە هەندێکیان سوکترن.

(ئەبو عوبەیدە)ش دەڵێ: واتای ئەوەیە: ئەگەر بەلایەك روی تێ کردی، دڵنیا بە لەوە گەورەتریش هەیە، جا ئەوەی بەسەرت هاتوە بە کەمی بزانە.

هەندێ لە دانایان دەڵێن: پاشەرۆژی کارەکان لە پاش پەردەدا وێك دەچن، جا زۆر شتی ئارەزو خواز لە ناخۆشی دا فەراهەم دێ، زۆر شتی ناخۆشیش لە شتی خوازراوو بەرچاودا وەپاش دەکەوێ، چەندین شادمانیو خۆشگوزەرانی بۆتە مایەی دەردەداری، چەندین کەسی بەلاباریش چارەسەری لەو دەردەوەدەست هێناوە.

گوتراویشە: زۆر بەهرەهەن بەرهەمی دەردو ئازارن، زۆر بەخششو خەلاتیش بەروبومی ژینو ژارن.

(وەداعەی سەهمی) لە وتەیەکیدا دەڵێ: ئارام لەسەر ناخۆشی بگرە ئەگەر ئازاری پێ گەیاندی، لەوانەیە ئەم تەمومژە برەوێتەوەو خۆشیت بۆ بگەرێتەوە، لەژێر سەرتوێژ [711] و سەرکەفیش شیرێکی بێ خڵتەیە.

---

٧٠٨) هێمن.

٧٠٩) سرەوتن و ئارامی.

٧١٠) خەڵکی ئاسایی.

٧١١) سەرتوێژو سەرکەف، بەو کەفەی سەر شیر دەگوترێ.

لە دوای ئەوەی گەلای ئومێد هەڵوەرا خوا دەروی خۆشی والا دەکا: ﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسۡتَيۡـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ كُذِبُواْ جَآءَهُمۡ نَصۡرُنَا ... تا ئەوسا کە پێغەمبەران ناهومێد بون، مەردەمیش وایاندەزانی، کە درۆیان دەگەڵ کردون، یارمەتی ئێمەیان بۆ هات. ﴿١١٠﴾ یوسف ﴾.

﴿ ... إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ... خوا دەگەڵ خۆڕاگرانە. ﴿١٥٣﴾ البقرة ﴾.

﴿ ... إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجۡرَهُم بِغَيۡرِ حِسَابٖ ... بێگومانە ئەو کەسانەی خۆڕاگرن، بە تەواویو بە بێ حیساب پاداشی خۆیان وەردەگرن. ﴿١٠﴾ الزمر ﴾.

هەندێ لە نوسەران دەڵێن: هەروەکو خوای بەرزو توانـا، لەو ڕێگایەی هەند جارە [٧١٢] ڕێی ئەشکەنجەو ئازارە خۆشیو شادی دەهێنێو، لەکاتی پچڕانی خواستو ئاڵۆز بونی ڕێگا چارەکان دەروی خۆشی دەکاتەوە، تاوەکو هەمودروست کراوەکانی هان بدا لەسەر ئەوەی هیواو ئومێدیان تەنیا بە ئەو بێو، هەستو ویستیان بۆ پشت بەستن بە خوا یەك لاکەنەوە، بۆ ئەو مەبەستەی لە گەورەییو شکۆداری خۆی بۆی هەڵبژاردون، هەروەها هیچ کاتێك ڕوی خۆیان لە چاوەڕوانی حەسانەوەی ژێر سایەی ئەو وەرنەگێڕن، لە هیچ بوارو حاڵەتێك دا، بە ئومێدو خواستیان لەو ئازادیەی لێی چاوەڕێ دەکرێ خۆیان هەڵنەبوێرن [٧١٣]، هەر بەو شێوەیەش لەمەڕ ئەو ناخۆشیەی بەسەریان دێنێ دڵیان خۆش دەکا، کە بەوەندە بەلایە لێیان گەڕاوەو، بەلای گەورەتریش هەبوکە پێی گرفتار بونایە، ئەوەندە نسکۆیەشی کردۆتە بەلا گێڕەوەی کارەساتی چاوەڕوان کراوی گەورەتر.

(ئیسحاق عابید) دەڵێ: زۆر جاران خوای گەورە بەندە بە مەینەتیەك تاقی دەکاتەوە بە سای ئەو تاقیکردنەوەی لە تیاچون ڕزگاری دەکا، جا ئەو مەینەتیە بۆ ئەو دەبێتە گەورەترین خەلات.

---

٧١٢) واباوە/ لەناو خەڵك وازاندراوە

٧١٣) خۆلانەدەن.

ئەو وتەیەش دا دراوە: هەرکەسێ بەرگەی ئازارو ئەشکەنجە بگرێ، لەو بارە نالەبارەی خوا بەسەری هێناوە ڕەزامەندی بنوێنێ، لەسەر ئەو ناخۆشیە دان بە خۆدا بگرێ، خوای گەورە پەردەی لەسەر قازانجەکەی هەڵدەداتەوە، هەتاوەکو دەرەنجام تێدەگا ئەو شتە نادیارە لە بەرژەوەندی ئەودا بوە.

لە هەندێ لە دیانەکان [٧١٤] دەگێڕنەوە کە چەند پێغەمبەرێك سڵاوی خوایان لەسەر بێ گوتویانە: ئەشکەنجەو ئازار پەند دادانێکە لەلایەن خواوە، ئەو تەمێ کردنەش زۆر بەردەوام نابێ، جا خۆشی لەو کەسەی ئارام لەسەر ئەو تەمێ کردنە دەگرێو، خۆی لەبەر ڕادەگرێ، ئەوسا تانجو زەرگەنجی [٧١٥] زاڵ بونو سەرکەوتن دەخاتە سەر، کە خوا بەڵێنی بە خوا پەرستانو دۆستانی خۆی داوە.

(ئیسحاق) دەڵێ: وریا بە بێزاری نەت گرێ، کە نیشانەی بەڵاو مەینەتی بەرەو ڕوت دێو مەرگەساتو کارەسات چڕنوکت لێ دادەگرێ، بێ گومان کامە ڕێگە دژوارە هەر ئەویانە ڕێگە چارە.

نیەت پاکی بەرامبەر خوا بێ ئومێدت ناکا

((**انا عند ظن عبدي بي، فليظن بي ما شاء** ... خوا لە فەرمودەی قودسیدا دەفەرموێ من لەگەڵ ئەوە نیەتەی بەندەی خۆمم، کە بە منی دەبا، جا چ نیەتێکم پێ دەبا بابیبا)).

هەندێ لە نوسەرانیش ئەو وتەیان گوتوە: ئومێدەواری کەرەستەو پاڵپشتی ئارامگرتنە. بە هەمان شێوە نیەت پاکی بەرامبەر بە خوا، هۆکارو کەرەستەی ئومێدەواریە، ئەو نیەت پاکیەی ڕێی تێ ناچێ مرۆ هیوا بڕ بکا، ئێمە پیاو ماقوڵو ناوداران سەرنج دەدەین، بینیومانە ئەو کەسەیان لا بەرزو بەڕێزە نیەتی بەرامبەریان پاکە، ئەو کەسەشیان لا خراپە گومانی لە ئاستیاندا خراپە، بە سای تێشکانو نشستی دڵیان پەنگ دەخواتەوەو بە ئومێدن یەکێ بەلایانەوە بچێ، چ جای

---

٧١٤) مەسیحی/نەسرانی.

٧١٥) تانج.

ئەو خوایەی لە هەموکەس بەخشندە ترە، ئەو خوایەی هەتا بە دۆستانی خۆی ببەخشیٚو ئەوانیش چاویان لە دەرگانەی ئەو بیٚو ئومێدیشیان هەر بە ئەو بیٚ، گەنجینەی بەر فراوانی دوایی نایێ.

ڕاسترین گەواهیو بەڵگە لەسەر پێخۆشی خوای بیٚ هاودەمو هاوتا بەوەی بەندەی دەست بە میهرو سۆزی وەبگریٚ، چاوەڕیٚ بیٚ لە ژێر سایەو سێبەری بەخشندەیی ئەو هەنیسکیٚ بداو وەحەسیٚ، ئەوەیە: مرۆڤ ڕزگاریو سەرفرازی وەدەست نایینیٚ، مەگەر لەدوای ئەوەی هیواو هومێدی لە هەمو شتیٚ ببڕیٚو خۆزگەو خواستەکانی بەرەو خوا بیٚ، مەگەر لەوکاتەش دەرگای ئاواتەکانی دادەخرێنو، تواناو ڕێگەچارەی لیٚ دەبڕێنو، گەورەترین دەردو بەڵای بەسەر دێن، تاوەکو هاندەرێك بیٚ لەسەر ئەوەی هەمیشە چاوو ئومێدی لە خوای بەرزو بیٚ هاوتا بیٚ، بەربەستێکیش بیٚ لەڕێی ئەوەی نیەتو گومانی بەرامبەر خوا ناپاك بیٚ ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمۡثَالُكُمۡۖ فَٱدۡعُوهُمۡ فَلۡيَسۡتَجِيبُواْ لَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ... ئەوانەی، کە -بێجگە لە خودا- ئێوە هانایان پیٚ دەبەن، عەبدە گەلێکن وەك خۆتان. دەسا ئەگەر ئێوە ڕاستن، بانگیان بکەن با وەرامتان بدەنەوە. ﴿١٩٤﴾ الأعراف ﴾.

کەسی ئارامگر باشترین بەرهەم وەدەست دێنیٚ

ئەو قسەیەش لە (عبدالله)ی کوڕی (مەسعود)ەوە دەگێڕنەوە کە دەڵیٚ: سەرکەوتنو سەرفرازی لە دڵنیاییو ڕەزامەندی چنگ دەکەویٚ، خەمو پەژارەش لە توڕەییو دو دڵی وەپاش دەکەویٚ.

هەروەها دەڵیٚ: کەسی ئارامگر بە باشترین ئەنجام دەگا.

(ئەبانی)ی کوڕی (تەغلیب) دەڵیٚ: گویٚ بیستی عەرەبێکی خێڵەکی بوم دەی گوت: بەرزترین دابو نەریتی جوان مەردان ئەوەیە ئەگەر یەکێکیان دوچاری کارەساتیٚ هات بە ئارامگری بەرگەی دەگریٚ، دڵو دەرونی خۆی وا لەسەر ئومێدی ڕزگاری ڕادێنیٚ، هەروەکو بڵێی سەرکەوتنو فریادڕەسی بە چاوی خۆی دەبینیٚ، سەبارەت

بەوەی نیەتی بەرامبەر خوای بەرزو بێ هاوتا پاکەو، پشتیشی هەر بەوی قایمە، جا هەر ساتێ دەستی بەو خو ڕەوشتەوە بگرێ، زۆری پێ ناچێ خوای گەورە پێ داویستیەکانی جێ دەهێنێو، خەمناکی دەڕەوێنێو، خۆزگەو خواستی وەدەست دێنێو، دینو ئابڕوو پیاوەتیشی لە جێی خۆیدا دەمێنێ.

(ئەسەمعی) لە عەرەبێکی کۆچەری دەگێڕێتەوە کە گوتویەتی: لە هێمناییدا لە ناخۆشی بترسێ، لە تەنگانەشدا ئومێدی خۆشیت بێ، زۆر جاران خۆشگوزەرانی بەرهەمی خۆزگەی مردنە، هۆکاری مەرگیش بە دوادا گەڕانی ژیانە، زۆربەی جارانیش هێمنیو ئارامی لە لایەن ترسو تۆقین هاتۆتە ئاراوە.

هەندێ لە زانایانیش دەڵێن: مەردمی ژیر کاتێ توشی نسکۆیێ هات بە دو شتان دڵنەوایی خۆی دەکا: یەکەمیان: دڵ شادە بەوەی لە دەستیدا ماوە.

دوەمیان: ئومێدی وایە لەوەی بەسەری هاتوە ڕزگاری بێ.

مرۆڤی نەفامیش: لەمەڕ بەلاو ناخۆشی خۆی، بە دوشتان هەراسان دەبێ: یەکەم: ئەوەی داڵدەی [716] داوە بە زۆری دەزانێ. دوەم: لەوەش دەترسێ خراپتری بەسەر بێ.

گوتراویشە: خوای بێ هاودەمو هاوتا بە ناخۆشیان دروستکراوانی خۆی تەمێ [717] دەکا، تەمێ کردنی خوای گەورەش کلیلی گوێچکەو چاوو دڵەکانە.

(حەسەن)ی کوڕی (سەهل)یش پێناسەی گێچەڵو ناخۆشیان دەکاو دەڵێ: بەلاو مەینەتی: مرۆ لە گوناهان بژار دەکا [718]، نا ئاگایان وەهۆش دێنێ، بەهۆی ئارام گری خەڵاتی خوا وەدەست دێنێ، بەهرەی خوا وەیاد دەخاو، وادەو بەڵێنی خوا پێویست دەکا، قەزاو قەدەری خوای دەستەبالاش دەستە گوڵی لێدەدا.

فەرمو ئەوە کەسێکە لای وایە ئەگەر مردن لەخۆی بەدور بگرێ لێی بەدور دەبێ، ﴿ ٱلَّذِينَ قَالُواْ لِإِخْوَٰنِهِمْ وَقَعَدُواْ لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُواْ ۗ قُلْ فَٱدْرَءُواْ عَنْ أَنفُسِكُمُ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ... ئەوانەی کە خۆیان نەچوبونە خەزا، لەمەڕ هاوەڵانیان دەگوت:

---

٧١٦) لەخۆی گرتوە.

٧١٧) تەمبێ/ پەند دادان.

٧١٨) پاك دەكاتەوە.

ئەگەر بە قسەیان نەکردباین نەدەکوژران. بێژە: سا ئەگەر ڕاست دەکەن، خۆ لە مردن بپارێزن. ﴿١٦٨﴾ آل عمران ﴾.

چەند وتەیەك بۆ هێورکردنەوەی کۆستەکان: هەندێ لە بازرگانە تێگەیشتوەکان دەڵێن: سەر سەلامەت بێ، زیانی ماڵی هیچ نیە.

عەرەبیش گوتویانە: ئەگەر پشقل [٧١٩] بە ساخی دەرچێ، بەرخۆڵە لە کیس دەچێ [٧٢٠]. وتەیەکی تریشیان هەیە دەڵێن: بێ ئومێد مەبە زەویەکە لە ساختمانە [٧٢١]، ئەگەر چی لەو کاتو ساتەدا بێ نرخە.

ئاپۆڕەش دەڵێ: ڕوبارێك ئاوی لەبەر بڕوا هەردەیهێتەوە جێ.

سامستیۆس) دەڵێ: ژیریارو دینداران تەنیا بەوە گرۆی خۆیان بردۆتەوە لەو کاتەی دەسەڵاتدارو بەهرەدارن چاکە کاری دەنوێنن، لە کاتی تەنگانەو ناخۆشیشدا دان بە خۆیان دادەگرن.

سەرنجێك

﴿... إِن تَكُونُواْ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمونَ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ... ئەگەر ئێوە لەوان توشی ئازار دەبن، ئەوانیش -هەروەکو ئێوە- لە ئێوە ئازار دەبینین. ئێوە هومێدو خودایە، ئەوان ئەمەشیان نیە. ﴿١٠٤﴾ النساء ﴾.

بۆیە لەو کاتەی بڕواداره ڕاستەقینەکان دوچاری دەردو بەڵاو نیگەرانی دێن، بە شێوەیەکی وا ئارامگری‌و بێ داگری، هێمن‌و هەداری‌و، جێبەجێکردنی مافی خوایان لێ وەدی دەکرێ، کە دەیەك لە دەیەك ئەوەندە

لە خەڵکی تر وەدی ناکرێ، هەر سەبارەت بەوەی دڵنیایی‌و باوەڕداریان هیچی خۆ لەبەرناگرێ.

---

٧١٩) پشقل/ تەرس.

٧٢٠) واتە دەبێ هەندێ شت بەقوربانی هەندێکی تر بێ.

٧٢١) لە ئاوادانیە.

لـە (مەعقـەل) کـوڕی (یەسـار)ەوە دەگێڕنـەوە - خـوای لـێ ڕازی بێـت - دەڵـێ: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((**یقـول ربکـم تبـارك، تعالـی: یـا ابـن ادم، تفـرغ لعبادتي املأ قلبك غنـی، واملأ یدیـك رزقا، یا ابن ادم، لا تباعد منـي، فامـلأ قـلبك فقرا، واملأ یدیك شـغلا...** خـوای بـەرزو تواناتـان دەفـەرموێ: ئـەی وەچـەی ئـادەم، خۆت بۆ بەندایەتی من یەك لاکەوە دڵت پـڕی دەوڵەمەنـدی دەکـەم، دەسـتەکانت لـە ڕۆژی تەژی [٧٢٢] دەکەم، ئەی ڕۆڵەی ئادەم، خۆت لـە مـن بـە دور مـەگرە، ئـەگینا دڵت پڕی هەژاری دەکەم، دەستەکانت ماندو شەکەت دەکەم)).

(گەڕانـەوەی لای خـوای بـێ هاوتـاو ڕو تێکردنـی، قایـل بـون بـە بەشـی خـۆتو ڕەزامەنـدی لـێ نوانـدنی، هـۆگری بـە یـادی ئـەوو، دڵ ئـاودانی بـە خۆشویـستنی، حەسەناوەو سرەوتن بە سـای ناسـینی، خۆشـیو شـادیو خـەڵاتێکی دەست بـە جێن، لەگەڵ گوزەرانی هیـچ پاشاو دەسەڵاتدارێکدا بە هیـچ جۆرێ هاوشان ناکرێن).

ئەگەر دەسـت کـورتو نابـوت بـوی پەرۆش مـەبـە، سـەنگو ڕێـزی تـۆ شتێکی ترە

(عەلـی) خوا لێی ڕازی بێ، دەڵێ: هەمو کەسێ هەتا چاکە کارە ڕێزدارە. جا نـرخو بەهای زانا کەم تا زۆر لە زانستەکەیدا، ڕێزی هۆنەری لە هۆنراوەکەیدا وەدی دەکرێ جا هۆنراوەکەی بە پێز بێ یا بە پێز نەبێ.

هەر خاوەن پیشەو بەهرەیـەك لـە لای مرۆڤـەکان تـەنیا بـە گـوێرەی ئـەو پیـشەو بەهرەیـە هەڵدەسـەنگێنرێ، ئەوسـا بەنـدە بـا هـەوڵ دا بـە سـای کـردەوەی چـاكو، زانـستو زانیـاری، بەخـشندەییو بیروهـزری، شـارەزاییو بلیمـەتی، لێکۆڵینـەوەو بـەردەوامی، بـەدوادا گـەڕانی شـتی سـودمەندو پـێ لەسـەر داگـرتنی، بـەرفرەکردنی هەسـتو ژیـریو تیـژ کردنـی بـیرو هـزری، هەڵگیرسـانی ژیلـەمۆی ڕۆحو ئـاوەدانی دەرونی، نرخو بەهای خۆی بنرخێنێ، تاوەکو قەدرو ڕێزی بەرز ڕابگرێ.

---

٧٢٢) پڕ.

خەم هەڵمەگرە، دڵنیا بە دەتوانی لە سونگەی کتێب خوێندنــەوە پــەرە بــە بەهرەو تواناکانت بدەی

کتێب خوێندنەوە زەین‌و هۆش بەر هەڵ دەکا، پەندو ئامۆژگاری دادەدا، بە وتـەی نەستەق دەستی خوێنەر باڵا دەکا، زمـانی لـوس‌و پـاراو دەکـا، بـەهرەی بـیر کردنـەوە گەشە پێ دەدا، بنج‌و بناوانی ڕاستی وەدەردەخاو، گومان‌و دو دڵی لادەبا، بۆ تـەنیایی خەم ڕەوێنە، گفت‌و گۆی هەستەکان‌و، وتوێژی شەو کۆڕانە[٧٢٢].

بۆ کەسـی سـەرنج دەر سـەرنج ڕاکێـشە، بـۆ شـەوڕۆیان چـرایە، هەرچـەند جـارەی دوبـارە بکرێتـەوەو لێـك بدرێتـەوە، بـژار بکـرێ، درەختەکـەی بـەری دەگـرێ‌و کـاتی هەڵچنینی دێ، هەروەها ئەو درەختە لەسەر پێی خۆی دەوەستێ، لە هەمووەرزێکا بە یارمەتی خوا وەبەر دێ، گومان لەو هەواڵە نیەو وادەو بەڵێن هەردێتە جێ.

وازهێنان‌و پشت هەڵکردنیش لە خوێندنەوە، لـێ دوربونـەوەو خـۆ دورخـستنەوە، گرێدانی زمانەو، کورت هەڵێنانی سروشت‌و، وەستاندنـی هەسـتەکانە، خـاو بونـەوەی بیروژیری‌و، سەربڕینی خواستەکانە، پوکانەوەی دەستمایەی زانـست‌و، وشـکبونەوەی سەرچاوەی هزرەکانە، هیچ کتێبێکیش نیـە کـەڵك‌و سـودو نمونـەو وتـەو داسـتانێکی خۆشی تێدا نەبێ‌و، دەستەواژەیەکی هەست جوڵێن‌و ناوازەی لـێ پەیدا نەبێ.

سەرەڕای ئەوەش سودو قازانجی خوێندنەوەکەش لە ڕادەبـەدەرە، پـەناش دەگـرین بە خوا لە مردنی تواناو هێزو، بێ سەر بونی وزەو ورەو، ساردو سڕی ڕۆحەکان، بـە ڕاستی ئەوەیان گەورەترین دەردو بەڵایە.

---

[٧٢٢] کۆڕی شەوان.

سـەخڵەت مەبە، دروسـت كـراوە سەرسـورهێنەرەكانى خـوا لـەم گەردونـە وەخوێنـــەوە

نەخش‌و نیگاری بێ وێنەی خوا لەم زەمینە ئاوەدانـە سـەرنـج بـدە، شـتى نـاوازەى سەرسوڕمێن دەبینى، هەرچى مەینەتى‌و كلۆڵى هەیـە دەى تـارێنى، بـێ گومـان دڵ‌و دەرون بە بینینى دیمەنى دڵڕفێن دەگەشێتەوە.

(بوخارى)و (موسلیم) لە (جابر)ى كوڕى (عبدالله دەگێڕنەوە - خوا لێى ڕازى بێ - كـە دەڵـێ: پێغەمبـەرى خـوا ﷺ ئێمـەى بـۆ ڕوبەڕوبونـەوەى كـاروانێكى (قـوڕەیش) ناردو، (ئەبو عوبەیدە)شى كردە برا گەورەمان، جۆڕكە قەسپێكیشى وێداین كە هـەر ئەوەنـدە توێـشوى ڕێمان بـو، (ئـەبو عوبەیـدە) دانـە دانـە قەسـپى بەسـەردا دابـەش دەكردین.

ئەو كەسەى لە (جابر)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: گوتم: باشە ئێوە چیتان لـەو دەنكـە قەسپە دەكرد؟ ئەویش گـوتى: هـەروەكو منـاڵ دەمـان مـژى، دوایـى ئاومـان بەسـەردا دەكـرد، ئـەو ڕۆژە هـەتا شـەو بـەشمانى دەكـرد، هـەروەها بـە داردەسـتەكەمان گـەڵاى دارمان دەوەراندو تەڕمان دەكردو دەمان خوارد.

دەڵێ: لە كەنارى دەریاوە دەڕۆیـشتین لـە ناكـاو شـتێكمان لێ بـەدیار كـەوت لەسـەر شێوەى ئەو تەپۆلكە [٧٢٤] گەورەو درێژە بو، كە لە لم گرد دەبێتەوە [٧٢٥]، بـۆ لاى چـوین سـەیرمان كـرد نەهـەنگێكى زۆر گەورەیـە. دەڵـێ: (ئـەبو عوبەیـدە) گـوتى: ئـەوە مردارەوە بوە. دوایـێ هـەر خـۆى گـوتى: نـەخێر، بەڵكە ئێمـە نێـرراوى پێغەمبـەرى خواین ﷺ لە پێناوى خواشدا هاتوین، ئێوەش لە بێچارەییان بیخۆن [٧٢٦].

---

٧٢٤) گرد/ گومەز.

٧٢٥) خڕدەبێتەوە.

٧٢٦) لەوكاتـە نەیانـدەزانى كـە گیانـەوەرى دەریـایى مـردار نابـێ، ئـەو فـەرمودەیان نەبیـستبو، كـە دەفەرمویَ: دەریا ئاوەكەى پاكە و مردارەوە بوى حەڵاڵە.

دەڵێ: ئێمەش، کەسێ سەد کەس بوین یەك مانگ لێمان خوارد هەتاکو قەڵەو بوین. دەڵێ: خۆمانم دەدیت لە ناو کلۆرایی چاوی بە ئەسکۆێ [٧٢٧] لێمان دەکردەوەو، بە سەتڵی گەورە دونگو بەزمان لێ جیا دەکردەوەو، پارچەی گەورەی وەکو گاجوتمان لێ دەکردنەوە.

(ئەبو عوبەیدە) سێزدە کەسی لە ئێمە بۆ کونە چاوێك تەرخان دەکردو، هێسکە پەراسوی لێ دەکردنەوەو ڕاستی ڕادەگرتو، بە وشتری هەرە گەورەی دەگوازتەوە، دەیڕوانی کامە پیاو لە هەمان درێژترە لەسەر شانی دائەناو ئەویش لە ژێری دەڕۆیی [٧٢٨].

گۆشتەکەشمان وشك دەکردەوەو هەڵمان دەگرت، کاتێ گەڕاینەوە مەدینە، هاتینە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو سەرگوزەشتەمان بۆ گێڕایەوە، ئەویش فەرموی: "ئەوە ڕۆزیەك بوە خوا پێی داون، ئایە هیچ گۆشتتان لە لایە بیدەن بە ئێمەش؟ دەڵێ: جا هەندێکمان بۆ پێغەمبەری خوا برد ﷺ ئەویش لێی خوارد [٧٢٩].

﴿ ... ٱلَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه ﴾.

کاتێ دانەوێڵە بە زەوی وەردەکرێ، هەتا ئەو زەویە بە سوکی نەهەژێو نەلەرزێ دانەوێڵەکە شین نابێ، کە هەژا دەنکەکە دو لەت دەبێو شین دەبێ، ئەمەشیان بە ئامێری (ڕەختەر) تۆمار کراوە: ﴿ ... فَإِذَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡهَا ٱلۡمَآءَ ٱهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ ... هەرگا بارانمان لێ باراند دەهەژێو گەشە دەکا. ﴿٥﴾ الحج ﴾.

﴿ ... ٱلَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە، کە بە هەمو دەسکردێ خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه ﴾.

---

٧٢٧) کەوگیر/ چەمچە / کەوچکی گەورە / یا هەر شتێ گۆشتی پێ لێکراوەتەوە.

٧٢٨) ئەوە وا دەگەیەنێ پراسوی درێژ بوە.

٧٢٩) چونکە نەهەنگ مردار نابێ.

(ئەبو داود) لە کتێبەکەیدا بە ناوی (السنن) لە باسی زەکاتی کشتوکاڵدا دەڵێ: لە (میسر) خەیارێکم پێوا سێزدە بست بو، هەروا بینیم کە بادێك [730] دولەت کرابو لەسەر پشتی وشتر پێچرا بو وەکو دو لا بار دانرا بو.

﴿... ٱلَّذِىٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَىۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

دکتۆر (زەغلول نەجار) لێکۆڵەرەوەی ئایەتە گەردونیەکان، لە لێدوانێکیدا باس دەکا، کە چەد ئەستێرەیەك هەن هەزاران ساڵە لە شوێنی خۆیان دەرچون بەرەو زەوی، خێرایشیان بە قەد تیشکی خۆرە، کەچی ئێستاکەش نەگەیشتون، تەنیا شوێنەکانیشیان ماون، ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ... دەسا سوێندم بەو شوێنانەی ئەستێرەیان لێ هەڵدێنو ئاوا دەبن. ﴿٧٥﴾ الواقعة﴾.

﴿... ٱلَّذِىٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَىۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

لە ڕۆژنامەی "الاخبار الجدیدە" لە ژمارەی ٣٩٦ی بەرواری ١٩٥٣/٩/٢٧ز لە لاپەڕە (٢)دا هاتوە: کە (ئیمڕۆ بەیانی "ئونا" وەکو کەسێکی داگیرکەر گەیشتە ناو شاری پاریس، دەیان کەسی پۆلیس بە سواریو بە پیادە پاسەوانو یاساولی [731] بون. بەلام "ئونا" ئەو نەهەنگە زەبەلاحو مۆمیاکراوەی نەرویجی بو، کە کێشی ٨٠٠٠٠ کیلۆ بو، لەسەر دە ڕاکێشەری لێکبەستراو بە بار هەڵگرێکی گەورەوە بار کرابو، بۆ ماوەی یەك مانگ ئەو ماسیە پیشان دەدرێو، ڕێگا بە خەڵکی دەدرێ بچنە ناو هورگی، کە بە کارەبا ڕوناك کرابو، بە یەك جار دە نەفەر دەتوانن بەیەکەوە بچنە ژورێ).

بەلام سەرپەرشتیارانی پێشانگای "ئونا"و پۆلیسی شار لەسەر ئەو شوێنە پێکنەهاتن کە ماسیەکەی لێ دابنرێ، لەوە دەترسان لەسەر وێستگەی شەمەندەفەری زەمینی دابنرێو شەقامەکەدا بڕمێ.

---

٧٣٠) وەکو لیمۆ وایە، بەلام چەند جارە گەورەترەو کەمێکیش تاڵە.

٧٣١) پاسەوانی بون.

ئەگەر چی تەمەنی ئەو نەهەنگە لە ١٨ مانگ تێپەڕی نەدەکرد، درێژیەکەی ٢٠ مەتر بو شەمەندەفەری تایبەتی بۆ دروست کرابو تاوەکو بەناو ئەوروپادا گەشتێکی پێ بکرێ بەڵام لە ژێریدا تەپی، دوای ئەوە ئۆتۆمۆبیلێکی ڕاکێشەریان بۆ دروست کرد کە درێژایی ٣٠ مەتر بو....

﴿... ٱلَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

مێرو لە هاویندا خۆراکی خۆی دابین دەکا، چونکێ لە زستاندا ناتوانێ بە دەرڕاوەربێ، ئەگەر مەترسیشی لەوە هەبێ دەنکەکە شین بێتەوە، دو لەتی دەکا، مار لە بیاباندا ئەگەر خواردنی دەست نەکەوێ، خۆی وەکو دارێك دەچەقێنێ، ئەوسا باڵندەی لەسەر دەنیشێ‌و دەیخوا.

﴿... ٱلَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

(عەبدول ڕەزاقی سەنعانی) دەڵێ: گوێم لە (موعەمەر)ی کوڕی (ڕاشید)ی بەسری بو دەیگوت: لە (یەمەن) هێشوە ترێیێکم بینی، بارە هێسترێکی تەواو دەبو.

﴿ وَٱلنَّخۡلَ بَاسِقَٰتٖ لَّهَا طَلۡعٞ نَّضِيدٞ ... دارە خورمای بەرزە باڵاش بە هێشوی بزمار کوتەوە [٧٣٢]. ﴿١٠﴾ ق﴾.

هەمو دارو درەخت‌و گژوگیایەك لە یەك سەرچاوە ئاو دەدرێن ﴿... وَنُفَضِّلُ بَعۡضَهَا عَلَىٰ بَعۡضٖ فِي ٱلۡأُكُلِۚ ... تام‌و چێژی برێکیان بەرانبەر بە برێکی تر، وە سەر دەخەین. ﴿٤﴾ الرعد﴾.

هەر ڕوەکەی بە شێوەیەکی تایبەتیش بەرگری لەخۆی دەکا، هەیە خۆی لە خۆیدا توندو بەندە، هەیانە دڕکەکانی پاسەوانە، هەشیانە تاڵ‌و تیژە.

---

٧٣٢) بزمار کوتە، جۆرە هێشوێکە.

﴿... ٱلَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

(کەمالەدینی ئەفودی) میسری لە کتێبەکەیدا بەناوی "الطالع السعيد الجامع نجباء انباء الصعيد" دەڵێ: لە (ادفونا)ی شاری خۆماندا، هێشوە ترێێکم بینی، قورسایی بەقەد هەشت (ڕیتڵ)ی (لەیسی)ی بو، هەریەك دەنکیشی ئەوەندەی دوازدە دەرهەم بە سەنگ بو".

﴿... ٱلَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

زانا گەردون ناسەکان دەڵێن بونەوەر وەکو فودانە[٧٣٣] هەمیشە جار لە دوای جار فراوان دەبێ: ﴿وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ... ئەم ئاسمانەشمان بەهێزی خودی خۆمان وەدی هێناو بێ سۆپەرەشی پێدەدەین. ﴿٤٧﴾ الذاريات﴾.

باسیش لەوە دەکەن کە وشکانی کەمدەبێتەوەو زەریاکانیش بەرفرە دەبن، ﴿أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّا نَأۡتِي ٱلۡأَرۡضَ نَنقُصُهَا مِنۡ أَطۡرَافِهَاۚ ...ئەم زەمینە ـ لە گشت لا- کەم دەکەینەوە. ﴿٤١﴾ الرعد﴾.

﴿... ٱلَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

لە گۆڤاری "الفيصل" دا لە ژمارەی ٦٢ی ساڵی ١٤٠٢ کۆچی لە لاپەڕەی ١١٢ وێنەی کەڵەمێکی[٧٣٤] پێچراوەی لێدراوە کە کێشی ٢٢ کیلۆگرامەو، قەبارەشی یەك مەترە، بە هەمان شێوە وێنەی سەلکە پیازێکی وشکی لێدراوەو، ٢ هەتا ٣ کیلۆ گرام گران دەبێ قەبارەشی ٣٠ سانتیمەتر دەبێ.

---

٧٣٣) ئەوە منداڵ فوی تێدەکا کاولێك دەچێ.

٧٣٤) کەلەرم / کەڵەم / کەلەم.

ئەو گۆڤارە دوا بە دوای ئەوە باس لە تەماتەیەك دەكا كە قەوارەكەی ٦٠ سەنتیمەتر دەبێ، ئا ئەو شتە نامۆیانە، كە لە كێڵگەی جوتێری مەكسیكی "جوزیە كارمن" شین دەبن كە خاوەنی ئەزمونێكی ئەوەندە زۆرە لە زەوی‌و زارو كشتوكاڵدا وایلێكردوە پلەی یەكەمی جوتێری وەدەست بێنێ لە مەكسیك.

﴿... ٱلَّذِىٓ أَعْطَىٰ كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو كەسەیە كە بە هەمو دەسكردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. (٥٠) طه﴾.

لە كەللەی سەریشدا چوار شلەمەنی هەن، لەناو دەمدا ئاوێكی شیرین هەیە بە سوك‌و سانا خواردن‌و خواردنەوە ئاوا دەكا ئاوی ناو لوت لیچ‌و لینجە [٧٣٥] تاوەكو لێنەگەڕێ تۆزو تاڵ هەوراز بچێ. ئاوی ناو چاو سوێرە لێناگەڕێ چاو وشك بێ. ئاوی ناو گوێچكە تاڵە، لەڕوی جڕوجانەوەر [٧٣٦] مەتاڵە [٧٣٧] ﴿وَفِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ... هەروەها لەناو خۆشتاندا (بەڵگەی زۆر هەن)، ئاخۆ لەخۆتان ناڕوانن؟ (٢١) الذاريات﴾.

(ئەبو فەزل- عەبدوڕەزاق)ی كوڕی (فوتی) مێژوناس، لە كتێبەكەیدا (الحوادث الجامعة‌ء التجارب النافعة في المائة السابعة)، باس لە ڕوداوەكانی ساڵی ٦٣٧ دەكاو دەڵێ: لەو ساڵە بەرگدرونێكی عەجەمی هەبو، خزمەتكاری (ئەمیر جەمالەدینی قەشتمر) بو، هاوسێیەكی بەمە قەست زامدار كردبو مرد.

جا ئەو بەرگدرورە لە بەرگدرویدا زۆر زاناو دانا بو، كاری زۆر سەرسوڕمێنی دەكرد، یەكێ لەوان، خۆی بەند كردبو، پارچە كوتاڵێكی هەڵنەبڕاویشی لە لابو، لە بەرابەری دەرگای ماڵی (جەمالەدین) لە كاتی ڕۆژئاوا سندوقێكی هەڵدەواسی، پاشان لە كاتی بەیانیدا سندوقەكەی لێ دەكردەوە كاتێ سەری سندوقەكەیان هەڵدەدایەوە، دەیانبینی بەرگەكەی هەڵبڕیوەو، دوریەوەو، قەدیشی كردوە، كۆمەڵە خەڵكێك لە دوای ئەو هەوڵیاندا وەكو ئەو بكەن بەڵام نەیانتوانی.

---

٧٣٥) لیق.

٧٣٦) زیندەوەری وردەواڵە.

٧٣٧) لێناگەڕێ بچنە ناو گوێچكە.

لەگەڵ ئەوەی بەرگدرو پیاوێکی بە ساڵ داچوی شەتو خوارو باڵا کورتو پشت چەماوە بو، لە سەردەمی خۆیدا هیچ کەس لە بەرگدرویدا شانی لە شانی نەئەدا، کەسیش نەیتوانی ڕێگای ئەو بگرێتەبەر.

﴿... وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ ... زۆر شتی وای فێری تۆ کرد کە تۆ پێشو نەتدەزانین. (١١٣) النساء﴾.

﴿عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ... مرۆی لە شتێ ڕاهێنا کە زوتر پێی نەزانیبو. (٥) العلق﴾.

﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّن بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ... خودا ئێوەی لە پزدانی [٧٣٨] دایکتانەوە وەدەرخست، کەچی هیچو نەدەزانی. چاو گوێچکەو دڵی دانێ. (٧٨) النحل﴾.

﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ ... فێریشمان کرد زرێتان بۆ دروس بکا. (٨٠) الأنبياء﴾.

﴿بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ... نەخێر ئەوان شتێك بە درۆ دەزانن، کە هیچی لێ تێناگەییونو بۆشیان لێك نەدراوەتەوە. (٣٩) یونس﴾.

﴿وَمَا نُرِيهِم مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا ... هەر نیشانەیەکی خۆمانی نیشانی ئەوانە دەدا، لە نیشانەکەی پێشەوە گرنگتر بو. (٤٨) الزخرف﴾.

شێخ (شەهابەدین) (ئەحمەد)ی کوڕی (ئیدریس)ی (قیرافی) میسری دەڵێ: پێم گەیشت، کە "مەلیك کامل" مۆمدانێکی [٧٣٩] بۆ دروست کرا -، کە ستونێکی [٧٤٠] درێژی لە مس دروست کراوە، چەند شوێنێکی هەن بۆ ڕوناکی مۆمی تێدا هەڵدەگیرسێنن- مۆمدانەکە بەو شێوەیە بو هەر کە ساتێك لە شەو تێدەپەڕی کاتژمێرێك بە دیار

---

٧٣٨) منداڵ دان.

٧٣٩) ئەوەی مۆمی تێدا هەڵدەکرێن.

٧٤٠) وەکۆڵەکە / ڕاستو ڕاست.

دەکەوت، پەیکەری پیاوێکی لێ دەهاتە دەرێ، کە لە خزمەت پاشا وەستا بو، کاتێ دە کاتژمێر لە شەو دەڕۆیشتن، پەیکەرەکە لە سەروی مۆمدانەکە بەدیار دەکەوتو دەیگوت: خوا بە خێرو خۆشی بەیانی لە پاشادا هێنا. ئەوسا دەیانزانی کە بەیانی داوە.

قەرافی دەڵێ منیش دەستکاری مۆمدانەکەم کردو، وام لێکرد لە هەمو کاتژمێرێکدا ڕەنگی مۆمەکە بگۆڕێ، پەیکەری شێرێکیشی لەناو دابو، هەردو چاوەکانی لە زۆر ڕەشیەوە بەرەو سپییێکی زۆر دەچون، لەویشەوە بەرەو سورێکی تاریك، لەهەر کاتژمێرێکدا ڕەنگێکی دەدا، دو وردە بەردیش لە دو باڵندە هەڵدەوەران.

کەسێك دەچۆ ژورێو کەسێکی تر دەهاتە دەرێ، دەرگایەك دادەخراو دەرگایەکی تر دەکرایەوە، هەر کە بەیانی دەدا پیاوەکە لە سەروی مۆمدان بەدیار دەکەوتو، دەستی بە بنا گوێوە بو، ئاماژەی بەوە دەدا کە کاتی بانگدانە، بەڵام نەمتوانی وەقسەی بێنم، دوای ئەوە وێنەی ئاژەڵێکم دروست کرد دەڕۆیی بە لای ڕاستو چەپیدا ئاوڕی دەدایەوەو، فیکەی دەکێشاو قسەی نەدەکرد.

﴿... ٱلَّذِىٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَىۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ... پەروەرندەی ئێمە ئەو کەسەیە کە بە هەمو دەسکردی خۆی هەمو پێداویستی داوە، پاشانیش ڕێی نیشان داوە. ﴿٥٠﴾ طه﴾.

تەنیا سەرپێچی پەروەردیار دڵ دەخاتە پەستیو تەنگی، حەسەنی بەسرایی دەڵێ: ئەی بنیادەم، (موسا) سێ جار سەرپێچی لە خدر کرد پێی گوت: وا پەیوەندی نێوانی منو تۆ پچڕا. بە خۆت دەڵێی چی کە ڕۆژانە چەندین جار سەرپێچی پەروەرێنت دەکەی، لەوە ناترسی پێت بڵێ: وا پەیوەندی نێوانی منو تۆ پچڕا.

خوایە هاوارە خوایە هاوارە

﴿ قُلِ ٱللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنْهَا وَمِن كُلِّ كَرْبٍ ... بڵێ: خوا ڕزگارو دەکا لەو تەنگانەو لە هەمو بەڵایەکی دیش. ﴿٦٤﴾ الأنعام ﴾.

﴿ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُۥ ... مەگەر هەر خودا بەس نیە کە ئاگای لە عەبدی خۆی بێ؟ ﴿٣٦﴾ الزمر ﴾.

﴿ قُلْ مَن يُنَجِّيكُم مِّن ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ... بڵێ: کێ ڕزگارتان دەکا لە تاریکی وشکانیو دەریا؟ ﴿٦٣﴾ الأنعام ﴾ .

﴿ وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ ... بڕیارنـدا ئەوانەی لەو زەمینەدا زەبون کران، بە چاکە ومیانخوێنین. ﴿٥﴾ القصص ﴾.

لەمەڕ ئادەمیش دەفەرموێ: ﴿ ثُمَّ ٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ... پاشان پەروەندەی، ئەوی هەڵبژاردو پەژیوانی قبوڵ کردو ڕێی نیشاندا. ﴿١٢٢﴾ طه ﴾.

بە نوح دەفەرموێ: ﴿ وَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ... خۆو کەسو کارەکەیمان لە خەمی گەورە ڕزگار کرد. ﴿٧٦﴾ الصافات ﴾.

بە ئیبراهیمیش دەفەرموێ: ﴿ قُلْنَا يَٰنَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلَٰمًا عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ ... گوتمان: ئاگرا دەبێ ساردو بێ زیان بی بۆ ابراهیم. ﴿٦٩﴾ الأنبياء ﴾.

سەبارەت بە یەعقوب: ﴿ ... عَسَى ٱللَّهُ أَن يَأْتِيَنِى بِهِمْ جَمِيعًا ... بە شکۆ گشتیان بهێنێتەوە بۆ لای من. ﴿٨٣﴾ يوسف ﴾.

دەربارەی (یوسف): ﴿ ...وَقَدْ أَحْسَنَ بِيٓ إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ ٱلسِّجْنِ وَجَآءَ بِكُم مِّنَ ٱلْبَدْوِ ...(خودا) زۆر چاکـەی دەربارە کـردوم، لـە زینـدانی دەرهێنـام و ئێوەشـی لـەو سارایەوە [٧٤١] هاوردەوە. ﴿١٠٠﴾ یوسف ﴾.

داود: ﴿ فَغَفَرْنَا لَهُۥ ذَٰلِكَ ۖ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ ... ئێمـە لـەو هەڵـەی بەخشیمان، لە نزیکانی خۆمانەو گەڕانەوەی چاکی هەیە. ﴿٢٥﴾ ص ﴾.

(ئەیوب): ﴿ ... فَكَشَفْنَا مَا بِهِۦ مِن ضُرٍّ ... ئازارمان لەسەر لابرد. ﴿٨٤﴾ الأنبياء ﴾.

(یونس): ﴿ ... وَنَجَّيْنَـٰهُ مِنَ ٱلْغَمِّ ... لە خەمەکەمان ڕزگار کرد. ﴿٨٨﴾ الأنبياء ﴾.

(موسا): ﴿ ... فَنَجَّيْنَـٰكَ مِنَ ٱلْغَمِّ ... لەو خەمەش ڕزگارمان کردی. ﴿٤٠﴾ طه ﴾.

(موحەممەد): ﴿ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ ٱللَّهُ ... ئەگەر ئێوە یاریدەی نـادەن، خودا بۆ خۆی دەهانای هات. ﴿٤٠﴾ التوبة ﴾.

﴿ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ... چما بێ دایـك و بـاوك بـوی، ئـەو پـەنای پێـدای؟ ﴿٦﴾ الضحى ﴾.

﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ... ئـەدی نەشـارەزا نـەبوی ڕێـی نیشان دای؟ لە هەژاری و لە ئاتاجی دەریخستی. ﴿٨﴾ الضحى ﴾.

﴿ ...كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ... ئەو گش ڕۆژێ بە کارێکەوە خەریکە. ﴿٢٩﴾ الرحمن ﴾.

هەندێ لە توێژەرەوان دەڵێن هەمیشە لـە کاردا بـونی خوا ئەوەیە: لـە تـاوان دەبورێ، خەم و پەژارە لادەبا، هەندێ کەس بەرز دەکاو، کەسانێکیش نزم دەکا.

هـەر پەڵـە هەورێکـەو دەڕەوێتـەوە، ﴿ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ... غـەیری خـودا کەس پەردەی لەسەر لانادا. ﴿٥٨﴾ النجم ﴾.

---

٧٤١) لە چۆڵگەوە، لە گوندەوە.

دڵ گران مەبە ڕۆژگار هەر جارە بە ڕەنگێ خۆی دەنوێنێ

(ئیبن زوبەیر) (موحەممەد)ی کوڕی (حەنەفیە)ی لە بەندیخانەی ((عارم)) لە مەککەدا بەند کرد، چەند سەدەیەك دوای ئەم ڕوداوە بیرم کردەوە، سەیر دەکەم (ئیبن زوبەیر)و (ئیبن حەنەفیە)و بەندیخانەی "عارم" هەروەك خەون وخەیاڵێکە: ﴿... هَلۡ تُحِسُّ مِنۡهُم مِّنۡ أَحَدٍ أَوۡ تَسۡمَعُ لَهُمۡ رِكۡزَۢا ... ئاخۆ هەست بە هیچیان دەکەی، یان نوزەشیان لێ دەبیسی؟ ﴿٩٨﴾ مریم﴾ .

ستەم لێکراوو، ستەم کار، بەند کاروو [٧٤٢] بەندەوار [٧٤٣]، کاسەی مەرگیان نۆشکرد. هەر فیرعەنێکیش موسایەکی بۆ دەبێ.

ئەم دوانە لەسەر پەروەندەی خۆیان کێشەیانە

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((لتؤدن الحقوق الى اهلها حتى يقاد للشاة الجلحاء من القرناء... سوێند بێ، هەمو خاوەن مافێك مافی دەسێنرێتەوە، هەتاوەکو تۆڵەی بزنە کۆڵە [٧٤٤] لە بزنی شاخدار دەکرێتەوە)).

---

٧٤٢) ئەوەی خەڵك قۆڵبەست دەکا.

٧٤٣) بەندکراو/ زیندانی کراو.

٧٤٤) بزنی بێ قۆچ.

خــەمینی تۆ دوژمنــت دڵخـۆش دەکـــا

بێگومـان نـەیارانت بـە خـەمباریت دڵ شـادن، بۆیـە یـەکێ لـە یاساو بنەچـەی[٧٤٥] ئیـسلام دەمــشکێنی[٧٤٦] نەیارانــە: ﴿... تُرۡهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمۡ ... تـاوەکو دوژمنانی خواو دوژمنانی خۆشیانی پێ بترسێنن. ﴿٦٠﴾ الأنفال﴾.

ئەو کاتەش کە (ئەبو دوجانە) لە شـەڕی (ئوحـود) سنگی ڕەپـێش کـرد بـو بـەناو ڕیزەکاندا لافـی لێدەدا پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((**انهـا لـمـشـیة یبغـضـــها الله الا من هذا الـموطن**... ئەوە ڕۆیشتنێکە خوا ڕقی لێیەتی جگە لەو شوێنە نـەبێ. بەهەمان شێوە فەرمانی بە هاوەڵاندا لە دەوری کابە[٧٤٧] بە گورگـە لۆقـە[٧٤٨] غـاردەن، بۆ ئەوەی شانو شەوکەتیان پێشانی بێ باوەڕان دەن.

﴿... وَيَوۡمَئِذٖ يَفۡرَحُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ... ئـەوێ ڕۆژێ بـاوەڕداران کـەیفێ دەکـەن. ﴿٤﴾ الروم﴾.

لـە ڕاسـتیدا نـەیارانی ڕاسـتیو دوژمنـانی چاکە ویـستی، ئەگـەر بـە ئاسـودەیی‌و کامەرانی‌و بەختەوەری ئێمە ئاگادار بـن لـە داخـان دڵیـان شـەق دەبا. ﴿... قُلۡ مُوتُواْ بِغَيۡظِكُمۡۗ ... بێژە: دەك، لە ڕکان بمرن، ﴿١١٩﴾ آل عمران﴾.

﴿إِن تُصِبۡكَ حَسَنَةٞ تَسُؤۡهُمۡۖ ... ئەگـەر چاکەت بێتـە ڕێگـە ئەوانـە پێیـان ناخۆشە، ﴿٥٠﴾ التوبة﴾.

﴿... وَدُّواْ مَا عَنِتُّمۡ ... هەر حەز دەکەن توشی ناڕەحەتیتان کەن. ﴿١١٨﴾ آل عمران﴾.

---

٧٤٥) بنەمای.

٧٤٦) دەمکوت.

٧٤٧) کەعبە/ماڵی خوا.

٧٤٨) نمـە غاردان.

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((اللّهم لا تشمت بي عـدوا ولا حاسـداً... پـەروەردگارا هـیچ چاوچنۆكو نەیارێكم پێ خۆش نەكەی)). ئەو فەرمودەیەش: ((ونعوذ بك من شـماتة الاعداء... پەناشت پێ دەگرین لە چاوتێبڕی دوژمنان)).

پیاوچاكان لە پێنـاوی دەمكوتی ڕەشـك پـێ بـەرانو [٧٤٩]، پـەنگ خواردنـەوەی چـاو تێوەبوان [٧٥٠]، بە خەندەوە پێشوازیان لـە ڕوداوی نـاخۆش كـردەوەو، ئارامیـان لەسـەر بـەلاباری گرتـوەو، لـە ڕوبەڕوبونـەوەی كـاری دژواردا قـۆڵو بازویـان هەڵكـــــردوە: ﴿... فَمَا وَهَنُوا۟ لِمَآ أَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا۟ وَمَا ٱسْتَكَانُوا۟ ... هەرچـــەند بـــەلای لەڕێی خوادا تووشـی هـاتن، نـە هیچیانی سـستەوە كـرد نـەزەبونی ڕوی تێكـردن. ﴿١٤٦﴾ آل عمران﴾.

گەشـبینـیو ڕەشـبینـی

﴿... فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فَزَادَتْهُمْ إِيمَـٰنًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كَـٰفِرُونَ ... جـا ئەوانـــەی بڕوایان بە خوا هێناوە باوەڕیان بەهێزتر دەبێو كەیفێ دەكەن. ئەوی دڵیشیان ساغ نیە، حاشا دێتە سەرحاشایانو بە خوا نەناسی دەمرن. ﴿١٢٥﴾ التوبة﴾.

زۆرێك لە هەڵكەوتان لە بەرابەری كاری دژوارو مەترسیدار گەشبینیان نوانـدوەو، بـە پێـی یاسـای خـوا سـەرەنجامێكی ڕۆشـنیان وەدی كـردوە: ﴿... وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ... ڕەنگە لە شتێك حەز نەكەن بەلام بۆتان وەخێر گەڕێ، ڕەنگیش هەیە ئاوات بۆ شتێ بخوازن كە ئاكامەكەی بـاش نەبێ. ﴿٢١٦﴾ البقرة﴾.

---

٧٤٩) چاوچنۆكان.

٧٥٠) ئەوانەی چاویان بە خێرو خۆشی هەڵنایێ.

بڕوانە (ئەبو دەڕوا) دەڵێ: سێ شتم خۆش دەوێ خەڵك ڕقی لێیانە: دەست کورتیو نەخۆشیو مەرگم خۆش گەرەکە[751]، چونکێ نەداری لوت بەرزیدا دەنەوێنێ، نەخۆشی تاوان هەڵدەوەرێنێ، مەرگیش بە خزمەت خوای بەرزو توانات دەگەیەنێ.

کەسانێکیش هەن ڕقیان لە کەمدەرامەتیەو بە خراپە باس دەکەن، دەڵێن هەتاوەکو سەگیش ڕقی لە هەژارانە.

یوسف پێغەمبەر - سلاوی خوای لەسەر- دەربارەی بەندیخانە دەڵێ: ﴿... ٱلسِّجۡنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدۡعُونَنِيٓ إِلَيۡهِۖ ... زیندانەکەم پێ خۆشترە لەوەی ئەوان لێم دەخوازن. (٣٣) یوسف﴾.

بەهەمان شێوە (عەلی) کوڕی (جەهم) دەربارەی بەندیخانە شیعرێك دەهۆنێتەوەو نەترسی خۆی نیشان دەدا.

بەلام (عەلی) کوڕی (موحەممەد)ی نوسەر لە شیعرێکدا بەندیخانە بە کۆستو بەلای گەورە دادەنێ.

خەڵکانێکی زۆریش مردنیان پێ خۆشبوەو پێشوازیشیان لێکردوە، (موعاز) دەڵێ: ئەی مەرگ خۆشهاتی[752]، خۆشەویستێکەو لە تەنگانەدا هاتوە، ئەوەی ژیوانی دەردەبڕێ سەرکەوتوە.

یەکێ تریش دەڵێ: ئەگەر مردن هات برا گەورەیە.

وەلێ هەندێکی تریش هەن لە داخی مردن ڕو مرچو مۆنن، جوێنی پێ ئەدەنو لەبەری هەڵدێن.

جولەکە لە هەمو کەس پتر ژیانیان خۆشدەوێ، خوای بێ هاودەمو هاوتا سەبارەت بەوان دەفەرموێ: ﴿قُلۡ إِنَّ ٱلۡمَوۡتَ ٱلَّذِي تَفِرُّونَ مِنۡهُ فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمۡۖ ... بێژە: ئەو مەرگەی کە ئێوە لێی ڕادەکەن، هەردەوگاتێ. (٨) الجمعة﴾.

---

٧٥١) پێ خۆشە.

٧٥٢) بەخێرهاتی/بەخێر بێی.

ئی واش هـەیە دەڵێ:

دوای ئـەو ژیانــە ژیــانم نـیـــــە
پــاش ئەو سـەرەم سـەرم نـیـــــە

کوژران لە پێناوی خوادا، لەبیری پیاو مـەردو چاکەکاراندا، خۆزگەو خواستێکی شـیرینە: ﴿... فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُۥ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ... جـا لەوانــە هەیانــە گیـانی بەخشیوەو هێندێکیشیان چاوەنۆڕن.﴿٢٣﴾ الأحزاب﴾.

ئـەوەش بڵـێین خـەڵکێکیش ڕقـی لـەوە بـوە بکـوژرێ‌و لەبەریـشی هـەڵاتوە وەکـو (جەمیل بەسینە) لە شیعرێکدا ژیان‌و ڕابواردنی بەسەر جیهاندا هەڵدەبژێرێ.

عەرەبێکی کۆچەریش دەڵێ: سـوێند بـە خـوا پـێم ناخۆشـە لەسـەر پێخـەف خـۆم بمرم، جا چۆن لە کون‌و قوژبنان لـە دوای دەگـەڕێم ﴿... قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ... بێژە: سـا ئەگـەر ڕاسـت دەکـەن، خـۆ لـە مـردن بپارێزن.﴿١٦٨﴾ آل عمران﴾.

﴿... قُل لَّوْ كُنتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ... بێــــژە: ئێـوە ئەگـەر لـە مـاڵی خۆشـتان بـان، ئـەو کەسـانەی کوشـتنیان لەسـەر نوسـراوە، دەهاتنەوە جێی تخێڵ بونی[٧٥٣] تەرمیان. ﴿١٥٤﴾ آل عمران﴾.

بێ‌گومان ئەو بەڵایەی دێ ناگۆڕێ بەڵام دڵ‌و دەرون لێك جیاوازن.

---

٧٥٣) جێی کەوتنی لاشەی مردوان.

دڵگیر مەبە ئەی مرۆڤ

ئەی مرۆڤ: ئەی ئەو کەسەی لە دەستی ژیان بێزاری، لە تاوانی دەردەداری، دڵت پەنگی خواردۆتەوەو [٧٥٤]، هەناسەی بە کوڵ هەڵدەمژی، ئاسۆی ڕونت لێ هەڵدێ، سەرکەوتنێکی نزیکت بەرەو ڕو دێ، دەروی خێرت لە ڕودا واڵا دەکرێ و، دوای ناخۆشیش خۆشی دێ.

سۆزو میهری خوا لە هەمولاوە دەوری تۆی داوە، خۆری هیوا نزیکە پرشنگ بدا، داهاتویێکی پڕ ئومێدیش بەڕێوەیەو، بەڵێنی خواش ڕاستو لەجێیە، ﴿وَعۡدَ ٱللَّهِۖ لَا يُخۡلِفُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥ ... خودایە بەڵێنی داوەو لێ پەشیمان نابێتەوە. ﴿٦﴾ الروم﴾.

گومانت نەبێ ئەو دڵپەستیەی تۆ دەڕەوێتەوەو زامی دڵت سارێژ دەبێ، ئەوەی بەسەریشت هاتوە ئاوا دەبێ، دڵنیاش بە لەودیوی مەینەتیەکانت، سەرەوتنە، حەساوگەیە، نزارگەیە، ئاورنگ [٧٥٥] و نمەی بارانەیە. ﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَذۡهَبَ عَنَّا ٱلۡحَزَنَۖ ... شوکرانە بۆ ئەو خودایەی کە سەری لەسەر نەهێشتن. ﴿٣٤﴾ فاطر﴾ .

ئەی مرۆڤ: ئەو هەلەی ئێستات ئەو هەلەیە بە سای دڵنیایی گومانو دو دڵی بڕەوێنی، ئاڵۆزیو پەشێوی دڵت بەسای حەقو ڕاستی بتارێنی، بیروهزری لوێچو لارت [٧٥٦] بەهۆی ڕێنمایی نەهێڵی، چەوتە ڕێ [٧٥٧] نەگریتەبەر لە بری ڕێنوێنی.

کاتی ئەوەیە بە دەرکەوتنی ڕوخساری بەرە بەیانی ڕاستی تاریکی ئەنگوستە چاو ڕابماڵی، بە شیرینی ڕەزانوێنی [٧٥٨] تاڵایی ناسۆریو ژان دابماڵی، تەمو لێڵی کێشەو ئاشوب بەو ڕوناکیە تارو مارکەی کە هەمو فرتو فێڵێك هەڵدەماڵێ.

---

٧٥٤) پەستو پڕبوە.

٧٥٥) خوناوکە / خوناو / شەونم.

٧٥٦) خێچو خوار.

٧٥٧) کوێرە ڕێ.

٧٥٨) ڕەزامەندی.

ئەی مرۆڤ، لەو دیوی ئەو بیابانە دێمە رۆکەی [٧٥٩] لە ڕێتانە زەویەکی پڕ بە پیتو فەڕ چاوە ڕێتانە، کە لە هەمو لایەکەوە ڕۆزی بەسەردا هەڵدەڕژێ.

ئەی مرۆڤ، لەسەروی لوتکە چیای ئەشکەنجەو ئازارو ڕەنج کێشان باخو گوڵشەنێکی درەخشانە [٧٦٠] تێراوی ڕێشنە [٧٦١]، یا لێزمە بارانە، ئەمە بارانێك مایەی ڕۆنبینیو [٧٦٢]، ئومێدەواریو موژدەدانە.

ئەی ئەو کەسەی خەو لە چاوت زڕاوەو شەوان هاوارو ڕۆڕۆت لێ هەڵساوە دەڵێی، ئەی شەوی درێژ ئیتر با ڕۆژت هەڵبێ، موژدەت لێبێ وا بەیانە، ﴿... أَلَيْسَ ٱلصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ... ئاخۆ بەیان نزیك نیە؟ (٨١) هود﴾.

ئەو سپێدەیە ڕۆشناییو شادیت بۆ دێنێو خەمو خەمینیت دەتارێنێ.

ئەی ئەو کەسەی لە سۆنگەی کڵۆڵی هەستو ژیریت لەدەست داوە، کەمێ ئارامو هێواش بە، لە پەنای کەلو [٧٦٣] ئاسۆوە سەرکەوتنت بەڕێوەیە، بەڵگەی زۆرو ڕاستو ڕەوانیش هەن گەر بتەوێ لەبەرچاوی خۆتیان بگری.

ئەی ئەو کەسەی چاوەکانت لە فرمێسك داڕژاوە، ئیتر فرمێسکەکانت بسڕە، با گلێنەکانت پشو بدەن، هێور بەوە تۆ لە ژێر میهرو سۆزو چاودێری دروستکاری ئەم گەردونەی، ئەی بەندە دڵارامبە، قەزاو قەدەری خوا بەجێ بوە [٧٦٤]، خۆشت هەڵتبژاردوە، میهری خواش بۆتۆ بوە، تێنوێتی شەکەتی ڕەویەوە، ڕەگو ڕیشاڵی ڕەنجبەری تێراو بو، لەلایەن ئەو خوایەش کە هیچ هەوڵو ڕەنجێکی لەلا بە فیڕۆ ناچێ پاداشتت مسۆگەر بوە.

---

٧٥٩) دێمە کار/ زەوی وشكو بێئاو.

٧٦٠) تروسکەدار.

٧٦١) ڕێژنە.

٧٦٢) گەشبینی/ ئومێدەواری.

٧٦٣) بەرزایی.

٧٦٤) هاتە دی.

دڵنیاو حەساوە بە: تۆ مامەڵەت لەگەڵ خوایەکە بەسەر کارو فەرمانی خۆیدا زاڵە، بەرامبەر بەندەکانیو دروستکراوانی بە سۆزو میهرەبانە، کاروباریشی زۆر بەجێیەو لە جێیە.

با دڵت بسرەوێ: پاشەڕۆژ خێرو خۆشیە، دەرەنجام سانەوەیەو، کۆتا ژیان شکۆمەندیو ڕێزداریە.

دوای هەژاری دەوڵەمەندیە، دوایی تێنوێتی تێراویە، دوای جیابونەوە، بە یەکتر شادبونەوەیە، دوای پشت هەڵکردن بە یەك گەیشتنەوەیە، دوای پچڕانێ یەکگرتنەوەیە، دوای بێ خەوی خەو خۆشیە، ﴿لَا تَدْرِي لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ... تۆ چوزانی، لەوانەیە لە پاش ئەمە خوا شتێ تر وەدیبێنێ. الطلاق(١)﴾.

ئەی ئەوانەی لەسەر دنیا ئازار چەشتون، بە تێنوێتیو برسێتی، بە هەژاریو دەردەداریو کولە مەرگی گیرۆ دەبون، مزگێنیتان لێبێ، لەمەولا تێر دەبنو چاك دەبنەوە، شادو بەختەوەر دەبن، ﴿وَٱلَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ (٣٣) وَٱلصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ ... (سوێند) بەو شەوگارەش کە ڕادەکا بەو سپێدەی ڕوبەندی خۆوە لادەبا. المدثر(٣٤)﴾.

پێویستە لەسەر بەندە لە ئاستی پەروەرندەیدا [٧٦٥] گومانی باش بێو، چاوی لە خەڵاتو بەخششی بێ، ئومێدی بە میهری وەدیهێنەری بێ، بێگومان خوایەك بە وشەی (ببە) فەرمانی جێبەجێ بێ، شیاوە بەوەی باوەڕو متمانە بە وادەو بەڵێنی بکرێ، خوایەکە هەرچی بەهرەیە لەویەوە سەرچاوە دەگرێ تەنیا ئەوە زەرەرو زیان ناهێڵێو، بەخشندەیی هەمو گیانداریك دەگرێتەوە، لە هەمو جموجۆڵێکدا لێزانی ئەو وەدی دەکرێ، لە هەمو ساتێك ڕزگاری وی دێ، لە دوای شەو بەیانی دادێنێ، لە دوای وشکە ساڵی بارانێ دەبارێنێ، دەبەخشێ تاوەکو سوپاس بکرێ، بەندەی تاقی دەکاتەوە تاوەکو ئارامگریو بێ ئارام لە یەك هەڵاوێر بکرێ، بەهرەو خەڵات دەبەخشێ تا سوپاس کردن ببیسێ، دەردو بەڵا دەنێرێ تا نزاو سکاڵای لێ داوا بکرێ، ئەوسا جێگای خۆیەتی بەندە پەیوەندی لەگەڵدا توندو تۆڵ بێ، دەستی بە

---

٧٦٥) پەروەرندگاری.

پەتی ئەوەوە بگرێ، داواو خواستی هەر لە ئەو بێ ﴿... وَسْـَٔلُوا۟ ٱللَّهَ مِن فَضْلِهِۦٓ ... ئێوە دەبێ هەر لەبەر خودا وەپاڕێن. ﴿٣٢﴾ النساء﴾.

﴿ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ... بە نهێنیو بە ئاشکرا هەر پەروەندەو لەبیربێو لەبەری بپاڕێنەوە. ﴿٥٥﴾ الأعراف﴾ .

(عەلائی) کوڕی (حەزرەمی) لەگەڵ هەندێ لە هاوەڵان ڕێگایان ون کرد، ئاویان بڕا، کەوتنە سەر لێواری مەرگ، (عەلاء) هاواری بۆ پەروەردیاری نزیکی هەڵبڕی، داوای لە خوایەکی بیسەرو وەڵامگۆ کردو، بەو نزایە بانگی کرد: ((**يا علي يا عظيم، يا حكيم يا حليم**)) هەر لەجێوە بارانیان بەسەر داباریو، ئاویان خواردەوەو، خۆیان شوشتو دەستنوێژیان گرتو، وەڵاخەکانیشیان ئاودان.

﴿وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ مِنۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوا۟ وَيَنشُرُ رَحْمَتَهُۥ ۚ وَهُوَ ٱلْوَلِىُّ ٱلْحَمِيدُ ... هەر ئەویشە پاش ناهومێد بون لە باران، بارانە داباریێنیو دلۆڤانی خۆشی بڵاو دەکاتەوە. هەر ئەوە بۆ مەزنایەتی ئەشێ هەر پەسندی بدرێ[٧٦٦]. ﴿٢٨﴾ الشورى﴾.

هەڵوەستەیەك

خۆشویستنو، ناسینو، هەمیشە یادی خوای دەستەباڵا، حەسانەوەو سرەوتن بە سای ئەو، هەستکردن بەوەی هەر ئەو شیاوی خۆشویستنو لێترسانە، جێی ئومێدو، مامەڵە لەگەڵ کردنو پشت پێ بەستانە، بە جۆرێك دەسەڵاتی بەسەر هەستو نەستو، ویستی بەندەدا دەشکێ، ئا ئەوە بەهەشتی سەر دنیایەو، خۆشییەکی بێوێنەیەو، بیلبیلەی چاوی دۆستانو، ژیانی خوا پەرستانە.

پەیوەست بونی دڵ بە خوای تاكو تەنیا پێ قایلیو زمان ڕاهاتن بە یادی ئەو: مایەی نەمانی خەمو پەژارەو، دلگوشادیو خۆشگوزەرانین.

---

٧٦٦) سوپاسی بکرێ.

بە پێچەوانەی ئەمەش، هیچ کەسێك ئەوەندەی ئەو کەسەی دڵی بە غەیری خواوە بەندە، یادی خوای لە بیر کردوە، بەو بەشەی خوا پێی داوە ناقایلە، پەستو دڵ پڕ لە خەم نیە، تاقی کردنەوەش باشترین بەڵگەیە.

بە کۆست کەوتوان دڵت بدەوە

﴿ وَلَقَدۡ أَهۡلَكۡنَا مَا حَوۡلَكُم مِّنَ ٱلۡقُرَىٰ ... فرە لەو بازێرانەمان قڕتێ خستون کە هەر لە دەوری ئێوە بون. ﴿٢٧﴾ الأحقاف ﴾.

یەکێ لەوانەی دوچاری کارەساتو مەرگەساتی خویناویو ڕیشە هەڵکێشان هاتن: بەرمەکیەکان [٧٦٧] بون، کە خانەوادەیەکی بەخشندەو دەستبڵاو حاڵ خۆشو بەنازو فیزبون، ئەو مەرگەساتەی ئەوان بو بە پەندو ئامۆژو نمونە، لە کاتێکا لەناو نازو گۆزدا خۆیان لەیاد کردبو، لەناو جێ خەفو پێ خەفی گەرمو نەرم دابون، لەناو باخو باخاتی دڵرفێن دەخولانەوە، لە ناکاوێ لەناو گاڵتەو گەپدا فەرمانی خوایان بەسەر داهات، هەر لە بەیانیو ئێوارەیەکدا لەسەر دەستی (هارون ڕەشید)ی نزیکترین خزمو خۆیشیان پەلامار درانو تێکشکێنران، کۆشكو تەلاریان ڕوخا، ئابروو شکۆیان تکا، کۆیلەو دەستو پێوەندیان ڕفێنرا، خوێنیان ڕژا، شانو شەوکەتیان شکا، دڵی خۆشەویستانیان پێ زامدار کرا، چاوی زا ڕۆڵەیان [٧٦٨] لە خوێنزا [٧٦٩]، جا گەورەییو تاكو تەنیایی بۆ خوا، چەندە بەهرەو نازو گۆزیان لێ زەوتکراو، چەندە فرمێسکیان بۆ هەڵڕژا، ﴿ وَلَقَدۡ أَهۡلَكۡنَا مَا حَوۡلَكُم مِّنَ ٱلۡقُرَىٰ ... سا ئێوە دەرس وەرگرن، ئەی گرۆی خاوەن ئاوەزان! ﴿٢٧﴾ الأحقاف ﴾.

کاتژمێرێك بەرلەوەی وایان بەسەر بێ لە ناو پۆشاکی گران بەهادا لەناو بەرگی ئاوریشمیدا، کەشو فیشیان [٧٧٠] دەکردو خۆیان هەڵدەکێشا، کاسەی پڕ ئومێدیان نۆش دەکرد، ئای لەو کارەساتە دڵ تەزێنەی هاتە ڕێیان، ئای بە چ داخێك داخکران!!

---

٧٦٧) ناوی تیرەیەکە.

٧٦٨) منالیان.

٧٦٩) لە خوێن هات.

٧٧٠) خۆیان هەڵدەکێشا.

لەو ڕۆژگارە چەند ساڵانێك بە هێمنی بە سەریان برد، سەردەمێك بو، شەوو ڕۆژیان بە بێ ناستەنگ خۆف و خافڵ [٧٧١]، بەڕێ دەکرد ﴿ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَـٰكِنِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ ٱلْأَمْثَالَ ... هەر چونە جێگەی ئەوانەش کە ناهەقیان لەخو دەکردو تێشگەیشتن کە چیمان بەسەر وان هێناو زۆر نەزیلەشمان [٧٧٢] بۆ گوتون. (٤٥) إبراهيم ﴾.

بەیداخی نەیارانیان لەسەر سەری دەشەکایەوە [٧٧٣]، هەمولایان بەسەر بازان تەنرایەوە [٧٧٤].

بەسەربەستی لەناو نازو گۆزدا دەلەوەڕان، چەند عەیام بو [٧٧٥] لەناو ژیانێکی بێژاندا دەژیان، تراویلکەیان بە کانیاو دەزانی، هاوسانو [٧٧٦] کیسیان کرد، لایان وابو دونگو چەوریان زیادی کردوە [٧٧٧]، دنیایان بە جێگای مانەوە سەیر دەکردو، پێیان وابو دوایی نایێ، خەیاڵیان وابو بارمتەکە نادرێتەوەو، قەرزو قۆڵوماڵی سپاردە بۆ خاوەنی ناگەڕێتەوە، ﴿ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ... لایان وابو ناگەڕێنەوە لای ئێمە. (٣٩) القصص ﴾.

بەیانی لە خۆشی دابون ئێوارەیان لە ناو گۆڕدا کردەوە، لە ناکاوێك (هارون ڕەشید) رقی هەڵسا شمشێری ڕقو کینەی لێ هەڵکێشان، (جەعفەر)ی کوڕی (یەحیا)ی بەرمەکی کوشتو، هەڵیواسی پاشانیش لاشەی گڕدا [٧٧٨]، (فوزەیل)ی کوڕی (یەحیا)ی برایو، (یەحیا)ی کوڕی (خالید)ی باوکیشی قۆڵبەست کردن، ماڵو موڵكو دارایی لێداگیرکردن، شاعیرانیش زۆر هۆنراوەیان بەسەر بەرمەکیان

---

٧٧١) بێئاگا.

٧٧٢) نمونە.

٧٧٣) دەلەرزیەوە / بای لێدەدا.

٧٧٤) گیرا.

٧٧٥) ماوەیەکی زۆر.

٧٧٦) پەڵەی مەترسیدار/وەرەم.

٧٧٧) قەڵەو بونە.

٧٧٨) سوتاندی.

داهۆنیوەتەوە، یەکێ لەوان پیاهەڵدانی (ڕەقاشی) بو، هەندێك دەڵێن هۆنراوەکە ئی ئەبو نەواسە پێیان دا هەڵدەڵێ‌و بەخشندەیی‌و دەست کراوەیی یان دەلاوێنێ.

بە هەمان شێوە کاتێ (ڕەقاشی) (جەعفەر)ی بینی هەڵواسراوە لەو کاتەشدا ئەو بنەماڵەیە بە شیعر دەلاوێنێتەوە.

(هارون ڕەشید) بانگی کردو پێی وت: (جەعفەر) ساڵانە چەندی پێ ئەدای؟ گوتی: هەزار دینار. دەڵێ: فەرمانیدا دو هەزاری بۆ ببڕێتەوە.

(زوبەیر)ی کوڕی (بەکار) لە (موسعەب زوبەیری) مامی دەگێڕێتەوەو دەڵێ: لە کاتێك (ڕەشید) (جەعفەر)ی کوشت، ژنێك بە سواری گوێدرێژێك بە توندو تۆڵی‌و، بە زمانێکی ڕەوان گوتی: سوێند بە خوا ئەی (جەعفەر) ئەگەر ئێستا بە پەند هەڵواسراوی، بەر لە ئێستا لە بەخشندەییدا بەیداخ [779] بوی. دوای ئەمە بە هۆنراوە لاواندیەوە.

ئەو کاتەش، کە (ئەبو جەعفەر مەنسور) (موحەممەد)ی کوڕی (عبداللە)ی کوڕی (حەسەن)ی کوشت، بە (ڕەبیع)ی دەرگەوانی خۆیدا سەرکی بۆ (عبداللە)ی باوکی ڕەوانە کرد کە لە بەندیخانەدا بو، سەری لەبەردەستی باوکی داناو، ئەویش گوتی: خوا سۆزی بۆت بنوێنی ئەی باوکی قاسم، بە ڕاستی لەوانە بوی پەیمانی خوایان بەجێ هێناو ئەو بەڵێنەیان نەشکاند، لەوانە بوی ئەو پەیوەندیە بگەیەنی کە خوا فەرمانی داوە بگەیەنرێ‌و، لە خوای خۆیان‌و ڕۆژی سەلا دەترسێن، پاشان نمونەی بە وتەی شاعیرێك هێنایەوەو ڕوی لە (ڕەبیع)ی دەرگەوانی (مەنسور) کردو، پێی گوت، بە گەورەی خۆی بڵێ:

ماوەیەك بەسەر ژیانی تاڵی ئێمەدا تێپەڕی‌و، بە هەمان شێوە بەسەر خۆش گوزەرانی ئەویشدا تێپەڕی، خاوەن بەڵێنیش خوای بێ هاوتایە!

(عەباس)ی کوڕی (ئەحنەف)یش شتێکی بەو مانایە گوتوە -هەندێکیش دەڵێن (عەمارە)ی کوڕی (عوقەیل) گوتویەتی: هەروەکو لە (قول علی قول)دا هاتوە. بەڵام ئێستاکە: (هارون ڕەشید) لە کوێیەو (جەعفەر)ی بەرمەکی لە کوێیە؟ کوان کوژیارو کوژراو؟ فەرماندارو فەرمان لەسەر کراو لە کوێن؟

---

٧٧٩) ئاڵا بوی.

ئەو کەسەی لە ناو کۆشکیدا لەسەر تەختی فەرمانی دەرکرد چی بەسەرهات؟

ئەوەی کوژراو هەڵواسرا بەرەو کوێ چو؟ ناویان نەما، هەروەکو دوێنێی تێپەڕیو تێپەڕین، بەڵام خوایەکی دادوەرو تۆڵەسێن لەمەولا لە ڕۆژێکدا کە گومانی تێدا نیە، نە زۆرداریو نە ستەمکاری تێدا دەکرێ، کۆیان دەکاتەوە، ﴿ ... عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَٰبٍ ۖ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ... (بارو گوزەرانی چینەکانی پێشو) لە دەفتەرێك دایە لە لای پەروەردیارمەو ئەو دەیزانێ. پەروەدیارم نە هیچ شتی لێ گوم دەبێو نەهیچێشی لەبیر دەچێ. ﴿٥٢﴾ طه ﴾.

﴿ يَوْمَ يَقُومُ ٱلنَّاسُ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ... ئەو ڕۆژەی کە هەمو مەردم بۆ دیداری پەروەرندەی هەمو دنیا ڕادەوەستێ.﴿٦﴾ المطففين ﴾.

﴿ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ... ئەو ڕۆژە ئێوە ڕادەنێنو هەرچی بۆ شاردنەوەیە لە ئێوە حەشار نادرێ. ﴿١٨﴾ الحاقة ﴾.

بە (یەحیا)ی کوڕی (خالید)ی بەرمەکیان گوت: باشە پێم نالێی بۆچی ئاواتان بەسەر هات؟ گوتی: لەوانەیە لە نیوە شەودا نزای چەوساوەییێك گیرا بو بێو ئێمەش لێی بێ ئاگا بوین.

(عبدالله)ی کوڕی (معاویە)ی کوڕی (عبدالله)ی کوڕی (جەعفەر) بەڵابار بو، لە ناو زیندانەکەدا شیعرێکی هۆنیەوە لە شیعرەکەدا هەروەکو بڵێی ناو زیندانەکە بەژێر زەوی دادەنانێ هەر کە پاسەوانەکان بەکارێکەوە دێنە لایان پێی وایە لەسەر دونیاوە هاتون. دێری کۆتایی هۆنراوەکە ڕشبینیو بەدبینی تێدایە.

حوکمڕانێکی فارس زانایەکی خۆیان کۆتبەند دەکا، ئەویش لەسەر تابلۆیەك بۆی دەنوسێو تیایدا دەڵێ: گومانت نەبێ هەر ساتێك لەو بەندیخانەیە بەسەربەرم لە ئازادیم نزیك دەخاتەوەو، تۆش لە تۆڵە لێبونەوە نزیك دەکاتەوە، سا من چاوەڕێی لێبونەوەی دەروی خێرم، تۆش بە ئومێدی تەنگانەی.

لە کاتێکا (ئیبن عوباد) پاشای (ئەندەلوسی) ڕابواردنو زیادە ڕۆیی زۆری بۆ هێنـا، لەسەر ڕاستە شەقام لاڕێ بو، ناو ماڵی پڕ کەنیزە بـو، سازو سـەمتورو دەف لێـدانو گۆرانی دەنگی دایەوە، دوچاری مەینەتیو بەلا بو لەگەڵ ڕۆمەکان، ڕۆژێکیان لە دژی دوژمنانی ڕۆمی لە (ئەندلوس) پەنای بردە بەر (ئیبن تاشفین)ی پاشای (مـەغریـب)، (ئیبن تاشفین) لە دەریا پەڕیـەوە، (ئـیبن عوبـاد)ی لـە چـەنگی دوژمنـان ئـازاد کـرد، ئـەویش زۆر ڕێـزی گـرتو پێـشوازی لێکـردو، لـە نـاو کۆشـکو تـەلارو بـاخو باخـاتی مێوانداری کرد. (ئیبن تاشفین) هەروەکو شێر ناو شارو دەرەوەی شاری سەرنـج دەدا، چـونکێ شـتێکی لەدڵـدا بـو. سـێ ڕۆژی پـێ چـون (ئــیبن تاشـفین) بــە خـۆیو سەربازەکانیەوە هێرشی هێنایە سەر ئـەو وڵاتـە بـێ هێـزو توانایە، (ئـیبن عوبـاد)ی یەخـسیر کـردو قـۆڵ بەسـتی کـردو، موڵـکو سـامانی داگـیر کـردو کۆشـکو تـەلارو باڵەخانەی لـێ ڕمانـدو، بـاخو باخـاتی لـێ تێکشکاند، بـە قـۆڵ بەسـتی بـەرەو شـاری خۆی (اغمات) گواستیەوە، ﴿ وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ ... ئێمـە ئـاوا لـە نـاو خەڵکا زەمانە دەستاو دەس دەکەین. ﴿١٤٠﴾ آل عمران ﴾.

ئەوسا (ئیبن تاشـفین) جڵەوی دەسەڵاتی گرتە دەستو، بە نـاو خەڵکیـشدا بـڵاوی کردەوە کە خەڵکی (ئەندەلوس) داوایان کردوەو هەڵیان بژاردوە.

ڕۆژان هـاتنو پێپـەڕین، لـە پڕێکـا کـچەکانی (ئـیبن عوبـاد) بـە پـێ خواسـی، بـە شلۆقی، بە برسێتی، بە گریانەوە، لە بەندیخانەوە بە دیداری باوکیان گەیـشتن، کاتـێ لە دەرگاوە چاوی پێ کەوتن دەستی کرد بە گریان، پاشان ئیبن لەببانەهاتە لای ئیبن عوبادەو بە شیعرو هووێنراوە لاواندیەوە، هۆنراوەکەش پارچـە هەڵبەسـتێکی سـەرنـج ڕاکێشە، (زەهەبی) هێناوێتیو ستایشی کردوە.

(تیـرموزی) لە (عەتا) ئەو دەگێڕێتەوە، ئـەویش لـە عائیـشەوە - خـوای لـێ ڕازی بێـت - دەگێڕێتـەوە کـە (عائیـشە) بـەلای گـۆڕی (عبـدالله)ی برایـدا تێپـەڕی کـە لـە مەککەدا نێژرابو، سەلامی لێکردو، گوتی: ئـەی (عبـدالله) وێنـەی مـنو تـۆ هـەر بـەو شێوەیە، کە (موتەمیم) دەڵێ، شیعرەکەی باس لە لێك جیابونەوە دەکا پاشـان گریـاو ماڵئاوایی لێکرد.

پێشەوا (عومەر) بە (موتەمیم)ی کوڕی (نوەیرە)ی دەگوت: ئەی (موتەمیم)، سوێند بەو کەسەی گیانی منی بە دەستە، حەزم دەکرد شاعیر بومایەو بەسەر (زەید)ی برام دا هەڵبگوتایە، سوێند بە خوا هەر نزە بایەك لە (نەجد)ەوە هەڵبکا بۆن و بەرامی (زید)م بۆ دێنێ. ئەی (موتەمیم) (زەید) بەر لە من موسڵمان بوەو کۆچی کردوەو شەهید بوە. دوای ئەوە دەستی دەکرد بە گریان.

تیرەی (بنول ئەحمەر) لە (ئەندەلوس) دوچاری کارەسات بون، (ئیبن عەبدون)ی شاعیر هاتە لایان و بە شیعر دڵنەوایی کردن:

﴿فَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا ... کە فەرمانی ئێمە گەیشت، ئەو جێیمان سەرەو نخون کرد. ﴿٨٢﴾ هود﴾ .

﴿إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ ... هەڵبەت ژیانی ئەو دنیایە هەروەکو ئەو ئاوە وایە، کە لە حەوا دەیبارێنین و ڕوەکی جۆراو جۆری ئەم سەر زەمینەی پێ دەڕوێ، ئەو شتانەی کە مرۆڤ و ئاژەڵ دەیخۆن. تا ئەو کاتەی زەمین ڕەنگاوڕەنگ دەبێت و خۆ جوان دەکاو خەڵکی زەوی لایان وایە لە دەستەڵاتی وان دایە هەتا کاتێ فەرمانی ئێمەی دێتەسەر -جا بە شەو یان لە ڕۆژێ‌دا- ئاوا وەکو درەوکراوی لێ‌دەکەین [٧٨٠]، هەروەك دوێنێ هەر نەبو بێ! ﴿٢٤﴾ یونس﴾.

---

[٧٨٠] وەکو دورابێتەوە وای لێ دەکەین

بەروبومی گەیوی ڕەزانوێنی

﴿ ... رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ... خودا لێیان ڕازی بووەو ئەوانیش لە خوا ڕازی بونە. ﴿١١٩﴾ المائدة ﴾.

ڕەزا نوێنی چەند بەروبومێکی زۆری بەرفرەی باوەڕدارانەی لێ فەراهەم دێ، بە سای ئەودا هاتە کەسی ڕەزا نوێن بەرزترین پلە وەدەست دێنێ، لەناو دڵنیایی داڕۆدەچێ، بیروباوەڕی پتەو دەبێ، لە هەڵس و کەوت و کردارو گوفتاریدا ڕاستگۆ دەبێ. ئەوسا تەواو بەندایەتی بەندە لەوەدایە بڕیارو فەرمانێك کە پێی ناخۆشە بەسەری بێ.

ئەگەر بێ و تەنیا ئەوەی پێی خۆشە بۆی بێتە دی ئەوا ئاماری ئەوپەڕی دورکەوتنەوەیە لە بەندایەتی پەروەردگاری، ئەوانەش بەدەست نایەنێ کە نیشانەی تەواوی بەندایەتین - وەکو ئارامگری و، پشت بە خوا بەستن، لالانەوەو ڕەزا نواندن، خۆ بەکەم زانی و خۆ بە پێویست زانی و ملکەچ کردن، جگە لەوانەش - مەگەر ئەوەی حەزی پێ ناکەی قەدەر بۆت بڕیاریدا، جا پلەو پایە لەو قەزاو قەدەرە کە لەگەڵ هەست و ویستدا تێکدەگیرێ و ئازاری پێ دەگەیەنێ.

جا بەندە بۆی نیە دەست لە قەزاو قەدەری خوا بدا، ئەوەی دڵی بگرێ پێی قایل بێ و، ئەوەی حەزیشی پێ نەکا نا قایل بێ، بێگومان مرۆڤ بۆی نالوێ [٧٨١] بۆ خۆی چەپکە گوڵێ لێ [٧٨٢] بدا، بەڵکە هەڵبژاردن هەر بۆ خوایە، هەر ئەو زاناترو دادوەرترە، پایەدارو بەرزترە، چونکێ زانایە بە پەنهان و، بە نهێنیان ئاشنایە، لە پاشەڕۆژ ئاگادارەو دەورەی بە هەمو شتێ داوە.

---

٧٨١) ناگونجێ.

٧٨٢) هەڵبژێرێ.

قـــايلى بە قايلـــى[٧٨٣]:

با بەندە دڵنيا بێ کە قايل بونى بە پەروەردگارى بەرزو بێ هاوتـاى لـە هەموبوارێکدا، دەبێتە هۆى ئەوەى پەروەردگاريشى لێ قايل بێ، جا ئەگەر بەندە بە بەشە ڕۆزيێکى کەم لە خوا قايل بێ، خواى گەورەش بە کردەوەيەکى کەم لـەوى قايـل دەبـێ، ئەگـەر لـە هـەمو حاڵەتێکيشدا لە خوا قايل بێ، بارى خۆى ڕاست کردەوە، هەست دەکا لـە کـاتى ڕازيکردنـى خواو خۆ بە کەم زانى لە ئاستيدا بـە زوتـرين کـات خـوا لێـى ڕازى دەبـێ. بۆيـە سـەرەنجى دڵپاکو نيـاز پاکـان بـدە لەگـەڵ ئـەوەى کردەوەيـان کـەم بـو، بـەڵام چـۆن خـوا لـە هـەوڵو کۆشـشيان قايـل بـو لەبەرئـەوەى ئـەوان لـە خـوا قايـل بـونو خـواش لـەوان قايـل بـو، بەپێچەوانەى دوروان خوا کەمو زۆرى لـەوان قـەبوڵ نـەکرد، چونکێ ئـەوان بـە دابـەزينى ئايـەتى خـوا ڕوگـرژ بـونو ڕازيکردنـى ئـەويان ڕەچـاو نـەکرد، خـواى گـەورەش کـردەوەى ئەوانى بە بادا کرد.

ئـەوەى بێـزارى دەربـڕى نارەزايـى وەدەسـت هێنـا:

نا قايلى دەروازەى خەمو پەژارەو دڵپەستيە، دابڕ دابڕ بونى دڵو شێوانو شـپرزە بونى هەستو نەستە، گومان بردنە بە خوا بە شێوازێك شياوى ئەو نيە.

ڕەزامەنـدى لەوانـە هـەموى ڕزگـارت دەکـاو، بـەر لـە بەهەشـتى دوا ڕۆژ دەرگـاى بەهەشتى دنيات لە ڕودا والا دەکا، بێگومان دلارامى بە دژە کـارى قـەدەرو سەرپێـچى بڕيارى خوا نايێتە ئـارا، بەڵکە بـە مـل کەچىو خۆدانـە دەسـتو قـايلى بەرجەسـتە دەبـێ، چـونکو هەڵـسو ڕێنـەرى کـارو فـەرمان خوايـەکى کاراشـنايە لـە بڕيـارو چارەنوسيدا تۆمەتبار ناکرێ، ئێستاش لەگەڵدا بێ بيرى بەسەر هاتى (ئيبن ڕاونـدى) پسپۆڕو زاناى بێباوەڕ دەکەمەوە، بۆ خۆى کەسێکى نەدار بو، بينى کەسێکى نـەزانو کـەودەن[٧٨٤] لـەناو کۆشـكو تـەلارو مـاڵو سـامانێکى بـەرفرەدا بەسـەر دەبـا، ڕوى لـە

---

٧٨٣) ڕازى بون بە ڕازى بون.

٧٨٤) بيـر کۆڵ.

ئاسمان كردو گوتی: مـن فەیلەسوفـی جیهانمو بـە نـەداری بەسـەردەبەم، كـــــەچی ئەو نەزانو كەودەنە بە دەوڵەمەندی دەگوزەرێنێ، ئـا ئـەو بەشدانانە دادوەرانەنیـە. خوای گـەورە تـەنیا خەشـمو قـینو قـوڕ بەسـەریو دەردەسـەری بەسـەردا هەڵڕژانـد ﴿... وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ... بێ گومانـە سـوكایەتی ئـازاری ئـەولاش زۆرترەو كەسیش دە هانایان نایە. ﴿١٦﴾ فصلت﴾.

ســـودو قـازا نجـی قـایـل بـون:

ڕەزانوێنی هێمنو هەداری دەستەبەر دەكا، لـە كـاتی كـار ئـاڵۆزیو تێكچڕژانو[٧٨٥] پەیدابونی گومـانو دڵ لـە دڵدان[٧٨٦]، دڵ ساردو فێنـك دەكـا، جـا ئـەو دڵـە بـە وادەو بەڵێنی خواو پێغەمبەری خوا ﷺ متمانە دەكاو دادەسەپێ، بە زمانی حاڵیش دەڵێ: ﴿هَٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّآ إِيمَٰنًا وَتَسْلِيمًا ... ئەمە هەر ئەوەیە كە خوداو پێغەمبەرەكەی بەڵێنیان بە ئێمـە داوەو هـەر بـەڵێنی خـوداو پێغەمبـەری بیـدەن، ڕاسـت دەردەچـێو ئـیتر بـڕواو هەسـتی فـەرمان بردنیـان پـتر گەشەی كرد. ﴿٢٢﴾ الأحزاب﴾.

نـــاڕەزاییش دڵاو دڵـــیو، نیگـــەرانیو جەرگاوســـــی، پەشـــێویو دڵنەخۆشـــــیو دابڕدابڕی[٧٨٧] دروست دەكا، دڵێكی ڕقاویو كیناویو نیگەرانو سەركەشو یـاخی لـێ دەردەچێ، بە زمانی حاڵیش دەڵێ: ﴿... مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ... ئەو بەڵێنەی خوداو پێغەمبەر دەیاندا هەر بۆ فریوی ئێمە بو. ﴿١٢﴾ الأحزاب﴾.

خاوەنی ئەو دڵانە ئەگەر بەرژەوەنـدیان لـە شـتێكدا هـەبێ ملكەچانە بـەرەو ڕوی دەچـن، ئەگـەریش داوای مافێكیـان لێكـرا خـۆ دەبـوێرن، ئەگـەر نـازو گوزێـك ڕوی

---

[٧٨٥] لێك عاسێ بون.

[٧٨٦] دو دڵی.

[٧٨٧] پارچە پارچەیی.

تێکردن پێی خۆشحاڵن، ئەگەر بە دەردو بەڵایەکیش تاقی کرانەوە، ڕویان بۆ ئەو لا وەردەگێرن، دنیاو دوارۆژ دەدۆڕێنن ﴿... ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ... دو سەرە زەرەر ئەمەیە. ﴿١١﴾ الحج﴾.

هەروەکو ڕەزانوێنی دڵارامی بەسەر بەندەدا دەبارێنێ کە لەوە باشتری پێ نابڕێ، جا هەر کاتێ ئەو هێمنیە بەسەریدا هاتە خوارێ بارو گوزەرانی دەگونجێو، هەستو نەستیدا دەگەسێ، بە پێی زۆریو کەمی ناقایل بونیشی لەو بەهرەیە بە دور دەبێ، ئەگەریش ئەو ئارامیە لەسەری بڕەوێتەوە، سرەوتنو هەدادایی [٧٨٨]، حەسانەوەو خۆشگوزەرانی لەسەر دەگیرێتەوە. ئەوسا گەورەترین خەڵاتی خوا کە پێشکەشی بەندەی خۆی دەکا؛ دابەزاندنی دڵارامیە بەسەریدا. گەورەترین هۆکاری دڵارامیش؛ قایل بونە بە خوا لە هەمو بوارێکدا.

لەگەڵ پەروەرگارت دا بەربەرەکانی مەکە :

ڕەزانوێنی، بەندە لە چنگی نەیارێتی ئەو پەروەردگارە ڕزگار دەکا، کە لە هەمو یاساو بڕیارێکی بێ هاوتایە.

بێگومان بێزاری بەندە لە شتێك کە پێی ناقایلە مایەی بەربەرەکانی کردنە لەگەڵ خوادا، بنچینەی دوژمن کاری شەیتانیش لەگەڵ پەروەرگاری دا؛ ناقایلی بونە بە بڕیارو یاساو ڕێسای ئایینیو گەردونی.

بێ باوەڕیو لاملی هەر بەوەندەی دێتە دی لاساریو سەرپێچی کاری بکرێ، چونکێ ئەو کەسە دەیەوێ ئەو گەورەییو باڵا دەستیەی دەست بەسەردا بگرێ، کە تایبەتە بە خوا، ناشیەوێ ملی بۆ پلەی گەورەییو دەسەڵاتی خوا کەچ بکا، ئەو دەیەوێ بەرامبەر فەرمانی خوا لاساری بنوێنێو، سنورە یاساخ کراوەکان ببەزێنێ، لە ئاستی بڕیارو دانانی ڕوی گرژەو، مل کەچی قەدەر نیە.

---

٧٨٨) ئاسودەیی.

بڕیارێکی تێپەڕیو فەرمانێکی دادوەرانە:

بڕیاری خوا سەبارەت بە بەندەی خۆی جێبەجێ بووەو، ئەو یاسایەی بەسەریشیدا جێبەجێ کردوە دادوەرانەیە، هەروەکو لە فەرمودەدا هاتوە: ((**ماضٍ فـيَّ حكمـك عـدل فـيَّ قضـاؤك**... ئەو بڕیارەی لەسەرە منت داوە تێپەڕیوەو، فەرمانی تۆ لەسەرە من دادوەرانەیە)). هەر کەسێکیش بە دادوەری قایل نەبێ، لە ڕیزی زاڵمو ستەمکارانە. خوای گەورەش دادوەرترینی دادوەرانەو، لەسەرە خۆی یاساخ کردوە ستەم بکا، لە ئاقار بەندەکانیشیدا ستەمکار نیە، ئەو خوایە - پاكو پیرۆزی بۆ ئەو- بە دورە لەوەی دەرحەق بە بەندەکانی ستەمکار بێ، بەڵام خەڵکان خۆیان بەرامبەر خۆیان ستەمکارن.

کە دەفەرموێ: ((**عدل فـي قضاؤك**... قەدەری دەربارەی گوناهو شوێنەواری گوناهو سزادانیشی لەسەر گوناه دەگرێتەوە، چونکێ هەردوکیان بە پێی قەزاوقەدەری خوای بەرزو بێ هاوتایە، ئەویش لە هەمو دادوەرێك دادوەرترە لەمەڕ ئەو بڕیارەی لەسەر گوناهو، سزادانیش لەسەر گوناه دەیدا.

خوای بێ هاوتا لەبەر چەند ڕازو نهێنیەك بڕیاری لەسەر گوناهی بەندە دات کە هەر خۆی پێی ئاشنایە، جاری وایە ئەوەندە بەرژەوەندی گەورەی تێدایە کە هەر خۆی پێی زاناو دانایە.

لە ناقایلی هیچ داهاتێك بەدەست نایە:

ناڕەزایی: یا ئەوەتا لە پێناوی بە دەست نەکەوتنی شتێکی خوازراوو خۆشەویستە یا لەبەر دوچار بونی بە شتێکی ناخۆشو نەخوازراوە.

جا ئەگەر بەندە دڵنیا بو هەرچی بە سەری نێ نایێ، ئەوەی بەسەریشی بێ ناتوانێ لەبەری لادا، ئەو کاتە هیچ قازانجێك لە ناڕەزایی وەدەست نایێنێ تەنیا بەرهەمو قازانجی لە دەست دەداو، زەرو زیانیش بۆ خۆی دەستەبەر دەکا.

له فەرمودەشدا هاتوه: ((جف القلم بما انت لاق يا ابا هريرة، فقد فرغ من القضاء، وانتهى من القدر، وكتبت المقادير، ورفعت الاقلام، وجفت الصحف... ئەی (ئەبا هورەیرە) نوسینی قەڵەم دەربارەی ئەوەی بەسەرە تۆ دادێ وشك بۆتەوە، تازە بڕیاری خوا دراوەو، قەدەری خوا بڕاوەوەتەوەو، ئەندازەکان نوسراون، قەڵەم هەڵگیراوەتەوەو، لاپەڕەش وشك بۆتەوە".

بێ بەلایی لە ڕەزانوێنی دایە:

ڕەزامەندی دەرگای ئاسودەیی لە ڕوی بەندە دەکاتەوە، دڵی لە ڕقو کینەو ناپاکی پاك دەکاتەوە، هیچ کەسێکیش لە سزای خوا ڕزگاری نابێ مەگەر ئەو کەسەی بە دڵێکی پاکەوە بەرەو خوا بچێ، ئەو دڵەی لە شێوانو گومانو هاوبەش پەیداکردن بەدورە، لە فیڵو تەڵەکەی شەیتانو سەربازەکانی، لە ڕیسوا کردنو ئەو ڕۆبە سبەی پێکردنو [٧٨٩]، لە ترساندنو وادەو بەڵێن پێدانی بێوەی دەبێ، ئا ئەو دڵەیە تەنیا جێگای خوای تێدا دەبێتەوە:

﴿... قُلِ ٱللَّهُ ثُمَّ ذَرۡهُمۡ فِي خَوۡضِهِمۡ يَلۡعَبُونَ ... بێژە: هەر خودا ناردویە. تۆ ئیتر وازیان لێبێنە با بە گاڵتەکردنەوە خۆ خەریك کەن. (٩١) الأنعام﴾.

بە هەمان شێوە ناگونجێ دڵ ساخو بێ وەی بێ هاوکات لەگەڵ ئەوەی نا قایل بێ، هەرکاتێکیش بەندە لەمەڕ ڕەزامەندی پتەوتر بێ پتر لە بەلا بە دور دەبێ.

ئەوسا پیسیو چەپەڵیو ناپاکی: لەگەڵ ناڕەزایی بەیەکەوە بەندن. دڵپاکیو ڕاست گۆییو دڵسۆزی: لەگەڵ ڕەزامەندی بەیەکەوە بەستراونەتەوە.

هەروەها بەدیو چاوتێبری بەروبومی ناڕەزایین.

بە دوربونی دڵیش لە چاوتێبری: داهاتی ڕەزامەندین ئینجا ڕەزامەندی درەختێکی پاکەو، بە ئاوی پاڵاوتەییو نیەت پاکی لە باخی یەکتا پەرستیدا ئاو دراوە، قەدی

---

٧٨٩) هەڵخەڵاتاندن بە نومێدی پاشەڕۆژ.

درەختەکە باوەڕەو، لقەکانیشی بریتین لە کردەی چاکە، بەری ئەو درەختەش بەرێکی پێ گەییو شیرینە.

لە فەرمودەدا هاتوە: ((ذاق طعم الايمان من رضي بالله ربا، وبالاسلام دينا، وبمحمد نبيا... ئەو کەسەی خوای بە پەروەردگارو، ئیسلام بە ئایینو، (موحەممەد)ی بە پێغەمبەری قەبوڵە تامو چێژی باوەڕی چەژتوە)).

لە فەرمودەیەکی تریشدا هاتوە: ((ثلاث من كن فيه وجد بهن حلاوة الايمان.... سێ خەسڵەت هەن هەر کەسێ تێیدا بێنەدی شیرنایەتی باوەڕیان پێ دەچێژێ)).

ناقــایلــی دەروازەی گومــانو دودڵیـــە :

ناڕەزایی دەرگای گومانو دودڵی لە خاوەنەکەی دەکاتەوە گومان بەرامبەر بە خوا، بە قەزاوقەدەری خوا، بەرامبەر دەسەڵاتو کار لە جێیی و زانستی خوا، کەم وایە مەردمی ناقایل دور بێ لەوەی گومانی نەچێتە دڵیی و بەناو ناخیدا نەچێتە خوارێ، با هەر چەندە دەرکی پێ نەکا، بەس ئەگەر بێو بە تەواوی دڵو ناخی بپشکنێ، هەست دەکا یەقینو دڵنیایی لە کەدارە، جا بێ گومان ڕەزامەندیو دڵنیایی دو هاوڕێی بەیەکەوە دەستە برانە، دو دڵیو ناڕەزاییش بەیەکەوە بەسترانە، هەر ئەو واتایەش لەو فەرمودەیە دەفامرێتەوە کە (تیرموزی) دەیگێڕێتەوە: ((ان استطعت ان تعمل بالرضا مع اليقين، فافعل. فان لم تستطع، فان في الصبر على ما تكره النفس خيرا كثيرا... ئەگەر توانیت بە ڕەزا نوێنی هاوکات لەگەڵ دڵنیایی کار بکەی ئەوا بیکە. ئەگەریش نەت توانی، ئەوا بێ گومان ئارامگرتن لەسەر ئەوەی دەرون پێی ناخۆشە، چاکەیەکی زۆری تێدایە.

ئەوسا ئەوانەی ناقایلو بێ زارن لە ناخەوە قین لە دڵن، ئەگەر بە دەمیشیان دەرنەبڕن لە دڵەوە توڕەو ترشن، گلەییو گازاندەو پرسیار گەلێکیان لە دڵدا گەڵاڵە دەبێ، ئەوەی لێ دەفامرێتەوە: ئەوە بۆ؟ ئەی ئەمەیان چۆن دەبێ؟ ئەوەیان بۆچی هاتە دی؟

ڕەزانوێنی دارایی و ئاسودەیی یە :

هەرکەسێ پڕ بە دڵ بە قەدەری خوا قایل بێ، خوای گەورە سینەی لێوان لێوی [٧٩٠] دەوڵەمەندی و پێ ڕەزایی و [٧٩١] هێورەیی [٧٩٢] دەکا، دڵیشی بۆ خۆشەویستی و گەڕانەوە لای خۆی و پشت پێ بەستنی یەك لا دەکاتەوە.

هەر کەسێکیش لەو بەشەی ڕەزانوێنی بێبەش بێ دڵی بە پێچەوانەی ئەمانە پڕ دەبێ و، لەو شتەی بەختەوەری و سەرفرازی وی تێدایە بە دور دەبێ.

سا [٧٩٣] قایلی دڵ بۆ خوایەك لادەکاتەوە، ناقایلیش دڵ لە خوا بە تاڵ دەکا، مرۆڤی جاڕس و ڕقاوی هیچ ئۆقرە ناگرێ و شپرزەو چەپرەك و شڵەژاوە، لای وایە لە برسان دەمرێ و بەشی کەمی پێ براوە، وا دەزانێ بەهرەو خەڵاتی کە منو، دەردو بەڵاشی زۆرن، وا هەست دەکا شیاوی لەوە زیاترەو، شکۆدارو پایەدارترە، بەڵام بە بۆچونی ئەو -خوا بە سوك و چروکی زانیوەو بەشبڕاوو بەرە بەڵای کردوە، زەبون و کەشەنگی کردوە [٧٩٤]، ئەوسا چۆن ئاسودەو حەساوە دەبێ، چۆن بەبێ دەردەسەری دەژیێ؟

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱتَّبَعُوا۟ مَآ أَسْخَطَ ٱللَّهَ وَكَرِهُوا۟ رِضْوَٰنَهُۥ فَأَحْبَطَ أَعْمَٰلَهُمْ ...

چونکە ئەوان وە شوێن شتێکی وا کەوتون کە خودای تورە کردوەو بە ڕەزای ئەو ڕازی نەبون، ئەوسا ئەویش کاریانی لێ پوچ کردون. (٢٨) محمد ﴾ .

---

٧٩٠) پڕاوپڕی.

٧٩١) پێ قایلی.

٧٩٢) هێمنی.

٧٩٣) جا / ئینجا.

٧٩٤) بارگرانی کردوە.

سوپاسگوزاری بەرهەمی ڕەزانوێنییە:

ڕەزانوێنی ئەو ستایشە بەرهەم دێنێ کە ئەوپەڕی پلەی باوەڕدارییە، بەڵکە ناوەڕۆکی باوەڕە. لە ڕاستیدا بەرزترین پلەو ئامانج سوپاس گوزاری پەروەرێنە[٧٩٥]، ئەو کەسەی لە بەهرە پێ بەخشراوەکانی خواو بڕیارو فەرمانی قایل نەبێ، لە دەست کردو سازاندنو، گرتنەوەو بەخشینی ڕازی نەبێ، سوپاسی خواش ناکا، جا ئەو کەسەی سوپاس بژێرە لە هەموخەڵك ئاسودەو خۆشحاڵ ترە.

بێ باوەڕی بەرهەمی ناقایلییە:

ناقایلی پێچەوانەی سوپاسگوزاری لێ فەراهەم دێ، ئەویشیان سەرپێچی بەهرەکانە، جاری وایە سەرپێچی بەهرە نوێنیشی[٧٩٦] لێ وەدی دێ.

جا ئەگەر بەندە لە هەمو بوارێکدا لە پەروەرندەی قایل بێ، بە پێویستی دەزانێ سوپاسکاری بێ، ئەوسا لە ڕێزی سوپاسکارانو ڕەزانوێنان دەژمێردرێ.

ئەگەر ڕەزامەندیشی لەدەست چێ لە دەستەی ناقایلان حسێب دەکرێو ڕێبازی بێباوەڕانیشی گرتۆتەبەر.

ستەمو سەرپێچیش، کە لە بیروباوەڕەکاندا ڕودەدا کەلێنو کە لەبەر دەکەوێتە نێو ئایینەکانەوە سەبارەت بەوەیە بەندەو دروستکراوەکان دەیانەوێ خۆیان بە خوا لەقەڵەم دەن، بەڵکە پێشنیاری لەسەر خوا دەکەنو، وا دەخوازن لە ئاستی سنوری خوایان خۆیان بەربەرەلاکەن: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُقَدِّمُواْ بَيْنَ يَدَيِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ... ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! نەچن وەپێش خواو پێغەمبەرەکەی کەون.(١) الحجرات﴾.

---

٧٩٥) پەروەردگار.

٧٩٦) مەبەست لە بەهرەنوێن: خوایە.

ناقایلی داوو تەڵەی شەیتانەوە

شەیتان لە کاتی نارەزاییو ئارەزو هەڵسان بەسەر مرۆڤدا زاڵ دەبێو پێی دەوەستێو، لە وێندەرێ ڕاوی دەکا، بە تایبەتیش ئەگەر نارەزایی لەدڵدا بسەپێ، ئەو هەلە وتەی وای بەسەر دەم دادێ کردەوەی وادەنوێنێ ویستو نیازی وا لەناو دڵیدا دادەنێ، کە خوا پێی ناقایلەو ڕقی لێیە، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ لە کاتی مردنی ئیبراهیمی کوڕی دەفەرموێ: ((**یحزن القلب، وتدمع العین، ولا نقول الا ما یرضي ربنا**... دڵ خەفەت بارەو، چاویش ئەسرین دەڕێژێ، ئەوەی پەروەردگاریشمان پێی قایلە هەر ئەوە دەڵێین)).

هەند جارە مردنی جگەرگۆشە لەو ڕوداوانەیە وا لە بەندە دەکا نارەزایی لە قەدەر بنوێنێ، کەچی پێغەمبەری خوا ﷺ هەواڵ دەدا لەم جۆرە بارودۆخەدا کە زۆربەی خەڵکان ناقایلی دەنوێنن، ئەوەی خوا پێی ناخۆشە دەی کەنو دەی ڵێن - تەنیا ئەوە دەڵی کە خودای بەرزو بێ هاوتا پێی قایلە.

ئەگەر بێو بەندە لە کاتی ڕودانی ئەوەی دڵی دەوروژێنێ [797] سێ شتان سەرنج بدا، خوای گەورە سێبوری ئەدا.

<u>یەکەمیان</u>: بەوە ئاگادار بێ، کە ئەو خوایەی بڕیاری لەسەر داوە - شکۆمەندیو پایە بڵندی بۆ ئەو - کاراشنایەو دەزانێ چی بۆ بەندە باشەو لە بەرژەوەندی وی دایە.

<u>دوەمیان</u>: چاوی لە پاداشتو خەڵاتی بێوێنەو زۆری خوا بێ، هەروەکو خوا بەڵێنی بەو کەسە داوە لە بەندەکانی دوچاری کارەساتێ دەبێو ئارامی لەسەر دەگرێ.

<u>سێهەمیان</u>: وادانێ بڕیارو فەرمان ئی خوایەو، ملکەچیو سەردانەواندنیش ئی بەندەیە: ﴿ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ... ئا خۆ ئەوان بەزەیی پەروەرندەی تۆ دابەش دەکەن. (٣٢) الزخرف ﴾.

---

٧٩٧) ئازار دەدا.

ڕەزانـوێنـی هـەواو هـەوەس دەرەوێنـێ:

ڕەزامەندی هەوەس بازی لەناو دڵدا دەتارێنێ، جا ئەو كەسـەی ڕەزا نوێنە هـەواو هەوەسی وەدوای ویستی خوا دێخی، ئەوەی خوا پێی خۆشـەو پێـی قایلـە بـەو شـێوە هەڵی دەسوڕێنێ، ئەوسا هەواو ئارەزو لەگەڵ ڕەزامەنـدی هـەرگیزاو هـەرگیز لـە نـاو دڵـدا بەیەكـەوە جێیـان نابێتـەوە، جـا ئەگـەر دڵ لـەویانو لـە میـانی بـەش هـەبێ، كامەیان زاڵە سەركەوتن بۆ ئەو دەبێ.

﴿... وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ... پەلەم بو زو بگەم بە تۆ، هەتاوەكو لێم ڕازی بـی. ﴾ (٨٤) طه﴾.

تێـرامـانێـــك

((تعرف الــى الله في الرخــاء، يعرفــك في الـشدة... لـە هێمناییـدا خـوا بناسـە، لـە تەنگانەدا دەتناسێ)).

(تعـرَّف) پیتی (ڕا) بە توندی بخوێنەوە (الى الله) خـۆت لـە خـوا نزیـك كەیتـەوەو خۆشت بوێ، ئەوەشیان بەوە دەبێ گوێڕایەڵی بكەی، لەسەردا ڕژانی بەهرەو خـەڵاتی سوپاسی كەی، لە ژێر تالآیی بڕیارو قەدەری خوا دان بەخۆت دابگری، بەر لـە هاتنـە خوارەوەی دەردو بەلاّ بە دڵێكی پاكو پالاّوتەوە ڕوی تێ بكەی.

(فــي الرخــاء) لە هەبویىو نازو گۆزو خۆشگوزەرانیدا لە هەبونی تەمەنی درێـژو لەش ساخی دا، دەست بكە بە خـوا پەرسـتیو مـاڵ بەخـشین لـە پێناویـدا، هـەتاوەكو بەو ڕەوشتە لەلایەن خواوە ناوت دەهێنرێو دەناسرێی.

(یعرفك في الشدة) ئەوەشیان بەوە دەبێ خوا لە تەنگانـە دەرتـدەهێنێو، لـە هـەمو ناخۆشیەك دەرگای خێرت لـێ دەكاتـەوەو، هـەمو پەژارەیـەكت لەسـەر لائـەبا، ئینجـا ناساندنی تۆ بەو بەهرانە دێتە دی.

پێویستە لە نێوانی بەندەو پەروەرێنیدا ئاشنایەکی تایبەت هەبێ لەناو دڵی بەندەدا، بە شێوەیەکی وا هەست بکا لە کاتی نزاو سکاڵادا لێی نزیکە، ئەوسا لە تەنیاییدا دڵی پێ بسرەوێ، لە نزاو پاڕانەوەو یادو گوێ ڕایەڵیدا شیرنایەتی بچێژێ، بەندە هەم لە دنیاداو هەم لەناو گۆڕو هەم لە ڕۆژی سەڵادا بەربەستو لە مپەری زۆری لە ڕێدا، جا ئەگەر لە نێوانی بەندەو پەروەردگاری دا ناسینێکی تایبەت هەبێ، ئەوەندەی بەسە لە هانای بێ.

چاوپۆشی لە هەڵەی دۆستان

﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ... چاو بپۆشەو فەرمان بە کاری چاك بدەو لەو نەزانا نە واز بێنە. ﴿١٩٩﴾ الأعراف ﴾.

ناکرێ سەبارەت بە نابەدڵی ڕەوشتێك یادو پشت لە خۆشەویستان بکرێ لە کاتێکا هەمو ڕەوشتو هەڵسوکەوتی ترت بە دڵ بێ، لەبەرئەوەی شتی کەم چاوپۆشی لێدەکرێو، تەواویش هەر بۆ خوایە، (کیندی)یش دەڵێ: تۆ چۆن یەك ڕەوشتت لە هاوەڵەکەت دەوێ، کەچی خاوەنی چوار سروشتە.

لەگەڵ ئەوەشدا کە دەرونی مرۆڤ تایبەتە بە خۆی، لەژێر دەستی خۆی دایەو بە ویستو ئارەزوی خۆی هەڵی دەسوڕێنێ، ئەو جارەش ناتوانێ لە هەر چی بیەوێ جڵەوی بگرێ، لە هەر شتێ کە پێی خۆشە وەڵامی ناداتەوەو گوێ ڕایەڵی نابێ، جا چ جای دەرونی خەڵکانی تر؟!

﴿ ... كَذَٰلِكَ كُنتُم مِّن قَبْلُ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ... ئێوەش بەرێ هەروا بونو باوەڕیتان بە خوا نەبو، خودا ئێوەی بە بەزەیی خۆی خوێندەوە. ﴿٩٤﴾ النساء ﴾.

﴿ ... فَلَا تُزَكُّوٓا۟ أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ... هیچ پاکانەی خۆتان مەکەن، بۆ خۆی باشترتان دەناسێ کە کێ لە خودا ترساوە. ﴿٣٢﴾ النجم ﴾.

ئەوەنـدە شـت بەسـە کـە زۆربـەی هەڵسوکـەوتی برایەکـەت بەدڵـە، بێگومـان (ئـەبودەرادا)یـش - خـوای لـێ ڕازی بێـت - دەڵـێ: گلـەییو گازانـدەی هـاوەڵ باشـترە لەوەی هاوەڵت نەبێ، کێ هەیە ببێ بە هاوەڵی تۆ هیچ کەمو کوڕیشی نەبێ؟!

هەندێکیش لە کاراشنایان دەڵێن: خواستنی بێ کەمو کوڕی، لە بێ ویژدانیە.

هەندێکی تریشیان دەڵێن: ئێمە لە خۆمان قایل نین، جا چۆن لـە غـەیرە خۆمـان قایل دەبین!!

ڕەوان بێـژانیش هەیانـە دەڵـێ: بـە سـای هەڵەیـەکی کـەمو تـاوانێکی چـوك دەسـت بـەرداری کەسـێ مەبـە، لـە کاتێکـا بـە هەڵسوکـەوتو خووڕەوشـتی قـایلیو ستایـشی لەسەر دەکەی، چاکەو ڕێزی دەخوێنیەوەو، ڕۆشـن فکـری وەدی دەکـەی، کەچـی ئـەو هەڵـەی بـە زۆر جـوامێریو پیـاوەتی داپۆشـراوەو، ئەوەنـدە هۆکاریـشی لەبەردەسـتن تـاوانی پـێ بسڕێتەوە، بێگومـان تـۆ تـا لـە دنیـا هـەی کەسـێکی وات دەسـت ناکـەوێ فریشتە ئاسابێ هیچ تاوانێکی لێ ڕونەدا، دوای ئەمەش پەند لـە نـاخو دەرونـی خـۆت وەرگرە، بە ویستو ئارەزوی خۆت هەڵناسوڕێ، چۆن دەتەوێ ئـاوا نایێتـە بەرچـاوت، بێ گومان ئەگەر بەخۆتدا بچیەوەو پەند لە خودی خۆت وەرگری، ئەوەی بە دوایـدا دەگەڕێی خەمی لەسـەر هـەڵناگریو، لـە ئاستی ئـەو کەسـەی هەڵەیـەکی لـێ ڕونـەدا نەرمو نیانی دەنوێنی.

ئەو وتەیە ئەو قسەیەمان هەڵناوەشێنێ کە پێویـستە هاوڕێیەکـەت هەڵـسەنگێنیو چـوار ڕەوشـتی لـێ وەدی کـەی، چـونکێ ئـەوەی ناشـێ لێـی بێتـە دی چاوپۆشـی لێدەکرێ، ئەوەش وا ناگەیەنێ پەستیو خەفەت دات بگرێ، کە ماوەیـەکی پێدەچـێ هـەتا ئـەو خـوەی لـێ وەدی دەکـەی، یـا بـە هـۆی سـاتمەیەك گومانـت لـە ئاسـتیدا خراپکەی، تا ئەو کاتەی بە تەواوی گۆڕانی لـێ بـەدی نـاکرێو دڵنیانیـت خـۆ بخاتـە بەرگێکی ترەوە، با ئەو ماوەیەت تایبەت بێ بە خودی خـۆتو حەسانەوەی هەستو نەستت، بێ گومان مرۆڤ لەگەڵ ئـەو دەرونـەی لـە هـەمو دەرونێـك پـتر تایبەتـە بـە خۆی هەمو ساتێك بە یەك شێوە مامەڵەی لەگەڵدا ناکاتو، ئـەوەش وا ناگەیـەنێ لـە دەستی بێزارەو، لەگەڵیدا دوژمن کارە. وتەیـەکی نەسـتەقو پـڕ واتـاش هەیـە تیایـدا گوتراوە:

با گومانت لە ئاستی دۆستو پاوەرێکدا تێکت نەدا کە بە سای دڵنیابونت لە ئاستیدا چاكو گونجاوی. (جەعفەر)ی کوڕی (موحەممەد) بە کوڕەکەی دەڵێ: ڕۆڵەکەم، ئەو دۆستو یاوەرەت کە سێ جار لێت تورە بوەو، تەنیا قسەی ڕاستیشی دەربارەی تۆ وتوە، بیکە بە دۆستی تایبەتی خۆت.

(حەسەن)ی کوڕی (وەهب)یش دەڵێ: یەکێ لە مافی خۆشەویستی ئەوەیە لە هەمبەر برایانت لێبوردە بیو، ئەگەر کەمو کوڕیەکیان هەبو چاوی لێبنوقێنی.

دەگێڕنەوە کە (عەلی) - خوا لێی ڕازی بێ - دەربارەی ئەو ئایەتە: ﴿... فَٱصۡفَحِ ٱلصَّفۡحَ ٱلۡجَمِيلَ ... دەڵێ: مەبەست ئەوەیە: بێ گلەیی‌و گازاندە (لە برایەکەت) قایل بی. (٨٥) الحجر﴾.

﴿... وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنۡ أَحَدٍ أَبَدٗا ... ئەگەر چاکەو بەزەیی خوداو لەسەر نەبا، هیچ کەسێکتان هەرگیز پاك نەدەبونەوە. (٢١) النور﴾.

﴿... فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمۡۖ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ... هیچ پاکانەی خۆتان مەکەن، بۆ خۆی باشترتان دەناسێ، کە کێ لە خودا ترساوە. (٣٢) النجم﴾.

بە هەل زانینی کات بە تاڵی‌و تەندروستی لە پێناوی خواپەرستی

پێویستە لەش ساخی‌و کات بەتاڵیت بە فیرۆ نەدەی، لە گوێڕایەڵی پەروەردگارت کەمتەرخەمی نەکەی، متمانەی تەواو بە کردەوەی ڕابردوت نەکەی، با هەوڵو گەڕت دەستکەوتی لەش ساخیت بێ، کردو کۆشت هەلی کات بە تاڵیت بێ، هەمو کاتو ساتێکت بۆ نارەخسێ، ئەوەی فریای نەکەوی لە دەستت دەردەچێ، بەسەربردنی کات بە بەتاڵی سەر لێ تێکچون یا پەشیمانی لە دوایە، تەنیاییش دەرەنجامەکەی لادانە یا ئاخو ئۆف هەڵکێشانە.

(عومەر)ی کوڕی (خەتتاب)یش دەڵێ: سرەوتن بۆ پیاوان بێ ئاگایی دروست دەکا، بۆ ژنانیش هەواو ئارەزو پەیدا دەکا.

(بوزر جومهور)یش دەڵێ: ئەگەر سەرقاڵی شەکەت بێ، بێکاریش سەرچاوەی خراپەیە. هەندێ لە کاراشنایانیش دەڵێن: وریا بن لە بەسەربردنی بەتاڵی، چونکێ هەستو ژیری تێکدەداو، ئاسانی ئاڵۆز دەکا.

ڕەوان بێژانیش هەیانە دەڵێ: ڕۆژی خۆت جگە لە قازانجو داهاتێك بەسەر مەبە، ماڵو سامانیشت جگە لە چاکەو پیاوەتیدا خەرج مەکە، چونکی تەمەن کورتترە لەوەی لە شتی بێهودە بەڕێ بکرێو، سامنیش کەمترە لەوەی لە خراپەدا بە هەدەر بدرێ، کەسی ژیریارو هۆشمەندیش بەرێزترە لەوەی ڕۆژگارەکانی لە پێناوی شتێکدا بەسەر ببا سودو کەڵکی لێ ڕەچاو نەکرێو، سامانو دارایی لە شتێکدا بە هەدەر چێ، پاداشتو خەڵاتی لەسەر وەرنەگرێ.

پاراوتر لە وتەیە ئەو پەیڤەیە کە پێغەمبەر عیسا - درودو سڵاو لەسەر ئەوو پێغەمبەری ئێمە بێت- دەری دەبڕێ: چاکە لە سێ شتدا خۆی دەنوێنێ: لە ژیربێژیو، تێفکرینو، بێ دەنگیدا، جا هەر کەسێ ژیربێژی لە یادی خوا بەکارنەهێنا بێ هودە دواوە، هەر کەسێکیش تێفکرینی بێ پەند وەرگرتن بو داڵغەی لێداوە، ئەوەش کە بێدەنگیەکەی بۆ بیرکردنەوە نەبو خۆی خافڵاندوە.

خوا دۆستی بڕوادارانە

بەندە ئاتاجی خوایەکە، پێویستی بە پشت گرو یاریدەدەرێکە، ئەو خوایەش دەبێ خاوەنی دەسەڵاتو هێز بێ، باڵادەستو بێ نیاز بێ، هەمیشە زیندو توانادار بێ.

ئەوەی خاوەندی ئەو ڕەوشتانەیە، هەر ئەو خوایەیە بێ هاوتایە، بێ وێنەو تاكو تەنیایە، هەموبونەوەری لە دەست دایە، پایەدارو شکۆدارە.

هیچ دروستکراوێ لەم گەردونەدا بەندە ئۆقرەی پێ ناگرێو، دڵی پێ دانامرکێو، تامو چێژ لە ڕوتێکردنی وەرناگرێ، مەگەر خوای بێ هاودەمو هاوتا نەبێ، هەر ئەوە پەنای بێ پەنایانە، داڵدەدەری پەنا بەرانە، فریاد ڕەسی لێقەوماوو، پشتو پەنای بێکەسانە: ﴿... إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ ...﴾ لەو کاتەشدا کە هاناتان بۆ پەروەرندەتان دەبرد، لە هاناو هات. ﴿الأنفال ٩﴾.

﴿... وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ ... (ئـەرێ دەزانـن) کێیـە، پـەنای پـەنا بـەرەو دوژمنی ئەو پەنا نادرێ؟ ﴿٨٨﴾ المؤمنون﴾.

﴿... لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِۦ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ ... لـە خـوا بـەدەر نـە هـیچ دۆسـتیان گـیر دەکەوێو نە تکـاکـار. ﴿٥١﴾ الأنعام﴾.

هەرکەسێکیش غەیری خودا بپەرستێ، با هەرچەندە لە ژیانیدا خۆشی بوێو دڵی پێیەوە پابەندبێو جۆرێك تامی لێوەرگرێ، بەڵام ئەو خۆشەویستیە بۆ خاوەنەکەی ژەهری ژیانەو، لە تامو چێژی ئەو خواردنەی خراپترە ژەهراوی کرابێ ﴿ لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ... ئەگەر لە ئاسمانو زەویدا ـجگە لە خوا- خوا گەلێکی تر هەبونایە، بێ شك هەردوکیان تێکدەچون. ﴿٢٢﴾ الأنبیـاء﴾.

خـودای پـەروەرێنی تەخـت، زۆر پاکتـرە لە هەرچی ئەوان بۆی دەڵێـن

بێگومان ڕاوەستانی ئاسمانو زەمین بەوە دەبێ خوای ڕاستەقینە بپەرستن، ئەگەر بێو جگە لە خوا خوایەکی تر هەبێ، ئەوا هیچ خوایـەکی ڕاسـتەقینە نابـێ، چونکێ خوای ڕاستەقینە نابێ وێنەو وێچوی هـەبێ، سـەبارەت بـەوەی جیهان بـە یـەك خـوا هەبون ڕاوەستاوەو، بە پێچەوانەش هـەموجیهان کـاول دەبـێ، ئـەوە لـە ڕوی خـوا بـە یـەك زانـین. ئەوسا شـتێکی ڕۆنو بەڵگـە نەویـستە کـە بەنـدە پێویـستی بـە خـواو پـەروەردگارێك هەیـە پـشت گـیرو دۆسـتی بـێ، ئـەوەش پەیوەنـدی بەندەیـەکی کۆتـا هـاتوە لەگـەڵ خوایـەکی هەمیـشە زینـدو، پەیوەنـدی بـێهێزە لەگـەڵ بـەهێزدا، پەیوەندی هەژارە لەگەڵ بێنیازدا [٧٩٨]، هیچ گومانیشی تێدا نیە هەر کەسێك خودا بە پەروەردگارو خوای خۆی نەزانێ، چەند دروستکراوێکی تر لـە وێنـەو خۆشەویـستو ئارەزوەکان بە خوای خۆیدا ئەنێ: ﴿ أَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ ... تۆ ئەو کەسـەت دی کە هەرچی خۆی حەز بکا دەیکاتە پەرستراوی خۆی؟ ﴿٤٣﴾ الفرقان﴾.

---

٧٩٨) دەوڵەمەند/ بێ پێویست.

﴿ وَٱتَّخَذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ ءَالِهَةً ... بەدەر لە خوا، ئەوان پەرستراوێکی تریان پەرست. (٨١) مريم ﴾.

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((**يا حصين، كم تعبد؟**... ئەی (حەسین) چەند خوا دەپەرستی))؟ (حەسین) گوتی: حەوت خوایان دەپەرستم، شەشیان لەسەر زەویدانەو یەکیان لە ئاسمانە.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((**فمن لرغبك ولرهبك؟**... کامەت بۆ خواستو ئارەزوو لێ ترسان داناوە))؟

(حەسین) گوتی: ئەوەیان کە لە ئاسمانە. فەرموی: ((**فاترك التي في الارض، واعبد الذي في السماء**... ئەوانەی لەسەر زەوین وازیان لێبێنەو، ئەوەیان بپەرستە کە لە ئاسمانە)).

دڵنیابە پێویستی بەندە بە خوا، لەو ڕوەی بیپەرستێو هیچ هاوبەشێکی بۆ بڕیار نەدا، بە هیچ شتێك ئەوەندە ئاتاج نیە، بەس ئەوەندە هەیە پێویستی خواپەرستی لە هەندێك ڕوەوە بە پێویست بونی لاشە دەچێ بە خواردنو خواردنەوە، کەچی لە زۆر لاوە بەیەك ناچن.

پێکهاتەی سەرەکی بەندە بریتی یە لە دڵو گیان، ئەوانیش تەنیا بەو خوایەی هەر ئەو خوای ڕاستەقینەیە گونجاو لەبار دەبن، لە دنیادا بە یادی خوا ئارام دەبن، ئەو دڵو گیانەیە بە ماندو بونو شەکەتی بەرەو خواوە لە ڕێدا، دەبێ هەر پێشی بگاتەوەو، بەوەش دەگونجێو دەسازێ هەر لە دنیا بەرەو خوا بێتەوە.

ئەگەر بێو بەندە بە جگە لە خوا ئاسودە بێو چێژ وەرگرێ، هەتا سەری سەر ناگرێ، بەڵکە لە جۆرێکەوە بۆ جۆرێکی ترو لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر دەگۆڕێ، لە هەندێك کاتو ساتدا لەم شتە تامو چێژ وەردەگرێو، لە هەندێك بواری تریشدا هەر ئەو شتەی پێی حەساوەو ئاسودە بو هیچ دڵی بۆ ناچێو چێژی لێ وەرناگرێ، بەڵکە بە سای ئەو پەیوەندیەی لەگەڵیدا هەبوەو ئێستا کە لەبەردەستی دایە دەیچزێنێو [٧٩٩] ئازاری پێ دەگەیەنێ.

---

٧٩٩) دەیئێشێنێ/ داخی دەکا.

بەڵام خوا لە هەمو ساتو بوارێکدا، لە هەمو شوێنێکدا لەگەڵیداو، بەبێ ئەویش کاری ناڕوا.

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((**من أرضى الله بسخط الناس، رضي الله عليه، وأرضى عنه الناس. ومن أسخط الله برضا الناس، سخط الله عليه وأسخط عليه الناس** ... هەر کەسێ بە تورەکردنی خەڵك خوا لە خۆی ڕازیکا، خوای لێ ڕازی دەبێو، وا دەکا خەڵکیشی لێ ڕازی بێ. هەر کەسێکیش بە ڕازیکردنی خەڵك خوا لە خۆی برەنجێنێ، خوا لێی ناقایل دەبێو، خەڵکیشی لێ ناقایل دەکا)).

ئێستاش لەگەڵ دابێ داستانی "عەکوکی"ی شاعیر یاد دەکەمەوە کە ستایشی (ئەبو دولف)ی فەرمانڕەوا دەکاو دەڵێ: هەر کە دەستت کردەوە بە بەخششو چاکەبو بەمەبەستی بژێویو خەلاتو پیاوەتی بو.

دوا بەدوای ئەوە خوای گەورە (خەلیفە) (مەئمون)ی بەسەردا زاڵ دەکاو بە سای ئەو هۆنراوەیە هەر لەسەر جێگای خۆی دەیکوژێ.

﴿ وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ... بەم چەشنە بڕێك لە ناهەقیکاران -لە سۆنگەی ئاکاری دەیکەن- دەخەینە ژێر دەسەڵاتی بڕێکی تریان. ﴿١٢٩﴾ الأنعام ﴾.

چەنـد هێمـایـەك لە ڕێگـای توێـژەران

بەختەوەریو کامەرانی چەند ئامارێکیان [800] هەیە دەدرەوشێن، چەند هێماییێکیان [801] هەیە دەدرەخشێن [802]، بۆ پایەداریو شکۆداری خاوەنو هەڵگرانیان گەواهی دەرن [803]، بۆ ئەو کەسەی پێیانەوە ناوزەد کراوە [804] نیشانەی سەرکەوتنن.

---

٨٠٠) نیشانە.

٨٠١) نیشانە.

٨٠٢) دەتروسکێن.

٨٠٣) شایەدی دەدەن.

٨٠٤) ناسراوە/ناوی دەرکردوە.

جا یەکێ لە هێمای ئاسودەیی‌و بەختیاری ئەوەیە: هەرکاتێ بەندە لە ڕوی زانست‌و زانیاریدا گەشەی کرد، خۆ بەکەمزانی‌و میهرەبانیشی گەشە دەکا، زانست وەکو گەوهەری بێوێنەیە، چەندی سەنگی زیاد بێ‌و، پتر بەهادار بێ [٨٠٥]، بە قولایی دەریادا دەچێتە خوارێ، ئەوسا بەندە تێدەگا، کە زانست بەهرەیەکی ڕیشە داکوتاوو داسپاوە هەر یەکێ خوا حەز بکا پێی تاقی دەکاتەوە، جا ئەگەر بە ڕاست‌و درستی وەریگرت‌و بە جوانی کاری پێ کرد، خوا چەند پلەی پێ بەرزدەکاتەوە: ﴿... يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَٰتٍ ... خوا ئەوانەی لەنگۆ باوەڕیان هێناوەو ئەو کەسانەش کە لە زانیاری بەشدارن، بە چەند پلە بەرزتریان دەکاتەوە. (١١) المجادلة﴾.

چەندی پتر زانست‌و زانیاری وەدەست بێنێ، ترس‌و بیمی لە خوا پتر دەبێ، دەترسێ لەوەی پێیەکانی بخلیسکێ، زمانی بە خراپە بدوێ، دڵی بەلادا وەرگەڕێ، هەروەکو باڵندەی وریاو بە ئاگا لەسەر هەست‌و چاوەدێرە، هەر کە لەسەر درەختێ دەنیشێ زوبەزو جێی دەهێڵێ، دەترسێ لەوەی ڕاوچییێك بێ پێکێ‌و [٨٠٦] وەبەر ساچمەی تاپڕەیێك [٨٠٧] بکەوێ.

ئەو بەندەیە چەندی تەمەنی زیاد بێ، کەمتر چاوی لە دنیا دەبێ، بەبێ گومان‌و دودڵی دەزانێ قۆناغی ژیانی تێپەڕداوەو، بەرەو لێواری مەرگ هەنگاوی هەڵێناوەو، ئەوەندەی لە تەمەندا نەماوە.

چەندەی سامان‌و دارایی پتر دەبێ دەستکراوەو چاوتێر دەبێ، چونکێ ماڵ دەست خوازو [٨٠٨] سپاردەیە [٨٠٩]، خوای بەخشندە بەندەی پێ تاقی دەکاتەوە، هەبویی‌و خواپێدانیش بۆ چاکەنواندن هەلێکی ڕەخساوەو، مەرگیش خۆی لە مەکۆ ناوە.

---

٨٠٥) بە نرخ بێ.
٨٠٦) تێبگرێ‌و پێی بکەوێ.
٨٠٧) جۆرە چەکی ڕاوکردنە.
٨٠٨) بەبێ بەرامبەر درابێ.
٨٠٩) ئەمانەت.

هەرچەندە شكۆو ڕێزی پتر دەبێ، پتر لەگەڵ خەڵكی تێكەڵ دەبێ بە تەنگ پێداویستیەكانیانەوە دەبێو لە ئاستیاندا خۆی پێ كەم دەبێ، چونكێ بەندەكانی خوا چاویان لە میهری خوایە، خۆشەویسترین كەسیش لەلای خوا بەسودترینیانە بۆ ئەوانەی چاویان لە میهری خوایە.

ئامارو هێمای بەدبەختی بەندەش ئەوەیە: چەندی لە ڕوی زانستەوە بەرەوپێش چێ، لوت بەرزیو خۆ پێ زۆری پتر دەبێ، ئەوسا زانیارییەكەی بێسودە، دڵی چۆڵو بەتاڵە، هەستو نەستو خوڕەوشتی توندو خەستە.

چەند زانیاری پتر بێ خۆی پێ گەورەتر دەبێو خەڵكی پێ كەمتر دەبێو لە خۆ ڕازیتر دەبێ.

لای وایە بەرێ خۆی لە ئاوێ هێناوەتە دەرێو خەڵكی تریش لەناوچو، ئەو ڕزگاربونی لە بیابانێكی بێ مەودا دەستەبەر كردوەو، خەڵكانی تریش لەسەر لێواری هەڵدێرانن.

چەندی تەمەنی درێژتر بێ بۆ دنیاداری سورتر دەبێ، ماڵ داكەری دەست قوچێنە. ڕوداو كاری تێناكەن، لە كارەساتان پەند وەرناگرێ، بە مەرگەساتان بەئاگا نایێ، هەتا هەبویی تر بێ نان كوێرو چڕتر دەبێ، دەرونی لە خونەریتی باڵا خاپورو وێرانەیە، دەستی لە بەخشین گیراوەیە، چوختو بێ ئابروە.

چەندە ناودار بێو بناسرێ، باڵ فشو ڕۆح زل تر دەبێ، لە خۆباییو ترسنۆكە، ویستو ئیرادەی پرشوبڵاوەو خۆی گیف كردۆتەوەو، دەستی لە خراپە ناگێڕێتەوە، بەڵام دەرەنجامی مایە پوتە: ((**يحشر المتكبرون يوم القيامة في صورة الذر، يطؤهم الناس باقدامهم**... لە ڕۆژی دواییدا خۆ پێزۆران لەسەر وێنەی مێرولە وردە كۆدەكرێنەوە، خەڵكان بە پێیەكانیان وەسەریان هەڵدەپەڕن)).

ئا ئەوانەی باسمان كردن بەسەركردنەوەو چەند تاقیكردنەوەیێكن خوا بەندەكانی پێ تاقی دەكاتەوە هەندێكیان پێی سەربەرز دەبنو هەندێكی تریش پێی چارەڕەش دەبن.

پلــەو پایــە تـاقی کردنەوەیـــە

چۆن دەوڵەمەندیو قەڵەم ڕەویو دەسەڵات مرۆیان پێ تاقی دەکرێتەوە، هەر بەو شێوەیە قەدرو ڕێزیش بۆ بەڵاو تاقی کردنەوەن، ئەو کاتەی پێغەمبەر (سولەیمان) - سـڵاوی خـوای لەسـەر- بـینی تـەختی (بـەلقیس)ی لەبەردەسـتە خـوای گـەورە دەربارەیـەوە دەفـەرموێ: ﴿... هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ... ئەمـەش چاکەی پەروەرێنی منە، ویستی تاقیم بکاتەوە، ئاخۆ شـوکرانە بژێرم یان پێ نەزان. ﴿٤٠﴾ النمل﴾.

خـوای بـێ هاوتـا بـەهرە بـە بەنـدەکانی دەبەخـشێ تـاوەکو ببینـێ کامـەیان بـە شـێوەیێکی ڕاستو دروسـت وەریانـدەگریو، ستایـشیان لەسـەر دەکاو دەیانپـارێزێو، وەبەریان دێنیو، سود بەخۆیو بە خەڵکانیش دەگەیەنێ، ئاخۆ کامەشیان بـەهرەکان پـشتگوێ دەخـاو لـەکاریان دەخـا، سەرپێـچیان لێـدەکاو لـە دژی خـوای بەخـشەریان خەرج دەکا، بۆ دوژمنایەتی خوای خەڵاتکارو دەسەڵاتدار پشتیان پێوە دەبەستێ.

ئەوسا بـەهرەکان لەلایـەن خـواوە بـۆ تـاقی کردنـەوەن، سوپاسـی سوپاسـگوزارو سپڵەیی سپڵەکار بەدیار دەخەن. هەروەکو بەڵاو مەینـەتی لەلایـەن خـوای بـێ هاوتـا تاقی کردنەوەن، ئینجا خوا هەم بە خۆشـیو هـەم بـە ناخۆشی بەنـدەی خـۆی تـاقی دەکاتــەوە، هــەروەکو دەفــەرموێ: ﴿فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا ... بەڵام مـرۆ هـەر کـاتێکی پـەروەردگاری دەیخاتــە بـەر ئەزمونـەوەو ڕێـزی لـێدەگرێو بـەهرەی پێدەگەینێ، ئێژێ: ﴿ئەوا﴾ پەروەرندەم قەدری گرتم. ئەگەریش -هەر بۆ ئەزمونـێ - پەروەردیاری بژێوی لـێ کەمکردەوە، ئەوسا ئێـژن: پەروەرنـدەم سوکایەتی بەسـەر هێنام. ﴿١٧﴾ الفجر﴾.

مەبەستی ئەوەیە: هەر کەسێ خواماڵو سامانو نازو گۆزی بەسـەردا ببارێنـێ، وا ناگەیەنێ خوا ڕێـزی لـێ نـاوە، ئـەو کەسـەش کـە خـوا ڕۆزی لـێ تـەنگ کردۆتـەوەو بەربەڵای کردوە مانای ئەوە نادا خوا سوکو چروکی کردوە.

گەنجینەی بێ بن

بێگومان موسڵمانەتی‌و باوەڕداریّتی، چاکەکاری‌و پیاوەتی، دەربەدەری‌و تێکۆشان بۆ خوا، گەڕانەوەو تۆبەکردن‌و لە خوا ترسان، بەهرەو خەڵاتی گەورەو بێوێنەن، هەر ئەوون بۆ خاوەنەکانیان گەنجینەی نەبڕاوەن، توێشوی ماڵی تا هەتایەن: ﴿ لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ... کاری چاك هەر ئەوەنیە ڕو دە ڕۆژهەڵاتێ بکەن یان ڕۆژئاوا. چاك ئەمەیە باوەڕیتان بە خواو بە ڕۆژی سەلایە. ﴿١٧٧﴾ البقرة ﴾.

(لە کۆتایی ئایەتەکە دەڵێ) ﴿ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴾... ئەوانەن لە خوا دەترسن.

وەرەیەك سەری لە چل چرا دەدا

ئەگەر بەندە ورە بەرزی پێ ببڕێ، هەموڕێگاو بانی چاکە ویستی پێ دەگەڕێ بەرەو پلەی بەرزە باڵا سەردەکەوێ.

خۆ ڕازاندنەوە بە ورە بەرزی‌و، ویست‌و مەبەست‌و ئامانجی گەورە، یەکێکن لە داب ڕەفتاری موسڵمانەتی.

جا ورە بەرزی سەرچاوەی دروست کردنی دو جەمسەری کەسایەتی تۆیە، بەسەر ئەندامانی لاشەتدا چاوە دێرە، ئەو وزەو تەوژمە گڕ گرتوەو بەهێزەیە خاوەنەکەی بەرەو خونەریتی باڵاو پێشبڕکێی ڕەوشتە بەرزەکان پاڵ پێوە دەنێ.

بە پشتیوانی خوا ورە بەرزی خێرو خۆشییەکی نەبڕاوەت بۆ فەراهەم دێنێ، بۆ ئەوەی بەرەو لوتکەی کاملی هەنگاوت پێ هەڵێنێ، هەستی جوامێری‌و پیاوەتیت بە ناو دەمارەکاندا بێنێ، لەناو گوڕەپانی کردارو زانستدا بت ڕەتێنێ [٨١٠].

---

٨١٠) پێت غار بدا.

با خەڵك تەنیا لە بەر دەرگای چاكەكاری بت بینن، دەستەكانت تەنیا بۆ كارو كردەوەی بایەخدار پان بكەوە، كێبەركێی ئەوانە بكە بە دوای كردەی چاكەدا وێڵن، پێشبڕكێی ئەوانە بكە لە كاری ناوازەدا سەروەریان وەدەست هێنا، بە شتی كەمنرخ قایل مەبە، بە دوای بەرماواندا [٨١١] مەگەڕێ، شتی بێ بەهات قەبوڵ نەبێ. بە سای خۆ ڕازاندنەوەت بە ورە بەرزی، كاروكردەی بێ سودو خۆزگەو خواستی بێ هودەت لێدا دەڕنێ، ڕەگو ریشاڵی سەرشۆڕیو مل شۆڕیت، ماستاو چیاتیو مەراییت [٨١٢] لێ هەڵدەكێشرێ، ئەوسا مەردمی ورە بەرزو خۆڕاگر بە تەنگانە ناشڵەژێ [٨١٣]، ئەوەی لەو بەهرەیەش دەست بەتاڵە نە وێرەكو بێ زاڵە [٨١٤]، زمانی لە گۆ [٨١٥] گیراوە.

وریا بە ورە بەرزیو خۆ پێ زۆری تێكەڵ نەكەی، چونكە جیاوازی نێوانی ئەو دوانە، وەكو جیاوازی نێوانی ئاسمانو ڕێسمانە، ورە بەرزی تاجی سەری دڵی كەسێكی سەربەستو ئازادە، بە سای ئەو دڵە هەمیشە بۆ پاكیو پیرۆزیو دەستەبەركردنی هەڵوێستی جوان مەردانە تێدەكۆشێ، كەسی ورە بەرز لە ئاهی لەدەستدانی كاری چاكە پەنجەی پەشیمانی دەگەزێو تامەزرۆی پڕكردنەوەی كەلەبەری [٨١٦] ڕابردوە، كەسی ورە بەرز لە پێناوی گەیشتن بە ئەنجامو مەبەست، پەرۆشو ئارەزومەندە، هەمیشە ڕەنج دەكێشێو كۆڵ نادا.

ورەبەرزی چەكو خشڵی كەلەپوری پێغەمبەرانە، خۆ پێ زۆریش دەردو نەگبەتی كلۆڵیو كەساسی ستەمكارانە.

ورە بەرزی هەمیشە خاوەنەكەی بەرەو لوتكە بەرز دەكاتەوە، خۆ پێ زۆریش بەردەوام خاوەنەكەی بەرەو نشێو شۆڕدەكاتەوە. جا ئەی قوتابی زانستو زانیاری، بۆخۆت نەخشەی ورە بەرزی بكێشەو لە بەری ڕانەكەی، بێگومان شەرع لە چەند بابەتێكی (فیقهی)دا كە لەگەڵ ژیانی تۆدا ئاوێتەی یەكتر بونە، ئاماژەی بە ورە

---

٨١١) ئەوەی لەبەر خەڵكی دەمێنێتەوە.
٨١٢) پان كردنەوە.
٨١٣) تێك ناچێ.
٨١٤) بێ جەرگ و ترسەنۆك.
٨١٥) لە قسە گیراوە.
٨١٦) كەلێن.

بەرزیو سەر بڵندی کردوە، تاوەکو هەردەم بۆ دەستەبەرکردنی لەگەڕدابی، بۆ وێنە: (تەیەموم) حەڵاڵە بۆ ئەو کەسەی ئاوی دەست ناکەویو نوێژی لەسەر پێویستە، ناچاریش ناکرێ بەوەی ئەگەر پارەی پێ ببەخشرێ تاوەکو ئاوی پێ بکڕێ وەریبگرێ، چونکێ منەت لەسەرکردنی تێدایە، کە بە سای ئەمە ورەبەرزیو سەربڵندییێکی بێوێنە وەدەستدێنێ، لەسەر ئەو نمونەیەش زۆر نمونەی تر بەراورد کە.

ئینجا تکات لێ دەکەم تکا بە ورەبەرزی بایەخ بدە، لە تەنگو چەڵەمەی ژیاندا قۆڵو بازوی سەربڵندی لێ هەڵبکە.

خوێندنەوەی ئاوەزو ژیرییەکان

یەکێ لەوانەی هەستونەست دەحەسێنێو دڵو دەرون دەسرەوێنێ، وردبونەوەو تێفکرینە لە بیروژیری بیرتیژو هۆشمەندان، بەڕاستی ئەوە خۆشییێکە مەردمی وردیار لە پرشنگی ژیریاراندا دەرکی پێ دەکا. پێشەنگو سەرومری هەمو هۆشمەندانو هەڵبژاردەی هەمو جیهانیش پێغەمبەرمانە ﷺ کە هیچ کەسێکی لەگەڵدا بەراورد ناکرێ، چونکی بە نیگای خوا پاڵپشتی لێ دەکرێ، دەر ئاساو، موعجزەکانی شایەدی ڕاستین، بە چەند ئایەتو بەڵگەی ڕۆنو ڕەوان ڕەوانە کراوە، ئەمەشیان لەسەروی زیتەڵی تێگەیشتوانو، ڕەونەقی وێژەرانە.

گەر نەخۆش کەوتم خوا چاکم ئەکاتەوە

(ئەبقرات) دەڵێ: "کەم زیانی لە زیان گەیێنەوە، باشترە لە قازانجی زۆر لە سود گەیێنەوە".

بەهەمان شێوە دەڵێ: "تەندروستیو لەش ساخی درێژە پێبدەن بەهۆی وازهێنان لە سستی سەبارەت بە خۆماندو کردن، هەروا بە وازهێنان لە خۆ ئاخنینی خواردنو خۆراك".

کاراشناياانيش هەيانە دەڵێ: "ئەو کەسەی تەندروستی گەرەکە، با بەرنامەی خۆراکی ڕاستو ڕێك کا، لەسەر برسێتی نان بخوا، لەسەر تێنوێتی ئاو بخواتەوە، درێژە بداتە نێوانی ژەمەکانی، ئاوێ زۆر نەخواتەوە، دوای نان خواردن لەسەر بڕوا، هەتا نەچێتە ئاودەست خانە نەخەوێ، وریا بێ بە سگی تێرەوە نەچێتە گەرماو، جارێکیش لە هاویندا باشترە لە دە جاری زستاندا".

(حارس)یش دەڵێ: کەسێ دەیەوێ ژیانی بەردەوام بێ -ئەگەر چی کەس تاسەر ناژی- با بەیانی زو نان بخوا، پەلە لە ژەمی ئێوارە بکا، جلی زۆر لە سەر یەك لەبەر نەکا، کەم کەمە ئاوێزانی خێزانی بێ".

(ئەفلاتون)یش دەڵێ: پێنج شت هەن جەستە دەتاوێننەوە، جاری وایە لە ناوی دەبەن: کەمدەرامەتیو دەست تەنکی، جیابونەوەی خۆشەویستی، خواردنەوەی تورەیی، بەرودادانەوەی ئامۆژگاری، پێکەنینی نەزانان بە ژیرو تێگەیشتوان".

ئەو وتەی (ئەبقرات)یش زۆر پڕ واتاو مەبەستە کە دەڵێ: "هەمو زۆرێ، لەگەڵ سروشت تێکدەگیرێ".

بە (گالینۆس)یان گوت: بۆ نەخۆش ناکەوی؟ لە وەڵامدا گوتی: "چونکێ من دو خۆراکی خراپ پێکەوە کۆ ناکەمەوە، خواردنیش دەسەر خواردنێ ناکەم، ئەو خواردەنەش لەناو گەدەم دا ناهێڵمەوە کە لە بەری بە ئازار بم".

چوار شتیش هەنە مایەی نەخۆشی لاشەن: قسەی زۆرو، خەوتنی زۆر، خواردنی زۆرو، جوتبونی زۆر.

ئەوسا قسەی زۆر: مۆخی ناو سەر کەم دەکاو بێهێزی دەکاو مرۆڤیش زو پیر دەکا.

خەوی زۆریش: ڕەنگو ڕوخساری زەرد دەکا، دڵ نابیناو کوێر دەکا، چاوان سور هەڵدەگێرێو، لاشە تەمبەڵو تەپ دەکا، ڕەقو وشکی پەیدا دەکا، مرۆ دوچاری دەردی گران دەکا.

جوتبونی زۆریش: جەستە دادەهێزێنێو، تینو توانا لەبن دێنێ، تەڕایی لاشە وشك دەکا، دەمار نەرمو شل دەکا، مرۆ دوچاری کون گیران دەکا، بگرە هەمو لاشە گرفتار دەکا، بە تایبەتی مێشكو مۆخ چونکێ لە هەمو ئەندامەکانی جەستە پتر

هەستیارە. بێ هێز بونیشی لە بێ هێز بونی هەمو ئەندامێك كاریگەرترەو بە ڕێژەیەكی زۆر لە گەوهەرو كرۆكی ڕۆح بەتاڵ دەبێ.

ئەو چوارانە تەنو جەستە دادەڕمێنن: خەمو، دڵپەستی، شەونخونیو، برسێتی.
ئەو چوارەش كەیف خۆشی بەسەردا دێنن: بینینی گوڵشەنی جوان، ئاوی جۆگەو ڕوباران، دۆستانو خۆشەویستان، بەروبومی درەختان.

ئەو چوارەش چاوان تاریك دەكەن: ڕۆیشتن بە پێخواسی، چاو پێكەوتنی ڕوی نادۆستانو ڕەزا تاڵو دوژمنان، زۆر گریانو، زۆر ڕوانینی دێڕی ورد نوسراو.

چواریشیان جەستە بەهێز دەكەن: پۆشینی بەرگی نەرم، خۆشۆردن لە گەرماوێكی مام ناوەنجی، خواردنی خۆراكی شیرنو چەور، بۆن كردنی بۆنی خۆش چوار شتیش هەن ئاوی ڕوان وشك دەكەن، ڕەونەقو جوانیو ڕۆشنایی بزر دەكەن: درۆ كردن، بێ ئابڕویی، بێ هودە زۆر پرسیار كردن، زۆر خراپەو تاوان كردن.

چواری تریش ڕوخسار گەشو ڕو سور دەكەن: جوامێریو، وەفاداری، بەخشندەییو، تەقوا كاری.

ئەو چوارانەش خەشمو قین دەستەبەر دەكەن: خۆ پێ زۆریو، چاو نزێری، درۆزنیو، ئاشوب گێڕی.

چواری دیكەش ڕزقو ڕۆزی ڕادەكێشن: شەو بێداری بۆ نوێژكردن، لە پێش بەرەبەیاندا زۆر (أستغفر الله...) وتن، لەسەر ماڵ بەخشین ڕاهاتن، لە سەرەتاو كۆتایی ڕۆژدا پاڕانەوەو نزا كردن.

ئەو چوارانەش ڕێگا بە ڕۆزی دەگرن: كەم نوێژیو، خەوی بەیانی، ناپاكیو، لەش گرانی.

چواری تریش بۆ بیرو هزر زیان گەیێنن، بەردەوام ترشو میوە خواردن، لەسەر پشت خەوتنو، پەژارەو، خەفەت خواردن.

ئەو چوارەش مرۆڤ بیربڕو بیرتیژ دەكەن: دڵ گوشادی، كەم خواردنەوەو كەم خۆری، جوان ڕێكخستنی خواردنی شیرنو چەوری، فڕێدانی ئەو پیساییەی بۆ جەستە بۆتە مایەی بارگرانی.

هۆشتان لەسەرخۆ بێ

کەسی وردئەندێش و هزر تیژ هەتا چاوی نەکاتەوەو بەر پێی خۆی نەبینێ، ورد نەبێتەوەو تێڕا نەمێنێ، چاوپێدا نەگێڕێتەوەو پاشەڕۆژ نەخوێنێتەوە، تاوەکو جێ پێی خۆی هەموار نەکاو، زەین و هۆشی وەگەڕ نەخا، سەرەنجام لێك نەداتەوەو بواریش بە خۆی نەدا هەنگاوێك هەڵنایێنێ، نەبادا پەنجەی ژێوانی بگەزێ، جا ئەگەر ئەو کارە بە پێی خواستی ئەو ڕەخسا، ئەوا سوپاسی خوای لەسەر دەکاو، ستایشی بۆچونی دەکا، ئەگەریش بە ئارەزوی ئەو نەبو، دەڵێ: خوا هێنابوی، ئەویش هەرچی بیەوێ دەیکا. قایلیش دەبێ و خەم و پەژارە دای ناگرێ.

تفەنگ بە تاریکییەوە مەنێن

مرۆڤی ژیرو هۆشدار، یەك باوەڕو، داسەپاو، کاتێ هەواڵەکان زۆری بۆ دێنن، چەند پرسیارێکی لە مێشکیدا گەلاڵە دەبن، تفەنگ بە تاریکی وەنانێ و، ڕاستەوخۆ بڕیار نادا، بەڵکو ڕاست و چەپیان لە یەکتر هەڵاوێر دەکاو تاوو توێ یان دەکاو دوبارە بیریان لێ دەکاتەوەو پرس و ڕا بە کەسانی هۆشەنگ و دانا دەکا، بێگومان بیرو بۆچونێکی پێ گەیشتو چاترە لە بیروبۆچونێکی کرچ و کاڵ. گوتراویشە: لە چاو پۆشین و بەخشیندا هەڵە بکەی، باشترە لەوەی لە سزاداندا هەڵە بکەی ﴿فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ... جا لە کردەتان پەشیمان بن. ﴿٦﴾ الحجرات ﴾.

بڕیاری خۆت بدەو هەنگاو هەڵێنە

هەرچیێ کە من لێرەدا دەی نوسم، لە ئایەتو، هۆنراوە، لە پەندو وتەی پێشینان، لە وتەی نەستەقو بەجێو، داستان، بانگت دەکەن کە لاپەڕەیەکی نوێ لە ژیانتدا هەڵدەیەوە پڕ بێ لە گەشبینیو پاشەڕۆژێکی گەشەدار، کۆتا خێریو چاترین ئەنجام وەدەست بێنی.

ناشتوانی سودو قازانج لە ژیانتدا ببینی مەگەر بە چوستو چالاکیو ڕاست گۆیانە هەنگاو بنێیو ئارەزوی تەواوت هەبێ کە خۆت لە چنگی کەساسیو دڵ پەستی، کلۆڵیو مەینەتی دەربێنی.

بە یەکێ لە زانایانیان گوت: چۆن بەندە دەگەڕێتەوە؟ لە وەڵامدا گوتی: پێویستی بە قامچی ویستو ئیرادە هەیە.

بۆیە خوای گەورە پێغەمبەرانی خۆڕاگرو خاوەن ئیرادەی جیاکردونەتەوە ﴿فَٱصۡبِرۡ كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلۡعَزۡمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ ... تۆش هەروەکو پێغەمبەرە لێبڕاوو نەبەزەکان، سور بە لەسەر کارەکەتو خۆڕاگر بە. ﴿٣٥﴾ الأحقاف﴾.

ئادەم لە پێغەمبەرە خۆڕاگرەکان نەبو، چونکێ ﴿... فَنَسِيَ وَلَمۡ نَجِدۡ لَهُۥ عَزۡمٗا ... لە بیری کردوپێی نەکرا پێکی بێنێ. ﴿١١٥﴾ طه﴾.

ڕۆڵەکانیشی بە هەمان شێوە ڕێو شوێنی ئەویان بزر نەکرد، مالیش وەما خۆی نەچێ حەرامە، بەڵام نەکەی لە تاوانکردندا چاو لەوی کەی، بەڵام لە تۆبەدا ڕێو شوێنی بزر کەی. فریادرەسیش هەر خودایە.

ژيــان هــەر بريتــی نيــە لە دنيـــا

بەختەوەری دنیا، بە کامەرانی دوارۆژەوە بەستراوەتەوە، جێگای خۆیەتی کەسی ژیرو وریا دڵنیابێ کە ئەم ژیانە لەگەڵ دوارۆژ لێك گرێ دراون، ئاشکراو نهێنی، دنیاو دوارۆژ، ئەو ڕۆو سبەی بە یەکەو بەندن.

کەسێ لای وابێ ژیان هەر ژیانی ئێرەیە، کۆ دەکاتەوەو دادەکا، خۆی بۆ مانەوە هەڵدەگرێ، بە ژیانێکی دوا بڕاوەوە خۆی هەڵدەواسێ، دەرەنجامیش هەمو خۆزگەو خواستەکانی لەگەڵە خۆیدا بۆ گۆڕ دەبا.

سەیرم بە خۆمو خەڵکانی دوروبەرم دێ: هیواو ئومێدی بێ بن، خەونو خەیاڵی دورو قوڵ، خۆزگەو خواستی بە گوڕو بە کوڵ، گوریسمان لەبن دنیادا ڕاخستوە [٨١٧]، کەچی بێ ئەوەی پرسو ڕامان پێ بکرێ، یا هەواڵێك یا مۆڵەتمان پێ بدرێ، مردن بەرۆکمان دەگرێ ﴿... وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ ... کەس نازانێ کاری سبەی ڕۆژێ چیەو کەس نازانێ لە کامە سەر زەمین دەمرێ. ﴿٣٤﴾ لقمان﴾.

منیش سێ ڕاستیت پێ ڕادەگەیێنم:

یەکەم: چۆن خەیاڵی دڵارامیو حەسانەوەو سرەوتن دەکەی، لەکاتێکا لە پەروەرێنو یاساو ڕێساکانی لە کارو فەرمانو قەدەری ڕەزامەندی نانوێنی، لە بەشە ڕۆزیو بەهرەو خەڵاتە پێ دراوەکانی قایل نی!

دوەم: ئایە ئەو خێرو خۆشیو نازو گۆزەی بەسەرت دارژاوە بە سوپاسکردن مافت داوە تاوەکو پتر بخوازیو، جگە لەوانیش داوای کەی؟!! یەکێ منەتی بە کەم نەبێ بە زۆریش نابێ.

سێیەم: باشە بۆ لەو بەخششانەی خوای بەخشەرو خەڵاتکار کەڵك وەرنەگرینو ڕەنێویان نەیێنینو، هەر یەکەی لە جێگای خۆیدا وەگەڕ نەخەینو، لە

---

٨١٧) ئەو پەندە بۆ یەکێ بە کاردێ ئومێدی نەبراوەی هەبێ.

ناتـــەواوی‌و كـــەم‌وكوڕی بێخەوشـــیان [٨١٨] نەكـــەین‌و، لـــەو دنیایـــەدا كاریـــان پێنەكەین‌و، ژیانیان پێ ڕازاوەو دەوڵەمەند نەكەین؟

بێگومان بەهرەی بەهادارو خونەریتی جوان‌و لەبار، لە بیرو هزرو جەستەماندا شاراوەنە، وەلێ لەلایەن مرۆڤـ گەلێكمان وەكو دوڕڕو گەوهەری ناو قوڕن، لەژێر قوڕدا داپۆشراوو شاراوەن، كەسێكی چاپوك‌و جەربەزەیان [٨١٩] دەست ناكەوێ لەناو قوڕدا دەریانبێنێ، پاكیان كاتەوەو بیانشۆرێ، بۆ ئەوەی تیشك بدەن‌و بدرەوشێن‌و بەڕێزەوە بناسرێن.

لـــوزەو [٨٢٠]، تـــەزوی كارەبـــا چارەســـەرێكی كاتیـــە، تـــاكو چـــە خماخەی ڕزگاری لێبـــدا

كتێبی (المتوارین)ی دانراوی (عبدالغنی ئەزدی)یم خوێندۆتەوە، كتێبێكی نایاب‌و سەرنج ڕاكێشە، باس لەوانە دەكا كە لە ترسی (حەجاج)ی كوڕی (یوسف) خۆیان حەشاردابو، تێگەیشتم كە ژیانیش خۆشی لێ وەدی دەكرێ‌و، شەڕو ئاشوبیش بەرژوەندی لێ ڕەچاو دەكرێ، جاری وایە تەنگانەش فراوانی لە دوا دێ.

(ئەبو عەمر)ی كوڕی (عەلاء) ئەو خوێنەرەزمان پاراوو تیشك دەرە، بوێژو ڕاستی بێژە، سەبارەت بە تەنگ‌و چەڵەمەو تاقی كردنەوەی دەبێژێ:

(حەجاج) هەڕەشەی لێ كردم‌و منیش بەرەو (یەمەن) هەڵاتم، چومە خانوێك لە (سەنعا)، شەوانە وەسەربانی دەكەوتم‌و، ڕۆژیش خۆم لە ژوریدا مەڵاس دەدا.

لە بەرە بەیانێكدا كە لەسەر پشتی خانوەكە بوم، لە پڕێكدا گوێ بیستی پیاوێك بوم كە ئەم هۆنراوەی هۆنیەوە:

زۆرجـاران دڵـەكـان لـە ترسـان رادەچـەڵـەكـن
لە پڕێكـاوە كۆبونـەوەی گرێ كوێـرە ئازاد دەبـن

---

٨١٨) بێ خەشیان.

٨١٩) لێهاتوو.

٨٢٠) وزە.

دەڵێ: منیش گوتم: قوتاربون. دەڵێ: بەو وشەیە زۆر دڵ شاد بوم.

دەڵێ یەکێ تریش گوتی: (حەجاج) مرد. دەڵێ: سوێند بە خوا نازانم بە کامەیان دڵخۆش تر بوم، بە قسەی شاعیر، کە گوتی: ئازادبون. یاخود بە قسەی کابرا، کە گوتی (حەجاج) مرد".

تاکە بڕیارێك، کە پەیرەوی لێبکرێ‌و سەرپێچی لێنەکرێ، لەلایەن ئەو کەسەوە دەردەکرێ، کە خاوەنێتی ئاسمانەکان‌و زەوی دەکا ﴿... كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ... ئەو گشت ڕۆژێ بە کارێکەوە خەریکە. ﴿٢٩﴾ الرحمن﴾.

(حەسەن)ی بەسرایی لە ترسی سیخوڕەکانی (حەجاج) خۆی پەنادا بو، کاتێ هەواڵی مەرگی (حەجاج)ی پێ گەیشت، بۆ ستایش نواندن سوژدەی بۆ خوا برد.

شکۆداری‌و پایەداری بۆ ئەو خوایەی جیاوازی خستۆتە نێوانی بەندەکانی، هەیانە لە پێخۆشی مردنیان خەڵك سوژدەی شوکر دەبا ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ ٱلسَّمَآءُ وَٱلْأَرْضُ وَمَا كَانُوا۟ مُنظَرِينَ ... نە ئاسمان شینی بۆ گێڕان، نە زەمینیش. هەرمۆڵەتیشیان پێ نەدرا. ﴿٢٩﴾ الدخان﴾.

کەسانێکی تریش دەمرن، ماتەمی ماڵەکان دادەپۆشێ، ئەسرینی بە خوێنیان لە پێناودا دتکێ، لە ئاهی مەرگیان جەرگ دەبڕێ.

(ئیبراهیم)ی (نەخعی) لە ترسی (حەجاج) خۆی حەشاردا بو، هەواڵی مردنی (حەجاج)ی پێ گەیشت لە خۆشیان گریا.

لە ژێر سایەو میهروسۆزی خوای دلۆڤاندا، ئەو خوایەی دەبینێ‌و دەبیسێ، ستەم کارو ستەم لێکراوان، چەوسێنەرو چەوسانی لێ دیارە، چەند پەناگەو پەسیوێك هەن بێ دەرەتان خۆی لە پەناداوە حەسێنن ﴿... وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ... هێندێکیشتانمان کردۆتە مایەی ئەزمونی هێندێ تر. ئاخۆ ئێوە خۆڕادەگرن؟ وا پەروەرندەت دەبینێ. ﴿٢٠﴾ الفرقان﴾.

بە سای ئەمە باڵندەیەکم بیرکەوتەوە کە پێی دەوترێ بلبلە سورە، لە کاتێکا پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ یاوەرانی لەژێر سێبەری دارێکدا دانیشتبو، هات لەسەر سەری پێغەمبەری خوا ﷺ باڵی لێك ئەدا، هەروەکو بڵێی بە زمانی حاڵی سکاڵای لای پێغەمبەری خوا ﷺ دەکرد کە پیاوێ بەچکەکانی لە هێلانەی دابرد بو، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((**من فجع هذه بافراخها؟ ردوا عليها افراخها**... کێ سکی ئەو باڵندەیەی سوتاندوە بە بردنی بەچکەکانی؟ بەچکەکانی بدەنەوە.

(سەعید)ی کوڕی (جوبەیر)یش دەڵێ: سوێند بە خوا لەدەستی (حەجاج) ڕامکرد، هەتاکو شەرمم لە خوای بەرزو بێ هاوتا کرد. پاشان هێنایانە لای (حەجاج)، کاتێ شمشێریان لەسەر هەڵکێشا، زەردەخەنەی هاتە لێوان.

(حەجاج) گوتی: بۆ پێدەکەنی؟ گوتی: سەرسوڕماوم لە بوێری تۆ بەسەر خواوەو، لە نەرمو نیانی خواش بەسەرە تۆوە.

ئای لەو هەستە بەرزەی، لەو دڵنیابونەی بە بەڵێنی خوا، لەو ئارامیەو سرەوتنەی بە سای ئەو گەڕانەوەو سەرەنجامە خێرو خۆشیەی. با ئیمانو باوەڕیش بەم چەشنە بێ.

تۆ لەگەڵ میهرەبانترین کەسدا سەودا دەکەی

ئەو فەرمودەیەی (ئەحمەد)و (ئەبو یەعلی)و (بەزار)و (تەبەرانی) دەیگێڕنەوە، ئەگەر سەرنجی تۆی ڕاکێشا بێ بەهەمان شێوە سەرنجی منیشی ڕاکێشاوە، کە پیاوێکی بەساڵدا چو هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی بە گۆپاڵەکەیەوە گرتبوە، گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، من سەرپێچیو لاساری گەلێکم بوە، ئایە خوا لێم دەبورێ؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((**تشهد ان لا اله الا الله وان محمداً رسول الله؟**... گەواهی دەدەی هەر خوا پەرستراوی ڕاستەقینەیەو (موحەممەد)یش نێردراوی خوایە؟)).

گوتی: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ.

فەرموی: ((فان الله قد غفر لك غدراتك، فجراتك... بێگومان خوا لە هەڵەو تاوانی تۆی چاوپۆشی کرد)).

ڕۆیشتو دەیگوت: گەورەیی بۆ خوایە، هەر خوا گەورەیە.

چەند دەرسێك لەو فەرمودەیە وەردەگرم: لەوانە بەرفرەیی سۆزی خوای هەرە بە سۆز، موسڵمانبونیش تاوانی پێشو ڕەشدەکاتەوە، تۆبەکردنو گەڕانەوە کونو کەلەبەری ڕابردو پڕ دەکاتەوە، ئەگەر گوناهیش بەقەد کێوەکان بن لەبەر تەوژمی میهری خوادا خۆناگرن، پێویستە لەسەر بەندە لە بەرابەر خوای میهرەباندا نیەتو ویستی ساخ کاتەوە، ئومێدیشی بە بەخشندەییو میهرو سۆزی بەرفرەو بێسنوری ئەو بێ.

چەند نیشانەو بەڵگەیەك بەرەو گەشبینی بانگێشتت دەکەن

لە کتێبی (حسن الظن بالله)دا دانراوی (ئیبن ئەبی دونیا)، سەدو پەنجاو یەك دەق هەیە، لە ئایەتو لە فەرمودە، هەمویان داوای ئومێدەواریت لێ دەکەنو، پێت دەڵێن واز لە هیوا بڕانو بێ ئومێدی بێنیو لەسەر نیەت پاکیو کارچاکی کۆڵنەدەر بی، هەتاکو هەست دەکەی ئەو دەقانەی بەڵێنت پێ ئەدەن پترن لەوانەی دەتترسێنن، بەڵگەو نیشانەی سۆزی خوازێترن لەوانەی هەڕەشەت لێ دەکەن، خوای گەورەش بۆ هەر شتێ ئەندازەیەکی داناوە.

ژیان هەموی شەکەتیە

لە تاڵیو سوێری ژیان دڵپەست مەبە چونکێ هەروا ڕەخساوە، ژیان لەسەر کلۆڵیو دەردەسەری دامەزراوە، کەیف خۆشیو شادمانی زۆر بە کەمیو لەلا ڕا دێن. تۆ خۆت بۆ ئەم ژیانە دەسازێنیو خوای گەورەش بۆ دۆستانی خۆی بە ماڵی هەمیشەیی دانانی؟!

گــەر بهاتایــەو دنیــا خــانوی ئــەزمون نەبوایــە، جێگــای دەردو بــەڵا نــەدەبو، پێغەمبەرانو پیاوچاکانیش ژیانیان لێ تەنگ نەئەبو، ئادەم هەتا ئەو دنیایەی جێ هێڵا بە ژیانێکی پڕ لە گێچەڵ ژیا، نوح گەلەکەی بە درۆیان زانیو گاڵتەیان پێهات، (ئیبراهیم) ژانی خستنە نێو ئاگرو سەربڕینی جگەر گۆشەی هەڵدەچەشت، (یعقوب) هــەردو چــاوی لەدەســتدا ئەوەنــدەی ئەســرینی هەڵڕشــت، (موســا) لــەژێر ســتەمی فرعەونو ســەر ڕەقــی دەیناڵانــد، (عیــسا)ی کــوڕی (مەریــەم) بــە دەســت تــەنگیو بــە نەداری دەیگوزەراند، (موحەممەد) ﷺ ئارامی لەسەر هەژاریو، مــەرگی (حــەمزە)ی مــامی خۆشەویــسترین خــزمو کەســیو، سەرکەشــی گــەلو نەتــەوەی، دەگــرت. وێــڕای ئەوانەش گەلێك لە پێغەمبەرانو دۆستانی خوا کە باسکردنیان درێژەی دەکێشێ.

ئەگەر بهاتایەو دنیا بۆ ڕابواردنو خۆشگوزەرانی دروست بکرایە نەدەبو بڕواداران بەشیان لە ئەشکەنجەو ئازار هەبوایە.

کەچی پێغەمبەری خوا ﷺ دەفــەرموێ: ((**الدنيا سجن الــمؤمن، وجنّــة الكــافر...** دنیا بەندیخانەی بڕواداروە، بەهەشتی بێ باوڕانە)).

هاوکات لەگەڵ ئەمەدا پیاوچاکان خراونە بەندیخانەو، زانایانی ڕاستو ڕەســەنیش دوچــاری بــەڵاو کۆســت بونــەو، گــەورە پیــاوانی خــوا ژیانیــان لــێ تــاڵ بــوەو، بــارو گوزەرانی ڕاستگۆیان لێڵو لێخن بوە.

ســەرنجێــك

لە زەیدی کوڕی (ثابت)ەوە دەگێڕنــەوە - خــوای لــێ ڕازی بێــت - دەڵێ: گــوێم لــە پێغەمبەری خوا ﷺ بو دەیفەرمو: ((**من كانت الــدنيا همــه، فــرق الله عليــه امــره، وجعل فقره بيــن عينيه، ولــم يأته من الدنيا الا ما كتب له. ومن كانــت الاخــرة نيـــته، جــمع الله له امره، وجعل غناه فــي قلبــه، واتتــه الدنيا وهي راغمة...** هەرکەسێ هەوڵو گــەڕی هــەر بــۆ دنیــا بــێ، خــوا هەمیــشە هــەژاری دەکــاو، لــە دنیــاش تــەنیا ئــەوەی پێدەبڕێ بۆی بڕیار دراوە. هەر کەسێکیش دواڕۆژی مەبەست بــێ، خــوا کــاری ڕاســت دێنێو، دەوڵەمەندی ئەخاتە دڵەوەو، دنیای بەرەو ڕو دێو ئەویش پشتی تێدەکا)).

هەروەها لە (عبدالله)ی کوڕی (مەسعود)ەوە دەگێڕنـەوە - خـوای لـێ ڕازی بێـت - دەڵێ: **گوێم لێبو** پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفـەرمو: ((**من جعل الهموم هما واحـدا، هـمَّ آخرته، كفاه الله همَّ دنيـــاه، ومن تشـعَّبتْ به الهموم فـي احوال الدنيـا، لـم يبـــال الله فــي أيّ اوديتها هلك**... هەرکەسێ خەمو پەژارەی لە پێناوی ڕۆژی دوایی یەکخاتەوە، خوای بەسە بۆ لابردنی خەمو خەفەتی دنیایی، هەرکەسێکیش لەمـەڕ سـەرقاڵی بـە دنیاوە زۆر ڕێگای گرتنەبەر، خوای گەورە لە هەرشوێنێك بیفەوتێنی لای گرنگ نیە.

مـــام نـاوەنجــێتی هۆکــاری ڕزگــار بونـــە

بەختەوەری تەواو لەسەر سێ شتان بنیاتنراوە:

١- مام ناوەندی لە توڕەبوندا.

٢- لە ئارەزودا.

٣- لە زانستدا.

جا پێویـستە سـنورێك بـۆ ئەوانـە دابنـرێ، نـەبادا ئـارەزو زۆری بـۆ مـرۆڤ بێنـێو سنوری پێ ببەزێنێو سەرەنجام تـێ بـچێ، یـا شـەپۆلی ڕق هەڵبـستێو، بـۆ چەموشـی سەر بکێشێو، بە زەوی دابکێشێ.

((**وخيـر الامور اوسطها**... باشترینی هەمو کارێکیش مام ناوەندیەکەیەتی)).

جا ئەگەر بە ئاماژەی هێزی زانست مام ناوەنجێتی دروست بـو لـەنێوان دو هێـزدا، ئەو هەڵە ڕاستەڕێ دەدۆزرێتەوە.

بـە هـەمان شـێوە توڕەبـونیش هەروایـە: ئەگـەر زیـادی کـرد، لێـدانو کوشـتنی بـۆ ئاسان دەبێ، ئەگەریش کەمی کرد جۆشو خرۆشی مەردایەتی لەبارەی دینو دنیـادا نامێنێ، ئەگەر مام ناوەندیش بو، ئارامگریو مەردایەتیو لێزانی دێتە دی.

ئارەزوش وەکو ئەوانەی تـر وایـە: ئەگـەر زیـادی کـرد، خراپـەکاریو سـنوربەزێنی ڕودەدا، ئەگەریش کەمی کرد، بێ توانـاییو خاوبونـەوە پەیـدا دەبـێ، ئەگـەریش مـام ناوەندی بو، ئەوا پێ ڕەزاییو داوێن پاکیو وێنەی ئەمانەش فەراهەم دێن.

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((علیكم هـدیا قاصداً... دیارییەكی مام ناوەنجیتان لەسەر بێ ئەنجامی بدەن)).

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ... بەم شێوەیە ئێمە ئێوەمان كردۆتە ئۆمەتێكی هەڵبژاردە. ﴿١٤٣﴾ البقرة ﴾.

مرۆڤ چ نەریتێكی تێدا زاڵە بەوە دەناسرێ

مایەی بەختەوەری تۆیە كە ڕەوشتی بەرزت ڕەوشتی دزێوت دابپۆشێ، ئەوسا وات لێبێ زمانی خەڵك لە ئاستی تۆدا بە چاكە بگەڕێ هەتاوەكو لەسەر ئەو ڕەوشتەش ستایشتكەن كە لەتۆدا وەدی ناكرێ، خەڵكیش قەبوڵ نەكا لۆمەت بكرێ، ئەگەر چی زەمكردنیشت لێبێ، چونكێ ئەگەر ئاو بگاتە قولەتێن پیس نابێ. چیاش بە بەردێكی زیاد ناكاو، بە بەردێكیش كەم ناكا.

سەرگوزەشتەی هێرشێكی پڕ لە جنێو وتەی نەشیاوم خوێندۆتەوە كە كراوەتە سەر (قەیس)ی كوڕی (عاسم) ناسراو بە نەرمو نیانی عەرەب، كراوەتە سەر بەرمەكیە ڕێزدارەكانو، (قوتەیبە)ی كوڕی موسلیم سەركردەی ناودار، دەبینم ئەو وتە نابەجێو پڕوپوچانە، كەس بە ڕاستی نەزانیونو بایەخیان پێ نەدراوەو، وەكو بڵقی سەر ئاو نرخێنراون، چونكو كەوتونەتە نێو دەریای چاكەكانو لەوێ نغرۆ بون، بە پێچەوانەش بینیومە لەمەڕ (حەجاج)و، (ئەبو موسلیم)ی خوراسانیو، (الحاكم بامر الله العبیدی) زۆر ستایش كراونو پێیاندا هەڵگوتراوە، وەلێ بەبێ نرخو بەها سەیركراوەو بە ڕاستیش دانەنراوە، چونكێ ئەو ستایشە كەوتۆتە ژێر كەڵەكو بەردی دارماوی فێڵو چەواشەكاریو ستەمو بێدادی ئەوان، پاكیو بێگەردی بۆ ئەو خوایەی دادوەری لە نێوان بەندەكانی داكردوە.

بەم شـێوەیە ڕەخسـاوی

لە فەرمودەیا هاتوە: ((**كلٌ میسر لـما خلق لە**... هەریەكەی بۆچی دروستكراوە لەو پێناوەدا كار ئاسانی بۆ دەكرێ)).

كەوایە بۆچی بەهرەكان بەهەدەر بدرێن‌و، خونەریت‌و تواناكان لەبار ببـرێن؟!

ئەگەر خـوا شـتێكی گـەرەك بـێ هۆكاریـشی بـۆ ڕێـك دەخـا، هـیچ كەسـێكیش لـەو كەسە پتر دەرون بەزیوو هەست دابەزیو نیـە كـە بیـەوێ شـیرازەی سروشـتی بگـۆڕێ، كەسـی ژیـرو وریـاش ئـەو كەسـەیە خـۆی دەخوێنێتـەوەو، ئـەو كەلێنـەی لـە ژیـانی پەیدابو پڕی دەكاتەوە، جا ئەگەر كەم‌وكوڕی لە دێدەوانی‌و پاسـەوانی دابـێ دەچێتە وێ، ئەگەریش لە مەڕو ماڵات بەخێوكردن دابێ لەوێیە، فەرمو ئـەوە (سیبەوەیە)ی پسپۆر لە زانستی (نەحو)دا، هەتا توانی خۆی لە فەرمودە شارەزا كردو هـەتا زەیـن‌و هۆشی مانـدو بـو، ئەوسـا خـۆی لـە (نـەحو) شـارەزا كـرد، هـەتا لێـی بەهرەمەنـد بـو بەشێكی سەرسوڕمێنی لێ فەراهەم هێنا.

یەكێ لە كاراشنایانیش دەڵێ: ئـەو كەسـەی دەیـەوێ كـارێ ئەنجامـداو لـە تواناشـی دانــەبێ، وەك ئــەوە وایــە دارخورمــا لــەنێو بیـشەڵان‌و دارو دەوەنــی كوردوســتاندا بچێنێ‌و، داری گوێز لە بیابانی عەرەبوستاندا بچێنێ.

(حەسان)ی كوڕی (سابیت) لە بانگدان دەنگی خۆش نەبو، چونكێ ئەو بلال نەبو، (خالید)ی كوڕی (وەلید)یـش نەیئـەتوانی مـاڵ‌و مـیرات دابـەش كـا، چـونكو (زەیـد)ی كوڕی (سابیت) نەبو، زانایانی پەروەردەش دەڵێن: ڕەچاوی ڕێ‌و شوێنی خۆت بكە.

زیرەكی پێویسـتی بە خۆپەراندنــەوە هەیــە

گوێبیـستی ڕادیـۆی (لەنـدەن) بـوم دەربـارەی هـەوڵی تیرۆركردنـی (نـەجیب مەحفوز)ی نوسەر هەواڵیدا، كە دەربارەی وێـژە خـەڵاتی نـۆبڵی پـێدراوە، كتێبێكـی ئەوم هاتەوە یاد كە لەمەوبەر خوێندومەتەوە، سەرم سوڕما لەو كەسە لێهاتوە، بە چ

چەشـنێك لای وا بـوه خـەیاڵ گـەورەترە لـە ڕاسـتی، لەناوچـون باشـترە لەمانـەوە، بیردۆزی دەستکردی مرۆڤیش چاترە لە بنچینەو بنەمای خوایی‌و ئاسمانی ﴿... أَفَمَن يَهْدِيٓ إِلَى ٱلْحَقِّ أَحَقُّ أَن يُتَّبَعَ أَمَّن لَّا يَهِدِّيٓ إِلَّآ أَن يُهْدَىٰ ... دەسـا کەسـێك کـە ڕێبـەری ڕاستە ڕێیە، هێژاترە شوێنی کەون، یان کەسێکی بـۆ خـۆی بـە ڕێگـە نازانـێ، مـەگین ڕێگەی پێ نیشان دەن. ﴿٣٥﴾ یونس﴾.

ئـەوە بـو (نـەجیب) چـەند شـانۆگەریێکی لـە بـیرو هزریـدا هەڵخڕانـد بـوو [٨٢١] نوسیبوی، هەمو توانای خستبوە گەڕ لـە وێنەکێشان‌و پـەخش‌و بڵاوکردنـەوەی، لـە کۆتاییشدا هەواڵ گەلێکی دور لە ڕاستی بون.

لە خوێندنەوەی ژیاننامەی ئەودا چەند مەسەلەیەکی گـرنگم گەڵاڵـە [٨٢٢] کـرد، کـە ئەمانەن: بەختەوەری بریتی نیە لەوەی لەسەر حیسابی حەسانەوەو سرەوتنی خۆت بتەوێ خەڵکان ئاسو دەکەی، ئەمە شتێکی ڕاست نیە کەسانێ بـە سـای تـۆوە دڵخـۆش بن‌و تۆش لە خـەم‌و پـەژارەو دڵپەسـتیدا ژیـان بەسـەربەی، هەنـدێ نوسـەر ستایـشی هەندێ لە داهێنەرانیان کردوەو، دەڵێن: بۆ خۆی دەسوتێ تاوەکو ڕوناکی بە خـەڵکان ببەخشێ، کەچی ڕێڕەوی ڕاست‌و دروست ئەوەیە کەسی داهێنەر لە خـودی خۆیـدا بدرەوشێ‌و بـۆ خـەڵکانیش بدرەخشێ، بـە ڕێنمـایی‌و شـارەزایی‌و چاکە دڵـی خۆیـان ئاوەدانکەن، بۆ ئەوەی دڵی خەڵکانیشی پێ ئاواکەن.

من لـە نوسـراوەکانی (نـەجیب مـەحفوز)دا بـاوەڕ بـە دوارۆژو جیهـانی (غـەیب)م نەبینی، بەڵێ وێنـەو خـەیاڵ‌و وروژانـدن‌و سـەرنج ڕاکێـشان‌و دنیـاو خـۆ دەرخـستنم چاو پێکەوت، بەڵام کوا پەیام‌و ڕاستی بەڵگەنامەو جێ مەبەست لە کوێن؟!

من دڵنیام ئەوەی (نەجیب مەحفوز) بە دوای داوێڵـە خـوا پێـی داوە: ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰٓؤُلَآءِ وَهَٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ... هەمو لایان -چ ئەوان‌و، چ ئەمانە- لە خـەڵاتی پەروەرنـدەت بـێ بـەش ناکـەین. خـەڵاتی پەروەرنـدەی تـۆ هـیچ لەمپەری لەبەر نیە. ﴿٢٠﴾ الإسراء﴾.

---

٨٢١) سازاند بو/ گەڵاڵە کردبو.

٨٢٢) خڕ کردنەوە/ وەدەستم هێنا.

بەڵام گرنگ ئەوە نیە مرۆڤ بگاتە ئەو مەبەستەی بە دوای داوێڵە، بەڵکە گرنگ ئەوەیە ئەوەی خوا دەیەوێ ئەوی دەستەبەر بکا ﴿ يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُوا۟ مَيْلًا عَظِيمًا ...خوا گەرەکیەڕێتان بۆ ڕون بکاتەوەو لە ڕێو شوێنی پێشینانیش شارەزاوکاو پەشیمانیو لێ قەبوڵ کا. خودا زانای لە کارزانە. خودا دەیەوێ تۆبەتان لێ قبوڵ کا. ئەوانەش وا ئەکەونە شوێن هەواو هەوەس، دەیانەوێ -بە تەواوی- ئێوە لە ڕێگە لا بدەن. ﴿٢٧﴾ النساء ﴾.

مەگەر خوا ئەگینا من شایەتی چونە بەهەشتو چونە دۆزەخ بۆ هیچ کەسێ نادەم، تەنیا ئەوەی خوا بەڵگەی ڕونو ئاشکرای شەرعی لەسەر هێنابێ، بەڵام من سەرنجی کردارو گوفتارو شوێنەواران دەدەم: ﴿ ... وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ ٱلْقَوْلِ ... بێ گومانە بە ڕاوێژی ئاخافتنیش دەیانناسی. ﴿٣٠﴾ محمد ﴾.

خۆزگە هەمو کەسێ ڕێنمایی وەرئەگرتو خۆی دەخستە ئەو بەهەشتەی پانتاییەکەی بەقەد ئاسمانەکانو زەمینە.

وێڕای ئەوەش، مرۆڤ چ قازانجو داهاتێکی پێدەبڕێ ئەگەر بێو موڵكو دەسەڵاتی (کیسرا)ی هەبێ کەچی دڵیشی بە پڕوپوچو بەتاڵی گیرۆدە بێ؟!

هێزو توانای (قەیسەر)ی ببێ وەلێ هیواو خواستی ڕوی لە چاکەکاری نەبێ؟! بەهرەو تواناکان ئەگەر هۆکاری ڕزگاربون نەبن سودو کەڵکیان لەچیدا وەدی دەکرێ؟!

خۆت وەرازێنە بونەوەر بە ڕازاوە دەبینی

پلەی تەواوی بەختەوەری وەدەست دێنین، کە لە ژێر سنوری بیرو بۆچونی شەرعی پیرۆزدا، لە نەخشو نیگاری ژیان چێژ وەرگرین، خوا باخو باخچە گەلێکی سەرنج ڕاکێشی ڕواندوە، چونکێ خۆی جوانەو جوانیشی خۆش گەرەکە، بەڵگەو

نیشانەی یەكتاپەرستی بونی خوا لە دروستكراوە جوانەكاندا وەخوێنەوە ﴿هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ لَكُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ... هەر خۆیەتی هەرچی لە زەمین دا هەیە، بۆ ئێوەی بەرهەم هێناوە. ﴿٢٩﴾ البقرة﴾.

ئەوسا بۆنی خۆشو خۆراكی بە چێژو، وێنەو دیمەنی شۆخ، گیانو دڵ دەسرەوێنن، دەحەسێنن ﴿... كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا ... لەو بەروبومەی سەر زەمینە، كامی ڕەواو پاكە بخۆن. ﴿١٦٨﴾ البقرة﴾.

لە فەرمودەشدا هاتوە: ((**حُـبِّـبَ الي من دنياكم: الطيب، والنساء، وجعلت قرة عيني في الصلاة...** لە دنیای ئێوەدا بەلامەوە خۆشەویست كراون: بۆنی خۆشو خێزان، بیلبیلەی چاویشم لە ناو نوێژدایە)).

بەڕاستی ئەو دنیا بەكەمگرتنەی بە نەزانیو خۆ پاراستنە ڕەشۆكیەی هەنگاوەكانی ئێمەی لە ژیانی دنیاییدا سست كرد، ڕوخساری جوانی ژیانی زۆرێك لە ئێمەی ناشیرین كرد ئەوان لە ژیانی خۆیاندا بە دڵپەستیو خەمینی، بە برسێتیو شەونخونی، بەبێ ژنی دەگوزەرێنن، پێغەمبەریشمان دەفەرموێ: ((**لكن أصوم وأفطر، وأقوم وأفتر، وأتزوج النساء وآكل اللحوم، فمن رغب عن سنتي فليس مني...** بەلام من بەڕۆژو ئەبمو بەڕۆژوش نابم، شەوان بۆ بەندایەتی هەڵدەستمەوەو پشوش دەدەم، ژنیش دەهێنمو، گۆشتیش دەخۆم، هەركەسێكیش واز لە ڕێبازی من بهێنێ لەمن نیە))، ئەگەر جێگای سەرسوڕمان بێ، كردەوەی كەسانێ سەرسوڕمێنە، كە دەرحەق بە گیانی خۆیان ئەنجامی دەدەن! دەبینین ئەمەیان خورما ناخوا، ئەوی تریان پێ ناكەنی، یەكێ تر ئاوی سارد ناخواتەوە، هەروەكو بڵێیی نەیانزانی بێ كە ئەمانە ئازاردانی ڕۆحو كوژاندنەوەی ڕۆشنایی گیانن ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِىٓ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزْقِ ... بێژە كێیە، جلكی جوانو خشڵو بژێوی پاكژێ - كە خوا بە عەبدەكانی خۆی ڕەوا دیوە- لای وایە كە ناڕەوایە؟ ﴿٣٢﴾ الأعراف﴾.

پێغەمبەرمان ﷺ لەگەڵ ئەوەی لە هەمو کەس پتر دنیای بەکەم سەیرە کرد، بەڵام هەنگوینی دەخوارد، لەبەرئەوەی خودا بۆ خواردن وەدیهێناوە: ﴿يَخۡرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٞ مُّخۡتَلِفٌ أَلۡوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٞ لِّلنَّاسِۚ ... لە دەرونی شیلاوێکی هەمە ڕەنگە دێتە دەرێ، چارەی بۆ مەردم تێدایە. (٦٩) النحل﴾.

پێغەمبەری خوا ﷺ بێوەژنو کچی مارە کردوە: ﴿فَٱنكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثۡنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَۖ ... چەندی خۆتان پێتان باشەو پێتان دەشێن -لە ژنان دوان بن یا سیان پێکەوە یا چواریش بن هەر ڕەوایە- مارە بکەن. (٣) النساء﴾.

لە بۆنەی جەژنەو جگە لە جەژنەش جوانترین بەرگی پۆشیوە: ﴿... خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ ... (ئەی فرزەندەکانی ئادەم) هەرگا دەچن بۆ نوێژکردن، جلکی جوان دەبەربکەن. (٣١) الأعراف﴾.

پێغەمبەر ﷺ مافی گیانو مافی جەستەی پشێل نەکرد، کامەرانی دنیاو دواڕۆژی گەرەك بو، چونکێ بەو ئایینە سروشتیەو خواڕسکە ناردراوە خوا بەندەکانی لەسەر ڕاهێناوە.

بە سەرکەوتنێکی نزیك مژدە بدە

هەندێ لە نوسەری سەردەمی ئێمە دەڵێن: تەنگو چەڵەمە -هەرچەندە گەورە بنو درێژە بکێشن- لەسەر خاوەنەکانیان بەردەوام نابنو، بەڵا باران تا هەتایە پێیەوە گرفتار نابن، بەڵکە هەتا شەوی مەینەتیەکان توندو ڕەشو درێژبێ، نزیکترە پرشنگی خۆری ئازادی لە کەل [٨٢٣] هەڵبێ، خێرو خۆشیو، هێمنیو هەداریو، ژیانێکی خۆشگوزەرانەو ڕۆشنایی پەخشو درەوشاوەی لەگەڵ دابێ، ئەوسا کۆمەکیو هاریکاری لەکن لوتکەی تەنگانەو تاقیکردنەوەدا دەگاتە جێ، دەرەنجامی هەمو شەوێکی ئەنگوستەچاویش ئەوەیە سپێدەی بەیانی لێدادێ.

---

٨٢٣) ئاسۆ/ بەرزایی.

تۆ لە کینە هەڵگرتن بەرزتری

ئەو کەسەی لە هەمو کەس خۆشحاڵترو دڵشادترە، ئەو کەسەیە دوارۆژی بەسەر دنیادا هەڵدەبژێرێ، ئەو بەهرانەی خوا لە دەریای بەخشندەیی خۆیەوە بە خەڵکانی بەخشیوە چاویان تێنابڕێ، بەڵکە پەیامی خۆشی لەلایەو نمونەی هەڵکەوتەی خێرو چاکەیە، دەیەوێ سودو کەڵك بەخەڵکی بگەیەنێ، ئەگەر گوڵیش نەبێ دڕکیش نابێ.

سەرنجی (عبدالله)ی کوڕی (عەباس) بدە کە ڕاڤەکاری قورئانو دەریای زانستە، چۆن توانی، بە سای خووڕەوشتی بەرزو جوانی خۆ گونجاندنی شەرعیانەو دڵفراوانی، کە نەیارانی لە (بەنی ئومەیە)و (بەنی مەروان)و دەستو پێوەندەکانیان بەرەو دۆستایەتی وەربگێڕێ، ئەوسا موسڵمانان لە تێگەیشتنو زانستی ئەو کەڵکیان وەرگرت، کۆڕو کۆمەڵی لە زانستی (فیقهو)و (تەفسیر)و چاکەو یادەوەری پڕکرد. (ئیبن عەباس) کارەساتی (الجمل)و (صفین)و پێش ئەمەو دوای ئەوەشی پشتگوێ خست، دەستی کرد بە بنیاتنانو چاکسازیو، ئاشتەوایی، خوێنی زامەکانی سڕی، جێی خۆی لەدڵی خەڵکدا کردەوە، بەڕاستی نازناوی (حبر الامة المحمدية)ی وەدەست هێنا.

فەرمو ئەمەشیان (ئیبن زوبەیر) - خوای لێ ڕازی بێت -، باس ناکرێ چەند ڕێزدارو پایەدارو خواپەرستو شکۆدار بو، ڕێگای ڕوبەڕوبونەوەی هەڵبژاردو لەو پێناوەدا تێکۆشا، دەرئەنجام لە گێڕانەوەی فەرمودە دورکەوتەوەو، موسڵمان گەلێکیشی لێبونەوە، پاشان مەرگەسات ڕویدا، چونکێ خۆی لە حەرەمدا پەنادا بو،ماڵی خوایان زامدار کردو، موسڵمان گەلێکیشیان کوشتو، ئەویشیان کوشتو پاشانیش هەڵیانواسی ﴿... وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ... هەر فەرمانێ خودا بیدا دەبێ پێکبێ.(٣٨) الأحزاب﴾.

ئەوەی من دەیڵێم بۆ دەستدرێژیکردنە سەر هاوەڵانو کەمکردنەوەی پلەو پایەی ئەوان نیە، بەڵکە لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی یەو مرۆڤ پەندی لێ وەردەگرێو ئەسرینی پێ هەڵدەڕێژێ.

بێگومان نەرمو نیانیو، لێبوردەییو چاوپۆشی، بە کۆمەڵە خەڵکێکی کەم نەبێ بە هەمو کەس نابڕێن، چونکێ داکۆکی لەوە دەکا مرۆڤ هەوەسی خۆی لەبن پێدا بپۆشێو، کلپەی خواستەکانی دامرکێنێو، جڵەوی هەڵنەرو پاڵنەری توند بگرێ.

تێڕوانینێک

ئەو فەرمودەیەی پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەفەرموێ: ((**تَعَرَّف الـى الله فـي الرخـاء يعرفـك فـي الـشدة**... ئەگەر بەندە لەکاتی هێمناییدا پارێزگاری لە فەرمانەکانی خوا کردو سنوری ئەوی پاراستو، چاوەدێری مافەکانی کرد، بە سای ئەوە ناسیاوی لەگەڵ خوادا پەیدا دەکاو، پەیوەندیەکی تایبەتیش لە نێوانی بەندەو پەروەردگاریدا دروست دەبێ، ئینجا خوای گەورەش لە تەنگانەدا ئەو دەناسێو، ڕەچاوی ناسیارێتی دەوری هێمنایی دەکاو، بەهۆی ئەو پەیوەندیە لە دوای مەینەتباری ئازادی دەکا، ئا ئەو پەیوەندیە تایبەتەیە وا دەکا بەندە لە خوا نزیک خاتەوەو، خۆشی بوێو، ئەویش وەڵامی خواستەکانی بداتەوە)).

"ئەگەر بەندە بە پێی پێویست ئارامی گرت، بەڵای لە ئاستدا دەبنە خەڵاتو، دەردی بۆ دەبنە بەخششو، ناخۆشی دەبنە خۆشی، بێگومان خوای بێ هاودەمو هاوتا بۆ ئەوە تاقی نەکردۆتەوە لەناوی ببا، بەڵکە بۆ ئەوە تاقی کردۆتەوە تاوەکو بەندایەتیو، ئارامگری بە ئەزمون بگەیەنێ، مافی خوای بەرزو بێ وێنەیە بەسەر بەندەیەوە چۆن لە خۆشیدا دەیپەرستێ، بەو شێوەیە لە ناخۆشیدا بیپەرستێ، چۆن لەمەڕ ئەو شتەی پێی خۆشە بەندایەتی دەنوێنێ هەر بەم جۆرە سەبارەت بەوەی لە دڵیشیدا گرانە بەندایەتی بنوێنێ، زۆربەی خەڵکانیش دەربارەی ئەو کارانەی پێی دڵخۆشن بەندایەتی ئەنجام دەدەن، لەوەی دڵیشیان نایگرێ پشت هەڵدەکەن، ئەوسا لێرەدا پلەو ڕێزی بەندەکان لەیەك جیادەبێتەوەو، بە گوێرەی ئەوە لەلایەن خوای دەستە باڵاوە پلەو پایەیان دیاری دەکرێ".

زانســت کلیــلی ئاســانکاریـــە

زانستو ئاسانکاری دو دۆستی خۆشەویستی دێرینن، بۆ سەلماندنی ئەمە دەشێ سەرێك لە دەریای زانستی زانا بە تواناکان بدەی، کە ژیانیان چەندە ئاسان بوەو، هەڵسوکەوت لەگەڵیاندا چەندە سوكو لەجێ بوە! ئەوان لە مەبەست تێگەیشتنو، بە خواستەکان گەییشتنو، بە ناخی بابەتەکاندا ڕۆیشتن، لە کاتێکا دەبینی گرانبارترینی خەڵکانو، کەللە ڕەقو ڕانەهاتوترین کەسو ڕێگا سەختو دژوارترین کەس، ئەوانەن لەمەڕ زانستو زانیاری هەژارو تەنك دەستن، چونکێ ئەوان چەند دەستەواژەییێکیان بیستو سەرەدەریان لێ دەرنەکرد، چەند مەسەلەیەکیان وەبەر گوێیان کەوت پەیان پێ نەبرد، بەڵای خەواریجەکانیش هەر لەوەدابو کەم زانست بونو لێکدانەوەیان کرچو کاڵ بو، چونکێ ئەوان ڕاستەقینەیان دەرك پێنەکردو، ڕاستەڕێیان وەدی نەکرد، لە تەنکاواندا دەگەڕانو لە قوڵاییدا مەلەوانیان نەکردو، خۆیان لەناو کاری بە گێچەڵو تێکەڵو پێکەڵ خست.

هــەمو شــتێ بە خــوێ خــوێش بە مــانــا

دو کتێبی ناودارم خوێندۆتەوە، سەیرەکەم هێرشێکی توندو سەختی کردۆتە سەر بەختەوەریو ئاسانکاری لە کاتێکا خوای کار لەجێ کردونی بە دیاری.

یەکەمیان کتێبی (احیاء علوم الدین)ی (غەزالی)، کە بە هاوارەوە بانگێشتی ئەو خۆ برسیکردنو بێبەرگیو پەڕپوتیو، کۆتو زنجیرکردنە دەکا، کە پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ ئەوە هاتوە لە کۆڵ هەمو جیهانی بکاتەوە. هەستاوە حەدیس گەلێکی هێناونو بەسەر یەکیدا کەڵەکە کردونو، زۆربەی هەرە زۆریشیان لاوازو هەڵبەستراون، دوای ئەمە چەند بنەماو بنچینەی لەسەر دامەزراندون پێی وایە گەورەترین هۆکاری گەیێنەری بەندەن بە پەروەردیاری.

منیش (إحياء علوم الدين)م لەگەڵ (صحيحين)ی بوخاریو موسلمدا بەراورد کرد، جیاکاریو لێکدوریێکی زۆرم وەدی کرد، ئەویان خۆ ئازاردانو سەختو گرانە، ئەمەشیان لێبوردەییو سوكو ئاسانە، ئینجا لە واتای وتەی خوا گەیشتم: ﴿وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ... لەبەریشت سانا دەکەین، هەتا ساناترین ڕێگە پەیدا بکەی. ﴿٨﴾ الأعلى﴾.

کتێبی دوەمیان: (قوت القلوب)ي (ئەبو تالیب)ی مەککەیی یە، ئەویشیان زۆر بە گەرمو گوڕی جەخت لەسەر وازهێنان لە ژیانی دنیاو خۆ لێ گۆشەگیرکردنی دەکاو، مرۆڤ هەڵدەنێ بۆ ئەوەی هەوڵو گەڕی لەکارخاو، لە ژیانی خۆش پشت هەڵکاو، لە ڕێگای دەستەبەرکردنی ژیانی بێ حاڵو تفتو تاڵدا پێشبڕکێ بکا.

دانەری ئەو دو کتێبانە: (ئەبو حامید غەزالی)و، (ئەبو تالیبی مەککەیی) چاکەیان ویستوە بەڵام ڕاوبۆچونیان لە تەرازوی فەرمودەو ڕەوشتی پێغەمبەردا ﷺ بێسەنگە، ئا لێرەدا کەموکوڕی ڕوئەدا، بۆیە پێویستە کەسی ڕێنیشاندەر بە ڕێگایەکە ئاشنا بێو لە گرتنەبەری ڕێگادا چوستو چالاكو وریا بێ، ﴿... وَلَٰكِن كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ ... بەڵکە ﴿ئەوانە هەر گوتویانە﴾: ئێوە کە فێری کتێبو خوێندنەوەی بون، لەسەرتانە هەر پەروەرندەو بناسن. ﴿٧٩﴾ آل عمران﴾.

دڵ فراوانترین کەس

دڵ گوشادیو ڕەزا نوێنیو گەشبینی: چەند ڕەوشتێك بون لە مامۆستاو فێرکاری چاکە کاریدا ﷺ وەدی دەکران، ئەو پێغەمبەرەی ﷺ موژدەدەرە، بارگرانیو ڕەواندنەوەی قەدەغە کردوە، هەست بە بێئومێدیو داڕمان ناکا، ڕەزانوێنی لە دڵدایەو، زەردەخەنەی لەسەر لێوە، لە بڕیارو فەرمانیدا ئاسانکارەو، لە ڕێو شوێنیدا مام ناوەنجیەو، شوێن پێهەڵگرانی بەختەوەریان لەنێودایە. گەورەترین کاری ئەوە بو باری سەرشانیان سوك کاو لە کۆتو داو ڕزگاریان کا.

هێواش..هێواش

دەتوانی لە گوتاری هۆشیارکردنەوەدا بەو شێوەیە ئاسودەیی بەسەر گوێگراندا دابێنی، بە قۆناغ بابەتەکان بوروژێنی، گرنگترینیان باس بکەی ئەوسا گرنگی بە دوادا بێنی، ئەو ئامۆژگارەیەی پێغەمبەری خواش ﷺ کە بە (موعاز)ی ڕاگەیاند خوای لێ ڕازی بێت لەو کاتەی بەرەو (یەمەن)ی ڕەوانە کرد، پاڵپشتی لەو قسەیە دەکەن، کە دەفەرموێ: ((فليكن اول ما تدعوهم اليه، شهادة ان لا اله الا الله واني رسول الله... یەکەم شت کە تۆ بانگیان بۆ دەکەی، شایەتی دانە بەوەی هەر خوا پەرستراوی ڕاستەقینەیەو، منیش نێرراوی خوامە)) هەتا کۆتایی. کەوایە لە بابەتەکاندا یەکەمو دوەمو سێیەم هەیە، بۆچی بابەتەکان بەسەر یەکدا کەڵەکە بکەینو، بە یەکەوەش وەبەرچاوانیان خەین؟! ﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ ٱلْقُرْءَانُ جُمْلَةً وَٰحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَٰهُ تَرْتِيلًا ... خوا نەناسەکان دەبێژن: بۆچی خودا بەتێکڕایی ئەم قورئانەی بۆ نەناردۆتە خوارەوە؟ هەر بۆ ئەمە بو کە ئێمە دڵتی پێ دامەزرێنینو بەرێكو پێکیو بە ئارامی بۆتی وەخوێنین. ﴿٣٢﴾ الفرقان ﴾.

یەکێ لەوانەی موسڵمانان بە هۆی ئایینەکەیانەوە بەختەوەر دەکا، ئەوەیە لەژێر سایەو دروشمی ئەو دینەو، سوك وەرگرتنی فەرمانو یاساخ کراوەکانی هەست بە سرەوتنو سانەوە دەکەن، لەبەرئەوەی لە بنەڕەتدا بۆ ئەوە هاتوە لە دڵە ڕاوکێو پرشو بڵاوبونی زەینو هۆشو، ترازان لە بواری کۆمەڵایەتی ڕزگاریان کا.

لە یاسای ئیسلامیشدا هیچ ئەرکێك بەبێ ئامرازی نەرێ (اداة النفي) دانەنراوە ﴿ ... لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ ... خوا ئەرکی لە توانا بەدەر، بەسەر کەسدا ناسەپێنێ. ﴿٢٨٦﴾ البقرة ﴾.

چونکێ ئەرك قورسەو، ئایین یش بە قورسی دانە بەزیوە، بەڵکە بۆ لابردنی هاتوە.

یـاوەران داوای ئامۆژیاریـان لـە پێغەمبـەری خـوا دەکـرد ﷺ بـە فـەرمودەیێکی کـورتی وەڵام ئەدایـەوە بێگانـەو خۆیانـە سـەرەدەریان لـێ دەردەکـرد [٨٢٤]، کەوایـە ڕەچـاوکردنی بـوارو ڕاسـتکاریو [٨٢٥] ئاسـانکاری دروشمـی بەرچـاوی ئـەم ئامۆژگاریـە گرانبەهایە بون.

ئێمە لەوەدا هەڵەین، کە هەرچی پەندو ئامۆژیاریو دابو ڕەوشتو ڕێنوێنێك لە هەگبەماندا هەیە لە یەك شوێندا بە گوڕێی وەرکەین ﴿وَقُرۡءَانٗا فَرَقۡنَٰهُ لِتَقۡرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكۡثٖ وَنَزَّلۡنَٰهُ تَنزِيلٗا ... قورئانێکە بە جیاجیا ناردومانە، تا بە هێدی بـۆ مـەردمی بخوێنیەوەو بەرانبەر بە پێویستی ڕۆژ بەڕێمان کرد. ﴿١٠٦﴾ الإسراء﴾.

کە سەبارەت بە سوپاسـکردن لەسەر زۆری دەستەوسانی لەسەر کـەمی چـۆن دەتوانی ؟

بێگومـان ئـەو کەسـەی لەسـەر ئـاوی شـیرینو سـاردو سـازگار سوپاسـی خـوا نـەکا، لەسـەر کۆشـكو باڵەخانـەی بـەرزو، ئۆتـۆمبیلی ئـاخر مۆدیـلو، بـاخو باخـاتی بـێ وێنەش سوپاسی ناکا.

ئەوەی لەسەر نانی گەرمو نەرم دان بە خەڵاتی خـوا دانانـێ، لەسـەر خـوانێکی بـە خواردنی بە چێژو هەمە جۆر ڕازاوەش ستایشی خوا نانوێنێ، چونکو مـەردمی بـەد نمـەكو [٨٢٦] سـپڵە کـەمو زۆری هـەروەکو یـەك دەبینـێ مرۆڤـ گەلـێ لەوانـە پـەیمان گـەلێکی تونـدو تۆڵیـان بـە خـوادا، لەسـەر ئـەوەی هـەر کاتـێ خـوا دەروی خۆشـی لێکردنەوەو بەهرەی بەسەردا ڕژانـدن گیرفانـەکانی پڕکـردن، ئـەوجارەیان سوپاسـی خوا دەنوێنن، پـارەو پـولی دەبەخـشن، مـەڕو مـاڵاتی سـەردەبڕن ﴿وَمِنۡهُم مَّنۡ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنۡ ءَاتَىٰنَا مِن فَضۡلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن

---

٨٢٤) تێی دەگەیشتن.

٨٢٥) واقیعـیەت.

٨٢٦) بێ ئەمەك/ سپڵە.

فَضْلِهِۦ بَخِلُواْ بِهِۦ وَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ... هێندێك لە نێو ئەوانەدا پەیمانیان دەگەڵ خودا بەست کە شەرتە ئەگەر خودا لە چاکەی خۆی بەشمانی بداتێ، ئێمەش خێرو خێرات دەکەینو دەچینە ڕیزی پیاوچاکانەوە. کە خوا کردیو لە چاکەی خۆی زێدەی دانێ، ڕژدیان لەسەر کردو پشتیان هەڵکردو ڕویان وەرگێڕا. ﴿٧٦﴾ التوبة.

ئێمە ڕۆژانە زۆرێك لەم چەشنە کەسانە دەبینین، حاڵ پەشێوو داماوە، هۆشی لە خۆی نەماوە، گازاندە لە پەروەردیاری دەکا، کە بەخششی گەورەی پێ نەبەخشیوە، نازو گۆزی زۆرو زەوەندەی بە چاوی خۆی نەدیوە، کەچی لەناو لەش ساخیو تەندروستیو هەبویی دابەنازەوە دەخولێتەوە، لە گەشتو سەیراندایەو پشوی داوە، سوپاسیشی لەسەر ناکا، جا ئەگەر وەکو ئەوانە نەبێ کە لەناو گەنجینەو کۆشكو تەلاری فراواندا خۆیان لەبیر چۆتەوە دەبێ ئەو کاتە چۆن بێ؟!

ئەگەر ئاوای بۆ بچێتە سەر زیاتر لە خوای یاخی دەبێو، لە ئاستی پەروەرندەی وەدی هێنەری دا پتر سەرپێچی کارو لاسار دەبێ.

پێ خواسەکەمان دەڵێ: ئەو کاتەی خوا پێڵاوێکی پێ بەخشیم سوپاسی دەکەم. خاوەن پێڵاویش سوپاسەکەی دوا دەخا هەتا خوا ئوتومبێلێکی مۆدێرنی پێ ئەدا، سپڵەییمان بەوە دیارە، دەمانەوێ دەستبەجێ بەهرەی خودا وەرگرینو، بە قەردیش سوپاسی کەین، ئەوەی لە خوای دەخوازین لێی بە پەلەینو، لە جێبەجێکردنی فەرمانەکانیشی سستی دەکەین.

سێ تابلـــۆ

هەندێك لە هۆشمەندان سێ تابلۆی پڕ بە هایان بەسەر پەرتوکخانەکەیانەوە هەڵواسیوە: یەکەمیان لەسەری نوسراوە: ئەو ڕۆژەی ئێستات ڕۆژە.

لە سنوری ئەمڕۆدا بژێی.

دوەمیان لەسەری نوسراوە: بیرکەوەو سوپاسگوزاریە، بیر لە بەهرەی خوا بکەوە بەسەرتەوەو، بە سوپاسگوزاری وەڵامیان دەوە.

لەوەی سێیەمیش نوسراوە: تورە مەبە.

ئەوانە سێ ئامۆژیارین لە ساناترین و نزیکترین ڕێگاوە بە بەختەوەریت ئاشنا دەکەن، دەشتوانی لە بیرنامەی خۆتدا بیاننوسی و ڕۆژانە سەریان بەسەر دابگری.

هەڵوەستەیەك

یەکێ لە وردیاتی نهێنی هاتنی خۆشی بەدوای ناخۆشیداو، ئاسانی بەدوای گرانیدا ئەوەیە، ئەگەر کارەساتی گەورەو توندو بەرچاو ڕەش هاتە ئاراوە، بەندە لەوە بێئومێد بو دروستکراوەکان لە هانای بێن، دڵی بە خوای تاكو تەنیاوە پەیوەست دەبێ، هەر ئەوەشیان پشت بەستنی ڕاستەقینەیە بە خوا.

بە هەمان شێوە ئەگەر بڕوادار لای وابو دوای ئەو هەمو پاڕانەوەو لاڵانەوەی ئاماری قەبوڵ بون و ئاسۆی ڕونی لێ بەدیار نەکەوت، درەنگ داهات خۆری هیوای هەڵنەهات، یەك سەربەخۆیدا دەچێتەوە سەرزەنشتی دەرونی دەکاو، پێی دەڵێ: هەرچی بەسەرم هات لەڕێی تۆوە بو، ئەگەر چاکەو خێرت هەبوایە وەڵامم ئەدرایەوە. ئەو لۆمەکردنەش لە زۆربەی شێوە بەندایەتیەکان لەلایەن خواوە خۆشەویستترە، ئەو سەرزەنشتەیە وا لە بەندە دەکا، خۆی لە بەرابەری خوادا بەکەم سەیرکاو، دانیش بەوە دابنێ بەو بەڵایە شیاوە کە بەسەری دێ و، بەوە شیاو نیە نزای گیرا بێ، هەر بە سای ئەو هەڵوێستەیە لەو ساتەدا دەستبەجێ نزای لێ وەردەگیرێ و بەڵای لەسەر لادەچێ.

(ئیبراهیم)ی کوڕی (ئەدهەم)ی لە خوا ترس دەڵێ: ((ئێمە واین لە ژیانێ ئەگەر دەسەڵاتدارو پاشا پێی بزانێ بە شمشێر لێمان دەسێنێ)).

(ئیبن تەیمیە)ی شێخی ئیسلامیش دەڵێ: ((لە ڕاستیدا کات و ساتی وا بەسەر دڵما ڕادەبورێ دەڵێم: ئەگەر بێ و بەهەشتیان لە وێنەی ئەو ژیانەی من دابن، لە ژیانێکی خۆشدا بەسەردەبەن)).

ئەی خەڵکینە ئاسودە بن

لە کتێبی (الفرج بعد الشدة) پتر لە سی جێباسی تیایە، هەر هەموویان هەواڵمان پێ دەدەن، کە لە سەر لوتکەی مەرگەساتی بەرچاو ڕەشدا پرشنگی هیوا هەڵدێ، لە سەروی چڵەپۆپەی مەینەتیەکان داخۆری ئازادی دەدرەوشێ، ئەوەی لە هەمو کەسیش پتر دەردارو بەڵابارو لە خەفەتدا ڕۆچوە خوارە، لە هەمو کەسیش نزیکترە لە دەربازبونو، کار بۆ ئاسان بونو، لە تەنگانە بە دەروە چون، (تەنوخی) لە کتێبە درێژو پەسندەکەیدا، پتر لە دوسەت داستانی بۆ باس کردوین بۆ ئەوانەی دوچاری ئەشکەنجەو ئازار هاتون، یاخود لە بەندیخانە کراون یا لەسەر کار وەلا دراون، یا شار وەدەر فرێدراون، یا دارکاری کراونو سزا دراون، یا ناچارکراوو سەرشۆڕکراون، تەنیا چەند ڕۆژێکی خایاند، لە پرێکا پێشرەوو پێشەنگی کۆمەکیو تینو تەوژمی ئازادی لەسەر لێواری بێهیوایی - کاتێ ئەوان بێئاگابون- پێیان گەیشت، ئەو خوایە بۆی ڕەوانەکردن کە بیسەرەو وەلامگۆیە.

(تەنوخی) بە کلۆڵو کۆست کەوتوان دەڵێ: ئارام بگرن، کۆمەڵە خەڵکانێك لە پێش ئێوەدا بەو ڕێیەدا گوزەریان کرد:

کەواتە هەر لە کۆنەوە ئەوە باوە ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَىْءٍ ... بێگومانە بە هەندێ شت تاقیو دەکەینەوە. ﴿١٥٥﴾ البقرة﴾، ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ... ئێمە ئەوانەی بەر لە مانیشمان بە تاقی کردەوە. ﴿٣﴾ العنكبوت﴾.

ئەوە فەرمانێکی دادوەرانەیەو خوا بەندەکانی پێ لە سەنگی مەحەك دەدا، لە تەنگانەدا لەسەر بەندایەتی تاقیان دەکاتەوە، بارودۆخیان دەگۆڕێ چۆن شەوو ڕۆژ دەگۆڕێن، کەوایە ئەو نارەزاییو گلەییو مورچو مۆنیەی پێ ناوێ ﴿وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ ٱقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ أَوِ ٱخْرُجُوا۟ مِن دِيَٰرِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ... ئەگەر ئێمە بۆ ئەمانەمان نوسیبا، کوشتاری خۆ بە خۆ بکەن یان لە وڵاتو دەرکەون -کەمیان نەبێ- نەیاندەکرد. ﴿٦٦﴾ النساء﴾.

چاکەکاری بەربەستی توشهاتن بە خراپەیە

جوانترین دەستەواژە، ئەو پەیڤەی (ئەبوبەکر)ی (سەدیق)ە - خوای لێ ڕازی بێت- کە دەڵێ: چاکەکاری بەربەستی توشهاتن بە خراپەیە. ئەو ڕستەیەش هەم ژیریو هەم کتێبی خواش پاڵپشتی لێ دەکەن: ﴿فَلَوْلَآ أَنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِى بَطْنِهِۦٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ... سا ئەگەر (یونس) پاکی خوای نەگوتبایە، تا ڕۆژی سەلا ڕادەبو، لە ورگی (ماسی)دا دەمایەوە. ﴿١٤٤﴾ الصافات﴾.

(خەدیجە)ش بە پێغەمبەری خوا ﷺ دەڵێ: ((نەخێر سوێند بە خوا هەرگیز خوا تەریقت ناکاتەوە، تۆ پەیوەندی خزمایەتی دەگەیێنی، بارسوکی بۆ خەڵکان دەنوێنی، سود بە هەژار دەگەیێنی، لەسەر مەرگەساتی ڕۆژگار یارمەتی دەنوێنی. بزانە چۆن لەسەر پاشەڕۆژ خێری بەڵگە بە هەڵوێستی جوان دێنیتەوەو، چاکەو جوامێری سەرەتایی دەکاتە بەڵگە لەسەر شکۆو ڕێزی کۆتایی)).

لە کتێبی (الوزراء)ی (سەبابی)و کتێبی (المنتظم)ی (ئیبن جەوزی)و کتێبی (الفرج بعد الشدة)ی (تەنوخی) داستانێك هاتوە، کە ئەوە پوختەکەیەتی: (ئیبن فورات)ی وەزیر بە دوای (ئەبو جەعفەر)ی کوڕی (بوستام)دا دەگەڕاو دەیەویست ئازارو ئەشکەنجەی پێبگەیەنێ، ئینجا زۆر بەدەستیەوە گرفتار بو، دایکی (ئەبو جەعفەر)یش هەر لەو کاتەی کوڕەکەی منداڵ بو خوی پێوە گرتبو هەموو شەوێك کولێرەیەکی لەژێر سەرینی (ئەبو جەعفەر)دا دەنا هەر کە بەیانی دادەهات بۆ بەلاگێڕی کوڕەکەی دەیکردە خێر.

دوای ئەوەی کە ماوەیەکی باش لەبەردەستی (ئیبن فوڕات)دا ئازاری چەشت، بۆ کارێکی پێویستی چوە لای (ئیبن فوڕات)، (ئیبن فوڕات) بە (ئەبو جەعفەر)ی گوت: تۆ بەخۆو بە دایکت کولێرەییێکتان هەیە؟

گوتی: نەخێر.

(ابن الفرات) گوتی: چارەت نیە هەر دەبێ قسەکەم بە ڕاست دابنێی.

(ابا جعفر)یش لەسەر شێوەی پیا هەڵدانی کاری پەسندی ژنان بەسەرهاتەکەی گێڕایەوە. (ابن الفرات) گوتی: نا وانەکەی، من لە شەوی ڕابردودا پیلانم بۆ تۆ دەگێڕا، کە ئەگەر پیلانەکەم سەری گرت لە ناوت بەم، ئەو شەوە خەوتم لە خەوما بینیم چۆن بڵێی شمشێرێکم بە ڕوتی لەدەستدابو، دەمەویست تۆی پێ بکوژم، دایکت ڕێگای پێ گرتم کولێرەیەکی لە دەست دابو لە پێشە تۆ کردبوی بە مەتاڵو ڕێی لە من دەگرت نەیدەهێشت بەتۆ بگەم، منیش دەستم پێت نەگەیشتو، بە ئاگا هاتم.

(ئەبو جەعفەر) ئەوەی بە هەل زانیو لەسەر ئەو گرفتەی لە نێوانیاندا هەیە سەرزەنشتی کردو، دەرفەتی بۆ ڕەخسا لەو ڕێیەوە ئاشتەوایی بکەن، هەمو هەوڵێکیدا بۆئەوەی ڕازی بکاو گوێڕایەڵی بێ، وازی نەهێنا هەتا قایلی کردو، هەردوکیان بون بە هاوڕێ.

(ئیبن فوڕات) گوتی: سوێند بە خوا لەمەولا بەدەستی منەوە ئازار نادرێی.

چەند پشودانێك یاریدەدەری ڕێگا بڕینن

شتێکی ڕونو لەبەرچاوە لە یاسای ئیسلامدا فراوانیو ئاسانکاری هەیە، کە ڕێ بۆ بەندە خۆش دەکا لە نواندنی بەندایەتیو ماڵ بەخشینو کردەی چاکدا دانەبڕێ، پێغەمبەرمان ﷺ زەردەخەنەی لەسەر لێو بو﴿ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضۡحَكَ وَأَبۡكَىٰ ... هەر ئەو دەخاتە خەنینو دەگرێنێ. ﴿٤٣﴾ النجم ﴾.

وتەی خۆشو بە پێکەنینی کردوەو هەمو شتی هەر ڕاست بوە، لەگەڵ (عائیشە)دا - خوای لێ ڕازی بێت - غارغارێنێی کردوە، بۆ ئەوەی یاوەرانی بێزار نەبن لەکاتی ئامۆژیاریدا، داوای ڕێگا پێدانی لێدەکرد، زۆ قوڵبونەوەو خۆ ئازاردانو ڕەقەکاری ڕەت دەکردەوەو، دەیفەرمو: هەر کەسێ لە ئاییندا ڕەقەکاری بنوێنێ، بەبێ گومانی بەسەریدا زاڵ دەبێ، لە فەرمودەی تریشدا هاتوە: لە ڕاستیدا ئایین توندو بەندە، سا بە نەرمی خۆی تێ بخەن.

ئەمەشیان هەر لە فەرمودەیە، کە دەڵێ: هـەمو خواپەرستێك تورەبونێكی هەیـە، ئەویش بریتییە لە گەرمو گوڕیو توندو بەندیو تێهەڵچون.

مرۆڤی گرانبـاریش مـەودای كـاری كورتـە، چـونكێ هـەر بـارودۆخی هەنوكـەی لێكدەداتەوەو، بەلای ڕوداو پێش هاتو ماوەی درێژ خایەن لا ناكاتەوە، ئەگینا كەسی ژیریار لە كارەكانیـدا تخوبێكی نزیكی هەیـەو نایبـەزێنێ، جا ئەگەر تینو توانـای گەشەی كرد تخوبی بەرفرەتر دەكا، ئەگەرنا لە سنوری خۆی تێپەڕ نـادا، هەر ئـەو واتایـەش لـەو هەواڵـەی لـە هـاوەڵان بیـستراوە، دەفامرێتـەوە (كـە دەڵـێ): بێگومـان دەرونـەكان ڕوتێكـردنو پـشت تێكردنیـان هەیـە، جا لـەو كاتـەی بـەرەو ڕو دێـن بـە دەرفەتیان بزانن، لەو كاتەی پشتیش هەڵدەكەن گوێیان پێ مەدەن.

نەم بینیوە هیچ كەسێ لە پێواندا زیادیان كردبێو، پتر سوننەتیان ئەنجام دابێو، بۆ ڕەنج كێشان هەوڵیان دابێ، مەگەر دوای ئەمە پچڕاونو پاشە كشەیان كـردوەو لـە جاران بێ توانا تر بون.

لە بنەڕەتیشدا ئایین بۆ بەختەوەری هـاتوە ﴿ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ... ئـەم قورئانەمان بۆ نەناردی كە توشی چەوسانەوە بی. (٢) طه ﴾ .

بێگومان ئەوانەی پتر لـە توانایـان خۆیـان ئـازار داوە، پاشـانیش خۆیـان پـێ ڕاگـیر نەكراوەو، لە گۆڕەپـانی هەڵكەوتـدا [827] تێـشكاونو پاشەكشەیان كـردوە ﴿ ... وَرَهۡبَانِيَّةً ٱبۡتَدَعُوهَا مَا كَتَبۡنَٰهَا عَلَيۡهِمۡ إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ رِضۡوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوۡهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ... ئـــــەو ڕەبەنیەش كە هەیانە ئێمە بۆمان نەنوسیون، بۆخۆیان دایانهێنانەوە ئەم كارەشەیان بۆ ڕەزامەندی خودا بو، بۆشیان نەكرا وەك پێویستەیێكی بێنن. (٢٧) الحديد ﴾.

ئـایینی ئیـسلامیش بـەوە لـە هـەمو ئایینێـك جیـا كراوەتـەوە، كـە ئـاینێكی مـام ناوەنجیـەو، سـوكو سـانایەو، لەگـەڵ گیـانو لاشـەو دنیـاو دواڕۆژو سروشـتدا دانـوی دەكولێ ﴿ ... ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ ... ئەمە ڕەوشتێكی ڕاستە. (٣٦) التوبة ﴾.

---

٨٢٧) واقیع.

لە (ئەبو سەعید)ی (خودری) دەگێڕنەوە، دەڵێ: پیاوێ هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، کێ لە هەمو کەس باشترە؟

فەرموی: ((**مؤمن جاهد بنفسە ومالە في سبيل الله، ثم رجل معتزل في شعب من الشعاب يعبد ربّه**... بڕوادارێك بە گیانو ماڵی لە ڕێگای خوادا تێبکۆشێ، دوای وی پیاوێك لە یەکێ لە دۆڵاییەکاندا خۆی پەناداو خوای خۆی بپەرستێ)).

لە ڕێگایەکی ترەوە هاتوە: ((**يتقي الله ويَدَع الناس من شرِّه**... لە خوا بترسێو خەڵکیش لەدەستی بێوەی بن)).

بە هەمان شێوە لە (ئەبو سەعید)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێ: گوێم لێبو پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرمو: ((**يوشك ان يكون خير مال المسلم غنم يتبع بها شعب الجبال ومواقع القطر، يفر بدينه من الفتن**... رواه البخاري نزیکە وای لێبێ باشترین ماڵی موسڵمانی: مەڕو ماڵاتێك بێ، لە لوتکە چیاکانو لە وەرگادا بیان لەوەڕێنێو، بەخۆیو دینەکەی لەبەر فیتنەو بەڵا ڕابکا)).

عومەر دەفەرموێ: (لە گۆشەنشینی بەشی خۆتان وەرگرن).

وتەی (جونەید)یش چەند جوانە: (ئازاری گۆشەنشینی سوکترە لە دەردی تێکەڵی).

(خیتابیش) دەڵێ: گۆشەنیشنی ئەگەر تەنیا ئەوەندە دەستکەوتەی هەبێ، مرۆڤ بەدور بگرێ لەوەی زمانی بە خراپە لە خەڵکی بگەڕێو، لە بینینی ئەو خراپانەی بەدور بگرێ کە چارەسەری پێ ناگرێ، دیارە بەهرەیەکی زۆری پێ بڕاوە.

هەر بەو واتایەش (حاکم) فەرمودەیێکی ساخ کردۆتەوە، کە لە ئەبو زەر گێڕراوەتەوە، کە دەفەرموێ: ((**الوحدة خير من جليس السوء**... تەنیایی لە هاودەمی خراپ چاترە. ئەو فەرمودەیەش فەرمودەیێکی (حەسەن) ە)).

(خیتابی) لە کتێبی (العزلة)دا باس لەوە دەکا کە: خۆ لە خەڵکی پەنادانو تێکەڵی بە گوێرەی پەیوەندیدارەکانیان دەگۆڕێن، جا ئەو بەڵگانەی مرۆڤ بۆ تێکەڵی هەڵدەنێن [٨٢٨]، وا ڕاڤە دەکرێن، کە بۆ تێکەڵبون لەمەڕ گوێڕایەڵی پێشەوایانی

---

٨٢٨) هاندەدەن.

ئیسلام‌و کارو فەرمانی ئیسلامدا هاتون، پێچەوانەی ئەو بەڵگانەش لەمەڕ تێکەڵییێکی پێچەوانەی ئەو تێکەڵییە هاتون، بەڵام سەبارەت بەو کۆبونەوەو لێکجیابونەوەی، کە بە جەستە دەکرێ، ئەگەر مەردم بزانێ بێ تێکەڵی خۆی پێ دەژیێ‌و، لە دینی خۆی پارێزگاری پێ دەکرێ، چاتر وایە لە تێکەڵی خەڵکی خۆی بەدور بگرێ، بەڵام بەو مەرجەی بەشداری نوێژی بە کۆمەڵ بێ‌و، سڵاوی خەڵکی وەرگرێتەوەو، مافی موسڵمانان کە بەسەریەوە هەیە وەکو سەردانی نەخۆش‌و، ئامادەی ناشتنی مردوو، وێنەی ئەمانەش، جێبەجێیان بکات.

تەنیا ئەوە لە مرۆڤ خوازراوە بەبێ هودە تێکەڵ نەبێ، چونکە زەین‌و هۆشی دەپرشێ‌و [٨٢٩]، کاتەکانی لە کارو کرداری گشتیدا بەهەدەر دەچێ، تێکەڵبون بە خەڵکیش وەکو ئاتاجی خواردن‌و خۆراکە، بەپێی پێویست بەکاردێنرێ، هەم گیان‌و هەم دڵیش بەم جۆرە حەساوەترن، خواش لە هەمو کەس زاناترە.

قوشەیری لە (الرسالة)دا دەڵێ: ڕێگای ئەو کەسەی گۆشەگیری هەڵدەبژێرێ، ئەوەیە لای وابێ خەڵك لەدەستی ئەو دەحەسێتەوە، نەك بە پێچەوانە، چونکە یەکەمیان خۆ بەکەمزانی لێ وەدی دەکرێ، کە ئەمەش ڕەوشتی مەردمی خۆ بەکەمزانە، دوەمیشیان خۆ بە زلزانی لێ فەراهەم دێ کە ئەوەش نەریتی خۆ پێ زۆرانە. خەڵکان سەبارەت بە گۆشەگیری‌و تێکەڵی سێ بەرەیان لێ پێکدێ.

بەرەی یەکەم: کەسانێکن خۆیان پەنا دەدەن هەتا لە وتاری هەینی‌و، نوێژی بە کۆمەڵ‌و، کاری خزمەتگوزاریش تێکەڵ نابن، ئا ئەوانە بەهەڵەدا چون.

دەستەی دوەمیش: لەگەڵ خەڵکی تێکەڵن هەتا کۆڕی گاڵتەو گەپو قاوەقاو [٨٣٠]و کات بەفیڕۆدانیش هەڵنابوێرن [٨٣١]، ئەوانەش بە هەڵەدا چون.

گرۆی ناوەنجی: ئەوانەن لەو شێوە بەندایەتییەی تەنیا بە کۆمەڵ ئەنجام دەدرێ لەگەڵ خەڵکدا تێکەڵاون، بۆ هاریکاری هەر کردەیێ لە پێناوی خواو چاکەکاری بێ بۆ وەرگرتنی پاداشت‌و خەڵات بێ ئەوان تیایدا بەشدارن، لەهەر بۆنەیەك بۆ

---

٨٢٩) دەپرژێ/ بڵاو دەبێ.

٨٣٠) قسەو قسەلۆك

٨٣١) باز نادەن.

پشت هەڵکردن‌و بەرپەرچی ڕێی خودا بێ‌و زیادە ڕۆیی لە شتی حەڵاڵ تیابێ ئەوان خۆی لێ دەبوێرن ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ... بەم شێوەیە ئێمە ئێوەمان کردۆتە ئۆمەتێکی هەڵبژاردە. (١٤٣) البقرة ﴾.

هەڵوەستەیەك

لە (عوبادە)ی کوڕی (سامیت) دەگێڕنەوە، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((**عليكم بالجهاد في سبيل الله، فانه باب من ابواب الجنّة، يذهب الله به الغم والهم...** لە سەرتان بێ جیهاد لە پێناوی خوادا بکەن، چونکێ جیهاد دەرگایەکە لە دەرگاکانی بەهەشت، خوا خەم‌و پەژارەی پێ دەڕەوێنێ)).

(بەڵام گاریکەری جیهاد لەسەر لابردنی خەم‌وپەژارە، بەپێی ناخ‌و دڵ شتێکی ڕون‌و دیارە، بێگومان هەرکاتێ دەرون پشتی لە تەوژم‌و هاش‌و هوشی گومڕایی‌و دەست بەسەرداگرتنی هەڵکرد، خاکەساری‌و پەرێشانی‌و کڵۆڵی‌و ترس‌و لەرزی پتر دەبێ، جا ئەگەر لەپێناوی خوا تێکۆشا، خوای گەورە خەم‌و خەمینی بەرەو چاپوکی‌و[٨٣٢] جەربەزەیی‌و[٨٣٣] خۆشی‌و شادی وەردەگێڕێ، هەروەکو خوای توانادار دەفەرموێ: ﴿قَٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ (١٤) وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ... ئێوە دەگژیان ڕابچن، خودا هەر بەدەستی ئێوە ئەوان توشی ئازار دەکاو ژێریان دەخاو سەرودەخا بەسەریانداو کارێك دەکا کوڵی دڵی باوەڕداران دابمرکێ. ڕکی دڵیشیان ڕادەماڵێ. (١٥) التوبة ﴾.

هیچ شتێ ئەوەندەی تێکۆشان لەپێناو خوا خەم‌و پەژارەو پەرێشانی دڵ ناڕەوێنێ، یارمەتیش هەر لە خواوەیە.

---

٨٣٢) چالاکی و چوستی.

٨٣٣) ئازایەتی.

لەوەرگای سۆما لەم گەردونەدا

تێڕوانینی نیگاری شوێنەواری دەسەڵاتی خوا لە ئاسمانو زەویدا یەکێکن لە ڕێگای ئاسودەییو هەدادایی [٨٣٤]، لە سۆنگەی تێڕوانین لە دروستکراوە درەوشاوەو ڕازاوەکانی خوای وەدیهێنەر - گەورەییو شکۆداری بۆ ئەو - چێژ وەردەگری، بە سای ڕوانینی گوڵو گوڵاڵەو، دارو درەخت، جۆگەو جۆبارو، چڕەو [٨٣٥] بیشەڵان [٨٣٦]، بەرپاڵو [٨٣٧] قەدی کێوان، لە زەمینو ئاسمانەکان، مانگو خۆرو، شەوو ڕۆژان، حەسانەوەو سرەوتن هەست پێ دەکەی، بیروباوەڕو ملکەچیت پتر دەبێ، جڵەوت بۆ دروستکاری هەرە زاڵ شۆڕتر دەبێ ﴿... فَٱعۡتَبِرُواْ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَبۡصَٰرِ ... سا ئێوە دەرس وەرگرن، ئەی گرۆی خاوەن ئاوەزان [٨٣٨]! ﴿٢﴾ الحشر﴾.

یەکێ لەو پرۆفیسۆرانەی باوەڕی هێناوە دەڵێ: کاتێ گومانم لە دەسەڵاتی خوا بۆ دروست دەبو، چاوێکم بە پەرتوکی بونەوەردا دەخشاند، بۆ ئەوەی پیتەکانی دەرئاساو [٨٣٩]، وەدیهێنانی تێداوە خوێنمەوەو، ژێلەمۆی باوەڕم داگیرسێتەوە.

هەنگاونان بە نەخشە

شەوکانی دەڵێ: هەندێ لە زانایان ئامۆژگاریان کردمو پێیان وتم: ئەگەرچی ڕۆژێ دو دێریش بنوسی دەست لە نوسین هەڵمەگرە. دەڵێ: جا ئەو ئامۆژیاریەم لە گوێ گرتو، بەرهەمەکەشم دوریەوە.

---

٨٣٤) سرەوتن.

٨٣٥) داروباری چڕو پڕ.

٨٣٦) جەنگەڵستان/ دارو درەختی چڕژاو.

٨٣٧) بەرهەوراز.

٨٣٨) خاوەن عەقڵان.

٨٣٩) ئەو پەندە بۆ شتی بەپەلە بەکاردێ.

هەر ئەو واتایەش لەو فەرمودەیە دەفامرێتەوە: ((**خیر العمل ما داوم علیه صاحبه وان قل**... چاترین کردار ئەوەیە خاوەنەکەی لەسەری بەردەوام بێ، با هەر چەندە کەمیش بێ)).

گوتراویشە: ئاوی بەخوڕ هەر لە دڵۆپ دڵۆپە پێکدێ.

هەر لەو ڕێیەوە دوچاری نیگەرانی دێین، کە دەمانەوێ بە دەرسێك ببین بەمەولاو وە کۆچێ ڕابگەینەوە [٨٤٠]، ئەوسا بێزارو شەکەت دەبینو دەست لە کردار هەڵدەگرین، ئەگەر بێو کارەکانمان یاومیاوە [٨٤١] ئەنجام دەینو، بەسەر قۆناغەکاندا دابەشیان کەین، بە هێورەیی قۆناغەکان تێپەڕ دەدەین، ئەو دەرسەیە لە نوێژ وەرگرە، شەرع پێنج کاتی لە یەکتر جودای بۆ داناوە، بۆ ئەوەی بەندە شەکەت نەبێو پشو بدا، بە تامەزرۆیی بۆی بڕوا، ئەگەر بێو لە یەك ساتدا کۆبکرێنەوە، بەندە لێیان بێزار دەبێ، لە فەرمودەشا هاتوە: ((**ان المُنبَتَّ لا ظهراً ابقى و الا ارضا قطع**... بێگومان ئەو سوارەی لە هاوەڵانی جێماوە نە پێیان دەگاتەوەو، نە پشتی وەڵاخەکەشی بە ساخی دێڵێ [٨٤٢])).

بە گوێرەی ئەزمونیش دەرکەوتوە، کە هەرکەسێ کارەکانی بە قۆناغ بڕی بێ، ئەوەندە داهاتی وەدەستهێناوە، کە ئەو کەسەی بە یەك کەڕەت شانی داوەتەبەر وەدەستی نەهێناوە، وێڕای ئەوەی کلپەو گڕی هەستو سۆزیشی دانەمرکاوە.

یەکێ لەو سودو کەڵکەی لە هەندێ زانایانم وەدەست هێناوە، ئەوەیە، کە نوێژەکان کارەکان ڕێك دەخەن، ئەو وانەیەش لە وتەی خوا وەرگیراوە: ﴿... إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا ...نوێژ لەسەر خاوەن باوەڕان نوسراوێکە، وەختی بۆ دیاری کراوە. ﴿١٠٣﴾ النساء﴾.

سا ئەگەر بێو بەندە لەدوای هەر نوێژێکدا بەرنامەڕێژی بۆ کارە دنیاییو دواڕۆژیەکانی بکا، هەست دەکا کاتو ساتێکی زۆرو بەرفرەی لەبەردەستدا.

---

٨٤٠) ئەو پەندە بۆ شتی بە پەلە بەکار دێ.

٨٤١) وردە وردە/ بڕ بە بڕە.

٨٤٢) واتە: پشتی وەڵاخەکەی بریندار دەکا.

با نمونەیێکت بۆ بێنمەوە: ئەگەر بێ‌و قوتابیەکی زانستی لەدوای نوێژی بەیانیدا بیەوێ لەهەر زانستێك خۆی حەز بکا دەرخی بکاو، دوای نیوەڕۆش بۆ خوێندنەوەیەکی گشتی ئاسان تەرخان بکا، دوای نوێژی عەسر تایبەت کا بە لێکۆڵینەوەیەکی وردی زانستی، دوای نوێژی (مەغریب) بۆ گەڕان‌و سەردانی خۆشەویستان بێ‌و، دوای نوێژی خەوتنانیشی بۆ خوێندنەوەی کتێبی سەردەمی‌و لێکۆڵینەوەو بەشداری خول‌و، دانیشتن لەگەڵ ئەندامانی ماڵ بێ، ئا ئەو بەرنامە ڕێژیە سودی پێ دەگەیەنێ، کەسی ژیریش بەهۆی چاوساغی‌و وریای خۆی کۆمەکی وەردەگرێ‌و ڕێگای بۆ ڕۆشن دەبێ.

﴿... إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا ... ئەگەر لە خوا بترسن، ئامێری جیاکردنەوەی پاك‌و پیستان پێدەدات. ﴿٢٩﴾ الأنفال﴾.

تکات لێ دەکەم بێ بەرنامە بەسەر مەبە

یەکێ لەوانەی بیروهۆش دابڕدابڕ دەکا، ئەو زەین‌و پەشێویەیە کە خەڵکانێك تێیدا دەگوزەرێنن، ئەوان سنوری توانایان دیاری ناکەن‌و، بۆ ئەو مەبەستە تێناکۆشن، کە تێڕوانین‌و هزریان کۆدەکاتەوە، چونکو تێگەیشتن‌و زانیاری چەند ڕێ‌و ڕێچکەی هەنە، پێویستە نیشانەو دروشمەکانی دەرك پێ بکرێن‌و بزانرێن، ئەوسا مەردم یەك ڕێگای لێ هەڵبژێرێ، چونکێ یەك مەبەستی پەسندە.

بە هەمان شێوە یەکێ لەوانەی زەین پرشوبڵاو دەکاو، خەمان لەکۆڵ بار دەکا، قەرزاری‌و، داخداریە لە پێناوی سامان‌و، ئەرکی بەڕێوەبردنی ژیانە.

جا لێرەدا چەند بنەمایەك لەمەڕ ئەو بابەتە هەیە دەمەوێ باسیان بکەم:

<u>یەکەمیان</u>: ئەوەی پاشەکەوتی هەبێ هەژاری نابێ: ئەوەی لەبارەی خەرجکردن بزانێ‌و، تەنیا بۆ پێویستی ماڵی خۆی خەرج بکاو، لە زیادڕۆیی‌و ماڵ بە فیرۆدان دەستی بگرێتەوە، هەست بەکۆمەکی خوا دەکا﴿ إِنَّ ٱلۡمُبَذِّرِينَ كَانُوٓاْ إِخۡوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِۖ ... ئەو کەسانەی هەڵە خەرجن، دەگەڵ شەیتان دەبنە برا. ﴿٢٧﴾ الإسراء﴾.

﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمْ يُسْرِفُواْ وَلَمْ يَقْتُرُواْ وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ الفرقان ﴾

دوەمیان: ماڵ کۆکردنەوە لەو ڕێگایانەی حەڵاڵن، وازهێنان لە هەمو کارێکی حەرام، لەبەرئەوەی خوا پاکەو، تەنیا پاکی گەرەکە، پیتو فەڕیش ناخاتە ناو ئەو کارو پیشەیەی بە ناپاکی ئەنجام دەدرێ ﴿ ... وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ ٱلْخَبِيثِ ... با زۆرایی ناپاکەکەش بۆت سەرسوڕمێن بێ. ﴿١٠٠﴾ المائدة ﴾.

سێیەمیان: هەوڵ دان لە پێناوی دەستەبەرکردنی ماڵی حەڵاڵو، پەیداکردنیشی هەر لەو ڕێیەوە هەروەها وەلانانی بێکاریو بێئیشیو، خۆپاراستن لەوەی کاتەکانی لە شتی پڕوپوچدا بەهەدەر بدرێن.

فەرمو ئەوە (ئیبن عەوف)ە دەڵێ: ڕێگای بازارم نیشاندەن: ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُواْ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ... هەرگا لە نوێژێ بونەوە، بە هەردێدا بڵاو ببنو بۆ چاکەی خودا بکۆشنو گەلێك یادی خودا بکەن، شایەتا ڕزگاریتان بێ. ﴿١٠﴾ الجمعة ﴾.

سەنگی تۆ لە خووڕەوشتو باوەڕت دایە

(جولەیبیب) بە هەژاریو نەداری ژیانی بەسەر برد، بەرگو پۆشاکی ڕزیوو دادڕاو بو، برسیو بێ نانو پێخواس بو، ساماندارو خاوەن تیرەو هۆز نەبو، کەلوپەلی ناوماڵو خانوێك نەبو تێیدا وەحەسێ، دو دەستەکانی جامی ئاو پێ خواردنەوە بون لە کانیاوو سەراوی گشتی ئاوی پێ دەخواردنەوە، لەناو مزگەوتا دەخەوتو، قۆڵی سەرینی ژێر سەر بو، دۆشەکی قومو چەگڵ بو، بەڵام سەرمایەی یادی پەروەردیاریو خوێندنی کتێبی خوا بو، لە جەنگو جیهادو نوێژدا لە ڕیزی یەکەم دابو، ڕۆژێکیان بەلای پێغەمبەری خوادا ﷺ تێپەڕی ئەویش بەناوی خۆی بانگی کردو فەرموی: ئەی جولەیبیب ژن ناهێنی؟

ئەویش گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، جا کێ ژنم دەداتێ؟ نە پلەو پایەو نە ماڵو سامان؟، جارێکی تریشی بە لادا تێپەڕی، هەروەکو جاری پێشو پێی فەرمو، ئەویش هەر وەڵامی گۆڕینی دایەوە، بۆ جاری سێیەم بەلایدا ڕۆیشت، پرسیارەکەی لێ کردەوە، ئەویش وەڵامی ڕابردوی دایەوە.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموی: ((یا جلیبیب انطلق الی بیت فلان الأنصاري و قل لـه: رسـول الله ﷺ یقرئـك السـلام، ویطلـب منـك ان تزوجنـي بنتـك... ئەی (جەلەیبیب) بچۆ ماڵی فلانە کەسی (ئەنصاری)و پێی بڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ سڵاوت لێدەکاو، داوات لێدەکا کچەکەتم لێ مارە بکەی)).

ئەو پیاوە (ئەنساری)یە لە بنەماڵەو خانەوادەیەکی ڕێزدارو ناوادر بو، ئەوسا (جولەیبیب) هەستاو بەرەو ئەو ماڵە (ئەنصاری)یە بەڕێ کەوتو لە دەرگایداو، ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ پێی ڕاسپارد بو پێی ڕاگەیاند.

(ئەنصاری)یەکە گوتی: سڵاو لەسەر پێغەمبەری خوا بێ، باشە چۆن کچی خۆمت لێ مارە بکەم ئەی (جولەیبیب) کەچی نە ماڵت هەیەو نە پلەو پایە؟ خێزانەکەی گوێی لەو هەواڵە بو، سەری سوڕماو پرسی: (جولەیبیب)! نەدارایی‌و پلەو پایە؟ کچە بڕوادارەکەش گوێ قوڵاخی وتەی (جولەیبیب)و پەیامی پێغەمبەری خوا ﷺ بو بە دایك‌و باوکی وت: دەتانەوێ داخوازی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەتکەنەوە، سوێند بەو کەسەی گیانی منی لەدەستە شتی وا نابێ.

ئەوسا لەسەر بنچینەیێکی پیرۆز مارەکراو هاوسەرایەتی‌و وەچەیەکی پڕ پیت‌و فەڕ، ماڵێکی ئاوەدان، لەسەر بنەڕەتی ڕەزامەندی‌و خواپەرستی بنیات نرا، بانگی (جیهاد) ڕاهێشتراو، (جولەیبیب) ئامادەی جەنگ بو، حەوت کەسی لە بێباوەڕان کوشت‌و، دوای ئەوە لە ڕێگای خوادا شەهید کرا، بە ڕەزامەندی لە خوای خۆی‌و پێغەمبەرەکەی ﷺ بە ڕەزامەندی لەو بیروباوەڕەی خۆی لەپێناودا کردە قوربانی، سەری نایەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ بەدوای کوژراوەکاندا دەگەڕاو، ناوی کوژراوەکانیان بۆ هەڵدەدا، (جولەیبیب)یشیان لەبیر نەبو، چونکە کەسێکی ناودارو دیار نەبو، ناوی لەناو ناوان نەبو، بەڵام پێغەمبەری خوا ﷺ لەناو ئەو قەڵەباڵغیەدا

لەبیری ناکاو ناوی ئەوی هەر لەیادەو لێی دەپێچێتەوەو دەفەرموێ: ((ولكنني افقد جليبيباً... بەڵام من (جولەیبیب)م بزر کردوە)).

دەیبینێتەوە لەناو تۆزو خۆڵدا گەوزیوە، تۆزی سەر ڕوی دەتەکێنێو پێی دەفەرموێ: ((قتلتَ سبعةً ثم قُتِلتَ؟ أنت مني وأنا منك، أنت مني وأنا منك، أنت مني وأنا منك... تۆ حەوت گاورت کوشتوەو دوای ئەوە کوژراوی؟ تۆ لە منیو منیش لە تۆم، تۆ لە منیو منیش لە تۆم، تۆ لە منیو منیش لە تۆم)).

(جولەیبیب) ئەوەندە بەهرەو بەخششو خەڵاتەی بەس بو، کە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو مەدالیاو دروشمەی پێ خەڵات کرد.

نرخو بەهای (جولەیبیب) لە بڕواو ئەو پەیامەدا وەدی دەکرا کە خۆی لەپێناودا کردە قوربانی، لەوەدا بو پێغەمبەری خوا ﷺ خۆشی دەویست.

هەژاریو نەداریو بێ کەسوکاری نەبونە بەربەستی ئەو شانو شەوکەتو دەستکەوتە بێوێنەیەی، قەبوڵ بونو ڕەزامەندی، بەختەوەریو شەهیدی لە دنیاو لە دواڕۆژدا بون بە سەرمایەی: ﴿فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَيَسۡتَبۡشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمۡ يَلۡحَقُواْ بِهِم مِّنۡ خَلۡفِهِمۡ أَلَّا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ﴾ ... دڵیان خۆشە بەو چاکەیە، کە خودا دەربارەی کردون، شادن بەوەش کە ئەوانەی وا نەگەیشتونە ئەمان بەجێ ماون، هیچ ترسێکیان لەسەر نابێو هیچ خەمێکیان لەبەر نابێ. ﴿(١٧٠) آل عمران﴾.

بێگومان ڕێزی تۆ لە خووڕەوشتە باڵاکانو دابو نەریتە ناوازەکانتدا وەدی دەکرێ. کامەرانی تۆ لە بایەخ پێدانو ئاستی زانیاریو پایەداریدا دەبینرێ.

ڕۆژێ لە ڕۆژان بێ پارەو پوڵیو بێ ناودەنگی، نەبونە لەمپەری سەر ڕێی پێهەڵچونو گەورە بونو، پێ گەیشتنو سەربەرزی.

ئەوسا خۆشی لەوانەی سەنگو بەهای خۆیان پێ دەزانن، خۆشی لەوانەی بە هەوڵو تێکۆشانو مەردایەتیان، لە دو ژیاندا ئاسودە بون، دو کەڕەتان سەرفراز بون، لە دنیاو لە دواڕۆژدا.

ئەوانە چەند ئاسودە بون

(ئەبوبەکر) - خوای لێ ڕازی بێت- بەو ئایەتە: ﴿وَسَيُجَنَّبُهَا ٱلْأَتْقَى ۝١٧ ٱلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ... هەر کێش پارێزگارترینە، لێی دور دەبێ. ئەوی ماڵی خۆی دەبەخشێ، هەتاوەکو پاك بێتەوە. ۝١٨﴾ اللیل.

(عومەر) - خوای لێ ڕازی بێت - بەو فەرمودەیە: ((**رايت قصراً ابيض في الجنة، قلت: لمن هذا القصر؟ قيل لي: لعمر بن الخطاب...** لە بەهەشتدا کۆشکێکی سپیم بینی، وتم: ئەو کۆشکە ئی کێیە؟ پێیان گوتم: هی (عومەر)ی کوڕی (خەتاب) بە)).

(عوسمان) - خوای لێ ڕازی بێت - بەو نزایە: ((**اللّهم اغفر لعثمان ما تقدم من ذنبه وما تأخر...** خوایە لە گوناهی ڕابردو داهاتووی (عوسمان) خۆش بە)).

(عەلی) -خوای لێ ڕازی بێت- بەو فەرمودەیە: ((**رجل يحب الله ورسوله، ويحبه الله و رسوله...** پیاوێکە خواو پێغەمبەری خوای خۆشدەوێ، خواو پێغەمبەری خواش ئەویان خۆشدەوێ)).

(سەعد)ی کوڕی (موعاز) - خوای لێ ڕازی بێت-: بەو قەدرو ڕێزە: ((**أهتز له عرش الرحمن...** عەرشی خوا لەبەر مەرگی ئەو لەرزی)).

(عبدالله)ی کوڕی (عەمر)ی (ئەنساری) - خوای لێ ڕازی بێت -: بەو شانو شکۆیە: ((**كَلَّمَهُ الله كفاحاً بلا ترجمان...** بێ گواستنەوە ڕاستەوخۆ خوا قسەی لەگەڵ کرد)).

(حەنزەلە) - خوای لێ ڕازی بێت -: بەو سەربڵندیە: ((**غسلته ملئكة الرحمن...** فریشتەکانی خوای میهرەبان شوشتیان)).

ئەوانەش چەند چارەڕەش بون

خوای گەورە دەربارەی فیرعەون دەفەرموێ: ﴿ ٱلنَّارُ يُعۡرَضُونَ عَلَيۡهَا غُدُوّٗا وَعَشِيّٗاۚ ... هەموسپێدەو ئێواران دەیانبەنە سەر ئاور. ﴿٤٦﴾ غافر ﴾.

لەمەڕ قارون: ﴿ فَخَسَفۡنَا بِهِۦ وَبِدَارِهِ ٱلۡأَرۡضَ ... سا قارونمان بەماڵیەوە ڕۆ برد بە ناخی زەمیندا. ﴿٨١﴾ القصص ﴾.

دەربارەی (وەلید)ی کوڕی (موغەیرە): ﴿ سَأُرۡهِقُهُۥ صَعُودًا ... توشی ئازارێ وای دەکەم، پێی هەڵبچێ. ﴿١٧﴾ المدثر ﴾.

سەبارەت بە (ئومەییە)ی کوڕی (خەلەف) ﴿ وَيۡلٞ لِّكُلِّ هُمَزَةٖ لُّمَزَةٍ ... هاوارە لەهەر کەسێکی بە تەشەری خوسپ کەرە. ﴿١﴾ الهمزة ﴾.

لەمەڕ (ئەبو لەهەب): ﴿ تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ... ئەبو لەهەب هەردو دەستی شەل بێو عەمری نەمێنێ. ﴿١﴾ المسد ﴾.

دەربارەی (عباسی) کوڕی (وائیل): ﴿ كَلَّاۚ سَنَكۡتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُۥ مِنَ ٱلۡعَذَابِ مَدّٗا ... نەخێر هەرچی ئەو دەیڵێ ئێمە دەینوسینو ماوەی جەزرەبەدانی پتر دەکەین. ﴿٧٩﴾ مريم ﴾.

سەرنجێک

چۆن کشتوکاڵ بەرهەمی ئاوەو، سوتانیش شوێنەواری ئاگرە، ئەو دیاردانەش بەرهەمی گوناهو بێئاگایین لە یادی خوا، وەکو: تێک چونی بیرو، کەم بوار بۆ ڕەخسان، دڵ لەدەست دەرچونو ڕاستی ون کردن، لەبیرچونەوەو کات بەفیڕۆدانو پشت تێکردنی خەڵکان، نەبونی پەیوەندی لە نێوانی بەندەو پەروەردیاریو، گیرا

نەبونی نزا، دڵ ڕەقیو نەمانی پیتو فەڕ لە ڕۆزیو لە تەمەندا، بێبەش بون لە زانستو پۆشینی بەرگی زەبونی، سوکایەتی پێکردنی دوژمنانو سینە تەنگی، کات لە دەست چونو دڵ تێکچونو گرفتار بون بە سای هاوڕێی ناپاك، هەمیشە خەمباریو ژیان تاڵیو بێ حاڵی.

پێچەوانەی ئەوانەش بەرهەمو هاتی خوا پەرستین".

(بەڵام کاریگەری داوای لێخۆشبون، لەسەر ڕەواندنەوەی خەفەتو دڵپەستیو پەرێشانی، تێگەیشتوانی هەمو گەلێكو خاوەنی ئاینەکان دەرکیان پێکردوە، بێگومان گوناهو تاوانیش خەموخەمینیو ترسو لەرزیو سینەتەنگیو نەخۆشیەکانی دەرونی فەراهەم دێنن، هەتا ئەگەر بێو ئەو گرفتارانە لە گوناهیش بێزار بنو کوڵی دڵیان بڕێژن، لە پێناوی وەدەرنانی خەمو خەفەت لەناو دڵیانو ڕەواندنەوەی پەژارەیان جارێکی تر پەنا بۆ گوناه دەبەن، جا ئەگەر بێو گوناهو تاوان ئەو کاریگەریەی بەسەر دڵەوە هەبێ، هیچ دەرمانێ تیماری ناکا مەگەر تۆبەو پەشیمانی نەبێ).

لەگەڵ شوشان نەرم وەجولێن ﴿... وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ... بە تەرزێکی جوانو ڕەوا لەگەڵ (ژنان) بجولێنەوە. ﴿١٩﴾ النساء﴾.

﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ... خۆشەویستیو ئەوینی خستۆتە نێوانتان. ﴿٢١﴾ الروم﴾.

لە فەرمودەشا هاتوە: ((خیرکم خیرکم لأهله، وانا خیرکم لأهلي... چاترینتان ئەو کەسەیە بۆ ماڵو خێزانی چاتر بێ، منیش چاترینی ئێوەم بۆ ماڵو خێزانم.

ئەو ماڵەی بە یەکرێزیو تەبایی ئاوەدانە، لەسەر بنەمای خۆشەویستییێکی پڕ لە ڕەزانوێنیو تەقواکاری بنیاتنراوە، هەر ئەو ماڵەیە بەئاسودەیی گۆشکراوە: ﴿ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَـٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَـٰنَهُۥ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَٱنْهَارَ بِهِۦ فِى نَارِ جَهَنَّمَ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ... ئاخۆ کەسێ کە بنەڕەتی مزگەوتەکەی خۆی لەسەر هەستی خواپەرستیو ڕەزای خودا دارشتبێ هێژاترە، یان ئەو کەسەی، کە بناغەی مزگەوتەکەی لەسەر لێواری کەندالی فشەڵو

ڕوخەك داناوەو دەگەڵ ئەودا دەكەوێتە ناو ئاگرو كڵپەی دۆژەھ؟ خودا دەستەی ستەمكاران شارەزای ڕاستەڕێ ناكا. ﴿التوبة ١٠٩﴾.

زەردەخەنەیەك لە سەرەتاوە

زەردەخەنەو خەندە لێوی ژنو مێرد بە ڕوی یەكتردا هێمای ڕوخساری گەشاوەو، ڕوبە ڕو بونەوەیەكی درەوشاوەن، ئەو زەردەخەنەیە پێش چاو خستنێكی سەرەتاییە بۆ تەبایی‌و پێكەوە ژیان: ((**وتبسمك في وجه اخيك صدقة**... گرژانەوەت لە ڕوی براكەتدا چاكەیە. پێغەمبەری خواش ﷺ زۆر ڕوخۆش‌و بەخەندە بو.

لە سەرەتاوە سلاوكردن: ﴿... فَسَلِّمُوا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۡ تَحِيَّةٗ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ مُبَٰرَكَةٗ طَيِّبَةٗۚ ... سلامی یەكتری بكەن، سلامێكی پاك‌و پیرۆز لەلای خواوە. ﴿النور ٦١﴾.

ئا بەم جۆرە خودا نیشانەكانی خۆی بۆ ئێوە ڕون دەكاتەوە، شایەتا ئێوە تێبگەن. سلاو وەرگرتنەوەش لە یەكێ لە هەردوكیان بۆ ئەوی تریان: ﴿وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٖ فَحَيُّواْ بِأَحۡسَنَ مِنۡهَآ أَوۡ رُدُّوهَآۗ ... هەر كەسێكی چاك‌و خۆشیتان لێدەكا ئێوە چاك‌و خۆشی دەگەڵ بكەن، یان وەكو ئەو وەرامی بدەنەوە. ﴿النساء ٨٦﴾.

یەكێ تر لەو هێمایانە نزاو پاڕانەوەیە بەر لە چونەوەی ماڵ: ((**اللّهم إني اسألك خير المولج وخير المخرج، باسم الله ولجنا، وباسم الله خرجنا، وعلى الله ربنا توكلنا**... پەروەردگارا من داوای خێرو چاكەی هاتنەوە ژورو، بە دەركەوتنت لێدەكەم، بە ناوی خوا وەژور كەوتینەوەو، بە ناوی خواش وەدەركەوتین، پشتیشمان هەر بە خوای پەروەردیارمانەوە بەست.

قسە نەرمیش لەلایەن ژنو مێردەوە: هۆكاری ئاسودەیی نێو ماڵە: ﴿وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُواْ ٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ... تۆ بە عەبدانی من بێژە: چی باشترە ئەوە بێژن. ﴿الإسراء ٥٣﴾.

خۆزگە هەر کام لە ژن‌و مێرد، دەستیان لە وتەی نابەجێ‌و، هەست وروژێـن‌و [٨٤٣]، دڵ شکێن هەڵدەگرت، خۆزگـە هـەر کامیـان ڕوی جوانی کردەوەکانیـان لـە یـەکترَدا ڕەچـاو دەکرد، هەریەکەیان چاویان لە ئاستی کەموکوڕی شیاوی مرۆڤ دادەخست.

بێگومـان ئەگـەر مرۆڤـ کـردە جوانـەکانی هاوسـەری خـۆی لەبەرچـاو گـرت‌و، لـە کەموکوڕی چاوپۆشی کرد، دەحەسێتتەوەو دەسرەوێ، لە فەرمودەشدا هاتوە: ((لا يفرك مؤمن مؤمنة، ان كـره منها خلـقا رضي منها آخر... با هیچ بڕوادارێکـی پیـاو ڕق‌و کینـە بەرامبەر هاوسەرە بڕوادارەکەی دانەگرێ، ئەگەر هەڵسوکەوتێکیشی بـە ناشـیرین بێتـە بەرچاو لە یەکێکی تری قایل دەبێ [٨٤٤].

کێ هەیە فریشتە ئاسا بێ هەڵە بێ‌و، ڕوخساری چاکەکاری بێ پەڵـە بـێ: ﴿... وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا ... ئەگەر چاکەو بەزەیی خوداو لەسـەر نەبا، هیچ کەسێکتان هەرگیز پاك نەدەبونەوە. ﴿٢١﴾ النور﴾.

زۆربەی کێـشەی ناومـاڵ لـە دەرەنجـامی سـوێ بونـەوەو تـاوتوێکردنی مەسـەلەیەکی نەشیاو بێ بایەخە، بە دەیان کێشەی وامزانیوە کە سەرەنجامەکەی دەست لێـك بـەردان بو، هەڵگیرسانی ئەو تروسکە ئاگرەش هۆکارەکەی بۆ چـەند گیروگرفتێـك دەگەڕێتـەوە کە شیاوی باس نیە، یەکێ لە هۆکارەکان ئەوەیە: ناوماڵ شڕو شەپڕێوە، خواردن ئامادە نیـە لـە جێـوە، لەلایـەن کەسـانێکی تـرەوە هۆکـاری ئەوەیـە، ژن بـە مێردەکـەی دەڵـێ مێوانان زۆر دێنیەوە، لیستێك لەوانە وەخوێنەوە، کە چەندین منالّی بێ دایك‌و خـەم‌و ناسۆری نێو ماڵی لێکەوتەوە.

ئێمە لەسەرمان پێویستە دان بە بارو گوزەران‌و کەموکوڕی خۆمان دابنێین‌و، لامـان وانەبێ لەو ژیانە خەیاڵی‌و بێ وێنەیەدا بەسەر دەبەین کە تەنیا بۆ چەند تـاکێکی ورە بەرزو خۆ ڕاگر ڕەخساوە لەو جیهانەدا.

---

٨٤٣) زامدار کەر.

٨٤٤) دوای ئەو فەرمودەیە پەڕستەیێك لە کتێبەکەدایە، کە مانای (يفرك... لێك دەداتە بەڵام من ئەو ڕستەیەم وەرنەگێڕاوە، چونکە لە ناوەڕۆکی مانا کردنی فەرمودەکەدا هەیە.

ئێمە مرۆڤین تورە دەبین‌و ڕق هەڵدەگرین، کەم‌و کورتیمان دەبێ‌و هەڵە دەکەین، ئێمە هەر ئەوەندەمان لە بارەدایە لەو چەند ساڵە کورتەی تەمەنماندا چەند خاڵێکی هاوبەندی لەگەڵ هاوسەرەکاندا ڕەچاوکەین تاوەکو بە ئاشتی بژین.

لە ڕاستیدا دڵ فراوانی‌و خۆشگوزەرانی (ئەحمەد)ی کوڕی (حەنبەل) لەو وتەیەدا وەدی دەکرێ، کە لە دوای کۆچی (دایکی عبدالله)ی هاوسەری دەڵێ: چل ساڵ بە یەکەوە ژیایین، لە یەك وشەدا ناکۆکیم لەگەڵیدا وەدی نەکرد.

پێویستە لەسەر پیاو ئەگەر ژنەکەی تورە بو ئەو بێدەنگ بێ، لەسەر ژنیش پێویستە ئەگەر پیاوەکەی تورە بێ ئەو لێی بێدەنگ بێ، هەتا تین‌و تەوژمی ڕق‌و کینە دەرەوێتەوەو، هەست‌و نەست سارددەبێتەوەو، ئەو هەڵچونە دەرونیە هێور دەبێتەوە.

(ئیبن جەوزی) لە (صید الخاطر)دا دەڵێ: کاتێ بینیت هاوەڵەکەت ڕقی هەڵساو دەستی بە قسەی نابەجێ کرد، پێویست ناکا قسەکانی بە پەنجان بژمێری (واتا بایەخی پێ مەدەو ڕوی بۆ لامەکەوە) لێشی بە هەند هەڵمەگرە، چونکێ وەکو کەسێکی سەرمەست وایەو نازانێ چ ڕو ئەدا، بەڵکە ئەگەر بۆ ماوەیەکیش بێ ئارام بگرەو، دەنگی بەسەردا هەڵمەبڕە، لەبەرئەوەی شەیتان بەسەریدا زاڵ دەبێ‌و، دەرونی هەڵدەچێ‌و، هەست‌و ژیری لەدەست دەچێ، هەر کاتێکیش لە بەرابەری ئەودا دانت بەخۆتدا گرت، بە خودی ئەو هەڵوێستە دەمی دەبەستی‌و، وەکو ئەو کەسە ژیرو وریایە دەبی بەرەو ڕوی شتێك دەوەستێ، یاوەکو ئەو کەسە بە ئاگایە دەبی سەرزەنشتی بێ هۆشێك دەکا، با ئەتۆ بە تاوانبار لەقەڵەم بدرێی، بەڵام بە چاوی سۆزەوە لێی بڕوانە، بزانە قەدەری خوا چۆن دەبێ‌و، لێی گەڕێ با لەنێو گێژاوی دەرونی خۆیدا بخولێتەوە.

دڵنیا بە کاتێ بەئاگاهاتەوە لە تاوی ئەوەی ڕویداوە پەنجەی پەشیمانی دەگەزێ‌و، قەدرو ڕێزی ئارامگری تۆ دەزانێ، بەلای کەمیەوە تۆ ئەو کەسە لەو کارە ڕزگار دەکەی، کە دەیەویست لە کاتی تورەییدا ئەنجامی بدا بۆ ئەوە دەستی دەگری کە پێی دەحەسێتەوە.

پێویستە منداڵ لەکاتی توڕەیی باوکیداو، ژن لە کاتی توڕەیی مێردەکەیدا ئەو هەڵوێستە بنوێنێ، بواری پێ بدا هەرچی دەیلێ بیڵێو کوڵی دڵی دامرکێنێو، بەهۆی ئەوە لە پڕمەی گریان نەدا، ماوەیەکی پێدەچێ پەشیمانی دەردەبڕێو داوای لێبوردن دەکا، هەر کاتێکیش لەسەر ئەو گوتارو هەڵوێستە بەربەرەکانی لەگەڵدا کرا ئەوا دوژمنایەتیەکە پتەو دەبێو، لەو کاتەش، کە بەئاگاهاتەوە بەرپەرچی هەر هەڵوێستێك دەداتەوە، کە لە کاتی بێ ئاگاییدا لە ئاستیدا ئەنجام دراوە.

زۆربەی خەڵکانیش بە پێچەوانەی ئەو ڕێڕەوە کاردەکەن، هەر گاهێ بینیان بەرامبەریان توڕەیە، ئەوانیش بە گوێرەی کردارو گوفتاری مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن، ئەوەشیان پێچەوانەی دانایی‌و ژیریە، بەڵکە ئەوەی ژیری دەیسەلمێنێ هەر ئەوەبو کە گوتم، تەنیا کەسانی ژیرو داناش بە گوێیان دادەچێ.

حەز لە تۆڵە کردنەوە ژارێکی کوشندەیە لە دەرونی کەسی هەڵچودا

لە کتێبی (المصلوبون في التأريخ)دا سەرگوزەشتەو داستان گەلێکی کەسانی زۆرداری تیایە ئەوانەی نەیارانی خۆیان بە پەندبردن‌و دوچاری ئەوپەڕی ئەشکەنجەو ئازاریان کردن، لەگەڵ ئەوەشدا، کە کوشتنیان کڵپەی ڕق‌و کینەیان دانەمرکاو، دەردی دڵیان تیمار نەبو، هەتا بەسەر درەختەکاندا هەڵیان واسین، سەیر لەوەدایە کەسی هەڵواسراو دوای کوژرانی هەست بە ئێش‌و ژان ناکاو ئازار ناچێژێ، چونکێ گیانی لە لاشە جیابۆتەوە، بەڵام کوژیاری گیان لەبەر بەو هەڵواسینەی دڵی دەسرەوێو ئاسودەو ئارام دەبێ. لە ڕاستیدا ئەوانەی لە داخی دوژمن‌و ناحەزانیاندا لێوی خۆیان دەگەزن‌و دڵیان گڕی گرتوە، تا هەتایە حەساوەو ئاسودە نابن، چونکو بڵێسەو گڕی تۆڵەسەندنەوە بەر لە نەیارانیان ئەوانیان هەڵکڕو زاندوە[٨٤٥].

لە هەموی سەیرتر ئەوەیە هەندێ لە خەلیفەکانی (بەنی عەباس)ی دەرفەتیان بۆ نەڕەخسا دوژمنەکانیان لە (بەنی ئومەییە) بکوژن، لەبەرئەوەی بەر لەوەی بگەنە دەسەڵات دوژمنەکانیان مردبون، ئەگەر چی هەندێکیان هەر هێسکیان مابون، بەڵام لە گۆڕەکانیان دەرهێنان‌و شلاقەیان لێدان، دوای ئەوە هەڵیان واسین‌و، دوای هەڵواسینیش گڕیان دان.

---

٨٤٥) سوتاندوە.

ئەوەیە تینو تەوژمی ئەو ڕقو کینەیەی خۆشیو شادی دڵانو ئاسودەییو ئارامیان بنبڕ دەکا.

بێگومان کەسی تۆڵە ستێن پتر زیان بارە، چونکێ هێمنیو ئارامیو هەداری خۆی لەدەست داوە.

﴿... وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ ۚ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ ...هەر وەختێکیش لێوجیابونەوە -لە کینەیێ کە هەیانە- سەر پەنجەی خۆیان دەگەزن. ﴿١١٩﴾ آل عمران ﴾.

تێـرامانـێـك

(کاتێ بەندە دوژمن بەسەریدا زاڵ بو چەوسایەوەو ئازار درا، هیچ شتێ ئەوەندەی تۆبەیەکی یەکجارەکی دادی نادا، نیشانەی بەختەوەریش لەوەدایە ئەو بیروبۆچونەی لە دڵی دایە پێچەوانەی کاتەوەو لە دژی هەوەسو هەڵەو تاوانی خۆی وەکاریخا، بە چاك سازی دەرونـی خۆیـو پەشـیمانی لـە تـاوانی خـۆی سـەرقاڵ کـا، ئینجـا ئـەو دەرفەتـەی نابـێ بـیر لـەو بەڵایـە بکاتـەوە بەسـەری هاتوە، بەڵکە هـەر بـەوە ڕادەگا هەڵەکانی پـڕ کاتـەوەو نێـوانی خـۆیو خـوای ڕێکخاتـەوە، گومانیـشی تێـدا نیـە خـوا سەرپەرشـتی سەرخـستنو پاراسـتنی دەکـاو بەرگریـشی لێـدەکا، بەختـەوەری ئـەو لەدەست هیچ بەندەیەك دا نیەو، هیچ بەڵاو کوستێك چۆکی پێ دانـاداو، خوداش لـە بەرژەوەنـدی بەنـدەی خـۆی چـاکتر نازانـێ، بـەڵکو ئاسـانکاریو ڕێنمـایی لەدەسـتی خوایـە، هەرچـی ئـەو بیبەخـشێ کـەس ناتوانـێ ڕێـی پـێ بگـرێو، ئـەوەی ئـەویش بیگرێتەوە کەس ناتوانێ بیبەخشێ، ئەو بوارە بۆ کەس نارەخسێ، کەسیش ژێری پێ ناشکێو، بە ویستی هیچ کەسێ نیەو، کەس توانای بەسـەردانیە، هێـزو توانـاش هـەر ئی خوایـە.

لە کەسایەتی کەسێکی تردا نە توێیتەوە

سێ قۆناخ بەسەر مرۆڤدا تێدەپەڕن: قۆناخی چاولێکەری، قۆناخی هەڵبژاردن، قۆناخی داهێنان.

ئەوسا چاولێکەری: لاساکردنەوەی خەڵکانی ترەو خۆپۆشتەکردنە بە کەسایەتی ئەوان، هەڵگرتنی خوونەریتیان‌و خۆ تاواندنەوەیە لە قاوخی[٨٤٦] وان، هۆی ئەو چاولێکەریەش بە گەورە هاتنە بەرچاوو زۆر بەدڵدا چون‌و پابەند بونە، ئەو بەرز نرخاندنە وا لە هەندێ کەس دەکا لە هەمو جموجۆڵێکدا، لە دەنگ‌و ئاوازو ئاوڕدانەوەداو، وێنەی ئەوانەش لاساکار بێ، ئەو دەمە لاسکەییە[٨٤٧] زیندە بەچاڵکردنی کەسایەتی‌و بنبڕکردنێکی پەنهانیە بۆ خۆشیەکان.

ئای لە ژین‌و زاری ئاوانەی بەدەستی خۆیانەوە دوچارن، ڕوی خۆیان وەردەگێڕن‌و بەرەو دواوە گوزەر دەکەن!!

یەکێ لەوان ئاوازێکی هەڵگرتوەو ئاوازی خۆی وازهێناوە، بە ڕۆیشتنی کەسێکی تر دەڕواو ڕۆیشتنی خۆی فڕێ داوە، خۆزگە ئەو لاساکاریە بۆ ئەو خوڕەوشتە بەرزانە دەبو کە تەمەنی درێژ دەکەن‌و خەرمانەی ڕێزو شکۆ هەڵدەچنن، وەکو زانست‌و بەخشندەیی‌و نەرم‌ونیانی‌و وێنەی ئەمانەش، بەلام لەناکاوێ ئەوانەت بەرچاو دەکەوێ لە دەربڕینی پیتەکان‌و شێوەی وتاردان‌و جولانەوەی دەستەکان لاساکاری دەکەن!!

حەز دەکەم چەند وتەیەکی ڕابردوت بۆ دوپات کەمەوە: تۆ جیا لە خەڵك وەدیهێنراوی‌و لە شێوەیەکی تایبەتیدا ڕەخساوی، ڕێ‌و شوێنی تۆ لە خوو نەریت‌و تواناکانتدا وەدی دەکرێ، دڵنیا بە لەو کاتەی خوا ئادەمی وەدیهێناوەو تا ئەو کاتەش کۆتایی بە ژیان دێنێ، دو کەس لە ڕوخسارو لاشەدا یەك نین، بە جۆرێك ئەمەیان لەگەڵ ئەودا لە شێوەدا پێك هەڵپێك بن: ﴿وَٱخۡتِلَٰفُ أَلۡسِنَتِكُمۡ وَأَلۡوَٰنِكُمۡ... (لە نیشانەکانی خوایە): وێك نەچونی زمانی پێ ئاخافتن‌و ڕەنگ‌و ڕوتان. ﴿٢٢﴾ الروم﴾.

کەوایە بۆ ئێمە لەگەڵ خەڵکی تردا لە شێوەو تواناو بەهرەدا یەك بین؟!

---

٨٤٦) قالك/ قاوغ.

٨٤٧) لاساکاری.

لەڕاستیدا دەنگ خۆشی تۆ لەوەدایە تەنیا دەنگ بێ، جوان دەربڕینی تۆ لەوەدایە جیاواز بێ: ﴿... وَمِنَ ٱلۡجِبَالِ جُدَدُۢ بِيضٞ وَحُمۡرٞ مُّخۡتَلِفٌ أَلۡوَٰنُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٞ ... لە کێوانیش ڕێگەو بانی سپیو سوری جۆراو جۆری بە ڕەنگ جیای وەدی نەهێنان؟ قەلی وەك قەلەڕەشەشیان تێدا هەیە. ﴿٢٧﴾ فاطر﴾.

دڵ گوشــراوان چــاوەڕێی میهــری خــودان

وتاربێژێك زمانی ئەوەندە پاراو بو لە کاتی پێشبڕکێی پەیڤو دەستەواژەدا لە گۆڕەپانی ڕەوانبێژیدا زمانی لەنگەی نەدەکرد، بەڵکە بە ڕۆنو ڕەوانی وشەی لە دەمدا هەڵدەقوڵی.

ئەو تەنیا وتاربێژی پێغەمبەری خوا ﷺ بو وتاربێژی ئیسلام بو هیچی تر. لە پێناوی بەرز ڕاگرتنی دین لەبەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ دەنگی بە وتار هەڵدەبڕی، ئەو وتاربێژە (سابت) ی کوڕی (قەیس)ی کوڕی (شەمماس) بو، خوای گەورەش ئەو ئایەتەی دابەزاند: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَرۡفَعُوٓاْ أَصۡوَٰتَكُمۡ فَوۡقَ صَوۡتِ ٱلنَّبِيِّ وَلَا تَجۡهَرُواْ لَهُۥ بِٱلۡقَوۡلِ كَجَهۡرِ بَعۡضِكُمۡ لِبَعۡضٍ أَن تَحۡبَطَ أَعۡمَـٰلُكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ... ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! ناشێ دەنگتان سەر دەنگی پێغەمبەر کەوێ، دەنگیش هێند بەرز مەکەن، وەك لەگەڵ یەکترا داخێون، کە کارتان لێ پوچەڵ ببێو خۆتان بە خۆتان نەزانن. ﴿٢﴾ الحجرات﴾.

(سابیت) لای وابو دەربارەی وی دابەزیوە، خۆی لە خەڵکی جیاکردەوەو لە ماڵی خۆی پەناداو دەگریا، پێغەمبەری خوا ﷺ چاوی بەدوادا گێڕاو لەبارەوەی پرسی، هاوەڵان هەواڵی ئەویان پێڕاگەیاند، ئەویش فەرموی: ((**كلا بل هو من اهل الجنة**... نەخێر بەڵکو لە بەهەشتیانە)). ترسو لەرزی لێبو بە مزگێنی.

(عائیشە)ی دایکی بڕواداران - خوای لێ ڕازی بێت - سەبارەت بەوەی تانەو تەشەر لە ئابڕو شکۆی پاكو پیرۆزی درا، یەك مانگی ڕەبەق بە شەووڕۆژ هەر دەگریا، هەتا نزیك بو گریان جەرگی دابڕدابڕ بکاو جەستەی پارچە بکا، خوا دەروی خێری

لــــەرودا كـــــردەوە: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَرْمُونَ ٱلْمُحْصَنَٰتِ ٱلْغَٰفِلَٰتِ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ لُعِنُوا۟ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ... ئـەو كەسانەی بـۆ ژنـانی بـاوەڕداری داوێـن پـاكی دوره ئاگا (سـەربەخۆ) بوختـان ڕێـك دەخـەن، لـە دنیـاش‌و لـە سەلاشـا، بـەر نەحلـەتن، جەزرەبەشـیان زۆر دژوارە. (٢٣) النور﴾.

سوپاس‌و ستایشی خـوای كـردو لـە جاری پێشو پـاكتر دەرچـو، بـڕوادارانیش بـەو سەركەوتنە ئاشكرایە دڵیان شاد بو.

ئـەو سـێ هاوەڵـەش، كـە لـە شـەڕی (تـەبوك) دواكـەوتن، زەوی فراوانیـان لـێ وێكهاتەوەو، دڵو ناخیان لێ تەنگ بو، زانیان هیچ پەنا گەیەكیان نیە جگە لە خـوا، لەلایـەن خـوای خـاوەن پـەنا - پـاك‌و بێگـەردی بـۆ ئـەو- پـەنادران‌و لەلایـەن خـوای بیسەرو فریادڕەس كۆمەكیان بەسەردا ڕژا.

بە كـام كـردەوە ئاسـودەی دەستی پێـوە بگـرە

(ئیبن تەیمیە) دەڵێ: دوچاری نەخۆشێك بوم، دكتۆر پێی وتم: خوێندنـەوەو گفـت‌و گۆت دەربارەی زانست نەخۆشیەكەت پتر دەكا.

منیش پێم وت: ناتوانم لەسەر ئەوە ئارام بگرم، بەلام من ئەو زانـستەی تـۆ دەكەمـە دادوەر، ئایە ئەگەر دەرون ئاسودە بێ‌و بسرەوێ سروشت‌و خو بـەهێز نابـێ‌و نەخۆشـی نارەوێنێ؟

گوتی: بەڵێ.

پێم گوت: بەم شێوەیە دەرونی منیش بە سای زانست دەسـرەوێ، هەسـت‌و سروشـتم پێی بەهێز دەبێ‌و، هەست بە حەسانەوە دەكەم.

ئەویش گوتی: ئەو ڕێگا چارەیە لەگەڵ چارەسەری ئێمە یەك ناگرنەوە.

﴿لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ...پێتان وا نەبێ بۆ ئێـوە خـراپ دەبـێ، بـەڵكو قازانجە بۆ ئێوە. (١١) النور﴾ .

هەریەك لەم دو دەستەیە بەشی خۆیان وەردەگرن

چەندە ئاتاجین بەوەی کۆڵ نەدەین‌و کات‌و ساتمان بەرهەم بێنین، لە کاری چاك‌و بەرهەمدارو سودگەیێن پشو درێژ بین، ئێمە ئەو ڕۆژە هەست بە ئاسودەیی دەکەین، کە قازانج‌و خزمەتێك، تێگەیاندن‌و وشیارکردنەوەو، پێشکەوتنێك، پێشکەش بە خەڵکی بکەین، ئەگەریش تێگەیشتین ئێمە هەروا لە گۆترە چاومان بە ژیان هەڵنەهێناوەو، بە گاڵتەو گەپ وەدی نەهاتوین‌و، نە ڕەخساوین هەست دەکەین حەساوەین.

ڕۆژێك کتێبی (الاعلام)ی (زەرکەلی)یم سەرنجدا ژیننامە گەلێکی سیاسەتمەداران‌و زانایان‌و کاراشناو بوێژان‌و پزیشکانم لە ڕۆژهەڵاتی‌و ڕۆژئاواییەکان وەبەرچاوکەوت‌و، هەمویان کەسانێکی هەڵکەوتەو، کاراو، ڕۆشنا پەخش بون، هەروا یاساو بەڵێنی خوام دەرك پێ کرد لەمەڕ دروستکراوو بەندەکانی، ئەویشیان ئەوەیە، هەر کەسێك لە پێناوی دنیادا هەوڵ‌و گەڕی ببێ هەر لە دنیا بەرهەمی دەدورێتەوە، وەکو ناو دەنگ دەرکردن‌و ناسراوی، وێنەی ئەوانەش وەکو سامانداری‌و پلەو پایەو حاڵ خۆشی، هەرکەسێکیش بۆ دواڕۆژ بێ هەوڵ‌و کۆششی لێرەو لەوێ [848] داهاتی [849] هەڵدەگرێتەوە، وەکو سود پێ گەیشتن‌و قەبوڵ بون‌و لێ قایل بون‌و بەخشش‌و خەڵات وەرگرتن: ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ... هەمولایان - چ ئەوان‌و چ ئەمانە- لە خەڵاتی پەروەرندەت بێ بەش ناکەین. خەڵاتی پەروەرندەی تۆ هیچ لەمپەری لەبەر نیە. ﴿٢٠﴾ الإسراء ﴾.

بە هەمان شێوە ئەوەشم لەو کتێبەدا هەڵکڕاند [850] کە ئەو بەهرەدارانەی بەرهەم‌و سودیان بۆ مرۆڤایەتی پێشکەش کردو بۆ دوا ڕۆژ هیچیان نەکرد -بە تایبەتیش ئەوانەی باوەڕیان بە خواو ڕۆژی سەلا نەبو- بینیم خەڵکیان پتر بەختەوەر کرد لە خۆیان، گیان‌و ڕۆحی خەڵکیان پتر حەساندەوە لە ئی خۆیان، کەچی هەندێکیشیان

---

٨٤٨) لە دنیاو دوا ڕۆژ.
٨٤٩) پاداشی وەردەگرێتەوە.
٨٥٠) وەدەست هێنا.

خۆیان کوشت، هەیان بو لە ئاهی کارەساتێك هاواری لێ هەڵساو بێزاری لە ژیانی خۆی دەربڕی، کەسانێکی تریشیان بە ژیانێکی کولە مەرگیو سەنگ بە حەساری بەسەریان برد، خۆم لە خۆم پرسی: باشە چ سودی هەیە ئەگەر خەڵکانێك بە سای منەوە بەختەوەر بنو منیش بەدبەخت بم، کۆمەڵێك بەهۆی منەوە بەهرەمەندبنو بۆخۆشم دەست بەتاڵ بم؟!

ئەوەشم دەرك پێ کرد، کە هەریەك لەو ناودارانە چیان ویستوە خوا پێی داون، لەبەرئەوەی بەڵێنی خۆی دێنێتە دی، ئەوسا گرۆهێکیان خەڵاتی نۆبڵی وەدەست هێناوە، چونکە ئەوەی گەرەك بوەو ڕەنجی لە پێناو کێشاوە، هەیان بو ناوودەنگی پەیاکرد، چونکو بەدوایدا وێڵو شەکەت بو، هەیان بو ماڵو سامانی داگرد [851] چونکی شەیداو ئەوینی بو، هەشیان بو بەندەی ڕاستەقینەی خودا بو، بۆیە ئەگەر خوا یار بێ - بەشیان لە دنیاو دوارۆژیش دابو، ئەوان بە هێڤی [852] چاکەو ڕەزامەندی خودا بون.

بێگومان ئەوەی بە کامەرانی داپۆشراوەو، دڵنیاو پشت ئەستورە بە پەیڕەوو بەرنامەی، خۆشبەختو بەر قازانج ترە لەو کەسەی بەرچاوو ناودارەو بە سای بیروباوەڕی بەدبەختو چارەڕەشە، ئەوەش یەکێکە لەو هاوڕێژەو هاوکێشانەی ڕاستو سەلمێنراون.

بێگومان شوانە وێڵەیێکی موسڵمان ، کە لە دەشتودەر ئاژەڵداری دەکا، بەهۆی دینەکەی خۆشبەختترە لە (تولوستوی) وردیارو ناودار، سەبارەت بەوەی موسڵمان تەمەنی خۆی بە ئارامیو ئاسودەییو ڕەزامەندی تێپەڕ دەدا، سەرەنجامو پاشەڕۆژی خۆی لێ دیارە، بەڵام کەسی دوەم بە ویستو ئیرادەو هەوڵو کۆششێکی دابڕدا بڕو پڕشوبڵاو ژیانی بەسەر برد، ئەو ویستو مەبەستەی کڵپەی دڵی دانەمرکاندو، پەی بە دەرەنجامی خۆی نەبرد.

گومانیش لەوەدا نیە باوەڕبون بە قەزاو قەدەر، بە سودترین داوودەرمانو گەورەترینی ئەو چارەسەرەیە لەلایەن موسڵمانانەوە، کە مرۆڤایەتی بەدەستی هێنابێو دەرکی پێ کردبێ.

---

٨٥١) کۆ کردەوە.

٨٥٢) بەهیوای.

هەتا هەندێ لەکاراشناسایان دەڵێن: هیچ گاورێك لە ژیاندا بەهۆی قەزاو قەدەر ئاسودە نابێ. ئەو مەبەستەشم زۆر بۆ دوبارە کردویەوەو، بە زۆر شێوەو چەشن پێم ڕاگەیاندوی، منیش لەو کردەوەیەم دڵنیاو پشت ئەستورم، چونکێ من لە خۆمەوەو زۆرێکیش لە وێنەی خۆم دەزانم کە ئێمە باوەڕمان بە قەزاو قەدەر هەیە لەوەی پێمان خۆشە، ڕوشمان گرژە سەبارەت بەوەی پێمان ناخۆشە، بۆیە مەرجی موسڵمانەتیو بەڵگەنامەی نیگای خوایە: ((أن تؤمن بالقدر خيره و شرَه، حلوه و مرَه)) باوەڕت بە قەزاو قەدەری خێرو شەڕو، تاڵو شیرنی هەبێ.

هەر کەسێ باوەڕ بە خوا بێنێ ڕێی ڕاستی نیشان ئەدا

من لێرەدا داستانێك دەگێڕمەوە تاوەکو بەختەوەری ئەوانەی بە قەزاو قەدەر ڕازینو، سەر شێواویو ژیان تاڵیو دو دڵی ئەوانەش، کە لە قەزاو قەدەر ناقایلن ڕۆشنبێتەوە:

فەرمو ئەوە نوسەرێکی ئەمریکی بە ناوی (بودلی) دانەری کتێبی (باییك لە بیابانەوە)و [853] کتێبی (پێغەمبەر ﷺ)و [854] چواردە کتێبی تریش، کە لە ساڵی ١٩١٨ی ز لە ئەفریقیای باکوری ڕۆژئاوا نیشتەجێ بو، لەوێندەر لەگەڵ کۆمەڵە موسڵمانێکی کۆچەری بیابان نشیندا دەژیا کە نوێژیان دەکردو بەڕۆژو دەبونو یادی خودایان دەکرد.

هەندێك لەوەی لەگەڵ ئەواندا چاوی پێکەوتوە دەیگێڕێتەوەو دەڵێ: ڕۆژێکیان گەردەلولو ڕەشەبایەکی سەخت هەڵی کردو، لمی بیابانی هەڵگرتو لە دەریای سپی ناوەڕاست تێیەڕیداو، دای لە چەمو زێی (ڕوم) لە فەڕەنسا، ئەو گەردەلولە گەرمایی ئەوەندە زۆر بو، وام هەست دەکرد چۆن بڵێی موی سەرم لەبەر تەوژمی گەرمی هەڵدەوەرن، هەروەکو بڵێی لەبەر تینو تاوی خەریکە بەرەو شێتی بچم، وەلێ عەرەبەکان بە هیچ جۆری بەسەرەخۆیان نەدەهێناو، خۆیان سڵ نەدەکردو دەیانگوت:

---

٨٥٣) رياح على الصحراء.

٨٥٤) الرسول.

قەزاو قەدەرە. بە گورج و گۆڵی ڕویـان لـە كـردار دەكـرد، ڕیـش سـپی هۆزەكـە دەیگـوت: ئێمە زۆر شت مان لە دەست نـەداوە، بـۆ ئـەوە دروسـت كـراوین هـەمو شـتێك لەدەسـت دەین، بەڵام سوپاس و ستایش بۆ خوا، لە سەدا چلی مەڕو ماڵاتـەكانمان مـاوە، دەتـوانین بەو ڕێژەیە سەر لەنوێ دەستبەكار بینەوە.

هـەر لـەوێ ڕوداوێكـی تریـشمان بەسـەر هـات... ڕۆژێكیـان بـە ئۆتـۆمبێل ڕێگـای بیابانمان دەبڕی یەكێ لە چوار تایەكانمان تەقی، شوفێرەكەش تا سپێری لـەیاد چـوبو، توڕەییم بەسەردا هات و خەم و نیگەرانی دایگرتم، پرسیارم لەو هاوڕێیانەم كرد: باشـە چارەمان چیە؟ ئامۆژیاریان كردم، كە پەنا بردن بۆ توڕەیی هـیچ بـە هـیچ ناكـا، بەڵكـە مرۆڤ هەڵدەنێ و بواری بۆ دەرەخسێنێ، كە دوچاری گێلی و سەركەشی بكـا، چـار نـەبو ئۆتۆمبێلە كە تەنیا بە سێ تایان وەڕێ كـەوت و ئێمەشـی وە خـۆ هـەلگرت، بـەڵام زۆری پێ نەچو بەنزین بڕانیشی هاتە سەرێ و لە ڕێگادا پـەكی كـەوت، لـەو تەنگژەیـەدا هـیچ كام لە هاوەڵە عەرەبەكانم هەستی نەوروژاو، هێمن و ئارامیان لەدەست نـەدا، بـەڵكو بـە دەم ئاواز و سرودەوە، ڕێگایان گرتەبەر و بەپێ ڕۆیشتن!

ئـەو حـەوت سـاڵەی لـە بیابانـدا لەگـەڵ عەرەبـە كۆچـەریەكان بەسـەرم بـرد، تێیانگەیانـدم، كـە ئـەو دەرون بـەزیوو، ڕاڕاو، سـەر مەسـتانەی ئـەمریكاو ئـەوروپا شانازیان پێوە دەكەن، تـەنیا قوربـانی ئـەو شارەسـتانیەن، كـە لەسـەر بنـەمای تاڵوكـەو پەلەكردن بنیاتنراوە.

من لەو كاتەی لە بیاباندا دەگوزەرێنم، بە هیچ چەشنێ هەست بـە هـیچ نیگـەرانیێك ناكـەم، بەڵكـە لەوێنـدەر هەسـت بـە دڵارامـی و ڕەزامەنـدی و بەرچاوتێری دەكـەم و لـە بەهەشتی خوادام، خەڵكانێكی زۆر گاڵتەیان بەو قـەدەرە دێ، كـە عەرەبـەكان باوەڕیـان پێیەتی، ملكەچی وان بۆ قەزاو قەدەر بەكەم دەنرخێنن.

بـەڵام كـێ دەزانـێ؟ دەشـێ عەرەبـەكان ڕاسـتەقینەیان دەرك پـێ كردبـێ، مـن یـەك لەباری خۆم ئەگەر بە بیرنامـەی خۆمـدا هەڵچمەوەو ژیـانی خـۆم بێنمـە بەرچـاو، بـە ڕۆشـنی دەبینـم ژیـانم لـە چـەند قۆنـاغێكی جیاجیـا پێكهـاتوەو بـەگوێرەی چـەند ڕوداوێك، كە هاتونە ڕێ قۆناغەكان تێپەڕیان داوە، هیچ كاتێكیش پێم وانـەبوە یـاخود هـەر لـە توانامـدا نـەبوە ئـەو ڕوداوانـە لەسـەرەخۆم لادەم، جـا عەرەبـەكان ناویـان لـەو

چەشنە ڕوداوانە ناوە: (قدر) یا (قسمة) یاخود (قضاء الله) تۆش ج ناوێك حەز دەكەی ئەو ناوەیان لێبنێ.

پوختەی قسان: لەو كاتەی بیابانم جێهێشتوە تا ئێستا حەڤدە ساڵ بەسەرمدا تێپەڕ بوە، ئێستاكەش لەگەڵ دابێ لەمەڕ قەزاوقەدەری خوا ئەو هەڵوێستەی عەرەبەكان دەگرمەبەر، بە ئارامیو لەسەر خۆییو ملكەچانە پێشوازی لەو ڕوداوانە دەكەم، كە ناتوانم لەبەریان ڕاكەم، ئەوەی ڕاستیش بێ ئەو ڕێگا چارەیەی لە عەرەبەكانەوە دەستەبەرم كردوە بۆ هێوركردنەوەی هەستو نەستم لە هەزاران داوودەرمانی هێوركەرەوە بە ئەنجام گەییشتوترە!... هتد.

منیش دەڵێم: عەرەبە كۆچەریەكان ئەو وانەیان لە قوتابخانەی موحەممەد ﷺ خوێندوە، مەبەستیش لە پەیامی ئەو پێغەمبەرەدا ﷺ ڕزگاركردنو دەرهێنانی خەڵكە لە گومڕاییو تاریكی بەرەو ڕوناكیو، تەكاندنی تۆزی سەر سەریانەو، پچڕاندنی كۆتو زنجیری دەستو قاچیانە.

نهێنی سەرەوتنو ئاسودەیی لەو پەیامەدایە هەر ئەویش دروشمی ئازادیو سەرفرازیە، كاركردن بە بەڵگەو دان پێداهێنانە بە قەزاو قەدەر، ماندو بون لەپێناو سەرەنجامو، هەوڵو كۆشش بۆ مەرامو، گەیشتن بە ئاكامە.

گومان لەوەدانیە، كە پەیامی خوایی بۆ ئەوە هاتوە شوێنی تۆ لەم گەردونە بەرچاوەدا دیاری بكا، تاوەكو وەت حەسێنێو، ئارامیت بەسەر دڵدا بێنێو، خەمانت لێ هەڵوەرێنێ، كارو كردەوەت لە بێژینگ بداو، خووڕەوشتت بەرز ڕابگرێ، بۆ ئەوەی ئەو بەندە نمونەیەت لێ دەرچێ نهێنی پەیدابونی خۆی دەزانێو، مەبەست لە هاتنە سەر ڕوی دنیای دەرك پێ دەكا.

بەرنامەو پەیامی مام ناوەنجی یە

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا ... بەو شێوەیە ئێمە ئێوەمان كردۆتە ئۆمەتێكی هەڵبژاردە. ﴿١٤٣﴾ البقرة ﴾.

بەختەوەری لە مام ناوەنجێتی دایە، بەم چەشنە کە نە کەمتەرخەمی نە سنور بەزێنی، نە قرچۆکیو نە زیادەڕەوی بنوێنی، مام ناوەندێتی بنەمایەکی گونجاوی خوایی یەو ڕێگا لە بەندە دەگرێ بەولاو ئەملادا لابدا.

مام ناوەنجێتی یەکێکە لە تایبەتمەندیەکانی ئایینی ئیسلام، لە نێوان (یەهودیە)و (نەسرانیە)دا مام ناوەنجی هەڵکەوتوە: لە ئایینی جولەکەدا زانستو زانیاری هەیە بەڵام کاری پێ ناکرێ، لە نەسرانیەتیشدا زیادە ڕۆیی لە پەرستندا دەکرێو پشت بە زانستو بەڵگە نابەسترێ، ئەوسا ئیسلام هاتو کردارو زانستی لەگەڵ خۆ هێناو لایەنی گیانو جەستەو، بەڵگەی بەرجەستەو [٨٥٥] ژیری [٨٥٦] ڕەچاو کرد.

یەکێکی تر لەوانەی لە ژیانتدا بەختەوەرت دەکەن مام ناوەندێتی یە، لە بەندایەتیتدا مام ناوەند بە: نەکەی ئەوەندە خۆت شەکەتکەی خۆت لە پەلو پۆخەی، بەردەوامیو چوستوچالاکیت تارومارکەی، یا ئەوەندە شلوخاوی بنوێنی سوننەتەکان بچوێنیو، نوێژە فەرزەکان بڕوشێنیو [٨٥٧]، نیەیتی ئەمڕۆ بە سبەی لێبێنی [٨٥٨].

لە بەخشینت دا مام ناوەند بە: نەکەی ماڵو سامانت بە فیڕۆ دەی دەستمایەت پڕشوبڵاوکەی ئەوسا خۆت هەژارو دەست بەتاڵکەی، دەستی خۆشت نەقوچێنیو، لە بەهرەی خوا قرچۆکی نەنوێنی، ئەوسا خۆت بەشبڕاوکەیو کردارێك بۆ دواڕۆژ نەچێنی.

لە هەڵسوکەوتدا مام ناوەند بە: لە نێوان کۆششێکی لە سنور بەدەرو شلو خاوییێکیدا هێزەردا [٨٥٩]، لە نێوان ڕوخسارێکی گرژومۆنو قاقای پێکەنینیدا، لە نێوان گۆشەگیرییێکی لە ڕادەبەدەرو تێکەڵبونێکی بێ سنوردا مام ناوەند بە.

مام ناوەنجی یاسای ئیسلام سەبارەت بە بڕیاردان لەسەر فەرمانو، مامەڵەی گەڵ خەڵکانو، دەستگرتن بە کارو پیشان، هەر ئەوە ڕێڕەوێکی دادوەرانەیە، هەندە سنور بەزێنی تێدا نیە لە خوڕەوشتدا پێوانەی سەرڕێژ بێو [٨٦٠]، ئەوەندە کەموکوڕیش نیە

---

٨٥٥) نەقلی.

٨٥٦) عەقلی.

٨٥٧) ماق خۆیان پێنەدەی/ بریندارییانکەی.

٨٥٨) خۆ فریودان بەو ناوەی بڵێی ئەوڕۆ نا سبەی دەیکەم.

٨٥٩) بێ تواناکەر.

٨٦٠) دەسەریوە برژێ.

دژی سەرمایەی خێر بێ، چونکە زیادگردن سنور بەزێنی و پێبردنە دەرە لە بەرێ خۆ، کەمکردنیش کەمتەرخەمی و گوێ پێ نەدانە: ﴿... فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَا ٱخْتَلَفُواْ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ... ئیتر خودا بە ئیزنی خۆی ڕێگەی ڕاستی نیشانی باوەڕدارانداو تێی گەیاندن ئەو کێشە لەبەرچی کرا. خودا بۆ هەر کەسێ حەز بکا شارەزای ڕاستە ڕێی دەکا. ﴿٢١٣﴾ البقرة﴾.

بێگومان چاکە لەنێوان دو خراپەدایە: خراپەی زیادەڕۆیی و خراپەی کەمتەرخەمی، پیاوەتی لەنێوانی دو زیان دایە: زیانی سنوربەزاندن و زیانی فەراموش کردن، حەق و ڕاستیش لەنێوانی دو ناڕەوایی دایە ناڕەوایی زیادکردن و، ناڕەوایی کەمکردن، بەختەوەریش لەنێوانی دو چارەڕەشی دایە: چارەڕەشی هەڵشەیی [٨٦١] کردن و چارەڕەشی پاشەکشەکردن.

نە ئەمیان و نە ئەویان

(موتورریف)ی کوڕی (عبدالله) دەڵێ: خراپترین جۆری ڕۆیشتن، ئەوەیە مرۆ ئەوەندە خۆی شەکەت کا هەتا زیان بەخۆی و وەلاخەکەی دەگەیەنێ.

لە فەرمودەشا هاتوە: ((**شرُّ الرعاء الحطمة**... خراپترین شوان، شوانی بێویژدانە)).

ئەویش ئەو جۆرە شوانەیە لە ئاستی سەرپەرشتی ژێردەستەکانی یا ئەوانەی خوا خستونیەتە ژێر فەرمانی نا میهرەبان و بێ باکە. بێگومان بەخشندەیی لەنێوان زێدەڕۆیی و قرچۆکی دایە، ئازایەتی لەنێوان هەڵپە [٨٦٢] کردن و بێزاڵەیی [٨٦٣] دایە، نەرمونیانی لەنێوان توندوتیژی و کۆڵەواری دایە، زەردەخەنە لەنێوان ڕوگرژی و پێکەنین دایە، ئارامگریش لەنێوان دڵ ڕەقی و شین و زاری دایە، زیادەڕۆییش دەرمانی هەیە، کە ئەویش دەستگرتنەوەیە لە زیادەڕۆیی و کوژاندنەوەی ئەو گڕە

---

٨٦١) هەراو هۆریا کردن/ خۆ هەڵکێشان.
[٨٦٢] خۆ فش کردنەوە.
[٨٦٣] ترسەنۆکی.

سوتێنەرەیە. دەرمانی کەمتەرخەمیش تەکانی هەنگاونان‌و پێ هەڵێنانەو، تروسکەی هومێـدو چـەخماخەی [٨٦٤] ورە بەرزیـە، ﴿ ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ۝٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ... لـە ڕاسـتەڕێ شـارەزان کـە ڕێـی ئەوانەی، کە خۆت چاکەت دەگەڵ کردون، نەك ئەوانەی، کە وەبەر تـوڕەیی کـەوتون، نە ئەوانەش، کە لاڕێ بون. ۝٧ الفاتحة ﴾.

ســەرنجێــك

هیچ شتێك لە بوندا ئەوەندەی ئارامگری گران نیە، ئینجا چ لەمەڕ خۆشی بـێ یـا لەسـەر ناخۆشـی بـێ. بەتایبـەتیش ئەگـەر ماوەکـە درێژبێتـەوە، یـاخود ئومێـدی سەرکەوتن ببڕێ.

مەودای ئەو ڕێگایەش ئاتـاجی توێـشوێکی وایـە یاریـدەدەری ڕێگـابڕین بـێ، یـەکێ لەوان: ڕەچاوکردنی ڕێژەی دەردو بەڵاو پێشبینی کردنی پتر لەوەی ڕوی داوە.

یەکێکی تر ئەوەیە: چەندی بەڵا گەورەتر بێ لەوی گەورەتر هەیـە، وەکو ئـەوەی بە لەدەستدانی ڕۆڵەیەك تاقی کرابێتەوە، بـەڵام جگـەر گۆشـەیەکی خۆشەویـستـری هەبێ.

توێشوێکی تر: ئومێد وابێ هەر لە دنیا قەرەبو دەکرێتەوە.

یەکێکی تر: چاوەڕێی پاداشتی ڕۆژی دوایی بێ.

لەوانـەش: چـێژ وەرگـرتن لـەو سـتایش‌و پیاهەڵدانـەی خـەڵك سـەبارەت بـەوەی دوچاری بوە بە چاکە لێی دەدوێن‌و، چێژ وەرگرتن بە سای ئـەو خەڵاتـەی لـە خـوای بەرزو توانا وەریدەگرێ.

ئەوەش لەوانە: کە قوڕپێوان‌و ڕۆڕۆ، داد نادا، بەڵکـە خاوەنەکـەی شـپرزەو زەبـون دەکـا.

---

٨٦٤) تیشك دان/ تروسکەدان.

جگە لەوانەش بیروژیری زۆر توێشوی تری ڕەچاو کردوە، جگە لەوانە هیچ توێشوێکی ڕێی ئارامگریان پێ نابڕێ، ئەوسا کەسی ئارامگر پێویستی بەوە هەیە خۆی بەو توێشوانەوە سەرقاڵ کاو، تەنگو چەڵەمەی ژیانیان پێ تێپەڕدا.

دۆستانی خوا کێن؟

چاوەڕێکردنی بانگ بە دڵێکی گەشەوەو، خۆ هەڵکوتان [٨٦٥] بۆ پێ ڕاگەیشتن بە سەرەتای دابەستن (لە نوێژی بە کۆمەڵدا)و، حەزکردن بە ڕیزی یەکەمی (نوێژو)، هەمیشە دانیشتن لە مزگەوتداو، دڵ بێ کینەیی و بێ خەشیو، پێوە دیاربونی دروشمی سوننەتو، یادکردنی زۆرو، ڕۆنە چون لە حەڵاڵو، وازهێنان لە شتی بێهودەو، بەرچاو تێریو، شارەزا بون لە نیگای خوا چ لە ڕوی کتێبەوە چ لە ڕوی سوننەتەوەو، ڕوی خۆشو دەروشاوەو، ئازار پێ گەیشتن بە کارەساتی موسڵمانانو، پشت هەڵکردن لە دوبەرەکیو، ئارامگرتن لەسەر ناخۆشیو، بەخشندەییو چاکە نواندن، لە خووڕەوشتی دۆستانی خودان.

ژیانی مام ناوەنجێتی باشترین گوزەرانە، نە دەوڵەمەندییەکی سنور بەزێنو نە هەژارییەکی لە بیر چوێن، بەڵکە هەر ئەوەندە هەبێ بایی بکاو بەس بێو، مەبەستو بژێوی ژیانی پێ پێکبێ، هەرئەوەیان باشترین بژێویو بەهەرمێنترین [٨٦٦] گوزەرانە.

ئەوەندە هەبێ بەسە: خانوێك تێیداوە حەسێی، هاوسەرێك دڵت ئۆقرەی پێ بگرێ، ئۆتۆمبێلێکی قەشەنگ، هەندە ماڵو سامانەت هەبێ پێداویستیو کاری خۆی پێ جێبەجێ کەی.

---

٨٦٥) پەلە کردن.

٨٦٦) بە قازانج.

خوا لە ئاســتی بەندەی خۆیدا میهرەبانــە

یـەکێ لـە گـەورە پیـاوانی شـاری (ریـاز) هـەواڵی پێـدام کـە لـە سـاڵی ١٣٧٦ی کۆچـی، دەسـتـەیێك لـە دەریـاوانی خـەڵکی (جوبێـل) بـە مەبەسـتی ڕاوەماسـی بـەرەو دەریـا ڕۆیـشتن، سـێ شـەوو ڕۆژان مانـەوە هـیـچ ماسـیێکیان پـێ ڕاو نـەکرا، هـەر پێـنـج فـەرزە نوێژیشیان دەکرد، هەر لەولای ئەوان کۆمەڵێکی تـر هـەبون سـەریان بـە فـەرزێ خـوای دانە دەداو نوێژ نەکەر بون، کەچی نێچیریان دەگرتو، ئەوەی بـە دوایـدا دەگـەڕان لـەو دەریایەدا وەدەستیان دەکـەوت، هەنـدێك لـەو دەسـتـەیە گوتیـان: پـاکی بـۆ خـوا! ئێمـە هەمو نوێژێك بۆ خوای گەورەو توانا ئەنجام دەدەینو، هیـچ نێچیرێکیشمان پـێ نـاگرێ، ئەوانەش کڕنۆشێك بۆ خـوا نابـەنو ئـەوەش دەسـتکەوتی وانـە!! شـەیتان ختوکـەی[٨٦٧] لەدڵدا دروست کـردن، کـە واز لـە نوێـژکردن بێـنن، ئەوسـا نوێـژی بـەیانیان نـەکردو، نوێژی نیوەڕۆو ئێوارەشیان هەر نـەکرد، دوای نوێـژی ئێـوارە دەسـتیان بـە ڕاو کـردەوە ماسیێکیان ڕاو کرد، هێنایانە دەرێو سکیان هەڵدڕی، مرواریێکی گران بەهای تێـدا بـو، یـەکێکیان مرواریەکـەی هـەڵگرتو لـەناو دەسـتیدا هـەڵگێڕو وەرگێـڕی پێکـردو لێـی دەڕوانیو، گوتی: پاكو بێگەردی بۆ خوا! لەو کاتەی گوێڕایەڵی خوامان دەکرد نەهاتـە دەستمان، بەڵام کاتێ سەرپێچیمان کرد وەدەستمان هێنا!!

بە ڕاستی ئەو دەستکەوتە جێی گومانە. پاشـان مرواریەکـەی فڕێدایـە نێـو دەریـاو، گـوتی: خـوا بۆمـان قـەرەبو[٨٦٨] دەکاتـەوە، چـونکە ئـەو کاتـە وەدەسـتمان هێنـاوە کـە نوێـژمان وازلێهێنـاوە سـوێند بـە خـوا نامـەوێ، دەی بـا ئـەو جێگایـە جێبهـێڵین، کـە سەرپێچی خوامـان تێـدا کـردوە، نزیکـەی سـێ (میـل) لـەوێ دور کەوتنـەوە، ئـا لـەوێ چادرەکەیان هەڵدا، ئەوسا بـۆ جاری دوەم لـە دەریـا نزیکبونـەوە، ماسـیێکی تریـان ڕاو کرد، سکیان هەڵدری بینیان مرواریێك لەناو سگی ئەو ماسیەدایە، گوتیان: سـوپاس بـۆ ئەو خوایەی ڕۆزیێکی حەڵاڵی پێ بەخشین.

---

٨٦٧) وەسوەسە.

٨٦٨) پڕ کردەوە.

دوای ئەوە دەستیان بە نوێژ کردو یادی خودایان کردو پەشیمانی خۆیان دەربـڕیو، مرواریەکەشیان بۆ خۆ برد.

بڕوانـە سـەرەتا لـەناو گوناهـ و سەرپێچیدا ڕۆزیەکـەیان ناپـاك بـو، سـەرنج دە بـۆ دواجار لەکاتی خواپەرستیدا ڕۆزییێکی پاکیـان وەدەسـت هێنـا. ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ... ئەگـەر ئـەوان بـەو بەشـە ڕازی بونایـە، کـە خـوداو پێغەمبـەری خـودا دەیانداتیو بیانگوتا: ئێمە هەر خودامان بەسەو بەمزوانە خوداو پێغەمبـەری خـودا لە چاکەی خۆ بەشمان دەدەن، چ دەقەوما؟ (٥٩) التوبة ﴾.

بە ڕاستی ئەوەیە میهری خوا، هەرکەسێکیش لە پێنـاو خـوا دەستبەرداری شتێك بێ، خوا چاتری بۆ لەجێ دائەنێ.

بە سای ئەوە سەرگوزەشتەیەکی (پێشەوا) (عەلی)م هاتەوە یـاد - خـوای لـێ ڕازی بێت -، دەچێتە مزگەوتی کوفە بۆ ئەوەی دوڕکاتی چێشتە نوێـژ بکـا، دەبینـێ کوڕە گەنجێك لەبەر قاپیەکەیە، دەڵێ: ئەی گەنج، هێسترەکەم بۆ بگرە هەتا نوێژ دەکەم.

(پێشەوا) (عەلـی) چوە نـاو مزگـەوت، ئەوەشـی لەدڵـدا بـو لـە پاداشـتی ڕاگـرتنی هێسترەکە درهەمێك بداتە ئەو گەنجە، هـەر لـەو کاتـەی پێشەوا چوە نـاو مزگـەوت، گەنجـە ڕوبـوە هەوسـاری هێـسترەکەو لەسـەری دەکـەلی هێنـاو [869] ڕۆیـشتە بـازاڕ بیفرۆشێ، پێشـەوا هاتەدەرێ گەنجە لەوێ نەماوەو هێسترەکەش ڕێشمەی [870] لەسـەر تـرازاوە، پیـاوێکی بـە شـوێنی گەنجەکـەدا ڕەوانـە کـردو، گوتی: بـچۆ بـازاڕ لەوانەیـە هەوسارەکە لەوێ بفرۆشێ. کابرا ڕۆیشتو دیتی گەنجەکە دەیەوێ بـە تاڵوکـە ڕێـشمە بفرۆشـێ، لێـی کـڕی بـە درهـەمێكو، گەڕایـەوەو هەواڵەکـەی بـە پێـشەوا ڕاگەیانـد، ئەویش گوتی: پاكو بێگەردی بـۆ خـوا! سـوێند بـە خـوا لـەدڵم دابـو درهـەمێکی بـە حەڵاڵی پێ بدەم، بەڵام ئەو سور بو لەسەر ئەوەی بە حەڕامی وەریگرێ.

---

[869] لەسەری هێنا خوارێ.

[870] قەڕاسە/هەوسار.

ئەوەیـە میهـرو سـۆزی خـوای بـێ هاوتـاو دەسـتە بـاڵا، لەگـەڵ بەنـدەکانی خۆیـدا دەینوێنێ بەرەو هەر جێگایێ برۆنو کۆچ بکەن، لە هەر کوێدا نیشتەجێ بن: ﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ... ئـەتۆ لـە هەر بارێك دا بیو هەرچی لە قورئان بخوێنیو هەر کارێکی ئێوە بیکەن، ئێمە لێتـان ئاگادارین، کاتێ خـەریکی ئـەو کـارەن. هەرچـی هەیـە لـە زەمـینو لـە ئاسمانـا ـبـا لـە سەنگی مێرولەی هەرە وردیلەش یان ورتـر یان درشت تـر بێ- هیچیان لە پـەروەرێنی تۆ پێوار نابێو وا لە کتێبی دیاری دەردا-. ﴿٦١﴾ یونس ﴾.

خـوا لە شـوێنێکەوە ڕۆزی بۆ بەنـدەی دەنێـرێ دەرکـی پێ ناکـا [٨٧١]

(تەنوخی) لە کتێبەکەیدا بەناوی (الفرج بعد الشدة) شتێکی لەو بابەتـە باسـدەکا: کـە پیاوێـك دنیـای لێبـو بـە چـەرمی چۆلەکە، دەرگاکـانی ژیـانی لـێ داخـرا بـون، ڕۆژێکیان وای لێهات بەخۆیو خاووخێزانی هیچیان نەبو بیخۆن.

پیاوەکە گوتی: بە خۆمو خاو خێزانم ڕۆژی یەکەم بە برسیاتی بەسەرمان برد، لە ڕۆژی دوەمدا کاتێ خەریك بو خۆرئاوا بێ.

خێزانەکەم پێی وتم: هەستە وەدەرکەوە، ڕۆزیێك خواردنو خۆراکێکمـان بـۆ پـەیا کە، وا خەریکە بمرین. دەڵێ: ژنێکی خزمـم بیرکەوتەوە، چومە لایـو هـەواڵی خـۆمم پێ ڕاگەیاند.

ئەویش گوتی: هیچم لەماڵدا نیە تەنیا ئەو ماسیە نەبێ ئەویش بۆگەنیو بوە.

گوتم: ئێمـە وا خـەریکـە بمـرین بێنـە بـا بیبـەم. ماسـیەکەم بـردو سـگم هەڵـدڕی، مرواریێکم لـێ هێنایە دەرێ، بە هەزاران دینارم فرۆشت، هەواڵیشم بە خزمەکەمدا.

ئەویش گوتی: تەنیا بەشی خۆم دەوێ.

---

٨٧١) ئاماژە بۆ ئەو ئایەتە: ﴿ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ ...﴿٣﴾ الطلاق ﴾.

دەڵێ: دوای ئەوە دەوڵەمەند بوم‌و، بەو پارەیە ئاو ماڵی خۆم ڕێك خست‌و باری ژیانی خۆم پێ ڕاست کردەوەو، ڕزق‌و ڕۆزیم فراوان بو.

ئەوەش تەنیا ئاوڕ لێدانەوەی خوای بەرزو بێ هاوتا بو.

﴿ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ... هەر بەهرەیەك ڕووتێدەکا لە خواوەیە. (٥٣) النحل﴾.

﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَٱسْتَجَابَ لَكُمْ ... لەو کاتەشدا کە هاناتان بۆ پەروەرێنتان دەبرد، جا لە هاناتان هات. (٩) الأنفال﴾.

هەر خوایە بارانێ دەبارێنێ [٨٧٢]

یەکێ لە خواپەرستە ڕێزدارەکان بۆی گێڕاینەوە: لەگەڵ خاوو خێزانیدا لە بیابان بو، بەندەیەکی تۆبەکارو خواپەرست بو یادی خوای لەدڵ دابو.

دەڵێ: ئەو ئاوەی بەلاماندا دەهات بڕا، منیش ڕۆیشتم بۆ ماڵ‌و منالم ئاو پەیاکەم، بینیم گۆماوەکان وشك بونە، ئەو جارەش گەڕامەوە، دیسا ئەولاو ئەلامان کرد، تەنیا دلۆپە ئاوێکیشمان چنگ نەکەوت، تێنوێتی زۆری بۆ هێناین‌و، منالەکانم زۆر پێویستیان بە ئاو بو، پەروەرێنی بە توانام کەوتەوە یاد - پاك‌و بێگەردی بۆ ئەو-ئەو خوایەی لێمانەوە نزیکەو وەڵامگۆیە، هەستام تێمومم کردو ڕوم کردە ڕوگەو دوڕکات نوێژم کرد، پاشان دەستەکانم بەرز کردەوەو گریام، فرمێسك لە چاوم هاتەخوارێ‌و، بەگوڕ داوام لە خوا کرد، ئەو ئایەتەی خوام بیر کەوتەوە: ﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ ... یا ئەو کەسەی چاترە کە هەروەختێ هومێدبڕاوێك لەبەری بپاڕێتەوە، دەهانای دێ (٦٢) النمل﴾.

---

٨٧٢) ئاماژەیە بۆ ئەو ئایەتە ﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ ... (٢٨) الشورى﴾.

سوێند بە خوا هەر ئەوەندە بو لە جێگای خۆم هەستامو، هیچ پەڵە هەورێکیش لە ئاسمان نەبو، لە ناکاوێ پەڵە هەورێك لەسەر ماڵو شوێنی ئێمە لەو بیابانەدا پەیابو لە شوێنی خۆی ڕاوەستاو، لێزمە بارانی بەسەردا هەڵڕشتین، کەندو گۆمی دەوروبەرو ڕاستو چەپی ئێمەی پڕ کرد، ئاومان خواردەوەو خۆمان شوشتو دەستنوێژمان گرت، سوپاسی خوای تاكو توانامان کرد، دوای ئەوە کەمێك لە ماڵی خۆمان دورکەوتمەوە بینیم هەموی وشكو برێنەو بارانی لێ نەباریوە، ئەوسا زانیم خوا وەڵامی نزای منی داوەتەوە، جا سوپاسی خوای بەرزو دەستە باڵام کرد: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ مِنۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوا۟ وَيَنشُرُ رَحْمَتَهُۥ ۚ وَهُوَ ٱلْوَلِىُّ ٱلْحَمِيدُ ... هەر ئەویشە پاش ناهومێد بون لە باران، بارانە دادەبارێنێو دلۆڤانی خۆشی بڵاودەکاتەوە، هەر ئەوە بۆ مەزنانەیەتی ئەشێ هەر پەسندی بدرێ [٨٧٣]. ﴿٢٨﴾ الشورى﴾.

لە ڕاستیدا پێویستە لەسەر نزاو پاڕانەوە لە خوای بێ هاودەمو هاوتا پێ دابگرین، چونکە هەر خوایە - شکۆداریو پایەداری بۆ ئەو - دەرونەکان دەسازێنێ، ڕۆزی دەداتو خەڵك ڕێنوێنی دەکا، لەهانا دێو خۆراگری دەبەخشێ، ئاسانکاری دەکاو کۆمەکی ڕەوانە دەکا.

خوای گەورەش باسی یەکێ لە پێغەمبەرانی دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَأَصْلَحْنَا لَهُۥ زَوْجَهُۥٓ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُوا۟ لَنَا خَٰشِعِينَ ... ژنەکەی ﴿زەکەریاش﴾مان چاککردەوە. ئەمان لە کاری چاکەدا بە هەڵپە بون [٨٧٤]، بە هومێدو بەترسەوە لەبەرمان دەپاڕانەوەو لە حاند [٨٧٥] ئێمە لارەمل [٨٧٦] بون. ﴿٩٠﴾ الأنبياء﴾ .

---

٨٧٣) ستایش بکرێ.

٨٧٤) بەگوڕبون.

٨٧٥) لە ئاست.

٨٧٦) ملکەچ.

خـوا چـاتری پـێـدا

(ئیبن رەجـەب)و جگـە لـەویش دەگێڕنـەوە: پیاوێـك لـە خواپەرستان لـە (مەككـە)دا دەژیا، بژێوی لێبـڕاو، زۆر برسی بو، خەریك بو لە برسان بمـرێ، كاتـێ بـە كۆڵانـەیێكی (مەككە)دا دەخولایەوە ملوانكەیێكی زۆر بـە نـرخو گرانبـەهای بینیـەوە، دەسـتی دایـێو بـەرەو (حـەرەم) ڕۆیـی، سـەیر دەكـا كابرایـەك بـۆ ئـەو ملوانكەیـە بـانگ ڕادێڵێ، دەڵێ: نیشانەكانی بۆ هەڵدام هەمویان تێكی دەكردەوە، ملوانەكـەم داوە دەسـتی لەسـەر ئـەوەی شتێكم بداتێ.

دەڵێ: كابرا ملوانكەی بردو ڕۆیی، هەر خۆی سڵ نەكرد، نـە درهـەمێك نـە عانەیـەك پوشكەیێكیشی پێ نەدام.

گوتم: خوایە لەبەر خاتری تۆ وازم لـێ هێنـا، چاتر لـەوەم پـێ ببەخشی، دوای ئـەوە خواپەرستەكە بـەرەو دەریـا ڕۆیـشتو سـواری بەلـەمێك بـو، بـایێكی تونـد هـەڵی كـردو، بەلەمەكە تێكشكا، سواری تەختەیێك بو، لەسەر پشتی دەریا با بەولاو ئەولای دا دەبرد، هەتا ڕێی كەوتـە دورگـەیێكو لـەوێ دابـەزی، دیـتی مزگـەوتێكی لێیـەو خـەڵكێكی لێیـە نوێژ دەكا، ئەویش نوێژی كرد، سەیر دەكا چەند پەڕە قورئانێكی لێیەو دەستی كرد بـە خوێندنی، خەڵكەكە گوتی: تۆ دەزانی قورئان بخوێنی؟

منیش گوتم: بەڵێ.

گوتیان: دەی ڕۆڵەكانمان فێری قورئان كە.

بە كرێ دەرسم پێ گوتن، دوای ئەوە دێڕێكم نوسی.

گوتیان: منالەكانمان فێری نوسین دەكەی؟

گوتم: بەڵێ. بەكرێ نوسینم فێردەكردن.

دوای ئەوە گوتیان: لێرەدا كچێكی بێ باوك هەیە، كچی پیاوێكی ئێمـە بـو كابرایـەكی چاك بو مردو ئەو كچەی دوای بەجێهێشت، ئایە دەتەوێ مارەی بكەی؟

گوتم: شتێكی ئاساییە. دەڵێ كچەم مارە كردو، چومە لای بینیم هەمان ملوانكـەی لـە ملی دایە.

گوتم چیرۆکی ئەو ملوانکەی چیە؟ ئینجا سەربوردەی بۆ گێڕامـەوەو، باسـی کـرد کـە جارێـك بـاوکی لـە کڕنـۆش بردنـدا دەپاڕایـاوە، کـە خـوای گـەورە پیـاوێکی ئـاوا بکاتـە هاوسەری کچەکەی. ئەویش گوتی: دەنا من ئەو پیاوەم.

ئەوسا ملوانکەی بە حەڵاڵی پێ بڕا، خوا چاتری پێدا، چونکێ دەستبەرداری شتێك بو لەپێناو خودا.

((ان الله طيـب لا يقبـل الا طيـبا... بێگومان خوا پاکەو تەنیا پاکیشی گەرەکە)).

ئەگـەر داوات کـرد لە خـوا بخـوازە

میهـری خـودا نزیکـەو، بیـسەرو وەڵامگۆیـە، کـەموکوڕیش لـە ئێمەیـە، ئێمـە زۆر ئاتـاجین بـەوەی پـێ دابگـرینو داوای لـێبکەیـن، جاڕسو بێـزاریش نـەبین، بـا هـیچ کەس لە ئێمە نەڵێ: چەند جار چەند جار پاڕامەوە وەڵامم نەدریاوە. بەڵکە بـا نێـو چاوانمان لە سوژدەدا تۆزاوی کەین، دەممـان بـەو نزایـە پاراوکـەین: ((يـا ذا الجـلال و الاكرام ... ئەی ئەو کەسەی ڕێزدارو پایەداری)). با ئەو ناووسیفاتە بەرزو پیرۆزانەی خوا بڵێینو بڵێی نەوە، هەتا خوای تـاكو تـەنیا وەڵامـی خواسـتەکانمان دەداتـەوە، یـا ئـەوەی بۆخـۆی پێـی چاکە بۆمـان ڕەچاو دەکا، ﴿ ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةًۚ ... بـە نهێنیو بە مل کەچی هەر پەروەرندەو لەبیربێو لەبەری بپاڕێنەوە. ﴿٥٥﴾ الأعراف ﴾.

پیاوێکی بانگەوازکار لە هەندێك لە پەیامەکانی خۆیدا دەگێڕێتـەوە، کـە پیـاوێکی موسڵمان بـە خێزانـەوە پـەنا بـۆ یـەکێ لـە دەوڵەتـەکان دەبـا، داوا دەکا ڕەگەزنامـەی پێبدرێ، ئەو پیاوە بە هەمو شێوەیەك هەوڵ دەداو، توانای خۆی دەخاتـە گـەڕ، کێـی شك دەبرد کێشەی خۆی لەلا باس کرد، هەمو ڕێی لێگیرانو، دەرگای لـەڕو داخـرانو، فێڵو فرتی وێ نەمان، پاشان گەیشتە زانایەکی لە خـوا تـرس حـاڵو بـاڵی خـۆی پـێ ڕاگەیانـد، ئـەویش گـوتی: سـێیەکی کۆتـایی شـەو لەدەسـت نـەدەی، لـە پەروەرنـدەت بخوازە، چونکێ هەر خوا - گەورەییو بێوێنەی بـۆ ئـەو- ئاسـانکارە، هەرئـەوەش لـەو فەرمودەیە دەفامرێتـەوە: ((اذا سـألت فاسـئل الله، واذا اسـتعنـت فاسـتعن بـالله، واعلم ان الامة لو اجتمعـوا علـى ان ينفعـوك بشـيء، لـم ينفعـوك الا بشـيء قد كتبـه

الله لك... ئەگەر داوات کرد لە خوا داواکە، ئەگەریش پـەنات بـرد پـەنا بـۆ خـوا ببـە، دڵنیاش بە ئەگەر هەمو خەڵك بۆ ئەوە کۆببێتەوە قازانجێکت پێ بگەیێنێ، لە دەستی نایێ مەگەر بایی ئەوەندەی خوا بۆتی بڕیار دابێ، ئەو پیاوە دەڵێ: سوێند بـە خـوا وازم لـە چـونە لای خـەڵك‌و داوا لێکردنیـان هێنـا، لەسـەر ئامۆژگـاری ئـەو زانایـە بەردەوام بوم لە دوعاو نزای سێیەکی کۆتایی شـەو، لـە بەرەبەیانـدا هـاوارم دەکـردو دەپاڕامەوە، تەنیا چەند ڕۆژێکی پێ چو، سکاڵا نامەیەکی ئاسایـیم بـردە پـێش هـیچ ڕاسپاردەو هۆکارێکیشمان لەنێوان دا نەبو، ئەو پەیامە جێی خۆی گـرت، تـەنیا دوای چەند ڕۆژێك لە پرێکا لە ماڵی خۆمدا بانگ کرام‌و ڕەگەزنامەکەم دراوە دەست، لـەو کاتەشدا بارەکە زۆر نالەبار بو.

خــوا دەربــارەی بەندەکــانی دلۆڤــانــە [٨٧٧]

چەند خولەکێکی پڕ بە بایـەخ:

(تەنوخی) دەگێڕێتەوە: یەکێ لەوە زیرەکانی بەغـدا - تـەنوخی نـاوی دێنـێ- هـەر لەوێ زوڵم لە پیرەژنێك دەکا، مافی لـێ زەوت دەکاو، ماڵ‌و مڵکی داگیر دەکا، پـیرەژن دەچێتە لای، دەگریێ‌و داوای لـێ دەکا مافی خۆی بداتەوە، شین‌وزاری کـاری تێناکـاو پەشیمانی دەرنابڕێ‌و تۆبە ناکا، پیرەژن دەڵێ: داوا لـە خـوا دەکـەم تۆڵـەی منـت لـێ بکاتەوە، ئەویش بە گاڵتەوە پێی پێ دەکەنێ‌و، دەڵێ: سێیەکی کۆتـایی شـەو لـەکیس مـەدە. لـوت بـەرزی‌و تاوانکـاری وای لێکـرد ئـەو قـسەیە بـە گاڵتـەوە بکـا، پـیرەژن ڕۆیـشت‌و هەمیـشە لـە سـێیەکی کۆتـایی شـەودا نـزای لـێ دەکـرد، تـەنیا ماوەیـەکی کـورتی پـێ چـو، ئـەو وەزیـرە لـەکار لادراو مـاڵ‌و سـامانیان لـێ سـەندو، زەوی‌وزاری دەسـت بەسـەر داگیـرا، پاشـان هێنایـان لـەناو بـازاڕ ڕایـان گـرت‌و لەسـەر ئـەو زوڵـم‌و ستەمەی دەرحەق بە خەڵکی کردبوی دارکاری کرا، پیرەژنـە بەلایـدا تێپـەڕی‌و، پێـی گوت: ڕێیەکی چاکت نیشان دام! سێیەکی کۆتایی شەوت بۆ باسکردم، منیش هەستم کرد باشترین چارە ڕێگا بو.

---

٨٧٧) ئاماژەیە بۆ ئەو ئایەتە: ﴿ٱللَّهُ لَطِيفٌۢ بِعِبَادِهِۦ ...﴾ (١٩) الشورى.

بێگومان ئەو ماوەیە لە کاتو ساتو ژیانی ئێمەدا زۆر بایەخدارو گران بەهایە، ئەوساتە پەروەردگاری بالادەست دەربارەی دەفەرموێ (لە حەدیسی قودسیدا): ((**هل من سائل فاعطیه، هل من مستغفر فاغفر له، هل من داع فاجیبه** ... ئاخۆ هیچ داواکارێك هەیە پێی ببەخشم، کێ داوای لێبوردن دەکا لێی ببورم، کێ هەیە داوای هەبێ وەڵامی بدەمەوە.

من ئەو ژیانەم بەسەر برد لەگەڵ ئەوەی گەنجم، گوێبیستی چەند هەواڵێ بوم و، لە ژیانمدا چەند ڕوداوێ کاریان تێکردم ببڕای ببڕ لەیادیان ناکەم، هەستم نەکرد هیچ شتێ ئەوەندەی خوا - پاكو بێ گەردی بۆ ئەو- نزیك بێو میهرو سۆزو، کۆمەکیو، ڕزگاری لەلا بێ.

لەو کاتەی کێشەی کەنداو لە گۆڕێدا بو، لەگەڵ کۆمەڵە خەڵکێك لە (ئەبها)وە بەرەو (ڕیاز) بە سواری فڕۆکە بەڕێ کەوتم، کاتێك بەرەو ئاسمان بەرزبوینەوە، هەواڵیان پێداین کەموکوڕییێك لە فڕۆکە پەیدا بو، بۆ جاری دوەم لە فڕۆکەخانەی (ئەبها) دەنیشێتەوە، گەڕاینەوە ئەوەندەی توانیان فڕۆکەیان چاك کردەوە، پاشان جارێکی تر بەڕێ کەوتینەوە، لە کاتێکا لە (ڕیاز) نزیك بوینەوە، بە هیچ چەشنێ تایەکانی فڕۆکە نەبونەوە، یەك کاتژمێری تەواو ئێمەی لە ئاسمانی (ڕیاز) دەخولاندەوە، پتر لە دە جار هەوڵیدا، دەهاتە سەر فڕۆکەخانە دەیەویست بنیشێتەوە نەیدەتوانی، جارێکی تر بەرز دەبۆوە، ترسو بیم دایگرتینو، زۆر کەس ورەیان بەردا، قیژەو گریانی ژنان دەنگی دایەوە، بینیم خەڵك فرمێسکی لەسەر کوڵمەی قەتیس ماوە، وامان لێهات لە ئاسماندا نزیکتر لە چاوتروکانێك چاوەڕێی مەرگمان دەکرد، هەمو شتێکم لەبەرچاو گرت هیچیانم وەکو کردەوەی چاك نەهاتە بەرچاو، دڵ بەرەو خوای بەرزو توانا گەشتی کرد، بێ بایەخیو سوكو چروکی دنیا وەدەرکەوت، بە جۆشوخرۆشەوە ئەو زیکرەمان دوبارە دەکردەوە: ((**لا الـه الا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير**... هەر خوا پەرستراوی ڕاستەقینەیەو تاكو تەنیاو بێ هاودەمە، دەسەڵات هەر ئیویەو، سوپاس هەر شیاوی ئەوەو، بەسەر هەمو شتێکیشدا زاڵە))، مامۆستایەکی بەساڵدا چو بەتەمەن هەڵسایەوە، بە دەنگێکی بەرز بەخەڵکی وت، پەنا بۆ خوا ببەنو داوای لێبکەن، ژێوانی خۆتان دەربڕنو بۆ لای ئەو بگەڕێنەوە. خوای گەورەش بەمشێوەیە باس لە

هەڵوێـستی مرۆڤــ دەکـا: ﴿ فَإِذَا رَكِبُوا۟ فِى ٱلْفُلْكِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ... هــەرگا سواری کەشتی دەبن، بە دڵی پاك لەبەر خوا دەپاڕێنەوە.(٦٥) العنکبوت ﴾.

داوامان لەو خوایە کرد وەڵامگۆی لێقەوماوانەو، زۆر بە گەرمو گوڕی پاڕاینـەوە، تەنیا کەمێکی پێچو، دوای هـەوڵی یـازدەمینو دوازدەمـین بـەبێ گرفت نیـشتینەوە، کاتێ دابەزین هەروەکو بڵێی لە گۆڕ هاتینەدەرێ، هەستو دەرون بۆ سەردەمی پێـشو گەڕانەوەو، زەردەخەنە کەوتە سەر لێوانو، فرمێـسکیش لـە چاوان کشانەوە، بزانـە میهری خوای بێهاودەمو توانا چەند بەرفراوانە.

لە ڕاستیدا ئەوەش هەر کۆمەکیو سۆز نواندنی خوای تـاكو بـێ هاوتایـەو هیـچی تر نیە.

لە تەنگـانەدا کــێ لە فریامـــان دێ ؟

ڕۆژنامەی (القصم) - کە ڕۆژنامەیەکی کۆنەو لـە (بـیلاد) دەردەکـرا- دەگێڕێتـەوە، لاوێك لە شاری (دیمەشق) داینـابو گەشـتێك ئەنجامـدا، بـە دایکـی خـۆی ڕاگەیانـد لـە کاتژمێر ئەوەنـدەو ئەوەنـدە فڕۆکـە هەڵدەسـتێ، ئەگـەریش کاتەکە نزیـك بـۆوە بـە ئاگای بێنێ، کوڕە گەنجە خەوتبو، دایکیشی گوێی لە دەزگاکانی ڕاگەیاندن بو هەواڵی دەدا: کەشو هەوا نالەبارەو تەمومژە، گەردەلولو ڕەشـەبای تونـد لـەڕێ دایـە، دایکـە سـۆزی بـۆ تاقـە کوڕەکـەی جـولاو دڵـی نـەهات بـەئاگای بێنـێ بـە هیـوای ئـەوەی گەشتەکەی لەدەست چێ، ترسـا لـەوەی کارەسـاتێك ڕوبـدا سـەبارەت بـەوەی کـەشو هەوا بۆ گەشتکردن دەست نـادا، ئەوسـا کاتـێ دڵنیـا بـو فـڕۆکە گەشـتیارەکانی وەخـۆ هەڵگرتو فڕی، هات کوڕەی وەئاگا بێنێ سەیر دەکـا لـەناو پێخەفـی گیـانی لەدەست داوە. ﴿ قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُۥ مُلَـٰقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَـٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَـٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ... بێــژە: ئــەو مەرگــەی، کــە ئێــوە لێــی ڕادەکــەن، هەردەوگاتێو پاشان هەر دەتانبەنەوە لای زانـای نـەدیارو دیـاران، ئەوسـا هـەر خـۆی پێتان ئێژێ چیو کردوە.. (٨) الجمعة ﴾.

لەبەر مردن هـەڵات کەچی دوچاری مردن هات

ئاپۆرەش دەڵێ: (کەسی ڕزگاربو لە دەریا ڕێگایەکی بۆ دەسازێ). ئەگەریش مـەرگ بوە مێوان هەرچی بێ مرۆ دەکوژێ.

ســەربوردەی مــەرگ

(شێخ عەلی تەنتاوی) لەوانەی بیستوییێتیو بینیوێتی دەگێڕێتەوە:

لە وڵاتی شام پیـاوێ هـەبو ئۆتـۆمبێلێکی بارهـەلگری هـەبو، پیاوێـك لەگەڵیـدا بـو لەسـەر پـشتی ئۆتۆمبێلەکـە سـوار دەبـێ، لەوکاتـەدا دارەبازەیـەکی [٨٧٨] هـەلگرتبو، بـۆ مردوان ئامادە کرابو سەرچەفێکی لەسەر بو بۆ کاتی پێویستی، لە ڕێگا بـاران بـاریو ئـاو هـەڵڕژا کـابرای سـوار بـو چـوە نـاو دارەبازەکـەو سەرچەفەکەشی بەسـەرە خـۆی هەڵکێـشا، لـەڕێگا پیـاوێکی تـریش سـوار بـو لـە تەنیـشت دارەبازەکـەوە دانیـشتو نەیـدەزانی ئـەو دارەبـازە کەسـی تیایـەو، وایـدەزانی هـەر خـۆی لەسـەر پـشتی تۆتۆمبیلەکەیە، بارانەش هەر بەردەوام بو، لە ناکاوێ کابرای نـاو دارەبازەکـە دەسـتی دەرهێنا، بۆ ئەوەی بزانێ ئاخۆ بارانەکە کۆتایی هات یا نا؟

هەر کە دەستی دەرهێناو بەولاو ئەولادا دەیگێڕا کابرای تەنیشتی داچڵەکاو ترسو لەرز گرتی وایزانی ئەوە مردوەو زیندو بۆتەوە، خۆی لەبیـر کـردو لـە ئۆتۆمبێلـەوە کەوتە خوارێو بەسەر سەریدا کەوتو مرد.

بەم شێوەیەو بەم ڕێگەیە خوا کۆتایی بە ژیانی هێنا بو دەبوایە ئاوا بمرێ.

لەسـەر بەنـدەش پێویـستە هەمیـشە ئـەوەی لـەیادبێ مـەرگی وەخـۆ هـەلگرتوەو، بەرەو مەرگ هەنگاو هەڵدێنێو، هـەمو بـەیانیو ئێوارەیـەك چاوەڕێی مـەرگ دەکـا، ئەو وتەی پێشەوا (عەلـی) - خوای لـێ ڕازی بێت - چەند بایەخدارو جوانو سـەرنج ڕاکێشـە، کە دەڵێ: (لە ڕاستیدا دواڕۆژ وا بەرەو ڕومان بەڕێوەیـەو، دنیـاش پـشتی لـە ئێمە کردوەو دەڕوا، ئەوسا هەوڵدەن ڕۆڵەی دواڕۆژ بنو، ڕۆڵـەی دنیـا نـەبن، چـونکێ ئیمڕۆ ڕۆژی کردارەو پرسینەوە نیە، سبەش پرسینەوەیەو ڕۆژی کردار نیە).

---

٨٧٨) ئەوەی مردوی پێ هەڵدەگرن.

ئەو وتەیە بۆ ئەوەمان هەڵدەنێ کە مرۆڤ وەخۆ بکەوێ و خۆی ئامادە بکاو، چاکسازی بۆخۆی بکا، تۆ بەو پەشیمانی خۆی نوێ کاتەوەو، دڵنیابێ کە تێکەولێکەی [٨٧٩] لەگەڵ پەروەردیارێکی هێزدارو توانادارو، بەخشندەو میهرەبانە.

بێگومان مردن داوای رێپێدان لە کەس ناکاو، مەکە مەکە نازانێ، لەگەڵ کەسدا خۆشدو نیەو، بەر لە هاتنی کەس ئاگادار ناکاتەوە، ﴿... وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ... کەس نازانێ کاری سبەی رۆژێ چیەو کەس نازانێ لە کامە سەر زەمین دەمرێ. خودا زاناو ئاگادارە. ﴿٣٤﴾ لقمان﴾.

چرکەیێ لێی دوا ناکەون و پێش ناکەون [٨٨٠]

بەهەمان شێوە (تەنتاوی) لە بیسراوو بەرچاوکەوتوەکانی دەگێرێتەوە: پاسێك پڕ لە خەڵك بو، شۆفێرەکەی بەلای راستو چەپی ئاوڕی دەدایەوە، لەپڕێکا وەستا، خەڵکی ناو پاسەکە پێیان وت: بۆ ڕادەوەستی؟

گوتی: لەبەر ئەو پیاوە پیرە ڕادەگرم دەستی ڕادەنگێوی لەگەڵمان سوار بێ.

گوتیان: کەسمان لێ دیار نیە.

گوتی تەماشای کەن. گوتیان کەس نابینین!

گوتی: ها ئەوە ئێستا بەرەو ڕومان دێ لەگەڵمان سوار بێ.

هەمو تێکڕا گوتیان: سوێند بە خوا کەس نابینین! لە ناکاوێ هەر لەسەر کوشنی ئۆتۆمبیلەکە شوفێر گیانی سپارد.

هەر لەوێ مەرگ بۆ مێوانیو یەخەی پێ گرت، ئەوەشی لێبو بە هۆکار، ﴿... فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ... ئەگەر وەختی مردنیان هات، نە تاوێك دەکرێ پێشکەون، نە تاوێکیش دوادەکەون. ﴿٣٤﴾ الأعراف﴾.

---

٨٧٩) مامەڵەی .

٨٨٠) ئاماژەیە بۆ ئەو ئایەتە: ﴿...لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ...﴿٣٤﴾ الأعراف﴾.

مرۆڤ لە ئاستی مەترسیەکاندا ترسەنۆکە، لە پەنای خەیاڵ خاوی خواستەکانیدا خۆی پەنا دەدا، کەچی لەپڕێکا لەو پەناگەیە گیان لەدەست دەدا، ﴿ ٱلَّذِينَ قَالُواْ لِإِخْوَٰنِهِمْ وَقَعَدُواْ لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُواْۗ قُلْ فَٱدْرَءُواْ عَنْ أَنفُسِكُمُ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ... ئەوانەی کە خۆیان نەچونە خەزا، لەمەڕ هاوەڵانیان دەگوت: ئەگەر بە قسەیان کردباین نە دەکوژران بێژە: سا ئەگەر ڕاست دەکەن، خۆ لە مردن بپارێزن. ﴿١٦٨﴾ آل عمران ﴾.

ئێمە لەوەدا جێگای سەرسوڕمانین بیر لە گەیشتنەوە خوای بەرزو دەستەباڵا ناکەینەوە، نە کۆچی یەکجارەکیمان بەخەیاڵ دادێ مەگەر ئەو ساتەی دەکەوینە ناو مەترسیەکان.

هەرچی پەنای بۆ بەرن لە غەیری خوا، بەر پێوارە [٨٨١]

لە ساڵی ١٤١٣ ك لە (ڕیاز) وە بەرەو شاری (دەممام) ڕۆیشتم نزیکی کاتژمێر دوانزەی نیوەڕۆ گەیشتم، لە فرۆکەخانە دابەزیم‌و دەمەویست بچمە لای هاوڕێیەکم، بەڵام لەسەر کاری بو درەنگ دەگەڕایەوە، ئینجا سواری ئۆتۆمبیلێك بوم‌و چومە ئوتێلێکی ئەوێ، کاتێ چومە ناو ئۆتێلەکە بینیم زۆر خەڵکی تیا نیەو، ڕۆژی پشوو سەردانیش نیە، لە نهۆمی چوارەم، دور لە فەرمانبەران‌و کرێکاران ژورێکم بەکرێ گرت‌و، خۆشم هەر تەنیا بوم، چومە ژورەکەو جانتاکەم لەسەر تەختەکە دانا، چوم دەستنوێژێ بگرم، لە جێگای دەستنوێژ دەرگاکەم لەسەر خۆم پێوەدا، کاتێ دەست نوێژم گرت بۆ دەرگا چوم بیکەمەوە سەیر دەکەم گیر بوەو نابێتەوە، بە هەمو شێوەیەك هەوڵمدا بیکەمەوە، بەڵام نەمتوانی، لەناو ئەو ژورە تەنگەبەرەدا مامەوە، هیچ کەلێن‌و کەلەبەرێك نیە تیایدا بانگ کەم، تەلەفۆن نیە پەیوەندی بکەم، خزمێك نیە هاواری بکەم، هاوسێی یەك نیە پەنای بۆ ببەم، پەروەردیاری بێوێنەو فریاد ڕەسم بیرکەوتەوە، سێیەکی کاتژمێرێك لە جێگای

---

٨٨١) نادیارو پەنایە/ ئاماژەیە بۆ ئەو ئایەتە ﴿ ...ضَلَّ مَن تَدْعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُۖ ...﴿٦٧﴾ الإسراء ﴾.

خۆمدا وەستام، بەڵام هەروەك و بڵێی سێ ڕۆژ بو، بەو ماوە کورتە ئارەقەم لێ دەچۆڕا، ناخم ڕاچڵەکا، جەستەو لاشەم هەژا، لەبەر چەند هۆیەك، لەوانە: شوێنێکی سەیرو سەمەرە بو، هۆیەکی تر ئەوەبو: لە پڕێکا وام بەسەرهات، هۆیەکی تر ئەوەبو: دەنگم بە هیچ کەسێ نەدەگەیشت خزمێك دۆستێك نەبو هەواڵی پێبدەم، وێڕای ئەوەی جێگایەکە نەشیاو بو، لە سێیەکی کاتژمێرێ چەندین پەندو یادەوەریم هاتنەوە یاد، شەپۆلی چەند ڕوداوێ بەرەو ڕوم هات.

لە کۆتاییدا کەوتە بیرم دەرگاکە بهەژێنم، بە شپرزەییو، لاشەیەکی داهێزاوو بێتوانا دەرگاکەم هەژاند، سەیر دەکەم پارچە ئاسنی بەر دەرگا، وردەوردە وەکو میلی کاتژمێر دەجوڵێ، تا شەکەت بوم دەرگام هەژاند ئەوسا وەستام، دوبارە دەستم بە هەژاندنی کردەوە هاتا شەکەتی دایگرتمەوە دیسان ڕاوەستام، بۆ دواجار دەرگام لەڕو کرایەوە.

چۆن بڵێی لە گۆڕ دێمە دەرێ، گەڕامەوە ژورەکەم، لەسەر ئەو ڕوداوە سوپاسی خوام کرد، بیرم لە بێتواناییو کەم دەسەڵاتی مرۆڤ و، توشهاتنی بە مردن کردەوە، بیرم کردەوە سەبارەت بە خودی خۆمانو تەمەنمان کەمتەرخەمین، لە دوارۆژمان بێئاگایین.

﴿ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ... ترسیشو لەو ڕۆژە هەبێ کە دەوهێنێتەوە لای خودا. (٢٨١) البقرة ﴾.

﴿ أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ... لە هەر کوێ بن تەنانەت ئەگەر لە قەڵای زۆر قایمیش (خۆوە شێرن)، مردن دەتان دۆزێتەوە. (٧٨) النساء ﴾.

سەبارەت بەو باسە ڕوداو گەلێکی سەیرم خوێندۆتەوەو، شت گەلێکی سەمەرەم وەبەر گوێ کەوتوە، جاری وا بوە پیاو بەرەو مردن ڕۆیشتوە کەچی ژیان لەوە دابوە، یەکێ تر بەرەو ژیان بەرێ کەوتوە کەچی بەچاوی خۆی مەرگی بینیوە، کەسێکی تر بەدوای چارەسەردا گەڕاوە کەچی سەری لەسەر داناوە، ئیواش هەبوە گیانی خستۆتە سەر دەستیو بەگومانی خۆی مردن چاوەڕێی بوە کەچی لەوێوە خۆری ئازادی هەڵاتوە.

سا پاکیو بێ گەردیو گەورەییو شکۆ بۆ خوای دروست کارو هەڵسوڕێنەرو کار لەجێ!!

جاری وایە دەردە، دەبێتە دەرمانی لاشە

مێژونوسان دەگێڕنەوە: پیاوێك دوچاری ئیفلیجی هات، لە ماڵی خۆی کەوتەوە، ساڵانێکی دورو درێژی بەسەردا تێپەڕی بێزاریو بێئومێدیو داڕوخان دایگرت، پزیشکان لە چارەسەری دەستەوسان بونو، بە کەسو کاریشیان ڕاگەیاند، ڕۆژێ لە ڕۆژان دوپشکێك لەبەری خانیەوە بەسەر سەریدا هاتە خوارێو نەیتوانی خۆی بجولێنێ، هاتە لای سەری چەند جارە بەسەریوەدا، هەمو لاشەی هەر لە تەوقی سەری هەتا بەری پێی لەرزی گرت، هەستی کرد سەرلەنوێ گیانی وەبەر لاشە دەکرێتەوە، تەندروستی سەرتاپای لەشی دەگرێتەوە، بە گورجی هەستایەوەو لەسەر پێیەکانی وەستا، پاشان لەناو ژورەکەیدا هاتو چو، دەرگاکەی کردەوە، ماڵو منالی بەرەو ڕوهات دەبینن لەسەر پێی خۆی وەستاوە، نزیك بو هۆشیان نەمێنێو، خەریك بو باوەڕ نەکەن، ئەویش هەواڵی خۆی پێ ڕاگەیاندن.

ئەوسا تاکیو پاکی بۆ ئەو خوایەی بە ژەهر چارەی ئەو نەخۆشەی کرد!!

ئەو داستانەم بۆ هەندێ لە پزیشکان گێڕایەوە باوەڕیان کرد، گوتیان زرینچکاوی ژەهراوی لەگەڵ کەمێك مادەی کیمیاوی بەکاردەهێنرێو، چارەسەری ئەو جۆرە ئیفلیجانەی پێ دەکرێ.

سا پایە بەرزی بۆ خوای میهرەبان، هیچ دەردێکی بەبێ دەرمان نەناردوە.

دۆستانی خوا کەرامەتدارن

فەرمو ئەوە (سیلە)ی کوڕی (ئوشەیم) یەکێ بو لەوانەی هاوەڵانی پێغەمبەری خوای بینیبو - درودو سڵاوی خوای لەسەر کەسێکی لە خوا ترسو دنیا بە کەم گربو:

لە پێناوی تێکۆشان لە ڕێی خوا بەرەو باکور دەکەوێتە ڕێ، شەوی بەسەر دادێ بە مەبەستی نوێژکردن بەرەو دارستانێك دەڕواو، دەچێتە نـاو درەختـەکانو دەسـتنوێژ دەگرێو، دەستدەکا بە نوێژ، شێرێك زۆر بەتاو شاڵاوی بۆ دێنێ، لێی نزیك دەبێتەوە ئەویش لەناو نوێژدایە، لە دەوری دەخولێتەوە، (سـیلە)ی کـوڕی (ئوشـەیم) دو ڕکـات دەکا ئەوسا سڵاو دەداتەوە، دوای ئـەوە بـە شـێرەکە دەڵـێ: ئەگـەر فـەرمانت پێکـراوە فەرمو وەرە بم خۆ، ئەگەرنا وازم لێبێنـە بـا لـە پـەروەردگارم وەپاڕێمـەوە. شـێرەکە وازی لە (سیلە) هێنا بۆخۆی نوێژ بکا، کلکی شۆڕکردو ئەوێی بەجێهێشت.

دەشتوانی کتـێبی (البدایـة والنهایـة)و جگـە لـەویش لـە کتێبـەکانی مێـژو سـەرنج بـدەی، لـە نوسـراوو ژیاننامـەی هاوەڵانـدا سەرگوزەشـتەی (سـەفینە)ی خزمـەتکاری پێغەمبـەری خـوا - درودو سـڵاوی خـوای لەسـەر - باسـکراوە، کـە بـەخۆیو چـەند هاوەڵێکی لە کەناری دەریاوە دێن، کاتێ ڕێیان دەکەوێتە بیابان لە پڕێکا شـێرێك بـە گـوڕ بـەرەو ڕویـان دێ پـەلاماریان بـدا، (سـەفینە) گـوتی: ئـەی شـێر مـن هـاوەڵو خزمەتکاری پێغەمبەری خوامو، ئەوانەش هاوڕێی منن ناتوانی زیانمان پێبگەیـەنی. شێر پشتی هەڵکردو هەڵات، نەڕەیێکی لێوە هات نزیك بو ئەو ناوەی پڕکا.

تەنیا کەسێکی نەسەلێن سەرپێچی لـەو داسـتانو ڕوداوە دەکـا، ئـەگینا سـوننەتو دانـانی خـوا لـە دروسـت کراوەکانیـدا شـایەتی بـۆ ئـەم ڕاسـتیە دەدەن، ئەگـەر لەبـەر درێژەکێشان نەبوایە دەیەها داستانی ڕاستەقینەم لـەو ڕوداوانـە ڕیـز دەکـردن، بـەڵام ئەوەنـدە گوتـارە کـەڵکت پـێبگەیـەنێ بەسـە بۆئـەوەی دڵنیـات بکـا، پـەروەردەکارێکی لێزانو پێـزان هەیـە هەموپـەناو پەسـیوێك بـۆوی ناپەنایـە. بێگومـان زانیـاریو پـێ ئاگاداریو، میهروسۆزو بەسەر ڕاگەیشتنی خوای بێ هـاودەمو هاوتـا، بەسـەر خـەڵکی ڕادەگا: ﴿... مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا۟ ... هەتا سێ کەس بەیەکـەوە چـی بکـەن، دیارە ئـەو چوارەمینیانەو پێـنج بـن ئـەو شەشـەمییانەو کـەمتر بـنو زێـدە تـر بـن، لەهەر کوێ بن، ئەو هەمیشە دەگەڵیانە. (٧) المجادلة﴾.

ئەوەنـدە بەسـە، خوا شـایەدو پشـتو پـەنا بـێ

بوخـاری لـە (صـحیح)ەكەیـدا دەگێڕێتـەوە: پیـاوێ لـە (بـەنی ئیـسرائیل) داوا لـە پیاوێکی تر دەکا هەزار دیناری بە قەرز پێ بدا، کابرا دەڵێ: شایەدت هەیـە؟ ئـەویش دەڵێ: تەنیا خوا شایەدمە. دەڵێ: هیچ پشت بەستێکت هەیە؟

ئەویش گوتی: جگە لە خوا کەسێ نیە پشتی پێببەستم. ئەویش گوتی بەسە خوا پشتگیرت بێ. دوای ئەوە هەزار دینارەکەی پێدا، (بەنی ئیسرائیلی)یەکە ڕۆیی‌و ماوەو کاتێکیان دیاریکرد (بۆ گێڕانەوەی قەرزەکە)، چەمێکیشیان لەنێواندا هەبوە، لەوکاتەی ماوەی قەرزەکـە هـەڵات، کـابرا هـات پارەکـە بـۆ خـاوەنی بگێڕێتـەوە، لەسـەر لێـواری چەمەکە چاوەڕێ بو بەلەمێك بێت لەگەڵیدا سواربێ هـیچ بەلـەمێکی دەسـتنەکەوت، شەوی بەسـەردا هـات‌و ماوەیـەکی زۆر چـاوەڕێی بـو، کەسـێ نـەبو لەگەڵیـدا سـواربێ، گوتی: خوایە ئەو کابرایە داوای شایەدی لێکردم جگە لەتۆ کەسێ ترم دەسـتنەکەوت، داوای پشتگیرێکی لێکردم، جگە لەتۆ کەسێ ترم دەستنەکەوت، خوایە ئـەو پەیامـەی منی پێ بگەیەنە. دوای ئەوە دارێکی هێناو هەڵی کۆڵی، پارەکـەی لەگـەڵ نامەیەکـدا خستە ناوو فڕێی دایە ناو چـەمەکە، بـە یارمـەتی‌و کۆمـەکی‌و میهـری خـوای بـەرزو بێهاوتـا دارەکـە بـە نـاودا ڕۆیـی، کـابرای خـاوەن پارەکـەش لـەو بـەرەوە وەسـتا بـو چاوەڕوانی گێڕانەوەی قەرزەکە بو، چەندی چاوەڕێ بو کەسێ بەدیارنەکەوت، گوتی: جا بۆچی هەندێ دار بۆ سوتان نەبەمەوە ماڵ؟! گەیـشتە ئـەو دارەی پارەکـەی لـەناو دابو، دارەکەی دەستدایێ‌و بردیەوە ماڵ، شکاندی دەبینێ پارەکەو نامەیەکی تێدایە.

چـونکێ شـایەدەکە یارمەتیـدا پـاکی‌و گـەورەیی بـۆ ئـەو، پـشتگیرەکە بـەڵێنی بەجێگەیاند، شکۆداری‌و پایە بەرزی بۆ ئەو.

﴿... وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ... ئەوانەش کە خوا بە پشتیوان دەزانن، با خۆیان بدەنە دەس خوا. (١١) إبراهيم﴾.

﴿... وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ... ئەگەر ئێـوە بڕواتـان بـە خـودا هەیـە، خۆتان بە خودا بسپێرن. (٢٣) المائدة﴾.

با خۆراکت حەڵاڵ بێ نزاکەت گیرا دەبێ

(سەعد)ی کوڕی (ئەبی وەقاس) کە یەکێکە لەو دە کەسەی مزگێنی بەهەشتیان پێدراوە، دەرگی بەو ڕاستیە کرد، پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر نزای بۆکرد دەستی لە وەشاندن ڕاست بێ‌و نزای گیرا بێ، ئینجا ئەگەر نزای بکردایە هەروەکو بەیانی دادێ ئاوا نزاکەی گیرا دەبو.

عومەری کوڕی خەتاب - خوای لێ ڕازی بێت - چەند هاوەڵێکی ناردە کوفە، تاوەکو لەمەڕ دادوەری (سەعد)ی کوڕی (ئەبی وەقاس) پرسیار بکەن، خەڵك بە چاکە لێی دوان، کاتێ هاتنە مزگەوتێکی تیرەی (بەنی عەبەس)، پیاوێ هەڵسایەوە گوتی: بۆ دەربارەی (سەعد) پرسیار لە من ناکەن؟ ئەو یەکسانی‌و دادوەری لە نێوان خەڵکیدا نانوێنێ‌و، لەناو خەڵکی خۆیدا ناگوزەرێنێ.

(سەعد) گوتی: ئەی خوایە ئەگەر ئەو کابرایە بۆ ڕوپامایی‌و خۆدەرخستن هەستاوەتەوە چاوی کوێرکەیی‌و، تەمەنی درێژکەی‌و، دوچاری دەردو بەڵایکەی. کابرا تەمەنی درێژ بو، برۆی بەسەر چاواندا شۆڕبوبونەوە، وایلێهات لە کۆڵانەکانی کوفە پەلی ئەکوتاو خۆی بە دیوارەکانەوە دەگرت، دەیگوت: پیرێکی بەر بەڵام‌و، نزای (سەعد)م لێگیرا بو.

ئەوەیان پەیوەندی هەبونە لەگەڵ خوای بەرزو توانا، دڵنیابونە بە وادەو بەڵێنی‌و، ڕاستکردنە لەگەڵیدا، بەرزو دەستە باڵایە ئەو خوایە، پەروەرێنی جیهانە. بە هەمان شێوە لە کتێبی (سیر اعلام النبلاء)دا لەمەڕ (سەعد) هاتوە: پیاوێك هەڵسا جوێنی بە (عەلی)دا - خوای لێ ڕازی بێت- (سەعد) بەرگری لە (عەلی) کردو، پیاوەکەش لەسەر وتەی ناشیرن‌و جوێندان بەردەوام بو، (سەعد) گوتی: خوایە تۆ لە جیاتی من بە فریای بگەی بەوەی حەز دەکەی. وشترێك لە کوفەوە بە خێرایی هات، خۆی خزاندە ناو خەڵك‌و گوێی بە هیچ شتێ نەئەدا، هەتا گەیشتە کابرا، پاشان لە بەردەم‌و لەبەرچاوی خەڵك بە سمەکانی پێی داگێشا هەتا کوشتی.

﴿ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ ٱلْأَشْهَـٰدُ ... بێگومانە ئێمە پێغەمبەرانمانو ئەو کەسانەی کە بڕوایان هێناوە، لە ژیانی ئەم دنیایـەداو لـەو ڕۆژەشدا کە شایەتان ڕاست دەبنەوە، یاری دەکەین. ﴿٥١﴾ غافر ﴾.

منیش ئەو سەرگوزەشتانە بۆیە بۆ تۆ دەگێڕمەوە، تاوەکو لە ئاستی وادەو بـەڵێنی پەروەرێنتـدا بیروبـاوەڕت پتـەوتر بـێ، لێـی وەپـاڕێیو هـاواری بـۆ بکـەی، دڵنیـابی ئاوڕلێدانـەوەی ئـەو ئاوڕلێدانەوەیـە، -پـاكو بێگـەردی بـۆ ئـەو- ئـەویش لـە کتێبـە پیرۆزەکەیـدا فـەرمانت پـێ دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿ ٱدْعُونِيٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْ ... لـە بـەرم بپاڕێنەوە، ئەوسا بە دەنگتانەوە دێم. ﴿٦٠﴾ غافر ﴾.

﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ... هـەر کـاتێکی عەبـدەکانم لـە مـەڕ مـن لـە تـۆ دەپرسـن، مـن نـزیکم، هـەر کـەس هانـام وەبەربێنێ، بێ وەرامی ناهێڵمەوە. ﴿١٨٦﴾ البقرة ﴾.

(حەجاج) بـانگی (حەسـەن)ی بەسـرایی کـرد بـۆ ئـەوەی ئـازاری بـدا، (حەسـەن) بەڕێکەوتو، تەنیا لە هانا هاتنو ئاوڕلێدانەوەو دڵنیابون بە وادەو بەڵێنی خـوای لـە دڵدا بو، هانای بـۆ پـەروەردیاری هێنـاو، بـە نـاوە بـەرزو پیرۆزەکـانی لێـی پاڕایـەوەو هاواری بۆ کرد، خوا ویستو نیازی (حەجاج)ی کۆڕیو، ترسو لەرزی خـستە دڵـەوە، هێـشتا (حەسـەن) هـەر لـە ڕێ بـو (حـەجاج) خـۆی ئامـادە کردبـو پێـشوازی لێبکـا، (حەجاج) لەبەر دەرگا ڕاوەستاو، پێشوازی لە (حەسەن) کـردو، لەگـەڵ خـۆی لەسـەر تەختی داناو، بە نەرمو نیانی لەگەڵی دواو بە سۆزەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵدا کـردو، بۆنی خۆشی لە ڕیشیدا!!

ئەو مل پێ کەچکردنەش تەنیا لە دەستی پەروەردگاری شـکۆدارو دەستە باڵایە.

بێگومان میهرو سۆزی خوا بە هەمو جیهاندا دەگەڕێ، جیهـانی مرۆڤـ و، ئـاژەڵو، دەریاو وشکانیو، بە گیانو بێ گیانو، شەوو ڕۆژی گرتۆتەوە، ﴿ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِۦ وَلَـٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ... هـەمو شـتێك - بـە سوپاسـەوە-

پاكانەی ئەو دەكا، بەلاّم ئێوە پاكانەی ئەوان نابیسن ئەو لەسەرخۆو بە بوردنە. ﴿(٤٤) الإسراء﴾.

ئەم هەواڵە بەڕاستی هاتوە: كە (سولەیمان) پێغەمبەر -سلاّوی خوای لەسەر- بەهرەی تێگەیشتن لە زمانی باڵندەی پێ درابو، بە مەبەستی نوێژە بارانە خەڵكی لەگەڵ خۆیدا دەباتە دەرێ، لەو كاتەی لە ماڵەوە بەرەو جێی نوێژ دەڕۆیشت بینی مێرولەیەك دو پێیەكانی بەرزكردۆتەوە بۆ ئاسمان لە پەروەرندەی بە توانا دەپاڕێتەوە داوا لەو خوایە دەكا دەبەخشێو خەلاّت دەكا، میهرو سۆزی دەنوێنێو لە هانا دێ، (سولەیمان) فەرموی: ئەی خەڵكان بگەڕێنەوە نزاو پاڕانەوەی غەیری ئێوە بەستانە.

بە نزای ئەو مێرولەیە بارانە دارژا، ئەو مێرولەیەی (سولەیمان) - سلاّوی خوای لەسەر - لە قسەی حاڵی بو، لە كاتێكا سوپای بێ شوماری بە دوای خۆی دادەكێشا، مێرو لە ئامۆژیاری خوشكانی دەكا لە جیهانی مێرولەدا: ﴿... قَالَتْ نَمْلَةٌ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَـٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَـٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (١٨) فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا ...﴾ مێرۆچەیەك مێرولەكانی دەنگدا: بچنەوە ناو كونەكان و! تا سولەیمانو لەشكری -بەبێ ئەوەی پێ بحەسین- دەبەر پێ یانودانەبەن، ئیتر كە ئەو ئەمانەی گوت (سولەیمان) بزەی هاتێ. ﴿(١٩) النمل﴾.

زۆرجاران بەزەییو ئاوڕلێدانەوەی خوای بێ هاودەمو هاوتا بە سای ئەو جرو جانەوەرە دێتە ئاراوە.

(ئەبو یەعلی) ئەسەرێكی قودسی دەگێڕێتەوە كە خوا دەفەرموێ: "سوێند بە دەسەلاّتو گەورەیی خۆم، ئەگەر پیری پشت چەماوەو، منالّی شیرە خۆرەو، ئاژەڵی گیاخۆر نەبوایە، دڵۆپەی ئاسمانم لێ دەگرتنەوە".

هـەمـو شـتێ بە سـتایشـەوە پاکـانەی پـەروەرێنی دەنوێنێ[٨٨٢]

لە جیهانی باڵندەدا پەپو سلێمانە پەروەرندەی خۆی دەناسی، بۆ خوای خۆی ملی کەچ کرد، بۆ دروستکاری سەری دانەواند، خوای بەرزو توانا دەربارەی (سولەیمان) دەفـــەرموێ: ﴿وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيْرَ فَقَالَ مَالِيَ لَآ أَرَى ٱلْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ ٱلْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَاْذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدتُّ ٱمْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَّا يَسْجُدُواْ لِلَّهِ ٱلَّذِي يُخْرِجُ ٱلْخَبْءَ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾ ٱذْهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَٱنظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ... (ســـــولەیمان) چاوی بە مەلاندا گێڕا، گوتی: چۆنە پەپۆ سلێمانە نابینم، ئاخۆ خۆی دزیوەتەوە؟ لەسەر ئەمە دەبێ سزای زۆری پێ بدەم، یان ملی هەڵدەقرتێنم، یان بەڵگەیەکی ئاشکرا بۆ من بێنێ. ماوەیێ زۆری نەخەیاند، هاتو وتی: من شتێکم دەسکەوتوە کە دەستەتۆ نەکەوتبو، وا من لە سەباوە هاتوم، دەنگو باسێکی دروستم بۆ هێناوی. من لەوێ ژنێکم دیوە پاشایە بە سەریانەوەو خاوەنی هەمو شتێکەو تەختێکی زۆر گەورەی هەیە. دیتم کە خۆیو هۆزەکەی -بێجگە لە خودا- سوژدە دەبەنە بەر خۆرو شەیتان کردەوەکانی بۆ خەملاندونو ڕێگەی هەڵەی نیشان داونو ڕێ دەرناکەن. ﴿وەی کردوە﴾ سوژدە بۆ خودایەك نەبەن کە پێواری ناو ئاسمانەکانو زەوی ئاشکرا دەکاو، چی وەیشێرنو هەر چییێکی ئاشکرای بکەن، ئەو دەیزانێ. ئەو خودایەی کە

٨٨٢) ئاماژەیە بەو ئایەتە: ﴿وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِۦ ...﴿٤٤﴾ الإسراء﴾.

لەو بە دەر هیچ شت بۆ پەرستن نابێ‌و ئەو پەروەرێنی تەختی هەرە مەزنە. گوتی: بەم زوانە دەڕوانین تا بزانین بە ڕاستت بو، یان تۆش هەر لە درۆزنانی. ئەم نامەیان بۆ بەرەو بۆیان باوێژەو ئەوسا تۆزێك دورکەوەو بنوارە وەڵامیان چیە؟ ﴿٢٨﴾ النمل﴾.

پەپۆ سلیمانە ڕۆیشت‌و، ئەم داستانە دورو درێژەش ڕویداو، ئەو دەرەنجامە مێژویەشی لێ کەوتەوە، هۆی ئەم ڕوداوەش ئەو باڵندەیە بو پەروەردگاری خۆی ناسی، هەتا هەندێ لە زانایان دەڵێن: سەیرە! پەپۆ سلێمان لە فیرعەون ژیرو داناتر بو، لەبەرئەوەی فیرعەون لە هێمناییدا بێ باوەڕ بو لە تەنگانەدا باوەڕهێنانی دادی نەدا، کەچی پەپۆ سلێمانە لە هێورەییدا باوەڕدار بو، ئەوسا لە تەنگانەدا باوەڕەکەی بە کەڵکی هات.

پەپۆ سلێمان گوتی: ﴿أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ ... ﴾وەی کردوە﴿ سوژدە بۆ خودایەك نەبەن کە پەنهانی ناو ئاسمانەکان‌و زەوی ئاشکرا دەکا. ﴿٢٥﴾ النمل﴾.

فیرعەونیش گوتی: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي ... ﴾ئەی دیوەخان نشینەکان!﴿ وا نازانم غەیر لە من خوایەکتان هەبێ. ﴿٣٨﴾ القصص﴾ .

کەسی بەدبەخت ئەو کەسەیە پەپۆ سلێمانە لەوی ژیرتر بێ‌و، مێرولە بۆ بەرژەوەندی خۆی وریاتر بێ.

کەسی کەودەن‌و مایەپوتیش ئەو کەسەیە ڕێگا چارەی ژیانی لێ تاریك بێ‌و، هیواو ئومێدی دابڕدابڕ بێ‌و، ئەندامەکانی سەبارەت بە سودگەیاندن لەکارکەوتو بێ، ﴿... لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا ... دڵیان هەیەو پێی تێ ناگەن، چاویان هەیەو پێی نابینن، گوێیان هەیەو پێی نابیسن. ﴿١٧٩﴾ الأعراف﴾.

لە جیهانی هەنگدا میهری خودا دەبینرێ‌و، بەهرەو خەڵاتی وەبەرچاوان دەکەوێ، کۆمەکی‌و هاریکاری خوا ئەو جانەوەرە چوکەڵەو کزو لاوازە دەگرێتەوە، بەوشێوەیە خوا دەستەمۆی کردوە لە شانەی خۆی دەردەچێ‌و، بەدوای ڕۆزیدا دەگەڕێ، تەنیا لەسەر شتی پاك‌و پاراو دەنیشێ، شەیداو ئەوینی گوڵانەو، شیلەیان لێ هەڵدەمژێ،

کاتێ دەگەڕێتەوە ئەو هەنگوینەی هەڵگرتوە لە جۆرەها ڕەنگ پێکهاتوەو چارەی دەردانی تیایە، لە گەڕانەوەیدا سەری لێناشێوێو، ڕێگای ون ناکا، شانەی خۆی پێ دەزانێو، خۆی دە شانەیەکی تر ناخا، ﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى ٱلنَّحْلِ أَنِ ٱتَّخِذِى مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ ٱلشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِى مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ فَٱسْلُكِى سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ يَخْرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ... خـوا مێشەنگوینی ڕائەسپارد، کە: لە کێوان‌و داران‌و ئەو شوێنی هەڵی دەبەستن، شوێنی ژینی خۆت هەڵبەستە. پاشان لە گشت بەروبوو بژێوت بمژە، ئیتر بە ملکەچی ڕێگەی ڕاهێنەری خۆت بگرەبەر. لە دەرونی شیلاوێکی هەمە ڕەنگە دێتەدەرێ، چارەی بۆ مەردم تێدایە، کە لەمەشدا بۆ کەسانێ ڕادەمێنن نیشانەیە. ﴿٦٩﴾ النحل ﴾ .

ئاسودەبونی تۆ بەو سەرگوزەشتەو داستانەو، پەند لێ وەرگرتنی لەوەدایە: دڵنیابی لە پەنهانەوە میهرو سۆزێك هەیە خاوەنەکەی خوایەکی تاك‌و تەنیایە، تاوەکو هەر لەوی بخوازیو، تەنیا داوا لەوی بکەیو، خێرو خۆشیش هەر لە دەروازەی ئومێدی ئەو چاوەڕێکەی، ئاواش حاڵی بی ئەرکێکی شەرعیت لەسەر شانە دانراوی خوای میهرەبانەو دابەزیوی ئاسمانە، ئەویش بریتییە لەوەی کڕنۆش بۆ خودا ببەی، سوپاس‌و ستایشی بکەی، کارو فەرمانی خۆتی بە تەما کەی، بە دڵەوە ڕوی خۆت لەو بکەی. پێویستە لەسەرت دڵنیا بی جگە لە خوا ئەو هەمو مرۆڤ گەلە، ئەو جیهانە زەبەلاحە، تۆزقاڵێك دادی تۆ نادەن، ئەوان خۆیان هەژارن، هەمویان ئاتاجی پەروەردگارن، هەر لە بەیانی تا ئێوارە ڕۆژیو بژێوی لەو دەخوازن، لەش ساخیو تەندروستیان، کامەرانیو ئاسودەیی یان، پلەو پایەو کەلوپەلیان، لەو خوایە داوا دەکەن، هەمو دروستکراوێ موڵکی ئەوە.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ... ئەی خەڵکینە! ئێوە بە خودا ئاتاجن، هەر خودایە بێ نیازەو هێژایە پەسندی بدرێ. ﴿١٥﴾ فاطر ﴾.

لەسەرت پێویستە بەبێ گومان‌و دودڵی بزانی، تەنیا خودا سەرتدەخاو ڕێی ڕاستت نیشان ئەدا، دەتپارێزێو کاروبارت بەڕێ ئەبا، پارێزگاریت لێ ئەکاو خەڵاتت دەکا، لەسەرت پێویستە ڕوی دڵت تەنیا ئاراستەی ئەو بێ، پەروەرێن بە تاك بناسیو

پەرستشت هەر بۆ ئەو بێ، داواو خواستت هەر لە ئەو بێو، ئومێدیشت هەر بە ئەو بێ، لەسەریشت پێویستە ڕادەی ڕێزی مرۆڤ بناسیو، دڵنیا بی دروستکراو ئاتاجی دروستکارە، ئەوەی دوایی دەبڕێ ئاتاجی خوایەکی هەمیشە زیندوە، هەژارو نەدار ئاتاجی خوای بێ نیازە، هێزو تواناو بێنیازی دەسەڵاتی ڕەهاو هەمیشە زیندویی تەنیا شیاوی خوان. ئەگەر ئەوە تێگەیشتی، ئەوسا بە سای بەندایەتیو خۆیەك لاکردنەوە بۆ خواو، خۆ نزیك خستنەوە لە خوا بەختەوەری وەدەست بێنە، ئەگەر داوای لێبوردنت لێکرد لێت دەبورێ، ئەگەر بۆ لای گەڕایەوە وەرتدەگرێ، ئەگەر لێی پاڕایەوە پێت دەبەخشێ، ئەگەر ڕۆزیت لێ داوا کرد بە شت ئەدرێ، ئەگەر داوای پشت گیریت لێکرد پشتت دەگرێ، ئەگەریش سوپاست کرد پترت پێ ئەدرێ.

بە خــوای بــەرزو توانــا قایـــل بـــە

((رضيت بالله ربا، وبالاسلام دينا، وبمحمد ﷺ نبيًا... خودام بە پەروەردیارو، ئیسلامم بە ئایینو، (موحەممەد) -درودو سڵاوی خوای لەسەر- بە پێغەمبەر قەبوڵە)).

ئەو فەرمودەیە ئەوە لە ناوەخۆ دەگرێ، کە ڕەزامەندی لە پەروەرندەت بنوێنی -گەورەییو بێ وێنەیی بۆ ئەو- ئینجا بە یاساو بەرنامەی قایل بیو، لە قەزاوقەدەری ڕازی بی، جا چ خۆشی بێ یا ناخۆشی، شیرین بێ یا تاڵو سوێری.

بێگومان ئەوە ڕاست نیە باوەڕ بە قەزاو قەدەر تەنیا خۆشیەکان بگرێتەوە، بەو شێوەی هەر لەو کاتە بە قەزاو قەدەر قایل بی کە لەگەڵ خواستو ئارەزوەکانتدا یەك دەگرێتەوە، ڕوگرژو ناقایلیش بی ئەگەر بەگوێرەی ویستو ئارەزوی تۆ ڕوی نەدا، نابێ بەندە بەم شێوەیە مامەڵە بکا.

کەسانێ هەبون لە هێمناییدا بە پەروەردەکاریان قایل بونو، لە کاتی دەردو بەڵاش ڕوگرژ بون، لەکاتی هەبوییدا ملکەچبونو لە تەنگانەو نەبونیدا لاسار بون، ﴿... فَإِنْ أَصَابَهُۥ خَيْرٌ ٱطْمَأَنَّ بِهِۦ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ ٱنقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ خَسِرَ ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةَ ... ئەگەر

چاكەیەكی توش هات، بەوە لە خوا دڵنیایە، ئەگەر بەڵاشی بەسەر دێ، بەرەو پاش دەگەڕێتەوە دنیاش‌و قیامەتیشی چو. ﴿١١﴾ الحج ﴾.

عەرەبە لادێیەكان موسڵمان دەبون، ئینجا ئەگەر لە كاتی موسڵمانەتییاندا خۆشییێك ڕوی تێ دەكردن وەكو باران بارین‌و، گیا شین بون‌و، شیر زۆر بون، دەیانگوت: ئەوە ئایینێكی خێردارە. دەستیان بە ئایینەوە دەگرت‌و مل كەچ دەبون. ئەگەر جگە لەمەیان هاتبایە پێش، وەكو وشكە ساڵی‌و، بێ بارانەیی‌و، بێ لەوەڕی‌و، هەژاری‌و نەداری، ئەوا بەرەو دواوە دەكشانەوەو، پشتیان لە پەیام‌و ئایینەكەیان هەڵدەكرد.

كەوایە ئەو موسڵمان بونە بۆ هەواو هەوەس ملكەچ بونە. چونكێ كەسانێ هەن سەبارەت بەوە لە خوای بەرزو بێ هاوتایان قایلن، لای خوا هەڵدەبژێرن، تەنیا ڕەزامەندی ئەویان گەرەكەو، چاویان لە پاداشت‌و خەڵاتی ئەوەو، هەوڵ‌و گەڕیان بۆ دوارۆژە.

لە ڕاستیدا كەسێ خوا بۆ بەندایەتی هەڵی بژێرێ‌و، بۆ خزمەت‌و سود گەیاندن بە موسڵمانان ڕێزی لێبنێ‌و جیای كاتەوە، لەگەڵ ئەوەی بەو هەڵبژاردن‌و جیاكردنەوەو ڕێزلێنانە قایل نەبێ، شیاوە بەوەی تا هەتایە لەناوبچێ‌و، ببڕای ببڕ تێبچێ: ﴿... ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنۡهَا فَأَتۡبَعَهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلۡغَاوِينَ ... نیشانەكانی خۆمان پێ بەخشی بو، خۆی لێبواردن، ئەوسا شەیتان وە دوی خۆی دواكەوتە ناو ڕێزی گومڕایان. ﴿١٧٥﴾ الأعراف ﴾.

﴿ وَلَوۡ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمۡ خَيۡرٗا لَّأَسۡمَعَهُمۡۖ وَلَوۡ أَسۡمَعَهُمۡ لَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعۡرِضُونَ ... ئەگەر خودا بیزانیبا خێرێكیان دەباراندایە، كارێكی دەكرد ببیسن. خۆ ئەگەر گوێ بیستنیشی پێ بدا بان، هەر ڕویان لێ وەردەگێڕاو خۆیان دەبوارد. ﴿٢٣﴾ الأنفال ﴾ .

بێگومان ڕەزامەندی دەروازەی گەورەترین دێنداریە، ئەوانەی لە پەروەرێنیان نزیك دەكەونەوە، بە ڕێنمایی خوا دڵ شادن، بۆ فەرمانی ملكەچن، بۆ یاساو بەرنامەی گوێڕایەڵن، لەو دەروازەیە دەردەچن. پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - ماڵ‌و دەستكەوتی شەڕی (حونەین)ی دابەش كرد، بڕێكی زۆری دایە موسڵمانە دواییەكان‌و سەركردە عەرەبەكان، هیچی نەدا بە یاریدەدەران، چونكێ

دەیزانـی ئـەوان ڕەزامەنـدیو دڵنیـاییو بـاوەڕو فـەڕو چاکەی زۆریـان لەدڵـدا هەیـە، هـەروەکو بڵێـی گازانـدەیان کـرد چـونکو لـە مەبەسـتەکە ئاگـادار نـەبون، ئینجـا پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - کۆیکردنـەوەو نهێنی ئـەم کـارەی بـۆ ڕون کردنەوە، هەواڵی پێدان خۆی لەگەڵ ئەوانەو خۆشی ئەوێن، هەر لەبەر ئـەوەش ئەو ماڵەی داوەتە ئەو کەسانە دڵیـان بـۆ ئیسلام ڕابکێشێ، چونکی باوەڕیـان تـەواو دانەسەپاوە، بەڵام بە یاریدەدەرانی فـەرمو: ((**اما ترضون ان ينطلـق النـاس بالـشاء و البعيـر، وتنطلقون برسول الله ﷺ الـى رحالكم؟! الانصار شـعار، والنـاس دثـار، رحـم الله الانصـار، وابناء الانصار، وابنـاء الانصار، لو سـلك النـاس شـعبا ودايـاً، وسـلك الانصار شعبا وادياً لسـلكـت وادي الانصـار و شِـعْـب الانـصار...** بـەوە قایـل نـین خەڵکان مەڕو وشـتریان لەگەڵە خۆیـان دەبەنـەوە، ئێـوەش پێغەمبـەری خـوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - بۆ ماڵی خۆتـان دەبەنـەوە؟! ئەنـساریەکان دروشمـن، خـەڵکانی تـر پـەڕۆی سـەر دروشمـن، خـوا سـۆزی بـۆ ئەنـساریەکانو، ڕۆڵـەکانیانو، کـوڕی کوڕەکانیـان بنوێنـێ، ئەگـەر خـەڵکان شـیوو دۆڵاییـك بگرنەبـەرو، ئەنـساریەکانیش شیوو دۆڵایێك بگرنە بەر من ئەو شیو دۆڵایی یەی ئەنساریەکان دەگرمە بەر.

ئەوسـا خۆشـیو شـادی دای پۆشـینو، نـاخی پڕکـردن، ئارامیـان بەسـەر دارژاوە، ڕەزامەندی خواو، پێغەمبەری خوایان وەدەست هێنا - درودو سڵاوی خوای لەسـەر -. ئەوانەی ڕەزامەنـدی خوایـان گەرەکەو، شـەیدای بەهەشـتێکن پانتاییەکـەی بـە قـەد ئاسمانەکانو زەمینە، ئەگەر بێو لە پێی ئەو ڕەزامەندیەو، لـە بـری ئـەو بەخـششو خەڵاتە بێ وێنەیە دنیایان سەر لەبەری پێ بدرێ قەبوڵیان نیە.

عەرەبێکی دەشتەکی لەبەردەستی پێغەمبەری خـوا - درودو سـڵاوی خـوای لەسـەر — موسـڵمان بو، پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - هەنـدێ مـاڵی پێـدا، ئەو گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، من لەسەر ئەوە پەیمانم بە تۆ نەداوە.

پێغەمبـەری خـوا -درودو سـڵاوی خـوای لەسـەر- فـەرموی: ((**علـــى مـــاذا بيعــتنــي؟**... ئاخۆ لەسەر چی پەیمانت پێ داوم؟

گوتی: لەسەر ئـەوە پـەیمانم پێـداوی تیـرێك بـە تیـژی بـەرەو ڕوم بـێ بـە ئێـرەم کەوێ (ئاماژەی بۆ گەردنی کرد) ئەلێرەش دەربچێ (ئاماژەی پشتی ملی کرد).

پێی فەرمو: ((إن تصدق الله يصـدقْكَ... ئەگەر لەگەڵ خوا ڕاست بکەی ئەویش بۆت جێبەجێ دەکا. شەڕ داگیرسا تیرێك بە تیژی بەرەو ڕوی هاتو دای لە گەردنی، بە پەروەردگاری شادبۆوە ئەو لە خوا ڕازی بو خواش لەوی ڕازی بو.

جارێکی تریشیان هەندێ سامانی دابەش کرد -درودو سڵاوی خوای لەسەر- دایە ئەوانەی دین کرچو باوەڕ کاڵ بون، لە جیهانی چاکەکاریدا تەنك دەست بون، نەیدا بە کەسانێ شمشێریان لە ڕێی خوادا کۆڵ بون، ماڵو سامانیان کردە قوربانیو، لە پێناوی جیهادو بەرگری کردن لە ڕێی ئیسلاما زامدار بون، دوای ئەوە پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - لەناو مزگەوتا هەڵسایەوەو وتارێکی بۆ خوێندنەوەو، مەسەلەکەی ڕۆشن کردەوە، پێی وتن: ((اني اعطي اناساً جعل الله في قلوبهم من الجزع والطمع، وادع اناساً لما جعل الله في قلوبهم من الايمان -أو الخير- منهم: عمرو بن تغلب... بۆیە بە هەندێ کەسم بەخشیوە چونکێ خوا بێئارامیو چاوبرسێتی خستۆتە دڵیانەوە، بەشی کەسانێکیشم نەداوە چونکێ خوا باوەڕ - یاخود چاکەی- خستۆتە دڵیانەوە، (عەمر)ی کوڕی (تەغلیب) یەکێکە لەوانە)).

ئەوسا (عەمر)ی کوڕی (تەغلیب) دەڵێ: ئەو وتەیەم ئەوەندە لا خۆش بو حەزم نەئەکرد بە دنیاو ئەوەی تیایەتی بیگۆڕمەوە.

بە ڕاستی ئەوە ڕازی بونە بە خوای بەرزو توانا، هەڵبژاردنی خەڵاتی خوایەو، قایل بونە بە بڕیاری پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - بێگومان لە لای هاوەڵێك دنیا بارتەقای وتەیەکی خۆشی پێغەمبەری خوا -درودو سڵاوی خوای لەسەر- نرخی نیە.

گومان لەوەدا نیە پێغەمبەری خوا -درودو سڵاوی خوای لەسەر- وا دەو بەڵێنی کۆشكو تەلارو، ناوچەو هەرێمو، باخو گوڵشەنی بە هیچ کام لە هاوەڵانی نەدا، بەڵکە پێغەمبەری خوا درودو سڵاوی خوای لەسەر- بەڵێنی ڕەزامەندیو، بەهەشتو خەڵاتێکی نەبڕاوەی بە یاوەرانی ئەدا. پێی دەفەرمون: کێ ئەم کارە ئەنجام ئەداو بەهەشتی بۆ هەبێ؟

بە یەكێ تری دەفەرمو: ئەو هاوڕێی من بێ لە بەهەشتا؟ چونكێ ئەو سامانەی ئەوان بەخشییان؟ ئەو ئەشكەنجەو ڕەنجەی كێشایان، ئەو كردو كۆشەی پێش كەشیان كرد، تەنیا لە دوا ڕۆژا وەڵامی ئەدرێتەوە، سەبارەت بەوەی دنیاو ئەوەی تیایەتی بەرابەر ئەو هەوڵە بێ وێنەیەی پێ ناكرێ، چونكێ بێ نرخو بێ بایەخە، بێ سەنگو بێ بەهایە.

(تیرموزی) دەگێڕێتەوە: كە (عومەر) -خوای لێ ڕازی بێت- داوا لە پێغەمبەری خوا دەكا - درودو سڵاوی خوای لەسەر- ڕێگای پێ بدا بچێ عومرە بێنێتەوە، ئەویش پێی دەفەرموێ: ((لا تنسنا من دعائك یا اخي... ئەی برالە، لە نزاكردنتدا لە بیرمان نەكەی.

ئەوەی ئەو قسەی كرد پێغەمبەری ڕێنماكارە - درودو سڵاوی خوای لەسەر-، ئەو پێشەوایە بێ گوناهەیە لا پرەسەنی [883] قسە ناكا، وەلێ ئەو دەستەواژەیە، پەیڤێكی بە سەنگو پڕ بایەخو بێ وێنەیە، دوا بەدوای ئەوە (عومەر) گوتی: ئەوە وشەیەكە بە دنیاو ئەوەی تیایەتی نایگۆڕمەوە.

دەی تۆش بوار بەخۆت بدە بیركەیتەوە، كە پێغەمبەری خوا -درودو سڵاوی خوای لەسەر- بە تۆ بڵێ: برالە، لە نزاكردنتدا لە بیرمان مەكە:

ئەو ڕەزامەندیەی پێغەمبەری خوا -درودو سڵاوی خوای لەسەر- بەرامبەر پەروەرێنی نواند لە باسو لێدوانی خەڵكان زۆرتر بو، ئەو بە هەبویی و نەبویی قایل بو، لە شەڕو لە ئاشتیدا قایل بو، لەكاتی دەسەڵاتو بێ دەسەڵاتیدا، لە تەندروستی و نەخۆشیدا، لە تەنگانەو هێمناییدا قایل بو.

تاڵی و سوێری و جەرگ سوزی بێدایكو باوكاتی بینی ئەوسا قایل بو ئەوەندە هەژارو دەست تەنك بو لە جۆری خورمای خراپی تێر نەخوارد، لە تاوی برسێتی بەردی لەسەر سكی پێچا، ڕبە جۆیێكی لە جولەكەیێ بە قەرز وەرگرتبو زرێیەكەی بە بارمتە لەلا دانا بو، لەسەر حەسیر دەخەوتو شوێنی لە كەلەكەی دەرچوبو، سێ ڕۆژی بە سەرا تێپەڕیوە هیچ خۆراكێ نەبوە بیخوا، لەگەڵ ئەوەدا لە پەروەردگاری

---

٨٨٣) لە گۆترە/ لە خۆرە.

جیهان قایل بو: ﴿ تَبَارَكَ ٱلَّذِىٓ إِن شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّن ذَٰلِكَ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ وَيَجْعَل لَّكَ قُصُورًۢا ... مەزنایەتی هەر بۆ کەسێ ئەگەر حەزکا لەوە چاترت دەداتێ: باغاتێکت پێ دەبەخشێ جۆباریان بە بەردا دەڕواو چەند کۆشکیشت بۆ دادەنێ. ﴿١٠﴾ الفرقان ﴾.

لە کاتێ ڕوبەڕوبونەوەی یەکەمدا، ئەو ڕۆژەی لەگەڵ کۆمەڵو دەستەی خوادا پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - لەلایەکەوە وەستا بو، هەمو دنیاش بە پیادەڕەوو سوارەوە، بە ماڵو سامانو خۆهەڵکێشانو تڕو فیزەوە لەلایەکی ترەوە وەستابونو دژایەتیان دەکرد، ئەوسا کەش لە خوای پەروەردیاری قایل بو.

لە ساتی تەنگانەدا، ئەو ڕۆژەی مامی مردو، (خەدیجە)ی هاوسەری کۆچی دوایی کرد، بە توندترین شێوە ئازاردرا، بە درۆزن لەقەڵەم درا، ئابرووشکۆی لەکەدار کرا، بەوجۆرەی پەیامی ڕاستیان دەشێواند، پێیان دەگوت: درۆزنە، سیحربازە، جادوگەرە، شاعیرە، شێتە، ئا لەو ساتەدا لە خوا نارەزایی نەنواند.

ئەو ڕۆژەی لە خاكو زێدی، لە یاریگاو، جێی گاڵتەوگەپی سەردەمی مناڵیو، هەرەتی لاوێتی وەدەرنرا ڕوگرژو ناقایل نەبو، بەرەو مەککە ئاوڕی دایەوەو ئەسرین لە چاوی تکا، فەرموی: ((**إنك أحب بلاد الله إلي، ولولا أن أهلك أخرجوني منك ما خرجت**... بەڕاستی تۆ بە لای منەوە خۆشەویسترین وڵاتی خوای، ئەگەر بهاتایەو خەڵکی تۆ منیان لە تۆوە دەرنەنابوایە، دەرناچوم. گازاندەی لە خوا نەکرد لەو ساتەی ناچار کرا مەککە جێبهێڵێو، بەرەو مەدینە بکەوێتە ڕێ، کە بە هەر لایێدا بڕۆیشتایە بەربەستیان لەڕێ دانا بو، بە وڵاخی سواری ڕاویان ئەنا.

ئەو کاتەی بە مەبەستی بڵاوکردنەوەی بانگەوازی بەرەو (تائیف) ڕۆیی، بە ناشیرینترینو خراپترین شێوە پێشوازیان لێکردو وەڵامیان داوە، ئەوەندە بەردی پێ داکێشرا هەتا خوێنی لێ‌چۆڕا، ئەو جارەش لە خوای خۆی ناقایل نەبو. لە هەمو جێگاو شوێنێکدا، لە هەمو کاتو سەردەمێکدا لە پەروەرێنی بە گازاندە نەبو. لە جەنگی (ئوحود) سەری (پیرۆزی) قرنجا[٨٨٤]، ددانی (پیرۆزی) شکا، مامی کوژرا،

---

٨٨٤) قنجا / شکا / بریندار بو.

هاوەڵانی سەریان بڕا، سوپاکەی تێك شكێنرا، ئینجا دەیفەرمو: ((صفّوا ورائي لاثني علی ربّي... لە دوامەوە ڕیز ببەستن تاوەکو ستایشی پەروەردگارم بکەم)).

بێباوەڕانی هاوبەش پەیداکەرو، جولەکەو دوڕوان لە دژی ئەو پەیمانیان بەست، ئەو نارەزایی لە پەروەردگاری دەرنەبڕیو، لە ڕویاندا وەستاو، کارو فەرمانی دایە دەست خواو پشتی بە ئەو بەست.

پاداشتی لە خوا قایل بونی - درودو سلاوی خوای لەسەر - بوە مایەی خوا لێ قایل بونی: ﴿ وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ... بەم زوانەش پەروەردندەت چاکەی وا هات دەگەڵ دەکا، ڕازی دەبی. ۝٥ الضحى ﴾.

زایەڵەی[885] دۆڵی نەخلە[886]

پێغەمبەری بێ گوناە - درودو سلاوی خوای لەسەر - لەو مەککەیەدا، کە جێ ماڵو جێ حاڵی بو، جێی ڕۆڵەو خاكو وڵاتی بو وەدەرنرا، شار وەدەرو هەترە کرا[887]، پەنای بۆ (تایف) برد لەوێ بە دڵ ڕەقیو بە درۆ زانین پێشوازیان لێکردو بەخێریان هێنا، بە ئازاردانو بەرد لێدان، بە وتەی نەشیاو جوێندان وەڵامیان داوە.

فرمێسکی خەمی لە چاوان دەتکا، پێیەکانی لە خوێنی پاکی هەڵچۆڕا، دڵی بە داخی ئەو مەرگەساتە دەسوۆزا[888]، پەنا بۆ کوێ ببا؟ لە کێ داوا بکا؟ سکاڵای بۆ کێ بکا؟ لای کێ ڕازی[889] خۆی بدرکێنێ؟ بۆ ئەو خوایە هانا دەبا فریادڕەسو دەسەڵاتدارە، باڵادەستو هەرە زاڵە.

---

٨٨٥) چریکە/ هاوار.

٨٨٦) ناوی ئەو دۆڵایی یە بو پێغەمبەری خوا ﷺ نزای تێدا کرد.

٨٨٧) دەربەدەر کرا.

٨٨٨) دەسوتا.

٨٨٩) نهێنی.

پێغەمبەری خوا - درودو سلاوی خوای لەسەر - ڕوی لە ڕوگە [٨٩٠] کردو، خواستی ڕوەو خوا کردو، ستایشی پەروەرێنی کرد، چەند ڕستەو دەستەواژەیێکی بە جۆش‌و خرۆش‌و ڕاستگۆیانە لە دەمی پیرۆزی هەڵقولا، نزای کردو پاڕایەوە، مەزلومیەت‌و مەینەتیەکەی بۆ خوا خۆی گێڕایەوە، پێیدا گرت‌و ئەسرینی لە چاون هەڵڕشت.

گوێ بگرە بۆ داواکەی پێغەمبەر - درودو سلاوی خوای لەسەر - کە لە دۆڵی نەخلە زایەڵەی بۆ خوداوەندی پەروەرندەی هەڵدەبڕێ: ((**اللّهم إني أشكو إليك ضعف قوتي وقلة حيلتي وهواني على الناس، أنت أرحم الراحمين، ورب المستضعفين، وأنت ربي، إلى من تكلني؟ إلى قريب يتجهّمني، أو إلى عَدُو ملّكته أمري، إن لم يكن بك عليَّ غضب فلا أبالي، غير ان عافيتك هي أوسع لي، أعوذ بنور وجهك الذي أشرقتْ له الظلمات، وصلح عليه أمر الدنيا والآخرة، أن ينزل بي غضبك، أو يحل بي سخطك، لك العتبى حتى ترضى، ولا حول ولا قوة الا بك...** پەروەردگارا، بێهێزیو کەمدەسەلاتی‌و بەکەم سەیرکردنم لەلایەن خەڵکەوە بە تۆ ڕادەگەیەیێنم، تۆ میهرەبانترینی میهرەبانانی‌و، پەروەرگاری بێ چارانی و، پەروەردگاری منیشی، بە کێم دەسپێری؟ بە خزم‌و کەسێ ڕوی لە من گرژ کردوە، یا بە دوژمنێك کارو فەرمانی منت خستۆتە ژێر دەستی، ئەگەر تۆ لێم تورە نی باکم نیە، تەنیا ئەوەندە هەیە بەخشندەیی تۆم بۆ من فراوانترە، پەنا دەگرم بەو نورەی تۆ، کە تاریکیەکانی پێ ڕوناك بۆتەوەو، کارو فەرمانی دنیاو دوا ڕۆژی لەسەر دامەزراوە، لەوەی ڕقی تۆم بەسەردا بێتە خوارێ، یاخود تورەیی تۆ بمگرێتەوە، هەتا ئەڵێی بەسە ڕازی بون بۆ تۆ، هیچ هێزو توانایێکیش نیە مەگەر بە سای تۆ)).

---

٨٩٠) قیبلـە.

چەند خەلاتێك بۆ كۆمەڵو دەستەی یەكەم

﴿لَّقَدۡ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ إِذۡ يُبَايِعُونَكَ تَحۡتَ ٱلشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمۡ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيۡهِمۡ وَأَثَٰبَهُمۡ فَتۡحٗا قَرِيبٗا ... ئەو دەستە خاوەن باوەڕەی كەوا لە ژێر دارەكەدا دەگەڵتا بونە هاوپەیمان، خودایان لێ ڕازی بوە، دەیزانی چیان لەدڵدایە. سا ئۆقرەو دڵنیایی نارده سەریانو بە سەركەوتنێكی نزیك پاداشی دان. (١٨) الفتح﴾.

ئەو ئامانجەی بڕواداران خواستویانەو، ئەوەی ڕاستگۆیان بە شوێنیدا وێڵ بوینەو، براوەو سەركەوتوان لەسەری سوربونە لە بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوا گەورەترو بەرزترو، سودمەندو بەهەرمێن تر نیە.

بێگومان ڕەزامەندی لە هەموئاواتو خواستێك زۆرڕاترو بڵندترە، لە هەمو بەهرەیەكیش بەهادارترە. دەبینین لێرەدا ئایەت دەربارەی ڕەزامەندی خوا دابەزیوە، كەچی لە شوێنێكی ترا باسی لێخۆشبون دەكا: ﴿لِّيَغۡفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ... هەتا خودا لە هەڵەكانی پێشوتو لەو هەڵانەی لەوە بەولاوە توشیان دێی عافوت بكا چاوپۆشیت لێبكا. (٢) الفتح﴾.

لە جێگایەكی تر باس لە تۆبە دەكا: ﴿لَّقَد تَّابَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ وَٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ ... خوا لە پێغەمبەرو ئەوانەی دەربەدەرنو ئەوانەی یاریدەدەرن، خۆش بوە. (١١٧) التوبة﴾ .

لەلایەكی ترەوە باس لە چاوپۆشی دەكا: ﴿عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ ... خوا بت بەخشێ بۆ چ ئیزنت دان؟ (٤٣) التوبة﴾.

بەڵام لێرەدا: چونكێ هاوەڵان لەژێر دارەكە پەیمانیان بە پێغەمبەری خوادا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - خوای گەورەش لە ڕازو نیازیان حاڵی بو، سەد دەرسەد

ڕەزامەنــدی خوایــان وەدەســت هێنــا، ئــەوان لەســەر ئــەوە پەیمانیانــدا ئــەو ڕۆحــە خۆشەویستەیان لە پێناوی ڕەزامەندی خوای ڕاستەقینەیان بەخت کەن، بۆ ئـەوە بـو ئــەو گیانــە بەنرخــەیان، ژیــانو بونیــان بــە ڕەزامەنــدی خــوای تاقانــە بفرۆشــن، دەیانەویست بمـرن بـۆ ئـەوەی پـەیامی خـوا بـژیێ، ئـەوان بکـوژرێن تـاوەکو ئیـسلام بسەپیێ، ئەوان بڕۆن بەرنامەی خوا بمێنێ.

خــوای گــەورە لــەو بیــروباوەڕە تونــدو تۆڵــەیانو، ئــەو نیــازو مەبەســتە پــاکو پاراوەیـان حـاڵی بـو، لـە ڕاسـتیدا شـەکەت بـونو شـەونخونییان کـرد، تێنوبـونو بـە برسـێتی بــەڕێیان کــرد، ژیانیــان تــەنگ بــو دوچــاری دەردوبــەڵا بــون، بەشــیان ئەشکەنجەو ئازار بو، بەڵام خوا لێیان ڕازی بو.

لە ڕاستیدا دەربەدەرو شاروەدەر بـون، ڕەنجیـان کێـشاو، دورە وڵاتو شـەکەت بـون، وەلـێ خوایان لـێ قایل بو.

ماڵو منداڵو سەروەتو سـامانو خانوبـەرەیان بەجێهێـشت، تـاڵایی لێکجیابونـەوەو دەربــەدەریان چەشــت، زەحمــەتی ڕێگــاو، کولەمــەرگی کۆچــبارییان بــینی، کەچــی ڕەزامەندی خوایان دەستەبەر کرد.

ئاخۆ خەڵاتی ئەو تێکۆشەرو خۆبەختکارانە لە پێناوی ئەو دینەدا: مەڕو مـاڵاتو وشتـرو گـا بو؟ ئـاخۆ دەسـتکەوتی ئەو بـەرگری کـارو شۆڕشـگێڕانە لـە پێنـاوی ئـەو پــەیامو بەرنامــەدا: کەلوپــەلو ســامان بــو؟ بــۆ پێــت وایــە گــڕی دەرونــی ئــەو چیــنو دەستە هەڵبژاردەو ناوازەیە، بە پارەو پولی بـێ نـرخو کۆشـکو تـەلاری بـەرزو بـاخو باخاتی بێوێنە دەکوژێتەوە؟ نەخێر.

ڕەزامەنــدی خــوا دەردی ســارێژ دەکــردن، لێبــوردنی خــوا ئاســودەیی بەســەردا دەڕژانــدن، ئــەو دەســتەواژەیە، دەرونــی فێنــك دەکــردن: ﴿ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةً وَحَرِيرًا ١٢ مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِۖ لَا يَرَوۡنَ فِيهَا شَمۡسًا وَلَا زَمۡهَرِيرًا ١٣ وَدَانِيَةً عَلَيۡهِمۡ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتۡ قُطُوفُهَا تَذۡلِيلًا ١٤ وَيُطَافُ عَلَيۡهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكۡوَابٍ كَانَتۡ قَوَارِيرَا۠ ١٥ قَوَارِيرَاْ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقۡدِيرًا ... چـونکە ئـەوان خـۆڕاگر بـون، لـە پاداشـا بەهەشـتو

حەریری پێدان. لە بەهەشتا لەسەر تەخت پاڵ ئەکەون و نە تینی تاوێ دەبینن، نە سەرمایێ. سێبەری درەختەکانی بەسەریانا شۆڕبونەوەو میوەکانیان لەبەردەستە. بە دەفری [٨٩١] زێو بە چەندین زەرکی [٨٩٢] مینا، بەسەریانەوە دەگەڕێن. زەرکی زێوین کەڕاس بە قاس سازیان داون. ﴿١٦﴾ الإنسان﴾.

با ڕوخسارت گرژ نەبێ هەرچەندە تیشکی خۆرت لێ ونبێ

پیاوێك لە تیرەی (بەنی عەباس) کەسێکی دەوڵەمەند بو، خوای گەورە خاووخێزان و مەڕو ماڵات و سامان گەلێکی پێ بەخشی بو، ئەو ماڵ و منداڵە لە دێی (بەنی عەبەس) لە ناو کەندێك دا، لە خانو بەرەیەکی فراوان دا دەی گوزەراند، ڕۆژێ کابرا وشتری لێ بزر بو بە دوایدا دەگەڕا، هەتا وشترەکەی دۆزیەوەو گەڕایەوە سێ ڕۆژی پێ چو، ئەو ماڵ و منداڵەی لەناو خۆشی و هەبوییدا جێهێلا، نە باوك و نە منداڵ خەیاڵی ئەوەیان نەکرد کارەساتیان بەسەردێ.

گەورەو کچکە لێ خەوتبون، لە ماڵ و حاڵێکی خۆشدا پاڵ کەوتبون، باوکەش بە دوای ونبوەکەدا دەگەڕێ، لە کۆتا شەودا خوای گەورە لافاوێکی بە لێشاوی بۆ ناردن، هیچ شتێ خۆی لەبەر نەدەگرت، قوڕو بەردی ڕادەماڵی، خانوبەرەی لە بناغەوە هەڵکێشا، هەمو ماڵ و سامان و خاوو خێزانی لە بن هێنا، لەگەڵ شەپۆلی ئاو گیانیان لەدەستدا، دوای هەبونیان هەر ناویان ما، هەروەکو بڵێی نەبو بن وایان لێ هات، تەنیا لەسەر زمانی خەڵك ناویان دەهات.

دوای سێ ڕۆژان باوکە بەرەو دۆڵایی یەکە گەڕایەوە، گوێبیستی هیچ دەنگێ نەبو، هەستی بە بونی کەس نەکرد، نە زیندوێ، نە هاودەمێ نەهاو دەنگێ، جێگاو ڕێگا ئاساری لەسەر پاساری نەماوە، ئەی خوایە گیان!! ئای لەو مەرگەساتە بەرچاو ڕەشە!! نە کوڕە نە کچە نە ماڵە، نە بارگەو نوێن و خێزانە، نە پارەو پوڵ، نە مەڕو ماڵات، نە چێڵ و چواڵ، هیچیان دەنگ و ڕەنگی نیە، بە ڕاستی مەرگەساتە!! سەرباری

---

٨٩١) جام، قاپ.

٨٩٢) کوپە.

خەمانیش: یەکێ لە وشترەکانی هەڵات هەوڵیدا بیگرێتەوە دەستی بە کلکیەوە گرتو وشتر جوتەیەکی لەدەمو چاوی داو هەردو چاوی کوێر کرد، ئەویش لەو چولگەیەدا هاواری لێ هەڵسا بە ئومێدی ئەوەی یەکێ بە فریای بگا تاوەکو بەرەو شوێنێك دەستی بگرێو هەنسکێ بدا، دوای چەند ساتێك لەو ڕۆژەدا یەکێ گوێی لە هاواری بو، هاتە لایو دەستی کێشا، بردیە لای خەلیفە (وەلید)ی کوڕی (عبدالملك) لە دیمەشق، هەوالی پێ ڕاگەیاندو، ئەویش گوتی: حاڵت چۆنە؟ کابرا گوتی: لە خوای خۆم ڕازیم.

ئەو موسڵمانە، کە هەڵگری یەکتاپەرستی یەو هەڵوێستێکی ئاوا سەنگینو گرانبەها دەنوێنێ، بو بە پەندو ئامۆژ بۆ ئەوانەی دەیانەوێ پەندو ئامۆژیاری وەرگرن، پێشەنگە بۆ کەسانێ بەدوای ڕاستیدا دەگەڕێن، کە وشەیەکی ئاوا سەنگینو گران بەها دەردەبڕێ. لە خوا ڕازیبونیش: شایەدە

ئەو کەسەی ملکەچو ڕامی دەستی قەدەر نابێ، ئەگەر حەز دەکا با ژێر کۆڵێك لە زەویدا لێبدا یا پەیژەیێ بە ڕوی ئاسمان هەڵچنێ، ئەگەریش دمیەوێ: ﴿فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُۥ مَا يَغِيظُ ... با بە پەتێك خۆی هەڵواسێ تا دەخنکێ، دەبا بزانێ بەم فێڵە ئۆخەی دڵی دێ؟ ﴿١٥﴾ الحج﴾ .

بڕیـــاردان

﴿ ... فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ... وەختێ لێبڕای کارێ بکەی، هەر بەتەمای خوا تێبکەوە. ﴿١٥٩﴾ آل عمران﴾.

﴿... إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ... خودا ئەوانەی خۆشدەوێ، کە خۆیان هەر بەو دەسپێرن. ﴿١٥٩﴾ آل عمران﴾.

زۆر کەس لە ئێمە لەکاتی بڕیار دانا دوچاری نیگەرانیو دڵەڕاوکێ دەبن، سەرشێوانو شڵەژانو دڵاو دڵی دایاندەگرێ، لە ئەشکەنجەو دەردەسەرییێکی

بەردەوامدا بەسەر دەبەن. لەسەر بەندە پێویستە پرس و ڕا بکا، فەرو چاکەی کارو پیشەی لە خوا داوا بکاو، کەمێکیش بیری لێ بکاتەوە، جا ئەگەر ئەو کاتەنیەتو مەبەستی خۆی یەکلاکردەوەو دەستبەکار دەبێ و کاتی پرس و ڕا نامێنێ و پشت بە خوا دەبەستێ و هەنگاو هەڵدێنێ، لەپێناو نەهێشتنی دڵەڕاوکێ و نیگەرانی خۆی یەکلادەکاتەوەو سەقامگیر دەبێ.

پشتی پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - کاتێ لەسەر بەر زەك بو، لەمەڕ جەنگی (ئوحود) پرس و ڕای بە هاوەڵان کرد، ئەوانیش ڕایان وا بو بچنە دەرێ، پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - زرێیەکەی کردە بەرو شمشێرەکەی هەڵگرت.

گوتیان ئەی پێغەمبەری خوا لەوانەیە تۆبزیمان لێکرد بی؟ ئەگەر حەز دەکەی لە ناو شار دەمێنینەوە. فەرموی: ((**ما كان لنبيٍّ اذا لبس لأمته ان ينزعها حتى يقضي الله بينه و بين عدوّه**... هیچ پێغەمبەرێ بۆی نیە کاتێ زرێیەکەی کردەبەری دایبنێتەوە هەتاوەکو خوا لە نێوانی ئەو دوژمنەکەیدا بڕیارێ نەدا)).

پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - بڕیاری لەشار دەرچونیدا. بێگومان مەسەلەکە پێویستی بە گومان و دودڵی نیە، بەڵکە پێویستی بە هەنگاونان و پێداگرتن و دڵنیابون هەیە، لە ڕاستیدا جەربەزەیی و [٨٩٣] ئازایەتی و سەرکردایەتی لە بڕیاردانا فەراهەم دێ.

پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - لەمەڕ جەنگی بەدر ڕاپرسی لەگەڵ هاوەڵان کرد: ﴿... وَشَاوِرْهُمْ فِي ٱلْأَمْرِ ... لە کار تەگبیریان پێ بکە. ﴿١٥٩﴾ آل عمران﴾.

﴿... وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ... (ئەوانەش کە): کار گەلێکیان بە ڕاوێژە. ﴿٣٨﴾ الشورى﴾.

ئەوانیش ڕای خۆیان دەربڕی، ئەوسا پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - بڕیاریداو هەنگاوی نا، بەلای هیچ شتێدا لای نەکردەوە. بێگومان دڵاو دڵی

---

٨٩٣) بوتێری.

مایەی تێکدانی بۆچونو، ساردو سڕی تواناکانو، خۆڕانەگریو بەزینو، تێشکان لە ڕێگاو، پەڕەوازە [٨٩٤] بونی هەوڵەکانە.

ئەو گومانو دودڵییە دەردێکە تەنیا ورە بەرزیو خۆڕاگریو پێ هەڵێنانی دەرمانە.

خەڵکانێ دەناسم ساڵانێکە سەبارەت بە چەند بڕیارو مەسەلەیەکی کچکەو بێ بایەخ هەنگاو دەنێنو دەکشێنەوە، من وای بۆ دەچم تەنیا ڤایرۆسی گومانو دودڵیە کاری لەوانو دەوروبەریشیان کردوە. ئەوان بۆ خۆیان ڕێگا بە تێشکان نشستی [٨٩٥] دەدەن گیانو ڕۆحیان پێی گرفتار بێ ئەوسا دوچاری هاتن، بۆ خۆیان ئاسانکاری بۆ پرشوبڵاوبونی بیرو هزریان دەکەن، بۆیە لێیان بو بە مێوان.

هەروەکو لە فەرمودەشا هاتوە: **((كالشاة العائرة بين القطيعين من الغنم...** وەکو مەڕی نێوان دو مێگەلە نازانێ ڕەگەڵ کامەیان بکەوێ)).

ئەوان لە تەنگانەدا دەیانگوت: ﴿... لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَاكُمْ ... ئەگەر بن زانیبا شەڕو بەسەردا سەپاوە، دیارە وەدوتان دەکەوتین. (١٦٧) آل عمران﴾.

ئەوان لەگەڵ خواداو لەگەڵ خۆشیاندا درۆ دەکەن، ئەوان لە تەنگانەدا خۆیان حەشار دەدا، لە هێمناییشدا خۆیان دەردەخست، یەکێکیان دەیگوت: ﴿... ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي ... ئیزنمان بدە با نەیەین، نەوەك توشی گوناهان بین. (٤٩) التوبة﴾.

ئەو کەسە تەنیا بڕیاری دۆڕانو دارمانی دەدا. لە شەڕی (ئەحزاب)یشدا دەیانگوت: ﴿... إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ... کەسمان لەسەر ماڵەکانمان دانەناوە ئاگای لێبێ، ماڵیان بێ پارێزگار نەبو. (١٣) الأحزاب﴾.

بەڵکە تەنیا مەبەستیان ئەوە بو لە ترسی ئەرکی سەرشانیان هەڵبێنو لە حەقو ڕاستی خۆیان بدزنەوە.

---

٨٩٤) پەرتەوازە بون.

٨٩٥) دۆڕان.

وەکو چیا بە نەهەژێی

خۆگری و داسەپاوی، ورە بەرزی و نەلەخشاوی: لە سروشتی بڕوادارانە، ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمْ ... خاوەن باوەڕ ئەو کەسانەن کە بڕوایان بە خواو پێغەمبەری هەیەو توشی دودڵی نەبون. ﴿١٥﴾ الحجرات﴾.

بەلام دوڕوان: ﴿... فَهُمْ فِى رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ... لە گومانی خۆیاندا هاتوچۆیانە. ﴿٤٥﴾ التوبة﴾.

ئەوان پەیمان و بەڵێن دەشکێنن، لە بڕیاردانیان دودڵن، ڕوەو دواوە پشت هەڵدەکەن.

ئەی مرۆڤ ئەگەر ڕاستی وەکو مانگی چواردە دەدرەوشایەوە، دڵت پتر بە لایێکدا چو، سودو کەڵکت لەوێوە چاوەڕوان کرد، لە سەرت پێویستە بێ دواکەوتن و دودڵی هەنگاو هەڵێنی.

پیاوێك لەمەڕ تەلاقدانی ژنەکەی دودڵ بو ئەو ژنەی لە دو لاوە تالایی پێ هەڵدەچەشت، چوە لای کاراشنایێك حاڵی خۆی پێ ڕاگەیاند، پێی وت: چەند ساڵە لەگەڵ ئەو ژنەدا بەسەر دەبەی؟

گوتی: چوار ساڵە.

گوتی: چوار ساڵە ژەهرێ وەسەر دەکەی؟!

بەڵێ ڕاستە چاوەڕوانی و خۆڕاگری و ئارامگری دەبێ هەبێ، بەلام تا کەی؟ کەسی زیتەل و زیرەك دەزانێ ئەو کارە چەندی لەبارە، دەشێ یا ناشێ، سەری بە کوێ دەگاو ئەنجامەکەی چ دەبێ، ئینجا با بڕیاری خۆی بدا.

لە ژیاننامەو لێکۆڵینەوەی باری خەڵکان ئەوە ڕوندەبێتەوە، کە سەر لێتێکچون و پەشۆکان لە زۆر لاوە دوچاری مرۆڤ دێ، بەلام زۆربەی لەو چوار ڕێگایەوە دوچاری دێن:

یەکـەم: لـە خوێنـدنو هەڵبـژاردنی بەشـی تایبەتیـدا، ماوەیـەك هـەروا دەمێنێتـەوە نازانیَ چ بەشێك ڕەچاوکـا.

چەند قوتابییَ دەناسـم سـەبارەت بـە ڕاڕایـی یـان لەمـەڕ ڕەچاوکردنی کۆلێـژو بەشـەکان، سـاڵانێکیان بەفیــڕۆ داوە، هەیانــە بـەر لـە تۆمـارکردنی ناویـان لـەناو گوماندا ماونەتەوە، هەتاکو ئەو هەلەیان لەدەست داوە، کەسانێکیش هـەن سـاڵێك یادو ساڵ دەچنە بەشێکەوە، جاری یەکەم کۆلێژی (شـەریعە)ی هەڵبـژاردو پاشـان دەچێتە کۆلێـژی ئـابوری، دوای ئـەوە بـۆ کۆلێـژی (پزیـشکی) دەچـیَ، بـەو بینـەو بگرەیە تەمەنی خۆی بەڕیَ دەکـا.

گەر بهاتایە لە سەرەتاوە پرسو ڕای بکردایەو کارەکەی هەڵسەنگاندایەو فـەڕو چـاکەی لـە خـوا بخواسـتایە، ئەوسـا بێگومـانو دودڵـی دەسـتبەکار بوایـە، کـاتو تەمەنی دەپاراستو دەستەبەری دەکـرد، ئـەو بەشـە تایبەتیـەش، کـە دەیەویـست پێـی دەگەیشت.

دوەم: لە کـاری گونجاودا، هەیە نازانـیَ چ کـرداریَ بـۆ وی پەسـندە، جارێکیـان لەسـەر کارێـك دادەمــەزریَ، پاشـان جێـی دەهێڵـیَو بـەرەو کۆمپانیایێـك دەچـیَ، لـەویش دەست هەڵدەگریَو، تەواو خۆی بۆ بازرگانی یەکلادەکاتەوە، دوای هـەمو شـتیَ لـە قەلو کۆتران دەبیَو هەزاری ڕوی تێدەکا، دەچێتە ڕیزی بێکـارانو لـەماڵی خـۆی پاڵ دەکەویَ.

منـیش بەوانــە دەڵێم: هەرکەسـیَ دەروازەی ڕۆژی لێکـراوە بـا ئـەو دەروازەیـە بەرنەدا، چونکیَ خوا ڕۆژی ئەوی خستۆتە ئەو شوێنە، هەرکەسێکیش دەرگایەکی گرتو بەری نەدا کار ئاسانیو خێرو خۆشی لـەوێوە پیَ دەگـا.

سـێیەم: لـە هاوسـەر هەڵبژاردنـدا، لـە هـەمو شـتیَ پـتر کـە گـەنجان دوچـاری سـەر لێتێکچونو پەشۆکان دەکا سەبارەت بە دەست نیشانکردنی هاوسـەرە، دەوروبـەری ئەو گەنجەش بەشداری لە هەڵبژاردنەکەدا دەکەن، باوکە ژنێکی پیَ پەسندە کوڕە حەزی پیَ ناکـا، یـاخود دایکـی نایهـەویَ، لەوانەیـە کوڕە بـەدوای ئـارەزوی بـاوکی بکەویَ، ئەوسا ئەوەی بۆخۆی دانـابو نایێتـە دیَو، ئـەوەی پێـی ناخۆشـەو حـەزی پیَناکـا پێـی گرفتار دەبیَ.

ئامۆژگاریشم بۆ ئەوانە ئەوەیە، تەنیا ئەو هاوسەرەی لەڕوی دین‌و جوانی‌و خوڕەوشتی پێی حەساوەن، بەهاوسەری بگرن، چونکو مەسەلەی ژنهێنان بۆ ڕۆژەك‌و دو ڕۆژان نیە ڕێی تێناچێ سەرەڕۆیی‌و هەڵەشەیی تێدا بکرێ[٨٩٦].

چوارەم: لە مەسەلەی تەلاق سەراسیمەیی‌و دلاودڵی پەیدا دەبێ، جاری وایە لێکجیابونەوەی پێ چاکە، هەندێ جاریش پێکەوە ژیانی پێ باشە، ڕۆژێکی دێتە سەرێ دەستی لێ بەردا، ڕۆژێکی تر وا دەبینێ یەکجاری پەیوەندی بپچڕێنێ، ئینجا هەر خوا بۆ خۆی دەزانێ چەندە ماندوێتی‌و شەکەتی گیان‌و ڕۆحیدا دەگرێ‌و بیرو هزری تێکدەچێ‌و، کاروباری ئاڵۆز دەبێ.

لە ڕاستیدا بەندە لەسەری پێویستە بە بڕیارێکی یەکلاکەرەوە کۆتایی بە تەنگژەی دەرونی بێنێ، بێگومان خوا یەك تەمەنی داوە، ئەو ڕۆژە دوبارە نابێتەوە، ئەو کات‌و ساتە جارێکی تر ناگەڕێتەوە، جا پێویستە ئەو ماوەیە بە ئاسودەیی بەڕێ بکا، بەدەستی خۆی هەوڵداو، ئەو بەختەوەریە بۆ خۆی دەستەبەر بکا، ئەم ئاسودەبونەش بە بڕیاردان دێتە ئاراوە. بەندەی موسڵمانیش ئەگەر دوای پرس‌و ڕاو داوای ویستە فەڕی لە خوا، نیەتی یەکلاکردەوەو بوێرانە بڕیاریداو پشتی بە خوا بەست، کەسێکی بوێرو وریای لێ دەردەچێ.

با هەنگاوەنانت وەکو تەوژمی شەپۆڵ بێ، ورەت وەکو تیغی شمشێر بێ، کۆڵنەدانت وەکو بەردەوامی ڕۆژگار بێ، ڕۆیشتن‌و دەرچونت وەکو دەرکەوتنی سپێدەی بەیان بێ، ﴿...فَأَجْمِعُوٓاْ أَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ ٱقْضُوٓاْ إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ... ئێوەش دەگەڵ شەریکان‌و کاری خۆتان بکەنە یەك‌و کارسازیەکی وەها بکەن هیچ دودڵی تێدا نەبێ. ئەوسا پەلامارم دەن‌و ماوەم مەدەن. ﴿٧١﴾ یونس﴾.

---

٨٩٦) گوێ پێنەدان‌و گۆترەکاری تێدا بکرێ.

چی بچێنی ئەوی دەدوریەوە

سەیر لەوە دایە ئێمە دەمانەوێ خەڵك نەرمونیان بێ کەچی خۆمان ڕق ئەستورین، دەمانەوێ ئەوان دەستکراوە بن کەچی دەستی خۆمان دەقوچێنین، دەمانەوێ ئەوان دۆستایەتیو برایەتی بنوێنن کەچی خۆمان بێ هەڵوێستین.

گوتراویشە: کێ تەواو برای تۆیە.

باجی وتەی بریقەدار

بێگومان بەختەوەری ئێمە لەوەدایە، یەکەم جار ئەرکی سەرشانمان بەرامبەر دروستکارمانو، دوەم جاریش بەرامبەر دروستکراوەکانی جێبەجێ کەین، لەگەڵ خوا پاشانیش لەگەڵ مرۆڤدا ئەرکی خۆمان بەجێ بێنین.

گومان لەوەدا نیە کە قسە بێدەسەڵاتەو هەمو کەس پێی دەوێرێو دەتوانێ فاقو بریقی پێ بدا، بەڵام گرانتر لەوە ئەوەیە لە قاڵبێکی زۆر جواندا دابڕێژرێو کردەوەی بەرزو ڕەوشتی ناوازەی لەگەڵدا نەبێ، ﴿ أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ... ئاخۆ ئێوە، کە فەرمان بەو مەردمە دەدەن چاکەی بکەن، خۆتانی لێ هەڵداوێرنو هەر خۆشو کتێب خوێنەوەن؟ دەسا چیتانە تێ ناگەن؟ (٤٤) البقرة ﴾.

ئەو کەسەی فەرمان بە چاکە دەکاو خۆشی لێدەبوێرێ، ئەوەی قەدەغەی خراپە دەکاو خۆشی دەیکا، لە دواڕۆژا فڕێ دەدرێتە ناو ئاگر - هەروەکو لە فەرمودەی (صحیح)دا هاتوە -، چۆن گوێدرێژ بە دەوری ئاشدا دەخولێتەوە، ئەویش بەو شێوەیە بە دەوری ڕیخۆڵەکانیدا دەخولێتەوە، دۆزەخیەکان لێی دەپرسن بۆ واتلێهاتوە، ئەویش دەڵێ: من فەرمانم بە ئێوە دەکرد چاکە بکەنو خۆشم نەمدەکرد، ئێوەم لە خراپە قەدەغە کردو خۆشم دەمکرد.

جارێکیان وتاربێژی ناودار (ئەبو موعازی ڕازی) هەڵسایەوە بەخۆی گریاو خەڵکیش گریا، پاشان گوتی:

فەرمان بە تەقوا دەکا لای وایە تەقواکارە
چارەی دەردی لەلایە کەچی خۆی دەردەدارە

هەندێ لە پێشینان ئەگەر بیانویستایە خێرو چاکەیێ بکەن سەرەتا بەخۆیان دەیانکرد، ئەوسا فەرمانیان بە خەڵك دەکرد، ئەوانیش بە دەنگیانەوە دەهاتن‌و گوێڕایەڵیان دەکرد.

خوێندومەتەوە، کە لە چاخەکانی مەردایەتیدا کۆمەڵە کۆیلەیێك داوا لە ئامۆژیارێك دەکەن فەرمان بە خەڵکی بکا کۆیلە ئازاد بکەن، ویستی بە خەڵك بڵێ بەڵام بەرلەوەی پێیان بڵێ لە ماوەیەکی درێژدا هەندێ پارەو پولی کۆکردەوەو کۆیلەیەکی پێ ئازاد کرد، دوای ئەوە فەرمانی بە خەڵك کرد کۆیلە ئازاد بکەن، خەڵکیش چاویان لەوی کردو کۆیلە گەلێکیان ئازاد کرد.

حەسانەوە لە بەهەشتە

﴿ لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِي كَبَدٍ ... ئێمە جسناتی مرۆمان دەگەڵ شەکەتی وەدیهێنا. ﴿٤﴾ البلد ﴾.

لە (ئەحمەد)ی کوڕی (حەنبەل)یان پرسی: کەی مرۆ دەحەسێتەوە؟ ئەویش لە وەڵامدا گوتی: ئەگەر پێت نایە بەهەشت دەحەستێیەوە.

ئەم دنیایە جێگای بەڵاو کارەساتە، جێی کلۆڵی‌و مەرگەساتە، جێگای خەم‌و پەژارەیە، جێی ئازارو ئەشکەنجەیە، جێی شلۆقی‌و بێزاریە، هەتا نەگەیتە بەهەشت حەسانەوەت بۆ نیە.

هاوڕێیەکی خوێندنم لە نەیجیریا کە پیاوێکی سەرڕاست‌و باوەڕپێکراو بو، هەواڵی پێدام، کە دایکی لە سێیەکی کۆتایی شەودا بەئاگای دەهێنا، دەیوت: دایکە

دەمەوێ کەمێ وەحەسێم. ئەویش دەیگوت: ڕۆڵە تەنیا لە پێناوی حەسانەوەتدا بەئاگات دێنم، کوڕی خۆم ئەو کاتەی چویتە بەهەشت بحەسێوە.

یەکێ لە زانایانی پێشینی، لە ناو سوژدەدا دەخەوت، هاوەڵانی پێیان گوت: پشو بە گیانی خۆت بدە. دەیگوت: حەسانەوەی ئەوم گەرەکە.

لە ڕاستیدا ئەوانەی دەیانەوێ بە سای وازهێنان لە ئەرکەکان هەر لە جێوە بحەسێنەوە، تەنیا دەیانەوێ ڕاستەوخۆ سزا بۆ خۆیان دەستەبەر بکەن. گومان لەوەدانیە کە حەسانەوە لە جێبەجێ کردنی کردەی چاكو سود گەیێندا هەیە، لەوەدایە کاتەکان لەو شتەدا بەرهەم بێن کە لە خوا نزیکخەرەوەن.

بێباوەڕان دەیانەوێ هەر لە دنیا بسرەوێنو پشکی خۆیان پێ ببرێ، بۆیە دەڵێن: ﴿... رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ ٱلْحِسَابِ ... ئەی پەروەردگارمان بەر لەوەی ڕۆژی قیامەت بێ، پسولەی خۆمان بدەیە. هەندێ لە توێژەرەوان دەڵێن: مەبەستی ئەوئایەتە ئەوەیە پشكو بەشی خۆمان پێ بدەی لە خێرو خۆشیو ڕزقو ڕۆزی بەر لە هاتنی ڕۆژی دوایی.(١٦) ص﴾

﴿إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ... ئەوان حەزیان هەر لە دنیای بێ بەقایە.(٢٧) الإنسان﴾.

بیر لە سبەو دواڕۆژ ناکەنەوە، بۆیە کردەوەو سەرەنجامەکەی، ئەوڕۆو سبەی، سەرەتاو کۆتایی لەدەست دەدەن.

ژیان بەو شێوەیە ڕەخساوە، ئاکامەکەی دوا بڕانە، تامو چێژی تفتو تاڵە، جارە بە ڕەنگێ خۆی دەنوێنێو لە هیچ بارێکی خۆی ڕاناگرێ، جارە هەبونی جارەنەبونی، جارە تەنگاوی، جارە شێنەیی، جارە خۆشی جارە ناخۆشی.

فەرمو ئەوەش دەرەنجامەکەی: ﴿ثُمَّ رُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوْلَىٰهُمُ ٱلْحَقِّۚ أَلَا لَهُ ٱلْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ ٱلْحَٰسِبِينَ ... پاشان دەیانگێڕنەوە بۆ لای خوا، کە سەروەری ڕاستەقینەی هەموانە، بابزانن فەرمان هەر بەدەستی ئەوەو زوتر لە هەر حیسابگەرێ بە حیسابی گشت ڕادەگا. (٦٢) الأنعام﴾.

نــەرمو نیــانی یاریدەدەری بە ئەنجام گــەیشــتنــە

چەند وتەو بەڵگە لەمەڕ نەرمونیانی ڕابران، (لێرەشدا دەڵێین)، نـەرمونیانی ئـەو تکا کارەیە لە داواکاریەکاندا تکای ڕەتناکرێتـەوە، دەکـرێ بـۆ سـەلماندنی ئـەو قـسەیە ئەو نمونەیە لە بەرچاو بگری، ئەگەر ئۆتۆمبیلێك بە ڕێگایـەکی تەنگەبـەردا بـڕواو ئـەملاو ئـەولای دیـوار بـێو تـەنیا یـەك ئۆتـۆمبێلی تێـوە بـچێ، تـەنیا بـەو شـێوەیە ئۆتۆمبێلەکە دەتوانێ پێیدا گوزەرکا، شۆفێرەکە بـە هێـورەییو وریـایـیو خۆپـارێزی ئۆتۆمبێلەکـە لــێ بخـوڕێ، لـەکاتێکا ئەگـەر بیـەوێ بـە توندوتیـژی بـەو ڕێگایـە تەنگەبـەرەدا تێپـەڕێ، خـۆی بـەملاو ئـەولادا دەکێـشێو، پـەکی دەکـەوێ، ڕێگاکەشـی هیـچی لــێ زیـادو کـەم نابـێ، ئۆتـۆمبێڵ هـەر ئۆتۆمبێڵـە، بـەڵام شـێوازەکە جیـاوازە، ئەمەیان نەرمو نیانەو، ئەویان توندو تیژە.

ئەو شەتڵە نەمامەی لەناو حەوشو حەسارەکەماندا دەیـچێنین، ئەگـەر بـێو جـار لەدوای جار ئاوی بدەین ئاوەکە دەخواتەوەو کـەڵکی لــێ دەبینـێ، بـەڵام ئەگـەر بـێو ئەو ئاوە بـە یـەك جـار بـەو قەبارەیـەوە بەسـەر نەمامەکـەدا هەڵبڕێـژی لـە ڕیـشەوە هەڵیدەکێشی، ئاوەکە لە ڕوی چەندیەتەوە هەریەکە بەڵام شێوازەکە جیاوازە.

ئەو کەسەی دەیەوێ بە نـەرمی جلەکانی دابکـەنێ جلـەکانی نـادڕێ، بـەڵام ئـەوەی بـە توندی بـە هێـزی خـۆی بـە پەلـە جلـەکانی لەبەرەخۆیـدا دەپـچڕێ، جلـەکانی دوچاری پارچە پارچە بونو هەڵدڕین دێن.

نوکتەیەکی وردو سەرنج ڕاکێش لـە داسـتانی یوسـف پێغەمبـەردا - درودو سـڵاوی خـوای لەسـەر - هەیـە، ئـەو کاتـەی برایـەکانی کراسـەکەیان هێنـاوەو گوتیـان گـورگ خواردویـەتی باوەڕیـان پــێ نــەکرا، لەبەرئــەوەی کراســەکەیان بــە نــەرمو نیــانی لەبەرداکەند بو، ئەگەر گورگ بیخواردایە کراسەکەی پارچە پارچە دەکردو، ئـاوا بـە ساخی نەدەما.

ژیـانی ئێمـە ئاتـاجی نـەرمو نیانیـە، لـە ئاسـتی خۆمانـدا نـەرمو نیـان بـین: ((وإن لنفسك عليـك حقـا... لـە ڕاسـتیدا مافـی خـۆت بەسـەرەخۆتەوە هەیـە)). لـە ئاسـتی

برایەکانماندا سۆز بنوێنین: ((**إن الله رفيــق يـــحب الرفــق**... خوا نـەرمو میهرەبانـە، نەرمو نیانی خۆشدەوێ لە ئاقار خێزاندا میهرەبان بین: ((**رفقــاً بــالقوارير**... لەگـەڵ شوشــان [٨٩٧] نەرمونیان بن.

ئەو پردانەی تورکەکان لەدار دروستیان کردونو بەسـەر ڕوبارەکانـدا ڕاهێـشتراون، لە سەرەتای پردەکە نوسـراوە: هێـواش هێـواش. چونکێ ئـەوەی بـە هێواشـی بەسـەر پردەکـە گـوزەر دەکـا ناکەوێتـە خـوارەوە، بـەڵام کەسـی بـە پەلـە لەوانەیـە بکەوێتـە ناوەندی ڕوبارەکە.

لە یاداشت نامەکانی وێژەرێکی سوریدا هاتوە، کە لە شاری (السلمية)دا نیـشتەجێ بـو، دوچـەرخێکی ئـاگری [٨٩٨] هـەبو دەیەویـست بـەو دوچـەرخەیە بەسـەر پردێکـدا تێپەڕێ کە تورکەکان لە دار دروستیان کردبو، ئـەوان بـە مەبەسـتی ئـەوە دروسـتیان کردبـو ئەگـەر یـەکێ بیـەوێ بـە دوچـەرخە ئاگرینەکەیـەوە بـە هـێمنیو هێواشـی بەسەریدا بپەڕێتەوە، ئەو کابرایە دەڵێ: بە خێرایی بەسەر پردەکەدا ڕۆیـشتم، کاتـێ لەسـەر پردەکـەوە گەییـشتمە ناوەڕاسـتی ڕوبارەکـە، ئـاوڕم بـە لای چـەپو ڕاسـتەدا دەدایەوە هیـچ گوێم بە خۆمو دوچـەرخەکەم نەئـەدا، ترسـم ڕێ نیـشتو سـەرم گێـژ بو، بە خۆمو دوچەرخەکەمەوە بۆ ناو چەمەکە شۆڕ بومـەوە...ئـەو داسـتانە هێـشتا ماوێتی. لە هەندێ شارەکانی ئەوروپا، لەسەر دەروازەی باخی گـوڵان تابلۆیێـك هەیـە لەسـەری نوسـراوە: لەسـەرخۆبە، چـونکە ئـەوەی بـە پەلـە دەچێتە ژورێ ئـەو شـینا وردیە سەرنـج ڕاکێشە نابینێ، ئەو گوڵو گوڵاڵە دڵڕفێنە لەژێر پێیەکانیدا ناپارێزێ، وەسەریان دەکەوێو پانیان دەکاتـەوە لـەناویان دەبـا، سـەبارەت بـەوەی نـەرمو نیـانی نەنوانـدوە.

هاوکێـشەیەکی پـەروەردەییش هەیـە دەڵـێ: چۆلەکە وەکـو هـەنگ نـەرمو نیـانی نانوێنێ. لە فەرمودەشـا هـاتوە: ((**الـمؤمن كالنحـلة، تأكـل طيبــاً و تـضع طـيّبــاً، واذا وقعـت على عود لـم تكسره**... بڕوادار وەکو هەنگ وایە، پـاك دەخـواتو پـاکیش بەرهەم دێنێ، ئەگەر بچێتە سەر پۆپەی گوڵانیش لقەکانی ناشکێنێ)). گـوڵ هەسـت

---

٨٩٧) لەگەڵ خێزانەکاندا نەرم ونیان بن.

٨٩٨) مانتۆڕ، ماتۆڕ.

بە ئازار پێگەیاندنی هەنگ ناکا، بە هێورەیی شیلە هەڵدەمژێو، بە هێواشی داواو خواستی پێکدێنێ. بەڵام چۆڵەکە لەگەڵ ئەوەی لاشەیەکی کزو لاوازی هەیە، خەڵکی لەخۆی بەخەبەر دێنێ، کە دەیەوێ لەسەر گوڵەگەنم بنیشێ، هەرکاتێکیش ویستی بنیشێ خۆی بەسەر گوڵەگەنمەکاندا فڕێ ئەداتە خوارێو ئەوانیش بەسەریەکدا ئەکەون.

ئێستاکەش لەگەڵ دابێ سەربوردەی ئەو وێنە کێشەی هیندیم هەر لەیادە، کاتێ نیگارێکی جوان لەسەر تابلۆیێك دەنەخشێنێ، پوختەی بەسەر هاتەکە ئەوە بو: وێنەی گوڵەگەنمێکی کێشابو کە چۆلەکەیێك بەسەریەوە نیشتبو، گوڵە گەنمەکە پڕ لە دەنك بو، قاچکەکەی ڕاست هەڵچو بو، جوانیش گەشەی کردبو، پاشا لەسەر دیواری دیوەخانەکەی هەڵیدەواسێ، خەڵکی دەچێتە لایو پیرۆزبایی ئەو تابلۆیەی لێدەکەنو دەستخۆشی لە دەستڕەنگینی وێنەکێشەکەش دەکەن، کەسێکی هەژارو نەداریش دەچێتە لایو لە ناوەڕاستی قەرەباڵغیەکەوە هەڵدەستێتەوەو ڕەخنە لە تابلۆیەکە دەگرێ، دەڵێ: هەڵەی تیایە خەڵکەکە دەکەوێتە مشتو مڕو، قاووقیژی لێ هەڵدەستێ چونکو پێچەوانەی یەك دەنگی ئەوان بو، پاشا بە نەرمی بانگی دەکاو، دەڵێ: ها چیت پێیە؟

ئەویش دەڵێ: وێنەی ئەو تابلۆیە هەڵەیەو، جێی خۆی نیە بخرێتە ڕو.

گوتی: لەبەرچی؟

گوتی: لەبەرئەوەی وێنەکێشەکە وێنەی چۆلەکەی لەسەر گوڵە گەنمەکە کێشاوەو، گوڵەگەنمەکەش هەروا بە ڕاستیو هەڵچویی لێگەڕاوە، ئەوەش هەڵەیە، لەبەرئەوەی ئەگەر چۆلەکە لەسەر گوڵەگەنم بنیشێ گوڵەگەنم ئەچەمێتەوەو شۆڕدەبێتەوە سەبارەت بەوەی چۆلەکە گرانەو ئەویش بەرگەی ناگرێ.

پاشا گوتی: ڕاست دەکەی. تابلۆکەیان دابەزاندو، ئەو خەڵاتەی بە وێنەکێشەکەشیان دابو لێیان سەندەوە.

گومان لەوەدانیە کە پزیشکان نەرمو نیانی بە چارەسەر دادەنێن، ئامۆژیاری خەڵکی پێ دەکەن لە کارو کردەوەو وەرگرتنو بەخشیندا نەرمو نیان بن.

سـەیر دەکـەی ئەمـەیان نینـۆکی خـۆی بەدەسـتی خـۆی هەڵدەکێـشێ، ئـەوەیان بـۆ خۆی ددانی خۆی دەشکێنێ، ئەوی تریان پاروی لە قوڕگی دەگیرێ چونکێ پارووەکـەی گەورەیەو باش نایجوێ.

ئـاو هەنـدێ جار لەسـەر خۆیـەو جـاریش وایـە شـەپۆل دەدا، جـاری وایـە زریـان سەرکەش دەبێ ئەوسا شت بەسەریەکدا دەڕوخێنێ.

وتەی کەسانێکی پێشینیم خوێندۆتـەوە دەڵێن: ئامـاری تێگەیـشتنی پیـاوە کـە لـە چـونەوە مـاڵو هاتنــەدەری، لــە پــێڵاو داکەنــدنو، جــل لەبــەرکردنو، ســواری وڵاخەکەیدا، نەرمو نیانی بنوێنێ.

بێ سۆ پەلە پەلو تاڵوکەکردن لە دەست بەکاربونو کـارو کـردەوەدا، بەڵێنیـدەرن بە توشهاتنی زەرو زیانو، لە دەستدانی بەهرەو قازانج، چونکە چاکە لەسـەر نـەرمو نیانی بنیات نـراوە، ((**ما كان الرفق فــي شــيء الا زانــه، ومــا نـــزع مــن شــيء الا شـــانه**... هەر شتێ نـەرمو نیـانی تێـدابێ جوانو ڕازاوەو بەرچاوە، لـە هـەر شـتێدا وەدی نەکرێ قێزەونو نابەرچاوە.

بێگومـان نـەرمو نیـانی لـە هەڵسوکـەوتا گیـانو دڵ سـەری بـۆ دادەنـوێنن، نـاخو دەرون ملی بۆ کەچ دەکەن. نەرمو نیانی لە مرۆڤدا کلیلی هەمو بەهرەیەکە، دەرونی سەرپێـچی کـارو لاساری بـۆ ڕام دەبـێ، ڕقو کینـەی دڵانـی پـێ دەڕەوێتـەوە، ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ... لە بەزەیی خـودا ڕایە، کە تۆ هێندە نەرمو نیانی دەگەڵیان، ئەگـەر یـەکێ دڵڕەقو تونـدو تۆسـن بـای، بڵاوەیان لـێ دەکردی. ﴿١٥٩﴾ آل عمران ﴾.

سـەرنجێـك

(تەها حوسێن) خۆی وەکو کەسێکی نادیـار دادەنـێو لەگـەڵی دەدوێ: (وا دەزانـێ مرۆڤێکە وەکو خەڵکان وەکو ئەوان لەدایك بوەو، وەکو ئەوانیش دەژیێ، تواناو کـاتی لەو شتەدا خەرج دەکا ئەوان کاتو توانای تێدا خـەرج دەکـەن، بـەڵام دڵـی بـە کـەس

خۆش نابێو بە هیچ شتێ ئۆقرە ناگرێ، کەوتۆتە نێوانی ئەو، نێوانی خەڵکانو شتی ترەوە، ڕوی دەرەوەی ئەو پەردەیە ڕەزامەندیو ئارامییە، ڕوی ژورەوەی لای خۆی ترسو لەرزو ڕو گرژیە، دڵەڕاوکێ و نیگەرانیە، لە بیابانێکی چۆڵ هۆڵدا بەبێ هاودەم دەگوزەرێنێ، بیابانێك هێمای ڕزگاری لێنیە، ڕێگای دەربازبونی نیە بیگرێتە بەر، ئاسۆیەکی شك نابا هەوڵی بۆ بداو پێی بگا).

شێخی ئیسلام (ئیبن تەیمیە) دەڵێ: ((جاری وایە بۆ چەند ساتێك حەسانەوەو ئارامییێکی وا بەسەر دڵدا دێ، دەڵێم، ئەگەر بەهەشتیەکان لەم خۆشیەدا بەسەربەن، دیارە حاڵیان زۆر خۆشە)).

(ئیبراهیم)ی کوڕی (ئەدهەم)یش دەڵێ: ((ئێمە واین لە ژیانێ ئەگەر پاشاو دەسەڵاتدارەکان پێی بزانن بە زەبری شمشێر لێمان دەستێنن)).

نیگەرانی هیچ سودت پێ ناگەیەنێ

مەبەستم لە هێنانی ئەو جێ باسە ئەوەیە: بگەمە ئەنجامێك، ئەویش ئەوەیە، پێویستە بەندە نیگەران نەبێو، ملکەچی قەدەر بێ، بەو بەشەی خوا بۆی داناوە قایل بێو، لە ئاهی ڕابردو زویر نەبێ.

من لە قۆناغی سەرەتایی یەوە لەنێوان هاوڕێیەکانمدا حەزم دەکرد لە یەکەمەکان بم، لە پێناوی پێداچونەوەو دەرخکردن خۆم زۆر ماندو دەکرد، کاتێ کاغەزی تاقی کردنەوەکانم ئەداوە دەست، ئەکەوتمە ناو ترسو لەرزو نیگەرانی سەبارەت بە ئەنجامەکەی، لە ماڵەوە دوبارە وەڵامی پرسیارەکانم ئەدایەوەو، هەر بۆ خۆشم هەڵەچنیم دەکردو نمرەکانم دائەنا، لە تاوان نینۆکم بە ددانەکان ئەقرتاندن، پاشانیش دەرنجامەکە دەرئەکەوتو، جاری وابو دڵخۆشی دەکردمو، جاری واش هەبو دڵگرانی دەکردم، ڕۆژێ لە ڕۆژان بەبیرم نایێ نیگەرانیم هەڵەی ڕاست کردبمەوەو، نمرەکانی زیاد کردبمو، وای لێکردبم پلەی یەکەم وەدەست بێنم.

ئاسودەیی لەگەڵ چاوتێری دایە

خانەوادەم لە باشور بەجێهێشتو، بەرەو پەیمانگای زانستی (ڕیاز) ڕۆیشتم، لەگەڵ مامەکانم دابومو بە سەختی دەمگوزەراندو، لەناو ئەشکەنجەی خوێندنو، کاروباری ناو ماڵو، گرفتی هاتوچۆدا بەسەرم دەبرد، هەمو بەیانیەك بیست خولەك تا نیو کاتژمێر بەپێیان دەڕۆیشم، نیوەڕۆیانیش هەر بەمچەشنە یاخود ماوەیەکی درێژتریش بەپێیان دەگەڕامەوە. لە چێشتلێنانی بەیانیانو نیوەڕۆیانو ئێوارانـدا هاریکاری ئەوانەم دەکرد، کە لەگەڵیاندا دەژیام، ماڵەوەم گەسك دەداو، دەمشوشت، کەلوپەلی ناوماڵم ڕیز دەکردەوەو، چێشتخانەکەم ڕێك دەخستەوە، بە وانەکانیشمدا دەچومەوەو، بەشداری چالاکی نێو پەیمانگاشم دەکرد، لەگەڵ ئەوەی نمرەیەکی باشم بەدەست دەهێناو، پلەیەکی دڵ خۆشکەرم چنگ دەکەوت تەنیا دەستە جلێکم هەبو دەمشوشتو ئوتوم دەکردو لەبەرم دەکردەوە، ئەو بەرگەم بەرگی ناوماڵو قوتابخانەو ئاهەنگو کۆڕم بو، چونکێ ئەو بڕە پارەی پێم دەدرا کەمبو، کرێی خانوو بژێوىو پێداویستیەکانی ژیانم لەسەر ئەو بڕە پارە بو، تەنیا کەمێك گۆشتمان پێ دەکڕاو بە دەگمەن نەبوایە میوەمان تام نەدەکرد، ئێمە هەمیشە بەهۆی پێداچونەوەو دەرخکردنو خوێندنەوە سەرقاڵ بوینو، لە ماوەی مانگێ یا خود پتر لە مانگێ تەنیا یەکجار دەمتوانی بۆ حەسانەوە بەدەرکەوم، نزیکەی حەڤدە جۆری وانەی خوێندنمان هەبو، وێڕای وانەی عەرەبیو ئایینی، وانەی ئینگلیزىو جەبرو ئەندازەوو جۆرەها زانستی تریشمان پێ درابو، لە قۆناغی ناوەنجیەوە کتێبی وێژەم لە پەیمانگای زانستی وەرئەگرت، هەرکاتێ دەکەوتمە ناو خوێندنەوەی کتێبی وێژە هەروەکو بڵێی لە هاونیشینانم دائەبڕام، چونکو تەواو لەگەڵیدا ئاوێتەی یەکتر دەبوین.

بۆ سەلماندنی ئەو قسەیەشم: لەگەڵ ئەوەی نەدارو تەنك دەست بومو، ماندو شەکەت بوم، حاڵ خۆشو ئاسودەش بوم، پڕ بە چاوان دەخەوتمو، ڕەزامەندیم لە دڵدا بو، هەستو نەستم حەساوە بو، پاشانیش – سوپاس بۆ خوا- ژیانم هەر بەردەوام بو، خانوبەرەیەکی فراوانو، خواردنێکی زۆرو، جۆرەهای بەرگو پۆشاكو،

گوزەرانێکی باشم وەچنگ کەوت، بەڵام ئێستاکە وەکو جاری پێشو نـیم، کەوتومەتـە ناو سەرقاڵیو تفتوتاڵی، ئەوەش وا دەگەیەنێ، کە هەبویی نابێتە مایـەی دڵخۆشـیو ئاسـودەیی، هـەر لەبەرئـەوە وا مەزانــە دڵ پەسـتیو خـەمو خـەمینی تـۆ سـەبارەت بەوەیە دەست تەنکی، یاخود لەمەڕ ئەوەیە لە ژیانتدا خۆشگوزەران نـی، لـە ڕاسـتیدا ئەم بۆچونە هەڵەیە، چونکێ زۆربـەی ئەوانـەی دەسـت کـورتن لـە زۆربـەی ئەوانـەی دەست ڕۆیشتون خۆشحاڵـتـرن.

پێشـبینی خراپتـرین چـاوەڕوان کراوەکـان بکــە

من لە یەکەمی ناوەندی بوم لە پەیمانگای (ئەبها) بەوپەڕی توانامەوە هەوڵم دەدا لەسـەرئەوەی لـە یەکەمـەکان بمو، کێبـەرکێی پلـەی یەکـەمم دەکـرد، لـەلای خـۆم وامدانابو پلەی یەکەم بەدەستدێنمو کۆی نمرەکانیشم لـە (٩٠) نایێتـە خـوارێ، بـەڵام دوای هەوڵو تێکۆشانو پێداچونەوەو شەونخونیم پێشبینی چ دەکـەی؟ ئەنجامەکـەی دەرکەوت بەڵام لەگەڵ دەرچوەکان دابوم، لەوانەی ئینگلیزی کەوتم، ئـەو وانەیـە بـوە هۆی دواکەوتنو تێشکانم، چونکە زۆر لەدڵم گران بو، گیـانم پێـی هەراسان بـو، تێـی نەئەگەیشتمو پێم دەرخ نەئەکرا، پارچە هەورێکی ڕەشو تاریك لە خەمو خەفـەت باڵی بەسەر داکێشام، چەند شەوانێ بێ خەو بوم هاوڕێیەکانیشم ئـەوەی بیویـستایە سەرکۆنەی دەکردم، لەبەرئەوەی بە هیچ شێوەیەك ئـەوە چاوەڕوان نـەدەکرا، بـەڵکو خۆم بۆ پلەی نایاب دانابو لە ڕیزی یەکەمەکاندا، هەستو سۆزم کڵپەی سـەندو، دڵـم تەنگ بو، سەبارەت بەوەی ئەو کارەم زۆر بەلاوە گران بو، تینی زۆر بۆ هێنام: یـەکێ لە مامۆستاکانم قسەی لەگەڵدا کردمو دڵی دامەوەو هانی دام، ئینجا منیش بەو دێرە شیعرە دڵی خۆم دایـەوە:

هەرچی گەیشـتە تەواوی سـەرەو لێـژو بەرەو خـوارە
بەخۆشـیان هەڵناخـەڵـەتێ ئەوەی ژیـرو هۆشـــیارە

دوا بەدوای ئەوە هەرکاتێ ئەو حاڵەی خۆمو بەڵگە هێنانـەوەم بـەو دێـرە شـیعرە دەهاتەوە یاد سەرسامی دای دەگرتمو لە خۆمەوە پێئەکەنیم، ئەو خەمباریـەم هـیچ دادی نەدامو، ئەو نیگەرانیەم هیچی لە بابەتەکە نەگۆڕی، بەڵکو ئەگـەر بـە خـەمانم بکردایە نەمدەتوانی هەوڵ بدەمو لە دەوری دووەمیش سەرکەوتن بەدەست بێـنم. بـە تۆش دەڵێم: خەیاڵت بۆ ئەوە نەچێ ئەگەر لەکاتی تێشکانا دلگران بویو پەشۆکای یا داچـڵەکای، بـە سـای ئـەوە ڕاسـتەوخۆ سـەرکەوتن بەدەسـت دێنـی، یـا پێـت وانـەبێ بوارەکە بە هەوەسـی تـۆ دەڕەخسـێ، نـەخێر! بەڵکـە سـەبارەت بـەو کـارەت تێـشکانت چـەندبارە دەبێتـەوە. ئـەو کاتـەی دەربـارەی فـەرمودەی پێغەمبـەر - درودو سـڵاوی خوای لەسەر - مشتو مڕی بڕوانامەی (ماجستەرە)م کـرد، منـیش وەکـو خـەڵکی تـر حەزم دەکرد پلەی نایاب وەدەست بێنم، خەیاڵم وابو جوان وەڵام دەدەمـەوە بەباشـی گفتوگۆیەکە ئەنجام دەدەم، کەچی لە پڕێکا زۆرباشـەم بۆ دانرا، زۆر زیاد لە پێویست خەمو خەفەتو دڵ پەستی دایگرتم، هاوڕێیەکەم دواندمیو پێی وتم: وا دابنێ هـەر بە هیچ شێوەیێ بڕوانامەی ماستەرەکەت وەدەست نەهێناوەو، لەبەر هەر هۆیەك بێ نامەی ماستەرەکەت ڕەت کراوەتەوە، جا ئەو کاتە چیت دەکرد؟! دوای ئەوە جیاوازی زانستی لە نێوان ئەو دو ئەنجامە چیە؟ کە هەردوکیان یەك واتـا دەگـەیێنن، ئـەویش بڕوانامەی ماستەرە؟! وتەکەی بەجێ بو، هۆشـم هاتـەوە سـەرخۆو ئاسودە بـوم. جـا ئەگـەر پێـشبینی شـتێکی نـاخۆشو هاتنـە ڕێـی ئاسـتەنگێکت کـرد، دەرونـت لەسـەر قـەبوڵکردنی لای هـەرە خراپەکـەی ڕابێنـە، پاشـان ئەوەنـدەی لـە دەسـتت دێ خـۆت ڕزگار کـە. بـەڵام لـە پـەو ڕوکـەوتن[٨٩٩] و خـۆ سەرزەنـشتکردنو نیگـەرانی، تۆزوقاڵێـك دادت نادا مەگەر سینە تەنگیو پەشێوی نەبێ.

کـەڵكو سودیـشم لـەو وانـەی ماجـستێر وەرگـرت بـەوەی گفتوگـۆی (دکتـۆرا)م دواخست، ئـەو کاتـەی گفتوگۆیەکـەم خـستە ڕو هـەم لـە ڕوی زانـستیو هـەم لـە ڕوی یاساوە گونجاو بو، لـە کـاتی نزیکبونـەوەی مـشتومڕەکە ئامادەباشـیم کردبـو، وێـڕای ئەوەی ماوەیەکی بەسەردا تێپەڕی بو بەلامەوە کارێکی گران نەبو، وەکو جاری پێشو هەراسان نەبوم. ئەوەش وامان لێدەکا خراپـترینی پێشبینییەکان لەبەرچاو بگـرینو،

---

٨٩٩) بەسەر ڕودا کەوتن.

لەگەڵ ترسناکترینی ئەو شتانەی چاوەڕێ دەکرێن بگوزەرێنین، پاشان لە ژیانی خۆماندا چۆك دانەدەین هەروەکو بڵێی هیچ شتێ ڕوی نەدابێ وابین.

هەر کەسێ پێشبینی ئەوە بکا لە بازرگانیەکەی هەرەس دێنێ یا هەمو سامانی لەدەست دەچێ، مەمنونە بە زەرەرێکی کەم لەبەر بچێتە دەرێ، هەر کەسێکیش پێشبینی ئەوە بکا بکوژرێ، مەمنونی خوا دەبێ بە گرتنو بەندیخانە لێی ڕزگار بێ، ئەو هەلە ئەشکەنجەو ئازاری لەلا سوك دەبێ.

ئەگەر تواناو تەندروستیت تەواو بو، با دنیا سڵاوی لێبێ

ئێمە لە ساڵی ١٤٠٠ ك لەسەر سنوری (یەمەن) لە خێوەتگایەك دابویین، کە جەنابی شێخ (عبدالعزیز بن باز) بە مەبەستی بانگەوازی کردبویەوە، منیش لەگەڵ مامۆستای تەفسیرمان لە کۆلێژی (أصول الدین) بەرەو (ئەبها) ڕۆیشتم، لە گەڕانەوەماندا بەرەو خێوەتگا ڕێگای نێوانی (ئەبها)و (توهامە)مان گرتەبەر کە زۆربەی بەهۆی تەوژمی ئاوەڕۆکان دارما بو، ئەو مامۆستایەش لەگەڵ ئەوەی لە تەفسیر شارەزا بو، بەڵام لە لێخورینی ئۆتۆمبێڵ کۆڵەوار بو، قەبوڵیش نەبو من ئۆتۆمبیلەکە بازۆم، ئەوسا یا دڵی بە منەوە بو یا بە ئۆتۆمبیلەکەی، بەڵام خۆزگە لەگەڵ ئەوەی نا شوفێر بو بە هێواشی بڕۆیشتایە، وا دەڕۆیی هەروەکو بڵێی پێشبڕکێی دەکرد، هەتا خەریك بو بەرەو هەڵدێرێکمان سەرەو خوارکاتەوە، خۆم توند بە ئۆتۆمبیلەکەیەوە گرتبو گوێمان لێبو جیڕەجیڕی لێوە دەهات. ئەوەی ڕاستی بێ من لەو شەوەدا لە نێوانی مردنو ژیندا ئەگەڕامەوە، بە توندی دو دەستەکانو دو پێو ددانەکانم بەسەریەکەوە دەگرتو دوایێ خاو دەبومەوە، قسەم لەگەڵدا دەکردو پێم دەوتو ئامۆژگاریم دەکرد، هەروەکو بڵێی هانی ئەدەم پێی لێبنێو خێراتر بێ ئاوا بو هەتا گەیشتینە دۆڵاییێکی فراوان، لەو کاتەش ئاسمان بارانی لێ دەڕژا، لە پڕێکا توشی لافاوێکی بە لێشاو هاتین، ئێمەش بە کەممان زانی، کاتێ گەیشتینە ناوەڕاستی دۆڵاییەکە تایەکانی ئۆتۆمبیلمان ڕۆچونو، وردەوردەش ئاوەکە زیادی دەکرد هەتاوەکو هاتە ناو ئۆتۆمبیلەکە، بە غار هەڵاتینو ئۆتۆمبیلەکەمان بەجێهێشت بە زەحمەت لە دۆڵاییەکە دەرچوین، لە نیوە شەوڕا

هەتا بەیانی لە لێواری شیوەکەدا بەبێ خواردنو خواردنـەوەو لێـفو نـوێن ماینـەوە، لەبەرئەوەی ئێمە چاوەڕوانی مەرگمان دەکرد قایل بـوین بـەوەی تـەنیا بگەڕێینـەوە، وامان دانا هیچ لە گۆڕێ نیە لـە چـاو ئـەوەی چاوەڕوانمان دەکـرد لـەناو ئـەو لافـاوە بـەخوڕەدا گیانمـان دەرچـێ، سوپاسـی خوامـان کـرد لەسـەر ئـەوەی ئەگـەر چـی ئەشکەنجەو شەکەتی ڕێگاو شەونخونیمان بینی، بەلام بـە سـاخی لێـی دەرچـوین. لـە بەیانیدا بەفریامان گەیشتنو بـەبێ بـەلا گەڕاینـەوە. بـەو بۆنـەوە سـەربوردەی ئـەو کەشتیە جەنگیەی ئەمریکیم هاتەوە یـاد، کـە بەشـداری لـە جـەنگی جیهانی یەکـەم کرد، ئەوە بو موشەکێکی بەرکەوتو لە دەریای یابان ژێر ئـاو کـەوتو، سـێزدە ڕۆژان لەژێر ئاودا مایەوە، ئەو سەرنشینەی تیای دابو تەنیا ئاوێکی ساردو نانی وشـکی لـەلا بو، ئەو کاتەی بە زیندویی هاتەوە سەر دنیا لێیان پرسـی: گـەورەترین ئـەزمون، کـە بەدەستت هێنابێ چی بو؟ لە وەلامدا گوتی: لـەو چـەند ڕۆژە ترسـناکەدا تێگەیـشتم، کە هەر کەسێ تەندروسـتی تـەواو بـێو نـانو ئـاوی لـەلا بـێ، وەك ئـەوە وایـە هـەمو دنیای لەدەست دابێ.

منیش بە تۆ دەلێم: ئاخۆ دنیا چییە؟ مەگـەر بریتـی نیـە لـە هەسـتو نەسـتێکی ئاسودەو جەستەیەکی بێ دەرد، مەگـەر بریتـی نیـە لـە نانـێ لـە دەمیخـەی لـە ئـاوێ نۆشیکەی، لە پۆشاکێ لەبەریکەی، هەر چیێ تر، کە لە دنیا هەیـە، جێگـای خۆیـەتی سلاوی خوا حافیزی لـێ بکەی.

باشە بۆ منو تۆ بەیەکەوە لـە ژیـانی خۆمانـدا لێکدانـەوەیێ نەکـەین، پرسـیار لـە خۆمان بکەین: چمان هەیەو؟ لە چیمان کەمە؟

ئەوسا تێدەگەین پتر لەسەدا هەشتای نازو گۆزو بەهرەی ژیانمان لەلایـەو، کـەمتر لەسەدا بیستیش کەمو کوڕیمان هەیە، زۆربەی خەلکیش هەروەکو منو تـۆن، مەگـەر بە دەگمەن نەبێ، کە جاری وایە بـەلاو ناخۆشـی لـە بـەهرەو خەلاتـەکان گـەورەترە، کەچی منو تۆ لە تاوی کەمو کوڕی دەگرینو لە خۆشی ئەوەی هەمانە پـێ ناکـەنین، لە ئاهی نەمانی بەهرەیەك دلْ گرانین، ئەو خێـرو خۆشـیەی دێتـە دەسـتیـشمان بـە بێ نرخی دەزانین، لە تاوی دەردو بەلایێك ئاخو ئۆفان هەلدەکێشین، کەچـی لەسـەر ئەو نازو گۆزەی خوا پێی ڕەوا بینیوین ستایشی بۆ نانوێنین.

بەر لـەوەی گـڕی دوژمـنـایەتی کـڵپـە بسـتێـنێ بیکوژێنـەوە

من یەك لەبارێ خۆم لەو ژیانـە کـورتو ئاسایی‌یەمـدا هەسـتم کـردوە هـەرکاتێ هـەوڵم دابـێ مافـی خـۆم بـستێنمەوەو، وەڵامـی ئـەو ڕەخنـەو تـەنگ پـێ هەڵچنینە بدەمەوە، کە دەرحـەقم کـراوە، تـەنیا زەرەرم لـە قازانجـێ پـتر بـوەو، پەشـیمانیەکەم گەورەتر بوە، بەو مانایەی: من پێم وابو ئەگەر سەبارەت بـەوەی وتەیـەکی نەشـیاوم لە کەسێکەوە پێ بگـا، یـا لـە ڕێگـای کەسـێکەوە بێـزار بکـرێم، منـیش بمـەوێ سـاخی بکەمەوەو بەدوایدا بگەڕێمو لێـی بکۆڵمـەوە، مافـی زەوتکـراوم دەسـێنمەوەو قـەدرو ڕێـزم دەگێڕمـەوە، کەچـی هەسـتم کـردوە پێـچەوانە بـوەو، ئـەوەی بەدوایـدا گـەڕاوم هەڵـە بـوە، بەڵکـە لەگـەڵ ئـەو کەسـە پتـر لـە یێـك دور کەوتوینـەوەو، ناخۆشـیو ناحەزیـشمان هـەر مـاوەو بـەردەوام بـوە، ئـەو لەسـەر هەڵوێـستی سـور بـوە، منـیش خۆزگەم خواستوە بە دوای ئـەو مەسـەلەیە نەکەوتمایـە، یـا لـێم نەکۆڵیبایـەوەو لـێم نەپێـچابایەوە، چـاترینو باشـترین چـارە ڕێگـا: بەخـشینو چاوپۆشـینە، ئـارامیو خۆڕاگریو پشت تێکردنە، لەبیـرکردنی ئەو ئازارو ئەشکەنجەیە، هەر ئـەو مانایـەش لە نیگای ڕاسـتی خـوا دەفامرێتـەوە: ﴿ خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَٰهِلِينَ ... چاو بپۆشەو فەرمان بە کاری چاك بدەو لەو نەزانانە وازبێنە. ﴿١٩٩﴾ الأعراف ﴾.

﴿ ... وَلْيَعْفُوا۟ وَلْيَصْفَحُوٓا۟ ...با چاویان لـێ بپۆشنو لە هەڵەکانیان ببورن. ﴿٢٢﴾ النور ﴾

﴿ ... وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ... ئەوانـەش کـە ڕکـی خۆیـان دەخۆنەوەو لە مەردم چاوپۆشی دەکەن. ﴿١٣٤﴾ آل عمران ﴾.

﴿ ... وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ... (ئەوانەش) کە لە جەنگەی تورە بونیاندا عەفو دەکەن. ﴿٣٧﴾ الشورى ﴾.

﴿... ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ فَإِذَا ٱلَّذِي بَيۡنَكَ وَبَيۡنَهُۥ عَدَٰوَةٞ كَأَنَّهُۥ وَلِيٌّ حَمِيمٞ ... تـۆ وەرامی خراپە بە چاکە بدەوە، ئەوساکە سێ لەگەڵ تۆدا دوژمنە، دەبێتە دۆستی نزیکت. ﴿٣٤﴾ فصلت﴾.

﴿... وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلۡجَٰهِلُونَ قَالُواْ سَلَٰمٗا ... هەر کاتێکیش نەزانەکان بیان دوێنن وەڵامی نەرمو نیانیان دەدەنەوە. ﴿٦٣﴾ الفرقان﴾.

کەوایە: ئەگەر لە کەسێکەوە وتەیەکی نەشیاوت کەوتە بەر گوێیان، وەڵامی مەدەوە با دە هەندەی نێتە سەرێ، ئەگەر هۆنراوەیەکی نالەبارت بەسەردا هەڵدرا، وا بزانە هەر نەتبیستوە، چونکێ ئەگەر تۆش بە هۆنراوەیەك بەرپەرچت دایەوە خەڵکان قسەی پێوە دەکەنو وێژەران گوێی بۆ هەڵدەخەن، ئەگەر گوتارێکی دڵ سوتێنت لە دژ نوسرا ڕوی بۆ وەرمەگێڕەو لەژێر پێتدا بیپۆشە، وا بزانە جگە لە تۆی مەبەستە، ئەگەر کەسێکی قین لە دڵو ڕەخنە گر پشكو بەلاری لێدای بێئاگایی لێ بنوێنە، وا بزانە قسە لەگەڵ دیواری هاوسێیەکەتدا دەکا. هەر لە کۆنەوە پێشینان گوتویانە: خۆڕاگری لە ژێر خاك نانی خەوشو نەنگی یە.

کە دەریا پڕ لە ئاوە لێوان لێوی
چ باکی لەوەیە بەردێ بخرێنە نێوی

دەریا لەبەر ئەوەی ئاوی زۆرە بەدەمی سەگ پیس نابێ هەم ئاوەکە پاکەو هەم مردارەوە بوی حەڵاڵە، پیاوی سەرڕاستو خۆڕاگریش هەروایە، چەنەبازو دەمدڕاوان ناتوانن ناوی بزڕێنن، ﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلۡأَبۡتَرُ ... ئەوەی لێت بە ناتۆرەیە، بۆ خۆی وەچاخی کۆرەیە. ﴿٣﴾ الكوثر﴾.

ئەوەندە پشت ئەستورە چەپەڵکاران ناتوانن ڕوخساری پاکی بڕوشێنن، ﴿... فَإِنَّكَ بِأَعۡيُنِنَا ... ﴿٤٨﴾ الطور﴾.

لە ڕێـزی هیـچ کـەس دامـەشـکێـنـە

لە ژیانی خۆمدا خوڕەوشتێکم هەڵسەنگاندوەو تاقیم کردۆتەوە، تێشیدا بەهەڵە نەچوم، ئەویش ئەوەیە: پێدا هەڵدانێکی بەجێو لە جێ کار لە خەڵکی دەکا، جا هەرچەندە لە خوا ترسو دنیا بەکەمگربن‌و حەز لە خۆدەرخستن نەکەن، بەڵام کاتێ گوێیان لە ستایش‌و پێداهەڵگوتن دەبێ کاریان تێدەکاو پێی دڵخۆشن، جا هەیانە زۆرو هەیانە کەم.

دانیشتنم لەگەڵ زانایانی دیندارو تەقواکار کردوە، سەیرم کرد کاتێ گوێ قوڵاخی وتەیەك دەبن ستایش‌و پیاهەڵدانی تیایە هەست‌و نەستیان نەرم‌و نیان‌و هێور دەبو، کوڵمەکانیان شەبەقی ئەدا. گومان لەوەدا نیە وشەی ناسك کاری خۆی لە دڵەکان دەکا، ئەو بەرهەم‌و میراتە ڕەوایەی لە پێغەمبەری ڕەوا بێژ بیستراوە ئەوەی تێدایە، کە هەر کەسەی قەدرو ڕێزی خۆی پێ بدرێ‌و لە جێگای شیاوی خۆی دابنرێ، ئەوەش هەر بەهرەیەکی خواییە، کە خەڵکان بە سای تۆوە بەختەوەر بن‌و، بەهۆی هەڵسوکەوتی بەرزت دەرونی خۆشت ئاسو دەکەی، ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ ... لە بەزەیی خودا ڕایە، کە تۆ هێندە نەرم‌ونیانی دەگەڵیان، ئەگەر یەکێ دڵڕەق‌و توندو تۆسن بای، بڵاوەیان لێ دەکردی. ﴿١٥٩﴾ آل عمران ﴾.

دانەری کتێبی (کیف تکسب الاصدقاء) لای وایە زیادە ڕۆیی‌و تێپەڕاندن لە ستایش‌و پیاهەڵدانی خەڵکان دەبێتە هۆی سەرنج ڕاکێشانیان، بەڵام من ئەوە بە باش نازانم، بەڵکە مام ناوەنجی‌و سنوردانان لەوبارەو باشە: ﴿ ... قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ... دیارە خودا بۆ هەر شتێ ئەندازەیەکی داناوە. ﴿٣﴾ الطلاق ﴾.

نە ماستاوچیاتیو جامەلوسی [٩٠٠] کە دەبێتە هۆی لەخۆباییبونی بەرامبەر، نە ڕوگرژیو پشت تێکردن، کە بەرامبەرەکە وشك دەکاتەوە، بەڵکە خووڕەوشتی بەرزو دڵ فراوانی سەرنجی دڵان ڕادەکێشێ.

منو تۆ لە دەستمان دێ لوت بڵندی بەسەر خەڵکی دابکەینو، ڕومان بەرامبەریان گرژ بێ، بەڵام ئێمە ئەوان لەدەست دەدەین ئەوان ئێمە لەدەست نادەن، چونکە جگە لە منو تۆ کەسێکی تریان دەست دەکەوێ باوەشیان بۆ بگرێتەوەو، سۆزیان بۆ بنوێنێو، لە ڕویاندا بە خەندە بێ ﴿ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ... باڵت شۆڕ کە بۆ ئەو بڕوادارانەی، کە شوێنت کەوتون. (٢١٥) الشعراء ﴾.

مایەی بەختەوەری ئێمەیە دڵی خەڵکان بەلای خۆماندا ڕابکێشین، چونکێ ئەوانن خاوەنی سۆزو خۆشەویستین، نزاکارو سوپاس کارن، شایەتی دەرانی خوا لەسەر زەویدا ئەوانن. ﴿ ...وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا ... بۆ مەردم قسەی باش بکەن. (٨٣) البقرة ﴾

لە تەمەنی خۆمدا کەسانێکم ناسیوە بەهرەی ئاوێتەبونیان زانیوە، ئەوسا دڵەکان چەندە تامەزرۆ بونە لە دەورەیان کۆببنەوە، گیانو ڕۆحەکان هەروەك گەڵای شەنگە بی، کە بە هۆی باو بۆران هەڵدەوەرێ بەسەریاندا داباری ون، لە هەر شوێنی دابەزی بنو بەرێ کەوتبن دیدەو سۆمای خەڵکیان شوێن کەوتوە، لە ڕوی خەڵکدا ڕوخسار گەش بون، زمان پاراوو دڵ پاكو بێگەرد بون، ئای لە بەختەوەری ئەوان!! ئای لە ئاسودەیی خەڵکانیش بە سای وان!!

دوای ئەوەی خوای گەورەو توانا مۆڵەتی بە بەندەی خۆیدا، بەندەش دەتوانێ جێگای خۆی لە دڵی خەڵکدا بکاتەوە، ئەو بەهرەیەش نە بە گەنجینەی قارونو، نە بە مڵكو دارایی (سولەیمان)و نە بە خەلافەتی (هارون ڕشید)یش دەکڕدرێ، بەڵکە بە نیەتێکی پاكو ڕاستکردن لەگەڵ خوادا، بەهۆی چاکەویستی بۆ خەڵکانو خۆشەویستی خواو پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر – بە سەرزەنشتکردنی هەواو هەوەسو بەکەم زانینو بەسەر ڕۆیشتنی فەراهەم دێ.

---

٩٠٠) مەرایی / مامە حەمەیی / پان کردنەوە.

گومان لەوەدا نیە، کە خووڕەوشتی جوان‌و ڕازاوە مرۆڤ ماندو دەکا، سەبارەت بەوەی ڕێگاکەی سەرەو هەوارازە، بەڵام بەدخویی‌و بەدسروشتی هەکارێکی ئاسانە، سەبارەت بەوەی ڕێگای سەرەو نشێوە، هەڵگەڕان‌و هەوراز چونیش سەخت‌و گرانە، شۆڕبونەوەو دابەزینیش سوك‌و ئاسانە.

بە هەمان شێوە تامی ژیانم چەشتوە قازانجێکم لێ فەراهەم هێناوە، کە سودو کەڵکی بۆ تۆو خەڵکانی تریش هەبێ، ئەویش ئەوەیە، ڕێز لە بەهرەی خەڵکان بنێیو، دان بە توانایان دابنێی، لەسەر خواست‌و ئومێدیان هانیان بدەیو، دەست بەسەر هەوڵ‌و کۆششیان دانەگری‌و، کیان‌وبونیان نەسڕیتەوە.

هۆکارێك لەو هۆکارانەی ژیانی خەڵکی تاڵ دەکاو، هەست‌و ناخیان لێخن دەکا: کەسێکە تەنیا خۆی دێتە بەرچاو، هەر تەنیا خۆی ئەستێرەی درەخشان‌و، بورجی بەرزی ئاسمانە، هەر خۆی هەڵکەوتەی ڕۆژگارو پیت‌و فەڕی کاتەکانە، جگە لەوی جێی سەرزەنشت‌و ڕەخنەیە، بێ کەڵك‌و بێ بەهرەیە.

لەگەڵ کەسانێدا هەستاو‌و دانیشتم بە هەر حاڵ بە پێی توانا‌و لێهاتوویی‌یان لە چاکەدا هەوڵیان ئەدا، منیش وامدەزانی ئەوانە خۆیان دەناسن، خۆیان لێ ناگۆڕێ‌و زیاد لە بەڕێ خۆیان پێ ڕاناکێشن، بەڵام کاتێ لێیان وێکەوتم، سەیر دەکەم زۆربەیان لایان وایە هەوڵ‌و گەڕیان لە سەروی تێگەیشتنی خەڵکانەو، بەرزترە لەوەی خەڵك بیری لێ کردۆتەوە.

دەبینم قوتابیەك چەند نامیلکەیێکی چکۆڵەی نوسیوە دەیەوێ بەپەلە خۆی پێبگەیەنێ، لەسەر ئەو هەوڵەی سوپاسی دەکەم، سەیر دەکەم زیاد لە پێویست درێژەی پێ دەدا، کە ژمارەیەکی زۆری لێ بڵاوکراوەتەوە، چۆن خەڵك پێشوازی لێکردوەو، ئەوەندەو ئەوەندەی لێ فرۆشراوەو، لە زۆر لاوە سوپاسی کراوەو، فلان‌و فلان بە پەسندیان داناوە، سەرسام بوم بەوەی مرۆڤ چەندە خۆپەسندە، کردو کۆشی خۆی چەند بەرز دەنرخێنێ، ئەوانەش، کە دانی پێدانانێن‌و بە زۆری سەیر ناکەن‌و ڕەخنەی لێ دەگرن چەندە دەیانبوغزێنێ.

گوێبیستی کاسێتێکی تریش بوم ئەوەش بە هەر حاڵ کەسێکی ناسراوو ناودار نەبو، منیش ویستم، سوپاسی بکەم‌و هانی بدەم تاوەکو لەسەر کاری خۆی بەردەوام

بێ، بە تەلەفۆن قسەم لەگەڵ داکرد، هەر کە کاسێتەکەم باسکردو ستایشم کرد، ئەو هەلەی بە هەلێکی رەخساو زانی، سەرەتا لە خوای تواناو بالآدەست پاڕایەوە کە بەو کاسێتە سود بە هەمو خوشك‌و برایەکی موسڵمان بگەیەنێ‌و بەروبومی گشتگیر بێ، هەروەکو بلێی ئەو کاسێتە خۆرهەڵات‌و خۆرئاواو، هەمو کون‌و قوژبنێکی گرتبێتەوە، دوای ئەوە پێی وتم، چەند جار ئامادەی کۆڕەکە بویو چۆن بو، زۆر قسەی تریش لەو بابەتانە، کە پێشبینی ئەوەم نەدەکرد ئەو قسانە بکا، تێیگەیشتم، کە دەرونی مرۆڤ چەند هەندی تواناو بواری خۆی نرخ‌و بەها بۆخۆی دادەنێ، بەلایەکی چەند گەورەیە کەسێکی لێ ڕاست بێ سەنگ‌و ڕێزی بە کەم هەڵسەنگێنێ‌و بنرخێنێ.

گوێبیستی وتارێك بوم‌و بۆ خۆم ئامادەی کۆڕەکە بوم، منیش سوپاسی وتاربێژەکەم کرد، ئەوسا هەواڵی پێدام کە ژمارەیەکی زۆر ئامادەی وتارەکە بوەو، زۆر گریانی تێدا بوەو، کەسانێکی زۆریش لەسەر دەستی ئەو گەڕاونەوە.

کەواتە وریابە هەر چۆنێك بێ لە پلەو پایەی هیچ کەس دامەشکێنەو، لە قەدرو ڕێزیان دامەبەزێنەو، سوك‌و چروکیان سەیر مەکە، ﴿... لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُوا۟ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ...﴾ با هێندێکیان گاڵتە بە هێندەکان نەکەن، لەوانەیە ئەوانەی گەپیان پێدەدەن، لە گەپدەرەکان باشتر بن، ژنیش هەروا، لەوانەیە ئەوانەی دەبنە گاڵتەجار، لەوی گاڵتەیان پێدەکەن پەسندتر بن. ﴿١١﴾ الحجرات﴾.

یەکێ لەوانەی تۆ خۆشەویست دەکا لەلایەن خەڵکانەوە، ئەوەیە بەرەو ڕویان بچی‌و بایەخیان پێبدەی‌و لەمەڕ بەهرەو توانایان هانیان بدەی، هەر ئەوەش نەخشەو ڕێبازی قورئانە: ﴿وَلَا تَطْرُدِ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِىِّ ...﴾ ئەو کەسانە مەتۆرێنەو دەریانمەکە، کە گشت شەوەکی‌و ئێواران هانا دەبەنەبەر خوای پەروەرێنیان. ﴿٥٢﴾ الأنعام﴾.

﴿ وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِيِّ ... تـۆ هـەر دەگـەڵ ئەوانەبە، کە سبەینانو ئێواران بۆ دیداری پەروەرندەیان بە نزانو تەنیا ڕەزای ئەویان دەوێ. ﴿٢٨﴾ الكهف ﴾.

﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلْأَعْمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ ... گـرژ بـو، ڕوشـی وەرگێڕا! کە بێ چاوەکە هاتە لای. تۆ چوزانی! بەشکە ویستی پاکبێتەوە. ﴿٣﴾ عبس ﴾

لە مێژودا باسکراوە، کە ئەوەی بۆ هۆی موسڵمان نەبونی (جەبەلە)ی کوڕی (ئەیهەم) ئەوە بو سەنگو ڕێزی خۆی پێ نەدراو، کە پێویست بو بەم شێوەیە بایەخی پێ نەدرا، بە گومانی خۆی.

(تەها حوسێن)یش لە کتێبەکەیدا بەناوی (الأیام) دەگێڕێتەوە: مامۆستایەکی (ئەزهەر) لە کاتی وەرگرتنیدا تاقی دەکاتەوە، ئینجا پێی دەڵێ: ئەی کوێر سورەتی (الكهف) بخوێنە ئەو قسە لە گوێچکەی (تەها حوسێن)دا دەزرینگایەوەو دەیهەژاندو دەی لەرزاندو ئازاری پێ دەگەیاند، دەرەنجامەکەی ئەوە بو بە جوێن پێدانو قسە پێوتنو ڕەخنەلێگرتن هێرشی کردەسەر (ئەزهەر)و، تا هەتایە ڕوی لەوێ نەکردەوە.

کێ هەیە خۆی پێ کەم بێو هیچ سەنگێك بۆ خۆی دانەنێ؟ کێ هەیە لای وا بێ هیچ نیەو شیاوی باس نیە؟ هیچ کەسێ بەم چەشنە نیە، هەمو کەس خۆی خۆشدەوێ، هەمویان بایی خۆیان ڕێزی خۆیان دەگرنو، گشتیان نرخو بەهای خۆیان دەوێ.

سەرنج دە کاتێ لە هەر کۆڕو دانیشتنێك یەکێ بدوێ بینیوتە هیچ کەس بە وشەی (من) ڕاناوی خۆ دواندن، ناوی خۆی هێنابێ[٩٠١] بڵێ: گوتم، دەچوم، ڕوبەڕو بونەوەم کرد، پێم گوترا، پەیوەندیم پێوە کرا. ئاخۆ منو تۆش دەمانەوێ - بەبێ گوێ پێدان- ئەو ئارەزوو خواستانە دابماڵینو، ڕازە دەرونیەکان بنبڕکەین؟! من لە پۆلی دوەمی ناوەندی بوم لە پەیمانگای (ڕیاز)، دەستم لە شیعران وەرنەرداو بایەخم پێ ئەدا، چەند برگەیەکم لە گۆڤاری پەیمانگادا نوسی بو هەندێ لە مامۆستایان

---

٩٠١) بەڵکو وەکو ڕێزێك دەڵێن ئێمە وامان کرد/ وا دەڵێین.

سوپاسیان کردم، پێم وابو وەکو (ئەبو تەمام) یا (موتەنـەبی) یـاخود کـەمێك لـەوان باشتـرم.

جارێکیان پۆلە قوتابیەك لە پەیمانگایێکی ترەوە سەردانیان کـردین، ئاهـەنگێکیان بۆ ساز دراو، داواشیان لە من کرد هۆنراوەیـەك پێـشکەشکەم، سـەبارەت بـەوەی هـیچ کام لە قوتابیان هۆنیار نەبون‌و، یاخود وەکو من خوازیاری هۆنراوە نەبون، بۆیە بـە تایبەتی بەملی من داهات ﴿..فَلَمْ تَجِـدُواْ مَآءً فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا ..﴾(دنیابو) ئاوتان دەستنەکەوت، خوڵێکی پاك پەیدا بکەن‌و ڕوخـسارو دەسـتەکانتانی پـێ بهـەنون[902]. ﴿النساء ٤٣﴾.

هۆنراوەکەشـم خـستە بەرچاوی مامۆسـتای وێـژە لـە پـەیمانگا، بـە هۆنراوەکەیـدا هـەڵگوت‌و، دەربـڕین‌و وشـەکانی بـەرز نرخانـد، منـیش بـاوەڕم کـردو، لام وابـو زۆر سـەرنج ڕاکـێش‌و نـاوازەو بێ‌وێنەیـە، بـەڵام کاتـێ گـەورە بـوم‌و، وێـژەم تـام کـردو، شیعرم ناسی، بە خۆم‌و هۆنراوەکەشم پێکەنیم. کە ئەمەش یەکێکە لە بڕگەکانی:

لێـت بێ سـلاو ئـەی پە یمـانگـەی خۆشـەویسـتیـم
بە خۆشــەویســتی ئاوەدانی ئومێدی هەست‌و نەسـتم

مـن‌و تـۆ چ مـان پـێ‌دەبڕێ کەسـایەتی خـەڵکان دابـڕمێنین، خـۆ ئـەوان لـە بەرەوپێشچونیان دوا ناکـەون، تـەنیا خواسـت‌و ئارەزویـان لـێڵ دەکـەین‌و، نـەیارێتی‌و ڕەنجاندنیان دەستەبەر دەکەین.

کەوایـە تـۆ هـەر ئەوەنـدەت لەسـەرە ستایـشی ڕوی درەوشـاوەی ژیـانی خـەڵکان بکەیی‌و، بە خونەریتی بەرزیاندا هەڵبڵێی، بەهرەو چاکەیان بلاوێنی‌و، چاویـشت لـە خراپەو کەم‌وکوڕیان بنوقێنی.

---

٩٠٢) پێ داماڵن.

چ بچێنی هەر ئەوە دەدوریەوە

هەندێ لە کاراشنایان دەڵێن: ئەوەی چاو لە هەڵە دەگێڕێ: وەکو مێش وایە کە تەنیا لەسەر برینان دەنیشێ، کەسانێکیش هەن بە وشەی (بەڵام) گرفتارن هەر کاتێ باسی یەکێکی لەلا بکرێ، دەڵێ: کەسێکی چاکە بەڵام، دوای وشەی (بەڵام) گوێ بگرە چی بەدوادا دێ: جوێن پێدان و وشەی ناشیاو زمان درێژی و بەدگۆیی و ڕیسوا گۆیی: ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ... هاوارە لە هەرکەسێکی بە تەشەری خوسپکەرە. (١) الهمزة﴾.

﴿هَمَّازٍ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٍ ... هەر تانە لە خەڵك دەداو قسە بۆ ئەموئەو دەبا. (١١) القلم﴾.

﴿وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ... پاشملەش خراپەی یەکتر مەبێژن. (١٢) الحجرات﴾.

دڵنیا بە ئاسودەیی من و تۆ بەندە بە ئاسو دەکردنی کەسانی ترو، دڵخۆشکردنیان، بەندە بە دانان بە بەهرەو تواناو چاکە کاریان. سەرنجیشم داوە بە پێی ڕێزگرتن مان لە خەڵك و بایەخ پێدان و دان پێداهێنانمان بە چاکەیان، قەدرو ڕێزو بایەخ پێدانی ئەوان دەستەبەر دەکەین.

بەگوێرەی پشت تێکردن و خۆ دورخستنەوەو لا لوتیمان، خۆ لادان و پشت هەڵکردن و لاساری ئەوان هەست پێ دەکەین. ﴿جَزَآءً وِفَاقًا ... پاداشتێکە هەمبەر ﴿بە کردەوەیان﴾. (٢٦) النبأ﴾.

ئەو کەسە زیرەك و دانایە کێیە لە ئێمە دەیەوێ خەڵك قەدرو ڕێزی بگرێ و، کەچی خۆی حەز دەکا خەڵك بە سوك و چروك بزانێ؟!

پێی خۆشە خەڵك قوربان قوربانی بۆ بڵێ و، کەچی هەوڵ دەدا پێیان لەسەرسەری دابنێ؟! ئەگەر وابێ تەرازوەکە لاسەنگە، ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ... هاوارە لە سوك فرۆشان. (١) المطففين﴾.

ڕەنجی خەڵك بەرز بنرخێنە

لە پەیوەندی کۆمەڵایەتیدا ئەوەم دەستەبەر کرد، کە ئەوەی شیاوی هاوڕێیەکەتە، بەم چەشنە پێشوازی لێبکەی، هەم خۆت هەم ئەویش بەختەوەر دەکەی، بۆ نمونە: بەو ناوەی پێی خۆشە بانگی بکەی، ئەویش ئەو ناوەیە پێی ناسراوە یاخود بە نازناو بۆی دانراوە.

هیچ کەس لەو کەسە ڕەزا تاڵو ساردو سڕتر نیە، کە بە ڕاناوی نەزانـدراو بانگی براکەی خۆی دەکا، دەڵێ: هۆی لەگەڵ تۆمە، یاخود هۆی کابرا. ئاخۆ پێت خۆشە یەکێ لە ئاستی ناوی تۆدا خۆی گێلکا، یا بە نارێکی ناوی تۆ هەڵدا، یا نازناوت بشێوێنێ؟ پێم وا نیە پێت خۆش بێ!

شێوازی خۆ گێل کردنو داشکاندن واتای دڵ ئەستوریو ڕەزاگرانیو هەست ساردی دەگەیەنێ.

چەند جاران کاتێ پیاو وەژورێ ماڵێ کەوتۆتەوە، بینیوەتی هاوسەرەکەی ناو ماڵی ڕێك خستوەو، ڕوخساری ماڵەوەی ڕازاندۆتەوەو، بۆنو بە رامی خۆشی بەناو ماڵدا پڕشاندوە، کەچی ئەوانەی هیچ لەبەرچاوان نەگرتوەو، تەنیا بە وتەیەکیش سوپاسو پێزانینی خۆی دەرنەبڕیوەو، لە ڕاستیدا ئەم هەڵسوکەوتە داڕوخاندنی وزەو تواناو بە با هەڵکردنی بایەخ پێ دانە.

کەواتە سەنگو قەدری جگە لە خۆت بەهەند هەڵبگرەو بەرزی ڕابگرە، سوپاسو پێزانینت لە ئاقار کردەی خەڵکی دەربڕە، بە نیگاری جوانو ڕازاوەدا هەڵبڵێ، بۆنی خۆشت پێ خۆش بێو، کاری چاکت پێ چاك بێ، ڕەوشتی بەرزو جوانو، هۆنراوەی سەرنج ڕاکێشو، نوسراوو کتێبی بە پێز، بە پەسند لە قەڵەم دە، بۆ ئەوەی ناوت لە لیستی وەفادارو دڵسۆزانو جوامێران تۆمار بکرێ.

بارگرانی لاساکاری مەخەرە سەر شانت

لە مەککەدا گوێم لە (عومەر ئەباڕیشە) بو کە هۆنراوەکەی پێشکەش کرد:

ئەوەی ڕاستی بێ ئاوازی خۆش‌و جوان پێشکەش کردن‌و بەرچاوخستنی سەرنجی ڕاکێشام، هۆنراوەکەو شێوەی دەربڕینیشم لەبەرکرد، لەلای خۆمەوە هۆنراوەیێکیشم هەڵبەست‌و لە ئاهەنگێکی پەیمانگای زانستی هەڵسامەوە هۆنراوەکە پێشکەشکەم، ویستم بە پۆشتەی (ئەبا ڕیشە) خۆم بپۆشم‌و چۆنی دەردەبڕی ئاوا دەربڕم، بەڵام من (ئەبا ڕیشە) نەبوم، بە گرانی دەرمدەبڕی‌و بێزارو ساردسڕ بوم، لە دوای ئەوە وازم لە دەمە لاسکەیی هێناو، بە گوێرەی سروشتی خۆم هۆنراوەم دەخوێندەوە.

دیمەنی ئەو ئیمام‌و پشنوێژەی لە یەکێ لە مزگەوتەکانی شاری (جدە) کە نوێژم لەدوا کرد، وەکو من بو، لە کاتێکا نوێژی خەوتنانم لەدوا دەکرد، دەیەویست وەکو قورئانخوێنێکی ناودار قورئان بخوێنێ، بەڵام بەداخەوە، دەنگ‌و ئاوازی تێك نەدەکردەوەو جیاواز بو، جەستەی ئەو پێشنوێژە تێك دەهەژاو، دەنگی دەگیراو هەناسەی نەئەدا، من لە تاوی ئەو شپرزەیی‌و نالەباریەی ئەو کە دەیەویست بارێك هەڵبگرێ لە توانای دانەبێ، لەجێی خۆمەوە ماندووشەکەت بوم، تەواویش دڵنیابوم کە خوای بێهاودەم‌و بێوێنە، هەر کەسەی بەهرەو تواناو سروشتێکی پێ بەخشیوە، هیچیان بەهیچ ناچن: ﴿... لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ... بۆ هەر کۆمەڵێك لە ئێوە ڕێو شوێنێکمان داناوە. ﴿٤٨﴾ المائدة﴾.

تۆ ئەگەر بتەوێ داهێنان‌و پێشکەوتنێك وەدەست بێنی هەر ئەوەندەت لەسەرە بەپێی بەهرەو سروشتی خۆت ڕێگا بگریەبەر: ﴿ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ... بێژە: ڕەفتاری هەر کەسێ بە پێی ئاکاری خۆیەتی. ﴿٨٤﴾ الإسراء﴾.

ئینجا دەنگت وە دەنگی کەس مەچوێنە، زمانت لە وتوویێژدا وەکو ئەوان مەلەنگێنە، وەکو ئەوان دامەنیشەو هەنگاوت وەکو وان هەڵمێنە، بۆئەوەی خۆت لە چنگی کۆیلایەتی لاساکاری‌و، خۆ وێ چواندن دەربێنی‌و، باجی دەمە لاسکەییش

نەدەی. بێگومان سەرنج ڕاکێشان و ڕازاندنەوەو تام و بۆ پێوەرکردنی تۆ لەسەربەخۆیی و داهێنان و کاریگەری خۆتدا بەرجەستە دەکرێ، لەوەدا وەدی دەکرێ بە تەنیاو سەربەخۆ بخەیە بەرچاوو پێشکەشیکەی.

ئەگەر بارێکت پێ هەڵناگرێ شانی مەدە بەرێ

لە شاری (ئەبها) وتاری هەینیم دەخوێندەوە، زۆربەی وتارەکانیشم لەمەڕ ژیاننامەی پێغەمبەری خوا بو - درودو سلاوی خوای لەسەر - خەڵکیش بە شتێکی ئاسایی یان دەزانی و ئەو پێشنیارەیان لا پەسند بو، جارێك داوام لێکرا باس لە کێشەی گرانی مارەیی بکەم، لەبەرئەوەی خەڵك پێویستی پێ بو، ئەو بابەتەش پێویستی بە نمونە هێنانەوەی زیندو باسکردنی ڕوداوی ناو خەڵکی بو، منیش بەزۆری وایە لەو بابەتانە چالاك نیم، سەبارەت بەوەی بەهرەو تواناو چاپوکی من لە بابەتی (سیرە)یە بەوەش ئاسودەو ئارام دەبم، ئەوسا وەڵامی داخوازییەکەم دایەوەو ڕاستەوخۆ وتارێکم لەسەر گرانی مارەیی خوێندەوە چەند ئایەت و فەرمودەیەکم خوێندەوەو بەملاو ئەولادا دەڕۆیشتم و، هەوڵم ئەدا جۆرەها بابەت و باس و خواسی بێنمە ناوێ، ئەوسا وتارەکەم پتر دابڕ دابڕو پارچە پارچە ئەبو، ئارەقەم لێ هەڵچوڕاو، ئاماری پاشەکشەو ساردبونەوەم لێ دیار بو، کۆتاییم بە وتارەکە هێنا، بەڵام نەمتوانی ناونیشانێك لەژێر تیشکی ئاسۆیەك هەڵبژێرم بیخەمە پاڵ ئەو وتارەم، کە ناوەکە وەکو ناوەڕۆکی پرش و بڵاو ساردو سڕ بێ، دوای وتارەکە دڵنیا بوم، کە چاکتر وایە بۆ من لەبارەی شتێکەوە بدوێم لێی وریا بم، لەمەڕ بابەتێك وتار بخوێنمەوە تێیدا چالاك بم، هەست و نەستی خۆم لەژێر باری ماندوێتی و شەکەتی خۆ ئازاردان دەربێنم. لە پەیامی خواشدا هاتوە: ﴿... أَجۡرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُتَكَلِّفِينَ ... منیش مایەی بارگرانی نیم.﴿٨٦﴾ ص﴾.

پێشەوا (عومەر)یش دەڵێ: خۆ ئازاردانمان لێ قەدەغە کراوە.

ئێمە ئەگەر کامەرانی و ئاسودەییمان گەرەك بێ، بمانەوێ بەرهەمی جوان بۆ خەڵکان پێشکەشکەین، پێویستە ئەو کارو کردەوەیە ئەنجامدەین، کە لە تواناماندا

هەبێ‌و، بەجێی خۆیو لە جێی خۆی پێمان دەستەبەر بکرێ، لە فەرمودەشدا هاتوە: ((ان الله یـحب من احدکم اذا عمل عمـلا ان یتقـنه ... خـوا لـە ئێوەی دەوێ، ئەگەر کردارێکتان ئەنجامدا بە ڕێك‌وپێکی ئەنجامی دەن)).

لەبەرئەوەی ڕێك‌و پێکی دڵ‌و دەرون لە دەردی پەشیمانی ڕزگار دەکا لـە کێشەی سەرزەنـشت‌و، گەڕاندنـەوەی ڕاسـپاردەکان بـۆ لای خاوەنـدیان نـاخ‌و دەرون دەحەسێنێتەوە.

ئەو ژیـانـەی خـۆت بـێ بەرنامـە بـەڕێ مـەکـە

ڕۆژێ لـە ڕۆژان دوازدە تەفـسیرم بەیەکـەوە کۆکردنـەوە: تەفـسیری: (طـبري، ابـن کثیر، بغـوي، زمخشـري، قرطبـي، فـي الظـلال، شـنقیطي، رازي، فـتح القریـب، خـازن، ابـي مـسـعود، قاسـمي...) پاشـان بڕیارمـدا ڕۆژانـە ئایـەتێك لـە هـەمو تەفـسیرەکان سـەرنجدەم، لـە ئایـەتی یەکەمـەوە دەسـت پـێ بکـەم، ئەوسـا دوەم پاشـانیش سـێیەم، بەمچەشنە هەتا هـەر دوازدە تەفـسیرەکە تـەواو دەکـەم، دوای ئـەوە لـە خـۆم پرسـی: باشە چیم لەبیـر دەمێنێ هیـچ شتێ نامێنێ، مەگەر واتای کتێبێك، کە بەزۆری وایـە دەیزانم، بەڵام هەستم بە بێزاری‌و بێتوانایی کردو پاشەکشەم کرد، هۆکاری ئەوە بو ئەو جۆرە ڕێڕەوەی کتێب خوێندنەوە سەرکەوتو نیە، ڕێك‌و پێکی تێـدا نیـە، بەڵکـە پەلەپەل‌و سەر پێیی یە.

ئـاخـۆ دەتـەوێ بە هـێورەیـی‌و هێـواشـی سـودو کەڵك وەرگـری؟

بەهۆی زۆری چاوگ‌و سەرچاوە سەری خۆت مەشێوێنەو بیرو هـزرت مەپرشێنە، ناخ‌و دڵت شەکەت مەکە، بەڵکە پێویستە لەسەرت بەدوای پیلان‌و هەنگاوێکی سوك‌و سـاناو سـەرکەوتودا بگـەڕێی، کـە لـە تاڵوکـەو بێـزاری دورتخاتـەوەو، سـەقامگیری‌و خۆڕاگریت پێ ببەخشێ، با هەرچەندە بەرهـەم‌و داهاتەکـەش کـەمبێ، وەلـێ کـەمی بەردەوام بنەمایەکی ڕەسەنە.

پەسندترین کردەوەش بە لای پێغەمبەری خواوە - درودو سڵاوی خوای لەسەر ئەو کردەوەیە خاوەنەکەی لەسەری بەردەوام بێ، با هەرچەندە کەمیش بێ.

پەرەدان بە نازو گۆزی دنیا ئێوەی خافڵاند [٩٠٣]

دوای ئەوەی بڕە پارەیەکم کۆکردەوە، بە گەرمو گوڕێکی بێ وێنە بەرەو پەرتوك خانەی گشتی ڕۆیشتم، بڕیارمدا لە هەموجۆرە کتێبێك نوسخەیەك بکڕم، لەبەرئەوەی زۆر شەیداو ئەوینی کتێب بوم، سەر ڕەفەکانم پڕ لە کتێب کردبو لە هەمو بوارێکەوە، هەتاوەکو دەیەها کتێبم لە زانستی دەرونناسیو، وردیاتی (اصول الفقه)و، کتێبی بێوێنەی ڕۆشنبیری گشتی کڕی بو، ویستم دەست بە خوێندنەوە بکەم نەمزانی لە کوێوە دەست پێ بکەم، کامەیان هەڵبژێرمو کامەیان هەڵبوێرم، سەیر دەکەم زۆریان یەکتر دوبارە دەکەنەوە، ئەوەی لەو کتێبەدا هەیە لەوی تریشیاندا هەیە، سەیرم کرد کۆمەڵە کتێبێك بە پێی پێویست سودم پێ ناگەیەنن، کۆمەڵێکی تر وتەی بێ واتاو وشەی بێ مانایان تێدا، چەند ساڵێکم بەسەردا تێپەڕی دەیان کتێب هەر لەسەر ڕەفەی خۆیان بونو یەکێکیانم لێ نەجوڵاند، تەنیا هەبونو ڕێزکردنو بەسەریەکدا کەوتنیان مایەی نیگەرانی من بو، هەتا ئەو کاتەی لەگەڵ کۆمەڵە زانایەکی وریاو دەستەیێك لە پیاوانی دانا دانیشتمو، حاڵو گوزەرانی خۆم بۆ باسکردن، بە ڕێگایەکی ڕاستو دروستیان ئاشنا کردم، کە ئەو کتێبانەی چاوگو سەرچاوەو بناغەن لە گشتیان بەهەرمێنترن، دەستیان پێوە بگرمو سودیان لێ وەرگرمو لێیان وردبمەوەو لێیان بکۆڵمەوە، ئەوانەی تریش وازلێبێنمو بۆ بەدوا گەڕانێكو هەر شتێکی تر هەڵیان بگرم. ئەوسا ئەو بۆچونەم لا پەسند بو، دڵم ئۆقرەی پێ گرتو، هەستو نەستم پێی ئاسودە بو.

جا ئەگەر تۆ پەرتوکخانەیەکت هەبو، ئارەزوی خوێندنەوەو سودوەرگرتنت هەبو، کامە کتێبی سەرچاوەو سودمەندترین کتێبە خۆیان پێوە سەرقاڵکەو دەستیان پێوە بگرە، بۆ ئەوەی لە چنگی زەین بلاویو سەر لێ تێکچونو کات بە تاڵی ڕزگارت بێ.

---

٩٠٣) ئاماژەیە بۆ ئەو ئایەتە: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝٢﴾ التكاثر.

﴿أَلۡهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ ۝١ حَتَّىٰ زُرۡتُمُ ٱلۡمَقَابِرَ ... شانازیتان بە فرەیی ﴿ماڵو منداڵ﴾ ئێوەی بە خۆیەوە خافڵاند. ۝٢﴾ التكاثر.

بەو بۆنەوە چەند قوتابیەکی زانستیم بیرکەوتەوە دەربارەی کتێبی ناوازەو کەم وێنەیان پرسیار دەکردو، بە دوای نوسراوی نامۆدا دەگەڕانو، هەمیشە خەریکی کۆکردنەوەی کتێب بون، کەچی خوێندنەوەیان کەم بو، سەبارەت بە شارەزاییان لە بنچینەو بنەمای کتێبان کەم دەرامەت بون، هەوڵو کۆششیان تەنیا دەوڵەمەند کردنی پەڕتوکخانەکەیان بو، مەبەستیان سەرسوڕماندنی کەسانێ بو کە ناوی کتێبی وای بۆ بێنن وەکو سمرخو شامەل بێ، یاوەکو گۆگردی سور بێ، لەوانیش هەبو بەوە داخدار بو تەفسیری (مقاتل)ی کوڕی (سولەیمان)ی چنگ ناکەوێ، کەچی تەفسیری ئیبن کەسیری بە تەواوی نەخوێندۆتەوە، لەوانیش هەبو ئاخی بۆ کتێبی (فوائد تمام) هەڵدەکێشا کەچی دەربارەی (فتح الباری) تەنیا ناوەکەیو ناوی دانەرو ڕەنگی بەرگەکەی شارەزا بو، ﴿وَمِنۡهُمۡ أُمِّيُّونَ لَا يَعۡلَمُونَ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنۡ هُمۡ إِلَّا يَظُنُّونَ ... لەوانیشدا ئی وا هەن کە نەخوێندەنو بێژگە ئارەزو، لە کتێب سەردەرناکەن، ئەمانە هەر لە خەیاڵاتو گوماندان. ۝٧٨﴾ البقرة.

خۆت بە کوێرە ڕێی یان سەرقاڵ مەکەو ڕاستەڕێ لەبیر مەکە، لەدوای جۆگەلان مەڕۆو پشتیش لەسەرو چاوان هەڵمەکە. مایەی هۆشمەندو بیر تیژی یە: گرنگتر دەست پێ بکەی ئەوسا خۆت بە گرنگیەوە سەرقاڵکەی، هەر کەسێکیش بە خواستو مەبەستان ئاشنا نەبێ ڕێی لێ دورو درێژ دەبێو، باربەرەکەی شەکەت دەبێ، خۆشی ماندو هیلاك دەبێو، دەستیشی لە بنی هەمبانی دەردەچێ.

تاوەکو ئەوپەڕی ئاسودەیی و ژیان بەسەر بەی

- باوەڕ ڕەوێنەری پەژارەیەو، لابەری ئەشکەنجەیە، بیلبیلەی چاوی یەکتاپەرستان و، دڵنەوای خواپەرستانە.
- ئەوەی چو چو، ئەوەی ڕابرا لەدەست چو، لە دو چوان مەچو، چونکە لەبەرچاو نەماو ون بو.
- لەو بەشە ڕۆزیەی بۆت دانراوە، لەو چارەنوسەی هەر دێتە ئاراوە ڕەزامەندی بنوێنە، هەمو شتێ بە بڕیارو قەدەری خوایە، واز لە بێزاری بێنە.
- ئاگادار بە دڵ بە یادی خوا دەسرەوێ، تاوانی پێ هەڵدەوەرێ، خوای نهێنی زانی پێ قایل دەبێو، دەردی پێ سارێژ دەبێ.
- چاوەڕێی سوپاسی کەس مەبە، پاداشتی خودات بەسە، کەسێ چاوچنۆک و سپڵەکارو ڕقەکارە کارت پێی نەبێ.
- کاتێ بەیانیت کردەوە چاوەڕێی ئێوارە مەبە، لە سنوری ئەو ڕۆژەدا ژیان بەسەر بە، کردو کۆشت لە پێناوی چاك سازی ئەمڕۆژەت دا بخەرە گەڕ.
- داهاتو بەلاوەنێ هەتا دێ، خۆت بە سبەی سەرقاڵ مەکە، چونکە ئەگەر ئەوڕۆت باش بێ سبەینێشت لەبار دەبێ.
- دڵوسینەت لە ڤایرۆسی چاوچنۆکی و ڕق وکینە چاك بکەوەو، ڕکابەری فڕێ بدە.
- تەنیا بەمەبەستی کاری چاکە لەگەڵ خەڵکدا تێکەڵ بەو، دانیشتوی ماڵی خۆت بەو، کەمێك لە خەڵکی دور بە.
- باشترین هاوەڵ کتێبە، ئینجا لەگەڵ کتێبدا بدوێو، هاوڕێی زانست بەو، لەگەڵ زانایان تێکەڵ بە.
- بونەوەر لەسەر یاسا ڕەخساوە، تۆش وریا بە ناوماڵ و پەرتوکخانەت، بەرگ و پۆشاك و ئەرکی سەرشانت ڕێك و پێك کە.

- بەرەو دەشتودەر دەرکەوە، لە مێرگو گوڵشەنی جوان ورد بەوە، ڕوی خۆت بە لای جوانکاری نەخشو نیگاری وەدیهێنەردا لاکەوە.
- لەسەر پێکانت بڕۆو وەرزش ئەنجام دە، خۆت لە تەمبەڵیو سستی بپارێزەو، پشت لە بێکاریو بەتاڵی هەڵکە.
- مێژو بخوێنەوەو، بیر لەسەر سورمێنەکانی بکەوەو، لە سەیرو سەمەرەکانی ورد بەوەو، گوێت بۆ هەواڵو داستانەکانی بگرە.
- ژیانی خۆت نوێ کەوە، با شێوازی گوزەرانت هەمە جۆر بێو، ئەو ژیانە هەڕەمەکیەی بە سەری دەبەی بیگۆڕە.
- واز لەو شتانە بێنە کە بە ئاگا کەرەوەن وەکو چایەو قاوە، وریا بە خۆشت لە خواردنی دوکەڵو نێرگلە بە دور خەوە.
- بە خاوێنی پۆشاکت بایەخ بدەو، خۆت بۆن خۆشکە، ڕوکاری خۆت ڕێکو پێککەو، سیواكو گوڵاویش لەبیر مەکە.
- هەندێ لەو کتێبانەی دوچاری ڕەشبینیو بەدبینیو داڕوخانو هەرەس هێنانت دەکەن، مەیانخوێنەوە.
- ئەوەت لەیاد بێ کە پەروەردیارت فرە لێبوردەیەو، ژێوانی تۆی قەبوڵەو، لە بەندەی خۆی چاوپۆشی دەنوێنێو، خراپە بە چاکە وەردەگێڕێ.
- لەسەر بەهرەی ئایینو ژیری، تەندروستیو بەرگو پۆشاك، بیستنو بینایی، ڕزقو ڕۆزیو ماڵو منداڵو جگە لەمانەش سوپاسگوزاری پەروەردیارت بە.
- ئاخۆ نەت بیستوە خەڵکانێ هەن هەستو ژیری یا تەندروستییان لەدەست داوە، یاخود کۆت بەندی زیندانن، یا بەربەڵان یا بەدەست ئیفلیجی گرفتارن؟!.
- لەگەڵ قورئاندا ژیان بەسەر بە، لەبەریکەو بیخوێنەوەو لێی وردبەوەو گوێی بۆ بگرە، لە ڕاستیدا بۆ لابردنی خەمو پەژارە گەورەترین چارەسەرە.
- پشتت بە خوا ببەستەو کارو وەرامت بەوی بسپێرە، بە فەرمانی ئەو قایل بەو، هانا بۆ لای ئەو ببە، لە ژێر سایەی ویدا خۆت پەنادەو ئەو بۆ تۆ بەسەو سەروزیادە.

- ئەوەی زوڵمی لێکردی چاوپۆشی لێ بنوێنە، ئەوەی پەیوەندی لەگەڵ پچڕاندوی پەیوەندیەکە بگەیەنە، ئەوەی بێبەشی کردوی پێی ببەخشە، دەرحەق بەو کەسەی خراپەی لەگەڵ دا کردوی نەرمو نیانی بنوێنە ئاسودەییو کامەرانی وەدەست دێنی.
- ئەو دەستەواژەیە چەند بارە بکەوە: (لا حول ولا قوة الا بالله) بێگومان دڵت ئۆقرەی پێ دەگرێو، بارو گوزەرانت دەسازێ، باری سەر شانت سوك دەبێو، خوای گەورە پێی ڕازی دەبێ.
- داوای لێخۆشبون زۆر بکە، ڕزقو ڕۆزیو ماڵو منداڵو زانستی سودبەخشو ئاسانکاری بەدوادا دێو، دەروی خێرت لێ دەبێتەوەو، تاوانی پێ هەڵدەوەرێ.
- لە بەهرەو تواناو ڕوخسارت لە ماڵو حاڵو گوزەرانت ڕەزامەندی بنوێنە، هێمنیو هەداریت بەسەردا دەڕژێ.
- دڵنیابە دوای ناخۆشی خۆشی دێ، ئازادیش دوا بەدوای چەوسانەوە دێ، بارو سەردەمیش هەر لە یەك شێوەدا ڕاناوەستێ، ڕۆژگاریش دەستاو دەستی پێ دەکرێ.
- گەشبین بەو لە ژین هیوا بڕ مەبە، نیەتو گومانت لە ئاستی پەروەردەکارتدا[٩٠٤] جوان بێو هەمو خێرو خۆشیێك لەویەوە چاوەڕێ کە.
- بەوەی خوا بۆی بڕیار داوی دڵت بسرەوێ، چونکە تۆ بەرژەوەندی خۆت نازانی، جاری وایە بەرژەوەندی تۆ لە تەنگانەدایە نەك لە هێمنایی.
- مەینەتی لە خوات نزیك دەخاتەوەو فێری نزاشت دەکا، خۆ پێ زۆریو لوت بڵندیو بە خۆ نازیت لەسەر لائەبا.
- تۆ لە ناخی خۆتدا چەندین گەنجینەی پڕ بە هات هەڵگرتوە، چەندین سەرچاوەی بەهرەت لەلایەن خواوە بەسەردا هەڵڕژاوە.

---

٩٠٤) پەروەردگارت.

- چاکە لەگەڵ خەڵکیدا بنوێنەو، خێرو خۆشی بۆ مرۆڤایەتی پێشکەش کە، تاوەکو بە سای دڵنەوایی نەخۆشیێ، پێ بەخشینی هەژارێ، سۆز نواندنێ لە نێوانیاندا حەسانەوەت چنگ کەوێ.
- خۆت لە بەدگومانی بپارێزە، بیروبۆچونی نەخۆش‌و، خەون‌و خەیاڵی پڕوپوچ لەبیری خۆت فڕێ.
- دڵنیابە هەرتۆ بەربەلانی، هیچ کەس نیە لەخەم ڕەخسیبێ‌و [٩٠٥]، هیچ مرۆڤێ نیە بێ دەردی سەر بێ.
- گومانت نەبێ دنیا خانوی تاقیکردنەوەو دەردو بەلاو ئازارو ئەشکەنجەیە، هەرچۆنێ بێ لەگەڵیدا بگوزەرێنەو لە خوا کۆمەکی بخوازە.
- لەوانەی پێشەخۆت پەند وەرگرە کە بە ڕێڕەوی مێژودا گوزەریان کرد ئەوانەی بێبەش کران، کۆت بەندکران، ئازاردان، بە پەند بران، دوچاری ئەشکەنجە هاتن‌و، بەربەلا بون‌و، کوژران.
- بە هەر کام لەوانە گرفتار بی، دڵشکاو خاکە سار بی، پەڕاگەندەو پەرێشان بی، برسی‌و بێ نان‌و هەژار بی، دەردەدارو قەرزار بی، پاداشتت لە خوا وەردەگری.
- دڵنیابە تەنگانە چاوو گوێچکە دەکاتەوە، کەفوکوڵی هەوەسان دادەمرێنێ، دڵیش زیندو دەکاتەوە، پاداشتی بەندە زۆر دەکا، خودا وەبیر دەخاتەوە.
- پێشبینی ڕوداوان مەکەو، چاو لەدوای بەلایان شل مەکە، ملکەچی پڕوپاگەندە مەبەو، هەواڵی نادروست باوەڕ مەکە.
- زۆربەی مەترسی چاوەڕوانکراو نایێتە دی‌و، هەواڵ گەلێکی ناخۆشیش بەجێ نابێ، خودا بەسەو، کۆمەکی‌و چاودێریش لە دەرگانەی ئەودا چاوەڕێ کە.
- لەگەڵ کەسانێکی ڕەقە کارو چەپەڵکارو چاوتێوە بو دامەنیشە، چونکو ئەوان گیان‌و ڕۆح وێك دێننەوە، ئەوان نوێنەری پەیامی ناخۆشی‌و هەڵگری خەم‌و پەژارەن.

---

٩٠٥) لەدەست خەم حەساوەبێ.

- بەر لە دەستپێکردنی نوێژی بەکۆمەڵ ئامادە بە، زۆریش لەناو مزگەوتدا بمێنەوەو، خۆت وا ڕابێنە دەستپێشخەری لە نوێژ بکەی، تاوەکو بەختەوەری دەستەبەرکەی.
- خۆت لە تاوان بپارێزە، چونکە گوناه چاوگی مەینەتیو کلۆڵی یە، هۆکاری کولەمەرگیەو، دەروازەی بەڵاباریو ناخۆشیە.
- لەسەر ئەم نزایە بەردەوام بە: ﴿...لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ ... لە غەیری تۆ هیچ خودایێ شك نابەم، پاکیو بێ عەیبی بۆ تۆیە، من لە ڕیزی ناهەقان بوم..)) نهێنیەکی سەر سوڕمێنی تێدایە سەبارەت بە ڕەواندنەوەی پەرێشانیو، هەواڵێکی پڕ بایەخی لەخۆ گرتوە لە مەڕ لابردنی مەینەت باری. ﴿٨٧﴾ الأنبياء ﴾.
- بە هۆی وتەی بێ واتاو قسەی بێ مانا کە سەبارەت بە تۆ گوتراوە، هەراسان مەبە، چونکێ خاوەنەکەی ئازار دەدا تۆ ئازار نادا.
- وتەی ناشیرینی دوژمنانو جوێندانی ڕەشك پێ بەرانی تۆ، لە پای سەنگو ڕێزی تۆیە، ئاماری ئەوەیە تۆ هەی، کەسێکی خاوەن بەهرەی.
- دڵنیابە ئەوەی بە خراپە لێت دەدوێ، چاکەی خۆی بەتۆ دەبەخشێ، تاوانت لێ هەڵدەوەرێنێو، ناوو دەنگت پەیدا دەکا، ئەوەش بەهرەیەکە خەڵاتت دەکا.
- لە نواندنی بەندایەتیدا خۆت ئازار مەدە، دەست بە سوننەتەوە بگرەو، لە خواپەرستی زیادەڕۆیی مەنوێنە، مام ناوەنجێتی هەڵبژێرەو، بەقەد بەڕی خۆت پێ ڕاکێشە.
- با یەکتاپەرستیت هەمیشە پاكو بێگەرد بێ، تاوەکو سینەو ناخت بسرەوێ، ئینجا بە ئەندازەی پاكو پاراوی یەکتاپەرستیو پاكو بێگەردی ئاسودەییت بەسەردا دێ.
- کەسێکی دەرون قایمو جەربەزە بە، خۆ ڕاگربە، تۆ خاوەنی ورەو وزەیەکی پڕوپاگەندەی جەرگ بڕو دڵتەزێن ویستو مەبەستت لەگۆڕ نەنێن.

- وریا بە کەسێکی دەست کراوە بە، چونکە ئەو کەسەی دەستکراوەیە سینەو ناخی ئاوەدانەو کراوەیە، ئەوەی ڕژدو دەست قوچاوە سینە تەنگو دڵ تاریکە، هەستو نەستی ئاڵۆزاوە.
- بەڕوی خەڵکیدا بگەشێوە خۆشەویستییان وەدەست دێنی، بە نەرمی بیاندوێنە جێی خۆت لە دڵیاندا دەکەیتەوە، بێفیزبە لە ئاستیاندا، بەرێزەوە سەیرت دەکەن.
- وەرامی خراپە بە چاکە بدەوە، لەگەڵ خەڵکدا نەرمونیان بە، گرێ ڕقەبەری بکوژێنەوە لەگەڵ نەیارانتدا ئاشتەوایی بنوێنەو، دۆستو خۆشەویستانت زیادکە.
- گەورەترین دەروازەی بەختەوەری پارانەوەی دایكو باوکە، ئەوسا هەوڵدە بە سای چاکە لەگەڵداکردنیان نزات بۆ بکەن تاوەکو ببێتە قەڵایەکی توندو بەند لە هەمو ناخۆشیەك بتپارێزێ.
- خەڵکت بەو ڕەوشەی خۆیان قەبوڵ بێ، ئەوەی لێیانەوە ڕوئەدا چاوپۆشی لێ بنوێنە، دڵنیاشبە ئا ئەوەیە دانانو بڕیاری خوا سەبارەت بە ژیانو نەریتی خەڵکان.
- لەناو خەیاڵدا مەگوزەرێنە، بەڵکە لەگەڵ بەرچاو بینیدا ژیان بەسەر بە، تۆ دەتەوێ خەڵك بارێکی وا هەلگرن کە بۆخۆت پێت هەڵناگرێ، دەسا کەسێکی دادوەر بە.
- ژیانێکی ئاسایی بەسەربە، زیادە ڕۆو سنوربەزێنو لوت بەرز مەبە، هەر کاتێ جەستە نازو گۆز بەخۆیەوە ببینێ، گیانو ڕۆح خۆی وێك دێنێ.
- دەست بەو نزاو پارانەوانە بگرە کە بە چەند بۆنەیێکەوە تایبەت کراون چونکێ ئەو نزایانە پارێزگاری لە تۆ دەکەنو دەتپارێزن، ئەوەندە کارسازیو ڕێنمایەی تێدایە کاروباری تۆ ڕێك دەخەن.
- کارەکانت دابەشکەو لە یەك کات ئەنجامیان مەدە، بەڵکە ماوە ماوە ئەنجامیان دەو، جار بەجار پشو بدە تاوەکو بەرهەمەکەت چاكو لەجێ بێ.

- سەرنجی کەسانێ بدە لە تۆ بەرەو خوارن لەمەڕ لەش‌و لارو ڕەنگ‌و ڕوخسارو، خانوبەرەو، ماڵ‌و منداڵ‌و، پلەو پایەدا، بۆ ئەوەی بزانی تۆ لە سەرەوەی هەزاران کەسانی.
- دڵنیابە هەرکەسێ تۆ هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکەی، وەکو دۆست‌و براو، خزم‌و کەس‌و، منداڵ‌و خێزان، بێ کەم‌وکوڕی نین، خۆت وا ڕابێنە لەگەڵ گشتیان بگونجێی.
- ئەو بەهرەی پێت بەخشراوە، ئەو زانستەی پێی ئاسودەی، ئەو ڕۆزیەی بەسەرتدا ڕژاوە، ئەو کارو پیشەی شیاوی تۆیە لەدەست خۆی مەدە.
- ئاگاداربە هەستی هیچ تاکێك‌و کۆمەڵێك بریندار مەکە، با زمانت پاك بێ‌و وتەو پەیڤت پاك‌و پاراو بێ‌و، خەڵك لە دەستت بێوەی بێ.
- بزانە پشو درێژی مایەی سڕینەوەی هەڵەکانەو، نەرم‌و نیانی داپۆشینی تاوانەو، دڵفراوانیش پۆشاکێکی بەر فرەیەو کەم‌وکوڕی دەشارێتەوە.
- ماوەیەك بوار بەخۆت بدە کاروبارت هەڵسەنگێنی‌و، بەخۆتدا بچیەوە، بیر لە دوارۆژت بکەیەوەو، کاری دنیات ڕێك‌و پێککەی.
- پەڕتوکخانەی ناو ماڵەکەت باخێکی بەرهەمدارەو گوڵشەنێکی پڕ گوڵزارە، جا لەگەڵ زانایان‌و داناکاندا، لەگەڵ وێژەرەوان‌و شاعیراندا بە خۆشی تیایدا بگوزەرێ.
- ڕۆزی حەڵاڵ وەدەست بێنەو لە حەرام خۆت بپارێزە، دەست لەبەر خەڵکی پان مەکەوەو، بازرگانیش چاترە لە فەرمانبەری، بە ماڵی خۆت مامەڵە بکەو ژیانێکی مام ناوەنجیانە بەسەر بە.
- بەرگێکی ئاسایی بپۆشە، نەوەك پۆشاکی کەسانێکی لوت بڵند، یاخود بەرگی کەسانی داماوو نەدار، وەکو خەڵکی ئاسایی بەو بە پۆشتە شان‌و باڵت دەرمەخە.
- ڕق دامەگرە چونکە تورەیی ئارەزو دەوروژێنێ، خووڕەوشت دەشێلوێنێ‌و هەڵسوکەوت دەڕوشێنێ‌و، خۆشەویستی تێکدەداو پەیوەندی دەپچڕێنێ.

- جار بەجار گەشت ئەنجام دە تاوەکو ژیانت نوێ بێتەوە، جیهان گەلێکی تر ببینەو، دروشمو نیشانەی تازە سەرنج بدەو، شارو شارۆچکەی تر بگەڕێ چونکێ گەشتو گەڕان دڵ خۆشکەرە.
- یادەوەرییێك لە باخەڵی خۆتدا هەڵگرە کاروبارو کاتو ساتی خۆتی پێ ڕێكو پێککەی، وادەو بەڵێنت بێنێتەوە یادو، پێشنیاری تێدا تۆمارکەی.
- تۆ لە سڵاوکردنا دەستی خۆت وەپێش بێخەو، بە خەندەوە پێشوازی لە خەڵك بکە، بە گەورەشیان بنرخێنە، بۆ ئەوەی جێی خۆتیان لە دڵدا بکەیتەوەو بە لایانەوە خۆشەویست بی.
- متمانەت بەخۆ هەبێو پشت بە خەڵکی مەبەستە، مەزەندەت وابێ ئەوان نەیاری تۆنە نەك لە بەرژەوەندی تۆنە، لات وابێ تەنیا خوات لەگەڵدا، بە دۆستانی کاتی هێمنایی هەڵمەخەڵەتێ.
- کارو پیشەت دوا مەخەو، ئەورۆ بە سبەی بە ئەرکەکانت مەکە [٩٠٦]، خۆت لە وشەی (لەمەودوا) بپارێزە، چونکی ئەوە هێمای تێشکانو دۆڕانە.
- سەبارەت بە بڕیاردان دڵ لەدڵ مەدە، وریا بە لە نواندنی هەڵوێستدا ڕاڕایی نەنوێنی، بەڵکە ورە بەرزو یەك بڕیاربەو هەنگاو بنێ.
- تەمەنی خۆت لەوەدا بەفیڕۆ نەدەی لەمەڕ ڕەچاوکردنی تایبەتمەندیو کارو پیشەدا هەر جارە بە لایێدا غاردەی، چونکێ ئەوە وا دەگەیەنێ هیچت بە هیچ نەکردوە.
- بە ڕەشکەرەوەکانی تاوان دڵت بسرەوێ، وەکو کردەی چاکەو، کارەساتو، تۆبە کردنو، نزای موسڵمانانو، سۆزی خوای میهرەبانو، تکا کردنی پێغەمبەرمان، - درودو سڵاوی خوای لەسەر -.
- دەستت لە خێر مەگێڕەوە، هەرچەندە بە کەمێکیش بێ، خێرو چاکە تاوان هەڵدەوەرێنێو، دڵ دەسرەوێنێ، خەم دەڕەوێنێو، فەڕو پیت دەبارێنێ.

---

٩٠٦) مەڵێ ئەورۆ نا سبەی ئەو کارە ئەنجام دەدەم.

- (موحەممەد)ی پێشەوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - بکە پێشەنگی ڕێگات، بە ڕاستی هەر ئەو پێشڕەوی بەختەوەری‌و، ڕێ نیشاندەری سەرفرازیە، بەرەو ئازادی‌و لوتکە ڕێنماکارە.
- بڕۆ سەردانی نەخۆشخانە تاوەکو بەهرەی تەندروستی بناسی، بچۆ دیدەنی بەندیخانە هەتا بەهرەی ئازادی وەدی کەی، سەرێك لە شێتخانە بدە بۆ ئەوەی بە بەهرەی ژیری ئاشنا بیت، چونکە تۆ لە ناو نازو گۆزی زۆردای بەڵام دەرکی پێ ناکەی.
- بە شتی کەمبایەخ مەڕوخێ، کێشەکە لە خۆی گەورەتر مەکە، خۆت بپارێزە لەوەی کارەکان بە دێوەزمە سەیرکەی‌و زیادەڕۆیی لە ڕوداوان بکەی.
- کەسێکی سینە فراوان بە، ئەوەی ئازارت دەدات بڕو بیانوی بۆ بێنەوە، بە دور بە لەوەی چاو لە تۆڵە بگێڕی، بۆ ئەوەی بە ئارامی‌و هێورەیی ژیان بەسەربەی.
- بە سای ڕو گرژی‌و دڵ پەستیت دوژمنانت دڵ خۆش مەکە، ئەوان هەر ئەوەیان لە تۆ دەوێ، کەوایە ئەو ئاواتە گەورەی هەیانە دەربارەی تاڵکردنی ژیانی تۆ، مەیهێنە دی.
- لەناو ناخی خۆتەوە کورەی دژەکاری‌و ڕق‌و کینە سەبارەت بە خەڵکان‌و نەویستی کەسانی تر، هەڵمەگیرسێنە، چونکە ئەوە هەمیشە خۆ ئازاردانە.
- لە کۆڕو دانیشتنتدا گران‌و سەنگین بەو، تەنیا دەربارەی چاکە بدوێ، ڕوگەش بەو، لەگەڵ دانیشتوانتدا بەڕێزبەو، گوێت شلکەو، قسەیان پێ مەبڕە.
- وەکو مێش مەبە کە تەنیا لەسەر برینان دەنیشێ، بەدوربە لەوەی باس لە شەرم‌و ئابروی خەڵك بکەی‌و، دەربارەی خەوش‌و نەنگییان[٩٠٧] بدوێی، بە هەڵەیان دڵخۆش بی‌و بەدوای پەڵەیان دابگەڕێی.
- باوەڕدار سەبارەت بە لەدەستچونی دنیا دڵ گران نابن‌و، بایەخی پێ نادەن، بە سای کارەساتەکانیشی ناشڵەژێن، لەبەرئەوەی دنیا بێ نرخ‌و بێ بایەخەو کۆتایی دێ‌و دەبڕێتەوە.

---

[٩٠٧] عەیب و عاریان.

- لە ئەوین و دلداری بەدوربە، لە خۆشەویستی حەرام پشت هەلکە، چونکە مایەی نەخۆشی دڵ و ئازاری گیانە، بەرەو خواو یادو گوێ ڕایەڵی ئەو ڕابچلەکێ.
- چاو بەرهەلدان بەرەو حەرام خەم و پەژارەت بەسەردا دێنێ و هەستت دەوروژێنێ، کەسی بەختەوەریش ئەو کەسەیە لە پەروەردیاری بترسێ و چاو لە ئابڕوی خەڵك نەگێرێ.
- ژەمەکانی خواردنت ڕێك و پێك کە، خواردنی بە کەڵك بخۆو، زۆر خۆریش مەبە، لەسەر تێریش مەخەوە.
- لەکاتی ترسان لە ڕوداوێ لای هەرە خراپەکەی پێشبینی بکە، پاشان خۆت وا ڕابێنە قەبوڵت بێ ئەوسا هەست بە هێمنی و حەسانەوە دەکەی.
- ئەگەر پەت توند بو دەپچرێ، ئەگەر شەو ڕەش هەلگەڕا ڕۆژی بەدوادا هەلدێ، ئەگەر کارو وەرامت لێ وێك هاتەوە فراوانی لەدواوە دێ، مەینەتییێکیش بەسەر دو خۆشیاندا زاڵ نابێ.
- لە میهری میهرەبان بیرکەوە، میهری بۆ خراپەکارێك نواند سەبارەت بەوەی سەگێکی تێراو کرد، چاوپۆشی لە یەکێك نواند کە سەت کەسی کوشت، دەرگای تۆبەی لەسەر پشتە بۆ کەسانێ ژێوانی خۆیان دەردەبرن، بانگی گاورەکانی کرد بۆ لای ئەو بگەڕێنەوە.
- دوای برسێتی تێرییە، دوای تێنوێتی تێراوییە، دوای نەخۆشی لەش ساخیە، دوای نەبونی هەبویی یە، دوای پەژارەش دڵ خۆشیە، ئەوەش ڕێسایێکی تا هەتایی یە.
- بیر لەم سوڕەتە بکەوە: ﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ... ئەدی ئێمە تۆمان سینە فراوان نەکرد؟ ﴿١﴾ الشرح﴾. لە تەنگانەدا وەبیرەخۆتی بێنەوە، دڵنیاش بە گەورەترین داودەرمانە لەکاتی ناخۆشیدا.
- سەبارەت بە نزای تەنگانە تۆ لە کوێ خۆت حەشار داوە، کە دەڵێ: ((**لا اله الا الله العظیم الحلیم، لا اله الا الله رب السموات، رب الارض رب العرش الکریم**... هیچ پەرستراوێکی ڕاستەقینە نیە جگە لە خوای بەدەسەلات و نەرمونیان، پەرستراوی ڕاستەقینە نیە جگە لە پەروەردیاری ئاسمان و زەوی و تەختی پیرۆز.

- تـوڕە مەبـە ئەگـەر تـوڕەش بـوی پـەنا بگـرە بـە خـوا لـە شـەیتانو بـێ دەنگـی بنوێنەو، جێگای خۆشـت بگۆڕە، ئەگەر لە پێوە بـوی دانیـشە، دەسـتنوێژ بگـرەو، زۆر نزا بکە.
- لەمەڕ کۆستو بەڵا هەراسان مەبە چونکێ مایەی وزەی دڵەو، تامی چاکبونەوەی پێ دەچێژی، تینو توانات پێ دەبەخشێو، فێری ئارام گریت دەکاو، شانو شکۆت بەرز ڕادەگرێ.
- پێـدا هەڵـچونەوە بـە ڕابـردودا گـەوجیو نەفامیـە، وەکـو هاڕینـەوەی ئـاردو بڕینەوەی پوشـکەی دارە، وەك ئەوە وایە کۆنەکا بەباکەی.
- لە ڕودانی کارەساتدا لای ڕۆژهەڵاتەکەی ڕەچاوکە، چاوت لـە وەرگرتنـی پاداشـت بێ، دڵنیاش بە لەوە ناخۆشتر هەیە، بە بەڵاباران دڵـت بدەوە.
- ئەو بەڵایـەی بـۆ تـۆ بـێ بەسـەرتدا هـەڵنابرێ [٩٠٨]، ئـەوەی بەسـەرەتۆش نـێ سـەر دەکـاو تـۆ ناپێکـێ، ئـەوەی تـۆی پـێ دوچـار دەبـێ قەڵـەمی لـێ وشـکەوە بـوە، ناشتوانی لەبەر قەدەری خوا ڕابکەی.
- زەرەرمەنـدیت بـەرەو قـازانج وەرچـەخێنە، لـە لیمـۆ خۆشـاوی شـیرین بـسازێنە، مشتێ شەکر لەناو ژەهراوی ژیانکەو، لەگەڵ ناڵەباری خۆتدا خۆت لەبارکە.
- لە میهری خوا هیوا بڕ مەبەو، لە سۆزی خـوا بـێ ئومێـد مەبـە، کۆمـەکی خـوات لەیاد نەچێ، چونکێ یارمەتی خوا بە پێی پێویست دادەبازێ.
- ئـەوەی پێـت ناخۆشـە زیـاتر بەرژەوەنـدی تێدایـە لـەوەی پێـت خۆشـە، تـۆ لـە پاشەڕۆژ ئاگادار نـی، چـەندین خۆشـی لـەژێر تـوێکڵی ناخۆشـیدا سـەریان هەڵدا، چەندین بەهرە لە پاش پەردەی مەینەتیدا هاتنە ئارا.
- جڵەوی خەیاڵت توند بگـرە بـۆ ئـەوەی لـە دۆڵایـی کڵۆڵیـدا دوچاری سەرکەشـیت نەکا، هەوڵدە بیـر لە بەهرەو بەخششو خەڵاتی خەڵات کراوت بکەیتەوە.
- لە شڕو شەپڕێوی پەڕتوکخانەکەتو قاوو قیژی ناو ماڵەکەت خۆت بـەدور بگـرە، هێمنیو هەداریو ڕێکوپێکـیش ئاماری بەختەوەریە.

---

[٩٠٨] لەسەرت تێناپەڕێ.

- نوێژ چاكترین یارمەتیدەرە لەسەر كاری گران، دەرون بەرەو ئاسۆو لوتكە بەرز دەكاتەوە، گەشتو گوزار بە گیانو ڕۆح دەكا لە ئاسمانی ڕۆشناییو سەرفرازیدا.
- كاری بە سودو بەردار دەرون لە چنگی خەونو خەیاڵی پڕوپوچو، هەستو نەستی تاوانكاریو، خواستو ئارەزوی حەرام دەردێنێ.
- بەختەوەری درەختێكە بە ئاوو هەواو تویشوو ڕۆشنایی باوەڕ بە خواو ڕۆژی دوایی ڕواوە.
- ئەو كەسەی خاوەنی خوو نەریتێكی ساخو گونجاوە، ڕەوشتی بەرزە، هەم خۆی بەختەوەر كردوەو خەڵكانیش بە سای وی بەختەوەرن، هەستو نەستیشی لەبارو ڕەخساوە.
- با دڵت كەمێك وەحەسێ چونكە دڵیش ماندوو شەكەت دەبێ، جۆرەها شێوازی لەگەڵدا بەكاربێنەو، زانست گەلێكو چەندین چەشنی زانیاری بۆ دەستەبەركە.
- زانست دڵ دەسرەوێنێ، بیرو هزر بەرفرە دەكا، ڕوبەرێكی والا لە ڕوی دەرون دەكاتەوە، ئەوسا خەمو خەفەتو دڵ پەستی لەكۆڵ دەكاتەوە.
- سەركەوتن بەسەر كۆسپو تەگەرەداو، زاڵ بون بەسەر ناخۆشیەكاندا مایەی بەختەوەرین تامو چێژی رزگاربونو خۆشیو شادی دەربازبون بە چەشنێكە هیچ خۆشیەك لەگەڵیدا بەراورد ناكرێ.
- ئەگەر خوازیاری وەكو خەڵك ئاسودە بی بەم شێوەیە هەڵسوكەوتیان لەگەڵدا بكە كە پێت خۆشە هەڵسوكەوتت لەگەڵدا بكەن، كەلوپەلیان بەكەم مەنرخێنەو، لە سەنگو ڕێزیان دامەبەزێنە.
- ئەگەر مرۆڤ خۆی بناسێو، ئەو زانستەش كە شیاوی ئەوە بیزانێو بە جوانترین شێوە پێی هەڵستێ، تامو چێژی سەركەوتنو بردنەوە دەچێژێ.
- زانیاریو شارەزاییو تاقیكردنەوە گەورەترین دەستمایەن، چونكە كەیفخۆشی بە سامان ئاژەڵانەیەو، ئاسودەبونیش بە زانیاری مرۆڤانەیە.

- ئەگەر لە ژنو لە مێرد یەکێکیان تورەبو با ئـەوەی تریـان بێدەنگ بـێ، با هـەر کامیان ئەوی تریانی بە کەموکوڕیەوە قەبوڵ بێ، گومان لـەوەدا نیـە هـیچ کـەس بێ خەوش نیە.
- هاونشینی چاكو ئومێـدەوار بارگرانیـت بـۆ سـوك دەکـا، دەروازەی هیـوا دەخاتـە سەر پشت، مەردمی بەدبینیش دنیات لەبەر چاوان تاریك دەکا.
- هەر یەکێ خاوەنی هاوسەرێكو خانوێك بێو بە ئەندازەی پێویستی مـاڵی هـەبێ ئەوپـەڕی خۆشـگوزەرانی پـێ بـڕاوە، لـەوە زێتـر تـەنیا مایـەی خـەمو پەژارەیـە، ئەوسا با سوپاسی خوا بنوێنێو قایل بێ.
- ((من أصبح منكم آمنا في سربه، معافى في جسده، عنده قوت يومه، فكأنما حيـزت له الدنيا.... هەر کەسێ بە دڵێکی ئارامو لەشێکی ساغەوە بەیانی کـردەوە، بـژێوی ڕۆژێی هەبو، هەروەکو دنیای پێ بڕا بێ وایە)).
- ئا ئەوانەش بنـچینەی ڕەزامەنـدین: ((مــن رضــي بــالله ربّــاً، وبالاســـلام دينــا، و بــمحــمد ﷺ رسولاً، كان حــقا على الله ان يرضــيه... هـەر یـەکێ قایلـبێ بـەوەی خوا پەروەردیاری بـێو، ئیـسلام ئـاینی بـێو، (موحەممـەد)یـش - درودو سڵاوی خوای لەسەر - پێغەمبەری بێ، دەبێتە حەقو مافێك بەسەر خواوە قایلی بکـا.
- بنــەمای سـەرفرازییە، کـە خـوا لێـت ڕازی بـێو دەوروبـەریش پێـت قایـل بـێو، دەرونیشت قایل بێو، کردەی بەرداریش فەراهەم بێنـی.
- خــواردن مایــەی بەختــەوەری یــەك ڕۆژە، گەشــتو گــوزار مایــەی بەختــەوەری هەفتەیەکــە، ژن هێنــان مایــەی بەختــەوەری مانگێکــە، مــاڵو دارایــی مایــەی بەختەوەری ساڵێکە، بەڵام باوەڕ تا هەتایە بەختەوەری دەستەبەر دەکـا.
- خــواردنو خواردنــەوەو خــەوتن لەگــەڵ ژن مــارەکردن ئــارامو ئاسـودەت ناکـەن، بەڵکە کردەوە کامەرانیت بۆ دێنێ، هەر کردەوەش بو پلەو پایـەی بـۆ جـوامێران لەسەر گۆی زەوی پەیدا کرد.

- هەر کەسێ بۆی بڕەخسێ کتێب وەخوێنێ بێگومان بەختەوەرە، چونکێ لە گوڵشەنو باخی جیهان میوە دەچنێو، لە دەوری سەرسوڕهێنەرەکانی دنیا دەخولێتەوەو، کاتو شوێنیان بەسەر دەکاتەوە.
- وتووێژی گەڵ دۆستان ڕەوێنەرە بۆ خەمان، گاڵتەو گەپێ بێ درۆ هەستو نەست دێنێتەوە سەرخۆ، گوێ هەڵخستن بۆ هۆنراوە، زەین جۆش دەداتەوە.
- خۆت ئەو کەسەی بە تێڕوانینت ژیانی خۆت دەڕەنگێنی، ئەوسا ژیانت لە دەرەنجامی تێڕوانین تە، کەوایە چاویلکەی تاریك لە چاوان مەکە.
- یادی ئەوانە بکەوە خۆشتدەوێن، تەنیا چرکەیێکیش لە ژیانی خۆت بۆ کەسانێ تەرخان مەکە حەز بە چارەیان ناکەی، چونکە ئەوان نە بە تۆو نە بە خەمو پەژارەی تۆ ئاشنا نین.
- ئەگەر خۆت بە کردەی بەردار سەرقاڵ کرد هەستو نەستت دەسرەوێ، دەرونت ئاسودە دەبێ، هێمنیو هەداری داتدەپۆشێ.
- بەختەوەری لە بنەماڵەو پلەو پایەو زێڕو ئاڵتوندا وەدی ناکرێ، بەڵکە لە ئایینو لە زانستو خووڕەوشتو دەستەبەرکردنی ئەقڵو ژیریدا وەدی دەکرێ.
- بەختەوەرترین بەندەی خوا بەلای خواوە دەستکراوەترینیانە لەمەڕ چاکەوە، ئەوەیانە لە هەمویان پتر چاکەی بەسەر دۆستانەوە هەبێو، سەبارەت بەوە بە جوانترین شێوە سوپاسی بکرێ.
- ئەگەر بە سای ئەو کاتو ساتەی بەردەستت نەحەسێیتەوە چاوەڕوان مەبە حەسانەوەت لە ئاسۆوە بەسەردا بێتەخوارێو لە ئاسمانەوە دابڕژێ.
- سەرکەوتنو بەرهەمی کردەوەو ئەو فەڕو چاکەی پێشکەشی دەکەی سەرنج بدە، دڵت پێ بسرەوێو، سوپاسی خوای لەسەر بکە، بێگومان ئەوە یەکێکە لەوانەی سینەو ناخت فراوان دەکا.
- ئەو خوایەی خەمی دوێنێی لەکۆڵ کردیەوە خەمی ئەوڕۆو سبەینەشت بە تەمای ئەوە، ئینجا پشتت بەوی ببەستە، ئەگەر ئەوت لەگەڵ دابێ لە کێ دەترسێی؟ ئەگەر ئەویش نەیارت بێ کێت لە یارە؟.

- لە نێوانی تۆو دەوڵەمەندەکاندا یەك ڕۆژ هەیە، بەڵام دوێنێ ئەوان هەست بە تام‌و چێژی ناکەن، سبەینەکەش نە بۆ تۆیەو نە بۆ ئەوان، بەڵکە تەنیا ئەمڕۆیان لەبەردەستە، ماوەی ئەمڕۆش چەند کورتە!
- شادمانی ناخ‌و دەرون چاپوك دەکا، دڵ ئاسودەو ئارام دەکا، هاوسەنگی لە نێوانی ئەندامانی جەستە دروست دەکا، هێزو وزە دەستەبەر دەکا، ڕەونەق بە ژیان دەبەخشێ، تەمەن بەهرەمەند دەکا.
- دەوڵەمەندی‌و ئاسایش‌و تەندروستی‌و خواپەرستی کۆڵەکەی بەختەوەرین، نە مەردمی بێ دەستمایە، نە ترسەنۆك، نە نەخۆش، نە بێباوەڕ حەساوە نین، بەڵکە لە ناخۆشیدا دەگوزەرێنن.
- هەر کەسێ بە هاوسانی ئاشنابێ ئاسودەیی دەرك پێ دەکا، هەر یەکێ ڕێگای مامناوەندێتی بگرێتەبەر سەرفرازی بەدەست دێنێ، هەر کەسێ ئاسانی هەڵبژێرێ سەرکەوتن بەشی دەبێ.
- تەنیا وشەی: (ئێستا) لە کات‌و ساتی ڕۆژگاردا وەردەگیرێ، لە فەرهەنگی بەختەوەریشدا تەنیا واژەی: (ڕەزامەندی) وەدی دەگرێ.
- ئەگەر بە کارەساتێك گرفتار بوی پێشبینی لەوە خراپتر بکە بارسوکیت بۆ دروست دەبێ، بیر لەوە بکەوە کە بە خێرایی تێدەپەڕێ، گەر بهاتایە ئەشکەنجەو ئازاری بەڵاباری نەبوایە چاوەڕێی حەسانەوەو هێورەییت نەدەکرد.
- ئەگەر کەوتیە ناو تەنگانە بیرکەوە چەند جارە دوچاری ناخۆشی هاتی‌و خوا دەربازی کردی، لەو هەلەدا هەست پێ دەکەی ئەو خوایەی جاری یەکەم فریاتکەوت بۆ جارێکی تریش لە فریات دێ.
- ئەو کەسەی دەرحەق بە ڕۆژی ژیانی ستەمکارە ئەو کەسەیە ماوەی ئەو ڕۆژە بە فیڕۆ بدا لە دانەوەی مافێك، یاخود بەجێهێنانی فەرزێك، یا دەستەبەرکردنی جوامێرییێك، یا پەیداکردنی سوپاسێك، یا فێربونی زانستێك، یا گەیاندنی پەیوەندی خزماتیەك، یا ئەنجامدانی چاکەیەك خەرجی نەکا.

- پێویستە هەمیشە کتێبێکت لەدەست دابێ یا لەلات بێ، چونکێ زۆر کاتو سات هەن بێهودە بەڕێ دەکرێن، کتێبیش چاترینی ئەوشتانەیە کاتیان پێ دەپارێزرێو، ڕۆژگاریان پێ ئاوەدان دەکرێ.
- ئەو کەسەی قورئانی دەرخ کردوەو شەوو ڕۆژ دەیخوێنێ، لەناو بێزاریو وەڕەسیو بەتالی نانالێ، چونکو ئاسودەیی هەمو ژیانی ئەوی گرتۆتەوە.
- لەخۆتەوە بڕیار مەدە تاوەکو هەمو بوارەکانی مەسەلەکە تاووتوێ نەکەی، پاشان فەڕو چاکە لە خوا بخوازەو پرسو ڕا بە دۆستان بکە، جا ئەگەر سەرکەوتنت وەدەس هێنا پیرۆزت بێ ئەگەرنا پەشیمانی نیشان مەدە.
- مەردمی ژیر دۆستانی زۆر دەکاو نەیارانی کەم دەکاتەوە، بێگومان دۆستیش بە سالێك دروست دەبێو دوژمنیش هەر بە ڕۆژێك پەیدا دەبێ، جا خۆشی بۆ ئەو کەسەی خوا لە دڵی خەڵکدا جێی کاتەوە.
- بۆ خواستی دنیاییت سنورێك دیاری بدە کە بۆی بگەڕێیتەوە، ئەگینا دڵت دابڕدابڕ دەبێو، سینەت تەنگو، بارو گوزەرانت وێرانو خاپور دەبێ.
- پێویستە ئەو کەسەی بەهرەی خوا بەسەریەوە دیارە، بە سای شوکرانە ڕاگیریانکاو، بەهۆی خواپەرستی بیانپارێزێو، سەبارەت بە ملکەچی نواندن ڕەنێویان بێنێ، تاوەکو ئەو بەهرانەی هەر لەلا بمێنێ.
- هەر یەکێ بە سای پارێزگاری دەرونی پالاوتە بێ، بەهۆی باوەڕ بیروهزری بێخەوش بێ، سەبارەت بە چاکە خووڕەوشتی بدرەخشێ، خۆشەویستی خواو خەڵکیش وەدەسدێنێ.
- ئەگەر بێینە سەر ڕاستی مرۆڤی تەمبەڵ دوچارە بە شەکەتیو دڵ پەستی، وەلێ ئێشکەری تێکۆشەر هەر ئەوە دەزانێ چۆن دەژیێو، ئاشنایە بە بەختەوەری.
- رابواردنو بەسەربردنی ژیان چەندین ئەوەندەی خۆی بەڵاو مەینەتی فەراهەم دێنێ، بەڵام نهێنی لەوەدایە چۆن ژیرانە دەتوانین ئەم چێژە دەستەبەرکەین.

- ئەگـەر ژن هـەمودنیای لەبەردەسـت دابـێ‌و، چـی بڕوانامـەی جیهانیـە بەدەسـتی هێنابێ، هەرچی شکۆو ڕێزە پێی بەهرەدار بێ هاوکات لەگەڵ ئەوە بـێ هاوسـەر بێ هەژارەو نەدارە.
- ژیانی کامڵ لەوەدایە لاوێتی لە خواستەکاندا بەسەربەری، جوامێریت لە هـەوڵ‌و تەقـەلادا خەرجکـەی، پیریت لەبیـرکردنەوەدا تێپەڕدەی.
- زل لە چاوی خەڵك دامەبینەو کاریتە لە چاوی خۆتدا فەرامۆشکەی، چـونکە تـۆ هێندە عەیبەت زۆرن تەمەنت بایی ڕاستکردنەوەی ناکا، کەوایـە سـەیری نـەنگی خەڵك مەکە.
- کتێبێك بیـرو هزرت ڕوناك بکاو، دڵ‌و ناخت بسرەوێنێ‌و، سـینەت وەحەسـێنێ‌و، زەمینت بنەخشێنێ، لە کۆشك‌و باڵەخانە گەڵێ سودبەخشتـرە.
- چاوپۆشی‌و لێبوردەیی لە خـوا دەخـوازم، ئەگـەر تـۆ ئـەم دوانـەت خـەلاتکرا ئـەوا هەرچی ئاسودەیی هەیە پێت بڕا.
- گەر خێوی حەوت دەنکە خورماو کولێرەیەك‌و پارچە حەسیرێك بوی لە ژورێکدا کتێبی خواشت هاوڕێ بو، بڵێ سـلاو لە دنیا.
- کامەرانی لە قوربانیـدان‌و پـشت هـەڵکردن لـە ئارەزوەکانـە، لەوەدایە دەسـتت لـە خراپە بگریەوەو لە چاکەدا بەر هەڵدایکەی، لە خۆویستی‌و خۆپەرستی خۆت بـە دورخـەی.
- پێکەنینێك مامناوەنجی بێ سینە شادو گوشاد دەکاو، تین‌و وزە بە دڵ دەبەخشێ.
- خواپەرستی بەختـەوەریی یـەو، گونجـان‌و چـاکبون سـەرکەوتنە، هـەر کەسـێکیش بەردەوام یادی خوای لەدەم دابێ‌و، هەمیشە داوای لێخۆشبون بکاو، بەرامبەر خوا خۆی زۆر بە پێویست بزانێ ئەوە یەکێکە لە پیاوچاکان.
- چاترین هاوەڵ‌و دۆست ئەو کەسەیە لێی دڵنیایی‌و پێی ئاسودەی، ناخۆشـی خـۆی لـەلا هەڵدەڕێژی‌و لە خەمی تۆ بەشدارە، نهێنیشت دەپارێزێ.

- نەکەی پێشبینی بەختەوەر بونێکی گەورەتر بکەی لەوەی تێیدای، جا ئەوەی هەتە بە بێنرخی سەیرکەی، چاوەڕێی ئەو بەڵاو کۆستەش نەکەی کە لە ڕێدا، جازو بەزو خەمان لەخۆ بارکەی.
- خەیاڵت بۆ ئەوە نەڕوا هەمو بەهرەیەکت لە دەستە، بەڵکە خوا زۆری پێداوی، بەلام گەر لات وابێ هەرچی بەهرەو خەلاتە پێت بڕاوە، ئەوە خەیاڵت خاوە.
- خانوبەرەیەکی فراوانو، ڕۆزیو بژێوی لە ئەندازەو، هاوسەرێکی لەبەر دڵو، هاوسێیەکی گونجاو.. چەند بەهرەیەکن خەڵکانێ زۆر پێی نائاشنان.
- هونەری لەبیر خۆ بردنەوەی ناخۆشی بەهرەیە، یادکردنەوەی بەهرەی خواش چاکەیە، بێ ئاگایی نواندن لە هەڵەو پەڵەی خەڵکان پیاوەتیە.
- تامو چێژی چاوپۆشی خۆشترە لە تۆڵەکردنەوە، خۆ ماندوکردنیش خۆشترە لە بێکاری، چاو تێریش پڕ بەهاترە لە ماڵو سامان، تەندروستیش لە پارەو پوڵ بەهەرمێن ترە.
- تەنیایی لە هاونشینی خراپ چاترە، هاونشینی چاکیش باشترە لە تەنیایی، گۆشە گیریش بەندایەتییەو، بیرکردنەوەش خواپەرستییە.
- گۆشەنیشینی جیهانی بیرو بۆچونەکانە، زۆر تێکەڵیش نەفامیە، پشت بەستن بە خەڵك گەوجییە، هانا وەبەردنیشیان بەدبەختییە.
- بەدخویی ئازار دیتنەو، ڕق هەڵگرتن ژار خواردنە، باسکردنی خەڵك لە پەنادا ناشیرینەو، چاو گێڕان لە هەڵەی خەڵك چاوشۆڕیە.
- سوپاس کردن لەسەر بەهرە خەشمو قین پاڵ پێوە دەنێ، وازهێنان لە گوناه وزەو تینی دڵەکانە، سەرکەوتن بەسەر نەفسدا خۆشیو شادی پیاوچاکانە.
- نانە وشکەی گەڵ هێمنی بە چێژترە لە هەنگوینی گەڵ ترسو لەرز، چادرێك لەگەڵ بەرگی بەرت خۆشترە لە کۆشکی بە دەردو بەلا.
- تامو چێژی زانست بەردەوامە، هەمیشە سەربەرزییە، ناوبانگی هەر دەمێنێ، تامو چێژی ماڵو دارایش هەر سەرێکە، پلەو ڕێزی دوا بڕاوەیە، ناوودەنگی تا سەر نیە.

- حەسانەوە لە ژێر سایەی دنیا منالآنەیە، خۆشحالْ بون بە سای باوەڕ پیشەی جوامێرانەیە، خزمەتکردنی مالْ سەرشۆڕیەو، کارکردن لە پێناو خوا سەربەرزی یە.
- ڕەنجێ لە پێناو هیمەت بەرزی بێ خۆشو شیرینە، ماندوبون لە پێناو مەرام حەسانەوەیە، ئارەقەی ئیشکردن میسكو گولآوە، بلآوبونەوەی باس بە چاکە خۆشترین بۆنو بەرامە.
- بەختەوەریت لەوەدایە کە قورئانەکەت دلْنەوات بێ، کردەوەشت ئاواتت بێ، ناو مالْت مزگەوت بێو، چاوتێریت گەنجینەت بێ.
- ئۆقرە گرتن بە خواردنو خۆراكو مالْو سامان کاری منالآنەیە، ئاسودە بون بە باسی بە چاکە پیشەی گەورە پیاوانە، کردەی چاکەش سەر بلْندییێکە کۆتایی نایە.
- شەو نوێژ ڕەونەقی ڕۆژە، چاکە ویستن بۆ خەلْك ئاماری دلْپاکی‌یە، چاوەڕێی لێبونەوەی دەروی خێریش بەندایەتی‌یە.
- بەلآو مەینەتی چوار هونەری تێدایە: چاو لە پاداش بون، ئارامگریو خۆڕاگرتن، ناوودەنگ ڕۆیشتن بە چاکە، چاوەڕێی میهری خودا.
- خێرو خۆشی دنیاو دوارۆژە، کە نوێژت بە کۆمەلْ بێو، ئەركو واجبەکانت بە جێ بێ، موسلْمانانت خۆشبوێو، واز لە گوناهان بێنیو، حەرام نەخۆی.
- وریابە نەبی بە سەر چونکە سەرژانی زۆرە، لەسەر ناودەنگ پێ دامەگرە چونکە باجی گرانە، بەرچاوتێریش لەگەلْ بێ ناو دەنگی ئاسودە بونە.
- کات بەفیڕۆدانو، دواخستنی تۆبەو، پشت بەستن بە خەلْکانو، دایكو باوك ئازاردانو، بەدەر ڕاوەرکردنی نهێنیان، هێمای گەوجیو گەلۆری‌یە.
- مردنی دلْ بەوە دەناسرێ، کە خاوەنەکەی بەندایەتی نەنوێنێو، دەست لە گوناهان هەلْگاو، گوێ بە ناو ڕۆیشتنی بە خراپە نەدا، لە سزای خوا نەترسێو، پیاوچاکانیش بە هەند هەلْنەگرێ.

- ئەو کەسەی لەناو ماڵی خۆیدا نەحەسێتەوە لە شوێنێکی تریش ئاسودە نابێ، ئەوەی ماڵو خێزانی خۆی خۆشیان نەوێ هیچ کەسێ خۆشی ناوێ، ئەوەش کە ئەمرۆی بەهەدەر دەدا سبەینێشە لەدەست دەچێ.
- چوار شتن بەختەوەری دەستەبەر دەکەن: کتێبێکی سودگەیێن، ڕۆڵەیێکی دەستەوەرە، هاوسەرێکی لەبەر دڵ، هاونشینێکی بۆ خوا گونجاو، خوای گەورەش وێرای هەموانە.
- پوختەی ئەو شتانەی ژیریاران هەوڵی بۆ دەدەن، باوەڕو زانستو تەندروستین، ئاسایشو ئازادیو گەنجیو دەوڵەمەندین، بەڵام کەم وایە هەمویان بە یەکەوە بێنە دی.
- هەر لە ئێستاوە ئاسودەو ئارام بە تۆ بەڵێنی مانەوەت پێ نەدراوە، دڵنیا نیت لە ترسو لەرزی ڕۆژگار بێوەی بیت، سا خەمت بۆ ئێستا نەبێو خۆشیو شادیت بە قەرز بێ.
- باوەڕێکی ڕاستەقینەو، ڕەوشتێکی جوان، ژیری تەواو، لاشەیەکی ساخو، خۆراکێکی بە چێژ باشترین سەرمایەن لە جیهاندا، جگە لەوانە سەرقاڵییە.
- دو بەهرەن کە بەزرن: تەندروستی لاشەو، ئاسایشی وڵات، دو بەهرەش لەبەرچاون: باسی بە چاکەو زاڕۆڵەی دەستەوەرە.[909]
- دڵێکی درەوشاوە ڤایرۆسی ڕقو کینە دەکوژێ، دەرونێکی ڤایلو ڕەزا جڕو جانەوەری ڕکابەری فڕێ دەدا.
- هێورەیی باشترین ڕێ خۆشکەرە، تەندروستی باشترین داپۆشەرە، زانست بە چێژترین خۆراکە، خۆشەویستی بەسودترین دەرمانەو، عەیب پۆشیش جوانترین پۆشاکە.
- کامەرانی: ڕەوێنەری دەردەسەریو، لابەری دوژمنکارییە، مایەی ئەنجامدانی کردەی چاکەیەو، سەرکەوتنە بەسەر هەواو ئارەزوەکاندا.

---

[909] گوێ ڕایەڵن گوێ لەمست.

- ئەو ڕێگایەی بەرەو ماڵتە لە هەمو ڕێگایێ لە مەترسی دورترە، ئەو ڕۆژەی کردەی چاکی تێدا ئەنجام دەدەی بە پیتو پێزترین ڕۆژە، ڕەشترین کاتو ساتی ڕۆژگاریش ئەو کاتەیە دژ بە یەکێ خراپەیێ ئەنجام دەدەی.
- ئەگەر مرۆڤێك جوێنی پێدای ئەوا بزانە لە ئاستی پەروەردیاریان گەزارەیی [٩١٠] دەنوێنن، ئەو خوایە دەستەباڵایەی لە نەبونەوە وەدی هێناون ئەو جارەش لە بونیدا گومانیان هەیە، لە برسێتی تێری کردون جگە لەو سوپاس دەکەن، لە ترسو بیم پاراستونی ئەوسا بەرهەڵستی دەکەن.
- گۆی زەوی بەسەر سەرتەوە هەڵمەگرە، پێشت وانەبێ خەڵك منو تۆیان گەرەکە، تەنیا پەسیوو هەڵامەتێك مەرگی منو تۆیان لەبیر دەباتەوە.
- هێمنیو هەداری بژێویە، نیشتمانە، حەسانەوەو ئارامییە، دور لە بەڵاو، لە ناخۆشی ڕزگاربونە، نواندنی ستایشە لە بەرابەری بەهرەکانو، خواپەرستی یە بە درێژایی ڕۆژگار.
- ((کن في الدنيا كأنك غريب او عابر سبيل... لەو دنیایەدا هەروەك کەسێکی نامۆ یا ڕێبوارێ بگوزەرێنە))، ((وصل صلاة مودع... نوێژ بکە وەکو نوێژی ئەو کەسەی ماڵ ئاوایی لە دنیا دەکا))، ((ولا تكلم بكلام تعتذر منه... قسەیەکی وانەکەی بیانوی بۆ بهێنیەوە))، ((واجمع اليأس من ايدي الناس... ئەوەی لە دەستی خەڵك دایە تەواو لێی بێ ئومێد بە)).
- دنیا بە کەم بنرخێنە خوا خۆشی دەوێی، ئەوەی لە دەستی خەڵك دایە بە سوکی سەیر کە خەڵك خۆشی دەوێی، بە کەم قایل بەو، کارت بە قورئان بێ، تۆشەی کۆچی یەکجارەکی ئامادە کەو لە خوا ترست هەبێ.
- مەردمی بەر ڕقو نەویستراو ژیانی نیەو ئەوەی بەرهەڵستی بکرێ ناسێتەوە، ئەوەی تاوانبارە لە هێمناییدا بەسەر نابا، خراپەکاریش کەس خۆشی ناوێ، کەسی درۆزنیش بە چاکە باسی ناکرێت، مرۆی بەڵێن شکێنیش بڕوای پێناکرێ.

---

٩١٠) بێ شەرمی.

- ((عجبا لأمر المؤمن إنَّ أمره كله خير وليس ذلك لاحد إلا للمؤمن إن أصابته سراء شكر فكان خيرا له، وإن أصابته ضراء صبر فكان خيرا له... كاری بڕوادار سەرسوڕمێنە هەمو كارو فەرمانی چاكەیە، ئەوەش تەنیا بۆ باوەڕدار شیاوە، ئەگەر خۆشیەكی پێگەیشت سوپاسگوزارە بە چاكە بۆی دائەنرێ، ئەگەریش دوچاری ناخۆشییێ بو ئارام دەگرێ بە چاكە بۆی دەژمێردرێ)).
- زەردەخەنە كلیلی بەختەوەری یە، خۆشەویستیش دەرگاكەیتی، شادمانی گوڵشەنێتی، باوەڕ ڕۆشناییو هێمنیو هەداری شورەكەیتی.
- ئاسودەیی: ڕوخسارێكی ڕۆشنا پەخشە، باخێكی درەخشانە، ئاوێكی شیرنو سازگارە، كتێبێكی سودبەخشە هاوكات لەگەڵ دڵو دەرونێك بەهرەبژێر بێو، پشت لە تاوانو ڕو لە خێر بێ.
- مرۆی لەش ساخ لەسەر بەردێك دەخەوێ لای وایە پەڕەی ئاوریشمە، نانی جۆ دەخوا وادەزانێ گۆشتو پلاوە، لە زنجو كۆلێتێك دا نیشتەجێیە پێی وایە كۆشكو تەلاری پاشایە.
- مرۆی ڕژدو قرچۆك بە هەژاری دەگوزەرێنێ یاخود بە دەوڵەمەندی دەمرێو بەری ڕەنجی بۆ دوای خۆی دەبێ، پاسەوانی سامانەو ناحەزو دزێوی بەرچاوی خەڵكە، لە خوا بە دور دەبێو لە هەمو جیهان ناوی دەزڕێ.
- منداڵ لە ماڵ باشترە، تەندروستی لە دەوڵەمەندی چاترە، هێمنی لە خانوبەرە بەهەڕمێن ترە، تاقی كردنەوەش لە پارەو پوڵ گرانبەهاترە.
- لەمەڕ شادی سوپاسكار بە، سەبارەت بە خەم ئارامگر بە، با بێ دەنگیت تێفكرین بێو، ڕوانینت پەند وەرگرتن بێو، گفتوگۆت یادی خوا بێو، ژینت خواپەرستی بێو، لە مەرگ ترست نەبێ.
- وەكو ئەو باڵندەیە بە لە بەیانیو ئێوارەدا خودا ڕۆزی پێ ئەدا، پشتی بە كەس نابەستێو بایەخ بە سبەینێ نادا، جوڵەو سێبەری سوكەو، هیچ كەسیش ئازار نادا.

- هەر یەکێ لەگەڵ خەڵکا زۆر تێکەڵ بێ بە سوك سەیری دەکەن، ئەوەی ڕژدیان بۆ بنوێنێ ڕقی لێدائەگرن، ئەوەی لە ئاستیاندا نەرمونیان بێ بە گەورەی دەگرن، کەسێ پیاوەتیان لەگەڵدا بکا خۆشیان دەوێ، ئەو کەس چاوی لە دەستی ئەوانە وەبەر کینەیان دەکەوێ.
- گەردون لە گەڕ دایە، شەوەکان هەواڵ گەلێکیان لە خۆ گرتوەو ڕۆژگار دەستاو دەستی، پێ دەکرێ، ناشێ لە ڕەوشێ بارودۆخ ڕابوەستێ، خوای دلۆڤانیش هەمیشە لە کار دایە..، کەوایە بۆ دڵت پەنگی خواردۆتەوە؟!.
- چۆن زاتی ئەوە دەکەی لە بەردەم قاپیەی کاربەدەستان هەڵوەستە بکەی کەچی جڵەوی ئەوان بە دەستی پەروەرێنی جیهانە؟! ماڵو سامان لە کەسێکی نەدار دەخوازیو داوا لە قرچۆکێك دەکەی، سکاڵا وەلای زامداری دەکەی!!
- لە بەرەبەیاندا چەند پەیامێك بەرەو بارەگای خوا ڕەوانەکە: مەرەکەبی نوسینەکە بریتی بێ لە فرمێسكو، کوڵمەکانت لاپەڕە بنو، پەیامنێرەکەت گیرا بون بێ..ئەوسا چاوەڕێی وەڵامدانەوە بە.
- لەناو کڕنۆشدا ڕازی خۆت بۆ خوا بدرکێنە، چونکێ هەر ئەو بەسەر ئاشکراو نهێنیدا ئاگادارە، یا ئەو نهێنیە هەر لە بەینی خۆتو ئەو بێ، چونکە خۆشەویستی گەلێك نهێنی تێدایە، خەڵکانیش ڕەشك پێ بەرنو خۆیان بە خاوەن ماف دەزانن.
- پاکی بۆ ئەو خوایەی ئەوەی ملکەچی بۆ دەنوێنێ سەر بڵندی دەکا، ئەوەی خۆی بە ئاتاجی ئەو دەزانێ دەوڵەمەندی دەکا، ئەو خوایەی لێ پاڕانەوەی قەدرو ڕێزە، سەر بۆ دانەواندنی سەربەرزییە، پشت پێ بەستنی بێ منەتی یە.
- ئەگەر خەمێك یەخەت بگرێ، بە سای پەژارە بارو گوزەرانت لێخن بێ، مەرگەسات ڕو لە ماڵو خێزانت کاو جەرگت ببڕێ، بێ ئومێد مەبە، لەوانەیە خودا دوای ئەوە کارێ بە ئەنجام بگەیەنێ.
- ئەوە دەستەواژەیەت لەیاد نەچێ: ﴿... حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ... خوامان بێ بەسمانەو چاترین پاڵپشتمانە. ﴿١٧٣﴾ آل عمران﴾. ئەم نزایە گڕی ئاگر

دادەمرکێنێ‌و، نغرۆ لە خنکان دەردێنێ‌و، ڕاستەڕێی پێ دەدۆزرێتەوە، پەیمان‌و بەڵێنی توندو تۆڵی لێ وەدی دەکرێ.

- خۆشی لە تۆ ئەی باڵندە: دەچیە کەناری ڕوباران، لەسەر چڵی درەختان دەنیشی، تامی جۆرەها میوە دەچێژی، ترس‌و لەرزت لە پێش نیەو، بەسەر دۆزەخیشدا ڕانابوری، ئەوسا تۆ لە مرۆڤ حاڵ خۆشتری.
- شادمانی هەلێکی ڕەخساوە، کلۆڵی ڕەشکەرەوەی تاوانە، ڕق داگرتن گڕگرتنە، کات بەتاڵیش بێ هودە بەسەربردنە، بەندایەتیش بازرگانیە.
- دوێنێ ڕابرا، ئەمرۆش بەرەو ئاوابونە، سپێدەش نەبۆتە میوانی ژین، تۆش ئێستاکەت دەستەبەرکەو، لە پێناوی خوادا بەڕێیکە، ئەوپەڕی قازانج دەکەی.
- ئەگەر قەڵەم خەمڕەوێنت بێ‌و، مەرەکەب کانیاوت بێ، کتێب هاودەم‌و هاوەڵت بێ، ماڵت خاك‌و نیشتمان بێ‌و، بژیویت گەنجینەو گەوهەر بێ، جێی خۆی نیە لە ئاهی لەدەستچونێك دڵت پەست بێ.
- لەوانەیە سەرەتای کارو وەرام دڵگرانت کاو کۆتایی یەکەی دڵ خۆشتکا، هەروەکو هەورو هێڵێك سەرەتاییەکەی بروسك‌و هەورە تریشقەیەو دواجاریش ڕێژنەو نمەی بارانەیە.
- داوای لێخۆش بون قفڵەکان دەکاتەوەو، هەستەکان دەسرەوێنێ‌و، ناپاکی دەڕەوێنێ، سەرەتای پەیدابونی ڕۆزی یەو، دەروازەی ئاسانکاریە.
- شەش شت شیفادەرو چارەسەرن: زانست‌و خواپەرستی دەوڵەمەندی‌و پیاوەتی چاوپۆشی‌و تەندروستی.
- ئاخۆ کێ بێ کاتێ لێقەوماو هاواری بۆ کرد وەڵامگۆ بێ؟، کاتێ نغرۆ هانای بۆ برد دەهانای بێ کە لێی پاڕاینەوە لابەری پەژارەبێ؟ ئەو کەسە تەنیا خودایە.
- لە مشت‌ومڕی بێ ئاکام‌و، کۆڕو کۆبونەوەی گاڵتەو گەپ‌و، هاوەڵی گێل‌و نەفام خۆت بەدور بگرە، بێگومان هاوەڵ دەستت دەکێشێ، خوی خراپیش ڕێت پێ دەگرێ، چاویش هەروەکو دزە.

- خۆ ڕازاندنەوە بە جوان گوێگرتن، قسە بە خەڵك نەبڕین، بە نەرمی دوانو، ڕەوشتی نەرمو نیان چەند ملوانکەیێکی قەدرو ڕێزن بەسەر سینەی جوانمەردانەوە هەڵواسراون.
- خاوەنی دوچاوو دو گوێو دو دەستو دو پێو یەك زمانی، خێوی ئاسایشو هێمنیو باوەڕو هەڵگری قورئانی..ئەی مرۆڤ کوا بەو بەهرانە دەزانی؟ ﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ... دەیسا ئێوە لە کام چاکەی پەروەرندەو حاشا دەکەن؟. ﴿٢٥﴾ الرحمن ﴾.
- تۆ بەسەر پێیەکانتەوە گوزەر دەکەیتو چەند کەسیش پێ قرتاون، بەسەر قاچەکانتەوە دەوەستی کەسانێکیش قاچ بڕاون، تۆبە پڕی چاوەکانت دەخەوی خەڵکانێکیش لە تاو ئێشو ژان خەو لە چاویان تۆراوە. تۆ تێرو تەسەلی وێڕای تۆش کەسانێ برسیو بێ نانن.
- لە کەڕیو لاڵیو کوێری بە دوری، گوڕیو بەڵەكو شێت نی، بە سیلو نەخۆشی شێر پەنجە گرفتار نی، ئاخۆ سوپاسکاری پەروەردیاری؟!
- دەردی ئێمە لەوەدایە ئیمڕۆمان پشت گوێ دەخەینو بە سبەینێ بایەخ دەدەین، ئاخۆ ژیریو دانایی لەوەدایە؟!
- خەڵك کە توانجت تێدەگرن نیشانەی ئەوەیە ڕێزت دەگرن، وای لێدەفامرێتەوە کە تۆ سەبارەت بە زانستو زانیاری پلەو پایەو ماڵداری لەوان باڵاتری.
- خۆ پۆشین بە پۆشتەی خەڵکانی تر، تاوانەوە لە قاوخی وانداو، جوینەوەی بنێشتی وان بنبڕکردنو سڕینەوەی دروشمی کەسایەتیە.
- ﴿ ... قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ... هەر تیرەیەك جێی وەخواردنی خۆی دەزانی، ﴿٦٠﴾ البقرة ﴾ .

﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ... هەر لایە شوێنێکیان هەیە ڕوی تێدەکەن، ﴿١٤٨﴾ البقرة ﴾.

((ڕەگەڵ كەوتە مەبن)) ﴿صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ ... ڕەزو زەوی‌و زارو دارخورمای لێك جوداش، گشت لە یەك ئاو پاراو دەبن. ﴿٤﴾ الرعد﴾.

- لەدوای ئەسرین خەنـدە وەرینـە، لـەدوای پـەژارە دڵ سـرەوینە، لـەدوای ناخۆشـی خۆشی یە، لەدوای بەڵا خەڵاتە، ئەوەش ڕێڕەوێكی نەگۆڕو بنەمایەكی گشتگیـرە.
- بڕوانـە مەگـەر ئـەوەی دەیبـینی بـەڵا بارنیـە، ئـەوەی بەرچاوت دەكـەوێ كۆسـت كەوتو دەردەدار نیە، لە هەمو شیوێ ناڵەو هاوارە، لەسەر هەمو كوڵمێ فرمێسكە، لە هەمو دۆڵایێك (بەنو سەعدێك هەیە).
- دەنگـی ئـەو كەسـەی چاكەت دەژمێـرێ، خۆشـترە لـە چـریكەی باڵنـدەو، سـروەو شنەی بەری بەیان، خۆشترە لە سەهەندو سێبەری درەخت‌و دەنگ‌و ئاوازی نەی.
- ئەگەر بە ناچاری لەسەر خواردنەوەی ئاوی گەرم سوپاسـی خـوات كـرد، لـە كـاتی خواردنەوەی ئاوی سـازگار هەمو ئەندامێكت دەڵێ: خوایە سوپاس.
- هەرزانتـرین جۆری بەختەوەری كە لە بازاڕی ژیریاراندا هەڕاج بكرێ وازهێنانـە لە شتێ، كە پەیوەندی بەتۆوە نیە، گرانبەهاترین كـاڵا بـە لای خەڵكەوە ئەوەیـە بە خەڵكەوە هۆگر بی‌و خەڵك بە تۆوە هۆگر بێ.
- خـۆت بـەدور بگـرە لـە پـەژارە چـونكە مایـەی ژیـن‌و زارە، بـێ توانـایی مەنوێنـە چونكە مردنە، تەمبەڵ مەبە تەمبەڵی سەرشۆڕی یە، لە ڕاڕایی بەدوربـە چـونكێ ڕاڕایی گەندەڵی یە.
- هاوسێی خراپ لە تەنیایی مرۆ خراپتـرە، چاكە نوانـدن لـە كۆشـك‌و باڵەخانـەی بەرز بەرزترە، باسی بە چاكەش سەربەرزی یە.
- هەریەكێ خاوەنی بەرنامەیەك بێ ڕێنمایی بكا، ژیری هـەبێ كاروبـاری ڕێـك بخـا نەژادێكی ببـێ پێـی سـەربڵندی بـێ‌و، بـە شـەرم‌و شـكۆ ڕوی سـور بـێ، بـە ڕاسـتی چەندین بەهرەو خەڵاتی پێ براوە.

- هەر یەکێ واز لە دوبەرەکی بێنێو، خۆی لە لوت بڵندی بپارێزێ، درۆزن نـەبێو، بە قەزاوقەدەر قـایل بێو، لە ئیرەیی[911] بەدوربێ، خوا وا دەکا لە دڵی بەنـدەکانی جێی وەکـا.
- هەر کەسێ دەسـەڵاتو فـەرمانڕەوا بـە سـوك بزانـێ دنیـای لەدەسـت دەچـێ، ئـەو کەسەش، کە گاڵتەی بە زانایان بێ دینی دەدۆڕێنێ، ئەوەش کە هـاوڕێی خـۆی بـە کەم بنرخێنێ پیاوەتیو ڕێزی نامێنێ، ئەو کەسە کە خودا بـە هەنـد هەڵنـەگرێ دنیاو دواڕۆژی لە دەست دەچێ.
- خەڵك کە ئاتاجی تۆیە بەهرەی خوایە سا بێـزاری لـێ مەنوێنـە ئـەگینا دەبێتـە خەشـمو قـین، دڵنیـاش بـە خۆشـترین ڕۆژت ئـەو ڕۆژەیـە خـەڵك ئاتـاجی تـۆ بـێ نەوەك تۆ ئاتـاجی خەڵك بی.
- بەر لەوەی خەوت بەسەر چاودا بێ لە خەڵك لێبوردنـت بـێ، حـەوت جـاران دڵـی خۆت بە چاوپۆشی نواندن پاكو پاراوکە، هەشت جـارانیش دڵـی خـۆت بـە تـۆزی لێخۆشـبون تۆزاوی کە ئەوسا کە شیرنایی باوەڕ دەچێژی.
- زانست دڵنەوایی تەنیایی یە، هاوڕێی دەمی بێکەسی یە، پاسەوانو ئێـشکگری بـێ هاودەمی یە، هێمـای ڕێگـای ڕێنمـایی یـە، هاریکـاری تەنگانەیـەو، توێـشـوی ڕۆژی دوایی یە.
- ئەو کەسەی خاوەنی دڵێکی کەچو چاوێکی بـە فرمێـسكو دەرونێکی ئاوەدانـە، چ باکی لەوە دێ بەرگـو پۆشـاکی دڕاوەو پێـڵاوی لە پێ نەماوە.
- پشت هەڵکردن لە خـواو ڕوکردنـە دنیـا هۆکـاری خـەمو پەژارەیـە، ئەوەیـە وا لـە مرۆڤ دەکا بیخاتە بەندیخانەیێکی تـا هـەتایی، نـە ئـەو زیندوەیـە ئومێـدت پێـی بێو نە ئەو مردوەشـە شینو واوەیلای بۆ بکرێ.
- باشترین دارایی و سامان کانیاوێکی بە خوڕە لە زەویێکی بە پیتدا، ئەگەر خـەوتی ئـەو لـە شـەونخونیدا، ئەگـەر لـەوێ نـەبوی ئـەو ئامادەیـە، ئەگـەر دنیاشـت بەجێهێشـت ئەو لە دوای تۆ گەنجینەیە.

---

[911] حەسودی.

- بەشی خۆت لە بێدەنگی وەرگرە، چونکە مرۆڤی کەمدو بە هەیبەتو سامە، مرۆڤی بێ دەنگ خۆشەویستەو، زمانیش بەلای سەرە.
- خۆشی ژیان بریتییە لە: تۆشەی ڕۆژی سەلا، یا ڕێکخستنی بژێوی، یا چێژ وەرگرتن بە حەلالی، یا پەرەپێدان بە ژیریو، ڕازاندنەوەی دڵو دەرون، وێڕای ئەوە کات بە فیڕۆدانە.
- خۆ بەدورگرتن لە تێکەڵی، لە مرۆڤی ڕەشك پێ بەرو، زمان شڕو، غەیبەتکارو، ڕەزا گرانو، لوت بڵندو، خۆپەسند دەتپارێزێ، ئەوەندە قازانجەشت بەسە.
- ناتوانی کامەرانی دەستەبەرکەی سەبارەت بەوەی لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر گەشتو گوزارکەی هاوکات لەگەڵ ئەوەی خەمان لەخۆ بارکەی، بەلام کە جار لە دوای جار پەرە بە هزرت بدەی ئەتوانی خۆت ئاسودەکەی.
- ئەگەر دڵ ئاوەدان بێ دواڕۆژی لەلا ڕۆشن دەبێ، شەوی بەلاوە جەژنو ئاهەنگەو، خەڵکی بەلاوە دۆستو خۆشەویستە، کەلاوەی بە لاوە کۆشكو باڵەخانەی ڕازاوەیە.
- ئەوەش لە میهرو سۆزی خواوەیە لە ئاستی بەندەکانی، کە هەر کەسێ گوێڕایەڵی بێ دڵی دەوڵەمەند دەکا، ئەگەر تەنیا چەند تیکە نانێکی لە خوان بێ لای وایە دنیای لەبەردەستدایە.
- ژیان بریتیە لە: لەش ساخی، گەنجو لاوێتی: ئەوەیە تەندروستیت تەواو بێ، جوامێری لەوەدایە خۆڕاگر بی، بەخشندەیی: هێمای تەقوا کارییە، خواپێداویش: ئاماری ڕەسەنایەتییە.
- دۆڕاوترین کەس ئەو کەسەیە بیەوێ لە شكڵو شێوەی خۆیدا نەدیترێ، ئەو کەسەش کە لە ئاستی قەزاو قەدەردا ڕوی گرژەو، لە بەشە ڕۆژی خۆی لالوتە، دڵو دەرون تەنگو تریسکە.
- ئەوەی هاوەڵی مزگەوتە لە قورئان کەڵك وەردەگرێ، دۆستی ڕاستگۆی چنگ دەکەوێ، زانستی سودمەند فێر دەبێ، سۆزی خوای میهرەبانو وتەی نەستەقو جوانو تۆبەی یەك جارەکی پێ دەبڕێ.

- ئەو کەسەی بە ڕۆژو بێ چێژ لە خواردن وەردەگرێ، ئەوەی شەونوێژی هەبێ خەوی شیرن و خۆش دەبێ، ئەوەی هەوڵداو تێبکۆشێ سوپاسکاری زۆر دەبێ، ئەوەی پلەو پایەشی هەبێ ڕەشك پێ بەری زۆر دەبێ.
- ئەو کاتە بە ئاسودەیی بەسەر دەبەی کە لاشەو هزرو هەستو ژیریت لە هەمو کۆتو زنجیرێك ئازاد بێو، تەنیاو بەس بەندەی خودا بی.
- بەختەوەر ئەو کەسەیە، ئەو شتە لەبیرە خۆی باتەوە کە بە هیچ چەشنێ ڕێی تێناچێ چارەی بکا، ئەو کەسەیە چاکەی لەگەڵدا کراوی لەیاد نەکا، خراپەی دەرحەق کراوی لەبیر دەکا.
- ئەوەندەی بەشە ڕۆژی بۆ دانراوت جێگای تۆ پێدەزانێ تۆ ئەوەندە جێگای وی نازانی، هەروەکو سێبەر بە دواتەوەیە، ژیانیشت کۆتایی نایێ هەتا تەواو ڕۆژی خۆت نەخۆی.
- کەسی نەدار ئەو کەسەیە ئاتاجی دەستی قرچۆك بێ، هەژاریش ئەو کەسەیە زۆری بە کەم سەیرکا، مەردمی کوێریش ئەو کەسەیە عەیبو نەنگی خۆی نەیێتە بەرچاو.
- هەر کەسێ گەییشتە ئەوپەڕی ئاوات با چاوەڕێی ئەوپەڕی ناخۆشی بێ، تەنیا خواناسان نەبێ ئەوان سەرەنجامیان ڕەزامەندی خواو چونە بەهەشتە.
- شایستەترین کەس بە زۆربونی بەهرە، هەرە سوپاسگوزاریانە، شیاوترینیان بە خۆشەویستی، ئەوەیانە بەخشندەیەو، ڕو بە خەندەیەو، لە ئازاردان دەست گرەوەیە.
- شادی ئاتاجە بە هێمنی، ماڵو سامان ئاتاجە بە بەخشین، پلەو پایە ئاتاجە بە یارمەتیدان، گەورەیی ئاتاجە بە ملکەچی.
- تەنیا ماندوبون حەسانەوە وەدەست دێنێ، ئاسودەیی دەرك ناکەی هەتاوەکو کۆشش نەکەی، تەنیا سەبارەت بە خووڕەوشت خۆشەویستی دەستەبەر دەکەی.

- زارۆڵە لە سامان گرینگ ترە، نەریتی جوان لە پلەوپایە بەرزترە، جەربەزەیی [٩١٢] لە شارەزایی سودمەندترە، تەقوا کاری لە شکۆداری بەهەرمێن ترە.
- هەرچی بەر گوێت کەوێ دڵت بەدوای نەکەوێ، خۆشەویستیت بۆ هەمو هاوەڵێك نەبێ، ئارەزوشت بە دوای هەمو خۆزگەییێدا وێڵ نەبێ.
- تەنیا لە خەڵوەتدا ئاسودەییم دەرك پێ کرد، تەنیا لە خواپەرستیدا هەستم بە ئارامی کرد، تەنیا لە وەفاداریدا خۆشەویستیم وەدی کرد، تەنیا لە ڕاست گۆییدا پەیم بە متمانە برد.
- ئەشێ تیکە نانێك لە چەندین خواردن بێ بەشت کا، تەنیا دەربڕینی وشەیەك چەندین نەیارت بۆ دروست کا، تاوانێك لە گەڵێك بەهرە بێ بەشت کا، تیلە چاوێك چەند ئاهو حەسرەتێکت پێشکەش کا.
- با خۆشەویستیت ئەوینداری نەبێ، ڕکت لە سنور بەدەر نەبێ، ژیانت ڕابواردن نەبێ، بیرکردنەوەت بۆ ئاخ هەڵکێشان نەبێ، ویستو مەبەستت پلەو پایە نەبێ.
- هەر کەسە ئاغای ماڵی خۆیە هیچ کەس بە سوك سەیری ناکا، کەس دەسگرو پێگری نیە، هیچ زۆرداریی ملی پێ کەچ ناکا، هیچ ڕژدو چاوچنۆکێك دەرگا لە ڕوی داناخا.
- هەر ڕۆژێ لە نەرمو نیانیت زیاد بکاو، زانستێکت فێر بکاو، ڕێی تاوانت پێنەداو، پەرە بە ژیریت بداو، ورەی بەرزت پێ بدا پڕ بایەخترین ڕۆژتە.
- ژیان هەلێکی ڕەخساوە تا لە دەستمان نەداوە قەدرو ڕێزی نازانین، تەندروستیش تاجێکە لەسەر سەری لەش ساغانە تەنیا کەسانی دەردەدار دەیبینن.
- کەی ئەو کەسە ژیانی ژیانە کە خاوەنی کوڕێکی لاسارو، هاوسەرێکی نالەبارو، هاوسێیەکی بە ئازارو، هاوڕێیەکی ڕەزا گرانو، دەرونێکی سەرکەشو، هەواو هەوەسێکی جڵەوکێشە.

---

[٩١٢] ئازایەتی.

- مافـی پـەروەردیارت لەسـەرە، مافـی خۆشـت لەسـەرە، دوچـاوەکانت مافیـان لەسەرتە، مافی خاوخێزانت لەسەرە، مێوانـت هـەقی لەسـەرتە، جا هـەر خـاوەن مافێك بەشی خۆی پێ بدە.
- هەر کە بەیانی داهات بە تێڕوانین چێژ لە جوانیو گەورەییو ڕۆشنایی وەرگـرە، گەشبینیو هیوات پێ دەبەخشێ.
- سەرەتای بەیانی لەکیس مەدە چونکە بیتو فەڕ لەوێدایە، سا کردەو کارو، یادو قورئان خوێندنو، خوێندنەوەو، دەرخ کردنو، کتێب نوسینو، گەشتو گوزارت لەو کاتەدا ئەنجام بدە.
- کەسێکی مام ناوەنجی بە، هەموار بەڕێدا بڕۆ، دروستکار لە خۆت قایلکەو، سۆزت بۆ دروستکراوان بنوێنە، نوێژی فەڕز بەجێی خۆیو لە جێی خۆی بەجێ بێنـەو، با زیادە نوێژیش تۆشـەی ڕێت بێ ئەوسا کە لە ڕێ شارەزای.
- کار لە جێی ئەوەیە: کۆتـا تەمـەنت خێـر بێو، وتـەو پـەیڤت ڕێـكو پێـك بێو، کـارت لـەبارو گونجـاو بێو، لـە زۆرداری بـەدور بـیو، دیـدەنی خـزمو خوێـشت نەبڕی.
- چەند وشـە هەن بەهرە لە بن دێـنن، چـەند هەڵەو تاوانێـك سەرشۆڕی بەرهـەم دێـنن، چـەند جـار لـە تەنیاییـدا شیرنایی وەدی دەکـرێ، ئـەو کەسـەش کـە، (بـە مەبەستی چاکە) گۆشـە گیـرە لەو گۆشـەگیـریەدا سەر بڵندی پێ دەبڕێ.
- ((المسلم من سلم المسلمون من لسانه و يده، والمؤمن من آمنـه النـاس علـى دمـائهم وامـوالهم))، ((والمهـاجر مـن هجـر مـا نهـى الله عنـه... موسـڵمان ئـەو کەسـەیە موسڵمانان لە دەستو زمانی بێ وەی بن، بڕواداریش ئەو کەسەیە خەڵکان لەمەڕ خوێنو ماڵیان لێیان نەترسن))، ((ئاوارەش ئـەو کەسـەیە لـە قەدەغـە کراوەکـانی خوا دور کەوتبێتەوە)).
- باشـترین ماڵـت ئەوەیـە سـودت پـێ بگەیـەنێ، باشـترین کـردەوەت ئەوەیـە سەربەرزتکـا، چاترین خانوبەرەش ئەوەیە تێیداوە حەسێی، چـاترین دۆستیـشت ئەو کەسەیە ئامۆژیارت بێ.

- ئەگەر یەکێ نەبێ رژدیت پێ بەرێ دیارە تۆ کەسێکی بێ خێری، ئەگەر کەسیش هاوەڵت نەبێ دیارە بێ خووڕەوشتی، ئەگەر هیچ ئاینێکیشت نەبێ دیارە بێ پەیرەوو پرۆگرامی.
- بە سای یادکردنەوەی چاکەکانت دەرونت ئاسودە بێ، بەهۆی گەڕانەوەت لە تاوان بسرەوێ، بە سای ڕەوشتە باڵاکانت خۆت بگەیەنە چڵەپۆپەی ژیان.
- فەڵەوی مایەی بێ ئاگایی یە، هورگنی زیرەکی دەتارێنێ، زۆر خەوتن دەبێتە هۆی کەوتن. زۆر پێکەنین دڵ دەمرێنێ، ختوکە (وسوسە) ئازارو ئەشکەنجەت بۆ دێنێ.
- کاربەدەستی وەکو شیر خواردنی منداڵ شیرینەو، دەستبەرداریشی وەکو لە شیر تۆراندنێ تاڵە، تامو چێژی پلەو پایە بەهۆی لەسەر کار لادانێ لە کونەلوتاندا دێتەوە، کورسیش بە هەمو لایاندا دەسوڕێ.
- گەشتکردن لەگەڵ خۆشەویستانو، دورکەوتنەوە لە نەیارانو، ڕزگاربون لە چەپۆکی ناحەزانو، بیرکردنەوە لە ڕزگاربون: خۆشیو شادی ژیانن.
- چاکە نواندن مەردمی ئازاد بۆ خۆی دەکاتە کۆیلە، پیاوەتی دەستی مرۆڤ دەبەستێ، نەرمو نیانی دوژمن لە داخان دەمرێنێ، ئارامگری پۆلی ئاگر دادەمرکێنێ.
- ئەو کاتەی دنیا بە بێنرخ سەیر دەکرێ لە هەمو شتێ پتر بێ سەنگ دەبێ، ئامێری پێداویستیش ئەگەر پێویستیت پێی نەبێ زۆر بێ نرخو هەرزان دەبێ.
- ئەگەر خەمی بژێوی سبەینێت لەبەرە، بۆ بەیانی لێ داهاتنت کێ بۆت بەڵێنی دەرە؟، کە لە ئاهی ڕوداوی دوێنێ سوێت دەبێتەوە، ئاخۆ کێ ڕابردوت بۆ دەگێڕێتەوە؟
- بوار بۆ ڕەخسانێکی کەم باشترە لە سامانێکی زۆر، بێ دەسەڵاتی هاوکات لەگەڵ سەربڵندی، چاترە لە پلەو پایەیەك هاوکات لەگەڵ سەرشۆڕی، سستی لەگەڵ خواپەرستی، چاترە لە توندوتیژی هاوکات لەگەڵ سەرپێچی.

- مرۆی چاوتێر پاشایە، کەسی زیادە ڕۆ لاسارە، مرۆڤی تورەو ترش شێتو شوارە، ئـەو کەسـەش کـە هەڵپەیـە [٩١٣] کەسـێکی هەڵەشـەیە [٩١٤]، ئـەوەی ڕژدو چاوچـنۆکە زاڵمو ستەمکارە.
- یادی خوا پەروەرێن فایل دەکا، مرۆڤ بەختـەوەر دەکا، شـەیتانی دەم کـوت دەکا، خەمو پەژارە لادەبـا، تەرازو پڕ خێر دەکـا.
- ئەو کەسە کامەرانە تەمەنی درێژەو کرداری چاکە، ئەو کەسـە کـاری بـەجێو لـە جێیە ساماندارەو دەست بەخێرە، ئەو مەردمە پیرۆزە چەندی زانـستی زیـاد بـێ پتـر لە خوا دەترسێ.
- ئەو کەسەی بایەخ بە خـەڵکی دەدا پاداشـتی بـەوە دەدرێتـەوە: خـەمی خـۆی بـیر چێتەوە، خەڵاتی ئەو کەسەی خزمەتکاری خودایە: ئەوەیـە خـەڵك لـە خزمـەتی دایە، وەڵامی چاکەی ئەو کەسەش پـشتی لـە دونیـا بکـا: ئەوەیـە بـە لێزمـە ڕۆژی بەسەریدا هەڵدەڕژێ.
- ئەگـەر تەندروسـتیت تـەواو بـێ بـەهرەی کەمیـشت پـێ زۆر بـێ، ئەگـەر تۆبـەو پەشیمانی دەرنەبڕی دەبێ تـاوانی چوکیش بـە گـەورە بگـری، ئەگـەریش دڵێکـی پاكو پاراوت نەبێ خواپەرسـتی زۆریشت پێ زۆر نەبێ.
- دڵخۆشبون بە دنیـا کـارێکی منداڵانەیـە، دڵخۆشـبون بـە سـای ئـەوەی بـە چاکەکار ناسـراوی کـارێکی جوانمەردانەیـە، چـاوتێبڕین لـەو بـەهرەو خەڵاتـەی لـە لایـەن خوایە پیشەی چاکە کارانو دۆستانی خوایە.
- ڕاســـتگۆیی دڵارامییـــە، درۆش گومـــانو دو دڵیـــە، شـــەرمو شـــکۆ پارێزگارییـــە، زانستیش بەڵگەیەو، ڕون کردنەوە ڕازاندنەوەیە، بێ دەنگیش لێ زانێیە.
- شیـــرنایی زاڵ بـون: تـاڵیو سـوێری ئارامگریـت لەبیـــر دەباتـەوە، تـامو چـێژی سەرکەوتن ئێشو ژانی چەوسانەوەت لە کۆڵ دەکاتەوە، کـاری دڵسۆزانە ئارەقـەی نێو چاوانت دەسڕێتەوە.

---

[٩١٣] بەتاڵوکەیە.

[٩١٤] شڵەژاو، نارێك، بە ئامانج نەگەیشتو.

- خۆشترین شت لە ژیاندا خۆشویستنی خودایە، بە تامو چێژترین بەهرە لە بەهەشتا دیتنی خوایە، بە بەروبوترین کتێب کتێبی خوایە، دڵسۆزترین دروستکراوی خوا پێغەمبەری خوایە - درودو سڵاوی خوای لەسەر -.
- مەردمی خۆشبەخت ئەو کەسەیە پەند لە ڕابردوی وەرگرێو، بەخۆیدا بێتەوە، توێشوی گۆڕی لە هەگبەدا بێو، لە ئاشکراو نهێنیدا هەستی لەسەر چاوەدێری خوا بێ.
- ڕژدی مایەی سەرشۆڕییە، چاوبرسێتی ڕیسوایی یە، دەست قوچێنی سوکایەتییە، سەرشۆڕی بێئومێدییە، بێ ئاگایی پەردەی (نێوانی بەندەو خوایە).
- ((**أحفظ الله يحفظك، أحفظ الله تجده أمامك، تعّرف إلى الله في الرخاء يعرفك في الشدة، إذا سألت فاسأل الله، وإذا أستعنت فاستعن بالله**... پارێزگاری لە فەرمانی خوا بکە خوا دەتپارێزێ، پاێزگاری لە فەرمانی خوا بکە لە جێوە هەست بە کۆمەکی ئەو دەکەی، لە هێمناییدا خوات لەیادبێ ئەو لە تەنگانەدا تۆی لەیاد دەبێ، سا ئەگەر داوات کرد لە خوا بخوازە، ئەگەر داوای یارمەتیشت کرد پشتت بەوی ببەستە)).
- کاتو ساتی خۆشگوزەرانیت بکە تۆشەی چاخی بەڵا باریت، تەمەنت لە پێناوی گوێ ڕایەڵی پەروەردیارتدا بەڕێکە، ماڵی ڕەشیش بۆ ڕۆژی ڕەش.
- چەندین جار چێژ وەرگرتن ئەنجامەکەی گەستنی پەنجەی پەشیمانییە، پاشەڕۆژی تاوانیش سەرشۆڕییە، گوناهیش ڕەوێنەری بەهرەیەو، پێکەنینیش گریەو شین بەدوای خۆیدا دێنێ.
- بە سای شوکرانە بەهرە خۆ دەگرن، بەهۆی کوفرانەش سەقامگیر نابن، دنیاش، کە دڵخۆشت دەکا ڕۆژێ دێ، کە کۆچ بکا، گەر چاکەشت لەگەڵ بکا فێڵیشت لێ دەکا!.
- ساغیو سەلامەتی لە دو گەنجینان یەکێکە، کەم خواردنیش مایەی تەندروستی لاشەیە، بارسوکیش لەمەڕ گوناهان حەسانەوەی گیانو ڕۆحە، دورکەوتنەوەشت لە ڕکەبەری کاتو ساتت دەپارێزێ.

- خولـەكێكی ئەشـكەنجە بارتـەقای ڕۆژێكـە، ڕۆژێكـیش لـە خۆشـیدا ئەوەنـدەی خولەكێكە، شەوی شادیش هەر زۆر كورتەو، ڕۆژی مەینەتیش دورو درێژە.
- ناڕەحەتی خۆشگوزەرانیت دەخاتـەوە یاد، برسـیاتیش خواردنـت لا خۆشەویـست دەكا، بەندیخانـە ئازادیـت لا بـە نـرخ دەكا، دەردەداریـش شـەیدای تەندروسـتیت دەكا.
- ئەم سێ دەرمانە بە پزیشكی خۆت بزانە: حەسانەوەو دڵگوشادیو پارێزی دانـان لە هەندێ خۆراك، خۆشت لەو سێ دوژمنە بە دور بگرە: ڕەش بـینیو خـەیاڵاتو بێ ئومێدی.
- بەختەوەری لەوەدایە دەرون بگاتە ئەوپەڕی كامڵی، سەركەوتنیش ئەوەیە دەرون بەرهەمی كردەوەكانی بدورێتـەوە، قـازانجو سـودیش ئەوەیـە دنیـا لـە خزمـەتی بێو بەرەو ڕوی بێ.
- لـە پێـشی بەرەبەیانـدا دابنیـشەو، دو دەسـتەكانت بەرزەوەكـە، دو چاوەكانیـشت بكەوەو بڵێ: پەروەردگارا ئەو دەستمایە كەمـەم لـێ قـەبوڵ كـەو پاداشـی تـەواوم پێ بدە.
- ئازادبونیش لـە چـنگی ئەشكەنجەو ئـازارو پـیری بـەهرەی خوایـە، هـەتاكو تێنـو نـەبی ئـاو مەنۆشـە، هـەتاكو برسـیش نـەبی نـان مـەخۆ، تـاوەكو مانـدوش نـەبی مەخەوە.
- هەر كێ هێمنو لەسـەرخۆ بـێ بـە خۆزگـەو خواسـتی دەگـا ئـەو كەسـەش كـە بـە چاكە بایـەخ بـدا سـەركەوتنی لـێ پیرۆزە، پەلـەو تاڵوكـەش بـێ ئاكامـە، ئـاواتو خۆزگەی نالەجێش دۆڕانە.
- خوا چیت بەسـەر دێنـێ پێـی قایـل بـە، ئـەو بـارو گوزەرانـەی خـوا بـۆی هێنایـە ئاراوە ئاوات مەخوازە لە كۆڵت بێتەوە، چونكە ئەو لە تۆ شارەزاترە بە تۆ، لە تـۆ بە بەزەیی ترە بەرامبەر تۆ.
- هەر بڕیارو فەرمانێكی خوا بێ هودە نیە، هەتاكو گوناهو تاوانیش بەو مەرجەی تۆبەو پەشیمانی لـەدوا بـێو، ملكەچیو داوای لێخۆشـبونی لـێ بـەپاش كـەوێو، لوت بڵندیو خۆ پێزۆری پێ بڕەوێ.

- هەمیشە داوای لێخۆشبونت بێ، چونکە خودا لە شەوو ڕۆژدا بەهرەو خەڵات گەلێکی هەن، ئومێد وایە لەو خەڵاتانە یەکێکت پێ ببڕێ‌و، تا ڕۆژی دوایی پێی ئاسودە بێ.
- خۆشی بۆ ئەو کەسەی کە بەهرەی بەسەردا ڕژا شوکرانەی لەسەر بکا، کاتێ تاقی کرایەوە ئارامی لەسەر بگرێ، ئەگەر تاوانی لێ ڕودا داوای لێخۆشبون بکا، ئەگەر ڕقی داگرت هێور بێتەوە، ئەگەر بڕیاریشیدا دادوەرانە بێ.
- زمان بونەوو، گەشەکردنی ژیری‌و، ڕۆشنبونەوەی هزرو، لاچونی پەژارەو، کەڵك وەرگرتن لە ئەزمون‌و، بە دەست خستنی بەهرەکان: یەکێکن لە سودو قازانجی خوێندنەوە.
- لە ئاکامی پاڵاوتەیی‌و دەربڕینی پەشیمانی‌و گەڕانەوە لای خوا، لە ئەنجامی پشت بەستن بە خواو، ئارەزو هەبون لەوەی لە لایەن ئەوەو، ترسان لە سزاو جەزرەبەی، هەروا خۆشویستنی - گەورەیی‌و شکۆ بۆ ئەو - دڵ تۆشەی[915] وەردەگرێ.
- دەست لەو نزایە بەرمەدە: ((یا ذا الجلال و الاکرام))، لەسەر ئەمەشیان بەردەوام بە: ((یا حيّ یا قیوم برحمتك استغیث)) تاوەکو دڵارامی‌و دلگوشادی‌و سەرکەوتن وەدەست بێنی.
- ئەگەر یەکێ ئازاری دای بیر لە بڕیارو قەدەری خوا بکەوە، بەهرەو بەخشش‌و خەڵاتی چاوپۆشی‌و نەرمونیانی‌و ئارامگری وەیادخەوە، بزانە ئەو چەوسێنەرەو ئەتۆش چەوساوەی، تۆش لەوی خۆشحاڵ تری.
- بڕیاری خوا جێبەجێیەو، ئەجەلیش نەسەر دەکاو نە کورت دەکا، ڕۆزیش بڕیاری لێ دراوە، کەوایە خەفەتباری لەپێناو چی؟ دەردەداری‌و هەژاری‌و بەڵاباری پاداشی لەسەر دەدرێ خەم‌و پەژارە بۆچی؟

---

٩١٥) توێشوو.

- لە دنیا بەهەشتێك هەیە هەر كەسێ نەچێتە ناوی ناچێتە بەهەشتی دوارۆژ، ئەویشیان یادی خوداو گوێڕایەڵیو خۆشویستنو دڵ پێیەوە پابەند بونو ئۆقرە پێوەگرتنی خودایە - پاكو بێ گەردی بۆ ئەو -.
- خوا لە هاوەڵان ڕازی بێ، چونكە گوێڕایەڵی فەرمانی ئەویان كردو، لە سنورە یاساخ كراوەكانی خۆیان پاراستو، لە خوای خۆیان قایل بون، چونكێ خوا بە ئاواتی گەیاندنو لە ترس دڵنیای كردن.
- ئەو كەسە چۆن دڵپەست دەبێ كە پەروەردیارێكی باڵا دەستو لێبوردەی هەبێ، عەیب پۆشو ڕۆزی دەربێ، ببینێتو ببیسێ، هەرچی كارو فەرمانە بە دەستی ئەو بێ؟
- میهری خوا فراوانەو دەرگای ئەو لەسەر پشتە، چاوپۆشی ئەو خەڵاتەو، بەخشندەیی بێ پچڕانەو، ژێوانیو گەڕانەوەی لاگیرا دەبێو، نەرمو نیانی بێسنورە.
- دلگران مەبە چونكە بڕیاری خوا دراوەو، فەرمانی پیادە كراوەو، نوسراوەكە وشك بۆتەوەو، لاپەڕە پێچڕاوەتەوەو، تاوان چاوپۆشی لێ كراوەو، پاداشتیش مسۆگەر بوە.
- با كردەت جوان بێو، ئومێدت سنوردار بێ، ڕو لە كار كەو، لە سنوری ڕۆژی خۆت دا بژێی، قەدرو ڕێزی تەمەنت بزانەو، زمانت پاكو پاراو بێو، مەرگیشت لەبەر چاو بێ.
- هیچ شتێ ئەوەندەی كتێب بە سود نیەو، ئەوەندەی گۆڕ ئامۆژیار نیەو، ئەوەندەی گوناه مایەی بێزاری نیەو، ئەوەندەی دنیا بە كەم گری مایەی شكۆو پایە بەرزی نیەو، ئەوەندەی چاوتێری مایەی دەوڵەمەندی نیە.
- بە ئەندازەی ورە بەرزیو بایەخدانو خۆڕاگریت ژیان نامەت تۆمار دەكرێ، شكۆمەندیش هەروا لە گۆترە دەست ناكەوێ، بەڵكە بە لێهاتوییو هەوڵو قوربانی چنگ دەكەوێ.

- کارو ومرام بە گران مەزانە باری سەرشانت سوك دەبێ، با خەمت لە پێناو دوارۆژدا یەکە خەم بێت [٩١٦]، بۆ ڕۆژی چاوپێکەوتنی گەڵ خوای بە توانا ئامادە بە، لە هەمو شتێکی بێ هودە بە دور بە.
- زۆر ڕۆچون لە شتی حەڵاڵ یەکێکە لەوانەی مرۆ بێزار دەکا، وەکو قسەی زۆرو زۆر خواردنو زۆر نوستن، تێکەڵاوی بێ هودەو پێکەنینی زۆر ئەوانەش هۆکاری پەژارەن.
- لە ناو ئاهو حەسرەتان مەتاوێنەوە، بە سای گریانو ئاخو ئۆف خۆتان مەکوژن، بە شینو ڕۆڕۆو قورِ پێوان خۆو تیکە تیکە مەکەن، ﴿ لِّكَيْلَا تَأْسَوْا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ ... هەتا ئێوە بۆ شتێ لە دەستو دەچێ خەم نەخۆن. (٢٣) الحديد ﴾.
- خودا بۆ ئێوە بەسە، کارتان ڕێکخاو چاوەدێریتان بکا، بەڵاتان لەسەر لاداو بتان پارێزێو ترستان نەبێ، ﴿ ... حَسْبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ... (ئەی پێغەمبەر!) بۆ تۆو بۆ باوەڕدارانێ شوێنت کەوتون، خودا بەسە. (٦٤) الأنفال ﴾.
- ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوا۟ ... بێ سۆ خودا وێڕای خۆپارێزانە. دوژمنانیان سەرکوت دەکا، دەردو بەڵایان لادەبا، لە ئەشکەنجەو مەینەتی دەیان پارێزێ. (١٢٨) النحل ﴾.
- ﴿ ... لَا تَحْزَنْ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَا ... خەمت نەبێ! ئێمە خودامان دەگەڵە. دەمان بینێو قسەو دەنگمان دەبیسێ، بەسەر دوژمندا زاڵمان دەکاو، کار ئاسانیمان بۆ دەکا، خەمو دڵپەستیمان لائەبا. (٤٠) التوبة ﴾.
- ﴿ أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ... ئەدی ئێمە تۆمان سینە گوشاد نەکرد؟ ئاخۆ دڵکراوەو فراوانمان نەکردو، ڕوگەشو شادو ئاراممان نەکردو، ئاوەدانو حەساوەو دڵنیامان نەکرد؟!. (١) الشرح ﴾.

---

٩١٦) تاکە خەم بێت.

- ﴿... وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ... لەو فێڵو فرتانەش کە دەیکەن، دڵتەنگ مەبە. ﴿١٢٧﴾ النحل﴾. ئێمە بۆ فێڵی ئەوان بەسین، داوو تەڵەی ئەوانت لە ڕێدا پوچەڵ دەکەینەوە، ئازارو ئەشکەنجەی ئەوانت لەسەر لادەبەین سا دڵت پەنگ نەخواتەوە.
- ﴿... وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا ... با سستی ڕوتان تێ نەکاو خەمیش مەخۆن. ﴿١٣٩﴾ آل عمران﴾. ئێوە لە ڕوی باوەڕو بەرنامەوە بەرزترن، ئێوە لە ڕوی یاساو مێژودا پایەدارترن، لە ڕوی پشت گیرو ئایدیۆلۆژەوە، لە ڕوی دابو نەریتو خوڕەوشتەوە شکۆدارترن.
- ﴿... إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ... پەروەرندەت بەخشینی زۆر بەرفرەیە. ﴿٣٢﴾ النجم﴾. لە گوناهباران چاو دەپۆشێ، تۆبەو ژێوانی قەبوڵە، هەڵە بە کەم دەنرخێنێو، تاوانیش دەسڕێتەوە، خەتا دادەپۆشێو، ئەوەی بگەڕێتەوە لای دەیبورێ.
- ﴿... وَلَا تَيْأَسُوا مِن رَّوْحِ اللَّهِ ... ناهومێدیش مەبن لە بەزەیی خودا. ﴿٨٧﴾ یوسف﴾. ڕزگاری ئەو نزیکە، بەزەیی ئەو ڕاستەوخۆیە، ئاسانکاری دێنێتە دیو، بەخشندەیی بەر فرەیەو، چاکەشی گشگیرە.
- ﴿... وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ... (خوا) هەر خۆی لە گش بە بەزەییەك دڵسۆزترە. ﴿٩٢﴾ یوسف﴾. چارەسەر دەکاو چاکدەکاتەوە، جیادەکاتەوەو هەڵدەبژێرێ، دەپارێزێو سەرپەرشتی دەکا، چاو دەپۆشێو لێبوردەیە، ڕێز لێدەنێو نەرمو نیانی دەنوێنێ.
- ﴿... فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا ... چاکترین پارێزەر خودایە. ﴿٦٤﴾ یوسف﴾. کەسی ون بو دەپارێزێ، ئاوارە بوان بۆ وڵاتیان دێنێتەوە، سەرشێواو ڕاستەڕێ دەکا، دەردەداران ساڕێژ دەکاو، نەخۆش چارەسەر دەکا، تەمومژی خەمانیش دەرەوێنێتەوە.

- ﴿... وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ ... هـەر خۆتـان بـە خـوا بـسپێرن. ﴿٢٣﴾ المائـدة﴾ . كـارو وەرامتان بەوی بـسپێرن، ڕازو نیازتـان بـەوی بگـەیێنن، ئەوسا بـە کۆمـەکی ئـەو قایل بن‌و، بە چاوەدێری ئەو دڵارام بن.
- ﴿... فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأْتِيَ بِٱلْفَتْحِ ..هیچ دور نیە خودا ڕۆژێ سەرتان بخا.﴿٥٢﴾ المائدة﴾. گـرێ کـوێرە دەکاتـەوە، بـارگرانی مەینەتیـەکان لـەبیر دەباتـەوە، شـەوی درێـژ دەتارێنێ، دڵ‌و دەرون دەسرەوێنێ‌و، بارو گوزەران دەسازێنێ.
- ﴿... لَا تَدْرِي لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ... تۆ چزانی، لەوانەیە لە پاش ئەمە خوا شتێ تر وەدی بێنێ. ﴿١﴾ الطلاق﴾. خەم‌و خەفـەت هـەڵوەڕێنێ‌و، پەرێـشانی بتارێنێ، خاکە ساری بڕەوێنێ، گرانباری سوك بکاو، دوران نزیك خاتەوە.
- ﴿... كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ... ئـەو گـشت ڕۆژێ بـە کارێکـەوە خەریکـە. ﴿٢٩﴾ الـرحمن﴾. مەینـەتباری لادەبـا، لـە گونـاه چاوپۆشـی دەکـا، ڕۆزی‌و بـژێوی دەدا، نـەخۆش چارەسـەر دەکـا، بـەڵاباران تیمـار دەکـا، دڵ شکـستان دەلاوێنـێ‌و، کـۆت‌و زنجـیر دەپچڕێنێ.
- دوای هـەژاری ماڵـداری یـە، دوای نەخۆشـی لـەش سـاخی یـە، دوای خـەمباری دڵـشادی یـە، دوای تەنگـانە فراوانیـە، دوای کوتبەنـدی ئـازادی یە، دوای برسـی بونێ تێری یە، ﴿فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ... خوا زو لـە پـاش تەنگانـە فـەرحانی دێنـێ. ﴿٥﴾ الشرح﴾.
- لەمەولا بـوار دەگـۆڕێ، دڵ‌و دەرون دەسـرەوێ، نـاخ‌و سـینە گوشـاد دەبـێ، کارەکە ئاسان دەبێ‌و، گرێکوێرە دەبێتەوەو، هەوری خەمانیش دەڕەوێتەوە ﴿... فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ... جا ئارامگری باشترە. ﴿٨٣﴾ یوسف﴾.
- ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَيِّ ٱلَّذِي لَا يَمُوتُ ... سـا تـۆ خـۆت بـدە دەس کەسـێ کـە هـەر زیندوەو نامرێ. ﴿٥٨﴾ الفرقان﴾. بۆ ئەوەی گوزەرانت باش بێ‌و، حاڵـت خـۆش بـێ،

مالّو سامانت پارێزراو بێو، خاوو خێزانت لەژێر چاوەدێری بێ، پاشەڕۆژت گەشەدار بێو، داری خۆزگەت بەرداربێ.

• ﴿... حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ... ئێمە هەر خودامان بێ بەسمانەو ئەو چاترین پشتو پەنامانە. ﴿١٧٣﴾ آل عمران﴾. ئەم نزایە کۆستو پەژارەمان لادەباو، خەمی گەورەمان دەڕەوێنێ، تاوانمان هەڵدەوەرێنێو دڵمان دەسازێنێو، عەیبو عارمان دەتارێنێ.

• ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ... ئێمەین کەوەسەرمان خستی، بەو سەرخستنە بەرچاوە. ﴿١﴾ الفتح﴾. ڕێنماییمان کردیو هەڵمانبژاردی، تۆمان پاراستیو دانمەزراندی، سەرمان خستیو ڕێزمان گرتی، بە هەمو شێوەیەکی جوان بە ئەزمونمان گەیاندی.

• ﴿... وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ... خواش لەو خەڵکەت دەپارێزێ. ﴿٦٧﴾ المائدة﴾. دوژمن دەستی پێت ناگا، خۆ بە خوازانان دەستیان بەسەرتدا ناڕوا، چاوی چاو پیسان کارت تێ ناکا، ڕق داگران بەسەرتدا زاڵ نابنو، زۆردار ڕیشە کێشت ناکا.

• ﴿... وَكَانَ فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ... چاکەی زۆر هێژاو گرنگت لە خواوە دەگەڵ کراوە. ﴿١١٣﴾ النساء﴾. وەدی هێنای ڕۆزی پێدای، فێری کردیو تێی گەیاندی، ڕێی نیشاندای، کارو وەرامی سازاندی، ڕێنمایی کردیو پەندی دادای، تۆی پاراستیو سەری خستی، سەرپەرشتیو، چاوەدێریشی کردی.

• ﴿ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ... هەر بەهرەیەك ڕو تێدەکا لە خواوەیە. ﴿٥٣﴾ النحل﴾. بونەوەری وەدی هێناوەو ڕۆزی داوە، گوێچکەی داوەو چاوی داوە، لەش ساخی داوەو ڕێی ڕاستی دیار داوە، ئاوی داوەو نانی داوە، هەواو هەناسەی بەخشیوەو دەرمانی داوە، بەرگو پۆشاكو خانوبەرەشی بە مرۆڤ ڕەوا بینیوە.

- ئەگەر داوات کرد لە خوا بخوازە، ئەوسا کە هەست بە کۆمەگیو هاریکاریو ڕێنمایيو کارلەجێی دەکەی، هەست بە یارمەتيو ڕزگاريو سەرکەوتنو دەستگیرۆیی دەکەی.
- پشتمان بە خوا بەست، بە ئایینەکەی باوەڕمان هێنا، بە دوای پەیامبەری ئەو کەوتین، گوێمان بۆ وتەی هەڵخست، بە بانگەوازی ئەو کۆبوینەوە، سا خودا لەگەڵمانەو دڵت پەنگی نەخواتەوە.
- بێ گومانە خودا کێ حەز بکا سەریدەخا، پلەوپایەی بەرزدەکا، سەرپەرشتی کارو وەرامی دەکا دوژمنی سەرشۆڕدەکا، نەیاری دەمکوت دەکاو، ئەوەی پیلانی بۆ بگێڕێ سوکی دەکا.
- ((لا حول ولا قوة الا بالله...)) هێزو توانا هەر بە خوایە، ویستو دەسەڵاتو توانا، دەست گیرۆییو سەرکەوتنو فریاکەوتن، یارمەتيو کۆمەکیو هێزو وزە تەنیا لە لایەن خوای بە تواناوە دێنە ئاراوە.
- ﴿أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ﴾ ... ئەدی ئێمە دو دیدەمان پێ نەداوە؟ ﴿٨﴾ البلد. تاوەکو کتێبی ئەم گەردونەی پێ سەرنجدا، پەرتوکی نەخشو نیگار وەخوێنێ، چێژ لەم دیمەنە جوانانە وەرگرێ، بۆ ئەوەش کە سۆماو بیلبیلەی لەناو مێرغوزاری ژیاندا وەخولێتەوە.
- ﴿وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ﴾ ... زمانێکیشو دو جوتە لێومان (پێ نەداوە)؟ ﴿٩﴾ البلد. تاوەکو بە ڕاستو ڕەوانی بدوێ، وتەی سەرنج ڕاکێش دەربڕێ، وشەو دەستەواژەی پڕ بەهای بەدەمدابێو، ڕازی ناو دڵی بدرکێنێ.
- ﴿... لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾ ... ئەگەر شوکرانە بژێر بن، بۆو زیاد دەکەم. ﴿٧﴾ إبراهيم. ئینجا زانست تان بەر فرە دەکا، ژیریتان پانو پۆڕ دەکا، پیتو فەڕ دەخاتە ڕۆزیتانو سەرکەوتن تان مسۆگەر دەکاو خێرو خۆشیتان زۆر دەکا.

- ﴿... وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُۥ ظَٰهِرَةً وَبَاطِنَةً ... بە ئاشکراو بە نهێنی بەهرە گەلی بەسەرتانا ڕژاندوە. ﴿٢٠﴾ لقمان﴾. بە گشتیو بە تایبەتی، لە دنیاو لە دوارۆژدا، لە سامانو لە خێزاندا، لە بەهرەو گیانو لاشەدا.
- ﴿... وَأُفَوِّضُ أَمْرِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ... کاری خۆم بە خوا دەسپێرم. ﴿٤٤﴾ غافر﴾. سکاڵای لای ئەو دەکەم، نهێنیم لای ئەو ئەدرکێنم، نیەتم لە ئاستیدا چاك دەکەمو، پشتم بەوی دەبەستم، لە کۆمەکی ئەو دڵنیا دەبمو، بە بڕیاری ئەو قایل دەبم.
- ﴿ٱللَّهُ لَطِيفٌۢ بِعِبَادِهِۦ ... خودا دەربارەی عەبدانی بە ڤیانە. ﴿١٩﴾ الشوری﴾. لە هەژاریدا بژێویان ئەدا، لە نەبونیدا بە فریایان دەگا، کە داوای لێخۆشبونیان کرد پەشیمانیان قەبوڵ دەکا، ئەگەر نەخۆشیش کەوتن چارەیان دەکا، ئەگەریش دوچاری گرفتێ هاتن بەڵایان لەسەر لائەدا.
- ﴿...لَا تَقْنَطُواْ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ...نابێ ئێوە لە بەزەیی خوا ناهومێدبن. ﴿٥٣﴾ الزمر﴾. دەرگای ئەو هەمیشە واڵایە، پەردە لە ڕودا ناخا، گەنجینەی لە بن نایە، هەرگیز پەتی ناپچڕێو بەهرەو خەڵاتی کۆتایی نایە.
- ﴿أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُۥ ... مەگەر خودا بەس نیە کە ئاگای لە عەبدی خۆی بێ؟ ﴿٣٦﴾ الزمر﴾. خەمو خەفەتی بە تەمای ئەوە، لە ناحەزان دەیپارێزێ، ئەوانەی پیلانی بۆ دەگێڕن ڕێیان لێ دەگرێ، لەوانەش کە دەیانەوێ ئازاری پێ بگەیێنن پەنا دەدرێ.
- ﴿... فَٱبْتَغُواْ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ ... ڕۆزی لە خوا داواکەن. ﴿١٧﴾ العنکبوت﴾. سەرچاوەی گەنجینەو خەزێنە لای ئەوە، هەر خێرو بێرێ هەیە بە دەستی ئەوە، هەر خۆی واڵا دەستو ڕزگارکارو چاکە کارو زاناو دانایە.
- ﴿... وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ ... هەرکێش بڕوای بە خودا بێ، دڵی شارەزای خۆی دەکا. ﴿١١﴾ التغابن﴾. ناخۆشی لەسەر لادەبا، چاوپۆشی لە گوناه دەکا، ڕقو کینەی دەرەوێنێو، ڕێگای بۆ ڕۆشن دەکاو، هەنگاوەکانی ڕێك دەخا.

- ﴿ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ ... ﴿١١﴾ المائـدة﴾، ئێـوە مردوبـون گیـانی بەبەرداکردن، گومڕابون ڕێنوێنی کردن، نەداربون تێری کردن، نەزانبون فێری کردن، چەوساوە بون سەریخستن.
- چەند جاران داواتکردو پێی بەخشی، چەند جار تکاتکردو خاتری گرتی، چەندین جار هەڵەت کردو چاوپۆشی لێکردی، چەندان جار بارگرانی لەسەر سوك کردی، چەند کەڕەت هاوارت بۆ کردو وەڵامی دایەوە.
- سڵاوەت لێدان لەسەر پێغەمبەری بێ هەڵە - درودو سڵاوی خوای لەسەر - خەمو پەژارە دەڕەوێنێ‌و، زامی دڵ سارێژ دەکا، فرە چاکە وەدەست دێنێ‌و، دەروی زانست واڵا دەکا.
- دەستتان بەرەو خواوە بەرزکەن، ڕازی خۆتانی لا بدرکێنن‌و، ڕوی پێداویستی لەو بکەن، ڕۆزی لەوی بخوازن‌و، سکاڵای حاڵتان لای ئەو بکەن، ﴿ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡ ... لە بەرم بپارێنەوە، ئەوسا بە دەنگتانەوە دێم. ﴿٦٠﴾ غافر﴾.
- ﴿أَمَّن يُجِيبُ ٱلۡمُضۡطَرَّ إِذَا دَعَاهُ ... یا ئەو کەسەی چاترە کە هەروەختێ هومێد براوێك لە بەری بپارێتەوە دە هانای دێ. ﴿٦٢﴾ النمل﴾. بەڵاو مەینەتی لادەباو، ئەوەی زەبون‌و شەکەتی دەکا لێی دەڕەوێنێ، خواستەکانی دێنێتە دی‌و، ئەوەی خولیاو ئەوینێتی پێی دەبەخشێ.
- بە سای ئابرووشکۆی خۆت چاکە لەگەڵ هەژارانی ڕەوشتدا بکە، ئەگەر توانجیان تێگرتی یا جوێنیان پێدای یا ئازاریان دای بە هەندیان هەڵمەگرە چونکە پاداشت لە خواوەیە.
- ئەگەر گەشتیارانی دەریا ترسیان ڕێنیشت هاوار دەکەن: خوایە هاوارە، ئەگەر ونبو لاڕێ بو دەنگ هەڵدەبڕێ: خوایە هاوارە، ئەگەر بەندکراو خەم دایبگرێ هاواری لێ هەڵدەستێ‌و دەڵێ: خوایە هاوارە، ئەگەر نەخۆش ورەی بەردا دەچریکێنێ‌و دەڵێ: خوایە هاوارە.

- ﴿ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ... خودا یەکی بێ نیازو جێ نیازە. ﴿٢﴾ الإخلاص﴾. گەردون سەرلەبەر هانای بۆ دێنێ، هەمو مەردمێ بە هەر ڕەنگو زمانێ لەمەڕ هەمو پێداویستیێ لێی دەپاڕێتەوە، هەمو دروستکراوێکیش ئاتاجی ئەوە.
- ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ... چونکە خودا سەروەری ئەو کەسانەیە کە باوەڕیان پێ هێناوە. ﴿١١﴾ محمد﴾. ڕێیان بۆ ڕۆشن دەکا، ڕاستە ڕێیان نیشان دەدا، ڕێنماو شارەزایان دەکا، لە گومڕایی لایان دەدا، بە زانست ئاشنایان دەکا.
- ئەی خەڵکینە! لەگەڵ شوشان[٩١٧] نەرمو نیان بن، دڵی خەڵکان مەشکێنن‌و، سۆزیان بۆ بجولێنن‌و، هەست‌و نەستیان مەوروژێنن، بۆ هەمو جیهان نمونەی خێرخوازی بن‌و، چاکەیان لەگەڵدا بنوێنن.
- ڕقت بخۆوە، لە خراپەو هەڵەی دەرحەق گراوت ببورەو چاو بپۆشە، بێئاگایی لە خەتاکان بنوێنەو، عەیب‌و نەنگی بشارەوە ئەوسا کە خۆشەویستترین کەس دەبی بەلایانەوە.
- دەرگاو کلیلت هەبێ، زورێك هەوای بکێشێ، دڵیشت ئاسو دەبێ‌و، تەقواو خواپەرستیت ببێ، سەرکەوتن بە شت دەبێ.
- زێدە هەبویی سەرقاڵی‌یە، وێڕای پێویستی بارگرانی‌یە، بە پاکی ژیان لەگەڵ ژیانێکی ئاسایی چاترە لە ڕابواردنێکی شاهانەو زیادەڕۆیی.
- هەستی پیلان گێڕیت نەبێ‌و، لە دژی خەڵکان خۆت لە مەکۆ مەنێ، گومانیشت وانەبێ خەڵك بەتۆوە سەرقاڵن، بەڵکە هەریەکەیان بە کارێکەوە خەریکن.
- ﴿ فَسَيَكْفِيكَهُمُ ٱللَّهُ ... خودا لە ئازاری ئەوان ئەتپارێزێ. ﴿١٣٧﴾ البقرة﴾. فێڵ‌و فرتیان پوچەڵ دەکاتەوەو هەڵی دەوەشێنێ، هێزو وزەیان تێك دەشکێنێ‌و، تین‌و توانایان لە بن دێنێ، شان‌و شکۆیان دەڕەوێنێ.
- ﴿ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ ... سا ئۆقرەو دڵنیایی نارده سەریان. ﴿١٨﴾ الفتح﴾. زام‌و برینی دڵیان سارێژدەکا، گڕی دەرونیان دادەمرکێنێ، ناخیان دەحەسێنێ‌و، هەست‌و نەستیان دەسازێنێ.

---

٩١٧) لەگەڵ خێزانەکان.

- ((**الكلمة الطيبة صدقة**... وتەی خۆش چاکەیە))، چونکە دڵی پێ شاددەبێو، دەرونی پێ دەسرەوێ، برینەکان تیمار دەکاو، ڕقو کینە لادەباو، واتای ئاشتی دەگەیەنێ.
- ((**تبسمك فـي وجـه أخيك صـدقة**... خەنـدە لێویـت بـە ڕوی براکەتـدا چـاکەیە)). چـونکێ ڕوخـسار نـاوو نیـشانێکە دەخوێندرێتـەوەو، ئاوێنـەی دڵـە، سـەرەتای مزگێنیو دێدەدوانی[٩١٨] ناخو دەرونە.
- ﴿ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ... تـۆ وەرامـی خراپـە بـە چـاکە بـدە. ﴿٩٦﴾ المؤمنـون﴾. ئەمەشیان بەوە دەبێ چاو لـە تۆڵەسـەندنەوە نـەگێڕی، قسە خۆشو تـوك نـەرم بی، خراپەی دەرحەق کراوت پشت گوێ خەی، لە هەڵسو کەوتا نەرمونیان بی.
- ﴿ مَآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ لِتَشْقَىٰٓ ... ئـەم قورعانـەن بـۆ نـەناردوی کـە توشـی چەوسانەوە بی. ﴿٢﴾ طه﴾. بەڵکە بۆ ئەوەی گیانو ڕۆحت ئاسودە بێو بسرەوێ، بە سای ئەوە بچیتە ناو گوڵشەنی سەرفرازیو، بەهەشتی کامەرانی بەشت بێ.
- ﴿ ... وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ... لەم دینەشدا توشی زەحمەتی نەکردون. ﴿٧٨﴾ الحج﴾. بەڵکە بارسوکیو ئاسانییە، لە قورسیو گرانـی بـەدورەو، لـە ئـازارو شەکەتی پارێزراوە.
- ﴿ ... وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَٱلْأَغْلَـٰلَ ٱلَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ ... گرانایی زنجیریان لەسەر لادەبا، کە بـە وانیـان شـەتەك دابـون. ﴿١٥٧﴾ الأعـراف﴾. دوای بەدبـەختی بـەختیار دەبون، دوای شـەکەتی حەسـاوە بـون، دوای تـرسو بـیم بـێ تـرس بـون، دوای دڵ توندی شادمان بون.
- ﴿ قَالَ رَبِّ ٱشْرَحْ لِى صَدْرِى ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِىٓ أَمْرِى ... گـوتی ئـەی پـەروەرێنی مـن! پـشو درێژترم بکە، کاریشم لـێ سانا بکە. ﴿٢٦﴾ طه﴾. ئەوسا کە بـەر پێیـەکانم دەبیـنم، بەدڵ هەست بە ڕێنمایی دەکەم، دەستم بە توند گیردەکەم، لە ژیانمدا سەرکەوتن وەدەست دێنمو دوای مەرگیشم ڕزگار دەبم.

---

٩١٨) شارەزا.

- ﴿ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ... لەبەریشت هاسان دەکەین، هەتا هاسانترین ڕێگە پەیدا بکەی. ﴾ الأعلى (٨). جا پڕ بە دڵ بەندایەتی پەروەرێنت دەکەیو، لەناخەوە گوێڕایەڵی دەکەیو، لە پێناویدا بەڕاستی کۆشش دەکەی، ئەوسا کە سزای ئەم ڕێیە شیرینەو، تاڵایی یەکەی هەنگوینە.
- ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ... خوا ئەرکی لە توانا بەدەر، بەسەر کەسدا ناسەپێنێ. ﴾ البقرة (٢٨٦). بەدەر لە توانا ئەرکی نەخستۆتە سەرشان، بەڵکە بەپێی تواناو، بە ئەندازەی لێهاتوییو، بارتەقای وزە فەرمانی داوە.
- ﴿ ... رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ... ئەی پەروەردیارمان! ئەگەر شتێکمان لەبیرچو لێمان مەگرە. ﴾ البقرة (٢٨٦). ئێمە جاری وایە بە جوڵە دەکەوینو، جاری واشە بێئاگاین، زەینمان دەپرشێتو، هۆشمان لای خۆ نامێنێ، سا چاوەڕێی سۆزی تۆین پەروەردیارا.
- ﴿ ... أَوْ أَخْطَأْنَا ... یا (ئەگەر) تیا بەهەڵە چوبین (لێمان مەگرە). ﴾ البقرة (٢٨٦). ئێمە بێ هەڵە نینو لە گوناهانیش بەدور نین، وەلێ چاومان لە قاپیەی تۆیەو، هومێدمان بە سۆزی تۆیە.
- ﴿ ... رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ ... ئەی پەروەردگاری هەمو لامان! ئەرکی وامان پێ مەسپێرە کە لەتوانامان بەدەر بێ. ﴾ البقرة (٢٨٦). نەوەك بێتوانایی بمانگرێو، دڵو دەرونمان کپ بێ، بەڵکە لە سەرمان سوك کە هەروەکو کردت، لەسەریشمان سانا بکە هەروەك وەڵامت داینەوە.
- ئێمە هەڵە بارو تاوانبارین، کەمو کوڕی لە ئێمەیەو گوناهمان لێ ڕوئەدا، تۆش خودایەکی لێبوردەو بەخشندەی، دلۆڤانو دە هەندەی، ﴿ ... وَٱعْفُ عَنَّا ... بمانبەخشە. ﴾ البقرة (٢٨٦).

- لە ژێر سایەی سۆزی تۆدا بەختەوەرین، بە هیواو ئومێدەوارین، سەبارەت بە میهری تۆیە کردەوەمان گیرا دەبێ‌و، گوزەرانمان لەبار دەبێ، ﴿... وَٱرۡحَمۡنَآۚ ... وەبەر بەزەیی خۆتمان بخە. ﴿٢٨٦﴾ البقرة﴾.
- ((بعثت بالحنيفية السمحة... من بە ئاینێکی پاك‌و پاراوەوە نێرراوم)). تەنگ‌و چەڵەمەو فاق‌و بریقی تێدا نیە، ئەشکەنجەو بارگرانی تێدا نیە، بەڵکو خووڕەوشتەو لەگەڵ سروشتدا گونجاوە، سوك‌و سانایەو زیادە ڕۆیی تێدا نیە.
- ((اياكم والغلوّ... وریا بن سنور مەبەزێنن)). بەڵکە شوێن (سوننەت) بکەون‌و دەستی پێوە بگرن، سەرو گوێی بۆ زیاد مەکەن، ئاسانکار بن‌و توندی مەکەن، مامناوەنجی بن‌و سنوربەزێنی مەکەن، چۆنە بەم شێوەیە پەیڕەوی لێبکەن.
- ((امتي أمة مرحومة... ئۆمەتی من ئۆمەتێکە بەزەیی بۆ نوێندراوە)). پەروەردیاری سەرپەرشتیارە، پێغەمبەری گەورەی پێغەمبەرانە، ئایینی جوانترینی ئایینانە، ڕێکترین پەیڕەوو بەرنامەی هەیەو باشترینی ئۆمەتانە.
- ((ذاق طعم الإيمان من رضي بالله ربا، وبالإسلام دينا، و بمحمد ﷺ رسولا... ئەو کەسەی خودای بە پەروەردیارو، ئیسلامی بە ئایین‌و، (موحەممەد)ی بە پێغەمبەر قەبوڵە تامی باوەڕی چەشتوە، ئا ئەم سێیانە بنەمای ڕەزامەندی‌و بنچینەی سەرفرازین)).
- لە ڕوگرژی خۆت بەدور بگرە، چونکە دەروازەی خەم‌و پەژارەیەو، مایەی دابڕدابڕبونی دڵ‌و پرشوبڵاوبونی هۆش‌و، تێکچونی گوزەران‌و بەفیڕۆچونی تەمەنە.
- ڕەزامەندی هێمنی‌و هەداری دەبارانێ‌و، حەسانەوەو سرەوتن دەهێنێ‌و، ئارامی‌و ئاسودەیی بە دڵ دەبەخشێ‌و، ژیان‌و گوزەران دەڕەنگێنێ.
- ڕەزامەندی دڵ دەپارێزێ لە گەندەڵی‌و لە ناپاکی، لە گرژی‌و لە ناخۆشی، لە گازاندەو لە گلەیی، لە جاڕسی‌و هەراسانی‌و بێزاری.
- هەر کەسێ بە خوا قایل بێ دڵی پڕ دەکا لە باوەڕو ڕۆشنایی، لە خۆشەویستی‌و دڵنیایی، لە چاوتێری‌و ڕەزانوێنی، لە هێمنی‌و دەوڵەمەندی، لە تۆبەو پەشیمانی.

- ئەی هەژارای نەدار: جوان ئارام بگرە، تۆ حەساوەی لە دەستی ڕاوە پارەو، خزمەتی سامانو داگردنی پوڵو دراو، لە پاسەوانیو نۆکەری ماڵو، زەحمەتیو نارەحەتی لێپرسینەوەی خوداوەند.
- ئەی ئەو کەسەی چاوەکانت لەدەست داوە: مژدە بێ بەهەشت لە پای نرخی چاوی تۆیە، دڵنیابە لە بری ئەوە خوا ڕوناکی خستۆتە ناو دڵت، لە بینینی شتی ناحەزو چاوپێکەوتنی شتی پڕوپوچو نالەبار پارێزراوی.
- ئەی دەردەواری بەڵابار: گەر خوا یار بێ لە گوناهان پاك بویتەوەو، لە تاوان دورکەوتیەوە، نەفسی گەورەت نزم بو، لوت بڵندیت نەوی بو، نەفسو هەوات داشکایەوەو، دڵت ئاو درایەوە.
- بۆچی بیر لە شتی نەبو دەکەیتەوەو ئەوەی هەیە سوپاسی لەسەر ناکەی، بەهرەی بەردەست لەیاد دەکەی، حازری بە ناحازر دەدەی، چاو لە ماڵی خەڵك دەبڕی ئەوەی بەردەستیشت بە هەند هەڵناگری.
- ((كن في الدنيا كأنك غريب... هەروەکو کەسێکی نامۆ لە دنیادا بگوزەرێنە)). تەنیا تیکە نانێكو قومە ئاوێكو، بەرگو پۆشاكو چەند ڕۆژانێکی کەمو چەند شەوێکی بەهەژمار بەشی تۆیە، ئیتر ژیان کۆتایی دێو ئەو گۆڕەی دەوڵەمەندترین کەسو هەژارترین کەس لێی دەنێژرێ جیاوازیان لەنێواندا ناکرێ.
- پاشا لە تەنیشت خزمەتکار، سەرکردە لە هاوسێی جوتیار، شاعیری ناودار لەگەڵ هەژاری بێ کەسوکار، دەوڵەمەند لەگەل پەککەوتەو بێچارەو نەدار، لە گۆڕ دەنرێن، وەلێ لەناو گۆڕدا بەپێی کردەوەی هەمەجۆرو پلەی دواڕۆژ هەلاوێر دەکرێن.
- ئەگەر ڕۆژێکی نوێ سەری لێ هەڵێنای بلێ بەخێر بێی ئەی مێوانی بەڕێز، ئەوسا بەهۆی جێبەجێ کردنی ئەركو واجبی سەرشانت، بە نوێکردنەوەی تۆبە لە گوناهەکانت پێشوازی لێبکە، نەکەی ئەو ڕۆژەت بە تاوانو خەمو خەفەت ناشیرینکەی، چونکە ئەوەی چو ناگەڕێتەوە.

- ئەگەر ڕابردوت هاتەوە یاد بیر لە ڕوی درەوشاوەی دیرۆکت[٩١٩] بکەوە تاوەکو دڵت شاد بێ، ئەگەریش ئەو ڕۆژەت کەوتە یاد بیر لە بەرهەمی بکەوە ئاسودەیی هەست پێدەکەی، ئەگەر بیریشت لە داهاتو کردەوە خەونە خۆشەکانت بێنەوە یاد، هەتا گەشبین بی.
- تەمەنی درێژ خەرمانەیێکە لە ئەزمون، زانکۆیێکە لە زانست، ویستەگەیێکە لە زانیاری، هەر ڕۆژێکیش بەسەر تەمەنتدا ڕاببرێ وانەیێك لە ژیان وەردەگری، تەمەن درێژیش بۆ کەسانێ کە تێدەگەن پیتو فەڕە.
- پێویستە کەمێ ترس هەبێ هێمنیت بەیادخاتەوەو، لەسەر نزاو پاڕانەوە هەڵتبنێ، لە سەرپێچیکردن بتگێڕێتەوەو، لە مەترسیێکی گەورەتر ڕێت لێبگرێ.
- پێویستیشە نەخۆشیێك هەبێ تەندروستیت یادخاتەوەو، ڕیشاڵی خۆ پێ زۆریو ڤایرۆسی خۆ پەسندی هەڵبکێشێ، تاوەکو دڵت لە خەوی بێئاگایی بە ئاگا بێنێ.
- ژیان کورتە تۆش بە سای ژیان تاڵی کورتتری مەکەوە، دۆستو خۆشەویست کەمە تۆش لەمەڕ سەرزەنشتکردن مەیدۆڕێنە، نەیارانیش گەلێکن تۆش بە سای بەدخویی ژمارەیان زۆر مەکە.
- لە بەردەوامیو کۆڵنەدان وەکو مێرولە بە، سەدجار بەسەر درەختێکدا هەڵدەگەڕێو بەر دەبێتەوە، دیسان سەر دەکەوێتەوە هەتا دەگاتە سەری، ئەوسا تۆش بێزارو شەکەت مەبە.
- هەروەکو هەنگ بە، پاك دەخواو پاکیش فەراهەم دێنێ، ئەگەر بکەوێتە سەر پۆپەی گوڵانیش ڕوخساریان ناڕوشێنێو، لقەکانیشیان ناشکێنێ.
- فریشتە ناچنە ماڵێك سەگی لێبێت، جا چۆن دەچنە ناو دڵێك سەگی بەدگومانیو ئارەزوبازی تێدا بێت.

---

[٩١٩] مێژوت.

- لە چەقە خانەکان [٩٢٠] خۆت بە دور بگرە، چونکە هەر بە نرخێکی هەرزان دینی لێ دەفرۆشرێ‌و، پیاوەتی لەدەست دەدرێ، لەوێدا ئابرووشکۆ لەژێر پێی بێ ئابرواندا دەکەوێ.
- کات تێدەپەرێ‌و، خۆر دەخولێتەوەو، مانگ دەڕواو، باو زریان هەڵدەکا، تەنیا پێشبرکێ لە ئارادایە، کاروانی ژیان لەسەر تۆ ڕاناوەستێ تۆش مەوەستە، ﴿سَابِقُوٓاْ ... پێشبڕکێ بکەن. (٢١) الحديد﴾.
- ﴿وَسَارِعُوٓاْ ... پەلەبکەن. (١٣٣) آل عمران﴾ . بە گوڕ بەرەو لوتکە هەنگاو بنێ، سەربەرزی بۆ ئەو کەسەیە بۆ بەرزایی سەردەکەوێ، سەرکەوتن بەوە دەستەبەر ناکرێ لەسەر کاسەو لەگەنی زێڕ دەور بدرێ، بەڵکە فرمێسك‌و خوێن‌و شەونخونی‌و شەکەتی‌و ماندوێتی‌و برسێتی‌و ڕەنجی دەوێ.
- ئارەقەی کرێکارێ بۆن خۆشترە لە بۆن میسکی پاڵکەوتوێ، هاشەی هەناسەی ماندو شەکەتێ خۆشترە لە ئاوازی گۆرانی تەمبەڵێ، کولێرەی برسی‌و بێ نانێ بەچێژترە لە گۆشت بەرخی خوا پێداوێ، ﴿وَسَارِعُوٓاْ ... پەلەبکەن. (١٣٣) آل عمران﴾.
- ئەو جوێن‌و توانجەی لە دەمی ڕەشك پێ بەرانەوە [٩٢١] دەرحەق بە کەسانی لێهاتوو بەهرەمەندان دەگوترێ هەروەکو بڵێی دەنگی تەقەی خۆشی یەو، چۆن بڵێی بێ بەرامبەر ڕێکلامێکن گوزارشت لە سەرکەوتن دەدەن.
- سەرکەوتن‌و پێشکەوتن هەقی بە بنەماڵەو ناوودەنگ‌و ئاستی دەستکەوت‌و ڕاهێنان نیە، بەڵکە ئەو کەسەی خاوەنی ورەیێکی بە تەوژمو، ناخێکی دەوڵەمەندو، ئارامێکی جوانە، بە مەرامی بەرزی دەگا.

---

[٩٢٠] شوێنی چەقەچەق.

[٩٢١] لەدەمی حەسودانەوە.

- لە تاوی ناخۆشیەکان ترس نەتگرێ بزانە شێر پەلاماری مێگەلێك نێچیر دەدات‌و نرکەی لێوە نایێ، لە دوای خواست‌و مەبەستت بێزار مەبە، بزانە درندە نێچیرەکەی لەناو ئاگریش بێ دەردێنێ.
- هەر بە قسەی خۆت مەکە لەمەڕ کاروباری ژیانت، بەڵکە پرس‌و ڕات هەبێ چونکە بۆچونی دوان لە ئی یەکێك بەهێزترە، چۆن ئەگەر دو پەت لێك بهاڵێن بە هێزو توندو بەندترن.
- هەر ڕەخنەیەك ڕوی تێکردی بە دوژمنایەتی مەزانە، بەڵکە بێ گوێدانە مەبەستی خاوەنەکەی کەڵکی لێ وەرگرە، چونکە تۆ ڕاستکردنەوەت زیاتر پێویستە لە پێداهەڵگوتنت.
- هەر کێ لە مەبەستی خەڵك تێ بگا دەحەسێتەوە، بە سای بەدگۆی ئەوان هەراسان نابێ‌و، بە ستایش کردنیشیان باڵی لێ نایێ، چونکە ئەوان بە کوڵێك هەڵدەچن‌و، بە فوێك دەنیشێنەوە، بە پێی ئارەزو دەجوڵێن.
- لات وانەبێ بەڵاو کۆست لە گەیشتن بە خواستەکان ڕێت لێ دەگرن، چەندین کەسی بەهرەمەند ئەگەر چی کەڕو کوێروشەت‌و خوار بون، بەڵام بە مەرام گەیشتن، کەواتە لاشە دەور نابێنێ بەڵکە ورەو غیرەت جێی دەگرێ.
- ئومێدا وایە کە خودا لێت دەگرێتەوە بەزەیی پێت دابێتەوە، ئەگەر لە خواستت ڕێت پێ دەگرێ چاکەو قازانجی بۆت بوێ، کە لە مەبەستت دوات دەخا یارمەتیت بدا، چونکە ئەو لە تۆ لەمەڕ بەرژەوەندی تۆ شارەزاترە.
- ئەگەر پەژارەیێ بۆ مێوانت وا بزانە پارچە هەورێکی کەمە لە هاوێنداو دەڕەوێتەوە، با گرمەی نەتترسێنێ‌و، هەورە تریشقەی نەتتۆقێنێ، جار وادەبێ بارانەی بۆت ببارێنێ.
- هەفتەی جارێك بە خۆت‌و خاوو خێزانت گەشتێ بکە، چونکە پتر چاویان دەکاتەوەو، ژیانتان نوێ دەکاتەوەو، بێ ئومێدی‌و بێزاری پێ دەڕەوێتەوە.
- هەر کێ لە ماڵی خۆی ئاسودە نەبێ لە هیچ شوێنێ ناحەسێتەوە، دڵنیاش بە شیاوترین جێگا بۆ دڵارامی‌و هێورەیی‌و دوری لە ئاستەنگ‌و ناخۆشی ماڵی خۆتە.

- زانستو ڕۆشنبیری شکۆو ڕێزی هەر دەمێنێ، بە تایبەت بۆ ئەو کەسانەی فیرکاری خەڵكو دانەری کتێبن، بەڵام قەدرو ڕێزی پلەو پایە خۆی ڕاناگرێو، وەکو کەفی سەر ئاوە.
- بیرو زەین ئەگەر وەگەڕ نەخرێ بەرەو خانەی مەرگەسات دەچێ، ئەوسا ئەشکەنجەو ئازار ڕادەکێشێ، جا هەروا بەرهەڵدای مەکە بەڵکە لە شتی سود بەخشدا بەکاری بێنە.
- یەکێ لەوانەی حاڵ دەشێوێنێو دڵ ڕەق دەکا تێکەڵبونە لەگەڵ خەڵکداو، گوێ گرتنە لە گوتەی پڕوپوچیانو، زۆر مانەوەیە لەناویان، هیچ شتێکیش ئەوەندەی بەسەربردن لەگەڵ بەندایەتیو زانستدا بەردار نیە.
- باشترین ڕێگا کە بیگریە بەر ڕێگای مزگەوتە، بێ کێشەترین ڕێ ڕێگای چونەوە ماڵتە، ناخۆشترین ڕاوەستان ئەوەیە لەبەردەم دەسەڵاتدار ڕادەوەستی، گەورەترینو چۆنیەتیش گرنۆش بردنە بۆ خوای تۆڵەسێن.
- گوێ هەڵخستن بۆ قورئان بە دەنگێکی خۆش، یادکردنی خوا بە دڵێکی ئامادە، بەخشین لە ماڵێکی حەڵاڵ، ئامۆژیاری کردن بە زمانێکی پاراو سفرەو خوانی دەرونن، باخو گوڵشەنی دڵن.
- خووڕەوشتی جوانو جوامێرانە، لە ڕوخساری جوانو چاوی ڕەشو کوڵمی سور جوانترە، چونکە جوانیو شۆخو شەنگی ناوەکی لە جوانی دەرەکی بەرچاوترە.
- کردەی چاکە لە دەرەنجامی خراپ دەتپارێزێ، هێزو وزەی ژیری لە خلیسك پێبردنی هەواو هەوەس دەبێتە بەربەست، چەکوشی ئەزمون لە هەزار ئامۆژگاری بەهێزترە.
- ئەگەر هەزاران مەردم ببینی کە سەرقاڵی گاڵتەو گەپو تەمەن بەفیڕۆدانن، سوپاسی خوا بکە لەسەر ئەو بەهرەی پێت بڕاوە، چونکە بینینی بەربەڵایان شادیە بۆ دورە بەڵایان.
- ئەگەر کەسێکی بێ باوەڕت بینی سوپاسی خوا بکە کە موسڵمانی، ئەگەر چاوت بە خراپەکارێ کەوت سوپاسی خوا بکە کە تەقوا کاری، ئەگەر کەسێکی نەفامت دیت سوپاسی خوا بکە کە دەزانی، ئەگەر کەسێکی دەردەدارت بینی سوپاسی خوا بکە کە دورە دەردی.

- خۆر لە بەرژەوەندی تۆ دروست کراوە ئەوسا خۆت بە تیشکەکەی پاککەرەوە، با لە پێناوی تۆدا هاتۆتە ئاراوە جا کەڵك لە هەواکەی وەرگرە، چۆمو ڕوبار لە قازانجی تۆ ڕەخساوە سا چێژ لە ئاوەکەی وەرگرە، میوەو بەروبوم لەبەر خاتری تۆ وەدی هێنراوە دەی تۆش تامی لێ وەرگرە، سوپاسی ئەو خوایە بەرزو بێهاوتایەش بنوێنە کە چاکەی لەگەڵدا نواندوی.
- کەسی نابینا بە هیوای دیتنی نیگاری جوانە، مەردمی نەبیسەریش بە ئومێدی بیستنە، ئەوەی لە جێگا کەوتوە خولیای ئەوەیە چەند هەنگاوێ هەڵێنێ، لاڵو بێ زمانیش شەیدای دەربڕینی چەند وشەیێکە، کەچی تۆ دەبینیو دەبیسیو دەڕۆیو دەوێژی.
- پێت وانەبێ کەس لە ژیاندا بێ کێشەیە، هەیە خانوبەرەی هەیە بێ ئۆتۆمبێلە، هاوسەری هەیە بێ کارو ئیشە، گەدەی ساغەو حەزی لە خواردنە بێ خواردنە، جۆرەها خواردنی لەلایە پارێزی بۆ دانراوە.
- مزگەوت بازاڕی دواڕۆژە، کتێب لەگەڵ تەمەندا هاوڕێیە، کردەوە دڵنەوای ناو گۆڕە، ڕەوشت بەرزی ئاتاجی گەورەییو ڕێزە، بەخشندەییش جوانترین پۆشاکە.
- خۆت لە کتێبی خوانەناسان بەدور بگرە، چونکە نیازیان گلاوەو دڵ پیسو لێخن دەکەن، ژاریان تێدایەو گیان دەکێشن، پەڵەیەکن دڵ دادەپۆشن، هیچ شتێکیش ئەوەندەی نیگای خوا بۆ تۆ گونجاو نیە، دەرونت پاك دەکاتەوەو، دەردی تۆ تیمار دەکا.
- لە کاتی توڕەبوندا بڕیار مەدە نەوەك پەشیمانی بتگرێ، چونکێ کەسی توڕە ڕاستی لەدەست دەداو، هۆشی لەکن نامێنێو، تێفکرین دەدۆڕێنێ.
- پەژارە ون بو ناگێڕێتەوە، ترس داهاتو ناگونجێنێ، نیگەرانی سەرکەوتن بەرهەم ناییێنێ، بەڵکە دڵی ڕازیو دەرونی ساغ دو باڵی بەختەوەرین.
- هەتا ڕێز لە خەڵکان نەگری لێیان مەخوازە ڕێزت بگرن، لەمەڕ ئەو تیشکانەی دوچارت هاتوە خەڵك سەرزەنشت مەکە، بەڵکە خۆت بە تاوانبار بزانە، ئەگەر حەزیش دەکەی خەڵك ڕێزت بگرێ بۆ خۆت ڕێزی خۆت بگرە.

- ئەگـەر خـاوەن کۆڵـیت [٩٢٢] دڵنیا بـێ ڕۆژێ دێ کۆشـكو باڵەخانـەکان دەڕوخـێن پێویستە بە کۆڵیتەکەی قایل بێ، ئەگەر خاوەن پوشاکیدا دڕاو گومانی لەوەدا نیــە کــە ڕۆژێ دێ بــەرگی ئاوریـشــم دادەڕزێ جێگــای خۆیــەتی لــە بەرگــە دادڕاوەکەی گـازاندەی نەبێ.
- هەر کەسێ هەرچی ئارەزوی بیەوێ بەدوای کەوێ، دڵی دابڕدابڕ دەبێ، کاروباری لەبار دەچێ، خەمو پەژارەی زۆر دەبێ، چونکە دەرون هەڵخەڵەتێنەرەو هەر فەرمانی بە خراپەیەو خواستەکانی بێ سنورە.
- ئەی ئەو کەسەی زاڕۆڵەت لەدەست داوە: خودا کۆشکی سوپاسگوزاری لە بەهەشتا بۆت داناوە، ئەی ئەو کەسەی لە دنیادا بەشت براوە: بەشی تۆ وا لە بەهەشتی تا هەتایی چاوەڕوانە.
- باڵندە لەناو هێلانەیدا ڕۆژی بۆ نابارێ، شێر لەناو لانەیدا بژێوی نایێتە بەردەم، مێرولە لەناو کونەکەیدا دانەوێڵەی بۆ نارژێ، بەڵکە هەر کامیان بە شوێن بژێویاندا دەگەڕێن، دەسا تۆش هەوڵت بە هەوڵی ئەوان بێئەوەی بەوان براوە بە تۆش دەبڕێ.
- ﴿ ... يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ... هــەر هــەرایەك لــە دژی خۆیــان دەزانــن. (٤) المنافقون﴾. لە چاوەڕوانی هەمو بەڵایەك دان، بەر لە هاتنی مەرگیان دەمرن، پێشبینی هەمو کارەساتێك دەکەن، لە گشت خەیاڵو جموجوڵو دەنگێك دەترسێن، چونکە ناخیان پرشوبڵاوەو دڵیان بەتاڵە.
- ئەگەر خودا تۆی لەسەر بارو حاڵەتێك جێگیر کردی جگە لەمە داخواز مەکە چونکە ئەو لە بارەی تۆ زانایە، ئەگەر هەژاری کردی نەڵێی خۆزگە دەوڵەمەندی دەکردم، ئەگەر نەخۆشی کردی نەڵێی خۆزگە چارەی دەکردم.
- ئومێد وایە لە دواکەوتنی گەشتەکەتدا بەرژەوەندی هەبێ، لە نەبونی هاوسەردا فەڕو پیت هەبێ، لەوەی فەرمان بەریت بۆ نەڕەخساوە قازانجت بێ، چونکە خوا دەزانیو تۆش نازانی.

---

٩٢٢) زنج، کوخ، خانوێکی زۆر سادە.

- بەرد لە درەخت بەهێزترە، ئاسنیش لە بەرد بەهێزترە، ئاگریش لە ئاسن بەهێزترە، باش لە ئاگر بەهێزترە، وەلێ باوەڕیش لە بای سەخت بەهێزترە.
- هەر بەلاّیێ دوچارت بێ وانەیەکەو لەیاد ناکرێ، هەر ئاستەنگێ کە دێتە ڕێت لەناو بیرتدا هەلّدەگیرێ، بۆیە لەناو هزردا دەبێتە پەیامێکی تا هەتایی‌و پشتگوێ ناخرێ.
- سەرکەوتن چەند تنۆکێکە لە دەرەنجامی ئەشکەنجەو ئازارو زام‌و برین‌و مەرگەساتدا پالێوراوە، دۆڕانیش چەند دلۆپێکە لە ئاکامی سستی‌و تەمبەلّی‌و بێ توانایی‌و شل‌و خاویدا پارزنراوە[٩٢٣].
- ئەو کەسەی سورە لەسەر پەیداگرتنی ناوو دەنگێکی کاتی‌و، هەولّ نادا ناوی بەرز ڕابگیرێ‌و، نایەوێ زانستی بەسودو کردەوەی چاکە دەستەبەر بکا، تەنیا کەسێکی ساویلکەو بێ ورەیە.
- ((**یا بلال، اقم الصلاة، ارحنا بها...** (پێغەمبەری خوا -درودو سلاّوی خوای لەسەر- دەفەرموێ) ئەی بلال، قامەت بۆ نوێژ دابەستن بکەو، بە سای نوێژمان حەسێنەوە))، چونکە نوێژ داباریتی ئارامی یە، ڕوباری هێمنی‌و هەداری یە، نزە بایێکی پاك‌و فێنکە، بەسەر دەرونندا هەلّدەکا، گرێ ترس‌و کلّۆلّی کپ دەکا.
- ئەگەر سەرپێچی پەروەردیارت نەکردو، دەرهەق بە کەس ستەمت نەکرد، پڕ بە چاوەکانت بخەوە، خۆشی لە خۆت بەشێکی گەورەت پێ بڕاوەو، هیچ نەیارێکت نیەو هەولّت بە فیڕۆ نەداوە.
- خۆشی لەوەی کە شەو دەخەوێ خەلّك بۆی دەپاڕێتەوە، قوڕ بەسەریش بۆ ئەو کەسەی کاتێ شەودەکاتەوە خەلّك نزای لێ‌دەکا، مژدە بۆ ئەوکەسەی جێگای خۆی لەدلّی خەلّکدا کردۆتەوە، دۆڕانیش بۆ ئەوکەسەی زمانەکان نەفرەتی لێ‌دەکەن.
- ئەگەر لە دادگای دنیا دادەوەریت دەرك پێ نەکرد داواکەت بەرەو دادگای دوارۆژ بەرزکەوە چونکە لەوێ فریشتە شایەتن، داواکە پارێزراوەو، داد پرسیش خوایەکی هەرە دادوەرە.

---

٩٢٣) پالاّوتەکراوە، پالێوراوە.

- ﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ ... سا ئێوە یادی من بکەن، تا منیش لەبیرتان نەکەم. ﴿١٥٢﴾ البقرة﴾. ئەگەر یادی خودا هەر ئەوەندە سودەی هەبێ بەسە، ئەگەر هەر ئەوەندە قازانجەی هەبێ کە خوداش یادی تۆ بکا بەسە، ئای لەو شکۆو ڕێزە، لەو گەورەییو سەربەرزییە
- مژدەت لێبێ.. دەستنوێژ گرتن بەشێکە لە باوەڕ، تاوان هەڵدەوەڕێنێو، بە تەواوی گوناهان دەشۆرێنێ، خاوێنت دەکاتەوەو ئامادەت دەکا بۆ چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەو خوایەی زاڵە بەسەر هەمو دەسەڵاتێکدا.
- خۆشی لەخۆت نوێژ تاوانی ڕابردو دەسڕێتەوەو، ئەوانەی ئێستاش ڕەشدەکاتەوەو داهاتوش دەسازێنێ، خاوەنەکەی لە کۆتبەندی دەکاتەوەو، بیلبیلەی چاوەکانە.
- ئەو کەسەی بۆ ئەوە تێدەکۆشێ خەڵك ڕێزی بگرێو ڕەخنەی لێ نەگرێ، بە زۆری وایە لە بەدبەختیو چارەڕەشیدا دەگوزەرێنێ، گەڕانیش بەدوای خۆدەرخستنو ناوودەنگدا لەگەڵ بەختەوەریدا تێکدەگیرێن.
- تەنیا تێڕوانینو لێکۆڵینەوە دەربارەی هونەری شادی بەس نیە، بەڵکە پێویستی بە جموجۆڵو کردو کۆشش هەیە وەکو ئەوەی هەمو ڕۆژێ ماوەیێ بەپێ بڕۆی، یا گەشت بکەی، یا بەرەو شوێنی دلگیر بچی.
- زۆر جاران مێشولە بەلا ڕیشی شێر دەبێو، دەیەوێ هەراسانی بکا ئەویش هیچ بایەخی پێ ناداو ڕوی بۆ لا ناکاتەوە، چونکە سەبارەت بە مەبەستێکی گەورەتر سەرقاڵە.
- لەمەردمی بەدبین خۆت بپارێزە، چونکە تۆ گوڵی پێشان دەدەی ئەو دڕکەکەت پێشان دەدا، تۆ ئاوی بۆ دێنێ ئەو شتی پیست بۆ لەناو دەردێنێ، تۆ بە ڕوناکی خۆردا هەڵدەڵێی ئەو بێزاری لە گەرمایەکەی دەردەبڕێ.
- ئاخۆ بە ڕاستی بەختەوەریت گەرەکە؟! دور بەدوای دامەڕۆ، هەر لە خودی خۆتدا وەدی دەکرێ، لە داهێنانی بیرو هزرت، لە بۆچونی جوانتو، ویستی گەشبینت، لەو دڵەتدا کە بە چاکە ڕۆشن بوە، وەدی دەکرێ.

- بەختەوەری گولاوو بۆنی خۆشە تۆ ناتوانی بـە دەوری خۆتـدا بیپرشـێنی، ئەگـەر لەپێشـدا چەند دلۆپێك بەسەرەخۆتدا هەڵنەڕژێنی.
- دەردی ئێمـە لەوەدایـە ڕۆژانـە پـتر لـە سـەت گـەڕەت لـە غـەیری خـوا دەترسـین: دەترسین بەدوا کەوین دەترسین هەڵە بکەین، دەترسـین پەلـە بکـەین، دەترسـین فلان تورە بێ، دەترسـین فیسـار قەڵسی.
- خـەڵکانێکی زۆر لایـان وایـە هەرچـی خۆشـی‌یـە لـە بـەین دەچـێ، بـەلام هەرچـی خەم‌و پەژارەیە جێگیـر دەبێ، ئەوان باوەڕ بـە مـەرگی شـادی دەکـەن، کەچـی لـە مەرگی پەرێشـانی سەرپێچی دەکەن.
- کەسانێك لە ئێمە وەکو ماسـی کوێر وایە لەناو دەریادا دەخولێتـەوە لای وایـە لـە جامێك ئاو دایـە، ئێمـە لـە جیهـانی بـاوەڕدا لـەدایك بـوین کەچـی باوەشــمان لـە کێوی مەینەتی‌و کلۆڵی‌و دژایەتی‌و ترس داوە.
- ژیان خۆشە، بەلام ئەو خـەلات‌و دیاری‌یـە پێویـستی بـە یـەکێ هەیـە شـیاوی بـێ، ئەوانەش کە ژیان بۆیـان پێدەکەنێ‌و ئەوان دەگرییێن، ژیـان بۆیـان دەگرژێتـەوەو ئەوانیش ددانیان جیـڕ دەکەنەوە شایستەی ژیان نین.
- ڕاوچییەك کۆترێك دەخاتە ناو قەفـەس ئـەویش دەسـت دەکـا بـە ئـاواز خوێنـدن ڕاوچی گوتی: ئێستاکەی وەختی خوێندنـە؟! ئـەویش گـوتی: هـەر ســات لـەدوای سات ڕزگاری بەڕێوەیە.
- بـە کەسـێکی دانایـان گـوت: بـۆ ناچیە لای پاشــا بـە تورەگـە ئـاڵتون دەبەخـشی؟ گـوتی: ترسـم لـەوە هەیـە ئەگـەر تـوڕە بـو سـەرم بپـەڕێنێ‌و، لـەناو یـەکێ لـەو تورەگانەدا بە دیاری بۆ هاوســەرکەم بنێرێ!!.
- باشــە بۆچــی گوێــت بــۆ حەپــەی ســـەگان دەگــری بــۆ ئــاوازی بولبــول گــوێ هەڵناخەی؟! بۆچی تاریکی شـەو دەبـینی‌و، سـەیری جـوانی مـانگ‌و ئەسـتێرەکان ناکـەی؟! بـۆ لـە تـاوی ژانـی پێـوەدانی هـەنگ هـاوار دەکـەی، کەچـی شـیرنایی هەنگوین لەیاد دەکەی؟!.

- باوکە ئادەم لە سەرپێچی تۆبەی کرد ئەوسا پەروەردیاری ڕێنمایی کردو هەڵیبژاردو بەرزی کرد، پێغەمبەرو شەهیدو پیاوچاكو زانا گەلێکی لە پشتی ئەو خوڵقاند، وای لێهات لە سەردەمی پێش تاوان پایە بەرزتر بو.
- نوح پێغەمبەر (سلاّوی خوای لەسەر - بە ناڵەو هاوارەوە چریکەی هەڵبڕی: خوای بەخشندە هاوارە، خوای دلۆڤان هاوارە، بە قەد چاوتروکانێ کۆمەگی خوا گەیشتە جێ، وەکو بورکان لافاو هەڵسا، سەرکەوتو بەسەر دوژمندا زاڵ بو، بەلاّم ئەوانەی بێباوەڕ بون سەرشۆڕو نغرۆ بون.
- یونس پێغەمبەر - سلاّوی خوای لەسەر - لە ناخی دەریاوە لەناو سێ تاریکایی دابو، ڕاستەوخۆ بە پەلە پەیامێکی بەرزکردەوە، دان پێداهێنان بە تاوانو داوای لێبوردنی تێدا بو، چونکە پەیامێکی ڕاستگۆیانە بو هەروەکو خێرایی تیشکی خۆر کۆمەکی گەیشتە جێ.
- داود پێغەمبەر - سلاّوی خوای لەسەر - بە سای فرمێسکی هەڵەکانی سڕیەوە، پۆشاکی تۆبەکردنی سپی کردەوە، چونکە کوتاڵەکەی لەناو مینبەردا چنرا بو، بەرگدروەکەش کەسێکی دەس پاك بو، پاككردنەوەی ئەو پۆشاکەش لە پێش بەرەبەیان دابو.
- کاتێ کارو وەرامت لەسەر گران بو، پەژارە تەنگی پێ هەڵچنی، بێ ئومێدی ڕوی تێکردی، چاوەڕێی ڕزگاری بە.
- ئەگەر دەتەوێ خوا کلۆڵیت لەکۆڵکاتەوە کەم تا زۆرێك ئومێدت لە هەمو دروستکراوێ ببڕە، هیوات بە هیچ کەس نەبێو، بە غەیری خوا دڵت وابەستە نەبێ.
- دەرونت وەکو ئەو شلەمەنی یە وایە کە پەرداخەکەی بە ڕەنگی خۆی دەڕەنگێنێ، جا ئەگەر دەرونت ئاسودەو ڤایل بو جوانیو خۆشبەختیو شادمانی هەست پێدەکەی، ئەگەریش ڕەشبینو تەنگو تروسك بو بەدبەختیو خراپەو ناشیرینی وەدی دەکەی.
- ئەگەر گوێڕایەڵی خوا بوی، بە بڕێویت ڤایل بوی، لەمەڕ لەدەستچوەکە دڵنەوا بوی، ئەوا بە هەرچی خواستی چاکەیە گەیشتیو، بەسەر مەبەستت ڕاگەیشتی.

- هەر کێ باخی یادو باوەڕی لە سینەدا بێو، گوڵشەنی زانستو ئەزمونی لەلا بێ، جێی خۆی نیە سەبارەت بە لەدەستچونی دنیا هەراسان بێ.
- هەر کەسێ شادمانی بۆ ئەوە دوا دەخا هەتا کوڕە بزربوەکەی دێتەوە، یا خانوییێك پێکدێنێ، یاخود لەسەر کارێکی شیاودا دەمەزرێ، ئەو کەسە تەنیا بە تراویلکە سەری شێواوەو بە زیندە خەونان هەڵخەڵەتاوە.
- بەختەوەری لەوە دایە: زۆر لێکدانەوەت نەبێ، بە پڕوپاگەندەی ترسناك باوەڕ نەکەیو، پشت لە پێشبینییەکان هەڵکەی.
- خەندە لێوی: جادوێکی حەلاڵەو، سەرەتای خۆشەویستی یەو، ڕاگەیاندنی برایەتی یە، پەیامێکی ڕاستەوخۆیە ئاشتیو تەبایی وەخۆ هەلگرتوە، خێرو چاکەییێکی قەبوڵ کراوە، مانای ئەوە دەگەیەنێ خاوەنەکەی کەسێکی قایلو دلارامو خۆڕاگرە.
- داوات لێ دەکەم لە شپرزەییو شلۆقیو بێسەروبەری بەدوربە، هۆکارەکەی بۆ وازهێنانو پشتتێکردن لە ڕێكوپێکی دەگەڕێتەوە، چارەسەریشی ئەوەیە مرۆ بەرنامەیەکی جوانی هەبێ ڕاستێتیو ڕاهێنانی تێدا وەدی بکرێ.
- ئەگەر دوچاری تەنگژەو بەلاییێك هاتی دڵخۆشبە بەهەر ڕۆژێك لەو ناخۆشیەدا بەسەری دەبەی، چونکە ئەو بەلایە کورت دەبێتەوەو سوك دەبێ، چونکە ناخۆشی تەمەنێکی هەیە وەکو تەمەنی مرۆڤە زیاتر نیە.
- پێویستە تۆ لەمەڕ خواستی دنیایی سنورێکت هەبێ نەیبەزێنی، بۆ نمونە چاوت لە خانوێك هەبێ لێی دانیشی، ئۆتۆمبیلێك پێت لە عەرزێ بکاتەوە، بەلام بەرهەڵدانی هەواو هەوەس بەسەر هەر شتێدا کە حەزدەکا مایەی بەدبەختی یە.
- ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ ... ئێمە جسناتی مرۆمان دەگەڵ خەمان وەدی هێنا. ﴿٤﴾ البلد. نەخشە دانانی خوایە بۆ ئەو مرۆڤە گۆڕانکاری بەسەردا نایێ، هەر لە هەوڵو ڕەنجو ئەشکەنجەدایە، پێویستە دان بەوە دابێنێ جی لەبارە دایەو، لەگەڵ ئەو ژیانەیدا بگوزەرێنێ.

- ئەو كەسەی ڕۆژگاری خۆی لە گاڵتەو گەپو ڕاوكردن بەسەر دەبا وادەزانــێ خـۆی بەختــەوەر دەكـا، نازانــێ لــە دەرەنجـام نـرخەكـەی ئەوەیــە هەمیــشە دڵ پەســتو بــەردەوامو غــەمگین دەبــێ، چـونكێ هاوســەنگی نێــوانی ئەركــەكانو ڕابــواردنی پشتگوێ خستوە.
- هەرچی لە ژیانتدا پێویست نیە لە خۆتی بەدور بگرە، هـەتا ئـەو كاغەزانـەی بـە زیادە لە گیـرفانت دایە، یا لەناو پەرتوكخانەكەت دایە، لەبەرئەوەی هەر شتێ لـە پێویستی بەدەربێ -جا لە هەر بوارێك بێ- زیانبەخشــە.
- هـاوەڵان بەختــەوەرترین كـەس بـون چـونكە هەرچـی بەســەر دڵیانــدا دەهـاتو ختوكەی لـە دەرونـدا دروسـت دەكـردنو كەمبایـەخ بـو تیایـدا قـوڵ نەدەبونـەوە، بەڵكە ئەوان بایەخیان بە بنەمایەكان دەداو، بە خواستی باڵا سـەرقاڵ بون.
- پێویــستە لــە ئەنجامــدانی بەندایــەتی بــە وردی بایــەخ بــدەی، لــە زانــستی بــێ تێگەیشتنو، نوێـژی بـێ تـرسو، قورئـان خوێنـدنی بـێ تێفكرینـدا هـیچ ســودو كەڵك نیە.
- ﴿... وَٱلطَّيِّبَٰتُ لِلطَّيِّبِينَ ... كێش پاكن بۆ پاكانن. ﴿٢٦﴾ النور﴾.

كــردارو گوفتــاری پــاك، هاوســەری پــاكو خونــەریتی پــاك شــیاوی كەســانی هەڵبــژاردەو پاكــە، بــۆ ئــەوەی بــە ســای ئــەو بەیــەك گەیــشتنە بەختــەوەری ڕاستەقینەو ئۆقرەگیریو بە ئاكام گەیشتن بێتە ئاراوە.

- ﴿...وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ ...ئەوانەش كە ڕكی خۆیان دەخۆنــەوە. ﴿١٣٤﴾ آل عمران﴾.

ڕقیــان لــەناو سینە دەنێنــەوە شـوێنەواریان لــێ بــەدیار ناكــەوێو جـوێن نـادەنو وتەی نەشیاو دەرنابڕنو خەڵك ئازار نـادەنو دوژمنایـەتی ناكـەن، بەڵكـە پـێ لـە نەفسی خۆیان دەنێنو چاو لە تۆڵــە ناگێڕن.

- ﴿... وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ... ئەوانـــەش كـە لـە مـەردم چاوپۆشـــی دەكـــەن. ﴿١٣٤﴾ آل عمران﴾.

ئــەوانیش ئــەو كەسـانەن چاوپۆشـیو لێبـوردەیی دەردەبـڕن، ئەوانـەی ئازاریـان داون ئازادیـان دەكـەنو داوای تۆڵەكردنـەوە ناكـەنو بەخـشینیان ڕادەگەیـەنێنن،

نـەك هـەر ڕقـی خۆیـان بخۆنــەوەو بـەس بەڵكـە نـەرمونیانیو چاوپۆشـیان لــێ بەدی دەكرێ.

- ﴿... وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ... خوا چاكە كاری خۆش دەوێن. ﴿١٣٤﴾ آل عمران﴾.

ئـەمانیش ئەوانـەن دەرهـەق بەوانـەی سـتەمیان لێكـردون چـاو دەپۆشـن بەڵكـە وێـڕای ئـەوەش بـە سـامانو پلـەو پایـەو جوامێریـان چـاكەیان لەگەڵـدا دەكـەن نـەیاریان خراپـە دەنوێنــێ ئـەوانیش چـاكە دەنـوێنن، بۆیـەش پلـەی چاكەكاری گەورەترین پلەو پایەیە.

- دەقاو دەق ئەو كارە دیـاری بكـە، كـە بەختـەوەرت دەكـا. ئـەو حاڵـەتو بوارانـەی بەوپــەڕی بەختــەوەریت دەگــەیێنن لیــستێكیان لــێ تۆمــار بكــە: ئــاخۆ دوای چـاوپێكەوتن لەگـەڵ كەسـێكی تایبـەت ئاسـودەی؟ یـاخود دوای ڕۆیـشتنت بـۆ شـوێنێكی تایبــەت؟ یـا دوای جێبــەجێ كردنــی كارێـك بــە تایبــەتی؟ ئەگــەر بەشێوەیەكی سادە ئەزمونێكی باشت بەئەنجام گەیاند، لەناو لیستەكەتدا بنوسـە. دوای هەفتەیــەك هەســت پێدەكــەی لیــستێكت پڕكردۆتــەوە لــەو بۆچــونانەی بەختەوەرت دەكەن.

- لەســەر ئــەو كارانــەی دڵخۆشــكەرن پــێ دابگــرە: دوای ئــەوەی ئــەو كارانــەی بەختەوەرت دەكەن پێیان ئاشنا بوی، هەرچی كارو فەرمانی ترە لەبیـری خۆتـدا وەدەرێ یان بنێ.

ئەوسا ئەو شتانەی ئاسـودەت دەكـەنو ئەوانـەش كـە لـە بەختـەوەری بـەدورت دەخەن لە یەكتر هەڵاوێریان بكە. بۆ ئەوەی هەوڵـدانت لەپێناو بەختـەوەریدا لـە ئەنجامی ئەزمونێكی دڵخۆشـكەر بێ لە خودی خۆیدا.

- تا ئەو ساتەی تۆ لەسەر ڕاستە شەقامی خوای، خۆت پێ قـەبوڵو ڕاسـت بـێ: زۆر گرنگە بگەیە ئەو ئاستەی متمانەت بە خـۆت هـەبێو، لـە خـۆت قایـل بـیو، ئـەو ڕەخنەش كە بەرەو ڕوت دەبێتـەوە بایـەخی پـێ نـەدەی، لەڕاسـتیدا بەختـەوەری لەو دڵەدا نامێنێ كە هەست بە هەڵـەو دۆڕان بكاو گومانو دو دڵی تێدا بێ.

- خزمەتی خەڵكان بكەو كردەی چاكە ئەنجام بدە: بە تەنیایی‌و بە لاچەپی مەژیێ، چونكە تەنیایی چاوگی كەساسی یە، ئەو كاتەش كە تێكەڵ بە خەڵك‌و خاوو خێزانت دەبی هەرچی خاكەساری‌و مەینەتباری‌و كڵۆڵی هەیە نامێنێ، ئەو كاتەش كە خزمەتێك پێشكەش دەكەی. ئەگەر لە ماوەی دو هەفتەشدا خزمەتی خەڵك بكەی وەكو چارەسەرێكی چۆنییەتی مەینەتی دانراوە.
- هەمیشە خۆت سەرقاڵكە: پێویستە - بە زیتەڵی‌و وریایی - هەوڵدەی پتر تواناكانت بەگەڕ بخەی. ئەگەر خۆت بە ڕەنێوهێنای كاری سەرنجڕاكێش سەرقاڵكەی، زیاتر خۆت بەختەوەر دەكەی، تەمبەڵیش گەشە بە مەینەتی دەدا.
- دژایەتی كەساسی‌و كڵۆڵی بكە: كاتێ كارو وەرامێك بێزاری كردی، هەڵسە بە ئەنجامدانی كردەوەیەكی لاشەیی كە حەزی پێدەكەی هەست دەكەی باری هۆش‌و دەرونیت دێتەوە سەرخۆ. دەشتوانی خۆت بە كارێكەوە خەریككەی كە لەپێشدا خۆت پێوە خەریك دەكردو هەستت بە ئاسودەیی دەكرد، وەكو ئەوەی خۆ لەسەر ئەنجامدانی وەرزشێكی تایبەت ڕابێنی، یا لەگەڵ دۆستانت گەشت بكەی.
- بێئومێد مەبە لەسەر ئەوەی كارێكت بە تەواوی پێ ئەنجام نەدراوە: دەبێ بزانی گەورە پیاوان بێ كار نابن. كەسانێ هەن وا دەزانن هەتا هەمو كارێكیان بە ئەنجام نەگەیێنن متمانەیان بەخۆ نیەو بەختەوەر نابن. ئەو كەسەی هەستیش بە بەرپرسیارێتی دەكا دەتوانی بەبێ سستی نواندن ئەندازەیێكی گونجاو لە كارەكانی ئەنجام بدا، لە هەمان كاتیشدا لەبەرئەوەی كەمتەرخەمی نانوێنێ دەتوانێ چێژ لە خۆشی ژیان ببینێ.
- لەمەڕ بەربەرەكانی‌و ڕوبەڕوبونەوەدا زیادە ڕۆیی مەكە: دڵنیابە هەر دڵڕەقیت بۆ دەمێنێ، بە تایبەتیش ئەو كاتەی لەسەر كردارێك پێشبڕكێ لەگەڵ یەكێ ئەنجام دەدەی بێ ئەوەی هەل‌و مەرجێكت بۆ خۆت ڕەخساندبێ تێیدا وەحەسێیو وچان بدەی.
- هەست‌و نەستت كۆتبەند مەكە: كپكردنی هەست دەبێتە هۆكاری ئاڵۆزی، دەبێتە بەربەستی هەستكردنیش بە بەختەوەری. هەست‌و نەستت سەركوت مەكە. بەڵكە بە شێوازێكی گونجاو ئەو هەستە دەربڕە كە بە وزەی دەرون لە ناخەوە هەڵبقوڵێ.

- باری هیچ کەس مەخە ئەستۆی خـۆت: زۆر جاران خـەڵك بـە سـای کوێرەوەری کەسێکی تر هەست بە بارگرانیو، هەناسە ساردیو، تاوانباری دەکەن، ئەگەر چی بۆ خۆیان لەو کەساسی یە بە دورن. بێنەوە یـادت کـە هـەمومرۆڤێ لەمـەڕ خـۆی بەرپرسیارە، سۆز نواندنو هاریکاریش مافدارێتیو سنوری هەیـە. ئـەوەش بزانـە کە مرۆ بە ویژدانی خۆی دەزانێ، ﴿... وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ... هیچ کەس باری گرانی هیچ کەسێکی تر ناگرێتە کۆڵ. ﴿١٦٤﴾ الأنعام﴾.
- بـێ چـەندو چـون بڕیـاری خـۆت بـدە: ئـەو کەسـەی بـۆ ماوەیـەکی دورو درێـژ بڕیارەکـانی خـۆی دوا دەخـا، ئـەوا چـەند کـاتو سـاتێكو چـەند ڕۆژێـكو چـەند مانگێـك لـە مـاوەی بەختـەوەری خـۆی دوا دەخـا. ئەوەشـت لەبیـرنەچێ شـتێکی بەلگەنەویستە کە دەرکردنی بڕیار لە ئێستاوە ئـەوە ناگەیـەنێ کـە لێـی پاشـگەز نەبیتەوە، یاخـود تـاووتوێی نەکەی.
- ڕێزی خۆت بزانە: لـەو کاتـەی دەتـەوێ بـەرەو کارێـك هـەنگاو بنێـی ئـەو پەنـدە وەیادخەوەو پەندی لـێ وەرگرە، کە دەڵێ: ((ڕەحمەتی خوا لـەو کەسـە بـێ ڕێـزی خۆی دەزانێ)) بۆ نمونە ئەگەر تەمەنت گەیـشتە پـەنجا سـاڵی ویـستت وەرزشـێك ئەنجامدەی، بیـر لە ڕۆیـشتن، یـاخود یـاری تێـنس، یـا مەلـەوانی بکەوە، بیـر لـە یاری تۆپی پێ مەکەوە، بەردەوامیش هەوڵدە گەشـە بە لێهـاتویت بدەی.
- بزانە چۆن خۆت دەناسی: بەلام خۆ هەلکوتان بۆ هـەڵلوشـینی[٩٢٤] ژیـان بێئـەوەی بوار بۆ خۆت بڕەخسێنی لـە پێنـاوی ئـەوەی ئـەرکی سەرشـانو کـارو وەرامـت لـە ژیاندا ڕاستکەیتەوە، ئەوەیان ئەوپەڕی گەوجیو نەفامی یە. ئا ئەوانە کەسـانێکن نە بە تواناى خۆیان دەزانن، نە خۆیان دەناسن.
- لە ژیانی کردەیی خۆتدا بە ویژدان بە: ئەگەر توانیت بەشێك لە کاتـت کـار بکـە، (ئیغریقی)یەکان باوەڕیان وایە کە مرۆ ناتوانێ مرۆڤایەتی خۆی بپارێزێ، ئەگەر کاتی بەتاڵو بێئیشی بدۆڕێنـێ.

---

٩٢٤) فوتاندن، بەهەڵپەخواردن.

- بۆ ڕوبەڕوبونەوەی مەترسییەکان ئامادەبە: تاکە ڕێگا بۆ خۆشگوزەرانی پەلاماردانی ئەو شتە ترسناکیانەی ژیانە کە چاوەڕێ دەکرێن، فێر نابی هەتا ئەو کاتەی بە ورەیێکی بەرزەوە ڕوبەڕوی ترسناکیەکان نەبیەوە، بۆ نمونە هەوڵدە خۆت فێری مەلەوانی بکەی بۆ ئەوەی ڕوبەڕوی مەترسی خنکان ببیەوە.
- هیچ گرێ کوێرەویێ نیە مەگەر ڕۆژێ دێ بکرێتەوە، هیچ کۆت و زنجیرێ نیە مەگەر ڕۆژێ دێ بپچڕێ، هیچ دورێك نیە مەگەر ڕۆژێ دی نزیك بێتەوە، هیچ ونبوێك نیە مەگەر ڕۆژێ دێ بگەڕێتەوە..بەڵام ئارامگرتنی دەوێ.
- ﴿... ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ ... پەنا بەرنە بەر نوێژان و خۆڕاگر بن. ﴿١٥٣﴾ البقرة﴾.

ئارامگری و نوێژ تۆشەی ڕێگاو سوتەمەنی ژیانن، کلیلی ڕزگاری و دەروازەی ئومێدن، هەر کەسێکیش لەسەر نوێژ بەردەوام بێ و هەمیشە ئارامگر بێ، مژدەی پێبدە بە سەرکەوتنێکی نزیك و ڕزگاربونێکی ئاشکراو بەیانیدانێکی ڕاستەقینە.

- بیلال فەلاقەکراو دارکاری کراو ئازار دراو ڕاکێشراو فڕێ درا کەچی ویردی سەر زمانی: یەك خوا یەك خوا بو، چونکە ئەو وانەیە فێرکرابو: ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ... بێژە ئەو خودایە تاکە. ﴿١﴾ الإخلاص﴾.

کاتێ چوە ناو بەهەشت ئەو ڕەنجەی کێشای بە کەمی نرخاند، ئەوەی کە پێشکەشی کرد پێی هەرزان بو، چونکە ئەو کاڵایەی لەپای ئەو ڕەنجەدا بە چەندان پلە لە نرخەکەی گرانتر بو.

- دنیا چیە؟ مەگەر بریتی نیە لە پۆشاکێك ئەگەر گرانبەها بو تۆ خزمەتی دەکەی و ئەو خزمەتت ناکا؟ یا بریتی نیە لە هاوسەرێك کە ئەگەر جوان بێت خۆشەویستییەکەی دڵت ئازار دەدا؟ یا بریتی نیە لە سامانێك کە ئەگەر زۆر بو دەبیە پاسەوانی؟.. ئا ئەمەیە خۆشی یەکەی دەبێ ناڕەحەتی یەکەی چۆن بێ؟
- هەمو هۆشمەندان بە سای زانست و ماڵ و سامان و پلەو پایە هەوڵی دەستەبەرکردنی بەختەوەری دەدەن، بەڵام ئەوەی لە هەمویان پتر کەڵك لە بەختەوەری وەردەگرێ ئەو کەسەیە خاوەن باوەڕە، چونکە بەختەوەری ئەو لە هەمو حاڵەتێکدا بەردەوامە هەتا بە پەروەردیاری دەگاتەوە.

- بەختەوەری لەوەدایە دەرون لەو نەخۆشیانە پارێزراوبێ کە گرێ لە دڵ دەدەن وەکو: گومانو دو دڵیو ڕاڕاییو هەواو ئارەزو گلەییو گازاندەو نارەزایی.
- ژیریارترین کەس ئەوەیانە لە هەمویان زۆرتر پاساو بۆ خەڵکی دێنێتەوە، کردارو گوفتاریان بە جوانترین شێوە لێك دەداتەوە، هەر ئەویشە خۆیو خەڵك دەحەسێنێتەوە.
- لەمەڕ ئەوەی پێت دراوە چاوتێر بە، بە بەشی خۆت قایل بە، ئەو بەهرەو خەلاتەی پێت دراوە ڕەنێوی بێنە، وزەو توانات لە شتی بەسودمەند بەکاربێنە، لەسەر ئەو نازو گۆزەش کە پێت ڕەوا بینراوە ستایشی خوای لەسەر بنوێنە، ﴿... فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ﴾ ... چەم پێدای، وەری بگرەو لە شوکرانە بژێران بە. ﴿الأعراف ١٤٤﴾.
- ڕۆژێ سەرتاسەر تەنیا بە قورئان خوێندن، یا تێفکرین، یا دەرخکردن، یا کتێب نوسین بەسەر مەبە، بەڵکە چەندین شێوە کردار ڕەچاو بکەو، کرداری هەمە جۆری تێدا ئەنجام بدە، بەم چەشنە دەرونت کاراتر دەبێ.
- نوێژکردن کارەکان ڕێك دەخات ئەوسا لە دوای هەمو نوێژێ کارێکی سودمەند ئەنجام بدە.
- ئەوەی پەروەردیار بۆ بەندەی خۆی هەڵدەبژێرێ خێرو چاکەی لەوەدایە، چونکە هەر ئەو لەمەڕ بەرژەوەندی بەندە لە بەندە شارەزاترە، هەر ئەو بە بەزەیی ترە سەبارەت بە بەندە لەو دایکەی لێی پەیدا بوە، بەندە هەر ئەوەندەی لەدەست دێ بە فەرمانی پەروەردیاری قایل بێ، کارو فەرمانی بەوی بسپێرێو، کۆمەگی پەروەردیار دروستکارو سەرپەرشتیاری خۆی بەس بێ.
- لەبەرئەوەی بەندە بێهێزو بێ دەسەڵاتە نازانێ لەودیوی جیهانی نادیار چی هەیە، ئەو تەنیا ڕوکاری کاران دەبینێ. بەڵام ناوەڕۆکی کارەکان هەر پەروەردیار پێی ئاگادارە، چەندین ناخۆشی بون بە خۆشی، چەندین بەڵا بون بە خەڵات. خێرو خۆشی لەناو ناخۆشیدا شاراوەیە.

- باوکە ئادەم لە دارەکەی خواردو سەرپێچی پـەروەردیاری کـرد ئـەویش بـۆ سـەر زەوی دابەزاند، ئەگەر تەنیا ڕوکاری ئەو مەسەلەیە سـەرنج بـدەی دەبـینی ئـادەم خۆشی‌و نازو گۆزی بەهەشتی بەجێهێشـتـو خۆی دوچاری کێشەو بێـشەی دنیـا کرد، بەڵام سەرەنجامی ئەو کارە پاشـەڕۆژێکی گەورەو خێرو خۆشییێکی بێ وێنـە بو، بێگومان خـودا تۆبـەی قـەبوڵ کـردو ڕێنـوێنی کـردو هەڵیبـژاردو، کـردی بـە پێغەمبــەر، لــە پــشتی ئــەو چــەندین پێغەمبــەرو زانــاو شــەهیدو پیاوچـاکو خواپەرستو خێرخـوازو تێکۆشـەری خوڵقانـد، پاکو بێگـەردی بـۆ خـوا ئـەو دو ئایەتـە چـەندە لێـک جیـاوازن: ﴿... ٱسۡكُنۡ أَنتَ وَزَوۡجُكَ ٱلۡجَنَّةَ وَكُلَا مِنۡهَا رَغَدًا ... (گوتمان: ئادەم!) خۆتو ژنت، لە بەهەشت بن‌و، هەرچی لە هـەر شـوێنی دەیخـۆن نۆشـــی گیـــانو. ﴿٣٥﴾ البقـــرة﴾، ﴿ثُمَّ ٱجۡتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيۡهِ وَهَدَىٰ ... پاشـــان پەروەردیاری، ئەوی هەڵبژاردو پەژیوانی قبوڵ کردو ڕێی نیشاندا. ﴿١٢٢﴾ طه﴾.

بـارو گـوزەرانی یەکـەمجاری دامــەزران‌و خــواردن‌و خواردنــەوە بــو، زۆربــەی خەڵکانیش ئەوانەی هیچ خەمیان لەبەر نییـەو پاشـەڕۆژیان گـەرەك نیـە حـاڵو گوزەرانیان بەو شێوەیە، بەڵام بارو گوزەرانی ئادەم دوای ئەوەی خوا هەڵیبژاردو ڕێنمایی کردو کردی بە پێغەمبەر حاڵەتێکی زۆر گرنگەو، پلەو پایـەێکی بـەرزو بەڕێزو پیـرۆزە.

- بزانە داود پێغەمبەر - سڵاوی خوای لەسەر - دوچاری هەڵـەیێك هـات پەشـیمانی دەربڕی‌و گریانی هات، خوای گـەورە گـەورەترین بـەهرەی لەگـەڵ دانوانـد، وەکـو بەندەیێکی گوێڕایەڵی ملکەچی لە خوا ترسی خۆ بە کەمزان خوای پەروەردیاری خۆی ناسی، کە هەر ئـەوەش مەبەسـتە لـە بەندایەتیکردنـدا، بێگومـان یـەکێ لـە پایەکانی خواپەرستی ئەوەیە تەواو بۆ خوای بەرزو توانا ملکەچ بی.

پرسیاریشیان لە ئیبن تەیمیەی شێخی ئیسلام کرد دەربـارەی ئـەو فەرمودەیـەی پێغەمبەری خوا - درودو سڵاوی خوای لەسەر - کە دەفـەرموێ: ((**عجبا للمـؤمن لا يقضي الله له شيئا الا كان خيـراً لـه**... حـاڵی بـڕوادار سەرسوڕمێنە، خـوا هـەر بڕیارێ بدا لەمەڕ ئەو بە بەرژەوەندی تەواو دەبێ. گوتیان: ئاخۆ ئەو فەرمودەیە ئـەو بڕیـارەش دەگرێتـەوە کـە بەنـدە دوچاری گونـاه دەبـێ؟ گـوتی: بـەڵێ، بـەو

مەرجەی ئەو تاوانە پەشیمان بونەوەو تۆبەکردنو داوای لێخۆشبونو ملکەچی بەدواوە بێ.

ئەوەی ڕونو لەبەرچاوە ئەوەیە توشهاتنی بەندە بە گوناه ناخۆشو نالەبارە، بەڵام ئەگەر ئەو مەرجانەی ڕابردوی تێدا بێ ناوەڕۆکەکەی بەرژەوەندیو چاکەیە.

- ئەو بەهرەی خوا لەگەڵ (موحەممەد)ی پێغەمبەری خوادا نواندی -درودو سلاَوی خوای لەسەر- ڕۆنو لەبەرچاوە، چونکە هەرچی ئەشکەنجەو ئازارێ هاتە ڕێی بو بە مایەی خۆشیو شادی، کاتێ گەلەکەی بە درۆیان زانی، دژایەتییان کردو سەرپێچییان کرد، بە سای ئەوە جیهادو تێکۆشان بەرپا بو، هەوڵ درا دینی خوای سەرکەوێو قوربانی لە پێناودا درا، ئەو جەنگانەی خودا پێغەمبەرەکەی تێدا سەرخست، چەند خاكو وڵات ئازاد کرا، چەندین باوەڕدار بە پلەی بەرزی شەهیدی گەشتنو بەهەشتی پانو بەرین بۆ بە شوێنیان، گەر بهاتایەو بێ باوەڕان ئاوا بەرهەڵستییان نەکردایە ئەو خێرو بێرە زۆرەو سەرکەوتنە بێ وێنەیە نەدەهاتە ئاراوە، کاتێ پێغەمبەری خوا -درودو سلاَوی خوای لەسەر- لە مەککەوە شاروەدەر کرا ئەگەر ڕوی دەرەکی سەرنج بدرێ کارێکی ناخۆش بو، بەڵام ناوەڕۆکەکەی پڕی سەرفرازیو بەهرەو چاکە بو، بە سای ئەو کۆچکردنە دەوڵەتی ئیسلامی پێکهێناو چەندین یاریدەدەری پەیدا بو، باوەڕدارو بێباوەڕانیش لەیەك جیابونەوە، ئەو کەسەی لەگەل باوەڕەکەی ڕاستی کردو تێکۆشاو جیهادی کرد لەگەڵ درۆزنان لێك هەڵاوێر کران. ئەو کاتەش کە پێغەمبەری خوا -درودو سلاَوی خوای لەسەر- بەخۆیو هاوەڵانی لە جەنگی (ئوحود) تێشکان ئەگەر ڕوی دەرەوەی وەخوێنین زەرەرو زیانی تێدا بو ناخۆش بو، بەڵام قازانجو بەرژەوەندی وای لێ بەدەرکەوت کە باس ناکرێ، وەکو ئەوەی: هەندێ لە موسڵمانان خۆپەسندییان لەدڵدا دروست بو بەهۆی ئەو سەرکەوتنەی لە جەنگی بەدر بەدەستیان هێنا بو جا ئەو خۆپەسندیەیان لەدڵدا نەما، پشت بەخۆ بەستنو تەنیا بڕواو متمانە بەخۆبونیان نەما، خوا چەندان شەهیدی لە ناو موسڵماناندا هەڵبژاردو بە پلەی شەهیدی گەیاندن، وەکو حەمزەی سەرداری شەهیدانو، موسعەبی پەیامنێری ئیسلامو، عەبدوڵڵای کوڕی عەمر باوکی ئەو

جابرەی کە خودا قسەی لەگەڵدا کردو جگە لەمانەش، دووڕوەکانیش لەم جەنگەدا بەدیار کەوتن‌و، نهێنییان بە دەر ڕاوەر کراو، ئابرویان چو، ڕیسوا کران... زۆر حاڵەت‌و بواری تری ئەو پێغەمبەرە بەراورد کە - درودو سڵاوی خوای لەسەر - کە ڕوکاریان ناڕەحەتی بوەو، ناوەرۆکیشیان خێرو خۆشی بۆ موسڵمانان تێدا بوە.

- هەر کەسێ بزانێ خودا خراپەی بۆ بەندەی خۆی ناوێ بەڵاو مەینەتی لەسەر سوك‌و ئاسان دەبن، پێشبینی میهری خوا دەکاو، ئەوەی بەسەری هاتوە بە مزگێنی دەزانێ، متمانەی بە سۆزو بەخشندەیی‌و چاکەویستی خوا پتەو دەبێ، لەو ساتەدا پەرێشانی‌و هەراسانی‌و سینە تەنگی نامێنێ‌و، کارو وەرامی بە پەروەردیاری باڵا دەسپێرێ، ئەوسا ڕوی گرژ نابێ‌و گازاندەی نابێ‌و ناڕەزا نابێ، بەڵکە هەتا ئەو کاتەی پاشەڕۆژی بۆ ڕوناك دەبێتەوەو، تەم‌و مژی کڵۆڵی دەڕەوێتەوە، ئارام دەگرێ‌و سوپاسی خوا دەنوێنێ.
- پێغەمبەر نوح - سڵاوی خوای لەسەر - لە ڕێگای بانگەوازیدا نۆ سەدو پەنجا ساڵ ئازار درا، کەچی بە هومێدی پاشەڕۆژی لە پێناوی بڵاوکردنەوەی بانگەوازی بۆ ڕێبازی یەکتاپەرستی بە شەوو ڕۆژ بە نهێنی‌و ئاشکرا کۆڵی نەدا، هەتاوەکو پەروەردیاری سەریخست‌و دوژمنیشی بە لافاوێ لەناو برد.
- ئیبراهیم پێغەمبەر - سڵاوی خوای لەسەر - خرایە نێو ئاگر، خودا ئاگری بەسەردا کردە ساردێکی بێ زیان‌و، لە دەستی نەمرودو گەلەکەی پاراستی‌و ڕزگاری کردو، خوا بەسەریدا زاڵ کردن، بۆ تا هەتایەش دینەکەی لە زەمیندا جێگیر کرد.
- موسا پێغەمبەر - سڵاوی خوای لەسەر - فیرعەون هەوڵی لەناو بردنیدا چەندین پیلانی بۆ گێڕدرا، جۆرەها نەخشەی ئازارو دەردەسەری بۆ کێشرا، کەچی خوا بەسەر فیرعەونیدا زاڵ کردو دار عەساکەی پێ بەخشی کە جادوەکانی هەڵلوشی، بە سای دەرئاسایێك (موعجیزەیێك) دەریای بۆ لەت بو پێیدا قوتار بو، بە یارمەتی خودا دوژمنەکەشی سەرشۆڕو نغرۆ بو.

- پێغەمبەر عیسا -سلاّوی خوای لەسەر- بەنی ئیسرائیلی‌یەکان دژایەتییان کردو، سەبارەت بە دایکی پاکی‌و ئابروو شکۆو پەیامەکەی ئازار دراو، ویستیان بیکوژن، خوا بەرەو لای خۆی بەرزی کردەوەو بە کۆمەکی خۆی سەریخستو، دوژمنانیشی بە سەرشۆڕی گەڕانەوە.
- پێغەمبەری ئێمە (موحەممەد) -درودو سلاّوی خوای لەسەر- جولەکەو فەلەو موشریکەکان ئازاریاندا، جۆرەها ئەشکەنجەی بینی، بە درۆزنیان لەقەڵەمداو بەرەنگاری بونەوە، جوێنی پێ دراو وتەی نەشیاوی بەرامبەر گوترا، بەرپەچیان دایەوەو، گاڵتەیان پێ کردو بە سوك سەیر کرا، بە شێتو شاعیرو جادوگەرو سیحر بازو قسە هەڵبەست تۆمەتبار کرا، وەدەرنراو دژایەتیکراو هاوەڵانی کوژراو شوێنکەوتوانی بە پەند برا، لەمەڕ ئابروی خێزانی تۆمەتبار کرا، چەندین شێوەی مەینەتی پێ چێژرا، بە پەلاماردان ترسێنرا، چەندین قۆناغی تاڵو سوێری تێپەڕدا، هەژار بو برسی‌و بێ نان بو، سەرو ڕوخساری دەخوێن هاتو زامدار بو، ئەبو تالیبی مامی لەدەستدا کە پاڵپشتی بو، خەدیجەی هاوسەری بەجێی هێشت کە دڵنەوای بو، لەگەڵ هاوەڵانیدا لە شیوێکدا گەمارۆ درا هەتا وای لێهات گەلای داریان دەخوارد، لە ژیانی خۆیدا مەرگی کچەکانی بینی، لەبەر دەستیدا ئیبراهیمی ڕۆڵەی گیانیدا، لە جەنگی (ئوحود) تێشکا، لاشەی حەمزەی مامی تیکەتیکە کرا، چەند جار هەوڵی تیرۆر کردنی درا، لەبرسان بەردی لەسەر سگی پێچا، جاری وابو قەسپی خراپو نانی جۆ نەبو بیخوا، خەمو خەفەتی چەژتو کاسەی ئەشکەنجەی نۆش کرد، لەگەڵ هاوەڵانیدا زۆر بە توندی ترس‌و لەرز دایگرت، خەریك بو دڵیان ژێر هەڵبێ، چەند جار لەدژی بەرژەوەندی ئەو بارودۆخەکە دەڕەخسا، بە فڕو فیشاڵی لوت بڵندان‌و لاساری ستەمکاران‌و بێ شەرمی‌و گەزارەیی ئەعرابەکان تاقی کرایەوە، بە خۆپەسندی دەوڵەمەندان‌و، ڕق‌و کینەی جولەکان‌و، داوو تەڵەی دووڕوان، خراپو وەلامدانەوەی خەڵکان، دڵی ئێشا، پاشان سەرەنجامیش هەر بۆ ئەو بو، سەرکەوتن هاوپەیمانی بو، بردنەوە هاوشانی بو، ئەوسا خوا دینەکەی زاڵ کردو، بەندەی خۆی سەرخستو، هەر خۆی ڕیزی کۆمەڵانی کوفری پەرتو پێوار کرد،

نەیارانی سەرشۆڕو ڕیسوا کردو دەمکوت کرد، ﴿... وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ ...
خوا لەسەر کاری خۆی زاڵە، بەڵام زۆربەی ئەم مەردمە لێ نەزانن.﴿٢١﴾ یوسف﴾.

- بڕوانە ئەبوبەکر بەرگەی ئەشکەنجەو ئازاری گرت، لە پێناوی دینەکەیدا گرانی بە سوك هەڵگرت، ماڵو سامانو پلەو پایەی بەخشی‌و، ئەوەی گرانەو ئەوەی هەرزانە لە ڕێی خوادا خەرجی کرد، هەتا نازناوی ڕاستگۆی دەستەبەر کرد.
- عومەری کوڕی خەتاب دوای ئەوەی ژیانێکی پڕ جیهادو تێکۆشانو قوربانیدانو دەست تەنگی‌و دنیا بەکەمگری‌و دادەوەری کردن لەنێوان خەڵکدا تۆمار کرد، لە ناو میحرابدا لاشەیان خەڵتانی خوێن کرد.
- عوسمانی کوڕی عەففان لە کاتی خوێندنی قورئان سەر بڕدرا، لە پێناوی پەیامو بیروباوەڕیدا گیانی کردە قوربانی.
- عەلی کوڕی ئەبو تالیب دوای ئەوەی چەند هەڵوێستی مەردانەو شکۆو ڕێزو بەهای نواندو قوربانیداو نمونەی بەرگری‌و فیداکاری‌و ڕاستگۆیی بو لەناو مزگەوتا تیرۆر کرا.
- حوسێنی کوڕی عەلی بە شمشێری ستەمو تاوان کوژراو، خوا بە پلەی بەرزی شەهیدی گەیاند.
- سەعیدی کوڕی جوبەیر زانای لە خوا ترس بە دەستی حەجاج کوژراو ئەو تاوانەی کەوتە ئەستۆ.
- (ئیبن زوبەیر) لەسەر دەستی حەجاجی کوڕی یوسفی ستەمکار لەناو حەرەمدا خوا بە پلەی بەرزی شەهیدی گەیاند.
- پێشەوا ئەحمەدی حەنبەل لەسەر هەق‌و ڕاستی دارکاری کراو خرایە بەندیخانە، بە سای ئەوە بو بە ڕێبەری ئەهلی سوننەو جەماعە.
- (واسیق) پێشەوا ئەحمەدی کوڕی نەسری خوزاعی بانگەوازکار بۆ سوننە، دەکوژێ، هەر سەبارەت بە گوتنی قسەی هەق.
- ئیبن تەیمیەی شێخی ئیسلام بەند کراو لە خاوو خێزانو دۆستانو کتێبەکانی قەدەغە کرا، خوا ناوودەنگی بڵاوکردەوە بە هەمو جیهاندا.

- پێشەوا ئەبو حەنیفە لەلایەن ئەبو جەعفەری مەنسور دارکاری کرا.
- سەعیدی کوڕی موسەییەب زانای خواناس، لەلایەن کاربەدەستی مەدینە فەلاقە کرا.
- مالیکی کوڕی ئەنەس پێشەوای (دارول هیجرە) لەلایەن فەرمانڕەوای مەدینەوە ئازار درا.
- پێشەوا (عبدالله)ی کوڕی عەون زانای فەرمودەناس لەلایەن بیلالی کوڕی (ئەبو بوردە) شولاقەی لێدراو ئازار درا.
- ئەگەر لەسەری بڕۆم ئەوانەت بۆ ڕیزکەم کە بە لێدانو کوتانو کوشتنو ئازاردانو وەلانانو زیندانی کردن بەربەلا بون، درێژەی دەکێشێو ئەو هەویرە ئاوی زۆر دەوێ، بۆیە بەوەندەی کۆتایی پێ دێنم.

له بەرواری ٢٠٠٥/١٠/٨ دەستم کرد بە وەرگێڕانی

له بەرواری ٢٠٠٦/٩/٦ کۆتاییم پێ هێنا

نـاوەڕۆك

ئەم کتێبە

بریتییە لە ئەزموونە زیندووەکان و نموونە گەشەکان و پەند و سەربردە دڵڕفێنەکان و، ئەدەبی بەرز و وتەی بەنرخی پیاوە مەزنەکان لە پێغەمبەران و هاوەڵان و شوێنکەوتوان و زانایان و، دانایان و هۆشمەندان، لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، ئەوانەی ڕاستەقینەیان مەبەست بووە. تا دڵنەوایی ئەوکەسانە بێت، کە تووشی کارەسات و نەهامەتی و ڕەشبینی بوون لە ژیانی مرۆڤایەتیدا.

نوسینگەی تەفسیر

هەولێر - شەقامی دادگا - ژێر تونێلی شیرین پالاس
ت: 2518138
موبایل: 07504605122
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com